COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

Manuel Mujica Lainez

BOMARZO

Manuel
Mujica
Lainez

Bomarzo

Coperta colecției de *Vasile Olac*
Pe copertă: LORENZO LOTTO, *Portret de bărbat.*

MANUEL MUJICA LAINEZ
BOMARZO
© 1981, Editorial Sudamerica
Buenos Aires, Argentina

Toate drepturile
asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS.

Manuel Mujica Lainez
BOMARZO

Traducere
şi note
de
Romeo MAGHERESCU

Prefaţă
de
Dan GRIGORESCU

Bucureşti, 1990
Editura Univers

CUVÎNT ÎNAINTE

În 1517, deci cam atunci cînd începe acțiunea cărții de față, Erasmus dădea glas unui entuziasm pe care, multă vreme, istoria culturii avea să-l considere ca fiind o trăsătură caracteristică a unei întregi epoci: „Ce lume mi-a fost dat să văd cum răsare! — exclama filosoful de la Rotterdam. De ce nu pot să fiu din nou tînăr?"[1] Și încheia cu neabătută convingere că omenirea se apropie, triumfătoare, de o nouă vreme de aur, că destinul ei va însemna, de acum înainte, să trăiască într-o lume a frăției universale și a înfloririi spiritului. Dar, peste cîțiva ani, într-o celebră scrisoare către Luther, el deplîngea „iremediabila confuzie a tuturor lucrurilor"[2] de care, nu încăpea îndoială, vinovată e numai „neînfrînata natură umană". „Care dintre oameni — scria el cu un alt prilej —, mîndru de faptele sale bune, nu se întristează la vederea acestei lumi minunate ce se năruie? Cînd a fost mai multă tiranie pe pămînt? Cînd a mai domnit avariția cu atîta putere, nepedepsită de nimeni? Cînd s-a arătat nedreptatea într-o mai nezăgăzuită libertate decît acum? Și cînd a fost milostenia atît de înfricoșător de înghețată?"[3]

Se concentrează, astfel, în cîteva pagini de confesiuni ale unuia dintre cele mai luminate cugete ale Renașterii, o controversă care nu a încetat, de-a lungul secolelor, să se aducească. Admirația nețărmurită față de „renașterea spiritului uman" și de „emanciparea gîndului și a simțirii", de „noile orizonturi" descoperite acum se va împotrivi concluziilor celor ce vor pune în lumină dramaticele răsturnări ale ordinii lucrurilor — deopotrivă în plan social și intelectual — și nu sînt deloc rare momentele cînd în asprele contradicții ale acelei vremi se încearcă a se descoperi originile tulburărilor din cultura epocilor de mai tîrziu.

Chiar și în studiile cele mai obiective, rod al aplicării metodelor mai complexe și mai precise din ultimele decenii, interpretările opuse ale acelei vremi de strălucire și de tragică violență vor fi din ce în ce mai greu de

[1] Erasmus, *Letters*, Oxford, 1973, p. 212.
[2] *Idem*, p. 226.
[3] *Idem*, pp. 191—2.

rînduit într-un sistem coerent şi unitar de gîndire. Unii au crezut că desluşesc aici un model, valabil pentru întreaga istorie modernă a culturii, în care „o galaxie de lumi diviзate" dă sensul unei atotcuprinzătoare unităţi în diversitate[1]. S-a vorbit despre „un curent comun al întregului univers renascentist care a pus în mişcare un proces al schimbărilor în fiecare domeniu în parte"[2]. Dar şi despre modificări de mentalitate al căror rezultat a fost doar crearea unei mari diversităţi, a unui amalgam de tendinţe ce nu prezintă decît puţine puncte de contact[3].

Nu au lipsit nici propunerile de a se căuta un alt nume în locul „abstractei etichete" pe care ar reprezenta-o *Renaşterea*, uitîndu-se că problema nu e, pur şi simplu, de terminologie. E, însă, tot atît de adevărat că uneori, tocmai din pricina caracterului complex al epocii, definiţiile istoric-culturale au devenit lipsite de precizie. Printr-o tradiţie moştenită de la secolul al XVIII-lea, s-a propus un sistem — tributar cîteodată legilor simetriei — de opoziţii faţă de realităţile Evului Mediu. S-a întîmplat, astfel, că liniile ce unesc cele două mari epoci de cultură nu au fost descoperite decît tîrziu.

Insistîndu-se pe rînd asupra uneia sau a alteia dintre caracteristicile epocii, s-au conturat imagini care corespund parţial adevărului; înfrumuseţate necontenit de-a lungul ultimelor două secole, aceste imagini îşi extrăgeau substanţa din scrierile secolelor al XV-lea şi al XVI-lea, cele mai multe pline de mîndria unei vremi a izbînzilor omului. Renaşterea italiană s-a ivit, gata înarmată, precum Pallas Atena, din capul lui Jakob Burckhardt în 1860, cînd savantul elveţian a publicat *Cultura Renaşterii în Italia;* de la el au fost preluate interpretările unor faţete ale creaţiei literar-artistice dintr-o perioadă de un sfert de mileniu, de la Dante la Michelangelo: unele au dobîndit un relief puternic, altele au fost estompate sau li s-a modificat drastic semnificaţia.

„Punctul meu de plecare, spunea Burckhardt, a trebuit să fie o viziune"; ceea ce numea el *Renaştere* era „cea dintîi afirmare puternică a unei *noi* societăţi" — un *nou* tip de stat, o „operă de artă", un *nou* tip de individ uman — personalitate multilaterală, conştientă de sine — o *nouă* cultură, modelată de reevaluarea trecutului îndepărtat şi de „descoperirea Lumii şi a Omului". Toate aceste trăsături sînt prezentate într-o construcţie

[1] Vezi, de exemplu, H.C. Baker, *The Dignity of Man: Studies in the Persistence of an Idea*, Cambrigde, Mass., 1979 (prima ediţie — 1947), pp. 306—8.

[2] Ferdinand Schevill, *Medieval and Renaissance Florence*, New York, 1968, II, p. 31.

[3] Mikhail Bakhtine, *L'oeuvre de François Rabelais et la culture populaire au Moyen Âge et sous la Renaissance*, Paris, 1972, p. 26.

minuțios articulată. Burckhardt „desena portretul idealizat al unei epoci strălucitoare în individualismul laic și în noutatea ei, dar statică și privită într-un racursi care îi reduce dimensiunile"[1]. Unii comentatori au fost tentați să descopere în viziunea istoricului din Basel o contradicție în termeni (sau, mai curînd, în terminologie): pentru Burckhardt, *Renaștere* nu însemna în primul rînd reactualizarea vechilor valori, ci ivirea altora *noi*[2].

Însuși creatorul acestei imagini, devenite reper de bază al majorității comentatorilor din secolul nostru, își prevenea cititorii că, „în oceanul în care ne încumetăm să navigăm, sînt multe căi ce ar putea să fie urmate" și că aceleași fapte care i-au folosit pentru studiile sale permit concluzii diferite. Dar imaginea desenată de el era atît de seducătoare, tehnica lui de cercetare și de construcție atît de clară, încît, extinse la celelalte zone de cultură europeană, au stabilit modelul concepțiilor moderne privitoare la Renaștere. Imaginea „epocii de aur" creată de Burckhardt, populată de personalități grandioase (și înfățișate în portrete întrucîtva mai ample decît mărimea naturală), a pătruns în conștiința publică. Și, se cuvine să adăugăm, și în aceea a majorității istoricilor culturii europene. Abia în secolul al XX-lea au început să apară îndoielile privitoare la adevărul total al acestei imagini și întrebările: nu cumva ea era urmarea unei iluzii optice?

Controversa ar putea fi rezumată într-o altă imagine, propusă de un istoric literar, în care apar două personaje — un Vizionar, pentru care Renașterea e un univers strălucitor, o lume a aurului și a purpurei, și un Sceptic prin glasul căruia se rostesc rezervele (nu o dată, exagerate) ale mai multor istorici moderni[3]. Susținînd ideea „afirmării individualismul, a aspirației de a dobîndi frumusețea, a triumfului bucuriilor laice ale vieții"[4], Vizionarului i se arată o procesiune în care pășesc laolaltă Michelangelo și Ariosto, Dürer și Ronsard, Leonardo și Morus, Rafael și Rabelais, în depărtare zărindu-se chipul lui Jan Van Eyck și al lui Francisco din Assisi. Scepticul privește și el strălucitorul cortegiu, dar contestă conceptul însuși de Renaștere, învinuindu-l de inconsecvență, de lipsă a unor principii coerente care să-i confere unitate istorică și geografică, coeziune a sensurilor și a formei, afirmînd că e prea vag, că e incomplet și că nu surprinde esența contradictorie a fenomenului.

---

[1] James Bruce Ross, Mary Martin McLaughlin, *Introducere* la antologia de texte *The Portable Renaissance Reader*, New York, 1965, p. 3.

[2] M.P. Gilmore, *The World of Humanism, 1453—1517*, New York, 1952, p. 212.

[3] vezi L. Olschki, *The Genius of Italy*, Ithaca, 1954, pp. 79—82.

[4] *Idem*, p. 80.

Cei mai mulți „Sceptici" au atacat ideea tradițională a unei Renașteri despărțite de epoca anterioară, opuse chiar ideilor fundamentale ale Evului Mediu. Tot cercetărilor din secolul al XX-lea li se cuvine recunoscut meritul de a fi revelat fapte ce mărturisesc atitudini medievale laice, individuáliste, pasiunea umanistă față de cultura antică, toate acestea puse cîndva exclusiv pe seama Renașterii; și, în aceeași măsură, altele care semnalează, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, persistența concepțiilor morale și filosofice considerate multă vreme că ar fi reprezentative doar pentru lumea Evului Mediu.

Celor care se declară partizani ai ideii continuității istorice, imaginea unei falii ce desparte cele două epoci li se pare de-a dreptul inacceptabilă și se împotrivesc oricărei încercări socotite de ei că ar vrea „să dea unui simplu nume consistență concretă geografică și istorică"[1]. Asemenea atacuri au făcut ca hotarul dintre Renaștere și Ev Mediu să devină, dacă nu inexistent, cel puțin mai vag decît oricînd înainte. Totuși mulți cercetători insistă asupra unei fizionomii proprii a Renașterii — cu toate că ea s-ar putea să nu semene cu aceea desenată odinioară de Burckhardt. Cu toate că nu au căzut de acord în privința caracterului distinctiv al Renașterii, studiile lor au pus în valoare elemente noi ale faptelor individuale, ale artei, literaturii, politicii, economiei, științei, filosofiei care au contribuit la corectarea perspectivei din imaginea tradițională, atîta vreme acceptată aproape fără rezerve.

Primatul cultural al Italiei — admis fără echivoc și în cercetările recente — e privit astăzi ca o realitate mai complexă, modificată de numeroasele elemente ce dovedesc că relațiile înfloritoarelor orașe ale Peninsulei cu Nordul și cu Orientul nu s-au produs în sens unic, ci într-un proces de influențe reciproce. O epocă pe care atîția o privesc ca pe o vreme a bucuriilor rafinate, ilustrare a unor convingeri păgîne, laice și optimiste, s-a revelat deopotrivă ca o lume a atitudinilor severe, uneori pesimiste, o lume în care ecourile gîndirii religioase din Evul Mediu nu se stinseseră cu totul. Viața intelectuală, cîndva interpretată ca o realitate dominată de umanismul clasicizant, e înțeleasă ca un „vîrtej de tendințe diverse"[2], atît de profund opuse, încît s-a ivit necesitatea creării unui nou termen, „Antirenașterea", menit să desemneze gîndirea unor personalități ce nu aparțin direcțiilor centrale ale Renașterii, Machiavelli și Montaigne, Luther și Calvin, Bruno și Bacon[3].

---

[1] S. J. Freedberg, *Painting of the High Renaissance in Rome and Florence*, Cambridge, Mass., 1961, p. 99.
[2] L. Olschki, *op. cit.*, p. 31.
[3] Vezi Eugenio Battisti, *L'antirinascimento*, Milano, 1962.

Părerile celor pentru care Renașterea a însemnat o epocă „îmbrăcată în haine de sărbătoare", o mișcare reprezentată de cîțiva artiști și eruditi patronați de principi și de negustători bogați, au fost contestate de istorici ai vieții sociale și ai ideilor, argumentînd cu cifre, cu statistici, cu rezultate ale unor analize atente ale operelor de literatură și de pictură. Tehnicile moderne au dovedit că unele lucrări celebre, bine cunoscute de vizitatorii muzeelor și de cititorii monografiilor consacrate marilor artiști, sînt versiuni mai noi, în relație aproximativă cu originalele: ori de cîte ori culorile păleau sub înrîurirea răufăcătoare a timpului, au fost restaurate. Acum, după ce straturile ulterioare de culoare și verniurile care aplatizau perspectiva au fost îndepărtate, adevăratele trăsături ale picturii se înfățișează privirii noastre, așa cum nu le cunoșteau decît contemporanii; autenticitatea, chiar dacă e cîteodată mai puțin spectaculoasă, contribuie la o cunoaștere mai exactă a lumii de acum o jumătate de mileniu.

Nu pot fi acceptate, desigur, nici interpretările care fac din Renaștere doar o continuare a concepțiilor și formelor medievale, o etapă calitativ nouă a unor realități spirituale cunoscute de secolele mai vechi. Substanța istorică a fenomenului a fost surprinsă de acei savanți care, asemenea lui Erwin Panofsky, vorbesc despre *Renașteri*, nu ca despre un proces recurent, ci o pregătire îndelungată, de aproape 700 de ani, în care modelul raționalismului și umanismului Antichității a fost însușit treptat.

Un punct de vedere lucid, întemeiat pe o solidă argumentație, e cel al lui Ion Frunzetti: „În Renaștere, perioadă din istoria omenirii considerată încă drept un «summum» al posibilităților spiritului european, militarea pentru noua concepție despre lume și viață consumă secolele XIII-XV, după care, în primele decenii ale secolului al XVI-lea, urmează o primă etapă de inventariere, clasificare și codificare calmă a drumului parcurs. Prima jumătate a veacului al XVI-lea (il «cinquecento») devine temeiul stilistic al unei culturi, coapte pentru a înfrunta cu succes un viitor, în care conceptele sacre ale «clasicismului renascentist» să nu mai poată fi clintite de nici o opoziție."[1]

Dar, după cum amintește tot Ion Frunzetti, după 1550, „clasicismul renascentist" va fi negat în propria sa substanță; epoca de contestare a valorilor abia dobîndite și în curs de consolidare e aceea a manierismului. Epocă ale cărei semnificații au fost puse în lumină abia în secolul nostru, după publicarea faimoasei cercetări pe care i-a consacrat-o în 1957 Hecke. Poate că, de fapt, abia acesta e momentul desprinderii definitive de tradițiile medievale; cu toate că, în dezvoltarea lui, defel lipsită de contra-

[1] Ion Frunzetti, *Prefață* la Hella S. Haasse, *Misterul Bomarzo*, traducere și note de H.R. Radian, București, Editura Meridiane, 1973, p. VII.

dicții, manierismul renascentist s-a întretăiat uneori cu prelungirile — mai evidente acum decît în perioada clasicizantă — unei atitudini estetice care reactualizau bestiariile fantastice, deformările grotești de pe frontoanele și capitelurile de coloană ale clădirilor gotice și romanice.

Încă se dezbate problema raporturilor acestei epoci cu aceea care a precedat-o: toți partizanii unei interpretări a Renașterii ca fenomen unitar, strict ordonat de rațiune, consecință a unui program umanist și clasicist riguros, tind să interpreteze manierismul ca pe o perioadă distinctă, numită de unii dintre ei „post-Renaștere".

Originile noului stil, ale noii atitudini față de artă au fost identificate fără nici un fel de ambiguitate în opera unor maeștri ai Renașterii. Gigantiecle nuduri pictate de Michelangelo pe plafonul Sixtinei, contorsionate de neînchipuite torturi, *Alungarea lui Heliodor* sau *Transfigurarea* lui Rafael — mult timp interpretat ca un artist al atotcuprinzătoarei liniști celeste — proclamă, evident, inaugurarea unei noi viziuni, dramatice, în care tot omul e centru al universului, dar al unui univers bîntuit de mari neliniști, de întrebări la fel de omenești ca și certitudinile epocii anterioare. Curînd, schimbări asemănătoare s-au produs în literatură și, ceva mai tîrziu, în muzică. Tendința dominantă a creației artistice era aceea de a remodela lucrurile vizibilului în concordanță cu formele plăsmuite de imaginație.

Esența noului stil era *experimentul;* fiecare artist părea decis să se exprime într-o manieră profund personală a cărei caracteristică majoră era intensitatea afectelor (astfel încît, datorită subiectivității programatice, o trăsătură stilistică generală e greu de stabilit). Accentul pare să cadă pe tensiunea sentimentului, pe echivocuri ale logicii, pe răspunsurile lăsate în suspensie, pe complicațiile stilistice, inventate într-o necurmată dorință de a obține originalitatea cu orice preț. Schimbările intervenite, în jurul lui 1530, în gustul oamenilor sînt demonstrate de faptul că termeni ca *nou, capricios, extravagant, bizar* devin încetul cu încetul expresii ale prețuirii mai curînd decît ale dezaprobării[1].

Standardele considerate de mulți ca fiind destinate să înfrunte vremea se modifică sau, uneori, dispar cu totul. „Cîte păreri pe care ieri le păstram în minte ca pe niște crezuri veșnice sînt astăzi doar niște poveștil", exclama pe atunci Montaigne. În nici un moment al istoriei sale agitate, manierismul nu a creat un stil dominant, căruia să nu i se împotrivească decît, eventual, epigonii epocii anterioare. Veronese, de pildă, a continuat să

[1] Vezi Frederick B. Artz, *From the Renaissance to Romanticism*, Chicago, 1971, p. 112.

picteze în conformitate cu regulile gramaticii renascentiste pînă spre sfîrşitul anilor '80 ai secolului al XVI-lea.

Şi, în afară de aceasta, înfăţişarea însăşi a epocii nu îngăduia noii generaţii să găsească în senitătate şi statornicie valorile de temelie ale realităţii. E o vreme care, cu dureroasa metaforă hamletiană, îşi ieşise din ţîţîni. Sau, aşa cum avea să scrie ceva mai tîrziu (în 1611) John Donne,

> Gîndirea nouă cheamă la-ndoială,
> Ce-i clar s-a năruit şi-i de sminteală.

Concluzia, repetată tot mai frecvent de istoricii culturii, e aceea că structurile manierismului s-au ivit sub presiunea unei nevoi constante de a descoperi noi teritorii ale artei; şi, se cuvine să adăugăm, şi ca rezultat al unei scrutări lucide a adevăratelor înfăţişări ale lumii sociale şi a normelor ei morale. În 1536, cel mai de seamă istoric al vremii, Francesco Guicciardini, scria: „M-am hotărît să vorbesc despre lucrurile petrecute în Italia şi pe care le ţineam minte din timpul cînd ştirile franceze, chemate chiar de principii noştri, au adus aici mare tulburare. Această întîmplare, în întreaga ei măreţie, e plină de spaime şi vrednică de amintire, pentru că vreme atît de îndelungată Italia a îndurat toate aceste nenorociri cărora le sînt sortiţi sărmanii muritori, cîteodată prin dreapta mînie a Domnului, alteori prin viclenia şi răutatea altor semeni de-ai lor."[1]

Pe acest fundal tragic, evenimentele artistice se proiectează în dimensiuni şi în culori care capătă o semnificaţie cu totul aparte. Atitudinea estetică modelată de constantul interes pentru noutate, ghidată de o neistovită pasiune a experimentului, s-a ivit în primele decenii ale secolului, în plină strălucire a Renaşterii; dar atunci, la începuturile ei, avea aspectul unei preferinţe temperamentale ilustrate de opere îndeajuns de izolate, şi nu al unui program consecvent, al unei tendinţe bine conturate. Ea nu îşi va dobîndi întreaga amploare decît în tulburata perioadă a manierismului.

În 1512, cînd Rafael lucra încă la Stanzele de la Vatican şi Michelangelo desfăcea schelele de sub plafonul Sixtinei, Domenico Beccafumi desena proiectele pavimentului din catedrala de la Siena, forme răscolite parcă de furtună, alcătuire a unor detalii fără legătură strictă între ele. Aproape în acelaşi timp, Pontormo — elev al lui Andrea del Sarto, unul dintre cei mai reprezentativi pictori renascentişti — prelua din gravurile lui Dürer simplificările angulare de provenienţă gotică. Biografiile lui Rosso Fiorentino, Pontormo, Parmigianino, artişti întotdeauna menţionaţi cînd se

[1] Francesco Guicciardini, *Storia d'Italia*, Bari, 1949, p. 1.

vorbește despre începuturile manierismului, dezvăluie temperamente febrile ale unor oameni torturați de mari neliniști.

Schimbări asemănătoare au avut loc în literatură, deopotrivă înainte și după 1530. Modelului armonios și elegant al lui Ariosto îi iau locul versurile sarcastice și burlești ale lui Berni, Folengo, Aretino. (Francesco Berni, de exemplu, va da o nouă versiune a poemului *Orlando innamorato* al lui Boiardo, adăugînd unele episoade și substituind tonalității liric-nostalgice a originalului una ironic-satirică.) O observație esențială face, vorbind despre parodie, Zoe Dumitrescu-Buşulenga: „Uneori, parodia arată ca un mod de demonetizare a unor valori depășite și ajunse într-o amărîtă stare. Alteori derivă dintr-o superioritate neascunsă a celor care o întreprind. E poate și un mod de dezinhibare, de anulare a distanței dintre valori, de aduceri la un grad ușor perceptibil a unora mai greu de înțeles"[1]. Nu peste multă vreme, spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, și stilul muzical va evolua de la construcția calmă a lui Orlandus Lassus la experimentalismul lui Gabrielis, Gesualdo da Venosa, ceea ce îi va sugera lui Hocke existența unui drum de aici pînă la Stravinsky[2].

Se înțelege, aceste transformări substanțiale ale modelelor renascentiste nu sînt numai rezultate ale acțiunii unor factori individuali. Guicciardini avea dreptate să vorbească despre calamitățile care loviseră Italia în acei ani de dureroasă istorie de după 1520: Pe pămînt italian se dădeau lupte sîngeroase, aliațele principilor — între ei, cu papa sau cu monarhii străini, cu împăratul german și cu regele Franței — se schimbau mereu, trădările, asasinatele, conspirațiile, jafurile se succedau fără contenire. În 1525, Carol Quintul îl lua prizonier pe Francisc I, la Pavia, și peste doi ani armatele lui prădau Roma, prefăceau în ruine o mare parte a orașului și îi sileau pe savanți, pe artiști, pe scriitori să fugă din acest centru strălucit al culturii renascentiste.

La rîndul ei, știința subminează credința religioasă: îndoiala este, așa cum observa Burckhardt, consecința dezvoltării gîndirii din acea vreme: cunoașterea nu se putea întemeia pe acceptarea fideistă a unor adevăruri general acceptate, ci reclama contribuția spiritului critic pe care îl consolidase Renașterea însăși. „Dacă scepticismul care stăpînea în această privință cîștiga atît de mult teren în lumea cultivată, aceasta se mai datora și faptului că marea îndatorire a omului pe pămînt, și anume aceea

---

[1] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Renașterea, umanismul și dialogul artelor*, București, Editura Albatros, 1971, pp. 174—5.

[2] Vezi capitolul *De la Gesualdo da Venosa la Stravinsky*, în Gustav René Hocke, *Manierismul în literatură*, în românește de Herta Spuhn, București, Editura Univers, 1977, pp. 264—9.

a descoperirii lumii şi a reproducerii ei prin cuvînt şi formă, absorbea aproape toate forţele spirituale şi sufleteşti ale omului Renaşterii."[1]

Sentimentul de nesiguranţă nu era provocat numai de compararea lucrurilor ştiute de generaţia mai veche cu acelea care deveneau acum incerte şi cereau o nouă interpretare. Pustiirile războaielor papei cu imperialii, ale oştirilor franceze cu cele germane, ale guelfilor cu ghibelinii (cărora li se adaugă cele cu piraţii care organizează îndrăzneţe incursiuni pe coastele Peninsulei) sînt însoţite de o creştere dramatică a fărădelegilor comise în cetăţi şi a tilhăriilor din regiunile rurale. Autobiografia lui Cellini evocă necontenitele dueluri, încăierări, omoruri, violuri, nu numai ca delicte ale unor bande de răufăcători, ci şi ca o îndeletnicire curentă a nobililor de înaltă stirpe. Vicino Orsini, descendent al uneia dintre cele mai celebre familii ale aristocraţiei italiene, personajul central al cărţii de faţă, prietenii şi adversarii lui nu ezită nici un moment să ucidă ca să se răzbune, să înlăture un contraconcurent, să îşi netezească drumul spre o moştenire. Motivele sînt multe şi toate dovedesc o prăbuşire totală a oricăror criterii morale.

Scara valorilor se răstoarnă: „nobilii — observă un comentator — s-au deprins să privească plini de dispreţ la ocupaţiile productive, la comerţ, activităţi bancare, meşteşuguri, să-i considere pe pictori, poeţi, muzicieni ca pe nişte slugi, ceea ce a schimbat condiţia însăşi a patronajului"[2]. În cartea lui Manuel Mujica Lainez, cei din neamul Orsini nu par a fi însufleţiţi de nici un fel de sentiment al clanului: dimpotrivă, suspiciunea şi ura sînt cele pe care se clădesc raporturile dintre ei. S-ar putea spune că Vicino e un halucinant caz patologic, un infirm dispreţuit de toţi ceilalţi, care îi duşmăneşte pe fraţii săi, sănătoşi, de aceea preferaţi de tatăl lor, îngăduindu-li-se — şi chiar fiind îndemnaţi — să-l tortureze cu sadism pe sărmanul ghebos. Cruzimea ia adesea forme aberante: Vicino urzeşte împotriva soţiei sale şi a fratelui lui, împingîndu-i la adulter, pentru ca apoi să aibă temei de răzbunare; asistă, fără să schiţeze nici un gest (încercînd nu spaimă sau durere, dar nici cea mai slabă părere de rău), alături de bunica lui, la zbaterea neputincioasă a celuilalt frate care se îneacă. Intrigile lui sînt ale unui obsedat de putere şi izbutesc întotdeauna să-i elimine pe drum pe adversari sau pe cei care ar avea cum să stea în calea planurilor sale; personajul lui Mujica nu are nici un fel de scrupule morale. Dar aşa procedează toţi membrii familiei Orsini. Şi fraţii care îl terori-

[1] Jakob Burckhardt, *Cultura Renaşterii în Italia*, traducere de N. Balotă şi Gh. Ciorogaru, Bucureşti, Editura Minerva, Biblioteca pentru toţi, 1969, vol. II, p. 329.

[2] Frederick B. Artz, *op. cit.*, p. 115.

zează pentru că îl detestă, şi tatăl care îl pedepseşte — închizîndu-l într-o temniţă secretă, în tovărăşia unui schelet zăcînd acolo de cine ştie cînd — pentru că s-a născut infirm şi e, astfel, nevrednic de numele neamului. Un neam de condottieri ce nici măcar nu cred că se cuvine să-şi ascundă crimele.

Aceasta nu e, însă, o trăsătură de familie, ci aparţine unei întregi epoci cînd ierarhiile valorii stabilite în momentul de culme al Renaşterii nu mai răspundeau realităţilor. Ceea ce scria un cronicar anonim din Florenţa, deplîngînd soarta cetăţii lui, era adevărat pentru toată Italia: „Ea şi-a pierdut libertatea, a căzut pradă unei asemenea dureri, unei asemenea spaime şi tulburări, încît nici condeiul cel mai meşteşugit nu le-ar putea descrie"[1]. Mai ales după încheierea, în 1563, a lungului Conciliu de la Trento, „mîna grea a Contrareformei a remodelat aproape totul: în Renaştere, artele, literele, muzica respectau ordinea desăvîrşită a formelor; pe atunci, se credea în armonie, proporţie, rigoare şi toate acestea se regăseau în înfăţişările cele mai diverse ale lumii. Acum, seninătatea pierise, lăsînd locul unei încrîncenări dureroase"[2]. Modelele difereau, desigur, de cele ale Renaşterii; în primii ani ai secolului următor, Bacon va concentra într-o formulă elocventă această nouă atitudine: „Nu este adevărată frumuseţe fără o anume ciudăţenie a proporţiilor".

Normele estetice nu mai erau impuse de interpretarea clasicistă a statuarului greco-roman; sculpturile antice descoperite acum furnizau argumente unei viziuni tragice, cu care Renaşterea secolului al XV-lea nu fusese deprinsă: *Niobe*, *Hercules-Farnese* şi, mai ales, grupul *Laocoon* evocau o altă stare de spirit decît aceea a unei lumi cîrmuite de neînfrînata raţiune. Ideea păcatului, imaginea trupurilor celor chinuiţi de voinţa nedreaptă a divinităţii au schimbat reperele artei în cea de-a doua jumătate din cinquecento. Noile concepte fundamentale ale culturii vizuale se întrupează în picturile răscolite de o adîncă neliniştе ale lui El Greco, în compoziţiile lui Brueghel, aflate atît de departe de echilibrul renascentist, în trupurile mortificate de pe plafonul Sixtinei, în giganticele figuri alegorice de la mormintele familiei Medici sculptate de Michelangelo (a cărui *Noapte* îi roagă, într-un celebru text michelangiolesc, pe trecători să n-o trezească, pentru că somnul înseamnă refugiul din zilele de ruşine şi de umilinţă), *Moise*, cu barba răscolită de furtunile legendei.

---

[1] Cf. H.O. Taylor, *Thought and Expression in the Sixteenth Century*, New York, 1982 (prima ediţie — 1920), p. 93.

[2] Wallace K. Ferguson, „The Interpretation of the Renaissance", *Journal of the History of Ideas*, vol. XII, nr. 4/1951, p. 637.

În această vreme de profunde şi neliniştite reevaluări ale normelor existenţei, cunoaşterii, creaţiei, au apărut în peisajul artistic al Italiei ceea ce o carte consacrată acestui fenomen straniu, dar deloc singular în epocă, numeşte *Misterul Bomarzo*[1]. „Grădina cu monştri" îşi tăinuieşte încă semnificaţiile, ascunse în inscripţiile pe jumătate şterse de vreme, îngăduind interpretări dintre cele mai felurite. Nimeni nu a izbutit să fie sigur care era — atunci cînd, începînd din 1552, şi-a pus prizonierii de război să lucreze uimitoarea grădină — intenţia principelui Pier Francesco Orsini, cunoscut mai ales sub ciudatul nume Vicino (= Vecinul), şi el inexplicabil. Autorul cărţii de faţă nu a exagerat defel insistînd asupra laturii enigmatice a acestui personaj): descendent al unei familii a cărei istorie e plină de taine, de întîmplări obscure, divers interpretate de comentatori, Vicino e el însuşi înconjurat de mister.

Manuel Mujica Lainez, cu dreptul pe care îl are orice romancier, îi atribuie o biografie care, e drept, se potriveşte proiectantului straniei „grădini cu monştri". Tînărul destinat nemuririi de stelele astrologului Sandro Benedetto, e identificat de scriitorul argentinian ca modelul unui tablou faimos, *Portret de bărbat*, al lui Lorenzo Lotto, aflat astăzi la Academia din Veneţia. Identificare, firească, greu de susţinut cu argumente. Dar un alt lucru e limpede: portretul pictat de Lotto i-a slujit romancierului ca model fizic pentru eroul cărţii sale. Un tînăr cu privire inteligentă, cu trăsături fine, pline de distincţie; nu s-ar putea spune că e frumos (bărbia, de pildă, e prea ascuţită, ceea ce, însă, sporeşte impresia de duritate a figurii), dar nu încape îndoială că ne aflăm în prezenţa unei personalităţi puternice. Ochii ne privesc drept, fără aroganţă şi fără sfială, iar buzele schiţează un surîs ce pare a ascunde ceva. Mîinile sînt delicate şi energice, întocmai aşa cum sînt, în roman, şi cele ale lui Vicino Orsini. Tînărul răsfoieşte o carte şi lumina, venind dintr-o parte, cade numai pe file, pe obrazul personajului şi pe mîini, puuîndu-le astfel în valoare ca pe cele mai semnificative detalii ale întregii compoziţii. Un colţ al feţei de masă e strîns sub carte, ceea ce, poate, desigur, să însemne şi un efect de drapaj, menit să dovedească virtuozitatea pictorului, dar şi un semn al unei anume agitaţii, mai cu seamă dacă e pus în legătură cu un alt amănunt: pe masă sînt risipite bucăţele mărunte ale unei foi de hîrtie. Ce o fi scris personajul lui Lotto şi a vrut să se ştie că, nemulţumit, a rupt şi a aruncat?

Ciudată răceală a tonurilor (compoziţia e construită pe un contrast drastic între brunurile acoperite de negru ale veşmintelor ce se contopesc cu brunurile fundalului şi alburile manşetelor de dantelă, culoarea pală a carnaţiei)... În schimb, desenul are o intensitate neobişnuită a formelor, o

[1] Hella S. Haasse, *op. cit.*

concentrare nefirească a liniilor, *Portretul de bărbat* e, fără îndoială, una dintre cele mai reprezentative lucrări ale artistului venețian despre care un istoric de artă de talia lui André Chastel vorbea ca despre un om caracterizat de neliniște, nonconformism și instabilitate[1].

Sau să fi arătat Vicino Orsini, așa cum insinuează Hella Haasse, mai curînd asemenea cripticului portret pictat de Bartolomeo Veneto, descoperit de ea în Muzeul Fitzwilliam de la Universitatea Cambridge? „Un bărbat tînăr încă, îmbrăcat luxos, avînd pe piept o broderie în formă de labirint, alcătuită din douăsprezece cercuri concentrice — o insignă izbitoare, pe care o mai și arată ostentativ cu degetele împreunate ale mîinii drepte"[2].

Se înțelege, asemenea atribuiri au foarte puține șanse să fie adevărate; însă tocmai pentru că implică școli de pictură atît de diferite între ele, dovedesc că acest tragic vlăstar al Orsinilor putea semăna cu personaje dintre cele mai felurite ale agitatului secol al XVI-lea. Cel care a plănuit „grădina cu monștri" era cu adevărat un om al vremii sale.

Manuel Mujica Lainez a creat un portret întru totul credibil în halucinanta lui crispare. Ca atîția contemporani ai săi, el nu e, pur și simplu, un sadic și nici nu caută întotdeauna o răzbunare feroce; conspiră împotriva fraților săi, nu numai pentru că vrea să-i pedepsească pe cei care l-au umilit și s-au purtat întotdeauna cu el ca niște dușmani neiertători: urmărește să-i dea deoparte, să își netezească drumul spre moștenire. Gîndurile lui contorsionate, complicate pot fi, desigur, analizate de un psihiatru (și, nu mă îndoiesc, cu rezultate semnificative); dar ele sînt, înainte de toate, expresia unei luciditățI inflexibile. Cruzimea e forma eficienței în planurile lui, mult mai puțin demente decît ar părea la prima vedere.

Și din acest punct de vedere, Vicino e contemporan al epocii sale: asasinatele politice, căsătoriile, luptele fratricide, trădările, toate sînt forme ale dorinței de a cîștiga avere. Și — reflex al unei mentalități din ce în ce mai clar afirmate — de a dobîndi un titlu nobiliar mai înalt. Mîndru de obîrșia familiei lui, în care istoria, legenda și mistificarea se amestecă în proporții nedeslușite, el nu renunță la perspectiva ascensiunii pe scara ierarhiilor de tradiție medievală. E susceptibil, ca toți aristocrații vremii: e măgulit de atenția acordată de cei mari și jignit ori de cîte ori i se pare că nu a fost onorat cît i se cuvenea. Reacționează, potrivit temperamentului său, cu o mînie rece; dar cu destulă grijă ca nu cumva să-și pună în primejdie eventualele cîștiguri.

---

[1] Vezi *Dictionnaire de la peinture italienne*, Paris, 1964, p. 164.
[2] Hella S. Haasse, *op. cit.*, p. 137.

De aceea, într-o lume care, așa cum o caracterizează Arnold Hauser, e guvernată de realism politic[1] și nu întreprinde nimic fără scop practic, „grădina cu monștri" poate fi interpretată ca o abatere de la regulă. Mi se pare că explicația e aceea dată de Ion Frunzetti: „Oamenii veacului al XVI-lea, superstițioși încă, se lecuiau de spaimele neștiutului, extrapolîndu-și monștrii subconștientului în lumea externă. Și făceau asta cu *sensul aventurii spirituale majore* (s.n.), cu dragostea de artă a celui pentru care filosofia se exprimă prin forme, dar dincolo de tîlcul lor imediat, acumulîndu-și pe un drum ascendent straturile de semnificații succesiv revelate. Curiozitate turistică, parcul de la Bomarzo este și o dovadă a reacțiilor contradictorii, antagoniste, ale spiritului clasic european, ordonat și măsurat, față de problema unei lumi ale cărei înțelesuri se oferă explicației numai prin luciditatea gîndului limpezit"[2]. Constatare esențială, atîta vreme cît labirintul de la Bomarzo nu conduce spre zonele unui irațional transformat în realitate a spaimelor; dimpotrivă, nimic nu sugerează „prezența unei teratologii în adevăratul înțeles al cuvîntului"[3].

Labirintul de la Bomarzo e construit de un cuget neliniștit, tulburat de dorințe întunecate, crude, obsedat de amintirile unei copilării nefericite, de complexele unei infirmități pe care *știe*, lucid, că alții o privesc cu dispreț sau, cel mult, cu o compasiune umilitoare. Dar Vicino Orsini, așa cum e înfățișat de autorul argentinian al romanului de față, nu se refugiază niciodată în zonele obscure ale unei lumi aflate dincolo de rațiune: întreaga lui existență, deciziile cele mai crîncene, aparent aberante, sînt plănuite cu o răceală inumană a gîndului. *Realismul politic* al epocii cîrmuiește și fiecare moment al vieții intime a lui Vicino, raporturile lui cu familia, cu prietenii (de care, la nevoie, se debarasează fără ezitări), cu dușmanii (cînd îi învinge, îi supune și îi folosește, cu un simț practic de un cinism înspăimîntător, pentru atingerea propriilor scopuri). Vicino, eroul romanului acestuia, nu e un exaltat: privește fără să se înfioare pînă și lumea misterelor, urcînd la suprafață din adîncurile încă neexplicate ale legendelor etrusce (prezente aici, într-un loc păstrat în memoria vremurilor cu numele de „sacro bosco" — pădurea sfîntă, pentru că tainicii etrusci își săvîrșoau ritualuri inițiatice).

E o tendință surprinsă de Edgar Papu în viziunea unei perioade ceva mai tîrzii, dar care începe să se deslușească încă de la mijlocul secolului al XVI-lea: grotescul devenit factor al *teatralului*, deci al unei atitudini ce

---

[1] Vezi Arnold Hauser, *The Social History of Art*, New York, f.d. (1969), II, pp. 106—43.

[2] Ion Frunzetti, *op. cit.*, p. XVIII.

[3] *Ibid.*

se opune misterului, în măsura în care transformă personajul ireal, proiecție a fanteziei, în personaj concret, înfățișat pe scenă într-o acțiune umanizată[1]. La Bomarzo, ca în atîtea alte locuri de manifestare a grotescului manierist, concretizarea lui alunga, de fapt, urmările rele ale exorcismului. În literatura vremii, visul era rareori vestitor de bine: Macbeth și Richard al III-lea au coșmare, iar tinerii atenieni din *Visul unei nopți de vară* își dobîndesc fericirea numai după ce se întorc la realitate, eliberați de urmările florii vrăjite a lui Puck. De dincolo de moarte vin numai umbrele celor uciși prin trădare sau silnicie: și în *Hamlet*, și în *Macbeth*, și în *Iuliu Cezar*, ele cer răzbunare.

Vicino privește această lume fantastică — în care plutește, dureroasă, amintirea suferințelor dintr-o copilărie nefericită — fără nici un fel de emoție metafizică: el creează *un spectacol*. Nici alchimia nu i se pare o abatere de la logică, pentru că nu vede în ea decît un procedeu *practic* de a-și procura un spor însemnat al veniturilor. Să nu uităm că doctorul Faust a trăit în acest secol al XVI-lea și că tot acum a fost publicată prima carte în care erau strînse laolaltă poveștile (nimeni nu le punea la îndoială) ce vor dobîndi amploarea artistică în plin Secol al Luminilor (după ce Marlowe crease prima operă faustiană de profundă semnificație, tot în veacul al XVI-lea). Vrăjitoria era nefirească numai din perspectiva bisericii, ceilalți se temeau de ea tocmai pentru că era *considerată ca un lucru posibil*.

Firește, secolul al XVI-lea nu e, nici în Italia, doar o epocă a magiei și a alchimiei: un matematician ca Raffaele Bombelli e menționat în istoria științei alături de cele mai de seamă personalități ale vremii, iar un savant ca Giovanni Battista della Porta pregătea acum (într-un tratat care se chema, simptomatic, *Magia naturalis*) marele moment al științei opticii din timpul lui Galileu. Fracastoro din Verona elabora în 1546 teoria contagiunii, sugerînd că infecția e transmisă de la bolnav la cel sănătos prin corpurile unor ființe mărunte care se automultiplică: se putea spune mai mult înainte de inventarea microscopului? Oamenii Renașterii nu refuzau nici un drum deschis la adevăr, atîta vreme cît erau convinși că el poate duce spre adevăr. Și, probabil că, dacă biserica nu ar fi intervenit cu virulenta bulă papală a lui Inocențiu al VIII-lea, din 1484, și cu enciclica *Malleus maleficarum* din 1486, vrăjitoria nu ar fi fost privită cu atîta oroare, escrocheria ar fi putut să fie separată de încercările de lărgire a o izontului metodelor experimentale, iar acestea nu s-ar fi aflat atîta amar de vreme în primejdia de

[1] Vezi Edgar Papu, *Barocul ca tip de existență*, București, Editura Minerva, Biblioteca pentru toți, 1977, II, pp. 44 -58.

a fi socotite demonice vrăjitorii. „Secolul al XVI-lea a fost o epocă de aur a ştiinţelor umaniste şi a artelor, dar şi o epocă de cruzime."[1]

Creată puţin după 1550, „grădina cu monştri" de la Bomarzo era privită de contemporani ca un lucru mai puţin monstruos decît îl vede epoca modernă: într-o carte apărută în 1654 (ajunsă pînă în 1682 la a opta ediţie), *Ocheanul aristotelic*, umanistul Emanuele Tesauro „caracterizează asemenea «minunăţii» drept «metafore în piatră»"[2]. Arhitectura e cu bună ştiinţă concepută fals, „ostentativ opusă normalului, încît rezultă din întreg o idee obsesivă, acea *follia* pe care ceva mai tîrziu, în dialogul lui anticlasic *Degli eroici furori* (1585), Giordano Bruno avea s-o recomande, cu titlu de reţetă, drept cea mai importantă forţă motrice a artei şi poeziei"[3].

Ceea ce nu înseamnă că Bomarzo anunţă despărţirea de modelul antic: Vitruviu îl evoca pe Dinocrate care visa să sculpteze întregul Munte Athos într-un chip gigantic şi pe Stasicrate, năzuind să prefacă acelaşi munte într-un monument al lui Alexandru cel Mare. „Influenţe etrusce?" se întreabă Hocke; şi observă: „Tarquinia nu se afla mult prea departe de Bomarzo"[4]. Observaţie pe care o face şi Ion Frunzetti, insistînd asupra posibilelor influenţe etrusce: Bomarzo e vechiul Polimartium al etruscilor[5]. E, însă, foarte posibilă şi supoziţia lui Mario Praz (însuşită şi de Hocke): Federico Zuccari ar fi contribuit la născocirea acestei păduri fantastice — să nu uităm că Tesauro şi contemporanii lui o numeau, pur şi simplu *meraviglia*, minunăţie. Zuccari reprezintă, împreună cu fratele lui, Taddeo (mort în 1561, la 32 de ani), ultima generaţie a manieriştilor, prevestitoare a barocului. O artă savantă, exprimată în vaste cicluri, într-o simbolistică absconsă. Şi o coincidenţă: cei doi fraţi au elaborat decoraţia alegorică, fantastică a Palatului Farnese din Caprarola, sub îndrumarea lui Annibale Caro, acelaşi care, într-o scrisoare citată de Hocke[6], îi vorbea lui Vicino Orsini despre „poveşti cu giganţi şi atîtea alte lucruri extravagante şi supranaturale".

Indiferent de origini, „gigantomahia" de la Bomrazo e o expresie — poate mai derutantă decît altele, din pricina legendelor ţesute în jurul locurilor şi al stăpînilor lor de odinioară — a unei întregi epoci. „Pădurea manieristă de giganţi, demoni şi enigme a lui Vicino Orsini"[7] ar putea,

[1] George Sarton, „The Quest for Truth: Scientific Progress During the Renaissance", în *The Rennaissance, Six Essays*, New York, 1962, p. 74.
[2] Gustav René Hocke, *Lumea ca labirint*, traducere de Victor H. Adrian, Bucureşti, Editura Meridiane, 1973, p. 151.
[3] *Idem*, pp. 151—2.
[4] *Idem*, p. 152.
[5] *Op. cit.*, p. XV.
[6] *Op. cit.*, p. 152.
[7] *Idem*, p. 153.

desigur, să sugereze — şi a şi sugerat — lanţuri de analogii saturniene, foarte pe placul astrologilor din secolul al XVI-lea. Sculpturile sînt astfel aşezate încît creează un spaţiu care e pus în valoare, cu o surprinzătoare ştiinţă a arhitecturii peisagiste, de accidentele terenului. Dispuse în cele două vaste amfiteatre naturale, la nivele diverse, decorate cu vase enorme, cu statui gigantice, ele urmăresc provocarea unei senzaţii mai curînd de uimire decît de spaimă[1]. Apariţia unor făpturi exotice — de pildă a elefantului ce poartă în spate un turn şi se pregăteşte să zdrobească un soldat duşman pe care l-a încolăcit cu trompa —, a unor creaturi fantastice — dragonii ce păzesc fîntîna, imensa broască ţestoasă ducînd statuia cu soclu complicat a unei *Niké*, sfincşi cu coada de peşte, cu aripi de liliac şi labe de leu — — introduce ideea de miracol şi de joc al fanteziei exaltate.

Aşezarea lor urmează un itinerar obligatoriu al vizitatorului, un labirint ce nu poate fi parcurs decît într-un singur sens, conducînd — potrivit unei inscripţii foarte vizibile — spre o finalitate morală — „Animus quiescendo fit prudentior ergo", spiritul calm procedează cu prudenţă. Scopul, consideră Eugenio Battisti, e limpede: acela de a-l „libera de orice gînd obscur" — aşa cum grăieşte o altă inscripţie — pe Vicino Orsini, autorul fantasticului proiect[2]. „Lăsaţi orice gînd, cei care intraţi", îndeamnă, într-o parafrază dantescă, inscripţia de pe gura căpcăunului, transformată într-o stranie cameră de meditaţie. Insistenţa asupra funcţiei consolatorii e evidentă. Trecînd prin „pădurea sfîntă" (nume care îndrumă din nou spre îndepărtatele şi tainicele obîrşii etrusce), călătorul e obligat să ia cunoştinţă, într-o ordine strictă, de alegoricele etape ale unei călătorii spre un *catharsis* final. Mediul peisagistic — mult mai puţin sălbatic pe vremea cînd au fost sculptate făpturile de la Bomarzo — contribuia la accentuarea acestei idei: apa coborînd în mici cascade, însufleţea întreaga privelişte din preajma giganţilor şi a creaturilor fantastice.

Zgomotul apei îl însoţeşte pe călător cînd întîlneşte chipul de femeie ce poartă atributele Cibelei, zeiţă a obîrşiilor; gura imensă a unui monstru marin ce crecază un fel de jgheab artificial al pîrîului; imensa broască ţestoasă, deschizîndu-şi gura, de parcă s-ar tîrî, însetată, să bea apa ce se rostogoleşte în apropiere[3]. Poate că tocmai aici ar trebui căutat înţelesul general al labirintului: sub semnul apei, adică al purificării, drumul — pîndit de ameninţarea monştrilor — conduce spre camera de meditaţie. Un drum care trece pe lîngă Cibele, însoţit de un curs de apă, adică de un element „legănător", cum îl numeşte Andrei Pleşu pe urmele lui Bachelard: „legă-

[1] Vezi Eugenio Battisti, *op. cit.*, p. 129.
[2] *Idem*, p. 127.
[3] *Idem*, p. 129.

nător", lărgind asimilarea între natură şi maternitate, întemeind aspiraţia „întoarcerii la natură"; „ea speră într-o restaurare a omului prin readucerea lui «la obîrşie»"[1].

Spaţiul e dispus într-o largă spirală; din unele puncte fixe ale itinerarului, sculpturile pot fi cuprinse dintr-o privire, ceea ce demonstrează o ingeniozitate fără precedent a folosirii perspectivei. Peisajul nu e interpretat ca o categorie a realului, ci ca un element al fabulosului, în interiorul căruia se poate acţiona fără nici un fel de constrîngeri: proporţiile imaginilor nu sînt stabilite în funcţie de un modul constant (cu excepţia giganţilor) şi nici în relaţie cu motivul reprezentat. Singurul raport pe care se întemeiază ele rezultă dintr-o comparare reciprocă între statui, pe măsură ce călătorul prin labirint le descoperă, adunate mai multe în unghiul de perspectivă caro se deschide în faţa lui.

„Minunea" nu e conţinută în nici una dintre sculpturi (de altminteri, fără însuşiri artistice deosebite), ci în ansamblu, în relaţiile lui plastice cu peisajul, în variaţiile echilibrului care conferă detaliilor şi întregului funcţii emotive mereu schimbătoare. Parcurgînd itinerarul de la Bomarzo — pe care îl reconstituie cu argumente logice convingătoare, în sprijinul cărora invocă şi multe mărturii istorice şi literare ale vremii[2] —, Hella Haasse relevă un fapt de reală importanţă: „Ceea ce s-a transmis cu privire la geneza şi scopul parcului de la Bomarzo alcătuieşte o urzeală, azi aproape cu neputinţă de destrămat, în care se întreţes fapte, legende, născociri şi vorbe de clacă despre cel puţin patru generaţii ale familiei Orsini"[3].

Remarcabilă e, tocmai în aceste împrejurări, capacitatea lui Manuel Mujica Lainez de a fi intuit răspunsurile la derutantele întrebări pe care le pune enigma Bomarzo. Cartea sa a apărut în 1962, înainte — deci — de publicarea unor studii consacrate special semnificaţiilor misterioaselor sculpturi şi numai la cîţiva ani după ce personalităţi de talia lui Mario Praz şi a lui Hocke ţinuseră să facă precizarea că propunerile lor de elucidare a enigmei sînt simple supoziţii ce au încă nevoie de confirmări. Scriitorul argentinian — care, aşa cum mărturiseşte, a văzut întîia oară Bomarzo în 1955 — a cercetat un imens material bibliografic şi a creat o frescă a secolului al XVI-lea italian, de un dramatism concentrat, cu o largă desfăşurare de culori, cu episoade sumbre şi cu altele în care lumina capătă o intensitate luxuriantă. Vicino Orsini e, deopotrivă, portretul unui personaj real, evocat de istorie şi de tradiţiile populare, cu neascunsă teamă, şi pro-

[1] Andrei Pleşu, *Pitoresc şi melancolie*, Bucureşti, Editura Univers, 1980, p. 31.
[2] Vezi Hella S. Haasse, *op. cit.*, pp. 23—47.
[3] *Idem*, p. 23.

iecția unui tip emblematic pentru un secol de strălucire și de cruzime. Lui Vicino i-a fost sortită nemurirea; nu e o nemurire de felul celor pe care pretindeau că o au diverși impostori (unii crezuți pe cuvînt chiar și în plin Secol al Luminilor) — așa-numitul conte de Saint-Germain, Cagliostro, Niccolò Flamel, Pernelle —, ci o putere de a privi spre lumea și spre timpul lui dintr-o perspectivă deschisă de mentalitatea modernă.

Istoricii literaturii argentiniene îl discută pe Mujica Lainez ca pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai generației care a debutat în cea de-a doua jumătate a anilor '30. Împreună cu Adolfo Bioy Casares și cu Julio Cortázar (amîndoi cu patru ani mai tineri decît autorul lui *Bomarzo*, născut în 1910 și mort în 1984), el aparține unui grup ce s-a definit ca adversar hotărît al literaturii de factură naturalistă și didactică. Se singularizează prin adoptarea unei formule narative descinzînd din Proust și nu, ca la ceilalți doi, din Poe și Borges[1]. În același timp, Mujica Lainez e cel care continuă tradiția literară spaniolă, „mai presus de toate, puritatea și echilibrul limbii literare"[2].

Întregul grup căruia îi aparține el se caracterizează printr-o „atitudine ludică și hedonistă față de literatură", ceea ce nu înseamnă, însă, o ignorare a realității. Că este așa, o dovedește și romanul de față, rezultat al unei meticuloase reconstituiri documentare a unei realități complicate, care, chiar și atunci cînd poate da impresia de fabulos, de enigmatic, rămîne între limitele stricte ale unui adevăr istoric, el însuși fabulos și enigmatic.

Scriitorul, născut la Buenos Aires, provine dintr-o veche familie argentiniană care i-a procurat mijloacele necesare unei educații solide. Asemenea multor tineri cu dare de mînă din această țară, el a călătorit des în Europa, unde a petrecut lungi perioade, și s-a întors în patrie unde s-a dedicat literaturii și ziaristicii. A fost multă vreme cronicarul plastic al ziarului *La Nación* (unul dintre cele mai importante cotidiene din Argentina), ceea ce explică dezinvoltura cu care, în *Bomarzo*, se mișcă în lumea complicată a artei și a artiștilor din cinquecento.

După democratizarea, în 1955, a vieții politice argentiniene, a fost numit director al relațiilor culturale în Ministerul Relațiilor Externe de la Buenos Aires: ceea ce — precizează biografii săi — nu i-a întrerupt defel creația literară. A cultivat, de fapt, aproape toate genurile literare — cu rezultate inegale; Mujica Lainez e, însă, înainte de orice, un povestitor. După un debut — pare-se nu foarte convingător — cu un volum de poeme,

[1] Luis Gregorich, în *Historia de la literatura argentina*, Buenos Aires 1968, III, p. 1213.
[2] *Ibid.*

Glose castiliene (1936), a publicat biografiile unor poeți *gouchos* (păzitorii de vite din pampa, corespondenții argentinieni ai cow-boy-lor nord-americani). Au urmat numai volume de povestiri — *Aici trăim* (1949), *Misteriosul Buenos Aires* (1951), *Cronici reale* (1967) — și romane — *Idolii* (1953), *Casa* (1954), *Călătorii* (1955), *Invitații în Paradis* (1957), *Bomarzo* (1962), *Unicornul* (1965).

S-a spus despre Mujica Lainez că „este un cronicar al înaltei societăți argentiniene, așa cum Proust a fost cronicarul aristocrației franceze"[1]. Așa cum rezultă, însă, din felul în care istoricii literari îi prezintă cărțile, scriitorul de care mi se pare că romancierul argentinian se apropie cel mai mult e Faulkner: ca și familia Sartoris din comitatul Yoknapatawpha, aristocrația lui Mujica Lainez e urmărită de-a lungul unei istorii a gloriei din secolul trecut și a decăderii din anii de după primul război mondial, cînd o burghezie pragmatică și agresivă a dezlănțuit ofensiva și a năruit vechile tradiții morale. Scriitorul și-a circumscris subiectele inspirate din viața socială argentiniană unor medii și unor tipologii pe care le cunoaște foarte bine. A construit, astfel, o operă narativă ce depășește simpla condiție a cronicii, pentru că nu se mulțumește să consemneze profilul unei lumi, ci observă dinamica realității pe care o descrie, opunînd simplificărilor de orice fel o ironie și un scepticism ce i-au îndemnat pe unii să îl compare cu Unamuno[2]. Istoria e subiectul romanelor sale; dramaticele mișcări de la începuturile colonizării spaniole pînă în epoca modernă *(Aici trăim)* sau necontenita descompunere a unei familii *(Casa)*. O umbră nostalgică învăluie acțiunea cărților lui, dar personajele propriei clase sociale sînt privite cu o luciditate dureroasă, fără prejudecăți, cu o înțelegere exactă a cauzelor ruinei ei prezente.

Partizan al modalităților narative moderne, el nu renunță, însă, la construcția coerentă a acțiunii și nici (calitate relevată de toți comentatorii scrierilor sale) la armonia frazei, „model de sinteză al procedeelor clasice și romantice"[3]. Romanele și povestirile a căror acțiune se desfășoară în Buenos Aires sînt arhitecturate potrivit unui plan ciclic: multe dintre personaje reapar în diverse cărți, marcînd continuitatea unui mod de viață pe care autorul îl vede supraviețuind, golit de orice poezie. Cel mai caracteristic roman din această serie e socotit a fi *Casa:* personajul principal e însăși casa părintească a lui Mujica Lainez — o clădire specifică întru totul gustului pentru somptuos al bogătașilor din Buenos Aires, cu „ferestrele maiestuoase

[1] *Idem*, p. 1214.

[2] Juan Pinto, *Breviario de literatura argentina contemporanea*, Buenos Aires, 1958, p. 124.

[3] Fernando Alegria, *Historia de la novela hispanoamericana*, Mexico, 1965, p. 364.

ale parterului", cu amplele scări de marmură, picturile și statuile baroce, stucaturile rococo, vitraliile și imensele ei dormitoare, „ca niște corăbii pe o mare închisă". Casa își povestește istoria; o perspectivă clară îi îngăduie să se distanțeze de oameni și de evenimente, să releve lentul proces de degradare, temă centrală a cărților lui Lainez. „Adevărul e mai puternic decît simpatiile față de o anume categorie socială; fără înfrumusețări, fără încercări zadarnice de a ascunde sau de a deforma realitatea, scriitorul (care nu își disimulează regretele) redescoperă o lume plină de fatale contradicții"[1].

După 1960, romancierul a început să întreprindă „o operă de arheologie literară"[2]. El se desparte de locurile atît de familiare și se îndreaptă spre o fremătătoare Italie renascentistă sau spre ținuturile și mai îndepărtate ale miturilor. Are loc, de fapt, o simplă deplasare istorică și geografică, climatul spiritual și psihologic fiind identic aceluia din cărțile mai vechi. O materie epică de un dramatism concentrat, prezentată fără nici o complezență, îl situează printre cei mai de seamă romancieri ai Americii Latine[3].

În același timp, arhitectura povestirilor și romanelor lui semnalează, dacă nu o revoluție în cîmpul narației, o conștiință de scriitor pentru care universul literaturii e spațiul unor mișcări mai cuprinzătoare decît cele definite de destinul eroilor unei cărți. O carte a lui Manuel Mujica Lainez e o lume a unor vaste și neliniștite priveliști ale istoriei. Din păcate, avem puține informații despre evoluția artei sale de după mijlocul anilor '60. Dar un roman cum e *Bomarzo*, cu lumea lui de încrîncenări și de candori, e de ajuns să demonstreze că autorul lui, chiar și atunci cînd pătrunde în legendarele păduri ale misterelor, știe să deslușească semnele clare ale realității. Și în labirintul plănuit de Vicino Orsini, cu patru secole în urmă, scriitorul argentinian descoperă la capătul întortocheatului drum, așa cum face în toate cărțile lui, adevărul unei necruțătoare istorii[4].

DAN GRIGORESCU

[1] *Idem*, p. 363.
[2] Luis Gregorich, *op. cit.*, p. 1215.
[3] Fernando Alegria, *op. cit.*, p. 364.
[4] Tradus în mai multe limbi, romanul *Bomarzo* a inspirat o operă și o cantată ale compozitorului Alberto Ginastera, prezentate în cîteva săli importante de spectacol și de concert de dincolo de Atlantic.

Pictorului Miguel Ocampo
și poetului Guillermo Whitelow
cu care am fost pentru prima dată,
la Bomarzo, în 13 iulie 1958.
M.M.L

„...*sappi ch'i' fui vestito del gran manto;*
e veramente fui figliuol dell'orsa..."

„...să ştii c-am fost, străine,
cîndva alesul mantei papale,
din neam de urs..."

DANTE, *Infernul*, XIX, 69, 70.

I

HOROSCOPUL

Sandro Benedetto, medic şi astrolog al rudei mele, ilustrul Niccolò Orsini, condotier care după moarte a fost asemuit cu eroii Iliadei, mi-a făcut horoscopul la 6 martie 1512, zi în care m-am născut la ceasurile două ale dimineţii, la Roma. Cu treizeci şi şapte de ani în urmă, în aceeaşi zi de 6 martie, dar în 1475, la aceleaşi ore ale dimineţii, văzuse neliniştita lumină a lumii, într-un sat etrusc, Michelangelo Buonarroti. Potrivirea n-a mers mai departe de o fortuită coincidenţă de ore şi date. Într-adevăr, aştrii care ne-au asistat apariţia pe tabla de şah a vieţii şi-au dispus piesele pentru mutări foarte diferite. Cînd s-a născut Buonarroti, Mercur şi Venus suiau în slavă, despuiaţi, spre tronul lui Jupiter. Era balul cerului, contradanţul mitologic care îi întîmpină pe creatorii aproape divini. Gloria-l aştepta pe cel care deschidea ochii în această splendoare, ce transforma firmamentul într-un salon aprins, numai candelabre, printre care pluteau, în irizarea văzduhului, transparenţi, senini şi ceremonioşi, zeii înaripaţi. În schimb, cînd m-am născut eu, Sandro Benedetto a semnalat importante contradicţii în cartografia existenţei mele. Soarele, aflat în semnul apei şi întărit de poziţia favorabilă a Lunii, îmi conferea puteri oculte, viziune a ceea ce avea să vină şi vocaţie pentru astrologie şi metafizică. Este adevărat că Marte, planeta impulsurilor primitive, şi Venus, deplasată ocazional din Casa a VIII-a, aceea a Morţii, se aflau instalaţi, de acord cu ceea ce Benedetto a subliniat insistent, în Casa Vieţii şi anulaţi pentru moarte, iar buna poziţie a Soarelui în raport cu Luna părea să-mi hărăzească o viaţă fără de sfîrşit — lucru ce i-a mirat pe toţi cei care au văzut împodobitul manuscris — după cum Venus, bine situată în faţa aştrilor, îmi prevestea vocaţie pentru descoperirile artistice subtile. Dar tot aşa de înspăimîntător de adevărat este că răufăcătorul Saturn, situat într-o poziţie agresivă, îmi prezicea

nenumărate necazuri, fără ca Jupiter, pe care ingrata aşezare planetară îl făcea inutil, să poată neutraliza prevestitele nenorociri. Ceea ce i-a surprins peste măsură pe medicul Benedetto şi pe toţi cei care erau la curent cu asemenea lucruri grave, examinînd horoscopul, a fost, aşa cum am mai spus deja, misterul privind viaţa fără de sfîrşit — viaţa mea — care se deducea din abolirea lui Venus şi a lui Marte în faţa necesităţii logice a morţii şi, în consecinţă, presupusa şi absurda proiecţie a existenţei mele de-a lungul unui timp fără limite. Ştiu că unii experţi au criticat această lucrare prolixă a lui Benedetto, ale cărei miraculoase semne şi figuri am pus să fie reproduse în frescă, cu o jumătate de veac mai tîrziu, într-o încăpere principală a castelului Bomarzo, şi că au dovedit şi faptul că asemenea teorie era imposibilă, însă înţelepciunea autorului, dovedită de atîtea ori, le-a închis gurile cele clevetitoare.

Tatăl meu, tot un condotier vestit, venera amintirea unchiului său, marele Niccolò Orsini, care luptase în mod echitabil şi fără vreo preferinţă, după cum era înţelegerea şi litera contractelor pe care le încheia cu diferite autorităţi publice din Italia, cînd în favoarea, cînd împotriva aragonezilor, ba cu veneţienii, ba împotriva lor, iar între o bătălie şi alta, cînd ar fi trebuit să se odihnească şi să-şi mai tragă sufletul, avusese timp să-şi ucidă mama vitregă, pe distinsa Penelope, şi pe fratele bastard, din motive intime ce ne-ar lua prea mult timp să le înşirăm. Tocmai această suprimare personală a rudelor infame contribuise la respectul pe care îl nutrea pentru el tatăl meu, care, de altminteri, ca om din branşă, admira profesional eficienţa mercantilă şi războinică a isprăvilor lui. De aceea, deşi din fire brutal şi morocănos, tatăl meu, Gian Corrado Orsini, a primit cu nobilă politeţe horoscopul lui Sandro Benedetto, astrologul pe care Niccolò îl consulta totdeauna. Evident că acest horoscop n-avea nici o importanţă pentru el. Nu-l interesa că mă născusem în aceeaşi zi cu Michelangelo Buonarroti, că horoscopul meu era chiar mai ciudat decît al maestrului; mai ciudat şi mai bogat chiar decît acela al împăratului August, sau decît cele ale lui Carol Quintul şi respectiv al viitorului mare duce Cosimo, care se bizuiau pe singularitatea Capricornului urcător, atît de mult apreciată de specialişti. A afişat o bună creştere discretă şi n-a mers mai departe, întrucît împărtăşea în această privinţă neîncrederea ironică a lui Pico della Mirandola, pe care-l cunoscuse, de copil, la curtea Magnificului. Pico della Mirandola, autor al

faimoasei *Disputationes adversas astrologiam divinatricem*[1], avea mai mare încredere în pronosticurile țăranilor cu privire la vreme — sătenii care prevestesc cum că o să se dezlănțuie o furtună pentru că mușchii necăjesc un catîr — decît în rapoartele astrologilor oficiali. Tatăl meu era la fel.

Cu cinci ani înainte, se născuse fratele meu mai mare, Girolamo, cel care trebuia să-i fie succesor ca duce de Bomarzo. Dacă ar fi fost vorba despre el, despre primul născut, tatăl meu desigur s-ar fi interesat, în ciuda scepticismului său, de lucrarea lui Benedetto, ar fi pus încă o sută de întrebări și ar fi întors prezicerea de sute de ori pe toate părțile, însă eram eu în discuție, Pier Francesco, iar eu însemnam prea puțin pentru familie și pentru mîndrul egoism părintesc. Mama, care făcea parte ca și el din neamul Orsinilor, dar din ramura de Monterotondo, a răposat anul următor, cînd s-a născut Maerbale, cel de-al treilea și ultimul dintre vlăstarele sale, astfel că tatăl meu a rămas văduv pentru a doua oară — într-o primă căsnicie fusese căsătorit cu o fiică a contelui de Anguillara — și nu s-a mai recăsătorit.

* * *

Am venit pe lume în vremuri de restriște. În anul acela, 1512, bătrînul Iuliu II, teribilul papă, neobosit, care, în ciuda morbului galic și a gutei ce-l chinuiau, îi tîra după el pe cardinali, pe principi și pe căpitani în cavalcade furioase, cel care trăia printre soldați, cu blana de berbec, mustind de sînge și de noroi, purtată peste platoșă, și-a schimbat armele de război cu cele ale vicleniei și s-a prefăcut mort, cu șiretenia vulpii ce trece din starea de înțepenire la mușcătură, pentru ca să-i atragă în cursa Romei pe prelații vrăjmași, care, din slugărnicie față de politica străină, se strînseseră în conciliu la Pisa. Cînd i-a avut în mînă i-a terorizat și i-a adus la supușenie. În acel an a murit Pandolfo Petrucci, despotul Sienei, fără ca să-l plîngă cineva, căci viața-i fusese preaplină de crime. După un îndelungat interimat republican, familia Medici s-a întors la Florența, tot în acel an, cu cei doi viitori papi și cei doi duci anodini și sclivisiți, *Il Pensieroso*[2] și unchiul său, care pot

[1] *Dispute cu privire la astrologia divinatorie* (lat.); corect este *adversus* nu *adversas*.

[2] Gînditorul (it.), sculptură celebră a lui Michelangelo, care-l reprezintă pe Lorenzo, duce de Urbino (1492—1519), nepot al lui Lorenzo Magnificul.

fi contemplaţi pentru eternitate în monumentele funeare sculptate de Michelangelo, iar Machiavelli, scrîşnind din dinţi, s-a retras să mediteze asupra decadelor lui Titus Livius şi să urzească portretul Principelui, breviar de înţeleaptă perfidie. În acel an, s-a suit pe tron sultanul Selim I, poetul patricid, care şi-a ucis întreaga familie şi a trăit pentru a se război; iar Europa s-a zbîrlit de panică. Cel mai însemnat dintre strămoşii sărmanului Toulouse-Lautrec (cel care a moştenit, dacă nu înfăţişarea sa, oricum cutezanţa-i nobilă, dispreţuitoare), Odet de Foix, viconte de Lautrec, de partea căruia a luptat tatăl meu, a fost rănit grav la Ravenna, tot în acel an. În anul acela, a murit Gaston de Foix, un tînăr nepot al lui Ludovic XII, cu cincisprezece crestături pe figură, iar regele a pierdut Italia. Întreaga Italie răsuna şi scăpăra de zgomotul armurilor lovite. Şi, cam în acelaşi an, a început să-şi arate ghearele Alessandro Farnese, cel care avea să ajungă Paul III, care tocmai primea insemnele diaconiei. Dar tot în acel an, şase luni după naşterea mea, Michelangelo Buonarroti a pus să fie scoase schelele ce împrejmuiau, precum nişte zăgazuri din lemnărie îmbucată, picturile Capelei Sixtine; s-a pogorît asemenea unui profet sihastru ce iese dintr-o îndelungată claustrare, iar facerea lumii s-a dezvăluit — puternică, măreaţă, voluptuoasă, copleşitoare, într-o pătimaşă împletire de muşchi mlădioşi şi tineri — în faţa curţii pontificale înmărmurite, care alerga de pe cîmpurile de luptă, cutremurată de veşnica prezenţă a morţii şi de vrăjmăşia din taberele militare, ca să vadă acolo, sus, tot mai sus, peste profilurile contorsionate, peste încrîncenarea privirilor, peste gîfîirea respiraţiilor şi peste tăcerea tremurîndă, ceva ce părea în asprul învălmăşag o mare multicoloră înspumată, gata să se năpustească urlînd, mugind, slobodă de diguri şi de magul cu nasul rupt ce o încleştau, asupra Italiei învolburate, părăsită de Dumnezeu.

* * *

Paradoxal, în timp ce peninsula se zvîrcolea în lupte pe cît de crude pe atît de inutile, familia mea războinică inaugura o eră de linişte. Papa Iuliu II obţinuse, în 1511, ceea ce nu reuşiseră preasfinţii săi înaintaşi; *Pax Romana* — aşa a fost numită — între stirpele învrăjbite ale Orsinilor şi Colonna, atît de legate prin numeroase căsătorii, oferind mîna uneia din nepoatele sale lui Gian Giordano Orsini, iar pe cea a altei nepoate unui Colonna, instituind şi funcţia de ordonanţă a tronului, exercitată cu rîndul,

cînd de un Colonna, cînd de un Orsini, cu unici reprezentanţi ai nobilimii. S-a bătut atunci o curioasă medalie reprezentînd alegoria clară a unui urs ce îmbrăţişează o coloană. Urşii Orsinilor[1] şi coloanele celor din neamul Colonna, în sfîrşit, se uneau. Bunicul meu după mamă, Franciotto, cardinalul, a fost unul dintre semnatarii acestei păci memorabile, din pricina căreia înfierbîntaţii patricieni romani, care dădeau buzna, în timpul marilor ceremonii ecleziastice, în capelele Vicarului lui Crist, îmbrîncind cu aroganţă feudală pe principii bisericii şi călcînd cu încălţările de fier pe hlamidele de purpură ca să ocupe locurile de frunte ale prezbiteriului şi să arunce de acolo, cu mîinile împreunate a rugăciune şi cu buzele strînse dispreţuitor, priviri trufaşe asupra credincioşilor, au fost nevoiţi să bată în retragere şi să se regrupeze în spatele unei balustrade, întrucît numai un Orsini sau un Colonna, alternativ, mai puteau să-şi expună trufia marţială în acel loc privilegiat. Mulţumiţi în acest chip, rivalii s-au liniştit, pe cînd ceilalţi strîngeau pumnii, iar certurile străvechi, ce-i adunaseră sub stindardele noastre fluturînde pe Frangipani, pe Tebaldeschi, pe Alberini şi pe Annibaldi della Molara, în vreme ce de partea lor, cei din neamul Colonna îi strîngeau la chemările lor de război pe Conti, pe Cesarini, pe Margani, pe Corraducci, pe Porcari şi pe Capocci, care udaseră cu sînge străzile oraşelor şi pietrele castelelor, au cedat miraculos, întrucît ursul ancestral, însemn al *editus Ursae*[2] şi *filiis Ursis*[3] (cum ne plăcea să ne poreclim) îmbrăţişa coloana heraldică... stăpînindu-şi probabil, e bine să se ştie şi asta, intimele porniri de a o doborî, şi făcea aceasta cu acelaşi entuziasm fanfaron cu care Fabrizio Colonna şi Giulio Orsini se îmbrăţişau şi se băteau pe umeri în public, îngropînd în rugurile trecutului luptele lor de ghibelini şi guelfi.

Cu două secole mai înainte, se căutase, dar fără succes, să se ajungă la o înţelegere asemănătoare, atunci cînd Napoleon Orsini şi Stefano Colonna, tineri, înflăcăraţi, au participat în biserica Santa Maria in Aracoeli la ciudatul ritual în decursul căruia douăzeci şi opt de bărbaţi au pregătit pentru ei, în mijlocul naosului, o baie presărată cu petale în care tinerii cavaleri s-au odihnit noap-

[1] *Orso* în italiană înseamnă urs, de aici alegoria. Într-adevăr, cele două familii nobiliare italiene au marcat, veacuri de-a rîndul, istoria papalităţii şi a Italiei cu cele mai sîngeroase episoade.

[2] Cei zămisliţi de ursoaică (lat.).

[3] Fiilor ursoaicei (lat.).

tea întreagă, spre a începe, dimineaţa următoare, sărbătorile şi turnirurile cu care prilej poporul a crezut că între şefii săi mînioşi se instaurase pacea. Speranţa a durat puţin atunci, acum, însă, fusese dobîndită aparent mult dorita armonie, şi aceasta avea loc în vremea în care eu veneam pe lume, la Roma, aproape de biserica Santa Maria in Traspontina, unde m-au botezat — motiv pentru care poetul Betussi a cîntat mai tîrziu, cu o exagerare lirică de curtean, dînd satisfacţie din plin vanităţii mele nesăţioase, că Tibrul putea să se fălească şi cu faptul că eu mă născusem pe ţărmurile sale.

*
* *

Biserica în cauză se afla la cîţiva paşi de palatul nostru, un palat întunecat, trist, cu săli ca nişte temniţe subterane, acoperite cu multe tapiserii sumbre în care abia se ghiceau figurile hieratice, palat care nu mai există, căci în 1528, cînd Roma a fost prădată de spanioli şi multe familii faimoase au părăsit-o, refugiindu-se în vilele şi castelele proprii (o parte dintre Orsini s-au fixat pe atunci în Viterbo), ai mei s-au stabilit în Bomarzo. Bomarzo a fost dintotdeauna casa mea. Nu recunosc alta. De altfel, cartierul înghesuit între castelul Sant' Angelo şi Vatican, unde se înălţa palatul nostru, a ajuns în curînd unul dintre cele mai sărace şi mai pustii din Roma. Locuinţa noastră — spre deosebire de palatul Torlonia care a aparţinut lui Leon X, şi de acela al cavalerilor Sfîntului Mormînt, proprietate a cardinalului Della Rovere, ce se păstrează încă în apropiere — a fost transformată cu timpul şi a pierdut orice urmă de grandoare, pentru ca ultimele-i rămăşiţe anonime să dispară în 1937, cînd Benito Mussolini a ordonat deschiderea Viei della Conciliazione, ce lasă perspectivă către Sfîntu Petru, demolînd, între Borgo Nuovo şi Borgo Vecchio, îngusta Spina di Borgo. Aş minţi dacă aş spune că deplîng această dispariţie. Casa mea, minunata mea casă, a fost Bomarzo. Amintirile pe care le păstrez din palatul de la Roma se mărginesc la nişte săli umede pe care nici o sobă, oricît de mare şi oricît de încinsă ar fi fost, nu reuşea să le încălzească; la nişte ferestre înguste prin care se strecura vîntul, făcînd să tremure draperiile şi însufleţind, spre neliniştea mea superstiţioasă, scene cu năluci, ce parcă s-ar fi desfăşurat acolo aievea, iar aceste fiinţe şi monştri ar fi fost unicii vieţuitori din hardughie; la nişte arme învechite şi drapele ciopîrţite atîrnînd pe pereţi, peste care trecea, în sus şi în jos, în pîlpîirea lemnelor,

ca un spectru în plus, umbra temută a tatălui meu; și la niște coridoare înghețate prin care mă fugăreau și mă hăituiau, cu sulițe și săbii îngălbenite de rugină, urlînd ca lupii, cei doi frați ai mei, Girolamo și Macrbale.

* * *

Există ceva ce ar trebui să mă împace, fără îndoială, cu spaima acelor amintiri, a căror evocare încă și astăzi mă înfricoșează — și asta deși s-au scurs ani și ani de cînd am părăsit pentru totdeauna încăperile acelea blestemate —, anume amintirea bunicii mele.

Bunica mea după tată se numea Diana Orsini și era văduvă după un unchi al ei. După cum nu cunosc altă casă în afară de Bomarzo, nu recunosc în vinele mele nici alt sînge decît pe acela al neamului Orsini, în ciuda aportului celui al familiei Colonna, care, luptînd neobosit în mine cu veșnicii lor vrăjmași, va fi contribuit, de bună seamă, la dezechilibrul meu. Acești Orsini s-au amestecat în trupul meu cu neamul Colonna, s-au întîlnit cu el în carnea mea, pe care au frămîntat-o și au chinuit-o de la distanță cu mîini invizibile, pătrunzînd în tainițele secrete ale lăuntrului meu, fără ca cineva să bage de seamă, fără ca altcineva, în afară de mine, să simtă și să-ndure lupta lor dezlănțuită, atroce. Uneori mă gîndesc că, dacă am suferit pentru neregularitățile cu care am venit pe lume — îmi vine greu să folosesc cuvîntul diformitate —, aceasta s-a datorat acelei dezordini, în care a precumpănit cu strășnicie nemăsurată curgerea, prin venele ce-mi străbăteau trupul firav, a unui sînge (acela al bunicului meu Girolamo Orsini, cel al bunicii Diana Orsini, fiica lui Orso Orsini, stăpînul castelului Bomarzo: și acela al bunicului meu, cardinalul Franciotto Orsini); și mă gîndesc că dacă frații mei au fost scutiți de stigmatizare, aceasta s-a datorat unei ursite extravagante și crude, întrezărită de Sandro Benedetto la întocmirea horoscopului meu, care m-a desemnat, în ciuda a ceea ce destinul meu neasemuit putea să-mi aducă drept triumf, să strîng în mine și să suport moșteniri nimicitoare neîmpărtășite. Oricum, în ciuda participării minime a celor din neamul Colonna, am fost un Orsini pur, prea pur, și, astfel fiind, am purtat cu mine blestemul ce urmărește semințiile a căror înfumurare faraonică le face să se simtă oarecum divine și care dau tîrcoale, cu o neliniște olimpică iluzorie, cînd religioasă, cînd superstițioasă,

succedaneelor incestului, pe care în realitate îl consideră drept unică formă în măsură să le perpetueze cu demnitate.

De n-ar fi fost bunica Diana așa cum era, cred că eu n-aș fi supraviețuit anilor copilăriei. Printre amărăciunile și resentimentele mele, frumusețea ei uimitoare, pe care n-o știrbea vîrsta prea înaintată, și dragostea fierbinte cu care m-a înconjurat, strălucesc și luminează această copilărie. Nimeni nu m-a iubit atîta, nici nu mi-a dat o dovadă așa de profundă de iubire ca cea la care mă voi referi mai încolo și care, tocmai manifestînd o neașteptată duritate și o neobișnuită răceală față de fratele meu Girolamo — pe care îl detesta, așa cum și el o detesta pe ea, și tot așa cum și eu îl detestam pe el —, și-a afirmat solidaritatea cu mine și dorința de neclintit de a sacrifica, dacă era cazul, pe indiferent cine ar fi fost în favoarea nepotului ei Pier Francesco Orsini.

O văd, neschimbată, luminoasă, transparentă, la o distanță enormă peste timp, parcurgînd sălile palatului din Roma, punînd pe fugă, la apariția ei, spiridușii și vampirii care-l locuiau. O văd, fie aplecată pe terasele din Bomarzo, sub o umbrelă de soare rotundă, fie plimbîndu-se prin grădina italiană a vilei, pe aleile geometrice, atît de strălucitoare încît ochii ei albaștri scînteiau mai tare decît giuvaerurile de la mîini și de pe piept, cu pielea-i, ce se ghicea sub vălul ce-o apăra de aer, părînd să răspîndească, la trecerea sa, o lumină suavă, ca și cum ea întreagă ar fi fost o lampă de alabastru aprinsă. Cînd Benvenuto Cellini mi-a povestit că, atunci cînd a ieșit din închisoarea castelului Sant'Angelo, poseda o aureolă ce-i înconjura capul și pe care putea s-o arate după voie prietenilor săi, mi-a venit în minte imediat bunica mea. Făptura ei e nedespărțit de ideea de lumină, de strălucire. Se numea Diana și, ca și Diana, avea mersul maiestuos. Pășea de parcă ar fi alunecat. Cobora scările, în Bomarzo, însoțită de femeile care o slujeau, în foșnetul bogat al veșmintelor lungi, ce aminteau de moda arhaică a lui Lorenzo Magnificul, tremurîndu-i la gît perlele de familie și era de parcă însăși Diana Artemis, cea cu gesturi ferme și cu mersul hotărît — o Diană foarte bătrînă, dar și foarte tînără —, s-ar fi grăbit să plece la vînătoare înconjurată de nimfele sale uimite. Ea e aceea care mi-a povestit în timpul veghelor de la Bomarzo istoriile strămoșilor mei; ea care mi-a sădit mîndria de neam și care m-a stimulat în vremuri de restriște; ea, într-adevăr, — ea și secretul inexorabil pe care-l împărtășim —, e cea care m-a făcut duce de Bomarzo; ea mi-a ușurat nefericirea pe care fizicul

mi-o pricinuia și m-a încurajat să-mi urmez calea mea înainte, prin pădurea ceа întunecată.

* * *

Copilăria petrecută la Roma și la țară, cît și, după întoarcerea de la Florența, scurtul răstimp în care m-am bucurat de mîngîierile și de dragostea bunicii în refugiul de la Bomarzo, s-au populat cu figurile dinastice pe care ea le evoca. Nu exista pe atunci un istoric sau arhivar în stare să cunoască, precum bunica mea Diana, cronica noastră de familie, pe care ea s-a străduit să mi-o transmită, încă de pe cînd eram foarte mic, deopotrivă faptele paladine și crimele barbare, propunîndu-și în acest fel — mi-am dat seama de asta cînd am ajuns matur — să-mi învingă slăbiciunea prin exemple glorioase și tragice, ce aveau să mă înfierbînte ca vinurile de soi vechi și să mă îndemne să înfrunt labirinturile existenței cu îndrăzneala bărbătească proprie neamului meu, insuflîndu-mi eficient, dincolo de morală și de convenționalismele pe care le venerăm, o invulnerabilitate născută din siguranța că, la împlinirea unei fapte mari sau la punerea în aplicare a delictului violent necesar, cu am întotdeauna dreptate, de vreme ce îmi era de ajuns să răsfoiesc în memorie bogata cronică a străbunei mele pentru a găsi, cînd era nevoie, antecedentul potrivit care să se potrivească și să justifice purtarea mea. O atît de originală metodă pedagogică mi-a modelat în mod curios personalitatea. Nu trebuie să uităm, bineînțeles — mi-ar plăcea să o dezvinovățesc pe adorata mea bunică —, că bazele pe care se întemeia comportamentul în vremea aceea erau total diferite de cele de astăzi și că ceea ce este de condamnat astăzi, în secolul XVI nu era. Astfel, de pildă, tatăl meu, bunicii și străbunicii fuseseră condotieri. Condotierii făceau comerț cu războiul așa cum alții o fac cu grîul. Se împopoțonau cu pene că niște fazani, se acopereau cu platoșe făurite de aleși armurieri, dar nu erau nici mai mult nici mai puțin decît niște abili negustori cu războiul, ce-și închiriau marfa militară celui mai bun ofertant. Nu aveau nici un ideal patriotic în acțiunile lor și, după cum înclina balanța politică a cererii și ofertei, nu-i împiedica nimeni și nimic să schimbe aliații în plină campanie, după cum le dictau interesele băneşti. Să nu se creadă că vorbesc în felul acesta din ură față de tatăl meu: lucrurile erau astfel rînduite și nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să le schimbe, chiar dacă numeroase orașe au avut de tras de pe urma acestui regim nesigur. Veneția n-a găsit mijloc mai

potrivit, pentru a se pune la adăpost de trădări, decît să contracteze serviciile mai multor condotieri, considerînd că aceasta ar împiedica înşelăciunea şi dezertarea şi ar înlesni, prin delaţiuni, depistarea lor la timp. Am spus deja că Niccolò Orsini, conte de Pitighano, i-a urmat alternativ pe aragonezi şi pe veneţieni în tabere opuse. Tatăl meu, Gian Corrado, a avut legături cu Brescia şi cu Friuli; s-a aflat cu Medicii, în 1478, în momentele conjuraţiei Pazzi-lor; a fost alături de Bartolomeo d'Alviano cînd a dat ajutor Pisei; a participat la înfrîngerea cauzată de Bentivoglio; a păzit Monopoli, în Puglia, în 1528, alături de Lautrec, fiind trimis acolo de Veneţia. Era curajos şi viclean. A ştiut cu cine să încheie pacte. Mergea într-o parte şi-n alta cu oamenii săi, care sclipeau de sudoare şi de oţel ca nişte cărăbuşi negri, eroici, pe drumurile Italiei, lăsînd căile domneşti ca să o apuce pe poteci întortocheate ce-l duceau repede şi pe neaşteptate în faţa localităţilor asediate. De asta l-am văzut atît de puţin. Era un lucru neobişnuit dacă se afla la Roma sau la Bomarzo. Nu numai o dată, noaptea tîrziu, pe cînd bruma acoperea acropola feudală a castelului Bomarzo, am coborît din patul meu pentru a iscodi prin fereastra întredeschisă, pe drumurile dinspre Orte şi Viterbo, întoarcerea sa neaşteptată în fluturarea neîncetată a torţelor, cu zgomot de copite, de armuri şi de comenzi răstite, care răsunau în singurătatea cîmpiei, peste murmurul pîraielor, şi care făceau să se ivească la distanţă, în casele răzleţite, nişte lumini tremurînde, vestind că seniorul se întorcea de la război.

* * *

Dintre povestirile bunicii mele Diana, cel mai mult mă fascinau cele referitoare la obîrşia neamului meu. Mă încîntau mai ales istorisirile care, urcînd în susul rîurilor de sînge, atingeau după o îndelungată navigare momentul magic cînd apărea totemul primordial, Ursoaica-doică, căreia îi datoram numele nostru şi prin care mitologia, înlănţuind genealogic oameni şi animale, ne lega de legendele zeilor, făcînd din noi, într-un anume fel, prin această alianţă iniţială cu forţele obscure ale naturii, tot nişte zei, fraţi de sînge cu fiarele fabuloase care stăpîniseră lumea, pe cînd omul firav se ascundea de monştrii gigantici şi neîmblînziţi şi numai divinităţile se încumetau să-i înfrunte. Aşa interpreta imaginaţia mea, aţîţată de lectura miturilor, povestirile bunicii.

Primul nostru străbun, un șef got, a avut un fiu care a fost alăptat de o ursoaică și căruia i-au dat numele de Orsino. Din el ne tragem. Laptele Ursoaicei ne-a hrănit sîngele. Ori scoborîm din Caius Flavius Ursus, general al împăratului Constantin. Este posibil. Oricum Ursoaica e a noastră. Nimeni nu ne-o va lua. N-am încorporat-o scutului nostru — scutul rozei și al șarpelui —, în schimb am păstrat-o, înmulțind-o, în perechea de urși care ne susțin blazonul, suporturile, cum se numesc în heraldică. Sîntem *editus ursae*, născuți de Ursoaică. Urșii, care susțin scutul nostru, ne servesc de sprijin și nouă, ca niște aliați întunecați alăturați Orsinilor printr-un pact imemorial. La Bomarzo, cînd nu puteam dormi, pentru că mă trezea neliniștea, și ieșeam să mă plimb pe coridoarele pe care abia de le luminau zorii șovăielnici, auzeam niște pași catifelați, prevăzători, ca ai cuiva care se temea să facă zgomot și să se dea de gol, însoțindu-mă în preumblările-mi nocturne. Erau urșii, urșii păzitori ai Orsinilor, a căror blană aspră se ghicea în umbra galeriilor. Mă urmăreau cu o grijă plină de gingășie, uriași și muți. Aveau grijă de mine. Niciodată n-am izbutit să-mi văd escorta secretă. Uneori am crezut că disting o sticlire de dinți, o fulgerare de gheare. Mă apropiam dintr-un salt, dar nu aflam decît penumbre prăfuite. Acum cîteva zile tocmai am citit un poem al Victoriei Sackville-West, care descrie o senzație identică. În castelul Knole, leoparzii de pe armele sale umblau în urma ei — *velvet footsteps*[1] — așa cum urșii blazonului nostru (urșii și nu șarpele; urșii, sigur că urșii) pășeau în urma mea, la Bomarzo. Există o formă de fidelitate supranaturală, pe care doar cei aleși o observă. Eu am simțit-o. M-am bucurat de acest straniu privilegiu.

Familia Maximilor pretindea că scoboară din Quintus Fabius Maximus. Mutii, din Mucius Scaevola; Cornaro, din familia Cornelius; Antinorii, din Antenor, principe de Troia; papa Pius II Piccolomini, posibil, din Iulieni; Colonna — mereu exagerați —, chiar din Iuliu Cezar. Era moda de pe atunci, aceeași modă care făcea ca patricienii acelor case să-și comande busturi sculptate cu podoabe de împărați romani. Toți voiau să descindă din cineva ilustru, foarte ilustru, a cărui menționare să-i ajute să calce ferm teritoriile pe care strămoșii revendicați pășiseră cu togi și cu legiuni. Noi l-am avut, se înțelege, pe Caius Fluvius Ursus, general al Imperiului. Dar, așa după cum Romulus și Remus au avut

[1] Pași de catifea (engl.).

Lupoaica lor, ne-am găsit şi noi Ursoaica noastră. Urşii sînt teribili. Eu n-aş da Ursoaica noastră nici pe o acvilă bicefală, nici pentru un fenix sau un grifon. Diavolul s-a preschimbat în urs ca să-l ucidă pe papa Benedict IX în inima unei păduri, şi asta deşi, aşa cum ne învaţă arta primitivă creştină, apariţiile animale ale Demonului se reduc la patru figuri recunoscute: leul, basiliscul, aspidul şi dragonul. A trebuit să se transforme în urs pentru a ucide un papă. Profetul Daniel a menţionat un urs între fiarele alese, cînd şi-a expus viziunea despre cele patru monarhii ale Pămîntului. De asemenea, Urse există şi pe cer: Ursa Mare şi Ursa Mică. Să mi se ierte trufia ursească, dar socotesc urşii drept nişte rude şi ţin mult la ei. La urma urmei, trufia mea se dezvinovăţeşte, deoarece ea îşi află rădăcinile într-o formă specială a snobismului ce ne-a chinuit (şi ne-a exaltat) deopotrivă pe cei mari şi pe cei mici în vremea aceea, şi care nu şi-a pierdut încă influenţa asupra lumii în evoluţie.

Am dat nu ştiu unde peste o frază a lui Eugenio d'Ors care, referindu-se la Renaştere, declară că a fost o vreme de netă vocaţie aristocratică, şi arată că orice meşteşugar, aurar, făurar sau zeţar, nu se lăsa pînă ce nu obţinea de la autorităţile breslei sale certificate de noblеţe. Despre marele Michelangelo însuşi s-a dat ca sigur că descindea din neamul împăraţilor Germaniei; amicul meu Benvenuto Cellini afirma că scobora dintr-un căpitan al lui Iuliu Cezar, acela de la care şi-a luat numele Florenţa; prietenul meu, Paracelsus, despre care voi vorbi pe larg mai departe, fiu al unui modest doctor din Einsiedeln, jura că purta în vine sîngele unui principe, al cărui bastard era tatăl său; Gerolamo Cardano, fizician, matematician şi pe jumătate vrăjitor, îşi urca originea pînă la aleasa familie de Castiglione; Ariosto, la aceea a Aristeilor; Giuseppe Arcimboldo, prestidigitator al picturii, inventator al „capetelor compuse" şi al alegoriilor manieriste, se fălea că deţine în neamul său cel puţin trei arhiepiscopi care se odihnesc laolaltă într-un mormînt de marmoră, în Domul din Milano, şi nu s-a lăsat pînă ce Rudolf II de Habsburg nu l-a făcut conte palatin. De ce să pară aşa de curios, prin urmare, că noi, Orsinii, cu toată încrederea şi firescul, ţinem la Caius Flavius Ursus al nostru, la Ursoaica noastră doică şi la şeful nostru got învingător al vandalilor? Bunica mi-a povestit aceste istorii de pe cînd am făcut ochi pentru a pricepe, ca şi multe altele despre genealogia noastră romană. Ele au însemnat pentru mine — împlinindu-se în acest fel aspiraţia tonifiantă a Dianei Orsini — un refugiu temeinic în cursul vieţii mele funeste. Urşii

ajutători, aghiotanţii nevăzuţi, mi-au stat în preajmă totdeauna. Mă înconjură încă. Le aduc aici, bunicii mele şi acestor monştri imateriali şi afectuoşi, prinosul recunoştinţei mele. Prin insistenţa orgoliului ei, pe care numeroşi cititori o vor judeca riscantă şi corupătoare (în special învăţătoarele de la şcolile primare, dacă se află printre cei care mă citesc), Diana Orsini a suplinit ceea ce îmi refuzase natura: siguranţa, încrederea în forţa proprie care, lipsindu-mi, au fost înlocuite cu alte energii, adevărate sau imaginare, pentru a mă înzestra cu o vigoare şi cu o încredere care, dacă nu izvorau din mine, veneau de la o misterioasă cohortă, veche ca şi istoria familiei mele, şi făceau să se amestece în jurul făpturii mele debile platoşele din timpul lui Constantin şi Teodosiu II, cei care ne-au uns principi, cu tiarele papale ale lui Ştefan III, Celestin III şi Paul I, sfinţi amîndoi; şi pe cea a lui Nicolae III, cel care a visat să împartă Italia între nepoţii săi Orsini; şi mantiile nesfîrşitului şir de regine din casa noastră, regine în Polonia, Neapole, Ungaria, Tesalia, Castilia ori împărătese ale Occidentului; şi spadele vibrînde ale războinicilor Orsini, care au cutremurat Italia cu clocotul impresionant al defilărilor şi luptelor, alcătuind o amplă friză în şapte culori, care îmi aureola timiditatea şi lipsa de vlagă, o friză din care ieşeau în evidenţă, peste coroane, sceptre, cîrje papale, steaguri şi coifuri dominate de panaşe ţepene, staturile legănate ale urşilor negri ce se înălţau cu supremă şi înfricoşătoare maiestate.

* * *

Cred că a sosit momentul să abordez tema pe care am eludat-o pînă acum şi pe care, fiind esenţială, ar fi trebuit să o tratez la începutul acestor memorii. Mă refer la problema fiziculuí meu. Am s-o dezvălui imediat, de-a dreptul, fără ocolişuri, oricît o să mă coste şi o să mă doară făcînd aceasta. Aşadar, iat-o: cînd m-am născut, Esculapul familiei care a avut în seamă sarcina de a-mi uşura venirea pe lume a descoperit o anomalie la coloana vertebrală, constînd în curbarea şi devierea acesteia către stînga. Apoi, crescînd şi împlinindu-mi-se corpul, s-a ajuns la certitudinea că aceea era o cocoaşă, un gheb... o gîrbovire, numiţi-o cum aţi vrea — am spus-o, iată că am spus-o —, deformare căreia i-s-a mai adăugat una, la piciorul drept, ce m-a obligat să-l tîrăsc uşor şi pe care Esculapul în discuţie n-a putut s-o observe încă de la început.

. . . . . .

Cei care au scris despre mine, într-o retorică aulică, au ascuns prudent aceste defecte. Dacă vorbesc despre ele amănunțit, o fac pentru că ajută să se înțeleagă caracterul meu și pentru că e vorba de ceva foarte important pentru mine. Este adevărat că în horoscopul lui Sandro Benedetto, asupra căruia plutește promisiunea aparent nebunească a nemuririi, a vieții fără de sfîrșit, nu se arată în schimb rolul ce putea să revină aștrilor în dezordinea scheletului meu maltratat. Unii artiști și-au mărginit elogiul la sufletul meu — și, făcînd-o, au căzut într-o adulație pe atît de prostească ca și cei care îmi sluțeau nemăsurat corpul, însă cel puțin nu contraziceau ceea ce era evident — și, astfel, Annibal Caro m-a numit „seniorul cel bun", iar Betussi, „adevăratul prieten al oamenilor și al lui Dumnezeu", în timp ce Francesco Sansovino a vorbit despre „onorabila mea prezență", mai mult chiar, despre „înfățișarea mea regească". Desigur, fără să i-o fi cerut deschis, eu l-am îndrumat pe cel din urmă să o facă. Sansovino a dedus nevoia mea de a-mi fi lăudată neapărat condiția fizicului meu, care era punctul meu cel mai slab, și a procedat cu elocință de curtean. Și n-a rămas nici o urmă măcar, pentru viitor, din atîtea infirmități vădite și înduioșătoare; nici măcar în portretul minunat pe care mi l-a făcut Lorenzo Lotto, pe cînd eu număram douăzeci de ani, cel aflat la Academia din Veneția, una dintre efigiile cele mai extraordinare ce se cunosc și în care nu apare nimic nici din spatele și nici din picioarele mele, și în care penelul lui Magister Laurentius a scos în relief ceea ce aveam mai bun — de vreme ce menționez răul, voi arăta și binele —, fața mea palidă și fină, cu modelaj subțire în unghiurile pomeților, ochii-mi mari întunecați, cu expresia lor melancolică, mîinile subțiri, ferme, sensibile, cu linie admirabilă, tot ceea ce a făcut pe un critic care nu-și închipuia că acest personaj ar fi ducele de Bomarzo, așa cum nu o bănuia nimeni, iar eu o declar pentru prima oară) referindu-se la mine să mă numească sagace, „Disperat al Dragostei", intuindu-mă cu o ascuțime psihologică uimitoare. Așa mă văd eu, cînd îmi îndrept privirile spre reproducerea acestui portret care atîrnă între cărți, în biroul meu — originalul e departe, vai!, și sigur că nu-mi va aparține niciodată, astfel că nici un studios nu va crede în cuvîntul meu, cum că acesta sînt eu, Pier Francesco Orsini —, și descopăr o înrudire romantică între imaginea aceasta și *Nefericitul* lui Gerard de Nerval, atît de maltratat prin uzaj de glosatorii literari: *le ténébreux, le veuf,*

l'inconsolé, le prince d'Aquitanie à la tour abolie[1]. Mă încîntă şi astăzi să caut asemănări de acest soi, afinităţi posibile cu eroi misterioşi şi nefericiţi, cu indivizi „interesanţi", căci, nu datorită unor raţiuni strict fizice, date fiind inconvenientele ce m-au făcut să sufăr enumerîndu-le, ci pentru altele, mai subtile — şi care se leagă de asemenea de aspecte definite ale trăsăturilor şi ale înfăţişării mele — am priceput, încă de pe cînd am început să păşesc în viaţă, că trebuia să compensez cu o atracţie inefabilă dezavantajele cocoaşei şi ale piciorului meu.

Încă de mic copil, obsedat de inferioritatea mea înnăscută, m-am străduit s-o ascund în măsura posibilului, încercînd înaintea oglinzii poziţiile şi unghiurile convenabile. Mă iscodeam în oglinda care se găsea în camera bunicii, la Roma, şi mă vedeam plutind, plăpînd, scălîmb, în acea lumină verzuie care şovăia prin încăperile palatului lugubru, în culoarea tapiseriilor, a mobilelor, a portretelor şi a panopliilor, o pîclă ireală sfîşiată în petice transparente ce nu aparţinea acelui timp, ci provenea din Evul Mediu şi stăruia vălurind prin încăperile în ale căror colţuri sălăşluia, fără a reuşi să iasă din închisoarea-i glacială, ne învăluia, ne impregna pe bătrîni şi pe tineri, molipsindu-ne de o rară paloare. Mă îndepărtam, ridicam capul, îmi sprijineam mîna la centură... Nu o dată fraţii mei m-au surprins aşa, iar persecuţia crudă, a cărei ţintă eram, reîncepea cu furie în strigăte de batjocură. Oroarea mea în faţa urîţeniei şi pasiunea pentru frumuseţe, a oamenilor, a obiectelor, a jocurilor poeziei, care mi-au produs dezamăgiri şi amărăciuni, dar care i-au dat vieţii mele o tentă exaltată şi o anume măreţie zbuciumată, vin de la oroarea de mine însumi şi din dezgustul vădit pe care mi-l cauza orice aberaţie teratologică. Cînd bunica — a cărei frumuseţe a acţionat asupră-mi înainte ca eu să fiu conştient de importanţa dragostei sale — îmi vorbea de Isabella Gonzaga, ducesă de Urbino, pe care o iubea şi o admira în chip deosebit, şi îmi povestea cît o distrau piticii care făceau parte din suita ei şi cu care se zbenguia în celebra bibliotecă a Montefeltrilor — acei pitici pentru care poruncise să se construiască, pe măsură, o capelă şi şase încăperi —, ea credea că mă distrează; iar eu, în schimb, eu, aşezat în penumbră, aproape de patul său, mă cutremuram de repulsie.

---

[1] *Tenebrosul, văduvul, neconsolatul, printul de Aquitania din turnul sel părăsit* (fr.).

Tocmai în sentimentele pe care le evoc trebuiesc depistate rădăcinile entuziasmului meu, împărtășit împreună cu atîția oameni ai vremii, pentru mărturiile antichității clasice. În aceste sentimente, de asemenea, cum voi lămuri mai tîrziu, își găsește explicația paradoxul Pădurii Sacre a Monștrilor, pe care am plăsmuit-o la Bomarzo. Contemporanii mei din Renaștere au fost atrași spre nobilele vestigii ale culturilor anterioare împinși de mimetismul elen și imperial ce a caracterizat acea vreme; de elanul de a cunoaște și de a stabili canoanele frumuseții formale precise, pe care au răspîndit-o grecii și romanii; sau, pur și simplu, de ambiția aristocratică de a avea opere unice și rîvnite. Eu am făcut-o din rațiuni mai complexe. Poate am așteptat ca apropierea acestor supraviețuitori armonioși să acționeze asupra mea precum o terapeutică magică; poate am socotit că, afundîndu-mă într-o mare de frumusețe, înconjurîndu-mă de marmore ritmice pînă la a dispărea în spatele armoniilor lor înlănțuite ca în mijlocul unui balet nemișcat și fragmentar în care orice lucru, netezimea unei frunți, arcul unui braț, proporția unui piept trezea emoții ce îngemănau poezia cu matematicile, acestea ar fi izbutit să mă facă să uit de mine însumi.

Disprețul pe care tatăl meu l-a arătat față de mine, de îndată ce s-a convins că-i este peste puteri să-mi corecteze trupul scălîmb, a fost tot atît de vehement pe cît a fost dragostea pe care mi-a arătat-o bunica. Gian Corrado Orsini nu se resemna să aibă un fiu cocoșat și, în loc de a se strădui să mă facă să-mi uit neajunsurile, sau, cel puțin, să nu-mi dau seama de ele și să-mi aline calvarul, nu înceta să mi le amintească și să mi le arunce în față nemilos printr-o expresie, o clipire, ridicînd dezgustat din umeri, cînd întîmplarea ne punea față în față în unul din saloanele din Bomarzo ori din Roma. De aceea, eu îl ocoleam, de aceea mă bucuram atîta cînd auzeam, în curțile uneia din casele noastre, zgomotele preparativelor care îi precedau plecarea într-o expediție războinică. Dezamăgit, iritat, acest om agresiv, despre care se șopteau în Bomarzo atîtea cruzimi și năzdrăvănii, susținea sus și tare că el nu avea decît doi fii: pe Girolamo, viitorul duce, și pe Maerbale, cel pe care intenționa să-l dedice Bisericii, cu ajutorul socrului său, cardinalul.

*
* *

Trebuie să dedic cîteva paragrafe speciale bunicului meu Franciotto care, împreună cu bunica Diana, a fost singura rudă de sînge,

pe care am mai apucat-o, din acea generaţie, întrucît ceilalţi doi bunici ai mei muriseră înainte ca eu să văd lumina soarelui. Franciotto Orsini fusese condotier, ca majoritatea strămoşilor mei. Fusese educat la Florenţa, la curtea unchiului său Lorenzo Magnificul, şi contactul cu acest mediu estet şi rafinat, deşi i-a îndulcit manierele şi i-a inculcat un anume dandism de palat, care i-a folosit în atmosfera pontificală, nu a pătruns în regiunile glaciale ale sufletului său. Era, ca şi tatăl meu, ginerele şi nepotul său, un insensibil. În 1497 şi în 1503, Cesare Borgia îl capturase şi apoi îi redase libertatea; în 1511, semnase *Pax Romana* cu familia Colonna; în 1513, a luptat împotriva lui Bentivoglio; văduv în două rînduri, a sfîrşit prin a schimba platoşa pe purpură, pe care vărul său Leon X i-a conferit-o în 1515. De atunci a visat să fie papă.

De cînd Nicolae III a murit în secolul XIII, familia Orsini nu mai avusese pe nici unul dintre membrii săi pe tronul Sfîntului Petru, iar prestigiul nostru avea nevoie de aşa ceva. Finanţele noastre, de asemenea. Bunicul meu Franciotto s-a gîndit că el era cel mai nimerit să împlinească această lipsă gravă şi s-a făcut luntre şi punte să-şi încoroneze ambiţia apostolică, vădind aceeaşi înverşunare pe care o investise în faptele-i de arme. Era cît pe-aci să obţină tiara în 1522 cînd, pe neaşteptate, a fost ales Adrian VI; anul următor, mîndria sa de mare senior roman a fost umilită printr-un nou afront, întrucît s-a suit pe tron Clemente VII. Nu s-a consolat niciodată pentru aceste ultragii. Să-l umilească pe el, fiul lui Orso Orsini, cel numit Organtino, căpitan ce-şi învederase vitejia cînd în favoarea cînd împotriva Bisericii, nepot al lui Giacomo Orsini, condotier al Republicii Serenissime şi al papei Eugeniu IV! Şi să-l umilească chiar aşa, fără nici un simţ al rînduielilor lumii şi al prerogativelor de sînge, ca să profite mai întîi un flamand caraghios, de care toată lumea îşi bătea joc, apoi pentru a favoriza pe un Medici nelegitim, pe un bastard al acelui Giuliano dei Medici, pe care tatăl meu aproape că îl salvase de la moarte cînd a avut loc conjuraţia Pazzilor! Era ceva care întrecea puterea de pricepere a cardinalului Franciotto Orsini, întrucît atenta la logica sănătoasă a modului său de ierarhizare a valorilor. Disperarea şi dezamăgirea lui fuseseră şi mai acute în cazul lui Clemente VII, căci de data asta îi smulseseră literalmente de la gură delicatesa pe care se pregătea s-o savureze. Şi totul din vina cardinalului Pompei Colonna, care i-a respins candidatura, opunîndu-i greutatea de neclintit a enormei sale influenţe. Cei din familia Colonna apă-

reau mereu în calea noastră. Cîte n-au mai zis tata şi bunicul despre neamul Colonna în acea după-amiază şi cît nu l-au mai blestemat!

— Dar, arăta cardinalul Franciotto, domolind vocea, să nu crezi că o să-i meargă prea bine aceluia care mi-a înşfăcat tiara graţie acestui Colonna infernal! Să nu crezi asta! Umblă pe străzi un păstor zdrenţăros, venit din Abruzzi, care prevesteşte nimicirea Romei. Şi se spune că-i un sfînt.

Duhul prevestitor a plutit un moment peste ei. Nu îndrăzneau să creadă că ceea ce vedeau doar în închipuire — oraşul jefuit, incendiat, pe pontif fugind — va fi peste puţin un crud adevăr. Apoi, bunicul meu a reluat firul povestirii. Ar fi dorit să-l otrăvească pe cardinalul Pompei, dar îi lipsea hotărîrea. Aşa era el: un tigru pe cîmpul de luptă, iar în conclăvuri un iepure. Îl îmbrobodeau şi îşi băteau joc de el. Mugea ca un taur, în intimitatea casei noastre, şi se întorcea la curtea papală unde se străduia să reînnoade ochiurile rupte ale intrigilor sale. După un răstimp apărea iarăşi la noi, cu speranţe proaspete, pe care tatăl meu nu le împărtăşea totdeauna. Se ciondăneau pînă tîrziu şi, cînd tatăl meu se retrăgea, aproape ameţit, bătrînul cardinal îşi punea în ordine hlamida şifonată, se ascundea, tremurînd, la adăpostul căminului, bolborosind cuvinte confuze şi se liniştea doar răsfăţîndu-şi visul său triumfal care îi arăta, în pîrîitul roşu-auriu al vîlvătăii, forma unei tiare ce se înalţa precum o cupolă bazilicală acoperită de pietre preţioase — safirul, care păleşte în prezenţa celor necuraţi, smaraldul care se sfarmă în faţa unei fapte netrebnice, coralul ce întăreşte inima, crisolitul cel ce tămăduieşte de melancolie, diamantul care îzbăveşte de spaimă, sau piatra aceea sacră albastru-verde, a egiptenilor, înzestrată cu o putere supranaturală mai mare decît toate —, giuvaere care fulgerau în para focului, promiţîndu-i cu ochiadele lor scînteietoare că Nicolae III şi sfinţii papi din stirpea noastră care-l precedaseră ar avea în el, în papa Franciotto, spre slava casei Orsini, un august succesor.

Motivul esenţial pentru care nu se hotăra să renunţe la pretenţiile sale era că se considera predestinat să înfăptuiască aspiraţia măreaţă a lui Nicolae III Orsini şi să împartă Italia descendenţilor săi, aşa cum Sfîntul Părinte plănuise s-o împartă între nepoţii săi, în jurul statelor Bisericii, pentru a întări puterea ecleziastică şi peninsulară împotriva prădăciunilor străine şi, de asemenea, cu un nepotism precaut, pentru a încredinţa puterea exclusiv alor săi. Nu ştiu dacă mi-ar fi revenit ceva la împărţeala plănuită de bunicul meu. Nu cred. Totul ar fi fost pentru tatăl meu, pentru Girolamo

şi pentru Maerbale; poate pentru nepoţii din ccalaltă ramură, Francesco, cel care a apărat Siena, a cucerit Corsica şi s-a căsătorit cu o femeie atît de virtuoasă încît au socotit-o sfîntă; pentru Leon, milionarul, cel mai bogat din întreaga familie; şi pentru Arrigo, condotierul, banditul, care a comis fapte de o cruzime neînchipuită. Pentru mine însă n-ar mai fi rămas nimic, absolut nimic. Sînt sigur. Nimic pentru Pier Francesco, nimic pentru pocitul, pentru cel care cu jileteca şi cu ciorapii săi, în ciuda distincţiei feţei şi a mîinilor, şi cu toate că se fudulea în faţa oglinzilor, părea un bufon al Orsinilor, un soi de Rigoletto fără voce şi fără timbru baritonal.

Pînă ce, în sfîrşit, bunicul meu a cedat scrîşnind din dinţi, căci evenimentele l-au dezamăgit, repretîndu-i că nu asta îi era soarta şi că i-ar fi fost mai uşor să mînuiască o spadă şi să urle în mijlocul unei bătălii, cu steagurile şi barba fluturînd în vînt, decît să speculeze secretul subtil al conclavurilor; aşa că şi-a trecut intenţiile pe umerii şi în mintea fratelui meu mai mic, mezinul Maerbale.

Ca şi mai înainte, tata şi cardinalul se închideau şi discutau ore-n şir. Eu eram pe vremea aceea prea mic ca să-mi amintesc, dar am auzit povestindu-mi-se de către servitori. Apoi se apropiau de Maerbale, cel fin şi mititel, aflat încă în leagăn, şi-l giugiuleau aproape cu respect, ca şi cum nu ar fi atins lucruşoarele lui de copil, ci veşmintele liturgice ale Vicarului lui Cristos. Însă nici Maerbale n-a ajuns papă şi nici cel puţin cardinal. A trebuit să se mai aştepte mult timp, încă două secole, pînă în 1724, pentru ca un Orsini, Benedict XIII, să ne restituie suprema ierarhie la Vatican. E limpede că nici Franciotto, nici Gian Corrado Orsini nu puteau s-o prevadă şi conspirau nerăbdători în singurătatea casei, înconjuraţi de zale, de coifuri, de pieptare şi spade, pe care le cunoşteau mai bine ca oricine, şi peste care focul reînsufleţea, cu pensula-i încinsă, vechea înfumurare marţială a luptelor corp la corp trăite de ei doi. Amestecau, în sprijinul perspectivelor manevrelor lor, numele sfinţilor şi fericiţilor tribului nostru, de la episcopul Orsino, de martirii Ioan şi Pavel şi de la patriarhul Benedict, pînă la regina Batilda şi la cardinalul Latino, acel fiu al Mabiliei Orsini, care a compus întru eternitate dramaticul *Dies irae, dies illa*[1] al rugăciunilor pentru morţi, adăugîndu-le, căci scontau pe ele, numele celor patru papi, care pînă atunci figurau în pergamentele genealogiilor. Socoteau inadmisibil ca, date fiind aceste circumstanţe, pe care şi le

[1] *Ziua mîniei, ziua aceea* (lat.), imn catolic medieval, aparţinînd, se pare, călugărului Toma din Celano.

expuneau neîncetat unul celuilalt alternînd exploziile de furie cu formulele ironiei elegante, pe care amîndoi le deprinseseră la curtea Medicilor, şi, în plus, antecedentele ce proveneau de la cardinali, arhiepiscopi, senatori, prefecţi şi gonfalonieri ai Romei, conetabili ai Siciliei şi Mari Maeştri ai Templierilor şi ai Ordinului Sfîntul Ioan al Ierusalimului, ca să nu le mai pomenim şi pe reginele noastre, atît de pitoreşc gotice, să nu vină tiara zburînd precum o pasăre măiastră de aur, în sclipiri de nestemate şi să se aşeze pe capul lui Maerbale, omiţînd că însuşi Franciotto, cardinal, diacon şi vicar de Stimigliano, Vianello şi San Polo, n-o obţinuse, cu toată încăpăţînarea-i îndărătnică şi cu toată rudenia ce-l lega de Leon X.

*
* *

Aşa că se formaseră în familie două tabere. De o parte se aflau buñicul, tata şi fraţii mei; de cealaltă, bunica şi eu. E de prisos să mai spun că prima era de departe mai tare. Avea de partea sa nu numai numărul, ci şi influenţa. Cît despre hărţuiala la care m-au supus de mic, deşi am întors chestiunea pe toate părţile, n-am reuşit s-o înţeleg atunci. Ce însemnam eu pentru cardinal, pentru condotier, pentru Girolamo, atletic, frumos, musculos, zburdalnic, obtuz, insolent şi despotic; pentru Maerbale, viclean, ipocrit, şarlatan, graţios totodată, atît de asemănător mie la ochi şi în linia trăsăturilor? Le păsa lor de mine? De ce nu mă lăsau în pace, dacă eu nu le făceam nimic ei, dimpotrivă, îi ocoleam mereu, mistuindu-mi în singurătate ura solitară? Oare viitorul nu le aparţinea lor, celor care aveau să fie, unul duce şi celălalt papă sau cardinal? Oare nu contau cumva pe anularea mea, nu socoteau că, datorită infirmităţii mele voi trăi puţin? Cît de mult se mai înşelau cei patru Orsini privitor la aceasta, cărora li s-ar fi părut neverosimilă ideea extravagantă că eu am să scriu despre ei într-o zi (acum), cînd ei vor fi fost cu desăvîrşire morţi, reduşi doar la ţărînă, cu patru secole de moarte şi de uitare peste ei, fără ca nimeni altul afară de mine să şi-i amintească! Dar distanţa de necrezut care ne separă în timp îmi permite să mă scufund cu mult mai multă claritate şi experienţă în dilema obscură şi să ajung la unele concluzii.

Era absolut evident că-i jignea aspectul meu, care mă făcea intrus, impropriu şi şocant în rasa divină a Orsinilor, oameni născuţi pentru măreţia retorică a monumentelor ecvestre, pentru pompa mormintelor teatrale, şi pentru a inspira respectul şi supunerea doar prin simpla şi suverana prestanţă. Printre Orsini n-au existat

gheboşi. Abia de se mai pomenea, fugitiv, de vărul meu Carlotto Fausto care, însă, s-a evidenţiat la oaste prin îndrăzneala sa. Tatăl meu îmi socotea silueta scălîmbă ca o lezmajestate infidelă adusă demnităţii şi nobleţei neamului. Într-o zi, ascuns după o draperie, l-am auzit dezbătînd cu bunicul problema pe care prezenţa mea le-o amintea tot timpul. Strigau ca posedaţi de necuratul. Învinuiau reciproc, pentru făptura-mi şleampătă, acea ramură a Orsnilor din care provenea fiecare dintre ei. Gian Corrado a bombănit, mîngîindu-şi barba:

— Noi n-am adus niciodată pe lume avortoni d-ăştia! Pare făcătura Dracului. Sau a spurcatei infidelităţi. De n-ar fi veneraţia pe care-o merită amintirea Claricci, aş crede că mama lui Pier Francesco mi-a fost necredincioasă, cine ştie cu cine... cu vreunul din ticăloşii ăia de Gonzaga, cocoşaţi din tată-n fiu, care au speriat Mantova cu hidoşenia lor de pocitanii....

Iar cearta, deviată de aducerea aminte a principilor străvechi, s-a domolit în vreme ce evocau amănunte auzite despre seniorii din Mantova. Cocoaşa era socotită o moştenire blestemată de la Paola Malatesta. Fiul său, Lodovico, al doilea marchiz, fusese ghebos. Fuseseră, de asemenea, fraţii acestuia, Alessandro, misticul, şi Gian Lucido, poetul; apoi fiii lui Lodovico, călugăriţele, contesa de Gorizia, cel de-al treilea marchiz, Federico, şi nefericita aceea, prigonita Doroteea, logodnica lui Galeazzo Maria Sforza, care n-a mai ajuns să se căsătorească cu el, căci casa Sforza, aspirînd la o mai bună alianţă, o alianţă cu regi, a argumentat în cursul celor patru ani de tărăgăneli, ca să evite nunta, cum că diformitatea de care sufereau fraţii şi tatăl, ar putea să se accentueze la Doroteea. Doar cu generaţia următoare, aceea a vlăstarilor lui Federico, s-a întrerupt tradiţia grotesc de parcă s-ar fi istovit veninul ce o producea. Aceste precizări mi-au trezit curiozitatea faţă de cei ce suferiseră, înaintea naşterii mele, de asemenea neajunsuri, iar mai tîrziu, cînd am putut s-o fac, m-am interesat de vieţile lor nefericite şi am pus să se copieze versuri compuse de Gian Lucido Gonzaga în cinstea împăratului Sigismund şi chiar am adăugat colecţiilor mele, ca pe nişte giuvaere alese, medaliile delicate pe care Pisanello le-a bătut cu efigiile familiei Gonzaga. O frază a cardinalului Cesarini, inspirată de tînărul poet estropiat, „strălucitor mai mult datorită spiritului şi purtărilor decît datorită trupului", *ingenio magis quam corpore lucens*, mi-a răsunat în ureche ca o muzică cerească, întrucît mi s-a năzărit că mi se adresa, ca o povaţă, din pîcla vremurilor. Dar asta s-a întîmplat, cum spun, mult mai tîrziu, în vremea în care eu eram

deja duce de Bomarzo. În ziua în care am auzit pentru prima oară aceste nume, ele nu mi-au fost însă spre ușurare. Au răsunat ca o injurie, deșteptînd ecouri vetuste în mohoreala gălbui-verzuie a palatului nostru din Roma. Cardinalul Franciotto și condotierul Gian Corrado vorbeau despre principii de Mantova și de gheburile lor, exagerînd cu gesturile violente. Eu mă ascundeam, vai, îmi mușcam mîinile și plîngeam.

Pe lîngă anomalia mea, ceea ce-i revolta pe tata și pe frații mei era preferința arătată mie de către bunica, mare doamnă pe care nu puteau să o ignoreze, atît din cauza viței ei nobile cît și a influenței de care se bucura pînă dincolo de Roma, la Milano, Rimini, Mantova, Ferrara, Urbino, Neapole, unde o măguleau cu prietenii ilustre. Reacția lor — mă refer în clipa asta concret la Girolamo și la Maerbale — s-a concretizat, dacă nu în expresii de afront față de Diana Orsini, întrucît n-ar fi îndrăznit să meargă pînă acolo, într-un fel de indulgență mușcătoare, ca și cum ar fi înțeles că dragostea pe care mi-o arăta bunica ajungea să capete o formă destul de jignitoare a compătimirii. Și, încetul cu încetul — deși, cum am spus, n-au îndrăznit totuși s-o facă public —, sentimentul lor s-a transformat în ceva asemănător ranchiunei și geloziei, suscitat de nobila doamnă care, nu numai că nu le împărtășea purtările crude, ci a adoptat chiar o atitudine potrivnică, aceasta fiind, datorită generozității duioșiei sale, tocmai cea care se cuvenea, și au urît-o în secret, au urît-o așa cum știau ei să urască, exemplar.

Și, în sfîrșit, ca să închei cu această analiză amară, voi mai nota ce îmi trece acum prin minte, anume faptul că, dacă tata, bunicul, Girolamo și Maerbale s-au purtat cu mine cu o perversitate atît de înverșunată, a fost poate fiindcă au înțeles dintru început că eram deosebit în esență — deosebit datorită unor trăsături fizice urîte, dar, pe lîngă aceasta, și datorită altora mult mai înalte, mai complexe și mai inaccesibile —, față de grupul cel frumos, însă șters, pe care-l formau. Poate că exista în jurul meu ceva, un aer, o aură, o vibrație la care nu se poate ajunge și nici nu poate fi explicată și care plutește, ca o vestire magică, în jurul celor aleși, și ei au presimțit perplecși, însă fără a-și da seama de unde le venea nemulțumirea tulbure, că eu, Pier Francesco — Pier Francesco, copilul-bufon, micuțul Vicino, cum îmi spunea bunica, în amintirea străbunicului său Vicino Orsini, primul senior de Bomarzo — eram însemnat și predestinat de fatalitate pentru o soartă neasemuită, cu mult mai măreață, prin natura-i neobișnuită, decît aceea care le călăuzea viețile vulgare de mici aristocrați. Faptul că nu înțelegeau

asta (şi nimeni n-ar fi putut s-o înţeleagă) trebuie să le fi asemuit şi mai mult ura, ce s-a manifestat printr-o hăituială căreia i se adăuga, în ciuda aparentei dezinvolturi brutale, o anume teamă misterioasă. Nu-i exclus ca acest ingredient secret — teama — să fi intervenit şi el în lupta cotidiană ce mi-a umbrit copilăria. Bine ar fi fost chiar aşa, căci asta m-ar asigura, postum, că, încă de pe atunci, pe vremea cînd tatăl meu mă disprețuia, Girolamo mă bătea, iar Maerbale, cinicul, îmi imita mersul şi înfăţişarea, înfundîndu-şi capul în piept şi tîrîndu-şi un picior, eu eram cel mai puternic dintre toţi, triumfătorul enigmatic, strălucitor, nu atît prin trup, cît graţie spiritului, precum a fost şi fermecătorul fiu al lui Giani Francesco Gonzaga şi al Paolei Malatesta, mai strălucitor decît el, fără îndoială, întrucît creditul său se sprijinea pe admiraţia împăratului Sigismund, a înţeleptului Vittorino de Feltre şi a cardinalului Cesarini, în timp ce eu ies din obişnuitele tipare omeneşti, le sfarm, şi nici măcar Pisanello n-ar fi fost în stare să modeleze o medalie demnă de mine, de victoria-mi uriaşă cît şi de înfrîngerea imensă adusă duşmanilor mei, chiar dacă dalta-i fără seamăn ar înmulţi alegoriile cu aştri şi unicorni.

Cel mai dureros lucru din toate cîte înfăţişez aici, ca pe o ruşinoasă şi jalnică poveste, este de a-i fi iubit şi a-i fi adorat pe Maerbale şi pe Girolamo, aşa cum am adorat-o pe bunica. I-aş fi adorat chiar şi pe cardinal şi pe condotier. Aveam nevoie de ei; îmi trebuiau teribil, aşa cum aveam nevoie de urşii nevăzuţi care mă protejau la Bomarzo, în timpul preumblărilor mele nocturne. Dar m-au respins, m-au umilit. Iar resentimentul a crescut în mine ca o plantă neagră hrănită cu fiere. Gerolamo Cardano însemnează în paginile tratatului *De Subtilitate* că cei cocoşaţi sînt cei mai vicioşi dintre oameni, că strîmbătatea naturii le cuprinde pînă şi inima. Nu-i adevărat. Pe mine m-au atacat, iar eu m-am apărat. M-au urît şi i-am urît. Dar mi-am dorit pînă la nebunie, pînă la lacrimi, să mă iubească.

* * *

Voi suprima relatarea plicticoasă a mizeriilor ce mi-au însoţit copilăria, în mijlocul cărora bunica luminează ca un far strălucitor. Există, fără îndoială, un episod pe care nu trebuie să-l ascund, căci imaginile sale mă amărăsc încă şi azi, de parcă aş trăi din nou acest moment atroce în timp ce scriu în liniştea bibliotecii, în faţa reproducerii protretului lui Lorenzo Lotto, simţind că sîngele îmi înve-

păiază obrajii, întocmai ca în urmă cu atîția și atîția ani și că inima-mi bate neliniștită așa cum îmi bătea disperat în acea dimineață, la Bomarzo, pe cînd eu aveam doar unsprezece ani.

Fraților mei le plăcea să se deghizeze. În asta, ca și în alte privințe, erau foarte italieni. Și mie îmi plăcea, dar nu îndrăzneam s-o fac, de teamă să nu accentuez ridicolul mutrei mele. Girolamo smulsese din panoplie unele piese de armură — niște mănușare de fier, un scut, o cască din cele cu viziera înaltă, o spadă, un grumăjer împodobit cu încrustături — și, îmbrăcîndu-le, încingîndu-se, făcea niște pași mari și scotea răcnete răgușite, de parcă ar fi fost unul din condotierii neamului nostru, sau chiar condotierul ce năzuia să ajungă. Statura și vigoarea, excepționale pentru cei cincisprezece ani ai săi, îi permiteau, în ciuda poverii de fier, să se umfle grozav în pene. În schimb, Maerbale, care avea zece ani, își improvizase o hlamidă de cardinal dintr-o stofă de purpură terfelită, își atîrnase de gît crucea bizantină pe care i-o dăruise bunicul nostru și, cu darul de mim ce-l caracteriza, se distra maimuțărindu-l pe cardinalul Franciotto, împărțind în dreapta și-n stînga binecuvîntări exagerate, cărora le adăuga niște latinisme macaronice, cu totul diferite de cele pe care ni le preda cu încăpățînare preceptorul nostru, Messer Pandolfo.

Se aflau într-unul din podurile castelului Bomarzo, care în lipsa altei funcții, serveau ca depozite și unde doar noi intram din cînd în cînd, atît de uriaș era acel edificiu medieval. Deschiseseră o fereastră, forțînd-o, și o coloană subțire de soare, în care dansau nenumărate fire de praf, se strecurase prin ea, înfigîndu-se diagonal într-un ungher al încăperii. Eu treceam prin camerele vecine și cînd m-au zărit, m-au chemat să le admir veșmintele. Atîta opulență cerea public și numai cu puteam să-l procur. M-am dus, gîndindu-mă că mai bine era s-o fac de bunăvoie, căci altminteri m-ar fi obligat ei să mă supun.

Îmi amintesc mirosul intens de umezeală și un anumit damf acru de șobolani, de lucruri stătute, care se impregnase în pod. Îmi amintesc perfect raza de soare care-l străbătea cu coloana-i tremurîndă și, pe dușumea sau risipit pe lădoaie, o harababură de veșminte ce-și amestecau petele de culoare. În acele lavițe se păstra o droaie de lucruri de îmbrăcăminte, ce aparținuseră celor două neveste ale tatălui meu, Lucreția Anguillara și Clarice Orsini, precum și costume vechi și podoabe ale bunicii. Girolamo smulsese încuietorile lemnăriei mîncate de cari, sigur de impunitatea pe care i-o făgăduia certitudinea că, pentru mult timp, nici un servitor n-o

să se ivească prin mansarda părăsită. Postavuri hăcuite cu cuțitul, ce-și arătau măruntaiele prin deschizăturile mînecilor, zăceau pretutindeni, între bonete fabuloase, penaje rupte sau decolorate, bucăți de mătase, de catifea și damascuri, ori brocaturi de argint și aur din cele pe care negustorii din Italia, stabiliți la Nüremberg, le vindeau nemților. Unele podoabe, fără cine știe ce valoare, rămase prinse în bucățile de stofă, făceau să licărească ici-colo metale și pietre, printre scurteicile, garniturile, broderiile cu embleme, dantelele, gulerașele încrețite, scufiile și vălurile ce contrastau într-o anarhică dezordine cu rigiditatea înțepenită a veșmintelor. Plăcerea mea estetică, deja de pe atunci foarte aţiţată, triumfă asupra fricii pe care mi-o stîrnea întotdeauna vecinătatea fraților mei și, pentru cîteva secunde, am gustat spectacolul fantasmagoric pe care mi-l oferea învălmășeala de lucruri, cărora arbitrii modei veneţiene le dăduseră neprevăzute tente orientale, amestecînd roșurile, rubiniurile, violaceul cu tonurile de galben-lămîie, sidefiul și măsliniul, străbătute de franjuri sclipitoare de fire aurii, și pe care îmbîcseala podului și înverșunarea luștrilor și a moliilor le prefăceau în podoabe pentru fantome.

Dar desfătarea mea n-a ținut mult. Dintr-o dată, pe ton de comandă, Girolamo m-a readus la realitate, izbindu-și unul de altul mănușarele de fier.

— Pune-ți și tu o mască, a poruncit el. Vei fi măscăriciul Orsinilor!

Maerbale a izbucnit într-un rîs ascuțit, a scos limba și m-a binecuvîntat.

Zadarnic am încercat să opun rezistență. Împreună, cei doi, Girolamo clătinîndu-se ritmic ca un scafandru căruia i se pune costumul, iar Maerbale călcînd pe trena purpurie ce-i împiedica salturile, mi-au vîrît pe cap o bonetă pleoștită de care atîrna o ghirlandă murdară, mi-au azvîrlit pe umeri o scurteică caraghioasă, jumătate portocalie, jumătate albastră, pipăindu-mi cocoașa în timp ce făceau aceasta și, în ciuda zvîrcolirilor și protestelor mele, mi-au înnodat degetele în jurul unui baston care era mai mult o cîrjă.

— Bufonul Orsinilor, a decretat Girolamo, îi va distra pe duce și pe cardinal!

S-au instalat pe o ladă, pentru mai multă solemnitate, iar eu am șovăit, singur în mijlocul încăperii, simțindu-mă înfricoșător de părăsit în hainele-mi grotești. Ce să fac? Să țip? Nu m-ar fi auzit nimeni în imensitatea castelului. Bunica se afla departe. Am rămas nemișcat așteptînd; puteau să mă ucidă — mi-am spus, fără

să mișc buzele, că puteau chiar să mă ucidă, —, dar n-aveam să mă transform în măscăriciul călăilor mei. Girolamo și-a pierdut răbdarea. Și-a scos casca, mănușile, piesele ruginite ale armurii, care au căzut cu zgomot împrejur, și atunci am descoperit surprins că era aproape gol, ca un gladiator adolescent. Maerbale făcu să răsune din nou clopoțeii rîsului său isteric. Desenă în aer cu mîna dreaptă o cruce și pronunță fonfăit:

— *Postquam prima quies epulis mensaeque remotae,*
crateras magnos statuos et vina coronant.[1]

Am recunoscut versurile lui Vergiliu, pe care Messer Pandolfo ne obligase să le traducem cu o zi înainte, și m-am mirat că Maerbale și le amintise, dar Girolamo nu mi-a dat timp să-mi pun în rînduiala gîndurile.

— Dacă refuzi să-ți faci datoria de bufon, a exclamat, o să fii ducesa de Bomarzo.

N-am înțeles ce voia să spună, iar el, între timp, cu gesturi brutale, mi-a smuls travestiul absurd ce mă umilea și, în grabă, mi-a pus pe cap prima rochie găsită la îndemînă, mi-a tras mînecile, cît pe-aci să le sfîșie, mi-a acoperit capul cu un văl, a înșfăcat un pumn de podoabe și mi le-a înfipt peste tot, pe pliurile costumului care, fiind prea mare pentru statura mea sărmană, se lăbărța și se-nvălurea pe dușumele.

Eu așteptam, mut de teamă. Vedeam, ca prin vis, fină, coloana tremurîndă din raza de soare, stofele împrăștiate; auzeam rîsul copilăresc al lui Maerbale și simțeam, în obraz, răsuflarea fratelui meu mai mare, faun coleric, care se chinuia să-mi agațe agrafe și coliere, brățări. Apoi s-a dat înapoi, a zvîrlit capul pe spate, a încrucișat brațele și și-a apreciat opera.

— Acum, a spus el agale, ne va cununa cardinalul Orsini. Mă căsătoresc cu Francesca, cocoșata!

Maerbale s-a apropiat, bolborosind latinisme de neînțeles. Și-a întins brațele, și-a împreunat degetele mari cu cele arătătoare și a luat o înfățișare de reculegere ecleziastică. În hăul ferestrei s-a oprit o pasăre și a început să cînte și, ascultînd-o, în panica coșmarului, a fost ca și cum dulcele peisaj de la Bomarzo — colinele, pîraiele, văile, stejarii, ulmii, turmele de oi și capre, stîncile cenușii, tot ce era mai

[1] Deci, isprăvind de mîncat și masa rotind-o / din sală, grabnic aduc pîntecoasele oluri / și-și torn apoi vinul. (Vergiliu, *Eneida*, I, 723—725, trad. G. Coșbuc.)

al meu pe lume — s-ar fi cufundat magic în podul întunecos al castelului, pentru a asista la umilirea fiului cel șchiop al condotierului, cocoșatul, care rămînea ca o stană de piatră, îmbrăcat în straiele acelea femeiești, cu ochii arzînd în lacrimi prin ceața vălului, între un băiat gol ce-i prindea o mînă și un cardinal copil care născocea mascarade liturgice, în mijlocul unei încăperi a cărei răvășire pestriță evoca prădăciunile pe care însuși castelul acesta le suportase cu secole mai înainte.

Și-atunci i am făcut ceva neprevăzut: am ridicat pumnul și l-am lovit cu toată puterea mea pe Girolamo peste față, fața aceea de statuie antică pe care tatăl meu o lăuda atîta. M-am mirat de propria-mi îndrăzneală. Dădusem curs unui impuls necugetat, grozav de periculos, de care nu m-aș fi crezut capabil, iar cei doi frați ai mei mă priveau uluiți în tăcerea pe care abia o sfîșiau, cristaline, notele slabe ale păsării. Maerbale a rîs, dar cu un rîs nervos, artificial; Girolamo și-a dus o mînă la fața care a început să se înroșească. Tremura ca și mine. A scos un strigăt gîtuit și-apoi, strîngînd din dinți și zvîrlind văpăi din ochii lui albaștri, ca aceia ai bunicii, s-a năpustit asupra mea, cu furia unui animal rănit. M-a doborît peste costumele îngrămădite și am simțit atunci că spatele mă durea îngrozitor. Îngenunchease pe pieptul meu și m-am temut c-o să mă muște, că n-o să-i fie de ajuns să mă sufoce și să mă lovească cu pumnii. Și nu-i era de ajuns, într-adevăr, căci, în vreme ce mă zgîlțîia și mă maltrata, căuta în jur, ca un nebun, ceva care să-i servească pentru ca bătaia de joc pentru o atît de mare ofensă să fie cît mai barbară, mai definitivă. Și a găsit. Pe jos, la îndemîna sa, se afla o grămadă de podoabe descompletate, stricate, nefolositoare. Degetele i se crispaseră pe un ac lung de aur și, ținîndu-mă nemișcat sub greutatea corpului său, cu genunchii atît de tari, cu coatele ascuțite, îmi aplecă capul și-mi înfipse acul în lobul urechii stîngi. Urletul său feroce, al meu și-al lui Maerbale s-au unit și au răsunat peste întinderea podurilor, care făceau înconjur deasupra hardughiei. Sîngele mi-a scăldat obrazul și-a coborît peste gură.

— Nu, nu! țipa Maerbale și, în spatele chipului descompus al lui Girolamo, am văzut, într-o străfulgerare, paloarea feței sale.

Dar asta nu era totul; Girolamo, ca atîția bărbați ai căror furii demențiale înnegresc istoria familiei noastre cu cronica abia șoptită a crimelor și a torturilor lor, își pierdea stăpînirea de sine atunci cînd izbucnirea urii îl orbea și-avea nevoie să se sature-n extaz, ajungînd pînă la rădăcina flămîndă a mîniei, hrănind-o, pentru ca ea să cedeze. Pornirea lui de furie încă nu atinsese punctul culmi-

nant împotriva lui Orsini cel dispreţuit, care se-ncumetase să-l jignească. A început să scormonească iarăşi, aproape fără să privească, în grămada de bijuterii. Torsul lui, scăldat în sudoare, strălucea ca uns cu undelemn. A găsit, în sfîrşit, ce căuta, un cercel, o bucată poate dintr-o podoabă rătăcită, cu camee de ametist, pe care n-am s-o uit niciodată, căci două secunde mortale se zbătu înaintea ochilor mei, ca ceva viu, ca şi cum respira, ca şi cum ar fi fost o insectă ciudată, cu multe picioare de aur răsucit şi cu corp vineţiu, acoperit de figuri inimaginabile, şi-i înfipse toarta în orificiul ce tocmai se deschisese în urechea-mi sîngerîndă.

— Nu, nu! reîncepu să ţipe, mort de spaimă, Maerbale.

Girolamo slăbi apăsarea. Fără-ndoială, potolindu-i-se înverşunarea, chiar şi pe el îl sperie propria-i perversitate. Am profitat de prilejul de a scăpa şi, sprijinind cercelul cu o mînă, căci n-aveam curajul să mi-l scot, ridicînd cu cealaltă poalele costumului absurd, am luat-o la fugă, pe scări în jos, spre iatacurile bunicii. Lobul mă durea de parcă mi l-ar fi smuls şi, pe lîngă chinul provocat de ideea caraghioslîcului înfăţişării mele — un cocoşat îmbrăcat femeieşte cu un cercel lung în urechea stîngă, care fuge, însîngerat, gemînd, şchiopătînd, pe sălile unui vechi castel —, mă făcea să sufăr şi mai tare gîndul că, în orice moment, puteam să dau peste tata. Fraţii mei, care se dezmeticiseră şi ei, mă urmăreau de la distanţă, înspăimîntaţi de urmările faptei lor. Mi-am întors capul pe la jumătatea drumului şi i-am zărit, pe cel mare, gol, înalt şi zvelt, pe cel mic îmbrăcat încă în mantia purpurie, pe care, în zăpăceală, nu putuse s-o arunce. Mai era puţin pînă în iatacul bunicii mele. Ajungeam, tocmai ajungeam la refugiul meu, la salvarea mea, la locul unde aveam să fiu îngrijit şi răsfăţat şi unde aveam să-mi recapăt, atît cît se mai putea, liniştea pierdută.

În clipa aceea, s-a deschis o uşă şi a apărut tata. A rămas acolo, atît de ţeapăn de parcă era un tablou seniorial, încadrat de o ramă sculptată. N-a comentat nimic; s-a mărginit să-şi arcuiască uşor sprîncenele, apoi să-şi încreţească fruntea. Schima de repulsie dispreţuitoare, pe care i-o ştiam aşa de bine, i-a schimonosit trăsăturile nobile. Aş fi preferat să mă insulte cel puţin, să arate vreun interes, vreo curiozitate faţă de feciorul ăsta de-al doilea, care trecea plîngînd, cu mîinile roşii de sînge, prin faţa uşii lui. Dar el, în tăcere, de parcă aş fi fost o arătare — căci prezenţa unui personaj cu o astfel de nobilă ţinută părea neverosimilă în castelul din Bomarzo prin care viitorii succesori ai Orsinilor aveau să umble mascaţi ori goi, transformaţi în vrăjitoare şi în sclavi —, ori de parcă eu aş fi

fost o fantomă blestemată, nici bărbat nici femeie, care se scălămbăia a rușine și batjocură — astfel că, în cele din urmă, nu se știa care erau ființele reale și care cele imaginare, în această scenă scurtă și precipitată —, s-a dat un pas înapoi, a închis la loc ușa fără zgomot și a tras zăvorul.

Bunica m-a îmbrățișat îndelung. Cu gingașă duioșie mi-a scos cercelul cu camee, m-a spălat, mi-a bandajat urechea, m-a ajutat să mă descotorosesc de îmbrăcămintea-mi compromițătoare. Mîinile-i pe care uneori le comparam cu ale mele — dacă Girolamo îi moștenise ochii albaștri, cu îi moștenisem degetele osoase cu profil gracil, ca și cum ne-am fi împărțit relievele rafinate ale neamului — s-au așezat blînd pe obrajii mei, pe tîmple, pe păr, tot timpul cît i-am povestit cele întîmplate, fără să-i ascund nimic; lacrimile mele i-au umezit mîinile de regină pline de balsam, pe cînd ochii i se împăienjeneau minunat de triști.

— Am ceva pentru tine, mi-a spus de îndată ce am isprăvit, ceva ce au descoperit azi prin partea Grotei Picturilor. Girolamo nu poate dispune de mai multe arme decît acelea pe care le va smulge de aici, dintre trofee, dar astea sînt niște arme unice, fermecate, ce se aflau în Bomarzo pe cînd întreg ținutul se numea Polimartium, după templul lui Marte ce se afla în apropierea lacului Vadimone.

M-a condus dincolo de patul său și mi-a arătat, ascunse după draperii, armele pe care un sătean le descoperise din întîmplare, pe cînd ara cu plugul în zona Grotei Picturilor. Erau niște metale verzui care, curățate, scînteiau de parcă ar fi fost suflate cu aur fin. Un coif, un scut, o spadă de fier, două jambiere, o lance de bronz și patru cuțite fuseseră dispuse pe un fel de manechin vînjos care veghea în umbră, ca un războinic venit de dincolo de vreme și de ceturile sale spre a avea grijă de mine.

Țăranii noștri făceau în mod obișnuit asemenea descoperiri, însă pînă atunci nu scoseseră ceva atît de complet și nici atît de tulburător de frumos, în măreția-i sobră și simplă. A trebuit să se mai aștepte cîteva secole, pînă în 1845 (și așteptarea s-a prelungit mai mult decît cea pentru un papă Orsini), ca să se dezgroape la Bomarzo o piesă de asemenea importanță: micul vas ce-a dezvăluit în desenul său, peste așteptările și spre consternarea arheologilor, primul alfabet etrusc cunoscut pînă atunci. Într-adevăr, întregul Bomarzo și zona de stînci crăpate din jurul înălțimii ce servea de postament masei castelului erau o imensă necropolă etruscă, ca și cea din apropierea lucumoniei de Tarquinia. Pianmeano, Piano della Colonna și Monte Casuli, localitățile ce înconjurau Castelluzzo,

Rocchette şi Castello gemeau de mărturii despre poporul cel mai greu de descifrat din Europa. Uneori cred că în străfundul personalităţii mele au supravieţuit trăsături ale acestor oameni primitivi din partea locului, atît de poetici şi de melancolici, atît de lubrici şi de sîngeroşi, în stare, la fel de bine, să trateze cu diavolii şi să trăiască stări de raptus mistic de un lirism dement, căci Bomarzo era saturat de magia lor misterioasă, fascinantă; iar în nopţile cu lună, pe vremea cînd ieşeam, ca adolescent, călare, să străbat domeniul muntos, simţeam înfiripîndu-se în întunecimea potecilor forme ieşind poate din caverne, ca nişte miasme, ca nişte aburi vrăjiţi, furiile, gorgonele, harpiile, moirele, *graiele* cu un singur dinte şi un singur ochi, ce se născuseră tare bătrîne, *pretidi* orgiastice, satiri, nimfe, titani, gemînd în beznă; lumea acelor păduri, a acelor morminte din Tuscia imemorială în care eu am coborît mai întîi cu preceptorul Messer Pandolfo, iar apoi cu cîte unul din amicii mai învăţaţi, şi, tîrziu, cu mult după aceea, cu ghizi neinteresanţi, ca să văd, în lumina ţopăitoare a torţelor ori în claritatea precisă a lămpilor electrice, siluetele luptătorilor în ocru, ale dansatoarelor şi ale monştrilor albaştri ce-i urmăreau pe Piritoo şi pe Tezeu, agitînd înfricoşătoarele diademe cu vipere; actorii unei drame a iubirii şi a morţii, a chinului şi a concupiscenţei, alungiţi în fresce plutonice pe care le rodea umezeala şi care, tocmai din cauza asta, apăreau mai neliniştitoare; şi pentru ca să adun obiectele care atîta l-au entuziasmat pe marele duce Cosimo al Florenţei, vasele, instrumentele de război, reliefurile, candelabrele căzute în jurul sarcofagelor şi al figurilor lor obsedante, indiferente, care surîdeau în faţa nimicniciei superstiţioase a ţăranilor.

Din această lume, din Polimartium, cetatea pe care a întemeiat-o Tirrenus, regele Lidiei, venea armura pe care mi-o dăruise bunica. De la el, atît de îndepărtat, îmi aducea un aliat de marcă ce, precum un *robot* extatic, avea să-mi vegheze somnul. Au mutat-o în camera mea şi acolo a rămas pînă ce a dispărut din Italia. Cu cîtva timp în urmă, în Muzeul Etrusc Gregorian, m-a răscolit o puternică emoţie cînd m-am văzut faţă în faţă cu piesele armurii mele. Deşi se relatează publicului că ele provin din Bomarzo, nimic nu arată în colecţia vaticană cum că ansamblul acesta din fier a aparţinut ducelui Pier Francesco Orsini. Secolele s-au înverşunat împotriva ducelui, ştergîndu-i urmele şi, aşa cum se emite părerea că portretul meu făcut de Lorenzo Lotto, *Portret al nobilului în studio*, reprezintă — oh, admirabilă ironie! — un personaj din familia conţilor de Rovero, întrucît efigia s-a aflat multă vreme — nu

ştiu de ce — în casa lor, la Treviso, tot aşa se ignoră ceea ce au însemnat pentru mine, într-un moment dureros al vieţii, armele acestea etruşce, adevărate simboluri de solidaritate şi de sprijin. Lucrurile despre care se spune că sînt lipsite de suflet rămîn stăpîne ale unor secrete profunde care se imprimă în ele şi le creează un fel de suflete cu totul aparte. Răbufnesc din ele taine, mesaje, şi, cum nu pot să le comunice decît fiinţelor alese, devin, cu trecerea anilor, ciudate, ireale, aproape gînditoare. Referindu-ne la ele, vorbim de patină, de lustru, de nuanţa veacurilor, dar nu ne trece prin minte să vorbim despre sufletul lor. Armura din Bomarzo are suflet. Şi ne-am recunoscut în muzeul papal.

*

* *

Tatăl meu nu a reacţionat imediat în faţa repulsiei pe care i-a produs-o deghizarea în femeie a vlăstarului său scălîmb. Dar a luat-o foarte în serios, de parcă eu n-aş fi fost un copil şi, mai ales, ca şi cum nu eram o victimă. Fără îndoială, a stat de vorbă cu Girolamo, care i-a prezentat versiunea care îi convenea, şi pe care l-a ascultat cu atenţie. Într-o săptămînă, l-am întîlnit de patru-cinci ori pe condotier; îi ocoleam mereu privirea, dar am simţit-o lăsîndu-se grea asupra mea, asupra înfăţişării mele şovăielnice, cumplită, acuzatoare, pînă ce, în sfîrşit, a explodat mînia ce mocnea în el.

Era un bărbat cu ieşiri exacerbate şi înfricoşătoare. Într-o zi, a venit la castel o delegaţie de magistraţi din Bomarzo, aceia care se întruneau din cînd în cînd pentru a stabili dările, birul şi omagiul pe care le pretindea stăpînul. Veneau să se prosterneze în faţa lui spre a fi îndurător cu ei, căci socoteau excesiv tributul de vasali. Gian Corrado Orsini i-a ascultat în tăcere. Le-a privit plecatele capete încărunţite. Iar cînd şi-au isprăvit jalba bîlbîită, plîngăcioasă, a pus să-i închidă, poruncind totodată să se dubleze birul. În 1503, cînd Bomarzo a fost eliberat de Bartolomé d'Alviano, tatăl meu luptase împreună cu el, cu vitejie, şi socotea că poporul n-o să fie în stare vreodată să-i plătească ceea ce datora cutezanţei şi tutelei sale senioriale. Punea în practică riguros, de acord cu codicele de la Viterbo, dreptul ce i se cuvenea asupra tinerelor soţii şi asupra tuturor femeilor de condiţie umilă din Bomarzo, *homagio mulierum*[1]. Pînă la sfîrşitul vieţii lui, şi a murit la şaptezeci şi patru de ani, războindu-se, nu i s-a potolit foamea-i trupească. Servitoa-

[1] Dreptul asupra femeilor, revendicat de feudali (lat.).

rele, damele de companie ale bunicii, țărăncile din Bomarzo, chiar și castelanele și domnițele de pe moșiile ținutului, de la fortăreața din Bracciano, construită de Napoleon Orsini, pînă la Orte, Vitorchiano și Bagnaia, se temeau de nesățioasa-i poftă. Mai tîrziu, am aflat că multe l-au iubit, căci era capabil de repetate isprăvi senzuale. Pe înserate, ieșea călare, cu barba albă ascunsă în pelerină, fără teamă de borfași și fără altă apărare decît spada și pumnalul său, renunțînd la escorta pajilor și scutierilor, întorcîndu-se a doua zi, cînd soarele era la chindie, foarte palid, cu cearcăne, strigînd să i se aducă de mîncare. Cînd Girolamo a împlinit paisprezece ani, l-a luat cu el, mîndru de distincția trupului său. L-a inițiat simultan în strategiile războiului și voluptății. Dorea să fie un Orisini perfect. De multe ori i-am spionat, pizmuindu-i în clipele în care potcoavele scoteau scîntei din pietrele curții, iar argații se grăbeau să prindă frîiele bătrînului duce, care descăleca dintr-un salt, cu aceeași agilitate fudulă ca și a feciorului său cel mai mare. Se-nțelege, așadar, că tatăl meu mă repudia pentru că reprezentam tocmai contrariul semeției bărbătești și princiare și a trufașei atitudini în fața vieții, răsunînd de arme, învăpăiată în bivuacuri și asedii, exultînd în scandalul orgiilor și violurilor.

Calmul său amenințător nu putea dura. În cea de-a cincea zi, pe cînd eu respiram deja ușurat, cu speranța că a uitat întîmplarea, trimise un paj să mă cheme. Una dintre trăsăturile caracterului său consta (așa după cum o va arăta și ceea ce a urmat apoi) în aplecarea spre umorul negru și distracția macabră. Era, în fond, un sadic, ca și Girolamo, preferatul său. De-asta se și înțelegeau așa de bine.

Am intrat mai mult mort decît viu în încăperea unde obișnuia să-și primească vasalii și să verifice cu mutra acră socotelile moșiilor și birurilor sale. Nu era în apele lui. La Roma îl alesese papă pe Adrian VI, spulberînd perspectivele socrului său Francietto, în care-și pusese somptuoase iluzii, și asta îl adusese, fără îndoială, la exasperare. Anul acela era nefast pentru noi. Elvețienii neplătiți se revoltaseră împotriva ilustrului său prieten Lautrec și suferiseră o înfrîngere, sub comanda lui, în La Bicoque. Lumea conspira împotriva seniorului de Bomarzo. Cum nu avea pe nimeni la îndemînă, decît pe mine, spre a-și descărca furia, și-a adus aminte și a născocit pedepsirea mea cu imaginația și cruzimea rafinată a unui om al Renașterii.

Întrucît îl menţionez din nou pe Odet de Foix, Viconte de Lautrec, voi arăta un fapt, după părerea mea, interesant. Fără îndoială, Lautrec şi tatăl meu, care erau prieteni apropiaţi, discutaseră cîndva despre mine. Vicontele mă văzuse în palatul nostru la Roma, din întîmplare, înainte ca Gian Corrado Orsini să izbutească să mă ascundă. Tatăl meu s-o fi plîns, cu asprime confidenţială, de ursita nefastă care-i impusese un fiu ca mine. Obişnuia s-o facă. Iar viteazul, curajosul şi vanitosul Lautrec, ale cărui însuşiri de războinic le preamăreşte Brantôme, contrapunîndu-le incapacităţii sale de conducător, îl va fi consolat în felul său, întrebuinţînd o francă duritate militară. Amîndoi se credeau, în vigoarea lor bărbătească, doi semizei, două statui eroice în viaţă, pildă pentru neamurile lor. Aspectul ironic al chestiunii este că numele glorios al vicontelui de Lautrec, guvernator al Milanezatului şi Guyennei, general-locotenent al lui Francisc I în Italia şi frate al Doamnei de Chateaubriand, una dintre frumoasele favorite ale regelui, a fost eclipsat în curgerea secolelor de numele scoborîtorului său Henri-Marie-Raymond de Toulouse-Lautrec-Monfa, un pictor pitic care frecventa medii rău famate şi care a fost cu mult mai scălîmb decît mine. Nimeni în afara celor preocupaţi de amănuntele istorice nu-şi aminteşte de acela care se credea a fi un Lautrec culminant, colosalul Lautrec din bronz ce-şi aţintea bastonul de comandă asupra Italiei; în vreme ce nimeni, mai mult sau mai puţin cult, nu ignoră opera şi detaliile vieţii urmaşului său monstruos şi genial, un caraghios pitic, pictor de afişe de cabaret şi de prostituate deşelate, ce l-ar fi scîrbit, precum o gînganie omenească şi un aiurit mîzgălitor de culori nesuferite ce era, pe viteazul căpitan Lautrec, de-ar fi putut să prevadă aceasta. Tot aşa cum şi eu cred că numele meu, dacă aceste memorii se vor publica cîndva, va trebui să întreacă negreşit nu numai pe acela al tatălui meu, ci şi pe acelea ale personajelor cele mai strălucite ale neamului, socotindu-i şi pe sfinţi, pe papi, pe Matteo Rosso, senatorul din secolul XIII, care a dat naştere celor trei mari ramuri ale familiei; pe Napoleon cel cu baia de trandafiri în Santa Maria in Aracoeli; pe Romano, prieten al Sfîntului Toma; pe Niccolò, prieten al Sfîntei Brigitte şi al lui Boccaccio; pe Raimondello, cel care a luat parte la cucerirea Sfîntului Mormînt şi a cărui văduvă s-a căsătorit cu regele Neapolului; pe Gian Paolo, comandant al trupelor florentine în bătălia de la Anghiari, care l-a inspirat pe Leonardo da Vinci; pe Gentil Virginio, bărbat care deţinea un rang atît de înalt încît într-o cavalcadă a mers înaintea fiilor lui Alexandru

Borgia, iar în alaiul încoronării lui Alfonso II se găsea înaintea principilor casei de Aragón; pe Gian Giordano, figură centrală a Păcii Romane; pe contele de Pitigliano, homericul; pe bunicul meu, Franciotto; pe cei care s-au bătut la Lepanto; pe Virginio, numit „seniorul cel mai mare al Italiei"; pe Paolo Giordano, duce de Bracciano, om de litere, ambasador pe lîngă Elisabeth a Angliei, pe care Shakespeare l-a introdus în a sa *Twelfth Night*[1], astfel că Orsinii, aşa cum ştim, după ce fuseseră cîntaţi de Dante, au fost cîntaţi, de asemenea, de cel mai mare poet englez; şi pe mulţi alţii, pînă la celebra Princesse des Ursins, ce au înmulţit ramificaţiile stufosului nostru arbore genealogic, în care tiarele, coroanele, spadele şi mitrele răsar peste tot, ca nişte poame aurite care scînteiază în frunzişul cel mai încîlcit. Nici unul din aceste nume mari, ţinute sus ca nişte drapele peste întreg cortegiul urşilor atavici, nici unul nu va străluci ca al meu, Pier Francesco Orsini. Pentru că eu sînt unic în spiţa mea întinsă, sînt unicul care poate să scrie în prezent despre viaţa sa de acum patru secole. Şi, în acest fel, apare drept real paradoxul caustic ca un pitic şi un cocoşat să depăşească cu prisosinţă în merite pe războinicii glorioşi din care coboară vicontele de Lautrec şi ducele de Bomarzo, cei ce, mai mult ca sigur, îşi socoteau gloria de luptători împăunaţi drept o culme supremă, şi care, de şi-ar fi imaginat ce avea să se întîmple mai apoi, ar fi declarat cu un amar dispreţ că lumea, dedată aberaţiunilor abominabile, s-a scrîntit. Bănuiesc că acest lucru, atît de perturbator şi de stricător de tipare prestabilite, este ceea ce britanicii numesc „justiţia poetică". O formă de revanşă postumă şi extravagantă ne înfrăţeşte, în timp, pe Toulose-Lautrec şi pe mine.

*
* *

Sigur că în dimineaţa în care tatăl meu a hotărît să-şi descarce proasta stare de spirit, chemîndu-mă înaintea sa şi pedepsindu-mă pentru ceva de care eu nu eram vinovat, nu dispuneam de toate elementele care îmi garantează azi superioritatea asupra lui, ci, dimpotrivă, eram un nenorocit fără apărare, înspăimîntat de prezenţa maiestăţii unui judecător atotputernic, hotărît să mă condamne fără să mă asculte.

Deocamdată, scuipînd din cînd în cînd în căminul stins, mi-a ţinut un discurs sarcatic. Educaţia-i florentină îl învăţase aceste

[1] *A douăsprezecea noapte* (engl.).

retorici meşteşugite şi muşcătoare. Florenţa era un cuib de oameni intriganţi, dedaţi clevetirilor, nemilos de batjocoritori, şi acolo îşi exersase stilul. S-a referit, fără să ascundă, la ruşinea pe care o reprezentam pentru familie — iar eu n-aveam mai mult de unsprezece ani! —, m-a comparat cu Girolamo şi cu Maerbale, în defavoarea mea, a rîs de armura pe care bunica mi-o dăruise, singura demnă de mine, căci, după el, era de nefolosit; şi-a bătut joc de straiele de femeie, în care mă văzuse. Pe măsură ce perora, indignarea-i creştea. Începuse pe un ton de batjocură şi disprețuitor, dar cum acest ton fals, însuşit la curtea Medicilor, nu corespundea realităţii pline de fiere, clocotitoare a sufletului său, a cărui bruscă înăcrire lupta să iasă la suprafaţă, agresivă, surdă la orice raţiune, a schimbat stilul repede, recurgînd la cuvintele murdare şi la inflexiunile energice, brutale, care-i intimidau pe soldaţii săi. În toiul vociferării lui şi-a amintit de horoscopul lui Sandro Benedetto, de care eu nu auzisem pomenindu-se pînă atunci, şi şi-a bătut joc în mod grosolan de puterile oculte şi de viaţa fără de sfîrşit pe care mi le promitea. Iar în timp ce el continua să răcnească, legîndu-se de cocoaşa mea, zicîndu-mi bufon şi farsor, insultele sale mă atingeau doar la suprafaţă, întrucît fantastica dezvăluire a destinului meu, pe care mi-o făcuse fără să vrea — căindu-se, probabil, imediat —, m-a lovit cu uluitoarea-i noutate, care, chiar dacă n-am înţeles-o pe deplin, părea să fie făcută înadins spre a-mi impresiona spiritul, poetic prin ceea ce avea atît de himeric, de magic şi de diferit faţă de materialitatea cotidiană. Dar, curînd, a trebuit să renunţ la aceste gînduri, amînîndu-le pentru o ocazie mai prielnică, fiindcă tatăl meu revenea tot mai concret cu aluziile la îmbrăcămintea de femeie pe care mi-o pusese Girolamo, strigîndu-mi „fiu al Sodomei", apelativ pe care atunci nu l-am înţeles, dar care a continuat să-mi răsune în urechi şi pe care l-am interpretat cu ani mai tîrziu, deşi am dedus pentru moment, din văpaia care îi ţîşnea din ochi, pe cînd discuţia era în toi, că intenţia sa era să mă dojenească pentru ceva deosebit de rău. S-a ridicat în picioare, răsturnînd scaunul de pe care îmi vorbea, şi m-a smucit.

— Acum trebuie să te închid, spuse. Dar n-ai nici o grijă, o să ai tovărăşie!

Atinse un resort pe care nu l-am observat şi pe perete lunecă un panou de lemn. În Bomarzo existau o puzderie de coridoare şi cămăruţe secrete, a căror existenţă o ignorau pînă şi proprietarii, căci castelul era foarte vechi şi, în secolele XII şi XIII, de pildă,

avusese mai bine de o sută de stăpîni, descendenți din nobili franci și longobarzi, care îl locuiseră mai înainte, iar acești moștenitori mărunți, a căror proprietate, în anumite cazuri, se extindea numai la a cincecea parte a domeniului, trăind acolo îngrămădiți, în promiscuitate războinică, luîndu-și gîtul pentru nimicuri, sub cîrmuirea unui viconte, a unui *vicecomes Castri Polimartii*[1], refăcuseră ascunzătorile, găurind pretutindeni zidurile pentru a se păzi unii de alții (și a-și păzi tezaurele modeste) în vizuini întunecoase. Eu însumi am descoperit mai tîrziu, cînd Bomarzo a fost al meu în întregime, o trecere subterană care ducea de la castel la Pădurea Sacră, în vale. M-am folosit mult de ea.

În hăul ce s-a căscat în spatele panoului meșteșugit ca să alunece n-am deslușit nimic altceva decît beznă. Tata a luat un sfeșnic, i-a aprins cele trei lumînări și m-a îmbrîncit înăuntru. A pus sfeșnicul pe dușumea și la lumina lui mi-am dat seama că mă aflam într-o încăpere cu tavanul jos, pustie, fără ferestre, mirosind a mucegai. M-am întors, ca să-i cer îndurare, și atunci, o secundă, privirile tatălui meu și a mea s-au încrucișat. Mi s-a părut că ezită. Cine știe... poate că în acel moment fugar a perceput ceea ce, cu siguranță, emana din mine și care mă învăluia ca o prevestire voalată, dar îndată și-a revenit și ușa s-a reașezat la loc. Am rămas singur.

Camera era în întregime goală, în afară de o siluetă nedeslușită ce se alungea spre extremitatea opusă. M-am apropiat cu frică și am scos un țipăt. Ca și podul cu arcade, vocea mi-a ricoșat, stridentă, amestecîndu-se cu rîsetele pe care le-am auzit din încăperea unde rămăsese tata și care nu erau doar ale lui, căci, fără îndoială, acolo se afla deja Girolamo, desfătîndu-se împreună pentru ceea ce amîndoi găseau drept o glumă nemaipomenită.

Forma aceea întinsă era un schelet sau, mai bine zis, o mumie, o făptură ce fusese îmbălsămată de cineva neîndemînatic, poate cu un secol înainte, în vremurile primului principe Vicino Orsini, și care purta o îmbrăcăminte gri, sordidă, de postav găurit, cu panglici decolorate ce-l sluțeau și-l transformau într-o parodie obscenă. Fusese rezemat de perete, își sprijinea maxilarul cu o mînă, avînd cotul pe pămînt iar capul, pe a cărui frunte se afla o

[1] *Vicecomite al Castrului Polimartium;* una dintre cetățile-stat rămase de la etrusci. Fără să constituie un stat, cele douăsprezece cetăți — între care și Polimartium — formau o ligă avînd centrul în sanctuarul de la Voltumna, în apropiere de Volsinies.

cunună de trandafiri veştejiţi, arăta, sub florile murdare, ca ceva nedefinit şi oribil, ce părea o hîrcă, dar care tot aşa de bine arăta a faţă omenească.

Inima-mi bătea atît de tare, încît am crezut că o să mă sufoc. Ţipătul meu făcuse să mă înspăimînte şi mai mult în singurătatea claustrată, în aşa hal că am rămas mut, transpirînd, fără să-mi iau ochii de la arătarea ce-ţi zbîrlea părul de groază. Umbra-i se mişca pe perete, proiectată de sfeşnic, şi-am crezut că şi corpul se mişca, în tremurul flăcărilor, arătîndu-şi gingiile şi dinţii. Niciodată în viaţa mea n-am văzut ceva atît de înspăimîntător ca tovarăşul meu cu mutra lui neclintită, în afară poate de momentul cînd am crezut că-l văd pe Diavol într-o oglindă, chiar în acest castel. Dar atunci eram deja un om matur, aproape bătrîn, şi aveam o profundă experienţă în materie de diavoli, în timp ce de această dată nu eram decît un copil gingaş, fără ocrotire, părăsit în faţa unei făpturi sinistre, imposibil de situat în această lume sau în cealaltă, spectru şi cadavru, cu panglicile sale indecente, în postavul acela şi cu coroana-i de trandafiri veştejiţi, o caricatură a Morţii, a Marii Morţi, aceea care ne dădea tîrcoale tuturor la Bomarzo, ieşind din necropólele arhaice şi din smîrcurile nesănătoase ale lacului Vadimone, aflat în vecinătate, unde romanii i-au învins pe etrusci, Moartea la care se făcea aluzie necontenit în povestiri şi în conversaţii, căci istoria tatălui meu, istoria bunicului şi istoria familiei mele nu mai erau decît un sumbru goblen înţesat de morţi vestite sau netrebnice.

E posibil ca tata să fi nutrit speranţa că prezenţa scheletului încoronat avea să mă scoată din minţi definitiv şi că ieşirea mea din minţi o să-l ajute să se descotorosească pentru totdeauna de mine. Dacă într-adevăr a fost aşa, l-am dezamăgit. Nu ştiu cît timp am rezistat în camera de tortură improvizată fără a îndrăzni aproape să respir, pîndindu-mi tovarăşul de carceră care mă observa la rîndu-i cu găvanele goale, dispreţuitor, surîzînd uşor în faţa ghebului şi a fricii mele. Să fi fost preţ de cîteva minute, poate o oră. Sfîrîiau lumînările şi figura mortului neîngropat, pustnic, războinic, duşman sau amant zidit de viu între pereţi, ori făptură artificială, om născocit, reconstruit în mod nelegiuit, transformat în mecanism baroc, cine mai ştie... se sprijinea culcat pe mîna uscată, strălucitoare, violacee, măsurîndu-mă de la distanţa necruţătoare a urii sale nimicitoare. Poate că erau de vină lăşitatea ori panica mea, poate slaba lumină din încăpere sau poate prea marea concentrare cu care observam tăcutul musafir ce mă pîndea, peste care umbrele

se mişcau încoace şi încolo, însufleţindu-l, dar, după un anumit timp, am observat că, încet, i se accentua rictusul gurii şi că începe să se ridice. Atunci rezistenţa mea a cedat şi mi-am pierdut simţirea, ca şi cum o coardă prea întinsă ar fi plesnit.

Am deschis ochii fără vlagă în patul meu, cu bunica de o parte şi armura etruscă de cealaltă. Diana Orsini şi cu mine nu am comentat niciodată scena ale cărei rele amănunte ea poate nici nu le cunoştea. Bunica a înţeles cît mă nefericea amintirea acestora şi, fiind la curent cu perversitatea fiului său, a intuit de ce era în stare. Din acea zi, am observat că dragostea ei pentru mine a devenit şi mai intensă.

Mai neobişnuit e faptul că în noaptea aceea, datorită unuia din acele mistere caritabile şi compensatorii ale naturii, în loc să mă zvîrcolesc martirizat de vreun coşmar, am visat ceva confuz, amestecînd ultimele mele experienţe; un vis la care participau schelete încărcate cu flori, ducese, armuri şi gladiatori goi — combinaţie ce l-ar fi delectat pe Sigimund Freud —, un vis ce a corectat şi a completat senzaţiile bolnăvicioase pe care le acumulasem şi din care m-am deşteptat dintr-o dată, scăldat în sudoare, oarecum neliniştit şi uimit, descoperind că pînă şi un trup schilod ca al meu este izvorul neobşinuit al unor plăceri ciudate. Vai mie, m-am născut pentru senzualitatea solitară la vîrsta de unsprezece ani şi, din cauza ei, am suferit tot atîta ca şi cocoşaţii din Mantova, fraţii mei trişti, precum miraculosul Toulouse, alt *ténébreux*, alt *veuf inconsolé*, alt *prince d'Aquitaine a la tour abolie*, osîndiţi, ca şi mine, ai disperatei patimi!

* * *

Cînd m-am referit pentru prima dată la anomaliile fizicului meu — ceea ce, la urma urmei, am făcut cu destulă simplitate şi, din acel moment, ca şi cum prezentarea acestora ar fi pentru mine o uşurare esenţială, nu contenesc să subliniez, întorcîndu-mă constant la spinoasa problemă, cu încăpăţînarea maniacă a unui psihoanalizat ce-şi tot descrie şi-i demonstrează complexul —, am pus în balanţă, căutînd un echilibru, meritele înfăţişării mele, ascuţita intensitate armonioasă a figurii, delicatul desen al mîinilor, *chic*-ul aerului meu nobil şi misterul neliniştit ce emana din mine, ca o prevestire fascinantă. Toulouse-Lautrec a fost în mod grotesc ridicol, întrucît dezechilibrul existent între torsu-i de bărbat şi membrele sale infantile, crea o incongruenţă jalnică. Eu, nu. Eu

am avut o statură ceva mai mică decît cea normală, dar nu disproporționată și, dacă atunci cînd mergeam, șchiopătam puțin ca Byron și-mi legănam torsul bombat, în poziția șezînd sau așezat în penumbre favorabile lăsam impresia unui individ obișnuit, înzestrat cu o distincție înnăscută și cu trăsături modelate de mai multe generații de șlefuire aristocratică. Tot așa cum am pus în cumpănă aceste două realități, doresc, — acum —, fiindcă am evocat amintirea cea mai crîncenă și mai crudă pe care mi-a lăsat-o tatăl meu, să evoc și amintirea cea mai frumoasă pe care i-o datorez. Firește, dacă le confruntăm, se va observa că aspectele negre, umilitoare, sînt, fără putință de tăgadă, mult mai pătrunzătoare decît această luminoasă nuanță, dar, oricum, o să povestesc episodul pentru influența pe care a exercitat-o — acționînd inconștient, prin paradoxul său, în zona prielnică a sufletului meu, adăugîndu-i alte elemente semnificative — asupra viitoarei creații a Pădurii Sacre a Monștrilor. E vorba de o impresie plină de poezie care, după cum se va vedea, m-a zguduit pînă în străfundurile făpturii.

Faptul s-a petrecut la cîtva timp de la întîmplarea cu scheletul ce era cît pe-aci să mă scoată din minți și pe care tocmai am povestit-o. Tatăl meu și Girolamo lipsiseră de-acasă vreo cîteva luni. S-au întors la Bomarzo bine dispuși. Bănuiesc că războiul fusese profitabil. Reține și faptul că, de data aceea, au adus la castel, ca parte a prăzii lor eterogene, tabloul lui Tițian inspirat dintr-un pasaj din Catul care, după cîte dădea asigurări Girolamo cu aere de expert, fusese pictat mai mult cu degetele decît cu pensula, fiindcă Tițian modelase figurile mitologice asemenea lui Dumnezeu, cel ce a zidit trupul omenesc frămîntînd lutul cu mîinile sale. Această pictură, ca și altele, care se găseau în Bomarzo, nu mai există. Nu știu care i-a fost soarta. Războaicle, incendiile, vînzările, furturile... Uneori cred, vizitînd muzeele și colecțiile, că jumătate din Renaștere a dispărut fără urmă. Și-i resimt lipsa.

Ne găseam într-o seară — era iarna — în jurul vetrei căminului, în sala principală. Bunica se retrăsese deja. Tata, Girolamo și Maerbale se încălzeau în fața butucilor. Eu, mai depărtișor, confundîndu-mă cu umbrele în partea cea mai obscură a încăperii, așteptam prilejul s-o întind fără ca ei să bage de seamă. Mă strecurasem în taină lîngă o ușă și, cînd mă zoream să ies și s-o șterg către iatacurile bunicii, tata ridică tonul și-ncepu să povestească ceva care-l privea pe Michelangelo. M-am oprit și am ciulit urechea. Era povestirea despre transportarea statuii lui David pe străzile Florenței.

Gian Corrado Orsini asistase, cu ani înainte de naşterea mea, pe vremea gonfalonierului Piero Soderini, la această complicată operaţiune. Gigantul de marmoră a parcurs timp de patru zile drumul ce despărţea atelierul maestrului de piaţa Signorici. Patruzeci de bărbaţi îl trăgeau pe străduţele strîmte; scena aceasta se leagă plastic cu altele, foarte vechi, ca aceea a calului troian. Făceau să se rostogolească sculptura aşezată pe nişte grinzi unse, folosind un sistem de scripeţi şi contragreutăţi care suspendau colosul, ca o miraculoasă maşină de război, cu o armătură de lemnărie ce o proteja de şocuri. Înainta încet, grav, prin mulţimea de florentini care îşi uitau de truda cotidiană pentru a discuta despre realizarea artistică a noului sosit. Toţi îşi dădeau cu părerea, pentru că la Florenţa arta era o temă de dezbatere publică, ca preţurile pieţii şi politica municipalităţii. *David* înainta şi fruntea-i depăşea adesea nivelul acoperişurilor. Noaptea se aprindeau focuri la picioarele lui şi adversarii artistului, invidioşi, ascunşi, zvîrleau cu pietre. (Invidia şi imbecilitatea unui anume soi de oameni sînt eterne şi se perpetuează de-a lungul secolelor cu o virulenţă inexorabilă; în 1504 s-a zvîrlit cu pietre în *David* al lui Michelangelo; în 1910, municipalitatea Florenţei a găsit cu cale că era mai bine să fie acoperit cu o frunză de viţă, ceea ce a dezlănţuit o mare tulburare. Eforturile Braghettonilor sfidează secolele.) În zori, statuia îşi relua înaintarea cu solemnitate. *David* nu era un mic păstor, era un gigant. Învingîndu-l pe Goliat, crescuse şi se transformase în el, spre uimirea filistinilor. În asta consta premiul curajului său. Un rege este un gigant. Şi, în timp ce toţi cei patruzeci de oameni strigau cadenţat trăgînd de frînghii de parcă ar fi ridicat o imensă velatură, iar grinzile se rostogoleau cu scrîşnet greu, şi, între pauze de linişte fermecată, armele halebardierilor se loveau, cîinii lătrau, vînzătorii strigau, caii înspăimîntaţi dădeau înapoi, cumetrele răguşeau trăncănind, se auzea ici-colo cîte o lăută, o liră, un clavecin, o violă da gamba, o trompetă ascuţită şi dureroasă pe care o acompania cîrîitul cocoşilor, şi poporul se îmbulzea ca la bîlci în jurul lui *David*, iar tinerii nobili — frumoşi, luxoşi şi unduind ca leoparzii — ieşeau la ferestre scînteind de giuvaere — ca leoparzii imperiali — împreună cu prostituatele îmbrăcate-n aur, ca să-l atingă pe învingătorul din marmoră atît de albă care trecea în scîrţîitul lemnăriei, cu ochii mari nemişcaţi ce se deschideau la înălţimea teraselor şi cornişelor, iar tăcerea reîncepea să renască cu maiestate simfonică; era ca şi cum augusta Frumuseţe, mai puternică decît meschinăriile ce-i dezbină pe oameni în mici bande

lacome şi ambiţioase, ar fi intrat pentru totdeauna în oraşul de pe Arno, cu mîinile liniştite dar cu muşchii palpitînd în cutia ritmică a trupului, pentru a-şi zidi acolo monarhia nepieritoare.

Povestirea îl înfierbîntase pe tata cu focul ce-l incendiase pe cînd contempla, între curtezane şi nobili toscani, marşul glorios al lui *David*. El nu înţelegea — eu am înţeles-o mai tîrziu — alegoria acelei defilări, alegoria implicată de acea maşină de război din marmoră cu o misiune atît de paşnică, potrivnică prin esenţa ei războiului, distrugerii, lui Goliat, opusul a tot ceea ce condotierul reprezenta la rîndul său, a tot ce constituia mîndria şi raţiunea lui de a fi pe lume. Dar, ca om al timpului şi al castei sale, aprecia frumuseţea creată de către un artist şi se complăcea, arătînd astfel că putea să fie tot atît de rafinat ca un Visconti, un Sforza, un Gonzaga, un Medici, un d'Este sau un Montefeltro, în reminiscenţa strălucitoare. Potrivit obiceiului său, începuse să meargă de-a lungul încăperii, în timp ce vorbea, iar mie — a fost singura dată — nu mi-a fost frică de apropierea lui. Probabil tata a simţit în aer această efemeră apropiere spirituală, pentru că s-a oprit în faţa mea şi, distrat, ca şi cum nu-şi dădea seama de ceea ce făcea, întrucît între el şi mine se interpunea amintirea lui *David* al lui Michelangelo, mi-a atins faţa cu un deget. Apoi a revenit la pasu-i milităresc. Monologul lui s-a extins la proiectele colosale ale lui Buonarroti. Nu ştiu dacă el a fost cel care mi le-a revelat atunci — nu doresc să încurc cronologia — sau dacă am aflat după aceea despre unele din ideile monumentale care m-au sedus atîta; însă adevărul este că pentru mine sînt inseparabile de noaptea aceea şi de forma invincibilă a lui *David* parcurgînd cu cortegiul său triumfal străzile florentine. Planurile fabuloase ale lui Michelangelo, de exemplu acela care l-a frămîntat pe cînd lucra să selecteze blocurile de piatră destinate măreţiei funebre a lui Iuliu II şi care consta în a transforma întregul munte Carrara într-un monument ciclopic, sau acela de a înălţa, lîngă biserica San Lorenzo, la Florenţa, o clopotniţă care să fie de asemenea o sculptură impunătoare, cu clopotele suspendate în interiorul capului şi un porumbar în golul trunchiului, aşa ca, atunci cînd va răsuna bronzul clopotelor, sunetele lor metalice să iasă prin gura deschisă a figurii, odată cu foşnetul palpitant al porumbeilor; vise, deliruri care fac să ne gîndim la macedoneanul Dinocrates care, pentru a-l măguli pe Alexandru, ar fi dorit să transforme Muntele Athos într-o statuie neobişnuită care să sprijine fără efort un oraş în palma stîngă şi să ţină în dreapta o cupă nemăsurată din care să se reverse apele rîurilor ce

curg din acest munte; şi, de asemenea, ne fac să ne gîndim la *Apenino* al lui Giovanni Bologna, colosul din Pratolino; şi, de asemenea... de asemenea, la a mea Pădure a Monştrilor, la Bomarzo, Pădurea Sacră pe care eu am născocit-o — acele utopii m-au vrăjit atunci şi mai apoi, farmecul lor halucinant n-a operat, însă, imediat, iar în noaptea în care tata vorbea, iluminat de flăcările focului, această inspirată minune a rămas exilată în planul al doilea, ca un fundal de construcţii titanice ce înrobeau şi transfigurau natura, un fundal din a cărui confuzie se detaşa profilul tatălui meu, care se oprea, îmi atingea obrazul cu un deget şi se retrăgea precum un Sf. Gheorghe hăcuind balaurii către zona unde se ridicau fiinţele nemăsurate, atlanţii ce-şi afundau feţele de piatră în nori, lăsîndu-mi, mai important decît aceste aiureli — frenezie a geniilor —, senzaţia fugară a degetului arătător care, pentru o secundă, din nebăgare de seamă, cu o uşoară spontaneitate afectuoasă, poposise pe faţa fiului cocoşat al ducelui.

* * *

Acesta a fost unicul moment cu adevărat fericit pe care l-am datorat tatălui meu; unicul în cursul căruia am vibrat la unison. *David* ne-a adunat o clipă în umbra lui. Restul a fost plîns pe-ascuns, înjosire, jignire, dispreţ şi ură; o alternativă, ori să mă trateze ignorîndu-mă, ca şi cum n-aş fi existat, ori pedepsindu-mă de parcă aş fi fost un netot care-l îngreţoşa; şi mai ales, un surd, repetat, inexorabil mod de a mă face să simt că eram în plus, că nu făceam parte şi nici nu aş fi putut să aparţin vreodată grupului armonios pe care-l formau el şi ceilalţi doi fii ai săi. Atitudinea lui a contribuit desigur aproape tot atît cît şi diformitatea mea la a-mi crea nefericirea. De n-ar fi fost această atitudine a tatălui meu, de i-aş fi simţit apropierea şi înţelegerea, aşa cum le-am simţit pe cele ale bunicii, cred că panorama întregii mele vieţi ar fi prezentat cu totul alte faţete. Desigur n-aş fi fost niciodată întru totul fericit, pentru că fericirea este ceva ce mi s-a refuzat din leagăn, dar m-aş fi bucurat de o oarecare tihnă asemănătoare fericirii. Şi cîtă nevoie aveam de această fericită stare, de acel soi de igienă pe care-l comportă fericirea! Ori de cîte ori mi-a ieşit în drum ceva — fie şi amăgitor —, care să semene a fericire, am dorit să îl apuc cu disperare căci ştiam că n-avea să dureze. Şi, ceea ce în copilăria mea a constituit singura-mi fericire — exceptînd duioşia providenţială a bunicii şi episodul bizar pe care l-am descris şi care străfulgera în acele întunecimi ca o nestemată excepţională într-o

salbă sărăcăcioasă cu anevoie întocmită — micul tezaur acumulat, în ciuda dificultăților ce se împotriveau năzuinței mele a fost amintirea plimbărilor prin bătrîna Romă și a plecărilor mele la Bomarzo, căci atît unele cît și celelalte m-au ajutat să explorez și să descopăr ce aveam mai bun în mine: capacitatea de a mă bucura de fruinusețe și de a o găsi acolo unde pentru ceilalți se tăinuia, de parcă n-ar fi fost, într-o coloană, într-un arc, în meandrele unui rîu, într-un nor, în languroasa unduire a unei ramuri verzi-cenușii care desena cu penelul său de umbră caligrafii orientale.

Lui Messer Pandolfo, de ale cărui lecții fratii mei nu se prea sinchiseau și căruia Girolamo i-a rupt nuiaua, i-a trecut prin minte că ar fi posibil să ne cîștige interesul dacă ne-ar preda lecțiile mergînd. Era un ciudat peripatetician, ecvestru. Plecam călare cu el, dimineața, să ne plimbăm prin Roma; în locurile ei ilustre perora, după ce ne așezase la adăpostul vreunei ruine, despre faptele de glorie ale Imperiului și ale Republicii, ce avuseseră loc chiar pe aceste scene în ruină. Girolamo și Maerbale aproape că nu-l ascultau. Pe viitorul duce îl atrăgea numai ceea ce avea legătură directă cu familia noastră pentru că intuia, ca și Maerbale, relația acestor mărturii cu contingențele viitorului său splendid; dar orice incident, niște cumetre care spălau în Tibru, o bătaie lîngă arcul lui Janus, zborul unor fluturi peste termele lui Caracalla, îi îndepărta și-i distra. Girolamo se-nălța pe armăsar, în poziții demne de Verrocchio și de Donătello, pe cînd cavalcada noastră neobișnuită — compusă dintr-un bătrîn flecar, cîrpit de urcioare, cu nasul mereu vînăt, nuanțat de vinuri vechi și noi, care se proteja cu o absurdă umbrelă de soare ori se înfofolea în manta de parcă ar fi purtat o togă; un băiat, a cărui grație și a cărui ținută le făceau pe femei să zîmbească și pe țopîrlani să-și descopere capul; un copil, care una-două izbucnea în hohote de rîs și un cocoșat cu fața fină care se îndrepta pe cît putea în șa — defila prin locurile unde Orsinii lăsaseră adîncă urma importanței lor.

În cartierele Arenula, Parione, Ponte, prin zonele Calderari și Catenari, prin Campo di Fiori și San Lorenzo in Damaso, pînă în circul Agonale, în special prin Campo di Fiori, care a fost fortărcața noastră de arme pe vremea cînd îl împrejmuiau; ca niște bastioane, casele Capizucchi, Delfini, Branca, Della Valle, Capodiferro, Mellini și Alberteschi; prin teatrul lui Marcellus, lipit de Palatul Orsini, care a fost al nostru, precum și prin vechile teatre ale lui Balbo și Pompei, prin fața lui Sant'Angelo, unde am for-

tificat Monte Giordano şi, tot la fel, prin întăriturile în care cetele noastre vegheau Tibrul, şi pe la Porta Portese, şi prin toată partea care se întinde de la Mauzoleul lui Adrian pînă la Porta San Sebastiano, Girolamo făcea să i se cabreze calul, pentru că simţea în sîngele străvechi biciuirea bruscă a orgoliului. Pînă şi eu — vai mie! — aş fi dorit, în timp ce Messer Pandolfo ne spunea că Brancaleone degli Andalò, un *podestà*[1] de carieră pe care cei din Roma îl făcuseră să vină din Bologna, poruncise să fie doborîte turnurile baronilor — cele ale Orsinilor, ale familiilor Colonna, Annibaldi, Crescenzi, Anquillara, Savelli şi Conti, nume ce populează arborele stirpei mele —, să ucid cu mîinile mele cele fine pe acel *podestà* venetic din secolul XIII. În Colisseum, am visat, uneori, printre genele întredeschise, la aceste turnuri pierdute, care au existat chiar în circ, la picioarele Capitoliului şi, însoţind rîul, la picioarele Quirinalului, am visat că toată Roma era a noastră, iar castelele cu care au fost înlocuite foişoarele distruse — atunci cînd noi, principii, am îngrădit colinele ca pe propriile moşii: noi, Orsinii, am îngrădit Monte Giordano; familia Colonna Montecitorio şi Mauzoleul lui August; cei din neamul Crescenzi Monte Cenci; casa Savelli, după cea de Pierleoni, Monte Savello, de unde i-am alungat — erau şi ele ale noastre, numai ale noastre, şi că aceste mici şi întărite fortăreţe dinastice, ale căror inimi închideau, în secretul bastioanelor, grădini luminoase, ne aparţineau.

Dar, spre deosebire de Girolamo, în al cărui suflet stîrnea ecou, în timpul acestor lungi plimbări didactice pe care fratele meu mai mare le-a abandonat curînd, întrucît o cerea noua-i viaţă alături de tata, doar ceea ce avea legătură cu familia Orsini şi cu domeniul său eu mă străduiam să ajung să cunosc bine Roma, esenţa Romei, care plutea în jurul monumentelor şi al palatelor, pe căldură şi pe furtună, şi care mă înflăcăra şi mă înălţa ca pe un vechi cuceritor, poate ca pe generalul Caius Flavius Ursus, căruia îi datorăm numele nostru sau ca pe Paolo Orsini, cel ce a recucerit Roma pentru papa Alexandru V; iar efectul incitant pe care atîtea prezenţe glorioase îl exercitau asupra mea acţiona astfel încît uitam de condiţia mea tristă, de paliditatea taciturnă, de cocoaşă, şi mă îndreptam în şa ori mă înălţam pe o piatră, între capiteluri căzute, cu mîndria unui şef militar care scrutează un cîmp de luptă memorabil.

[1] Şef al justiţiei şi al armatei în comunele italiene.

*
* *

Primăvara, rătăceam printre vestigiile solemne. Păsările ciripeau, iar şopîrlele făceau să freamăte iarba cu mişcările lor. Mi-era de ajuns să dau la o parte frunzişul pentru a scoate de sub iederă sculpturi mutilate sau incrustaţii în marmură ce se găsesc acum în muzee. Am găsit capul unei zeiţe, am dus-o cu mine la palat şi, în camera mea, am început s-o curăţ cu delicateţe, cum se spune că făcea marele duce Cosimo dei Medici, cu dălţi şi ciocane mici. Ţăranii lombarzi, care veneau să lucreze la vie şi să desţelenească pămîntul şi care dezgropau, la lovitura cazmalei, printre florile sălbatice, busturi, medalii, camee, pînă şi smaralde şi rubine, pe care anticarii vicleni li le cumpărau pe un pumn de monede, veneau la mine, aflînd de pasiunea copilului cocoşat, spre a-mi oferi obiectele pline de lut descoperite de ei. Astfel, graţie banilor pe care mi-i dădea bunica, s-a născut, între glumele supărătoare şi gelozia fraţilor mei, colecţia care, apoi, cînd am putut să mă consacru ei, a fost una dintre bucuriile vieţii mele, o alinare a singurătăţii. Aşa mi s-a născut, de asemenea, o oarecare fragilă siguranţă stimulatoare, întrucît ţăranii mi se adresau mie şi nu lui Messer Pandolfo, nici lui Girolamo sau lui Maerbale, şi îmi vorbeau reverenţios, aşa cum se vorbeşte unui principe, ca şi cum cocoaşa mea n-ar fi existat.

Nu tot ceea ce am achiziţionat pe atunci era bun. Cu mai multe prilejuri, mi-au vîndut urda drept brînză, căci încă de pe atunci mişunau falsificatorii, care îmi dădeau prin intermediul aceloraşi ţărani nevinovaţi fragmente de piatră cu inscripţii proaspăt cioplite care conţineau, sub deghizarea patinei ingenioase, frumuseţi (prea multe frumuseţi) latine, ce te făceau să crezi că proveneau de la epitafurile Lucreţiei şi ale lui Cezar, ori de la mormîntul lui Nero. Doar cu anii, mai tîrziu, mi-am dat seama de înşelătorie, cînd mi s-a ascuţit privirea: da, în colecţiile mele din secolul XVI, ca în oricare mare colecţie actuală ce se respectă, au existat unele piese false. Erau tocmai cele pe care Messer Pandolfo le elogia mai mult pentru eleganţa textelor. Dar în ansamblul încropit de mine existau şi multe lucruri de calitate. Roma clasică, cea care a suferit atîta în timpul Evului Mediu cît şi al Renaşterii din cauza prădăciunilor permanente, a pierdut, sub Paul II, zidul de piatră al Colisseum-ului, folosit la palatul San Marco, iar sub Sixt IV, templul lui Hercule şi un pod peste Tibru, transformat în obuze pentru tun; Roma, al cărui templu al Soarelui a furnizat materiale

pentru Santa Maria Maggiore şi pentru palatul pontifical Quirinale; Roma, pe care Michelangelo nu a şovăit să o priveze de una din coloanele templului lui Castor şi Polux, pentru ca să servească de piedestal statuii lui Marc Aureliu şi pe care Rafael Sanzio a lipsit-o de o altă coloană, pentru a modela o imagine a lui Iona; Roma, al cărei mauzoleu al lui Adrian a dat pietrele pentru Capela Sixtină şi care, atunci cînd s-a construit Sfîntul Petru, a rămas fără arcurile de triumf al lui Fabius Maximus şi al lui August şi fără frontonul templului lui Antonius şi al Faustinei; Roma, unde în timpul lui Clement VII, scumpul meu Lorenzino dei Medici — *Lorenzaccio* al lui Alfred de Musset — a decapitat mai multe efigii ale împăratului Adrian; aceeaşi căreia i s-au furat o mulţime de marmuri, basoreliefuri, sarcofage sau cornişe, cînd nobilii şi cardinalii şi-au înălţat locuinţele care sînt astăzi mîndria ei; acea Romă păstra tezaure incomparabile în forumurile părăsite, nepopulate. Campo Vacchino, pajişte sălbatică ale cărei bălării le păşteau vitele în sunetul de flaut al băieţilor ce săreau pe podiumurile şi arhitravele căzute ca şi cum ar fi mers pe stînci abrupte şi nu pe astfel de minunăţii lucrate de mîna omenească. În faţa acestei Rome a trăit, pe măsură ce-i captam splendoarea, ceva asemănător iluminării ce l-a orbit pe Buonarroti cînd, adolescent, a intrat pentru prima oară în grădina mănăstirii florentine San Marco şi a văzut acolo, în picioare sau răsturnate, intacte sau în fragmente, sculpturile păgîne pe care le colecţiona Magnificul. În faţa Romei, plantă a acestui pămînt antic, cultivat de civilizaţii, umilită şi preaslăvită peste veacuri, pe acest pămînt în permanenţă frămîntat şi în permanenţă generos, care îşi sfîşia pieptul ca pelicanul celebru, pentru a dărui sîngerînd, secol cu secol, secretele-i sublime, a înmugurit darul poeziei mele.

*
* *

Am comis eroarea de a nu-mi strînge poemele într-un volum. Acum le-am rătăcit pentru totdeauna. Despre cele pe care le-am compus pentru Adriana dalla Rosa, atunci cînd am cunoscut-o şi mai apoi, mulţi ani după moartea ei, nu mai rămîne nici amintirea. Betussi, care a dedicat unele versuri amintirii acelei nefericite, nu menţionează în dialogurile în care face reflecţii asupra iubirii şi în care, spre a mă măguli, a scos în evidenţă sentimentele ce m-au legat de copila ce zace în Santa Maria in Traspontina, strofele pe care i le-am închinat eu. Despre rimele filozofice pe care

cu am poruncit să fie gravate în diferite părți ale Pădurii Sacre și ale palatului, la Bomarzo, mai discută epigrafiștii încă și astăzi, stînd la îndoială dacă îmi pot fi atribuite. Ar trebui să le scriu și să lămuresc problema, completînd ceea ce lipsește din aceste descrieri estompate de timp, dar le-am uitat. De altfel, s-ar întîmpla la fel ca și cu portretul meu de la Academia venețiană și cu armele etrusce. Nu știu cum de nu mi-am publicat eu însumi poemele. Francesco Sansovino strecoară pe undeva ideea că am cultivat literele cu bucuria deplină a talentului deosebit de fecund, exprimînd atîtea concepte nobile și înalte. Este adevărat. Dar operele mele nu există. Din vina mea. Poate m-am gîndit că un mare nobil ca mine nu trebuia să-și publice versurile, chiar dacă existau aristocrați ce dădeau tiparului roadele urii lor și ale perspicacității mai mult sau mai puțin autentice. Îmi voi fi spus, cedînd în fața unor prejudecăți tot atît de înrădăcinate ca și neamul nostru, că aceasta se potrivea unui Medici, dar că eu, un Orsini, castă militară, de senatori și de guvernatori ai Bisericii Romane, nu apărusem pe lume pentru a mînui jocul subtil al versurilor — cu toate precedentele reprezentate de cardinalul Latino și *Dies irae* sau de Antonio Orsini, epicureul, poet și heraldist — ci, cel mult, precum cardinalul Giordano Orsini, pentru a face să se răspîndească operele lui Plaut recent descoperite sau, ca Valerio Orsini, pentru a-l proteja pe Aretino, întrucît, într-adevăr, nouă ne revenea rolul de mecenați intelectuali. M-am înșelat și îmi pare rău. Aș revendica un loc, cît de mic, însă al meu, în istoria literaturii italiene, ca Betussi sau ca Molza, ca Annibal Caro. Aveam alte lucruri, grave, teribile, de care să mă ocup! Fiii mei, nepoții, ar fi putut să-și ia asupra lor editarea. Vai, dacă așteptăm ca urmașii noștri să îndeplinească ceea ce noi amînăm, ne așteaptă — în cazul că sîntem martori ai indiferenței lor — doar amare dezamăgiri. Fiica mea, Faustina, căsătorită cu Fulvio Mattei, baron de Paganica, s-a preocupat numai să adauge armele blazonului soțului său în Bomarzo, unde străjuiau cu solitară demnitate trandafirul și șarpele Orsinilor alături de crinii Farnesilor. Și a lăsat ca manuscrisele mele să fie roase de molii în aceleași cufere unde se păstrau veșmintele mamei și ale Lucreției de Anguillara, care au servit la torturarea și rușinea mea, cînd Girolamo m-a deghizat în femeie și mi-a însemnat lobul urechii stîngi cu o cicatrice ce nu s-a mai șters niciodată.

* * *

Messer Pandolfo, cum e şi firesc, mă îndemna să perseverez pe acest drum, dar am renunţat curînd să-i mai arăt încercările mele. În realitate, nu-l interesau, căci nu erau compuse în latină. Considera, ca şi cardinalul Bembo, că în lume se epuizase deja orice posibilitate de descoperire literară şi că scriitorii nu puteau să urmeze altă cale decît cea a imitaţiei petrarchiste. Şi prefera, desigur, limba imperiului. Era unul dintre acei pedanţi care mişunau pe atunci, slujitori ai păgînismului reînviat, de care Erasmus îşi bate joc pentru că ei considerau cu adevărat latine numai cuvintele pe care Cicero le-a inclus în lexicul său. Se oprea uneori să stea de vorbă cu mine, exagerînd fonfăiala, atunci cînd hoinăream prin forumurile Romei iar deferenţa sa avea un ton curtenitor, căci pe scara lui valorică, după Cicero şi, poate, după Bembo, figurau Orsinii. Această adulare îmi făcea plăcere. Dar nici artificiul linguşelilor sale retorice, nici complimentele sătenilor ce mă asaltau cu monede şi camee, nici măcar maiestatea romană, ce zi cu zi îmi transmitea ceva din splendoarea orsiniană, nu reuşeau să mă facă să prefer acele preumblări prin Cetatea Eternă ce ne duceau pînă la vilele împăraţilor, mult dincolo de centrul vital circumscris de curba cea mare a Tibrului, cu apendicii Trastevere şi Suburra, plecărilor mele la Bomarzo. Acolo sărmana-mi plăcere era mult mai mare decît la Roma, pentru că, pentru moment, nu trebuia să mă întorc în palatul vecin cu Santa Maria in Traspontina, a cărui melancolie glacială apăsa pe umerii mei ca o altă cocoaşă enormă, sufocîndu-mă, împietrindu-mi inima. Şi, tot acolo, puteam ieşi singur să călăresc pe domeniile vaste, fără obligaţia de a suporta prezenţa fraţilor mei, care, la Roma, ofensaţi şi înjosiţi de înfăţişarea mea, se prefăceau că nu aparţineam grupului lor şi se îndepărtau de mine în galop, de îndată ce găseau un pretext, în ciuda protestelor lui Messer Pandolfo, iar dacă ne întîlneam cu anumiţi tineri nobili ce mergeau la vînătoare cu cîini, primul lucru pe care-l făceau era să mă ridiculizeze în faţa prietenilor lor, arătînd cît îi stingherea o tovărăşie pe care o găseau nedreaptă şi deprimantă. Pe lîngă toate acestea, trebuie să mai amintesc faptul că Bomarzo şi ducatul său ne reveneau graţie bunicii mele, fiica lui Orso Orsini, care a fost duce de Bomarzo, nepoată a lui Matteo şi strănepoată a lui Pier Francesco, urcînd astfel pînă la Anselmo Orsini, stăpîn al proprietăţii Bomarzo în 1340, iar această împrejurare îi conferea locului, pentru mine, o putere de atracţie incomparabilă,

pentru că acolo, în acele locuri, în mijlocul acelui peisaj, eu mă simţeam ca la sînul bunicii, ca şi cum ceilalţi — chiar ducele şi viitorul duce — ar fi fost niște intruşi, tot atît de intruşi ca şi baronul de Paganica, ginerele meu, cel care a îndrăznit să-şi pună blazonul alături de cele ale noastre.

* * *

Drumul de la Roma la Bomarzo, pe care îl făceam pentru a evita căldurile şi frigurile şi care s-a isprăvit începînd cu 1528, căci ne-am instalat definitiv în castel, era aşteptat cu emoţie de cel ce scrie aceste pagini. Fiecare etapă ne apropia de ceea ce aducea mai mult şi mai mult cu fericirea pentru mine. Formam o suită numeroasă, în al cărei centru hurduca şi zdrăngănea trăsura bunicii — Diana Orsini era stăpîna uneia din puţinele trăsuri din Italia —, înconjurată de cavalcada descendenţilor ei, de personalul casei format din capelani, călugăriţe şi doi bufoni, servitorii şi oamenii de arme destinaţi să întărească ceata care proteja averea. Transportam pe măgari cufere şi butoaie, covoare şi armuri. Doamnele se legănau pe căluţii lor şi în litiere capitonate, purtate pe mîini. Şoimarii ţineau păsările acoperite pe pumn iar cînd şoimii se avîntau nerăbdători, clopoţeii lor de argint clincheteau. În jur galopau dulăii cu limba scoasă. Traversam Prima Poartă pe care strămoşii o numeau Saxa Rubra, şi o luam pe Via Flaminia, trecînd prin apropierea arcului pe care Constantin l-a înălţat spre a aminti locul unde şi-a instalat tabăra înaintea bătăliei contra lui Maxenţiu; urcam de-a lungul stîncii lui Cezar Borgia şi apoi de-a lungul cîmpiei pe care o domină culmea muntelui Soratte, ajungînd astfel să poposim în Civitta Castellana, unde făceam rugăciuni în Domul ce strălucea de mozaicuri. Apoi, continuam spre stînga, pînă la Orte cea medievală, iar de acolo, prin Bassano cu biserica-i romanică, în apropierea lacului Vadimone, şi, peste puţin, vedeam răsărind, pe o înălţime, forma severă a castelului.

Era o călătorie de basm, îstovitoare şi minunată. Prin lanuri, ţăranii se ridicau, îşi ştergeau sudoarea şi ne făceau plecăciuni stîngace. Uneori, Maerbale şi cu mine, ne cuibăream în interiorul trăsurii bunicii, iar ea, făcîndu-şi vînt cu un evantai veneţian, care semăna cu un mic stindard, îşi învingea oboseala şi ne depăna istoriile locurilor pe care le străbăteam, istorii pline de bătălii şi de martirii. Ne aplecam din cînd în cînd afară şi vedeam siluetele legănate ale bărbaţilor escortei, beretele lor cu pene, sulițele drepte

şi floretele la oblînc; vedeam grupul impunător de curteni ai tatălui meu care se întreţineau cu cîţiva camarazi, bătrîni luptători ca şi ei; vedeam figura delicată a lui Girolamo, care se ducea şi venea, fluierînd la ogari, plictisit de încetineala noastră ceremonioasă, şi, departe, zăream ca într-un vis focuri, chiparoşi şi turle întunecate. Cîmpul ne primea cu mugetele sale unduitoare, cu mireasma proaspătă a după-amiezii şi stelele nenumărate, ce apăreau pe măsură ce înainta crepusculul. În timp ce ne apropiam de Bomarzo, în mine se întărea sentimentul că ne afundam în locuri tainice, cu un prestigiu secular. Mi se părea că alte forme, ciudate, se amestecau în suita familială, în scîrţîitul hamurilor, murmurul femeilor care se rugau cu glas tare, depănînd rozariile, şi croncănitul păsărilor nocturne. Poate erau satiri şi nimfe, harpii ori gorgone, ivite din pîraiele vecine şi din mormintele ce-şi ascundeau în stufărişuri şi pe stînci picturile lor magice. Messer Pandolfo venea la uşiţă cu faţa albă de praf, ca aceea a unui măscărici, pentru a ne reaminti că, potrivit lui Vergiliu, etruscii s-au stabilit în Italia, în urmă cu multe, foarte multe veacuri, şi că, după Herodot, veneau din Orient. Iar eu mă chinuiam să deslușesc în întunecimea pe care abia o risipea paloarea aştrilor, dilatîndu-mi ochii somnoroşi, ce anume puteau să fie umbrele uşoare şi confuze a căror horă părea că se învîrtea în jurul cailor şi bagajelor. Aveam senzaţia că aud voci supraomeneşti, cîte un rîset scurt, ecoul unui cîntec gutural, chemări grăbite peste mîrîitul haitei de cîini, nechezatul şi clinchetul şoimilor; şi, înfiorîndu-mă, îmi făceam semnul crucii. Dar silueta fortificată a castelului Bomarzo mă scotea curînd din această neliniște inexplicabilă şi-atunci respiram profund şi cădeam adormit pe umărul bunicii.

*
* *

A doua zi şi în cele următoare mă străduiam să restabilesc contactul cu locul şi cu atmosfera lui, pe care ni le pierdusem în agonia romană. În uscăciunea verii — ploile cădeau abia în octombrie şi în noiembrie —, ţîrîiau greierii şi cicadele. Fortăreaţa domina acoperişurile aşezării şi era destul de diferită de ceea ce vede astăzi turistul. Nici tata, nici eu nu realizasem încă lucrările ce au căutat să transforme castelul într-o *villa*[1], potrivit gustului epocii, nici cei din

[1] *Villa* reprezintă stilul baroc de reşedinţă la ţară, răspîndit în Italia încă din Renaşterea tîrzie, apoi în alte ţări europene.

familia Lante della Rovere, care ne-au succedat în secolul al XVII-lea, cînd nepotul meu a vîndut proprietatea, nu ridicaseră încă bastioanele-i masive. La peste 250 m peste nivelul mării, se-ngrămădeau construcţiile moştenite. Structurile verticale, de culoare galben-verzuie, tipică zonei Viterbo, nu se diferenţiau de tonalitatea satului şi a bisericii. Bomarzo şi rugina lui păreau să facă parte, ca o excrescenţă în piatră, din promontoriul peste care fortăreaţa se ridica falnică între două torente: de o parte, abrupta vale Morello, de cealaltă parte, coborînd pe un povîrniş spre La Concia, pîrîiul care a mărginit ca un şanţ Pădurea-mi Sacră. Cînd mergeam pe terase, la picioarele mele se succedau, într-o întindere sinuoasă, văile necultivate din care se reliefau rocile, sparte şi risipite de convulsii milenare, asemenea unor oseminte de dinaintea Potopului pe jumătate îngropate. Apa îmi cînta în urechi, iar între stîncile şi pîlcurile de ulmi, de stejari şi de sălcii, se ghicea curgerea torentelor ce se precipitau, zgomotoase, către Tibrul aflat pe aproape, apărat de castelul Mugnano, ce a aparţinut Orsinilor încă din secolul XIV şi în ale cărui împrejurimi Carlo Orsini, duce de Mugnano, a luptat împotriva armatei lui Alexandru Borgia. Turme de oi şi de capre se mişcau jur-împrejur; respira o pace de eglogă, întrucîtva tristă, cu clopote, zumzet de albine şi behăit, pacea nostalgică după pompa de altădată, pace care se transforma într-o angoasă indescifrabilă, profundă pînă la lacrimi şi fiori, halucinantă şi de o frumuseţe tenebroasă, atunci cînd, în zborul liliecilor, începea să se lase negura nopţii ca o răsuflare a cursurilor secrete de apă, urcînd pînă peste coroanele arborilor, peste pietre, peste acropole şi peste fumul coşurilor din Bomarzo, formînd, acolo sus, un lac neguros, proiecţie a lacurilor regiunii, Trasimeno, Bolsena, Vico şi Bracciano, şi a mlaştinilor de la Vadimone unde s-a stins puterea etruscilor, un lac pe care naviga barca lunii, împinsă de tăcuţii săi vîslaşi, şi pe ale cărui valuri pluteau, urmărindu-se şi chemîndu-se cu avide ţipete de păsări, divinităţile furişe[1].

Viaţa mea la Bomarzo însemna scăldatul în Tibru şi în pîraie, unde obişnuia să mă ducă, pe ascuns de ceilalţi, bunica ştiind că pentru nimic în lume nu m-aş fi dezbrăcat în faţa altei persoane; plimbările călare, cu vreun paj, cînd tata nu se afla în castel, căci atunci cînd era, de teama de a-l întîlni pe potecile care îl aduceau de

[1] Puterea etruscilor se consolidează în sec. VIII—VII î.e.n., atingînd maxima înflorire a civilizaţiei lor în sec. VI î.e.n., cînd începe să intre în declin, fiind absorbită treptat de către Roma.

la aventurile lui amoroase, preferam să mă închid şi să citesc; lecţiile lui Messer Pandolfo, pe care le ascultam împreună cu Maerbale, în cursul cărora interesu-mi pentru antichitate a tot sporit; entuziasmul arheologic incipient care, însoţit de strănutul profesorului meu, al cărui nas violaceu îmi sugera umiditate mormintelor, mă conducea prin sălaşuri pe care aproape nimeni nu le cunoştea şi pe care sătenii le considerau blestemate; descoperirea de panteoane pe care apatia şi natura le-au rătăcit după aceea şi pe care specialiştii le-au descoperit oficial mult mai tîrziu; fuga de fraţii mei, de tata şi de cardinalul care ne vizita din cînd în cînd cu ştiri privitoare la speranţele şi dezamăgirile sale pontificale, mai ales că nereuşind să obţină pălăria de cardinal pentru Maerbale, sub Leon X, vărul lui, se-ndoia că avea s-o obţină de la Clemente VII, bastardul familiei Medici, ceea ce îi înăcrea şi mai mult caracterul deja acru şi mohorît; şi aşteptarea a ceva dificil de precizat, ceva ce trebuia să se întîmple, în timp ce senzualitatea mea se dezmorţea, iar lumea întreagă căpăta aspecte noi, carnale, care dislocau peisajele, fiinţele şi obiectele, cuplîndu-le, recreîndu-le, şi înzestrîndu-le cu o înspăimîntătoare şi tulburătoare realitate pe care nu o împărtăşisem nimănui. Ca în picturile lui Mantegna, norii luau în ochii mei contururi omeneşti. Vedeam, în ceruri, mulţimi promiscue şi, la dezlănţuirea furtunilor, le ascultam ciocnirile pătimaşe. Vedeam trupuri lungi care se înlănţuiau. Tremurînd tot, plin de curiozitate şi de teroarea voluptuoasă cu care coboram în mormintele unde mă aşteptau luptătorii de culoarea ocru, caii albaştri, muzicanţii şi balerinele, mă mîngîiam pe mine însumi, ca şi cum aş fi fost un instrument muzical de neînlocuit pe al cărui registru complicat puneam stăpînire, pentru a-i smulge tînguirile cele mai subtile şi mai profunde şi a cărui vibraţie deschidea, în faţa nimicniciei mele, perspective ameţitoare.

* * *

Acestor nelinişti li s-a adăugat, de cînd tatăl meu mi-a dezvăluit-o fără să vrea, îngrijorarea stîrnită de horoscopul lui Sandro Benedetto şi de prevestirea-i neverosimilă, pe care eu o studiam ore întregi, rezemat în coate pe pervazul ferestrei mele. Ce va fi — îmi băteam eu capul — de viaţa mea? Care-mi va fi soarta? Voi trăi atîta încît viaţa mea să străbată, latent, ceaţa timpurilor viitoare, după cum păreau să arate stelele studiate de astrologul lui Niccolò Orsini, încălcînd termenele pe care fatalitatea le stabileşte? Sau, dimpotrivă, din cauza slăbiciunilor mele, ceea ce ar fi incompa-

rabil mai logic, mă voi stinge în una din aceste zile, ca o feştilă mohorîtă şi istovită? Şi, dacă existenţa mea nu va urma nici una nici alta din aceste căi contradictorii — nici pe-a doua, scurtă, nici pe prima, fără un sfîrşit vizibil — ci se va desfăşura în limitele normale, care va fi evoluţia ei? Tata e bătrîn — îmi spuneam — bunica, şi mai bătrînă. Voi rămîne, aşadar, cu Girolamo şi cu Maerbale, duşmanii mei. Şi-atunci, îmi vor lăsa oare un colţişor, o chilie, în Bomarzo, pentru ca în ea să-mi închid diformitatea precum un monah, activitatea mea reducîndu-se la a citi, a scrie versuri, a freca nişte camee şi monede şi la a privi văile de la fereastră? Ori vor continua să mă hăituiască pînă au să mă nimicească? Cum eu eram încă un copil, deşi durerea mă făcuse să mă maturizez înainte de vreme, îmi puneam confuz toate aceste întrebări, căci firea însăşi dădea existenţei mele pe lume, cu o intensitate egală, tonul unei povestiri fantastice, cu implicaţii înfricoşătoare unice şi totodată pe cel al unei vegetări disprețuite şi patetice. Dar previziunea astrologului — la care tatăl meu făcuse aluzie o dată pentru a-şi bate joc de sminteala ei — m-a ajutat în acea vreme de neliniște (deşi eu însumi trebuia să cedez, cînd mă gîndeam la ea, în faţa evidenţei năstrușniciei ei); m-a ajutat chiar mai mult decît bunica, pentru că eu presimţeam, dată fiind vîrsta-i înaintată, că ajutorul ei nu va dura mult, în timp ce prevestirea lui Benedetto îmi conferea o superioritate bizară, în faţa fraţilor mei. Şi numai după aceea, în anii ce aveau să vină, la Florenţa, departe de familia mea, cînd turbulenta varietate a curţii m-a distras cu febra sa şi m-am simţit mai puţin abandonat şi mai stăpîn pe mine însumi, am ferecat amintirea acestui horoscop nesăbuit în partea cea mai intimă a spiritului meu, unde, deşi mai ştearsă, promisiunea a continuat să pîlpîie, fiind ceva atît de intim legat de mine încît nu m-a părăsit niciodată.

* * *

Girolamo invita la Bomarzo amici şi veri, tovarăşii săi de arme. Sub conducerea tatălui meu şi a bunicului, învăţau arta rentabilă a războiului. Eu le urmăream antrenamentul, evoluţiile, luptele cu pumnii, sclipirea pieptarelor şi a spadelor. Respiram uşurat cînd ieşeau la vînătoare cu şoimii. Deşi Maerbale era foarte mic, îl luau totdeauna cu ei iar rîsul său nestăvilit-suna ca un clinchet de clopoţei. La întoarcere, beau ca nişte bărbaţi şi unii se îmbătau. Tata şi bunicul îi observau de la înălţimea galeriilor, iar uneori luau parte la banchetele improvizate la care participau şi unele fete din partea

locului, aproape totdeauna de neam bun, căci membrii grupului, care aveau între şaptesprezece şi nouăsprezece ani, erau zvelţi şi mlădioşi, în mod neaşteptat tot atît de linguşitori pe cît de capabili de necontrolate gesturi violente, de trufie, ca oameni din spiţa Orsini ce se considerau, prin alianţa lor cu sfinţi şi regi, a fi oarecum rude cu Dumnezeu. Apoi, sătui de a-i hărţui pe bufonii care îşi repetau eternele imbecilităţi şi profitînd de faptul că bunica dormea, băieţii ieşeau să mă caute, pentru că înfăţişarea şi nefericirea mea constituiau pentru ei cea mai mare distracţie şi dacă nu avusesem precauţia să mă refugiez lîngă bătrîna doamnă, zadarnic mai încercam să mă baricadez în camera mea. Se va înţelege, deci, de ce nu mă depărtam de Diana Orsini, fapt care le întreţea furia şi dispreţul verilor mei. Totuşi — şi asta va da o idee despre dragostea mea pentru acele locuri, despre profunzimea cu care am captat esenţa lor, despre îngemănarea dintre ele şi propria-mi esenţă misterioasă —, nici atunci n-aş fi dat pe nimic altceva în lume plecările mele la Bomarzo. Acolo, personalitatea mea vexată se ridica pe culmi de singurătate; acolo înţelegeam, că, în fond — şi asta era ceea ce, confuz, trebuia să-i amărască încă mai presus de orice pe Orsini —, eu eram, dintre urmaşii lui Vicino, mare duce la Bomarzo, cel care avea cele mai adînci rădăcini secrete înfipte în pămîntul strămoşesc, cel mai legat pămînteşte de acest loc ciudat, de nepătruns, metafizic, atît de al nostru, atît de al meu... atît de al meu, încît acum, cînd îmi dau seama, consultînd *Almanahul Gotha*[1], că, din 1836, un Borghese — primul fiind un cumnat de-al Paolinei Bonaparte — este duce de Bomarzo prin decizie papală, simt că, în faţa unei providenţe atît de arbitrare, mă sufocă o furie demnă de tatăl meu. În urma mea n-au mai existat alţi duci în afară de fiul meu Marzio şi de nepoţii mei Orazio şi Maerbale: ducii de Bomarzo s-au isprăvit odată cu ei în 1640. Iremediabil!

*
* *

Pe domeniul acela, prezenţele etrusce, strînse de mai multe generaţii, pătrundeau oricui în suflet. La fel şi prezenţele romane. Exista, în turla bisericii, un basorelief care se păstra din vremea cînd edificiul fusese o fortăreaţă imperială. În marmura sa se profilau trei figuri sculptate, învăluite-n togi, cu mantalele de purpură pe care căpeteniile le foloseau în campaniile lor militare. Messer

[1] Almanahul genealogiilor şi al descendenţei nobiliare din Europa.

Pandolfo îmi explicase ierarhia acestor veşminte. Iar eu coboram din castel să o privesc. Aş fi vrut să pipăi cu mîna mea, pe îndelete, sculptura, pentru că mi se părea că palpita de parcă era vie. Numele familiilor ce s-au stabilit în acea zonă după înfrîngerea etruscilor — Rutili, Domizi, Vibii, Ruffini —, scrise pe pietrele vremii, vibrau în imaginaţia mea, precum cel al generalului Caius Flavius Ursus, iar eu simţeam că, prin intermediul lor, obîrşia neamului mă lega de eroii Etruriei şi de zeii săi ambigui. Îmi dădeam seama, bineînţeles, ce a însemnat Bomarzo de cînd a constituit, începînd cu secolul al VIII-lea, împreună cu Ameria, Bieda şi Orte, piatra fundamentală a Patrimoniului Sfîntului Petru, şi îmi dădeam seama ce au însemnat apostolii săi, martirii săi creştini, San Eustizio, Sant'Anselmo, episcopul care a fost desemnat printr-o minune, cînd o voce cerească l-a ales dintre clerici, şi ce au reprezentat aceştia pentru progresul său spiritual, dar sensibilitatea mea răspundea mult mai prompt la provocarea relievelor îngropate care făceau aluzie la trecutul prinmordial, bătrîn ca şi ţărîna-mamă în care se află îngropat acesta şi din care răzbătea victorios, alarmant, uluitor, o dată cu metalul tripodelor, cu vasele de sacrificiu, oglinzile, candelabrele, idolii, armurile, cu pietrele inelelor şi cu lutul olăriei smălţuite, neagră, galbenă sau roşie.

*

* *

Ritmul acesta de viaţă, stabilit într-o vreme de care cu greu pot să-mi mai aduc aminte, s-a întrerupt pe cînd mă apropiam de doisprezece ani. În acea vreme, Girolamo, Maerbale, Messer Pandolfo şi cu mine o însoţeam pe bunica într-o vizită la rude. Diana Orsini, octogenară, nu se temea de hurducăturile drumurilor grele din Lazio. Credincioasă tradiţiei de curtenie familială cu care o obişnuiseră în copilărie, ea nu şovăia să parcurgă atîtea leghe istovitoare în trăsura trasă de patru cai, ţeapănă, impecabilă, intangibilă, cu faţa acoperită de un văl transparent, pentru a ajunge la castelele îndepărtate, unde apariţia sa era întîmpinată cu respect ceremonios, ca şi cum prin prezenţa ei s-ar fi săvîrşit ceva liturgic, sacerdotal, amintind de riturile seculare ale neamului, ceva pe care numai noi, Orsinii, puteam să-l practicăm şi să-l înţelegem, bunica simbolizînd, cu noblețea-i senină, în mijlocul atîtor abateri, în vîltoarea atîtor violenţe gîlcevitoare ce se rezolvau mereu prin certuri, prin cuvinte răstite şi sclipăt de arme, demnitatea suverană a femeilor noastre celebre, atît de atotputernice că, atunci cînd, de pildă,

una dintre ele, Clarice, din ramura Monterotondo, mătuşă a bunicului meu, cardinalul, s-a căsătorit cu Lorenzo Magnificul, nimănui nu i-a trecut prin minte că trebuie să ducă la Florenţa vreo zestre, întrucît era suficientă strălucirea numelui său pentru a-i onora pe negustorii artişti cu care consimţeam să ne înrudim.

Am fost de data aceea la Bracciano, unul din cele mai mari castele ale Europei, cu şase turnuri feudale, proprietate a Orsinilor lui Gentil Virginio, seniorul opulent despre care am amintit deja că, la o defilare, trecuse înaintea principilor aragonezi, acelaşi care ulterior a fost otrăvit, imprimînd fără să vrea, prin biografia sa de glorie şi crimă, o medalie tipică pentru Renaştere. Şi am fost la Anguillara, unde îşi avea reşedinţa Carlo Orsini, fiul lui nelegitim, conte de Anguillara şi frate al acelui Antonio de o eleganţă fără greş, căruia îi ziceau Epicur, şi care s-a remarcat la Neapole datorită versurilor sale latine şi faptului că a introdus moda barocă a desenelor heraldice.

Într-o dimineaţă, urmat de Messer Pandolfo, am călărit de la Anguillara la Cerveteri şi de acolo către marea din apropiere. Dealuri împădurite înconjurau castelul Palo, tot proprietate a Orsinilor, construcţie puternică, pătrată şi crenelată, pe care o izbeau valurile şi pe care papa Leon X o transformase în conac de vînătoare. Eu cunoşteam deja locul, căci asistasem acolo, amestecat printre paji, la una din vînătorile papei, la a cărui curte cardinalul Franciotto îndeplinea funcţia de mare vînător şi în a cărui sarcină intra tot ceea ce privea partidele cinegetice. Cu ocazia aceea, mai mult de trei sute de persoane, în frunte cu tinerii prelaţi, poeţi, muzicieni şi cu gărzile elveţiene, care nu se dezlipeau de papa Leon X, populaseră ţinutul ce se arăta acum pustiu şi tăcut privirilor mele. Mi-am amintit de zgomotul trîmbiţelor şi de pocnetele care înfricoşau fiarele şi le obligau să fugă din vizuinile lor, încercuite de plase şi de curse; de vesela, zgomotoasa cavalcadă, comandată de bunicul şi de cardinalii Salviati, Cibo, Ridolfi, Cornaro şi Ercole Rangone şi de către un teolog, Egidio di Viterbo, care purta floretă şi pavăză. Au trecut în goană în urma unui mistreţ negru, în fulgerarea armelor lor atît de felurite, a ghioagelor de fier, a iataganelor şi dardelor, arbaletelor şi lăncilor scurte, cu scundele coifuri gravate scînteind în soare, cu coliere de aur şi banduliere peste veşmintele purpurii. Împrejur săltau dulăii ale căror nume ciudate eu le ştiam bine, întrucît bunicul îi adora: Nebrofarc, Icnobate, Lacone, Argo... Iar papa, aflat la distanţă, pe o ridicătură, între cîntăreţii săi din lăută, avîndu-l alături pe Fra Mariano, bufonul, îşi răsucea, cu

încetineala boului sacru, capul bulbos, taciturn, disproporționat de mare, pe corpul îndesat ce rumega și gîîîia, și-și tot ridica la ochi, de parcă ar fi binecuvîntat, între arătător și degetul mare al mîinii neobișnuite, nervoase, dăltuite și feminine, a cărei frumusețe îi surprindea pe ambasadori, monoclul scînteietor. Dacă vreun sătean se apropia respectuos să-i sărute piciorul, nu putea s-o facă din cauza cizmelor mari și a jambierelor ce le protejau. În ziua aceea a murit, sfîșiat de un vultur, șoimul preferat al bunicului. Era o pasăre unică, ce-i fusese trimisă din Creta, și cardinalul Orsini, pentru care nenorocirile mele însemnau așa de puțin, a plîns de durere și de supărare, văzîndu-l că se prăbușește între arbori. Sensibilitatea bunicului meu era de un soi cu totul aparte. L-a îngropat într-un turn, iar pe piatra sculptată cu desenele blazonului nostru, a poruncit să se pună lanțul și capișonul șoimului precum și multe capete tăiate de păsări vînate în zona aceea. Dacă ar fi avut talent, ar fi scris viața acelui șoim grec, așa cum făcuse însuși regele Ludovic XII al Franței spre a cinsti memoria cîinelui său Realis. Dar nu-l avea, iar omagiul cardinalului s-a redus la piatra ornată cu ciocuri și pene sîngerînde; la acei ochi duri care continuau să privească, rotunzi ca cei ai pontifului, și la grozăvia capetelor cu pliscuri smulse care au fost pentru mine, multă vreme, un coșmar. Mi-au invadat nopțile la Bomarzo.

Le revedeam în timp ce galopam lîngă Messer Pandolfo și, pentru un moment — dacă e sigur că scenele trăite își lasă amprenta asupra locurilor —, singurătatea locului s-a populat cu figuri precipitate ce alergau, fluturîndu-și mantiile purpurii, pe urma unui mistreț invizibil, în timp ce un șoim muribund se balansa în aer.

*
* *

Curînd liniștea locului a pus stăpînire pe mine și imaginația-mi febrilă s-a înseninat. Mai încolo, către plaja ce se întinde în împrejurimile castelului, dascălul meu, congestionat de căldură și de atîta călărit, a coborît din șa, a pus piciorul pe pămînt, s-a aciuat la adăpostul unei dune suave, a deschis umbrela de soare, și-a deschis și al său Vergiliu, a moțăit un pic, i-au alunecat ochelarii și s-a-ntins, adormind de-a binelea, cu o inocență exemplară. Eu, care descălecasem odată cu el, m-am urcat din nou pe cal și, după cîțiva pași pe țărm, am zărit un bărbat și un băiat ce erau ocupați să strîngă pietricele și scoici, alegîndu-le cu atîta atenție încît mi-au stîrnit curiozitatea, căci păreau să caute perle și nestemate nu niște pie-

tricele obișnuite. Deși aș fi vrut să intru în vorbă, m-am ținut departe, căci din cauza diformității mele am păstrat totdeauna distanță față de oameni necunoscuți. Ei comentau descoperirile lor cu nemăsurată bucurie și, la un moment dat, ambii au ridicat capul și m-au privit. Atunci mi-am dat seama că cel mare, care era puternic și ciolănos, purtînd o barbă scurtă, arăta a avea ceva mai mult de douăzeci de ani, iar celălalt, de o frumusețe extraordinară, părea să fi avut vreo paisprezece. M-au strigat, făcînd semne cu mîinile, și eu m-am apropiat.

— De ce nu cobori de pe cal? se interesă bărbatul.

Eu, care mă temeam să nu se-ntindă la familiarități și să nu abuzeze de slăbiciunea-mi fără apărare, bătîndu-și joc împreună cu tovarășul său de cocoașă, am preferat să-i spun cine eram, sperînd că prin numele meu, care răsuna cu un ecou atît de seniorial în întreaga Italie, aveam să cîștig mai mult prestigiu, mai ales în acest loc care, ca și zona dimprejur, aparținea, preț de mai multe leghe, Orsinilor și să înlătur astfel orice idee ingrată. Dar bărbatul nu păru uimit:

— Dacă tu ești Orsini, mi-a răspuns cu trufie, eu sînt Cellini, Benvenuto Cellini, maestru aurar, iar cu aceste mîini pot făuri într-o oră asemenea minuni că, de-ai fi și împăratul Germaniei, m-ai trata cu deferență și m-ai însărcina să-ți fac o coroană, asigurîndu-te că nimic nu i-ar putea sta alături. De altminteri, sînt nobil și am pe scutul meu o floare de crin susținută de o gheară de leu și scobor din acel Florinus, căpitan al lui Iuliu Cezar, de baștină din castelul Cellio, de la care a fost botezată Florența. Spune-mi dacă Orsinii pot să se fălească cu un sînge atît de nobil!

Vorbea pe un ton echivoc, în așa chip că era destul de greu să pricepi unde începea ironia și unde se termina adevărul. De-aș fi fost mai mare și aș fi avut mai multă experiență de viață, mi-aș fi dat seama de îndată că ceea ce-l făcea să se exprime astfel, contrar înfățișării sale, era o adîncă stimă a valorilor aristocratice și că îl încînta, profitînd de tinerețea mea fragedă, să mă trateze de la egal la egal, ceea ce nu s-ar fi încumetat să facă în fața bunicii și a tatălui meu, după cum n-ar fi îndrăznit să sporovăiască despre căpitanul lui, Florinus. Seniorii eram noi, o rînduise disciplinata armonie, și dacă se întîmpla ca un modelator de metale să ajungă să se fălească așa, pe față, cu strămoșii, comparîndu-i cu ai noștri, *filiis Ursis*, pe care nimeni nu-i ignoră, atunci eram pierduți, iar întreaga rînduială a societății avea, bineînțeles, să se prăbușească în haos. Din fericire, spre binele echilibrului ce reglementează rela-

ţiile omeneşti, asemenea năstruşnicii, precum punerea pe acelaşi picior, în mod fugar şi absurd, a Orsinilor şi a Cellinilor, nu puteau să se producă decît într-o situaţie ca cea pe care o povestesc, care, tocmai pentru că era neînsemnată, nu putea avea vreo consecinţă.

Băiatul izbucni în rîs. Pentru a-mi păstra rangul, fiindcă eu însumi, în ciuda vîrstei fragede, percepeam ridicolul afrontului, am schimbat vorba şi i-am întrebat ce căutau pe ţărm.

— Căutăm, îmi răspunse Benvenuto, nişte pietricele cu forme ciudate, căci Natura este o artistă rafinată şi născoceşte cu mai multă inspiraţie decît noi, dîndu-ne mereu lecţii de culoare şi formă. Dacă cobori, ne poţi ajuta să le căutăm.

Am şovăit, reţinut de nesiguranţă. Poate că, graţie poziţiei mele pe şa, nu băgaseră încă de seamă cocoaşa. Dar băiatul a făcut un pas şi mi-a întins dreapta cu un surîs aşa de limpede că am sărit pe plajă fără să mă mai gîndesc. Timp de cîteva secunde, ne-am privit. Amîndoi erau frumoşi şi purtau pieptarele pe jumătate desfăcute, arătînd goliciunea torsurilor pline de nisip. Soarele ardea. Marea, cu valurile sale, se izbea de ţărm. Eu, în faţa lor, trebuie să fi semănat cu una din păsările acelea caraghioase care păşesc cu stîngăcie, bălăbănindu-se. Cocoaşa mă apăsa de parcă era din fier. Mă simţeam nenorocit, mizerabil. Aş fi vrut să fug, dar în acelaşi timp şi să rămîn, să vorbesc cu ei, mîndru de compania lor. Cellini nu s-a schimbat, nici nu a clipit măcar şi, întorcîndu-se către celălalt care, deconcertat, luase o mină între surprinsă şi gravă, a spus:

— Ăsta este Paolino, ucenicul meu. Şi adăugă, adresîndu-se băiatului: Nu vezi ce faţă fină şi ce ochi mari şi negri are prinţipele?

Am făcut cîţiva paşi şi, încercînd zadarnic să-mi micşorez strîmbătatea, am început să scormonesc pietrişul. Cei doi îmi inspirau o încredere pe care n-o mai încercasem pînă atunci. Era ca şi cum, deodată, i-aş fi descoperit pe adevăraţii mei fraţi. Glumeau răscolind pietricelele, iar eu simţeam în apropierea lor o atracţie deosebită. Mă fascina că Benvenuto era aurar, căci asta îl înrudea, peste timp, cu meşterii care concepuseră operele pe care eu le căutam în cîmpia romană şi le strîngeam. De altfel, seninătatea mea nu se năştea doar din faptul că pămînturile pe care păşeam erau parte din moştenirea Orsinilor, ci şi din aerul pe care-l respiram împrejur şi care proiecta, în atmosfera sărată, ca un miraj transparent, imaginea iubită a castelului Bomarzo, pentru că, asemenea aceleia

din jurul castelului meu, întreaga regiune ce se întinde de la lacul Bracciano pînă la mare fusese, sub stăpînirea etruscă, un centru de o deosebită importanță, iar Cerveteri fusese construită pe ruinele cetății Caeré[1], capitala uneia din cele douăsprezece lucumonii ale Etruriei, astfel că eu, atît de misterios consubstanțiat, prin cine știe ce secret al sensibilității mele ce capta mesaje tainice, cu acel popor dispărut, a cărui prezență ascunsă o intuiam ca un magician, simțisem, în timp ce străbăteam străzile modeste din Cerveteri, cum se ascuțea emoția pe care mi-o provocau sacrele supraviețuiri ascunse ale Caerei cea antică, înconjurată de adînci prăpăstii, cu promontorii ce înaintau spre șes, unde se înghesuiau, invizibile, mormintele fantasticelor necropole, și asta îmi transmisese un fel de vigoare ciudată, pe care acum o accentua apropierea cordială a lui Benvenuto și Paolino.

Cellini îmi întinse ceva care strălucea.

— E pentru tine, îmi zise. Păstrează-l în amintirea acestei întîlniri.

Era un inel din oțel pur, încrustat cu aur.

— L-am făcut, adăugă, inspirîndu-mă după cele ce apar pe urnele pline de cenușă și care, după cîte se spune, sînt amulete care aduc fericirea.

L-am strecurat pe degetul arătător stîng, de parcă aș fi primit un dar de la papă. Din acea clipă, l-am purtat tot timpul. Ca bărbat matur, l-am purtat pe degetul mic. Dintre nenumăratele lucruri pe care le-am pierdut de atunci încoace, printre care horoscopul lui Sandro Benedetto, scrisorile alchimistului Dastyn către cardinalul Napoleon Orsini, ce au jucat un rol excepțional în destinul meu, tabloul lui Lotto, cuptoarele, foalele și alambicurile mele ori acele aparate cu nume sonore și ilustre, *atanor*-ul și *kerotakis*-ul, armura etruscă din Muzeul Gregorian și obiectele curioase care mi-au îmbogățit colecțiile, de puține mi-e așa dor ca de acest inel din aur și oțel, pe care-l făceam să se rotească pe deget și al cărui contact cred că-mi transmitea, date fiindu-i virtuțile de talisman și pentru că fusese gravat de cel mai admirabil aurar al tuturor timpurilor, o putere magică, ce, deși nu a fost aceea de a mă bucura de fericirea prevestită, cel puțin m-a ajutat să înfrunt tristețea dușmănoasă a lumii, fiind întotdeauna alături de mine.

[1] Cetatea Caeré, ca și Tarquinia și Vulci, avea flotă puternică, dominînd împreună aria mării Tireniene; datorită comerțului, s-a dezvoltat foarte mult; spre pildă, Tarquinia, cu un perimetru de 8 km, atingea o populație de peste 100.000 de locuitori.

Lui Cellini îi plăcea să flecărească. Mi-a povestit că se îmbolnăvise la Roma, din cauza eiumei şi a unei femei, şi că se refugiase la Cerveteri, în casa prietenului său, pictorul Rosso, pentru a se vindeca. A făcut călătoria pe un cal atît de gras şi de păros încît părea un urs; iar Benvenuto şi-l amintea cu gesturi vesele de uimire. Ieşea în evidenţă, din povestirile sale, spiritul său înfumurat, care îl făcea să se înfurie pentru orice fleac, să scoată pumnalul şi să ceară sînge dar, spre deosebire de oamenii de acest tip, pe care eu îi văzusem şi care mă enervau (fanfaronii ce-i plăceau lui Girolamo şi erau invitaţi la petrecerile asistate de tata), Benvenuto, poate pentru că însăşi condiţia lui de artist şi trăsăturile cele mai intime ale complexei sale personalităţi includeau alte faţete, total distincte, pe care copilăria mea precoce încerca să le discearnă şi care le depăşeau pe acelea de spadasin pus pe harţă; mă ţinea agăţat de buzele sale, ca bunica atunci cînd îmi spunea povestiri de orgoliu şi vigoare, în care Orsinii tot reveneau în zgomot de arme. De altfel, în timp ce îmi vorbea, îşi însoţea povestirea cu gesturi teatrale, făcîndu-i semne cu ochiul lui Paolino, subliniind pasaje al căror sens mie îmi scăpa; din cînd în cînd suspenda oratoria, redevenind printr-o forţă atavică el însuşi, şi-mi arăta vreo piatră mai originală şi şlefuită, ca un negustor ce-şi arată bijuteriile, cu şiretenie, în faţa unui principe. Iar aceste atitudini spontane, provenind de la cineva pe care eu îl admiram, mi-au fortificat timiditatea şovăitoare, în ciuda tonului său familiar, căci mi-am dat seama că-mi acorda cu o facilitate autentică şi de nestăpînit — cu atît mai preţioasă cu cît venea de la cel care îşi întemeia aroganţa pe o nesupunere bărbătească — ceea ce eu dorisem totdeauna şi care îmi fusese negat de tata şi de fraţii mei, adică ceea ce constituia pentru un copil atît de înzestrat şi atît de dezmoştenit ca mine, vlăstar al unor oameni diabolic de mîndri, o necesitate de neînfrînt: respectul. Eu luasem seama la un amănunt important, rătăcit în torentul de cuvinte al noului meu prieten, anume că, potrivit spuselor sale, calul care l-a adus de la Roma la Cerveteri, la casa pictorului florentin pe care francezii l-au numit după aceea *Maître Roux*, părea un urs, şi atunci mi-a trecut prin minte, întrucît imaginaţia mea trează se hrănea din aceste coincidenţe subtile, că ursul scutului meu, Ursoaica-doică ai cărei paşi eu îi simţeam, *velvet footsteps*, pe coridoarele castelului Bomarzo, îl transportase pe crupa sa heraldică, mai mult sau mai puţin deghizată în cal grotesc, pentru ca să se întîlnească cu mine

pe plaja castelului Palo şi pentru ca eu să adaug o experienţă fundamentală tezaurului meu afectiv sărăcăcios. Datorită lui Benvenuto Cellini, maestru fără scamăn, şi datorită Ursoaicei ancestrale eu dobîndisem pentru prima dată ceea ce pînă atunci dorisem fără să-i simt substanţa reală: respectul care înaripează şi întăreşte, iar aceasta — mai tîrziu am interpretat-o astfel, dîndu-i o calitate alegorică, pentru că mă fascinau alegoriile — se producea prin alianţa într-o singură şi ciudată figură, care se prefăcea a fi ridicolă, dar care în realitate era minunat de emoţionantă, a celor două elemente esenţiale care se sudau în personalitatea mea: pasiunea artei şi pasiunea castei, avînd siguranţa că ambele elemente, fortificate unul prin celălalt, mă vor ajuta de-a lungul rătăcirii pămîntene pe care eram condamnat să o urmez, mereu cu povara mea în spate.

Absent la efectul pe care mi-l pricinuiau dezvăluirile sale, Benvenuto mi-a declarat, fără menajamente, ce însemna Paolino pentru el.

— Băiatul acesta, zise, nebunul ăsta, este prea frumos pentru a trăi ca toţi ceilalţi. Graţie lui am înţeles multe extravaganţe ale zeilor, pe care le consemnează grecii. Dar suferă de melancolie. Trebuie să ştii că tata, constructor de poduri, de mori şi dîrste, se distinge prin felul nemaivăzut în care lucrează fildeşul şi fabrică clavecine, viole, harpe şi lăute. Adoră muzica şi-şi propuse ca eu să nu fiu un aurar, ci un cîntăreţ din flaut. M-a persecutat de mic, m-a tot bătut la cap să las dălţile de gravat şi să mă dedic instrumentului pe care îl urăsc. Şi, totuşi, cînd Paolino este trist, eu iau flautul şi-i cînt, pînă cînd Paolino zîmbeşte, iar faţa i se luminează. Tu nu poţi să mă înţelegi. Mă smulg din braţele femeilor, ale prostituatelor, ale Pantasileei, Casandrei sau Liviei şi, cînd mă întorc la atelier, trebuie să-l găsesc aşteptîndu-mă. Fără el n-aş putea face nimic!

Cellini vorbea dezordonat. Sărea de la o temă la alta, iar eu, cu inelul său de oţel pe arătător, mă simţeam de parcă m-ar fi apucat de mînă în timp ce pălăvrăgea. Era evident că dorea să mă distreze. Pusese în rînduială pietrele alese, ridicînd o mică piramidă, şi-i adăuga din cînd în cînd cîte o pietricică, cu mii de precauţii pentru ca să nu se prăbuşească. Mi-a povestit, fără a-ntoarce capul, că într-o zi îl invitaseră la o serbare în casa sculptorului Michelagnolo da Siena, la care au asistat diverşi tineri artişti, Bacchiacca, Giulio Romano, Gian Francesco, discipol al lui Rafael de Urbino,

poetul Aurelio d'Ascoli. Se-nțeleseseră ca fiecare să aducă o curtezană și ca cel care nu va îndeplini asta să plătească cina celorlalți. Benvenuto conta pe tovărășia unei anume Pantasilea, dar a trebuit s-o cedeze lui Bacchiacca care era îndrăgostit de acea splendidă femeie. Se apropia ora să meargă la petrecere și Benvenuto nu-și găsise o însoțitoare pînă ce, întrecîndu-se cu istețimea, se gîndi să-mbrace în haine femeiești pe un băiat de șaisprezece ani, student în latină, fiul unui spaniol, meșteșugar de unelte de aramă, care locuia aproape de casa lui. Nimeni nu și-a dat seama de păcăleală. Dimpotrivă, studentul trecu drept cea mai frumoasă dintre prostituate. Numai la sfîrșit a fost dezvăluită gluma în aplauzele celor de față. Așa de mare era entuziasmul lui Michelagnolo că l-a ridicat în brațe pe aurar și a răgușit strigînd: „Trăiască domnul! Trăiască domnul!", în mijlocul strigătelor pictorilor, rimelor poetului și al geloziei decepționate a prostituatelor.

Evocînd scena, Benvenuto reproducea, cu hazul celor douăzeci și doi de ani ai săi, vocea lui Michelagnolo da Siena, un om gras, uriaș, mai vîrstnic decît toți ceilalți. Parodiind episodul, îl luă de coate pe Paolino și-l ridică în aer exclamînd: „Trăiască domnul! Trăiască domnul!" cu atîta avînt, încît niște pescari, care își dregeau plasele cincizeci de metri mai încolo, și-au întors capetele surprinse către noi.

Am recitit povestirea nu cu mult timp în urmă, în amintirile lui Benvenuto Cellini, în care autorul a inclus alte cîteva amănunte ale întîmplării, dar, comparîndu-l cu versiunea pe care am ascultat-o din gura protagonistului, textul nu m-a impresionat. Ceea ce m-a tulburat pe plajă nu a fost anecdota în sine, căci la urma urmei nu era altceva decît o mascaradă vulgară, ci împrejurarea, pentru mine încă deconcertantă, că ceea ce în cazul meu provocase mînia tatălui meu și pedeapsa disproporționată a închiderii în celula cu scheletul (o îmbrăcăminte femeiască pe care, culmea, pe mine mă obligaseră s-o îmbrac), lui Benvenuto și prietenului său le adusese, în schimb, aplauzele și felicitările unui grup de bărbați tineri care, după cîte am dedus, se detașau între artiștii cei mai notabili ai epocii. Am înțeles atunci cu claritate ceva ce deja observasem în solitudinea-mi romană, că ceea ce unora le apare a fi rău altora li se pare a fi bine, și că taberele procedează, în ceea ce resping sau aprobă, cu egală sinceritate și vehemență, astfel că justiția absolută scapă hotărîrilor omenești, guvernate de norme prestabilite, dar conduse, de asemenea, de factori ce țin în mod inerent de sensibilitatea fiecăruia și de enigma care a îndru-

mat formarea inexplicabilă şi capricioasă a sufletului fiecărei fiinţe în parte. Am înţeles-o, inutil să spun, în mod confuz, ca tot ceea ce se întîmpla în această perioadă în care se multiplicau conflictele mele psihologice, dar n-am să obosesc repetînd, pentru ca cititorul să-şi dea seama de situaţia mea în copilărie, căci eram un băiat extraordinar de precoce şi vigilent şi la doisprezece ani inteligenţa şi intuiţia mea le depăşeau pe cele obişnuite, din cauza temperamentului meu deosebit, a fizicului aparte şi a mediului ostil în care m-am dezvoltat şi care m-a constrîns să-mi ascut vigilenţa şi mijloacele de apărare.

Paolino s-a ridicat, cuprins de entuziasm, din pietrişul pe care îl examina.

— Uitaţi ce am găsit! exclamă. Niciodată n-am văzut o piatră ca asta!

Era rotundă, roşie, cu nervuri albastre. Benvenuto a luat-o şi s-a entuziasmat:

— O minune! Trebuie să te sărut pentru că ai găsit-o.

Se apropie şi-l sărută, apoi se întoarse spre mine şi adăugă:

— Şi pe tine te voi săruta ca şi pe el, domnule Orsini; trebuie să sărbătorim descoperirea.

M-a îmbrăţişat şi i-am simţit pe faţă respiraţia care mirosea a vin, i-am simţit mîinile crispate pe cocoaşa mea.

În acel moment am auzit, în spate, vocea lui Girolamo, care mă striga. Ne-am întors şi l-am zărit, împreună cu Messer Pandolfo, pe creasta dunei care ne mascase apropierea lor. Erau amîndoi călare, iar fratele meu, cu veşmintele strîmte înfăşurîndu-i trupul, se profila energic pe vineţiul cerului.

— Să mergem! a poruncit Girolamo. Sîntem aşteptaţi!

M-am eliberat din braţele aurarului. Paolino îmi ţinu scăriţa de la şa şi urcai pe cal.

— Adio, principe! a răcnit Benvenuto. Nu-l uita pe Cellini!

Ne-am întors la Anguillara în galop, fără să schimbăm o vorbă. Cu coada ochiului, eu spionam, din cînd în cînd, faţa speriată a lui Messer Pandolfo, care se ţinea zdravăn agăţat de hăţuri, şi figura ţanţoşă a lui Girolamo, buzele-i strînse, mutra lui plină de scîrbă şi de dispreţ, pe care i-o cunoşteam atît de bine. Trei zile mai tîrziu, potrivit cu cele ce se hotărîseră, ne-am reîntors la Bomarzo. Dar, înaintea plecării, Paolino a venit la castel şi m-a pîndit pe cînd treceam pe una din alei. Am stat cu el abia o clipă; bietul băiat se temea să nu fie descoperit, ca şi cum ar fi fost un criminal.

— Benvenuto îţi trimite acest dar, mi-a spus.

Şi mi-a oferit, în palma deschisă, o medalie de aur, una din acele medalii cu embleme şi fantezii pe care nobilii obişnuiau să le etaleze la pălărie. Meşterul gravase pentru mine, pe avers, ursul şi trandafirul armelor mele, iar pe revers, sub numele meu, Pier Francesco Orsini, scris cu o linie îngrijită, o labă de leu ce susţinea o floare de crin, atît de minusculă încît trebuia să-ţi ascuţi mult privirea pentru a-i aprecia contûrul frumos. Această medalie figurează cu adevărat în portretul meu făcut de Lorenzo Lotto, deşi majoritatea vizitatorilor Academiei din Veneţia, de unde şi antipatia mea faţă de turiştii ce trec prin sala VII, nu o vor fi observat. Dacă vor privi cu atenţie o vor vedea la pălăria de catifea care atîrnă pe fundal, la stînga, deasupra cornului de vînătoare.

*
* *

La Bomarzo am fost chemat înaintea unei adunări de familie. Participau la ea tata, cardinalul, Girolamo şi Messer Pandolfo, acesta din urmă destul de stingherit de rolul ce-i revenea.

— Am hotărît, decretă Franciotto Orsini, să te trimitem la Florenţa. Dumnezeu să aibă milă de sufletul tău. Aici, cu răsfăţul bunicii tale şi pornirea-ţi deplorabilă, te vei pierde fără putinţă de scăpare. Trebuie să te călesti pentru viaţă. Tatăl tău şi cu mine am învăţat ceea ce ştim la Florenţa, departe de casă, ciocnindu-ne de oameni, şi nu ne-a mers chiar atît de rău. Diana a aprobat hotărîrea noastră. Ne pîndeşte necazul, fiul meu, ca familia să ajungă să se ruşineze cu tine.

Formau, într-adevăr, un grup impunător, cu pata mare roşie a cardinalului în centru, flancat în perspectivă, ca într-unul din acele tablouri religioase, cu aspect decorativ, care îi reunesc pe bogaţii milostivi şi pe învăţaţii Bisericii, întruniţi de pictor sub un tavan cu grinzi aurite, de suprapunerea mînecilor zdrenţuite ale lui Messer Pandolfo şi a pieptarelor metalice ale lui Girolamo şi Gian Corrado, avînd alături nişte copoi şi un paj oarecare ce ţinea o halebardă — a cărui prezenţă mă umilea mai mult decît a oricui —, căci seniorii erau gata să plece la război. Am dat să răspund ceva. Presimţisem că ceva extraordinar, privitor la existenţa mea, avea să mi se întîmple şi, în ciuda sfielii mele, eram gata să mă apăr. Am vrut să spun, cu o copilărească pornire, că dacă Girolamo mă îmbrăcase în straie de femeie şi eu stîrnisem furia tatălui meu, ăsta era un fapt lipsit de importanţă şi că existau artişti, artişti

fainoşi, care au aplaudat un băiat îmbrăcat în femeie, dar cuvintele mi-au ieşit sufocate, amestecate cu sughiţurile plînsului, iar judecătorii mei n-au înţeles nimic din argumentaţia mea gîtuită, care nu-i interesa deloc. Tata s-a supărat şi s-a întărîtat. S-a oprit în faţa mea şi mi-a şters un dos de palmă peste obraz. Urechea pe care Girolamo mi-o străpunsese cu acul de aur, cu luni înainte, a început atunci să sîngereze.

— Afară! a strigat îmbrîncindu-mă. Afară, bufonule, muieruşcă. Mîine pleci cu Pandolfo.

Am luat-o la fugă spre iatacul bunicii, tîrîind piciorul prin galerii. Purtam cu mine acea ultimă imagine a tatei, pe care nu l-am mai revăzut niciodată, o imagine care, curios, după cum voi explica mai încolo, graţie poate unui traumatism pe care o să-l lămurească psihologii şi experţii în psihanaliză, s-a şters din memoria mea după o vreme, estompînd trăsăturile sumbre ale lui Gian Corrado Orsini, şi pe care cu greu mi-am mai reamintit-o. Şi luam cu mine, servindu-i drept fundal, imaginile de aristocraţi de vază ale bunicului şi fratelui meu, bătrînul prelat şi tînărul războinic, ce se-nălţau în splendoarea poruncilor şi a armurii. Durerii, ruşinii, li se adăuga un fel de veselie pizmaşă. Cum?! Găseau motive să mă îndrepte şi, în loc să mă supună unei stricte paze şi observaţii, mă surghiuneau departe de privirile lor? Ciudat mod de a rezolva sarcina pe care şi-o propuseseră! Eu nu ştiam ce învăţaseră ei la Florenţa, dar eram sigur că nu le mersese prea bine în viaţă, aşa cum proclamase Franciotto: el nu obţinuse tiara şi nici măcar pălăria de cardinal pentru Maerbale, în ciuda trîmbiţatelor sale influenţe, iar tata nu mai contenea cu protestele stîrnite de coşmarul pe care i-l pricinuia plata mereu amînată a soldaţilor săi şi de compensaţia săracă a prăzilor, căci papa, împăratul, Veneţia, Milanul sau Neapole îşi opreau pentru sine capturile cele mai însemnate. Adevărul e că doreau să se descotorosească de mine, sătui de o prezenţă care-i compromitea, şi că aleseseră un pretext pe care candoarea mea nu-mi permitea să-l înţeleg, căci dacă aveam încredere în ceva, tulburat de aluziile obscure, era în inocenţa mea simplă. Am să plec, e limpede, am să plec! Oriunde în altă parte îmi va fi mai bine decît între ei, chiar între Medicii necunoscuţi. O să plec. Dar, vai! Trebuia să părăsesc pentru cine ştie cît timp, poate pentru totdeauna, Bomarzo şi vraja lui tulburătoare care-mi insufla atîta putere magică, trebuia s-o părăsesc pe bunica cu căldura şi blîndeţea ei. Strîngeam într-un pumn meda-

lia lui Cellini, iar în cealaltă mînă un inel, de parcă ascundeam două relicve, două talismane. Plîngeam şi-mi părea că izvorul lacrimilor mele nu mai contenea. Am plîns pînă-n zori la sînul bunicii, care m-a consolat cum a putut, mîngîindu-mi cu bunătate părul negru lins, căzut peste obraz şi peste urechea rănită, şi care, în toiul povestirii, mereu întreruptă şi reluată, între hohote de plîns pentru nefericirea mea infinită şi pentru nedreptatea oamenilor, mă ruga să mă liniştesc, să am răbdare, pentru că o să vină şi ceasul meu şi trebuia să mă pregătesc, în vederea lui, pe lîngă casa dei Medici, care erau oamenii cei mai subtili din Italia, mîndri de înrudirea lor cu Orsinii. Şi, spunînd-o, făgăduind-o, punea atîta emfază şi siguranţă în cuvintele sale, încît am isprăvit prin a adormi, la fel ca atunci cînd, în trăsura ei, de la ferestruică, întrezăream zidurile castelului Bomarzo, sfîrşit al lungii călătorii, şi cînd mă odihneam, legănat de balansul trăsurii şi răcorit de parfumul care-i emana de la piept, ca şi cum perlele i-ar fi fost înmiresmate, un parfum ce-mi amintea de Bomarzo şi de trandafirii din grădina lui.

*
* *

Ziua următoare am plecat la Florenţa cu preceptorul meu şi cu doi paji. Aceştia din urmă erau cam de optsprezece ani, în timp ce eu mergeam pe treisprezece. Unul din ei, Beppo, slab, blond, mereu nepieptănat, era fiul unei sătence din Bomarzo şi, după cîte se şoptea, al tatei. Cînd am auzit de înrudire, prin bucătăriile castelului, ştirea m-a descumpănit. În zadar i-am iscodit figura, trupul, căutînd ceva comun cu Girolamo, cu Maerbale, cu mine. Nu ne semăna. Eu credeam, naiv, că sîngele Orsinilor, fiind atît de unic, îi însemna pe posesorii săi şi-i separa de restul oamenilor. Beppo avea un suflet răutăcios şi vulgar. Asalta mereu servitoarele şi asta îl apropia de tata şi de Girolamo, dar îi lipsea, în ciuda eleganţei firești, ceea ce pe ei îi distingea în mod esenţial, ceva propriu oamenilor născuţi să comande. Celălalt, Ignacio de Zúñiga, fiul orfan al unui hidalgo spaniol foarte sărac, pripăşit în oraşul Neapole, care i-l încredinţase tatei, era negricios, zvelt, mai mărunt, foarte rezervat, cu scrupule religioase şi, tocmai pentru că era spaniol şi nobil, era duşmanul muncii fizice dezonorante. Messer Pandolfo îi numea Ziua şi Noaptea, pentru că primul era tot atît de bălan şi de expansiv pe cît de întunecat şi de misterios era cel de-al doilea. Nu se înţelegeau. Se certau din orice fleac. Beppo, poate din cauza originii sale tulburi, se purta ca şi cum cea mai

mică aluzie îl putea atinge, deşi era înclinat din fire către veselie şi dispus să se amuze. Dorea să-l întreacă pe Ignacio, încă de cînd l-a cunoscut, dar acesta l-a pus cu seninătate la locul său. La intrarea în Arezzo nişte răufăcători au încercat să ne jefuiască şi a trebuit să ne apărăm. Pajii s-au purtat cu atîta eficienţă că nemernicii au luat-o la fugă. Această acţiune în comun a stabilit între băieţi un fel de prietenie, de armistiţiu. Bunica le dăduse nişte veşminte cu cele două culori ale noastre, argintiu şi roşu, şi cu trandafirul şi şarpele blazonului cusute pe piept. Spaniolului îi displăcea împestriţarea, ar fi preferat negrul seniorial; în Spania, îi spuse lui Messer Pandolfo, nici măcar bufonii nu s-ar fi încumetat să se îmbrace precum curtenii romani şi florentini. În schimb, pe Beppo îl încînta acea ţipătoare policromie şi tot timpul îşi răsucea într-o parte şi în alta cînd piciorul argintiu cînd pe cel roşu, ca un saltimbanc.

* * *

Am înnoptat la Arezzo. Călătoream foarte încet, din cauza lui Messer Pandolfo, care se plîngea de asprimea drumului. Am dormit la un han sau, mai bine spus, în el a dormit preceptorul meu. Ignacio rămase afară, plimbîndu-se, privind cerul şi făcînd rugăciuni pînă-n zori. Eu m-am retras în încăperea pe care o împărţeam cu profesorul, dar sforăitul său, ca şi insectele şi emoţia provocată de noutatea viitorului meu iminent, nu m-au lăsat să dorm. După un timp, am ieşit şi eu, dar nu am îndrăznit să-l tulbur pe Zúñiga pentru că, în ciuda condiţiei sale mizere, mă impresiona prin ţinuta lui şi prin acea credinţă pe care eu, exasperat de tirania nenorocirilor mele şi distras de explorarea lumii, n-o împărtăşeam. M-am plimbat cam vreo oră sub stele, cugetînd. Amintirea nedreptăţii pricinuite de familie făcea să mi se înfierbînte sîngele în vine. Cînd m-am întors în camera mea, am auzit voci dintr-o încăpere vecină. Prin crăpătura uşii prost închise l-am văzut pe Beppo trudindu-se de zor într-un alcov cu fiica hangiului. Amîndoi erau goi şi foarte ocupaţi. Eu nu mai fusesem martor pînă atunci la astfel de exerciţii, despre care aveam doar o vagă idee, mulţumită unor frînturi de conversaţie pe care le culesesem la întîmplare şi le înmagazinasem în memorie, supunîndu-le unor analize pe cît de greşite pe atît de obsedante. Spectacolul mă interesa profund, astfel că, şovăind, m-am sprijinit de panoul uşii nesigure, care se mişcă cu zgomot, scîrţîind din balamale. Amanţii îşi revenira într-o tăcută stinghe-

reală din lupta lor şi mă descoperiră în deschizătură, cu un opaiţ în mîna stîngă şi cu ochii care-mi ieşeau din orbite. Fata a încercat s-o şteargă, dar Beppo a reţinut-o. A împins îndrăzneala pînă la a mă chema liniştit şi a-mi propune să-i împărtăşesc plăcuta îndeletnicire. Mă înfrunta, ispititor, ironic. Eu am şovăit, aţîţat de teamă şi sufocat de ruşine, de pofta de a atinge pielea aceea fină, de uluirea pe care mi-o provoca spinarea slăbănoagă a pajului, cu vertebrele sale — atît de armonios aşezate, vai, fără nici o deviere — împungînd, din ceafa care se ascundea aproape jumătate sub coama gălbuie, ca şi cînd erau gata să plesnească, însă am fost destul de ferm pentru a-mi depăşi slăbiciunea şi, înţelegînd cît de importantă era o astfel de atitudine pentru viitorul autorităţii mele în oraşul Medicilor, m-am apropiat de patul în dezordine, cu lumînarea tremurîndu-mi în mînă, şi i-am tras pajului o palmă peste obraz. Atunci, pe cînd el îşi schimba deodată atitudinea, transformînd-o dintr-una de complicitate lascivă într-una de durere, surpriză şi mînie, mi-am dat seama cît se asemăna cu Girolamo, căci faţa sa, fiind atît de distinsă, mi-o aminti pe loc pe cea a fratelui meu, în ziua în care a trebuit să-l pălmuiesc în podul castelului pentru că cerea ca Maerbale să meargă mai departe cu farsa nunţii noastre. Nu a spus nimic; şi-a muşcat buzele şi mi-a aruncat o privire neagră de ură în care am observat dispreţul pe care-l nutrea pentru mine şi pentru înfăţişarea mea nefericită şi în care se dezvăluia, iarăşi, evidenţa fatală a rudeniei noastre, de vreme ce în acest chip doar fraţii mei mă priveau.

Femeia, care mai mult ca sigur ignora cine eram eu, a îndepărtat cu grosolănie cuvertura pentru ca eu să-i apreciez în întregime trupul, ca şi cînd ar fi vrut să mă umilească cu goliciunea-i palpitantă, şi a zis grav:

— Te laşi tratat aşa de un ticălos de cocoşat, schilod din naştere? Ce fel de bărbat eşti tu? Nu-l plesneşti?

Am rămas o clipă buimac în faţa dezvăluirii acelui trup. Aş fi dat şi ce n-aveam ca să întorc înapoi clepsidra timpului şi să revin la momentul în care Beppo îmi sugerase să-i întovărăşesc în pat, căci, acum, cu toată timiditatea şi cu oasele mele cele strîmbe, înţelegeam că nimic nu mi-ar fi procurat atîta plăcere ca ucenicia acelor aprinse mistere. Dar era prea tîrziu.

Beppo a sărit din pat iar eu am crezut că avea să-şi ia revanşa şi m-am grăbit să mă protejez cu opaiţul de aramă. A rămas în faţa mea, cu părul scînteind ca spicul de grîu. Dar s-a stăpînit. A cules

cu încetineală prefăcută îmbrăcămintea multicoloră care proclama cu desenu-i heraldic că era servitorul meu, tîrșind-o de parcă ar fi tîrît blazonul nostru prin praful hanului, a făcut o mare reverență, exagerînd, de parcă eu aș fi fost cardinalul Franciotto și a declarat:

— Doamnă, acest cavaler este luminăția sa Pier Francesco Orsini, fiul de-al doilea al domnului duce de Bomarzo, iar eu sînt pajul său.

Și a ieșit din cameră, îndepărtîndu-se cu fermă solemnitate pe coridor, cu toate că era gol. Eu am ieșit după el și am intrat în încăperea unde Messer Pandolfo, la o mie de leghe de aceste triste întîmplări, visa bolborosind în somn și scrîșnind din dinți. Mai tîrziu, am auzit ușoara ciocnire a pintenilor lui Ignacio de Zúñiga, care se întorcea în camera lui, și am auzit cum au discutat pajii mei pînă tîrziu, scăzînd vocea, în așa fel că, deși m-am chinuit lipind urechea de perete, n-am reușit să aflu despre ce vorbeau. O intuiam, desigur. Nu puteau să sporovăiască despre altceva. Mă vor fi forfecat, analizîndu-mă, bătîndu-și joc de mine, și, ceea ce mă amără, era că Zúñiga participa la controversă, căci nu puteau fi altfel decît de comun acord în fața cocoșatului prostănac, imbecil, închipuit, sperietoare de păsări pînă și în intimitatea celor mai ascunse plăceri.

M-am trezit devreme, după o noapte albă, hotărît să cîștig cel puțin bunăvoința spaniolului, de vreme ce o pierdusem pe cea a pe-jumătate-fratelui meu. Ignacio mi-a venit în întîmpinare cu sobră amabilitate și i-am spus că aveam certitudinea că, dacă se va purta bine în serviciul meu și va lăsa o impresie bună la Florența, îi voi garanta o situație bună. Îi vorbeam ca și cum eu n-aș fi fost alungat din Bomarzo, ca și cum aș fi fost cu adevărat principele ce pretindeam că sînt, un principe care călătorea la Florența din capriciu, pentru a-i vizita pe Ippolito, pe Alessandro dei Medici și pe Clarice Strozzi, cînd realitatea era cu totul alta, iar Zúñiga putea să spere prea puțin de la atitudinea mea prietenoasă. Mi-a răspuns amabil prin cîteva monosilabe în care mi s-a părut că disting o foarte fină nuanță de mustrare, dar adevărul este că eu trăiam plin de suspiciune și detectînd orice neregulă, și era nedrept să-l consider deja pe acel hidalgo catolic ca pe un dușman în plus, printre atîția care mă înconjurau, deși era tot atît de adevărat că, tocmai prin condiția-i de hidalgo, de bărbat dintr-o castă asemănătoare (la mare distanță, bineînțeles) cu a mea, îmi stîrnea susceptibilitatea; doream să dobîndesc aprobarea lui înaintea celei

a lui Messer Pandolfo şi a lui Beppo, presupusul bastard, convins că o solidaritate ca cea a lui Ignacio m-ar ajuta să mă iau de piept cu viaţa şi să suport torturile-mi înnăscute.

Au sosit Messer Pandolfo şi Beppo şi am încălecat pe cai.

— V-aţi odihnit bine? a întrebat, spilcuit proaspăt, preceptorul. S-au odihnit bine Ziua şi Noaptea?

Cită din Virgiliu:

— *Nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis:* se lasă noaptea şi îmbrăţişează pămîntul cu aripile-i sumbre. Şi a început să fredoneze bine dispus.

Eu am dat pinteni calului şi am luat-o înainte. Peisajul cel duios şi vălurit al Toscanei mă înconjura, tăiat de şiruri de chiparoşi. Ar fi fost suficient să acoperi cu aur fundalul albastru al cerului pentru ca mica noastră companie să se transforme într-unul din acele cortegii care înaintează, mărunte, risipite printre stînci, podgorii, turnuri şi copaci triunghiulari, sub îngeri rigizi, în perspectiva înălţată a vechilor picturi. Dar frumuseţea, marca-mi alinare, nu avea efect împotriva amărăciunii care-mi otrăvise inima. M-am întors către ai mei, la o cotitură, şi am observat că Messer Pandolfo mă urma, la cincizeci de paşi, declamînd cu gesturi largi, iar că, în urmă, Ignacio şi Beppo se întreţineau cordial; Zúñiga, cu o mină gravă, în timp ce celălalt îi arăta castilianului detaliile peisajului, arcuind cînd braţul argintiu, cînd pe cel roşu. Duceau de căpăstru doi măgari cu bagajele mele. Mi-am amintit de femeia de la han şi mi s-a părut că dealurile aurii pictau formele sînilor ei tolăniţi şi că arborii drepţi, tot aşa de aurii, reliefaţi în spaţiu de un penel primitiv, reproduceau cu desenul lor schematic figura lui Beppo cînd se înfipsese în faţa mea, gol, în învălmăşeala mansardei, şi de figura încă adolescentină a lui Benvenuto Cellini, în dimineaţa de la Cerveteri, amintindu-mi de tot ceea ce pînă atunci însemnase pentru mine un progres, o înaintare temătoare în zonele senzualităţii şi ale ceţoaselor sugestii. Şi, zărind Florenţa, lacrimile ce izbucniră în ochii mei o transformară într-un loc deosebit de toate cele pe care le cunoşteam, poate într-una din acele vagi aşezări din legende, care zac îngropate în fundul lacurilor şi al mării, căci norii leneşi, cenuşii treceau peste ea şi peste cupolele şi turlele sale, peste reverberaţia palatelor şi a porticelor şi peste panglica abia ghicită a rîului Arno, ca şi cum ar fi fost nişte cetacee enorme care, în irizarea acvatică a plînsului meu, pluteau peste pacea le-

tală a oraşului scufundat. Doar cînd clopotele au început să bată, dialogînd, şi un zbor amplu de rîndunici trecu pe deasupra zidurilor, ca o flamură ce se clătina, m-am convins că Florenţa se dezmorţea, plină de lume şi de patimă, şi că în ea mă aştepta, cu armele pregătite, viaţa. Am apăsat atunci pintenii pentru a ajunge cît mai degrabă în oraşul căruia îi datoram unica amintire fericită de la tata, oraşul pe ale cărui străzi defilase *David* cel uriaş în drum către Signoria şi unde trona frumuseţea. Nu trebuia să mă grăbesc atît. Ce-i duceam eu Florenţei, capitala frumuseţii, ce-i duceam altceva decît urîţenia mea, nefericirea, ultrajul, neînfiripărea mea în lume, dorul meu de dragoste şi prietenie şi certitudinea că-mi era interzisă veselia curată, pentru că, acolo unde apărea, umbra mea de fantoşă, de Pulcinella vanitos, pîngărea pămîntul cu batjocura ei? Şi ce putea să-mi dea ea în schimb, dacă prezenţa mea era suficientă pentru a-i rupe echilibrul ordinii, dobîndit prin rigoarea ritmică a unei muzici de curte, în care cuvintele şi edificiile, gesturile şi marmorele, cele noi şi cele foarte vechi, îşi răspundeau ca instrumentele unei partituri?

Messer Pandolfo îl cunoştea pe Dante. Nu-i plăcea, dar îl cunoştea. Iubirea-i exagerată pentru limba latină îl împiedica să aprecieze ceva ce era scris în altă limbă. A dat şi el pinteni calului şi, cînd a fost lîngă mine, s-a amuzat lansînd în văzduhul matinal imprecaţiile celebre ale lui Alighieri împotriva oraşului care-l exilase.

— Cuib de răutate, striga, pădure haină, oraş de avariţie şi de făloşenie, nerecunoscător, nestatornic, buruiană a Diavolului!

Şi, ridicînd şi mai mult vocea:

— Vulpe spurcată, smintită, femeie beată de furie, oaie rîioasă care molipseşti turma!

L-am rugat să tacă. Eu nu vedeam Florenţa precum poetul orb de mînie. O vedeam, pe măsură ce ne apropiam, ca tot ce văzusem mai deosebit pînă atunci, mai frumoasă chiar decît Roma. Este adevărat că Messer Pandolfo nu căşunase cu aceste ocări pentru că ura Florenţa, ci pentru a-şi arăta erudiţia.

II

INCERTITUDINILE IUBIRII

De cînd am intrat în oraș pînă cînd am ajuns la palatul Medicilor, pe Via-Larga, unde am trăit aproape trei ani, din 1524 pînă în 1527, străzile Florenței m-au întîmpinat cu miracolul construcțiilor. Am observat, și cu acel prilej și în zilele următoare, cum își puneau de acord cadența cele patru poduri care traversau Arno și cele unsprezece porți fortificate; cum scînteiau în soare solzii cupolelor și campanilele, cum se aliniau palatele, sub ale căror portice și pe ale căror bănci de piatră stătea la taclale mulțimea. În afară de Veneția, n-am mai trecut printr-un alt oraș atît de fermecător. Negustorii se-ntreținеau în fața magazinelor; muieretul fierbea în piețe; pasiunea pentru jocuri înflorea peste tot, în grupurile ce-i îmbărbătau pe șahiști și pe cei care aruncau zarurile cu lovitură seacă; pasiunea muzicii învăluia totul într-un sunet vălurit de clavecine, de orgi, de viole, de lăute, de harfe, cornuri, tromboane și violoncele, ce se amesteca în vacarmul guraliv. Lumea discuta și rîdea din orice, suflînd peste mărfurile expuse spre vînzare, făcînd risipă de batjocuri. De după un colț năvăleau grupuri cu steaguri ale breslelor ce alergau la o adunare, iar *Agnus Dei*, pe cîmpul albastru al blănarilor, și berbecul alb, pe fond roșu aprins, al lînarilor fluturau, ștergînd cornișele. Bărbații asaltau femeile cu vorbe dulci: Trecea o curtezană, serioasă și aristocrată ca o doamnă de frunte, pe un măgar împopoțonat, urmată de un alai ce cuprindea nobili și prelați tineri, și curioșii rămîneau cu gura căscată în fața grației și ținutei prostituatei, în timp ce numele-i trecea din gură-n gură. Un paj ducea un papagal al femeii de parcă ar fi fost un șoim, iar altul o maimuțică mică dată cu parfum de chihlimbar și de flori de portocal. Deși Florența slăbise mult chingile clericale pe care i le-a impus Savonarola, o lume de călugărițe și frați circula în jurul celor o sută de mănăstiri ale sale, iar oamenii își descopereau capul în fața vreunui cardinal, a vreunui mare senior, în timp ce în piețe trîndavii se-nghesuiau în jurul

orbilor, cerşetorilor şi al celor ce istoriseau fabule ori îngînau versuri de dragoste şi de război, în care se povestesc legendele despre Ginevra degli Amieri sau despre Sfîntul Albano, Orlando Furioso, Lancelot du Lac, Constantin, Vespasian, Nero.

Se simţea la Florenţa, mai mult decît în oricare parte, vibraţia vieţii. Se simţea oraşul palpitînd şi fremătînd, trepidînd din uşă în uşă. Se simţea şi arta, prezenţa permanentă, vitală, a artei. Chipurile, gesturile se transfigurau în această atmosferă, ca şi cum ar fi avut nevoie de fondul familiar al picturilor sau de modelarea marmorei şi a bronzului pentru a se evidenţia cu ea intensitatea cuvenită. Mergeau pe stradă nişte copii cîntînd şi dansînd, ce semănau cu un basorelief al lui Mino da Fiesole sau al lui Luca della Robbia; nişte adolescenţi gravi, frumoşi — păreau opera lui Donatello; un războinic, ca cei ai lui Pollaiuolo; sau nişte ţărani părînd modelaţi de Ghiberti; un cavaler slăbănog ca o floare, în costumu-i de brocart argintiu, parcă era cizelat de Benvenuto Cellini; treceau nişte doamne cu coliere bogat meşteşugite şi cu brăţări pe mînecile de catifea, cu frunţile înconjurate de benzi de aur, pictate parcă de Pontormo; trecea un atlet care părea sculptat de Michelangelo.

Îmi amintesc că atunci, flancat de cei trei însoţitori ai mei, am parcurs plin de uimire şi sfiiciune, porţiunea ce mă separa de viitoarea-mi reşedinţă. Sufeream la ideea că acei băieţi, atît de frumoşi şi de dezinvolţi, care se întorceau precum efebii greci de la stadion sau se grăbeau spre casele umaniştilor şi ale curtezanelor, purtînd părul scurt şi o barbă fină, precum şi femeile statuare care mergeau după cum le era rangul, fie cu o carte de rugăciuni în mînă, fie cu urciorul şi panerul pe umăr — cărora sclavele circaziene şi tătăroaice cu ochi mari, trişti le adăugau exotismul lor, — ar putea să mă privească pe mine şi cocoaşa mea şi să spună ceva care să atragă atenţia spre mine în îmbulzeala sonoră. Ceva vor fi spus, fără îndoială, ironicii florentini, dar eu mi-am văzut de drum, ţanţoş pe calul meu, pînă ce am simţit că mă doare spatele, prefăcîndu-mă că nu bag în seamă batjocurile şi că nu observ aviditatea neruşinată cu care Beppo le măsura pe fete.

Am ajuns astfel la palat. Întîmplarea a vrut ca în marea curte de formă pătrată de la intrare, în a sa *cortile*[1], să se afle adunate personajele de frunte ce aveau să joace un rol în drama anilor mei viitori, căci unul din ei, Ippolito, se pregătea să plece la vînătoare, de unde n-avea să se întoarcă decît în ziua următoare, iar restul

[1] Curte (it.).

asistau la pregătiri. Astfel i-am văzut pe toți împreună deîndată ce am descălecat: opt personaje distribuite în cadrul palatului acela care a fost martor al triumfurilor și neîmplinirilor Medicilor și care primise papi, împărați, regi, principi și pe oamenii cei mai strălucițí și mai ageri ai timpului lor; intrarea în palatul în care Cosimo, Părintele Patriei, a întemeiat puterea dinastiei sale, în care Lorenzo a prezidat curtea-i strălucitoare, și în care a crescut Leon X, iar Clemente VII a urzit viitorul politic pentru ai săi; acea *cortile* pe care grăbiții săi locuitori o străbătuseră, de asemenea, în fuga tumultuoasă spre surghiunurile lor repetate.

* * *

Erau opt personaje dispuse armonios, ca într-o frescă, căci totul avea, în Florența de pe atunci, o calitate, un ton pictural. Între coloanele porticelor se conturau cele trei sarcofage romane, dintre care unul adăpostise rămășițele lui Guccio dei Medici, care fusese gonfalonier cu două sute de ani în urmă; sculpturile antice, *Marsyasi*, *David* al lui Donatello și cel al lui Verrocchio, medalioanele care imitau cameele ce au aparținut Magnificului. Se deschidea deasupra o *loggia* acoperită, un fel de belvedere pe care îl mai numeau și *altana*[1], unde se zăreau, înșunînd perspectivele plastice, cîteva femei cu veșmintele suflecate, punînd la uscat covoare și rufărie proaspăt spălată, care trăgeau cu ochiul către curte, curiozitatea fiindu-le stîrnită de neliniștea cailor, vocile vînătorilor, zgomotul arbaletelor și archebuzelor. Și, în ciuda faptului că erau multe personaje, iar adunarea grozav de excentrică, Ippolito obișnuind să se înconjoare de o societate nemaipomenită, un fel de circ luxos, eu am observat în primul moment doar cele opt personaje așezate în centrul curții scăldate de o lumină suavă și care, ca și faimoasele personaje ale lui Pirandello, aduceau mai mult cu entelehii sau alegorii ce așteptau actorul care să le interpreteze, dar fiind atît de vii, se distingeau substanțial de mulțimea preocupată ce le învăluia într-o harababură filfiitoare, lătrătoare și croncănitoare de păsări răpitoare, de arme, de cîini și servitori, și se izolau unici, de neatins în măreție, de toată punerea în scenă teatrală ce se pregătea în jur pentru ca ei să continue să-și declame rolurile.

Plasat exact în centru, în așa fel că întreaga compoziție se învîrtea în jurul axului său, că Luca Pacioli, „călugărul cel beat de frumusețe", ar fi putut atunci cînd și-a realizat lucrarea asupra

[1] Terasă pe acoperiș (it.).

proporţiei divine, şi chiar Leonardo da Vinci, ilustratorul ei, s-o utilizeze spre a explica legile armonici, se găsea Ippolito dei Medici. Se percepea împrejur, dirijată de legile matematice inflexibile ale Secţiunii de Aur, pînza de păianjen viguroasă a figurilor geometrice care susţin structura tablourilor Renaşterii, căci celelalte personaje, deşi evoluau fiecare pe orbita sa, se mişcau folosind acest centru ca punct de referinţă şi potrivindu-şi în funcţie de cadenţa lui desfăşurarea mişcărilor.

Ippolito avea cincisprezece ani. Era frumos, viril. Unchiul său, Clemente VII, îi trimisese la Florenţa cu puţin timp înainte, drept *capo* al oraşului, dar îi numeau alteţă serenissimă şi-l porecleau, ca pe bunicul lui, „Magnific". Îi plăcea să se remarce, uitînd lecţia înţeleaptă a străbunului său Giovanni di Bicci, care îşi învăţa feciorii că Medicii trebuiau să facă în aşa chip încît să fie arătaţi cu degetul cît mai puţin posibil. De asta i-a şi mers atît de rău mai tîrziu. Pe vremea aceea, însă, deşi destinul cîrmuitorilor era atît de nesigur, nici nu-i trecea prin cap gîndul că viaţa-i avea să sfîrşească curînd. Era un adolescent cu ochi mari, în haine de mătase neagră cu mîneci stacojii, care se juca cu Rodon, cîinele său favorit. Mai tîrziu, am aflat că alterna exerciţiile de forţă, aproape legendare, ca îmblînzitor de cai şi ca atlet, capabil să sară cu picioarele lipite peste umerii a zece oameni şi să perforeze cu săgeţile sale o cuirasă, cu cele de poezie şi cu traducerea lui Vergiliu. A tradus toată cartea a doua din *Eneida* în italiană. Pe mine m-a fascinat de la bun început. La fel şi pe Messer Pandolfo, dar din raţiuni mai intelectuale.

Alături de el, mult mai copil, deoarece avea numai treisprezece ani, se afla vărul lui, Alessandro, venit de la Neapole. Era măsliniu, cu părul negru şi cu buze groase. Se spunea că mama sa ar fi fost o servitoare a mătuşii mele Alfonsina Orsini, soţia lui Piero dei Medici, dar alţii dădeau ca sigur că era fiu al unei sclave maure. Cît despre tată-său... unii pretindeau că era fiul natural al lui Lorenzo dei Medici, duce de Urbino, în timp ce alţii îi atribuiau paternitatea chiar lui Clemente VII şi justificau astfel ciudata preferinţă a pontifului. Sigur este că atît el cît şi Ippolito erau bastarzi, ceea ce îi irita pe florentini. De altfel, papa însuşi era bastard, ceea ce scotea din sărite multă lume, în Italia.

Lîngă Alessandro rîdea un copil, ce aparţinea, în schimb, ramurii legitime a Medicilor. Lorenzino, acela care avea să-l asasineze mai tîrziu, era atunci cam de vreo nouă ani, fragil şi maleabil, mare amator de bufonerii. Fără a fi conştient, făcea deja repetiţii pentru

a împlini idealul curteanului lui Baltassare di Castiglione, care trebuia să știe să practice nu numai glumele, ci și jocurile bufonului. Poate că, dacă interlocutorii săi s-ar fi apropiat suficient de el, i-ar fi descoperit în fundul ochilor o scînteie, o văpaie.

Era preferatul Claricei dei Medici, doamnă mult mai vîrstnică decît ceilalți, întrucît împlinise treizeci de ani, căsătorită cu Filippo Strozzi, mare nobil de a cărui purtare ambiguă voi vorbi mai încolo. Ea era, în mod cert, o Medici adevărată, fără umbră bastardă, fiica lui Piero și nepoată a lui Lorenzo Magnificul, fiică și nepoată, în același timp, a doi Orsini, Alfonsina și Clarice, rudele mele apropiate. Pe față îi strălucea inteligența, după cum îi strălucea în gesturile hieratice, calitatea. Se zărea de partea cealaltă a lui Ippolito, superb îmbrăcată, mișcîndu-se în unduirea brocartului de smarald și șofran, care-i cădea în pliuri tari, cu degetele subțiri sprijinite pe umerii a două copile, Caterina dei Medici, ea care a ajuns apoi regina Franței și întrunea, ca și Lorenzino, trăsăturile oamenilor din Florența, dedați glumelor și ironiei, dar cu o amprentă rezervă glacială, ce uneori, fiind ea așa de mică, îi înăsprea figura; și Adriana dalla Rosa, fata romană pe care am iubit-o atîta și care purta pe inelar un topaz pentru a fi ferită de uneltirile lui Eros.

Închideau tema centrală a compoziției, ceva mai în spate, tușa purpurie a cardinalului Silvio Passerini — slab, ras, prefăcut, desemnat tutore al lui Ippolito și al lui Alessandro de către Clemente VII și însărcinat să guverneze Florența în numele lor, cu mînă de fier —, precum și protejatul său, Giorgio Vasari, Giorgino, pictorul, care-l știa pe Vergiliu pe dinafară.

Astfel am păstrat neștirbită în amintire imaginea celor opt personaje ale palatului. Peste ele cobora, ca și cum un foc central ar fi proiectat-o în inima acelei *cortile*, vibrația solară aurie, reverberînd în stofe și metale, aprinzînd rubine și penaje, în timp ce dintre coloane apăreau și dispăreau crupele și coamele cailor tropotind, ori veneau și plecau scutierii, lacheii și sclavii lui Ippolito, primind din cînd în cînd, pe piept, pe picioare, la încheietura brațului, ca un retuș pictural, o ușoară țesătură de lumini care preamărea felurimea extravagantă a suitei vînătorului, alcătuită din mauri din Africa de Nord și din arcași tătari, dintr-o forfotă de figuri și torsuri ale căror nuanțe mergeau de la negrul lăcuit al abanosului pînă la paliditatea gălbuie a fildeșului, din frizurile rebele prinse sub bonete și turbane multicolore. Uneori, o mînă foarte fină, acoperită cu inele ce se reflectau ca niște carapace de coleoptere, ieșea din

umbră, apucînd o sabie, ridicînd o tolbă, într-o zvîcnitură de elitre şi de antene; sau botul cîte unui armăsar, alb de spumă, răsărea din hăul sarcofagelor şi al statuilor, smucit de vreunul dintre servitori. Această a doua zonă înconjurătoare o încadra pe cea din interior într-un ritm sprinten care contrasta cu liniştita, surîzătoarea, distanta postură a seniorilor, căci majoritatea africanilor şi asiaticilor posedau acea uşurinţă furişă a saltimbancilor, fachirilor şi acrobaţilor pe sîrmă, iar salturile şi piruetele lor, strigătele în graiurile străine, şi comicele contorsiuni aveau darul de a sublinia zvelta eleganţă a lui Ippolito şi a curtenilor săi, completînd imaginea estetică ce se oferea ochilor mei şi care era un soi de rezumat al graţiei Florenţei, neliniştită şi ceremonioasă, uimitor de cosmopolită, tot ceea ce era mai potrivnic casei mele din Bomarzo (unde căutau însă să o imite), căci acolo totul se limita la impunerea rigidelor frîie ale unei semeţe tradiţii militare. Această tradiţie arhaică, de un ermetism eroic, poate demodat, era dispreţuită de acel popor de comercianţi opulenţi şi de colecţionari ingenioşi, după cum şi ai mei îi dispreţuiau pe ei, căci dacă Medicii ne considerau, pînă la un anume punct, primitivi — astăzi am spune medievali —, Orsinii îi judecau pe ei, pe rudele lor, drept nişte parveniţi zgomotoşi, preocupaţi mai mult de bunul-gust, treabă superficială şi femeiască, decît de mînuirea armelor, îndeletnicire bărbătească. Însă adevărul este că Orsinii îi invidiau întrucîtva pe Medici, ba chiar îndeajuns de mult, şi nu le iertau faptul că, ieşiţi din obscuritatea învîrtelilor bancare, puteau să le dea lecţii de civilizaţie şi de rafinament.

Marea mea plăcere senzuală a derivat întotdeauna — chiar şi astăzi persistă această ierarhie — din încîntarea ochilor. Nici armonia melodică cea mai aleasă, nici aroma cea mai rară, nici contactul cu pielea umană cea mai aurită şi mai suavă, nici vinul, nici sărutul, nu pot să-mi producă bucuria pe care mi-o dăruiesc privirile. Şi nici măcar, aşa cum se întîmplă cu anumite minţi superioare, jocul filozofic, cu tot ce implică drept stimul transcendent, nu-mi poate suplini ceea ce îmi oferă ochii. Nici măcar jocul poetic pe care-l iubesc atîta. Ochii sînt pentru mine stăvilarele prin care pătrunde înlăuntrul meu fluviul cel zgomotos şi multicolor al lumii. De cînd am ajuns la Florenţa, ochii mi s-au desfătat ca şi cum pînă atunci nu şi-ar fi găsit prilej de veselire. Am înaintat prin ea savurînd străzile ce m-au dus spre *cortile*. Era ca şi cum experienţele vizuale

cele mai îmbătătoare pe care le acumulasem la Roma şi Bomarzo nu însemnau nimic, în nimicnicia lor, în faţa acestei bucurii preapline. Iar plăcerea care provenea de la concertul culorilor şi al contexturii lor, înlănţuindu-mă de parcă l-ar fi condus un excelent dirijor, culmina pentru ochii mei cu această curte de piatră înconjurată de statui muzicale, şi cu viziunea figurilor care îl flancau pe Ippolito dei Medici.

Neobişnuit este — şi asta arată cu ce rapiditate operează Destinul — că, deşi am apreciat în cele mai mici detalii miracolul compoziţiei pe care o descriu, ochii mei fideli, alertaţi, au împins perspicacitatea lor sensibilă pînă la a-mi semnala drept ceva mai aparte — de altminteri, e limpede, chiar de la prima imagine a lui Ippolito, soarele triumfător al acestui sistem planetar — două efigii, care, deşi atît de numeroasă societatea şi atît de impunător grupul celor opt personaje fundamentale, s-au evidenţiat o clipă dintre complexele rezonanţe ale formei, ca şi cum deodată, într-o scurtă tăcere a instrumentelor la unison, două note înalte şi singulare — una de flaut, poate, cealaltă de ţimbal — ar fi cîntat nu în auzul, ci în ochii mei, cu vibraţia lor depărtată şi puternică. Una dintre aceste note fugare şi persistente mi-a venit de la fata pe care am numit-o deja, Adriana dalla Rosa, *damina* sau domnişoara de onoare a micuţei Caterina dei Medici, ale cărei gît lung, ochi violeţi şi păr de un blond veneţian, m-au impresionat deîndată, la fel ca şi graţia mişcărilor sale şi eleganţa prudentă cu care îţi ţinea veşmîntul de mătase sinilie cu fusta ca un clopot, de a cărei cingătoare de aur era prinsă o borsetă ce se zbătea precum o pasăre în penumbrele din *cortile;* cealaltă de la un bărbat nemişcat, unul din numeroşii servitori orientali ai lui Ippolito dei Medici, care îmi apăru, pe cînd savuram tabloul, o clipă, în contrast nu numai cu Adriana, ci şi cu restul agitaţilor participanţi la apropiata vînătoare, prin calmul său ferm, statuar; sprijinit într-o halebardă, purtînd un turban albastru cu penaj roşu peste figura de idol, neagră şi fină, şi cu torsul negru, gol, deasupra pompei unor pantaloni de damasc turcoaz, în formă de clopot, transmitea o senzaţie de echilibru invulnerabil, atît de robust, în ciuda uscăţimii descărnate a siluetei sale, încît nu părea o fiinţă omenească ci un lucru decorativ în plus, aşezat sub *loggia*, pe un flanc al vestibulului vast, de către artiştii casei. Am distins în treacăt, în larma vocilor, aceste două note diferite şi de îndată fata şi sclavul s-au estompat în tumult,

căci caii înaintau deja, cu zgomot de hamuri, în strigătele de comandă, iar compoziția se destrăma și se dispersa înaintea ochilor mei surprinși.

* * *

Ippolito, din înălțimea șeii de călărie, a fost primul care m-a zărit în poarta palatului, împreună cu cei trei tovarăși ai mei. Sosirea îi fusese anunțată de către bunicul, printr-o scrisoare laconică, astfel că imediat a coborît de pe cal și, dînd la o parte pe mauri și turci, m-a întîmpinat ca să-mi spună bunvenit, cu fața luminată de o expresie atît de perfect curtenitoare că teama mea, dacă nu cedă cu totul, slăbi nodurile care mă strangulau. Acela a fost oricum momentul cel mai greu pentru mine, cel de care mă temeam cel mai mult, cel al primei întîlniri cu cei ce aveau să împartă viața cu mine în timpul anilor următori. Nu știu dacă Franciottō Orsini, în scrisoarea sa, se va fi referit la diformitatea mea. Bănuiesc că nu. Orsinilor le repugna să vorbească despre aceasta în fața străinilor. Poate Ippolito era la curent cu ea, fiind de presupus că acest „caz" al fiului ducelui de Bomarzo va fi fost cunoscut pe la curțile italiene și, în special, la Florența, focar de bîrfe. Orice și oricum va fi fost, Ippolito nu a tolerat să mă înclin, așa cum proiectasem, înaintea alteței sale serenissime, nici nu mi-a permis să-i adresez acest titlu — pe care-l alungă și-l mătură în aer, cu un gest rapid de indiferență —, ci m-a îmbrățișat și m-a bătut pe umeri, avînd grijă ca mîinile-i să nu-mi atingă spatele umilitor. Mi s-a adresat cu porecla ancestrală pe care mi-o dăduse bunica, „Vicino", și auzind-o răsunînd așa departe de prezența-i iubită și dorită, mi s-a strîns inima. Copleșit de atențiile lui Ippolito, care mi se părea cel mai degajat, cel mai cordial și mai elegant dintre bărbați, mă treceau toate apele de teamă. Stîrniți de Ippolito, ceilalți i s-au îmbulzit la spate. Clarice, Caterina și Adriana m-au sărutat pe gură, potrivit obiceiului vremii care impunea ca damele să sărute mîna cavalerului și, dacă acesta era nobil, să-i sărute obrazul, iar dacă scobora dintr-o stirpe ilustră să-și unească buzele cu ale sale. Iar cînd ale mele se lipiră ușor de cele ale Adrianei dalla Rosa și i-am avut atît de aproape fruntea rotundă, sprîncenele ce se desfăceau ca niște pene negre și ochii violeți în care se insinuau niște striațiuni de aur microscopice, asemănătoare celor ce împodobeau pietricelele lui Benvenuto Cellini, am tremurat, bietul de mine, gata să leșin. Atunci am observat topazul inelului ei, piatra destinată să o protejeze împotriva

curselor amorului şi am presimţit confuz că va trebui să sufăr din vina ei. Chiar şi aşa, totul s-a desfăşurat mult mai bine decît speram eu. Doar Alessandro dei Medici, negriciosul, Otello al acelei societăţi, strîngîndu-mă în braţele sale, îşi prelinse peste spatele meu degetele-i crude, fără să comenteze ceva, adresîndu-mi un surîs atît de batjocoritor încît mi-a fost frică să nu-l observe sclavii. Şi, într-adevăr, s-a stîrnit o anume mişcare de uimire şi s-au ivit cîteva mutre şugubeţe, iar dinspre rîndaşi s-a ridicat un murmur şi o femeie din *altana*, unde se întindeau rufele, a izbucnit în rîs, însă Ippolito s-a răsucit pe călcîie şi, biciuindu-şi cizmele cu cravaşa, a împuns liniştea cu un strigăt. Am sărutat inelul cardinalului Passerini, în care săgeta, ca în mîna dreaptă a papei, un safir, arătînd că principii Bisericii luau parte la atotputernicia pontificală, iar Ippolito, de ai cărui ochi, ca şi de ai mei, nimic nu scăpa, m-a rugat să-i arăt medalia de pe boneta mea. Era cea pe care mi-o dăruise Benvenuto, prin intermediul micului Paolini, medalia pe care am gravat figurile blazonului nostru, şi nici nu am apucat să-i răspund, bîlbîindu-mă, din ce daltă provenea că mi-a şi lăudat-o, analizînd-o o bună bucată de vreme. Medalia lui Benvenuto Cellini mi-a fost paşaportul artistic. Şi astăzi, după atîtea secole, îi mulţumesc pentru această medalie. Pe Ippolito, pe Clarice Strozzi, pe Lorenzino şi pe Giorgio Vasari îi interesa mult mai mult decît devierea coloanei mele vertebrale.

Am înaintat prin acel *cortile* seniorial, simţind că zeci de priviri îmi ciuguleau spatele. Silvio Passerini, cardinal de Cortona, osos, lumesc, răguşit din pricină răcelii, ţinînd în mînă o batistă marcată cu armele sale, îmi vorbea despre prietenia ce-l lega de bunicul meu Franciotto şi îmi amintea că amîndoi primiseră pălăria de cardinal în 1517, cînd generozitatea lui Leon X a creat treizeci şi unu de cardinali; dar eu abia îl ascultam. Sîngele îmi vîjîia în urechi, iar elegantele cuvinte pluteau revărsate în zumzetul său. M-am îndreptat cu el şi cu fetele, în pas domol, către scara ce ducea spre apartamentele de sus, şi, la jumătatea drumului, ne-am întors ca să asistăm la plecarea vînătorilor care, cu armele ridicate şi cornurile vibrînd, ne salutau. Prelatul a strănutat, a schiţat în aer semnul crucii şi, în spatele desenului său, care suspenda în aer o graţie invizibilă, am observat distincţia cu care cavalerii săreau în şa, iar pe undeva, pierdut în freamătul copacilor şi al pajilor, cam spre flancul în care negrii duceau prinşi în zgardă de argint vreo cîţiva din acei

gheparzi asiatici gălbui cu coada lungă şi cu picioarele sprintene, scuturîndu-şi capetele feline şi care, după cît se spune, sînt animalele cele mai rapide de pe faţa pămîntului şi vînători neîntrecuţi, m-am întors să văd, efemeră, fulgerătoare, silueta sclavului cu pene roz care, trecînd pe sub foişorul nostru, şi-a înclinat capul mîndru de rege mag. Am simţit în acest moment că un cot se loveşte uşor de de-al meu. Era cel al Adrianei dalla Rosa şi contactul putea fi numai întîmplător, căci era foarte preocupată, ca şi Caterina dei Medici, cu fluturatul unei batiste. M-a inundat o fericire misterioasă, neprevăzută, de parcă aş fi băut o gură de vin grecesc de-al tatei. Am căutat ochii lui Messer Pandolfo, ai lui Ignacio de Zúñiga, pentru a le-o transmite printr-o clipire, dar nu i-am întîlnit şi condus de cardinalul de Cortona, am continuat să urc scara, făcînd efortul de a da celor treisprezece ani ai mei şi întocmirii mele scălîmbe aroganţa proprie unui Orsini, a unui membru al acestei familii atît de vechi, atît de nobile şi atît de vestite încît descendenţii săi, chiar cei împovăraţi de nefericite cocoaşe, beneficiau, cum e şi drept, de omagiul negustorilor acelora bine educaţi.

În prima mea noapte florentină am avut un vis ciudat. Am visat că umblam prin grădina din Bomarzo, împreună cu bunica şi cu cardinalul Passerini. În grădină se zărea *David* al lui Michelangelo, mai falnic decît chiparoşii. Eu mă desprindeam din mîinile doamnei şi ale cardinalului şi ajungeam pînă la picioarele statuii ce creştea şi se tot înălţa, pînă ce capul îi pătrunse în nori, aşa cum se povesteşte că s-a întîmplat cu Turnul Babel. Mă aflam, între picioarele desfăcute ale colosului, ca sub cupola unui arc de triumf şi aşteptam, fără să ştiu ce anume, ceva ce trebuia să se întîmple. Atunci, în ordine, ca nişte dansatori dintr-un balet, Ippolito dei Medici, Adriana dalla Rosa şi vînătorul cel negru au apărut între picioarele marmorei. Ippolito s-a aşezat în centrul arcului, iar ceilalţi doi au înaintat către mine, în sunetul unor viole ascunse, de-a dreapta şi de-a stînga şi m-au sărutat pe gură alternativ, în timp ce alteţa sa serenissimă ne privea grav cu mănuşile împodobite cu pietre preţioase prinse de lanţul de aur ce-i atîrna la gît. Şi, în acel lanţ, scînteia medalia lui Benvenuto Cellini, scînteia aşa de tare că a sfîrşit prin a mă orbi lăsîndu-mă singur, tremurînd, în întunericul în care se aprindeau ici-colo, precum stelele de pe firmament, pietrele mănuşilor şi figurile de pe medalie, ursoaica şi floarea.

*
* *

Înainte de a dormi, chiar în seara aceea, am avut o primă impresie cu privire la cauzele care-i dezbinau pe Medici. Ceva auzisem, la Bomarzo, cu privire la discordiile care-i sfîşiau pe florentini: *Palleschi*, pe de-o parte, devotaţi familiei cîrmuitoare, îşi luau numele de la celebrele *palle*, pilulele blazonului mediceu, pe care nici măcar florile de crin ale Franţei pe care şi le-au încorporat graţie lui Ludovic XI, nu reuşiseră să îl înnobileze pe deplin; de cealaltă, *Piagnoni*, plîngăcioşii, cum îi porecleau în batjocură duşmanii lor, erau emulii fanaticilor devotaţi lui Savonarola şi tiraniei sale monahale. Aceştia însă constituiau grupurile de stradă, de zurbagii dedaţi atentatelor şi răsăreau făcînd zarvă la ceasurile de răzmeriţă. Nici nu bănuiam eu că înăuntrul palatului din Via Larga şi în sînul familiei, patimile rivale învrăjbeau pe cei care, pentru a se apăra, ar fi trebuit să devină aliaţi. Palatul colcăia de intrigi. Bastarzii se opuneau celor legitimi. Şi nici măcar aceste fracţiuni nu prezentau contururi prea clare, întrucît bastarzii nu se aveau bine: Ippolito se considera pe sine şeful statului, *il capo* al oraşului, uns de papa Clemente, în vreme ce Alessandro muşca frîul, aşteptîndu-şi prilejul, aţîţat fără îndoială de acelaşi Clemente VII, tatăl său prezumtiv, şi cabra ori de cîte ori îl numeau pe vărul său „alteţă". Sigur că cel care conducea în realitate, sufocîndu-i cu impozitele pe florentini, era cardinalul Passerini şi că cei doi băieţi precoci — unul de cincisprezece ani, celălalt de treisprezece ani — se jucau folosind mulţi cai şi multe costume de-a politica şi de-a autoritatea. Iar dintre legitimi, Clarice Strozzi simboliza tradiţia curată a Magnificului şi a Părintelui Patrici şi se înverşuna să-l îndoctrineze încă din copilărie pe Lorenzio, ruda sa îndepărtată, pentru ca puterea să se întoarcă la ramura cea pură, fără pătare adulterină, în timp ce micuţa Caterina, *Duchessina*, îl ura pe bădăranul Alessandro, dar îl adora, în schimb, pe Ippolito cel încîntător. A trecut o vreme înainte ca eu să captez în detalii aceste nuanţe, dar, în după-amiaza sosirii mele, cum am spus deja, mi-a fost deajuns o scurtă conversaţie cu Clarice pentru a aprecia vigoarea firii sale şi a-mi da seama ce energii neaşteptate încătuşa voinţa ei.

M-a chemat deoparte, cînd m-a întîlnit rătăcind prin saloane şi, dîndu-mi de înţeles că ar vrea să ne întreţinem, a început să-mi vorbească de acest palat, despre ceea ce era şi despre ceea ce fusese. Sensibilitatea mea era recunoscătoare peste măsură oricărei mărturii ce ar fi arătat cît de cît preocupare faţă de persoana mea.

Nimic nu putea să-mi facă mai mare plăcere decît așa ceva, să mi se vorbească astfel, cordial și simplu, de parcă bariera fizicului meu n-ar fi existat și ca și cum eu aș fi fost unul dintre ceilalți principi copii ai casei Orsini căruia i se cuvenea să-l măgulești și să-i intri în voie, făcîndu-i pe plac. Iar plăcerea era sporită în acest caz de faptul că venea de la o femeie frumoasă și serioasă, de treizeci de ani, într-un fel, cap al familiei.

Eu treceam uluit de la un obiect la altul, și Clarice îmi spuse că lucrurile pe care le vedeam erau lipsite de importanță, în comparație cu tezaurele pe care bunicul său Lorenzo le strînsese acolo și care au dispărut în timpul jafului din 1494.

— Mi-a povestit-o tata, adăugă. Cînd eram foarte mică, preferam această poveste celorlalte. Încăperile Magnificului îți luau ochii. Acolo se aflau tapiseriile de Flandra și șase tablouri ale lui Uccello — cele cu bătălia, cameele și cristalele nenumărate ale colecției sale, sardonicele, calcedonul, ametistele, caseta cu rubine și perle, cărțile cu miniaturi. Totul scînteia. Tata îmi spunea că atunci cînd îmi descria obiectele pierdute, ochii îmi străluceau.

— Și acum îți mai strălucesc! am zis eu, și-ntr-adevăr, ochii ei întunecați străluceau sub arcul sprîncenelor, de parcă în ei se reflectau agatele, onixul și cristalele ce se găsesc azi risipite prin vitrinele atîtor muzee ale lumii, în Italia, în Franța, în Anglia, sau ca și cum în adîncul lor ar fi trecut, reluată, marea bătălie a lui Uccello, numai stindarde, lăncii și armuri.

— Bunica, urmă ea, mătușa ta Clarice Orsini, era severă. Nu voia să audă de păgîni. Îi detesta pe maeștrii platonicieni. Nu putea suferi sculptura în care Hercule îl biruie pe Anteu. Își pleca ochii. Se vădea prin aceasta o Orsini perfectă. Eu nu sînt. Am mai mult sînge de Orsini decît de Medici, dar simt ca o Medici. Îmi place rigoarea, ordinea, o anume asprime — și asta vine de la Orsini —, dar îmi plac mai ales viața, splendoarea vieții — și asta-i de la Medici. Nici tu nu-mi pari un Orsini în întregime, cu toată repetarea acestui sînge în vinele tale. Mai bine așa. Dar sîngele Orsini este luxul nostru.

Am umflat pieptul cît am putut, măgulit, sedus. Mă umplea de mîndrie să o aud vorbind așa despre spița mea, chiar dacă Orsinilor din Bomarzo — exceptînd-o, desigur, pe bunica Diana — le datoram numai amintiri neplăcute. Clarice își propusese, evident, să mă cucerească, și-i reușea. A făcut aluzie la cele două Orsini, mama și bunica

ei, pentru a ne apropia şi mai mult. Mi-a luat o mînă, cea cu inelul lui Benvenuto, şi a continuat:

— Era uluitoare bunica mea. Trebuie să fi fost asemănătoare cu a ta, cu această femeie minunată.

Pronunţînd aceste cuvinte, a pus stăpînire cu totul pe mine, iar puterea ei asupra mea creştea pe măsură ce continua:

— Tu mi-o aminteşti pe Diana Orsini, Vicino.

Şi de îndată se avîntă în a povesti ceea ce aflase despre nunta bunicii sale cu Lorenzo Magnificul:

— Cînd s-a măritat, purta pe frunte diamantul Medicilor, acela care este unic. Şi a murit la treizeci şi opt de ani. Eu, la fel, o să mor curînd.

— Cum de ştii asta?

— O ştiu... Aici, a coborît tonul vocii, nu mă iubeşte nimeni. Doar Caterina şi Lorenzino mă iubesc. Tu, însă, o să mă iubeşti.

— Eu am să te iubesc. Să nu mori, Clarice... Eu... eu nu voi muri niciodată.

Mi-a părut rău că i-am spus-o. Ea a rîs, iar rîsul ei ilumină camera:

— Bine ar fi să nu mori, Vicino. Cred însă că toţi o să murim. Dar înainte trebuie să fac multe lucruri. Sfîntul Părinte, vocea îi devenise un firicel, nici el nu mă iubeşte.

Mi-a înfipt degetele în mînecă şi, apropiindu-şi faţa de-a mea, am văzut distingîndu-i-se, ca o mască ce se putea desprinde şi care-i modifica trăsăturile, pomezile cu care se dădea, albul de pe obraz, roşul gurii, şi am adulmecat camforul care, îmbibat cu untdelemn de migdale dulci şi cu ceară, îi suaviza pielea. Masca isprăvi:

— Bastarzii sînt împotriva noastră, împotriva Caterinei, împotriva lui Lorenzo, împotriva mea; nu uita asta. Dar noi sîntem adevăraţii Medici. Palatul ăsta-i al nostru.

Se-ndepărtă către uşă. Purta atîtea perle în veşminte, şi în aşa fel îi tremurau cînd se mişca, încît mi se păru că o ploaie de perle avea să rămînă salon ca o urmă a trecerii ei.

Mai apoi am aflat că nu era fericită cu Filippo Strozzi, soţul ei, care nu mai ieşea din casele prostituatelor. La Roma, nobilul acela le vizita cu asiduitate pe Tullia d'Aragona, pe Camilla da Pisa, curtezanele intelectuale ce scriau poeme şi-şi ofereau alcovul. Le trimitea nişte scrisori retorice. Între timp, Clarice, care se căsătorise cu el pe cînd număra cincisprezece ani, avea înfiptă în piept obsesia puterii bastarzilor şi a propriei sale neputinţe şi, pe-ndelete, cu dragoste, fără ca nimeni să bage de seamă, îi pregătea sufletul

lui Lorenzino pentru crimă. Dar acest fapt, crima, s-a întîmplat abia patrusprezece ani după cele ce povestesc acum şi, cînd a avut loc, Clarice murise de mult. În epoca sosirii mele la Florenţa, Lorenzino dei Medici mai era un copil. Încă nu devenise Lorenzaccio.

* * *

Aşa cum obişnuiam să fac atunci cînd tata se întorcea de la război ori de la vînătoare, m-am trezit dis-de-dimineaţă pentru a pîndi întoarcerea lui Ippolito. Fantasticul vis pe care tocmai l-am descris mă neliniştise, şi am fost primul care, ascuns în belvedere, l-am văzut la întoarcere. Îmi dau seama acum că Beppo, pajul meu, mă spiona — poate din ordinul tatei sau al fratelui meu mai mare, poate pe cont propriu — căci, cu puţin înainte ca grupul lui Ippolito să năvălească în *cortile*, a răsărit, zămislit din umbre, cu surîsu-i care nu-l părăsea ca să mă salute şi să se facă nevăzut într-o clipită.

Vînătorii prinseseră mai multe exemplare de animale splendide. Doi mistreţi se legănau agăţaţi, unul după altul, de sulităţele duse pe umeri de pădurari. Iar păsările de pradă moarte, zvîrlite de-a valma unele peste altele, cu aripile şi ghearele cele tăioase ca nişte pumnale, se iveau din tolbe şi din coşuri mari. Cortegiul a intrat în curtea interioară făcînd mare zarvă. Ippolito a descălecat în lumina torţelor care însufleţeau imagini prin cotloane, în taina sarcofagelor. A înălţat capul şi m-a descoperit în *altana*. Degrabă, din trei salturi elastice, a fost lîngă mine, afectuos, vehement, fălindu-se pentru succesul vînătorii sale şi pomenindu-mi de îndemînarea bunicului meu, mare vînător la curtea lui Leon X. Mi-a arătat prin fumul torţelor, mistreţii, cerbii, lupii, vulpile ce defilau, cu capetele spînzurînd. Atunci l-am zărit pe sclavul care mă preocupa şi am înţeles că, dacă părăsisem patul şi ieşisem în răcoarea dimineţii nu fusese pentru a-i admira lui Ippolito întoarcerea, ci pentru a-l vedea iarăşi pe necunoscutul cu chip negru, cu barbă scurtă şi ochi mari, care îmi pătrunsese chiar în intimitatea visului. Ca şi mai înainte cu o zi, se sprijinea în halebardă; şi tot ca în ziua precedentă, purta un turban albastru cu pene roz. De data asta, scăldat în lumina violentă, portocalie, cu care făcliile mînjeau *cortile*, am apreciat mai bine unghiul pometilor, fermitatea mîinilor, grosimea buzelor, perlele baroce, care-i licăreau la urechi, brăţările ce îi strîngeau braţele aproape de coate, vigoarea care emana din sprintena-i înfăţişare. Am vrut de îndată să aflu cine era, însă,

mai înainte — pentru a-mi disimula interesul, nu pentru că l-aş fi găsit vinovat, ci pentru că eu, din motive evidente, nu trebuia să cad în eroarea de a manifesta interes pentru cineva anume, întrucît curiozitatea mea putea dezlănţui o furtună de batjocuri — l-am întrebat pe Ippolito despre alţii din cei ce formau suita, iar tînărul *capo* al Florenţei, sesizînd şiretlicul meu, a pocnit de cîteva ori din cravaşă în *loggia* şi a dat cîteva porunci repezite. Deodată, *cortile* s-a transformat într-o arenă de circ. Bărbaţii aceia exotici, istoviţi de ceasurile de tensiune şi de solicitare fizică, uitară de oboseală. Bucuria jocului îi metamorfoza. Piramide umane s-au înălţat într-o complicată împletire ca nişte meduze, ca nişte păianjeni gigantici, în mijlocul acelui *cortile*. Împrejur, alţii săltau ca nişte maimuţe sau se prindeau în dansuri atletice în sunetul de dairele, dînd frîu liber unei bucurii animalice, triumfătoare asupra stării lor de oboseală. Piramidele se roteau în sclipirea epidermelor negre, arămii şi ocru, întinse pe muşchi, în fosforescenţa ochilor şi dinţilor, în fluturarea pletelor, a cocurilor şi a panaşelor; iar Ippolito, care din cînd în cînd, plesnea aerul cu biciul, îmi spunea de unde proveneau servitorii arătîndu-mi virtuţile lor. Cînd a venit rîndul celui care mă interesa mai îndeaproape şi care încununa, biruitor, o piramidă monstruoasă, ale cărei braţe şi picioare înlănţuite păreau să aparţină unei singure fiinţe, poate unuia din acei zei bizari pe care chiar sclavii aceştia îi adorau în depărtatele lor ţări, Ippolito mi-a povestit că de peste zece ani se afla în Italia, căci sosise la Roma cu fastuoasa ambasadă pe care regele Manuel al Portugaliei a trimis-o să-l omagieze pe Leon X, şi că, la această ceremonie de neuitat, îl călărise şi-l condusese pe celebrul elefant Annone pe care monarhul l-a trimis drept omagiu pontifului.

*
* *

Mai tîrziu, culegînd date de ici-colo, am putut reface scurta biografie a lui Abul (căci aşa se numea, precum un personaj din *O mie şi una de nopţi)*. Se născuse în nordul Africii, nu-şi amintea în ce loc. Un pirat îl furase de copil, după ce dăduseră foc satului său, şi-l vînduse portughezilor care făceau negoţ cu sclavi. Învăţase arta dificilă şi veche de a dresa elefanţi şi trăise mereu printre ei. Cînd Annone, elefantul cel mai superb şi maiestuos al timpului său, a fost îmbarcat cu destinaţia curţii din Lisabona, Abul s-a îmbarcat cu el. Îi şoptea cuvinte tot timpul, îl consola, îl liniştea; nu vorbea cu nimeni altcineva. Dar la Lisabona, Abul s-a îndră-

gostit de fiica unui cizmar, care cedase în faţa fascinaţiei băiatului negru ce trecea, stînd pe grumazul elefantului, înfăşurat într-o mantie roşie, ca un împărat. Şi, dacă Abul nu l-a uitat pe Annone, şi-a împărţit totuşi dragostea pe care i-o purtase numai lui. Pînă cînd i-au poruncit să facă parte din ambasada care pleca la Roma, căci Annone avea să fie dăruit Sfîntului Părinte. Abul i-a vorbit elefantului o noapte întreagă, liniştit. Iubind-o pe fiica pantofarului dorea să rămînă la Lisabona, să se arate pe străzi în mantia-i roşie, aşa că i-a spus tovarăşului său să se pregătească să-l ducă într-o ţară unde aveau să-l trateze foarte rău. Annone — care nu în zadar se mîndrea cu un nume cartaginez de viţă aleasă şi care, în consecinţă, nu era dispus să tolereze jignirile — a refuzat cu încăpăţînare să plece. Atunci, însuşi regele Portugaliei, Dom Manuel de Aviz, Cel Norocos, — că în povestea cu regele, cu elefantul şi cu negrul binefăcut care ştia limba pachidermelor —, dîndu-şi seama că totul e o maşinaţie a lui Abul, silit să o facă din dragoste pentru pantofăreasă, l-a chemat pe sclav şi i-a comunicat că-l va ucide dacă elefantul n-are să plece spre Roma, cu el în spate. Astfel că Abul, care ţinea mai mult la viaţa sa decît la tînăra portugheză, n-a avut de ales decît să discute iarăşi cu uriaşul Annone şi să-l lămurească cum stau lucrurile, mărturisindu-i că fusese greşit informat şi că ţara care-l aştepta peste mări era un adevărat paradis. Convins, Annone s-a urcat pe vas, împreună cu melancolicul Abul. Fiica cizmarului i-a urmat pînă la port plîngînd, iar mai marii seniori, ce însoţiseră la despărţire ambasada în fruntea căreia ridica ancora însuşi viteazul Tristán de Acunha, încărcat de coliere de aur, cu mănuşi şi armură oţelită, o dădeau la o parte iritaţi, fără să priceapă ce legătură putea să fie între durerea ei, atît de vulgară şi stridentă, şi călătoria unui elefant care trebuia să îngenuncheze în faţa papei.

Abul a obţinut deplină recompensă cînd s-a înfăţişat înaintea lui Leon X, stînd pe călcîie, aproape gol, pe capul enorm al lui Annone care păşea legănat în mijlocul cortegiului ce-şi desfăşura fastul peste podul de la Castel Sant'Angelo, şi pe care Sanctitatea Sa îl contempla extaziat prin monoclu, de la înălţimea castelului, întrucît constituia spectacolul cel mai măreţ ce se oferise vreodată ochilor săi de degustător al frumosului. Minunata fiară — cea dintîi cu această înfăţişare ce apărea în oraş de la prăbuşirea împăraţilor romani — se mişca agale, în zgomotul strident al trompetelor sau al flautelor, precedată de o mulţime de doamne şi nobili hidalgo, îmbrăcaţi în catifea stacojie, şi de un maur care călărea pe un cal

alb, scînteietor, fiind călăuzită de un sarazin, dar cel ce o conducea în realitate, adresîndu-i din cînd în cînd o vorbă tainică, era Abul, faimosul Abul, care strălucea acolo în înălțime precum un giuvaer din obsidian, de jeu[1] și de rubine, și care mîngîia cu o mînă, ca să-l domolească, un leopard ghemuit pe grumazul ce se legăna. Pe spinarea elefantului se sprijinea, peste valtrapul cel roșu, de culoare aprinsă, un castel de argint, cu multe turnuri de apărare, unul fiind destinat expunerii Sfintelor Taine, iar altul purtînd un potir și alte cîteva sipete cu sfintele podoabe. Urmau măgarii împodobiți, felinele, nemaivăzuții papagali răgușiți, iar la urmă, ambasadorii, în mijlocul cărora pășea maiestuosul Tristán de Acunha, cuceritor al unor insule îndepărtate, al cărui chip de piatră se reliefa în geometria ascuțită a halebardelor și penajul aprins al păsărilor, de parcă tot ce se vedea acolo ar fi fost un vis al său, visul unui biruitor, în numele lui Don Manuel cel Norocos, asupra triburilor barbare, iar acea tapiserie din Indii, ce-și despletea policromia de-a lungul podului Castelului Sant'Angelo, și care, atunci cînd asistența se îngrămădea la parapet, își reflecta luxul încrustat cu nestemate în neliniștea Tibrului — atît de obișnuit cu procesiuni extravagante — ar fi fost brodată cu fire ale visurilor vestitului descoperitor. Dar Abul era mai presus decît el. Abul trecea cu leopardul, deasupra mulțimii înmărmurite, de parcă ar fi vîslit la prora unei galere de-a regelui Portugaliei ce se legăna brăzdînd o mare de capete uluite, simțind, în flancurile corăbiei impunătoare, nu loviturile albatroșilor și ale pescărușilor, ci bătăile de aripi ale păsărilor sălbatice de la tropice, papagalul, guacamayul, ara[1], ce-și răspîndeau împrejur electricitatea, scînteierea lor agitată, descărcările de un albastru de email sau de fluture și de un galben de pucioasă. După plecarea acelei suite aducătoare de mesaje și de cadouri, Annone a rămas în Orașul Etern în grija lui Abul, la Belvedere, în Vatican, unde poporul mergea să-l vadă dansînd în sunet de flaute. Dari îndată după aceea, au vrut să-l umilească. Messer Giambattista Branconi dell'Aquila, cămăraș pontifical însărcinat cu întreținerea sa, punea deoparte pentru sine o porție zdravănă din transa prevăzută pentru hrana elefantului. Papa a hotărît să-l folosească pe acesta din urmă drept țintă a bătăii de joc cu prilejul încoronări pe Capitoliu a unui bufon poet, care avea să-și pună laurii lui Pe-

[1] Varietate de cărbune, superioară antracitului.

[2] Papagali mari, cu penajul în culori strălucitoare și coada lungă, din America de Sud.

trarea; dar Annone, demn, serios, l-a azvîrlit la pămînt pe şarlatan, pe cînd traversau podul Sant'Angelo, ce fusese martor al triumfului său marţial şi care acum răsuna de rîsete şi sarcasme. Cu siguranţă că se supusese unui ordin scurt al lui Abul, care, nici el, nu se împăca cu atîta desconsiderare. Nu cu mult după aceea, Annone a murit; de boală, spuneau unii, de tristeţe şi de umilinţă, bănuiesc alţii. L-au îngropat nu departe de intrarea în Vatican; Rafael da Urbino i-a pictat efigia; un poet i-a compus epitaful în hexametri. Abul, năuc, pierdut, orfan, a tot rătăcit prin Roma, pînă ce Ippolito dei Medici, mereu în căutare de curiozităţi, l-a luat în slujba sa şi l-a dus la Florenţa.

Am istorisit povestea cu Annone atît de amănunţit, fiindcă mulţi ani mai tîrziu, la Bomarzo, pe vremea cînd împodobeam Pădurea Monştrilor, am vrut ca în ea să fie eternizată şi amintirea elefantului lui Abul, aşa că am poruncit ca una dintre stînci să fie sculptată luîndu-se drept model înfăţişarea sa. Anul trecut, cînd am fost la Bomarzo, am observat că nu a mai rămas aproape nici urmă din chipul lui Abul, măcinat şi el de timp, cel ce se înalţa odinioară pe capul elefantului, dinaintea micului castel fixat pe spinare. În schimb, cel ce se distinge încă destul de bine, sub înfăţişarea unui soldat roman, este Beppo, pajul meu. Elefantul îşi încolăceşte trompa în jurul trupului oşteanului, adică al lui Beppo, şi-l nimiceşte. Se va înţelege mai încolo substratul acestei alegorii.

* * *

Atunci cînd, alături de Ippolito dei Medici, asistam la acea *feerie* din *cortile* şi la jocul umbrelor, cărora torţele le dădeau dimensiuni uriaşe pe pereţi, mă aflam prea departe cu gîndul pentru a-mi închipui că strălucitul, falnicul personaj care încununa una din piramidele rotitoare avea să se transforme cu timpul într-un simbol. Abul era şi mai departe decît mine în a şi-o închipui, pentru că, dacă eu măcar îl luasem în seamă, el nu părea să-şi fi dat seama de prezenţa mea. Dar nu... căci cu acel prilej, am avut pentru prima oară impresia că mă privea. Asta s-a întîmplat în vreme ce piramida aceea de trupuri omeneşti, care-l susţinea la înălţime, se agita încă. Ochii noştri se întîlniră şi se ciocniră o fracţiune de secundă. Atunci, ca şi înainte am simţit atingerea unui braţ de al meu. Era cel al Adrianei. Fugea împreună cu Caterina dei Medici, zburînd prin galerii, cu nişte mantii de blană, cu şuviţele despletite fluturîndu-le, împreună cu un paj, care gonea şi el, ducînd un

sfeşnic. Vacarmul saltimbancilor le trezise şi venea, tremurînd goale sub blănuri, atrase de întoarcerea lui Ippolito. Eu, ameţit de spectacolul acelor echilibriști şi herculi, ca şi de prietenia Magnificului Ippolito, de palat şi de negrul *cornac*[1] ce se distingea în faţa mea cu profilu-i subtil de podoabă a Renaşterii, al uneia din acele broşe himerice care atîrnau la decolteul frumoaselor vremii, ameţit poate şi din pricina apropierii Adrianei dalla Rosa, pe care o simţeam palpitînd toată, spirijnită de balustradă, am făcut ceva ce nu ştiu cum de m-am încumetat să fac — căci nu trebuie uitat, eu n-aveam mai mult de 13 ani iar pe spate mi se ridica un promontoriu şi nu eram altceva decît fiul de-al doilea al ducelui de Bomarzo, surghiunit din graţia paternă; încetişor (fără s-o privesc, bineînţeles, fără să o privesc nici măcar o dată), mi-am lunecat mîna, îngheţată, smintita şi nestăpînita mea mînă stîngă, pe care se înfăşurau aurul şi oţelul lui Benvenuto Cellini, şi care se mişca ca şi cum nu-mi mai aparţinea, de parcă ar fi fost un animal cu cinci tentacule şi cu un singur ochi, de oţel, de aur, stînd în penumbra balustradei, un mic animal nedomesticit, independent de mine, preafrumos şi cu totul necunoscut ori, cel puţin, de nerecunoscut pentru mine prin faptul că îmi scăpa de sub control, liber însă infinit de prevăzător, ce se tot îndepărta tîrîndu-se pe balustradă; am furişat mîna aceea, mai bine spus, mîna mi s-a furişat de la sine, înzestrată cu voinţă şi inteligenţă, pînă ce a atins mîna Adrianei care, străină a toate, se odihnea ceva mai încolo, pe parapetul *loggi*-ei, punînd stăpînire pe ea. Dar exact în momentul în care se întîmpla asta, mîna redeveni în întregime a mea, abandonîndu-şi individualitatea autonomă, trezindu-mă astfel dintr-o dată că eu eram în întregime responsabil de rătăcirea aceea smintită. N-am ştiut ce să fac, dacă s-o retrag sau s-o las, dacă s-o imobilizez sau să prelungesc mîngîierea începută, pentru care nu aveam nici o vină, şi, în acea clipă de şovăire, am observat că Adriana — pe care o crezusem, în mod absurd, insensibilă faţă de gestul meu, şi deci distrasă de serbarea improvizată şi de fulgerarea atîtor trupuri goale ce se combinau ritmic, sperînd că, poate, nu-şi dăduse seama de îndrăzneala mea — a luat la rîndul ei iniţiativa în jocul acela tainic, în pantomima ce se ascundea în clarobscurul balustradei şi mi-a prins şi ea mîna cu dezinvoltură, înfigîndu-mi uşor în palmă unghiile lungi. Ceva mi s-a înnodat în gît, ochii mi s-au întunecat, iar regele Balthazar a dispărut din vîrful piramidei aşa

[1] Călăuză, om care conduce, în Asia, un elefant.

cum au dispărut şi însoţitorii săi şi întreaga arhitectură a gimnasticii ce popula *cortile* cu construcţii mişcătoare. Deşi nu o priveam, căci pentru nimic în lume nu m-aş fi încumetat să mă întorc spre ea, am văzut-o totuşi pe Adriana, numai pe Adriana dalla Rosa, de parcă deodată cineva mi-ar fi acoperit ochii şi aş fi devenit un Argus, ori un păun, sau un tigru mitologic, cu ochii larg deschişi, şi nu aş mai fi fost un cocoşat livid de spaimă; am văzut-o pe Adriana lîngă mine, cu mîna-i într-a mea, cu privirea violet-aurie şi gîtul ce-i păreau o sculptură aleasă, cu sînii care împungeau, şi poate că se şi iţeau de sub blănuri. Am rămas aşa, în zorii aceia, cîteva clipe. Şi am crezut că o să fiu fericit la Florenţa. Chiar eram în acel moment. Eram atît de fericit, mă bucuram şi suferam atîta, încît am crezut că o să mă îmbolnăvesc şi, cu toate că n-aş fi dat pentru nimic în lume privilegiul mut ce mi se oferise, mi-am desprins mîna din cea a fetei şi, bolborosind scuze, disperat că plecam, părîndu-mi rău, furios şi vrăjit, m-am întors în camera mea, lăsînd în urmă focurile de artificii ale acrobaţilor lui Ippolito dei Medici, spectacolul ce continua, printre coloanele curţii interioare — sub privirea Adrianei — de parcă ar fi făcut parte dintr-un mecanism meşteşugit, dintr-un ceas colosal, imposibil de oprit, ce readucea mereu chipul lui Abul, pe cele ale tătarilor şi ale berberilor, suind, coborînd, cu braţele întinse cu pupilele ca nişte rubine, cu coamele lînoase răvăşite, cu torsurile lustruite de sudoare.

* * *

La Florenţa mi-a fost profesor ilustrul Pierio Valeriano, Giampietro Valeriano Bolzani, căruia-i plăcea să i se spună Pierus Valerianus. Era preceptorul lui Ippolito şi al lui Alessandro dei Medici, numit de papa Clemente VII, şi îşi exercita misiunea sub stricta supraveghere a cardinalului Passerini. Giorgio Vasari şi cu mine urmăream lecţiile sale, la care mai participa, fără să se amestece, şi Messer Pandolfo. Pe acesta din urmă îl entuziasma personalitatea ilustrului poligraf şi a început curînd să-l imite. Dar Messer Pandolfo, mărunt dascăl provincial de latină, călca mult prea departe de modelul său şi ceea ce a dobîndit de la el a fost doar o spoială de acreală literară, un soi de amestec de resentiment şi de muşcătoare *high-brow*[1], ce nu-l prindea deloc, pentru că îi lipsea darul de a o practica şi nu se potrivea bunătăţii simple a spiritului lui. Adevărul este că, deşi Pierus Valerianus avea dreptate în parte,

[1] Înfumurare (engl.).

cînd dădeau frîu liber acerbelor critici, ce se iveau din senin la mijlocul unui comentariu din Platon sau Plinius, stîrnite de lipsurile în care se zbăteau oamenii de litere, propria-i viață, după cît se poate deduce, nu fusese chiar atît de nefericită. Se născuse la Belluno, cu patruzeci și șapte de ani în urmă, în sînul unei familii foarte sărace, iar inițierea sa în cele ale vieții — pe care o evoca cu o ranchiună detașată — îl tot purtase, cu fiecare val, către preocupările domestice tot mai joase. Poseda însă o flacără, o lumină și, la vîrsta de cincisprezece ani a început să studieze de unul singur. De atunci, existența i s-a schimbat. Uimiți de extraordinara sa putere de asimilare, eruditi precum Valla și Lascaris l-au învățat greceşte. S-a dus faima memoriei sale prodigioase, a rapidității cu care devora textele ce i se dădeau, umplîndu-le pe margini cu note de poliglot. Se pomenea despre marea pasiune arheologică cu care clasificase antichitățile din Belluno. Scria torențial, slobozind cascade de pagini în versuri și proză, și scria numai în latinește, cum e și firesc. Atrasă de acea fecunditate, s-a revărsat asupra lui, pînă ce ambele părți au găsit o confluență și o deltă prielnică, favoarea principilor interesați și pasionați de cunoștințe clasice. Bembo, Iuliu II, Leon X și Clemente VII i-au fost mecenatii. Iar cînd Clemente XII i-a încredințat educația celor doi nepoți destinați să cîrmuiască orașul cel mai cultivat din Italia, i-a dat o înaltă probă de alcasă favoare, pe care și-o doreau cu nemăsurată rîvnă toți intelectualii din peninsulă. Cu toate acestea, asemenea succese n-au smuls buruiana blestemată ce creștea în inima dascălului, încolțită în copilăria sa mizeră sau pe care, poate, o adusese cu sine pe lume. Orice prilej era bun pentru a-și scoate, înspre soarele Florenței, spinii de pe ramurile viguroase. Nu folosea tonul care rănește ci pe cel melancolic, însă cine-l asculta simțea pe sub frazele văicărite ce-i aminteau de *piagnoni*, adepții lui Savonarola cei plîngăcioși, zbîrlirea țepilor, flota aceea persistentă de cactuși. Pierus Valerianus își ridica privirea de pe un dialog platonic și, cu un mic pretext, se lansa în a deplînge nefericirea celor care își aleg asprul drum al învățăturii sau al cercetării și ajung să-și petreacă viețile de trei ori asaltați: de invidie, de dispreț și de foame. Cîțiva ani după aceea, cînd s-a petrecut jaful Romei, spectacolul acela atroce i-a inspirat o carte, *Contarenus sive de litteratorum infelicitate*[1], unde se ocupă în exclusivitate de nefericiții săi colegi de breaslă. Citind-o, au renăscut, înfiripîndu-se

[1] *Contarenus sau despre nefericirea literaților* (lat.).

din paginile ei, multe dintre personajele pe care Pierio Valeriano le invoca în timpul lecţiilor de la Florenţa. Aproape nu există scriitor de pe vremea aceea pe care să nu-l fi aşezat pe cîte o treaptă a scării sale de nefericiri. Oameni hărţuiţi fără încetare de capriciul şi bunul plac al celor mari mişună cu grămada prin paginile sale; bărbaţi care, în timpuri de revoltă, îşi pierdeau mai întîi banii şi apoi posturile; bărbaţi ale căror manuscrise erau arse în incendiile oraşelor şi în distrugerile cauzate de ciumă; oameni expuşi insultelor şi calomniilor de către propriii colegi; oameni care, în carcerele zidite ale palatelor îşi doreau libertatea de care se bucura neînsemnatul frate cerşetor. Poate asta să fie cauza coşmarului lui Valeriano, tocmai aceasta din urmă: ideea că era un prizonier în palatul din Via Larga. Totuşi, Pierio n-ar fi putut trăi în alt loc. Avea nevoie de atmosfera palatului, de ambianţa sa, de bibliotecile şi colecţiile-i antice; avea nevoie să simtă că umbra-i era prelungirea atîtor umbre memorabile, cea a lui Marsilio Ficino, a lui Poliziano, a lui Pico della Mirandola... Am spus deja: protestul, fierea restriştilor, erau înrădăcinate în el şi nu putea face nimic împotriva lor. La urma urmei, scriitorii şi profesorii, cununa umanismului care, în ciuda retoricii de complezenţă, trăiau tot timpul neglijaţi de către stăpînii domeniilor, care îi socoteau a fi aproape un soi de bufoni şi îi tratau oarecum ca pe nişte servitori, în orice caz ca membri ai unei caste speciale, aparte, pe care nu trebuia s-o iei prea în serios pentru că atunci era capabilă să devină periculoasă (întrucît seniorii îi bănuiau că visau să beneficieze de putere, întemeindu-se pe presupuse considerente de inteligenţă), nu o duceau rău în palatele florentine ale secolului XVI.

Cînd Pierio Valeriano perora pe o temă din specialitatea sa, spre pildă despre arta poetică, care i-a inspirat unul din tratatele cele mai însemnate de după Aristotel, noi, discipolii săi — cu excepţia lui Alessandro, pe care aceste preocupări nu-l interesau — cunoşteam momente de rară fericire. Mai ales Ippolito şi Giorgio Vasari. Am arătat preocuparea lui Ippolito dei Medici pentru studiile clasice, care l-a determinat să traducă în italiană o carte din *Eneida*. Cît îl priveşte pe Vasari, el se încumeta să declame o bună parte din *Eneida* pe dinafară şi datora acestui fapt includerea sa în cercul aristocratic al Medicilor. La vîrsta de doisprezece ani, cardinalul Passerini îl descoperise în Arezzo, oraşu-i natal, rămînînd stupefiat că Giorgino nu numai că picta şi desena tot ce i se năzărea, ci mai şi cunoştea pe dinafară, ca pe nişte rugăciuni, cînturile vergiliene, şi-l luase cu el la Florenţa. Acolo stătea în casa lui

Niccolò Vaspucci, cavaler de Rodas, şi îşi perfecţiona ucenicia cu maeştri de talia lui Michelangelo, Andrea del Sarto şi Baccio Bandinelli, apărea zilnic însă prin palat, cuminte, surîzător, iscoditor, notîndu-şi tot ce i se relata — aşa, printre altele, a compus, după aceea, biografiile atîtor pictori, sculptori şi arhitecţi — cu o singură obositoare vanitate: aceea a înrudirii care îl lega de admirabilul Luca Signorelli (mai tîrziu am aflat că era destul de îndepărtată), cel ce, pe cînd Vasari, pe care-l numea *parentino*[1], avea opt ani, îi prezisese un viitor artistic minunat, lucru de care tînărul pictor ne amintea din cînd în cînd.

Faţă de Giorgino, de Pierio Valeriano şi de Messer Pandolfo, noi — Ippolito, Alessandro şi eu — eram nişte fiinţe din alt aluat, plămădiţi dintr-un material mai ales. Sau, cel puţin, aşa ne credeam. Evidenţa acestei inegalităţi fundamentale, prezentă pînă şi în cazul lui Alessandro, bastardul mulatru, exaspera ascunsele amărăciuni ale lui Valerianus. Ea se accentua în mine mai mult încă decît în Medici. Voi fi fost eu un cocoşat, dar eram, fără îndoială, un principe. Băteă la ochi. Totdeauna am avut această certitudine întreţinută de bunica, aceea care m-a ajutat să păşesc în viaţă alături de urşii mei heraldici. Dar condiţia de Orsini şi de legitim — pe care amîndoi Medici o vor fi invidiat cu siguranţă în adîncul inimilor lor — n-a putut să mă descotorosească de cocoaşa mea şi de aceea a trebuit să mă umilesc şi să renunţ la o parte din educaţia mea de principe, care nu ar fi fost posibilă. Cum puteam oare să particip la sporturile pe care Ippolito, Alessandro şi pînă şi Lorenzino, în ciuda fragilităţii sale, le practicau: alergarea, lupta, natarea, săriturile, călăria, dansul? Mă vede cineva pe mine dansînd? Mă vede cineva făcînd paşii, floretele, salturile într-o parte, săriturile întoarse, dantelăriile, întoarcerile pe jumătate, piruetele piezişe, intervalele, rotirile de *folias*[2], încrucişările şi reverenţele, pe care Medicii le stăpîneau atît de bine şi pe care le repetau uneori cu fetele, Caterina, Adriana, sub supravegherea Claricei Strozzi? Nu. Asta nu era pentru mine. Cum m-ar fi privit Alessandro! Iar dacă Beppo s-ar fi nimerit să se ivească în salon... Pentru mine erau, în schimb, versurile pe care le cream în ascuns ca omagiu Adrianei, sub influenţa lui Messer Pierio, bineînţeles, într-o latină prezumţioasă, imitînd lamentabil pe Tibul, pe Properţiu sau pe Catul, ori în propria-mi limbă, atît de maiestuoasă

[1] Rudă fără importanţă (it.).
[2] Dans portughez (port.).

încît păreau tot latine, însă traduse, şi pe care nu îndrăzneam să i le arăt.

După scena din zori, din belvedere, am pîndit fără succes ivirea altui moment, a altei scîntei de intimitate între Adriana şi mine. Mi se părea că aceea nici nu s-ar fi întîmplat. Pînă într-atîta încît am ajuns chiar să mă îndoiesc de episod, de parcă ar fi fost doar o închipuire, făcînd parte din febra visului ce m-a înseninat în timpul primei nopţi la Florenţa. Adriana avea mereu aerul ei de o amabilitate distantă pe care eu, atît de timid, atît de complexat de defectele-mi fizice, nu mă hazardam să-l tulbur. Mergeam uneori, urmînd tradiţia toscană, să petrecem ziua în împrejurimile oraşului. Ieşeam dimineaţa şi întîlneam împrăştiate prin împrejurimi grupuri care luau gustarea şi tăifăsuiau la umbra arborilor, alături de careta prevăzută cu perne ce servise pentru transportarea doamnelor. Rămîneam aşa ziua întreagă, spunînd poveşti, intonînd cîntece, eu stînd ceva mai departe de societate, observînd nenumăratele crochiuri ale lui Giorgino. Sclavii din suita lui Ippolito, chemaţi de stăpînul lor, dădeau năvală, pe-nserate, în refugiul nostru, strălucind de sudoarea de la cursele şi de la galopurile furioase şi ne distrau cu jocurile lor.

O dată, spre seară, ne găseam astfel adunaţi. Nimeni nu lipsea, fiindcă era cald şi cine nu se adăpostea în răcoarea curţilor interioare, fugea din Florenţa. Acolo, jos, vedeam, pe fondul verde închis şi cenuşiu al colinelor, oraşul, cupola gigantică a bisericii Santa Maria del Fiore, Baptisteriul, vărgat în alb şi verde. Chiparoşii se destrămau, alcătuiţi din abur, îmbrăcaţi în ceaţă. Beppo şi Ignacio de Zúñiga mergeau pe jos, în urma mea, aşa cum se cădea unor paji. Africanii improvizară o pantomimă confuză, presărată cu jonglerii; mimau săgetări, lovituri de ghioagă, lupte de prin ţinuturi unde trăiau necredincioşii. Ippolito s-a întins în iarbă alături de mine şi a căscat. Deodată a cerut o lăută. Ştia să cînte, de asemenea, la violă, flaut şi corn. La cîte nu se pricepea el! A acordat instrumentul şi a executat un dans misterios, lent, în timp ce sălbaticii decorativi din cortegiul său s-au retras în hăurile semiîntunericului. Albul dinţilor le licărea în frunziş, de parcă s-ar fi populat cu nişte ciudate insecte luminoase ce se aprindeau şi se stingeau. Adriana dalla Rosa suspină în faţa mea, dreaptă pe perna ei, şi a fost ca şi cum lungul ei suspin ar fi umplut seara şi ar fi plutit peste Florenţa, înaripat, uşor şi trist. Ippolito continua să cînte şi, deodată, un om ţîşni din desiş. Era Abul. Nu purta turban; craniul său ras se decupa limpede, ca o cască, împreună

cu desenul profilului, al bărbiei, al pieptului foarte negru, lăcuit, peste care se încrucişa o salbă uriaşă de pietre albastre. În fiecare mînă ţinea o sabie şi ritma cu ele un dans ceremonios, învîrtindu-le într-o morişcă scînteietoare sau înălţîndu-le, rigide, rituale, ca pe nişte sfeşnice. Dansa fără să ne privească, de parcă n-am fi fost prezenţi, de parcă s-ar fi învîrtit, mînuind cele două lame încovoiate din oţel, în jurul falnicului său elefant.

— Îţi aminteşti de el? îmi spuse Ippolito. Este cel care l-a adus pe Annone, elefantul din Portugalia, pentru Leon X; cel care vorbea cu elefantul.

— Da, i-am răspuns, mi-l amintesc.

Ippolito şi-a întins iarăşi mîna pe coarde.

— Elefantul, a continuat el, a fost pictat de Raïael.

Muzica a încetat. Abul a căzut în genunchi şi cardinalul de Cortona a schiţat nişte aplauze scurte, lovind trei degete în palmă. Caterina dei Medici aplauda. Lorenzino a dat un chiot. Giorgio Vasari a aruncat o floare africanului care încă mai stătea în genunchi, cu ochii închişi, cu săbiile încovoiate pe pajişte ca două aripi de argint.

Piero Valeriano a citat din Lucreţiu, Messer Pandolfo a citat din Horaţiu. Adriana, neaşteptat de cochetă, s-a întors înspre mine şi mi-a zîmbit.

— Se numeşte Abul, a adăugat Ippolito. Dacă vrei, ţi-l dăruiesc.

* * *

Posesiunea asupra lui Abul m-a umplut de spaimă şi de bucurie. Cînd Ippolito mi l-a dăruit, se împlinea un an de cînd mă aflam la Florenţa. Încerc acum, de departe, dintr-o infinită depărtare, încerc să-mi pun în ordine amintirile, să scormonesc în memorie şi să pricep cum şi cînd a trecut şi s-a furişat anul acela, ce s-a întîmplat cu timpul şi înţeleg că, dîndu-mi peste cap obişnuinţele anterioare şi aruncîndu-mă dintr-o dată în mijlocul unei lumi cu totul deosebite, căreia a trebuit să mă adaptez, noutatea acelui mod de a trăi mi-a răvăşit noţiunile dinainte stabilite şi m-a cuprins într-un soi de vîrtej a cărui ameţeală a dat aripi zilelor şi ceasurilor. Lunile zburau fără încetare. Evenimentele se precipitau. Astrologii au prezis încă un potop şi chiar sfîrşitul planetei, pentru o lună februarie apropiată; am aşteptat-o cu rugăciuni, cu glume şi, trecînd acel februarie, am dat foc cărţilor astrologilor. A murit

cavalerul Bayard, fără *peur* şi *reproche*[1], iar Francisc I a căzut prizonier la Pavia. S-a reformat ordinul franciscan şi au apărut capucinii. A murit, de asemenea, faimoasa Giulia Farnese, „Frumoasa", sora viitorului papă Paul III şi rudă de-a mea prin căsătoria ei cu un Orsini, senior de Bassanello, pe care-l numeau Monoclul, deoarece era chior. Ajungînd la Florenţa ştirea morţii sale, Alessandro dei Medici îşi bătu joc de mine copios, căci nimeni nu ignora nefericitul rol pe care soţul ei îl îndeplinise pe vremea cînd era amanta papei Borgia. L-am lăsat să vorbească. Să-şi descarce tot amarul său de bastard. La urma urmei, rudenia era destul de îndepărtată.

Bunica îmi scria adesea. În schimb, n-am primit niciodată vreun rînd de la tata, nici de la fraţi ori de la cardinalul Franciotto. La fiecare zece zile, se-nfăţişa în *cortile* trimisul din Bomarzo. În scrisorile sale, bunica îmi relata modificările arhitecturale pe care tata le adusese castelului. Principii, îmboldiţi de lectura poeţilor greci şi romani, descopereau farmecul naturii, iar împrejurimile oraşelor începeau să se populeze cu *ville* mari ca nişte palate, cu statui, cu fîntîni, cu scări, cu parcuri umbroase. Ideea de *villeggiatura*, prin ceea ce comportă ea ca imitaţie aristocratică a modului de trai antic şi de dispreţ pentru grijile specifice capitalelor, înmugurea şi se răspîndea. Gian Carlo Orsini n-a dorit să fie mai prejos decît ceilalţi şi s-a lăsat în voia plăcerii de a construi. Eu i-am continuat opera şi am dus-o la cea mai mare splendoare, însă în acea perioadă, cînd Beppo îmi prezenta scrisorile bunicii pe care eu le sărutam înainte de a le rupe sigiliile, mă chinuiam gîndindu-mă la ceea ce se va fi întîmplînd cu adoratu-mi Bomarzo şi simţeam că mă despuiau trupeşte de ce era al meu, pentru că de multe ori nu reuşeam să captez exact ce voia să-mi spună bunica în proza-i presărată cu elegante ironii, iar eu receptam impresia greşită că al Orsinilor castel fusese dărîmat piatră cu piatră şi că, mai tîrziu, cine ştie cînd, dacă aveam norocul să mă întorc la adăpostul său familiar, nu mi-aş recunoaşte casa. Realitatea era cu totul alta, iar tata se mărginea, după cîte am verificat la vremea respectivă, să deghizeze castelul, dîndu-i nişte false aere de palat, fără să ajungă însă să-i răpească nimic din viguroasa-i, aproape brutala-i esenţă.

De fraţii mei, Diana Orsini mai că nu pomenea. Poate socotea că amintirea lor putea să mă necăjească. Eu vroiam totuşi să ştiu

[1] „Fără teamă şi cusur" (fr.), deviză a cavalerilor medievali.

de viaţa lor. Ghiceam, dincolo de rîndurile înşirate de mîna fermă a bunicii, care interpunea între ei şi mine o reţea de cerneală curtenă, evoluţia lui Girolamo — tot mai despotic, mai crud — şi a lui Maerbale — tot mai laş, mai frivol. În dosul scrisului minuţios, înţesat cu ştiri despre vecini şi cu aluzii la existenţa din interiorul castelului Bomarzo — iapa pe care a muşcat-o o viperă şi pe care au trebuit s-o omoare; descoperirea unor vase etrusce; înflorirea trandafirilor din grădină; lectura cu glas tare a unui lung poem al lui Ariosto, a cărui a doua ediţie apăruse recent, — eu vedeam profilîndu-se gracilele figuri duşmănoase ale fraţilor mei şi, deşi eram fericit la Florenţa, o neaşteptată nostalgie îmi apăsa inima. Nu sufeream din cauză că îmi lipseau Girolamo, Maerbale sau tata; sufeream pentru că orice menţionare a lor se lega invariabil de amintirea bunicii şi pe ea, bineînţeles, mi-o doream; aflat printre străini ei îi simţeam, într-adevăr lipsa. La început, am crezut că are să mă viziteze, fiind atît de amatoare de călătorii, şi am rugat-o, în scrisori vehemente, să o facă, însă curînd am renunţat să i-o mai cer, înţelegînd că atît cardinalul cît şi tata îi interziseseră acest lucru şi că asta făcea parte din nemilosu-mi surghiun, din extirparea mea din cercul familial al chipeşilor Orsini, m-am resemnat să n-o mai revăd, poate pentru totdeauna, ceea ce a sporit amărăciunea care mocnea în inima mea. Visam pe-atunci, visam mult, iar bunica îmi invada în aşa hal visele că eu îmi doream căderea nopţii, fiindcă ea avea să-mi restituie simulacrul de bunătate a aceleia pe care o iubeam atîta şi chiar dacă tovarăşii mei din Florenţa erau incapabili mai prietenoşi decît cei care mă hăituiseră la Bomarzo cu înverşunarea lor, preferam prieteniei Claricei, aceleia a lui Ippolito şi a lui Giorgino Vasari imaginea de neasemuit a bunicii, pe care mi-o restituiau visele.

În palatul din Via Larga timpul se oprise în chip magic şi era cu neputinţă să-i măsori cursul. Studiile împreună cu Pierio Valeriano mă sechestrau şi mă izolau de fuga timpului. Pe *Duchessina* şi pe Adriana dalla Rosa le întîlneam numai cu martori de faţă. Şi ele se pregăteau, ascuţindu-şi armele, să pătrundă într-o lume unde femeia, abandonînd claustrarea din trecut, juca alături de bărbat un rol de seamă. Învăţau latina şi greaca, ajungînd chiar să converseze în aceste limbi; îi cunoşteau pe scriitorii clasici şi pe cei contemporani; cîntau versuri din Vergiliu în acompaniament de lăută; discutau despre Cicero; dansau cu o graţie deosebită; cultivau arta complicată a fascinaţiei. Şi fascinau, poetic, ca şi cum erau nişte făpturi neobişnuite, aproape monstruoase, un

amestec de păsări jucăuşe, înveşmîntate în penaj uluitor, şi de învăţaţi mondeni în stare să discute despre Vitruviu, despre Pliniu, despre Columela sau Petrarca şi despre divinul Rafael. Nu trebuie să surprindă, prin urmare, că nu le mai ajungea timpul pentru micuţul cocoşat, cel cu mîini sensibile, care le contempla de departe, roşindu-se, ascunzîndu-se în grămada copiilor de casă, în spatele atîtor umeri armonioşi, al atîtor spinări perfecte şi picioare drepte ca nişte floretc.

Singurătatea mea senzuală sporea şi, odată cu ea, izolarea în mine însumi, în sărmanul meu trup diform, ce constituia unicul instrument al pasiunii mele şi care continua să se zbuciume, gemînd şi savurînd într-o retrasă umilinţă bucuria trecătoare procurată de fantomele pe care le mînuiam după pofta inimii. Într-o noapte, ca şi la Arezzo, Beppo, care băuse peste măsură, a dorit să mă smulgă din această periculoasă necomunicare autarhică şi să mă iniţieze, prin intermediul uneia din femeile care-i încălzeau patul, dăruindu-mi voluptatea pe care adolescenţa mea şi-o dorea cu disperare. Era o idee a lui fixă; nu ştiu ce plăcere personală spera să obţină din acel spectacol amînat. Ca şi la Arezzo, l-am respins cu rece mînie. Am sfîrşit prin a mă lipsi cu totul de el, ca şi cum n-ar mai fi fost paju! meu, aşa cum îl evitam pe Alessandro dei Medici în a cărui trufaşă precocitate simţeam o cenzură batjocoritoare, bănuind, probabil, jalnicele şi ruşinoasele mele apucături. Şi, de asemenea, din raţiuni diametral opuse, m-am lipsit de Ignacio de Zúñiga, a cărui pietate şi echilibru sever îmi aruncau în faţă, în tăcere, lipsa păcătoasă a unei fervori spirituale cu înalte aspiraţii. Aşa că, dacă insist asupra faptului că la Florenţa am fost fericit la început, asta trebuie s-o interpretăm comparînd viaţa pe care am dus-o acolo cu cea pe care mi-au impus-o la Bomarzo. La Florenţa se afla, de asemenea, Ippolito dei Medici, pildă de generozitate, însă Ippolito dispărea adesea, solicitat fie de vînătorile sale şi de ceremoniile publice ale Toscanei, fie de frecventarea femeilor faimoase. Exista Clarice Strozzi, dar ea mă obosea cu obsesia ei faţă de bastarzi şi cu planurile pe care mie mi le expunea cu dezinvoltură, în secretul locuinţei sale — Lorenzino i se aşeza la picioare ca un ogar ascultător —, alimentînd focul ale cărui flăcări aveau să incendieze Toscana viitorului, restituită Medicilor legitimi. Şi mai exista, în sfîrşit, Abul, atît de fin, zvelt ca un rege negru al lui Veronese, născut pentru a decora o pictură mitologică, pe tavanul unui palat, în apropierea unei Cleopatre în agonie, între palmieri, colonade şi draperii; dar Abul, ca şi Ippolito, dispărea

pentru o lună sau mai mult, în îndepărtate bătălii cu urși și cu mistreți. Astfel că, atunci cînd stăpînul său mi l-a dăruit, din capriciu, fără să mă pregătească, am ezitat înainte de a-l accepta — știind însă că aveam să-l accept, fără să iau în seamă părerea lui Beppo și a lui Ignacio de Zúñiga —, căci nu mă socoteam demn de acea nepreţuită proprietate. În loc să mă bucure din plin, posesia asupra lui m-a întristat. Mă obliga prin demnitatea sa, cu misteriosul ritm care-i pornea din adîncul ființei și care se reflecta atît în cadența mișcărilor cît și în calmul privirilor. Dar de cînd Abul a devenit al meu, scriam cu mult mai mult decît înainte, de parcă în aceasta căutam distracție, ușurare și imbold, ca să continui să înfrunt existența nefericită pe care mi-o hărăzise destinul și ale cărei implicații întortocheate nu reușeam să le întrevăd, scriam versuri clandestine în care proslăveam, torturînd metafore și măsuri, frumusețea Adrianei dalla Rosa, minunăția ochilor săi violeți, de culoarea mării Egee, alabastrul mîinilor pe care strălucea topazul, ce excludea posibilitatea tumultuoasă a dragostei.

*

* *

Bunica m-a molipsit în acel timp cu entuziasmul ei statornic pentru marele poem al lui Ariosto pe care îl primise, la rîndul ei, de la prietena sa Isabella Gonzaga, ducesă de Urbino... cea a cărei slăbiciune pentru pitici mă indispunea grozav. Am citit, deci, cele patruzeci și șase de cînturi ale lui *Orlando Furioso* (mi-am completat lectura mai tîrziu cînd a văzut lumina cea de-a treia ediție, definitivă) și, fascinat de descoperirea unei lumi de miracole, am citit și cele două poeme anterioare acestuia, ce se învîrt, asemenea unor roți pline de podoabe, baroce, în jurul paladinilor: cele douăzeci și opt de cînturi ale lui *Morgante*, de Luigi Pulci, și cele șaizeci și nouă de cînturi ale lui *Orlando Innamorato*, de Matteo Maria Boiardo. Aceste lecturi, niște foiletoane poetice fabuloase, ar fi anevoioase pentru nerăbdarea mea de astăzi, dar pe atunci m-au pasionat întrucît, cu infinitele lor episoade, situații, personaje și încîlcite legături familiale de dragoste și de perfidie, erau ceva cam în genul unor *romans-fleuves* ale Renașterii. Mai presus de interesul lor fantastic, m-a sedus umorul epic. Sensibilitatea mea a reacționat totdeauna în același fel, iar dacă astăzi mă atrag scriitori atît de diverși, de la Dante, Shakespeare și Góngora pînă la Proust, Joyce și Virginia Woolf (și, la fel, zbuciumatul și minunatul autor al *Lolitei*, asta se datorează — pe lîngă calitatea lor esențială, indiscu-

tabil, foarte profundă — şi stării de ironie teribilă care, la mijlocul unui paragraf aparent foarte grav, îi face dintr-o dată capabili să zîmbească şi să rîdă, înrudindu-i cu picturile flamande care, în opulenţa compoziţiilor, deschid mici portiţe neştiute înspre zone de graţie cotidiană şi picturală, ce ne apropie irezistibil de autorii lor, ştergînd maiestuoasa depărtare a timpului şi a împrejurărilor.

Cîtă bucurie nu mi-au produs cele două poeme *Orlando* şi acel *Morgante!* Ce influenţă fantastică au exercitat asupra mea! Cît m-au ajutat pe atunci să trăiesc, colorîndu-mi viaţa în reflexe aurii! Ceea ce eu nu puteam face, tot ce n-aş fi putut eu întreprinde vreodată, făceau alţii pentru mine, ţişnind înarmaţi din acele cărţi. Pricep fervoarea pe care au trezit-o. Înţeleg de ce marchiza de Mantova şi Galeazzo Visconti se împotmoleau în dispute cu privire la întîietatea lui Rolando ori a lui Rinaldo, de parcă ar fi discutat meritele lui Pompei şi ale lui Cezar. Cine pătrundea în acea lume de copleşitor farmec, îi simţea pe eroii săi vibrînd în jur, mai vitali decît cruzii fanfaroni care ne înconjurau. Brutalitatea vicleană a condotierilor şi a principilor ucigaşi, otrăvitori, care mă îngrozeau într-atîta, aceea a tatei, care mă zvîrlise într-o temniţă unde ţinea ascuns scheletul cu coroana de trandafiri, cea a fratelui meu, Giorlamo, care mă hăituia cu amicii lui de beţie în nopţile de la Bomarzo, se transformau în paginile lui Ariosto într-o nebună, divină încleştare de giganţi şi de campioni, galopînd ori violînd îmboldiţi de un soi de sfîntă bucurie igienică. Totul creştea în acele pagini, totul devenea uriaş. Uitînd de mine însumi, intram şi eu în povestiri precum un războinic, ca un gigant în plus, de parcă m-aş fi îndreptat şi ca şi cum una din zînele ce trec prin ele m-ar fi vindecat cu o uşoară atingere, de samarul pe care soarta mi-l zvîrlise pe umeri. Ah, minune! Minune între minuni!

Messer Pandolfo nu-mi aproba exaltarea. Îl considera pe Ariosto prea popular şi oarecum de prost gust. Acel *„fra l'una e l'altra gamba di Fiammetta...„*[1], din cîntul XXVIII, îl scotea din ţîţîni. Ochelarii săi de mic dascăl de ţară nu-i îngăduiau să vadă mai încolo de arhetipurile clasice între care i se mişca pana scolastică, sigură că nu se înşală. El era de partea lui Achile şi a lui Enea, care aveau paşapoarte homerice şi vergiliene, legalizate oficial, din îndepărtata antichitate, cu multe ştampile erudite. Rolando şi Astolfo i se păreau nişte născociri îndoielnice, provenite dintr-o sursă anonimă, care se furişau pe ascuns între busturile sacre şi se încumetau

[1] Între unul şi celălalt picior ale Fiammettei... (it.).

să se compare cu acestea. Pentru el nu erau mai mult decît niscai aventurieri proslăviți de acrobați și de povestitori orbi, prin piețe, lipsiți de noblețea augustă care este patrimoniul neîndoielnic al *Iliadei* și al *Eneidei*, cîntați de poeții culți ce sucombau în fața unui soi de snobism de-a-ndoaselea, făcîndu-se vinovați de viciul de neiertat că substituiau latinei rituale a poeților o limbă inferioară, cea de toate zilele. Desigur, nu-și exprima repudierea cu voce prea tare și se limita la reticențe monosilabice, căci nu voia să se compromită în fața unor seniori frivoli la a căror favoare jinduia. În schimb, Pierio Valeriano — care, de altfel, este citat în *Furioso* — își dădea, scrîșnind printre dinți, încuviințarea pentru acest poem, cu sagacitatea ductilă conferită de îndelungata experiență de curte, care-l povățuia că, dintr-o misterioasă rațiune supărătoare, seniorii nu se înșală exprimîndu-și părerea cu privire la tot ceea ce ține de rafinamentul cel mai subtil și că marile doamne, ilustre diriguitoare ale opiniei, posedă, atunci cînd creează moda (cea care, invariabil, de-a lungul secolelor întemeiază ori stimulează instituțiile de artă), un fler special ce le permite să discearnă intuitiv noile valori ale spiritului legate de anumite aspecte particulare ale civilizației.

Adevărul este că elegantele curți din acea vreme, imitîndu-le pe cele de la Ferrara, Mantova și Urbino, rămîneau extaziate, în fața poveștilor cu mulți cavaleri, în care recunoșteau ceva cam în felul preamăririi faptelor legendare ale strămoșilor mitologici, ceva ce li se părea a le aparține tocmai pentru că le justifica atît de bine prerogativele. Și, cu toate că baronii se prefăceau că își bat joc cu indulgență de oamenii simpli și creduli capabili să aprecieze doar învelișul exterior al complicatelor istorisiri și care, îi ascultau uimiți, în piețe, pe povestitorii ambulanți ce relatau peripețiile lui Brandimarte — cum a fost furat din casa-i părintească și vîndut ca sclav, pînă ce s-a descoperit că acest sarazin era fiul regelui din Insula Îndepărtată și s-a căsătorit cu adorata-i Fiordiligi, altă servitoare a aceluiași senior, aflîndu-se că, la rîndul ei, era fiica regelui Dolistone... —, ei, baronii, doar simulau că își bat joc, rezemați în coate pe la ferestrele palatelor lor, pentru că după aceea, rîzînd și frecîndu-și mîinile, porunceau ca rapsozii scornitori de povești să urce scările și se desfătau cu fabulele lor de magic atletism. Messer Pandolfo nu-i pricepea. Trebuia, pentru asta, să fii mai aristocrat, ca noi, ca Gonzaga și Montefeltrii, sau mai plebeu, ca auditoriul din micile piețe. Într-un cuvînt, era nevoie să fii mai autentic, mai puțin artificial. Pe mine, m-au emoționat ca și pe

Diana Orsini. Priveam aceşti eroi ca pe nişte rude. Dacă mi s-ar fi spus că Brandamante, sora lui Rinaldo, care umbla pe drumuri îmbrăcată într-o armură scînteietoare şi lupta de la egal la egal cu bărbaţii, făcea parte din genealogia mea, nu m-aş fi mirat cîtuşi de puţin, pentru că în genealogia mea figura prinţesa de Taranto, Maria d'Enghien, soţia lui Raimondello Orsini, cuceritor al Sfîntului Mormînt, iar această prinţesă, moştenitoare a unor magnifice proprietăţi, rămasă văduvă, a apărat Taranto precum un căpitan viteaz, purtînd spada şi platoşă, împotriva regelui Neapolelui, al Siciliei, Ungariei şi Ierusalimului, cu care a isprăvit prin a se căsători, fapte care ar putea constitui cu uşurinţă un cînt în plus din *Orlando Furioso*, iar dacă Bradamante reieşea a fi o succesoare mitică a Ippolitei, regina Amazoanelor, şi a Camillei, cea care l-a ajutat pe Turno, cu armele, împotriva lui Enea, Maria d'Enghien fusese, în Italia, continuatoarea lor desăvîrşită în carne şi oase.

Amintirea acelor alegorii apăsa asupra mea cu putere. Ani după aceea, cînd am reuşit să duc la capăt Pădurea Sacră a Monştrilor, a cărei sămînţă se maturiza în adîncul fiinţei mele şi care a fost corolarul artistic al multor şi diverse contribuţii, amintirea celor două poeme *Orlando* mi-a sugerat unele dintre sculpturile sale cele mai ciudate, oameni neobişnuiţi, dragoni şi harpii, în aşa fel că dacă *suprarealismul* creaţiei mele — care provoacă actualmente atîta stupoare printre maeştrii atît de imaginativi din această şcoală, precum lui Salvador Dali — trebuie să fie căutat în izvoare telurice, ca acela care alimentează tradiţia etruscă locală, sau în omagii sentimentale, ca cel pe care îl suscită elefantul lui Abul, tot aşa mai trebuie căutat şi în vraja care emană din Boiardo şi din Ariosto, înfierbîntată de o fantezie genială. Dintr-un anumit punct de vedere, Pădurea Sacră din Bomarzo a fost, în piatră, ceea ce *Orlando Furioso* a fost în cuvinte nemuritoare. Atît una cît şi cealaltă iniţiază o epocă, o revoluţie în artă. Mă mîndresc cu partea ce îmi revine în cadrul acestei revoluţii, pe care criticii încă nu mi-au recunoscut-o pînă acum. S-a scris că *Furioso* reprezintă, alături de Boiardo şi cu Pulci, ultima formă a interesului pentru poezia paladinilor. Într-adevăr, însă pe lîngă asta reprezintă, în acelaşi timp, prima formă a altui interes, cel modern. La fel stau lucrurile şi cu sculpturile mele. O lume estetică nouă, mai liberă, aştepta în spatele Miracolelor mele, monument ridicat în cinstea lui Orlando, Ruggiero, Rinaldo, Angelica, pentru Astolfo, Brandimarte, Bradamante, pentru Grifone, Aquilante, Fiordiligi, Atlante sau pentru magul Merlin.

Ceea ce îmi accentua şi mai mult interesul pentru acele lecturi, este faptul că eu le identificasem personajele printre tovarăşii mei din Florenţa şi de la Bomarzo: Ippolito era Orlando; Clarice Strozzi, Bradamante; Pierio Valeriano, Merlin; Beppo era Brunello, servul cel hoţ, care îi fura Angelicăi inelul fermecat... vai, în urmă am verificat exactitatea acestei echivalenţe literare! Benvenuto Cellini era Astolfo; tata şi Girolamo erau Agramante şi Rodomonte, regii vrăjmaşi ai paladinilor; Caterina dei Medici era Marfisa; Adriana se vădea a fi mai multe femei, întrucît era ca îndrăgostitele succesive care apar în cînturi; iar Abul... pe Abul l-am căutat în poem pînă ce l-am găsit pe Aquilante cel Negru, frate geamăn cu Grifone cel Alb, şi-atunci cu mi-am dorit să fiu Grifone pentru că asta însemna că vom pleca împreună în căutarea aventurilor şi că, protejaţi de cele două zîne ale noastre, de Zîna Neagră şi de Zîna Albă — ale căror roluri se împărţeau în chip democratic între pantofăreasa din Portugalia şl Adriana dalla Rossa — vom lupta unul alături de celălalt şi vom ucide crocodilul sîngeros care îl păzea pe răufăcătorul din Egipt, fiul unei zîne şi al unui spiriduş. Eram prietenii lui Astolfo (ai lui Cellini-Astolfo), hîtrul, cel care spunea adevărurile, şi cum Astolfo a fost într-o insulă care era în realitate o balenă, asemănătoare celor descrise de soldaţii care se duceau în America şi în Indiile Orientale, am poruncit apoi să se sculpteze o balenă în Bomarzo, transformînd o rocă colosală într-un monstru cu fălcile deschise.

În grădina palatului din Via Larga, în *viridarium*[1]-ul umbros pe care familia Riccardi l-a distrus din prostie un secol mai tîrziu, cînd l-au cumpărat de la Medici, între arbuştii tăiaţi în formă de cerbi, de cîini, de elefanţi şi de galere cu velatură umflată, eu mă ascundeam să citesc, după lecţii. Uneori venea Abul să se aşeze la picioarele mele şi eu ghiceam în ochii lui că dorea să-i povestesc una din acele istorii de necrezut. Atunci îi povesteam episodul în care Aquilante cel Negru şi Grifone cel Alb au luptat, nedespărţiţi, pentru a obţine armele lui Hector, troianul, sau episodul cînd au apărat-o pe Angelica; şi dacă briza răvăşea frunzişul, gîndeam că Zîna cea Albă şi Zîna cea Brună ne spionau în spatele gardului de cimişir. Sau, dacă întîmplarea norocoasă făcea ca Adriana şi Caterina să apară prin grădină, mă încumetam să le vorbesc şi eram atît de pătruns de muzica endecasilabilor şi a limbajului lui Ariosto că mă străduiam să le reproduc în discuţiile mele crezînd că vor-

[1] Loc cu verdeaţă, grădină (lat.).

bese în versuri. Ele izbucneau în rîs iar eu, fără să știu dacă rîdeau de metaforele mele absurde sau de înfățișarea mea încă și mai absurdă, reveneam cu picioarele pe pămînt, transformat de magii cei mîrșavi într-un cocoșat retoric, și mă rușinam sondînd cu disperare în ochii lor cauza exactă a rîsului pînă ce, cu proxima ocazie, din nou vrăjit de magia lui *Furioso*, le recitam iar neajutoratele versuri aprinse și iarăși mă amăram.

Așa trăiam eu, ca într-un vis. Așa îmi petreceam zilele. Totul era vis la Florența: Ippolito, Aricsto, Adriana, Abul, Orlando, Bradamante; Maestrul Pierio Valeriano hotărîse să studiem *Istoria Naturală* a lui Plinius, care ne învață că nu există nimeni mai nefericit și nici mai orgolios decît omul, și care ne mai învață că nici o ființă nu posedă o viață atît de fragilă și nici o pasiune atît de arzătoare. Iar textul său, adnotat, mi-a iluminat imaginația cu tot mai multe figuri himerice; basiliscul, a cărui privire pîrjolește iarba și distruge pietrele, fenixul, ce trăiește atîta timp de cît au nevoie soarele, luna și cele cinci planete pentru a-și recupera poziția lor inițială, hipocentaurul, dragonul, înorogul, grifonul cu urechi lungi și cioc încovoiat, sfinxul cu blană roșcată, catovlepul, al cărui cap e atît de greu că și-l tîrăște și a cărui ochi ucid, iepele pe care le fecundează vîntul... Totul, persoanele, literatura, studiul, era ca un vis multicolor, cu multe cupole, portice, prin care treceau, fulminante, amazoane iuți și animale neverosimile. Totul a fost un vis care îmi hrănea imaginația și neliniștile mele de copil fragil și înfierbîntat, confirmînd pe de-a-ntregul afirmația dispreţuitoare a lui Plinius. Un vis...

Pînă cînd s-a îmbolnăvit Adriana.

*

* *

Boala ei era una din cele misterioase, al cărei diagnostic scăpa medicilor din Florența. Primele zile, pentru a implora milostivirea cerului în ajutorul copilei, Clarice Strozzi a pus să se cumpere o figurină de ceară din Via dei Servi unde era sediul fabricanților de marionete: o păpușă care, cu părul ei blond, intenționa să reproducă trăsăturile Adrianei, și a trimis-o bisericii Annunziata, unde au atîrnat-o printre sfeșnice, închinînd astfel pe cea suferindă Fecioarei. Dar Adriana nu s-a mai însănătoșit. N-au servit la nimic medicii ignoranți, pe care Henri Cornelius Agrippa îi compară cu niște corbi ce se învîrt în jurul hoitului și care, după spusele sale, tot umblă melancolic de la un spițer la altul, întrebîndu-i dacă

nu au mostre de urină pentru a le examina. Probabil că răul avea o legătură cu ciuma care pustiise Florența cu doi ani înainte, despre care se pomenea ca de cea mai mare pedeapsă pe care orașul o suferise din secolul XIV încoace, și care a reapărut mai tîrziu, îngrozitoare, devastatoare, odată cu o suită de șarlatani ce prescriau poțiuni nefolositoare și care, speriați, au dispărut imediat. Adriana, dalla Rosa se stingea în patul ei din palat. Adriana, mai frumoasă ca oricînd, în camera sumbră ce mirosea a medicamente, cu ochii săi ciudați, violeți, aprinși devenise atît de lipsită de putere și de transparentă încît figura ei amintea de acele camee imperiale, cu vinișoare albastre la tîmple. Mîinile îi zăceau în așternut, lipsite de vlagă. Slăbise într-atît, încît topazul îi aluneca de pe deget, gata să cadă. Așa am văzut-o de mai multe ori, timp de patru săptămîni.

Noaptea, cînd nimeni nu băga de seamă, eu mă strecuram spre camera ei în vîrful picioarelor, furișîndu-mă, cu o feștilă ce abia pîlpîia, prin coridoarele singuratice. Avea grijă de ea o jupînească de-a Claricei, ce se numea Nencia, femeie deja în vîrstă la vreo patruzeci de ani, cu șolduri puternice, al cărei miros greu se amesteca cu cel al poțiunilor și care, de îndată ce soseam eu, mă întîmpina cu un surîs complice, îmi făcea o reverență curtenitoare, cedîndu-mi scaunul pe care veghea moțăind lîngă pat și se îndepărta înspre fundul încăperii, în semiîntuneric. Mă așezam acolo; întindeam picioarele pe un taburet; și toată sarcina mea consta în a-mi vegheа adorata, al cărei delir, presărat cu o seamă de cuvinte confuze, creștea înspre zorii dimineții. Uneori îmi luam cu mine o carte, pentru a alunga toropeala, și atunci încăperea se umplea de vrajă. Cum Ariosto tot deapănă în poemul său numele locurilor din Italia, care se înșiră din Alpi pînă în Sicilia, episoadele îmbrăcau pentru mine o realitate alarmantă. Închideam ochii pe jumătate și-l invocam pe Merlin să dea fuga, pentru ca, printr-un filtru sau cu un gest, să o salveze pe Adriana. Alteori, Nencia înainta ca să-mi spună încet, cîte ceva, părînd a se fi înfiripat, cu figura energică și cu mersul neașteptat de elastic pentru volumul ei, din tapiseriile nedeslușite ce contribuiau la magia locului, întrucît doamne surghiunite țesuseră în acele postavuri, cu veacuri înainte, figurile altor doamne, ca și ele prizoniere și triste, lîncezînd etern printre ogari și copaci. Nencia nu era căsătorită, și mărturisesc că apropierea ei mă neliniștea puțin încă de pe atunci, căci dintr-o dată privirea i se aprindea peste nasul autoritar și, cu toate că folosea formule respectuoase, prezența ei iscoditoare se adăuga tulburării ce se năștea

din acea atmosferă. Îmi vorbea despre copilăria ei, petrecută într-un sat de prin împrejurimile Romei. Devoţiunea sa pentru familia Orsini se învecina cu extravaganţa. I se umplea toată gura cînd făcea aluzie la vreunul dintre ai noştri. Simţea, am priceput imediat, o admiraţie oarbă pentru vechile familii, pentru titluri, pentru gloria genealogiilor. Din cînd în cînd, se încumeta să formuleze cîte o întrebare, iar eu, măgulit de curiozitatea ei, mă grăbeam să-i răspund, descurcînd iţele neamurilor mele şi ale vieţilor lor, de parcă aş fi ridicat înaintea ochilor ei avizi un colţ al vălului care acoperea o *sancta sanctorum*[1] orsiniană. De asemenea, pentru ca să păcălim somnul, stăteam la poveşti despre spiriduşi şi minuni. I-am povestit ce citisem în Plinius cu privire la hipocentaurul, conservat în miere, pe care i l-au trimis din Egipt împăratului; iar ea mi-a povestit ceea ce ştia despre monstrul pe care l-au expus la Roma, în Campo dei Fiori, în apropierea palatului Orsini, şi care avea trup de copilă, coadă şi cap de pisică. Cînd o ascultam iscodeam prin unghere de frica spectrelor.

Această intimitate i-a stimulat îndrăzneala şi, într-o noapte — îmi amintesc că Nencia se aşezase la picioarele patului şi că eu stăteam în poziţia mea obişnuită, lungit pe taburet, cu cartea deschisă pe genunchi—, pe la jumătatea unei conversaţii, cînd eu, în surdină îi explicam poziţia bunicului meu Franciotto la curtea lui Clemente VII, exagerîndu-i poate creditul de care se bucura în camarila pontifului, femeia îşi apropie bustul rotund, întinse o mînă şi îmi atinse un picior, cu aerul că e furată de interesul pe care îl stîrnea în ea povestirea. Acel contact neobişnuit, însoţit de o adiere de miros acru, mi-a produs greaţă şi o anume repulsie greu de catalogat, senzuală fără îndoială, care nu era neplăcută, astfel că, îmbujorîndu-mă, am revenit la lectura lui *Orlando Furioso*. Pe mine mă măgulea, bineînţeles, să observ importanţa pe care femeia aceea fără noroc la măritiş o acorda tuturor celor ce ne priveau (o dată chiar îmi spusese: „Orsinii, sînt făcuţi din alt aluat decît Medicii, domnule Pier Francesco"), însă şi mai mult mă măgulea faptul că, deşi eram încă un copil, şi cocoşat pe deasupra, eu fusesem în stare să provoc — eu însumi, doar eu, eu, datorită meritelor mele mizerabile — un interes aparte în acea femeie binefăcută şi matură, cu o umbră de puf pe buze şi cu carnea tare ce i se ghicea prin decolteu, peste care aurul lumînărilor arunca reflexe aurii. Însă, imediat, de parcă se căia pentru îndrăzneala sa, Nencia se

[1] Sfînta sfintelor, adică altarul (lat.).

îndepărta către fundul încăperii, în refugiul negru verzui al tapiseriilor, ca şi cum s-ar fi pierdut într-un crîng, iar eu îmi recăpătam calmul cu încetul, contemplînd-o pe inspiratoarea versurilor mele, ce se deslușea ca o fantasmă, în dezordinea cuverturilor, dincolo de geometrica irealitate cristalină pe care o proiecta, cu turnesolul său, reflexul sticluțelor. Apoi, ca şi în alte ocazii, am sfîrşit prin a adormi şi nu ştiu dacă am visat că Nencia mă mîngîia sau într-adevăr m-a mîngîiat, lunecîndu-şi mîinile tremurînde peste picioarele mele inegale, aşa cum ar fi atins o relicvă, pentru că asta însemnam noi, Orsinii, pentru ea, nişte relicve lumeşti şi războinice, nişte relicvarii de sînge dumnezeiesc, ce erau venerate în cele mai nobile palate ale Europei, de vreme ce aveam, în oricare dintre palatele curților mari, alianțe numeroase şi rude, iar careurile blazoanelor noastre se întreţeseau cu cele ale caselor celor mai importante din Italia şi de dincolo de frontierele ei; aşa că pînă şi eu, pentru că mă împărtăşeam din sîngele Ursoaicei, chiar şi eu cel care întorceam capul atunci cînd dădeam nas în nas cu imaginea mea într-o oglindă, meritam să fiu idolatrizat în secret şi să fiu atins şi mîngîiat cu o teamă superstiţioasă şi cu satisfacţie, de parcă din mine ar fi emanat un fluid sacru, antic şi triumfal ca şi casta noastră respectată. Dar de data aceea, pe jumătate atipit — şi, o repet, poate chiar visînd —, am crezut că disting în atingerea reverenţioasă şi faptul că mi se dedica un element în plus, ceva voluptuos, aproape licenţios, ceva ce mi se adresa mie personal şi care depăşea acea atmosferă de admiraţie atotcuprinzătoare faţă de sferele atît de înalte cărora le aparţineam, ceva ce nu se putea împărţi cu nimeni. Insist asupra a ceea ce poate fi luat drept o halucinaţie ce emana din lascivitatea mea intimă şi dureroasă, veşnic la pîndă, oricînd gata să născocească imagini convenabile, cu toate că, atunci, întorcîndu-mă ca un spectru în iatacurile mele, duceam cu mine o senzaţie aproape de repulsie, fiind, în acelaşi timp, oarecum măgulit de acea cucerire care-mi, pricinuia o nouă neliniște.

Între timp, Adriana părea să se întremeze încetul cu încetul de parcă adolescenţa ei ar fi biruit asupra răului. Foarte slăbită, supusă încă unor deliruri intermitente, de fiecare dată tot mai rare, m-a recunoscut şi mi-a mulţumit pentru solicitudine. Femeia a dispărut atunci, ca şi cum n-ar fi existat, confundîndu-se la fel ca în primele zile cu faldurile cețoase ale tapiseriei, însă eu — pentru că Adriana era atît de slăbită — nu mă hazardam să prelungesc discuţia cu ea, aşa că o tăcere apăsătoare plutea în mod obişnuit

asupra noastră. Mă întreţineam singur, meditînd la trecutul meu nedrept şi la perspectivele-mi viitoare. Nimeni nu-mi interzicea să fantazez, iar în închipuirile mele destinul Adrianei şi al meu se împleteau căci eu, în chip prodigios, nu mai eram ghebos, astfel că ne întorceam la Bomarzo împreună, să stăpînim alături de bunica. Alte himere — cea a unui viitor eroic, demn de faptele Orsinilor; cea a slăvitelor izbînzi literare; cea a fericitei prictenii cu negrul Abul, împărţită cu Adriana, sau cea a privilegiatei nemuriri pe care mi-o făgăduia horoscopul lui Sandro Benedetto — pluteau împrejur, înaripate, reverberînd ca lumea Orlanzilor; iar adevărul este că, dacă eu mă întorceam noapte de noapte să mă ghemuiesc la căpătîiul sărmanei mele iubite, o făceam nu doar pentru a-i veghea somnul neliniştit, ci pentru a mă desfăta, în încăperea-i liniştită, cu o viaţă închipuită şi glorioasă, recreată fără răgaz. O făceam, de asemenea, pentru că uşurării pe care o experimentam acolo, împletind-o cu utopice iluzii care dobîndeau consistenţa unei realităţi fericite, i se adăuga emoţia tulburătoare pe care mi-o cauza prezenţa celeilalte femei, femeia ce ar fi putut să fie mama mea, dar care mă tulbura cu senzaţii ambigue şi pe care eu o întrezăream dincolo de candelabre, ca pe ceva dens şi scrutător.

Într-o zi, în zori, solitudinea noastră s-a sfărîmat. Uşa încăperii s-a deschis şi Beppo a intrat cu zîmbetul din totdeauna, ce-i stăruia neclintit pe faţă. Mi-a spus că fusese în camera mea, bănuind că eu îl chemasem, şi că, neliniştit de a nu mă fi găsit acolo, la o oră atît de înaintată, ieşise să mă caute prin încăperile castelului. Subţirimea pretextului m-a iritat. M-a iritat că mă descoperise în acel loc şi cu siguranţă mi-aş fi ieşit din fire şi-l pedepseam, ca atunci în Arezzo cînd mi-a propus să-i împart patul şi tîrfa, dar se găseau în preajmă Nencia şi Adriana... M-am limitat, deci, să-i poruncesc să se retragă, stăpînindu-mi cu greu mînia şi observînd, în timp ce îi vorbeam grăbit, cu cîtă iuţime îi alergau privirile prin cameră, punînd stăpînire asupra a tot ce conţinea, de la silueta mea, a cărei cocoaşă îmi împovăra şi mai mult spinarea, pînă la figura ce zăcea în pat şi care, la rîndu-i îl învăluia în lumina afectuoasă a privirii sale, şi pînă la cea de-a treia figură care, apărută în penumbra colţului său, îl saluta cu o scurtă înclinare şi răspundea la surîsu-i etern cu alt surîs cordial.

Acea interferenţă efemeră a sfîşiat vraja. De atunci mi s-a părut că atmosfera se schimbase, ca şi cum în ea s-ar fi strecurat o otravă insesizabilă. În noaptea următoare, Nencia a ieşit din izolarea ei pentru a mă chestiona dacă Beppo era în serviciul meu de

mult timp şi pentru a afla, cu o indiscreţie supărătoare, amănunte despre familia lui. Am mormăit că eram la curent cu legenda originii lui, care-l făcea fratele meu bastard, legendă pe care fără îndoială Beppo însuşi o răspîndise în şleahta pajilor pentru a-şi spori creditul. I-am răspuns brusc, punînd la punct problema cu o mutră dispreţuitoare, fără să-mi dau seama că aşa confirmăm zvonurile, dar am înţeles că nu cîştigasem şi, spre sfîrşitul săptămînii, o bănuială crudă — aceea că poate dimineaţa, cînd eu asistam cu Medicii la lecţiile lui Messer Valeriano, Beppo putea foarte bine să viziteze pe ascuns încăperea Adrianei dalla Rosa — îmi crescu în suflet fără ca nimic ferm să contribuie s-o alimenteze; a crescut ca o intuiţie, ca un avertisment subtil de pericol. I-am întrebat pe Ignacio şi pe Abul despre asta, cu subterfugii, întrucît mi se părea necuviincios să le dezvălui o îndoială atît de jignitoare, dar ei n-au ştiut să-mi lămurească nimic. Am întrebat-o de asemenea, pe Nencia, care nu m-a înţeles ori s-a prefăcut că nu mă înţelege, întrucît eu formulam întrebarea mea sibilină cu asemenea ocolişuri şi scuze că era chiar posibil să nu fiu înţeles. Cu Clarice şi Caterina era inutil să vorbesc; temîndu-se să nu se contagieze de acea necunoscută febră, nu intrau niciodată în partea palatului unde se chinuia Adriana, asistată de neputinţa emfatică a medicilor. Neîndoielnic însă că vraja se rupsese şi că, deşi am continuat să dau fuga la locul nefericirii mele — iar, în două rînduri am ajuns acolo înainte de prînz, fugind de la lecţie —, n-am putut dovedi nimic şi, de n-aş fi fost atît de gelos şi neîncrezător, aş fi uitat poate incidentul şi consecinţele pe care le bănuia neliniştea mea.

În acele zile tulburarea mi-a sporit din pricina pierderii topazului prietenei mele. Am observat că nu se mai găsea pe inelarul ei într-o noapte, de îndată ce sosisem şi, cu voce alterată, i-am atras atenţia însoţitoarei sale. Era imposibil s-o întreb ceva pe Adriana, căzută în semitoropeală, astfel că femeia şi cu mine am început să-l căutăm pe jos şi în aşternut, ridicînd sfeşnicul care-o deranjă într-atît pe Adriana încît mă rugă să-l îndepărtez. Nencia mi-a promis că în ziua următoare, cînd va primeni bolnava, o să caute mai bine şi, cu siguranţă o să-l găsească. Dar inelul, magicul inel, care o apăra pe Adriana precum o armură fermecată, n-a mai apărut între cei patru pereţi.

Ca să dau o idee de intensitate agitaţiei pe care mi-a pricinuit-o rătăcirea inelului, trebuie să insist asupra trăsăturilor superstiţioase ale spiritului meu, pe care le împărtăşeau de altfel şi oamenii cei mai culţi ai secolului. Papa Paul III Farnese, care şi-a pus tiara

puţin mai tîrziu, a trăit înconjurat de ocultişti şi de astrologi, şi, procedînd aşa, împărtăşea credinţa în preziceri a lui Boccaccio, care, cu două secole în urmă, dovedea o încredere de neclintit în prevestirea prin vise şi în faptul că Enea vizitase cu adevărat Infernul. Înţeleptele doamne care conversau în latină, stăpînitorii faimoşi ce cîrmuiau statele socoteau autentică existenţa spiritelor şi posibilitatea de a iscodi în trecut şi în viitor. Se comportau precum dictatorii contemporani nouă — Hitler este un celebru exemplu — care, asemenea străvechilor monarhi ai Egiptului, ai Chaldeei, ai Greciei, şi ai Romei, ce desluşeau viitorul în zborul păsărilor, în măruntaiele victimelor, în vorbele preoteselor inspirate de aburii tainici, nu au făcut un pas fără să consulte semnele din stele, din cărţile de joc sau înainte de a desluşi desenul din podul palmei. Înclinaţia către ocult exercită asupra oamenilor o putere deosebită şi justificată. Thomas de Quincey a calculat că pentru fiecare superstiţie de tipul celor pe care le întîlnim la păgîni, noi posedăm douăzeci. O calcula în secolul XIX; acum, probabil, avem şi mai multe. Să ne amintim, de exemplu, curiozitatea pe care a stîrnit-o în cazul meu horoscopul lui Benedetto, ghicitor al unui căpitan atît de serios precum Niccolò Orsini, a cărui fiică s-a căsătorit, de altminteri, cu un frate al pontifului Farnese, de care am amintit mai înainte, el fiind cel care a înnodat legăturile superstiţiei între cele două neamuri. Despre o problemă atît de îndrăzneaţă ar trebui scris mult. S-au scris cărţi întregi şi vor continua să se scrie. Eu constitui oricum proba vie că întocmirile aparent logice, care guvernează lumea, spre liniştea locuitorilor săi, sînt susceptibile de a se modifica dintr-o dată, încălcînd legile cu cea mai solidă reputaţie. Şi nu trebuie uitat că eu l-am văzut pe Diavol, *vu, de mes yeux vu*[1]. Am crezut şi cred că unele dintre făpturile pe care le numim morţi sînt capabile să ne apară în condiţii determinate. Cred că ne înconjoară tot timpul. Cred că ne spionează din balcoanele cerului, pe care le menţionează Baudelaire şi, coboară din ele, dacă o socotesc oportun, pe trepte de ceaţă. Şi am crezut şi mai cred că anumite obiecte — cu pretinsa lor imobilitate, presupusă — anumiţi arbori, anumite edificii, nu sînt ceea ce par a fi. Pe-atunci, mai mult ca sigur, s-a consolidat — datorită faptului că mă mişcam într-un climat prielnic, între vrăjitoare zburînd şi eruditi ce afirmau, ca Paracelsus, existenţa spiriduşilor şi a nimfelor sau care jurau că

[1] Văzut, văzut cu ochii mei (fr.).

posedă, precum Cardano şi, ceva mai tîrziu, Torquato Tasso, un demon familial — credinţa-mi etruscă în forţele secrete şi în imixtiunea lor permanentă în mediul nostru. La mică distanţă de Florenţa, către Fiesole, în Fontelucente, o vrăjitoare cu ochi şi dinţi falşi extrăgea apa magică. Mai înspre sud, în Norcia, aproape de Spoleto, se înălţa ameninţător marele centru necromant al Apeninilor, unde se consacrau cărţile esoterice şi unde sălăşluiau, într-un puţ, surorile Sibilei de Norcia şi mătuşa Fetei Morgana. Aretino o consemnează, poate în glumă, poate şi cu teamă deghizată. Se va deduce, pe baza atîtor antecedente, tulburarea pe care am încercat-o văzînd că lipseşte inelul Adrianei.

Copila nu putea să lămurească cele întîmplate. Slăbiciunea-i încurca imaginile delirului cu cele reale. Avea impresia că Beppo fusese alături de ea, însă nu-şi coordona amintirile. Apoi am aflat că nu-mi spunea tot adevărul şi am înţeles raţiunea pentru care Nencia tăcea. Topazul fecioarelor se volatilizase, devenise invizibil ca şi inelul pe care, în *Orlando Innamorato*, tatăl i-l dăduse Angelicăi şi care avea virtutea da a-l face să dispară pe cel care şi-l punea în gură şi de a îndepărta orice vrăji cînd şi-l punea în deget. Servul Brunello, trimis de regele Agramante, i-a furat inelul Angelicăi şi a dobîndit regatul Tingitana. Cineva îi furase inelul frumoasei mele şi dobîndise poate alt regat. L-am torturat pe Beppo cu întrebări, ca un inchizitor. L-am ameninţat cu tonul meu cel mai aspru; i-am promis bani; i-am dat. Şi n-am obţinut decît răspunsuri negative. Figura lui, pe care timpul i-o modela şi înfrumuseţea după asemănarea fratelui meu Girolamo, a rămas impasibilă. Atunci, întrucît Adriana fusese despuiată de piatra castităţii ce-o apăra de cursele erotice, am presupus — eu număram totuşi patrusprezece ani şi ingenuitatea mea gonea cot la cot cu pasiunea mea complexă, făcută spre a manifesta simultan mai multe fiinţe distincte — că tînăra, nemişcată, mi-ar acorda dragostea ei şi am redublat focul ineficace al bateriilor mele poetice, privirile languroase şi suspinele, aşezîndu-mă în clarobscurul locuinţei sale, în aşa fel ca numai faţa-mi fină, cu accente de patetism, şi mîinile-mi nobile, elocvente, să acţioneze ca emisari, ai duioşiei. Însă ea a opus atacurilor mele zidul indiferenţei ei, pînă cînd, într-una din zile, mi se năzări că ea se prefăcea a fi cufundată în somn cînd eu am intrat în camera ei. O oră după aceea adormeam, ca totdeauna (căci bietul cocoşat nervos, firav, prăpădit, adormea de-adevăratelea),

şi visam iarăşi că Nencia îmi mîngîie braţele şi pulpele cu o persuasiune expertă.

Între timp, fără nici un avertisment, cardinalul Franciotto Orsini a sosit la Florenţa.

* * *

Bunicul meu călătorea, după cum se cădea investiturii sale, cu o suită de treizeci de persoane. În palatul său din Monterotondo şi în cel pe care îl locuia la Roma, nu departe de biserica San Giacomo degl'Incurabili, slujeau cu totul vreo sută de servitori. Deşi nu m-am bucurat că îl vedeam, m-am bucurat gîndindu-mă că mi-ar aduce ştiri de la Bomarzo, iar luxul său mi-a măgulit vanitatea cînd a descălecat în *cortile*. Am dat fuga să-l întîmpin acolo, împreună cu cardinalul Passerini, Ippolito şi Alessandro. Era de ajuns să-l vezi pe bunicul meu pentru a-i evalua condiţia de nobil. Viaţa militară, maiestatea sa ecleziastică, educaţia în mediul lui Lorenzo Magnificul ca şi invulnerabilitatea pe care o dau sîngele vechi şi garanţia de a întîlni peste tot rude cu poziţie înaltă, contribuiau toate la a-i conferi prestigiul. Acest cumul de circumstanţe îl ajutase să triumfe asupra supărărilor generate de nişte finanţe în perpetuă dezordine, rod al risipei pe care o impunea emulaţia celorlalţi cardinali. Cu toate că rentele sale erau considerabile, nu ajungeau să-i acopere cheltuielile de la Monterotondo şi trăia mereu pe pragul ruinei. Pentru a-l ajuta, vărul său, Leon X, îi transferase moştenirea episcopului Silvio Panonio, însă după aceea a rezultat că respectiva moştenire nu era prea substanţială, întrucît, cu ani înainte, episcopul amintit amanetase parte din bunurile sale cardinalului de Aragón, deşi acesta poseda venituri enorme Franciotto Orsini a trebuit să facă tot felul de jalbe privind succesiunea cardinalului, pentru a putea să-şi înfrunte propriii creditori, dar pînă la urmă nu i-a mai rămas altă soluţie decît să cedeze unele din proprietăţile sale văduvei bancherului Chigi. Din cauza asta, atunci cînd părinţii mei s-au căsătorit, bunicul a putut să acorde numai o cincime din zestrea stabilită. Tata se-nţelegea cu el — erau, am spus-o deja, foarte asemănători — însă, de îndată, ce se ivea un motiv de discuţie, îi arunca în faţă neîmplinirea promisiunii. I-am văzut cu diferite prilejuri, la Bomarzo şi la Roma, aprinzîndu-se în aspre dispute. Aceî o mie două sute de ducaţi pe care încă trebuia să-i remită din zestre — deşi mama murise deja — îl duceau la disperare pe cardinalul Franciotto. Prodigalitatea-i nu cunoş-

tea margini. Livrelele servitorilor săi, îmbrăcaţi în culorile Orsinilor, costau o avere, la fel ca şi întreţinerea armelor, a haitelor, a cailor, a şoimilor, pe care-i trimiteau din Cipru, din Creta şi din nordul Africii, şi ca serbările cu care căuta să imite splendoarea medicee. Erau de pomină mitrele-i de mătase, blănurile de hermină, de jder, de zibelină, de postav căptuşit cu blană, pintenii de aur. Cardinalul Orsini se fudulea cu acea pompă. Numai cu mine era zgîrcit. De aceea, m-a surprins că, de îndată ce a pus piciorul pe pămînt şi mi-a întins mîna să i-o sărut, mi-a oferit un lanţ gros împodobit cu safire. O făcea pentru a se etala înaintea Medicilor, care l-au întîmpinat ca pe un datornic ilustru; Passerini i-a sărutat obrazul.

Dorinţa-i de a străluci în cercul descendenţilor Magnificului — de care, însă, îşi bătea joc în conversaţiile cu ceilalţi Orsini, căci îi considera parveniţi şi bastarzi — era vădită. Cu greu putea fi recunoscut în acel cavaler curtenitor, atît de respectuos cu doamnele, care împingea fandoselile pînă la afectare, bătrînul coleric din Bomarzo. Ca mulţi mari seniori, îşi rezerva proasta educaţie şi proasta dispoziţie constantă pentru acasă, aşa încît însuşi Ippolito, cînd am dorit să-i dau a înţelege cum că această atitudine nu trecea de o superficială mască şi că pe pămînturile noastre i se dusese faima de om violent, m-a repezit, spunîndu-mi că exageram şi că nu trebuia să îngădui să mi se înăcrească caracterul, căci colierul de safire ce-mi atîrna pe piept vădea sentimentele generoase ale părintelui mamei mele.

Împăunîndu-se, la prima serată, cardinalul a povestit împrejurarea în care participase la salvarea vieţii lui Leon X. Eu ascultasem istorioara de douăzeci de ori şi societatea reunită în sala de gală o cunoştea de asemenea, însă am urmărit plictisiţi relatarea (eu mă gîndeam la Adriana, la Nencia, la ce vor fi făcînd), în timp ce bunicul declama ca un actor ce se tot întoarce şi-şi repetă rolul, descrlind vînătoarea în timpul căreia un lup l-a atacat pe papă, iar Franciotto Orsini împreună cu cardinalii Salviati, Cibo şi Cornaro l-au protejat, în prăfăraia ce-o stîrneau cîinii, pînă ce căpitanul Annibal Rengoni a doborît fiara cu o lovitură de spadă. Sanctitatea Sa — al cărui cer era populat de numeroşi zei — a declarat că de l-ar fi avut pe însuşi zeul Marte drept apărător, nu l-ar fi păzit mai bine capul. Tot cu acel prilej s-au celebrat într-un turn al castelului Palo, funeraliile unui şoim al bunicului, (cred că pe asta am povestit-o deja; probabil, mă cam repet, ca şi el); această anecdotă a plăcut mai mult decît cealaltă. Clarice Orsini a declarat că nu există şoimi mai buni decît cei din Crêta, care sînt adevă-

raţi prinţi, şi spunînd asta i-a privit pieziş pe nelegitimii Alessandro şi Ippolito.

Franciotto Orsini a adus, de asemenea, ştiri despre situaţia Bisericii. Aflase că, ceva mai înainte, în vremea ciumei de la Roma, un grec amăgise poporul cu o farsă. Grecul asigura că îmblînzise un taur, murmurîndu-i la ureche cuvinte secrete, şi-l sacrificase în Colisseum, cu rituri păgîne, în faţa unui grup de nătîngi, pentru a potoli, după cîte spunea, puterile iadului. Romanii au crezut că s-a isprăvit cu lipsurile şi au făcut din taur un zeu. Cînd zbirii papali au încercat să-l închidă pe şarlatan, s-a iscat mare răzvrătire, aşa că a fost nevoie să se organizeze procesiuni expiatorii, cu oameni ce-şi loveau pieptul. Mi-am amintit de Abul, care-i vorbea elefantului Annone. Atunci am presimţit că într-o zi aveam să poruncesc să se ridice un monument elefantului şi că Annone, prin legătura sa cu Abul, va fi precum un zeu pentru mine. Însă evocarea grecului nelegiuit nu era ultima dintre grozăviile istorisite de cardinal. Pe străzile Oraşului Etern ieşiseră nişte călugări eremiţi suspecţi, care vocifereau şi-l numeau Anticrist pe Sfîntul Părinte, iar lumea aflase de prezicerea unui astrolog din Urbino care o încredinţase pe Agnesina Colonna, înainte cu vreo douăzeci de ani, cum că Roma va fi prădată de duşmani veniţi din nord, spunîndu-i că o dedusese din examinarea constelaţiilor Racului şi Capricornului. Bunicul era scandalizat. Dădea ochii peste cap şi-şi împreuna degetele a rugăciune. Unde o să mai ajungă lumea! În fond, îl încînta să le sperie pe rudele lui Clemente VII, în vreme ce afişa respectul filial pentru pontif. Nu reuşise absolut nimic în favoarea lui Maerbale, care avea deja treisprezece ani; nici măcar o promisiune. Lui Rafael Riario, lui Giuliano della Rovere, cel ce avea să fie Iuliu II, şi lui Ippolito d'Este li se acordase la şaptesprezece ani pălăria de cardinal. Ippolito a fost episcop la nouăsprezece ani, iar cu un deceniu mai tîrziu, Niccolò Caetani di Sermoneta a fost înălţat la purpură la doisprezece. Dimpotrivă, pentru Maerbale Orsini nu păreau să existe perspective iar aluziile bunicului său se năruiau în faţa antipatiei Vicarului[1]. Desigur, cardinalul a păstrat tăcerea asupra acestor eşecuri intime şi a continuat enumerînd nenorocirile publice. Colegul său, Silvio Passerini, a clătinat neîncrezător, capu-i de pasăre răpitoare şi şi-a încredinţat soarta Fecioarei Maria.

[1] Vicarul (lui Cristos), adică papa.

Singura dată cînd bunicul m-a primit singur, fără un stol de gentilomi şi servitori împrejur — căci în realitate nu venise să mă vadă, Florenţa constituind doar o etapă în călătoria-i către domeniile sale mai îndepărtate —, mi-a dat ştiri foarte sumare despre cei de acasă. Tata şi Girolamo erau plecaţi din nou la război. Încălcarea tratatului de la Madrid de către regele Francisc al Franţei, curînd după ce se văzuse eliberat, aţîţa jeraticul vrajbei. Bunica începea să se prăbuşească. Ieşea cu Maerbale — amintindu-mi-l împreună cu Diana Orsini, s-a folosit de prilej ca să-mi înfigă un spin al gelozieî — şi se plimba încet prin grădina de la Bomarzo. Mi i-am închipuit cu greu: ea dreaptă, sprijinită, în baston; el, săltînd graţios, mirosind florile; un paj şi nişte ogari în urmă. Lucrările *villei* progresau încet. Cardinalul nu era de acord cu cheltuielile ginerelui său care, după părerea lui, erau inutile, astfel că a schimbat discuţia... Studiile mele nu-l interesau. Plinius... Horaţiu... Catul... A căscat, m-a observat prin lentila pe care o folosea imitîndu-l pe Leon X, iar ochiul său, pe care cristalul gros îl mărea ca pe acela al unei broaşte, a trecut peste spatele meu, peste picioarele mele. M-a salutat făcînd un scurt gest cu mănuşa şi şi-a deschis cartea de rugăciuni. Nu ştiu dacă, în general, cardinalul avea obiceiul să se roage, însă din cînd în cînd frunzărea un devoţionar foarte frumos, încrustat cu miniaturi de Cosimo Rosselli.

* * *

Cu puţine zile înaintea plecării sale, bunicul şi-a arătat ghearele şi a avut o idee nemiloasă. Poate a făcut-o ca să-şi bată joc de mine; poate ca să mă pună la încercare; poate şi de bună credinţă, întrucît planu-i se potrivea conceptului său de virilitate; ori poate ca să ducă în Bomarzo, la întoarcere, detaliile picante ale unei anecdote şi să-i facă să rîdă pînă la lacrimi pe tata şi pe Girolamo, procurîndu-le o blestemată şi neînţeleasă voioşie; poate, la urma urmei ca să intre viclean în graţiile Medicilor, fiindcă nu ştia ce gîndeau despre nepotul său cel cocoşat, căci pentru nimic în lume nu i-ar fi întrebat pe Ippolito sau pe Clarice despre o temă atît de spinoasă, şi n-ar fi dorit cîtuşi de puţin să-i lase să bănuiască cum că rudenia îl orbea necuviincios cînd era vorba de mine.

I-a trecut prin minte că eu, care încă nu împlinisem cincisprezece ani, eram deja la vîrsta la care trebuia să cunosc cît mai intim posibil pe una din prostituatele faimoase pe care le asaltau cavalerii şi prelaţii şi ale căror cortegii mai sus-amintite, rivalizînd prin fast

cu cele ale doamnelor de seamă, mă uluiseră încă de la sosire, și a căror trecere pe străzile florentine o anunța clinchetul auriu al măgarilor. De ar fi avut alt caracter și alta i-ar fi fost dispoziția în fața nenorocirii mele, poate aș fi presupus acum că, procedînd astfel, bunicul încerca să nimicească complexele care, fără îndoială, îl stînjeneau și-l sufocau pe nepotul său diform, dar exclud această probabilitate și rămîn la prima presupunere cum că gîndul său a fost în mod gratuit nemilos, cu unele nuanțe sadice. I-a încredințat planul său lui Ippolito, care l-a găsit reușit — el, da, sînt sigur, acționînd în acest chip, a făcut-o socotind că era spre binele meu —, și ambii au urzit conspirația în care a intrat curînd, fără să-mi dezvăluie nici măcar o vorbă despre afacere, Beppo, gata oricînd pentru expediții de acest soi. Cu mine avea să meargă, de asemenea, Giorgio Vasari, să se confrunte cu o experiență asemănătoare. Însă nu era simplu să duci la îndeplinire un proiect ca cel pe care îl urzeau și s-a apelat la influența lui *capo* Ippolito și a cardinalului pentru ca să se împlinească în scurt timp.

Curtezanele — care odinioară se numeau, mai exact, păcătoase, *peccatrici* — se împărțeau pe atunci în trei grupuri mari. Erau prostituatele *honestae*, cele cu prestigiu deosebit; mai erau cele cu lumînarea, *de lume*, astfel denumite, după unii, întrucît în lipsă de servitori, își iluminau ele însele scările înșelătoare, mergînd înaintea oaspeților, tot ele fiind acelea care frecventau noaptea băncile de piatră ce flancau fațadele palatelor; și existau, în sfîrșit, cele care adăugau prostituției diverse profesii — croitorese, spălătorese — și obișnuiau să se adune în cartierele îndepărtate, în case ce simulau că se ocupă de plasarea servitoarelor, frecventate de funcționari și literați sărăntoci, sărmanii pe care îi descria dascălul meu Pierio Valeriano, aceia ce mîncau acolo, sporovăiau și se ocupau de îndeletniciri mai mult sau mai puțin complicate care le motivau prezența în astfel de locuri. Între o categorie și alta, circulau pe sub porticele Florenței anumite bătrîne, codoașe insalubre și vînzătoare de ierburi, unsori și băuturi de dragoste. Un băiat de condiția mea, fiu al ducelui de Bomarzo și nepot al unui cardinal al Sfintei Biserici Catolice, își putea încerca armele în bătălii de acest soi numai în cadrul primului grup, cel al *honestae*-lor, fapt ce complica lucrurile, căci *honestae*-le erau foarte dificile și vanitoase.

Am făcut deja aluzie la neliniștita încîntare cu care priveam defilînd cortegiile lor numeroase, atunci cînd se-ndreptau către liturghie sau spre băile publice, ori cînd se vizitau între ele, trecînd

cu o pompă pe care puteau s-o invidieze doamnele de neam şi cu avere. Tinerii patricieni învăţau în casele lor arta bunelor maniere. În acest sens au fost aliate folositoare ale civilizaţiei ca şi faimoasele *cocottes* ale Franţei lui Napoleon III, sau de la începutul acestui secol. Pentru a obţine o întîlnire într-una din fastuoasele lor reşedinţe, centru al snobismului intelectual, era nevoie să pui în mişcare un întreg mecanism de angajamente şi credite importante şi, chiar şi aşa, uneori era necesar să aştepţi îndelung pentru a te bucura de o atît de înaltă favoare. Acest lucru, cum e normal, le făcea să se umfle în pene. A fost una la Roma, care era chiar fiica (astfel se şoptea, cel puţin, lucru pe care ea nu-l dezminţea) puternicului cardinal de Aragón, cel ce irosise, înainte ca să-i parvină bunicului, moştenirea episcopului Panonio. În casa ei se discuta despre Petrarca, iar Ippolito dei Medici i-a elogiat părul în versurile ce încă mai dăinuie. A mai fost alta atît de trufaşă încît nu tolera nici unui bărbat să se apropie de ea decît în genunchi, din care motiv podeaua casei ei era semănată cu perne. Cea căreia i-am căzut în seamă era, desigur, una dintre *honestae*-le în discuţie, însă una dintre cele mai puţin ilustre. Răspundea la numele de Pantasilea, conform cu obiceiul care pretindea ca prostituatele *comme il faut* să-şi caute porecle în istoria veche sau în mitologice confuzii.

Poate cititorul nu a uitat că atunci cînd am conversat fugitiv cu Benvenuto Cellini, pe plaja castelului Palo, acesta mi-a povestit despre participarea lui la o petrecere a artiştilor, unde a adus un băiat spaniol deghizat în femeie, întrucît o cedase pe curtezana care trebuia să-l acompanieze unuia din prietenii săi. Acea curtezană era Pantasilea. De atunci, Pantasilea progresase. De la cercul artiştilor se ridicase lesne la cel al seniorilor şi ecleziaştilor care-i furnizau comenzile şi, din motive care se vor explica mai apoi a plecat de la Roma la Florenţa, unde a ajuns repede cunoscută. La ea s-a gîndit Ippolito dei Medici, atunci cînd cardinalul Orsini i-a comunicat planul său. Bunicul şi principele au pus în mişcare rotiţele intrigii şi — plata trebuie să fi fost substanţială — au reuşit, cîteva zile mai tîrziu, după unele plecări şi veniri ale lui Beppo, să aranjeze întrevederea dorită. Presupun că Beppo s-a folosit pe lîngă chipu-i frumos, de condiţia sa de curier şi de bancher improvizat, pentru a se bucura de favorurile Pantasileei fără nici o cheltuială personală. O presupun, dar, cunoscîndu-l, mi se pare evident să fi fost aşa. Cine ştie dacă n-o fi mînuit chiar argumentul că, de vreme ce trebuia să-l instruiască pe un cocoşat, era logic ca femeia să-şi

ia revanșa, mai înainte, cu un băiat ca el arătos și zdravăn. Sau, poate, în acest chip își va fi încasat comisionul. Oricum, faptul n-avea nici o importanță.

În timp ce se desfășurau manevre care mă priveau atît de îndeaproape, eu mă aflam la o mie de leghe departe de a mi le imagina. Continuam s-o vizitez pe ascuns noaptea, pe Adriana; continuam să străbat după-amiezele, împreună cu Abul sau Ignacio de Zúñiga, locurile unde floarea aristocrației galante florentine se aduna pentru a comenta evenimentele orașului și unde prietenia și înrudirea cu Medicii făceau să mi se tolereze aspectul fără o bătaie de joc fățișă. Între marmorele Pieței Santa Liberata, cu o atît de plăcută răcoare, pe banca Spinilor sau în galeria Tornaquincilor, una dintre cele cincisprezece *logii* amintite, care întruneau lumea vulgară și pe cea serioasă a orașului, auzeam comentarii despre politică, adultere, pictură, literatură... Pînă ce, în sfîrșit, atunci cînd totul a fost gata, bunicul m-a anunțat că în ziua următoare, după-amiază, mă voi bucura de privilegiul de a face o vizită („o vizită de dragoste", îmi spusese) în casa Pantasileei.

Știrea m-a năucit. Deși nu-mi dădea pace furnicarea lascivă, nu concepeam că așa ceva putea să mi se întîmple. Și cu atît mai puțin în acest fel. Uneori mă gîndeam că, într-un moment neprevăzut, se va produce întîlnirea-mi crucială cu o femeie — cu *femeia* — și mă mîngîiam cu gîndul că ea va avea loc ca rezultat al circumstanțelor, al hazardului, al destinului, aproape logic și inevitabil, așa cum o boală dă în convalescență, și nicidecum prin provocarea, cu lașă violenie, a contactului dorit și temut. Și, chiar dacă trebuia organizat din timp, niciodată nu mi-a trecut prin cap că el ar intra în preocupările bunicului, a cărui indiferență evidentă alterna, atunci cînd era vorba de mine, cu o repulsie abia ascunsă, astfel că, primind lovitura neobișnuită, prima mea presupunere a fost că planul lui Franciotto Orsini reprezenta o cursă. Teama de zeflemea, de o farsă, s-a adăugat atunci celeilalte frici, frica esențială pe care, datorită fizicului meu aparte și modului în care acesta îmi modelase psihologia întortocheată o încercam în fața misterului femeii. Am tremurat. Aspectul meu trebuie să fi fost ridicol în acea clipă și înțeleg zîmbetul ușor ce se ivi pe buzele cardinalului, sporindu-mi neliniștea. Pentru bunicul, pentru tata, pentru Girolamo, pentru îndelungatul șir al strămoșilor noștri splendizi, acele lucruri teribile li se vor fi înfățișat, atunci cînd le-au ieșit în cale, ca tot ce-i mai simplu și mai natural pe pămînt. Erau făcuți să le înfrunte, să le domine și să se bucure de ele. Eu, încă-

tușat de timiditatea mea și de obsesia tarelor trupului meu, care, în loc să-mi faciliteze descoperirea acestei lumi necunoscute, țintă a unui drum dificil, aveau să mi-o descurajeze și chiar să o împiedice — prin aversiunea pe care fără îndoială o vor trezi în necunoscuta-mi tovarășă de drum —, amînasem la nesfîrșit probabilitatea unei astfel de întîlniri și, dacă mi-o închipuiam, într-o anume ocazie, în vise, o învăluiam într-o aură ireală, ca și cum ar fi aparținut domeniului fanteziei. Dacă trebuia să se-ntîmple, întîmplă-se, se va vedea acolo... Refugiat, între timp în nemărturisita plăcere tainică pe care eu însumi o dezlănțuiam și care nu implica riscul vreunui refuz, fiindcă atunci cînd sărmana-mi senzualitate se-nflăcăra, eu eram cel care, ca un păpușar expert, mînuia după voie actorii ce participau la scenele sale; refugiat, de asemenea, la adăpostul unui labirint sentimental care îmi îmbăta sufletul și îmi popula singurătatea cu diferite emoții la care Adriana, Nencia și Abul contribuiau cu diversitatea personalităților lor, eu credeam că nu se mai cerea nimic pentru a da curs trebuințelor mele adolescentine. Să fiu lăsat în pace: asta era tot ceea ce doream. Să mă uite, să fiu lăsat în pace...

Era zadarnic să încerc să mă opun. Știam prea bine ce zăcea în bunicul meu. Orice intenție potrivnică ar fi agravat lucrurile.

— Ippolito dei Medici, îmi spuse cardinalul, a avut bunăvoința de a consimți să te însoțească. Poți să te consideri bine slujit cu un principe drept scutier. Eu n-o fac, din respect pentru purpura asta. Înainte, cînd purtam arme, era altceva... Aș fi mers cu tine. Va mai merge și pajul tău Beppo, care-i atît de isteț. Și va mai veni și băiatul ăla pictor, Vasari. Cred că și el — surîse bunicul și-și arătă gura știrbă — va face prima vizită lui Venus. Ferice de voi! Sînteți de invidiat...

Singurul lucru pe care l-am obținut, căci bătălia era dinainte pierdută, a fost ca Abul să participe la isprava noastră. Cu el alături m-aș fi simțit mai sigur și Franciotto Orsini l-a lăsat cu plăcere. Exulta de bună dispoziție. Mi-a întins o sticluță și a adăugat:

— Parfumează-te, Pier Francesco. Tînărul principe trebuie să fie parfumat. Și pune-ți colierul cu safire. Va fi ca și cum aș fi eu acolo.

Am petrecut o noapte înfiorătoare, așteptînd. N-am îndrăznit să mă duc în camera Adrianei, într-atît de nervos eram. Abia am adormit și somnul meu întrerupt s-a umplut de imagini confuze, de trupuri claie peste grămadă ce creau un fel de Laocoon carnal

şi monstruos. M-am trezit în zori, scăldat în sudoare. Amintirea lui Beppo şi a fiicei hangiului, văzuţi la Arezzo, mă urmărea. Singurul lucru ce-mi dădea o anume încredere era numele prostituatei, Pantasilea. Poate o fi una şi aceeaşi cu a lui Benvenuto Cellini şi, dacă eu îi vorbeam despre maestru şi de prietenia pe care mi-o arătase — umflînd-o pînă la a-i arăta că eram intimi, — poate curtezana mă va trata cu indulgenţă şi mă va ajuta, cu toată cocoaşa mea, cu toată ruşinea, cu toată laşitatea mea, cu orgoliul şi spaima mea, cu poverile înnăscute de care nu mă puteam scutura, să trec cu bine de nedreptele clipe grele pe care cardinalul Franciotto le impunea nefericiţilor cincisprezece ani pe care aveam să-i împlinesc curînd.

* * *

Pînă la vîrsta asta, cele două episoade ale existenţei mele care m-au impresionat cel mai mult fuseseră confruntarea cu scheletul încoronat cu trandafiri, la Bomarzo, şi aventura cu Pantasilea, în casa ei florentină. Ambele mi-au lăsat în gură un gust amar şi au accelerat ritmul tumultuos al inimii mele. Mă întorc acum, zburînd cu gîndul peste timpul enorm ce s-a scurs pînă în clipa de faţă, şi, în ciuda zidului de secole ce se interpune între noi, retrăiesc spaima cu o intensitate ce mă sufocă. În ciuda naturii lor diametral opuse, nu izbutesc să le separ în amintirea mea, poate pentru că, în ambele cazuri, sensibilitatea mea a suferit frămîntări asemănătoare, fiice ale terorii în faţa necunoscutului, în faţa a ceea ce este, în mod agresiv, misterios înlănţuit în cele două situaţii — anxietatea perplexă pe care mi-o comunica trupu-mi omenesc, provocată într-un caz de frica atavică a morţii, iar în celălalt de alarma în faţa secretului vieţii. Viaţă şi Moarte, ca două figuri alegorice, Femeia Goală şi Scheletul, străjuiesc astfel portalul ce lasă trecere către întîile mele emoţii mai profunde. Mai apoi, am să spun cum, în Pădurea din Bomarzo, m-am ocupat de aceste simboluri.

M-am resemnat, deci, în faţa condamnării mele, care pentru alţii ar fi fost o neasemuită sărbătoare, şi în ziua următoare, la ora stabilită, am plecat spre Pantasilea cu însoţitorii mei. Mă irita că Giorgio Vasari, ce avea să treacă printr-o iniţiere asemănătoare şi care era doar cu un an mai mare decît mine, nu-şi făcea aparent atîtea probleme. Caracterul său franc şi simplu îl făcea să ia totul cu naturaleţe. Dar el era un bărbat ca oricare altul, iar eu nu.

Eu eram o eroare, o dezordine a naturii. Ce femeie putea fi fericită, făcîndu-mă fericit? Cine putea să simtă plăcere, mîngîindu-mă? Nencia? Aveam oare certitudinea că Nencia mă mîngîiase, că nu inventasem mîngîierile ei? Dar Pantasilea? Prostituata, din motive profesionale, văzuse defilînd multe trupuri prin patu-i public, dar cu siguranţă nu va fi văzut nici unul ca al meu. Corpul meu nu era din cel care se dezbracă, ci din cele care se ascund. Nu putea să fie folosit de ceilalţi ca instrument al plăcerii. Dacă era astfel pentru mine, aceasta se datora faptului că, în dezordinile sale, natura este înţeleaptă şi mila ei nu-i dezmoşteneşte întru totul pe fiii săi.

Am dat cea mai mare atenţie îmbrăcăminţii mele de culoarea cireşei; m-am scăldat în parfum; mi-am pus colierul cu safire; mi-am agăţat o perlă în urechea perforată, chiar dacă mă durea puţin, căci originalităţile, care la Bomarzo stîrneau repulsia, la Florenţa erau aplaudate şi dădeau tonul modei, apoi m-am adunat cu însoţitorii în *cortile*. Ippolito, în albastru şi în culoarea alunei, cu diamante la pălărie şi un crin florentin între degete, pe care i-l ducea Pantasileei, era mai frumos şi mai comunicativ decît oricînd. Mă bătu pe umăr, îmi luă braţul şi ieşirăm în stradă. De cealaltă parte mergea Giorgino, oarecum preocupat, desigur, purtînd nişte haine gri împrumutate, care nu-i veneau întocmai, iar în urmă, mergeau Beppo şi Abul, primul, mîndru de veşmintele-i argintiu cu roşu aprins, culorile noastre, pe care el le considera poate ale sale, şi care, în acest caz, încetau să mai fie o simplă livrea. Bunica mea îi dăduse aceste lucruri, care, fiindcă el crescuse între timp, au trebuit lungite. Cît despre Abul, umbla înfăşurat ca un balerin în veşmîntu-i mulat, purtînd pe deasupra o tunică în alb şi auriu, care fusese al lui Filippo Strozzi şi pe care Clarice i-o dăruise cînd intrase în serviciul meu, pentru că o amuza contrastul acelor zăpezi mătăsoase cu scînteierea ca de jeu a mîinilor şi feţei sale. Era singurul care nu-şi acoperise capul. Ceilalţi ne încoronaserăm cu nişte pene ce dansau. Formam astfel, în timp ce înaintam pe străzile celui mai frumos oraş din Italia, un grup de o policromie veselă în mijlocul căruia se ascundea un cocoşat timid, grup căruia nu-i lipseau nici tenta întunecată a africanului zvelt, nici însemnul senioral conferit de pajul cu broderii heraldice, pentru a înfăţişa lumii, ce se dădea la o parte la trecerea noastră, şi care-l saluta pe Ippolito, condiţia excepţională a celor care, fără nici o îndoială, se îndreptau în atît de strălucitoare ţinută, făcînd

să scînteieze nuanțele și crestele, ca niște mîndre păsări, către o ispravă amoroasă.

Am spus că Pantasilea progresase. Casa ei o arăta. Era o casă care mirosea a ambră și a apă de trandafiri. Alabastre și porfiruri afișau deasupra mobilelor sculptate generozitatea amanților săi. Tapiseriile evocau răpirea Sabinelor, într-un vălmășag de femei bruscate și de cai înspumați, însă eu, cu toate că eram înclinat a mă bucura de asemenea lux estetic, nu le-am apreciat, fiind dominat de scîrbă și spaimă. O masă lungă, plină cu vinuri și mîncăruri, scăldată într-o suavă lumină ce venea din *loggia* învecinată, se afla în centrul încăperii principale de la primul etaj. În acea *loggia* se zăreau niște păuni ale căror cozi, deschise în evantai îmi păreau să indice, prin lucirea albastru-verzuie a penelor, intrarea în grădina Paradisului. Eu, speriat, n-am luat-o întocmai așa, căci după o superstiție personală a bunicii, pe care noi, nepoții, i-o împărtășeam, păunii prevesteau nenorocire; și într-atît de convinsă era Diana Orsini de lucrul acesta încît poruncise să fie arsă, în palatul nostru din Roma, o tapiserie în al cărei frunziș străluceau una dintre păsările Junonei. Apropierea lor mi-a confirmat de la început că vizita mea la Pantasilea n-avea să aducă nimic bun. Strigătul prevestitor al păunilor, ce m-a urmărit tot timpul de pe terasa alăturată, rămîne și astăzi nedespărțit de amintirea încercării mele nefericite, căci mereu, chiar și cînd nu-i vedeam, i-am simțit împrejur, tîrîndu-și teribilele penaje sau desfăcîndu-și-le în nefaste evantaie. Îi aud și acum, în biblioteca în care scriu aceste pagini.

În încăpere se aflau cîteva femei, prietene și protejate de-ale Pantasileei — dintre care una îi era destinată lui Giorgino — care ne-au primit cu o mină ceremonioasă, întrucît curtezanele învățaseră să-și tempereze manifestările, imitînd și în asta pe doamnele aristocrate care le serveau de model. Toate purtau brocarturi, țesături tăiate în franjuri și decolteuri generoase ce le descopereau sînii tari, iar podoabele lor, pe care le reflectau pretutindeni oglinzile și sticlăria, răspîndeau peste mobile și pereți jeraticul lor jucăuș. Pompa veșmintelor și bijuteriilor era completată, de asemenea, de scînteierea unui poliedru curios de cristal care atîrna de tavan, ca un candelabru, și care m-a intrigat precum un instrument de vrăjitorie. Două bătrîne cu capetele acoperite șușoteau în penumbră. Însă Pantasilea nu se afla acolo. Ne-au spus că va veni curînd, că tocmai se întorsese de la baie. Ippolito a băut un pahar de vin și, credincios obiceiului său, a cerut o lăută și a început să cînte. Apoi,

Beppo a cîntat nu știu dacă o *rosina* sau o *pavana*[1] pe care Ippolito și Giorgino au dansat-o cu femeile. Pînă în acea clipă lucrurile nu mergeau rău. Aducea cu una din serbările de palat conduse de Clarice dei Medici. E adevărat că fetele, rîzînd, îl ascultau pe Abul, ale cărui culoare și frumusețe încîntau și care, din cauza condiției lui de sclav al meu și, probabil, pentru a nu mă tulbura mai mult, întrucît știa cît mă frămînta această expediție, respingea pretențiile lor exagerate; dar pe mine mă lăsau liniștit. Era vizibil că erau la curent cu situația specială care li se prezenta și le-am mulțumit din adîncul inimii că nu au arătat nici o surpriză în fața aspectului meu. În timp ce dansul continua, cele două bătrîne s-au apropiat de mine cu mii de salamalecuri, numindu-mă „domnule duce", de parcă eram deja așa ceva, și mi-au oferit să beau, trăncănind avide, întrebîndu-mă care îmi era rudenia exactă cu Medicii iar eu, revenindu-mi întrucîtva în fire în fața unor atare subiecte ce îmi stîrneau vanitatea, am consimțit să le răspund și să dau gata la repezeală două, trei, ba chiar patru cupe cu vin trebian, tot în căutarea unui curaj aparent.

Atunci a apărut Pantasilea. Părul-i roșu, vopsit în reflexe subtile atît de dragi venețienilor, prin care niște frunze proaspete de laur se-mpleteau cu șiruri de perle, ca pe fruntea unei poetese; albul pielii sale, netezită de îndelungata folosire a untdelemnului de migdale; desenul atît de pur al trăsăturilor; ochii verzi, gura ca un fruct, fragilitatea-i armonioasă, cadența mișcărilor; grația pieptului, ușor pictat pentru a-i accentua forma; rubinele semănate pe tunica transparentă ce aproape se pierdea în vagul tonurilor florii de glicină; vocea ei, puțin răgușită, care răsuna ca și cum ar fi vorbit totdeauna în surdină, confidențial... nu am uitat nimic... A trecut timpul, timp îndelungat, și n-am pierdut nici un amănunt din delicata bijuterie ce era Pantasilea... Strîngea la sîn un cățeluș, un grifon maltez, alb, înfoiat, cu niște ochi foarte negri, asemănător celui care îl contemplă pe Sfîntul Ieronim, în uleiul lui Carpaccio din Scuola degli Schiavoni.

Inima mea și-a accelerat bătăile de teroare și de încîntare... Muzica încetă. Pajii s-au oprit și Ippolito, Giorgino și cu mine ne-am apropiat s-o salutăm. Ippolito a făcut-o familiar, îmbrățișînd-o și sărutînd-o pe gură, și dîndu-i crinul pe care i-l adusese, cu atîta noblețe în gestul celor șaptesprezece ani ai săi, de parcă i-ar fi înmînat un sceptru. Pe mine, Pantasilea — care nici nu

[1] Cîntece de origine spaniolă, la modă în Renaștere.

a clipit privindu-mă — m-a sărutat de asemenea pe gură, dar abia mi-a atins buzele, ca şi Clarice, Caterina şi Adriana, cînd m-au salutat de bunvenit în palatul Medicilor, căci curtezana urma întocmai obiceiurile seniorale. Dovadă este că lui Vasari, care nu era nobil, i-a întins, cu buzele strînse, numai mîna dreaptă. Sosirea ei schimbă atmosfera adunării. Ne-am aşezat, ne-am întins pe mobilele acoperite cu perne şi prostituata a canalizat conversaţia spre noutăţile din literatură. Îi plăcea să dea acestor întrevederi venale şi senzuale un luciu intelectual. Scriitorii o frecventau, o omagiau cu cărţi. Eu am respirat uşurat. Poate aventura avea să se oprească aici. S-a vorbit despre ultimii autori (Ippolito dădea replica pe un ton de sofisticată superioritate, întrucîtva excentrică, cu un soi de dandism sarcastic) şi, cum era vorba şi de Ariosto, de a doua ediţie a poemului său, am putut să murmur şi eu o vorbă, o frază, referitoare la idolul meu, pe care Pantasilea a luat-o în consideraţie, cu atenţie, încruntîndu-şi sprîncenele şi lunecîndu-şi arătătorul pe obraz, ca şi cum eu aş fi fost Pierio Valeriano sau cardinalul Bembo. În spate, în picioare, Abul şi Beppo ascultau. Servitoarele ofereau cupele mari ca nişte potire, rubinele tunicii prostituatei rivalizau cu rubinul vinului. Vasari a întrebat-o despre poliedrul de cristal care atîrna din tavan şi ea i-a explicat cu condescendenţă că era reproducerea exactă a unui desen al lui Leonardo da Vinci, unul din cele care figurau în tratatul *Divina Proportione* al lui Luca Pacioli şi care se văd şi în portretul făcut matematicianului de un discipol al lui Piero de la Francesca. Ippolito s-a arătat deosebit de informat în acele taine ale ştiinţei, pe care eu le ignoram cu desăvîrşire, şi discuţia, în care deja nu mai aveam cum ţine pasul se orientă atunci către virtuţile *Secţiunii de Aur*, care guvernează construcţia pentagonului regulat şi ale cărei proprietăţi — şi Ippolito îl cită chiar pe Fra Luca Pacioli — corespund întru asemănare lui Dumnezeu însuşi. *Il Capo* să tot fi continuat aşa o jumătate de oră; în timp ce vorbea, arătînd către obiectul magic care se balansa acolo sus şi care părea să rezume în fulgurarea faţetelor sale toată înţelepciunea lumii, prostituata îl urmări cu un rictus curtenitor, pînă ce una din bătrîne s-a apropiat de Pantasilea şi i-a şoptit ceva la ureche. Ea a zîmbit scurt şi m-a privit. Am simţit cum mi se colora faţa.

— Să continue dansul, a spus Pantasilea. Principele Orsini şi cu mine trebuie să ne întreţinem mai de o parte despre nişte treburi serioase.

Se-nteți gălăgia femeilor. O dairea a izbucnit, a răsunat, agitîndu-și clopoțeii. Lăuta vibra. Curtezana mi-a întins mîna ca o regină, a pus jos cu grijă cățelul maltez, care s-a scuturat și ne-a precedat alergînd. Ne-am retras Prin *loggia* intrau, odată cu soarele după-amiezii, zgomotele Florenței amestecate cu strigătele funeste ale păunilor. Am reușit să disting, într-o oglindă, silueta alb-neagră a lui Abul, înclinată într-un salut.

*
* *

Încăperea în care m-a condus Pantasilea era îmbrăcată în oglinzi și asta pe cînd nu prosperase încă acea modă care a ajuns apoi la culme datorită faptului că, atunci cînd Caterina dei Medici a ajuns regina Franței, a pus să se decoreze una din sălile palatului său, de la Paris, cu o sută nouăsprezece oglinzi. M-am văzut reflectat în ele, cu oroare. Pe pereți, între stofele tapiseriei, o sumedenie de cocoșați, îmbrăcați în culoarea cireșei, cu o perlă legănîndu-se la o ureche, iar la gît cu un colier de safire, mă priveau îmbujorați de roșeața pudorii, stîrnită de apropierea prostituatei, și a umilinței provocate de oglindirea multiplicată a trupului meu. Nu ajuta cu nimic acestor pociți, reproduși de cristale, seducția trăsăturilor lor nobile și a ochilor lor triști. Nu le servea la nimic adolescența, vigoarea lor. Oglinzile îmi copiau, de prin toate ungherele, profilul de bufon, iar dacă cele pe care le aveam în față îmi returnau imaginea din perspectiva cea mai bună, întrucît îmi ofereau unghiurile mai convenabile ale feței și conturul cel mai potrivit al mîinilor, ele îmi ofereau totodată — captînd simultan figura pe care le-o ofereau celelalte oglinzi, așezate în spatele meu — imaginea blestemată a spatelui meu slut și siguranța că aceste cristaluri dușmane, care mă încercuiau trădător, conspirau pentru a mă umili cu îngrozitorul cortegiu de Pulcinella[1]. Într-o secundă, mi-am amintit de ziua în care Girolamo și Maerbale mă deghizaseră în bufon, la Bomarzo. Ca și de data aceea, un cercel îmi atîrna de urechea găurită. M-am îngrozit de mine însumi, groază cu-adevărat, și-am închis ochii. Cățelul maltez, zbenguindu-se în blănuri și doborînd stiva cu cărți ce se afla pe jos într-un colț al încăperii, a început să latre ridicol, ca și cum el, de asemenea, cu glasu-i ascuțit, ar fi fost o mică curtezană și și-ar fi bătut joc de principele Pulcinella, de acela care citea versurile nemuritoare, visa să fie un gigant

[1] Personaj grotesc din Comedia dell'arte.

încîntător, ca Briareu, ca Anteu ori Caligorante, ba chiar mai mult, ca acel rege colosal, Morgante, care folosea drept armă o limbă de clopot şi care se odihneşte printre mormintele giganţilor din Babilonia. Eu, însă, nu eram decît un pitic. Acum îmi dădeam seama de acest lucru. În ciuda faptului că aveam o statură aproape normală, eu nu eram decît un biet pitic, pentru faptul stupid că duceam între umeri o cocoaşă.

Ce a putut face mai rău şi mai rău Pantasilea, ca să mă liniştească, a fost să-mi vorbească cu naturaleţe despre cocoşaţi. Mă mir că i-a trecut asta prin minte. Evident, îşi dăduse seama de neliniştea mea — nu era nevoie să fii un psiholog iscusit pentru a-i deduce originea — şi, în naivitatea ei, a socotit că, procedînd în acest fel, ar stabili între amîndoi o camaraderie, o complicitate care ar facilita legătura dintre noi. Dar ceea ce stîlceşte natura nu poate fi tratat în chip firesc. Şi, în vreme ce ea se dezbrăca, — invocînd exemple din lecturile sale, amintirea glorioasă a lui Esop, pe cea mai puţin glorioasă a lui Tersites, pe care Ulise îl numeşte *orator facundo*[1] şi pe care însuşi Ulise l-a bătut cu sceptrul său şi, în sfîrşit, mai sus-pomenita amintire a lui Alessandro şi a lui Gian Lucido Gonzaga, misticul şi poetul curţii de Mantua —, eu simţeam sporind în mine furia, care creştea acolo, înlăuntru, întărindu-se ca o piatră neagră şi dură, iar această furie mă orbea şi mă împiedica să mă bucur, aşa cum s-ar fi bucurat orice muritor de splendoarea senzuală ce o oferea privirii mele căderea tunicii şi a vălurilor de mătăsuri; Pantasilea, cu o inconştienţă înspăimîntătoare, continua să vorbească şi să vorbească, goală în faţa unor spectatori disperaţi ale căror cocoaşe treceau de la o oglindă la alta creînd în încăpere o minusculă şi ciudată culme de gheburi de culoarea cireşei, ce se mişca vag.

Curtezana se tolăni pe un divan, oferindu-se, şi îmi întinse braţele. M-am apropiat şi m-am aşezat lîngă ea între perne. Îşi apăsă şoldul pe coapsa mea şi-atunci se-ntîmplă faptul de care mă temeam atît de mult, şi care, în fond, potrivit înţelegerii trebuia neapărat să se îndeplinească; mîinile-i îndemînatice au început să mă dezbrace de veşminte cu o bună cunoaştere a diferitelor legături ce ţin în rînduială îmbrăcămintea masculină, încît, chiar de n-aş fi fost la curent cu condiţia ei, aş fi înţeles deîndată ce profesie avea după tehnica expertă ce o demonstra şi pe care Pantasilea o exercita fără să-şi piardă aerul intelectual, absorbit care

[1] Orator elocvent (lat.).

contrasta cu voluptatea chipului ei. Dar nu i-am permis să-şi atingă pe de-a-ntregul obiectivul şi, pe jumătate îmbrăcat, cu cocoaşa înfundată în perne, am rămas alături de această costisitoare goliciune celebră, atît de albă încît sclipea în semiîntuneric. Ea m-a atras mai mult, m-a sărutat, m-a strîns. Trebuie oare să continui cu descrierea unei scene previzibile şi penibile, a insistenţei inutile, a îndemînării sale şi a colaborării mele infructuoase? Complexul meu teribil mă înţepenea, mă îngheţa. Cocoaşa mă împovăra. Mă împovăra tot ce se tîra şi se pitea în ascunzişurile personalităţii mele. Stăteam în faţa focului, dîrdîind. Şi, cu toate că mă sileam să nu privesc la pereţi, pe care ştiam că o duzină de gheboşi destinaţi parcă să-şi bată joc de Pier Francesco Orsini, nătîngul, prostănacul, îmi imitau gesturile necontrolate, înzecindu-le în pantomimă, şi adoptau poate — întrucît şi ce-i mai neobişnuit devine posibil în vraja unei oglinzi — rîzînd pe-nfundate, o serie de poziţii caraghioase, prezenţa acestor fraţi ostili contribuia la nereuşita mea sigură. Cum mi-am închipuit, fie şi o clipă, că lucrurile s-ar putea desfăşura în alt fel, aşa, cum, fără îndoială, se vor fi desfăşurat în încăperea destinată lui Giorgio Vasari?! Chiar de n-aş fi luat în seamă aceşti martori cruzi, era fatal ca nedemnul episod să se desfăşoare aşa, pentru că exista un martor de care n-aş fi reuşit să mă debarasez niciodată şi acest martor cusurgiu eram eu, dromaderul asudat, care muşca buzele Pantasileei şi care, în acelaşi timp, se dedubla şi observa întreaga scenă şi o judeca cu o cenzură lucidă. Am apelat la mijloacele cele mai ignominoase pentru a ieşi din impas, dar nu am reuşit. Am înlocuit trupul viu ce se oferea, plin de viaţă, de moliciuni şi asprimi, cu fantasme, cărora le-am implorat ajutorul gîndindu-mă că mă vor sprijini. Vai mie, tulburătoarea Nencia, frumoasa, înduioşătoarea Adriana şi Abul, chiar şi Abul, suprapunîndu-se pînă la a alcătui o singură fiinţă monstruoasă nedefinită, ce se întruchipa din trăsăturile lor contrare, mai teribilă decît monştrii pe care-i enumeră Plinius, au substituit-o în pat pe Pantasilea cu zadarnica lor impetuozitate! Mă învinovăţesc pentru lăsitatea artificiului meu steril. Am recurs la ajutorul literaturii, al Fiammettei lui Ariosto, ce mă înflăcărase pe cînd citeam descrierea gimnasticii ei amoroase cu grecul, în hanul de la Játiva, dar n-am putut să recapăt elanul de atunci. Eram pierdut... pierdut... Şi, ceea ce mă tulbura şi mai mult, nu era atît faptul că se risipea ocazia pe care în clipele mele de singurătate o dorisem cu ardoare, confirmîndu-mi că fericirea sănătoasă ce ridică trupul pînă la uitarea propriei mizerii, îmi era

interzisă alături de o femeie splendidă, interzisă, cît gîndul la consecinţele inexorabile care vor urma de aici, atunci cînd se va afla totul, înzecirea batjocurilor, noul spor pe care eşecul meu îl va adăuga valului de dispreţ pe care, deşi mascat, îl simţeam mocnind în cei din lumea mea. Am dorit atunci să evit cel puţin publicitatea a ceea ce exagerarea-mi hipersensibilă considera o discreditare definitivă şi m-am străduit să cîştig bunăvoinţa şi tăcerea Pantasileei, folosind în acest scop, ca o făgăduială, ca pe un arbitru suprem, amintirea prieteniei cu Benvenuto Cellini, pe care îl bănuiam a fi un intim de al prostituatei, fiindcă socoteam că aşa o voi distrage înspre alte interese şi voi obţine, în orice caz, o îndelungată solidatritate.

Doamne, mai bine era de n-o făceam! Trebuie să spun — fiindcă altminteri această *gaffe* a mea ar fi de neiertat — că eu nu citisem încă ceea ce istoriseşte Benvenuto în amintirile sale despre relaţia cu Pantasilea, pentru simplul fapt că mai urmau să treacă încă treizeci de ani pînă avea să înceapă a le serie şi încă două secole înainte ca un medic filozof să le dea publicităţii pentru prima oară. Singurul lucru pe care-l ştiam, fiindcă mi-l povestise el, era acea anecdotă despre participarea giuvaergiului la petrecerea din casa sculptorului Michelagnolo da Siena, unde venise împreună cu un băiat deghizat în femeie, după ce i-o cedase pe Pantasilea lui Bacchiacca. Ignoram însă ce s-a întîmplat după aceea. Nu ştiam că un tînăr foarte frumos, pe numele său Pulci, care cînta atît de minunat încît pînă şi Buonarotti îşi lăsa lucrările pentru a veni să-l asculte şi pe care Cellini l-a primit cu entuziasm, stîrnise pasiunea prostituatei iar Benvenuto, gelos pe cei doi, l-a rănit pe Pulci, cu toate că, speriat de violentul maestru, tînărul nu-şi lepăda niciodată zalele, şi e rănise la nas şi la gură chiar pe Pantasilea. Ea mi-a povestit fragmentat întîmplarea. Ochii ei aruncau flăcări în timp ce vorbea. O văd, ca şi cum scena s-ar fi petrecut ieri, ghemuită în pat, cu degetele crispate în perne, arătîndu-mi cicatricea ce-i cobora pînă la buze. Pulci murise în casa curtezanei şi, cu toate că sfîrşitul i se datora unei căderi de pe cal, femeia o atribuia vrăjilor lui Benvenuto. Îl ura pe artist. Nici că se putea să recurg la un aliat mai rău! Şi, în mod sigur, mă ura şi pe mine pentru că-l evocasem. Ce ghinion, ce blestemată soartă poţi să ai, Pier Francesco! Nemişcat în colţul meu, i-am ascultat înveninatele învinovăţiri. Păunii ţipau afară, iar micul maltez, de parcă ar fi inspirat furia din aer s-a pus pe lătrat în jurul patului.

Singurul lucru pe care am reușit să-l îngaim, pentru a mai îndulci situația neplăcută, a fost că, dacă stă și socotește bine, acestei întîmplări îi datora venirea ei la Florența și extraordinarul prestigiu de care se bucura acum, însă n-a vrut să ia zisele mele în seamă. După ea, ar fi avut același succes și la Roma, pentru că îi prisoseau calitățile. I-am răspuns că da, că era femeia cea mai frumoasă de pe fața pămîntului dar ea a rîs slobozind un hohot scurt ce părea un șuierat.

— Nimeni n-ar spune-o, domnule Orsini — a răspuns pe bună dreptate — după slaba impresie pe care ți-am făcut-o. M-a tras din nou spre ea, cu o forță pe care nimeni nu ar fi bănuit-o la o persoană atît de fragilă, mi-a ridicat mîna la pieptul ei și a adăugat: Acest inel este al lui Benvenuto. Mi s-a părut că îl recunosc, dar nu eram sigură. Dă-mi-l, principe! Îl vom distruge. Este opera unui vrăjitor.

Mi l-a smuls dintr-o smucitură, însă eu mai degrabă m-aș fi lăsat dezbrăcat decît să pierd inelul pe care îl consideram talismanul meu. Am început să ne certăm, lovindu-ne, și ea, amuzată de propria-i furie, a început iarăși să rîdă. Atunci mi-a venit ideea cu safirele. Am să-i dau colierul bunicului, am să-i dau orice, numai să-mi restituie inelul din oțel și aur. Am cules de pe jos podoaba în care erau încrustate pietrele albastre și i-am propus:

— Uite, Pantasilea, îți dăruiesc colierul meu de safire. Tu îmi dai inelul și eu îți dau bijuteria asta.

L-am făcut să scînteieze în semiîntuneric. Oglinzile s-au umplut de stele. Era un giuvaer rar, nobil, pe care cardinalul îl avea, probabil, de la bunica mea sau de la tatăl lui. După spusele lui Beppo, la Monterotondo, existau cufere pline cu bijuterii. Mi s-a părut atît de magnific, cînd îmi șerpuia printre degete, încît am hotărît să mai obțin ceva ca beneficiu al schimbului.

— Dă-mi înapoi inelul, nu divulga nimic din cele ce s-au petrecut aici și colierul va fi al tău.

Pantasilea a chibzuit ispitită. Lăcomia o înfrumusețea în așa hal, îmbujorînd-o, încît am crezut în acel moment, provocat de trupu-i ce se înălța sclipitor, încordat, din vălmășagul de perne, că aș fi fost în stare s-o posed, însă n-am îndrăznit să încerc.

— Bine, a hotărît ea, ia-l.

— Și n-ai să spui nimic?

Safirele îi alunecau pe sîni, pe umeri.

— Nimic, nimic.

Rîdea, iar rîsul i se confunda cu ţipătul păunilor.

— Înainte să pleci am să-ţi arăt dulapul meu secret.

A sărit în picioare şi eu am urmat-o, ţinînd cu grijă inelul redobîndit, îndreptîndu-mi hainele şi presupunînd că-mi va arăta recolta ei de podoabe, comoara ei de prostituată. Ea mergea în faţa mea şi, goală, păşea cu atîta graţie încît ai fi zis că tîra în urma sa o mantie de regină. Către extremitatea încăperii, se afla o mobilă cu uşile închise.

— Deschide-o, mi-a poruncit, vei cunoaşte secretele Pantasileei.

Am răsucit canaturile uşii şi, în primul moment, nu am priceput despre ce era vorba, deoarece conţinutul, în loc să scînteieze, era opac şi abia de se strecura înăuntru o lumină sidefie. Brusc, m-am dat înapoi, înecîndu-mi un strigăt. Pe rafturi se înfăţişa o expoziţie macabră, cranii, vase, petice de piele omenească, zdrenţe sordide culese poate de prin morminte, sticluţe pline cu lichide dubioase. Scheletul unei broaşte rîioase, agăţat de o aţă, se balansă uşurel. Mi-am adus aminte că o auzisem povestind pe Nencla de unele curtezane care primeau de la vrăjitoare aceste rămăşiţe oribile, cu care ele îşi preparau licori de dragoste. Spaima ce mă chinuise la Bomarzo, cînd tata m-a închis cu osemintele, a renăscut întreagă, atroce, ca şi cum prin arta magiei necunoscute m-aş fi reîntors în temniţa înspăimîntătoare. E posibil ca cineva să-i fi istorisit Pantasileei experienţa mea crudă, căci nimic din ceea ce mă privea nu era neştiut, şi, probabil, pentru a-şi bate joc şi pentru a se răzbuna scoţîndu-mă din minţi, m-a terorizat cu acel spectacol respingător. M-am întors către ea tremurînd de panică şi de furie, dar Pantasilea fugea deja înspre sala unde aşteptau însoţitorii mei, uşoară, luminoasă, cu păru-i roşu aprins, fără altă podoabă pe goliciunea ei lăptoasă decît scînteierea ritmică a safirelor, asemenea unei nimfe a lui Botticelli, escortată de salturile căţeluşului maltez. Am vrut s-o urmăresc, dar a trebuit să mă opresc. Copilul înfricoşat, care eram eu, cel de pe atunci, s-a prăbuşit pe pat, istovit. Am căutat refugiu în amintirea bunicii, a Adrianei, a lui Benvenuto, a lui Abul, dar nu am găsit nici o ocrotire în descurajarea mea. Mirosul prostituatei plutea în atmosferă şi, îngreţoşat am perceput că în el se amesteca acela al mortăciunilor drăceşti din dulap. Apoi m-am strecurat tiptil şi m-am îndreptat, prin nişte coridoare, spre încăperea unde atîrna poliedrul fatidic de cristal, umblînd ca cineva care se ducea la tortură.

* * *

Ippolito şi Giorgino plecaseră deja. Abul şi Beppo mă aşteptau înconjuraţi de femei. Dădeau de mîncare păunilor, în *loggia*, iar Pantasilea, îmbrăcată acum cu o transparentă tunică purpurie, se fîţîia printre ei. N-am riscat să mă adaug grupului, dorind să evit apropierea păsărilor rău prevestitoare, şi am aşteptat în salon ca să mă zăreasc ei mai întîi, prefăcîndu-mă între timp că mă interesez de tapiseriile cu răpirea Sabinelor. Dar, cum ei se îndepărtau pe terasele deschise şi ridicolul situaţiei mele creştea, m-am hotărît să ies la vedere. Deşi nimeni n-a zîmbit şi nici n-a pronunţat un cuvînt (pe buzele lui Beppo parcă s-a ivit totuşi umbra unui surîs), am priceput imediat că Pantasilea mă minţise şi că erau la curent cu eşecul meu. Am observat-o în ochii lor, în ceva subtil care, în cazul lui Abul, era părere de rău, iar la ceilalţi bătaie de joc, ceva care lega aceste fiinţe diferite prin nişte legături invizibile. Mi-am ridicat privirea, ocolind păunii, şi mi-am adunat toată puterea ca să poruncesc (iar vocea, ciudat, mi-a răsunat în auz, ca aceea a cardinalului Orsini):

— E deja tîrziu. Să mergem!

Despărţirea a fost scurtă. Pantasilea îmi dădu sărutarea lui Iuda şi apoi ea şi însoţitoarele ei se înclinară cu o adîncă reverenţă în faţa cocoşatului, însă mi-am dat seama că şi asta făcea parte din batjocură. Prostituata îşi desfăcu laurul care-i încingea fruntea şi mi-l oferi ca unui biruitor; însemna că împingea ironia la culme. Eu i l-am azvîrlit pe jos.

— Mai vino să mă vizitezi, principe, a spus Pantasilea. Vom discuta despre Ariosto!

Beppo îmi întinse mănuşile; Abul îmi dădu pălăria şi plecarăm. Păşeam ţanţoş în frunte.

Florenţa se învîrtea în jurul meu, ca o roată de aur, fără să o iau în seamă. Aş fi vrut să-mi tai venele, aş fi vrut să mă arunc în Arno. Eram nebun de umilinţă. Numai un instrument magic — cornul fermecat al lui Astolfo, spada Durindana a lui Orlando, Belisarda, spada zînei Falerina — m-ar mai fi putut salva, dar nici un necromant nu-şi amintea de mizeria mea. Am ajuns astfel în Piaţa Santa Croce, ale cărei turniruri le-a cîntat Poliziano. În crepuscul, palatele reverberau. Am traversat pe toată întinderea esplanada şi, întrucît mă durea pieptul şi mi se înceţoşaseră ochii, m-am oprit, sub pretextul că ascult o istorisire, în spatele unui grup de lucrători care luau aminte la un povestitor. I-am simţit foarte

aproape pe Beppo şi pe Abul şi mi-am ridicat o mînă la gît, răşchirată, de parcă eu eram o figură dintr-un portret. Totul părea atît de ireal încît eu aş fi putut fi o imagine pictată. Cîţiva îl recunoscură pe domnul Orsini care locuia în palatul din Via Larga şi se-ndepărtară, lăsîndu-mă să înaintez în fruntea servitorilor mei. Povestitorul era orb şi bătrîn şi-şi acompania cantilena cu o vioară. Istorisea întîmplarea cu Ginevra de Ravenna şi eu, care o ştiam prea bine, m-am gîndit să o iau din loc, dar era deja prea tîrziu. Era prea tîrziu ca să mai evit strofele insuportbile. Am strîns pumnii şi m-am lăsat în voia blestematei soarte, a inexorabilei prevestiri rele a păunilor.

Tatăl Ginevrei hotărîse ca ea să se căsătorească cu un cocoşat din Ravenna (aici vecinii m-au spionat cu coada ochiului, iar orbul cu vioara, care nu putea să-şi dea seama de cruzimea lui, şi-a încovoiat umerii şi s-a răsucit, simulînd o cocoaşă, chiar în faţa principelui ghebos), dar Ginevra îl iubea pe un adolescent, pe Diomedes, frumos ca Antinous, care se plimba îmbrăcat în mătase verde, pe un cal alb. Ginevra s-a căsătorit, iar Diomedes, deghizat femeie, a intrat în serviciul ei. Într-o zi, cocoşatul, care nu izbutise, cu toate eforturile sale, să şi-o facă femeie pe nevastă-sa, a încercat să-şi facă mendrele cu tînăra servitoare şi a descoperit că, deşi nu avea nici un fir de păr pe faţă, servitoarea avea însuşiri ce arătau că, fără nici o îndoială aparţinea sexului masculin. Îndrăgostiţii i-au dat atunci brînci cocoşatului pe o scară, ca într-o scenă de spectacol cu marionete, iar soţul, şi-a frînt gîtul. Ginevra cea dulce isprăvi astfel cu el şi cei doi tineri îngrădostiţi îi moştenirăaverea. Cînd povestirea s-a sfîrşit, nimeni nu a cutezat să aplaude. Nu mai orbul rîdea, la fel şi vioara lui, cu un rîs dogit. Mi-am desfăcut punga şi i-am zvîrlit trei florini de aur. Zgomotul lor metalic a răsunat în tăcere. Copilul care-l însoţea i-a cules şi m-a fixat cu ochi nevinovaţi, iar bătrînul, scoţîndu-şi căciula, mi-a mulţumit pentru asemenea dărnicie. Dar nimeni nu i-a mai dat nici un sfanţ, iar grupul s-a risipit într-o clipă; în noaptea aceea băieţii aveau să comenteze episodul pe sub porticul Tornaquincilor.

— Ce se întîmplă? întreba orbul, iar copilul nu izbutise să-i explice.

Ne-am îndepărtat, iar eu mergeam de acum ca un somnambul, ameţit în aşa hal încît a trebuit să mă sprijin de braţul lui Abul. Ce aveam eu, de ce trebuia să fiu hărţuit tot timpul, fără putinţă de răgaz? Istoria Ginevrei, cu Diomedes şi cu acel cocoşat, pe care mi-o aruncau în faţă pălmuindu-mă public, pentru a pune vîrf unei

după-amieze de oprobriu, se dovedea a fi o alegorie a existenței mele. Peste ea plutea amintirea lui Girolamo, care mă silise să mă îmbrac în femeie, însă Diomedes o făcuse pentru a dobîndi o victorie prin viclenie, iar eu nu reușisem să provoc cu aceasta decît disprețul și furia tatei. Și cocoșatul ăla care nu putuse să se bucure de Ginevra de Ravenna și care, fără s-o știe, siluia un bărbat în haine femeiești... și care apoi cădea pe o scară și murea...

Cîțiva întîrziați, ce rămăseseră într-un colț al pieței, discutau, cînd am trecut pe lîngă ei, despre lumea nouă descoperită dincolo de mare, unde înainte se dădea ca sigur că se sfîrșea pămîntul. Hernán Cortés cucerise deja Mexicul, iar știrile se poleiau în aur și sînge. Acolo, departe, departe, aș fi dorit să plec, fiindcă America era adevăratul tărîm al lui *Orlando Furioso* și printre monștrii săi eu aș fi trecut nebăgat în seamă.

La palat, în timp ce urcam, învăluit în umbrele scărilor, înspre încăperile mele, nervii mi-au cedat și am izbucnit în plîns ca un copil, sufocîndu-mă, încovoindu-mă, repetîndu-mi că pentru mine totul se sfîrșise și că, realmente, cel mai bun lucru ce aveam de făcut, ca să scap, era să mă las să mor. Atunci, Abul a înaintat, m-a luat în brațe și m-a sărutat. I-am simțit buzele umede la comisura gurii, avînd gustul lacrimilor mele. Beppo a spus ceva, nu știu precis ce, însă trebuie să fi fost ceva neplăcut și jignitor, iar eu i-am dat o lovitură și încă una, una după alta, ce picau în gol, căci băiatul o zbughise la fugă pe scări în sus. L-am fugărit insultîndu-l, fără să-l prindem, Abul mult mai sprinten, eu, șchiopătînd în urmă. Cînd m-am năpustit în sălașul pajilor, cei doi servitori ai mei se găseau separați de culcușul în care dormea Beppo și se pîndeau, unul gata să se repeadă, iar celălalt gata să se ferească și să fugă. Între ei, pe perete, se afla înfiptă o copie grosolană a blazonului Orsinilor, pe care Beppo îl socotea al său: trandafirul, șarpele, urșii. Simbolul atîtor glorii, cel ce fluturase pe drapele pentru care eu, Orsini cel repudiat, însemnam o ocară, spori prin prezența-i mustrătoare durerea ce mă sfîșia. Dacă eu aș fi fost nelegitimul ce aș fi putut să fiu altceva decît un bufon în plus în casa tatălui meu? Dacă Beppo ar fi fost cel legitim, dacă l-ar fi recunoscut Gian Corrado Orsini, acum s-ar fi aflat la Bomarzo, cu Girolamo, cu Maerbale, cu verii, cu camarazii, lustruindu-și armele pentru turnir și pentru război. Mi-am dat seama că intensitatea urii mele se putea compara doar cu a lui, căci amîndurora ne prisoseau rațiunile pentru a ne urî, iar invidia ne chinuia la fel pe stăpîn și pe servitor.

Abul a sărit peste pat sprinten, magnific precum Aquilante cel negru. Pielea lui şi costumul de zăpadă răspîndeau fulgere de lumină. Răvăşind aşternutul cu vînzoleala lor, au făcut să cadă la picioarele mele un obiect pe care l-am culeş. Era inelul Adrianei. Apoi cei doi paji şi ai mei au dispărut unul pe urmele celuilalt, alergînd, gonind printre paturile răvăşite şi lucrurile împrăştiate, înspre uşa cea mai îndepărtată a camerei, ce era estompată în învălmăşeala pîcloasă a unor harnaşamente şi piese de armură.

Topazul îmi frigea degetele. Piatra-i galbenă încătuşa unicul lucru ce lipsea veninului meu, ultima picătură de fiere. Cu el în mînă ca şi cum aş fi purtat un tăciune, am luat drumul încăperii unde agoniza iubirea mea. Aveam nevoie să aflu, de îndată, şi să primesc ultima lovitură; aş spune că aproape îmi doream s-o primesc şi să mă prăbuşesc pentru totdeauna. Dar, la jumătatea drumului, am dat peste Pierio Valeriano şi peste Messer Pandolfo, împovăraţi cu cărţi, cu pene şi călimări, care m-au reţinut fără să bage de seamă aspectul meu schimbat, pe care semiîntunericul îl ascundea.

— Un topaz.. a rostit Pierio Valeriano cu încetineală, piatră de bun augur, piatra fecioarelor, a castităţii... Cristalele naturii sînt foarte interesante. Un topaz... Voi consulta lapidariile mele să văd ce ne spun în această privinţă...

— Eu posed, o copie a poemului lui Mardobus, interveni Masser Pandolfo trufaş, care menţionează şaptezeci de pietre preţioase în aproape opt sute de hexametri.

— Iar eu am *Speculum Lapidum* al lui Camilo Leonardi din Pesaro, medic al lui Cezar Borgia, care citează în ordine alfabetică două sute şaptezeci de minerale.

— Există şi *De Mineralibus* al lui Albert cel Mare.

— Sigur că da. L-am răsfoit aici, în biblioteca seniorilor. Mai există şi un tratat arabo-persan...

— O să le consultăm.

— Un topaz... Domnule Pier Francesco, ce atîta grabă?... Dacă nu mă-nşel, topazul este una dintre cele douăsprezece pietre care împodobesc placa pătrată purtată de marele preot al lui Israel pe piept... Dar de ce sînteţi aşa grăbit, domnule Orsini?

Unde se ascundeau — mă gîndeam eu, în aiureala-mi nerăbdătoare — urşii mei gigantici, urşii mei centenari, garda mea? De ce nu dădeau fuga? De ce nu mă ajutau? Nu ştiau ei că atunci aveam nevoie de ei mai mult ca oricînd? Am încetat oare să mai fiu principele Orsini şi nu mai merit escorta lor? Ce pot face de unul singur? Ce pot face eu, cocoşat, şchiop, la cei paisprezece ani ai mei distruşi,

cu Moartea ce-mi dă tîrcoale hămesită împotriva Vieţii? Şi nemurirea mea? Dar horoscopul?

Eruditii, între timp, îşi treceau topazul Adrianei dintr-o mînă în alta şi perorau în latină.

* * *

Lumina fugară, care fusese Adriana, abia de mai pîlpîia cînd am intrat în camera ei. Curînd avea să moară, iar acea încăpere, cu tapiseriile ei nedesluşite, avea să rămînă întunecată. M-am apropiat de patul ei şi am observat că Moartea începea să pună deja stăpînire pe ochii săi violeţi, care deveniseră opaci, pierzîndu-şi scînteierea de aur a privirilor. Ea părea, în descărnata-i rigiditate, în pliurile albe ale inurilor brodate care o modelau, sculptură, marmoreană, prima cboşă a statuii ei sepulcrale. Lumînările ardeau dinaintea imaginilor sacre şi a *votum*-urilor şi se auzea în penumbră murmurul călugăriţelor ce se rugau. Am aflat de la Nencia că medicii afirmaseră cum că nu mai exista alt leac decît resemnarea în faţa sfîrşitului apropiat. Am aflat, de asemenea, că şi Caterina şi Clarice, pentru a epuiza mijloacele de salvare, fuseseră să o vadă şi că cea din urmă îi dăduse o poţiune inutilă pregătită de o bătrînă pricepută în ale ierburilor. Racle mari cu moaşte aduse din bazilica San Lorenzo o înconjurau, şi sfîrîitul lumînărilor făcea să se întrezărească între cîrstalele şi giuvaergeria lor, zgîrciuri şi oase sfinte. Am căzut în genunchi, uitînd de gravul motiv al împrejurării care mă aducea acolo şi, lucru pe care nu-l mai făcusem de mult timp, am început să mă rog. Aş fi dorit să contribui cu ceva să o ajut şi astfel mi-am amintit de veneratele rămăşiţe ale Sfîntului Anselm, care se păstrează la Bomarzo, dar erau prea departe, aşa că, în lipsa altui ajutor, am recurs superstiţios la talismanul meu, la inelul lui Benvenuto Cellini şi i l-am apropiat de buze. Adriana m-a privit fără să mă recunoască şi, în liniştea încăperii, buzele-i se întredeschiseră sub cerul de metal şi murmură, ca şi cum ar fi răspuns zbuciumului ce mă chinuia, cu o voce joasă şi distinctă, în care nu mai rămăsese nimic din bogata-i vibraţie: „Beppo... Beppo". Atunci am simţit renăscînd în mine gelozia şi furia, am retras inelul, am scos din buzunar inelul celălalt, cel pe care îl găsisem în locuinţa pajilor, şi i l-am întins. Nencici, care ne privea fără să-şi ascundă neliniştea-i vinovată. Am apucat-o pe femeie de o mînă, cu un gest violent de care n-aş fi fost capabil în împrejurări normale, şi am tîrît-o afară, pe coridor, pentru ca maicile să nu asculte dialogul nostru.

În cinci minute am aflat totul, Nencia nu putea să-mi mai ascundă ceva. Pe lîngă asta, Nencia s-ar fi folosit de orice metodă greată pentru a înfrunta dragostea pe care eu o simţeam pentru Adriana şi, desigur, s-a gîndit că această dezvăluire i-ar secondă cu folos scopurile. M-a informat, ferindu-şi privirile, că fata murea nebună de dragoste pentru paj. Beppo o vizitase de mai multe ori şi, amîndoi, Adriana dalla Rosa şi el, cumpăraseră tăcerea însoţitoarei care, crezînd că flacăra acestui amor i-ar reda sănătatea copilei (aşa-mi explică, cel puţin), se transformase în complicea lor. Mi-a jurat că nu se întîmplase nimic, de vreme ce nimic n-ar fi putut să se întîmple, dată fiind totala slăbiciune a bolnavei, şi că aceasta nici măcar nu-i dăduse de bunăvoie inelul lui Beppo, care, într-o dimineaţă, i-l luase de pe degetul lipsit de putere. Dar luciditatea geloziei mă făcu să intuiesc adevărul sub această pălăvrăgeală plină de zel. Ceea ce Beppo îşi propusese înainte de orice era să ajungă rivalul stăpînului său, să-l înfrîngă; apoi, întrucît atunci cînd şi-a început vizitele nu se întrezărea încă deznodămîntul, care putea fi altul — se putea termina printr-o restabilire a Adrianei —, socotise că, dacă aceasta îşi redobîndea sănătatea, ar fi putut fugi împreună iar el îşi unea astfel destinul cu acela al domniţei nobile, reabilitîndu-se din condiţia de bastard şi din aceea de supus al meu prin naştere; în cele din urmă, oricît avea de pledat Nencia despre atitudinea ei de neabătută neutralitate şi pentru felul în care îl admonestase pe Beppo, eu am ghicit, că oarba-i devoţiune pentru familia Orsini o împinsese să-l ajute pe cel care, chiar dacă era nelegitim şi nerecunoscut, participa poate la genealogia care-i inspira atîta devoţiune servilă; şi presimţeam că ca socotise, poate, că în acest chip avea să-şi înlăture o concurentă puternică şi, în consecinţă, se va afla în situaţia ideală pentru a-mi consacra, fără ameninţarea rivalei, fervoarea dinastică şi senzualitate-i echivocă, cîştigînd o victorie ale cărei roade materiale eu nu îndrăzneam să le concep, dar care aveau fără îndoială legătură cu mîngîierile pe care mi le acordase. Dacă Nencia a avut nevoie doar de cîteva minute ca să mă pună la curent cu întîmplarea, eu am zăbovit mult pînă să ajung la aceste concluzii. I-am zvîrlit topazul în obraz şi am ieşit în căutarea lui Abul. Eram hotărît: trebuia să-l nimicesc pe Beppo, răufăcătorul, temerarul; să pun capăt uneltirilor, îndrăznelilor şi batjocurilor lui. Africanului i-am spus toate acestea în cuvinte vagi, care implicau un ordin. Ziua următoare, Ippolito dei Medici avea să iasă la vînătoare. Eu urma să-i cer să-i ia cu el şi pe pajii mei, lăsîndu-i astfel lui Abul iniţiativa de a acţiona. Pînă şi în asta

am fost laș; i-am aruncat pe umeri responsabilitatea crimei, disociindu-mă de ea prin insinuări, cu eufemisme.

Sclavul s-a înclinat ducîndu-și mîna mea întinsă la frunte, în semn de supunere. Nu l-am revăzut în noaptea aceea și nici în dimineața următoare cînd, în zori, cortegiul vînătorilor s-a îndepărtat de palat, înspre Cafaggiolo. Nu l-am mai revăzut niciodată. Ideea crudă că era posibil să se întîmple așa ceva nici nu mi-a trecut prin minte căci, dacă aș fi bănuit-o, niciodată nu i-aș fi sugerat o faptă care avea să-l rupă de existența mea; însă viața este misterioasă și joacă cu zaruri invizibile; nu ne lasă să întrezărim secvența dilatată ce se ascunde în sîmburele gesturilor noastre fugare. Cînd am plecat din Bomarzo, n-am bănuit că ochii mei timizi nu se vor mai aținti niciodată pe figura impunătoare a tatei; iar cînd, tremurînd de furie, l-am determinat pe Abul să ispravească cu Beppo, coșmarul meu, nu mi-am dat seama că, procedînd astfel, îl pierdeam și pe el, îl pierdeam și pe Aquilante cel Negru și, chiar dacă Abul n-avea să moară, era ca și cum i-aș fi trimis împreună la moarte.

*

* *

În cele două zile următoare, aproape că nu m-am depărtat de lîngă Adriana, fără să-mi pese că mă chema Clarice Strozzi și mă certa din cauza unei atît de exagerate manifestări a sentimentelor mele. S-a gîndit, mai mult ca sigur, că Adriana și eu eram niște copii și că o insistență ca aceea a mea era lipsită de seriozitate. De altminteri, de asta îmi păsa prea puțin. Am trăit, de-a lungul atîtor ceasuri dureroase, numai pentru a veghea la prăbușirea adoratei mele; pentru a aștepta știri de la vînători și pentru a spiona pe chipurile oamenilor palatului, dacă aveau știință de rolul mizerabil jucat de Pier Francesco Orsini în casa Pantasileei, căci, cu siguranță, zvonul răsuflase datorită uneltirilor lui Beppo.

Adriana arăta din ce în ce mai epuizată, între lumînările sufocante și litanii. Ținînd o carte de rugăciuni în mînă, dădeam răspunsurile la rugăciunile tînguitoare ale călugărițelor. Despre Ippolito și servitorii săi n-aveam știri și n-am îndrăznit să-l trimit pe Ignacio de Zúñiga pînă în Valea Mugello, spre aflarea unor vești privitoare la grupul său, de teamă să nu trezesc bănuieli. În schimb, de fiecare dată cînd părăseam încăperea Adrianei, umblînd ca un spectru prin palat, și cînd mă întîlneam prin galerii și în *cortile* cu numeroșii membri ai familiei Medici, susceptibilitatea mea mă

făcea să cred că toţi mă priveau într-un chip neobişnuit, ca şi cum m-ar fi scrutat cu vicleníe chiar şi aceia, care, fără îndoială, nu puteau să fie la curent cu nereuşita mea în chestia cu Pantasilea. Eram atît de bănuitor, încît, o dată l-am chelfănit zdravăn pe un băiat, un scutier al Strozzilor, ce se distra prostește imitînd lătratul unui cîine, ca să-i facă să rîdă pe alţi paji, părîndu-mi-se că imita cîinele maltez al Pantasileei, acela care ar fi meritat penelul lui Carpaccio.

Clarice şi Caterina participau la rugăciuni în camera Adrianei, cu Nencia şi cu celelalte femei din palat, dar uşoara alinare pe care am obţinut-o pentru neliniştile mele nu a provenit de la ele, ci de la un băieţel de doisprezece sau treisprezece ani care, cu un ataşament deconcertant, nu s-a îndepărtat de mine în aceste două zile, ca şi cum ar fi intuit diferitele conflicte ce se luptau în sufletul meu. Era Lorenzino, Lorenzaccio dei Medici, curiosul personaj pe care îl zărisem printre rudele sale cînd sosisem la palatul din Via Larga şi cu care mă întîlnisem de atunci în rare ocazii.

Am citit în vremea din urmă diverse cărţi care au drept temă personalitate-i ambiguă şi în nici una din ele n-am găsit o aluzie la vizitele pe care i le-a făcut în acea vreme lui Ippolito, despre care nu a rămas nici o urmă în documente. Orfan al unui risipitor absurd. Lorenzino trăia cu maică-sa şi cu fraţii mai mici, în apropiere de Florenţa, în vila ancestrală din Cafaggiolo, mascînd sărăcia materială cu aparenţele unei existenţe senioriale. Era brunet, plăpînd şi aristocratic, mai mult plăcut decît frumos. Se mişca cu o eleganţă firească, era atît de subţire şi avea un corp atît de armonios încît văzîndu-l te înduioşai. Îl rodea o tristeţe elegantă (englezii ar numi-o, *becoming*[1] care, probabil, deriva din izolarea-i patriciană, consacrată lecturilor clasice, din sărăcie şi din faptul că înţelegea că el, primul bărbat legitim al celor două ramuri ale neamului, era condamnat la o existenţă obscură; din subtilele insinuări cu care Clarice şi Filippo Strozzi îi arătau nedreptatea poziţiei sale şi-i pregăteau spiritul cu vicleníe, aşa cum i-l pregătise şi tatăl său, pentru răzbunare. Nu avea decît un prieten, un fiu al lui Riccardo dei Medici, ba chiar se cam murmura ceva în legătură cu această intimitate pătimaşă, după cum s-a comentat o dată şi afecţiunea excesivă pe care Clemente VII i-a arătat-o acestui nepot misterios, însă, pot da asigurări, căci îi cunoşteam destul de bine mediul, că au fost calomnii. Lorenzino încă nu dăduse dovezi despre

[1] Care şade bine (engl.).

posibilitatea unei schimbări a caracterului său ca aceea ce s-a produs apoi şi care l-a transfigurat pe băiatul grav într-un parazit fără scrupule, organizatorul plăcerilor tocmai pentru acel Alessandro dei Medici pe care l-a asasint. Apărea din cînd în cînd în Via Larga, cu pedagogul său Zeffi, un bătrîn preot cu o cultură rudimentară, iar plăcerea lui cea mai mare consta în a-l asculta pe maestrul Pierio Valeriano şi în a conversa cu Ippolito şi cu Giorgio Vasari despre Plutarh şi despre Vergiliu. De-acolo a învăţat mai mult decît în universităţile din Padova şi din Bologna. Obişnuia să se închidă cu Filippo Strozzi, pentru a-l asculta vorbind despre fapte din istoria florentină, şi nu există nici o îndoială că acel sceptic diletant, uneori înflăcărat, alteori ironic, l-a înveninat treptat cu dispreţu-i pentru lucrurile divine şi cele omeneşti şi cu ură şi invidie împotriva uzurpatorilor. Filippo era un om ambiguu, format la şcoala lui Machiavelli. Cînd îi convenea, se prezenta ca unul dintre şefii opoziţiei oligarhice faţă de bastarzi, iar cînd i-o cereau interesele trecea în tabăra opusă. Mulţi seniori mari i-au împărtăşit atunci atitudinea comodă. El a fost cel care i-a împrumutat lui Alessandro dei Medici, duce de Florenţa, duşmanul său de pînă atunci, bani pentru a construi fortăreaţa destinată să pună stavilă viselor turbulente ale toscanilor. În această fortăreaţă, plătită de el, avea să moară, întemniţat, scriind sonete şi invocînd libertatea, ca un erou din vechea Romă. Poseda o fascinaţie personală care avea efect saupra lui Lorenzino, autenticul succesor mediceu, dezmoştenitul stăpînirii uzurpatorilor. Îl modela ca şi cum ar fi fost din ceară. Însă Lorenzino ne-a părăsit curînd. Întrucît sporea tot mai mult riscul unei invazii dinspre partea trupelor imperiale, maică-sa l-a trimis la Veneţia cu pedagogul său şi, chiar şi acolo, băiatul a trebuit să suporte noi umilinţe, căci deşi el era cel mai mare, atît dogele cît şi ambasadorii Franţei şi Angliei l-au copleşit cu atenţii pe vărul său Cosimo, viitorul mare duce, care sosise la Veneţia în acelaşi timp şi care, povăţuit de ambiţioasa-i mamă, l-a surghiunit arbitrar, făcîndu-l să treacă pe planul al doilea. Toate acestea au contribuit, este uşor de dedus, la tristeţea lui, la rătăcirea şi la răzbunarea ucigaşă.

Nimic nu permitea să se întrevadă, în vremea în care mi-a da. atît de discrete mărturii de bunătate, care îi va fi evoluţia ulterioară Poate că umilinţele lui refulate au fraternizat cu ale mele. Sigur este că, în acele momente funeste, am simţit alături de mine prezenţa-i prietenoasă, iar figura aceea, suav copilărească, stînd în genunchi în camera îmbîcsită de fum de lumînări şi miros de leacuri, mi-a rămas neştearsă în amintire. Uneori, fără să spună un cuvînt,

Lorenzino îmi lua mîna şi-mi surîdea uşor, cu un zîmbet obosit de copil bătrîn; iar silueta lui firavă, care străbătea încăperea ca într-un dans sau într-un vis, mă distrăgea de la necazurile mele.

Adriana dalla Rosa a murit a doua zi la miezul nopţii. Legătura noastră fusese atît de singulară încît nici astăzi nu reuşesc să definesc concret natura sentimentului pe care ea mi-l inspira şi care se asemăna într-atît cu dragostea (o neliniştе, o insatisfacţie provocată de singurătatea şi de fizicul meu, de nevoia ca cineva frumos, adorabil, să mă asigure că nu era împotriva firii, dacă nu să fiu iubit, cel puţin să aibă cineva nevoie de dragostea mea), după cum nu pot să ştiu cu siguranţă pînă unde au ajuns legăturile care au apropiat-o de Beppo. Ultima imagine pe care mi-a lăsat-o şi care a transformat-o într-o sculptură de piatră m-a făcut să mă gîndesc pe atunci (deoarece toate cele ce mi se întîmplau căpătau o aură influenţată de studiile latine) la ceea ce relatează Ovidiu în ale sale *Metamorfosis* despre o tînără, care fiind iubită fără speranţă de către un adolescent din Cipru, l-a lăsat să se sinucidă la uşa ei şi care, în timp ce-i duceau cadavrul tînărului, a fost transformată de Venus într-o statuie de piatră. E adevărat că nu eram eu cel ce murise, însă ceva din mine, ceva foarte al meu, o anume candoare, o anume noblеţe, au murit lîngă patul Adrianei, pentru totdeauna. Destinul a vrut să fie îngropată la Roma, în aceeaşi biserică Santa Maria in Trasportina unde am fost botezat eu. Sfinxul pe care l-am înălţat după aceea în Bomarzo a fost consacrat memoriei sale. Nimeni n-a spus-o pînă în acest moment. Adriana a fost pentru mine ca un sfinx, în unele momente duioasă şi chiar îndrăzneaţă, ca atunci cînd mi-a mîngîiat mîna în palatul Medicilor sau cînd i-am simţit moliciunea pieptului pe balustrada din *cortile;* alteori nemiloasă şi trădătoare, ca atunci cînd s-a îndrăgostit de pajul meu, dispreţuindu-mi încăpăţînata afecţiune şi rănindu-mi orgoliul. A fost înspiratoarea multor versuri pierdute. Ani mai tîrziu, într-o vreme cînd amintirea-i plină de dragoste fusese înlocuită cu altele, mai adînci, am continuat s-o cînt prin intermediul unor sterile încercări literare. Fusese o emoţie şi s-a transformat într-o teamă. În cursul acelei îndepărtate nopţi florentine, am plîns-o, îmbrăţişat cu Lorenzino şi cu Clarice, crezînd, în ingenuitatea şi disperarea mea, că n-aveam să mă mai consolez vreodată. Plîngeam şi pentru ruşinea păţită cu Pantasilea şi din pricina lui Beppo, şi a lui Abul. Plîngeam pentru ea şi pentru mine însumi, poate mai mult pentru mine însumi.

Pentru ca, chiar în dimineaţa următoare, lacrimile-mi fiind calde încă, să fiu necredincios în chip perfid amintirii Adrianei dalla Rosa.

* * *

Pe cînd ieşeam, devreme, din cameră mortuară, Nencia s-a apropiat să-mi vorbească.

— Ai suferit, principe, mi-a zis. Şi n-ai suferit numai pentru sfîrşitul Adrianei.

Aluzia la eşecul în faţa Pantasileei era prea limpede ca să n-o pricep. Se afla lîngă mine, cu trupul matur oferindu-se de sub generozitatea îmbrăcăminţii. M-a luat de mînă.

— Nu te nelinişti, a adăugat, un Orsini nu poate să devină obiect de discreditare.

Apoi s-a dat la o parte şi mi-a făcut o reverenţă:

— Aş vrea să te ajut.

Am privit-o cu mai multă atenţie decît în alte dăţi, deşi o cunoşteam bine: opulentă, cu şoldurile tari şi late, cu o umbră pe buza superioară, cu ochii negri, avînd o expresie între autoritară şi rugătoare. M-a ridicat, m-a cuprins în braţe, sărutîndu-mă pe gură îndelung, şi am simţit că trupul mi se deştepta din amorţire şi îi răspundea.

— Trebuie să ne ocupăm de treaba asta pe îndelete, mi-a şoptit la ureche, amintindu-mi de nişte cuvinte, aproape identice cu cele ale Pantasileei. Te aştept aici peste o oră.

S-a întors în încăperea Adrianei şi eu m-am îndreptat spre a mea. Tremuram şi am crezut că au să-mi clănţăne dinţii. Femeia aceea de patruzeci de ani, atît de puternică şi atît de supusă, atît de ascultătoare şi atît de experimentată, în ochii căreia cei din neamul meu aveau un prestigiu legendar; acea femeie care moştenise de la străbunii ei o fervoare îmbogăţită de-a lungul a sute de ani de servitute închinată măreţiei Orsinilor, care ajunseseră să se transforme, pentru ea şi ai săi, în nişte idoli îndepărtaţi şi atotputernici, făuriţi dintr-un material atît de divin încît cocoaşele lor deveneau aureole iar şchiopătarea maiestate: acea femeie fanatică, înfierbîntată, avîntată în frivolitatea-i modestă de acele rituri ale deşertăciunii lumeşti, lacomă de seniori, dornică de familiarităţii ilustre; femeia aceea aşteptase răbdătoare moartea Adrianei pentru a năvăli în intimitatea mea, ca şi cum o dată cu Adriana s-ar fi îndepărtat unica piedică ce se prepunea între noi şi deja nu se mai putea stăpîni în dorinţa-i de a obţine o legătură cu orice chip. Atitudinea

ei m-a umplut de mîndrie şi de teamă. Cineva, n-avea importanţă pentru ce motiv ar fi fost, mă dorea, mă dorea concret. În socotelile cuiva, micul damnat cu spatele diform înfăţişa pasiunea, cu violenţa şi complicaţiile sale. Eliberată de reţinerea pe care i-o impunea sentimentul meu acut, care mocnea precum un opaiţ în timp ce eu vegheam lîngă patul tinerei în agonie, scăpată de această tînără şi de fascinaţia ei, plebeea îndrăznea să se apropie de idolii săi şi să convieţuiască cu ei. Eu am intuit în atitudinea sa, înainte de probabilitatea plăcerii, ipotetica ocazie de a mă izbăvi. Dacă Nencia, care mă stîrnea în chip atît de ciudat, nu izbutea, nimeni n-avea să mai reuşească reabilitarea mea. Era absolut necesar ca eu să încerc, dar am şovăit. Atîtea nelinişti mă frămîntaseră în cursul ultimelor ceasuri, succedîndu-se fără a-mi da răgaz, încît acţionam ca un automat în mîinile Destinului. Să mă duc... Să nu mă duc... Dar, dacă totul avea să se termine ca în casa Pantasileei, eram pierdut pentru totdeauna. Nu m-am gîndit la Adriana, la trupu-i fără viaţă, cald încă, la sufletu-i care plutea în jurul nostru. M-am gîndit numai la mine.

Uşa camerei lui Messer Pandolfo era întredeschisă şi, pe masă, am zărit exemplaru-i atît de terfelit din Vergiliu. Preceptorul dormea. Am intrat fără zgomot. Îmi voi încredinţa soarta deciziei altor zei, mai suverani decît Orsinii, prin intermediul unor *Sortes Virgilianae*. La Bomarzo, obişnuiam să practicăm această superstiţie populară, care încredinţa întîmplătorului oracol al unei cărţi rezolvarea unor probleme mărunte sau importante. Oare nu curgea sînge de mag prin venele lui Vergiliu? Oare, datorită vrăjilor danteşti, nu-l consideram eu drept un necromant, un prezicător? O să mă supun la ceea ce-mi va decreta *Eneida:*

Am răsfoit paginile, închizînd ochii, am strecurat degetul pe una din file şi am citit:

> — *At Venus aetherios inter dea candida nimbos*
> *dona ferens aederat, natumque in ualle reducta*
> *ut procul egelido secretum flumine uidit*
> *talibus adfata est dictis seque obtulit ultro...*[1]

Am tradus în minte: „Între timp, Venus care străbătuse, strălucitoare, norii eterici, era acolo cu darurile sale. Văzu rătăcit, în fundul văii, pe fiul ei despărţit de tovarăşii săi, pe ţărmul răcoros, şi-i adresă aceste cuvinte, înfăţişîndu-i-se..."

[1] Vergiliu *Eneida* / *8*, 608—611.

Dar n-aveam nevoie să știu care erau cuvintele lui Venus către Achille. Mi-era destul mesajul acesta. Mi-ajungea că divinitatea iubirii se descoperea fiului ei, „un rătăcit", „despărțit de tovarășii săi", la fel ca Pier Francesco Orsini. Și, dacă n-am citit ce mai urma, a fost pentru că doream ca pronosticul vergilian să coincidă cu aspirațiile-mi ascunse, cărora textul le insufla o sacră vigoare și pentru că, precum și în alte dăți, putusem să mă descarc de responsabilitatea unui act de decizie. Zeii o hotărîseră și ei erau mult mai înțelepți decît mine, fiind în măsură să decidă dacă ceea ce mă pregăteam să fac pîngărea sau nu memoria Adrianei. Umbra Adrianei nu se va răzvrăti împotriva judecăților cerești. La ora fixată m-am dus la întîlnirea cu Nencia, care a fost punctuală.

M-a condus pe scări și am intrat în capela palatului.

— Să spunem o rugăciune, zise, pentru ca moarta să ne ierte.

Se ruga în genunchi, iar eu, în picioare, lîngă ea, mi-am dat seama de nefirescul situației, renunțând să mă concentrez. Pîlpîitul cîtorva lumînări ilumina, ca și cum le-ar fi pictat, frescele lui Benozzo Gozzoli, care acopereau în întregime pereții micului oratoriu. N-am văzut niciodată o cavalcadă o fantezie atît de frumoasă. Copilandrul Laurențiu, împăratul Bizanțului, și patriarhul Constantinopolului îi reprezentau pe Regii Magi în alaiul triumfal. Clarice Strozzi îmi explicase pe cine redau celelalte personaje: Pandolfo Malatesta, senior de Rimini; Galeazzo Maria Sforza, fiu al ducelui de Milano; familia dei Medici; Vittorino da Feltre; Niccolò da Uzzano; Gozzoli însuși... Defilau, metalici, multicolori, împodobiți cu un luxos capriciu, urcați pe cai cu harnașamente splendide, într-un peisaj cu chiparoși și turnuri Careggi, San Gimignano —, cu stînci, păduri, grădini, ca și cum ar fi pornit scînteietori către o serbare de la curtea florentină. Cămile și animale feroce contribuiau la această extravaganță. Zburau păsări misterioase. Iar cel care mă impresiona cel mai mult era băiatul ce ducea un leopard pe crupa armăsarului. Dar nu... cel ce mă impresiona de data asta era arcașul negru ce se-nălța pe calul lui Sforza, întrucît mi-l amintea pe Abul, și-atunci acea scenă poetică, aproape orientală, atît de stranie și împodobită, se transformă, cutremurîndu-mă de teamă, în vînătoarea lui Ippolito dei Medici. Ippolito era adolescentul, Laurențiu, purtînd o coroană ciudată; Beppo era băiatul cu leopardul, îmbrăcat în albastru, ce se întorcea să mă privească, ținînd felina în lanț... Ceilalți mă priveau disprețuitori, din înaltul șeilor, din magia unei lumi care mă condamna în tăcere... Și cavalcada continua, mișcîndu-se într-o lentă ceremonie. Acela era Lo-

renzaccio; acela era tata; acela, cardinalul Orsini; iar aceea, aceea îmbrăcată în veşminte de paj era Adriana... şi stăteau închişi cu mine într-o imensă colivie ce scînteia în soare. Mă priveau, tăcuţi, ca nişte judecători aristocratici, atît de iluştri că vina mea sporea şi mă umilea în faţa lor. Am vrut să fug, dar Nencia m-a reţinut. Mă strînse la piept. Cu o mînă îmi acoperi gura. Pe scară răsunau voci. Femeia închise uşa.

Însoţitorii lui Ippolito se întorceau de la vînătoare şi se auzea zăngănitul armelor ce se izbeau de pietrele roase. Discutau cu însufleţire. Relatau celor din palat că Beppo fusese răpus de o lovitură de arbaletă a lui Abul şi că sclavul meu negru dispăruse. Oricît îl căutaseră, bătînd desişurile, explorînd, întrebînd pe pădurari, urcînd colinele, nu-l putuseră găsi. Berberii cei goi urcau scara cu cadavrul lui Beppo pe umeri, pe o targă, cu capul spînzurînd. Avea încă ochii deschişi, ochii lui albaştri asemănători cu ai lui Girolamo, cu ai bunicii, căci pînă şi asta îmi furase: privirea luminoasă a Dianei Orsini. Nencia îşi dădu seama, după trupul meu încordat, de oroarea care mă cutremura, şi se lipi de mine. Atunci, aproape fără să-mi dea voie să respir, în timp ce grupul funebru se-ndepărta pe coridoare, mă trase la pămînt.

Doamne Dumnezeule, Adriana dalla Rosa murise! Beppo murise din porunca mea; Abul dispăruse poate pentru totdeauna; iar eu mă găseam acolo, zvîrcolindu-mă peste o femeie care ar fi putut să-mi fie mamă şi care îmi smulgea din măruntaie o rapidă, o vagă şi disperată plăcere! Eu deveneam bărbat şi reuşeam această teribilă victorie în braţele Morţii, care pentru a mă poseda adoptase masca unei femei înnebunite de luxură! Şi asta se-ntîmpla într-un loc sfînţit, în capela Regilor Magi, profanată de mine! Ziua murise, murise şi Noaptea — cei pe care ar fi trebuit să-i pereclească Messer Pandolfo Ziua şi Noaptea, pentru că Noaptea era Abul, iar nu Ignacio de Zúñiga —, şi acum, precum cele două figuri ale lui Michelangelo de pe mormîntul ducelui de Nemours, Abul şi Beppo vegheau la mormîntul invizibil al Adrianei într-o regiune incandescentă pe care eu n-o voi cunoaşte niciodată şi către care se-ndrepta fără nici un zgomot, fără să se agite nici un pliu al veşmintelor fabuloase, cavalcada lui Benozzo Gozzoli. Şi numai eu aveam să rămîn în veşnicie singur cu păcatul meu. Lacrimile mele, atît de leşnicioase, nu curseră. Inima mi se făcuse dură, ca şi cum aş fi avut montat în locul ei un topaz gigantic, topazul Adrianei. Nencia, conştientă de rătăcirea-i sălbatică, fugise, în sfîrşit, lăsîndu-mă să zac pe dalele de marmoră rară, de serpentin şi de porfir. Nu m-am încumetat

să mă ridic. Cavalerii-de aur nu încetau în jur, cu lănci și panașe, să mă pîndească. Mă îngrozea să întîlnesc ochii copilului cu leopardul. Sau să descopăr, pe altarul lui Filippo Lippi, cine știe ce miracol mînios.

Nu știu cît timp am rămas în acea poziție, cu capul înfundat în mîini, așteptînd răzbunarea cerească. Ce eram eu, cine eram la paisprezece ani? Un monstru? Deformația care îmi tortura trupul oare mi se infiltrase pînă în suflet, schimonosindu-l? La ce-mi servea scepticismul orgolios? Cine eram eu și pentru ce venisem pe Pămînt și cum de nu mă ardea o rază purificatoare? De-aș fi fost în stare să mă rog... Dar asta ar fi însemnat să adaug profanării, sarcasmul.

Atunci am auzit că-mi strigau numele prin galerii. Ignacio de Zúñiga mă căuta. M-am tîrît pînă la ușă, am împins-o și i-am răspuns cu un firicel de voce. Nu știu dacă a înțeles ceea ce se petrecuse, cînd m-a găsit, cu hainele în dezordine, tăvălit pe jos ca un cîine. Mi-a relatat pe scurt ceea ce eu deja știam și a încercat să mă ridice, însă eu am refuzat să mă supun.

— Am păcătuit, am murmurat, am păcătuit în fața lui Dumnezeu și a oamenilor!

Căzu în genunchi alături de mine și începu să se roage. Și cu el fusesem nedrept. Ca Ariosto la curtea lui Ippolito d'Este, Ignacio suferea la curtea unui alt Ippolito. Ca și Ariosto, ar fi preferat o existență simplă în locul pompei pe care eu i-o impusesem, pe lîngă Medicii aceia ai deșertăciunii. Mi-am ridicat privirea spre figura sa și am văzut că era iluminată ca aceea a unui sfînt și că buzele-i abia se mișcau. Pe tavan, printre casetele policrome, se evidenția monograma lui Crist. Aidoma unui cîine, am sărutat mîna rece a servitorului meu. Mi-a trecut un deget pe gura spurcată, ca și cum mi-ar fi curățat-o. Apoi am adormit.

Am visat că mă aflam într-un parc stîncos, populat cu sculpturi enorme. Era parcul din Bomarzo. Eu nu puteam să-mi dau încă seama, dar era viitorul parc din Bomarzo, opera mea bizară. Iar în mijlocul monștrilor, al dragonilor, al titanilor care răsăreau din frunziș, simțeam o minunată ușurare. Mă pierdeam printre ei, ca într-o pădure fermecată și, deși ceilalți se temeau de armata aceea de fantasme, eu le iubeam, îmi iubeam monștrii de piatră, pentru că numai înconjurat de garda lor, de ghearele și de fălcile lor, de colosalele lor schelete crăpate, aș fi fost capabil să continuu să trăiesc, să tot trăiesc, să trăiesc etern.

* * *

Remuşcarea şi durerea m-au îmbolnăvit. Mi-a fost ruşine de mine. Cînd mi-am revenit, o săptămînă mai tîrziu, eram în plină criză mistică. A durat atît cît şi restul şederii mele printre florentini, adică un an întreg. De nu s-ar fi interpus inconvenientele fizice, aş fi început studiile pentru a intra în tagma preoţească, căci, stimulat de Zúñiga, crezusem că mă atinsese harul divin, deşteptînd în sufletu-mi păcătos vocaţia religioasă. Bunicul şi-a reluat, cîteva zile mai tîrziu, călătoria spre nordul peninsulei. M-am despărţit de el şi l-am rugat să mă binecuvînteze. Pentru prima oară recunoaşteam în Franciotto Orsini pe omul lui Dumnezeu. Dar dacă eu credeam că mă schimbasem, cardinalul continua să rămînă acelaşi. Îmi făcu peste frunte semnul crucii, cu un gest brusc, mai degrabă războinic decît bisericesc.

— Am aflat, îmi spuse subţiind gluma a bătaie de joc, că acel colier pe care ţi l-am dăruit a rămas în mîinile Pantasileei. Nu ţi-o reproşez. E bine ca un senior de rangul tău să fie risipitor, însă totdeauna dărnicia trebuie să fie justificată... căci, după cîte pricep, în schimbul safirelor n-ai obţinut nimic, fiule, şi ai ieşit din casa ei aşa cum intraseşi.

Îşi şfichiui cizmele cu cravaşa, cum obişnuia să facă tata, şi mă privi surîzînd. Eu aş fi putut să-i replic că dacă treaba chiar îl îngrijora, exista un mod de a-l linişti, întrucît candoarea nepotului său aparţinea trecutului, chiar şi din punctul de vedere al probelor materiale, însă am strîns buzele şi i-am oferit jertfa tăcută a mîndriei mele.

Scrisorile pe care i le-am trimis în această perioadă bunicii erau presărate cu citate din cărţile sfinte. Ea îmi răspundea surprinsă, fără a se încumeta să-mi împărtăşească entuziasmul şi fără să încerce să facă vreo glumă. Nu era foarte pioasă şi probabil că se căznea să descopere motivul evoluţiei mele, pe care îl va fi atribuit vreunei dereglări de creştere, care o intriga cu atît mai mult cu cît trăiam într-un mediu atît de păgîn ca cel al Medicilor. Am aflat că Ignacio de Zúñiga, drept răspuns la unica scrisoare pe care Diana Orsini i-o adresase a făcut aluzie la faptul că suferisem o transformare fundamentală din cauza morţii Adrianei, dar, la rîndul meu, am evitat să-i lămuresc frămîntările mele, fapt pe care corespondenţa ei mi-l cerea insistent, şi să-i vorbesc, evitînd subiectele despre Adriana, Nencia, Beppo, Abul, de tot ce îmi rodea inima şi mă ţinea treaz nopţi lungi, în faţa unei cărţi de rugăciune. Cît despre

Nencia, nu m-a mai urmărit. Obţinuse ceea ce-şi dorise. Poate că visa să aibă un fiu din neamul Orsini. Din nefericire, n-a avut. Schimbarea comportamentului meu şi palida plăcere pe care o avusese din senzualitatea-mi tulburată, i-au potolit entuziasmul seducătoarei mele. Ceilalţi, Ippolito, Lorenzino, Alessandro, Clarice, Giorgio Vasari, nu s-au amestecat în treburile mele. Alte probleme îi preocupau. Chiar cardinalul Passerini, atunci cînd l-am consultat asupra anumitor scrupule teologice, mi-a spus că era prea absorbit de obligaţiile de stat ca să se apuce să-mi limpezească nedumeririle şi mi-a arătat că era periculos să încerci să adînceşti anumite texte, întrucît ispita ereziei obişnuieşte să fie pedeapsa curiozităţii neofite. A insistat să mă întorc la Ovidiu şi la Catul. Mi-a propus să încerc emoţiile vînătorii cu şoimi.

Adevărul este că, paralel cu neliniştea mea spirituală — care mă făcea să mă tot spovedesc unui dominican răbduriu din mănăstirea San Marco, care era să se smintească din cauza aceea —, s-au desfăşurat evenimente istorice care au schimbat viaţa Florenţei şi mi-au pregătit întoarcerea.

Împăratul i-a asmuţit pe Colonna împotriva lui Clemente VII, care s-a văzut obligat să se închidă în Sant' Angelo, citadela sa. Cartierul Borgo din Roma, unde se afla palatul nostru, a fost lăsat pradă jafului. Au furat garderoba lui Clemente dei Medici, una din tiarele sale, potirele, crucile, odoarele Sfîntului Petru; au zvîrlit pe ferestrele Vaticanului ceea ce nu puteau să transporte. De îndată ce a fost liber, papa şi-a luat revanşa, punînd să fie distruse paisprezece castele şi sate ale principilor conduşi de cardinalul Pompei Colonna. Filippo Strozzi a fost unul din ostatecii pontificali, dar Clarice s-a dus în litieră pînă la Roma şi a reuşit să-l salveze. Le lipsea, deci, vremea şi liniştea pentru a se ocupa de meditaţiile mele. Apoi a fost porunca lui Carol Quintul către conetabilul de Bourbon şi către Lannoy, care le ordona să se îndrepte asupra statelor ecleziastice, iar Leorenzino a plecat la Veneţia. Barbarul Freundsberg înainta cu hoardele-i de teutoni, învîrtind o frînghie cu care jura să-l spînzure pe Vicarul lui Crist. După aceea, l-a doborît o apoplexie. Trupele s-au instalat la porţile Romei şi papa s-a întors să se întărească în Sant'Angelo, cu treisprezece cardinali — între care se găsea şi bunicul — şi trei mii de persoane de tot soiul, care îngreuiau operaţiile militare. Benvenuto Cellini (ştirea m-a bucurat, după atîtea veşti descurajatoare) a contribuit la apărarea bastionului ca artilerist. Atunci l-a rănit pe principele de Orange, cu o schijă de mitralie, iar bunicul, furios, a vrut să poruncească să fie

omorît, întrucît socoteа că din cauza aceasta se destrăma orice speranţă de împăcare. Însă mie îmi trece acum prin cap că ranchiuna cardinalului Orsini împotriva giuvaergiului a avut între alte pricini şi pe aceea a purtării sale de neiertat faţă de mine. Cardinalul nu uitase consiliul de familie ce fusese convocat la Bomarzo, după scurta-mi întîlnire cu Benvenuto pe plaja de la Cerveteri, şi care a motivat absurdul surghiun la Florenţa. Cellini a demontat tiara şi bijuteriile Sfîntului Părinte, pe care le-a cusut pe veşmintele-i rituale şi pe hainele lui Cavalierino, un băiat ce fusese argatul lui Filippo Strozzi, dar Clemente VII n-a îngăduit să i se facă vreun rău meşterului. Evenimentele s-au încordat precipitîndu-se apoi. Roma a fost cucerită într-un ceas şi prădată fără milă. Soldaţii imperiali, care străbătuseră Italia îmbrăcaţi în zdrenţe, păşeau acum pe străzile sale acoperiţi în argint şi aur. Pălăriile lor scînteiau de pietre preţioase, iar pe piepturile păroase se legănau salbele de perle ale marilor doamne şi ale prostituatelor. Bunica şi-a pierdut atunci colierul ei celebru. Femei gătite cu un lux dement şi alaiuri de servitori îi urmau peste tot pe tîlhari, ducînd tablouri, sculpturi, vase preţioase şi paloşele stăpînilor lor, înălţate ca nişte simboluri priapice, pe care se împleteau brăţări şi panglici. Fierul de la Sfînta Lancie a fost legat de suliţa unui lanschenet de-al lui Luther, iar în cîrciumi, printre artofoarele Sanctităţii Sale, mustind de vin, Sfîntul Văl al Veronicăi a trecut din mînă în mînă. Între timp, în Sant'Angelo, nu conteneau litaniile şi pocnetul detunătorilor. Aroma tămîiei învăluia castelul ce se înălţa, în fum de mirodenii, în mijlocul grozăviei, ca o colină sfinţită, ultim refugiu al credinţei şi al ordinii.

Ştirile pe care cei fugiţi le răspîndeau la Florenţa înflăcărau gloata. La sfîrşitul lui aprilie 1527, cînd oştirile conetabilului s-au abătut asupra Toscanei, mulţimea s-a înflăcărat în piaţa Signoriei, profitînd de scurta absenţă a cardinalilor Passerini, Cibo şi Ridolfi şi a lui Ippolito dei Medici. S-a zvonit că fugiseră din oraş, dar nu era adevărat. Cei care ne aflam în palat ştiam prea bine că ieşiseră în cîmpie să ceară ajutorul ducelui de Urbino şi al marchizului de Saluzzo. Acel 26 aprilie a fost înspăimîntător. Vineri, zi funestă. Zvonurile contradictorii erau purtate din sală în sală, de paji şi de archebuzieri, iar noi aşteptam, în jurul Claricei, ca în jurul unei fortăreţe, atingîndu-i din cînd în cînd fustele opulente ca şi cum am fi atins veşmîntul unui sfînt sau al unui rege, în timp ce poporul delibera, în faţa Signoriei, cu privire la expulzarea Medicilor. Renăşteau vechile strigăte de libertate, care ricoşau fioroase printre

tapiserii. Oaspeți în Via Larga, izolați, fără știri de la cardinalii ce tratau cu trupele lui Montefeltro, neștiind cele ce se întîmplau în propria casă, rătăceam atunci dintr-o încăpere în alta, împinși de paji și priveam obiectele rare ce puteau să dispară încă o dată. Cînd mi s-a strigat că de la ferestrele Signoriei zvîrliseră pietre asupra mulțimii și că rupseseră un braț al *David*-ului lui Michelangelo, *David* al copilăriei mele, unica amintire frumoasă pe care mi-o lăsase tata, m-am ascuns să plîng. S-au întors, în sfîrșit, Ippolito și cardinalii, îngînduraţi de parcă ar fi venit de la o serbare mondenă, vorbind pripit despre cum îi copleșiseră cu atenții ducele și marchizul și despre cum se restabilise un simulacru de pace. Republica durase o după-amiază, însă Medicii erau acum condamnați. La 12 mai, șase zile după jefuirea Romei, am aflat că o destrăbălare bestială se dezlănțuise în Orașul Etern. Cardinalul Passerini ne-a povestit că se șoptea cum că împăratul, aflînd despre excesele hoardelor sale nestăpînite, fusese cuprins de amărăciune. Luni de zile mai tîrziu, am mai aflat că și-a îmbrăcat în doliu curtea spaniolă pentru acele sacrilegii, ceea ce era destul de paradoxal. Iar în 17 ale aceleiași luni, Clarice dei Medici și-a jucat marea scenă teatrală, cea pe care o repetase probabil timp de ani de zile și care îi aprinsese în sclipiri dramatice ambițiile-i solitare, deși niciodată nu și-a închipuit că ar putea avea loc în împrejurări atît de teribile. A intrat în palatul Signoriei, unde Passerini aștepta ca un slujitor hotărîrile Consiliului, ce repeta mereu cuvîntul revoluție. Ippolito, Alessandro și Caterina îl înconjurau pe cardinalul care tremura, iar nepoata Magnificului îi certă cu asprime pe bastarzi, incapabili să protejeze moștenirea Medicilor legitimi, uitînd că tatăl ei plecase din Florența în împrejurări și mai penibile pentru descendenții lui *Pater Patriae*.

Din Via Larga se risipiră locuitorii săi jalnici, întru umilirea trufiei unei epoci de dominare. Numai micuța Caterina a rămas ostatecă a Republicii. Ippolito, Alessandro și cardinalul au fugit urmați de mulțimea de sclavi africani și asiatici, care încercau să-și fereacă cuferele pline de obiecte de artă și de cărți, îngrămădindu-le în neorînduială, fără să aleagă, și care fugeau în urma stăpînilor printre ogarii nervoși și armăsarii ce nechezau, în timp ce mulțimea făcea bucăți scuturile și smulgea discurile și florile de crin. Cîtă deosebire față de cortegiul lui Benozzo Gozzoli, de muzica lui posomorîtă, de eleganța-i demnă în acea mascaradă de palat! Acum nu mai era un cortegiu, era dezastru, consternare, erau strigăte de furie, anarhie. Filippo Strozzi, mereu nesigur, l-a întovărășit pe Ippolito pînă la Pisa. Eu am fugit, de asemenea, cu Messer Pandol-

fo, care-l ţinea strîns la piept pe Vergiliu al său, şi cu Ignacio de Zúñiga, care-şi repeta rugăciunile nepăsător, atunci cînd ne-am aruncat în torentul vociferant al prostimii. Pantasilea, de pe terasa-i pe jumătate ascunsă în forfota femeilor ei, care, fără intenţie, reproduceau atitudinile îngrozite ale gobelinului cu răpirea Sabinelor, m-a recunoscut după cocoaşă, în învălmăşeală, şi mi-a aruncat un trandafir. Poate înţelegea, în sfîrşit, în regretul ei lucid, că odată cu băiatul ghebos, nefericitul Orsini din Via Larga, *le veuf*, *l'inconsolé*, pleca unul dintre ultimii seniori adevăraţi, pe care ea îl făcuse să sufere ca pe nici unul dintre amanţii săi trişti. Un păun sări peste parapet şi coada-i de prostituată spînzură peste centrul faţadei, ca un blazon malefic brodat. Rodon, cîinele favorit al lui Ippolito, care a alergat o vreme în urma noastră, adulmecă trandafirul călcat şi urletele de jale i se stinseră apoi într-una din străzile pline de mulţimea frenetică. Se trăgeau clopotele, în vreme ce hoţii se năpusteau în palatul Medicilor şi-l jefuiau încă o dată. Două zile mai tîrziu, ne aflam la Bomarzo. De la moartea Adrianei şi a lui Beppo, viaţa mea fusese, ca şi cea a Italiei, un coşmar cumplit, străbătută de fulgerele unei impetuoase fervori.

Senina privelişte a profilului castelului Bomarzo, în înalta-i izolare, m-a emoţionat atît de mult încît am coborît de pe cal, cu ochii în lacrimi, şi am sărutat pămîntul iubit. Acolo se afla casa mea ruginie, aurită, în transparenţa fină a aerului de primăvară care înfiora cîmpurile. Fascinantul mister al locului, forţa-i milenară etruscă, populată de prezenţe invizibile, mai bătrîne chiar decît neamul meu, au pus stăpînire, pe mine, ca pe vremea cînd eram copil, sufocîndu-mă, dizolvînd în pieptu-mi piatra ascuţită ce-l oprima. Vocea familiară a apei îmi susura în urechi. Nişte ciobani m-au salutat. Am crezut, amăgindu-mă incorijibil — ca atunci cînd ajunsesem la Florenţa, cu aproape trei ani în urmă — că aş putea să fiu fericit printre ai mei, în ciuda a toate, cu ajutorul lui Dumnezeu.

III

APARIȚIA MAGIEI

Intențiile și starea mea de spirit s-au schimbat curînd. Ca într-o conspirație tacită, totul mă îndepărta de viața mea de la Florența. Mi-am regăsit, venind acasă, viața anterioară călătoriei mele acolo și, totodată, pălind în fața interesului cu care mă preocupam de ceea ce aveam mai adînc sădit în sînge — bătrînul, puternicul meu Bomarzo —, se estompau imaginile Adrianei, a lui Beppo și a lui Abul, care cu un an în urmă mă cufundaseră în disperare. Nu-i uitam, desigur, dar la vîrsta aceea grijile se înlocuiesc cu un grabnic egoism. În palatul Medicilor, în timpul lunilor ce trecuseră de la moartea Adrianei pînă la întoacerea la Bomarzo, am acționat aproape exclusiv sub severa influență a lui Ignacio de Zúñiga. Prezența și atitudinea lui erau cele mai nimerite, în asemenea împrejurări, ca să mă liniștească și să mă reîmpac cu mine însumi. A fost o etapă de tranziție, în care elementele emoționale au acționat cu puternică forță, anihilîndu-mă, și în care, îmboldit de spaniol, m-am gîndit să găsesc în religie limanul de care avea nevoie furtuna deslănțuită a sufletului meu. La Florența m-am trezit singur, căci nimeni n-avea timp pentru mine, cei din palat fiind ocupați de evenimentele militare și politice care-i priveau atît de aproape. Tot ce mă înconjura — palatul însuși, străzile florentine, apropierea Nenciei — fremăta de aluzii tragice și, deși timpul și-a îndeplinit acțiunea-i subtilă de eroziune, urmele trecutului recent se aflau prea aproape ca, de-ndată ce intram într-o încăpere să nu mi se ivească în față episoade și figuri impresionante. Fervoarea mea religioasă era consecința remușcărilor dureroase și a predicii tenace a lui Ignacio. Dacă credința mea creștină ar fi avut rădăcini mai adînci, mai sigure decît împrejurările, nu-i nici o îndoială că viața mea, întreaga mea viață s-ar fi schimbat pentru totdeauna, datorită acțiunii conjugale a neliniștii, a căinței și a îndemnurilor, însă eu eram lipsit de temelia necesară pentru a înălța pe ea edificiul luminos al pioșeniei. Credința mea, așa cum a fost, era confec-

ţionată, sub influenţa bunicii şi a magiei din Bomarzo, dintr-un soi de păgînism ancestral, ce îmi proiecta familia pe altare scînteietoare şi care impunea ca eu, membrul cel mai prizărit al acestui neam, să-mi dobîndesc, de asemenea, în Olimpul Orsinilor, un loc care, deşi îmi aparţinea prin porunca soartei, cerea totuşi strădania de a fi cucerit, deoarece, spre deosebire de fraţii mei, de rudele mele şi de antecesorii mei, eu adusesem pe lume paradoxul de a fi şi a nu fi, totodată, un privilegiat. Bunica mă formase în spiritul acestor idei moştenite — greşite, vinovate, deşarte, numiţi-le cum vreţi — şi, dacă cititorul o condamnă pentru acest lucru, trebuie să procedeze cu mare băgare de seamă şi să cîntărească argumentele pro şi contra în talgere fine, întrucît tot ce se referă la mine e atît de încurcat şi de complex. Diana Orsini crescuse, la rîndul ei, în climatul unui asemenea cult, din care i-a izvorît tăria, şi a socotit că, pentru a-şi căli nepotul, care avea nevoie mai mult decît oricine altul de proptele şi ajutor, trebuia să-i transmită esenţele unei vigori ce se afirma nu prin sprijin divin, ci uman, care reînlocuind forţa dumnezeiască absentă, a cărei singură vagă supravieţuire era aceea a unei complexe superstiţii cu imboldul unei veneraţii dinastice, bogată în exemple celebre, conferea sprijinul uman calităţile celui divin. Suplinirea a ceva atît de înalt prin ceva atît de mărunt — acum pot să văd astfel, dar atunci eram lipsit de perspectivă pentru a-l aprecia la proporţiile exacte — explică multe aspecte ale modului meu nefast de a proceda, însă, privind lucrurile prin prisma unei judecăţi *a posteriori*, cred că bunica trebuie să fie judecată cu îngăduinţă şi chiar absolvită fiindcă atitudinea ei greşită se năştea din zelul de a-mi fi spre folos, dîndu-mi drept sprijin singurul lucru pe care-l avea. Atît de mare era energia ce izvora din acest mod orgolios de a privi lucrurile, împărtăşit firesc de ai mei, încît, de îndată ce m-am întors la Bomarzo şi am reînceput, ca sub un clopot enorm de cristal, să respir aerul rarefiat ce-mi alimentase copilăria, am devenit treptat cel ce fusesem înainte de violenta criză florentină. E limpede că asta nu s-a produs imediat, însă era fatal să se producă, dacă se ţine seama de fragilitatea celor cincisprezece ani ai mei; de lipsa de motivare intimă de care se lovea, personalitatea mea, predica lui Zúñiga; de misterioasa dominaţie pe care Bomarzo o exercita asupra mea, cu spectrele-i păgîne, înlănţuite peste veacuri cu ai mei; şi de logica veneraţie pe care eu o nutream pentru bunica mea, care, de vreme ce era marea aliată din totdeauna, îmi apărea şi ca supremul izvor de înţelepciune.

Primele cuvinte ce i s-au ivit pe buze cînd i-am căzut în braţe, după îndelungata absenţă, au fost să-mi spună cît de frumos mă făcusem în Toscana. Mă observa şi mi-o repeta. M-a condus în faţa uneia dintre oglinzile ei şi mi-a arătat în ea faţa-mi fină, modelată la pomeţi cu o suavă nuanţă mată, care căpătase deja trăsăturile portretului meu definitiv. Cum ea stătea alături de mine, ascunzîndu-mi cocoaşa, iar imaginea ei dragă, de o frumuseţe transparentă, îmi suprima defectele, am găsit că avea dreptate şi că băiatul cu ochii mari îndureraţi, ce mă privea din aura poetică a oglinzii, putea să atragă cu fizicu-i neliniştitor. M-a felicitat pentru *lucco*, tipica mantie fără mîneci a florentinilor, pe care eu o adoptasem, deşi aproape că nu se mai purta în oraşul Medicilor, întrucît lărgimea şi gluga ei îmi disimulau spatele, iar, de atunci, în tot cursul vieţii, am purtat-o mereu, fie că era din postav sau din damasc, din catifea neagră, violetă sau roşie, căptuşită cu tafta sau cu tabi[1], din mătase sau din piele, potrivit anotimpurilor.

Tata şi Girolamo se aflau în războaiele ce zguduiau Italia. Maerbale, care se deşirase şi avea deja ţinuta aristocratică ce îi dădea atîta prestanţă, şi care se accentua, graţie nasului cam lung, cu profil nobil, şi surîsului de distantă răceală ce nu-l părăsea niciodată, sub umbrele părului răvăşit, mă primi cu o răceală ce nu părea agresivă. Cînd Girolamo nu se afla la Bomarzo, relaţiile noastre erau mai bune. Aşa că, între dragostea bunicii şi noblcţea ce emana de la fratele mai mic, atmosfera castelului îmi insuflă o tihnă necunoscută întărind senzaţia de fericire pe care o încercasem de îndată ce zărisem, din drum, casa mea. Cît despre Bomarzo, şchelele îi acopereau faţada principală. Materiale prelucrate se îngrămădeau pe terase şi, foarte devreme, bocănitul muncitorilor care-i sfărîmau şi-i ciopleau pietrele ne-a dat de ştire că se continua opera de transformare. Însă Bomarzo era puternic precum armura unui gigant şi, deşi îi adăugau podoabe la cuirasă, nu reuşeau să-i modifice făloşenia, dură precum stînca pe care sălăşluia silueta sa medievală.

Am continuat să mă plimb cu Ignacio, citind cărţile pe care mi le dădea, deşi interesul pe care mi-l stîrneau — şi Zúñiga a observat-o degrabă şi mă învinovăţea în van — a slăbit din ce în ce, iar aceste plimbări s-au rărit tot mai mult, pînă cînd le-am suprimat. În schimb, mă încînta să ies cu bunica, sprijinindu-mă într-unul din bastoanele ei, să cutreier, alături de lectică, domeniul. Ne acope-

[1] Ţesătură antică şi medievală din mătase.

ream cu blănuri, pentru că frigul ciupea. Din cînd în cînd, poposeam pentru a critica, de la distanţă, schimbările aduse castelului ori ca să vorbim despre *Orlando Furioso* sau, ca atunci cînd eram mic, despre Orsini şi măreţia lor şi despre necunoscutele pe care ni le rezervă viaţa. De-a lungul preumblărilor mi-am deschis inima, pe îndelete, pentru că îmi dădeam seama cît de bine îmi făceau comentariile ei, şi i-am povestit necazurile îndurate din cauza Adrianei, a lui Beppo şi Abul. Ea mă asculta cu o gravă concentrare, încercînd să discearnă adevărul în labirintul explicaţiilor mele, apoi îşi punea la lucru inteligenţa ca să desluşească complexul meu de vinovăţie pe care acea evocare îl scotea la iveală. Nu-mi vedea metehnele; vedea doar necesitatea de a mă salva. S-ar crede că înclinarea-i compătimitoare va fi contribuit să fiu ceea ce am ajuns, înzestrîndu-mă cu o duritate precoce şi că, dacă mai tîrziu, viaţa mi s-a desfăşurat aşa cum voi arăta, aceasta derivă în mare parte din pasiunea oarbă a Dianei, care îşi dorea mai presus de orice să-l ferească de la prăbuşire pe nepotul estropiat; însă, apelez la îngăduinţa judecătorilor şi cer să-şi amintească particularităţile cazului — ale mele şi ale ei, punîndu-le sub semnul comun al Orsinilor, — cînd vor da sentinţa în privinţa bunicii. Bunica a săvîrşit acte reproşabile — dar cel mai rău dintre toate, acela care a marcat orientarea existenţei mele, nici nu se produsese încă — şi, cu toate acestea, nu pot să o condamn pentru că ştiu că greşelile şi crima ei au fost rodul nefericit al iubirii. Oricum, nu pot să o condamn căci ar fi ca şi cum aş condamna aerul pe care-l respir, întrucît aceasta era bunica pentru mine: aerul pe care îl respiram, care mi-a ţinut pînă ce, ea dispărută, a trebuit să mă descurc singur, fără călăuză, fără nimeni, într-o lume ciudată şi duşmănoasă.

Două luni şi jumătate după întoarcerea la Bomarzo, cardinalul Orsini a venit cu ştiri proaspete de la Roma. Papa izbutise să fugă din castelul Sant'Angelo la Orvieto, deghizat în neguţător de mărunţişuri, doar cu un însoţitor, graţie ajutorului aceluiaşi cardinal Pompei Colonna, care îi dăduse atîta de furcă şi care, acum, însutea dovezile unei respectuoase devoţiuni. La fel fugise, în haine de hamal, cu un sac pe cap, cu 200 de ani mai înainte, Cola di Rienzo, dar l-au recunoscut după brăţara de aur. Mai puţin luxos, dar mai abil, papa a avut mai mult noroc. În Oraşul Etern, de îndată ce s-a ştiut despre temerara fugă, poporul a fost cuprins de o bucurie delirantă, crezînd că se ispăvise cu nenorocirile, iar o mulţime de călugări şi de preoţi au dat fuga la San Pietro pentru a cînta Te Deum-ul. Furia

neputincioasă a năvălitorilor nu a mai cunoscut margini. Bunicul trăise clipe de groază în vremurile luptei împotriva familiei Colonna, deoarece făcuse parte din grupul de ostateci care au servit drept garanție pentru Clemente VII, atunci cînd a părăsit Sant'Angelo prima oară, pînă ce cardinalul Pompei (același care-l împiedicase să jungă papă la ultimul conclav) l-a dus cu sine la Subiaco și l-a copleșit cu onoruri. Apoi, în timpul îndelungatului asediu al trupelor imperiale, s-a închis din nou cu pontiful în castel și nu s-a mai despărțit de el. Ne-a relatat cu lux de amănunte furia sa împotriva lui Benvenuto Cellini, adresîndu-mi niște priviri crunte. A povestit despre ciumă. Ciuma se dezlănțuise la Roma ca un flagel divin. Ce era mai rău, era că, decima de-a valma asediați și asediatori fără să aleagă după justețea pricinilor. Cadavrele se îngrămădeau mormane pe străzi.

Bunicul a rămas cu noi, uitînd de feuda de la Monterotondo. Nu mai ieșea, ca înainte, să umble prin împrejurimile castelului și să zăbovească prin casele sătenilor noștri, să guste din vinurile aduse pentru el din pivnițe cu ceremonioasă solicitudine. Rămînea în camera lui, cu o mantie de hermină peste picioare și era asemenea regilor din basme. Bătrînul condotier se ruga în interminabile liturghii. Văzuse prea multe nelegiuri și cruzimi pentru ca cele noi să nu-i impresioneze inima obosită.

În timpul zilelor celor mai crunte din februarie, spaniolii au plecat de la Roma la Neapole. Teutonii s-au dus și ei, încărcați de asemenea, ca niște altare și, cînd au dispărut pe poarta San Giovanni, lumea îmbulzită pe drum a dat frîu liber bucuriei, distrasă momentan de la oroarea plăgii — atît de crudă încît un an mai tîrziu haite de lupi care-i atacau pe oameni încă mai dădeau tîrcoale pe străzi. În iunie, Sfîntul Părinte s-a mutat de la Orvieto la Viterbo și cardinalul Orsini a dat fuga să-i sărute obrazul. Cînd, în octombrie, a putut să se întoarcă la Roma, Clemente VII a plîns de jale înaintea orașului în ruine, incendiat, care-și pierduse jumătate din populație.

Între timp, la Bomarzo, viața mea își urma cursul. Împreună cu Messer Pandolfo, am început să traduc din Lucrețiu. Invocarea inițială către Venus mi-a amintit de aventura cu Nencia, dar am alungat această imagine păcătoasă și, pentru a mă pedepsi, am compus o odă dedicată Adrianei, pe care am distrus-o din multiple rațiuni. Într-o dimineață, lîngă arcul unde mai tîrziu am pus să se încrusteze sentințele contradictorii asupra Vieții și a Morții, am băgat de seamă că unii meșteri, profitînd de repaus, ciopleau niște

pietre — peperinul[1] atît de moale —, de prin partea locului dîndu-le forme grosolane, fantastice, ce-ţi aduceau în minte tradiţia etruscă a acestui pămînt. Figurile amintite m-au făcut să evoc visul statuilor colosale care mă năuciseră cu vraja lor în oratoriul Regilor Magi şi, cînd am trecut pe terasele abrupte ce se înşirau spre vale, dincolo de grădina italiană a bunicii, am avut pentru prima oară ideea vagă, difuză, cît de frumos ar fi să transform pietrele ce răsăreau din hăţişul ei în imense sculpturi; într-atît m-a emoţionat această extravagantă viziune încît, fără să-mi închipui că într-o zi aveam să o duc pînă la capăt şi că ea va fi un fel de rezumat al existenţei mele singulare, am transportat în încăperea mea nişte bucăţi din piatra ductilă şi le-am aşezat, ca pe ofrande, la picioarele armurii pe care mi-o dăruise Diana Orsini după episodul cu scheletul acela cu cunună de trandafiri, întrucît am crezut că descopăr o esenţială înrudire între armele înverzite de rugină şi această materie atît de familiară contactului mîinilor mele, care le punea în legătură, de asemenea, cu mine şi cu lucrătorii din Bomarzo, care se căţărau pe schelele castelului. Necunoscutele energii milenare au început să apară şi să se mişte în interiorul meu, dezmorţindu-se, dezvăluite dintr-un imbold atît de trivial în aparenţă precum repausul unor săteni ce se distrau cioplind nişte pietroaie. M-am simţit ca şi cum acest pămînt ar fi cerut de la mine expresia alegorică a secretului său şi-am simţit că acest secret se confundă atît de strîns cu propria-mi viaţă încît ambele constituiau un tot inseparabil, în aşa fel că, dacă vreodată aveam să ridic bizarul monument al magiei din Bomarzo, care se plămădea în spiritul meu şi care începea să se profileze vag de parcă s-ar fi înfiripat din ceţuri străvechi, în acelaşi timp voi aşeza pe pămîntul moştenit din Etruria, ca pe scena unui teatru, personajele statuare ce simbolizau cu atitudinile lor etapele existenţei mele excepţionale. Însă, pentru ca eu să fiu în măsură de a concretiza plastic această dublă şi unică metaforă şi de a înţelege ceea ce se aştepta de la mine, era necesar să mai calc încă mult pe calea cea spinoasă, sfîşiindu-mă, culegînd simboluri şi spini însîngeraţi. Atunci, bineînţeles, n-am văzut procesul cu limpezimea cu care mi-l explic acum, însă ceva asemănător unei intuiţii plină de fior şi măreţie, m-a copleşit în clipele cînd vorbeam pe îndelete cu meşterii şi retrăiam neliniştitoru-mi vis prevestitor, privind din cînd în cînd pe deasupra ariciului de schele, către norii — de ase-

[1] Piatră gri şi poroasă de origine vulcanică.

menea niște sculpturi — ce-și alcătuiau și destrămau pe cerul pur reliefurile lor fugare; cînd mă întorceam în camera mea duceam cu mine o piatră ezoterică, ca și cum aerul din Bomarzo l-ar fi fecundat miraculos pe cocoșatul cel ridicol și i-ar fi afundat în mărunțaie sămînța unei ermetice misiuni.

În acele zile bunica a primit niște rînduri de la tata, care o informa că venețienii îi încredințau custodia Monopolei, ce se aflase sub ordinele prietenului său Lautrec. Francezul trebuia să meargă împotriva posesiunilor lui Carol Quintul din nordul Italiei, în vreme ce altă armată, secundată de flota din Genova, ataca regatul Neapolelui. În august, Lautrec a recucerit Milanezatul pentru Francisc I, însă a murit de ciumă, iar restul forțelor sale, anihilate de Antonio de Leiva, au capitulat la Averso, după ce Andrea Doria a trecut de partea împăratului. Gian Corrado Orsini nu s-a întors la Bomarzo, așa cum presupuneam noi. Poate durerea pierderii ilustrului camarad, căruia ducele de Sessa, nepot al lui Gonzalo de Cordova, poruncise să i se înalțe un somptuos mormînt, îi dăduse ghes să continue să umble, cu armia sa decimată, prin peninsula sfîrtecată. În schimb, cel care a revenit acasă a fost Girolamo, și, o dată cu întoarcerea lui, întreaga-mi viață se găsi în fața uneia din marile ei răspîntii și luă o nouă întorsătură.

Girolamo s-a întors singur. Ca și alte dăți, îl însoțeau rude și amici de vîsta lui, flăloși de maturitatea precoce pe care le-o conferea isprăvile lor. Erau aceiași de totdeauna, bronzați, guralivi, stridenți, ignoranți, certăreți, înzestrați cu o eleganță spontană și cu un simț înnăscut al frumosului, case se reflecta în arta sigură cu care își alegeau cameele și giuvaerurile și cu care își dădeau cu părerea despre arhitectură, muzică și teatru. Fuseseră învinși, dar luptaseră bine. Și nu conteneau să tot vorbească și să ne uluiască cu fanfaronadele lor. S-au instalat în încăperile principale ale castelului, ce se transforma astfel într-un soi de tabără militară. Armele s-au îngrămădit pe mese și în unghere, s-au rînduit de-a lungul pereților. Dintre căni de vin se iveau mănușile metalice și spadele descinse. În curți, servitorii lustruiau piesele de oțel. Se iscau certuri din nimicuri, iar băieții, ca niște cocoși de luptă, dintr-un salt își arătau pintenii. Scoteau paloșele și loveau scuturile, ciopîrțindu-se și apoi împăcîndu-se. Cardinalul Orsini, zăvorît în camera lui, nu putea să facă nimic împotriva tinerilor seniori din sîngele său, care se credeau stăpînii lumii. Dimpotrivă, uneori fantoma-i roșie apărea dindărătul unei uși și surîdea nostalgic, văzîndu-i luptînd cu salturi de gimnaști, dansînd împreună ori încurajîndu-l pe Maerbale care născocea tot

felul de mutre tîmpite. Bunica şi doamnele sale evitau să aibă de-a face cu ei. Războinicii rugineau în inacţiune, sătui de vînătoare, de certuri, de fugărirea femeilor de prin cătun. Atunci, ca şi înainte, începură să mă hărţuiască. Am suferit mai mult decît dăţile trecute, pentru că nu mai eram copil şi pricepeam că importanţa experienţelor mele din ultimii ani îmi conferise o personalitate demnă de respect. Fiind vicleni, ei — mai mult decît toţi Girolamo — au adulmecat acest lăstar de mîndrie şi s-au dedat cu şi mai multă înverşunare să mă necăjească. Aveau accese de cruzime copilărească atunci cînd îşi organizau umilinţele. Lucrurile au ajuns pînă acolo încît m-am temut pentru viaţa mea, căci nici un joc sadic nu părea să le satisfacă îndeajuns vanitatea.

Mă asaltau de după coloane, scoţînd pumnalele; îmi parodiau mersul; mă obligau să le imit dansurile; îmi sfîşiau şi îmi furau cărţile; forţau uşa camerei mele noaptea; dărîmau baricada de mobile pe care eu le îngrămădeam, cu mii de iscusinţe, ca să mă protejez, şi intrau şi acolo, goi, obsceni, ca să mă zăpăcească cu pantomimele lor. Messer Pandolfo i-a comunicat situaţia bunicii, căreia nu îndrăznisem, ruşinat, să-i relatez aceste martirii, iar ea a suspinat şi a vorbit cu Girolamo, astfel că se suspendară torturile, dar se-nteţiră viguros după cîteva zile, cînd plictiseala începu iar să-i zgîndăre pe călăii mei. M-am gîndit să fug, să caut refugiu lîngă Ippolito dei Medici, care se alăturase papei la Roma, unde — izbutind ceea ce niciodată n-avea să reuşească Maerbale — unchiul său avea să-l oblige curînd să accepte fără voia lui o pălărie de cardinal. M-a reţinut din nou ruşinea de a-mi expune înjosirea şi slăbiciunea, arătînd lumii pe faţă cum era maltratat, pe propriile-i domenii din Bomarzo, cel de-al doilea fiu al ducelui.

Diana Orsini a intervenit din nou, iar Girolamo s-a încumetat pentru prima oară să înfrunte autoritatea bătrînei doamne, de ale cărei reproşuri ajunsese să-şi bată joc, spunîndu-i că un bărbat, întocmit aşa ca mine, ocara neamului, nu putea servi decît ca să-i distreze pe principii veritabili. Bunica îşi muşcă buzele şi recurse la cardinal, însă Franciotto Orsini, ramolit, se spălă pe mîini afirmînd că desigur exagera şi-i foarte probabil ca, în intimitatea inimii lui — în ciuda mîniei îndurerate —, să se fi aflat chiar de partea lui Girolamo şi a complicilor săi, în care îşi recunoştea, sfîrşitul fiindu-i acum aproape, zburdălnicia tinereţii sale de condotier, pentru care unicul lucru ce conta erau cutezanţele dezinvolturii fanfaronilor, căci fondul său aspru nu fusese atins de rafinamentul florentin cu care se mîndrea atîta. A trebuit să suport cea mai rea din-

tre vexaţiuni, aceea ca bunica să mă ia — pe mine, care aveam deja şaisprezece ani! — să dorm în iatacul ei, unde am petrecut nopţi de veghe, ascultînd larma verilor mei, care improvizau cîntece despre fătălăul ghebos, ori ascultînd mai tîrziu, ca singurul lucru ce-mi putea produce o anume uşurare, respiraţia liniştită a Dianei Orsini, ceasornic ce îmi măsura-orele de singurătate. Uneori trăgeam pe jumătate draperiile ce ne separau de încăperea unde se odihneau doamnele, între care unele erau foarte tinere, şi zbuciumul meu se complica cu alte probleme în faţa spectacolului pe care — semn în plus de dispreţ, fiindcă nici măcar nu mă socoteau un bărbat — îl ofereau cu inocenţă prin abandonarea lor în faţa erotismului meu aţîţat, plin de viziuni culese prin oraşul Medicilor sau din întîmplare, fîţîindu-mă prin castel, şi n-aveam alt remediu să mă liniştesc decît propriul, tristul şi nesatisfăcutul meu amor. În zori, cînd înceta zarva chefliilor, adormeam istovit, dar coşmarurile îmi prelungeau tortura. Nici măcar nu-mi rămînea speranţa de a dori întoarcerea tatei ori de a-i scrie, căci îi cunoşteam sentimentele faţă de mine.

* * *

Zbuciumul luă sfîrşit dintr-o dată, într-o dimineaţă, în care, profitînd că inamicii mei plecaseră la vînătoare, înspre Bracciano, şi pentru că apăsa zăpuşeala, m-am dus să mă scald în Tibrul umflat. M-a însoţit bunica, dornică, de asemenea, de un pic de tihnă. Nu ştiam nici unul din noi că Girolamo rămăsese în castel. Eu, care nu mă aventuram să mă dezbrac în faţa nimănui, o făceam înaintea bunicii dintr-o obişnuinţă care venea din copilărie, şi pentru că ea fusese pînă în acel moment, din toţi cîţi m-au înconjurat, singura care mi-a insuflat încredere cu dragostea ei, tratînd cu naturaleţe ceea ce pentru restul era motiv de repulsie sau de bătaie de joc. A rămas în lectică, citind la adăpost de soare, şi a poruncit servitorilor să se îndepărteze pînă la a dispărea din vederea noastră. Aşezată în firida-i mică, ca o imagine religioasă, în al cărei veşmînt fulgerau diamantele, mă supraveghea de acolo şi uneori, scoţîndu-şi ochelarii şi ridicînd ochii din carte, îmi striga ceva afectuos. Pleoscăind, am intrat fericit în apă. Înotam rău şi nu mă îndepărtam de mal sau, cum este de presupus, abia înotam, dar savuram grozav plăcerea apei reci, simţind-o lunecîndu-mi pe piept, pe spatele-mi sărman, pe mîini şi pe picioare, cu o prelungă mîngîiere prietenoasă. În acel moment, Girolamo a ieşit din tufiş. Poate că se gîndise să

se scalde; ori poate că, văzîndu-ne plecînd, ghicise ce aveam de gînd să fac eu, şi ne-a urmărit, ascunzîndu-se.

Se-nălţă în şa, pe mal, între nişte stînci, şi a început să mă împroaşte cu pietre şi să strige ocări, cu o insistenţă diabolică, de neînţeles la cineva care avea deja douăzeci şi unu de ani şi care se distinsese în război şi pe la curţi. Nu aveam cu ce să-mi apăr trupul neputincios şi scălîmb de furia comentariilor şi a proiectilelor lui. Nu mă hotăram să mă arunc în curent, nici să mă apropii de mal, unde m-ar fi înşfăcat cu urşurinţă, aşa că m-am ferit cum am putut de pietre, scufundîndu-mi ritmic aripioara dorsală care mă transformase într-o măruntă vietate acvatică. Cît l-am mai urît atunci! Cît i-am urît imbecilitatea, furia, nemăsuratu-i abuz! Cît i-am urît, de asemenea, frumuseţea, graţia ţinutei pe care, chiar urîndu-l, nu conteneam să i-o admir în reflexele care încendia tufişul! I se deschisese cămaşa şi pieptu-i brun se bomba, puternic, cu îmbrăcămintea de corp în dezordine. Picioarele lungi, înfundate în doi ciorapi galbeni atîrnau pînă spre pămîntul pe care trebuia să-l moştenească, zugrăvit fiecare dintr-o singură şi îndemînatecă trăsătură de penel şi era, în întregime, asemenea unui arbust rar ce răsărise din acel pămînt. O şuviţă transpirată îi cădea pe frunte. Îi străluceau dinţii albi, ochii albaştri.

Bunica noastră coborî anevoie din lectică, strigînd la el, şi se apropie, sprijinindu-se în bastonul de aur. Trăsăturile-i atît de frumoase se schimonosiseră de furie. Girolamo se răsuci înspre ea şi, cum pierduse orice simţ al respectului şi al politeţii, îi strigă că, dacă eu eram aşa cum eram — a zis: „o gînganie scîrboasă" —, asta i se datora ei şi degenerării alor săi, căci şi celălalt ghebos din casa Orsini, Carlotto Fausto, ieşise din ramura ei. Se înfruntară de la distanţă şi am înţeles, după expresia fratelui meu şi din cîte bălmăjea, cît de adîncă era ranchiuna ce i-o inspira Diana Orsini. Acum, necugetat, Girolamo îi zvîrlea în faţă nefericirea rudei sale, soţul Giuliei Farnese, care îi dezonorase pe ai noştri cu ridicolul nefericirii lui conjugale, în vremurile în care nevastă-sa a fost amanta papei Alessandro Borgia. Chestiunea, trasă de păr, nu avea nici în clin nici în mînecă cu Carlotto Fausto, nici cu mine şi nici cu ea, fără vreo vină pentru acele eşecuri, dar Girolamo deja nu se mai stăpînea, de parcă s-ar fi spart zăgazul înveninat al resentimentului său, şi continua să răcnească din rărunchi. Bunica, uluită, mută, mai făcu un pas, gesticulînd cu bastonul de aur, şi, atunci, se-ntîmplă ceea ce nici unul din noi doi nu ne-am explicat vreodată. Calul negru al lui Girolamo mă privea ca şi cum ar fi vrut să-mi vorbească, ca şi

cum, asemenea lui Xanthus al lui Achile, ar fi posedat darul vorbirii şi ar fi putut să mă prevină împotriva eventualităţii de a muri în curînd. Dar nu era vorba de moartea mea. Moartea dădea tîrcoale acestui ţinut de cînd sălăşluiau aici oamenii. Acolo se-mpotmoliseră în bătălii oştile barbare ale lui Totila şi ale lui Narses ale lui Alboin şi ale exarhului Ravennei. Acolo, aproape de Mignano, Sf. Ilarie şi Sf. Valentin fuseseră aruncaţi în Tibru, din ordinul proconsulului de Ferento, acolo îşi găsise sfîrşitul Sf. Secundus. Calul mă privea şi ceva îl sperie, poate spectrele care pluteau peste apele neliniştite. Slobozi un nechezat, ridică copitele din faţă şi Girolamo se clătină în şa. Fratele meu căzu înainte şi capul i se izbi de o piatră. Se rostogoli pînă la rîu, pe jumătate leşinat, şi curentul îl tîrî pînă la altă piatră, care-l opri.

Eu l-aş fi putut salva. Toată drama se rezumă la această frază pe care o scriu după secole, cu mîna tremurînd. Ar fi depins de mine ca Girolamo să se salveze. Şi de bunica, de asemenea, dacă ar fi dat alarma servitorilor. Eu aş fi putut ajunge la piatra aproape scufundată care se înroşea tot mai mult de sînge, în jurul căreia îi plutea părul, desfăcut, în zulufi, ca o algă întunecată de un roşu aprins. Ne implora cu ochii măriţi de groază şi de suferinţă. I-am ridicat pe ai mei pînă la cei ai bunicii, care, pe înălţime, înveşmîntată în alb, se aprindea într-o strălucire diamantină, precum o zeiţă a acestor locuri, ivită din mormintele în care se îmbrăţişau luptătorii, şi am văzut-o cum întinde o mînă ca să mă reţină şi cum o ridică pe cealaltă la buze, ca să-mi impună tăcere. Ne-am privit doar preţ de o clipă şi asta a fost de-ajuns. Calul azvîrlea din copite şi galopa la distanţă. O pasăre, o mierlă, s-a oprit pe o creangă şi a început să cînte. Era acelaşi cîntec pe care eu îl auzisem cu ani în urmă, de la fereastra podului din Bomarzo, cînd Girolamo şi Maerbale, m-au travestit în femeie, şi care îmi evocase atunci, în mijlocul învălmăşelii, priveliştea atît de scumpă, care îmi văzuse sufletul înflorind. În timp ce mierla cînta, oglindindu-şi penele atît de negre, şi continua să-şi depene notele foarte limpezi, absentă, ca un poet vrăjit, acea scenă depărtată îmi reveni în toată disperarea sa, chemată de trilurile care nu-mi vorbeau acum de liniştea extatică a locului, ci de lipsa de compătimire a fratelui meu cel brutal. Am închis ochii o secundă, dîrdîind în apă, şi, cînd i-am redeschis, am observat că Girolamo se chinuia să apuce cu degetele-i crispate piatra şi că, apoi, învins, s-a lăsat în voia curentului, dînd din mîini într-un efort zadarnic, scufundîndu-se în rîu. Abia în acel moment am ridicat cît am putut vocea-mi răguşită, iar cea a bunicii i-a ţinut iso-

nul de pe țărm. Îi chemam pe servitori cînd era deja prea tîrziu. Mierla, temătoare, a șovăit. Întoarse către Diana Orsini ochiul cel galben și picioruşele sale galbene, galbene la fel ca și picioarele subțiri ale lui Girolamo, care în curînd aveau să plutească ca doi pești lungi, morți, în irizarea giulgiului său lichid, apoi, săgetînd cu aripile-i negre aerul, pasărea porni în zbor. Calul, nebun, fugea, de asemenea, către culmea din Bomarzo.

*

* *

Totul a îmbrăcat pompa cuvenită și un soi de maiestate simfonică. Încăperea unde au așezat trupul lui Girolamo, înfășurat în armura sa, a fost drapată cu țesături negre. Bunica s-a îmbrăcat în alb, căci pentru dînsa, ca și pentru reginele din vechime ale Franței, albul era un semn de doliu. Maerbale și cu mine ne-am schimbat îmbrăcămintea cu alta neagră, pe care au coborît-o din cuferele din pod. Au dispărut mănușile, mătăsurile, bijuteriile. Cardinalul a poruncit să fie chemați călugării din mînăstirile apropiate, iar slujbele nu au contenit zi și noapte. Au trimis un mesager la tata cu vestea care cu siguranță l-a cufundat într-o durere cumplită, și mi-a fost milă de el, bătrîn, singur, lipsit de ceea ce iubea mai mult. Însă nu trebuia să fiu slab, nu trebuia să las ca mila să mă înmoaie. Trebuia să-mi mobilizez toată energia pe care o aveam. Am aflat prin emisar că scrisoarea fusese primită de condotier, dar el nu ne-a răspuns și nici nu s-a întors la Bomarzo. L-am așteptat patru zile, reînnoind lumînările și rugăciunile. Din ordinul meu, i s-a pus lui Girolamo coiful, ca și cum ar fi fost zăvorît într-o raclă de fier, și am insistat să i se strîngă viziera, ca să nu-i mai văd fața desfigurată. Așa, transformat într-o sculptură, puteam să suport vecinătatea cadavrului. Lumea din castel respecta ordinele mele, toți dădeau fuga la mine, căci eu eram de-acum moștenitorul, iar în lipsa lui Gian Corrado Orsini, devenisem șeful familiei. Bunica, înspăimîntată fără îndoială de ceea ce făcuse, s-a închis în camera ei unde nu mai intră nimeni. Într-un tîrziu, acoperită cu un văl cernit, s-a alăturat călugărilor care își murmurau rugăciunile. Purtarea ei ursuză, pe care ceilalți, o atribuiau durerii față de pierderea celui mai mare dintre nepoți, la care fusese martoră și atitudinea cardinalului care plîngea, plîngea de zor, fără să îngăimeze un cuvînt, cu bolboroseli senile, mi-au întărit autoritatea. Maerbale m-a îmbrățișat. Tovarășii lui Girolamo se îndepărtau pe tăcute la trecerea mea, prin sălile în care răsuna *Dies illa, dies irae*, compus cu veacuri

în urmă de cardinalul Latino, fiul unei Orsini. *Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda*[1], psalmodiau călugării, în timp ce eu n-aveam timp de remuşcări. Îl aşteptam pe tata. Aşteptam întîlnirea cu tata. Pentru întîia oară mă simţeam tare, de neînlăturat. Păşeam către destinul meu, printre cadavre, Beppo, Girolamo... şi n-aveam decît şaisprezece ani. M-am văzut, din întîmplare, într-o oglindă şi m-a surprins duritatea figurii mele, dar nu mai aveam timp să mă ocup de mine. Îl aşteptam pe tata. Dar tata, cu toate că noi ştiam că umbla prin împrejurimi, nu a sosit. În a patra zi, am hotărît ca Girolamo să fie înhumat în biserica din Blo marzo. Tovarăşii săi, în haine negre, l-au coborît pe umeri, de a castel. Armura sclipea în soare, iar de pe marginile patului mortuar atîrnau ţesăturile funebre, atingînd pămîntul pe care frumosul băr iat nu avea să-l mai stăpînească. Muncitorii de la schele, cultivatorii, feudatarii, îl urmau, iar ogarii săi struniţi de paji, adulmecîndmoartea, urlau la trecerea cortegiului. Pe la porţile caselor se aflau femei cu copii în braţe; unii or fi fost pruncii lui Girolamo. Au intrat toţi în alaiul funebru, în urma cardinalului Franciotto care păşea încet, copleşit de misiune, printre bărbaţii care îşi prinseseră ciucuri de doliu peste blazoanele brodate. Călugării cîntau solemn, cu feţele înfundate în penumbra capuşoanelor. Au venit episcopi din Roma ca să-l cinstească pe nepotul cardinalului. Mitrele lor gotice, albe, unduiau în cortegiu. M-a sărutat fiecare după ceremonie. De asemenea, m-a sărutat şi bunicul, udîndu-mi obrăzul cu lacrimile lui. Războinicii şi-au strîns armele şi au plecat apoi din Bomarzo. Gata, se isprăvise cu petrecerea. Nu mai aveau ce face pe-acolo, fiindcă de acum, seniorul, ducele, avea să fie chiar cocoşatul pe care îl hărţuiseră atîta şi de care se despărţeau strîngîndu-i mîinile în mănuşile lor metalice ca şi cum i-ar fi fost prieteni. Ar fi schimbat cu plăcere mortul cu mine şi mi-ar fi dat brînci în groapa lui. S-au întors să mă mai vadă, sprijiniţi pe crupe, în timp ce se îndepărtau cu pajii lor, cu lăncile şi stindardele care reproduceau blazonul trandafirului şi al şarpelui. Soarele se prăvălea peste ţinutul Bomarzo, transformîndu-l într-o vatră de aur. Poate m-au blestemat. Dacă bănuiau ceva, şi-au înghiţit bănuielile zadarnice. Iar în acele patru zile bunica şi cu mine nu ne-am privit nici măcar o dată.

[1] Mîntuieşte-mă, Doamne, de moarte veşnică în ziua aceea îngrozitoare (lat.).

*
* *

Moartea lui Girolamo nu m-a tulburat aşa de tare ca cea a lui Beppo, în ciuda faptului că, în ambele cazuri, eu eram vinovatul, şi că de data asta văzusem murind victima, îi văzusem faţa schimonosită, rugătoare în ultimele-i clipe în care se agăţa de viaţă, şi asta trebuia să intensifice cu imagini atroce coşmarul remuşcărilor mele. Pier Francesco Orsini se maturiza într-ale crimei. Experienţa mă înăsprea. De altfel, de data aceasta, zbuciumul remuşcărilor era compensat de mari avantaje. Dispariţia pajului înlăturase din drumul meu doar un îndrăzneţ inoportun; cea a fratelui meu suprima un duşman autentic, agresiv, periculos, care poate ar fi sfîrşit prin a mă distruge, ceea ce mă întărea în ideea că acţionasem în legitimă apărare, şi, dacă aceasta nu ajungea, eliminarea lui mă făcea duce şi-i dădea slăbiciunii mele, prin titlu şi prin toate cele cîte le implica — de care mi-am dat seama imediat după moartea lui Girolamo —, un suport cu temelii sigure, înfipte în roca ancestrală din Bomarzo. Nu era însă totul: la acest al doilea contact cu omuciderea, eu nu mă găseam singur, aveam un complice, ţinînd seama că pe Abul, care n-a fost, cu celălalt prilej, altceva decît un executor material, nu se cuvenea să-l socotesc ca atare. Bunica, însă, îmi fusese complice... Sau, cine ştie, poate eu fusesem pur şi simplu ajutorul bunicii, căci iniţiativei sale neînduplecate i s-a datorat asasinatul lui Girolamo sau faptul că l-am lăsat să moară, ceea ce este cam acelaşi lucru. Vina se împărţea şi apărea astfel mai uşor de suportat. Bunicii îi revenea partea cea mai mare. Şi, cum ea constituia pentru mine o pildă de desăvîrşire şi nimic din ce făcea nu putea fi rău, moartea lui Girolamo căpăta caracterul unui act justiţiar. Pe măsură ce zilele se scurseră, m-am debarasat pe nesimţite de părticica mea de responsabilitate şi m-am convins din ce în ce mai mult că singura persoană compromisă era bunica. În ochii lăşitătii mele, ea a căpătat rolul inexorabil de agent al Destinului. Viaţa şi moartea se echilibraseră pentru o secundă în talgerele unei balanţe, în apropierea Tibrului, iar Diana Orsini contribuise cu un gest scurt, care avea tăria unui ordin, să mă salveze. Nu mă gîndeam orbit de egoism şi de ură, orbit şi de bucuria de a mă simţi în sfîrşit liber, că era vorba de viaţa şi de moartea lui Girolamo. În situaţia dată mă substituisem lui cu viclenie, ca şi cum de acest gest ar fi depins sănătatea sau pierzania mea şi nu cele ale fratelui meu. Aşa că, atunci, în loc de a mă-ngrozi de mine însumi şi de bunica, trebuia să-i mulţumesc Dianei Orsini pentru intervenţia-i salvatoare.

Pentru ca cineva să priccapă reacțiile mele, ar fi necesar să se situeze în epocă și să-și amintească de faptul că eu aparțineam unei semințiî în care, ca în orice neam ilustru de pe-atunci, crima intrase oarecum în obișnuință, prin repetarea ei de-a lungul timpului. Giannantonio Orsini l-a omorît pe un spion de al tatălui său vitreg, regele Neapolelui, și i-a ciopîrțit trupul în douăzeci de bucăți, trimițînd o bucată, spre învățătură de minte, fiecăruia din orașele de sub jurisdicția sa. Matteo Orsini l-a otrăvit pe Ugolino Monaldeschi; fiul său, Niccolò l-a dus la Roma pe un Ranieri, ucigaș al tatălui său, l-a plimbat gol într-o căruță, într-o zi din Săptămîna Mare și a poruncit să fie sfîșiat cu fier înroșit și să i se zvîrle resturile în Tibru; Reinaldo Orsini a ajutat la uciderea lui Thomas Beckett, în catedrala de Canterbury, apoi a plecat în peregrinaj la Ierusalim. Penelope Orsini, concubina unui văr de-al ei, a pus să i se taie capul fiului legitim al amantului ei, pentru ca să-l moștenească bastardul; amîndoi — Penelope și succesorul bastard — au fost exterminați, la rîndul lor, de Niccolò Orsini, marele războinic, homericul, acela al cărui cititor în planete mi-a întocmit mie horoscopul și, procedînd astfel, condotierul și-a cîștigat admirația entuziastă a tatei; vărul meu, Orso, și-a înjunghiat nevasta pe podul din Pitigliano, apoi a fost decapitat de vasalii lui; Francesco Orsini, abate de Farfa, a ajuns faimos pentru asasinatele sale: cînd Paul III l-a excomunicat și a hotărît să fie reținut și executat, s-a refugiat într-un castel, cu fiii săi nelegitimi, și nimeni nu l-a mai scos din bastioanele sale. Mai lipsea, totuși, să adaug pe listă crima faimoasă a lui Paolo Giordano Orsini, duce de Bracciano, crou de la Lepanto, ginere al lui Cosimo dei Medici, mare duce de Toscana, care și-a sugrumat consoarta, prefăcîndu-se că o îmbrățișa, din cauza infidelității ei cu pajul Troilo Orsini. Această din urmă moarte nu trebuie să-l fi impresionat în mod cu totul deosebit pe înfierbîntatul mare duce, cînd și-a făcut conturile existenței sale, dacă ținem seama că Maria, sora fiicei sale, Isabella dei Medici, soția uxoricidului, a fost și ea otrăvită; Lucrezia, o altă soră sacrificată de către soțul ei, Alfonso d'Este; iar Pietro fratele lor, și-a șters de pe fața acestui pămînt nefericit nevasta. S-a mai spus — dar asta nu s-a dovedit, și oricum pomelnicul anterior mi se pare suficient — că, dintre ceilalți doi frați, cardinalul fusese omorît de către propriul tată, Cosimo I, care și-a răzbunat în acest chip fiul, pe García dei Medici, asasinat de cardinalul Giovanni. Înecările, decapitările, strangulările, intoxicările letale, înjunghierile și restul măcelurilor alternau, în evocările genealogice pe care bunica mi le prezentase din copilărie, cu faptele

militare splendide, cu gloriile mecenatului artistic şi cu măreţia sanctităţii. Am crescut într-o atmosferă în care crima era ceva tot atît de firesc ca şi fapta războinică şi căsătoriile profitabile. Aceasta a contribuit, cum e logic, să-mi modeleze psihologia, să mă călească. Nici măcar nu o pot acuza pe bunica de a mă fi pervertit, deoarece, aşa cum am mai scris, şi-o repet ca să se priceapă bine, asemenea episoade, care se întîlnesc constant în sînul celorlalte case princiare ale Italiei, constituiau ceva fatidic, de neînlăturat, chiar de la sine înţeles. Crimele familiei mele se cunosc şi sînt descrise în texte, la fel ca şi faptele sale eroice, dată fiind poziţia ei importantă. Este unul din preţurile pe care le plăteşte celebritatea şi care-i împurpurează laurii. Sînt sigur că, dacă s-ar putea scormoni în evoluţia familiilor modeste, de-a lungul a patru sau cinci secole, s-ar întîlni evenimente similare. Dacă noi, familia Orsini, am omorît mai mult, este pentru că eram mai puternici şi, prin urmare, aveam mai mulţi duşmani; noi trezeam mai multe invidii şi răzbunări, însă crima şi sfinţenia sînt în mintea omului cele două scăpări supreme, şi amîndouă, cunoscute sau nu, sînt prezente în înlănţuirea verigilor vieţii. Dacă atunci cînd Beppo a fost săgetat din ordinul meu, în valea cea deasă a rîului Magello, am suferit datorită lipsei de experienţă în acest plan, atunci cînd Girolamo a dispărut în curentul Tibrului, abia de-am încercat o căinţă fugară, întrucît, pe măsură ce anii treceau şi eu mă căleam şi mă întăream cu atîtea exemple antice şi contemporane, legate de bătrîna-mi şi maltratata-mi stirpe, pierdeam tot mai mult noţiunea responsabilităţii şi puneam un preţ tot mai mic pe fragila viaţă a semenilor mei. De altfel, nici în cazul lui Beppo şi nici în acela al lui Girolamo nu mi-am mînjit mîinile de sînge. Nu s-au mînjit niciodată. Numeroşi strămoşi de-ai mei şi le-au înroşit pe-ale lor într-atît încît s-ar putea zice că au trecut prin lume fără să reuşească să-şi scoată nişte teribile şi umede mînuşi purpurii. Eu nu. Lăsitatea-mi n-ar fi suportat acest lucru.

Lunile petrecute la Florenţa, care au urmat sfîrşitului lui Beppo şi în care m-am gîndit că mă schimbasem şi că voi îmbrăca chiar haina monahală, nu avuseseră într-adevăr efect. Cu prima ocazie, am fost trădat de slăbiciunea-mi ambţioasă şi de lipsa mea de tărie în a ierta jignirile. Ignacio de Zúñiga, care, fără îndoială, a simţit anumite implicaţii grave în circumstanţele care au înconjurat moartea lui Girolamo, mi-a cerut permisiunea să se întoarcă în Spania. Îl sufoca aerul apăsător al castelului. I-am acordat-o cu tristeţe, căci îl iubeam şi fiindcă energia-i austeră îmi fascina slăbiciunea, dar

adevărul este că mă deranja, ca o încarnare a conștiinței mele alungate, pe care nu voiam să o ascult. A plecat, iar mai tîrziu, cînd Loyola întemeie Confreria lui Iisus, am aflat că intrase în noua armată a lui Crist. S-au scurs mulți ani, mai exact pînă în ziua bătăliei glorioase de la Lepanto, din 7 octombrie 1571, înainte de a ne revedea.

Tata, între timp, nu se-ntorcea, iar asta, în loc să mă liniștească, îmi stîrnea o neliniște plină de teamă, întrucît nu încetam să mă gîndesc că n-avea să se resemneze cu faptul că ghebosul avea să fie înlocuitorul adoratului său prim născut și moștenitorul ducatului și că va fi urzind ceva împotriva mea, prevăzînd toate astea după lunga listă de suprimări violente pe care tocmai am isprăvit să o înfățișez. Probabil, pierzîndu-l pe Girolamo, va dori să-i urmeze Maerbale. Astfel, în tot acest interval, n-am mîncat decît ceea ce-mi trimitea pregătit bunica împreună cu femeile ei de încredere. Pulberea unui diamant ascuns în alimente m-ar fi expediat pe cealaltă lume, sau praful acela alb, cu gust atît de plăcut, care lucra pe-ndelete, treptat, fără să lase urme, și cu care papa Borgia l-a otrăvit în castelul Sant'Angelo pe cardinalul Giambattista Orsini, care era orb.

Teama pentru viața mea nu lăsă loc, prin urmare, remușcării. Bunica, în schimb, care trebuie să fi fost invulnerabilă datorită sumedeniei de lucruri pe care le văzuse și le trăise în cursul vieții sale îndelungate, se încovoie și rezistența-i slăbi. Era deja foarte bătrînă, bătrînă de tot. Umbra fratelui meu, a nepotului său cel mai mare, îi zbuciuma nopțile. Uneori mă strîngea la pieptul ei, înspăimîntată, privind împrejur.

— Pentru tine s-a întîmplat, mi-a spus cu un prilej, și am observat că în cîteva săptămîni sănătatea i se șubrezise tot mai mult și că dădea semnele unei decrepitudini pe care n-aș fi crezut vreodată că o s-o ajungă, pentru tine, Vicino. M-am vîndut diavolului pentru tine.

Chiar dacă nu era o adevărată credincioasă, bătrîna avea o veneraţie aproape superstiţioasă pentru capela San Silvestru, construită pe muntele Sorrante, atît de veche, care, pe vremea aceea, îl adăpostise pe un unchi al împăratului Carol cel Mare. De copil, bunica mă tot dusese pînă la acea culme, așa cum mama ei o dusese pe ea. Această călătorie însemna pentru noi un fel de inițiere fără cuvinte. Mi-a venit în minte, pentru a o distrage temerilor, să-i propun o peregrinare la micul lăcaș de rugăciune și să rămînem cîteva zile în mănăstire. Ne-am dus acolo pe două scaune portante, fixate în șa, întrucît mă obosea statul în șa. Ne-au însoțit Messer

Pandolfo şi cîţiva servitori. Silvestru era numele unui papă din secolul al XI-lea care, conform legendei, şi-a vîndut sufletul diavolului pentru a obţine tronul Sfîntului Petru; iar muntele pe care se înălţa capela Sfîntului Silvestru, patron al pontifului vrăjitor, fusese închinat înainte lui Apollo, zeu tutelar al artei prezicerii. Aceste două influenţe misterioase, ce se potriveau cu peisajul de prăpăstii adînci, pe care le-au cîntat poeţii imperiali, îmi răscoleau spiritul cu presimţiri tulburătoare şi-mi aprindeau pasiunea înnăscută pentru lucruri ascunse şi fantastice. Bunica s-a aşteptat să găsească pe munte pacea pe care i-o răpeau nopţile sale albe. Instinctiv, eu căutam acolo, fără să ştiu totuşi, presimţind-o poate în neliniştea confuză, ceva mai aparte, ceea ce anticii căutau, tremurînd, pe Eleusis: cărarea invizibilă ce mi-ar conduce paşii pînă la zona obscură şi riscantă, zona spre care tindea înşetat tot ce era mai ascuns şi mai personal în sufletul meu complex, care începea să întrezărească existenţa drumului ademenitor ce înaintează şerpuind, către magicele ceţuri a căror pătrundere Dumnezeu nu o îngăduie. Şi dintre noi doi, cel puţin eu am găsit pe muntele lui Apollo un indiciu a ceea ce căutam şi care a exercitat atîta influenţă asupra vieţii mele bizare.

* * *

În zorii celei de-a doua zile am plecat de pe munte călare, obosit de recluziunea monastică şi de obsesiile bunicii care nu înceta să-şi amintească moartea lui Girolamo şi să caute circumstanţe atenuante inerţiei cu care o permisese. Dacă bunica — cum era evident — o făcuse pentru a-şi salva nepotul preferat, dezavantajat de inferioritatea condiţiei sale, şi pentru a-l ajuta să înfrunte o existenţă care altminteri ar fi fost imposibilă şi, poate, de asemenea — ceea ce dată fiind vîrsta înaintată, este mai acuzator, şi se întoarce împotriva Dianei Orsini —, pentru a-şi asigura demnitatea seniorială a ultimilor săi ani, ameninţată de trufia lui Girolamo, faptul, faptul era consumat, şi era zadarnic să pretinzi a-l justifica şi, cu atît mai puţin, a-l repara. Acum trebuia mers înainte şi înfruntată viaţa cea nouă care avea să decurgă din această crimă. E limpede că poziţiile noastre erau diferite, căci viaţa se aşternea înaintea mea, în vreme ce a ei era deja consumată. În orice caz, atitudinea ei explicabilă, bocelile, perplexitatea, teama, care în scurt timp au schimbat-o fizic şi spiritual, nu se potriveau cu veselia frustă ce m-a năpădit cînd, trecute primele clipe de zăpă-

ceală şi de teamă pentru ceea ce înfăptuisem, am scrutat vastele perspective ce se deschideau în faţa ochilor mei, ca urmare a actului nostru; şi, deşi venerînd-o pe bunica şi mulţumindu-i în sinea mea pentru ce datoram hotărîrii sale care, chiar pentru morala cea mai îngăduitoare poate apărea monstruoasă, prezenţa ei mă stingherea şi simţeam nevoia să mă bucur de unul singur — fără ca nimeni să ştirbească lumina sclipitoare a acestui sentiment — de situaţia mea strălucită şi de proiecţiile-i neobişnuite. Am plecat deci, am fugit călare, pentru cîteva ceasuri, să sorb vîntul.

Plutea încă pe ceruri luna plină. Am luat-o pe şoseaua spre Roma, pe Via Flaminia şi, cînd trecusem de stînca ducelui Valentino, am zărit pe marginea drumului o umbră ce se mişca printre chiparoşi. Era un măgar care păştea iarbă. Mai încolo, stînd pe o piatră, se afla un om. S-a ridicat în picioare, înainte ca eu să ajung şi, proţăpindu-se, în mijlocul drumului, şi-a agitat braţele, făcîndu-mi semn să mă opresc. M-am temut să nu fie vorba de vreun tîlhar, însă cînd i-am distins înfăţişarea liniştitoare am strunit calul.

— Opreşte-te, a strigat, chiar de nu ştiu cine eşti, făptură umană sau demon, şi ajută-l pe ăst nenorocit.

Cuvinte atît de uimitoare mi-au aţîţat curiozitatea şi m-am gîndit că o fi vreun cerşetor mai năstruşnic, dar ţinuta-i nu era aceea a unui milog. Bătea spre treizeci de ani şi hainele-i mărturiseau condiţia de intelectual, poate de pedagog. Mi-am oprit calul şi el s-a apropiat, apucîndu-l de hăţuri. Nu mai era nimeni prin locul acela şi se-auzea doar orăcăitul broaştelor ce se bălăceau prin băltoace ascunse, dar n-am încercat nici urmă de panică.

— Spune-mi numele tău, m-a rugat, şi acordă-mi cîteva minute.

— Pier Francesco Orsini, fiul ducelui de Bomarzo, am declarat şi am observat că se dădea puţin înapoi ca să mă observe mai bine. Ochii lui au sclipit în lumina lunii, căutînd spre silueta cocoaşei mele.

— Am auzit de tine de la prietenul meu Pierio Valeriano, preceptorul principilor dei Medici, care te apreciază. Eu sînt Angelo Manzolli, zis Palingenio. După *lucco*, am socotit că erai florentin.

Şi eu îl auzisem pe maestrul meu Valeriano pomenind de umanistul care lucra sub ordinele casei de Ferrara, iar această denumire de *Palingenio* m-a neliniştit din primul moment, căci am pus-o în legătură cu misterul horoscopului meu, întrucît palingeneza, practicată de către medicii îndrăzneţi, asigura posibilitatea renaş-

terii vieții, a reîntoarcerii repetate la viață din adîncurile morții. Mi-am amintit că Angelo Manzolli pregătea o carte, un poem filozofic, și mi-am amintit și de titlul ei armonios: *Zodiacus Vitae*. I-am spus-o și am observat că, măgulit pentru faima sa, îi slăbea tensiunea care îi crispase mușchii și-i aprinsese ochii. M-am dat jos de pe cal și m-am așezat lîngă el, pe piatra cea lată. I-am declarat, ca să-i dau timp să se mai liniștească din tulburarea-i vădită, că veneam de la mănăstirea Sfîntului Silvestru și că ieșisem să mă bucur de frumusețea nopții.

— Ca și tine vin de acolo, m-a întrerupt, din sihăstria unui om sfînt.

A făcut o pauză, presărată de zgomotul batracienilor și de murmurul cîmpiei romane și a adăugat:

— Vei fi poate o rudă apropiată de-a cardinalului Franciotto Orsini.

— E bunicul meu.

— Atunci, ție mai mult decît oricui altul trebuie să-ți povestesc ceea ce tocmai mi s-a întîmplat.

Și mi-a spus o istorie fabuloasă, pe care a consemnat-o apoi în al său *Zodiacus* și care a cîntărit greu, apoi, în întreaga mea existență, căci ei îi datorez cunoașterea lui Silvio de Narni. Palingenio plecase de pe muntele Sorrate cu două ore înaintea mea. În singurătatea sacră a stîncilor celor închinate lui Apollo își dedicase după-amiaza meditației, împreună cu pustnicul, cugetînd la deșertăciunea lucrurilor omenești și întărindu-se în credința-i despre cît de trecătoare și de măruntă e viața noastră. La căderea nopții se hotărîse să se întoarcă la Roma iar pe șosea, în același loc în care acum conversam, i se întîmplase cea mai ciudată aventură pe care o putuse visa vreodată. Trei bărbați se apropiaseră de el, chemîndu-l pe nume, și-l întrebaseră de unde venea. Le răspunsese cum se cuvenea, iar unul dintre ei se răstise la el cînd pomenise de omul sfînt al munților:

— Oh, prostule! Îți închipui, întîmplător, că poate fi cineva înțelept pe Pămînt? Singurii înțelepți sîntem noi, făpturile văzduhurilor și, cu toate că am adoptat sărmana întruchipare a oamenilor, noi aparținem acelui ordin superior. Eu sînt Saracil, iar aceștia sînt Sathiel și Iana. Imperiul nostru se află aproape de Lună, unde sălășluiește mulțimea făpturilor celor mijlocitoare care stăpînesc Pămîntul și Marea.

Filozoful, schimbat la față, s-a încumetat să-i întrebe ce se duceau să facă la Roma și același demon i-a răspuns că unul dintre

frăţînii lui, Amon, fusese întemniţat prin arta magică de un flăcău din satul Narni, paj al cardinalului Orsini, căci oamenii, datorită esenţei lor nemuritoare, erau capabili să prindă în captivitate spiritele, şi că însuşi Saracil fusese închis de către un neamţ într-un borcan mare de sticlă, pînă cînd un călugăr i-a redat libertatea.

— Acum încercăm să-l salvăm pe tovarăşul nostru Amon şi aşteptăm veştile pe care ni le va aduce emisarul pe care l-am trimis la Roma.

O briză uşoară a suflat în acea clipă şi alt demon, cel de-al patrulea, s-a arătat şi a fost întîmpinat cu bucurie de fraţii lui. Am aflat de la el că papa reînnoia alianţa cu spaniolii şi că se grăbea să smulgă din rădăcini erezia luterană, iar asta a fost culmea veselici diavoleşti, căci apele aveau să se umfle de atîta sînge, iar în curentul lor roşu spiritele lunare aveau să pescuiască mii şi mii de suflete pe care le vor zvîrli în Infern. Spunînd acestea, cele patru arătări au dispărut, iar Palingenio a rămas singur pe drumul argintat, aproape leşinat de groază, pînă cînd, după o vreme greu de preţăluit, a auzit tropotul copitelor calului meu.

Cele aflate în copilăria mea, de la urmaşii etruscilor şi curtenilor livreşti ai Medicilor, privitor la plăsmuirile lui Lucifer, care neîncetat ne înconjoară şi ne urmăresc, mi-au năpădit mintea. Demonii îi preocupau pe cei mari şi pe cei mici. Luther, Anticristul, dădea drept sigur că ei se ascund în maimuţe şi papagali. Oamenii dedicaţi studiului au reuşit să le pătrundă taina numelor: Asmodeu, Behemoth, Leviatan, Onocentaur, Cacodemon... Iar cîţiva ani mai tîrziu, ilustrul Jean Wier, medic al ducelui de Clèves, a arătat că împărăţia lui cuprinde şaptezeci şi doi de principi şi o mie o sută unsprezece legiuni. Oamenii semnau pacte cu Diavolul, participau la Sabat; scriitorii conviețuiau cu demoni familiali, precum cocoşul negru al lui Cardano, cîinii cei negri ai lui Bragadini sau cel al economistului Bodin. De aceea, s-au multiplicat exorcismele, iar femeilor posedate le aşezau pe cap relicvele Sfîntului Zenobiu şi mantia Sfîntului Juan Gualberto. Aerul era înţesat de demoni. Pentru nasurile sensibile la orice miros, de la aroma delicioasă pînă la cadavrul spurcat, se făcea puternic simţit un damf de pucioasă. Iar în locul în care Palingenio îmi vorbea, aflat pe şoseaua către Roma, pe ale cărei laturi se înălţau freamătul cernit al chiparoşilor şi ruinele mormintelor, şi unde se profila, dominînd peisajul, stînca lui Apollo, se simţea mai mult decît în orice loc, prezenţa aceea ameninţătoare, neliniştitoare, care se înfiripa din orăcăitul broaştelor, din bălăceala celor rîioase, din fîlfîitul liliecilor, făp-

turi sălbatice, din înfiorarea arborilor funebri de către lividul felinar lunar, care deghiza şi vrăjea lucrurile, şi din istorisirea lui Palingenio, martor al unor minuni atroce. Culmea, aflam acum că cineva atît de apropiat de noi în forfota de zi cu zi, un paj al bunicului, se-ncumetase să dea năvală în această lume interzisă. Iar eu în loc de a alunga cu oroare asemenea fantome, de a-mi face semnul crucii şi a o lua la goană către refugiul mănăstirii San Silvestro, ghiceam brusc că existenţa mea se ilumina treptat de o lumină nouă şi că acele miracole aveau cumva o legătură cu horoscopul meu şi că erau, prin urmare, de nedespărţit de viaţa mea.

— Trebuie să-l întîlneşti pe pajul din Narni, senior Orsini, mi-a spus poetul, şi să-l dai de gol înaintea cardinalului.

I-am promis-o, deşi n-aveam de gînd s-o fac, ci ca să profit de ciudata dezvăluire. La întoarcerea în mănăstire, n-am suflat o vorbă despre cele aflate. Nu le-am comunicat nimănui, nici măcar bunicii, cînd ne-am întors la Bomarzo.

* * *

Nu-mi aminteam cine putea fi, în numeroasa servitorime a cardinalului, băiatul din Narni, însă era uşor să-i dau de urmă. Am aflat curînd că se numea Silvio, că se găsea în palatul roman al bunicului, aproape de biserica San Giacomo degl'Incurabili, şi că trebuia să sosească la Bomarzo săptămîna ce avea să urmeze, pentru ca să facă parte din suita lui Franciotto Orsini. Ierarhia mea de moştenitor al ducatului şi slăbiciunea senilă a cardinalului îmi insuflaseră o îndrăzneală nemaipomenită, aşa că n-am şovăit să-i cer direct permisiunea să-l iau pe Silvio da Narni pe lîngă casa mea, întrucît, prin pierderea lui Beppo, a lui Abul şi a lui Ignacio de Zúñiga rămăsesem fără paji. Bunicul, care nu prea şi-l amintea pe băiat, fiind una din cele aproape o sută de persoane care-l înconjurau, mergînd de la maeştrii de sală pînă la capelani, servitori, vînători, spadasini şi mulţi paraziţi, mi-l dădu de îndată.

Narni este o localitate vecină cu Bomarzo. M-am dus în dimineaţa următoare acolo, sub pretextul de a vedea statuile din Dom, cea a Sfîntului Juvenal şi a Sfîntului Antonie Abad făcute de Vecchietta şi, folosindu-mă de tertipuri de spion, am aflat că Silvio, care avea numai cu doi sau trei ani mai mult decît mine, era vestit, printre adolescenţii ce se strîngeau la taclale în jurul fîntînii, pentru ciudăţenia caracterului său şi că i se atribuiau anumite puteri misterioase, inexplicabile, din care cauză lumea cumsecade

răsuflase uşurată cînd cardinalul Orsini l-a adăugat servitorilor săi, şi l-a luat la Roma. Neliniştit, m-am hotărît să-i aştept întoarcerea la Bomarzo. Ca şi cum de aceasta ar fi depins viaţa mea, ieşeam de mai multe ori în cursul zilei, pe terasele unde lucrau muncitorii şi iscodeam spre drum, în aşteptarea noului meu servitor. În sfîrşit, a apărut călare pe o măgăriţă leneşă, iar majordomul cardinalului, instruit de mine, l-a informat de schimbarea destinului său, pe care o acceptă fără comentarii.

Silvio da Narni era pe-atunci un tînăr deşirat, atît de slab că oasele i se vedeau pe sub pielea întinsă. Urîţenia-i provenea de la micimea ochilor, de la gura prea mare, din care îi lipseau mai mulţi dinţi, şi de la părul uscat, păios, care îi cădea de-o parte şi de alta a feţei, ca o perucă rărită; însă, poate pentru că îi cunoşteam prin mijlocirea lui Palingenio ciudatele-i antecedente, am descoperit la el, cînd s-a prezentat să mă salute, un farmec aparte. Uneori rămînea ca absorbit, tolănit într-unul din antreuri sau prin unghere le grădinii vaste, iar eu, care pe ascuns nu-l slăbeam din vedere, credeam că percep în scînteierea ochilor săi o sclipire ca de motan. Curînd am fost de nedespărţit, spre surpriza geloasă a bunicii, care nu putea să priceapă predilecţia mea pentru un individ atît de nesărat. I-am argumentat că Silvio mă distra, căci, fiind născut prin partea locului şi descendent al ţăranilor pripăşiţi acolo de cîteva veacuri şi aflaţi la ordinele Orsinilor, ştia nenumărate poveşti curioase şi umblase prin locuri care ne aparţineau şi pe care noi, stăpînii lor, abia de le bănuiam. Nu minţeam vorbind aşa. Călăuziţi de el, Messer Pandolfo şi cu mine am vizitat unele necropole etrusce care au fost uitate mai tîrziu şi pe care curiozitatea arheologilor nu le-a dezgropat decît cu secole după aceea. Precedaţi de pajul meu, care înălţa o făclie şi ne indica pericolele povîrnişului alunecos, ne-am pogorît în peşteri umede, ca să dezvelim picturile teribile îngropate de ploi, mîl şi surpături din vremea cînd acolo se înălţa cetatea lui Marte, aflată într-un ţinut care, împreună cu Maremma toscană, este cel care a conservat aproape intacte urmele etrusce. Colecţia mea s-a îmbogăţit cu piese importante pe care le-am curăţat şi le-am clasificat împreună, căci tot ce se referea la această lume îl interesa în mod serios.

Rezerva lui Silvio nu se trăda niciodată. De cîte ori ne găseam singuri, am abătut discuţia, cu diferite prilejuri, înspre tema demonologiei, legînd-o de frescele diabolice şi de atmosfera din Bo-

marzo, îmbibată, după cum i-am spus, de imbolduri obscure, însă băiatul s-a prefăcut că nu mă pricepe și nu m-am încumetat să insist, temător să nu-i trezesc bănuieli. Pentru a-i câștiga încrederea, m-am prefăcut că mă adaptez întru totul gustului său și că apreciez peste măsură judecata sa, ceea ce nu mă costa cine știe ce efort, deoarece îmi plăcea compania lui, când taciturnă, când sporovăitoare ce mă distrăgea în momentele cele mai neobișnuite cu reflecții fantastice. O prietenie singulară — care ar fi fost autentică de nu s-ar fi aflat la mijloc faptul că eu eram în posesia tainei lui înfricoșătoare — s-a închegat între cocoșat și pajul său și nu a trecut nici o lună, până când am reușit să dibuiesc unele aspecte ale caracterului său, pe care mi-am propus să-l măgulesc pentru a-i câștiga și mai mult încrederea. Lucrul cel mai bătător la ochi era senzualitatea violentă care, înfrînată de ermetismul precaut al lui Silvio, pîndea ocazia să dea frîu liber dorințelor fără să se compromită. Deîndată ce am sesizat-o, m-am preocupat să-i dobîndesc intimitatea pe această cale. Mă gîndeam că îl dominam, că pas cu pas îl transformam în jucăria mea, iar ceea ce se petrecea în realitate era faptul că Silvio își consolida încetul cu încetul stăpînirea asupră-mi. Cînd mi-am dat seama de aceasta, după o vreme, era deja prea tîrziu pentru a mai da înapoi. Între timp, cu acele dedesubturi și subterfugii, cu care îmi ocupam majoritatea timpului, m-am îndepărtat de bunica și am șters ultimele rămășițe de neliniște ce-mi mai rămîneau din pricina morții lui Girolamo. Dar just ar fi să notez totodată că, de nu m-ar fi îmboldit propriile-mi înclinații înspre hățișul căilor voluptuoase, eu nu l-aș fi urmat pe Silvio pe povîrnișul pe care, cu o candoare neroadă, credeam că-l preced.

Am început să ieșim, ca tată și ca fratele meu mai mare, să fugărim fetele locului. Maerbale ne însoțea și curînd s-a aflat în Bomarzo că au reînceput urmăririle nocturne ale seniorilor și că *homagio mulierum* continua cu toată vigoarea. Avînd asigurată condiția de moștenitor, mi-am pierdut timiditatea. Îndemînarea lui Silvio da Narni îmi înlesnea aventurile și eu, plin de mine, aproape uitasem de cocoașă și de scopul care mă apropia de paj, pînă când, dintr-o dată, umblările noastre au început să-și modifice traseul, complicîndu-se, iar Maerbale a încetat să mai iasă cu noi. Brusc, Silvio a înșfăcat hățurile și ne-am dat drumul. Adevărul este că eu am fost un om tipic al Renașterii și că, prin aceasta, n-am fost stînjenit de opreliștile care în alte perioade ale istoriei funcționează precum niște frîne de siguranță. Pornit pe plăceri, am vrut să

mă bucur din plin. Şi-am alergat, dornic, nesăţios, orbit, pe urmele băiatului care ţinuse în captivitate un demon şi care nici măcar în împrejurările de alunecare totală pe povîrnişul patimii nu-şi pierdea nimic din luciditatea-i alarmantă şi controlată.

Bunica a intuit ceva, în aerul şi în atitudinea mea, însă Diana Orsini se prăbuşea repede, dincolo de nouăzeci de ani, pe ultima parte a vieţii sale, şi nu mai avea nici o putere asupra mea. Pînă atunci luptase împotriva Timpului şi-l învinsese; acum, sătulă de luptă, ceda. Căpătă, pe neaşteptate, vîrsta ei, uriaşa-i vîrstă, care o transformă în ceva asemănător cu Bomarzo, ceva pietros, obscur, şi de neclintit. Ochii albaştri i se iluminau, din cînd în cînd, ca două vîlcele limpezi ale ţinutului Bomarzo, printre rocile măcinate. Probabil presimţea atunci că nepotu-i iubit era în mod paradoxal fericit în ameţeala-i morbidă şi, în fond, doar asta conta pentru dînsa, ca eu să fiu fericit cu orice preţ.

* * *

Pe vremea aceea se ocupa de administrarea satelor tatălui meu un bărbat cumsecade, văduv, obez şi cu frica lui Dumnezeu, numit Manuzio Martelli. Trăia împreună cu cei doi copii gemeni, de şaisprezece ani, Porzia şi Giambattista, într-o casă spaţioasă, care mai există încă în pasajul care, de la picioarele castelului, duce la biserica Fecioarei din Valle şi care arborează încă pe portal blazonul nostru. Prezenţa armelor Orsinilor în acest loc indica, în alegoria lor heraldică, că nu numai casa ne aparţinea, ca întreg ţinutul, dar că ne aparţineau şi cei care locuiau în ea. Aşa socotiseră tata, bunicul şi Orsinii înaintaşi; aşa am socotit şi eu. Blazonul reprezenta imprimarea unui sigiliu încrustat în piatră şi — deşi invizibil — era marcat şi pe trupul lucrătorilor, în felul în care se puneau stigmatele pe sclavii antichităţii. Ideea poate să pară astăzi respingătoare, inumană, aşa şi este, însă pe atunci era primită cu cea mai firească naturaleţe de toţi cei care fuseseră educaţi ca noi.

Porzia şi Giambattista erau foarte frumoşi, blonzi, fini, atît de asemănători, că se confundau atunci cînd îşi schimbau îmbrăcămintea în glumă. Nu m-ar fi mirat să fi purtat în vine, din imprudenţa vreunei înaintaşe, sînge de Orsini. Nu se amestecau printre oamenii satului, căci fiind copiii administratorului nostru, care prelungea la rîndu-i o dinastie de colectori, socotitori de impozite şi birnici ai recoltelor, deţineau o poziţie intermediară între masa de lachei şi servitori şi stăpînii castelului. Messer Pandolfo le predase noţi-

unî rudimentare de latină, de matematică şi de muzică, pe care inteligenţa lor le-a prins repede, şi amîndoi posedau un dar fericit să inventeze dansuri şi pantomime. Bunica îi chema din cînd în cînd în camera ei pentru ca, sub conducerea lui Maerbale, să o distreze cu graţioasele lor năzdrăvănii. De obicei, erau văzuţi singuri pe cărările din Bomarzo, pregătind curse pentru a prinde păsări, pescuind sau căutînd pietre frumoase. Avea grijă de ei un bătrîn, un unchi al lui Manuzio Martelli, căci tatăl lor trebuia să-i lase adesea şi dispărea pentru o săptămînă sau mai mult, cînd i-o cereau treburile, prin tîrgurile şi localităţile din împrejurimi. Silvio da Narni i-a admirat prima oară într-o zi în care au dansat în sunetul unei viole în iatacul bunicii. Şi cum Silvio, obosit de urmărirea monotonă a fetelor mai mult ori mai puţin docile, începea să se plictisească la Bomarzo şi să ducă dorul distracţiilor mai variate ale Romei, i-a venit în minte ideea, pentru a alunga plictisul, să-i tulbure şi să-i corupă. Amîndoi erau prea copii, prea nevinovaţi şi asta aţîţa patima libertină a pajului meu. Mi-o comunică, iar eu, care nu făceam altceva decît ceea ce îmi sugera, pentru a întări legătura noastră, am acceptat cu plăcere planul. Trebuie să mai adaug că, înainte de a mi-l insinua, Porzia şi Giambattista deja mă tulburau, în chip nedefinit; prin echivocul pe care-l crea asemănarea lor, prin jocul ambiguu de a glumi pe seama sexelor, îmi aminteau anumite personaje travestite ale lui Ariosto.

Rîzînd, am organizat atacul, ca un vînător care îşi pregăteşte o partidă importantă, un *safari*. Nu trebuia să neglijăm nici un amănunt dacă voiam să izbîndim în isprava noastră. Şi i ne-am dedicat, cu o plăcere proprie pervertiţilor lascivi. Am început prin a-i măguli cu atenţii, cu mici cadouri, dîndu-le să înţeleagă că pentru noi însemnau ceva aparte faţă de restul celor dimprejur, pe care-i depăşeau — lucru adevărat, în orice caz — prin calitatea lor şi prin eleganţa instinctivă. Comportamentul nostru i-a măgulit, în special pe Giambattista care, fiind bărbat, năzuia mai mult decît soră-sa să-şi impună condiţia de aspirant la ţinuta seniorilor. Au ieşit cu noi, în diverse ocazii, să prădeze prin împrejurimi, în absenţa tatălui, pe cînd unchiul lor dinspre bunic îşi dormea dus somnul obişnuit de după-amiază. Silvio îi învaţă să dreseze un şoim, iar eu, ca şi cum ar fi aparţinut neamului meu, le-am povestit istorii de-ale Orsinilor, în special cele care arătau că principii nu se conduc după precepte etice care sînt oprelişti create pentru netrebnicii obtuzi. Am înflorit povestirile, împodobindu-le, adap-

tîndu-le, de acord cu ceea ce îmi inspira imaginaţia, pentrú scopurile urmărite, şi am înaintat aşa, cu cea mai mare precauţie, pe terenul încrederii lor, secundat de Silvio care, cu aceeaşi falsă simplitate directă, însăila episoade de acelaşi soi pe care le situa în palatul cardinalului de la Roma sau în alte case ilustre. Astfel că, în vreme ce ne jucam de-a cine-i mai îndrăzneţ, le-am buimăcit minţile lor sărmane. Curînd, în loc de a ieşi împreună toţi patru, începurăm să ne depărtăm perechi, schimbînd tovarăşul de fiecare dată, ceea ce le creştea nedumerirea, ajungînd să stabilim o atmosferă tulburătoare care, deşi nu trecusem încă de faza exerciţiului dialectic, a instaurat între cele două grupuri o familiaritate *sui generis* pe care gemenii, obişnuiţi pînă atunci cu o viaţă liniştită şi modestă, au primit-o înfiorati tocmai în momentul în care li se deştepta, pe dibuite, senzualitatea. Nu ştiu ce confidenţe îşi vor fi făcut unul altuia în această perioadă, dar nu-i nici o îndoială că Silvio şi cu mine am constituit centrul conversaţiilor lor şi că imaginile noastre i-au ţinut treji pînă tîrziu în aşternuturile lor. În special împrejurarea că viitorul duce participa la desfătarea excitantă a contribuit, sînt sigur, să le tulbure conştiinţele, întrucît tatăl lor îi formase de mici în cultul Orsinilor, pe care el, bineînţeles, îl împărtăşea şi care, ca şi în cazul Nenciei, căpăta la Martelli accente de adoraţie. Cocoşatul Orsini, cel cu chipul nobil şi cu mîinile perfecte, cel care avea să fie stăpînul a tot ce cuprindeai cu ochii de pe terasele castelului, binevoia să se zbenguiască cu ei, lucru atît de extraordinar încît constituia un certificat de distincţie pentru cei ce se bucurau de acea favoare. Însuşi Manuzio mi-a mulţumit, aflînd superficial de această incredibilă prietenie, fără să bănuiască ce ascundea, şi i-am răspuns că atît Giambattista cît şi Porzia mi se păreau nişte făpturi excepţionale şi că, neavînd în zonă pe nimeni de vîrsta mea în măsură să se întreţină cu mine — fiindcă verii şi tovarăşii lui Girolamo nu se întorseseră la Bomarzo —, copiii săi împlineau lipsa amintită. Mi-a repetat mulţumirile, roşu de fericire, cu mîinile încrucişate pe pîntecele-i impunător, socotind poate că de aceste legături strînse din adolescenţă avea să depindă viitorul progeniturilor sale. Iar dacă, în ce mă priveşte, antecedentele mele şi probabila influenţă ulterioară vor fi concurat la netezirea drumului seducţiei, în ce-l priveşte pe Silvio i-a facilitat-o, în ciuda urîţeniei sale ştirbe, misterul care emana de la cineva care ajunsese la înţelegere cu Diavolul şi care insufla celor mai mici gesturi ale sale o fascinaţie ambiguă, secretă.

În sfîrşit, cînd am presupus că se copseseră îndeajuns condiţiile, ne-am hotărît să încununăm campania noastră. Porzia şi Giambattista se rătăciseră într-un labirint. Deja nu mai deosebeau binele de rău, nici naturalul de ceea ce nu este. Împotriva primelor lor reacţii înălţasem un zid de sofisme învăluit în nuanţe jucăuşe, închizîndu-i în el, arătîndu-le în acea recluziune confuză ridicolul convenţiilor şi lăsîndu-i să înţeleagă că, dacă se încăpăţînau să persiste în ele, niciodată nu aveau să se diferenţieze de ţăranii care desţeleneau pămîntul cît era ziua de mare şi care trăiau ca animalele. Am folosit instinctele lor ca pe nişte instrumente delicate, pe care le-am sensibilizat şi le-am acordat, făcînd să vibreze ici-colo cîte o coardă, pentru ca să producă preţioasele sunete dorite. I-am hăituit, i-am cufundat în perplexitate, într-o atmosferă de delicii tulburătoare; le-am dovedit că dincolo de teritoriul redus şi monoton în care se mişcă oamenii vulgari, există o lume imensă, populată de miracole periculoase, de care doar iniţiaţii se bucură. Partea care i-a revenit lui Silvio da Narni, într-o atît de subtilă şi demoralizatoare îndeletnicire, a fost precumpănitoare. Eu n-am făcut decît să-l urmez, ca un discipol al ademenitorului, aducînd, e limpede, sugestiile care năşteau din întunecata-mi închipuire, aţîţată de acel joc, întrucît, desigur, astfel mi s-a părut că ar fi ceea ce urzeam, în torturata-mi irresponsabilitate, un joc, o formă de ocupare a timpului unui principe plictisit. N-am zăbovit să gîndesc că, în fapt, ceea ce făceam în realitate, nu numai că venea în întîmpinarea cerinţelor lubricităţii mele epicuriene, dar era şi un mod de a-mi măsura forţele, de a-mi demonstra mie însumi că pocitania, ghebosul, era capabil, dacă şi-o propunea, să încovoaie şi să biruiască spirite curate, care, prin condiţia lor, s-ar fi situat drept cuceririle cele mai preţioase pe lista unui profesionist obişnuit cu arta de a cuceri amoruri. Şi, trebuie să mărturisesc în cele din urmă, că, probabil, mi-am pus în gînd să-i corup pentru ca, despuiaţi de candoarea lor, pîngăriţi, să se micşoreze distanţa ce-i separa de mine, căci îi gelozeam pentru frumuseţea şi pentru diafanitatea lor, şi doream ca sufletele lor să devină gheboase precum trupu-mi blestemat, pentru a mă găsi mai puţin izolat în solitudinea-mi diformă. Cum eram eu la cei şaptesprezece ani? Ştiam prea bine cum eram fiziceşte, însă pe dinlăuntru, în ce-i mai ascuns, în ungherul esenţial, în ceea ce se elaborează în creuzetul cel mai intim, încă nu reuşeam să mă definesc. Moartea neelegiuită a lui Girolamo accentuase dezechilibrul înnăscut al nestatornicului Vicino Orsini care, prin ea, gustase din plăcerile impunităţii şi din cele ce

rezultau din noua-i poziție de delfin de Bomarzo, căruia totul i se cuvenea și i se tolera. Înaintam, orb, sfîșiat, ascunzîndu-mă de mine însumi printre ruine, ca și cum puritatea era o oglindă pe care trebuia s-o sparg ca să nu-mĭ văd reflectate în seninătatea ei obsesiile-mi blestemate.

Am plănuit profanarea, instruit de Silvio. Sub un pretext, folosindu-mă de autoritatea mea, l-am trimis pe Manuzio la Rieti, peste zi, și, de îndată ce a plecat, la ceasul siestei, i-am invitat pe gemeni să viziteze cu noi mormintele etrusce dinspre zona Piamino. Soarele săgeta și ne-am dus acolo, profitînd că în palat și în sat lumea dormea și că n-o să dăm peste nepoftiți. Ne îmbrățișam pe furiș pe drum, rîzînd, descălțîndu-ne pentru a ne înfunda picioarele în apă, mîncînd fructe din coșul pe care îl duceam cu noi. Am aprins o făclie pentru ca să iluminăm întunericul rece din mormînt. Îi simțeam pe gemeni, lipiți de noi, tremurînd de teamă, de neliniște, de așteptare. Împrejur, picturile fragmentare ale eroilor goi ne contemplau cu ochii lor mîncați, pe care umiditatea leproasă îi făcea și mai ireali. La fel ca și în capela lui Benozzo Gozzoli, figuri plastice mă înconjurau în criptă cu moliciunea lor liniștită; acum, cele două scene se suprapun și se completează în memoria mea, în virtutea acelor decorațiuni distincte și analoage, ca și cum mi-ar arăta că în Renaștere pînă și întîmplările abominabile, dacă nu se justifică prin ele însele, cel puțin se metamorfozează și se înfrumusețează estetic, ca parte a crestei unui mare val biruitor ce acoperă toate faptele și învălmășește în promiscuitatea-i luxoasă ceea ce-i vinovat cu ceea ce-i măreț. Însă, în palatul florentin, cavalcada Regilor Magi, martoră a neliniștii mele naive în fața Nenciei, îi dăduse episodului o marcă rafinată de curtenie aurită, în timp ce pe pămînturile ducilor Orsini, frescele primitive ale Etruriei intensificau cu asprimea lor rituală și brutală frenezia violării; și, ceea ce evidențiază cît de rapide au fost progresele mele în aceste probleme este faptul că, în timp ce printre zeii cei lumești ai Florenței eu fusesem posedatul, între zeii împetuoși ai ținutului Bomarzo eu am fost cel ce a posedat.

Alergau pe pereții necropolei păianjeni, mici vietăți tăcute. Un broscoi rîios se umfla într-un colț. Cum acestea sînt amintirile sincere ale unui senior înrobit Diavolului și nu pasaje dintr-un roman pornografic — chiar dacă nu știu în ce fel le va defini imprevizibila cenzură actuală —, nu voi mai insista cu amănunte. Voi spune doar că, după expresia îngrozită a gemenilor, mi-am dat seama, atunci cînd ne-am prăbușit pe pămîntul umed, că mă înșelasem

crezînd că erau pe deplin copţi pentru aventură. Pupilele lor asemănătoare s-au dilatat în acelaşi fel în ascunzătoarea umbrită în care stăpînea Moartea. Şi voi mai spune că trupurile lor slabe, de culoarea nisipului, cu şolduri înguste, erau atît de asemănătoare încît numai cu greu puteai să-i recunoşti în lumina sărăcăcioasă. Cînd a slăbit încleştarea, amîndoi au fugit, ca două mici vieţuitoare, iar Silvio şi cu mine am rămas întinşi pe pămînt. Făclia s-a stins şi păianjenii, unul cîte unul, s-au întors în pacea cotloanelor să ţească din nou, peste figurile neclintite ale etruscilor, vălurile lor de brumă.

*
* *

Nu ţinusem seamă de neprevăzut care, de altminteri, obişnuieşte să se ivească în astfel de ocazii; s-a întîmplat întocmai şi de data aceea. Nu ne închipuisem că Messer Manuzio Martelli, molesit de aburii siestei, la care a renunţat cu mii de oftaturi, avea să-şi uite unele hîrtii absolut necesare tranzacţiilor sale la Rieti şi că avea să întoarcă galopul calului, înaintę de a ajunge măcar la Narni. În timp ce-şi căuta documentele prin sertare, au sosit la casa cu blazonul, furişîndu-se, Porzia şi Giambattista şi au dat peste el. Înfăţişarea lor, dezordinea, lacrimile şi roşcaţa au fost mai elocvente decît bolboroselile contradictorii. În puţine minute, Messer Manuzio i-a obligat să mărturisească. Bietul om a rămas năucit de oroare. Niciodată nu-i trecuse prin cap că aşa ceva i s-ar putea întîmpla din vina stăpînilor lui. Nici măcar nu-şi imaginase, în simplitatea-i mărginită, că astfel de lucruri s-ar putea întîmpla. Dacă în vreo împrejurare va fi auzit pomenindu-se de asemenea fapte, crezuse, fără îndoială, că povestitorii exagerau şi că, oricum, era vorba despre ceva îndepărtat, aproape fantastic, constituind tristul privilegiu al curţilor decăzute, dar că aşa ceva nu era posibil la Bomarzo, într-un loc sănătos şi simplu, locuit de oameni care trăiau doar pentru a munci şi a-l cinsti pe Dumnezeu. Sensibilitatea lui de săţean birocrat nu percepea neobişnuita atmosferă senzuală al cărei prizonier era Bomarzo şi care era ca o pînză de păianjen din morminţele vecine, vîscoasă şi foarte veche, urzită de-a lungul timpului cu fire etrusce, romane, barbare, iar, mai recent, întreţesută cu filamentele aurii ale Orsinilor, o reţea de filamente obscure care dintr-o dată foşnea şi care se balansa între castel şi morminte, între Tibru şi stînci, şi sufoca locul cu trama-i eternă.

Probabil că primul lucru pe care l-a hotărît a fost să alerge la palat să le ceară dreptate Dianei Orsini şi cardinalului; însă, cu-

rînd, a abandonat ideea, întrucît bunicii mei erau prea bătrîni pentru a li se înfăţişa problema şi ca să decidă să mă pedepsească. Cunoştea slăbiciunea pe care bunica o arăta faţă de tot ce se referea la mine, iar Franciotto nu mai era deja bun la nimic. În plus, pentru el, seniorul continua să fie Gian Corrado, iar condotierul se găsea pe atunci în faţa fortificaţiilor Florenţei, luptînd cu oştile trimise de Clemente VII ca să recucerească oraşul pentru familia pontifului. Probabil va fi şovăit, fără să se hotărască, covîrşit de durere şi de perplexitate, pînă a ajunge să se îndrepte cu copiii săi către Florenţa. Şi-a deschis inima doar lui Maerbale, iar acesta i-a luat partea şi a hotărît să-i însoţească, socotind poate că avea să scoată vreun avantaj de aici, căci tot ceea ce ar fi contribuit să-mi întunece imaginea înaintea tatălui meu — destul de înclinat să gîndească rău despre feciorul pe care-l ura — ar fi fost în favoarea mezinului Orsinilor şi ar fi concurat, prin cine ştie ce mijloace, să-i întărească, ascunsele-i pretenţii la ducatul pe care-l rîvnea, desigur, de cînd renunţase la pălăria de cardinal.

Aşadar, au plecat din Bomarzo noaptea, ca nişte tîlhari. Gemenii vor fi mers plîngînd în tăcere. Au înfăşurat copitele cailor în nişte cîrpe, pentru a nu fi auziţi, şi numai dimineaţa, cînd Silvio s-a ivit la fereastra Porziei, ca să culeagă impresiile aventurii şi să plănuiască modul de a o prelungi chiar în acea după-amiază, şi-a dat seama de plecarea familiei Martelli şi a lui Maerbale. Am dedus imediat ce se întîmplase şi că galopau pe urmele condotierului. Asta m-a făcut să întru, aşa cum e lesne de înţeles, în cea mai grozavă panică. Gian Corrado avea acum un motiv în plus să se întoarcă la castelul său, înarmat cu fulgerul dreptăţii pentru a-l nimici pe urmaşu-i nedemn. O clipă ne-a trecut prin minte ideea să fugim, însă am respins-o cu certitudinea că mînia părintească ne-ar fi ajuns oriunde ne-am fi ascuns. Am cîntărit, de asemenea, aducînd argumente, pro şi contra, dacă să-i comunicăm, ori nu bunicii situaţia, prezentînd-o în culorile cele mai convenabile pentru a ne-o face aliată, dar ne-am decis pînă la urmă, să tăcem, întrucît termenii problemei erau prea delicaţi pentru a o expune unei femei de nouăzeci de ani... sau, pur şi simplu, oricărei femei. La urma urmei, nu-i vine uşor cuiva să-i spună bunicii sale că s-a vîrît în urzeli ca cele folosite de noi împotriva gemenilor, oricît de mult ai drege detaliile şi oricît de îngăduitoare şi emancipată ar fi interlocutoarea. O să aşteptăm. O să înfruntăm furtuna. Vom nega acuzaţiile. Aveam să susţinem că erau născociri de-ale lui Maerbale, ce urmărea, cu complicitatea unor copii, să-şi discredi-

teze fratele. Cît despre copiii aceia, era riscant să prezicem cum vor reacționa. În primul moment, surprinși, ne trădaseră, dar acum, mai liniștiți, poate că influența noastră o să acționeze și, astfel, aveam să recuperăm ascendentul care îi făcuse ai noștri. Trebuia să așteptăm. Ce putea să se întîmple? Care era răul cel mai mare ce ar fi putut să ni se întîmple: Gian Corrado nu se va încumeta să mă ucidă. Nu era nici el vreun sfînt. Biografia lui era împestrițată cu episoade mai rele decît cel pe care avea să mi-l arunce în față. Sau poate mă va ucide... Poate mă va zăvorî cu scheletul și mă va lăsa să mor acolo de foame și de spaimă. Să fugim... Să implor ajutorul lui Ippolito dei Medici. Brațul tatei s-ar fi alungit, înarmat cu oțel, pînă la palatul cardinalului. Medicii nu puteau să-i refuze nimic prietenului lor. Să ne ascundem în Narni... Ar fi fost o prostie. Cocoașa m-ar fi dat de gol oricînd.

Am așteptat pînă noaptea. Era deja tîrziu, tocmai ne pregăteam să dormim — sau să nu dormim, ci să ne perpelim; dormeam împreună, în același pat, potrivit obiceiului promiscuu al vremii —, cînd m-am încumetat să fac marele pas. N-aveam ce să pierd. Nici o putere omenească nu ar fi fost în stare să mă ajute. Rămîneau celelalte mijloace, cele care nu mai depindeau de oameni. În întuneric, cu fața învelită pe jumătate în cearșafuri, cu vocea nesigură, i-am dezvăluit lui Silvio ceea ce Palingenio îmi relatase pe șoseaua Romei, întîlnirea cu demonii, și i-am cerut ca, dacă era în stare s-o facă, să invoce ajutorul lor. Răsună, atunci, din adîncimea parcului, țipătul unei păsări ciudate. Am dat fuga la fereastră, dar nu se zărea nimic prin bezna deasă. Fereastra bunicii s-a luminat deodată și bătrîna apăru în cadrul ei, cu o scufie albă. Își agită brațele ca o marionetă.

— Un păun! a strigat. Se află un păun în grădină! L-am auzit țipînd! Căutați-l! Semn rău pentru cei din Bomarzo!

Se-aprinseră niște făclii, care începură să țopăie nebunește. Pe catifeaua îndoliată a cîmpiei, care abia lăsa să se distingă formele peisajului, jos sub învelitoarea-i pămîntie, străluceau licuricii ca diamante risipite și totul arăta de parcă noaptea își tîra mantia pe sol.

— Nu se vede, spuneau servitorii. Nu este nimic!

— Trebuie să fi fost o închipuire, a comentat un glas de femeie.

— Nu-i nici un păun, a întărit Messer Pandolfo. E noaptea care geme, noaptea geme precum Didona: *Quid moror?* Pentru ce să mai trăiesc?

Dar noi îl auzisem, ca şi Diana Orsini. Am păşit încet spre mijlocul camerei şi Silvio a aprins lumînările dintr-un sfeşnic. Ne-am acoperit pentru că eram goi.

— Semn rău pentru cei din Bomarzo!... am murmurat, repetînd cuvintele fatale ale bunicii.

— Am să fac tot ce pot, a şoptit Silvio. Azi e miercuri, Ziua lui Mercur, zi în care Eva l-a zămislit pe Cain, zi nefavorabilă. Am tot ce trebuie: o ramură de alun sălbatic pe care am tăiat-o cu un cuţit nou, acum două zile, în momentul în care soarele apărea la orizont. Va trebui să aducem două lumînări sfinţite.

Am înţeles atunci pentru care motiv, pe neaşteptate, în zori, părăsea patul. Se ducea, precum căutătorii de leacuri, să caute plante pentru vrăjitorie. În drum am desprins din cuiul în care stătea agăţată, la uşa camerei tatei, cheia cea mare a bisericii. Am ieşit apoi din castel, am traversat piaţeta şi am intrat în biserică, făcîndu-mi lumină cu un felinar. Pe ambele laturi ale altarului cel mare ardeau în penumbră nişte lumini slabe. Într-o parte, la stînga, se afla tabloul Fecioarei care împărţea mătăniile de rugăciune seniorilor din neamul nostru şi pe care eu nu-l puteam suferi, fiindcă tata pusese să fie pictaţi Girolamo şi Maerbale la picioarele sale, pe mine excluzîndu-mă. De partea cealaltă, se profila tabloul în ulei a Sfîntului Sebastian, cu goliciunea-i lividă străpunsă de săgeţi ieşind în relief pe un fond albăstrui. Pe acest altar se aflau totdeauna lumînări. Am trecut, fără să le privesc, pe dinaintea moaştelor Sfîntului Anselm, ce se aflau depuse, pentru a fi venerate, pe o ridicătură de piatră, şi am luat două lumînări. Umbra cocoaşei mele cădea pe dalele de piatră ale naosului ca un balot negru.

*
* *

Mi-a explicat că va întrebuinţa formulele din *Sanctum Regum* şi că nu le garanta eficienţa.

— Ar fi mai potrivit, a adăugat, să coborîm în zona mormintelor, însă totul trebuie făcut cît mai repede. O să mergem pe terasă.

Băiatul mi s-a părut pe neaşteptate foarte bătrîn. I se adînciseră şi mai mult liniile profunde care îi marcau figura, la colţurile gurii. A scos o sticluţă dintr-un dulap şi o studie în lumină. Conţinea un lichid uleios.

— Nu uita lumînările, senior Orsini.

Acum eu slujeam ca servitor. Am ieşit din nou pe terasă. Desimea umbrelor începea să se destrame, profilînd suav contururile.

Cucuvelele cîntau pe parapete. Silvio se despuie complet iar corpu-i osos, slăbănog, fără nici o graţie, străluci ca un colţ prelung de fildeş.

Cu ulciul a desenat un triunghi pe jos şi a pus de ambele laturi cele două bucăţi de ceară sfinţită. Peste feştile au tremurat două scurte rotocoale de foc. Sub figură a scris monograma sacră: IHS, flancată de cîteva cruci. Apoi a păşit în triunghi, înălţînd ramura de alun sălbatic. Ritmul vocii sale se ondulă într-o cadenţă monotonă. Se auzeau, în pauzele rugăciunii, ţipetele cucuvelelor, fîlfîitul liliecilor şi, din cînd în cînd, trilul cristalin al unei păsări care venea de prin văi, salutînd agonia nopţii. Noaptea neagră şi frumoasă mi-l aminti pe Abul. Era ca şi cum Abul s-ar fi aflat cu noi.

— Împărate Lucifer, domn al duhurilor celor răzvrătite, te rog să-mi fii prielnic în vreme ce îl chem pe ministrul tău, marele Lucifugo Rofocale. Oh, Astaroth, mare principe, fii şi tu prielnic şi fă ca marele Lucifago să se arate cu chip omenesc şi să-mi dea, potrivit înţelegerii pe care am încheiat-o cu el, ceea ce doresc! Oh, mare Lucifago, te rog să-ţi laşi locuinţa, oriunde s-ar afla ea, şi să vii să vorbeşti cu mine. De-ai să mă refuzi, te voi obliga cu forţa Dumnezeului celui viu, a Fiului şi a Duhului Sfînt. Vino degrabă sau te voi chinui veşnic prin puterea cuvintelor mele grele şi cu marea Cheie a lui Solomon, pe care regele a folosit-o ca să oblige duhurile răzvrătite să-i accepte pactul. Ţi-o cer. Apari degrabă sau te voi urmări cu formula atotputernică a Cheii: Aglon Tetragram Vaycheon Stimulamathon Erohares Retragsammathon Clyoran Icion Esition Existien Eryona Oera Erasyn Moys Meffias Soter Emmanuel Sabaoth Adonai, te conjur, amin!

Tonul său creştea în nebulozitatea zorilor şi m-am temut că va alarma palatul adormit. Zgomotele au încetat. Noaptea, ca un monstru uriaş, asculta. Fantomele etrusce se iviseră printre stînci. Se distingea deja pe terasă, osatura schelelor.

— Se află aici, mi-a spus zgribulindu-se. Tu nu-l vezi, dar e aici!

M-am ridicat şi am iscodit masele întunecate ce ne înconjurau şi care se mişcau în pîlpîirea lumînărilor. Sudoarea îmi curgea pe faţă. Maşinal, am strîns inelul lui Benvenuto Cellini, talismanul meu.

— Supune-te, a comandat Silvio da Narni, supune-mi-te, demone, prin tăria înţelegerii! Ajută-mă! Messer Manuzio Martelli să nu reuşească s-ajungă pînă la duce! Ajută-mă! Ducele să nu afle niciodată ce s-a întîmplat la mormîntul lui Piamiano!

O voce răgușită care mi-a zburlit părul și care putea fi cea a lui Silvio, schimbată, a răspuns:

— Ție mă supun!

Pajul a ieșit apoi din adăpostul triunghiului fermecat. Cu lumînările de la capelă a ars ramura de alun sălbatic și fumul șovăielnic s-a răspîndit și a înălțat o coloană subțire.

— Nu te teme. Am isprăvit. Ducele nu are să afle și nici nu o să facă nimic împotriva ta.

Un bubuit asurzitor zgudui camera mea, aflată în spatele nostru. Ne-am repezit, tremurînd. Silvio și-a pus hainele peste goliciunea trupului. Armura etruscă, care se află acum în Muzeul Gregorian, se prăbușise, iar piesele-i împrăștiate multiplicau pe jos reflexele negre și verzi, ca acoperite de sînge închegat. O servitoare a bunicii a bătut la ușă, gîfîind, ca să întrebe ce se petrecea. Bunica nu pusese geană pe geană toată noaptea. De cînd i s-a părut că a auzit în parc țipătul blestemat al păunului nu făcea altceva decît să repete că nenorocirea avea să se abată asupra palatului Bomarzo. Pajul și cu mine am cules bucățile de metal a căror grămadă îi evoca pe șefii sfîrtecați din luptele lui Ariosto. Ne-am culcat, lipiți unul de altul: eu mă rugam fără să mișc buzele. Dimineața pătrunsese timid în cameră.

Trei zile după asta, străjile postate pe înălțimi au vestit că un cortegiu înainta spre castel din direcția Orte. Norul de praf ce învăluia caii se aprindea ca un rug îndepărtat, în strălucirea armelor.

— E tata care se întoarce la Bomarzo, i-am șoptit lui Silvio. Sîntem pierduți!

M-a privit și a dat din cap. Cavalcada se deplasa încet. Bunica, în picioare lîngă mine pe aceeași terasă unde pajul făptuise invocarea, mi-a pus o mînă pe umăr

— Se-ntoarce fiul meu Gian Corrado. Acum am să mor în pace, Vicino.

Mi-am ferit privirile de ale sale și am zărit pe pietrele dușumelei urmele triunghiului și monograma pictată cu untdelemn.

Ducele se întorcea la Bomarzo între oamenii săi. Maerbale venea cu ei, ducînd steagul îndoliat. Se întorcea Gian Corrado Orsini, întins, sfîrtecat, mort, atît de desfigurat că era imposibil să-i recunoști fața. Îl transportau doi măgari acoperiți cu valtrapuri funebre. Pier Luigi Farnese, fiu al viitorului papă Paul III și înrudit cu noi prin căsătoria lui cu Girolama Orsini, fiica contelui

de Pitigliano, m-a îmbrăţişat cînd mi-a predat rămăşiţele şi mi-a spus că tata sfîrşise ca un erou în faţa Florenţei asediate. Mi-a povestit că pînă la ultima-i suflare, soldăţimea rămăsese uimită de vigoarea bătrînului care se mişca prin tranşee cu agilitatea unui adolescent şi răcnea cu mult curaj. Mînuia o ghioagă, ca Hercule, iar ordinele sale răsunau în mijlocul stindardelor cu urşii şi trandafirul ancestral. Acest Pier Luigi, mai tîrziu strîns legat de blestemăţiile conduitei mele, a fost primul care mi-a spus duce de Bomarzo, iar, cînd m-a numit aşa, o convulsiune mi-a scuturat corpul blestemat. Mi s-au întunecat ochii şi am căzut peste trupul tatei, care fusese dezghiocat precum armura pe care mi-o dăduse bunica, sfîrtecat, nu ştiu — n-am aflat-o niciodată — dacă de către demoni sau de oameni, în timp ce săgeţile şi gloanţele zburau în jurul său, înteţind flăcările războiului florentin. Tot aşa n-am aflat vreodată dacă Manuzio Martelli a reuşit să ne denunţe.

*

* *

Tata se acoperise de glorie, dar cauza lui nu avea nimic a face cu cauzele drepte; asta depinde, în realitate, de punctele de vedere şi, pe lîngă toate cele, de un dinamism îndărătnic. Gian Corrado se fălea, la moarte, cu cei şaptezeci şi doi de ani ai săi. Poate să fi fost ceva mai tînăr şi să-şi fi adăugat ceva din cochetărie. Sosirea trupului său mutilat m-a buimăcit. Toată ziua aceea — l-am îngropat în următoarea — nu m-am îndepărtat de lîngă el. Dobîndisem deja obişnuinţa veghelor funebre, legate de posibile responsabilităţi ale mele, însă nici una nu m-a impresionat ca aceasta. Erau cîţiva ani de cînd nu-l mai văzusem pe tata şi depărtarea aceea, adăugată unor şocuri psihologice, roade ale urii, ale dezamăgirii şi ale remuşcării, a acţionat asupra mea în modul cel mai ciudat. Cînd m-am aplecat, în capelă, peste chipul său desfigurat, mi-am dat seama cu disperare că mi se ştersese din memorie. Îmi aminteam izolate, numai unele dintre trăsături — culoarea ochilor, a pielii, anumite ticuri, unele expresii — dar nu le puteam asambla pentru a-i reconstitui figura pierdută. Uneori, într-o străfulgerare, acestea îmi apăreau, dar cînd credeam că l-am recompus în minte, dispărea iarăşi, ca şi cum peste desenul fugar ar fi trecut un burete. Am crezut că înnebunesc. În jur, prin contrast, celelalte personaje se decupau cu claritate sculpturală: bunica, cu ochii săi cereşti şi cu multe zbîrcituri, cu o pată gălbuie pe obrazul stîng, scuturînd din cînd în cînd capul, ca o pasăre, şi vorbind singură; Maerbale,

atît de asemănător mie şi zvelt, aruncîndu-mi priviri furişe, întrucît nu ştia pînă unde pătrunsese noul duce motivul plecării sale din Bomarzo şi dorea să-mi intre în voie, fapt pentru care se întrecea pe sine cu amabilităţile, iar, în lipsa altui pretext, mă trata de parcă durerea m-ar fi prostit, ceea ce părea ridicol: cardinalul Orsini, afundat în jeţul său, cu bărbia înfiptă în piept şi barba neîngrijită răsfirată peste purpură; Pier Luigi, insolent, seducător, triumfător cu nasu-i acvilin, aristocratic, ca şi cum noi n-am fi fost la curent cu faptul că marchizul Del Vasto îl destituise ruşinos de la comanda trupelor imperiale, nu se ştia bine de ce, spionînd pajii fără să-şi ascundă pofta-i senzuală, fapt care întărea cele ce se spuneau despre el; Messer Pandolfo, cu urcioarele mărite îndărătul ochelarilor, aplecat într-o reverenţă slugarnică; Silvio da Narni, cumpănind cu surîsuri necontrolate avantajele pe care le putea obţine din situaţia mea, pînă cînd nu mi-a rămas altceva de făcut decît să-i sugerez să se retragă, atitudine ce dovedea resursele energice pe care le sădise în mine Bomarzo; iar pe fondul sinuos, în semiîntuneric, se reliefau siluetele damelor bunicii, călugărilor războinici, ale căror rugăciuni în cor proslăvea monoton pe căpitan.

Nu, cauza tatei nu fusese cea dreaptă, în asediul florentin, care s-a prelungit zece luni şi a cunoscut atîtea fapte eroice şi atîta murdară trădare din clipa cînd, în septembrie 1529, armata principelui de Orange a apărut în valea Arno, unde şi începu bombardarea oraşului pe care Clemente VII, secundat de împărat, năzuia să-l redobîndească pentru Medici. Cauza cea bună a avut drept campioni pe Francesco Ferrucci, viteazul apărător, pe Michelangelo Buonarotti, care a fortificat Florenţa, pe Stefano Colonna, care a ieşit în fruntea tinerilor patrioţi, cu cămăşi albe îmbrăcate peste armuri. Cauza nedreaptă era cea a unui infam, un Iuda, vicleanul Malatesta Baglioni. Tata se afla de partea papei şi a Medicilor din foarte vechi motive familiale şi, probabil, şi din altele ce erau în legătură cu prosperitatea condotierilor şi cu dispreţul lor faţă de noţiunile de drept şi nedrept, însă nu putea să ignoreze de care parte luptau echitatea şi generoasa patimă a independenţei; nu putea ignora că fiecare lovitură a lui contribuia la făurirea, în viitor, a unei coroane însîngerate pentru Alessandro dei Medici, negroidul, bastardul pontifului, unicul Medici pe care l-am detestat în oraşul crinului, pentru că era josnic, netrebnic şi şiret. Nici sacrificiul, nici vitejia ilustrei metropole nu i-a oprit pe năvălitori. Nu le-a fost de nici un folos că, împrejurul zidurilor ei, florentinii

însiși — dărîmînd sate, biserici, *ville*-le... înmiresmate, distrugînd tezaure, devastînd livezi și podgorii — înlăturaseră tot ceea ce ar fi putut să-i stînjenească apărarea sau să o ofere ascultătoare inamicului. În ciuda asediului, comerțul a continuat, ca și cum negustorii ar fi vrut ca nimeni să nu se îndoiască de sfidarea lor. În timpul carnavalului, s-a jucat în piața Santa Croce — aceea în care am ascultat, oricît de greu mi-a fost, povestea Ginevrei de Ravenna și a soțului ei ghebos — o partidă cu mingea, iar muzicanții s-au cățărat să cînte în clopotniță pentru ca tîlharii de Borboni să-și dea seama că în oraș e sărbătoare. Și nimic din toate astea, atît de ciudate, atît de frumoase, n-a potolit furia celor ce voiau cu orice preț să-și impună voința și să reinstaureze dinastia alungată. Unul dintre ei a fost tata, cel care acum zace în capela din Bomarzo, înconjurat de aceia care comentau splendoarea faptelor sale de gloric și asigurau că numele trebuie să i se înscrie în pomelnicul larilor[1] Orsinilor, alături de căpitanii cei mai viteji.

Eu nu reușeam să-i reconstitui chipul. Am evocat marile ocazii în care îl văzusem: atunci cînd mă închisese cu scheletul, prilej în care acest chip era în flăcări, transfigurat de furie; atunci cînd ne-a povestit înaintarea lui *David* al lui Michelangelo către piața Signoriei și cînd admirația îl înfrumusețase. I-am căutat imaginea pe lîngă lemnele căminului monumental, stins acum, reconstituind în ambele laturi tabloul vesel al lui Gian Corrado, al cardinalului, al lui Girolamo, al verilor mei care își încercau arbaletele. Am căutat-o în amintirea plecărilor sale la război, în zgomot de metal, cînd pajii îi serveau o cană cu vin pe scut, a întoarcerilor din peregrinările amoroase, livid, cu barba în vînt. Și nu l-am găsit. Mă evita; se amesteca cu alte efigii familiare, coborîte din portretele pe care le păstram la Bomarzo și în palatul de la Roma — care includeau anumite trăsături ale sale și ale căror modele, prinse în întoemirea pînzelor, cu mîna la centură sau întinsă teatral, cu platoșa scînteietoare — aproape acvatică în vibrația sa luminoasă, înconjurate de aluzia trofeelor, reiterau maiestatea ținutei lui. Îmi scăpa această față puternică și fină. Zile de-a rîndul am umblat prin saloanele și terasele din Bomarzo, prin grădina sa, prin împrejurimi, absent. Lumea atribui agitația mea preocupărilor care decurgeau din noua-mi condiție. Silvio da Narni nu a reușit să mă distragă. Va fi bănuit că doream să-l îndepărtez, ca pe un com-

[1] Zei protectori ai casei și ai familiei (cuvînt de origine etruscă).

pliče supărător, întrucît de acum nu mai aveam nevoie de el. Nu era tocmai așa: aveam nevoie de el mai mult ca oricînd. Preferam să nu-l țin în preajma mea, pentru că intuiam că poate dispariția tatei din cîmpul memoriei mele se conecta într-un fel cu practicile magice ale nopții în care îl invocase pe Diavol, și pentru că simpla lui prezență îmi accentua tulburarea. El însuși a înțeles, în sfîrșit, și s-a îndepărtat abil. Cît despre partea de influență ce-a putut să o aibă asupra morții tatei, mărturisesc că m-a neliniștit prea puțin. Am înlăturat-o ca absurdă și am lăsat în seama întîmplării legăturile ce s-ar fi putut bănui între scena de pe terasă și funeraliile din capelă. Unicul fapt ce-mi întuneca bucuria, în momente în care depășeam etapa inițială a cursului vieții mele, era misterioasa escamotare a tatei. Mă simțeam golit, aproape jefuit.

Ceremonia în care feudatarii s-au grăbit să-mi prezinte omagiul a coincis cu sosirea unui mesager aducător al unei scrisori a papei Clemente. Îmi exprima în ea părerea de rău pentru moartea pilduitoare a aliatului său și îmi poruncea să iau parte în apropiata lună a lui februarie, la Bologna, la încoronarea lui Carol Quintul. Împăratul se afla în acest oraș din noiembrie. Era prima lui vizită în Italia, în sărmana Italie care-i datora atîta vărsare de sînge și atîta distrugere. Jefuitorul Romei, asediatorul Florenței, avea să fie uns de către Vicarul lui Cristos. Dacă hotărîrile Providenței sînt de neprevăzut, tot așa și cele ale politicii. Guelfii și ghibelinii se întruneau pentru a-l cinsti pe stăpîn. Am strîns din dinți și am răspuns că mă voi duce. Între timp, m-am folosit de scrisoare și am pus să fie citită funcționarilor, țăranilor și bărbaților de arme care mă aclamau în sala cea mare din Bomarzo. Îngenuncheară și-i binecuvîntă cardinalul care nu prea știa bine ceea ce face, iar Messer Pandolfo dădu citire fastuoasei scrisori. Cocoțat pe o estradă, ducele cel ghebos asculta. Maerbale ținea sus cu amîndouă mîinile simbolicul paloș părintesc. Stindardele vechi atîrnau împrejur zdrențuite. Ceremonia căpătă un aer militar, oarecum paradoxal, dată fiind mutra primului actor. Pe unde or fi acum Porzia și Giambattista Martelli? Unde erau Ignacio de Zúñiga și Abul? Aș fi vrut să mă vadă. Aș fi vrut să mă vadă Beppo și Girolamo. Mi-am aruncat peste umeri florentinul meu *lucco*, lăsînd să i se vadă căptușeala de blană de jder. Ploua dulce și era frig. Într-un colț al încăperii vaste, am observat o siluetă ce stătea în picioare, în mijlocul vasalilor îngenuncheați. Era înaltă și învăluită într-o mantie monahală. Nimeni nu părea să-și fi dat seama de atitudinea sa mai aparte față de ceilalți. Iritat m-am gîndit să întrerup lectura

şi să-i strig să îngenuncheze, dar tocmai cînd mă pregăteam s-o fac, îşi ridică capul şi atunci l-am recunoscut pe tata. Îi lipsea chipul, dar l-am recunoscut. În locul trăsăturilor sale o pată informă se întindea sub părul-i cărunt. L-am strîns de braţ pe Messer Pandolfo, care întrerupse citania şi holbă ochii surprins. Îmi urmări privirea încremenită înspre ungherul unde spectrul se ilumina vag, iar asistenţa se roti, de asemenea, în căutarea motivului tulburării ducelui, însă fantoma deja dispăruse. M-am scuturat, mi-am trecut mîna dreaptă peste fruntea asudată.

— Continuă, Messer Pandolfo.

Şi pedagogul continuă, traducînd latineasca elegantă, sforţîndu-se să însăileze cuvintele cele mai muzicale. Maerbale aşezase spada pe o pernă şi mă sprijinea. Ploaia se înteţea. Au defilat oamenii satului, apoi şi cei din Foglia, Castelvecchio, Montenero, Collepiccolo, Castel Penna, Chia, Collestato, Torre, de pe pămînturile pe care aveam să le împart cu Maerbale, pentru ca să-mi sărute mîinile îngheţate. La picioarele mele se îngrămădeau ofrandele alegorice, fructele, grîul, turturelele, pîinile de casă, ulcioarele cu vin, trandafirii cultivaţi în casă, care evocau roza biruitoare a Orsinilor.

*
* *

Ca atunci cînd eram copil, am intrat schimbat la faţă de spaimă în camera bunicii. Nişte femei torceau în jur şi, văzîndu-mi expresia, s-au retras. Au rămas, flancîndu-i patul, războaiele de ţesut, fustele, ghemurile multicolore. Ploaia izbea în obloanele ferestrelor. Am deschis una şi apa mi-a udat obrajii şi gura. Friguroasă, bunica şi-a strîns cuverturile pe trup şi m-a rugat să o închid. Vocea-i firavă se confunda cu mieunatul celor două pisici mari albe, care au sărit elastic pe podea, din faldurile cuverturii. Am mai şovăit cîteva clipe înainte să mă hotărăsc să-i relatez înspăimîntătoarea vedenie pe care o avusesem în dimineaţa aceea şi să-i destăinui zbuciumul ce mă chinuia de cînd au sosit la Bomarzo rămăşiţele tatei, deoarece mi s-a părut aşa de mică, de sfîrşită şi de îndepărtată de parcă nici ea n-ar mai fi aparţinut acestei lumi, însă descurajarea mea a triumfat asupra oricărei rezerve şi, fără să mai ţin seama de starea ei, nici de răul pe care dezvăluirile mele puteau să i-l pricinuiască, am descărcat asupra neputinţei sale tulburarea pe care nimănui — nici măcar lui Silvio — nu mă încumetam să o împărtăşesc, întrucît era vorba de ceva anterior prieteniei mele

cu Silvio da Narni, ceva ale cărui rădăcini pătrundeau în adîncimea copilăriei mele şi pe care numai Diana Orsini era capabilă să le înţeleagă şi să le desluşească. M-a ascultat cu capul plecat.

— Gian Corrado umblă prin castel, mi-a răspuns în cele din urmă, şi nu-i singurul care a venit să ne tulbure. Umblă pe aici şi Girolamo. Casa este plină de strigoi. Aş vrea să mor azi, acum.

Pisicile au reînceput să sară pe pat. Erau atît de uşoare încît nu au făcut nici o cută pe cuverturi. Încordate, tremurîndu-le cozile, cu pupilele fosforescente, mă priveau. Bătrîna mi-a simţit slăbiciunea şi a suspinat, a scos mîna de la adăpostu-i călduţ, m-a tras înspre dînsa şi m-a mîngîiat cu duioşie.

— Bietul meu nepot! Sărmane duce! Cîte greutăţi te aşteaptă! Eu am să mă duc curînd, Vicino.

Apoi păru că meditează. Ropotul ploii bătea peste cîmpuri. Ochii albaştri i s-au luminat.

— După încoronare, mergi la Recanati. Există acolo, în mănăstirea Sfîntului Dominic, un tablou cu multe figuri. Una dintre ele... aşteaptă..., şi bunica cercetă şovăielnică în vastul depozit al memoriei sale, ...aşteaptă ...Sfîntul Sigismund... asta e... Sfîntul Sigismund este portretul tatălui tău... Mergi să-l vezi.

La fel ca alte dăţi, cuvintele-i au avut efectul unui balsam asupra mea. Sigur că aveam să mă duc. Ardeam de dorinţa de a pleca în căutarea leacului, ca şi cum pacea mea ar fi depins de descoperirea unei imagini.

Mi-am lipit buzele de mîna aceea cu pielea uscată. Ea a observat că mă pregăteam să ies şi m-a reţinut. Era perfect lucidă.

— Trebuie să te însori, Vicino. Gîndeşte-te. Acum, tu eşti ducele şi Bomarzo are nevoie de o femeie. Căsătoreşte-te cu o Farnese. Se apropie ceasul Farnesilor!

Părea, între pisicile sale, o preoteasă pitonisă[1]. M-am mirat observînd cum lucra inteligenţa-i practică, la o vîrstă înaintată, la care ar fi fost logic să nu mai priceapă nimic din ceea ce o înconjura, mai ales după şocul, pe care l-a suportat atît de greu, al morţii lui Girolamo. M-a uimit că în izolarea-i aproape totală şi aparenta-i renunţare la contactul cu realitatea, continua să fie atît de informată, atît de ageră, căci era adevărat că steaua Farnesilor urca — clarviziunea ei o presimţea de parcă bătrîneţea-i apropiată de mormînt, desprinzînd-o dintr-o dată din actualitate, o proiecta

[1] Care pretinde că ghiceşte viitorul (elină.).

înspre viitor, şi era adevărată şi că acea victorie avea să coincidă cu crepusculul Medicilor.

Mai tîrziu am cugetat la ceea ce îmi spusese. Mi-am amintit că o dată îl auzisem pomenind pe tata de polipticul din Recanati. Ne povestise despre includerea chipului său de către pictorul Lorenzo Lotto în acel tablou. Sfîntul Sigismund! Ce legătură putea să aibă tata cu Sfîntul Sigismund şi de ce-i oferise chipul său? O fi fost pur şi simplu un capriciu al pictorului sau exista o raţiune mai intimă, mai secretă? Cine a fost Sfîntul Sigismund? L-am întrebat pe Messer Pandolfo, cunoscător al hagiografiilor şi mi-a istorisit că sfîntul fusese un rege al Burgundiei, convertit la catolicism care, în ciuda faptului că poruncise să-i fie ucis unul dintre fii, fusese înălţat la gloria altarelor bisericii, întrucît a sfîrşit ca un martir. Informaţiile m-au făcut susceptibil. Chiar dacă ducele de Bomarzo nu reuşise să mă elimine, precum regele Burgundiei pe vlăstarul său, nu mă îndoiam că ideea îi trecuse prin cap nu o dată şi, deşi polipticul era anterior venirii mele pe lume, am descoperit corespondenţe alegorice între sfîntul a cărui înfăţişare era cea a condotierului, principe ca şi el, şi propria-mi existenţă ameninţată.

Cît despre familia Farnese, legătura lor cu Orsinii se pierdea în negura timpului, chiar-dacă ierarhia lor şi a noastră nu se puteau compara. Distanţa ce ne separa de ei nu era aşa de mare ca aceea care ne despărţea de Medici, neguţători toscani, însă nu o ignora nimeni dintre cei pricepuţi în asemenea treburi. În ultimul timp o reduseseră legăturile prin căsătorii: Ulisse Orsini, unchiul meu după bunic, se căsătorise cu Bernardina Farnese; Angelo Farnese, frate al viitorului papă, se căsătorise cu o Orsini; sora sa Giulia — Giulia cea frumoasă, cea care ne-a dat atîta bătaie de cap — cu Orsino Orsini, iar cu Girolama Orsini, Pier Luigi Farnese, fiul Sfîntului Părinte. Însuşi Sfîntul Părinte Paul III avea sîngele nostru: bunica-i după mamă, Caetana di Sermoneta, era născută Orsini. Farnesii şi Orsinii şi-au împletit diferite ramuri şi asta vorbeşte elocvent de progresul noilor *vedettes* mondene care, în căutarea de suporturi aristocratice, puneau la grea încercare imaginaţia studioşilor cu soldă, plătiţi să le alcătuiască genealogia acelora care, din mici seniori din zona Viterbo, se căţăraseră pas cu pas, după atîtea şi atîtea lipituri şi petice istorice, pînă la categoria de descendenţi din nobila familie romană a Farnaciei. Eu nu ignoram — mi-o arătase Messer Pandolfo — că, cinci veacuri mai înainte, unii membrii din acest neam participaseră împreună cu ai noştri,

cu d'Este, cu Monaldeschii şi conţii de Anguillara, la lupta împotriva ghibelinilor Colonna. Nu ignoram nici faptul că, trei secole după aceea, o gloată comandată de Orsini şi de către Bindo di Soana distrusese castelul Farnesilor la Ischia, uciseseră trei fraţi Farnese şi zvîrliseră pe alţi doi într-un puţ. Aceste antecedente le aureau blazoanele, dar rămîneau încă departe de noi, în urmă. De fiecare dată cînd suprimaserăm pe cîte unul a fost ca şi cum i-am fi înnobilat, pentru simplul fapt că ne ocupam de ei; dar le lipsea încă destul pentru a se bucura de prestigiul celor *editus Ursae*. Sînt lucruri care nu se dobîndesc chiar aşa de simplu, nu mai încape discuţie. Doar către 1400 au început să devină puternici, cu Ranuccio III al lor, senator al Romei care, graţie papilor Martin IV şi Eugeniu IV, şi-a rotunjit un domeniu frumuşel înspre partea vulcanică ce se întinde la sud-vestul lacului Bolsena. A venit apoi Ranuccio IV, cel care a pierit glorios în bătălia de la Fornovo; a venit şi alianţa matrimonială cu iluştrii Gaetani din Roma, spiţă căreia i-a aparţinut papa Bonifaciu VIII; şi-au mai venit şi aliaţele cu rudele mele. Farnesii au respirat, în sfîrşit, siguri pe ei. De la începutul ascensiunii lor în Viterbo au străbătut un drum anevoios şi, deşi se mai găseau printre învăţaţi şi oameni documentaţi şi încăpăţînaţi, unii care continuau să insiste că aveau o modestă sorginte germană sau longobardă şi care demonstrau că altoiul de patricieni romani din genealogie era o născocire greu de digerat, Farnesii ne-au tratat de la egal la egal. Îşi înmulţiseră castelele şi porunciseră să se picteze în saloanele lor şi mai tîrziu, în somptuosul Palazzo Farnese, scene teatrale cu pontifi şi războinici, însă Farnesii şi Orsinii, fără a o declara, aveau conştiinţa distanţei enorme care ne despărţea. Cînd m-am născut eu, atunci cînd s-a semnat *Pax Romana*, Farnesilor nici nu le-a trecut prin minte ideea bizară să se amestece în acest pact. Celorlalţi seniori le-ar fi venit să rîdă. Era o treabă care îi privea pe Orsini şi pe Colonna, unici aghiotanţi ereditari ai tronului Sfîntului Petru. Farnesii stăteau în spate cu ceilalţi, cu turma mînioasă, îndărătul balustradelor basilicale. Acum, cardinalul Alessandro Farnese, spumegînd de ambiţie, lupta mai mult decît oricare altul pentru prestigiul casei sale. L-au ajutat Vannozza, amanta lui Rodrigo Borgia, şi propria lui soră, Giulia, ruşine orsiniană, care trăia în cercul papei spaniol. Alessandro Farnese beneficia de prerogativele de cardinal din 1493 şi avusese, la Pisa şi la Florenţa, maeştri celebri. Fiii săi, admişi ca legitimi de Iuliu II şi de Leon X, au crescut chiar pe vremea cînd sporea puterea preoţească a prela-

tului, care, de îndată ce a slujit prima mesă, s-a şi evidenţiat între membrii cei mai severi ai Colegiului Sacru. Influenţa lui a guvernat conclavurile. Clemente VII, pe care-l însoţise filial bunicul la Sant'Angelo, în timpul jefuirii Romei, a declarat că, de ar fi fost posibil, l-ar fi desemnat succesorul său. Şi Alessandro l-a urmat la tron, patru ani după cele cîte povestesc, graţie bunului plac al amicului meu Ippolito dei Medici care, ingenuu, nu ştia cu cine se băga în cîrd. Da, bunica avea dreptate ca totdeauna. O Farnese îmi convenea, convenea castelului Bomarzo. Evocînd aceste întîmplări, nu mă mai gîndeam la cocoaşa mea, orbit de noua-mi investitură, ci la Bomarzo. Bomarzo trecea înaintea tuturor şi a toate. Şi, în afară de asta, oare cea mai frumoasă femeie a vremii, proslăvită de Ariosto, Giulia Gonzaga, nu se căsătorise cu un Colonna bătrîn, şchiop, ciung şi schilod? Un Orsini face cît un Colonna. Face mai mult. Iar eu eram ghebos, dar eram tînăr.

Aceste idei m-au sustras de la alte griji. A încetat să mă mai preocupe fenomenul estompării chipului tatălui meu, care se pierdea într-o nebuloasă de apă şi ceaţă. La Recanati, aveam să-l recuperez. Evitam să mă mai deplasez singur prin castel, ca nu cumva să se mai producă vreo întîlnire supranaturală, prilejuită de forţele întunecate ce umblau slobode, dar am presimţit că n-avea să se mai repete aşa ceva. Acea apariţie din timpul ceremoniei omagiului fusese desigur rodul nervilor mei. Iar ceea ce bunica părea să fi văzut la rîndul ei — şi cu privire la aceasta preferam să nu cunosc detalii — va fi fost consecinţa înaintatei vîrste şi a insomniei. Trebuia să uit acele teribile fantezii... Să încerc să le uit... Şi m-am apucat să-mi pregătesc cu mare grijă călătoria la Bologna. Voiam să mă prezint înaintea lui Clemente VII şi a lui Carol Quintul — un bastard şi un flamand, nişte oameni ajunşi şi nişte necioplţi — după cum se cuvenea condiţiei mele. Aveam să-l iau cu mine pe cardinalul Franciotto, manevrabil, supus şi decorativ, simbol roşu al faimei noastre militare şi bisericeşti. Speram ca purpura lui să-mi disimuleze cocoaşa; că are să o facă să dispară, printr-un truc de prestidigitaţie, în pompa pliurilor ei, printre drapele, printre armuri, în scînteierea sonoră a metalului, în falnica strunire a cailor, în graţia armonioasă a pajilor.

*

* *

Încă ceva a început să mă frămînte în mod special, de îndată ce i-am urmat tatei la ducat, anume să găsesc camera secretă în care condotierul mă zăvorîse cu scheletul care purta o coroană

de flori vestejite. Viziunea aceea macabră a acţionat ca un venin asupra adolescenţei mele. I-am descusut discret pe bunica şi pe servitorii bătrîni, fără să obţin nici o informaţie preţioasă care să mă ducă la tainiţă. Ştiam toţi că Bomarzo ascundea coridoare şi chilii secrete, construite, în cea mai mare parte, pe vremea cînd, după dărîmarea Polimartium-ului de către unguri şi alungarea primului seniorat ce se instalase în fortăreaţă, el a avut drept stăpîni în devălmăşie pe cei o sută de descendenţi ai unor baroni franci şi longobarzi care, pentru a-şi ascunde bunurile şi pentru a se feri unii de alţii, au deschis în ziduri şi în stîncă nişe şi cordioare, dar le mascaseră cu atîta şiretenie încît li se pierduse urma. Deşi aveam impresia că ne mişcam în mijlocul unui labirint de nepătruns, ciuruit de subterane — care, dacă stăteai bine să te gîndeşti la ele, dădea acelor ziduri roase, în aparenţă atît de falnice, o periculoasă şubrezenie —, doar din cînd în cînd, atunci cînd hazardul mînuia tîrnăcopul vreunui muncitor, răsăreau la suprafaţă mărturiile ce confirmau o realitate pe care mulţi o credeau legendă. Însă cele ce s-au descoperit erau simple fragmente din reţeaua ce se întindea spre interior, prin măruntaiele castelului, iar oasele n-au apărut nici în perioada în care zidarii, continuînd lucrările pe care le începuse tata, prăvăleau pereţi şi perforau parapete pentru a uşura decorativ masa castelului. Osemintele, dacă tata nu poruncise cumva să fie scoase (ipoteză aproape inadmisibilă), continuau să zacă în tainiţa obscură şi, din ea, să cîrmuiască palatul. Asta era ceea ce mă preocupa; ideea că atîta vreme cît scheletul hălăduia acolo, otrăvind ca un cancer măduva castelului Bomarzo, Bomarzo nu era al meu în întregime. Fără ca eu să-mi dau seama, scheletul nevăzut ajunsese să se transforme în ceva asemănător acelei conştiinţe de care eu mă debarasasem. Ascuns şi înfricoşător, în stare să umilească doar cu amintirea-i, el veghea. Mi-am amintit, făcînd eforturi, de scena faimoasă în cursul căreia Gian Corrado Orsini m-a zvîrlit în hruba pe care o stăpînea arătarea lugubră. Ea avusese loc în încăperea în care tata obişnuia să-şi primească oamenii, pentru a se ocupa de treburile proprietăţii sale. Părintele meu sărise în picioare, răsturnînd scaunul de lîngă sobă din care mă scărmăna cu asprime; mă zgîlţîise; apoi apăsase ceva pe perete şi de pe acesta alunecase — potrivit marii tradiţii a episoadelor de mister arhitectonic şi medieval — un panou. Am pipăit acea parte a zidului milimetru cu milimetru, dar nu a cedat. Bătăile nu mi-au dezvăluit nimic. Am reluat cercetarea de mai multe ori, închizîndu-mă cu

cheia în încăpere, sub pretextul că studiez cifrele din registre. Mă însoţea numai Silvio da Narni, care cunoştea povestea pătimirii mele sepulcrale şi, după puţin timp, plictisit de a consulta cu urechea pereţii, se lungea pe podea — reproducînd fără să vrea, cu slăbiciunea-i colţuroasă, imaginea zăcîndă a scheletului batjocoritor — şi-nceapea să deseneze şi să citească. Eu, între timp, părăsind peretele care nu răspundea mîngîierilor, pipăitului şi tenacităţii pumnilor mei, parcugeam restul camerei, repetînd pe celelalte panouri aceeaşi cercetare inutilă. Pînă cînd, într-o după amiază, răbdarea mea a fost răsplătită, dacă nu cu ceea ce urmăream, cu o altă descoperire importantă.

Într-o parte a camerei, o pusă aceleia în care tata făcuse să funcţioneze resortul, am atins, alunecîndu-mi degetele pe o cornişă, o floare tăiată în tencuială. Vîrfurile degetelor mele, antrenate în acest soi de explorări, au notat de îndată ceva neobişnuit în acel punct al ornamentului. Am apăsat, am insistat, şi o uşă s-a deschis n zid. Am dat un strigăt şi Silvio, care continua să stea întins pe îos, fără să mă vadă, pentru că îl despărţea de mine o masă lungă, j-a ridicat şi, dintr-un salt, a fost lîngă mine. O boare de aer rece si greţos a pătruns prin deschizătură. Am aprins o făclie, am tras şungherele şi ne-am strecurat în întunecimea cavităţii.

Acolo, la numai cîţiva paşi, se afla poate scheletul abominabi. Era o celulă sau o temniţă, asemănătoare celei care se păstrase îl tragicele crîmpeie din amintirile mele, însă nu era aceeaşi. Ern goală. Se afla în ea doar un cufăr lipit de ceea ce trebuie să fi fosa zidul exterior. I-am ridicat capacul şi pîlpîirea flăcării mi-a arătat pe fund nişte pergamente. Am recunoscut litera mare, autoritară şi întrucîtva colerică a tatei. Silvio îmi strigă:

— Pe aici trece o galerie.

Am înşfăcat foile de pergament şi l-am urmat. Un coridor strîmt şi scund — atît de jos încît a trebuit să mă aplec pentru a putea intra în tunelu-i mirositor — cobora în trepte bruşte în întuneric. Am coborît, îndepărtînd pînzele de păianjen, dese ca lichenii, care ne înconjurau şi care ni se vîrau, urduroase, în ochi, încîlcindu-ni-se în gură şi în păr. Lumînarea aprindea în smocurile acelea scurte scîntei pe care umezeala le stingea imediat. Am coborît mai mult aplecaţi, cotind, scuipînd, dînd din mîini şi strecurîndu-ne, căzînd, sufocîndu-ne. Respiram greu. Am mers mult, prinşi de centură, de braţe, de picioare, temîndu-ne în fiecare clipă să

nu se stingă lumina care, purtată aproape la nivelul solului, ne dezvăluia asperitatea pietrelor. Uneori, tunelul suia într-atîta, că alunecam unul pe urmele celuilalt. Silvio mergea în faţă cu făclia. Eu, şchiopătînd, agăţîndu-mă de pietre, rupîndu-mi unghiile şi simţind că îmi sîngerau mîinile peste pergamentele şifonate. În sfîrşit am nimerit, în bezna deasă, într-o zonă unde galeria înainta orizotal, şi am priceput că străbătusem distanţa de la etajul superior al castelului la terasele grădinii bunicii şi că, probabil, acum ne aflam sub această grădină. Acolo am putut să ne ridicăm şi, după ce am urmat în linie dreaptă încă o bucată bună de drum, ne-am oprit la ceea ce părea capătul extraordinarei treceri subterane: un soi de cavernă rotundă în care se strecura o lumină uşoară, indicîndu-ne că, la fel ca şi restul spărturii, fusese tăiată în plină stîncă, fără a ne oferi însă nici un indiciu după care să ne dăm seama în ce epocă au săvîrşit o operă atît de anevoioasă cei ce m-au precedat la stăpînire în Bomarzo. Ne-am apropiat de locul prin care se insinua lumina şi am observat că, dacă mă urcam pe umerii lui Silvio, puteam să trecem. Am procedat astfel şi m-am trezit în faţa unui tufiş des care astupa ieşirea. Ghimpii săi m-au înţepat şi a trebuit să-mi fac drum cu lovituri de cuţit. Silvio s-a prins de mîna mea dreaptă şi s-a căţărat şi el. Cîteva secunde mai tîrziu am străbătut desişul şi ne-am trîntit gîfîind pe iarbă. Ne aflam în plină pădure. Pînzele de păianjen încleiate în părul nostru şi zgîrieturile care ne crestaseră faţa ne transformaseră în doi bătrîni cărunţi.

Amurgul împrăştia peste tufişuri şi stînci o lumină de miere. Locul fremăta, ca sub efectul unei vrăji. Petele de roşcat şi de violet, pe care apusul le arunca pe stînci, le metamorfoza în feline şi în uriaşi, ca şi cum natura ar fi arătat, prevestitoare, ceea ce ţinutul acela avea să devină cîndva datorită mie. Păsările cîntau, transmiţîndu-şi mesaje cristaline, iar briza aducea din vii şi din grădini parfumuri îmbelşugate. Ne-am curăţat cum am putut, ne-am spălat în pîrîu şi ne-am întors spre castel agale.

— Trebuie să fie o construcţie foarte veche, i-am explicat eu lui Silvio, poate din timpul baronilor longobarzi.

— E bine că am descoperit-o, îmi răspunse. Poate că într-o zi va trebui s-o folosim.

Din tonul său am înţeles că socotea destinele noastre de nedespărţit şi faptul ăsta, care ar fi trebuit să-mi aducă o anume linişte în perspectiva singurătăţii mele melancolice, m-a iritat.

La întoarcerea în sala părintească, pentru a-l face să pricapă că nici această descoperire, nici ceremonia magică de pe terasă cu triunghiul său ermetic şi nimic din ceea ce ştia despre mine, nu-i acordau dreptul la intimitate (ceea ce nu era întocmai, întrucît realitatea este că, deşi eu nu doream o apropiere prietenească, eram uniţi prin strînse legături), i-am poruncit să mă lase. S-a supus cu vădită neplăcere. Fără îndoială, ardea ca şi mine de dorinţa de a examina pergamentele pe care eu continuam să le strîng în mînă şi pe care le înroşeam cu sîngele meu.

M-am încuiat apoi şi am desfăcut pe masă manuscrisele. Pe unul din ele, Gian Corrado îşi alcătuise — desigur, într-un moment de înfumurare — lista posibililor săi urmaşi din adulter. Erau doisprezece, iar numele mamei, fie ea ţărancă din Bomarzo sau servitoare din castelele apropiate, figura în dreptul fiecăruia. Se găsea şi Beppo printre ei. În textul următor, condotierul arăta în amănunt, ceea ce socrul îi datora încă drept zestre: 1 200 ducaţi. Se mai aflau şi două scrisori cu acelaşi conţinut, una adresată papei şi cealaltă cardinalului Orsini. Tata îşi exprima în ele voinţa ca, dacă Girolamo murea înainte de a-i succeda, prerogativele şi bunurile sale să fie atribuite lui Maerbale. „Fiul meu Pier Francesco — spunea — este lipsit de condiţiile morale şi fizice pe care le cere succesiunea. Sper că Maerbale va folosi toată fermitatea pe care eu i-o solicit ca să-l închidă în Bomarzo. Dumnezeu să ne ierte şi lumea să uite că a existat vreodată Pier Francesco. Ultimul pergament conţinea horoscopul lui Sandro Benedetto care îmi prezicea o viaţă eternă. Nu-i imposibil ca tata, dat fiind caracterul său, să-l fi introdus printre hîrtiile sale de preţ în bătaie de joc. Miniatura desenului era foarte frumoasă. Imaginile alegorice ale lui Marte, Venus şi Saturn se intersectau cu liniile ce corelau influenţele aştrilor, peste litere ebraice. Într-o parte, tata scrisese: „Monştrii nu mor".

Am rămas îndelung, poate ceasuri, în faţa sulurilor. Ducele anterior îşi propusese să mă dezmoştenească ca nedemn, recurgînd pentru asta la autoritatea Supremului Pontif, pe care tradiţia noastră guelfă o considera drept infailibilă, atît în cele materiale cît şi în cele spirituale. Atunci, de ce nu se întorsese la Bomarzo după moartea lui Girolamo? Se căise? Amînase de la o săptămînă la alta întoarcerea ce ar fi însemnat pentru mine nimicirea? În

loc să fiu disperat, m-a înveselit această ultimă dovadă a urii sale, care îmi confirma atîtea indicii anterioare. Nici fantoma lui Girolamo înecat în Tibru, nici cea a tatei, rătăcind fără chip prin încăperile castelului, nu mă mai puteau tulbura de acum. Dimpotrivă, cele două scrisori îmi dădeau curaj să întreprind ceva atît de unic încît să le şteargă amintirea şi să arate oamenilor surprinşi ce era în stare să facă Pier Francesco Orsini. Am aprins focul în sobă şi am dat foc documentelor. Ce-mi păsa mie de duzina de ţărănoi pe care Gian Corrado mi-i dăruise ca fraţi din adulter? Ce-mi păsa mie de scrisorile prin care îşi propusese să mă despoaie de ce era al meu, de acest Bomarzo care era al meu mai mult decît al oricui? Vîlvătaia crescu înghiţind mizeria. Am decupat cu grijă inscripţia pe care tata o adăugase horoscopului şi am zvîrlit-o în foc. Am împăturit desenul lui Benedetto şi l-am păstrat în sertarul ce adăpostea registrele şi datele despre isprăvile de vitejie ale Orsinilor. Aveam să pun să se copieze desenul prezicător într-o frescă ce va acoperi unul din pereţii castelului, în sala cea mai împodobită: goliciunea lui Venus, coiful lui Marte, muşchii agricultorului Saturn, arcul Lunei, rîsul auriu al Soarelui. Acest blazon îmi aparţinea doar mie şi era mai frumos decît celelalte.

Am intrat în iatacul bunicii, ca s-o rog să-mi îngrijească rănile. Încăperea părea un atelier de vechi croitori. Femeile s-au retras, lăsînd în neorînduială lucrul început, pentru ca să-l continue în ziua următoare, şi peste tot se vedeau bucăţi deja croite ale îmbrăcăminţii pe care Macrbale şi cu mine trebuia s-o folosim la încoronarea lui Carol de Habsburg. Desene stîngace, răspîndite pe tamburete, serveau ca modele. Mantia cea roşie, învechită, foarte lungă, de rege mag, şi boneta cu jumătate de coroană ducală, îmbrăcau o păpuşă improvizată. Se observa vicleania meşteşugărească (şi curtenitoare) cu care femeile căutaseră să-mi mascheze cocoaşa, adăugînd pliuri peste pliuri de blană pe o parte a spatelui. Am înaintat către bunica prin harababura de găteli, călcînd catifele, şi i-am spus că mă prăbuşisem de pe cal într-un mărăciniş. Aveam nevoie să mă îngrijească, să mă răsfeţe. Pisicile albe se frecară de mine, sporindu-şi torsul lor gingaş, iar dînsa, în ciuda bătrîneţii şi a oboselii, s-a chinuit cu cîrpe umezite, murmurînd cuvinte de consolare.

— Vicino..., suspina, bietule Vicino!...

Am adormit în braţele ei. Am visat — eu visam mereu — că Marte şi Venus mă conduceau printr-un coridor întunecos. O duhoare de hoit îmi producea greaţă. Purtam pe cap coroana mea de aur. Mîna lui Venus era aspră ca aceea a unui bărbat, iar cea a lui Marte, delicată ca a unei femei. La sfîrşitul drumului mă aştepta scheletul, dar eu, fără nici o teamă, mă tolăneam lîngă el, pînă ce, puţin cîte puţin, eu dispăream, ca şi cum scheletul mă absorbea şi mă transformam în el, astfel că, împreună, alcătuiam o singură masă pămîntie. Diadema mea era înlocuită cu cea a lui, din flori vestejite. Prin găvanele-i goale, am privit zeii, pe acela războinic şi pe cea îndrăgostită, care-mi surîdeau, plecîndu-se în faţa încoronatului senior care, ca şi cum s-ar fi aplecat dintr-o lojă de oase împletite, îl privea de dincolo de moarte.

IV

GIULIA FARNESE

Furnicile plecau şi veneau, din toate direcţiile, din furnicarele italiene. Mergeau în şiruri şerpuitoare. Atunci cînd se încrucişau caravanele lor, zăboveau să se salute şi să parlamenteze, apoi îşi vedeau de drum cu poverile lor multicolore. În ochii lui Dumnezeu — şi-acum şi în al meu, cel care revăd osteneala aceea de la o distanţă ce spulberă orice trufie —, drapelele păreau nişte firicele, iar înarmaţii seniori nimic mai mult decît nişte insecte care străluceau în soarele de iarnă. Suiau şi coborau colinele; intrau în defilee; străbăteau păduri; treceau rîuri, mişunînd ca furnicile. Aceea era o frunzuliţă verde sau un baldachin? Iar dincolo era cumva un oraş cu mai multe turnuri sau o piatră picată în iarbă? Se duceau şi veneau, cărînd lucruri lucitoare, dar se observa că o făceau fără plăcere, supunîndu-se unor ordine, unor obiceiuri, unor deşertăciuni. Unul din aceste furnicare se numea Bologna şi avea într-însul o furnică mai acătării numită împăratul. Nenumăraţii săi supuşi dădeau fuga să-i aducă omagiu, iar alaiurile lor se încrucişau necontenit, cu firicele, cu stindarde. Soseau din cele mai îndepărtate colţuri ale Europei, năpădiţi de pizmă, de neîncredere şi lăcomie. Oamenii-furnici, sclipitori, care scînteiau pe şoselele Italiei, nu iertau căpeteniei străine, pe care se pregăteau să o încoroneze, jefuirea Romei ori distrugerile pe care le suferea în continuare Florenţa, iar dacă erau dintre cei ce se îmbogăţiseră prin prădăciune socoteau că serviciile lor însemnau mult mai mult decît avantajele de care profitaseră şi care se vădeau în podoabele furate pe care le etalau. Se opreau să bea în hanuri, în oraşele ivite în drum, iar hangiii holbau ochii înaintea colierelor şi a crucilor preţioase care sclipeau la pălăriile lor cu panaşe. Papa, în schimb, cel ce avea să-i pună coroana Sacrei Maiestăţi Împărăteşti, trebuia să închidă ochii ca să nu vadă cele prădate din Biserica lui Cristos, care se scurgeau fără contenire spre Bologna, expuse cu neruşinare; nici duşmanii cei mai înverşunaţi ai Vati-

canului, vasalii, de asemenea, ai aceluiași împărat, care avea tot atît de multe bunuri cît și probleme, nu erau satisfăcuți, întrucît principele apărea și în ochii lor ca un călău al ciudatelor idei religioase pe care le nutreau și care începeau să frămînte lumea nouă. Atît de nesigur se vădea totul, atît de șubred, că nici papa, nici împăratul nu cutezaseră să îndeplinească ceremoniile în bătrîna Romă, acoperită de cicatrici recente, dintre care multe sîngerau încă, iar Clemente VII dei Medici făcuse un mare ocol pentru a merge la Bologna, evitînd Florența-i natală, unde i se blestema numele laolaltă cu cel al asediatorilor.

Am evitat-o și eu cu suita mea. Aceasta era destul de numeroasă. Cardinalul ocupa trăsura bunicii, care constituia luxul nostru cel mai mare, în ciuda faptului că n-avea arcuri, fiindcă la Florența, de pildă, numai în 1534 — adică patru ani mai tîrziu — au apărut primele rădvane, introduse de doamnele aparținînd casei de Cibo. Pe acoperișul ce trosnea, a fost pusă o parte din bagaje. Restul era dus într-o căruță și pe măgari. Noi — Maerbale, Messer Pandolfo, rudele mele tinere Matteo, Sigismondo și Orso Orsini (floarea prietenilor lui Girolamo care, oricît le-ar fi displăcut, au trebuit să mă însoțească); pajii, în frunte cu Silvio și cu scutieri, alcătuind un total de treizeci de persoane — am mers pe cai. La Bomarzo am lăsat, în locul lui Manuzio Martelii, de a cărui soartă nu se știa nimic, un nou administrator, pe Messer Bernardino Niccoloni, dornic probabil să propășească măsluind cifrele.

În timpul călătoriei, poate cel mai demn lucru de luat în seamă a fost strădania verilor mei de a-mi cîștiga bunăvoința. Eram, la optsprezece ani, capul familiei, iar destinul lor de rude sărace depindea de hotărîrea mea. M-am distrat observînd abilitatea diplomatică prin care cei trei căutau să șteargă ura pe care eu o strînsesem împotriva lor, pe vremea cînd îl înconjurau și-l adulau pe Girolamo și-i cîștigau simpatia pe seama mea, deoarece știau că drumul cel mai lesnicios pentru a-l mulțumi pe fratele meu mai mare era să mă umilească. Această schimbare de tactică și de baterii, impusă prin modificarea pozițiilor și de neașteptatul și rapidul meu acces la șefie, s-a arătat destul de greu de îndeplinit, ca să nu spun imposibil, și nici măcar încîntătoarea lor viclenie italienească, bogată în ipocrite dedesubturi moștenite — singura moștenire pe care o aveau —, nu reușea să se impună de îndată asupra acestei situații atît de delicate, întrucît evenimentele erau prea apropiate și fuseseră prea grave pentru a putea fi mușamalizate. După moartea lui Girolamo, pe care-l slujiseră ca niște lachei

încă din copilărie, ascultînd sfaturile părinților și propriile înclinații josnice, care se potriveau cu caracterul și gusturile presupusului succesor — al cărui cadavru îl purtaseră la mormînt ca și cum ar fi îngropat o dată cu el aurul făgăduit al speranțelor lor — s-au apropiat sfielnic de mine. Cocoșii de ieri, astăzi erau niște porumbei gingași. Îmi închipui conversațiile, intrigile, în casele lor coșcovite de pe vale, împodobite cu eternul blazon al Orsinilor și dominate de umbra stîncoasă a castelului Bomarzo. Îmi închipui socotelile pe care și le făceau, îngrijorarea care-i cuprinsese. Ce puteau aștepta? Cum trebuiau să procedeze pentru a mă seduce, pentru ca ducele să uite, în vreme ce înlocuiau injuriile cu abjecția? Matteo, Sigismondo, Orso... toți trei ceva mai vîrstnici decît mine; toți trei veri primari între ei și veri de-al doilea cu mine; toți trei bruneți, slabi, molateci, nervoși, nedespărțiți, compensînd prin eleganța gesturilor modestia îmbrăcămintei ce se mai înnobila cu vreun cadou — o broșă, o bandulieră sau un panaș — de-al lui Girolamo; toți trei hămesiți de jafuri și de prestigiu; viteji, cînd o cerea războiul, și lași, cînd o ceruse torturarea cocoșatului. Călăreau alături de mine și, chiar fără să-i privesc, le simțeam ochii de lup arzînd în întuneric ca niște tăciuni aprinși a căror combustie se unea cu cea a făcliilor fumegînde. Cînd poposeam, ei alunecau de pe cai și își disputau cinstea de a-mi ține scara. Erau speculanți, ar fi suportat orice din ambiție, dar erau tot pe-atîta de temuți; ascunși, nedeslușiți și periculoși ca și coridorul cel tainic din Bomarzo. Vorbeau puțin, neștiind ce se cădea să spună, și-mi pîndeau cuvintele răzlețe, leneșe, pe care le zvîrleam ca pe niște oase. Dacă și-ar fi dat seama că le-nchideam toate ușile s-ar fi înhăitat cu Maerbale și m-ar fi înlăturat cu lovituri de pumnal. În vreme ce ei își făceau jocul lor dezgustător, eu trebuia să-l fac pe-al meu, să le dau a înțelege că mă jigniseră și că mînia seniorului putea aduce riscuri neprevăzute, dar să le insinuez totodată că mărinimia-mi slăvită implica enigma unor avantaje viitoare, pe care trebuiau să le merite. Mai în spate, Maerbale mă spiona, întocmai ca Beppo. Pe vremea aceea, băieții se maturizau foarte repede. Se trăia în grabă pentru că în orice clipă, din cauza unui fulger oțelit, puteai înceta să mai trăiești. Toate acestea mă abăteau de la alte gînduri — precum neliniștea pe care mi-o provoca apropiata mea înfățișare înaintea lui Carol Quintul — și mă făceau să degust în mici sorbituri vinul unei triste victorii. Cîtă vreme mergeam în grup, flancați de escorta mea, n-aveam motiv

să mă tem de nimic. Între cei trei lupi la pîndă, eu probabil aduceam cu un ursuleț, în al meu *lucco*, mantaua mea florentină căptușită, căreia poruncisem să i se adauge, pentru a-mi ascunde ghebul, un guler lat de blană. Mă transformasem în chip mimetic, hălăduind atîta printre urși de piatră, de lemn, de catifea și de aur, într-un ursuleț. Animalele sacre ale celor *editus Ursae* îl protejau astfel pe ducele de Bomarzo, împrumutîndu-i o iluzie de tărie. Îmi scoteam acel veșmînt doar cînd, obosit de călărit și cu dureri la încheieturi, împărțeam trăsura cu bunicul. Îmi puneam atunci haina peste genunchi și citeam *Curteanul* de Baldassar di Castiglione, manualul bunelor moravuri al Renașterii. Voiam să fiu ireproșabil, ca și cum, făcîndu-mi reverența înaintea papei și a împăratului, toți Orsinii, începînd cu ipoteticul general Caius Flavius Ursus, m-ar fi judecat.

Ne-am oprit noaptea la Forli, la un han. Am poruncit să fie descărcate bagajele și i-am dat fiecăruia dintre verii mei un costum nou, roșu-argintiu cu verde-auriu, culorile noastre. Le-au primit cu mare larmă de entuziasm, căci asta îi scutea de a se prezenta la curte ca niște sărăntoci și le sugera probabilitatea iertării. Am mîncat împreună cu cardinalul, cu Messer Pandolfo și cu Maerbale, în forfota hotelului plin de lumea care se ducea la sărbătorile de la Bologna. De la masa unor tineri prelați ne surîdeau prostituatele. Silvio ne-a adus platourile cu mîncare. Verii mei vorbeau cu multă băgare de seamă despre împărat; despre binefacerile Păcii Doamnelor, semnată între mătușa lui, Margareta de Burgundia, și Luiza de Savoia, mama lui Francisc I; vorbeau de restituirea Milanului către familia Sforza, ca guvernatori imperiali; discutau despre întîmplările de la Florența; de proiectele Cezarului asupra Ungariei; de luterani; de corsarul Barbarossa. Tatonau terenul și-mi aruncau priviri piezișe dindărătul mîinilor încrucișate, rupînd pîinea, trecîndu-și cănile, sărind în picioare ca să-mi toarne vin, cu un amestec de respect și de familiaritate. Cum nu pătrundeau sensul ideilor mele politice — le știuseră foarte bine, în schimb, pe cele ale lui Girolamo, gata la orice concesie profitabilă —, nu se aventurau să-și dea cu părerea pentru a descîlci ghemul născocit de papă și de împărat. Rîdeau și se opreau să rîdă dintr-o dată. Eu rosteam fraze puține, adesea fără înțeles, și-i priveam în fundul ochilor. Ghiceam că-și storceau mintea să mă priceapă, să captez oracolul, vocea diriguitoare a castelului, a ursului cu cocoașă. Cu toate că îi detestam, era imposibil să nu le admir frumusețea, accen-

tuată de tensiunea care le lungea înspre mine trăsăturile chipului, le ardea ochii negri-şi le înfigea unghiile în masă.

La sfîrşitul mesei, m-am simţit rău. Mă apucară vărsături groaznice. Bunicul a vrut să mă spovedească, poate ca să-şi satisfacă uncle vechi curiozităţi, deoarece în rarele-i clipe de luciditate, ca şi cum ar fi aspirat să recîştige timpul pierdut în toropeală, devenea dintr-o dată foarte ager. Am crezut că mă otrăviseră, însă toţi luasem din acecaşi carne de ied rumenit cu şofran, din acecaşi turtă de făină. Din pricina suferinţei mele, care mă lăsă fără puteri zgîlţîit de greţuri, a trebuit să zăbovim şapte zile la Forli. Dor, meam cu Silvio da Narni, cu spadele trase la îndemînă şi doi oameni de încredere tolăniţi în faţa uşii. Am pus răul pe seama emoţiilori acumulate în timpul ultimului an. Silvio m-a îngrijit cu leacuri din ierburi care miroseau a mentă. Nu ştiu dacă nu a pus în fiertură ceva drăcesc. Din cauza acestui incident am pierdut prima parte a ceremoniilor, aceea în care Carol Quintul s-a încununat cu coroana de fier, pe care nişte magistraţi au adus-o din Monza, ca rege al longobarzilor. Am ajuns în Bologna la 21 februarie 1530, împreună cu ducele de Savoia, vicarul Imperiului, cu proaspătul duce de Milano, cu cel de Bavaria şi cu episcopul de Trento, ambasadorul regelui Ungariei. Înăuntrul rădvanului ce se zdruncina, capul îmi atîrna greu de parcă acea coroană de fier mi-ar fi apăsat mie fruntea. Bunicul îmi dădea să inspir parfumuri.

În Bologna nu mai găseai loc nici pentru un suflet în plus. În afara ducelui de Ferrara, care nu a venit din cauza neînţelegerilor cu Clemente VII şi a ducelui de Mantua, care nu s-a prezentat din cauza unor gîlcevi cu cel de Monferrato, s-au strîns împrejurul palatului, care găzduia de luni de zile pe Supremul Pontif şi pe Maiestatea Sa, toţi marii seniori ai Italiei. Pe mine nu a venit să mă întîmpine nimeni, fiindcă ceilalţi se ocupau de Carol de Savoia, căsătorit cu sora împăratului, şi pentru că nimeni nu mă cunoştea încă, în afara Medicilor. Cu toate astea, socotesc că trăsura bunicii atrăgea atenţia. Lanscheneţii germani, îmbrăcaţi în alb şi peruzea, cu lăncile pe umăr, dîndu-se la o parte la trecerea noastră, o arătau cu degetul. Mi-am adus aminte de Abul, de impresia triumfală pe care o lăsa cînd trecea prin mulţime pe crupa lui Annone, şi m-am apropiat de mai multe ori de uşiţă, să discut cu cardinalul despre cine ştie ce (căci încălecasem pe cal la intrarea în oraş), dorind să se vadă că rădvanul ne aparţinea. Orice s-ar fi

întîmplat, eu păstram destule trăsături copilăreşti, iar anumite forme ale vanităţii mele continuau să fie întru totul ale unui copil.

Avusesem prevederea de a-mi asigura găzduirea prin intermediul rubedeniilor bunicului şi, astfel fratele meu, verii şi cu mine, ne-am stabilit în casa unui medic, în condiţii acceptabile. Franciotto Orsini s-a-nfăţişat la Sacrul Colegiu. În astfel de situaţii, uluia prin eficienţa lui. Soldaţii se aciuiară prin pieţele mici, în jurul bivuacurilor. Se gîlceveau şi trebuiau liniştiţi ca să nu-şi ciopîrţească veşmintele costisitoare. Îl uciseseră pe unul, fiul unei sătence din Bomarzo, mama lui Beppo, fiul ei legitim. Era frig şi mă durea capul.

*
* *

Dimineaţa, m-am dus să-i salut pe Medici, însoţit de Maerbale Matteo, Sigismondo şi Orso. Societatea evolua, nivelînd convenienţele, ca totdeauna, în funcţie de urcuşul şi coborîşul valorilor ce depindeau de influenţa schimbătoare a celor puternici; din această cauză era posibil ceva atît de disproporţionat şi atît de potrivnic ierarhiilor ca faptul că nu Medicii erau cei ce vizitau pe Orsini, ci Orsinii îi vizitau pe Medici şi, culmea, pe nişte Medici bastarzi.

Mişuna atîta lume pe străzi că se înainta cu greutate. Printr-o ficţiune motivată de pompa şi riturile imperiale, biserica Sfîntul Petronio ţinea locul bazilicii Sfîntului Petru, iar altarele ei fuseseră rebotezate cu numele celor veneraţi în cel mai mare templu al creştinătăţii, pentru ca actele încoronării să se desfăşoare ca şi cum ar fi avut loc la Roma; Bologna, vechea cetate universitară se transformase temporar în capitala lumii. Străduţele-i întortocheate păreau gata să se reverse peste cîmpie, atît de mare era învălmăşeala mulţimii ce le umplea, dialogînd în limbi şi dialecte ciudate. Se foiau mai ales spaniolii, sosiţi de la Barcelona în cele cincisprezece galere, nave, orce şi *carracas*[1] ale lui Andrea Doria, şi germanii, de curînd îmbogăţiţi prin prădăciuni. Luxul livrelelor îi deosebeau pe servitori şi pe paji de acei hidalgo ai Spaniei. Înaintea cailor noştri, Silvio da Narni striga, fălos nevoie mare:

— Faceţi loc ducelui de Bomarzo! Loc pentru principii Orsini!

Dar mulţimea era prea obişnuită deja cu prezenţele şi numele ilustre, în această imensă bucătărie glorioasă unde se amestecau mirodeniile aristocratice, care mai apoi aveau să condimenteze *Almanahul Gotha* cu secole de sînge, pentru ca noi, Orsinii, să mai

[1] Corăbii mari cu pînze (sp.).

impresionăm gloata. Iar, pe de altă parte, nu eram singurii Orsini sosiţi la Bologna. Estradele împodobite cu ghirlande, cu embleme împovăraseră pieţele. Pe uşi şi pe ferestre erau agăţate devize ingenioase, picturi şi imagini ale victoriilor împăratului, ale regatelor sale şi ale pămînturilor descoperite din ordinul său, dincolo de mare. Blazoanelor cunoscute, acvilelor, castelelor, leilor şi crinilor, care înconjurau colierul Toison[1], li se adăugau noi figuri cu panaşe sălbatice scînteind de nestemate. Din spatele lumii vechi, riguros rînduită, într-o ordine stricată, cu etichete de metale şi culori, prin înţelepciunea heraldică, pîndea o altă lume, misterioasă şi atroce, care răsărea din pădurile Americii, brăzdată de rîuri enorme, pe ale căror maluri se înălţau temple consacrate zeilor cruzi, iar această lume de somptuoasă barbarie era obligată artificial, monstruos, să participe la sărbătoarea de curte care-i întrunea pe şubrezii patricieni europeni, cu care nu avea nimic a face şi pe care, poate, era în stare s-o nimicească cu ghearele-i de aur. Între palatul care-i găzduia pe Clemente VII şi pe Carol Quintul şi Biserica Sfîntului Petronio, unde trebuia să se desfăşoare actul încoronării, făuriseră o pasarelă suspendată, deschisă, prin care aveau să păşească, în văzul lumii, demnitarii precum actorii care circulă pe o scenă, pînă la altarul cel mare. Acolo se înmulţeau ramurile de laur şi de iederă, prinse în jurul blazoanelor papale şi imperiale.

— Faceţi loc ducelui de Bomarzo! Loc principilor Orsini! răguşea ţipînd Silvio da Narni, în timp ce oamenii mei îi izbeau pe neghiobi cu sulițele, iar dacă unii se dădeau la o parte de bunăvoie, nu era pentru a evita bîtele, cît de uimirea de a vedea, pe un armăsar foarte dalb, un duce cu cocoaşă. Eu înfruntam acele priviri, care din surprinse deveneau batjocoritoare, cu expresia cea mai nepăsătoare, ca şi cum aş fi plutit pe nori, dar dacă cineva mi-ar fi strecurat atunci o mînă la inimă ar fi observat că bătea cu o spaimă nebună. Deodată mi-am înfrînat calul. Mi se păruse că-l zăresc, lîngă un portic, pe Abul. Aş fi jurat că îi văzusem faţa fină pe care mulţimea o înghiţi. Am căutat cu privirea în marea de capete, dar am continuat înaintarea. Aş fi aruncat hăţurile cu plăcere din mîinile pe care mi se zbătea ca o insectă inelul lui Benvenuto Cellini şi m-aş fi cufundat în acest torent întunecat pentru

[1] *Toison d'or*, Ordinul *Lînei de aur*, fondat în 1429 de Filip Cel Bun, Ducele Burgundiei. A trecut Casei de Hamburg şi a fost dat de Carol Quintul Spaniei, între alte blazoane cavalereşti.

a-mi găsi pajul cel negru, dar nu se putea, trebuia să mă achit de rolul care-mi revenea în mijlocul rudelor mele chipeşe. M-am consolat, spunîndu-mi că mi se năzăreau vedenii, plăsmuiri ale slăbiciunii mele.

Am descălecat în faţa palatului unde era găzduit Alessandro dei Medici. Presupusul fiu al papei luase locul lui Ippolito în ordinea ierarhiilor şi se cădea să-l vizităm pe el primul. Era, pe vremea aceea, duce de Pina şi curînd, după trădarea lui Baglioni şi înfrîngerea lui Ferrucci, după ce însîngerata Signorie avea să poruncească să se depună armele, urma să fie protector şi duce moştenitor al Florenţei şi să se căsătorească cu Margareta de Austria, fiica nelegitimă a lui Carol Quintul. În această familie, ca şi în aceea de Morny, în secolul XIX, totul se desfăşura firesc. Între timp, vărul său, cardinalul Ippolito, îşi mînca unghiile, compunea versuri, vîna fazani şi ticluia răzbunări fără consistenţă.

Nu ştiu cum de ne-au lăsat să intrăm, deoarece chiar în acest moment se desfăşura în palat o scenă absurdă, a cărei intimitate nu îngăduia martori din afară. Într-o încăpere vastă, înconjuraţi de busturile indiferente ale unor filozofi şi poeţi ai antichităţii, discutau Alessandro şi Ippolito. La cîţiva paşi, lungit pe jos, Lorenzino dei Medici se distra cu un stilet, înfingîndu-l din cînd în cînd în duşumea, ca şi cum ar fi repetat, fără să ştie, marele act dramatic al vieţii sale. Rodon, cîinele favorit al lui Ippolito, regăsit după fuga din Florenţa, se zbenguia în jurul seniorilor. Mai încolo, nişte africani din suita cardinalului, aciuiaţi pe ferestre, comentau mişcările publicului de pe stradă, nevăzut de noi, cu gesturi de maimuţe şi rîsete zgomotoase.

Alessandro s-a întors către sclavi şi a răcnit furios:

— Tăceţi, netrebnicilor!

Cei trei ani care trecuseră şi în care încetasem să ne mai vedem, îi modelaseră vizibil pe tinerii din Via Larga. Alessandro, îmbrăcat în verde, se împlinise, devenind bărbat. M-a privit şi ranchiuna neîmpăcată, care ne despărţea de pe cînd eram copilandri, se restabilă, intactă, ca şi cum nu ar fi trecut nici o zi. Cardinalul de douăzeci de ani s-a ridicat în unduirea purpurei şi mi-a deschis braţele fericit că găseşte un pretext pentru a isprăvi gîlceava care plutea în aer.

Maerbale şi cei trei Orsini, intimidaţi, rămaseră în pragul uşii. Eu am înaintat şi, cu toate că trebuia să-l salut întîi pe Alessandro, am profitat de împrejurarea că se aflau împreună şi de gradul ecleziastic al vărului său pentru a mă înclina în faţa acestuia şi, împin-

gînd la culme perfidia, ca să mă răzbun pentru disprețul evident al ducelui, m-am adresat lui Ippolito — prefăcîndu-mă că tulburarea mă făcea să mă înșel — cu *altezza serenissima*, titlul său din vremea cînd era stăpînul Florenței. Cardinalul m-a ridicat și mi-a eschivat cuvintele cu un gest ironic:

— Alteța prealuminată a murit, Vicino! Acum sînt un părinte al Bisericii!

Nimeni nu l-ar fi luat drept așa ceva. Părea un militar, un vînător deghizat în haine clericale. M-a îmbrățișat și i-am simțit forța mușchilor călîți de gimnastica pe potrivă. Ochii săi, cearcănele, denunțau neînfrînarea, însă, spre deosebire de aceia ai lui Alessandro, se aprindeau de generozitate. Mi-am chemat rudele, fără să-l salut încă pe duce, și i le-am prezentat. Apoi am repetat ceremonia în fața lui Alessandro. Mi-a răspuns cu răceală. Lorenzino, strălucind de bucurie, a venit să mă îmbrățișeze, iar africanii, întorcîndu-se și descoperindu-l pe principele ghebos pe care stăpînul lor îl iubea, au căzut în genunchi și au atins podeaua cu frunțile. Pînă și Rodon a alergat lătrînd, chefnind, să-mi pună labele pe umeri și să-mi lingă mîinile. În ciuda atitudinii Maurului, de care nu țineam seama, primirea m-a bucurat, mai ales fiindcă ea demonstra celor din Bomarzo apropierea familiară a relațiilor care mă legau de nepoții pontifului. Curios, abia în acest moment am simțit din plin că eu eram ducele de Bomarzo; am simțit-o mai mult chiar decît atunci cînd vasalii mei îmi aduseseră închinăciune la castel, după moartea tatei, căci a fost ca și cum Ippolito m-ar fi uns și ca și cum snobismul meu primea din partea unor oameni care, deși nelegitimi, erau atît de importanți și atît de căutați și măguliți, definitiva consacrare. Cititorul să nu bombăne și să încerce să mă înțeleagă: așa eram eu, frivol, superficial, fiind, pe de altă parte, profund și complex; aveam dorința de a fi recunoscut pentru a-mi consolida poziția mondenă, ce mi se cuvenea, chiar dacă mă bizuiam pe o imunitate înnăscută ce se înrădăcina în sîngele meu și în drepturi pe care le socoteam divine. Eram, în același timp foarte sigur și foarte nesigur. De aici venea tot dezechilibrul meu, cum am spus-o mereu în aceste memorii. Și mă încînta că Maerbale care, fără îndoială, socotea că merită mai mult decît mine istorica succesiune părintească, și Matteo, Sigismondo și Orso, Orsinii cei mînioși din pricină că fuseseră păcăliți, care mă hăituiseră cu atîta ură pe vremea splendorii lui Girolamo cînd mă tratau ca pe o insectă caraghioasă, aveau dovada deplină că eu posedam ceva ce nu reușiseră să obțină nici

unul din cei doi fraţi ai mei, în aparenţă superiori: o situaţie, o autoritate şi o trecere printre aceşti atotputernici care trezeau, în ciuda condiţiei de bastarzi, cea mai mare invidie şi faţă de care, cu toţi antecesorii noştri iluştri, imemoriali ca şi pietrele Romei, cu toată trufia bunicii Diana şi a bunicului nostru, cardinalul Franciotto — nu eram socotiţi decît nişte mici şi avide căpetenii provinciale... Chiar dacă ne durea să o mărturisim, în forul nostru intim mocnea revolta faţă de această desconsiderare a locului nostru în ierarhia eleganţei, pe care pentru nimic în lume nu am fi recunoscut-o prin cuvînt, ci ne-am fi lăsat mai degrabă smulsă limba decît să ne resemnăm şi să acceptăm ceea ce era evident.

Am spus deja că intrarea noastră întrerupsese o dispută. Alessandro, fremătînd, cu ochii ca para, pe de-a-ntregul asemănător unei ciudate păsări verzi cu chipul negru, care se tot agita înfuriat încerca să-l oprească pe Ippolito, care a dat nişte explicaţii ce subliniau grotescul pretenţiei sale. Dar era prea tîrziu.

— Ducele este iritat fiindcă la ceremonia din 24, aceea a încoronării imperiale, nu-i va reveni acelaşi rol care i s-a atribuit acum două zile, cînd Maiestatea Sa a primit coroana longobardă.

— Este ceea ce mi se cuvine, a tunat Alessandro.

— La ceremonia aceea, a adăugat Ippolito, marchizul de Astorga a dus sceptrul; marchizul de Villena, floreta; Alessandro, globul pămîntesc; iar marchizul de Monferrato, coroana Lombardiei. Mergeau în faţa Maiestăţii Sale, ca patru torţe. A aflat însă că la ceremonia de poimîine, Monferrato va ţine sceptrul, ducele de Urbino, spada; ducele de Bavaria, globul; iar cel de Savoia, coroana imperială.

— Au să mi-o plătească! a răcnit ducele. Voi vorbi azi cu Preafericitul! Papa nu-mi refuză nimic. Au să vadă obrăznicăturile astea!

— Papa nu va putea schimba nimic! a argumentat vărul său, sfidător, deoarece împăratul a stabilit aceste distincţii. Ducele de Bavaria îi reprezintă pe electorii Germaniei.

— Pe porcii aceia! Toţi sînt nişte eretici!

— Ducele de Bavaria nu este.

S-a auzit atunci glăsciorul nevinovat al lui Lorenzino care, tolănit pe duşumea, zgîlţîia căpăţîna javrei:

— Şi ce importanţă are? Mătuşa Clarice îmi spunea că eu sînt capul Medicilor, iar eu mă văd trimis totdeauna la grămada principilor sărmani.

A rîs, fără să ne dăm seama dacă asemenea unui copil ce se amuză sau ca un bărbat înfuriat. Bastarzii au păstrat tăcere cîteva clipe şi l-au privit cu o neprefăcută curiozitate. Acest copil nu era ca vărul său Cosimo, vicleanul. Nu i se prevedeau niciodată reacţiile. Pe mine mă atinsese, de asemenea, înţepătura lui: aveam să defilez şi eu cu „principii cei sărmani" şi chiar acolo locul meu nu era dintre cele mai bune.

Alessandro, neluînd în seamă întreruperea, s-a întors să-l înfrunte pe Ippolito:

— Sigur că da, pe Domnia Voastră nu vă interesează pentru că vă bucuraţi de un loc rezervat în mijlocul cardinalilor şi probabil veţi ajuta la susţinerea mantiei imperiale în San Petronio.

— Un avantaj trebuie să revină şi celui care a părăsit măririle pămînteşti pentru altele mai înalte. Deşi eu aş prefera să mă duc la Mugello şi să vînez, dacă ar fi posibil.

Ippolito surîdea şi Orsinii ascultau cu gura căscată.

— Am să-i smulg globul pămîntesc ducelui de Bavaria!.

— Globul pămîntesc, a suspinat cardinalul, făcîndu-şi semnul crucii, nu este al Excelenţei Voastre şi nici al bavarezului. Nu este nici al lui Carol Quintul. Este al lui Dumnezeu.

Se-ndreptă încă şi mai mult, cu distincţia celor douăzeci de ani atletici şi, oprind replica vărului său, care putea fi insultătoare, poate o blasfemie, a însemnat o cruce în aer:

— Te binecuvîntez, *in nomine Pater, Filius et Spiritus Sanctus.* Înfrînează-te, Alessandro dei Medici.

Mi-a pus o mînă pe umăr şi a sfîrşit:

— Să mergem, Pier Francesco.

Ne-am înclinat şi am ieşit, precedaţi de larma africanilor. Unul dintre ei îl ţinea pe Rodon de o zgardă de argint.

— De ce ai spus asta, Lorenzino? a întrebat prelatul.

— În bătaie de joc, pentru ca să ne distrăm.

— Poate nu ştii, a adăugat Ippolito adresîndu-mi-se, Clarice Strozzi a murit.

Ştirea m-a întristat. Nepoata Magnificului îşi dăduse sufletul în urmă cu doi ani şi nu mi-o comunicase nimeni. Mi-am amintit fruntea-i pură, graţia ovalului, fermitatea, aroganţa şi cum i ne supuneam fără să crîcnim.

— Aci nu facem altceva decît să ne ciondănim din nimicuri. Dacă ai şti, Vicino! Această încoronare a fost un infern... Dumnezeu să mă ierte.

Dintr-o dată, busturile filozofilor care-l înconjurau pe Alessandro mi s-au părut de lut, ducele mi-a părut un mulatru ranchiunos; pînzele pe care fuseseră pictate trofeele ce decorau străzile mi-au părut sărăcăcioase; pasarelele şi baldachinele, nişte tarabe de bîlci; soldaţii răspîndiţi prin pieţe, nişte trupe de ocupaţie, ce se găseau acolo pentru a închide gura poporului: în general, aceste personaje şi aceste ceremonii impresionează mai mult prin mijlocirea descrierilor înflăcărate ale cronicarilor, însărcinaţi să poleiască cortinele, decît văzute cum le-am văzut eu... Pe 24, ziua Sfîntului Matei, aniversarea augustului împărat şi a cincea aniversare a datei la care căpitanii lui Carol l-au luat prizonier pe regele Franţei la Pavia, ducele de Bavaria a ţinut globul pămîntesc, iar Alessandro muşca frîul.

Cînd ne-am despărţit de Ippolito, înghesuiţi de mulţimea ce se învălmăşea în jurul lecticii sale, am comentat cu însoţitorii mei, abătut:

— La Forenţa se iau la harţă din orice, însă amîndoi sînt foarte discreţi. Familia Medici poartă în sînge masca. Dacă au vorbit în faţa domniilor voastre despre chestiuni atît de intime, a fost pentru că mă aflam eu acolo, care sînt ca unul de-al familiei.

Şi în acest fel, pentru a străluci în faţa fratelui meu şi a Orsinilor de la ţară, n-am şovăit să mă înrudesc cu bastarzii.

*
* *

Am lăsat caii pajilor şi ne-am întors pe jos, pentru că era mai comod. Într-un vîrtej de lume am crezut că-l văd pe Giambattista Martelli, aşa cum mai înainte crezusem că-l văd pe Abul. I l-am arătat lui Maerbale, însă dispăruse. Giambattista era blond şi delicat, tip ce se tot repeta printre băieţii de vîrsta lui care serveau în casele de vază, aşa că, am atribuit descoperirea unei coincidenţe de asemănare, ca şi în cazul anterior. Gloata din Bologna escamota spectrele trecutului meu. În alt vîrtej, în vreme ce ne străduiam să ne facem drum cu coatele, am dat peste Pier Luigi Farnese, fiul viitorului papă, cel care condusese rămăşiţele tatei de la Florenţa la Bomarzo.

— Plebea fierbe răzvrătită, domnilor! Ne strigă să fim necruţători cu ea!

Profilu-i energic se remarca printre feţele temătoare. Nişte pustule zdrenţuite denotau, pe obrajii lui, urmele unei boli teribile care i-a inspirat lui Fracastoro poemul *Syphilidis*, publicat la

Veneţia chiar în acel an, şi care susţinea că prezenţa acestui rău se datorează conjuncţiei a trei planete superioare, Saturn, Jupiter şi Marte, ceea ce se întîmplă foarte rar. Cea care, în schimb, nu era nicidecum rară, era boala în chestiune, pe care italienii o puneau pe seama francezilor, iar francezii pe seama italienilor şi pe care mulţi o socoteau adusă din America de către spanioli, în aşa fel că popoarele Europei se descotoroseau unele pe spinarea altora de propria răspundere. Atîta pagubă făcea că ravagiile sale ameninţau să depăşească pe cele ale bolilor epidemice cunoscute de secole: ciuma, oftica, rîia, erizipelul, damblaua, lepra, trahomul.

Pier Luigi a luat drăgăstos braţul lui Sigismondo Orsini, uimit de asemenea privilegiu:

— Nu ne vom despărţi, prieteni. Împreună ne vom proteja mai bine.

Am continuat astfel, îndepărtîndu-ne de alai, şi am observat că Farnese îi vorbea la ureche celui mai mic dintre Orsini. Mi-am închipuit ce-i şoptea, căci nimeni nu ignora poznirile lui.

După-amiază, potrivit angajamentelor bunicului, m-am dus cu Maerbale să mă închin papei şi împăratului. Pe drum, fratele meu mi-a arătat un grup de doamne, ciorchine pe un pervaz, de unde aruncau flori trecătorilor.

— Aceasta, exclamă fără să se stăpînească, ce frumoasă e!

I-am urmărit privirea şi am zărit în mijlocul domniţelor pe una care le eclipsa cu frumuseţea ei. Era îmbrăcată în ocru, cu mîneci foarte largi, ce o stinghereau. O plasă mare, de asemenea ocru, care îi cobora peste gît, îi prindea părul castaniu, vălurit. Se observau sub colierul de corali, sînii mici şi tari. Ochii mari, luminoşi, s-au oprit asupra noastră o secundă şi apoi s-au depărtat. Nu prezentam interes.

— N-am văzut pe alta asemenea ei niciodată, a continuat Maerbale. Aş vrea s-o cunosc.

Şi eu voiam. Am simţit o clipă ghimpele geloziei. Mi-a trecut prin cap că numai observînd-o şi dorind-o, Maerbale îmi lua ceva ce-mi aparţinea, întrucît, prin simplul fapt că eu eram ducele de Bomarzo, nimeni din casa mea nu trebuia să aspire la ceva fără să mă consulte. Gelozia a fost totdeauna unul din marile mele resorturi. Însă, totodată, îmi pria faptul că, în momente în care ne îndreptam să înfruntăm ceea ce, iluminat cu focuri de artificii, urma să fie una din principalele emoţii ale vieţii noastre, Maerbale se

abătea de la somptuoasa preocupare pentru nimicuri senzuale, fiindcă asta dovedea că, în ciuda oricărui fapt, noi, Orsinii, continuam să fim ceea ce fusesem totdeauna, oameni temperamentali, amorezîndu-ne uşor, iar acea trăsătură intimă trecea înaintea exigenţelor pe care ni le impuneau împrejurările, oricît de solemne şi de rîvnite ar fi fost acestea. Ceilalţi se vor duce să-l vadă pe papa şi pe împărat ca şi cum ar fi fost să-l întîmpine pe Preasfîntul. Noi nu; noi o făceam familiar, fără să acordăm acestui episod mai multă transcendenţă decît unei formalităţi birocratice, derivînd din poziţia noastră, în vreme ce nimic — nici măcar ideea alarmantă că puţin după aceea aveam să ne aflăm în faţa stăpînilor atotcuprinzători ai sufletelor şi instituţiilor, aleşi de Dumnezeu pentru această neasemuită misiune, — nu putea să ne abată de la ceea ce, în mod esenţial şi de mai multe veacuri, constituise zbuciumul nostru cel mai mare şi mai plăcut. Şi atunci, gelozia mea a fost dublă, pentru că fiind Maerbale cel ce-mi dădea aristocraticul exemplu al dezinteresului său curtezan şi al fidelităţii sale faţă de o atitudine pe care noi o evidenţiam în fiecare zi, îmi arăta că el era mai Orsini decît mine, mai demn de a fi, şi aceasta, din emulaţie exasperată, îmi aţîţă curiozitatea pentru copila ce provoca asemenea reacţii de independenţă.

I-am întrebat pe vecini, însă ei nu ştiau cine era tînăra cu ochi albaştri. L-am trimis pe Silvio să cerceteze şi s-a întors fără ştiri.

La palat, am fost introduşi într-o cameră înţesată de gentilomi care aşteptau prilejul să-i salute pe şefii creştinătăţii. Cardinalul Orsini, sprijinit de un paj, a venit să ne salveze din masa aceea poleită, anonimă cu tot luxul costumelor şi al numelor. Crucile ordinelor spaniole — Santiago, Calatrava, Alcantara, Montesa — se repetau pe mantii, împrejur. Am fost duşi în altă încăpere, unde a trebuit să aşteptăm îndelung.

— Papei i se sărută piciorul, ţinu iarăşi cardinalul să ne instruiască, iar împăratului, mîna.

Recomandarea nu mai avea nici un rost: timp de o săptămînă tot probaseră rînduiala genuflexiunilor, iar eu învăţasem ce se cădea să transmită ducele de Bomarzo sacrelor persoane, într-un scurt discurs. Nu mi-a servit la nimic exerciţiul din urmă. Mi s-a încleiat limba şi m-a cuprins, deodată, o mare oboseală; atîta mi se păreau de inutile pregătirile mele şi toate cele cîte se petreceau că mi-a trecut prin minte că acele scene nu aparţineau realităţii şi că, asemenea invenţiilor lui Leon Battista Alberti care aranjase, cam cu un

veac înainte, niște camere în care apăreau soarele, luna și peisaje misterioase, și acestea erau deșarte iluzii optice.

Ambele întrevederi au fost foarte grăbite. Ne-am așezat la coada care, ducînd prin labirintul multor camere goale, defila prin fața Sanctității Sale și a Maiestății Sale Împărătești. Papa a dovedit că era mai diplomat ca Habsburgul sau că avea nevoie de mai mult sprijin. M-a ridicat și a rostit cîteva cuvinte în amintirea tatălui meu.

— Îl pomenim în rugăciunile noastre pe Gian Corrado Orsini care a fost un cavaler catolic de o valoare deosebită, la fel ca și bunicul vostru, cardinalul.

În timp ce-i ocoleam ochii splendizi, mi-am amintit fugar de abuzurile paterne, de fetele violate în Bomarzo, de vexarea magistraților, de biruri și de spînzurătoare.

— Cardinalul Ippolito mi-a vorbit de tine elogios, duce.

Am bolborosit o frază de mulțumire, furios pe mine însumi, pentru sfiala mea.

Împăratul nu a rostit nici un cuvînt. M-a surprins paliditatea celor treizeci de ani ai săi, culoarea argintie pe care Paolo Giovio o menționează; răceala ochilor săi albaștri; bărbia moștenită, celebră, care, ca și nasul burbonic și hemofilia casei de Hessa, constituie pentru monarhi un certificat de regească autenticitate. În cazul meu, cocoașa era unică; doar Carlotto Fausto o mai avea. Dacă ar fi avut-o toți Orsinii, m-ar fi stingherit să n-o am. Din cauza unei dureri de cap, la plecarea din Barcelona, împăratul își scurtase părul, care pînă atunci se purta lung în Spania, și a fost ca și cum prin această decizie s-ar fi isprăvit cu Evul Mediu. Seniorii spanioli l-au imitat căci nu zadarnic notează Shakespeare că cei mari nu urmează modele ci le creează. Pe vremea aceea s-a comentat că unii dintre ei plînseseră despărțirea de buclele lor lungi, însă mie nu-mi vine să cred. Probabil că au fost vasalii din Flandra și din Germania, țări atît de fidele după aceea acestei tradiții, din obișnuință de orbească supunere, care pînă azi trec în prima linie, în materie de ras militărește de la rădăcină. Am sărutat dreapta imperială și apoi aceasta s-a ridicat înspre colierul Toison d'Or, concediindu-ne cu o mimică zgîrcită. Alți principi ne împingeau din spate, ca să se repete jocul ritual.

— E un înfumurat, i-am mărturisit lui Maerbale la ieșire, sau un timid.

Probabil că stăpînul lumii avea amîndouă metehnele. M-am apropiat din nou de el în ziua următoare, cînd m-a uns cavaler.

* * *

În acea noapte — ne comportam, anticipat, la Bologna ca niște turiști, care aspiră să profite de fiece minut al timpului lor și care, după ce au colindat galeria cu portrete istorice, nu vor să piardă nici *dancing*-ul renumit, nici cartierul rău famat —, Maerbale s-a dus cu Silvio într-o casă de tîrfe. Mi-au propus să-i însoțesc, dar n-am primit. Mă irita că aranjaseră aventura fără să mă prevină; mă irita și prietenia, complicitatea pe care o implica această hotărîre. Dacă fratele meu cîștiga afecțiunea lui Silvio da Narni, mă despuia de singurul lucru pe care-l posedam cu adevărat prin meritele mele, căci restul — onorurile, castelul, vastele moșteniri — erau roadele hazardului cronologic... sau, mai degrabă nu, era și rodul unui episod petrecut în Tibru, al zvîrcolirilor unui băiat ce se înecă, al tăcerii bunicii; nimic din ce-i al meu, dacă privim bine, n-a fost rod al întîmplării; am cucerit totul cu greu. Însă Silvio constituia ceva aparte în viața mea. Îl voiam pentru mine, numai pentru mine, pe acest personaj slăbănog, știrb și de temut. M-am gîndit să le interzic să se ducă, dar am simțit că asta ar micșora autoritatea mea în loc s-o afirme și probabil le-ar întări alianța. Cel mai aprig dușman este cel care strică cheful; iar dacă stricătorul mai este și cocoșat și o face autoritar, devine insuportabil. Mi-am mușcat buzele și, consolîndu-mă fără să izbutesc, mi-am spus că, rămînînd în locuința noastră, marcam distanța care-l separa pe principe de cel de-al doilea și de paj, întrucît nu se cădea ca ducele de Bomarzo să umble pe la prostituate; aceasta le rămînea celor cu răspundere și importanță mai mică. M-am băgat în pat, am deschis poemul lui Fracastoro și, fără nici cel puțin să mi-o mărturisesc mie însumi, le-am așteptat întoarcerea. Gelozia, gelozia cea mai meschină, aceea în care nu are amestec dragostea, ci alte sentimente, mai triste și mai întunecate, mă rodea. Nu am reușit să mă cufund în lectura poemului latin, dedicat celui ce avea să fie în chip atît de neașteptat, cardinalul Bembo. Povestea lungă și încîlcită a pastorului Sifilo, atins de boala venerică pentru că o ultragiase pe Diana, și transplantul morbului din America în Europa, adus de marinarii profanatori, mă lăsau impasibil. Pentru mine, sifilisul nu însemna discursul unor nimfe, nici profeția unei păsări rănite, nici grosolăniile alambicate ale unui cioban, ci bubele îngrozitoare pe care le văzusem pe fețele

soldaţilor spanioli şi italieni şi pe care femeile poporului nostru le transmiteau cu o înverşunare uciga̧toare.

Silvio s-a întors foarte tîrziu, cînd nervii mei deja nu mai rezistau şi mă pregăteam să ies în căutarea lui, repetîndu-mi, ca să nu priveso în faţă raţiunile zbuciumului meu, că putea să li se fi întîmplat ceva periculos. L-am primit dur, însă reacţia mea violentă a cedat observînd că venea bandajat şi că o pată de sînge înroşea fîşia ce-i acoperea obrazul. Mi-a istorisit apoi aventura lui neobişnuită.

În casa femeilor se întîlniseră cu Porzia, fiica lui Messer Manuzio Martelli, vechiul meu administrator. Ea şi frate-su, Giambattista — victimele noastre de la mormîntul din Piamiano —, fugiseră de sub supravegherea tatălui lor, cu puţin înainte de a ajunge la Florenţa, unde Messer Manuzio îşi propusese să dezvăluie delictul lui Gian Corrado Orsini şi să ceară răzbunare. Gemenii au rătăcit din sat în sat, ascunzîndu-se prin grajduri, trăind din milostenia ţăranilor. În sfîrşit, nu le-a mai rămas alt mijloc pentru a se întreţine decît să se folosească de trupul Porziei şi, în acest chip, s-au dedat negoţului carnal la o vîrstă la care ar fi trebuit să se ocupe cu studierea gramaticii. Au ajuns astfel la Bologna, ademeniţi de anunţul marii afluenţe de lume ce se găsea acolo cu prilejul sărbătorilor încoronării, ceea ce putea înlesni sărmanul ei comerţ. Frumuseţea şi tinereţea fetei atraseră atenţia unei oiţe rătăcite, amăgitoare, care se foia prin tîrguri ocupîndu-se uneori cu codoşîcurile între persoane neliniştite de sex opus şi, din acest motiv, copila sfîrşise în casa prostituatelor, transformîndu-se curînd în atracţia ei principală. Pe Maerbale, care aşa cum vă amintiţi nu participase la violul din mormîntul subteran, Porzia îl fascinase cu farmecu-i ingenuu pe care nu şi-l pierduse, cu toate că exersa o profesie în care ingenuitatea de obicei se veştejeşte şi dispare curînd. Se găseau, prin urmare, dedaţi unor plăcute îndeletniciri cînd Giambattista, lesne de presupus mereu lipsit de fonduri, a apărut în bordel. În scurt timp, greutăţile vieţii îl înnăspriseră. Nimeni n-ar mai fi recunoscut în el pe băieţandrul al cărui profil delicat se confunda cu acela al gemenei sale şi de care ne folosisem şi abuzasem cu atîta dezinvoltă încîntare. Acum era un bărbat în toată puterea cuvîntului şi poate chiar un bărbat de temut. Purta după el un paloş zdravăn şi doi însoţitori mai vîrstnici, cu cicatrice pe faţă şi-njurătura pe vîrful limbii şi, cum îi zări pe Maerbale şi pe Silvio, uitînd că primul fusese aliatul tatălui său după siluire, şi-a scos sabia din

teacă, lucru pe care îl imitară ajutoarele lui, şi s-a năpustit asupra musafirilor, ce nu avuseseră timp să-şi scoată armele. În fulgerele lamelor vibrînde, Giambattista sălta ca o gazelă şi strălucea ca un zeu. Fratele şi pajul meu se apărau slab, cu nişte taburete, ajutaţi de alt băiat care, spre nenorocirea lui, participase la jocurile lor erotice. Porzia şi celelalte tîrfe ţipau ca din gură de şarpe; a apărut rondul de noapte; Maerbale s-a prezentat, la fel ca şi tovarăşu-i de ocazie, care se dovedi a fi un Farnese; iar cei trei fanfaroni — împreună cu nevinovatele amoreze — au luat drumul închisorii pentru a fi atacat seniori de asemenea rang. Atunci Farnese, Fabio Farnese, la curent cu legăturile ce-i uneau pe Orsini cu familia Farnese, îi propuse lui Maerbale să se repeadă pînă la palatul unde găzduia, să-i treacă acolo înghiţitura cea amară, compensînd-o cu alta de vin bun. În palat au fost aprinse luminile, s-au stîrnit servitorii şi s-au prezentat înspăimîntate surorile băiatului: Giulia, Iolanda şi Battistina, sub comanda tatălui, impunătorul Galeazzo Farnese. Mare i-a fost mirarea lui Maerbale cînd a descoperit că Giulia era chiar acea domniţă îngerească a cărei frumuseţe îl vrăjise din balconul împodobit, pe cînd ne întorceam din vizita la stăpînire. Istorisiră nişte aventuri încurcate, cu lancheneţi beţi de-ai lui Antonio de Leiva — asemenea certuri se iscau din orice —, şi-au fost de îndată spălaţi, bandajaţi şi copleşiţi cu atenţii, la fel şi Silvio da Narni. S-a servit vin, s-a făcut muzică; totul s-a încheiat sărbătoreşte. Lui Galeazzo Farnese îi plăcea să rîdă şi cu siguranţă că a intuit adevărata cauză a păţaniei, însă asta nu făcu decît să-i însufleţească elanul de bărbat de acum retras din poznele senzuale, care trăieşte din anecdote, din reflecţii. Cu mîndrie bonomă îi explică lui Maerbale că el, ca fiu al lui Bartolomeo, senior de Montalto şi frate cu Giulia cea Frumoasă, soţia lui Orsino Orsini, cel cu neuitata-i nefericire matrimonială, era văr primar al lui Pier Luigi Farnese. Desigur că despre lucrul din urmă nu s-a pomenit. În timp ce cavalerii conversau, copilele circulau primprejur cu căni de vin cald, cu dulciuri. Surpriza le mărea ochii luminoşi, violeţi (m-am gîndit la ochii Adrianei dalla Rosa). Giulia a interpretat ceva la lăută, Battistina a cîntat, Iolanda a dansat. Au discutat despre artişti; au arătat o camee pe care le-o gravase Benvenuto Cellini; s-au referit la vizitele lui Tiţian, pictorul la care îşi comandase portretul Carol Quintul. Şi a rămas ca Maerbale să mai vină în vizită.

Acele noutăţi, comunicate în grabă de paj, m-au iritat peste măsură. Trădării ce-o reprezenta plecarea lui Maerbale cu Silvio i se adăuga astălaltă — de a mi-o fi luat-o înainte în a face cunoş-

tință cu tînăra din balcon. Nici o clipă n-am stat să mă gîndesc la răul imens pe care i-l pricinuisem Porziei și la prăpastia în care o aruncasem. Mă preocupau alte evenimente: independența lui Maerbale, influența lui asupra lui Silvio, noua prietenie a Farnesilor. Iarăși Farnese! Farnese! Familia în care, prin recomandarea bunicii și din propria-mi intuiție, îmi convenea să o caut pe cea care va fi ducesa de Bomarzo! Am zvîrlit cuvertura, m-am postat în fața lui Silvio și, cînd credeam că o să-l mușcăluiesc de toată frumusețea, arătîndu-i, cu toată condiția lui de intermediar al diavolului, cine era stăpînul, și că o să-l fac să-și dea seama de riscurile pe care le poate stîrni împotrivirea față de capriciile autorității mele, m-am pomenit că nu sînt în stare să mă stăpînesc, că lunga așteptare ranchiunoasă și emoțiile istorisirii lui îmi istoviseră rezervele de energie și că, în loc de scena de mînie seniorială pe care o plănuisem, îi ofeream alta cu totul diferită, aceea a unei isterii bîlbîite, mai potrivită unei muieri orbite de gelozie decît unui principe lezat. Lacrimile, hohotele mă împiedicau să vorbesc. Silvio mă privea, stupefiat și surîzător. Apoi i se destinseră mușchii, a făcut un pas spre mine, și-a încovoiat șira spinării sale osoase și mi-a sărutat dreapta. Înțelesese întocmai ce se petrecea cu mine.

— Are dreptate Excelența Voastră, mi-a spus. Ai dreptate, a adăugat tutuindu-mă, și iartă-mă. Vino acum să ne culcăm. Mîine vom lămuri aceste treburi.

M-am supus ca un copil, el m-a învelit și mi-a mîngîiat fruntea.

— Te-am auzit cînd vorbeai despre Giulia Farnese cu Maerbale. Dacă o vrei, a ta va fi.

— Trebuie să mă căsătoresc, Silvio, și asta mă sperie. Totul mă sperie. Trebuie să mă căsătoresc, pentru Bomarzo.

— Ai să te căsătorești, duce.

A suflat în opaiț și ne-am culcat. Ziua următoare, foarte devreme, m-am deșteptat cu o febrilă agitație și cu grija de a înșfăca iarăși, cu ajutorul lui Silvio, frîiele scăpate. Trebuia procedat rapid. Mi-am trimis pajul — pe care, de atunci, am început să-l numesc „secretar", spre indignarea lui Messer Pandolfo, care visa la acest titlu — acasă la Pier Luigi Farnese, să-i cer să mă însoțească după-amiază pentru a-i prezenta salutări vărului său Galeazzo. Pier Luigi a adulmecat fără îndoială ce urmăream, a socotit că asta convenea prestigiului alor săi și s-a învoit, însă cu condiția să fie cu noi și Sigismondo Orsini. Am hotărît întocmai, și Sigismondo a dat fuga la chemarea mea. Nu știu pe cine a mirat mai mult această preferință, pe el sau

pe mine, fiindcă pentru mine cei trei Orsini nevoiași din zona Bomarzo, favoriții lui Girolamo, erau atît de asemănători între ei că adesea îi confundam și, dacă uneori le greșeam numele înadins, ca să-i umilesc, alteori îi încurcam chiar fără să vreau. Poate Sigismondo, cel mai tînăr din terțet, să fi fost cel mai frumos, cu figura-i de șoim, ochii negri ficși, cu slăbiciunea-i zveltă și acea anxietate care emana permanent din el, ca o înfiorare sau o tensiune aproape invizibile.

* * *

Era deajuns să parcurgi primele saloane somptuoase ale palatului aflat la dispoziția acestei ramuri a familiei în timpul scurtei sale șederi la Bologna, fără să fi ajuns la acela în care se strînseseră locuitorii săi pentru a-i întîmpina pe vizitatori, ca să-ți dai seama de trecerea de care se bucurau cei din casa Farnese la curtea pontificală, datorită influenței decanului Sacrului Colegiu, cardinalul Alessandro Farnese, asupra lui Clemente VII. În momente în care majoritatea oaspeților din amintita Bologna erau constrînși să se înghesuie în case incomode și promiscue, acești Farnese, care nici măcar nu aparțineau liniei principale, se găseau acolo la largul lor, ca și cum s-ar fi aflat pe feuda din Canino. Prin aceste saloane, în care scutierii alternau cu lacheii și în care, deasupra ogarilor ce căscau, crăcănați impudic în somnul lor, tăpiserii special aduse acopereau pereții umezi cu goliciuni alegorice, peste care dominau irișii azurii pe fond auriu — însemn al stirpei, am pășit, legănîndu-mi cocoașa, între Pier Luigi și Sigismondo. Îmi pusesem brasieră de culoare portocalie iar mantia cu gulerul enorm de hermină îmi cădea peste cocoașă. Îmi repetam că nu exista motiv să fiu nervos și, cu toate astea, eram. Scoțîndu-mi mănușile și punîndu-mi-le din nou; oprindu-mă să elogiez cutare sau cutare pînză cu scene din războiul Troiei; zăbovind să mîngîi spinarea vreunui cîine care, de atîta plictiseală și indolență, nici măcar nu mîrîia la mine, mulțumindu-se să mă fixeze cu ochi sticloși de fiară împăiată; și, prefăcîndu-mă că nu văd — deși vedeam foarte bine și faptul acela, de care n-ar fi trebuit să mă sinchisesc, mă scotea din țîțîni — că Pier Luigi îl luase cu tupeu pe vărul meu Orsini de mijloc, am ajuns în încăperea în care Galeazzo copleșea cu atenții diverse persoane, mai multe decît mă așteptam să găsesc acolo.

În mijlocul camerei, uriaș, greoi, comunicativ, falnic, agitîndu-și căpățîna încadrată de o pereche de urechi ca ale lui Buda, Galeazzo

tăifăsuia cu doi cardinali: unchiul său, Alessandro, şi prietenul meu, Ippolito dei Medici, un sexagenar şi un tinerel de douăzeci de ani. Galeazzo răspîndea jovialitate. Era unul din acei indivizi înspăimîntători de vitali care îmbie să te bucuri de viaţă prin simpla lor prezenţă. Părea flamand. Extrema-i euforie făcea ca lumea să-l caute, chiar şi din raţiuni igienice, căci, în aceste timpuri anterioare vitaminelor, acţiona precum un stimulent. Tot aşa opera marea-i avere. Vorbea cu opulentă limbuţie, iar cei doi prelaţi îi urmăreau discursul; Alessandro, mascîndu-şi un zîmbet uşor, ghemuit motăneşte asupra sieşi, răspundea din cînd în cînd monosilabic; Ippolito, mişcîndu-se nerăbdător, bătea cu degetele în braţele fotoliului său. Amîndoi purtau purpure la fel, dar cineva i-ar fi luat drept un principe al Bisericii şi tînărul său acolit.

Pier Luigi ne-a condus în faţa lor şi a făcut prezentările. Am sărutat mîinile întinse, una zbîrcită, cealaltă îngrijită, Ippolito m-a tras şi m-a îmbrăţişat, după obiceiul lui. Am observat privirea sagace cu care, de sub oblonul pleoapelor, viitorul papă îşi învăluia fiul cel mare. Alessandro nu ignora nimic din tot ce-l privea pe vlăstarul său Pier Luigi. Imediat a înţeles ce însemna pentru el Sigismondo şi a ridicat o sprîncană obosită şi dispreţuitoare de bărbat mulieratic convins, a cărui retragere din hîrjoana senzuală, pentru a-şi cinsti investitura, nu-l scutea de a împărtăşi solidaritate şi repulsii retrospective. Căsătorit de peste un deceniu cu Girolama Orsini, Pier Luigi era tată a cinci prunci, dintre care ultimul se născuse chiar în acel an, 1530, căci rătăcirile lui pe cărări aiurea nu-l împiedicau să-şi împlinească o datorie conjugală impusă mai ales de marele-i respect pentru Orsini. Un şir lung de regi avea să se nască din sîngele-i nelegiuit. Condiţia lui de bastard — a avut drept mamă o aristocrată care, în cele din urmă, s-a căsătorit cu un baron din Roma — fusese anulată prin recunoaşterea lui de către Iuliu II. Mi-a fost dat să umblu în viaţă tot printre nelegitimi. Într-adevăr, era nedrept ca unii din contemporanii mei faimoşi de pe atunci — ca Leonardo şi Paracelsus — să sufere din cauza condiţiei lor de fii naturali, cînd au fost atîţia (şi aceste amintiri abundă în exemple) cărora calitatea de rod al dragostei fără contract a părut să le slujească ca trambulină în cariera onorurilor. În realitate, însă, trebuie ca pînă şi atunci cînd eşti bastard să ai noroc, căci una e să fii bastardul papei şi alta să fii al unui notar din Vinci.

Galeazzo Farnese m-a întîmpinat sărbătoreşte. Prins în braţele sale, ca între ale unuia din superbii mei urşi ocrotitori, am spionat, în vreme ce amfitrionul mormăia amintiri din eroica-i prietenie cu

condotierii Orsini şi în special cu tata, grupul pe care-l formau în spate Maerbale şi cele trei copile Farnese. Maerbale nu pierduse vremea. M-a iritat atunci mai mult decît oricînd, fiindcă frumuseţea Giuliei era într-adevăr uluitoare. La dreapta lui Galeazzo, care m-a condus printr-o ciudată figură de dans executată de un gigant şi un mărunţel ghebos, m-am apropiat să le salut.

— Domnul duce de Bomarzo, anunţă titanul, şi zidurile mele ancestrale se înălţară în mijlocul încăperii, înghesuind pereţii ornaţi cu statui solemne şi insuflîndu-mi curaj cu tutela lor de piatră.

Dar cum mă putea ajuta castelul Bomarzo în faţa graţiei lui Maerbale care se bucura şi de nişte ochi la fel de întunecaţi ca ai mei, de pometii, gura şi degetele mele fusiforme; ceea ce nu poseda era samarul ce mi se ivea la spate şi nici piciorul mai scurt. M-am prefăcut că nu-l văd — lucru imposibil — şi nu i-am răspuns la salut în timp ce fetele, una cîte una, supuse, îşi atingeau buzele lor fragede de ale mele. Curînd ni s-au alăturat Sigismondo, fugind de Pier Luigi. Cred că abia atunci vărul meu a înţeles intenţiile căpitanului, întrucît nici măcar nu-i trecuse prin minte că el putea să provoace asemenea sentimente la un individ bărbos, plin de plăgi, care era vestit prin inflexibilitatea-i străşnică în faţa detaşamentelor ostăşeşti.

Intrarea noastră întrerupsese conversaţia, care se reînnodă peste puţin. Se vorbea, de altfel ca în întreaga Bologna, despre ceremoniile din ziua următoare. Chestiunea ordinei de precădere măcina ambiţiile, iar dacă ducele Alessandro dei Medici voise să-şi oblige tatăl să preseze pentru a-i obţine aceeaşi poziţie arbitrară ce i se acordase la încoronarea de fier, Pier Luigi insista pe lîngă propriul tată — care urma să ungă cu mirul sfînt umărul drept al împăratului — să se modifice ceremonialul şi să i se dea un loc mai de frunte.

— Ce folos atunci să mai fii, a întrebat în vreme ce părintele-i îl fulgeră cu privirile, feciorul unui cardinal?

— Multe foloase, i-a răspuns prelatul. Mai întîi de toate, acela de a te afla aici ca să spui mojicii!

Am crezut că discuţia avea să continue, însă Alessandro şi-a împreunat degetele şi s-a strîns în haina lui ca într-o carapace roşie de moluscă. Mai tîrziu am aflat că se temea de Pier Luigi, în stare de orice mîrşăvie. Mi-a trecut prin minte că, dacă aceşti doi fii, avortoni de ierarhi bisericeşti se omorau în asemenea împrejurări să cîştige preamăriri decorative, simboluri ale poziţiei lor în lume, tot aşa puteam să mă folosesc şi eu de conţia-mi de nepot al unui

cardinal pentru a obține lucrul respectiv, dar am simțit imediat o mare oboseală și mi-a venit a lehamite, așa că am lăsat-o baltă. Oricum, protocolul fusese examinat și dezbătut timp de luni și era zadarnic să pretinzi să fie schimbat.

Concediindu-l pe neobrăzat — care o făcea poate doar ca să se fudulească în fața lui Sigismondo —, cardinalul Farnese a povestit cum Carol Quintul își cunoscuse cu o zi înainte o fiică, avută în Flandra cu o doamnă din Perugia, de care se îngrijeau maicile mănăstirii San Lorenzo de Collazone, în apropierea acestui oraș. Se numea Taddea și avea vreo opt ani. Povestea cu multe amănunte, ca și cum faptul că împăratul avea o fiică de contrabandă era suficient să justifice copiii săi din flori și chiar pe fiul papei. Tema era cam spinoasă și, după ce o abordase cu vehemență retorică, cardinalul renunță la ea.

— Se pare că o problemă care trezește anumite neliniști, adăugă, este podul de schele pe care vor defila papa, împăratul și cortegiile lor pînă la San Petronio. L-au pus la încercare de douăzeci de ori, dar mai sînt din cei ce se mai îndoiesc de soliditatea lui. Greutatea va fi foarte mare și împăratul, la care au ajuns comentariile, și-a trimis inginerii să-l examineze și a spus că ne aflăm în mîinile lui Dumnezeu. Nădăjduiesc, a sfîrșit el închinîndu-se, că Dumnezeu va avea grijă de acest bătrîn slujitor al său, căci dacă lemnele vor ceda...

În vreme ce vorbea, eu nu o slăbeam din ochi pe Giulia, care îmi ocolea privirile, prinsă într-o discuție cu Maerbale. Conversația a luat iarăși altă întorsătură, iar Alessandro și Ippolito, ambii colecționari, s-au interesat de colecțiile-mi incipiente. Auziseră pomenindu-se de armura etruscă din Bomarzo și doreau să știe amănunte mai precise despre ea. Apoi Ippolito mi-a cerut inelul lui Benvenuto, ca să i-l arate lui Galeazzo, care ceruse să se aducă cameea lui Cellini. Tocmai stăteam examinînd-o — iar eu ardeam de dorința de a mă îndepărta de grupul central și de a mă apropia de cel al tinerilor din mijlocul căruia răsunau hohotele brutale de rîs ale lui Pier Luigi, —, cînd a intrat un bărbat de peste cincizeci de ani, cu profil nobil și barbă albă, cu chelia mascată sub o caschetă de mătase neagră. S-a înclinat adînc, iar cînd m-a salutat mă numi, exagerînd titlul, *Prealuminate Doamne*. Era Messer Tițian Vecellio, din Pieve di Cadore.

Cardinalii l-au întrebat despre portretul Maiestății Sale, pe care îl picta la sugestia lui Ippolito, care îl recomandase Cezarului. Erau dornici să afle cum îl reprezenta, căci acest lucru fusese ținut secret

pînă atunci, iar artistul a surîs, pentru că nu îndrăznea să-i refuze pe atît de eminenţii săi interlocutori, şi a descris, tărăgănînd în graiul veneţian, figura de hidalgo, hlamida de jder roşcat, satinul galben, giuvaerul cu diamante al pălăriei, mănuşile de chihlimbar, detaliul curios al sperietoarei de muşte, mîna care îl mîngîia pe Sampere dulăul. Descria ca şi cum ar fi pictat, oprindu-se asupra jocului nuanţelor, al clarobscururilor, modelînd aerul cu degetele — se ştia doar că nu picta numai cu penelul, ci şi frecînd pasta cu buricele delicate ale degetelor, alternînd relieful tuşelor, cu subţiri gingăşii transparente pe care le izbutea mîna-i ca de vrăjitor.

— Eu aş vrea să-l pictez călare, îmbrăcat în armură, pe fondul unui rîu, cu arbori şi nori. Într-o zi am s-o fac.

Grupul s-a destrămat, distras, iar eu am zăbovit pentru a mă întreţine cu maestrul. Ne-am amintit de Ariosto, preferatul meu, pe care Tiţian îl cunoscuse la curtea lui Alfonso d'Este, duce de Ferrara, după moartea Lucreziei Borgia şi căsătoria ducelui cu plebeea Laura Dianti. Poetul îi dezvăluise pictorului destinul pe care îl rezerva multora din personajele sale, în timp ce compunea *Orlando*, şi, mai tîrziu, cînd am admirat operele cadorinului, am dedus că, deşi el n-avea s-o mărturisească, gelos cum era pe toate cîte se refereau la originalitatea creaţiei sale, Tiţian a găsit nu numai o dată motiv de inspiraţie în eroii ariostieni, pentru a-şi organiza lumea spirituală şi voluptoasă. Dar, în acel moment, în vreme ce îl ascultam cu o reverenţă, care nu excludea ţinuta aristocratică, pe care bunica mă învăţase că trebuia să o folosesc în relaţiile cu oamenii penelului şi ai penei de scris, nervozitatea nu-mi permitea să mă bucur în plenitudine estetică de ceea ce îmi tot povestea, fiindcă ochii, trădîndu-mă, îmi fugeau spre fereastra unde se refugiaseră Maerbale şi Giulia. Despre cealaltă Giulia Farnese m-a întreţinut apoi, cu o incredibilă lipsă de tact, cardinalul Alessandro, care a făcut aluzie la înrudirea noastră prin intermediul surorii sale, Giulia cea Frumoasă, căsătorită cu Orsino Orsini, magnificul încornorat din familia noastră. L-am ascultat ca pe jeratic, elogiind frumuseţea şi nevinovăţia acelei Giulia. Eram foarte la curent cu ceea ce datora cardinalul acestei surori în cursa lui ambiţioasă spre cheile Sfîntului Petru: dar între noi, cei din Bomarzo, rude ale soţului ei şi stăpîniţi de o susceptibilitate aţîţată de aluziile batjocoritoare, nu o aminteam niciodată. Mi se păru că-şi bătea joc de mine şi-l pironii cu ochii, ca să-i descopăr, în schimb, o blîndă privire de bătrîn prelat ce evoca gloriile alor săi, dar cu care nu mă păcăli.

Am reuşit să mă îndepărtez, în sfîrşit, şi, profitînd că Giulia rămăsese între Pier Luigi şi Sigismondo, m-am apropiat, îmbujorat, timorat, începînd o curte atît de stîngace şi absurdă — cauzată mai degrabă decît de interesul direct, de rivalitatea fratelui meu — încît am văzut imediat trecînd pe faţa-i lipsită de farduri umbrele ironiei, surprizei şi neplăcerii. Maerbale se-ntoarse cu o băutură răcoritoare pentru domniţă şi furia mea clocoti în faţa delicateţei sale. Din răutate, fără să mai stau să reflectez, am făcut un gest smintit: i-am dat peste mînă şi lichidul se vărsă pe fusta sinilie a copilei. Înainte ca ei să reacţioneze, întrucît vina, evident, era numai a mea, m-am întors spre Maerbale şi l-am apostrofat pentru neatenţia lui. Mi se încinseseră obrajii, iar Giulia a dat înapoi, speriată.

— Cine nu ştie să se poarte cu doamnele şi e obişnuit doar cu prostituatele, am strigat, n-are ce căuta între doamne!

M-am căit imediat pentru tîmpenia şi bădărănia mea, dar era prea tîrziu să revin asupra a ceea ce făcusem. Galeazzo Farnese s-a repezit cu aerul său împăciuitor, curtenitor, legănîndu-şi pîntecele burduhănos, uriaş, întizînd labele acoperite de safire şi rubine exorbitante.

— Nu-i nimic, repeta. Nu-i nimic, domnule duce!

Giulia a schiţat o reverenţă şi s-a retras. Maerbale s-a refugiat în semiobscuritatea tapiseriilor, confundîndu-se cu ele. Nu mai ieşi de acolo, pînă cînd plecarăm, iar eu, nenorocitul de mine, năucit, pierzîndu-mi controlul, nu am reuşit decît să sporesc impresia de grosolană mojicie pe care o cauzase ieşirea mea, deoarece m-am apucat, fără nici o legătură, să enumăr în faţa lui Galeazzo proprietăţile ce constituiau patrimoniul meu, folosind pretexte copilăreşti, în speranţa neobrăzată să-i dobîndesc bunăvoinţa prin aceasta, ca şi cum Galeazzo, Alessandro şi Ippolito ar fi fost trei traficanţi orientali şi nu trei mari seniori pontificali, astfel că — şi mi-am dat prea bine seama de asta, fiindcă, tot timpul cît am vorbit suferam şi mă uram — în loc să mă prezint ca moştenitor al unei tradiţii ilustre, antice ca şi Roma, degrabă ca membru al unei familii de împărătese şi de cuceritori, de papi şi de eroi, păream un parvenit vulgar ce-şi etala averea înaintea principilor, uluit de ceea ce poseda, aşteptîndu-se să-i năucească pe cei ce zîmbeau în sinea lor, căci nu aveau nevoie, puţin le păsa, să mă uluiască la rîndul lor, lucru pe care l-ar fi putut face de-ar fi vrut-o, de vreme ce poziţiile şi averile lor le depăşeau cu mult pe-ale mele, în ciuda Orsinilor şi a măreţiei lor imemoriale. Au trecut patru secole şi n-am uitat nici măcar o clipă din acea primă

întrevedere cu Farnesii lui Galeazzo. Şi astăzi, cînd mi-o amintesc, îmi urcă în obaz un val de arşiţă. Amintirea ridicolului, a prăbuşirilor noastre groteşti, este mai puternică decît cea a succeselor noastre.

*

* * *

Maerbale şi cu mine nu am schimbat o vorbă în timp ce ne întorceam. Cel căruia i se auzi mai mult vocea fu Sigismondo. Nu-şi revenea din surpriza grabnicului interes pe care-l trezise unui individ cu atîta vază ca Pier Luigi. Ca să nu-l decepţionez, am tăinuit ceea ce ştiam cu privire la aceste atenţii subite ale militarului, îndreptate adesea către oameni de cea mai joasă teapă. În schimb, Sigismondo îşi găsise o explicaţie a sa, spunîndu-şi şi repetîndu-ne că, dacă provocase astfel de reacţii, asta se datora faptului că Pier Luigi recunoscuse în el un Orsini, un mare senior, în ciuda condiţiei lui scăpătate, dar această argumentaţie nu servea la nimic, în afară de a-i salvgarda bărbăţia, căci Orsini eram toţi. Şi cu toate că adevăratele motive ale atracţiei se ghiceau atît de limpede încît nu puteau fi mascate, vărul nostru se înflăcăra în faţa atenţiilor lui Farnese, care, evident, urmărea scopuri foarte concrete privind încălcarea celei de-a şasea porunci. Am observat că Orso şi Matteo, care se duseseră să ne aştepte la poarta palatului, în loc să-şi bată joc de el pentru situaţia creată, atît de opusă principiilor lor bărbăteşti de ciraci ai lui Girolamo în numeroase orgii cu femei din sat, priveau chestiunea cu naturaleţe, şi că pînă şi Matteo îl îndemna să nu fie prost şi să nu dea cu piciorul, din cauza prejudecăţilor unei intimităţi care poate avea să-i înlesnească reuşita în lume. Aşa erau ei, lipsiţi de scrupule. Şi eu eram la fel. La fel era, de vreme ce despre vremea aceea vorbim, şi Renaşterea. Şi am observat că această complicitate nedisimulată cu ceva necurat şi avantajos făcea să se spargă gheaţa care-i separa de mine (întrucît ştiau de la Maerbale, de participarea mea la isprava cu Giambattista şi Porzia) şi că atitudinea mea reproşabilă în faţa lui Galeazzo Farnese, atunci cînd l-am dojenit pe fratele meu, în loc de a-mi slăbi poziţia prin grosolănia ei, o şubrezea pe cea a lui Maerbale, insultat de mine în public fără nici un motiv real. Erau de mici obişnuiţi să se afle în rîndurile celui mai tare şi pricepeau, potrivit criteriilor lor înguste, că prin violenţa mea capricioasă demonstram că, de voiam, puteam să etalez chiar de faţă cu cei mari, nemotivatul despotism propriu ducilor de Bomarzo. Maerbale înţelesese aceste mutaţii subtile şi bănuiesc că el a avut, de asemenea, senzaţia, pentru prima oară, că eram capabil să-mi impun toanele,

ceea ce l-a cufundat într-o neliniște bănuitoare. Despărțit de aliații săi, s-a limitat pentru moment să tacă și să-și manifeste furia în priviri care nu cutezau să fie prea disprețuitoare, dat fiind că ni se adresau nouă, celorlalți patru, care-i eram împotrivă.

Am sosit la casa în care eram găzduiți; am intrat în camera mea unde l-am găsit pe Silvio da Narni, pe care l-au pus la curent cu cele întîmplate. Fostul paj și actualul meu secretar se îndeletnicea cu o treabă curioasă. Confecționase două păpuși din cîlți, îmbrăcate grosolan în niște cîrpe.

— Asta, mi-a comunicat, este Giulia Farnese, iar asta e Porzia. Giulia îți va aparține, iar Porzia va fi a mea, nu numai pentru că îmi place, ci și pentru că fratele ei geamăn m-a jignit.

M-am temut ca nu cumva făcăturile lui să-i aducă vreun rău fiicei lui Galeazzo și i-am spus-o, însă el m-a liniștit pe loc.

— Nu i se va întîmpla nimic rău, se vor petrece lucruri bune. Ai să vezi, domnule duce.

— Vreau să mă căsătoresc cu ea.

— Nu te îndoi de asta. Amon, Saracil, Sathiel și Iana, demonii al căror imperiu sălășluiește lîngă Lună și care rătăcesc pe șoseau Romei, sînt prietenii mei.

A continuat să pregătească păpușile, apoi a umezit una dintre ele cu salivă; și-a înțepat brațul și a lăsat să-i cadă cîteva picături de sînge pe fața păpușii despre care zicea că este Porzia. Apoi îmi puse mîna la gură; mi-a fost scîrbă de acea piele acidă. A stropit figurina ce o reprezenta pe Giulia cu saliva și sîngele meu, pe care l-a obținut înțepîndu-mi un deget.

— Asta-i sînge de broască rîioasă, a adăugat, ridicînd o sticluță întunecată la culoare. Sîngele de broască rîioasă nu dă greș. Rețeta provine de la un vraci francez, din Carcasonne.

A destupat flaconul și i-a răsturnat conținutul peste păpuși. Un miros respingător se răspîndi prin încăperea aflată în semiîntuneric.

— Acum o să sacrificăm un fluture, numai un fluture. Ideea pare ciudată, însă dă rezultate optime. Și e poetică.

A deschis o cutiuță și a scos un fluture negru cu alb, care bătea din aripi cu disperare.

— A fost greu să-l obțin. În Forli, cînd te-ai îmbolnăvit, am luat contact cu un băiat care colecționează așa ceva. Îl prinsese în plină iarnă și l-am cumpărat, gîndindu-mă că-mi putea servi. L-am plătit scump.

— Ține aici un ducat.

L-a străpuns cu acelaşi ac şi l-a apropiat de opaiţ, ţinîndu-l cu minuscula floretă. A ars imediat, sfîrîind; aripile i se transformară în nişte flăcărui mici.

— Amon, a invocat Silvio da Narni, mă încredinţez ţie. Te-am eliberat din fiola mea; slobozeşte-ne şi tu pre noi. Nu mai rămîne altceva de făcut, a sfîrşit, adresîndu-mi-se, decît să punem fiecare păpuşă la poarta casei respective.

A înfăşurat cîrpele în mantie şi a ieşit. Eu l-am aşteptat la întoarcere. Imagini din viaţa mea au plutit vreme de un ceas, în atmosfera care, deşi împinsesem obloanele şi lăsasem să intre pe fereastră aerul rece de februarie, nu s-a purificat de miasmele persistente. Femeile ce mă influenţaseră cel mai mult au desenat pe pereţi hora lor discordantă: bunica Diana, zînă fără vîrstă, o Parcă ce îmi torcea firul existenţei în care, fiind vorba de mine, nimic nu putea fi imposibil; Clarice Strozzi, biciul uzurpatorilor, ca o romană din vremea veacurilor de aur, sprijinul unui ideal dinastic de inteligenţă şi vigoare, moartă înainte de a-şi fi realizat visu-i mîndru; Adriana dalla Rosa, frenezie lirică, flacără generoasă a copilăriei, pe care poate am iubit-o cu dragoste deplină, oricum, cu sentimentul cel mai apropiat de dragostea pentru o femeie, din toate cîte le cunoscusem; Pantasilea, alegorie poleită a umilinţei mele în alaiul de păcate ce se cumpără; Nencia, pasiune liturgică a Orsinilor, care mi-a furat într-o capelă (zic bine: mi-a furat) o virtute pe care eu deja n-o aveam; ţărăncile confuze din Bomarzo, pe ale căror trupuri docile am pretins că imit acrobaţiile dictatoriale ale tatei şi ale lui Girolamo, proclamîndu-mi astfel drepturile la un domeniu ce se întemeia pe obiceiuri trufaş concupiscente, care cereau mărturia acestor trupuri vexate pentru a garanta imperioasa permanenţă a unei foarte vechi tradiţii; Porzia Martelli, răscruce a torentului patimilor sau exaltare acceptată a altor tulburări, a unui fior care tulbura şi mai tare, din pricina acelui Giambattista atît de nedespărţit de ea, atît de înrădăcinat în carnea-i geamănă încît amîndoi formau o singură, bicefală seducţie; şi, în sfîrşit, Giulia Farnese, năzuinţa de legitimitate, de ordine, la adăpostul frumuseţii neştirbite, şi, totodată, febră devoratoare a geloziei care cere proprietatea neîmpărţită. Hora feminină a celor optsprezece ani ai mei se învîrtea în camera unde arsese un fluture alb-negru, închinare paradoxală adusă Celui Încornorat, iar eu, în mijlocul acelor impalpabile frumuseţi, îl aşteptam pe pajul ştirb care diriguia cu gesturi magice posibilitatea de a prelungi aceste hore într-o ghirlandă de sîni şi şolduri care avea să se

cufunde, fremătînd, în peşterile lipsite de lumină ale Timpului. Mă simţeam neînsemnat şi istovit, în timp ce forţe de nepătruns operau în jur, ca şi cum nu m-aş fi aflat într-o cameră obişnuită dintr-o casă burgheză, ci într-un atelier unde maşinării misterioase şi tăcute lucrau pentru mine — sau împotriva mea — sub o presiune îndărătnică.

Cînd s-a întors, Silvio m-a informat că nu întîmpinase nici un inconvenient.

— În faţa palatului regelui Enzo de Sardinia, Amon mi s-a arătat într-o coloană de foc şi mi-a destăinuit că Maerbale trebuie să se păzească de ziua de mîine.

— Spune-i tu lui Maerbale să fie cu ochii în patru.

— Am să i-o spun.

Am bănuit că n-avea să-i spună nimic şi că, pe de altă parte, exagera legătura lui cu demonii pentru a-şi spori prestigiul înaintea mea. Această familiaritate a agenţilor malefici cu un paj mărunt din Narni nu părea firească. Credeam într-un fel că demonii, fiind principi, trebuiau să trateze direct cu principii, atît îmi era de imprimată în suflet ideea ierarhiilor.

N-am mai putut dormi, deoarece în zori s-a instalat în piaţa principală crema infanteriei spaniole şi germane, cu un tamtam nemaipomenit. Începeau pregătirile pentru încoronarea imperială. Am poruncit să fie căutat Sigismondo Orsini şi l-am trimis la Galeazzo Farnese, cu inelul de la Benvenuto. Era tot ce preţuiam mai mult şi, cum tatăl Giulei îl lăudase, am hotărît să i-l dăruiesc. Mă gîndisem îndelung înainte să mă obişnuiesc cu ideea despărţirii de talismanul meu, de acel cerculeţ din oţel şi aur, care însemna pentru mine ceva tot atît de important cît fusese pentru Adriana dalla Rosa topazul ei, la Florenţa. Greşeala mea din ziua anterioară era din cele ce impun o reparaţie de înaltă ţinută. Peste puţin, s-a întors cu inelul şi vorbele foarte afectuoase de la Galeazzo. Nici un argument — suna mesajul lui — n-ar fi justificat acceptarea cadoului, căci înţelesese deja cît preţuiam eu giuvaerul. În schimb, îmi sugera ca, după ceremoniile din San Petronio, poate în ziua următoare, să fac tot posibilul să-i vizitez. Giulia întrebase de mine. Se trezise, foarte devreme, ca să se gătească pentru serbări.

— Ce tot înşiri acolo, Sigismondo?

— Repet ce mi-a spus: că Giulia Farnese a întrebat de tine.

Pentru o clipă mi s-a ivit din amintire forma grosolană a păpuşii lui Silvio. Le-am amestecat pe Giulia şi păpuşa din zdrenţe într-o singură imagine. Fata s-a transformat într-o marioneţă cu ochii

vopsiți violet și o fustă sinilie, peste care se întindea pata răcoritoarei pe care i-o oferise Maerbale. Dintr-o dată figurina arse, de parcă ar fi ilustrat proverbul acela din Spania: „Bărbatul este foc, femeia cîlți; vine dracul și suflă". Poate că focul ăsta venea de la fluturele ars sau de la coloana incandescentă a lui Amon, dacă această coloană și Amon existau de-adevăratelea. Aceste reflecții periculoase au fost întrerupte de sosirea unui lacheu al lui Pier Luigi Farnese. Aducea, pentru Sigismondo, în numele stăpînului său, o bonetă drăguță din catifea de culoarea alunei, cu o pană albastră transparentă, prinsă cu o broșă de perle baroce. Și-o probă în fața unei oglinzi, încîntat, în ciuda ironiilor mele.

— Crezi că trebuie s-o păstrez?

— Cred că da. Darurile năpădesc în dimineața asta, iar dacă Galeazzo nu l-a păstrat pe al meu, tu, în schimb, trebuie să-l păstrezi pe-al lui Pier Luigi.

A ieșit fugind, dansînd, să li-l arate verilor lui. Nu mai părea, ca atunci cînd am intrat în Bologna, un falnic șoim mititel plin de o violență stăpînită, ci o pasăre de colivie luxoasă cu un penaj ușor albăstrui, de la o curte nobilă. Pînă și maniercle băiatului, bruște și agresive, începeau să se domolească și să se preschimbe în altele, catifelate, căutate, rod al subtilei metamorfoze ce se petrecea în el, ca urmare a constantei supravegheri de sine pe care o exersa acum, cînd avea o nouă și neașteptată conștiință a valorii sale, care-l obliga să se prezinte sub un aspect pe care-l considera mai rafinat, mai atrăgător, dar care, în realitate, era sub nivelul personalității ce i-o cunoscusem pînă atunci, pe cît de încruntată pe atît de bărbătească. Am înțeles atunci ce șubredă fusese armura psihologică pe care o purtase, din vremea prieteniei sale cu Girolamo pînă mai acum cîteva ceasuri, și cum e posibil ca bărbații foarte tineri, din pricina cîte unei influențe ce le deschide perspective neașteptate, să se modifice rapid, adaptîndu-se la situații pe care le ignorau sau le detestau și ai căror germeni se aflau prezenți în străfundurile ființei lor, gata să încolțească, chiar dacă ei înșiși nu aveau conștiința acestui fapt.

Am strecurat inelul pe degetul mic și m-am dus să mă îmbrac pentru ceremonie. Silvio, grav, fără să comenteze reacția Giulici, pe care i-o relatasem, mi-a potrivit blănurile pe spate și m-a ajutat să-mi pun mantia roșie și boneta ducală cu jumătatea de coroană. Aș fi vrut să mă vadă tata astfel, maiestuos ca un rege antic, însă e limpede că asta nu era nimic mai mult decît o fantezie, deoarece într-o astfel de eventualitate cel ce ar fi purtat mantie pe umeri și

coroană pe cap ar fi fost el. Şi, ca şi în alte dăţi, figura lui Gian Corrado Orsini mi-a apărut, o fracţiune de secundă, ceţoasă, apoi de îndată s-a destrămat fără ca eu să reuşesc s-o recuperez din misterioasa-i uitare.

* * *

Acel 24 februarie 1530 ar fi trebuit să fie una din zilele cele mai mari din istoria Bolognei, şi cu toate că aşa a fost din punctul de vedere al cronicii oficiale, n-a fost întocmai pentru noi, cei care am trăit-o, mai ales pentru cei ce nu ne-am lăsat tîrîţi de un entuziasm superficial. Lipsea, am spus-o deja, un ingredient care este de neînlocuit: căldura populară. Apoi, poate datorită unor dificultăţi care la Roma puteau fi depăşite, se observa, pe sub pompa umflată, o anume grosolănie administrativă a materialelor, un soi de poleială de suprafaţă ce se desprindea peste noapte, după încheierea spectacolului, odată smulsă hîrtia şi rupt cartonul. Dar s-a făcut tot ce se putea pentru ca încoronarea Maiestăţii Sale Împărăteşti să poată apărea, pentru nenumăraţii supuşi îndepărtaţi, într-o formă mulţumitoare, ba chiar impresionantă, cu multe nume sonore, multe veşminte alese şi ceremonii plictisitoare al căror ritual învechit proclama, în faţa lumii, continuitatea ereditară a dreptului divin ce reglementa succesiunea.

Cînd am ieşit cu însoţitorii mei, m-am îndreptat, în conformitate cu ceea ce era dinainte hotărît, către palatul papal şi imperial. Convergeau într-acolo, simultan, mulţime de prelaţi, principi şi cavaleri de toate naţiile, bogat înveşmîntaţi. Fantezia îmbrăcăminţii friza aiurea-la, deşi dovedea o anume canalizare a furorii anarhice din veacul anterior. Pantaloni strînşi pe picior şi pantaloni bufanţi, şalvari impunători, mîneci despicate ori căptuşite, pelerine, şireturi, panglici, capişoane, şaluri de zibelină, centuri, şliţuri înfumurate, platoşe extravagante, pălării fabuloase peste care plutea un stufăriş de penaje zbîrlite îi transformau pe bărbaţi în nişte animale himerice, în gorgone şi grifoni, ori în monştrii aceia cu care cartografii decorau deşerturile Africii şi Asiei. Dacă în zilele anterioare îţi trebuia o mare îndrăzneală să înaintezi prin gloată, dificultatea se înzecise pînă la a deveni imposibilitate în dimineaţa Sfîntului Matei, zi în care Împăratul împlinea treizeci de ani. Culorile delirau peste întinderea pieţei, datorită soldaţilor din Burgundia, îmbrăcaţi în catifea albastră, galbenă şi albă, ori a servitorimii cardinalilor, în violet închis şi negru; a cuverturilor şi vestoanelor din brocart, cu blazoane brodate;

a satinurilor, damascurilor, aurului şi argintului, panaşelor, valtrapurilor, stindardelor pe care tremurau acvila lui Carol şi crucea roşie a Ligii; a arbaletelor, lăncilor dichisite cu flori, fluierelor, tobelor şi bentiţelor lor; a emblemelor care atîrnau de ferestre şi care îi reţinea în loc pe curioşi. Te asurzea vacarmul. Nu conteneau o clipă trompetele şi nici ţimbalele, la acea Judecată de Apoi ce l-ar fi entuziasmat pe Bosch, căci forfoteau halebardieri, archebuzieri, lăncieri, arcaşi, arbaletieri, ospătari, grăjdari, studenţi, călugări şi, de asemenea, mult popor, ce se aciuia pe unde găsea loc liber sau unde nu-l găsea, şi peste care ploua cu lovituri, cărora le răspundea cu cuvinte grosolane. Din fericire, nu era cald. Într-un colţ al pieţei se frigea un bou întreg, umplut cu iezi, porci, iepuri şi păsări; iar hămeseala medievală, hămeseala şi mai veche încă, din timpul Cezarilor nesătui, contribuia la distracţie cu prestigiu-i bestial, încarnat în vita uriaşă ce se rotea în scînteierea jeraticului, în timp ce, alături de trupul ei burduhănos curgea fără încetare, din gurile a doi lei fixaţi într-un perete, şuvoiaie de vin alb, în vreme ce un altul, de vin negru, ţîşnea din pieptul unei acvile de piatră, iar din înălţimile palatului se zvîrleau mulţimii lacome: tarte, fructe, plăcinte, dulciuri şi nuci, care cădeau unele peste altele, împreună cu vasele. Dar, s-a făcut tot posibilul pentru ca petrecerea să fie nemaipomenită, fără să se exagereze cheltuiala. Pe măsură ce înaintam, cu riscul de a-mi pierde coroana, în dimineaţa în care Carol Quintul şi-o punea pe-a lui, am văzut, în aceeaşi piaţă, pe adevăratul erou al sărbătorii, pe uriaşul Antonio de Leiva, care tocmai se războise cu veneţienii şi trăia cerînd tot mai multe războaie în ciuda gutei care-i răsucea membrele, făcîndu-l să-şi oblojească în cîrpe durerea de la mîini şi de la picioare. Soldaţii lui îl aduseseră pe umeri şi de acolo, de sus, zvîrcolindu-se de durere, marele căpitan contempla, pe un fond de steaguri, ciocnirea cortegiilor multicolore ce se luptau să ajungă la zidurile palatului. Noi formam unul din aceste mii de cortegii diferite. Cu al meu, am ajuns în sfîrşit la ţintă, cu jumătatea de coroană stîlcită şi blănurile aproape smulse, asudînd în ciuda temperaturii scăzute. Ne-am separat la uşă, întrucît fratele meu şi verii trebuiau să mă precedă la locurile pe care ni le rezervaseră în San Petronio.

Înăuntrul palatului era tot atîta lume cît şi afară, doar că cea dinăuntru era de calitate mai bună. Nobilii şi ecleziaştii urcau şi coborau scările, se încrucişau în *cortile*, foarte zoriţi, fără să se salute, punîndu-şi cu greu în ordine ţinuta, întrebînd în stînga şi în dreapta fără nici o noimă de ace, piepteni şi vespasiene, dîndu-se brusc la o

parte întrucît credeau că cel ce cobora scările era chiar împăratul, cînd în realitate era vorba de marchizul de Aguilar sau de comandorul de Calatrava, ori de ducele de Nassau, atît de sclipitori, sau de Galeazzo Farnese, care își legăna burta falnică, lîngă fiul său Fabio, de Pier Luigi, care mi-a făcut cu ochiul, sau de ducele de Bavaria care behăia în germană și într-o latină cu totul îndoielnică. În cele din urmă, a ieșit papa în mare ținută, urmat de cincizeci și trei de episcopi și arhiepscopi, cardinali și magistrați din Roma și Bologna, în scînteierea cîrjelor arhierești și a mitrelor. Cortegiul papal a pornit înspre catedrală, pășind pe faimoasa pasarelă. Clemente VII mergea în scaunul portabil, balansîndu-se, ca și cum ar fi fost într-o barcă pe o mare de capete, de penaje și frunziș de iederă împletită cu steme de-a lungul lemnăriei. Bunicul se ținea de balustradă, împovărat de pelerina de ploaie. Îl sprijinea de partea cealaltă cardinalul dei Medici. Binecuvîntau în dreapta și în stînga, ca și cum ar fi tăiat aerul licărind de nestemate cu mănușile roșii. Schelele pîrîiau. Făceau trosc, trosc, trosc, iar Sacrul Colegiu își continua defilarea însoțit de isonul acesta neprevăzut. Bunicul și-a suflat nasul; în mînă i-a lucit batista de in. Jos, furnicarul aplauda slab, iar unii, pe care soldățimea nu reușea să-i localizeze, scoteau zgomote grosiere sau strigau lucruri neobrăzate.

După ce papa s-a oprit la altarul cel mare, cardinalii de Ancona și de Sancti-Quatro s-au întors să-l caute pe monarh, iar împăratul a apărut precedat de purtătorii însemnelor. Ducele de Bavaria purta globul pămîntesc. În urmă pășea Alessandro dei Medici, simulînd un calm nepăsător, însă, cu toate că era atît de negru, i se ghicea roșeața din obraji. Carol de Habsburg înainta cu coroana de fier pe cap, gătit în costumul în care-l picta Tițian. Marchizul de Cenete îi ținea poala hlamidei între două degete. Au pătruns pe pod — trosc, trosc, trosc, trosc — și furnicarul aplauda fără entuziasm. Paloarea împăratului era așa de mare că aveai impresia că însăși Europa ar fi pălit și că parcă peste America cea îndepărtată, peste munții săi, peste codrii și cîmpii, peste rîurile sale, s-ar fi extins o paloare prelungă, o burniță cenușie pe care zeii de aur o iscodeau uimiți. Cîțiva seniori au apucat-o la fugă prin piață, fără nici un pic de demnitate, ca să-și ocupe locurile în biserică. Eu, flancat de patru paji din suita mea, m-am aflat printre acești principi zoriți, ținîndu-mi poalele ca o muiere sau ca un monah și, apăsîndu-mi cu cealaltă coroana, ne făceam drum cu îmbrînceli. Strigam:

— Sînt Galeazzo Farnese! Sînt ducele de Bomarzo! Sînt Pier Francesco Orsini! Iar această ultimă precizare avea parcă un oarecare efect.

În acest fel am ajuns, vociferînd, chiar pe locul de sub pasarelă pe care mi-l rezervaseră Macrbale şi ceilalţi şi din care abia se vedeau cele ce se petreceau la altarul mare, pe care-l ascundea o coloană. Carol jurase deja, în faţa cardinalului Salviati, să apere Biserica Catolică. Acum îl dezbrăcau de veşmintele imperiale pentru a-i pune capa şi stiharul de canonic al Sfintei Maria delle Trei Torri din Roma, după cum era obiceiul la împăraţii din vechime. Asta s-a petrecut într-o capelă specială, din dreapta. Apoi suveranul a intrat în catedrală, unde l-au primit bunicul şi un alt cardinal foarte bătrîn. Hlamida lui trebuie să fi fost foarte grea, ca şi cum era căptuşită cu plumb, aidoma celor ale ipocriţilor pe care îi descrie Dante, şi se putea crede că bunicul şi însoţitorul său, ambii ramoliţi şi tremurînd din încheieturi, se aflau acolo ca să-l ajute să susţină povara înspăimîntătoare, deşi eu nu ştiu cine pe cine ajuta în răstimpul cît cei trei păşeau pe pod, sufocaţi, dar cel mai probabil era că cel tînăr, chiar dacă era împărat, adăuga ostenelii împovărătoarei învelitori pe aceea pe care i-o pricinuia faptul că mergea trăgîndu-i pe cei doi bătrîni agăţaţi de enormul veşmînt din brocart selipitor. Au defilat foarte încet pe deasupra capetelor noastre, trosc, trosc, trosc, trosc, ca trei melci colosali. În scena din spate, între lumînări şi tămîie l-am zărit pe papa, rugîndu-se în genunchi. Din cînd în cînd, îşi scotea şi-şi punea la loc ochelarii, ca să citească textele, şi atunci, strălucirii altarului şi acelor ce oficiau li se adăuga un fulger scurt, ceva asemănător zborului unei insecte luminoase împrejurul pontifului. S-a auzit un bubuit şi pasarela a cedat, dărîmîndu-se în parte peste noi.

Pe mine m-au salvat coloana care mă enerva atîta... şi făgăduiala horoscopului meu. Printre vaiete de durere cîţiva oşteni din gardă s-au prăbuşit în gol, trăgînd după ei bucăţi de grinzi. Mateo, Orso şi Sigismondo au scăpat nevătămaţi, ca prin minune. A murit un cavaler flamand şi s-au înregistrat mulţi răniţi. Pe Macrbale l-au izbit nişte fragmente din cornişă, care-l doborîră scăldat în sînge. Diavolul Amon îi recomandase să se păzească, în cunoştinţă de cauză. În vreme ce verii mei îl ajutau, iar Sigismondo îşi curăţa cu mîneca bereta-i terfelită, darul lui Pier Luigi, acolo, sus, i-am văzut, într-un nor de praf, de parcă pluteau deja în atmosfera nemuririi cereşti, pe împărat şi pe cei doi cardinali. Carol Quintul, impasibil, îşi întorsese faţa gravă să aprecieze dezastrul. Falca-i lungă se mişca de parcă s-ar fi rugat. L-a bătut pe umăr pe bunicul meu, îmbărbătîndu-l, şi-a potrivit pelerina şi au reluat procesiunea. Matteo mi-a spus că lui Macrbale

i se fracturase un picior şi am poruncit ca el şi Messer Pandolfo să-l conducă acasă la medicul care ne găzduia. Era complicat să-l găseşti pe omul acela în îngrămădeală, dar nu aveau încotro. Au ieşit bombănind, mai ales Pandolfo, care plănuia să descrie ceremonia în hexametri latini.

Au transportat victimele, au degajat şi măturat dărîmăturile, ceea ce mi-a fost de folos ca să cîştig cîţiva metri mai în faţă în catedrală, şi s-a restabilit calmul. Un vecin a prezis că dezastrul, ce putea fi cu mult mai grav, însemna că nici un alt împărat nu va mai fi încoronat, întrucît Habsburgul, după ce reuşise să treacă le întrerupea drumul celor ce veneau în urmă. Au continuat să se desfăşoare apoi ritualurile: oferirea unui nou sceptru şi a veşmintelor de diacon; miruirea de către cardinalul Farnese; sărutarea dintre Clemente şi Carol; prezentarea însemnelor... Ambasadorul din Veneţia a adus vasul pentru spălarea mîinilor şi preoţii au cîntat epistola de rigoare în latină şi în greacă.

Mai multe persoane s-au îmbulzit în faţă, ascunzîndu-mi cu totul vederea spectacolului, căci, fiind scund, oricît de mult mă întindeam distingeam doar o perdea neagră de capete. Asta a pus lemne pe focul nervilor, care mocneau de cînd am văzut modesta poziţie ce-mi fusese rezervată în cortegiu. Cu cine credeau că au de-a face feciorii ăştia de mame denaturate? Era destul să am cocoaşă ca să uite de serviciile aduse de familia mea, timp de secole, cauzei Bisericii? Era din cauza tradiţiei mele guelfe? Să fie de vină repartizarea locurilor, lăsată în sarcina secretarilor ghibelini ai împăratului? Zărisem, totuşi, seniori aparţinînd cercului cel mai strict papal, amici ai tatei, în primele rînduri. Şi-atunci? Dar papii Orsini: Ştefan, Celestin, Paul, Nicolae? Şi sfinţii? Martirii? Împărătesele? Şi regina Neapolelui? Sau cei treizeci de cardinali Orsini care culminau chiar cu bunicul meu, căruia îi revenea un rol atît de important în ceremoniile pe care nepotul lui nu izbutea să le vadă? Oare nu eram eu ducele de Bomarzo? Oare nu eu, cu sau fără cocoaşă, eram ducele de Bomarzo?

Am declarat, cu voce destul de tare ca să se audă în jur (întrucît mîhnirea nu-mi anula resorturile prudenţei şi nu-mi convenea să-l provoc pe faţă pe împărat care, cîteva ore mai tîrziu, avea să mă ungă cavaler şi de care depindea în parte destinul meu), că mă neliniştea fractura fratelui meu şi am părăsit biserica San Petronio care, din pricină că purta numele unui scriitor roman dandy — pe lîngă cel al unui venerabil episcop bolognez — era întru totul pe gustul spiritului meu de poet aristocratic, ameţit de snobism retoric. Am ieşit prin naosul cel mare, ţanţoş, agale, ca şi cum tocmai mă încorona-

seră, escortat de Orso şi de Sigismondo. Mai era mult încă pînă cînd să se termine protocolul. Nu se ajunge împărat cu una cu două. În acel moment, papa îi înmîna lui Carol Quintul floreta scoasă din teacă, psalmodiind în latină: „Primeşte cuţitul, dar sfînt al lui Dumnezeu, cu care să învingi şi să sfărîmi pe duşmanii Dumnezeului lui Israel". Dumnezeul lui Israel! Mereu era vorba de evrei în aceste formule. Am strîns inelul lui Benvenuto Cellini şi am răşchirat cealaltă mînă fină pe lanţul de aur ce îmi atîrna pe piept. Eu eram un roman, ca Petroniu.

* * *

Mulţimea aştepta în piaţă întoarcerea împăratului. Se ştia că după obicei, se vor zvîrli monede bătute recent, iar săracii se-ncălzeau la soarele care decora palatul şi care, ca un incomparabil miniaturist, puncta într-o gradare îngrijită nuanţele, mergînd de la tonalităţile sobre ale pereţilor, decupate în planuri ample, pînă la infimele amănunte pierdute în labirintul policrom al armelor şi costumelor. Unii înfometaţi dădeau tîrcoale boului ce se rotea impunător, străbătut de un proţap mare cît lancea lui Briareu, iar alţii începuseră să mănînce ce li se arunca de pe la ferestre ori cumpărau merinde de la vînzătorii ambulanţi, care circulau strigîndu-şi în gura mare marfa: prăjituri, brînzeturi şi şunci. Un bufon maimuţărea, cu o diademă de tinichea, sub un pridvor, riturile ce aveau loc în San Petronio. Studenţii rîdeau în jurul lui, pînă ce soldaţii împrăştiară grupul. Mi-au adus calul şi am început să traversez piaţa agale. Orso îl trăgea de hăţuri. Nişte vagabonzi, văzîndu-mi jumătatea de coroană, au dat fuga să cerşească, arătîndu-mi bubele din poemul lui Girolamo Fracastoro. Hotărîsem să mă postez într-un loc convenabil, ca să asist în voie la defilare, fără ca cei ce-o alcătuiau să mă observe, cînd, în larma milogilor, am distins un lătrat scurt pe care mi s-a părut că-l recunosc, deşi nu am reuşit să-l localizez; un lătrat ascuţit, întretăiat, năzuros, de animal mic obişnuit cu răsfăţul. Am căutat cu ochii, de la înălţimea şeii, privind printre copite şi picioare, şi Orso, arătîndu-mi-l, l-a cules şi l-a ridicat pe cel ce scotea chelălăiturile obraznice. Imediat am înţeles ce era ghemotocul acela alb, înfofolit şi furios: căţelul maltez al Pantasileei. Un trandafir a căzut la picioarele mele, ca atunci cînd fugeam din Florenţa şi mi s-a părut ca prin minune că maşina Timpului dăduse înapoi şi relua proiecţia unor imagini şterse, căci, graţie magicei virtuţi a acestei flori şi a acestui cîine, iviţi dintr-o imagine trecută, mi se părea că mulţimea

tumultoasă, ce se îmbulzea la dreapta şi la stînga pe toată întinderea pieţei, nu aştepta ieşirea lui Carol Quintul din San Petronio, ci o pîndea pe aceea a Medicilor, surghiuniţi din palatul lor florentin.

Am ridicat ochii şi, la fel ca în urmă cu patru ani, am văzut-o pe o terasă acoperită, pe parapetul căreia păşeau doi păuni, pe Pantasilea. Mă chema cu grimase graţioase; mă ruga să-i restitui maltezul favorit. Am luat în braţe căţelul şi le-am spus verilor mei să-mi ia calul şi să nu se mai ocupe de mine, dîndu-le întîlnire la hotelul nostru, şi am intrat în casa prostituatei. Supărării recente pe care mi-o cauza faptul că fusesem lăsat la urmă în ordinea ierarhiilor încoronării, i se adăuga din această clipă ciuda astălaltă, cea veche, care îmi tot dădea ghes în amintire şi accentua, în locul aspectelor vesele ale contactului nostru fugar — frumuseţea cărnii goale a curtezanei, jocurile şi îndemînarea instigărilor ei profesionale, rămase fără rezultat în cazul băiatului ce eram pe atunci — nefericitele reminiscenţe ale acelei întîlniri, încă vii în sufletu-mi ultragiat şi răzbunător: rîsul, batjocura, gluma macabră a dulapului plin de rămăşiţe omeneşti, de schelete, de şopîrle, de lichide oribile, de toate acele ustensile erotice procurate de la vrăjitoare. Ea o uitase, fără îndoială, sau nu-i dădea importanţă. Trecuseră, de atunci patru ani şi nenumăraţii bărbaţi care se tăvăliseră cu rîndul peste trupul ei, în acest răstimp, s-au străduit, desigur, să-i şteargă mărunta-i amintire, una dintre multe altele. De altfel, cînd s-a petrecut asta, eu eram un băieţandru fără experienţă în vreme ce, în 1530, eram ducele de Bomarzo, o persoană distinsă, o entitate aparte, responsabilă, cunoscută, puternică (în pofida opiniei secretarilor lui Carol Quintul), demnă de orice laudă. Am sesizat imediat deosebirea situaţiei.

A înaintat spre mine în sala vastă, goală, şi mi-a întins braţele, dîndu-mi a înţelege că ştia de moartea tatei şi a fratelui meu şi de ascensiunea mea la titlu. Părea şi mai frumoasă, căci de la o săptămînă la alta deprindea noi sulemeneli. Părul roşu, descoperindu-i fruntea, atîrna pe ambele laturi ale feţei în cîrlionţi fini, prinşi în turcoaze transparente, care-i marcau albeaţa tenului şi ochii verzi, scînteind ca nişte insecte. Îşi mişca trupul armonios cu mai multă gravitate, cu mai multă încetineală decît înainte sau, cel puţin, am avut impresia că în cei patru ani scurşi de atunci îşi dăduse seama de avantajele ce puteau fi obţinute, în a-şi pune în evidenţă calităţile fizice, printr-un mers languros. Poate asta-i era cadenţa ce o folosea în relaţia cu seniorii opulenţi chiar de pe vremea cînd se afla la Florenţa, dar la prima noastră întrevedere nu mă judecase demn de atîta nobilă desfăşurare, în vreme ce acum — acum, cînd eu aveam

optsprezece ani și eram duce — îmi dedica ce avea mai bun în repertoriul ei de pantomimă. M-a sărutat și dulcea apăsare a buzelor ei groase îmi trezi amintirea vechii senzații dureroase. A luat cățelușul și l-a sărutat cu același entuziasm; apoi a bătut din palme și, la porunca-i, o femeie a adus vin și dulcețuri. Mi-a sugerat să-mi scot coroana și mantia și așa am făcut, aproape cerîndu-mi scuze, deoarece, preocupat doar de revenirea dureroasă a mînici mele, nu percepusem grotescul posturii mele, a aspectului meu de cocoșat travestit în rege din cărțile de joc, care contrasta, prin înțepeneala-mi de marionetă, cu dezinvoltura unduioasă a prostituatei, atît de minunat vitală în artificiozitatea ei. Ne-am așezat pe niște sofale orientale mari, din cele care-i plăceau atîta, și mi-a turnat vin dintr-o cană.

— Avem timp, mi-a spus. Excelența Voastră va putea aprecia spectacolul de la fereastra mea. Cum de nu vă aflați la San Petronio?

Am mințit-o că părăsisem Catedrala pentru că mă incomoda aglomerația excesivă. Nu i-aș fi mărturisit adevărul chiar de m-ar fi pus la cazne: faptul că ieșisem de acolo jignit de nedreapta poziție modestă a locului meu. Am întrebat-o de cînd se găsea la Bologna și mi-a răspuns că de o lună. Venea direct de la Florența. Și lumina ochilor ei verzi se adumbri, povestindu-mi peripețiile plecării din orașul asediat.

— Era imposibil să scapi. Am încercat toate mijloacele posibile, pînă ce, cu destul risc și folosind pe una din servitoarele mele care-l cunoștea, am reușit să intru în vorbă cu un căpitan al principelui de Orange. Vai, domnule duce! Nu vă închipuiți momentele groaznice prin care am trecut! Toată tevatura ca să-nșel santinelele, cuvintele acelea grăbite, acele pipăieli în semiobscuritatea zidurilor! În sfîrșit, am aranjat cu el ca, tocmai în schimbul colierului superb pe care mi-l dăruise Excelența Voastră și care, apoi am aflat-o, era un dar al cardinalului, bunicul vostru, să-mi faciliteze fuga. Ceea ce îngreuia operațiunea era că pentru nimic în lume nu m-aș fi resemnat să-mi părăsesc păunii: chiar dacă era vorba de o pereche tot voiam să-i iau cu mine. Căpitanul a rîs, gîndindu-se că era un capriciu al unei femei țicnite și a sfîrșit prin a accepta. Așa că într-o noapte, foarte tîrziu, mi-am înnegrit cu funingine obrajii, mi-am pus îmbrăcăminte de țărancă, mi-am făcut o legătură cu giuvaerurile mele, pe care le-am strecurat sub fustă, mi-am pus păunii în două coșuri mari de răchită, ce poruncisem să-mi fie pregătite, legîndu-le ciocurile ca să nu țipe, am pus acolo și prisma de cristal concepută de Messer Leonardo

da Vinci şi, aşezîndu-mă cum am putut pe un măgăruş, cu un coş de fiecare parte, am întreprins mai mult moartă decît vie cea mai groaznică aventură a existenţei mele.

În timp ce perora, vedeam, suspendat pe tavan, celebrul poliedru ce se rotea delicat, adunînd pe feţele sale irizate tremurul luminilor. Era poliedrul Divinei Proporţii al lui Fra Luca Paccioli, cel ce rezuma în exactitatea raporturilor sale armonia de aur, ca un simbol al echilibrului dirijat al Renaşterii, iar această prezenţă, ce ar fi trebuit să mă liniştească prin mesajul său cadenţat, accentuă amara animozitate ce mă rodea, întrucît mi-a răscolit în minte imagini îndepărtate pe care le uram, de eşec şi dispreţ, al căror zbucium mă însoţise de-a lungul timpului ori de cîte ori le-am evocat.

— Căpitanul, a continuat Pantasilea fără să-mi sesizeze reacţiile, aspira la ceva mai mult decît colierul cu safire al Excelenţei Voastre, pentru ca să-mi permită fuga. Era o brută. A trebuit să mă ofer nu numai lui ci şi altor trei dintre soldaţii lui, înainte să-mi încuviinţeze trecerea prin taberele duşmane. Veţi fi înţeles, Excelenţa Voastră, că am fost de acord cu toate. Cîteva ore mai tîrziu, scîrbită, salvîndu-mi nu ştiu prin ce minune giuvaericalele, dat fiind locul unde erau puse, mă găsesc la adăpost de orice pericol. De atunci, singura-mi ambiţie rămînea să ajung la Bologna unde aveau să-l încoroneze pe împărat.

M-am gîndit, ascultînd-o, la Porzia Martelli. Şi ea visase să ajungă în acest oraş care atrăgea femeile plăcerilor din Italia, pe care cu le întrezărisem vesele pe la ferestre, în jurul seniorilor cei mai bogaţi din lume.

— Cînd mă opreau pe drumurile înzăpezite, îi tot dădea înainte prostituata, şi voiau să-mi fure păunii, căci îmi mînjisem în aşa hal mîinile, faţa şi părul că pe nimeni nu mai ispitea să pretindă altceva de la mine, îi potoleam pe vagabonzi prevenindu-i că fuseseră cumpăraţi de către seniora marchiză de Mantova şi că, dacă mi-i luau, ca şi-ar fi dat toată osteneala să-i găsească pe răufăcători, căci un păun nu-i ceva care se poate ascunde uşor. Nu-şi închipuiau că sub fusta mea ascundeam podoabe mult mai de preţ... şi să nu creadă Domnia Voastră că fac aluzie la farmecul meu personal! Aşa mi-am salvat păunii şi ceea ce îmi aparţine şi aşa am apărut la Bologna, într-o seară. Am închiriat acest palat; am luat o servitoare, căci împrejurările nu permiteau pentru moment mai multe; m-am instalat, l-am anunţat pe cardinalul dei Medici şi pe alţi

prieteni, apoi — a izbucnit în rîs, cu admirabilul ei rîs în triluri —, apoi, după ce știrea s-a răspîndit prin oraș și m-au recunoscut, oamenii de bine au dat fuga ca și la Florența... Sînt o femeie practică. Singura pierdere de care îmi pare rău este colierul domnului duce. Domnul duce a crescut foarte bine. Și ce chip concentrat și perfect aveți!

Buzele mele i-au retezat ultima frază. Am răsturnat-o acolo, peste perne; i-am sfîșiat rochia, care, în ciuda rigorilor anotimpului, continua să fie vaporoasă și-i dezvăluia grația suavă și studiată a trupului; i-am zgîriat sînii sulemeniți; am posedat-o, biruitor, astupîndu-i gura ca să nu țipe, împletindu-mi picioarele între ale ei, ca să-i împiedic izbiturile genunchilor, revanșîndu-mă, scuturîndu-mă de vechi nerecușite și de timiditate. Pe mine călărea cocoașa mea, care-și lua, de asemenea, revanșa. Cățelul lătra împrejur, ca și cu prilejul celălalt. Avînd-o atît de aproape, i-am zărit cicatricea pe care o datora lui Benvenuto Cellini, înroșită de eforturi, și rețeaua fină de zbîrcituri ce-i cobora înspre laturile gurii, se prelungea spre tîmple și-i marca foarte ușor netezimea frunții albe.

— Ești bătrînă, Pantasilea, am murmurat.

Am rămas îmbrățișați, contopiți, gîfîind.

— De ce-ai făcut asta, Orsini? a bîiguit. Ți-aș fi cedat de bună voie.

— Ești bătrînă, Pantasilea, ești numai zbîrcituri.

Și-a eliberat o mînă și m-a pălmuit:

— Lașule, cocoșatule, porcule!

Văzduhul răsuna de parcă ar fi explodat orașul. Trăgeau cu tunurile și archebuzele; răsunau trompetele, instrumente demente; clopotele au început să dănțuiască în cinstea fiului Celui Frumos și al Celei Nebune, moștenitorul lumii. Papa și împăratul se-ndreptau înspre portalul de la San Petronio.

— Vîn deja! și ochii Pantasileei străluciră de entuziasm. Hai la fereastră!

— Imperiu, Imperiu! Spania, Spania! urlau legionarii lui Antonio de Leiva.

Am reținut-o încă sub greutatea mea:

— Ți-amintești cînd m-ai pus în fața dulapului tău plin de scîrnăvii, la Florența?

— Nu-i adevărat! N-am avut niciodată un astfel de dulap! Nu-i adevărat!

I-am astupat iarăși gura și am tîrît-o pe coridoare. Îmi mușca degetele și hohotea printre sughițuri:

— Cocoșatule, broscoi rîios!

Ochii îi aruncau fulgere verzi, atît de verzi încît m-am gîndit că erau două insecte răufăcătoare și că vor țîșni zburînd prin galeriile întunecoase. Încă nu mă săturasem, încă mai voiam să mă răzbun, cu o obsesie atît de puerilă, atît de proprie unui adolescent, că, dacă o consemnez, cu rușine, în aceste pagini este fiindcă mi-am făgăduit să redau fidel aceste amintiri, pînă și în cele mai stupide amănunte. Am descoperit, în sfîrșit, ce căutam, o încăpere interioară, fără ferestre. Ea își dorise să asiste la defilarea imperială; poate ca să se arate în fața prietenilor ei, de la fereastră, între păuni; poate ca să-i strige pe unii dintre cei mai importanți, așa cum se cuvenea unei tîrfe de asemenea rang. Ei bine, n-avea s-o facă: nici ei n-aveau s-o vadă pe Pantasilea, nici Pantasilea n-avea să vadă nimic. De servitoarea ei nici urmă; fugise sau se afla la ușă. I-am dat un brînci curtezanei, am încuiat-o și m-am întors în camera de primire. În vacarm izbiturile și țipetele Pantasileei se pierdeau. M-am suit pe un scăunel, am smuls cristalul magic din tavan și l-am făcut țăndări de dușumea. Marmorele, pardoselii reverberară ca și cînd s-ar fi abătut peste ele o ploaie de diamante. Apoi, pe jumătate ascuns în tapiserii, m-am dus la fereastră. Lîngă mine scheuna cățelul maltez, boldindu-mă cu ochișorii negri, arătîndu-și colții.

Splendoarea triumfului culmina pe esplanadă. Papa, pe un cal turcesc, iar împăratul pe unul alb, împodobit cu mult fast, unul cu tiara, iar celălalt cu coroana, înaintau sub un baldachin susținut de floarea nobilimii. În frunte mergeau membrii familiilor cardinalilor și ai principilor, de asemenea, călări. Rudele Medicilor și ale lui Carol Quintul, cu țesăturile de aur ale culorilor și uniformelor lor; cei patruzeci de consilieri comunali din Bologna și doctorii colegiilor; gonfalonierul Justiției; stindardele papei, cele ale împăratului și ale Romei; trompetiștii, toboșarii, cele patru iepe ale Prea Fericirii Sale; colegiul avocaților consistoriali din Roma; clericii, acoliții, cubicularii; după aceea, Sfintele Taine, pe o iapă cu valtrap la gîtul căreia atîrna un clopoțel și pe care o preceda un ierodiacon, suit pe un măgar, cu o lanternă de cristal; doisprezece cavaleri cu făclii de ceară aprinse înconjurau trupul Domnului Nostru; urmau cei de o seamă cu mine, principii, ducii, conții, marchizii, baronii, căpitanii din nemărginitul imperiu,

între paji și lachei de o frumusețe înfumurată, iar ei — principii — frumoși de asemenea, chiar și cei urîți, chiar și bătrînii și senilii, împodobiți cu atîtea lanțuri de aur, atîtea hățuri împerlate și scărițe de aur, atîția ochi de vultur, atîta păr cîrlionțat, toată frumusețea marțială a Italiei, Spaniei, Germaniei, Franței, Flandrei și Ungariei; apoi arbaletierii cu buzdugane și conducătorii de oști ai lui Carol Quintul, ai lui Francisc I, Henric VIII, Carol III de Savoia, cel ce își aroga pretenții la tronul Ierusalimului; cei ce risipeau pumni scînteietori de monezi sunătoare și făceau să se învălmășească mulțimea; cardinalii, doi cîte doi, cu mulți servitori după ei; bunicul, falnic ca în anii lui războinici, făcîndu-mă fericit, aproape să plîng de mîndrie; cei patru principi purtători ai însemnelor supreme; baldachinul, plutind deasupra papei și a împăratului, acesta din urmă fiind tot timpul extrem de palid, ca și cum coroana i-ar fi fost de spini; ambasadorii, prelații care nu erau cardinali; în sfîrșit patru companii de oșteni. Gloria efemeră și splendidă a lumii străbătea Bologna, ca și cum în ea s-ar fi revărsat un rîu de metal sclipitor care vălurea în soare. I-am zărit pe Tițiano desenînd într-un caiet, întorcînd paginile cu repeziciune; pe Galeazzo, care se impunea prin maiestatea trupului său imens și dur; pe verii mei, care dintr-o dată mi s-au părut frumoși ca niște idoli de bronz; pana albastră a lui Sigismondo flutura, însă el mergea, ceva mai în față împreună cu Pier Luigi Farnese. Au început să hărtănească boul, iar gurile salivau pofticioase, mulți se îmbrînceau la șuvoaiele de vin. Unul din păuni și-a desfăcut coada și nu am mai văzut o parte din piață. Dacă m-aș fi încumetat, l-aș fi aruncat peste mulțime. Oricum, am disprețuit superstiția și, fără să mă abțin, am exclamat:

— Imperiu! Imperiu!

M-am rușinat din cauza prosticii mele. Ar fi trebuit să strig să trăiască papa, ca un guelf ce eram. Am zîmbit, mi-am pus bereta, privindu-mă o clipă în fața oglinzii, și am coborît scările.

În *cortile* la Pantasilea se refugiase, printre alții, un ungur ce ducea un urs legat de lanț. M-am apropiat prea mult și fiara a mormăit. Înflăcărat de euforia spectacolului estetic la care tocmai asistasem, cît și din pricina lașei revanșe pe care abia mi-o luasem, am întins o mînă, am atins blana aspră, deși omul mă prevenise să iau seama, și am ținut-o acolo cîteva clipe, mîngîindu-i spinarea caldă. Ursul s-a ridicat în două labe salutîndu-mă, iar cei ce priveau au aplaudat. Poate că animalul fusese bine domesticit sau poate

că nu era altceva decît un amărît de urs, blînd ca o oaie, dar se putea să-şi fi recunoscut fratele, pe cel *editus Ursae*, pe ursuleţul Orsini în faţa căruia urşii susţineau în palate şi parcuri, blazonul cu floarea familiei.

* * *

Sfatul bunicii, fractura lui Maerbale, dovezile de cordialitate ale lui Galeazzo Farnese şi răzbunarea pe care presupuneam că o obţinusem asupra înfumurării Pantasileei, ce îmi ştergea umilinţe mai vechi, m-au incitat să fac un pas pe care nu l-aş fi cutezat în alte împrejurări, către care m-a împins şi euforia pe care o încercam în urma ceremoniei spectaculare la care asistasem — întrucît nimic nu mă tulbura mai mult decît frumuseţea somptuoasă, ce nu reuşea însă să dreagă arbitrariul apercierii date de organizatorii protocolului unui membru de vază al uneia din cele două stirpe — Orsinii şi Colonna — cărora le aparţineau pretendenţii de drept la mandatul pontifical. De îndată ce bunicul s-a întors de la San Domenico, unde împăratul armase pe cîţiva cavaleri, m-am dus să-l felicit pentru ţinuta din timpul ceremoniei şi să-i sugerez să ceară lui Galeazzo Farnese mîna fiicei lui, Giulia, pentru ducele de Bomarzo. Cardinalul, reîntinerit de imboldul pompei, m-a ascultat în tăcere, s-a scărpinat în cap, m-a privit ţintă şi mi-a răspuns:

— Aşa am să fac, dacă asta doreşti. Acum, prin condiţia ta, eşti liber să alegi. Dar înainte mă voi consulta cu Prea Fericirea Sa şi cu cardinalul Farnese. Dinspre partea mea, îţi aprob intenţiile. Deie Domnul să se-mplinească, fiindcă arăţi multă judecată şi coacere la minte. Fata e plăcută, bogată, dintr-o familie cunoscută şi în ascensiune. Poate că unchiu-său dinspre bunic o să fie viitorul papă... Sau poate că o să fiu chiar eu, căci asta face parte din planurile cele mai tainice şi mai înalte ale Divinei Providenţe. Oricum, alianţa este bună deoarece, fie de-ai să-l ai papă pe bunicul tău, fie pe unchiul nevestei tale, asta va fi tot spre o mai mare glorie pentru Bomarzo. Chiar acum mă duc să-l văd pe Sfîntul Părinte.

În după-amiaza aceea, un paj mi-a adus ştiri de la el: Franciotto Orsini luerase cu o repeziciune care dovedea că, atunci cînd era sub efectul entuziasmului, îşi domina reumatismele mintale. Atît papa cît şi cardinalul-decan îi dăduseră încuviinţarea, iar Galeazzo, dacă nu răspunsese definitiv, lăsase totuşi speranţe ce erau aproape promisiuni.

Bucuria m-a lăsat aproape buimac. Mă simţeam bărbat serios, luînd hotărîri grave. I-am scris bunicii, anunţîndu-i demersurile ce se conformau înţelepciunii sfaturilor sale şi m-am decis să-i trimit scrisoarea, odată cu trăsura ei, prin Maerbale, Messer Pandolfo, Orso, Matteo şi o escortă alcătuită din jumătate din oştenii mei. Pe Sigismondo îl păstram lîngă mine, fiindcă simţeam că o să-mi fie folositor graţie influenţei lui asupra lui Pier Luigi, vărul tatălui doamnei mele. Maerbale şi ceilalţi Orsini au încercat să protestez, dar s-au izbit de inflexibilitatea mea. Învăţasem să dau porunci irevocabile şi mă miram singur de aceasta. De altfel, piciorul imobilizat al fratelui meu cerea odihnă şi îngrijire în casa noastră. Argumentul, care-mi venise la ţanc, nu admitea discuţie, fiind de nezdruncinat. Mă debarasam astfel de nişte însoţitori de care n-aveam nevoie şi de un posibil rival periculos. Au îngrămădit bagajele şi au plecat ascunzîndu-şi nemulţumirea. Messer Pandolfo m-a sfătuit ca, pornind de la spusele lui Vergiliu — care-i imita pe Homer şi pe Hesiod, în descrierea făuririi eroilor —, cum că Vulcan, Stăpînul Focului, i-a făurit lui Enea, la insistenţa Venerei, un scut pe care a încrustat întreaga istorie a Italiei şi a triumfurilor romane, ar fi interesant ca şi eu să-i sugerez împăratului — a cărui bunăvoinţă faţă de mine o exagera măgulitor — să pună să se graveze un scut pe care să figureze în întregime defilarea încoronării lui, nefiind de închipuit ceva mai minunat. L-am ascultat gîndindu-mă aiurea. Continua să-mi vorbească prin ferestruica rădvanului, cînd am făcut semn vizitiului să dea bice cailor. Porniră într-un nor de praf şi de citate din *Eneida*.

Prin Silvio da Narni am aflat cum că păpuşile întocmite potrivit experienţelor vraciului din Carcassonne începeau să acţioneze binefăcător. Recunosc că, după atîta du-te-vino, uitasem de figurinele unse cu salivă şi sîngele nostru. Porzia îi dăduse întîlnire lui Silvio chiar pentru noaptea aceea, asigurîndu-l că reuşise să-l liniştească pe frate-su. Dacă un slăbănog fără vlagă, cu părul ca paiele, dobîndea aşa curînd izbînda-i uşoară, de ce n-ar obţine-o şi ducele de Bomarzo? Poate că păpuşa mea se odihnea lîngă inima Giuliei şi-i transmitea o tulburare prielnică.

De puţine ori m-am simţit aşa de vesel ca atunci. Am dăruit un giuvaer al lui Girolamo lui Sigismondo, iar lui Silvio o pungă cu patru monezi de aur. Apoi, ajutat de vărul şi secretarul meu, m-am grăbit să merg la ceremonia la care Carol Quintul avea să mă ungă cavaler şi care avea să se desfăşoare după-amiază. În realitate, nu m-am conformat rînduielii. Ar fi trebuit să petrec

noaptea care preceda evenimentul într-o biserică, să mă spovedesc şi să mă împărtăşesc. N-am făcut nimic din toate astea. Am luat drept spovedanie şi împărtăşanie scurta-mi conversaţie retrospectivă avută cu cardinalul Orsini la Forli, cînd m-au crezut otrăvit, iar tatăl mamei îmi făcuse peste frunte semnul crucii şi murmurase cuvintele iertării celei dumnezeieşti; maslul pe care l-am primit atunci, aproape fără să-mi dau seama, căci atît de rău mă simţeam, l-am socotit suficient pentru a îndeplini cele rînduite. Mărturisirea păcatelor săvîrşite pînă atunci rămînea pentru altădată. Eu eram de părere că-mi prisoseau meritele pentru a fi făcut cavaler. *Eram* cavaler; iar privitor la acest fapt mă înţelegeam direct cu Dumnezeu. Cine are printre strămoşi patru papi şi optsprezece sfinţi nu poate fi tratat ca un oarecare. Dacă mă supuneam jocului ceremonialului, o făceam ca să mă conformez obiceiului precum străbunii mei, căci nu se cădea ca lipsa mea de prejudecăţi să stea împotriva anumitor practici fundamentale pentru lumea în care trăiam, şi pentru că, fiind Carol Quintul cel ce îndeplinea consacrarea — conjunctură cu totul excepţională şi de prestigiu —, avea să mi se dea mai mare credit, nu atît printre egalii mei cît în faţa celor din Bomarzo şi printre aceia al căror snobism ia seama mai cu plăcere la astfel de fleacuri. De altfel, era vorba chiar de propriu-mi snobism: îmi plăcea să-l facă însuşi Carol Quintul cavaler pe ducele de Bomarzo; mi se părea că asta se încadra perfect regulilor echităţii şi ştergea proasta impresie a nesocotirii poziţiei mele ierarhice la încoronarea imperială. Respectiva satisfacţie îmi era umbrită de o neplăcere: eram obligat, pentru a doua oară, la o expunere — şi încă într-o împrejurare importantă — a cocoaşei mele, înaintea monarhului şi a curţii sale, expunere asociată cu atingerea diformităţii mele de către Carol Quintul; acel gest cu floreta rînduit de un formalism de mai multe ori secular putea aduce cu unul de indicare a cocoaşei mele. Bunicului avea să-i revină la ceremonie însărcinarea de naş. După cerinţele ritualului, ar fi trebuit să vegheze împreună cu mine, în timpul nopţii, în biserica San Domenico — tocmai în noaptea pe care am petrecut-o agitat, citind *Syphilidis* şi spionînd reîntoarcerea lui Maerbale şi a lui Silvio din casa tîrfelor unde au descoperit-o pe Porzia —, însă l-am convins că, din pricina vîrstei sale prea înaintate şi a sănătăţii şubrede, nu se cădea s-o facă, fiind mai folositor să-şi păstreze firavele-i puteri pentru munca istovitoare ce i-o rezervau în San Petronio, asigurîndu-l că verii mei

puteau să-l înlocuiască. Cardinalul şovăise, dar sfîrşise prin a accepta argumentele. Nici el nu acorda prea mare importanţă etichetelor cavalereşti. Ca militar ce fusese, era de părere că în război se fac cavalerii şi nu prin temeneli, şi tare se-ndoia că eu aveam să-mi împletesc vreodată laurii războiului pe spada virgină pe care aveau să-mi-o încingă.

La căderea serii, deci, cu Sigismondo şi şase bărbaţi care duceau torţele, m-am îndreptat spre palat. Silvio îmi ceruse voie să nu ia parte la ceremonie, care coincidea cu întîlnirea lui cu Porzia şi, deşi aş fi preferat să mă vadă cum mă purtam în faţa împăratului, nu i-am schimbat planurile ca să nu tragă concluzia că acordam prea mare importanţă ceremoniei.

Ca întotdeauna, se afla multă lume la reşedinţa împăratului. Alţi seniori, ca şi mine, aveau să fie investiţi de mîna monarhului, şi am aşteptat printre ei, într-o încăpere vecină cu aceea în care Carol Quintul termina de mîncat, de unde îl zăream pe Cezarul care, aşezat singur la masă, îşi etala nemaipomenita-i lăcomie, în vreme ce marii seniori se dădeau de ceasul morţii să-l servească. Într-o parte tăifăsuiau cîţiva bărbaţi de vază, printre care se aflau bunicul, episcopul de Malta, cancelarul Germaniei, cardinalul Anconei şi Alessandro dei Medici, care se vîra tot timpul acolo unde se găsea suveranul. Prezenţa mea stîrni oarecare curiozitate. Mai mulţi dintre vecinii mei avuseseră de-a face cu tata sau cu Girolamo şi mă ştiau din auzite, aşa că se apropiară politicos să-mi vorbească. Le-am răspuns cît mai frumos cu putinţă şi m-am gîndit că viaţa mea viitoare ascundea posibilitatea de a evolua normal, între Giulia şi cei asemenea mie, ceea ce l-ar fi dezminţit categoric pe cel ce-mi dăduse viaţă şi proiectul său de a mă dezmoşteni în favoarea lui Maerbale, cu fiind lipsit de „condiţiile morale şi fizice pe care le pretindea succesiunea" — cuvintele-i mi se gravaseră în memorie —, dar curînd mi s-a părut că disting la tinerii patricieni o rezervă, un dispreţ controlat, o sarcastică complicitate, care probabil nu existau, întrucît ei erau foarte tulburaţi din pricina gravităţii rolului pe care aveau să-l joace de îndată, iar starea de graţie pe care le-o impunea presupusa lor împărtăşanie trebuia să-i ţină departe de astfel de probe de trufaşă lipsă de mărinimie; m-am concentrat asupră-mi, suspinînd.

Împăratul îşi spală mîinile şi se ridică, mutîndu-se într-un jeţ, pe care i-l pregătiseră anume. Atunci a venit să ne anunţe un majordom; sosise momentul marii noastre încercări. Eram nouă. Am intrat într-o sală alăturată, unde ne-am îmbrăcat în nişte cămăşi

întrucîtva asemănătoare şi nişte platoşe mici din zale. A mea fusese făurită *ex profeso* şi, deşi o probasem înainte, am observat că mă ţinea la spate, răsucindu-se într-o parte. Mi-am pus pe deasupra mantia ducală pe care o folosisem deja în San Petronio. Astfel gătiţi — eu, roşu de ruşine, chiar dacă simulam un calm pe care eram departe de a-l avea —, am fost introduşi în încăperea împăratului, unde mirosea a carne friptă. Platoşa mă împovăra şi-mi stingherea mişcările. Am tras de ea, enervat, şi un senior cu privire tristă mi-a sărit în ajutor şi mi-a legat-o cu o cordeluţă de la mantia lui. L-am întrebat de nume.

— Don Pedro de Mendoza, din casa Infanţilor.

Cîţiva ani după aceea, am aflat că întemeiase un oraş, Buenos Aires, la capătul austral al Americii şi că pierise pe mare. Avea, pe faţă şi la degete, aceleaşi bube care-l urîţeau pe Pier Luigi Farnese şi luase parte la jefuirea Romei, dar se observa că avea ceva distins în gesturi.

Bunicul s-a apropiat, mi-a luat mîna dreaptă, îndeplinindu-şi rolul de naş, şi am înaintat împreună. Aveam să fiu primul şi asta îmi măguli vanitatea. Cinstea o dobîndise cardinalul Orsini. Am făcut o reverenţă, am îngenuncheat înaintea împăratului şi am aşteptat. Inima-mi bătea, izbind, şi-mi ţiuiau tîmplele. Atît de aproape mă aflam de stăpînul lumii încît, amestecat cu resturile damfului de mîncare şi de încăpere închisă, în care ardeau două vase cu jeratic, peste aroma de tămîie care încă exala din ele, am simţit mirosu-i de bărbat tînăr, mirosul de transpiraţie pe care îl exala corpul său ostenit de liturghia lungă şi sufocat de veşmintele grele. Mă năpădi dintr-o dată o toană aiurea — doream să mă îmbrăţişeze (eu încercam adesea astfel de dorinţe năstruşnice), însă am continuat să stau în genunchi, cu privirile lăsate, cu mîinile împreunate.

Ducele de Urbino a prezentat floreta şi, cînd a ridicat-o Maiestatea Sa, i s-a desfăcut măciulia de la mîner, a căzut pe jos şi i s-au desprins şi cîteva perle. Hotărît lucru, noi, Orsinii, n-avem noroc. Urmările neorînduielii de la solemnităţiile încoronării se răsfrîngeau în special asupra noastră. Cînd s-a prăbuşit pasarela de la San Petronio, unul dintre răniţi a fost Maerbale, iar mie — tocmai mie, cel ce îmi doream atît de mult ca actul să aibă loc degrabă şi care stăteam nemişcat, pironit de o disperată timiditate — mi se întîmpla să se frîngă arma imperială. Unii au argumentat — tot timpul se făceau pronosticuri pe baza întîmplărilor nefireşti, îndeosebi în Italia — că asta însemna că împăratul, obligat mereu să lipsească, n-avea să-şi dirijeze bine armata, privată de o căpe-

tenie de frunte; iar alții au ajuns la concluzia că împăratul avea să-și încerce spada în Orient, de unde veneau perlele, și că soldații lui se vor înfrupta din belșugul turcilor.

Au aranjat mînerul, iar eu am continuat să stau în genunchi pînă ce am cutezat să ridic ochii și am văzut îndreptați perplecși, nehotărîți, asupra-mi, ochii miopi ai lui Carol Quintul. Și el suferea în această clipă, din pricina ridicolului situației; și el era timid, slăbiciune pe care i-am ghicit-o sub carapacea autorității lui; iar această coincidență, care pentru cîteva secunde mi l-a dezvăluit înduioșător de omenesc, a provocat între noi, oricît de mare era distanța ce ne separa, o comunicare fugară și adîncă, ce a durat tot atîta cît schimbul privirilor noastre nervoase. În jur stăteau bunicul și alți cavaleri și prelați, purtînd mănușile mele și pintenii de aur. Pentru a cîștiga timp, cardinalul a binecuvîntat aceste simboluri. În sfîrșit, împăratul luă iarăși floreta, cu multă grijă, și-mi atinse umărul cu ea. Contactul fugar al oțelului îmi dădu fiori, ca și cum îmi ardea ghebul păcătos și ca și cum acea cauterizare aplicată de mînă regească putea să mă elibereze chirurgical de hidoșenia cu care mă născusem. M-a cutremurat o durere fizică, ciudată, atît de neobișnuită că nu știam dacă, pronunțînd cuvintele hotărîtoare, în numele Domnului și al sfinților eroi, Habsburgul a făcut-o într-o spaniolă teutonică sau într-o latină îndoielnică. Restul s-a petrecut de parcă toți am fi fost hipnotizați. Alessandro dei Medici, poate din ordinul papei, dar cu o ciudă vădită, mi-a pus pintenii; bunicul mi-a încins spada; am sărutat vîrful degetelor împărătești; i-am atins cu buzele genunchiul și l-am auzit pe cardinalul Orsini, recomandîndu-mi pe șoptite:

— Să nu te împiedici în spadă, Vicino. Sigismondo e-aici. Du-te acasă și culcă-te să te odihnești.

Condiția de cavaler... turnirurile... Durindana, spada lui Orlando, care aparținuse troianului Hector și despre care Moartea a spus că, mînuită de paladin, putea mai mult decît o suită de coase ale ei... izbirea armurilor în fața zidurilor cetăților... adversarul roșu de furie și de sudoare îndărătul zăbrelelor coifului... steagurile fluturînd în vuietul războinic... Cruciada, Sfîntului Mormînt... Ce departe erau toate astea de ducele cocoșat, care, în ciuda tuturor, se credea un cavaler adevărat, fiindcă de mic învățase — și chiar de mai înainte, din vremea începuturilor neamului său — că trebuie să disprețuim a dobîndi prin sudoarea frunții, după cum proclamă Tacit, ceea ce se poate dobîndi prin sînge! Ce departe erau toate acestea nu numai de mine ci și de lumea în care trăiam, în

care regele Franței se lăsa investit cavaler de către Bayard și încheia alianță cu necredincioșii!

Am ieșit ca hipnotizat. La ușă, o masă de carne s-a năpustit asupră-mi și m-a cuprins cu uriașu-i volum, tăindu-mi respirația obosită.

— Giulia e de acord cu cererea ta, cavalere, mi-a declarat Galeazzo Farnese, tot așa de bucuroasă ca și mine. Am consultat-o pentru că sînt un tată modern. Singurul lucru pe care ți-l cer este să mi-o mai lași un an, înainte de a o lua. N-are mai mult de cincisprezece ani iar eu sînt văduv. Nu mi-o lua atît de curînd, duce. Nici n-o vizita acum; ai s-o tot vezi întreaga viață. Dacă ai vedea-o, poate te-ai răzgîndi și n-ai îndeplini condiția mea, căci e tare frumoasă. Îți trimite inelul ăsta și ți-l cere pe-al tău în schimb.

Hipnotizat, pe de-a-ntregul hipnotizat, am scos inelul lui Benvenuto Cellini și mi l-am strecurat în locul lui pe acela pe care tocmai mi-l dădea Farnese.

Fiul său Fabio înainta. Hainele-i stăteau în așa fel, după moda de atunci, încît părea gol, iar trupu-i elegant de adolescent se ținea de parcă mînecile-i umflate, rotunde, aerostatice, singurele piese slobode și opulente din costumu-i multicolor, ar fi fost în măsură să-l mențină suspendat în văzduh.

— Îți mai trimite și acest dar, adăugă tînărul. Este un dar de copilă, un dar nevinovat, primește-l ca atare și iart-o. Garantează că-ți va purta noroc.

Îmi așeză în mîna întinsă păpușa lui Silvio de Narni, căreia Giulia îi pusese un trandafir. Trandafiul Orsinilor se desfăcea în fața mea, proaspăt, peste unealta vrăjitoriei. Am primit ce mi se oferea, încă absent; i-am îmbrățișat pe amîndoi și am ieșit în noaptea în care aștrii din jurul lunii reconstituiau ritualul încoronării, cu mii de lumînări și de spade sclipitoare. Turnurile Bolognei se înălțau ca niște spade ridicate. În noaptea aceea vedeam doar spade peste tot. Și mai erau oameni băuți, care mergeau spre culcușuri ori dormitau căscînd gura pe sub porți. Unii cîntau versurile necruțătoare ale lui Aretino împotriva papei și a împăratului, a regelui Franței, și a celor trei Medici bastarzi, iar gărzile îi duceau în brînciuri, făcîndu-i să tacă cu lovituri de arbaletă peste față. Mulți dinți s-au rupt în acel 24 de februarie!

La locuința noastră i-am găsit pe Pier Luigi și pe Silvio. Primul mi-a cerut să-i îngădui lui Sigismondo să rămînă în slujba sa pentru o vreme și, înțelegînd după expresia băiatului că asta-i era do-

rința, m-am învoit cu o înclinare a capului. Secretarul m-a rugat să-i permit s-o aducă pe Porzia cu noi, și nu numai pe ea ci și pe fratele ei Giambattista. I-am îngăduit-o — în ziua aceea aș fi acceptat orice învoială — și a fost mare veselie. Gemenii, care anticipaseră hotărîrea mea și se ascunseseră într-o cameră apropiată, au venit să-mi sărute mîinile. Vinul a curs și, ca pe vremea cînd o distrau cu giumbușlucurile lor pe bunica, cei doi Martelli au dansat în acompaniamentul unei viole. Nimeni n-ar fi spus că acest tinerel atît de asemănător surorii lui era același care îl atacase pe pajul meu ca să răzbune extravaganțele noastre. În timp ce dansau, m-am dus să-mi scot cămașa de zale ce mă tortura, mantia și pintenii. M-a ajutat Silvio, căruia i-am arătat păpușa adusă de Fabio Farnese.

— E drept ca acest complice să primească răsplata muncii sale și să se bucure pentru izbîndă împreună cu noi, Excelență; și-a îndeplinit misiunea, a exclamat secretarul, și îi înroși fața de cîlți cu un șuvoi de vin.

— Pare sînge!

— E vin, Excelență!

A izbucnit în rîs. Odată cu zalele de fier mă descotorosisem și de buimăceala care mă stînjenea.

— Am să-ți dictez o scrisoare care trebuie dusă de îndată lui Galeazzo Farnese.

I-am dictat o înflăcărată scrisoare de dragoste pentru Giulia; scrisoarea unui poet aristocrat care a citit *Curteanul*.

În salon petrecerea continua. Cînd ne-am alăturat dansatorilor, Silvio a închinat:

— Întru nemurirea Excelenței Voastre!

Mi-am amintit fraza amară a tatei: *Monștrii nu mor* și am tresărit. Am băut o cană de vin pe nerăsuflate. Giambattista s-a apropiat de mine, aruncîndu-mi priviri învăluitoare și netezindu-și părul. M-a deranjat faptul că presupusul spadasin putea să treacă, după plac, de la frumusețea agresivă la îngăduința efeminată. Oare ambiția-i socotea că, pentru a cîștiga roadele favoritismului, trebuia să folosească orice cale? Unde se risipiseră bărbăția, loviturile-i de spadă, violența care le înspăimîntase cîndva pe tîrfe? Trecuse prea puțin de cînd Carol Quintul mă investise cavaler, de cînd Alessandro dei Medici se plecase la picioarele mele și de cînd fusesem înștiințat de acordul Giuliei; nu doream să mă distrez.

— Mai pune-mi vin!

Dimineaţa, cînd încă nu se risipiseră aburii beţiei, am plecat cu Silvio, Porzia, Giambattista şi o escortă de patru paji şi şase soldaţi spre Recanati. Bunicul se întorcea la Roma, într-una din lecticile papei. Păpuşa fusese pusă într-o cutie, alături de coroana mea şi de *Curteanul* lui Baldassare di Castiglione. Inelul Giulici, un cerculeţ din rubine, mă supăra pe deget. Îmi lipsea celălalt, al lui Benvenuto, talismanul meu. De-aş fi fost în toate minţile atunci cînd mi l-a cerut Farnese, nu m-aş fi despărţit de el.

Drumurile, ca şi la venire, gemeau de lume. Imperiul, încremenit pentru cîteva ceasuri, se punea din nou în mişcare. Eu mergeam în căutarea chipului lui Gian Corrado Orsini. Îl uram atîta, îl invidiam, îl admiram şi, în fond, îl iubeam atît de mult!

V

DUCELE PISICILOR

În timpul călătoriei de la Bologna la Recanati, lungă, complicată, pe drumuri proaste, nu s-a întîmplat nimic în afara unei încercări de asasinat în apropierea hanului unde am înnoptat, la Rimini. M-au lovit cu un cuțit, într-o fundătură, însă m-a protejat platoșa de piele de bivol, acoperită cu mătase, pe care o purtam. Am pus-o pe seama intrigilor războinătoarei Pantasilea. Mercenarii fanfaroni se făcură nevăzuți în întuneric, urmăriți de Giambattista și de Silvio da Narni, iar de atunci mi-am întărit măsurile de prevedere. În expeditiva Renaștere asta era ceva obișnuit; nu-mi stricam eu somnul pentru atîta lucru. —

După sosirea noastră la Recanati, nu m-am hotărît să intru imediat în biserica San Domenico, ținta pelerinajului meu, ca și cum mi-ar fi fost teamă de confruntarea cu tata, mai de temut decît aceea cu modeștii spadasini din Rimini. Am rătăcit vreme de două zile, cu scutierii mei, prin orașul mărginit de ziduri, întinse peste colinele atît de line ca niște terase. M-am suit în turnul ce-l domină și, din el, am îmbrățișat vastitatea peisajului minunat, întins pe mai multe leghe, odihnindu-mi privirile în tremurul Adriaticii sau urmărind, ca pe o hartă, diversitatea cromatică a Apeninilor. Dacă mă apropiam întîmplător de San Domenico, zăboveam sub portal să meditez. Am biruit pînă la urmă șovăiala și polipticul mi s-a înfățișat cu marele-i registru central și cu celelalte cinci care-l înconjurau, așezat peste cele trei mici casete ale mobilei; era atîta întuneric încît i-am poruncit lui Silvio, unicul meu însoțitor, să-mi aprindă o făclie. Flacăra a țîșnit și am avut senzația că Lorenzo Lotto picta tocmai atunci tablourile pentru că, pe măsură ce Silvio se mișca în fața altarului Fecioarei, apăreau noi zone de formă și de culoare, iar polipticul se compunea și se descompunea în ritmuri plastice. Un călugăr, ce se ruga mai departe și care era, pe lîngă niște bătrîne, care-și făceau mătăniile, singurul martor al episodului, a dat fuga să vadă ce se întîmplă și, cînd a aflat că

ducele de Bomarzo căuta efigia tatălui său în vastitatea frescii, ceru milă şi ne lăsă liniştiţi.

Privirile-mi, între timp, alergau de la o frescă la alta, peste întinderea picturii, a panoului din mijloc, de la Fecioară — care de pe tronu-i înmîna iconiţa întemeietorului predicatorilor, încadrată de îngeri cîntăreţi speriaţi şi tiarele arhitecturale ale Sfîntului Urban şi Sfîntului Grigorie —, pînă la diferitele scene care, ca în atîtea alte mici scenarii, se înşiră împrejur: mai sus, *Pietá* cu trupul gol al lui Cristos, mînecile somptuoase ale Maicii şi ochiul Magdalenei care spionează din semiobscuritatea albastră a mantiei sale ca cea a unei peruane *tapada*[1]; Sfîntul Toma d'Aquino şi Sfîntul Flaviano, acesta din urmă neobişnuit de luxos, în picioare, în panoul din stînga; Sfîntul Petru Martir, a cărui beatitudine nu e umbrită de cuţitul înfipt în craniu, şi Sfîntul Vito, patronul oraşului Recanati, gros, feminin şi molatic, în ciuda armurii şi a lăncii, situat în cel din dreapta; Sfînta Caterina de Alexandria şi Sfîntul Vincenzo Ferrer, pe o latură, sus; iar pe cealaltă, Sfînta Caterina de Siena şi Sfîntul Sigismund, ca şi cum s-ar fi ivit, de la jumătate în sus, fiecare într-un balcon aparte. Acesta, Sfîntul Sigismund, era tata. Sigur că era! Tata, pictat în 1506, un an înainte ca venirea mea pe lume să-i pricinuiască o atît de furioasă decepţie... Însă, chiar dacă l-am recunoscut imediat, ce îndepărtată, ce contrară era imaginea asta aceleia, pitită pînă atunci în memoria mea, pe care am recuperat-o pe loc, atunci cînd am comparat portretul lui Lorenzo Lotto cu cel ce se încropea, în sfîrşit, intact, clar, din ceaţa amintirilor mele!

Venţianul aşezase sus, la înălţime, un cavaler îmbrăcat în catifea stinsă, cu nişte franjuri foarte subţiri din piele de jder la manşete şi la umeri, o centură arogantă de aur şi un lanţ dublu tot din aur, ale cărui verigi se încrucişau pe negreala pieptului său. O mînă se sprijinea pe crucea unei spade ca pe un baston de dandy, iar cealaltă atîrna, desfăcută, profilîndu-şi frumuseţea aristocratică a liniei. Capul, marcat de părul şi barba roşie, poseda o frumuseţe misterioasă, întărită de fineţea sprîncenelor şi de linia ochilor trişti, iar modelul, aşezat lîngă sfînta care, cu inima în mîini, ca şi cum ar fi purtat un fruct ales, se întorcea în direcţia opusă, sugera o impresie de plictis elegant, aproape de detaşare rafinată. Emana aristocratism, răceală, o anume afectare fragilă — de neînţeles la cineva

[1] Acoperită, ascunsă (sp.).

care fusese un condotier vestit, atît de vital robust — şi care se concretizau în acea mînă dreaptă inutilă, atîrnînd ca un ciucure, pe care nimeni nu şi-ar fi închipuit-o înşfăcînd sabia şi crispîndu-se pe stîncoasele urcuşuri ale zidurilor, în timpul cuceririi fortăreţelor.

Cît timp voi fi rămas acolo, buimăcit, frămîntîndu-mă, încercînd să pricep? Torţa se mişca şi cu ea se mişca şiragul efigiilor, reiterînd austerul alb-negru al hainelor monahale ce trecea de la un panou la altul, acompaniind minuţios, prin sobrul refren muzical, polifonia veşmintelor de curteni; dar eu nu-l vedeam decît pe Gian Corrado Orsini şi, cu toate că artistul îl situase într-o latură a compoziţiei, delicata înfăţişare a tatei, mişcată într-un du-te-vino de făclia aprinsă şi de atenţia zbuciumată cu care eu o fixam, constituia acum centrul polipticului, iar celelalte personaje se roteau în jur, ca într-o sferă armilară[1], prin ale cărei cercuri defilau foarte încet figuri cereşti şi lumeşti, închinîndu-i-se ritmic.

Ce însemna acest portret? Ce îmi arăta? Proţăpit în faţa altarului, mă străduiam să-i tălmăcesc simbolul. Voia să spună că, pe lîngă adevărul pe care îl posedăm şi-l credem unic, există şi alte adevăruri; că pe lîngă imaginea pe care ne-o facem despre o fiinţă (sau despre noi înşine), se formează alte imagini multiple, provocate de reflectarea fiecăruia în ceilalţi, şi că fiecare persoană — ca pictorul acesta, Lorenzo Lotto, de pildă —, interpretîndu-ne şi judecîndu-ne, ne recreează, întrucît ne insuflă ceva din propria-i individualitate, în aşa fel că, atunci cînd ne plîngem că cineva nu ne înţelege, ceea ce respingem, nerecunoscîndu-l ca al nostru, este încărcătura esenţei sale celei mai subtile, pe care el ne-o adaugă involuntar pentru a ne pune de acord cu viziunea sa despre ceea ce reprezentăm în viaţă? Nu existăm oare ca entităţi distincte, independente? Fiecare dintre noi să nu fie altceva decît rezumatul contradictoriu a ceea ce ceilalţi fac din el, a ceea ce făuresc ceilalţi, datorită necesităţii de transpunere armonizatoare în fiinţa celuilalt, pe care fiecare o simte a fi o cale de comunicare, precum şi datorită nevoii de a se vedea pe sine văzîndu-l pe celălalt? Fiecare dintre noi să fie oare *toţi*, dacă sîntem făcuţi din repercutarea a ceea ce ceilalţi poartă în sinele lor? Vom fi umblînd prin lume printre oglinzi puse faţă în faţă, deformante, fiind noi înşine acele oglinzi? Ei, nu... fiindcă atunci cînd eu mă gîndesc pe mine însumi, fără adaosul pe care mi-l atribuie cineva, mă gîndesc aşa cum sînt, în autentica-mi limitare nudă. Dar oare aceste încorporări în fiinţa

[1] Instrument care figurează mişcarea aparentă a aştrilor.

noastră nu lasă urme, nu desfigurează, nu conduc la mimetism, nu ne fac să ne comportăm adesea într-o manieră diferită în fața unor oameni diferiți, dîndu-le, fără să băgăm de seamă, tocmai ceea ce așteaptă de la noi, multiplicîndu-ne, diluîndu-ne? Tata fusese pentru mine un om violent — și nimic mai mult decît violent —, deoarece violența-mi intimă, născută din certitudinea că îi provocam repulsie, selectase din complexitatea lui doar elementele agresive. Cu toate acestea, o dată, numai o dată, cînd întrasem cu el în aura magică a *David*-ului lui Michelangelo, trecînd peste crusta resentimentului care, desigur, emana din el, dar pe care i-l transmiteam și eu, ca pe o mîlimă contagioasă, întrevăzusem în inima lui o vastă perspectivă diferită — cea a dragostei pentru frumos, pentru măreție și echilibru, pe al cărui teren familiar, presărat cu sculpturi solemne și străbătut de adierea nobilelor fraze maiestuoase, probabil am fi putut să ne înțelegem și să conviețuim. Dar nu o apucasem atunci pe acest drum spinos ce lansa o provocare asprei pudori și care, probabil, ascundea la capătul său pacea, ci am urmat calea opusă care, deși m-a făcut să sufăr atîta, era totuși cea mai ușoară, căci m-am limitat la a proiecta asupra condotierului lumina palidă a ranchiunei mele, văzînd exclusiv imaginea splendorilor lui lugubre, mînia și violența, care îi aparțineau printre multe alte lucruri, dar care erau chiar violența mea, mînia mea și disperatu-mi orgoliu. În schimb, pentru Lorenzo Lotto, pentru ceea ce avea Magister Laurentius în el ambiguu, melancolic și poetic, Gian Corrado Orsini se concretizase într-o ființă fundamental echivocă răspunzînd raportului de incertitudine neliniștită ce a existat între Magister Laurentius și aspectele tulburi, vagi, din tainițele cele mai secrete ale intimității lui. Fiecare pictor se portretizează pe sine pentru că fiecare pictor culege și subliniază în model ceea ce-i seamănă și, chemat de pasiunea sa, iese la suprafață. Fiecare dintre noi se vede pe sine în ceilalți. Sîntem ecouri, oglindind reverberații schimbătoare.

Și dacă eu mă înșelam? Dacă toate aceste reflecții în fața Sfîntului Sigismundo nu erau decît un joc retoric? Dacă Lorenzo Lotto, mai lucid decît mine, mai matur ca experiență, fără tarele pe care eu le-am adus pe lume, o fi pătruns în adevărata psihologie a părintelui meu și o fi deslușit profunda lui taină, ceea pe care eu n-am știut s-o intuiesc pentru că mă orbea pizma? Dacă tata o fi fost, mult, mult mai aproape de mine decît credeam eu, de nebuloasele mele, de nehotărîrile mele dureroase în fața perplexității vieții?

— Îți seamănă, mi-a șoptit Silvio da Narni.

Îmi semăna? Tata şi cu asemănători? Ce nerozie! Nimeni n-ar fi spus-o pînă în acea clipă... Şi cu toate acestea, exista ceva în ţinuta lui, în această bunăvoinţă, în întoarcerea capului, în lungimea figurii, în nasul drept, în linia sprîncenelor, în aerul său, asta e: în *aerul* impalpabil şi obsedant, care îmi arătă că Silvio nu vorbea numai din dorinţa de a mă măguli. Asemănători! Cel care semăna tatălui meu era Girolamo. Totdeauna au spus-o, chiar dacă avea ochii bunicii. Maerbale şi cu mine veneam fiziceşte din cealaltă ramură, a cardinalului Orsini de Monterotondo. Dar acum trebuia să cedez în faţa evidenţei: la optsprezece ani, cu părul despărţit ca al său, deşi al meu era castaniu şi mi-l adunam peste urechi, similitudinea se vădea indiscutabilă. Mîinile mele, în care rezumam tot atîta înfumurare ca şi Galeazzo Maria Sforza în celebrele sale mîini, ar fi putut să se confunde cu cele din portret. Am ridicat lumina feştilei şi am analizat o clipă conturul falangelor care se îngroşau doar la încheieturi. Rubinele sîngerii ale Giuliei Farnese scînteiară. Am examinat, ca şi cum erau ale mele, paloarea transparentă a degetelor, venele ce străbăteau dosul palmelor, liniile magice din podul lor, în care stătea scrisă probabil istoria unui viitor pe care nu mă încumetam să-l imaginez şi care pătrundea în negurosul, infinitul hăţiş al Timpului. Cît de ciudat! Aş fi jurat că mîinile tatei erau mai scurte, mai late, mai dure, mai puternice. Mîinile ce mă împinseseră înspre grozăvia scheletului, la Bomarzo, şi care schiţaseră în aer silueta triumfală a lui *David*...

Am căzut în genunchi şi am rostit o rugăciune. Pentru prima oară îi închinam o rugăciune pe deplin sinceră lui Gian Corrado Orsini, Sfîntul Sigismund care îşi ucisese fiul şi, totuşi, intrase în slava neîntinată a sfinţilor. Ştim noi oare ceva despre cineva? Cunoaştem pe cineva pînă la ultimul său adevăr ascuns? Ce ştiam eu despre tata? Întrebările ce nu conteniseră să mă chinuie de cînd am intrat în San Domenico mă zgîriau cu cîrlige ce răneau. Mă zbăteam prins în încîlcita captivitate a acelor de harpoane. În cel mai bun caz — în cel mai rău pentru mine —, pretinzînd să fiu dezmoştenit, tata intenţionase să împiedice eventualitatea ca eu să prelungesc, la Bomarzo, propriile-i păcate şi deficienţe, cele mai acute, cele ce se distilau în alambicurile cele mai complexe. Nu mă condamnase pe mine; se autocondamnase.

Am simţit că un val de duioşie mă invada şi-mi urca în ochi cu lacrimi fierbinţi. M-am rugat pentru el, însă m-am rugat şi pentru mine. Rugăciunile mele nu s-au adresat nici unei puteri abstracte

sau nevăzute, nici Dumnezeului Bătăliilor, nici Dumnezeului Milei, ci acelor domniţe şi cavaleri, care se roteau agale în jurul principelui firav, îmbrăcat în catifeaua neagră seniorială; Sfintei Caterina, care-i întorcea spatele; Sfîntului Flavian cel încărcat de giuvaeruri; copiilor cu aripi, surprinşi, care atunci cînd o să ne îndepărtăm, aveau să cînte la vioară şi lăută, lin, în tăcerea şi negura bisericii. Le-am cerut să mă ajute să străbat lumea cu povara-mi, aşa cum tata o străbătuse cu a sa.

Silvio îmi atinse cotul:

— Nu plînge, duce, nu te teme. Viitorul îţi aparţine.

Am dorit să-l resping, să fug de ceea ce el reprezenta, însă deodată m-am simţit atît de singur şi atît de rătăcit, atît de înfundat în mijlocul pădurii de coloane şi altare din care mă ieşodeau imaginile pure cu o dezaprobare rece, încît m-am ridicat şi l-am îmbrăţişat, plîngînd în hohote:

— Să mergem, acum l-am văzut.

Atunci am luat hotărîrea ca Lorenzo Lotto să-mi picteze portretul. Doream să mă descopăr, la rîndul meu, cu ochii pictorului.

* * *

Înainte de a mă întoarce la Bomarzo, m-a ajuns un mesager al bunicii. Îmi aducea, ca răspuns la ceea ce îi trimisesem eu, o scrisoare lungă şi folositoare. Numeroasele-i pagini — acoperite de un scris care, ici-colo, vibra şi tremura cu fireasca şovăială a numeroşilor ei ani, pentru ca subit să redevină ferm şi să se înlănţuie într-o grafică energică — îmi dovedeau o dată mai mult ceea ce ştiam — că bunica, trecută bine de nouăzeci de ani, bunica mea, care ar fi putut să fie mama celuilalt bunic al meu, cardinalul, şi care se prăbuşise după neobişnuita moarte a lui Girolamo, îşi redobîndise spiritul, unul dintre cele mai vivace pe care eu le întîlnisem pe lume. Însingurată din pricina vîrstei şi a exigenţelor poziţiei, în solitudinea de la Bomarzo, nu renunţase la nici un contact cu viaţa pe care o revendica acum cu extremă luciditate, prin mijlocirea unei corespondenţe foarte întinse, ai cărei purtători străbăteau Italia de la o curte la alta, scotocind rubedeniile, înmînînd şi primind misive sigilate. Diana Orsini era la curent cu tot ce se petrecea în peninsulă, mai informată, în unele cazuri, decît însişi actorii evenimentelor pe care le comenta, întrucît dovezile sale veneau din tot soiul de surse, suprapunîndu-se în plecările şi venirile rapizilor mesageri. Permanenta-i curiozitate a fost marele

ei leac întăritor, elixirul tinereții, care a menținut-o dreaptă și lucidă. Ca și cum ar fi fost șeful unei cancelarii laborioase, scria, întreba și răspundea. Nimic nu scăpa investigației sale, nici rațiunile alianțelor îndepărtate, nici ascunsele intrigi de familie, nici probabilitățile în cumpănirea forțelor. Zînă atît de bătrînă, țesea la imensu-i război, în îndepărtarea palatului său de pe colina etruscă, iar firele tremurînde, purtate în ghemuri încurcate de pajii săi ecvestri, care apăreau, asemenea lui Mercur sau unor îngeri prăfuiți, din nori vrăjiți, învăluiau lungul teritoriu italian țărmurit de mările albastre. Celelalte ducese rămîneau uluite în fața dinamismului ei mental, care nu disprețuia nici cele mai mici amănunte, oricît de prostești sau frivole, căci bunica, apreciind, grație unei perspicacități șlefuite de experiență că frivolitatea este un puternic motor al lumii, depozitase în încăpătoarele arhive ale memoriei sale un bagaj de prima mînă, pe cît de variat, pe atît de fertil.

Printre rîndurile ei, care uneori îi torturau pe destinatari, dar pe care eu le descifram fără poticneli, am băgat de seamă bucuria ei în fața grabei cu care nepotul transformase în realitate speranțele sale. Scrisoarea abunda în amănunte despre Farnesii Giuliei, pînă atunci ignorați de mine sau striviți în bloc, fără osebire, de indolența mea, care lua în seamă doar situația generală a acestui neam prosper. Mă înștiința că le cunoscuse pe cele două soții ale lui Galeazzo Farnese, pe Ersilia, fiica naturală a lui Pompei Colonna, și pe Girolama de Anguillara, fiica unei surori a celui ce avea să fie Paul III și mama Giuliei; de asemenea, o cunoscuse pe mama lui Galeazzo, Battistina d'Anguillara, cît și pe bunica lui, o Monaldeschi. Pe cine nu cunoscuse Diana Orsini, în depănarea celor peste nouăzeci și ceva de ani! Toate aceste doamne erau de un ireproșabil prestigiu. Înrudirile lor se desfășurau ca niște rețele care înlănțuiau curțile papale cu cele ale marilor seniori. Nu lipsea, bineînțeles, crima în raportul ei grijuliu: bunica Giuliei fusese asasinată de fiul ei vitreg; nu absenta, deci, din tablou nici acest amănunt propriu oricărei familii de rang. Cît despre socrul meu *in spe*, Diana Orsini îl observase îndeajuns cu trei ani în urmă, cînd eu încă nu mă întorsesem de la Florența; fiind pe atunci comandantul gărzilor din Orvieto, pontiful îl trimise, în fruntea a o mie cinci sute de indivizi, să redobîndească castelul Castellottieri, ce aparținea surorii lui, Beatrice Farnese, văduva lui Antonio Baglioni. Un unchi al acestui Baglioni, Pirro Fortebraccio, îi luase Beatricei castelul, iar Galeazzo, cu oști din Roma, Narni, Orti, Orvieto, Spo-

leto şi, de asemenea, din Bomarzo — în frunte cu tata —, îl asediase vreme de cincizeci de zile pe Fortebraccio, pînă cînd acesta, învins, capitulă şi fu trimis în Città Castellana, să mănînce pîine neagră la întuneric, în vreme ce Beatrice Farnese, cu fratele ei Galeazzo, de o parte, şi tata de cealaltă, pătrundea în castelul recucerit. Galeazzo fusese atunci la Bomarzo de mai multe ori. Pe bunica o încînta zelul sprinten cu care, cocoţat pe un cal colosal ce se arcuia şi gîfîia sub greutatea-i respectabilă, conducea operaţiunile războinice, dar o încînta şi jovialitatea-i suculentă şi ceva ce ţinea de răsfăţul seniorial, care se reflecta în îngrijita-i curtenie de patrician obişnuit să cutreiere prin saloane. Probabil că, atunci cînd cu fusesem în casa lui din Bologna şi Galeazzo mă sufocase în braţele-i cordiale, cavalerul amintise de aceste fapte în potopul de cuvinte cu care m-a copleşit şi în care sălta şi vibra numele de Orsini, însă, copleşit de intensitatea afectuoasei înlănţuiri, n-am mai luat în seamă toate cele ce le bolborosea în elocventu-i limbaj păstos şi, distras de apropierea Giuliei, am scăpat, pierdute în torent, referirile la cîte îmi lămurea acum bunica.

„Ai să te înţelegi bine cu Galeazzo, îmi spunea. Dă-i dreptate întotdeauna, este singurul lucru pe care-l pretinde, şi fă apoi ce îţi convine. Giulia, dacă are însuşirile lui şi a moştenit, aşa cum mi se descrie, frumuseţea mamei ei, va fi ducesa ideală a domeniului Bomarzo. Domnul fie lăudat! Abia aştept să-i înmînez frîiele conducerii, care deja oam scapă din mîinile-mi slabe. Dacă le-ai vedea, Vicino! Nimeni n-ar mai recunoaşte bietele-mi mîini!"

Mi-am ridicat ochii de pe paragraf şi am surîs. Mîinile bunicii continuau să fie tari, iar pentru ca Giulia, la cei nouăsprezece ani fragezi, să-şi asume responsabilitatea de a-i succeda la conducerea casei noastre, trebuia să înveţe destule, însă putea conta pe un dascăl fără seamăn. De altminteri, dacă ne gîndim la scandalurile lui Gian Corrado Orsini, la cele ale lui Girolamo şi ale mele, care nu constituiau o excepţie în castelele italiene, ci se potriveau modului de trai caracteristic acelor vremuri, se poate deduce că respectiva cîrmuire nu implica o supraveghere casnică prea riguroasă.

Bunica desfăşura apoi consideraţii asupra finanţelor seniorilor de Montalto. Aveau bani cu ghiotura, rod al unor dote opulente.

„Nu-i motiv să-i dispreţuieşti, adăuga, deoarece gloria Orsinilor este destul de şubredă, iar zelosul tău admirator, Messer Barnardino Niccoloni îmi pare mai risipitor decît Martelli. Sînt bucuroasă că i-ai găsit pe Porzia şi pe Giambattista; poate că asta îl va

determina pe Messer Manuzio să se întoarcă la Bomarzo, de unde a plecat într-un mod atît de inexplicabil".

Dispariția tatălui gemenilor continua să fie în aparență, pentru Diana Orsini, o enigmă de nedezlegat. Era una din puținele taine pe care credeam a fi reușit să le păstrez față de vicleanul ei talent de investigator, iar dacă a pătruns cauzele reale ale dezertării lui Manuzio, a ascuns-o cu admirabil succes, preferînd să treacă drept ingenuă decît să accepte oficial evidența necuviincioasei destrăbălări a nepotului drag.

Pînă la această pagină, scrisoarea bunicii fusese redactată ca un imn al veseliei, întreținut, în funcție de urcușurile și scăderile bunei sale dispoziții cu ușoare ironii, inevitabile de îndată ce-și lăsa să alerge gîndurile — ca atunci cînd menționa „cureaua generoasă" a lui Galeazzo sau „ochiul stîng, nehotărît, vagabond" al bunicii lui Iolanda Monaldeschi —, însă tonul ei se schimbă în partea dedicată lui Pier Luigi. Prin Maerbale aflase că eu îl autorizasem pe Sigismondo să rămînă la dispoziția lui în ideea că asta i-ar fi ușurat cariera mondenă; Diana Orsini nu-mi împărtășea atitudinea. Cine știe cum i-au înfățișat chestiunea Maerbale, Matteo și Orso, jigniți probabil, în ciuda bărbăției lor cotcodăcite, de această predilecție care-i deschidea lui Sigismondo perspective greu de calculat. În izolarea-i din Bomarzo, zîna ursitoare era mai la curent decît mine cu aberațiile lui Pier Luigi, care depășeau cu mult ceea ce auzisem și bănuisem în această privință, fiindcă acolo unde se afla el, șoapta zvonurilor se-ntețea, iar fiul lui Alessandro Farnese trecea prin viață ca și cum l-ar fi înconjurat un nor de albine care bîzîiau. Eu eram la curent doar cu murmurele privitoare la caracterul și faptele lui, în vreme ce bunica îmi oferea date concrete.

Potrivit acestora, Pier Luigi, educat de Tranquillo Molosso[1] — un nume atît de contradictoriu! —, în conformitate cu indicațiile lui tată-su, fusese legitimat la vîrsta de doi ani; se căsătorise cu Girolama Orsini, fiica contelui de Pitigliano la șaisprezece. Curînd după aceea, brutalitățile și nerușinarea lui l-au învrăjbit cu acea ilustră ramură a neamului nostru. A rupt-o cu Orsinii și s-a aliat cu Colonna, participînd, împreună cu Sciarra și Emilio, la prădarea Romei. A furat cît a putut cu acel prilej, dar a poruncit să fie respectată casa lui Molosso, ceea ce constituie poate singuru-i gest de simpatie. În 1528, în timpul războiului Neapolelui, l-au detașat

[1] Joc de cuvinte: *tranquillo* (it.) (liniștit), *molosso* (it.) (specie de bulldog).

cu două mii de oşteni la Manfredonia, apărată vitejeşte de Carlo Orsini, pe care l-a învins. Nu, noi nu aveam motive să-l iubim. Biruit oraşul Neapole, a fost detaşat în Toscana, iar acolo a trăit momente ingrate. Îl susţinea marchizul del Vasto în timp ce Ferrante Gonzaga s-a declarat duşmanul lui de moarte. Pentru cine ştie ce faptă ruşinoasă, ale cărei ascunzişuri nu se cunoşteau — dar a căror natură eu am ghicit-o, fiind evidentă, şi, de bună seamă bunica le cunoştea —, l-au alungat din armată. Tatăl său n-a mişcat un deget pentru el. Atunci a apărut la Bomarzo, însoţind cadavrul tatei.

„Dacă aş fi fost la curent pe atunci cu amănuntele pe care ţi le înşir, scria mînioasă corespondenta mea, nu l-aş fi primit aşa cum am făcut-o. Poate socotea că-şi cîştigă prin această atitudine bunăvoinţa Orsinilor; poate consideră că o s-o cîştige acum prin mijlocirea lui Sigismondo, deşi ar fi trebuit să-şi aleagă un intermediar mai acătării şi bănuiesc că ceea ce-l mînă spre el nu-i doar interesul public. Insist că e un rival al nostru, duşmănos, vrednic de luat în seamă".

Nu mult după ce a fost degradat din ierarhia militară, Pier Luigi a început să trăiască din prădăciuni. Cu un an înainte dăduse tîrcoale Perugiei, însoţit de o mînă de mercenari şi comportîndu-se mai degrabă ca un tîlhar decît ca un condotier; în 1530 s-a prezentat brusc, fără autorizarea părintească, la sărbătorile imperiale de la Bologna.

„Acestea, continua să spună scrisoarea, şi altele, asupra cărora prefer să nu mai zăbovesc dată fiind natura lor dubioasă care îndeamnă la blestem, sînt temeiurile din a căror pricină Pier Luigi n-a avut nici un rol în serbările încoronării. Se găseau acolo sute şi sute de jefuitori ai Romei (şi, între ei, însuşi cel ce se încorona, dar papa n-a putut să-şi ia revanşa faţă de ei); în schimb, Pier Luigi, părăsit de complicii săi imperiali şi de tatăl său, căruia nu-i prea convenea să rişte o carte preţioasă în apărarea lui, Pier Luigi, ce şi-a dat atîta în petic, după jaf, şi-a atras asupra sa ura papei. Farnesii calcă unii peste ceilalţi, dînd buzna spre posturile cele mai de frunte, lucru ce nu-mi pare nedemn şi care la vremea lui, după ce ai să te căsătoreşti cu Giulia, are să-ţi ajute în viaţă; şi-ai să înţelegi că dacă tatăl lui Pier Luigi, care se bucură de trecere deosebită pe lîngă Sanctitatea Sa, nu şi-a expus vlăstarul pe scena bologneză, atît de potrivită afirmării în lume, a fost fiindcă împrejurări neplăcute o făceau imposibilă. De nu era aşa, fii sigur

că el, cardinalul, l-ar fi împins cu toată tăria influenței sale. Alessandro Farnese este un bărbat cu spirit de familie. Fiii săi, chiar nelegitimi, trec pentru el mai presus de orice, dar poate că se și teme de periculosul Pier Luigi, capabil de oarbe mîrșăvii. Oricum, dacă Alessandro are să-i urmeze lui Clemente dei Medici pe tronul Sfîntului Petru, ceea ce-i lesne de presupus, întrucît bietul bunică-tu nu-mi pare să se bizuie pe voturi suficiente, și-o dovedește chiar faptul că n-a obținut nici cel puțin pălăria pentru Maerbale, bănuiesc că acest băiat are să-i dea mult de furcă cu furia-i vicioasă și că are să ajungă stăpînul Romei. Nu te-ndoi că are s-o sfîrșească rău."

Unele considerații acre legate de joasa treaptă pe care am fost situat cu prilejul acelor ceremonii — pe care Maerbale, fireşte, plăcîndu-i s-o rănească, le îngroșase — se îndulceau, în final, cu repetatul elogiu al frumuseții Giuliei, lăudată de verii mei, și cu manifestarea dorinței ei de a mă strînge cît mai curînd în brațe.

Mai tîrziu, cînd evoluția vertiginoasă a lui Pier Luigi mi-a demonstrat ce profetice fuseseră vorbele ei, am avut întreaga măsură a profunzimii sagacității bunicii. Pe moment, deși mă măgulise, prin tot ce-mi spunea despre viitoarele-mi rude și despre fizicul Giulici, mă nemulțumea, însă faptul că judeca aspru — avînd chiar motive de prisos — hotărîrea mea de a-l lăsa pe Sigismondo pe lîngă Pier Luigi, pe care eu o socotisem pur și simplu diplomatică, căci aceasta era una din puținele decizii pe care eu le luasem fără a o consulta, iar ea continua să mă mustruluiască ca și cum aș fi fost un copil. Adevărul este că, dacă pe de o parte aveam nevoie să fiu tratat ca atare în momentele-mi de slăbiciune și de teamă, în care recurgeam la ea ca la un refugiu, vanitatea mea ar fi preferat să-și modifice măcar tonul atunci cînd îmi punea în față rătăcirile și să-mi dea impresia că, pînă și cînd greșeam, eu eram bărbatul, stăpînul, ducele.

* * *

Preocuparea bunicii față de minimalizarea mea la Bologna, îndeajuns de justificată în lumea noastră măruntă, geloasă pentru pozițiile pe care și le-a cucerit, m-a surprins. A fost prima chestiune pe care am abordat-o la Bomarzo, cînd ne-am întors. Atunci cînd i-am relatat ciudata impresie pe care am încercat-o în fața efigiei Sfîntului Sigismund și am insinuat că tata și cu mine puteam fi

asemănători, s-a îndreptat în patul ei o clipă, mi-a luat o mînă şi mi-a spus:

— Tatălui tău nu i s-ar fi întîmplat la Bologna ceea ce ţi s-a întîmplat ţie. Taică-tu era, cu toate defectele lui, un Orsini adevărat şi ştia ce înseamnă asta.

Am privit-o, ca şi cum aş fi descoperit o altă persoană, ca şi cum de pe piscurile ei bătrîneşti de matriarhă, Diana Orsini mi-ar fi descoperit încă o faţetă a spiritului ei inepuizabil. Este adevărat că ea mi se dedicase de cînd eram copil şi reuşise să-mi insufle orgoliul castei mele, dezvăluindu-mi prin povestirile ei strălucirea grandioasă a unei stirpe care, chiar şi în crimă, avea o măreţie aproape mitologică, şi că, pînă atunci, se comportase faţă de mine ca o prietenă; acum percepeam pentru prima oară o anume ranchiună în felul ei de a vorbi. Relaţiile Dianei Orsini cu ducele de Bomarzo aveau să fie diferite de cele pe care le avusese cu Vicino, nepotul, copilul cel ghebos? Dobîndind ducatul, pierdusem ceea ce-mi era mai presus de orice, dragostea-i îngăduitoare?

— Ducele de Bomarzo, adăugă, confirmîndu-mi în parte presupunerile, este răspunzător în faţa Orsinilor. A primit o moştenire, iar sarcina lui constă în a o păstra şi îmbogăţi. Tu poţi face un lucru condamnabil ori altul... Deja le-ai făcut şi continui să le faci, Vicino, deoarece firea ta e slabă; poţi să le faci, deşi n-ar trebui, însă ceea ce nu poţi şi nu se cuvine să faci, sub nici o formă, este să cedezi măcar o palmă din poziţia pe care noi am dobîndit-o cu anevoie, de-a lungul secolelor, noi toţi. Pentru tine, mai mult decît pentru oricine din casa aceasta, Orsinii şi interesele Orsinilor trebuie să fie mai presus de orice şi de oricine. Este ca şi cum ai ţine întotdeauna sus un drapel. Fă-l să fluture, Vicino. Ai dorit să fii duce şi eu am vrut la fel; să nu-mi demonstrezi acum, cînd sînt în pragul morţii, că m-am înşelat.

Am bolborosit că exagera, că în Bologna nu-mi mersese chiar aşa de rău, întrucît Carol Quintul mă investise cavaler şi tot acolo obţinusem şi promisiunea Giuliei, dar mi-am dat seama că avea dreptate. Chiar bastarzii, Alessandro dei Medici şi Pier Luigi Farnese, îmi dăduseră o pildă prin supărarea lor pentru faptul că la ceremoniile încoronării nu li se acordaseră locurile pe care socoteau că li se cuvin. Pe mine mă trecuseră la urmă şi nu ridicasem nici o obiecţie, nu ştiusem să mă impun. Cum oare? Mă resemnasem să trec prin viaţă cu titlul şi numele-mi în spate, ca un cocoşat nedemn de aceste privilegii? Înscăunarea mea în fruntea unui domeniu pe care mulţi îl invidiau, se mărginea oare la nişte simple necuviinţe care să-i

înfricoşeze pe sătenii mei şi pe nişte funcţionari de provincie? Credeam eu că era destul să profit de *homagio mulierum*, dînd frîu liber poftelor deşănţate şi zelului de a-mi încerca bărbăţia, ca să arăt că eram în fapt ducele, aşa cum fuseseră tata şi bunicul meu? Mă mulţumeam să fiu un Orsini pe jumătate, precum celălalt bunic, cel ramolit, care la curtea lui Clemente VII îndeplinea un rol decorativ şi nu reuşise să intimideze şi să se facă apreciat şi nici măcar să-i asigure lui Maerbale intrarea în Sacrul Colegiu... deşi cardinalul Franciotto, prin vitejia-i din vremea cînd era condotier, înfăptuise lucruri ce-i asigurau un loc printre autenticii Orsini?

Am ieşit din camera ei jignit. Ardeam de mînie.

Ca să alung aceste gînduri umilitoare, care îmi proclamau stupida înfrîngere — o înfrîngere ale cărei dimensiuni din lipsa experienţei de curtean nu le întrezărisem pe moment, dar pe care vigilenta bunică mă făcuse să le pricep fără ocolişuri —, m-am refugiat în iubirea pentru Giulia. Totdeauna am avut nevoie, cînd mă simţeam singur şi-mi cumpăneam slăbiciunea, să mă sprijin pe un bărbat ori pe o femeie şi, pentru că nu mai contam pe bunica, căreia îi revenise însărcinarea — tocmai ei! — să-mi dezvăluie dauna simbolică pe care eu o cauzasem alor mei, am căutat alinare în amintirea unei copile de cincisprezece ani. Sentimentul pe care îl trezise în mine se aprinse şi crescu, de parcă s-ar fi înteţit un foc cu flăcărui subţiri, căci Giulia reprezenta pentru mine — pusă faţă în faţă cu impresia de înfrîngere şi de incapacitate pe care o putea stîrni blînda-mi resemnare în faţa neglijenţei jignitoare din timpul ceremoniei de la Bologna —, un semn de triumf, de vreme ce promisiunea-i de căsătorie, atît de măgulitoare, atît de precis consonantă cu vederile bunicii, constituia mărturia că eu eram capabil, dacă mi-o propuneam, să-mi împlinesc aspiraţiile şi să arăt lumii ce merita să aibă ducele de Bomarzo. Iubirea pentru Giulia a înmugurit astfel din laşitate şi din recunoştinţă. N-a intrat în socotelile mele ceea ce puteam datora, în vederea cuceririi ei, magiei obscure a lui Silvio. M-am gîndit doar la izbînda ce putea să provină de la Giulia, care-mi compensa şi alte eşecuri, nu numai pe acela de circumstanţă, cum ar fi înjosirea îndurată la Bologna, ci pînă şi frustrarea pe care o hrănea cocoaşa mea. Giulia mă accepta aşa cum eram, iar asta îmi era deajuns ca să mă simt răscumpărat şi să mă îndemne s-o iubesc din toate puterile.

Niciodată n-am iubit-o ca atunci, în solitudinea de la Bomarzo. Relaţiile mele cu bunica s-au restabilit, afectuoase, dar în legătura

noastră se adîncise fisura pe care atenţionările, cele imparţiale mai ales, o deschiseseră în sensibilitatea-mi bolnăvicioasă. M-am agăţat de fantasma copilei cu ochi luminoşi, care insufla izolării mele o rară vigoare. Am iubit-o în chip romantic, precum în romane, pe drumurile părăsite care împrejmuiau palatul, la marginea cărora se înălţau orhideele sălbatice şi se îngălbeneau primulele, unde se zbîrleau ferigile, iar mărăcinişurile se împleteau cu răchitele. Îmi purtam cu mine dragostea, în taină. Aşa cum plantele şi florile acestea se împleteau la marginea pîraielor şi în hăul stîncilor, în iubirea mea se confundau şi se-nflăcărau vechi emoţii. Amintirea Adrianei dalla Rosa, moartă la Florenţa, cea a lui Abul, pierdut poate pentru totdeauna, se uneau în proaspăta-mi pasiune şi o hrăneau cu imagini. Cît despre mine, avînd de-a face deocamdată doar cu sentimentul care înfioară şi transportă, îmi modelam noua iubire pornind de la vechi fiori, fără de care nu s-ar fi putut coace, căci era atît de puţin, într-adevăr, ceea ce primisem de la Giulia, de-abia zărită, atît de puţin ceea ce ştiam despre ea, încît focul iubirii pentru ea avea nevoie, pentru a se întreţine, de căldura jeraticului care mocnea sub cenuşa unei vagi uitări.

I-am scris: i-am scris multe epistole în care îi explicam ceea ce îmi inspira şi cum avea să fie existenţa noastră viitoare la Bomarzo. Lucrările arhitectonice iniţiate de tata se terminaseră deja, iar eu pîndeam ocazia să le realizez pe acelea ce aveau să-mi facă să dureze numele, nedespărţit de castel. Deocamdată, doream să pun să se picteze, într-o serie de fresce distribuite pe tavan şi pe pereţi, scene care să preamărească, asemenea victoriilor războinice care dăduseră alor mei o atare strălucire, victoriile artei, pe care eu le socoteam cu o înfumurare ce nu avea alt temei decît înclinaţiile diletantismului meu, victoriile mele. Iar în încăperea cea mai fastuoasă aveam să poruncesc să se reproducă, la scară mare, horoscopul meu. Ea îmi răspundea, din cînd în cînd, cu nişte scurte misive circumspecte, cenzurate de Galeazzo Farnese, pe care eu le devoram ca pe nişte merinde în ciuda simplităţii lor şcolăreşti. Cînd sosea una, coboram în grădină, unde leneveau pisicile albe ale bunicii, şi o citeam pe îndelete, căutînd să iscodesc printre rînduri, să extrag din textul lor o sevă vitală pe care în realitate nu o conţinea, dar pe care eu o savuram pentru simplul fapt că fusese scrisă de Giulia. Dădeam fuga apoi la oglinda din iatacul meu, ridicam draperia ce-o ascundea şi-mi priveam pentru a suta, a mia oară, figura, unghiurile-i, densa profunzime a ochilor, degetele mele lungi de alabastru, vinişoarele albastre, unghiile ovale. Mişcam candelabrele, aşezîndu-le în poziţii

strategice, nu numai pentru a scoate în evidență ce era mai bun din trăsăturile mele, ci pentru ca, situîndu-mă abil, cocoașa să-mi dispară în semiîntuneric și astfel mă vedeam demn de a fi iubit.

Într-o noapte, am luat scrisorile pe care le primisem pînă atunci — erau patru — și am coborît în grădină. Mă duceam să le citesc la lumina lunii care dăltuia munții Cimini și se reflecta în apa ce forfotea de broaște găligioase. Le-am desfăcut și stăteam îmbătat de conținutul lor laconic, copilăros, care, strecurat prin sita închipuirii mele, se transforma și se-aprindea, cînd o puternică lovitură în umăr m-a doborît. Cineva mă înfrunta cu o spadă trasă și voia să mă ucidă. Capa și boneta îi acopereau fața. Era mărunt, dar sprinten. M-am ridicat, am scos jungherul și m-am apărat. Oțelurile scînteiau. Am strigat, chemîndu-mi oamenii, însă agresorul s-a făcut nevăzut în hățiș. Ca și la Rimini, încercaseră să mă ucidă, dovada era umărul meu care sîngera, dar de data asta atacul nu mai putea fi urzit de Pantasilea, cum bănuiam atunci; poate nici cel de la Rimini nu fusese organizat de ea. M-am întors împleticindu-mă la castel, pe ale cărui terase se clătinau făcliile și pajii mei îmi strigau numele, alertați, și, cu pumnalul încă în mînă, am urcat în camera în care Silvio studia pînă tîrziu învățătura cea tainică a horoscoapelor.

* * *

Pier Luigi Farnese credea în prezicători și în urzitorii de horoscoape ca și cardinalul, taică-su. Au crezut în ele și le-au consultat în permanență și Francisc I al Franței și împăratul Carol. În ele au crezut Sila, Iulius Cesar, Tiberiu, Nero... De asemenea, ruda mea, marele condotier Niccolò Orsini, căruia îi datorez propriul meu horoscop. Cît despre mine, n-aș fi putut să nu cred în cei ce văd în stele planul vieții omenești și gîndesc, ca Aristotel, că lumea asta e legată fără putință de tăgadă de mișcările lumii de sus. Eu însumi constitui o dovadă. Nici opiniile specialiștilor astronomi, nici înfierarea aspră a Sfîntului Augustin, nici puzderia de erori și contradicții apărute în acest domeniu — ca anunțarea unui Potop universal, cu șase ani înaintea celor ce le povestesc, care va zgudui Europa, ce s-a dovedit a fi, dimpotrivă, o secetă îngrozitoare — n-au reușit să mă convingă de contrariu. Iată-mă aici, viu, în casa mea, scriind în biblioteca mea, pentru a dovedi că cel puțin într-un caz, senzațional prin unicitatea lui, cei ce scrutează cerul și coordonează poziția lui cu destinul oamenilor sînt capabili de deducții surprinzătoare.

Din această pricină, cînd Silvio mi-a spus, la Bologna, că Pier Luigi, înştiinţat de înclinarea-i spre magie, îl sfătuise să studieze înţelepciunea astrologilor, l-am încurajat, înlesnindu-i mijloacele pentru a dobîndi cele trebuincioase. Din momentul în care ne-am întors la Bomarzo, băiatul din Narni s-a zăvorît într-un pod al castelului, cu cărţi, manuscrise şi hărţi planetare şi l-am văzut tot mai puţin. Porzia îl însoţea în singurătatea-i doctă, care făcea să ardă pînă în zori o lumină, după obloane, de parcă o scînteie căzută din stelele pe care le scruta fără răgaz continua să ardă în inima fortăreţei noastre.

Acolo m-am dus să-l caut, cu pumnalul scos tremurîndu-mi în dreapta, şi acolo l-am găsit.

Silvio îmbătrînise mult în ultima vreme. Nimeni n-ar fi spus că mai avea încă destul pînă să împlinească treizeci de ani. Flacăra opaiţului pus pe masă, într-o harababură de tabele cu numere, de desene şi tomuri deschise, îi grava pe fruntea încruntată, împrejurul gurii şi ochilor cute şi striuri ce se adînceau pînă la umbritele cavităţi ale orbitelor. Slăbiciunea lui de pomină se vădea pe sub pliurile mohorîte ale halatului negru. În spate, pe perete, se profilau într-o pictură stîngace contururile lui *Agatomaidon*, şarpele egiptean cu cap leonin şi o coroană de douăsprezece raze, ce reprezentau semnele Zodiacului. Silvio citea, adnotîndu-le, *Tetrabiblon*-ul sau *Quadripartitum*-ul lui Ptolomeu, traduse în latină din versiunea arabă, care spune că aştrii se împart în masculini şi feminini şi dă date esenţiale cu privire la însuşirile proprii ale fiecărei planete, din care purced influenţele lor schimbătoare. Confrunta lectura acestei cărţi cu a celeilalte, mai mică şi, cînd am intrat, fără să bage de seamă înfăţişarea mea atît de răvăşită, deoarece era ameţit de cercetarea lui, a sărit în picioare şi a exclamat, fascinat:

— Soseşti chiar la timp, duce. Ascultă ce declară Plotin: stelele posedă o forţă asemănătoare celei a vînturilor care împing navele, pot să tulbure trupul în care călătoreşte sufletul, dar acesta e slobod. În acest chip se împacă existenţa liberului arbitru cu cea a unei acţiuni ascunse a lumilor cereşti şi e lesne de înţeles cum cardinalul Farnese, principe al Bisericii Catolice, consultă horoscoapele fără condamnare religioasă.

Am dorit să-l întrerup, însă era prea prins de îndeletnicirea lui:

— Am analizat zilele astea trei horoscoape ale Domnului Nostru Iisus Cristos: cel al lui Cecco d'Ascoli, din cauza căruia autorul său a pierit pe rug; cel al lui Tiberius Russilianus Sextus de Calabria;

şi cel al lui Girolamo Cardano, care îşi visează cărţile, ca un iluminat, înainte de a le compune; te asigur că e un lucru de toată minunea. Totul se află acolo sus, a adăugat arătînd pe fereastră bolta aprinsă, stelele sînt ochii prin care ne observă Dumnezeu, cel ce dirijează procesele naturale folosind stelele acestea însufleţite, înzestrate cu ştiinţă şi cunoaştere. Ascultă acum ce spune Guido Bonatti, astrolog al Montefeltrilor în al său *Liber Astronomicus*...

Am zvîrlit pumnalul pe masă şi zgomotul sec a deşteptat-o pe Porzia, care dormea pe o saltea de paie. Frumuseţea-i uluitoare, dezvăluită încă mai mult de gingăşia sînilor goi, rotunzi, pe care-i acoperi repede, se înălţă ca o lumină în încăperea întunecoasă.

— Pleacă, Porzia! i-a poruncit. Avem de vorbit.

Fata a fugit pe scări şi eu m-am lungit pe patul sărman ce-i păstra încă mirosul, aprinzîndu-mă de patimă bărbătească.

— Au încercat să mă răpună în noaptea asta, Silvio. Cineva îmi doreşte moartea. Trebuie să-l găsesc pe vinovat!

Secretarul a păstrat tăcere, iar după aceea a fluierat uşurel.

— Bănuieşti pe cineva, Silvio? Pantasilca... Messer Manuzio... sau... sau... pe fratele meu?!

A tăcut din nou. Tremurul lumînării insufla o ciudată viaţă şarpelui din *Agatomaidon*, ca şi cum inelele sale s-ar fi încolăcit pe perete, sub diadema zodiacului.

— O să trebuiască să-ţi examinez horoscopul.

— Şi demonii tăi? N-au să ne ajute? Bănuieşti pe cineva?

— O să ştim după aceea. Totul se află în stele, ce sînt, după spusele lui Albert cel Mare, instrumente cu care Cauza Primă guvernează lumea. Edictele lui August, ale lui Domiţian precum şi ale lui Adrian n-au putut face nimic împotriva astrologiei.

— Spune-mi cine-i asasinul.

— O să ştiu după. Acum hai să-mi dai horoscopul tău.

Am coborît împreună, fără să schimbăm o vorbă, pînă la încăperea unde ascunsesem înscrisul lui Sandro Benedetto.

— Între timp, Excelenţă, să nu-ţi scoţi vreodată, cumva, platoşa de bivol. Dormi cu ea.

— Ai să vorbeşti cu demonii tăi?

— O să ştim după aceea. Priveşte... Marte şi Venus, regenţi din Casa Morţii, instalaţi în cea a Vieţii... Triumful neverosimilului.

Înaintea noastră, pe împodobitul desen al astrologului Niccolò Orsini de Pitigliano, se îmbinau triunghiurile, literele şi cifrele. Ciulind urechile, puteam să percep un susur ce venea probabil ori

de la pîraiele ascunse, ori de la sfere ce se roteau încet peste solemnitatea tăcerii.

— Nimeni, nici Astolfo, nici Orlando, nici Alcina, nici Marfisa, nici Merlin, nu te-ar putea răpune, duce de Bomarzo. Nimeni!

*
* *

Fractura lui Maerbale se suda încet. Era imobilizat în atele şi îşi petrecea după-amiezele de primăvară la soare, citind sau stînd la taclale cu Orso şi Matteo. Apoi, pe măsură ce vindecarea progresa, a început să meargă, sprijinindu-se într-un baston şi de umărul unuia dn verii săi. Şchiopăta şi asta ar fi trebuit să ne apropie, căci împărtăşea trecător cel puţin unul, cel mai benign, dintre neajunsurile mele; însă n-a fost aşa. De la Bologna băgasem de seamă că un nou zid se ridica între noi; această stavilă putea avea două cauze: înclinarea lui pentru Giulia Farnese, exagerată poate de gelozia-mi suspicioasă, şi darea oficială în vileag a rolului neînsemnat ce-l juca pe lîngă duce. Faptul că împăratul Carol Quintul nu-l învestise cavaler nu se datora accidentului (idee pe care o răspîndise Maerbale în Bomarzo), deoarece niciodată nu fusese înfăţişată această posibilitate înainte ca prăvălirea schelelor la San Petronio s-o facă practic irealizabilă, ci faptului că treapta ierarhică joasă a fratelui meu nu-l făcuse demn de o cinste rezervată celor mari. Cred că asemenea presupuneri i-au sporit proasta dispoziţie. Ceea ce am aflat concret este că îi scrisese bunicului nostru, la Roma, cerîndu-i o explicaţie definitivă în chestiunea purpurei, fiindcă, renunţînd (ceea ce i s-a întîmplat fără să fie consultat) la această splendidă cale, aspira să-şi făurească un nume, precum înaintaşii noştri cu cel mai mare prestigiu, prin mijlocirea armelor. Cardinalul nu i-a răspuns. Nu mă îndoiesc că misiva fratelui meu, punîndu-i în faţă, cu artificii de aparentă curtoazie, lipsa de influenţă, îl iritase profund pe Franciotto Orsini. Cît despre mine, de îndată ce am înţeles ce avea de gînd Maerbale, odată redobîndită folosirea piciorului, adică să caute condiţia de viaţă demnă şi buna remunerare a condotierilor, au început să mă tortureze gînduri negre.

De la întoarcerea mea la Bomarzo crezusem că surprind în juru-mi, ca pe un zumzet imposibil de localizat, îngrijorarea vasalilor mei faţă de noul duce. Erau la curent cu felul în care mă primise şi mă investise împăratul — nu şi cu neglijarea mea protocolară, grijuliu ascunsă de bunica, de fratele şi de verii mei, căci era ceva a cărui trecere sub tăcere ne privea pe toţi, întrucît se repercuta

asupra prestigiului casei —, iar acum socoteau că era vremea ca eu să păşesc pe urmele tatei şi strămoşilor mei războinici, înşfăcînd spada binecuvîntată şi participînd la expediţii militare împreună cu principi viteji. Nu ţineau seamă de datele fizice care mă împiedicau să o fac. Gloria mea era Bomarzo şi cu ea, ca şi cu aceea a celor ce mă precedaseră, se făleau în faţa oamenilor din localităţile apropiate, care scăpau jurisdicţiei mele. Fuseseră obişnuiţi, de-a lungul secolelor, să-i vadă plecînd pe flăcăii din Bomarzo în urma drapelelor cu urşi, sub ordinele moştenitorului şi scontau, părîndu-li-se limpede şi firesc, ca această tradiţie, de nedespărţit de poziţia mea în lume, să continue să se împlinească. Pentru ei, eu nu mai eram băiatul cocoşat, ci ducele şi, ca atare, îmi reveneau obligaţii de neocolit. Ideea că fiind duce nu mai luau aminte la cocoaşă, transformîndu-mă într-un simbol de perfecţiune, ar fi trebuit să mă bucure şi să mă fortifice, ca însă, dimpotrivă, adăuga o nelinişte în plus frămîntării mele. Nu mă simţeam în stare să ridic o lance, atitudine care ar fi subliniat în chip ridicol meteahna întocmirii mele şi care repugna spiritului meu, îmboldit încă din copilărie spre alte preocupări. Rog cititorul să ia aminte la acest zumzet, la această atmosferă de aşteptare, care poate nu au existat în realitate şi au fost doar închipuite de neîncrederea-mi trează, căci pare mai verosimil ca cei ce depindeau de mine să fi simţit că un cocoşat nu era destinat practicilor războinice, însă eu reacţionam totdeauna astfel, împuns de neîncredere şi vedeam peste tot năluci tulburătoare. Acum, amintita hotărîre a lui Maerbale agrava panica mea. Avea să facă el ceea ce ar fi trebuit să fac eu? Această eventualitate mă împingea la disperare. Fără să spun nimănui, i-am scris şi eu bunicului, insistînd asupra faptului că era esenţial pentru creditul Orsinilor din Bomarzo ca Maerbale să fie înălţat la rangul de cardinal, dar nici eu n-am primit răspuns. Strămutarea lui Maerbale la Roma, la Sacrul Colegiu, ar fi însemnat pentru mine, din motive cu totul diferite, sfîrşitul unui coşmar. Oricum, am vrut să trag unele foloase din atitudinea mea, spunîndu-i fratelui meu că intervenisem înaintea lui Franciotto Orsini, în problema purpurei: în acest fel, îl obligam la recunoştinţă iar dacă Maerbale pricepea, căci erau străvezii adevăratele motive ce mă determinaseră să procedez aşa, nu-mi păsa; important era să ştie că eu vegheam în folosul alor mei.

Două evenimente neaşteptate m-au sustras atunci frămîntărilor de presupus războinic: în Bomarzo se născu un copil pe care îl bote-

zară cu numele de Fulvio, iar în corespondența mea apăru o scrisoare rătăcită.

Mama lui Fulvio, o săteancă de vreo douăzeci de ani, jura că Maerbale — care pe atunci număra abia șaptesprezece ani — era tatăl precoce al pruncului. Maerbale a refuzat să-l recunoască, insistența bietei fete și anumite amănunte ne-au asigurat însă că era fiul său. Înștiințat despre asta, am hotărît ca țăranca și pruncul să fie trimiși la palatul nostru din Roma, cu falsă mărinimie, căci îi uram pe bastarzi și de fapt voiam ca micuțul să dispară. Acesta a fost faimosul Fulvio Orsini, scriitor, arheolog și anticar, cel ce a ajuns canonic la San Giovani in Laterano și a publicat admirabilele *Imagines et elogia virorum illustrium et eruditorum ex antiquis lapidus et numismatibus expressa cum annotationibus*[1] și care, mai tîrziu, m-a ajutat la clasificarea colecțiilor mele. Pentru moment, nașterea lui m-a înfuriat profund. Maerbale mi-o lua înainte pînă și în misiunea de a perpetua neamul, cînd eu încă nu știam, datorită complexelor mele, dacă eram capabil s-o fac. Îmi închipuiam cu furie riscul ca Bomarzo să treacă într-o zi în mîinile moștenitorilor lui Maerbale — fără să mai țin seama că fabuloasa-mi condiție de nemuritor părea să-mi acorde pe veșnicie ducatul —, așa că am insistat ca nunta mea cu Giulia să se consume cît mai degrabă, căci îmi doream un vlăstar. Și eu fusesem pe la țărănci, ca Maerbale; și eu le tăvălisem prin paiele grajdurilor, dar de fii nelegitimi — pe care în această clipă îi doream și-i respingeam totodată — n-am avut nici cea mai mică știre.

Și scrisoarea... scrisoarea, care mi-a fost dată dintr-o greșeală de trimisul beat, însărcinat să-mi aducă epistolele de la Giulia Farnese, nu-mi era adresată mie, ci lui Maerbale. Maerbale, mereu Maerbale, obsesia mea, dușmanul meu prefăcut! Nimic nu-mi arăta în textu-i extrem de scurt, pe care l-am parcurs cu neliniște stupefiată, că ar exista o înțelegere vinovată între fratele meu și logodnica mea. Giulia se limita să-i dea unele vești anapoda despre viața ei la Roma și să-i scoată în evidență dorința de a se stabili curînd la Bomarzo. Se despărțea de el respectuos. Putea fi o simplă scrisoare frățească, rezultată din prietenia nevinovată, care se născuse între cei doi la Bologna, dar se mai putea, de asemenea, bănui că redactarea ei simplă deriva din teama să nu cadă în mîinile mele. De netăgăduit era că între ei se stabilise o corespondență secretă.

[1] *Imagini și elogii ale bărbaților iluștri și ale învățaților, imprimate pe pietre și pe monede antice cu adnotări* (lat.)

Furia, decepția, m-au umilit. Plănuia Maerbale să mă lipsească de ceea ce cucerisem și, în consecință, el era cel ce atenta, prin mijlocirea mercenarilor spadasini, împotriva încrîncenatei mele dorințe de a rămîne pe lume? Misiva necunoscută a Giulici îmi arăta că farmecele păpușii vrăjite de Silvio da Narni nu lucraseră. Cealaltă, făcută cu prilejul surprimării oportune a tatei, păpușa conjurației de pe terasa din Bomarzo, putea fi prea bine o întîmplare. Iar istorisirea lui Palingenio — primul care mi-a dezvăluit forța magică a pajului, pe șoseaua Romei, cînd mi-a vorbit despre demoni — poate să fi fost rodul extravaganței filozofului halucinat. Dacă pajul era lipsit în realitate de această putere diavolească, dacă mă înșelase profitînd de coincidențe, ca să propășească în umbra candorii mele, eram pierdut, căci știam cu prisosință că singur, lipsit de ajutor supranatural, nu mă încumetam să înfrunt viața cu armele-mi slabe.

M-am gîndit să-l oblig pe Silvio să dea pe față jocul, ca să știu la ce să mă aștept, însă m-am temut că, dînd greș, aș rămîne fără alianța lui prețioasă. Cel mai inteligent — și ceea ce convenea caracterului meu nehotărît — ar fi fost să las să treacă timpul. Vom vedea. „Apoi se va vedea", spusese secretarul meu. Am făcut să-i parvină lui Maerbale scrisoarea, pentru a nu trezi bănuieli și, după ce îmi spusesem că dacă el îmbrățișa meseria de condotier aceasta ar duce la discreditarea mea, am stăruit, atît de schimbător era suflete-mi sfîșiat între curente adverse, să urmeze calea armelor strămoșilor noștri. Mă rodea graba să plece din Bomarzo cît mai curînd; acopere-se de glorie, dar să mă lase în pace, cu Giulia, lîngă castelul, lîngă colecțiile mele, cu dulceа-mi rușine, cu nemurirea-mi apăsătoare. Perspectiva de a-l elimina mi-a trecut prin minte. Murise Beppo, murise Girolamo... Să-l ucid pe Maerbale... Să-l desființez... Lașitatea mea însă n-a cutezat. Să plece, așadar.

Între timp, fără să-mi scot zalele nici cînd dormeam, așa cum mă sfătuise Silvio, fără să ies niciodată singur din fortărcață, fără să mănînc ceva care să nu fi fost gustat înainte de altcineva, zăvorît cea mai mare parte a timpului cu bunica și femeile ei sau cu cîinii și tablourile genealogiei, m-am apucat să-i scriu Giulici niște scrisori aprinse în care strecurasem curse viclene. Ea nu căzu în nici una. Ocolea ambuscadele cu eleganță degajată. Am întărit controlul corespondenței; n-au mai adus nimic pentru Maerbale la Bomarzo; dacă comunicau între ei, o făceau prin mijlocirea unor complici din satele vecine.

Pînă cînd, într-o zi, Silvio da Narni mi-a arătat că, potrivit lui Saracil, Sathiel și Iana, singurul meu frate era cel ce-mi dorea

moartea. Mi-a propus să-l suprimăm imediat. Ar fi fost uşor să obţinem cu bani colaborarea lui Matteo şi cea a lui Orso. În aceeaşi după-amiază, Maerbale m-a anunţat că în dimineaţa următoare, dacă eu nu hotăram altceva, o să plece la Veneţia, să intre în oştile lui Valerio Orsini de Monterotondo, văr şi camarad al tatei, care lupta sub ordinele Republicii Serenissime. I-am dat voie şovăind. Peste noapte, pentru a insufla vigoare urii mele, am rumegat amintirile dureroase din vremea în care, împreună cu Girolamo, mă chinuia. Îl vedeam aplecat peste mine, atunci cînd primul născut m-a martirizat şi mi-a găurit urechea. M-am îmbrăcat, am tras daga[1], m-am îndreptat spre camera lui Silvio, dar înainte de-a ajunge, puterile m-au lăsat. Nu puteam s-o fac. Nu-l puteam ucide pe Maerbale.

Şi Maerbale a plecat împreună cu Matteo, cu Orso şi cu două sute de oameni pe care-i strînsese pentru ispravă şi care se despărţeau de Bomarzo radioşi de bucurie în faţa perspectivei prăzilor. Cavalcada se-ndepărtă de stîncă, ca pe vremea tatei, ca pe aceea a bunicului, ca totdeauna de cînd Orsinii erau stăpînii domeniului. Lumea se îngrămădi să-i privească. Capelanul îi binecuvîntă. Femeile urlau la despărţire, iar familia lui Fulvio, bastardul, a plîns de parcă pierdea o rubedenie. Porumbeii pluteau zburînd peste stindarde. Totul — castelul, grădinile, pădurea, biserica, satul, înghesuit în jurul bastioanelor cu a căror carapace ruginită se confunda — strălucea într-o lumină deosebită, aurie, căci ai noştri plecau la război. La război? Nu cumva Maerbale se ducea s-o răpească pe Giulia, să mi-o fure? Şi eu? Ce făceam, cum mă pregăteam eu ca s-o apăr? Eu, sprijinit în coate de o balustradă, împreună cu Messer Pandolfo, cu Silvio, cu Porzia, cu Giambattista Martelli şi cu Bernardino Niccoloni, intendentul, scrutam albastrul cerului, norii marmoreeni, colinele, petele verzi şi cenuşii, îndepărtarea coloanei. Bunica se arătă la fereastra ei şi agită un văl.

O rafală de ruşine îmi pîrjoli faţa. Am strîns din dinţi aproape scrîşnind. Am avut presentimentul că irosisem o ocazie crucială a vieţii mele. L-am luat de-o parte pe Silvio.

— Prietene, am murmurat la urechea astrologului, mi-am schimbat părerea. Trebuie să isprăvim cu trădătorul.

— Am prevăzut-o deja, mi-a răspuns făcătorul de vrăji şi m-am simţit umilit să constat că ceilalţi adoptau de unii singuri, temerar,

[1] Pumnal cu lama scurtă şi groasă, cu trei muchii şi cu vîrf ascuţit.

hotărîrile care îmi reveneau şi pe care le amîna ezitarea mea neputincioasă.

Căluţii măreau distanţa, în galop. Praful se clătina peste ei ca un baldachin irizat. Maerbale, insectă graţioasă de argint, ne saluta, scuturîndu-şi elitrele, antenele multicolore. Îi puseră armura de-a curmezişul pe spatele unui măgar, ca pe un erou mort. Administratorul m-a întrebat, crezînd că mă măgulește, tocmai ce nu trebuia:

— Cînd va pleca Excelenţa Voastră în campanie? În jur se şopteşte că veţi participa la asediul florentin în favoarea casei Medicilor.

Răceala din ochii mei îi îngheţă cuvintele. Omul ăsta, imbecilul ăsta, nu-mi era de nici un folos. Trebuia să-l arunc cu prima ocazie.

Giambattista Martelli stătea lîngă mine, atingîndu-mi trupul cu al său, abandonat. Transpiraţia îi lipea pe frunte o şuviţă blondă. Îl auzii gemînd ca şi cum se sufoca şi mă înfioră nevoia de a mă uşura în urma vexării mele, ca să nu plesnesc, ca să nu dau fuga în camera bunicii, tîrîndu-mi povara ghebului, cu eternele-mi tînguiri, cu impudica manifestare a incapacităţii mele descurajate. L-am luat de un braţ.

— Să mergem! i-am spus.

Şi am plecat, în vreme ce în meandrele văii apăreau şi dispăreau stindardele şerpuind, de parcă le ardea de joacă, de parcă şi-ar fi bătut joc de mine.

* * *

Plecarea lui Maerbale a slăbit tensiunea care apăsa peste Bomarzo. Am continuat să corespondez cu Giulia ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic şi chiar m-am gîndit că o să reuşesc, printr-o ficţiune a autoamăgirii, să pun scrisoarea ei către Marbale pe seama tulburelor mele obsesii şi coşmaruri. Doream cu ardoare să mă înşel, fiindcă simţeam o nevoie dureroasă să fiu iubit — mult mai mult decît să iubesc eu însumi —, şi din cauza asta, am alungat din mintea mea scrisoare, desfigurînd-o, reducîndu-i şi mai mult scurtul conţinut pînă la a obţine dacă nu eliminarea, măcar transformarea ei în ceva inform, imprecis, şi a cărui neimportanţă venea de la faptul că, evitînd să mi-o amintesc, procedam ca şi cum n-ar fi existat. Dar ea exista şi mă pîndea, şi, dintr-o dată, cînd deschideam scrinul crezînd că o distrusesem, scrisoarea îmi sărea în ochi, inflamabilă, iar vederea ei reuşea din nou să mă tulbure.

Căutînd să mă distrag de la aceste neliniști, m-am dedicat supravegherii modului în care sînt administrate pămînturile mele. Am revizuit socotelile lui Messer Bernardino Niccoloni, sarcină care repugna prejudecății mele că principii trebuiau să se abțină de la treburi specifice negustorilor, și am descoperit că intendentul mă fura. Se ivea deci prilejul de a-l alunga, dar nesiguranța-mi fluctuantă operă ca și în alte dăți cînd era vorba de a adopta o măsură radicală și, astfel, m-am mărginit la a-l admonesta și a-i arăta, cu dispreț suveran, că ochii stăpînului erau ațintiți asupra lui. Messer Bernardino era viclean și știa să mînuiască argumentele și cifrele; de atunci a procedat cu mai mare grijă, temperîndu-și lăcomia.

Pe neașteptate, soția lui m-a obligat să fac o dreptate à la Solomon. Era o femeie stearpă, cîrtitoare, destul de murdară, care se mîngîia de sterpiciunea ei printr-o patimă: aceea a pisicilor părăsite. Noaptea, cînd urlau cîinii din curțile închise, de prin grădini sau din depărtarea ogoarelor satului, haita de pisici năvălea, cu pașii tiptili și cu ochi de smaralde aprinse, în singurătatea de la Bomarzo. Le văzusem deseori, plimbîndu-mă tîrziu, hoinărind pe uliță, zbîrlindu-se pe sub porți, decorînd zidurile cu sacre sculpturi de bazalt ca și cum așezarea s-ar fi transformat într-un sat oriental, în care nimeni n-ar fi cutezat să atingă animalele divine. Mieunau de foame și de dragoste, iar urletele lor răneau văzduhul. Unii vecini, trei, deschideau ușile cu zgomot ca să le fugărească. Atunci — am fost martorul acestui fapt cu diferite ocazii — două iazme puse pe hartă apăreau de o parte și de alta a străzii în pantă, pe ale cărei margini se înghesuia satul, strivit de umbra colosală a castelului. Soția lui Messer Bernardino și nevasta unuia din cei doi bufoni ai bunicii îndeplineau ritualurile lor de ocrotire a pisicilor. Doamna Niccoloni, înaltă și severă, soția bufonului, bondoacă și năzuroasă, se întreceau în zelul lor de a hrăni armata de feline fără stăpîn. Pe cînd fiecare cu cîte o coșniță, una cobora iar cealaltă urca pe ulița strîmtă, pisicile, făcînd salturi fantastice, îndrăcite, sau arcuindu-și spinările și cozile, alergau în întîmpinarea lor ca și cum ar fi plutit pe un rîu lunar. În sfîrșit, ajunse la capătul îndeletnicirii lor, cele două samaritence, escortate de făpturi famelice pe măsura încăpătoarelor recipiente golite deja, se ocărau la mijlocul drumului, iar concertul de mieunături era substituit sau amplificat de un turnir de cuvinte obscene, prin care dușmancele dădeau frîu liber geloziei mecenatului lor. Știu că doamna Niccoloni îl înnebunea pe

bărbatu-său să obţină de la bunica expedierea bufonului la Roma, din dorinţa de a scăpa de concurenţa nocturnă. Şi cu aş fi vrut, deşi din pricini diferite, întrucît mă irita prezenţa la Bomarzo a acelui pitic cu ochelari şi păr portocaliu, care, dacă n-avea cocoaşa mea, ce i-ar fi putut fi atît de utilă, se purta ca şi cum ar fi avut-o. În orice casă mare italienească existau bufoni — nu doi, ca în a noastră, ci numeroşi — şi acest lucru, cerut de modă, căci era un indice al rangului, m-a reţinut de la pornirea mea de a-i elimina. În plus, mă temeam că, surghiunindu-i, lucrul s-ar fi comentat la curtea papală şi că s-ar fi spus, ca o glumă spumoasă, că la Bomarzo eu eram de-ajuns ca bufon. Plîngerile locuitorilor, iniţial reduse la tăcere de faptul că era la mijloc soţia intendentului, au sporit şi au ajuns la urechile mele; oamenii cereau ca însuşi ducele să pună capăt gîlcevii, căci administratorul, ca parte împricinată, nu se putea ocupa de aceasta. N-am avut încotro decît să intervin şi să le ascult pe cele învrăjbite. A fost ceva grotesc, demn de Aristofan. Am poruncit să se schiţeze un plan al uliţei cu pricina şi chiar la mijlocul ei am trasat, cu mînă fermă şi cu vopsea verde, linia exactă care despărţea cele două jurisdicţii nutriţionale. Apoi s-a aşternut pacea. Dacă pisicile depăşeau această linie, duşmancele nu trebuiau să le cheme, sub pedeapsa de a-şi pierde monopolurile respective. Le chemau, bineînţeles, cu nişte voci drăgălaşe, cu gesturi prevăzătoare care imitau, în discreţia lor, pe cele ale răzvrătitelor feline. Într-o noapte, le-am spionat de la o fereastră, sprijinit în coate între pisicile bunicii, principi albi, Orsini ai pisicimii, şi le-am văzut strecurîndu-se cu coşurile, urmate de propriii acoliţi. Satul a declarat că ducele se pronunţase cu perfectă echitate. A fost tot ceea ce am reuşit mai înţelept pe vremea aceea, iar dacă se compară cu faptele de vitejie pe care închipuirea-mi le atribuia lui Maerbale, veţi avea măsura amărăciunii mele. Ducele pisicilor, asta eram eu! Un duce ghebos al pisicilor, cu doi miniştri, nevasta intendentului şi nevasta bufonului.

M-am consolat de atîta mediocritate, rînduindu-mi colecţiile de începător. Ajutat de Messer Pandolfo, care invoca mereu autoritatea lui Vergiliu, netulburat de evidenţa anacronismului, şi de Silvio de Narni, care îşi întrerupea calculele horoscopice pentru a se cufunda în zonele unei arheologii improvizate, am studiat armura pe care mi-o dăruise bunica; vasele, urnele, oglinda, pieptenii şi figurinele de teracotă găsite în mormintele din Bomarzo; meda-

liile şi cameele cumpărate la Roma, pe care mi le trimiteau în continuare anticarii scormonitori. Eram fericit printre aceste obiecte ce mă îndepărtau de realitate. În timp ce le ridicam şi le răsuceam pe toate feţele, Porzia ne dădea tîrcoale. Probabil că, certă fiindu-mi convingerea că Silvio era lipsit de puteri magice, fata se îndrăgostise de secretarul meu fără nici o intervenţie misterioasă, în ciuda urîţeniei lui, iar spectacolul acelei iubiri îmi accentua melancolia, întrucît îmi arăta că pînă şi el, fără vreun şarm, fără dinţi, era capabil să stîrnească dragostea unei femei frumoase, în timp ce eu, care posedam tot ce mă înconjura, mă mişcam între perplexităţile incertitudinii.

Cu asemenea umile distracţii îmi ocupam timpul, de parcă nimic altceva nu m-ar fi interesat. Îmi ascundeam angoasa sub paravanul îndeletnicirilor economice şi artistice, verificînd dăjdiile şi curăţind medalii, cînd, în realitate, nu făceam altceva decît să aştept două lucruri: scrisorile Giuliei şi noutăţi de la Maerbale. Primele au continuat să-mi sosească, tot mai rare, şi incolore; de la cel de-al doilea, am aflat că se lupta, împreună cu Valerio Orsini, sub zidurile Florenţei. În august, Baglioni ajunse stăpînul oraşului familiei Medici, iar Signoria ordonă încetarea focului; în decembrie muri Baglioni, acel Iuda, şi se sfărîmă visul său de a fi duce tocmai la Florenţa, pe care o trădase; în schimb a ajuns, cum era de aşteptat, Alessandro dei Medici, care se întoarse anul următor în palatul din Via Larga, şi nimeni nu se mai îndoi de paternitatea lui Clemente VII. Însă Maerbale continua să trăiască, probabil urzind împotriva mea, iar promisiunile pe care săptămînă de săptămînă mi le repeta Silvio mă lăsau indiferent. Fratele meu reveni la Veneţia cu Valerio Orsini. Se zicea că se îmbogăţise, că îmbrăcămintea-i scînteia de nestemate.

În opoziţie cu această imagine şi ca să arborez o ţinută austeră care nu se practica printre nobili. am adoptat obiceiul de a mă îmbrăca ţărăneşte, ca Petrarca la Vaucluse, şi de-a cultiva o grădină. Doar un cîine şi doi servitori mă însoţeau, ca pe poet. Şi dacă el se mîndrea cu exemplarul lui Homer pe care i-l trimiseseră din Grecia, eu m-am gîndit să-mi mărginesc orgoliul la obiectele de fier verzui pe care le dezgropam din mormintele etrusce şi care îmi vorbeau de un trecut frumos şi ciudat. Am reluat, cu Messer Pandolfo, traducerea poemului lui Lucreţiu despre natură, puţin cunoscut pe atunci. Plănuiam să merg la Roma, sătul să mă zbenguiesc cu femei trăsnite şi să smulg urzici, cînd am aflat, printr-un mesager

al lui Orso, că Maerbale fusese grav rănit în Serenissima, trecînd peste un pod. Cîteva zile după aceea, au apărut la Bomarzo chiar Orso şi Matteo cu încă trei veri: Arrigo, condotierul Leon, destinat să ajungă în scurt timp omul cel mai înstărit al casei noastre, şi Guido della Corbara, fiul unei surori de-a tatei. Veneau, probabil, să încaseze preţul perfidiei lor, căci nimănui altuia nu i se putea pune în seamă atentatul. Ceva mi-a dat a înţelege în acest sens Silvio da Narni şi i-am ordonat să le achite ce li se cuvenea, dar să-i înştiinţeze că, dacă se încumetau s-o pomenească în faţa mea, puneam să fie zvîrliţi din castel. Oricum, Maerbale nu murise. Bolea, zvîrcolindu-se de durere, răsfăţat într-un palat din Veneţia. Valerio avea grijă de el, iar Aretino îl vizita.

Rudele mele şi-au reluat apoi îndeletnicirile de pe vremea lui Girolamo, asurzind cu larma saloanele noastre. I-am lăsat să-şi verse focul. Îmi cerură să le permit să aducă nişte prietene şi am acceptat. Voiam să mă îmbăt şi să uit de mine însumi. Cînd au venit femeile, Porzia, Silvio şi Giamabattista s-au adăugat serbărilor ce se prelungeau din amurg pînă în zori. Într-o zi, contele delle Corbara m-a anunţat că-mi pregătea o surpriză şi-n acea după-amiază Pantasilea a intrat în curtea castelului, rîzînd, înconjurată de sclavi şi bagaje. Sălile au răsunat de lătratul căţelului său maltez, iar pisicile albe au fugit să se ascundă. Îi duceau păunii în nişte coşuri mari. Am poruncit să fie omorîţi imediat şi i-am dăruit în schimb un colier de perle. Păunii sugrumaţi spînzurau de un arbore, în grădină, ca acele mantii cu reflexe vii pe care neguţătorii veneţieni le cumpărau de la caravanele din Extremul Orient. Pantasilea a plîns, a sărutat perlele rotunde, m-a îmbrăţişat şi m-a rugat să alung din amintirea mea episoadele care întunecau prietenia noastră. Nu-mi păsa deja de nimic, astfel că nu am găsit nimic împotrivă să-i promit ceea ce cerea. M-am dedat cu tristeţe dezmăţului. La Recanati descoperisem că tata îmi semăna, iar acum descopeream că eu, în anumite privinţe, mă asemănam tatei. Era ca şi cum, tainic, ne-am fi transferat unul în celălalt. La fel cum făcea odinioară cardinalul Orsini, bunica se ivea uneori, sprijinită în două bastoane, să ne spioneze orgiile. În spate, se iţeau capetele curioase ale damelor ei de onoare. Suspina.

— Ce-ai de gînd să faci, Vicino? m-a întrebat într-o dimineaţă cînd am întîlnit-o în grădină.

— Nu ştiu.

— Ai de gînd să stai aici mereu? Şi Giulia?

Puţin timp după aceea i-am îndepărtat pe veri şi pe Pantasilea. Am hotărît ca Silvio şi Giambattista să mă însoţească pînă la Veneţia, unde Lorenzo Lotto avea să-mi facă portretul. Mi-ar fi fost uşor să obţin ca artistul, care se deplasa tot timpul, şi care suferea de lipsa banilor, să coboare peninsula pînă la Bomarzo, însă am preferat să întreprind călătoria şi să mă îndepărtez de un loc care, datorită iubirii ce i-o purtam, acţiona nefast asupra mea. În afară de aceasta, la Veneţia ştiam cum să rezolv definitiv cu Maerbale. Trebuia apoi să mă ocup de nunta mea. Imaginea Giuliei Farnese a revenit în sufletul meu, strălucind ca o cădelniţă legănată. Pace şi să fiu iubit: iată ce ceream. Ceream mult. Ceream totul. Ce dădeam în schimb? Puteam schimba un şirag de perle pentru nişte păuni morţi, ale căror cadavre am pus să fie duse la mai multe leghe de Bomarzo, ca să fie arşi într-un loc de unde nu ne-ar fi ajuns influenţa lor nefastă, dar în schimbul iubirii Giuliei şi al tihnei pe care o dorea sufletul meu n-aveam ce să dau. Mi-am ridicat mîinile frumoase, în singurătatea camerei, şi mi le-am văzut goale şi transparente, slabe, inutile.

*

* *

Am călătorit pe cai pînă la Ancona; acolo ne-am îmbarcat ca să continuăm spre Veneţia. Toamna aurea, ruginea drumurile. Galopam într-un nor de praf şi de frunze risipite, golaşe, foşnind ca şi cum vîntul ne mătura înspre Adriatică, o dată cu frunzele veştede. De-a lungul drumului, la hanuri, cei ce improvizau versuri cu orice prilej, aflînd că în faţa lor se găsea ducele de Bomarzo, mi-au smuls nişte monede, preamărind gloria Orsinilor. Cum nu cunoşteau precis faptele lor de vitejie şi confundau personajele istorice cu cele fantastice, recurgeau la eroi greci şi la paladinii vechilor balade ca să-şi suplinească ignoranţa. Urşii familiei apăreau constant în ritmurile lor, războindu-se, năpustindu-se, icnind, nimicind duşmani, nedespărţiţi de înaintaşii mei ca zeii Olimpului de căpeteniile homerice. Acele prezenţe reconfortante nu-mi alinară reaua dispoziţie ce mă însoţea de la plecare şi care a sporit pe măsură ce înaintam. La Ancona, m-a cuprins febra, iar trupul a început să mi se învineţească de nişte pete suspecte. M-am gîndit că îmi venise şi mie rîndul să sufăr de răul care-i inspirase lui Francastoro *Syphilidis* şi care îl rodea pe Pier Luigi Farnese, ca pe atîţia dezmăţaţi pătimaşi, aşa că m-am înfiorat amintindu-mi de faţa-i acoperită de tumori şi de plasturi. Probabil că i-o datoram

Pantasileei sau vreuneia dintre prietenele verilor mei. Numeroşi învăţăcei ai lui Esculap mi-au oferit atunci serviciile lor pe care le-am respins cu prudenţă. Aveam să mă îngrijesc la Veneţia: leacurile puteau fi mai agresive decît ravagiile bolii.

Studenţii invadau tavernele, împrăştiind pe mese traistele lor pline la refuz cu manuscrise, flacoane, unguente. Mergeau împreună cu ei vraci tămăduitori care îşi lăudau minunile prin pieţe, vînzători de elixire, dentişti şarlatani şi cerşetori. Unii escortau în peregrinările lor pe maeştrii de misterioasă faimă. Îşi cîştigau pîinea cîntînd, întocmind horoscoape, examinînd plăgile oamenilor şi animalelor, oferind filtre, invocîndu-l pe Satana, furînd. Dezbrăcau slujnicele şi îşi băteau joc de gravitatea negustorilor şi a burghezilor. Jucau pantomime, prefăcîndu-se a fi prinţese sau orbi sau zeul Apolo. Rîsetele şi chitarele lor înveseleau cîrciumile. I-am auzit pomenind de Paracelsus, pentru prima oară, la Ancona.

Silvio şi Giambattista mă înfofoliseră într-un jeţ, lîngă căminul din han, căci preferam hărmălaia din sufragerie sufocării într-o cameră unde se războiau puricii.

Zece sau doisprezece flăcăiandri zdrenţăroşi discutau aprins în jurul unor căni de vin. Cu o zi înainte fusese o harţă în port şi unui om îi tăiaseră o ureche pe care un bărbier o lipise la loc cu mortar. Cum era de presupus, urechea căzu din nou, iar studenţii discutau despre terapeutică cu gesturi violente, cu latinisme macaronice şi grosolănii. Din cînd în cînd, se apropiau de mine cu ochii arzînd şi purtîndu-şi pălăriile unsuroase în mîini, ca să-mi ceară părerea, ca şi cum fiind cine eram şi pentru că îl avusesem maestru pe Valeriano, puteam să le rezolv conflictele, dar eu îi ascultam moţăind în tăcere. În plus, n-aveam nici o idee despre asemenea chestiuni.

Într-o parte, se agitau aviceniştii[1], cei care considerau că toată ştiinţa venea de la arabi; de cealaltă, tunau neogalenicii[2] şi neohipocraticii[3]. Existau, de asemenea, cei ce credeau că în afara lui Aristotel nu mai exista nici o cunoaştere şi cei care le opuneau conceptele platonice. Cum stăpînirea temelor era foarte superficială, la fiecare pas se poticneau în contraziceri. Aristotelicii se strînseseră la Universitatea din Padova, iar platonicii la cea din Ferrara. Aceştia din urmă trebuie să fi fost în majoritatea lor ger-

[1] Partizanii medicului arab Avicenna.
[2] Discipoli renascentişti ai lui Galenus, medic roman din sec. II.
[3] Discipoli ai lui Hipocrates.

mani (trebuia să-ţi baţi capul ca să-i înţelegi), întrucît legăturile casei d'Este cu împăratul facilitau rămînerea teutonilor pe teritoriul său. Arabii nu mai erau la modă, în vreme ce curentul general te îndemna să priveşti cu dispreţ realizările lui Galenus. Doar puţine voci s-au ridicat zgomotos împotriva celui pe care admiratorii săi îl porecleau *Paradoxopeo*, făcătorul de minuni. Cuvintele neobişnuite şi invectivele mi se confundau în minte. Ursuz, smiorcăit, sorbeam o poţiune pe care mi-o preparase Silvio. Pe neaşteptate, numele lui Paracelsus apăru în mijlocul harţei şi dezbaterea se-nfierbîntă.

— Un măgar care nu predă în latină ci într-o nemţească barbară nu merită să fie băgat în seamă, decretă cineva.

— Măgari sînt cei ce i se împotrivesc, replică altul. Chiar el i-a numit pe medici măgari desăvîrşiţi, beţivani, trişori şi încornoraţi.

— Am cunoscut destui medici încornoraţi.

— Am dat şi noi o mînă de ajutor la asta.

— Şi cu toate acestea se intitulează doctor: „Teofrast, doctor în ambele Medicine şi în Sfînta Scriptură", şi el nici nu-i medic.

— E medic.

— Nu este.

— El îşi spune Monarhul Medicinii şi-i pune pe toţi cei ce-o practică în urma maiestăţii sale. Spune că toţi ceilalţi medici de pe uriaşa faţă a Pămîntului vor fi uitaţi într-un cotlon întunecos, în care vor urina cîinii.

— Paracelsus nu-i medic cum nu-i nici taică-su, care în hanul Einsiedeln spală buboaiele de pe picioarele peregrinilor ce se duc la sanctuarul Fecioarei Noastre celei Negre.

— Nu-i decît chirurg. Un medic nu pune bandaje şi nici nu face operaţii. Asta rămîne în seama bărbierilor. Iar el, ca un bărbier, înfige cuţitul în carne.

— Eu sînt bărbier şi încă unul pe cinste.

— Se intitulează medic chimist, ceea ce nu înseamnă nimic. Umblă murdar, smolit de funingine, ca şi cum ar lucra într-o fierărie. Şi se îmbată cu vizitii, cu cumetrele şi curvele.

— Ca şi mine, şi-i de toată cinstea.

— Şi noi la fel.

— Dar dispreţuieşte femeile. Se pare că n-a avut de-a face vreodată cu ele.

— E un cunuc spîn! Şi rahitic.

— Îmi pare rău pentru Paracelsus. Pierde tot ce-i mai bun, sarea acestei lumi sărmane.

— Ca un neisprăvit ce e, disprețuiește influența aștrilor, dar la Viena a învățat să ghicească destinul după constelații. Zice că medicii trebuie să se mărginească să studieze horoscopul bolnavului şi să determine ora nimerită pentru operație, sarcina ştiințifică revenind bărbierului.

— E un tîmpit.

— Asigură că mersul lui Saturn nici nu lungeşte nici nu scurtează viața unui om, dar el nu administrează măcar un purgativ, şi nici nu aplică o lipitoare cînd luna nu se află în poziție convenabilă!

— Şi-atunci?

— Aristotel, strigă Silvio da Narni, declară că lumea asta e legată în mod necesar de mişcările lumii celei de sus. Orice putere, în lumea noastră, este guvernată de aceste mişcări.

Aristotelicii izbucniră în aplauze.

— Paracelsus nu crede în cărți.

— În cărți?

— La Basel a ars, acum patru ani, textele lui Avicenna şi ale lui Galenus.

— Eretic!

— Cărțile din care se dobîndeşte învățătura, susține el, sînt trupurile bolnavilor, şi studiul trebuie să se efectueze la patul celui vătămat. Este împotriva disecției. Proclamă că medicii n-au tratat niciodată adevărata anatomie, care este cea a corpului omenesc viu, nu a celui mort. „Dacă vreți să faceți anatomia sănătății şi a bolii, aveți nevoie de un corp viu." Asta spune.

— Măcelar! Călău!

— Dar a vindecat-o pe mama regelui Danemarcei.

— Palavre!

— Şi vreo optsprezece principi... şi pe stareța de Zinzilla.

— Minciună, minciună! Şi-a vădit neputința în fața margrafului de Baden.

— Nici o universitate nu-l înghite. L-au alungat din toate.

— Eu l-am cunoscut la cea din Montpellier.

— Eu în cea din Nürenberg.

— Eu la Sorbona.

— Şi jură că în şcolile germane nu se învață nici cît la tîrgul de la Frankfurt.

— Are dreptate.

— Gura, idiotule! Nu ştie absolut nimic. Eu eram la Nürenberg cînd a refuzat să accepte o dezbatere cu doctorii.

— Eu mă aflam la Basel cînd n-a cutezat să înfrunte o discuţie publică cu Vandelinus Hock, care deja îl făcuse zob la Strasbourg.

— În schimb, eu mă găseam la Nürenberg cînd i-a vindecat de bube la spitalul de leproşi pe nouă inşi bolnavi de morbul francez. Un miracol. Recomandă mercurul în sucuri şi ierburii.

— Interesant.

— Imposibil.

— E un geniu.

— Un ignorant. Un culegător de ierburi, care străbătea Alpii cu taică-su, stînd la taclale cu ciobanii şi căutînd mărar şi cimbru, mac, mentă şi planta Sfîntului Ioan.

— Vorbiţi de leacurile lui?... Grăsime de năpîrcă, corn de unicorn, pudră de mumie, păr de la copii fierţi de picile roşii, broaşte rîioase, pumni de bălegar, muşchi crescut pe hîrci...

— La ce foloseşte părul de copil?

— Pentru degerături.

— Trebuie încercat.

— Tîmpitule!

— Eu am folosit pudră de mumie, pregătită cu păsări împăiate, cu mirodenii şi apoi pulverizate. Nu se găseşte ceva mai bun.

— Mai mult foloseşte să scoţi un cadavru de pe eşafod şi să-i foloseşti mumia.

— Sînteţi nebuni ca şi el! El spune că trupul omenesc, *limus terrae*, se compune din sare, sulfură şi mercur.

— Şi *archeus*-ul?

— Ce *archeus?*

— *Archeus*-ul lui Paracelsus este principiul vital care sălăşluieşte în adîncul oricărei făpturi vii. Chintesenţa. Un spiriduş ghemuit ce dirijează reacţiile trupeşti.

— Mă faci să rîd. Na: hă! hă! hă! *Archeus*...

— În afară de asta... Cine-l pricepe? Nu crede în forţa demonilor, dar l-a întîlnit pe unul, Afernoch, care provoacă melancolie.

— Să nu crezi în demoni e un fix al creticilor.

— Înainte de a-l observa pe un bolnav, verifică dacă n-a fost vrăjit şi, dacă extrage din trupul lui păr, unghii, ace, păr de cal sau de porc ori cioburi de sticlă, declară că au fost băgate în el de vreun vraci.

— În asemenea situaţii trebuie să pui într-un stejar de piatră, orientîndu-l spre răsărit, unul din obiectele extrase ori smulse ca să acţioneze precum magnetul, atrăgînd influenţa răufăcătoare.

— E metoda lui Paracelsus.

— E metoda mea.

— Tot aia e!

— Şi-a zăvorît un diavol în mînerul spadei.

— I-am văzut-o! Am văzut-o! O spadă uriaşă, o are cadou de la un călău neamţ. Şi-o tîrăşte cînd merge.

— Nu. A adus-o din Grecia. În mînerul acela păstrează reţeta de *laudanum* pe care i-a dat-o un mag la Constantinopol. E ocrotită de diavolul Azoth.

— Minciuni!

— De ce n-ar crede în diavoli, mai ales în Afernoch şi Azoth, dacă s-a folosit de prietenia lor chiar şi în cazul abatelui Trithemius, acela care, la cererea împăratului Maximilian, a evocat fantoma împărătesei decedate, al cărui spectru l-a sfătuit să se căsătorească cu Bianca Sforza?

— Cu toate astea Paracelsus nu crede în năluci. Pentru el nu sînt nici duh nici trup, ci numai o reflecţie pe care o numeşte *evestrum*. Şi, ca umbre ineficiente ce sînt, nu pot nimic.

— Asta-i de-ajuns ca să fie trimis să ardă într-o piaţă. Sfînta Scriptură e plină de fantome. N-o să-l scape nici Dracul.

— După el, Dracul nu poate să schimbe nimic dacă natura n-o permite.

— Are dreptate.

— Ai să arzi şi tu cu el.

— Are dreptate. Diavolul face minuni prin puterea ştiinţelor naturale.

— Erezie! Paracelsus e un eretic luteran. Şi tu la fel.

— Ba e catolic!

— Eu eram la Salzburg cînd l-au alungat pentru că predica prin taverne idei anticreştine.

— Eşti un ticălos. Paracelsus e tot atît de catolic ca şi papa.

— Ba mai mult.

— Curios e că el crede în coşmaruri şi în duhuri.

— Cine nu crede în ele?

— După părerea lui, se nasc din sămînţa irosită a lui Onan.

— Şi Diavolul...

— Cel care îl vede realmente pe Dracul, spune Machiavelli, nu-l vede avînd coarne şi nici aşa de negru.

— Asta-i din *El Canto de los Ermitaños*[1].

Şi, pe loc, odată potolită furia, cei care se ciondăneau redeveniră foarte tineri, aproape adolescenţi, şi începură să cînte în cor, pe un ton fals.

— *Sîntem călugări şi pustnici şi sălăşluim pe culmile Apeninilor !...*

Ciocniră cănile umplute ochi. Eu, între timp, îmi priveam, în slaba lumină a flăcărilor, mîinile înnegrite. Curînd aveau să se ivească semnele prevestitoare ale bubelor.

— Unde poate fi Paracelsus? am întrebat.

— Nu se ştie, domnule duce. El e peste tot, ca Dumnezeu.

— Ca Diavolul.

— Se află la Veneţia.

M-am gîndit la teoria lui Paracelsus cu privire la zămislirea dracilor luxurii, născuţi din cei ce săvîrşesc păcatul împotriva firii şi din sămînţa irosită, purtată de duhurile ce rătăcesc în noapte. De cîte ori, aprins de poftele lubrice, nu cedasem şi eu ispitei închipuitului *actus* imaginar, cel din care se zămislesc dracii! M-am cutremurat în căldura blănurilor.

— Plăteşte şi dă-le să bea, i-am poruncit lui Giambattista, şi vinul se revărsă peste mese, în mijlocul larmei.

— În sănătatea ducelui de Bomarzo! strigau ciocnind sonor stacanele.

— În sănătatea lui Aureolus Filipus Teofrastus Bombastus von Hohenheim, a lui Paracelsus!

— Nu, nu! Teofrastus este Cacofrastus! În sănătatea lui Aulus Celsus, Cicero al Medicinei, Hipocratele Latin! Celsus face mai mult decît Paracelsus!

— Nerozii!

— Proştilor, tîmpiţilor, orbilor, măgari desăvîrşiţi, încornoraţilor! Trăiască Paracelsus, regele Medicinei!

Beţia punea stăpînire pe ei, făcîndu-i să-şi tragă floretele.

— Hai să plecăm de aici. Asta nu-i un loc pentru Excelenţa Voastră, îmi propuse Silvio şi, între el şi Martelli, urcai încetişor pe scări în sus.

În sala de mese răsunau vaietele, jurămintele, bufniturile băncilor aruncate ca nişte proiectile, loviturile de cuţit şi de pumni.

---

[1] *Cîntecul pustnicilor* (sp.).

Ne-am îmbarcat în zori. Mă dureau capul, gura, mijlocul, picioarele, braţele. Nu-mi mai stătea gîndul nici la Maerbale, nici la Lorenzo Lotto, nici măcar la Giulia Farnese, ci doar la Paracelsus. Poate că el avea să mă însănătoşească, să-mi cureţe scîrnăvia ce mă devora ceas de ceas.

* * *

În timpul călătoriei pe mare, Silvio îmi mărturisi că de luni de zile purta corespondenţă cu Pier Luigi, care îl însărcinase să-i întocmească horoscopul.

Ca întotdeauna cînd ceva care privea pe o persoană din anturajul meu se făcea fără să ştiu, fără să fiu consultat, m-am simţit prădat, furat, dar nu am avut destulă putere să mă supăr şi m-am mulţumit să oftez şi să dau din cap.

— Farnese s-a născut în zodia Scorpionului, la 19 noiembrie 1503, a zis Silvio.

— În noiembrie, cînd sînt mai rele delirurile toamnei... în zodia Scorpionului, care fuge de lumină căutîndu-şi scăpare prin peşteri şi iese doar noaptea, cu veninul suliţei lui... Pier Luigi s-a născut cînd trebuia...

— Nu ţi-e pe plac, duce?

— Vorbesc de specia de scorpioni *formidolosus*, simboluri ale perfidiei ipocrite. Nu zadarnic Artemis a ales-o pe una din aceste sălbăticiuni să-l rănească pe Orion, în ziua cînd a încercat s-o violeze.

— Acum Orion rătăceşte pe cer. Şi Scorpionul la fel. Toate se liniştesc şi se-mpacă acolo, în înălţimi.

Am privit spre aştrii ce se aprindeau peste vele.

— Potrivit poziţiei lui Saturn faţă de Jupiter, Pier Luigi Farnese va muri la şaptezeci de ani şi sfîrşitul său va fi paşnic, a adăugat astrologul.

— Spune-i-o, căci are să-i placă vestea. Eu nu cred.

Silvio îşi muşcă buzele.

— Aşa am să fac Excelenţă.

— În oraşul serenissim[1] îl vei căuta pe Messer Paracelsus.

— Mai ai încredere, după cele auzite?

— Îl cauţi.

— Aşa am să fac, Excelenţă.

---

[1] Veneţia, numită şi Republica Serenissima.

Am încercat să aţipesc pe nişte bagaje. Mă zgîlţîia febra. Briza îmi atingea faţa, rece ca răsuflarea Parcelor. Care o fi Scorpionul, printre atîtea lămpi suspendate? S-o fi strecurînd cu cleştele lui prin teribila negură siderală, negru şi lucitor, cu coada-i agresiv arcuită, cu ochii cruzi, nemişcaţi, stingînd aştrii cu umbra-i imensă, ca să-l urmărească încă pe flăcăul ocl voinic, vinovat de a fi dorit-o pe Diana? Nici măcar acolo, în infinitul concert pitagoreic, undo armoniile îşi dau răspunsul fără greş, nici măcar acolo nu se poate odihni de trista, pămînteana lui patimă?

— Îl voi căuta pe Paracelsus!

Mi-am împreunat mîinile fierbinţi. Mă speria ideea că horoscopul meu supranatural n-o să se împlinească şi că totul putea sfîrşi în mediocritate, în nimic, fără ca Pier Francesco Orsini, duce de Bomarzo, să fi făcut, spre a fi pomenit în cărţile neamului său, altceva decît să fi îngăduit ca fratele-i mai mare să moară, să spargă în ţăndări un poliedru din cristal magic şi să împartă dreptate în pricina a două femei smintite ce se certau printre miorlăituri. Mă îngrozeam la gîndul că boala avea să-mi mănînce faţa, ca lui Cesare Borgia şi, la fel ca el, va trebui să mi-o acopăr cu o mască. Lipsit de chipul meu mîncat de ulceraţii, de tot ce aveam eu mai bun, n-aveau să-mi mai rămînă din el decît ochii, arzînd prin tăieturile unei măşti, iar cocoaşa, invadîndu-mă, avea să sfîrşească prin a pune în întregime stăpînire pe mine.

— Crezi că Paracelsus o să te vindece?

— Cred că mă va salva.

Mi-am înfundat în mormanul de bagaje samarul ghebului. Deasupra velaturii tremurau stelele, fugărindu-se.

VI

PORTRETUL LUI LORENZO LOTTO

Să-mi ierte cititorul lipsa de gust, obrăznicia anacronică, insolența tipică a celor ce călătoresc față de cei ce n-au ieșit din bîrlogul lor — și, în acest caz, din timpul lor —, dar îl asigur că cine nu a văzut Veneția în secolul XVI nu se poate făli că a văzut-o vreodată. Comparată cu aceea, cu acea vastă compoziție îngrijită și impetuoasă a lui Tintoretto sau cu cea a lui Tițian, Veneția actuală este ca o carte poștală, sau ca o cromolitografie, sau ca una din acele acuarele pe care falsificatorii le vînd în piața San Marco străinilor naivi. Presupun că tot așa vor fi spus — incomodîndu-mă în cazul ăsta pe mine — cei ce o vor fi cunoscut în secolul XV, în cel de-al XVIII-lea și poate în cel de-al XIX-lea. Eu vorbesc doar despre cea pe care am avut norocul s-o cunosc. Veneția pe care cititorul o va fi străbătut poate în acești ani de după război, bazar de cristale făcute în serie, cu bărci zgomotoase, hoteluri nenumărate, fotografii, turiste nesățioase, isterice, luni de miere, serenade cu tarif, pilaștri ai senzualității, demodați de-a i lui Ruskin, și ambițioase purtătoare de bikini, nu are nici o legătură în afara unor elemente ale decorului ei etern, cu aceea, admirabilă, pe care eu am vizitat-o în 1532. Se obișnuiește să se repete că anumite orașe — Bruges, Toledo, Veneția — nu se schimbă; că timpul le respectă și trece în vîrful picioarelor pe lîngă ele. Nu-i adevărat, se schimbă și încă mult. Veneția s-a schimbat într-atîta încît, vizitînd-o recent, mi-a cerut un mare efort să potrivesc imaginea de acum cu aceea pe care spiritul o păstrase intactă, cea a unui oraș minunat.

Abia am întrezărit-o în dimineața sosirii noastre. Eram bolnav și călătoream într-o ambarcațiune închiriată, cînd am cedat evidenței că nu mai eram capabil să continui călare, dar primul contact a fost uluitor. După Bomarzo, făcut din piatră dură, din cenușă și din rugină, înghesuit, mohorît, Veneția se profilă înaintea mea lichidă, transparentă, ca și cum nu ar fi fost o realitate, ci un gînd

ciudat şi frumos; ca şi cum realitatea ar fi fost Bomarzo, ancorat în pămînt şi în măruntaiele-i secrete, în timp ce acel incredibil peisaj era o proiecţie cristalizată, suspendată deasupra lagunelor, ceva asemănător unei iluzii tremurătoare care — ca şi oglindirea viselor — putea să se prăbuşească deodată pe tăcute şi să dispară. Nu că eu aş considera Bomarzo mai puţin poetic — Doamne fereşte! — dar la Bomarzo poezia avea ceva care răsărea dinăuntru, care se zămislea în inima stîncii şi se hrănea din truda seculară a esenţelor ascunse, în vreme ce la Veneţia poeticul izvora din exteriorul luminos, din iubirea apei cu văzduhul şi, în consecinţă, poseda o calitate fantomatică care îşi bătea joc de raţiune şi cerea, pentru a fi captată, o comunicare în care se topeau transportarea poetică şi vibraţia magică. Asta mi-a fost prima impresie trezită de fascinaţia ei. Apoi am înţeles că, asupra mea în orice caz, forţa misterioasă a palatului din Bomarzo, mai puţin manifestă la suprafaţă, mai ascuns vitală, avea o putere mult mai profundă decît acea seducţie curtezană, alcătuită din jocuri alese şi din nuanţe excitante; dar ca atîţia, ca toată lumea, odată ajuns în faţa farmecului incomparabil, am rămas mut de admiraţie şi am trădat amintirea, autenticul meu adevăr — fiecare îşi are propriul Bomarzo — gîndindu-mă că nu exista, că nu putea să existe pe lume nimic atît de frumos, atît de bogat, atît de exaltant ca Veneţia, şi-atît de vădit creat pentru a procura acea fericire dificilă pe care noi, cei sensibili pînă la disperare, o căutam cu ardoare, epuizînd fiinţe şi locuri.

S-a aflat în faţa mea, fugară, în dimineaţa aceea şi timp de o lună n-am mai văzut-o, dar imaginea-i nu m-a părăsit în camera mea de bolnav şi am siguranţa că dorinţa aprinsă de a pune stăpînire pe ea, străbătînd-o, învăţînd-o, tezaurizînd-o, m-a ajutat în bună parte să-mi redobîndesc mai grabnic sănătatea, a cărei prăbuşire avea nu numai raţiuni fizice, ci şi psihice. În rest, voi spune că emoţia mea nu constituia, în secolul XVI, un sentiment excepţional. După Roma (şi pentru mulţi înaintea Romei), Veneţia era oraşul cel mai atrăgător. Străinii o umpleau, chiar dacă nu ca astăzi, cînd veneţienii de viţă veche se refugiază în casele lor pentru a nu da peste caravanele de intruşi mînate de ghizi, iar în această mulţime călătoare săreau în ochi principii şi marii seniori care veneau din zările curioasei Europe şi ale Orientului învecinat, chemaţi de zgomotul serbărilor sale şi de faima peisajului fără seamăn. Veneţia se descompunea pe neobservate, roasă de putreziciunea care, ca o emanaţie fatală a apei tulburi, îi ruina palatele şi oamenii,

putreziciune pe care, ani după aceea, a dorit să şi-o extirpeze prin efortul de la Lepanto.

Îşi pierdea treptat stăpînirile orientale, intrau în mîinile turcului; alte state colonizatoare puneau stăpînire pe pieţile ei din India; corsarii ruinau, în Mediterana periculoasă, comerţul corăbiilor. Dar luxul, splendoarea nu i-au fost niciodată atît de evidente. Spiritele agere presimţeau că ea reprezenta îngemănarea vieţii şi a morţii şi asta, această contradicţie zguduitoare, se adăuga farmecului ei. Era ca şi cum pretutindeni, în canalele sale şi în *cortile*, sub bubuitul trîmbiţat al distracţiilor, s-ar fi repetat în surdină teribilele cuvinte rituale ce se spuneau soţiilor dogilor aflate în triumful ascensiunii lor la putere: „Sosită vie în acest loc pentru a lua în posesie palatul, Senioria Voastră trebuie să afle că, moartă, vă vor fi scoase creierul, ochii şi măruntaiele şi, chiar în acest loc, veţi fi expusă timp de trei zile înainte de a coborî în mormînt". Romantică cu anticipaţie faţă de romantismul oficial, fără să mai fie deja pur şi simplu mercantilă ca pe vremea anevoioasei creşteri, ci aristocratică şi atacată de morbul decăderii care îşi înfigea colţii pe sub pompa prefăcut intactă a ceremonioasei sale dominaţii, aşa am văzut-o eu în acea toamnă a celor douăzeci de ani ai mei. Şi, poate pentru că eram bolnav, am *simţit-o* profund. Am simţit că bolnava Veneţie şi cu mine ne asemănăm în acel moment crepuscular de suferinţă şi totuşi superb; că amîndoi simbolizam ceva asemănător, destinat să se chircească şi să piară; atitudinea unei caste (a unei idei?) în faţa vieţii; şi că, în ciuda tuturor slăbiciunilor noastre arbitrare, a deşertăciunilor şi corupţiilor noastre, Veneţia şi oamenii stirpei mele — care încopuseră să propăşească în lume, slujind aristocratismul cu o identică străşnicie eroică şi care aveau să se năruiască la fel, într-o veştedă melancolie a rafinamentului — îi dăduseră acelei lumi, acelei lumi ce devenea treptat, crezînd că devine mai bună, tot mai uniformă şi mai mediocră, un ton, o măreţie orgolioasă, în lipsa căreia n-ar fi existat neînlocuita-i formă de intensitate şi pasiune.

Am coborît pe podul Rialto, care încă mai era de lemn, deşi se proiecta deja să fie construit din piatră, iar arhitecţi şi sculptori celebri îi făureau aspectul viitor. Ca totdeauna, cercul gălăgios al prăvăliilor îşi avea centrul în jurul coloanei mapamondului care prezenta cu mîndrie rutele comerciale veneţiene. Am urcat pînă în locul acesta agale, sprijinindu-mă de braţele lui Giambattista

şi Silvio, în mirosul proaspăt al fructelor amestecat cu cel al mirodeniilor Levantului şi cu cel al veşmintelor exotice. Mi-am trimis pajii în căutare de găzduire, fiindcă nu rezervasem ceva dinainte şi, pierdut în măruntul Babel, m-am aşezat ca să privesc Canal Grande pe care alunecau bărci încărcate cu paie şi lemne, şi altele care trăgeau pe apă, ca pe nişte mantii, lungi plase. Nu mă gîndeam deloc la spionaj, element esenţial al Serenissimei, care acoperea cu o reţea de fire nevăzute întregul oraş, încît nimic din ceea ce se întîmpla în el, oricît de mărunt ar fi fost, nu putea fi tăinuit, iar dacă, de exemplu, un nobil comitea eroarea de a bombăni împotriva cîrmuirii, chiar şuşotind şi închipuindu-se ferit de turnători, era avertizat de două ori, iar la a treia abatere, fără menajamente, era strangulat. Informatorii dădură ştire imediat de prezenţa mea, pe care nici nu-mi propusesem s-o ascund, aşa că pajii mei se întoarseră cu doi bărbaţi: un mesager al dogelui Anadre Gritti, care mă saluta şi mă invita să mă duc să-l văd, iar celălalt al rudei mele Valerio Orsini, care mă înştiinţa că n-are să-mi ierte niciodată dacă, trecînd prin Veneţia, nu veneam în ospeţie la palatul Emo, situat în cartierul Madonna dell'Orto. I-am mulţumit principelui pentru omagiu, promiţînd că o să-l vizitez de îndată ce sănătatea mi-o va îngădui şi, după ce am şovăit ştiind că Maerbale locuia în acelaşi palat, am sfîrşit prin a accepta oferta ospitalieră a unchiului meu, căci adevărul este că durerea cea necunoscută mă stingherea şi perspectiva de a o înfrunta aproape singur mă speria. Peste puţin a sosit o gondolă cu gonfalonul Orsinilor şi am luat loc în ea, cu Silvio, Giambattista şi bagajele mele, simţindu-mă dintr-o dată mai bine doar pentru că pe micuţul ei drapel fluturau imaginile trandafirului, şarpelui şi urşilor. Am plutit pînă la Madonna dell'Orto, în acea parte a cartierului care are în faţă jocul de lumini al unei lichide cîmpii de liliac şi măceşi, înspre San Michele şi Murano şi am debarcat în locul unde îşi construiau palatul cei din familia Zeno, atît de hoinari că se dă ca sigur faptul că au fost în America cu un secol înaintea lui Cristofor Columb. Am parcurs drumul pe Marele Canal şi prin Cannaregio cu genele întredeschise. Corpul mă durea, febra mă pîrjolea de parcă aş fi ascuns tăciuni în blănuri, iar lumina îmi rănea ochii arzînd, însă, ca şi cum le-aş fi visat — şi de aici vine, probabil, impresia iniţială de vis pe care mi-a lăsat-o Veneţia —, mi s-a părut că palatele aliniate pe ambele laturi, multe din ele înţesate de schele pe care forfoteau artişti şi lucrători, se mişcau în tunicile lor scînteietoare de apă şi, înzorzonate ca nişte prostituate, mă es-

cortau, în dublu șirag de aur, de purpură și coral, într-un du-tevino al bărcilor ce căpătau înfățișarea ciudată a unor instrumente muzicale, lăute și teorbe[1], sau a unor insecte multicolore care își tremurau aripile și vibrau delicat în lagună.

Valerio a fost unul dintre Orsinii cei mai puri, cei mai deplini pe care i-am întîlnit. Firește, ca bun condotier, a tot trecut dintr-o tabără în alta, după interesele sale dar, după criteriile Renașterii, s-a comportat așa cum trebuia și și-a cîștigat o poziție de invidiat. Fusese — și era — prieten intim al Medicilor: al acelui Lorenzo, căruia i-au dăruit ducatul de Urbino, mai puțin durabil decît statuia ce i-a făcut-o Michelangelo, și al lui Clemente VII, pe care l-a apărat împotriva infernalilor Colonna și l-a protejat în vremea asediului, pînă ce cavaleria lui a fost copleșită de superioritatea numerică a dușmanului. Apoi s-a pus în slujba veneților și l-a secundat, împreună cu tata, pe Lautrec, în campaniile lui. Francisc I i-a restituit ducatul de Ascoli și comitatul de Nola, tradițională proprietate orsiniană, dar acest privilegiu a ținut puțin, căci molimele au biruit armata franceză și l-au lăsat pe unchiul meu fără aliați. Atunci Valerio, cu un ascuțit simț al realității, s-a desprins de francezi, a trecut sub ordinele lui Carol Quintul și a luat parte la asediul Florenței. Acolo l-a urmat fratele meu. Totuși, pînă la moartea sa, întîmplată cu douăzeci de ani după cele ce povestesc, urma să-i părăsească pe spanioli, să comande trupele marelui duce Cosimo dei Medici, să revină în serviciul venețian, să ajungă guvernator al Dalmației, și să se stingă chiar în această Veneție, în palatul acesta în care mă primea, deschizîndu-și brațele părintești și strîngîndu-mă la pieptu-i bătrîn și robust. Două vestite iubiri însoțeau întîmplările tumultoasei sale biografii: aceea pentru soția lui, nepoata lui Oliverotto de Fermo pe care Cesare Borgia l-a suprimat la Sinigaglia, păcălindu-l *divinamente* și aceea pentru un băiat de o frumusețe nemaipomenită, Leonardo Emo, fiul prietenului căruia îi aparținea palatul în care locuia și în care m-a găzduit. Voi adăuga că nobilul Emo, magistrat vestit al Veneției, cunoștea relația și o încuraja, întrucît înțelegea, ca și grecii antici — ca și cretanii, care îl considerau dezonorat pe tînărul ce nu profita de o *liaison*[2] de acest soi; ca și spartanii, care au stabilit-o prin lege și-i pedepseau pe puținii aristocrați care nu o

[1] Instrument muzical mai mare decît lăuta, care are coarde speciale pentru sunetele grave.

[2] Relație, legătură (fr.).

respectau — că ea prisosea în beneficii înalte pentru Leonardo, pe care gloriosul condotier îl hrănea cu propria-i experienţă. Toată situaţia asta era cum se vede, tot atît *dell'epoca*[1] ca şi piruetele politice şi războinice ale marelui Valerio. Soţia îl adora; îl adora Leonardo; îl respecta patricianul Emo; îl admira Maerbale; Aretino se îngrijea sîrguincios de prietenia-i ilustră; banii şi giuvaierurile sporeau visteria-i particulară după fiecare jaf şi fiece campanie; iar Valerio se socotea omul cel mai fericit din lume, organiza concerte, mascarade şi baluri, în timpuri de pace, cu afluenţă de avizi adolescenţi scandalagii şi de prostituate uluitoare; şi organiza, în timpuri de război, campanii disciplinate şi atacuri bine gîndite. Ştia să se distreze şi ştia să muncească.

După cum am mai spus, am rămas o lună în palatul Emo, fără să ies în stradă. Pe Maerbale nu l-am văzut niciodată în timpul celor treizeci de zile profitabile în care am învăţat lucrurile cele mai diferite şi mai neaşteptate, graţie lui Aretino şi lui Paracelsus. M-am interesat de sănătatea lui şi mi-au răspuns că fratele meu era în curs de vindecare. De două sau de trei ori mi s-a părut că-i aud strigătele, în tăcerea înserării. Îi spălau rănile cu vin fiert, pentru a se evita cangrenarea şi astă justifica presupunerea că lui îi aparţin răcnetele neidentificate, care nu-mi provocau nici o remuşcare căci asta era legea talionului: ochi pentru ochi. Era ciudat ca cei doi unici seniori de la Bomarzo să se găsească simultan la Veneţia, atît de departe de castelul lor, în paturile aceluiaşi palat, răniţi şi suferinzi, şi să nu existe între ei nici o minimă comunicare. Valerio Orsini şi Lorenzo Emo, bătrînul şi băiatul, mergeau de la o cameră la alta, ducînd mesaje născocite.

Mă asigurau că fratele meu se neliniştea pentru mine, iar pe el îl înştiinţau că îmi făceam griji pentru el, deşi nu era adevărat. În realitate, eram îngrijoraţi, desigur, dar nu o spuneam.

Pietro Aretino, corpolent, bărbos, cu capul de silen sufocat în blănurile luxoase, obişnuia să mă viziteze şi mă întreţinea cu enumerarea darurilor princiare pe care i le trimiteau fără încetare de pe la cele mai îndepărtate curţi ale Italiei, din Franţa şi Germania, pentru a-i domoli ironia nimicitoare, şi a tributurilor pe care i le plăteau piraţii berberi şi paşa din Alger, ca şi cum ar fi fost un suveran de temut. Simpatic atunci cînd voia şi feroce atunci cînd o dorea, şantajist neîntrecut, pamfletar fără scrupule şi neobosit îşi răspîndea scrisorile şi tipăriturile, peste tot, iar aurul se scurgea

[1] A vremii, specifică timpului (it.).

către el pentru a-i scăpa imediat printre degetele risipitoare. Cînd urmărea pe cineva, îl răpunea cu veninul săgeţilor sale. Bunicul meu Franciotto, care a refuzat să-i plătească tribut, a simţit-o bine pe pielea lui, căci a ajuns ţinta pamfletelor sale. Folosind ca motiv funcţiile de şef intendent al vînătorilor lui Leon X îndeplinite de cardinal, de cumpărător de şoimi şi ogari costisitori pentru suita papală, Aretino l-a încolţit cu satirele lui. Pe mine acest amănunt nu m-a deranjat cîtuşi de puţin. Eu avusesem elementara prevedere de a-l trimite pe Silvio să-i cumpere poetului un lanţ de aur şi, precum Cerberul cu turtele de miere, Aretino, care de altminteri avea o stimă mare pentru unchiul Valerio, înceţă să mîrîie şi îmi sărută dreapta. Procedînd astfel, n-am făcut decît să-i imit pe Francisc I şi pe Carol Quintul, care-i dăruiseră coliere preţioase, ori pe ducele de Mantua, care avea pace cu el datorită pieptarelor de catifea şi cămăşilor de brocart, sau chiar pe sultan, care îl cadorisise cu o sclavă de o rară frumuseţe şi măiastră în tot soiul de reţete senzuale şi eficiente. Trăia, de trei ani, în palatul Bolani, din faţa podului Riseto, pe care îl închiriase, şi acolo primea în deplină dezordine omagiul turcilor, evreilor, italienilor, spaniolilor, nemţilor şi francezilor, care îl considerau drept un oracol, fie că erau ei seniori, studenţi, soldaţi sau călugări. Avea un harem, alcătuit din cinci sau şase femei ce fuseseră poreclite *aretinele*. Pe lîngă aceasta, se mai şoptea (şi a fost chiar şi public ascuzat) că îndeletnicirile-i amoroase nu se mărgineau la sfera sexului feminin, fiind citată legătura-i dubioasă cu un cavaler atît de desăvîrşit precum căpitanul Giovanni delle Bande Nere, erou al Italiei şi oglindă a condotierilor. Poate această dublă practică — dacă a existat — a contribuit la întărirea relaţiilor care îl legau de Valerio Orsini. Era omul la modă şi, mulţumit şi plin de sine, profita de asta. Toate purtau numele lui *Aretino*, pe atunci, la Veneţia, de la o rasă de cai pînă la un tip de sticlă, de la canalul de lîngă casa lui pînă la un stil literar şi la femeile acelea de care se bucura cu o plăcere similară celei a lui Tiţian, marele-i prieten şi asociat în chestiuni artistice. Imaginea lui Pietro, fiu al unei tîrfe şi al unui cîrpaci, născut într-un spital din Arezzo, lacheu al bancherului Chigi şi bufon al papei Leon dei Medici, era pictată pe farfurii de ceramică, pe mînerele oglinzilor şi pe truse de piepteni, bătută pe medalii de aur, de argint şi de aramă şi sculptată pe faţadele palatelor. Pe mine m-a făcut să-mi uit de cîteva ori durerile cu descrierea pantagruelică a munţilor de migdale, cireşe, fragi, lămîi,

smochine, caise, pepeni şi prune, descărcate la palatul Bolani, pentru a-i vîrfui masa de gurmand neîntrecut; sau cu cea despre procesele sale cu ducele de Mantua, iscate de poemul *Mărfisa*, niciodată isprăvit, care proslăvea gloria neamului Gonzaga şi al cărui manuscris îl amaneta din cînd în cînd, pentru a-şi face rost de ceva bănişori lichizi; sau despre relaţiile sale cu dogele Gritti, căruia îi pusese la picioare sufletul său pentru că izbăvise Veneţia; ori cu cea a mărturisirii publice pe care a făcut-o într-un templu, atît de slab luminat că abia s-a putut citi textul mîzgălit cu lacrimile-i teatrale. Da, Aretino era un pişicher inteligent, capabil de a te înveseli ca nimeni altul, atunci cînd intra în acţiune geniala-i nonşalanţă, iar eu îi datorez clipe minunate, mai ales acelea în care, la jumătatea unei anecdote, se punea pe un rîs tunător, care-i zguduia trupul uriaş, ţinîndu-şi burdihanul cu ambele mîini şi făcînd să zuruie cataramele şi brelocurile ce i se încrucişau pe pieptul bombat — dintr-un astfel de acces de rîs se spune că a murit, căci şi-a pierdut echilibrul şi a căzut lovindu-se la cap —, dar, oricît ar fi fost de suculentă distracţia, stîrnită de firea lui zgomotoasă şi plină de imaginaţie, amintirea lui nu se compară cu cea pe care i-o păstrez lui Paracelsus. Paracelsus a fost unul din oamenii care au exercitat cea mai mare influenţă asupra evoluţiei vieţii mele bizare.

*
* *

Împotriva părerii lui Aretino, care nu-l putea suferi fiindcă vedea probabil în el un rival, şi totodată împotriva părerii lui Valerio Orsini, care ar fi vrut să mă consulte unul din acei medici nemţi ce călăreau precedaţi de un paj, purtînd o căciulă de piele şi o tunică roşie, şi erau primiţi ca nişte egali ai neguţătorilor de grîne şi lînă şi ai bancherilor, şi care, pentru nimic în lume, n-ar fi făcut înjositoarea treabă a chirurgilor disprețuiţi, Paracelsus m-a vizitat la puţin timp după sosirea mea. Intuiţia mă făcea să cred cu tărie în forţa lui. Silvio l-a căutat, l-a găsit şi mi l-a adus. Sănătatea mea se înrăutăţise într-atîta încît se impunea o grabnică intervenţie.

Îmi amintesc foarte bine de prima impresie pe care mi-a lăsat-o prezenţa lui. Era pe atunci un bărbat de vreo patruzeci de ani, slab, plăpînd, chel, cu ochii bulbucaţi, fără nici un fir de păr în barbă. Mi s-a adresat în italiană, cu vădit accent nemţesc, împestriţîndu-şi monologul cu multe cuvinte din diferite limbi. Bănuiesc

că unele cuvinte — acelea pe care pretindea că şi le-a însuşit în peregrinările-i prin Transilvania, prin Tartaria, Alexandria şi Grecia, unde, după spusele lui, ajunsese pînă în insula Chios, patria lui Hypocrates — erau născocite. Purta o scurtă ponosită şi-şi acoperea capul cu o pălărie plină de jeg, pe care, cel puţin de data aceea, sub pretextul că îi protejează capul golaş, nu şi-a dat-o jos cît timp a durat vizita. La şold îi atîrna paloşul faimos, în al cărui mîner se povestea că l-ar fi ascuns pe demonul Azoth. Oricît de ridicol îi era aspectul, prin contrastul dintre figura sa spînă şi pălăria de sperietoare împodobită cu cruste de murdărie, încă şi mai caraghios îi era graiul. Vorbea arogant, bombastic, ca şi cum şi-ar fi sfidat interlocutorul de la înălţimea înţelepciunii sale — să nu uităm că se numea Aureolus Filipus Teofrastus Bombastus von Hohenheim —, gesticulînd mult cu mîinile, dînd ochii peste cap şi izbind cu spada, iar primul lucru a fost să mă informeze că era de familie nobilă, nepot al unui comandor al Ordinului Cavalerilor Teutoni, ca şi cum prin aceasta ar fi vrut să stabilească bazele relaţiei noastre şi să pună lucrurile la locul lor. Eu însă, cu toate că eram atît de tînăr, cunoşteam prea bine această atitudine a intelectualilor în faţa principilor — oare nu la fel procedase şi Benvenuto Cellini cînd ne întîlnisem pe plajă? — şi simţeam prea bine slăbiciunea omenească ce o dicta, pentru a face caz de şiretlicul lui. De altfel, contrar simţămintelor mele obişnuite, omuleţul acela aproape rahitic, ce se tot mişca şi tot vorbea, perorînd fără să-şi ia ochii de la mine mi-a fost simpatic de la început.

M-a examinat cu mare atenţie, m-a întrebat dacă nu fusesem cumva victima vrăjilor şi m-a chestionat cu privire la vreun antecedent al eventualelor persoane cu care avusesem „uşurări" — a fost cuvîntul său şi l-a subliniat cu un accent de ironie — în vremea din urmă. I-am răspuns amestecînd imaginile lui Giambattista şi a Pantasileei, însă nu l-am păcălit. În timp ce-mi examina trupul, mi-a spus că Dumnezeu nu permite nici o boală fără leac şi mi-a promis că în termen de o lună, de-i voi urma sfaturile, am să fiu sănătos. Cazul meu era diferit de cel al lui Erasmus, căruia-i spusese într-o scrisoare că studiile îl preocupau în aşa chip încît n-avea timp nici să se îngrijească, nici să moară. Eu aveam timp. Prescrise faimoasa-i *tinctura physicorum*, cu care se spunea că biruise racul, hidrofobia, sifilisul, epilepsia şi alte boli incurabile, fiindcă era unicul care-i trata pe cei deznădăjduiţi, şi o dădu ca pildă pe stareţa de Zinzilla de la Rottweill, pe care o socoteau deja moartă. Publicase de curînd la Nürenberg două tratate despre morbul

lui Fracastoro, pe care le-a interzis, oarbă de invidie, Facultatea de Medicină din Leipzig.

— Nici un medic, a declarat ironic, nu trebuie să-i spună adevărul principelui. Nici un mag, de asemenea, şi nici un astrolog sau necromant, dacă îl cunoaşte. Trebuie să o ia pe căi ascunse şi întortocheate, cu alegorii, metafore sau expresii încîntătoare. Dar eu jur că Excelenţa Voastră e foarte grav bolnav şi că într-o lună veţi fi uitat tot ce vă chinuieşte.

Mă vizita aproape zilnic, spre marea furie a lui Pietro Aretino care, fără îndoială, nu se pronunţa deschis împotriva lui, căci, dată fiind viaţa pe care o ducea, putea să aibă nevoie de el în orice moment. Venea, îmi făcea cinstea de a-şi scoate pălăria, îmi controla plăgile, mă băga într-o baie de sulf, îmi administra poţiunea lui, apoi se pornea pe discursuri. Mirosul de vin, de sudoare şi de murdărie umplea camera, împreună cu cel al grepoaselor droguri. Valerio, Silvio şi Giambattista o luau din loc, dezgustaţi. În mijlocul aburilor gălbui, faţa-i lividă plutea ca aceea a unui vrăjitor. Atunci am ghicit că, sub avalanşa de cuvinte, se ascundea ceva, o nelinişte, dar am descoperit-o cu greu. Eu aşteptam mult de la el, iar el aştepta mult de la mine. Între timp îmi explica cum Sufletul-Spirit al Lumii impregnează tot ceea ce există şi că cine reuşeşte să-l stăpînească va fi stăpînul puterii lui Dumnezeu; îmi mai relata despre vindecarea reginei Danemarcei, sau îmi dezvăluia că fenixul renaşte din scheletul unui cal şi că o femeie gravidă, dacă şi-o propune, este în stare să imprime un desen pe trupul fiului său. Era greu să deosebeşti cînd vorbea serios şi cînd o făcea în glumă, întrucît menţinea nealterat tonul maiestuos. Probabil că îmi aplica şi mie principiul cum că seniorului trebuie să-i ascunzi adevărul, însă e drept că după vreo zece zile am început să mă pun pe picioare. Mă învăţa că sarea, sulful şi mercurul sînt elemente ce intră în compoziţia tuturor metalelor şi în cea a tuturor făpturilor, că ele sînt conţinute în *mysterium magnum* şi că fiecare include în sine un *archeus*, adică un principiu viu. Unirea elementelor organice, susţinea el, dă naştere vieţii, iar elementul predominant este cel ce constituie chintesenţa. În virtutea acestor idei m-a făcut să simt că eram centrul lumii, deoarece am avut senzaţia că pot comunica cu tot ce există. Şi asta a contribuit să-mi întărească încrederea şi să-mi insufle o nouă vigoare. Lumea se rotea în jurul meu, nemăsurată, iar eu eram, în acelaşi timp, o părticică infimă din mecanismul ei nemărginit. Nu eram singur, nu mă aflam pierdut şi, fărîmiţîndu-mă în praful infinitezimal al microcosmosului,

creşteam pînă a deveni gigantic, fiindcă totul, de la insectă la nor, mă proslăvea şi lucra pentru mine.

Într-o zi, cînd nu era nimeni cu noi în încăpere, i-am istorisit povestea horoscopului meu şi i-am vorbit despre nemurirea care-mi fusese hărăzită. Ochii i-au scînteiat.

— Stelele nu arată nimic, a rostit sentenţios, nu se-apleacă spre nimic, nu impun nimic. Sîntem tot atît de liberi faţă de ele ca şi ele faţă de noi. Stelele şi firmamentul întreg sînt incapabile să ne afecteze trupul, culoarea, gesturile, viciile sau virtuţile noastre. Cursul lui Saturn nu poate nici să lungească nici să scurteze viaţa.

— Mi s-a spus, totuşi, că nu trebuie să iei sînge unui bolnav şi nici să nu-l faci să bea un purgativ dacă observi că luna se află în poziţie neprielnică.

— Asta n-are a face. Iar cu nemurirea e altă problemă. Nemurirea este desigur o idee pasionantă. Obţinerea vieţii veşnice trebuie să fie ţinta tuturor celor care stau şi-şi ard genele studiind.

I-am privit genele pîrlite, cu o margine roşie pe pleoapă. „Medicul-chimist" a reluat causticul său discurs:

— Cel puţin din 1513, pe baza unei bule date de Leon X în Conciliul Luteran, s-a stabilit că există nemurirea şi că sufletul este individual împotriva celor ce susţin că nu există altceva decît un suflet pentru toţi oamenii. Iar eu o ştiam deja dinainte. Nu aveam nevoie de Prea Fericirea Sa, iar Excelenţa Voastră să nu cumva să mă socotiţi drept un eretic. Nu sînt. Dar, lucru demn de relevat, ceea ce realmente este interesant, nu-i nemurirea sufletului, ci nemurirea sufletului prin cea a trupului, să existi, să dăinui aici, în această lume, de această parte a oglinzii. Să continuăm vii. Intervalul pe care Destinul ni-l acordă în mod firesc este prea scurt pentru cîte avem datoria să facem.

Păstră o clipă tăcere.

— E posibil, a adăugat, să zămislim un om artificial. Cu ajutorul Cabalei evreieşti, Elias din Helm a creat unul, un Golem, care s-a însufleţit atunci cînd învăţatul iudeu a scris unul din numele lui Dumnezeu pe fruntea de argilă a fătului său. E posibil (eu am făcut-o) să creezi un homuncul, închizînd sperma într-un vas ermetic, magnetizîndu-l şi înfundîndu-l timp de patruzeci de zile în balegă de cal. Diavolilor le e cu putinţă să alcătuiască un trup din aer, condensîndu-l, ori condensînd vaporii de apă şi plăsmuind astfel un spectru ce le va servi de locuinţă efemeră. Simon

Magul a reușit să producă cu îndemînare mișcarea statuilor de lemn. Sfîntul Toma d'Aquino a distrus periculosul automat înzestrat cu vorbire pe care l-a făurit Albert cel Mare. Iar vestitul Cornelius Agrippa a înfăptuit următoarea minune: un discipol a murit pe neașteptate în atelierul său, iar maestrul, temător că are să fie acuzat de o crimă, l-a obligat pe Diavol să intre în trupul neînsufleţit și să facă două ture prin piaţă, pentru ca, apoi, să cadă neînsufleţit în faţa altora. Dar astea-s ficţiuni; sînt trucuri înspăimîntătoare. Nu-i vorba de a zămisli o aparenţă de viaţă, ci de a o întreţine la nesfîrșit pe cea pe care Dumnezeu a plăsmuit-o. Eu am mijloacele să menţin vie o persoană timp de secole. Iar cînd eu am să mor... nu voi muri. Mă vor îngropa pentru un an, deoarece e nevoie să cobori în negurile mormîntului înainte de a urca la luminile veșniciei; mă vor îngropa tăiat în bucăţi, învelit în bălegar de cal, izvor constant de căldură, așa cum știe orice alchimist, și mă vor face obiectul unei întregi game de combinaţii ale Marii Arte: apoi voi reînvia, metamorfozat într-un june frumos. Într-o zi, cîndva, îmi va aparţine veșnica tinereţe, și nu acestui imbecil veneţian, Luigi Cornaro, care mănîncă un gălbenuș de ou la fiecare douăzeci și patru de ore și aspiră să atingă suta de ani, ca și cum ar merita să rămîi pe lume transformat într-un bătrîn înfometat, pentru ca pînă la urmă să mori. Eu voi trăi și voi trăi tînăr! Excelenţa Voastră, de asemenea, puteţi s-o faceţi, nu pentru că vi-o făgăduiește fantezia horoscopului lui Sandro Benedetto, ci pentru că aveţi metoda necesară ca s-o descoperiţi.

De pe fundul vanei ce fusese așezată lîngă patul meu, învăluit în aburul său mirositor, pitindu-mi cocoașa în apa tulbure, eu îl ascultam, vrăjit. Zece ani mai tîrziu, cînd Paracelsus s-a stins la Salzburg — după părerea multora prematur, pentru că ar fi exagerat dozele elixirului vieţii pe care îl tăinuia în mînerul spadei sale, unde-l ţinea și pe demonul Azoth —, am aflat că i s-au respectat ordinele; și că servitorul său l-a tăiat în bucăţi și l-a îngropat conform prescripţiilor, dar că slujitorul nerăbdător, trecînd cele douăsprezece luni, a deschis mormîntul cu două zile înainte să se împlinească întregul termen. Atunci (cel puţin asta au depus mărturie discipolii săi) s-a văzut că Aureolus Teofrastus se odihnea în coșciug, preschimbat într-un adolescent frumos ca Faust. Doar craniul nu isprăvise de a i se suda și o boare de aer, prelinsă prin fisură pînă la creier, l-a ucis definitiv pe mag, înainte ca să mai apuce să reînvie. Apoi legenda lui și-a luat zborul și au fost oameni care au jurat că fusese recunoscut simultan în diferite locuri din lume.

Dar astea s-au întîmplat cu zece ani mai tîrziu după cele ce le povestesc. În timp ce Paracelsus vorbea aplecîndu-se peste baie, atît de aproape de mine încît am crezut cu groază că vrea să-mi îmbrățișeze trupul gol, ceea ce m-a neliniștit urmărindu-i gîlgîitul ciudatului său discurs, deși tot ceea ce îmi spunea era de domeniul fabulosului, a fost ceea ce mi-a spus la urmă: că și eu, ca și el, eram stăpînul nemuririi, dacă reușeam să-i descopăr formula. Și astfel, în această frază pronunțată cu o intensitate ce o detașa de restul perorației sale, am întrezărit pricina ce-l îndemnase să mă viziteze zilnic.

— Ajută-mă să descopăr secretul, am murmurat.

— Secretul aparține familiei Excelenței Voastre.

— Familiei mele? Tatei, bunicului?

— Familiei Orsini.

Știrea mă lăsă buimac. Orsinii se făleau că sînt și că au fost războinici, prelați, conducători... Nu puteam să mi-i închipui amestecați în treburi de o misterioasă subtilitate.

— Toți visăm nemurirea, preciză Paracelsus, îndepărtîndu-și fața palidă, ochii bulbucați de broască. Principii, mai mult decît toți ceilalți. Pînă și doamna marchiză de Mantova, ilustra Isabella d'Este, poartă la piept un giuvaer negru pe care a poruncit să se încrusteze această deviză: „Pentru ca eu să trăiesc după moarte". Iată aci visul imemorial, năzuința de a fi ca zeii.

— Și noi? Noi, Orsinii? Care dintre noi...?

— Trebuie să urcăm de-a lungul vremii, duce, cam vreo două secole. Alchimistul cel mai faimos al acelei epoci a fost Jean Dastyn. Domnea pe atunci în Avignon papa Ioan XXII care era legat prietenește de nepotul altui papă, anume al lui Nicolae III. Mă refer la cardinalul Napoleon Orsini, decan al Sacrului Colegiu. Alchimistul Dastyn producea aur și a scris mai multe scrisori, ce încă se mai păstrează, pontifului și cardinalului. Una din aceste scrisori expune pe întortocheate căi adevărul despre materia nobilă, care transformă orice corp metalic în aur și în argint și care-l schimbă pe un om bătrîn în june și lecuiește bolile trupului. Am studiat aceste teorii din scrisorile latinești către cardinalul Orsini și împărtășesc multe dintre ele, ca de exemplu afirmația că mercurul este sperma și substanța ultimă a metalelor și a Pietrei. Ioan XXII, speriat de uriașa cantitate de monede care a invadat Franța, a semnat un decret împotriva acestor practici, dar s-a folosit în particular de ceea ce condamna public. Murind, Sfîntul Părinte — care venise pe lume ca fiu al unui mic burghez din Cahors — a

lăsat o avere imensă. Au calculat-o la optsprezece milioane de florini de aur, plus alte şapte milioane în obiecte de valoare, vase de biserică, tiare, cruci, ornamente şi giuvaere. Alţii au calculat-o la mai mult. Sigur e că Jean Dastyn elaborase reţeta transsubstanţierii. El avea Piatra, Elixirul şi Tinctura, pe care le-au cunoscut înainte, Noe, Moise şi Solomon şi pe care le-a intuit, la Alexandria, Bolos Democritos. Totul, pentru Dastyn, era legat de acest element misterios, astfel că analizînd *Cîntarea Cîntărilor*, a Marelui Rege al Templului, sau analizînd şi descompunînd mitul Lînii de Aur, şi-a continuat investigaţia neobosită, ce a fost încoronată de succes. Există însă ceva ce nu se ştie. Jean Dastyn i-a trimis cardinalului Napoleon Orsini, către 1340, nişte scrisori în care îi relata despre cercetările sale cu privire la nemurire şi roadele acestora. Se pare că monahul astfel privilegiat, care se hrănea cu rădăcini şi nu bea nici apă, dăduse nu numai peste soluţia îmbogăţirii lesnicioase dar şi peste veşnicia nepieritoare. Aceste scrisori se vor fi aflînd în vreun loc.

— Le-ai căutat?

— Le-am căutat, am tot întrebat, fără să le găsesc.

— Sînt peste două veacuri de cînd s-au petrecut cele ce-mi dezvălui. Se vor fi pierdut.

— Am certitudinea că există, Excelenţă. Le va fi ascuns cardinalul însuşi, întrucît sînt periculoase.

— Cardinalul va fi aplicat formula şi, dacă-i adevărat ceea ce spui, o fi trăind încă.

— Nu toată lumea se încumetă să fie nemuritoare, cu toate că toţi visăm uneori să fim. E ceva grav, poate mai teribil decît însăşi moartea.

— Şi tu crezi că familia mea păstrează scrisorile?

— Undeva se vor fi aflînd, în vreo bibliotecă, în vreo arhivă, în podul vreunuia din castelele Orsini.

— Există multe castele. Există multe palate. Şi mai sînt războaiele, jafurile, incendiile...

— Merită osteneala să cercetezi. La urma urmei — şi Paracelsus a zîmbit, făcînd o grimasă voltairiană *avant la lettre*, care i-a încreţit colţurile gurii — i-a făgăduit-o Excelenţei Voastre horoscopul astrologului lui Niccolò Orsini. Acum să ne mai uităm la aceste bube. Da, deja sînt în curs de cicatrizare. În curînd ducele de Bomarzo va fi în stare să se plimbe în sus şi în jos pe Canal Grande şi să ia parte la sărbătoarea veneţiană. Dar să schimbăm tema.

Să-i evocăm pe filozofii neoplatonici a căror sămînță Excelența Voastră a culeș-o în timpul etapei florentine. Eu îl admir pe Marsilio Ficino în mod special. Fără doar și poate, la Florența, învățătorul vostru Pierio Valeriano vă va fi dezvoltat aceste idei. Pe Valeriano îl admir, de asemenea, mai ales cînd expune trista situație a intelectualilor. Crede-mă, senior duce, noi, intelectualii, sîntem tratați azi fără nici cea mai mică considerație...

Și, așa cum obișnuiesc să facă intelectualii cînd se află dinaintea principilor, s-a ambalat pe tema amară a desconsiderației ce necăjește viața celor ce trăiesc pentru slava spiritului. Nu-l mai ascultam. Mă gîndeam la cardinal și la alchimist.

*
* *

L-am întrebat despre acele scrisori pe Valeriano Orsini, de altfel singurul Orsini pe care-l aveam mai la îndemînă, și el mi-a demonstrat totala-i ignoranță în această privință. Niciodată nu auzise pomenindu-se de ele, cu toate că el îi știa și pe cei mari și pe cei mici din numeroasa noastră familie, răspîndită de la un capăt la altul al Italiei.

— Nemurirea nu se cîștigă prin formule, mi-a spus, ci se dobîndește cu o armă bună. Printre Orsini prisosesc cei nemuritori fără să fi recurs la filtre. Viteazul Orsini de Monterotondo, care este pictat pe cal în palatul Signoriei din Siena, căpitanii Napoleon și Roberto, Gentil Virginio, Niccolò și Paolo, bastardul cardinalului Latino, mari condotieri ai casei noastre, sînt nemuritori. Dacă vrei să ajungi nemuritor, va trebui să-ți făurești tu însuți veșnicia. Niciodată n-am crezut în horoscopul lui Benedetto, despre care am auzit cîte ceva. Pe astrolog l-am întîlnit în castelul lui Niccolò Orsini, conte de Pitigliano. Ăsta da, Pitigliano este nemuritor și nu i-au trebuit rețete magice. De îndată ce te pui pe picioare, te voi duce să-i vezi mormîntul măreț, în San Giovanni și Paolo.

Valerio mi-a amintit și de bunicul Franciotto, care fusese de părere, cînd Carol Quintul m-a investit cavaler, că în război se fac cavalerii și nu prin plecăciuni. Mi-am strîns buzele și nu am insistat. Părerile lui mă descumpăneau, mă iritau. Eu, cocoșat, infirm, mă socoteam uns de zei, unic — și mă prindeam cu toate cîrligele închipuirii mele de această fantastică ofrandă —, iar acum un bătrîn soldat zvîrlea acolo cîteva fraze tăioase și-mi măturа speranțele. Lui Silvio da Narni nu i-am suflat o vorbă. Aplecarea

şi ştiinţa lui într-ale magiei puteau să-l pună în gardă mai mult decît era nevoie. În această problemă trebuia procedat delicat, diplomatic. I-am scris, în schimb, bunicii. Diana, aflînd despre boala mea, ceruse să vină la Veneţia, dar i-am interzis-o, ţinînd seama de anii împovărători, folosind pentru aceasta autoritatea ce mi-o dădea ierarhia de şef al ramurii de Bomarzo. Mi-a adus răspunsul Messer Pandolfo, odată cu mărturiile îngrijorării mamei tatălui meu pentru sănătatea nepotului. Nici Diana nu ştia nimic despre locul unde se afla acea corespondenţă, deşi o auzise menţionată cîndva.

„Bunicul meu Pier Francesco, primul Vicino Orsini, spunea Diana în scrisoarea ei, vorbea sceptic despre procedeul propus de un alchimist unuia dintre străbunii săi ca să-i asigure nemurirea. Obişnuia să adauge că, din fericire, înaintaşul său nu-l folosise deoarece într-un atare caz — al existenţei unui duce nepieritor — ar fi fost excluşi de la ducat toţi cei care urmau. Nu răscoli lutul străvechi, Vicino. Lasă-l să se odihnească! Şi ocupă-te de Giulia Farnese."

Eu mă ocupam de ea, bineînţeles. Îi scriam în fiecare săptămînă. Împreună cu hîrtiile Dianei şi diferite altele, privitoare la complicata administrare a pămînturilor mele, Messer Pandolfo mi-a adus un document important. Ca să evite gîlcevile, cardinalul Franciotto sugerase (iar Maerbale şi eu am acceptat) să i se încredinţeze colegului său Alessandro Farnese rolul de arbitru în împărţirea domeniilor moştenite de la tatăl nostru. Potrivit hotărîrii lui, îmi reveneau, în afară de Bomarzo, Montenero, Collepiccolo, Castelvecchio, jumătate din Foglia şi palatele romane, în timp ce lui Maerbale îi rămîneau Castel Penna, Chia, ecalaltă jumătate din Foglia, Collestato şi Torre. Era o împărţire justă. Cel de-al doilea nu putea primi tot atît cît primul născut. Am bănuit că Maerbale avea să o respingă, dacă nu pentru altceva, măcar pentru a-mi face în necaz. I-am cerut lui Valerio să-l pună la curent cu împărţirea efectuată de arbitru, iar unchiul nostru s-a oferit să-mi mijlocească o întrevedere cu el, deşi Maerbale se vindecase deja de rănile lui...

În locul fratelui meu, am primit în încăperea mea pe alţi vizitatori: pe Aretino, cum era de aşteptat, şi pe Claudio Tolomei, unul din apărătorii, împreună cu Bembo şi Speroni, ai limbii toscane în faţa imperialismului latinei. Acest curent s-a accentuat la Bologna în timpul încoronării lui Carol Quintul, ca o reacţie naţională faţă de puterea înrobitoare a străinilor. S-a mai prezen-

tat vestitul Jacopo Sansovino, care începuse atunci să înfrumusețeze piața San Marco, strămutînd măcelăriile ce o murdăreau și deschizîndu-i străzi noi; fiul său, Francisco, un copil pe atunci, care a compilat apoi istoria casei de Orsini și care, pe cînd am stabilit la Bomarzo un fel de curte literară, a fost, împreună cu Claudio Tolomei, unul din frecventatorii ei asidui. Prin ei m-am informat că Veneția se umplea de la o zi la alta de tot mai mulți oaspeți: Sosise în oraș cardinalul Ippolito dei Medici, întors din Ungaria, unde-l trimisese Clemente VII — ca să-l îndepărteze și să nu-l stînjenească pe Alessandro dei Medici, duce de Florența —, în calitate de legat papal pe lîngă armata pe care Carol Quintul o trimisese împotriva voievodului Transilvaniei. La Veneția locuia în palatul curtezanei Zafetta, al cărei amorez înfocat era, fără ca asta să-l împiedice s-o iubească cu disperare pe Giulia Gonzaga, femeia cea mai frumoasă din Italia, pentru care traducea cu eleganță exemplară — alternînd această muncă cu plăcerea de a o îmbrățișa cu multă căldură pe Zafetta — cea de-a doua carte a poemului divinului Vergiliu, cel ce cîntă căderea Troiei. Mai sosise în orașul dogelui neobositul Pier Luigi Farnese, cu vărul meu Sigismondo, de care nu se despărțea. Sigismondo trecu să mă vadă, îmbrăcat ca un fecior de rege, sulemenit și parfumat ca o muiere de consum public, astfel că am recunoscut cu greu în el pe cel ce fusese, cu așa de puțin timp în urmă, ca și Matteo și Orso Orsini, un războinic fanfaron. Nu mai vorbea decît despre costume, pene și serbări. M-a jignit faptul că Ippolito n-a venit să mă viziteze, deși era imposibil să mă supăr pe el, fiindcă-l iubeam peste măsură. Zafetta și Giulia Gonzaga îi luau, se vede, tot timpul. Mi-ar fi plăcut să-l primesc, dacă nu pentru altceva, măcar pentru ca să mă fudulesc în fața lui Valerio și Leonardo.

Am început să mă ridic și să-mi petrec după-amiezile într-un jeț înalt, lîngă pervaz. Paracelsus și Silvio mă întrețineau acolo cu poveștile lor misterioase; Aretino înmulțea anecdotele mondene și pălăvrăgelile răutăcioase, explodînd în hohote violente, iar Giambattista și Leonardo, ca două zburătoare suple, născoceau pentru a mă înveseli tot felul de jocuri de îndemînare și viclenie. Înfofolit în căldura blănurilor, simțeam pulsînd viața în trupu-mi zbuciumat. Uneori, ridicam ochii de pe pagina pe care imitam pentru Giulia Farnese niște idei baroce, în care iubirea se ascundea sub alegorii; imagini vechi și, totuși, atît de apropiate — cea a Adrianei dalla Rosa, cea a lui Abul — apăreau în amintirea-mi

nostalgică. Mă ridicam sprijinit de brațul lui Silvio și priveam afară. Gondolele se duceau înspre Burano, spre Torcello. Gondolierii se strigau, se insultau, ca și astăzi, ca întotdeauna, printre lungi rîsete cadențate. Sunetul instrumentelor acordate suia pînă la fereastra mea. Bucentaurul, nava ducală, defila agale, ca un dragon de aur, ca un monstru de-al lui Plinius, în direcția portului San Niccolò del Lido, strălucind de felinare și stindarde, iar pe dunetă, sub o umbrelă de soare, se decupa mica figură friguroasă a dogelui Andrea Gritti, ca o imagine sacră. Mă credeam fericit... dar mă credeam eu, oare, fericit, atunci?... fericit în felul meu. Mă simțeam răsfățat și ocrotit iar asta avea pentru mine o importanță esențială. Totul era atît de frumos împrejur, totul se acorda atît de armonios pentru a-mi măguli exigențele estetice, de la eleganța subtilă a lui Leonardo și Giambattista, în costumele lor strînse ca niște mănuși, pînă la forma gracilă a bărcilor care pluteau încărcate de fructe aurii, și pînă la promisiunile că în curînd frumoasa Giulia Franese o să-mi fie ducesă, soție, și că, în taina unuia din marile noastre palate, aștepta pitită floarea nemuririi, ca eu s-o culeg fără nici un efort, aproape în joacă, și să respir veșnic, în rotirea maiestuoasă a horei timpului, parfumul ei trecător!

*
* *

De îndată ce am fost în stare să ies în stradă, m-am dus să-i prezint omagiul meu dogelui. M-a însoțit Valerio. Andrea Gritti ne-a primit în splendidul palat al guvernatorilor Veneției. Bătrînul senior care diriguia de nouă ani destinele Serenissimei își modelase chipul, în timpul curgerii anilor de domnie, pînă la a căpăta masca exactă, cea perfectă — iar portretul său făcut de Tițian e mărturia acestui fapt —, care corespundea teribilei sale magistraturi. Sculptor sie însuși, a folosit — pentru a-și dăltui această figură severă, pe care o încercuiau *il corno*[1] cu brocat de aur și barba-i spumoasă elemente pe care i le furniza viața-i energică de militar și de diplomat, de abil politician, care-i ducea de nas pe turci, și de conducător de oști, de cîrmaci ager în finanțe și de paznic al unei cumpene prudente care punea pe picior de egalitate relațiile lui cu Franța și cu Imperiul. Toate acestea îi structurau figura neînfricată și erau subliniate de brațele puternice. Domeniile vene-

[1] *Corno dogale* (it.) bonetă pe care o purta dogele Veneției.

ţiene pîrîiau în jur, însă dogele continua să simbolizeze o Republică patriciană neschimbată. A vorbit senin, cu trufaşă bunăvoinţă. Colaborase cu Niccolò Orsini pe cînd acesta lupta la ordinele Veneţiei şi asta-l făcea să ne trateze favorabil. Era, în palatul său acoperit de picturi, chivotul pompei sale, un zeu, un Jupiter îmbrăcat în hermină şi catifea. Văzîndu-l, se înţelegea familiaritatea dogilor cu Olimpul divin, creştin şi mitologic, evident în insistenţa cu care îi puneau pe artişti să-l reprezinte în mijlocul sfinţilor şi arhanghelilor, între Marte şi Venus, cu care convieţuiau somptuos în pompa enormelor pînze. Probabil că, ajuns pînă aici, omul de rînd se gîndea că pătrunde într-un paradis în care cei fericiţi, nimfele şi cîrmuitorii săi se împărtăşeau deopotrivă din gloria eternă. Şi, atunci cînd Bucentaurul naviga înspre insule, probabil că-l credea ţinut pe crestele valurilor de tritoni şi nereide şi că heruvimii zburdau printre faldurile gonfalonului său.

Cu toate acestea, după cîte ne-a spus Gritti atunci, dacă relaţiile Veneţiei cu Olimpul nu se schimbaseră, raporturile cu Paradisul nu erau întru totul prea fericite. Controverse ascuţite îl despărţeau pe patriarhul religiei de puterea seculară. Se adîncea tensiunea cu papalitatea, prin impunerea unor dijme neobişnuite asupra clerului, pe care dogele le stabilise fără autorizaţia pontificală. Apoi, mai era problema cărţilor eretice, din vina cărora pînă şi meseriaşii discutau despre sfintele taine şi credinţă, unde mai pui şi scandalul stîrnit de anumite mînăstiri de călugăriţe, unde acestea şi novicele păreau să vieţuiască într-un continuu carnaval, lucru ce se aflase din scrisorile necuviincioase ale maicilor de viţă nobilă, ce picaseră în mîinile spionilor. Ca şi cum asta nu era de-ajuns, dominicanii se purtau cu o trufie insuportabilă, avînd aerul că se cred stăpînii oraşului. În timp ce relata toate acestea, faţa calmă a principelui se încruntă dintr-o dată, de parcă umbra unui nor ar fi trecut peste o statuie de marmură şi de porfir. Noi îl ascultam în tăcere, înconjuraţi de îngeri, de martiri, de apostoli, de zeiţe despuiate. Uneori, lumina pîlpîia prin unghere sau un curtean se mişca în semiîntuneric şi nu ştiam dacă zeii se alăturau tulburatei mîhniri a suveranului, ori dacă Fecioara cea dolofană cobora de pe tronu-i zugrăvit ca să-şi pună dreapta pe umărul dogelui. Cea care ni s-a alăturat cu adevărat a fost sora lui, tot aşa de bătrînă ca şi el, care se înfiripă din întunericul vălurit, într-un foşnet de brocart şi o vagă scînteiere de perle. Era celebră prin religiozitatea ei.

— Din fericire, a spus bătrîna, nu toţi cardinalii sînt împotriva noastră, la Roma. Îi avem de partea noastră pe Grimani, Pisani şi Gonzaga. Şi, bineînţeles, pe Alessandro Farnese.

— Mai ales pe Alessandro Farnese — s-a înălţat vocea augustă a dogelui —, care patronează cauza veneţiană. Există o teribilă neînţelegere provocată de chestiunea dijmelor. Signioria are dreptul să le impună.

— Pier Luigi, fiu al acestui sfînt prelat, a fost să mă vadă, a adăugat doamna, sărutîndu-şi şiragul de mătănii cu rubine. Este un desăvîrşit cavaler.

— Am fost informaţi, a întrerupt Andrea Gritti, adresîndu-mi-se, cu privire la prietenia strînsă care îl leagă de Excelenţa Voastră. Asta pledează în favoarea tînărului duce de Bomarzo.

Valerio şi cu mine ne-am privit cu coada ochiului. Autorităţile veneţiene nu puteau să ignoreze amănuntele existenţei licenţioase a lui Pier Luigi, pe care le cunoştea o lume întreagă, şi ale durerilor de cap ce le provocau părintelui său. Am vrut să protestez, să semnalez că, la urma urmei, prietenia cu el nu era într-atît de strînsă, dar Valerio m-a oprit.

De altfel, principele schiţase deja un gest, arătînd că audienţa se încheiase.

În timp ce traversam încăperile decorate cu scene de bătălii navale şi coboram scările, Valerio mi-a şoptit:

— Aici, Vicino, este neapărată nevoie să te porţi cu mai mare băgare de seamă. Dacă dogele declară că eşti prieten al lui Pier Luigi, al acelui ticălos, îţi recomand să te porţi ca şi cum chiar ai fi. Deşi poate nu-ţi place.

Cîteva zile mai tîrziu, Valerio m-a dus să văd, în biserica San Giovanni şi Paolo, mormîntul condotierului Niccolò. Era, pentru cei din casa Orsini, un pelerinaj obligatoriu. Venea cu noi Leonardo Emo. Locul acela era tocmai potrivit să înmormîntezi pe cineva... dacă era unul din categoria celor care trebuiau înmormîntaţi. Călcînd pe inscripţii funerare, am ajuns pînă la fastul sepulcral al condotierului. De pe celelalte monumente, războinici şi cîrmuitori ne contemplau, înălţaţi pe sarcofagele lor. M-am înălţat cît am putut pe lespezile roşii şi albe şi am privit, acolo sus, statuia ecvestră. Niccolò Orsini murise la saizeci şi nouă de ani, însă militarul ce purta un coif cu panaşe, stînd ţanţoş, aurit, în partea dreaptă, sub leul Sfîntului Marcu, flancat de însemnele familiei noastre, urşii şi trandafirii, era foarte tînăr. Triumfa, din măreţia calului

şi a armurii, de parcă n-ar fi trebuit, nu ar fi putut să moară şi mi-a părut un erou de-al lui Ariosto, un Orlando etern.

— Acesta — a comentat Valerio — e un Orsini nemuritor.

Eu am cugetat că nemuritorul era mort, cu desăvîrşire mort; că viermii se înfruptau din trupul lui de mai bine de douăzeci de ani, sub piatra care-i ascundea rămăşiţele; şi că, dacă ar fi dată la o parte greutatea acelei lespezi şi acele resturi oribile ale unui bătrîn mîncat de larve ar fi puse lîngă imaginea flăcăului biruitor ce continua să stea poruncitor pe cal, s-ar vedea disproporţia caricaturală a simulacrului teatral. Am cugetat, aşadar, la făgăduiala făcută mie de însuşi astrologul acestui căpitan, un soi de mesaj al marelui Niccolò Orsini, un avertisment de dincolo de mormînt. Trebuia să lupt împotriva morţii. Moartea era singurul duşman adevărat.

Leonardo a întrebat, arătînd sculptura:

— A murit aşa de tînăr?

— A murit bătrîn, bătrîn ca mine, a răspuns Valerio Orsini, cu o expresie ciudată, însă nemuritorii sînt veşnic tineri.

— Tu vei fi mereu tînăr?

— Nu ştiu. Asta se va şti după.

— Eu vreau să fiu tînăr acum! a murmurat adolescentul, deschizîndu-şi braţele în solitudinea templului, şi-mi păru deodată că, din mormintele lor, morţii celebri adunaţi acolo se cutremurau în putreziciunea ce le păta armele şi podoabele. Şi eu voiam să fiu tînăr. Mereu. O doream ca Paracelsus şi, tot ca şi el, aveam să caut calea s-o obţin. Şi eu mă simţeam tînăr, cu toată cocoaşa ce mă copleşea de parcă povara-i trupească mă trăgea spre întunericul gropii. Pe la spatele lui Valerio, fără să vadă unchiul meu, am întins o mînă şi i-am atins-o pe-a băiatului. Ne-am zîmbit.

*

* *

Paracelsus se zorea să plece, să-şi reia neobositu-i pelerinaj, după ce adăuga pe lista-i de miracole vindecarea mea. Mi-a propus, în semn de despărţire, să mă duc cu el pînă în piaţa San Marco. În dimineaţa aceea, toamna se deghizase în vară şi sufla un vînt cald, care accentua parfumul mirodeniilor. S-ar fi spus că scorţişoara şi şofranul se ridicau la trecerea noastră, că renăşteau în prăvălii, ca nişte vieţuitoare misterioase tulburate de aerul ce venea de dincolo de mare.

În piață se afla lume multă. Din cînd în cînd, se înălța o rafală uriașă de porumbei, ca un alt vînt din răsărit, iar cînd am înălțat privirea, atrași de zborul tunător, am zărit sus, pe *altane*-le din lemn ce încoronau palatele ori, ițindu-se din balcoanele deschise pe frumoasele patriciene și pe prostituatele care profitau de razele soarelui pentru a-și deschide culoarea părului, întinzîndu-l peste largi pălării de pai, fără calote, și umezindu-l neîncetat cu niște bureți mici. Foloseau tot felul de rețete pentru a-l vopsi în blond, în faimosul blond venețian, potrivit spuselor lui Firenzuola, cel care susține că adevărata și singura culoare a părului ar trebui să fie blondă. Pe terase, pletele despletite răspîndeau o strălucire metalică la a cărei scînteiere se adăuga cea a oglinzilor ce treceau din mînă în mînă sclipind, ca și cum frumoasele și-ar fi făcut niște semnale enigmatice. Mai tîrziu, doamnele vor coborî în piață și în gondole, păsind uimitor cu uriașii coturni auriți și acoperiți cu nestemate scînteietoare, dezvăluind, cu o mișcare îndemînatecă a vălurilor puse peste îmbrăcămintea albă din tabì, rotunjimea perfectă a sînilor pictați. Fluturau, în fața bazilicii, steagurile Republicii, prinse pe cele trei catarge în apropierea cărora erau vînduți sclavii și, dacă ne întorceam privirile înspre Piazzetta, fără să o coborîm de pe înălțimea înnorată pe care o aprindea soarele, vedeam decupîndu-se pe coloanele lor efigiile Sfîntului Marcu și cea a Leului, la ale căror picioare Andrea Gritti poruncise să fie ridicate furcile, ca pildă pentru populația cea cosmopolită. Însă, oricît de minunat era ceea ce se petrecea în planul superior, tremurînd în vibrații irizate, am fost mișcat mai ales de spectacolul pieței însăși, în care își confundau splendoarea mărfurile provenind din prăvăliile San Salvatore și San Lio, brocarturile purpurii și albastre, sau de aur și argint, unele dintre acelea fiind atît de splendide încît trimișii otomani le făceau să dispară direct din ateliere, spre indignarea venețienilor, pentru a fi împodobite cu ele favoritele seraiului Marelui Turc. Ah, nu în zadar Veneția își atrăgea atîta ură pentru luxul său risipitor! Nu degeaba se înmulțeau decretele inutile destinate să-l stăvilească! Acolo convietuiau modele unei lumi care încă nu se dedase vulgarității monotone și imbecile a uniformei, nelipsind nici fustele flamande, nici vestele spaniole, nici turbanele enorme. Eu devoram totul, niciodată sațiat de culoare. Dintr-o dată mi-am amintit de Bomarzo și o împunsătură mi-a retezat bucuria. Mi-am amintit de Girolamo, atunci cînd m-a îmbrăcat femeie și m-a umilit. Astăzi, ca și atunci,

în podul castelului ticsit cu lăzi pline de țesături vechi, veșmintele fastuoase grăiseră senzualității mele în pătimașul lor limbaj. Am îndepărtat gîndurile triste. Nu voiam să mai meditez la nimic din ceea ce putea să-mi tulbure plăcerea. Pe de altă parte, Girolamo murise; eu trăiam și eram ducele, iar din insulta descurajantului episod nu mai exista altă probă decît urechea-mi găurită, de care atîrna acum o perlă montată în safire. M-am sprijinit de brațul lui Paracelsus și am continuat să merg. Aproape nu-mi mai simțeam cocoașa, pe care o *simțeam* totdeauna de parcă ar fi fost ceva separat de mine, ceva ce nu-mi aparținea, care nu făcea parte din trupul meu, o falsă povară.

Extravaganța gătelilor nu reușea s-o atenueze pe cea a lui Paracelsus. Cu pălăria-i colosală, măreț de jegoasă, cu paloșu-i sonor ce se izbea de lespezi, atrăgea atenția trecătorilor care-i făceau loc. S-a oprit să-mi arate cu gesturi emfatice biserica San Gimignano, pe care Sansovino începea s-o înalțe și pe care apoi avea s-o dărîme nesăbuința napoleoniană. Mi-a arătat apoi, pe mozaicurile bazilicii evanghelistului, figuri pe care le interpreta ezoteric, ca și cum ar fi fost niște scene de magie. Am ajuns astfel în Piazzetta, lîngă fațada laterală a bisericii San Marco, vecină cu Porta dalla Carta a Palatului Dogilor. Soarele ardea, iar noi ne-am așezat să ne odihnim lîngă statuile misterioase ale împăraților din porfir, îmbrățișați doi cîte doi, într-un colț al zidului.

— Acești patru împărați au fost aduși de San Giovanni de Acra, mi-a spus. Nu știu dacă se îmbrățișează sau conspiră.

— Se îmbrățișează, i-am răspuns eu, și-și vorbesc la ureche. Dar tot nu-și lasă spadele.

— Se iubesc ori se urăsc.

Mi-am alunecat mîna pe umărul unuia dintre ei:

— Se iubesc. Poți simți căldura trupurilor lor.

— Și ura provoacă pasiune.

În acea clipă Paracelsus și-a scos pălăria și, cu o mișcare rapidă, furișată, o lăsă să cadă.

— Am prins-o! Am prins-o! Era pe jumătate adormită, amorțită, se vede că nu mai stătuse la soare de mult timp! Voiam să las un dar Excelenței Voastre, ceva pentru care să nu mai uitați, chiar de-ar fi numai puțin timp. Și iată-l!

A băgat o mînă sub calota pălăriei, ca un prestidigitator, și și-a retras-o rapid. Între degetele sale ferme, se zvîrcolea ceva. Era o șopîrlă. Paracelsus îi strîngea fălcile ca să-i evite mușcăturile puternice.

— E o salamandră, mi-a declarat fudul, vietatea cea nemuritoare, biruitoare a focului.

— Nu e o şopîrlă?

— N-are decît să-i zică şopîrlă, dacă Excelenţa Voastră preferă aşa. Şi să nu piardă din vedere că în vocabularul de dragoste al grecilor, *lagarto* este unul din cuvintele ce se folosesc pentru a desemna sexul bărbătesc. Dar eu o consider o salamandră: simbol al nemuririi ducelui de Bomarzo, simbol al nemuririi mele.

Mica reptilă se zbătea, arătîndu-şi spatele brun-verzui şi pîntecele alb, amestecînd cu lovituri de coadă culorile care reproduceau în închipuirea mea pe cele ale pietrelor mucegăite, oxidate de la Bomarzo. Bomarzo îmi obseda mintea convalescentă. Pretutindeni, senzaţiile, emblemele ce răsăreau în această Veneţie atît de deosebită, îmi sugerau pămîntul meu drag şi-ndepărtat.

Paracelsus a înfăşurat micuţa vietate într-o batistă murdară, ale cărei tonalităţi şi material i-ar fi entuziasmat pe pictorii *non-conformişti* de astăzi. Apoi i-am cumpărat o cuşcă de lîngă biserica Madonnei dell'Orto, unde se află sculptura negustorului maur.

* * *

În afară de această ieşire, celelalte, pe care le-am făcut în prima săptămînă în care mi s-a îngăduit să ies din camera pe care o aveam în palatul Emo, m-au condus în căutarea de antichităţi a căror posesiune îmi producea o atît de avidă bucurie. Giambattista şi Silvio mă însoţeau şi rar ne-am întors la palat fără vreo cumpărătură mai acătării. Atunci am achiziţionat, din colecţia patriarhilor de Aquileea, busturile împăraţilor romani — cincisprezece, de la August la Marc Aureliu, mai mult decorative decît notabile — acelea care am poruncit să fie aşezate în galeria castelului meu.

Lui Tiţian i-am plătit un preţ ridicat pentru o Ariadnă care m-a fascinat în atelierul său din Ca'Grande. Noi, Orsinii din ramura mea, n-am prea avut parte de Tiţian, nu ne putem bizui pe posesiunea operelor sale pentru ca generaţiile viitoare să admire sîntul nostru artistic. Căci, în această privinţă, investiţiile noastre s-au vădit inutile. Pînza-i inspirată dintr-un pasaj din Catul, pe care tata şi Girolamo au adus-o la Bomarzo ca parte din prăzile uneia din campanii, a dispărut. Şi tabloul Ariadnei a dispărut. Unde se vor fi aflînd acum? Unde vor fi sfîrşit? Cărui pictor vor fi fiind atribuite? Ce incendiu, ce război, ce şobolani, ce umezeală de hambare, ce ignoranţă ori nepricepere se vor fi înverşunat îm-

potriva lor? Ariadna goală, fără apărare, gemînd între stîncile din Naxos, își înalța ochii către cer, precum o martiră a creștinismului, iar dintr-o parte, un sclav îi întindea o tavă cu fructe, pe care ea o dispreţuia trufaș

Giuliei Farnese i-am trimis un Bachus din marmură găsit cu prilejul unor săpături, o minune. Mi-am dat seama atunci cînd lada plecase deja din Veneţia cît de nepotrivit este darul meu, cît de disproporţionat pentru o copilă, de aceea cu ocazia următoare, i-am trimis o podoabă din smaragde. Cînd ne-am căsătorit, Giulia a adus smaragdele înapoi, însă Bachus-ul a rămas în proprietatea tatălui ei. În ciuda insinuărilor mele pline de curtoazie, la care răspundea cu glume despre iubirea lui pentru vin și legăturile prietenești ce i-l apropiau pe zeu, înțeleptul Galeazzo Farnese a preferat să-l păstreze în grădina sa din Roma. Spunea că-i amintea de fiul său Fabio și de fapt așa și era.

*

* *

Timpul extraordinar de frumos s-a prelungit și asta mi-a îngăduit să accept invitația lui Pier Luigi de a participa la o plimbare nocturnă cu gondola. Mi-a transmis-o Silvio da Narni, care după ce îi alcătuise horoscopul, era tot timpul cu el, ceea ce mă aducea la exasperare. Mi-am ales cu grijă din garderobă hainele ce aveam să le îmbrac și am optat pentru un pieptar galben cu broderii de argint, peste care mi-am pus *lucco*-ul florentin din blană neagră. M-am privit o bună bucată de vreme în oglindă. Da, fără îndoială, eram frumos. Boala mă slăbise și-mi limpezise fața, mi-o șlefuise și mai mult, dăltuindu-i liniile aristocratice, iar paloarea-mi de fildeș, cu un vag fond celest, diluat, îmi dădea un aer de un ascetism aproape ireal *(le ténébreux, le veuf...)*, acela al unui poetic vizitator de dincolo de lume, al unui înger trist, ce i-ar fi încîntat pe Victor Hugo și, firește, pe Gérard de Nerval, dar, vai!, mai lipsea mult pentru ca Hugo și Nerval să intre în zbuciumul pămîntean. Am hotărît să nu-mi mai privesc cocoașa. Îmi atîrna la spate ca o raniță a nefericirii mele. Cînd aveam să găsesc scrisorile lui Dastyn către cardinalul Orsini (dacă le găseam), aveam să renasc fără ea. Fiindcă despre asta era vorba: să trăiesc veșnic fără adăugirea aceea monstruoasă, altminteri nemurirea ar fi fost prelungirea unui chin. Paracelsus îmi spusese că el avea să revină la viață pentru totdeauna, transformat într-un tînăr frumos. Tocmai asta visam și eu. Acum cred, că, mai mult decît nemurirea, ceea ce

mă atrăgea era posibilitatea de a fi un om ca ceilalți; ceea ce urmăream, prin această perspectivă anormală, era întocmirea mea firească. Faptul răpește, poate, orice măreție, fantezie și poleială speranței mele, dar fiecare e așa cum e, iar eu nu năzuiesc să mă înfățișez aici ca un semizeu.

I-am cerut lui Giambattista, care mă ajuta să mă îmbrac, să-mi caute în cufăr mănușile negre, înzorzonate cu pietre de topaz, ce se armonizau la culorile pieptarului și ale *lucco*-ului și, în vreme ce căuta și tot răscolea prin cufăr, a căzut pe jos păpușa lui Silvio da Narni, cea făcută după asemănarea Giuliei Farnese.

Uitasem încă o dată de ea. Boala și noile mele preocupări mă făcuseră s-o uit cu totul. Acum o țineam în mîini și aspectul ei îmi amintea de cealaltă păpușă, cea pe care, la Florența, Clarice Strozzi poruncise să fie confecționată după asemănarea Adrianei dalla Rosa în agonie, în Via dei Servi, spre a o consacra Fecioarei Buneivestiri. Giambattista a văzut și el figurina pe care Silvio o udase cu saliva și sîngele meu și, neștiind despre ce era vorba, începu să-mi povestească anecdota, pe care o auzise de la Leonardo Emo, cu păpușa pe care Isabella d'Este i-a trimis-o lui Francisc al Franței, la cererea regelui care n-o cunoștea, și care reproducea cu precizie trăsăturile feței sale și detaliile gătelii ei. Figurinele, păpușile jucau un rol important. în acea epocă, în bine și în rău. Serveau deopotrivă pentru a cîștiga iubirea sau pentru a cauza moartea, prin magia neagră, ca și pentru a implora bunăvoința divină și regească.

Mie mi s-a făcut frică de cea aflată în mîinile mele, care îmi amintea procedeul vinovat prin care biruisem probabil voința viitoarei ducese. Cine știe ce puteri nefaste zăvorăște. Am poruncit pajului nedumerit să-mi aducă niște picături de apă sfințită din capela palatului și am atins cu ele gura și ochii luminoși ai marionetei. La plecare, aveam s-o arunc în apă. Nu voiam s-o mai văd. Așa am și făcut cînd am urcat în gondolă, fără ca ceilalți s-o observe. A luat-o canalul cel uleios, odată cu murdăriile lui.

Barca avea prova aurită și o încăpere așternută cu satin roșu și acoperită cu flori aranjate în piramide. În spate, la picioarele gondolierului, care se mișca ritmic, voluptuos, se aflau doi muzicanți și un cîntăreț. Am distins în întuneric diverși mascați, printre care i-am recunoscut pe Pier Luigi și pe Sigismondo cu cîteva femei. Noi — Silvio, Giambattista și cu mine — eram travestiți,

de asemenea, folosind măştile pe care ni le-au dat, pitoreştile *baute*[1] albe şi negre, cu nasuri lungi care, ca nişte apărători, ne protejau faţa pe jumătate şi care începeau să se răspîndească datorită teatrului buf al mimilor. M-am integrat cu plăcere farmecului atît de italienesc al deghizării, ce avea să se răspîndească extraordinar de-a lungul timpurilor şi care atrăgea deja, astfel că, atunci cînd curtea din Ferrara a dorit să-l măgulească pe Cesare Borgia, i-a trimis în dar o sută de măşti diferite... fapt care, desigur, putea fi interpretat ca o aluzie ironică.

Pier Luigi m-a tîrît în fundul încăperii, rîzînd. Toţi băuseră mult şi nu-ncetau să bea. Am întîrziat o vreme pînă să-mi dau seama că femeile care ne însoţeau erau băieţi îmbrăcaţi în haine femeieşti, iar fiul lui Alessandro Farnese a rîs atît de zgomotos de capcana în care îl făcuse să cadă pe ducele de Bomarzo încît hohotele şi sughiţurile lui acoperiră pentru un răstimp sunetul armonios al instrumentelor cu coarde şi languroasele inflexiuni ale cîntăreţului. Silvio şi Giambattista Martelli, dispreţuind eticheta, au cerut, ca să nu rămînă mai prejos, paharele şi cănile de vin şi, în scurt timp, s-au alăturat corului gălăgios. Eu, deşi băusem, şi încă destul, am rămas ceva mai deoparte de hărmălaia generală care făcea gondola să se scuture şi care ameninţa să sfîrşească în orgie. M-am desprins din braţele lui Pier Luigi şi m-am aşezat la proră.

Existau, pe Canal grande, alte bărci ca şi a noastră, gălăgioase, pline cu flori, ce profitau de căldura nopţii. În palate clipeau felinarele ce decorau *i porteghi*[2] de la birourile navale ale Republicii şi care proclamau totodată notorietatea celor ce, secol după secol, îndepliniseră slujbele cele mai jinduite. La lumina lor se fuduleau blazoanele vechilor stirpe de funcţionari, aşezate trufaş în *atrium*-uri şi se ghiceau pe sub portice, printre podoabele de marmoră zdrenţuită ce se căţărau pînă la balcoanele gotice policrome, lăcaşurile destinate comerţului, căci Veneţia era un amestec inseparabil de mîndrie seniorială şi de prudenţă negustorească. Veneţia, înţesată de schelele noilor construcţii, care anunţau dezvoltarea neîncetată a arhitecturilor somptuoase, se prezenta pe atunci în faţa călătorului numai cu atributele ce derivau din propria glorie, propriul efort, propria corupţie, lipsită încă de sugestia romantico-turistică, de propaganda făcută de străini şi literaţi precum Goethe, Byron, George Sand, Musset, Wagner, Browning sau Ruskin. Fal-

[1] Travestiuri cu glugă la Veneţia (lat. medievală).
[2] Portice (dial. veneţian).

sul palat al Desdemonei continua să fie palatul casei Contarini. Iar oraşul seducea prin farmecul înfăţişării sale ciudate.

Giambattista, puţin obişnuit cu vinul, i-a resimţit curînd efectele. Parcă intrase demonul în el. Ascultînd o insinuare a lui Pier Luigi — înainte ca eu să pot să-l opresc, fiindcă băieţii îmbrăcaţi femeieşte m-au încurcat cu fustele lor prea voluminoase pentru ambarcaţiunea nesigură — s-a despuiat de haine, pînă ce-a rămas pe de-a-ntregul gol. În aplauzele vîslaşilor gondolei noastre şi ale vecinilor, s-a plantat ca un bronz de Giovanni di Bologna sau de Benvenuto — ca unul din acele delicate bronzuri ale lui Benvenuto ce se înalţă la baza lui *Perseu* —, şi a început să simuleze prin gesturi deşănţate cum că era o statuie. Trupu-i uscăţiv, cu mijlocul subţire, deşirat pe picioarele lungi, se oglindea în clarul lunii şi al felinarelor. Am auzit, în hărmălaia stîrnită peste tot de muzicanţi şi de cîntăreţi, că mă chemau dintr-un vas vecin, din care fusesem recunoscuţi, în ciuda măştilor, şi i-am zărit pe Ippolito dei Medici, pe Maerbale şi două femei, una din ele atît de nemaipomenit de frumoasă încît nu putea fi decît Zafetta, curtezana. Maerbale slăbise mult şi asta-i accentuase trăsăturile ce ne scoteau în evidenţă rudenia. Ippolito, căci el era cel care mă chemase, îmbrăcase nişte veşminte ciudate din blănuri, şi toca-i de pene, pe care o adusese din Ungaria. Prezenţa lui m-a tulburat, m-a descurajat. Mă nemulţumea că mă surprinseseră astfel, în mijlocul acestor oameni, însă destinul voia ca de fiece dată cînd eu participam involuntar la o scenă echivocă — la fel ca atunci cînd Benvenuto Cellini mă sărutase pe plaja castelului din Palo —, unul din fraţii mei să fie martorul comportării mele. Am simţit că roşesc pînă la rădăcina părului şi, liberîndu-mă de pretinsele femei, am sărit în picioare, topazele de la mănuşi îmi scînteiau, şi cu un brînci l-am aruncat pe Giambattista în apă. Cu aceasta, veselia celor dimprejur a ajuns la paroxism, în timp ce băiatul, bolborosind necuviinţe înota alene spre ţărm.

În acea clipă, peste larma noastră s-a ridicat alta, mai puternică, mai gravă, dilatată de pericol şi de teroare şi, de departe, am văzut flăcările unui incendiu. Un palat, cel al familiei Cornaro, care se fălea cu înrudirea de sînge cu regina Ciprului şi cu acel Lusignan de neuitat, ardea în briza ce se stîrnise şi care ameninţa să se transforme în vînt, ca şi cum toamna şi-ar fi reclamat, în sfîrşit stăpînirea-i amînată. Muzica a amuţit, iar panica a făcut spiri-

tele să înghețe în fața preludiului morții, în vreme ce ambarcațiunile cîrmuite de gondolierii îndemînatici pluteau rapid înspre locul unde focul reliefa desenul ferestrelor bizantine și zugrăvea canalul în purpuriu, răsturnînd profilul palatului peste însîngerâta-i reflectare. Noi am ajuns primii, împreună cu barca lui Ippolito.

Locuitorii palatului fuseseră surprinși în timp ce dormeau. În marea învălmășeală, seniori, slugi și sclavi, neputînd să ajungă în strada din spate pe porțile pe care pîrjolul le transforma în jeratic, se aruncau în canal. Femeile, bărbații și copiii strigau înspăimîntați. Au fost luați în gondole. Într-a noastră, l-am urcat pe un bătrîn neverosimil de uscat, ale cărui coaste ieșeau prin pielea negricioasă de parcă era cioplit într-un trunchi de lemn închis la culoare. Pier Luigi l-a identificat. Era vestitul Luigi Cornaro, cel ce năzuia să ajungă să trăiască peste un veac și era pe cale de a înfăptui-o, mîncînd în fiecare zi un gălbenuș de ou, și care apoi și-a publicat *Discursul despre viața cumpătată*. În noaptea aceea, încercarea lui era cît pe ce să fie zădărnicită. L-am învăluit în blănurile mele de la *lucco* și l-am auzit suspinînd în vreme ce enumera dîrdîind tezaurele ce se pierdeau pentru totdeauna odată cu palatul. Asta înseamnă să trăiești; să pierzi, să înaintezi lăsînd totul în urmă pe cărarea străbătută, să te despoi... A fi nemuritor părea a fi totuna cu a sfîrși mai gol, pe dinafară și pe dinăuntru, decît slăbănogul de Giambattista Martelli cînd se proțăpise, fudulindu-se cherchelit, pe puntea de la mijlocul vasului.

Incidentul a spart gheața ce ne separa de grupul lui Ippolito și Maerbale. După puțin, gondolele noastre și-au continuat drumul împreună. Nici cardinalul, nici Pier Luigi nu tolerau să se pună capăt distracției. I-am dat să bea bătrînului, care se bîlbîia isteric și-și smulgea puținul păr pe care-l mai avea. Am intrat pe un canal tăcut și ne-am oprit în fața Sfîntului Giovanni și Paolo, deoarece Pier Luigi Farnese, beat de-a binelea, ar fi vrut să admirăm monumentul lui Bartolomé Colleoni la lumina lunii. Am coborît toți, clătinîndu-ne. Luigi Cornaro s-a sprijinit de mine, care-i ofeream un ajutor atît de fragil, și ne-am apropiat de opera celebră a lui Verrocchio.

— A fost, a exclamat Farnese sughițînd, un mare războinic și un nemernic fără pereche!

Și, pe neașteptate, fără să mai zică altceva, a început să urineze la baza statuii. Asta l-a scos din fire peste măsură pe Maer-

bale. Nu era oare Colleoni pildă supremă de erou al branşei sale? Oare nu întruchipau amîndoi deopotrivă pasiunea eroică, dispreţul pentru viaţă, ideea de a-ţi vinde şi de a-ţi pune viaţa zălog în slujba celui mai bun ofertant, în chip vitejesc? Oare nu-şi cucerise Colleoni, pentru veşnicie, cel mai desăvîrşit dintre monumentele ecvestre ale lumii? Maerbale a reacţionat pe loc, din solidaritate ostăşească — poate dacă ar fi fost vorba de statuia unui poet n-ar fi reacţionat aşa, însă era în joc prestigiul său profesional —, şi, fără ca cineva dintre noi să reuşească să-i despartă, atît de iute fusese atacul lui, a început să se bată cu Farnese. S-au fugărit prin piaţa pustie, peste Cîmpul Miracolelor, pînă la porticul bisericii, către arcadele între care odihneau urnele funerare ale celor dintîi dogi, acei Tiepolo care aveau drept blazon o bonetă frigiană. Luigi Cornaro îmi dădu drumul şi începu să-i blesteme, plîngînd. Apoi, fără să ne mulţumească, fără să salute, o luă la fugă, ca o fantomă, înspre palatul său în flăcări. Faldurile de la *lucco*-ul meu fluturau şfichiuind aerul de parcă avea în spate, agăţată cu ghearele-i feroce, o felină neagră, păroasă, de care nu se putea desprinde şi care se înverşuna împotriva lui şi a voinţei sale crîncene de a nu muri. Rămaseră în piaţă, abandonate, măştile noastre cu nasuri lungi, inutile, de parcă s-ar fi desfăşurat acolo o bătălie de fnarionete.

*
* *

Incidentul acela m-a hotărît să-mi grăbesc plecarea. Nu-mi convenea ca, puţin înaintea căsătoriei mele, să fiu văzut la astfel de distracţii dubioase, fie şi împărţite cu fiul celui ce avea să fie, cu siguranţă, viitorul papă şi chiar în ciuda faptului că nu se făcea mare caz pe atunci de asemenea isprăvi. Asta rămînea de văzut... Căci a probat-o îndeajuns pe propria-i piele, cu ani mai tîrziu, teribilul Aretino — căruia nu i-a servit de paşaport, în acea situaţie, faptul că Ariosto îl proclamase, în cea de-a doua ediţie a operei sale *Furioso* „divinul" şi „Flagelul principilor" —, deoarece un veneţian bănuitor, pe a cărui soţie scriitorul o admirase şi o curtase în chip platonic, l-a acuzat de blasfemie şi de sodomie; nu l-a ajutat, în acea situaţie, nici faptul că întreţinea în palatul Bolani un harem de *aretine*, incluzînd-o pe fiica sa nelegitimă; căci „flagelul" s-a văzut obligat să se ascundă pe ţărmurile lagunei, pînă ce s-au liniştit spiritele şi au intervenit amici puternici, care i-au înlesnit

să se întoarcă nepedepsit şi pe deplin triumfător. Pe de altă parte, eu eram îndeajuns de refăcut pentru a înfrunta ceea ce mă adusese la Veneţia (fapt căruia datoram întîlnirea cu Paracelsus şi consecinţele-i imprevizibile): portretul meu de Lorenzo Lotto. Iar dacă slăbiciunea şi paloarea mea erau neobişnuite, aceasta avea să contribuie la a accentua aerul interesant şi eleganţa efigiei.

Am aranjat, prin urmare, o întîlnire cu Magister Laurentius în palatul Emo şi acolo a venit maestrul să mă viziteze. Mi se părea oportun ca înainte de a efectua lucrarea, pictorul să mă cunoască bine, întrucît ştiam că fiecare dintre portretele sale se nutrea dintr-un bagaj psihologic bogat care îl călăuzea pe autor în timp ce crea. Procedeul a fost foarte pe placul lui Lotto şi am ieşit adesea să ne plimbăm prin Veneţia. El număra pe vremea aceea cam cincizeci şi doi de ani, cu douăzeci şi patru mai mult decît avea cînd l-a pictat pe tata pentru poliptic. Era un om taciturn, scump la vorbă, fără trăsături fizice notabile în afara unor ochi mari negri, şi poseda un farmec greu de definit, de neasemuit nici cu Îngerul nici cu Dracul, ce emana poate din bolnăvicioasa-i timiditate concentrată, din susceptibilitatea-i care rănea tot ce atingea, precum şi din acea tăcere sub care se ghicea tensiunea emoţiei. În momente în care valul opulent şi vesel al picturii veneţiene progresa în mod teatral către aleasa spumă a lui Veronese şi se pregătea să explodeze la picioarele teraselor de marmoră unde nu mai conteneau festinurile frivole, Lorenzo Lotto continua să fie, din motive legate de introversiunea-i sumbră, un simbol al focurilor subterane, un solitar al artei, întors, cu zbuciumu-i perplex înspre ceţurile interioare ale modelelor sale. De aceea m-a atras şi ne-am înţeles, în ciuda superficialităţii mele euforice care scotea în relief ceea ce aveam baroc în mine. Ne-am întîlnit într-o zonă de penumbră — cea a anxioşilor, a nesatisfăcuţilor, a celor incapabili de o mărturisire deplină — şi în ea am convieţuit. S-a scris mult (în special de la „redescoperirea" lui actuală) despre el, despre patetic-ul sentiment al fugacităţii timpului, care planează asupra portretelor sale — un critic a făcut aluzie la sensibilitatea-i tassescă şi chiar pascalină — şi despre răceala ce diminuează senzualitatea nudurilor feminine care, evident, nu-l mişcau, în timp ce neliniştitoarele-i imagini virile sînt un fel de reflectare a unei taine dureroase pe care a ascuns-o de-a lungul unei vieţi chinuite, petrecute printre discipoli zeflemitori. Toate aceste *teme* se conjugau la Lorenzo Lotto, iar eu le-am presimţit atunci într-o formă nedeslu-

şită, căci pictorul eluda confidenţa şi tăcea sau schimba subiectul de îndată ce interlocutorul lui întredeschidea una din uşile care duceau spre regiunile crepusculare ale intimităţii sale. M-am simţit în largul meu cu el, cu toate tulburările, reticenţele, bîlbîielile lui, în ciuda dificultăţilor unui dialog în care înaintam ca şi cum meritul cel mai mare ar fi constat în a ne ascunde ghimpii. Zadarnic am încercat să-l fac să-mi vorbească despre tata.

— Era un senior splendid, mi-a spus, repetînd formula obişnuită, într-o dimineaţă cînd ne-am oprit în faţa străzii San Giovanni Crisostomo, pe care o lărgeau muncitorii, şi poate că familia sa nu l-a preţuit pe deplin, nu a pătruns pînă în adîncul caracterului său atît de singular.

I-am cerut să-şi clarifice gîndul, dar singurul lucru pe care l-am obţinut a fost să murmure că de obicei, în cadrul familiei, se întrezăreşte cel mai puţin individualitatea celor ce o alcătuiesc, deoarece prejudecăţile şi micile interese personale (chiar dragostea cea oarbă) întunecă vederea profundă.

— Dar... cine era tata?

Şi Lotto a abătut discuţia, vorbind despre avantajele care aveau să decurgă pentru traficul veneţian din acea stradă lărgită.

Vreme de douăzeci de şedinţe, ce au avut loc în palatul Emo, a căpătat formă pe pînză portretul destinat să ajungă atît de faimos. Artistul a compus o parte importantă a lucrării — elementele care înconjoară figura — fără prezenţa mea. Aceste elemente ocupă un loc fundamental în tablou, fiind caracteristice gustului lui Lotto pentru simboluri. Şopîrla ce stă pe masă, pe şalul albastru — simbolul falic al lui Paracelsus, pe care pictorul l-a descoperit în camera mea din palat —, legătura de chei, penele de scris, petalele de trandafir împrăştiate în jurul cărţii pe care o răsfoiesc şi, în spate, în acelaşi plan în care se observă boneta mea cu medalia lui Cellini, acele alegorii neaşteptate: cornul de vînătoare şi pasărea moartă, fraternizează în opera lui Lotto cu obiectele misterioase — gheara de aur, lampa, craniul minuscul, florile veştede, rămurica de iasomie şi podoabele — ce apar în alte efigii ale sale. Lorenzo proceda astfel, prin aluzii, prin cifruri, prin necunoscute. În jurul fiecărei imagini trezea o lume enigmatică, abia sugerată. Şi asta se vede, mai mult ca în orice portret, în cel pe care mi l-a făcut mie. Neliniştea aceea care mă frămînta, de vînător în căutarea tainei morţii; pasiunea pentru artă şi poezie; ideea de deşertă-

ciune a tot ce-i pieritor; ideea posesiunii şi a secretului pe care o implică cheile; cea a vrăjitoriei şi senzualităţii care se degajă de la şopîrlă pe care Paracelsus a numit-o salamandră, se înlănţuiesc ca o horă magică în jurul tînărului descărnat şi palid, cu veşminte de un violaceu închis, ale cărui mîini tremurătoare, ivindu-se din zăpada manşetelor, au fost ale mele. Din cocoaşă nu se vede nimic. Ca şi compătimitorul — sau curtenitorul? — Mantegna cînd i-a pictat pe gheboşii Gonzaga, în fresca mantovană din Camera Mirilor, artistul mi-a suprimat-o. În cazul meu se topeşte în umbră. Eu eram ochii aceia întunecaţi, părul castaniu, lins, cu cărare, adunat după urechi, genele acelea foarte fine, pomeţii aceia proeminenţi, buzele roşii strînse, dar lacome, bărbia aceea ascuţită, mîinile acelea inteligente şi delicate, spiritul acela rezervat, orgolios, cu o putere ascunsă şi latentă, flacăra aceea rece a privirii, violenţa accea greu de precizat, ambiguă, ce se simte în gheaţa singurătăţii aristocratice şi, totodată, duioşia aceea disperată. În galeria disperaţilor lui Lotto, nimeni nu mă depăşeşte. Trebuia să fiu ca el, un melancolic şi un ambiguu pentru a mă prinde astfel, pentru a mă picta aşa cu pensula sa, după cum, fără putinţă de tăgadă, l-a pictat şi pe tata. Desigur, există în ambele imagini, în cea a tatei şi a mea, mult din Lorenzo Lotto, din ceea ce era el, din ceea ce tăinuia şi renega şi i se dezvăluia doar în pictură, dar noi, cei doi Orsini, îi ofeream, la un sfert de secol distanţă, cu adîncurile noastre necunoscute, înrudite prin complexitate cu propria-i esenţă, ocazia rîvnită de a se exprima şi de a se mărturisi, exprimîndu-ne şi mărturisindu-ne. Din această cauză, mă îndurerează că nu se ştie că personajul acesta, numit *Portretul unui necunoscut* sau *Portret de nobil în studio*, este Pier Francesco Orsini, duce de Bomarzo, şi că un comentator îl propune drept model pe un senior, Lodovico Avolante. Nu ştiu cine a fost Lodovico Avolante, în afară de faptul că era fratele lui Bartolomeo, medicul umanist. Nu ştiu (şi nu-mi pasă, deşi aş putea să urzesc cu privire la aceasta un şir întreg de bănuieli şi să exploatez faptul anecdotic pentru a-l distra pe cititor) ce relaţii l-au legat pe senior Lodovico de contele Alvise di Rovero, care l-a însărcinat pe Lotto cu un portret al numitului Avolante, pentru care a plătit douăsprezece livre. Însă ceea ce, într-adevăr, ştiu, declar şi aş susţine în faţa înţeleptului Berenson, dacă s-ar ridica din groapă, este că eu am servit de mo-

del în palatul Emo din Veneţia în anul 1532, pentru ca Magister Laurentius să picteze, atît de discutatul portret de gentilom. Cel puţin pînă în 1572 s-a aflat în castelul Bomarzo. Nu cunosc ce s-a petrecut cu el mai tîrziu; cu el şi cu tablourile lui Tiţian. Urmaşii mei m-au jefuit; au risipit ce-mi aparţinea. Nu mizau că avea să-mi fie hărăzit cîndva privilegiul supranatural să scriu aceste pagini.

Cînd s-a terminat opera, m-am privit în palida şi vineţia-i strălucire, ca într-o oglindă. La stînga, Lotto pusese o fereastră ce se deschidea înspre luminoasa depărtare a mării şi care promitea, în strînsoarea dezordonată a atelierului atît de bogat în taine furişate, o speranţă de lumină blîndă. M-am recunoscut din plin în figura care emoţionează, în masca ei de alabastru luminos. Aşa eram eu, trist, ciudat, visător, nehotărît, tulbure şi nostalgic. Un principe intelectual, un om al acelei epoci, oarecum arhetipal, situat între un Ev Mediu mistic şi un astăzi sătul de materie; în acelaşi timp, preocupat de lucrurile pămîntului cel scîrbavnic şi de cele problematice ale lumii de dincolo; şubred, puternic, ambiţios şi şovăielnic, stăpîn al eleganţei ce nu se învaţă şi al aceleia pe care o predau textele: desfrunzitor al trandafirilor veştejiţi, prieten al şopîrlei lascive şi al salamandrei nemuritoare. Ghebul, povara cea neînduplecată şi dureroasă, nu e prezent în pînză, însă apasă asupra ei, dar — şi aici e una din minunile artei lui Lotto — apasă invizibil asupra ei, asupra graţiei sale spirituale, asupra atmosferei metafizice.

De îndată ce am intrat în posesia portretului, am hotărît plecarea. Prin mijlocirea lui Valerio Orsini, Maerbale m-a înştiinţat că era de acord cu împărţirea proprietăţilor noastre făcută de Alessandro Farnese. Chiar dacă nu l-am crezut, ştirea mi-a făcut plăcere. Răzvrătitul acela, al doilea la Bomarzo, se pleca de ochii lumii în faţa ducelui.

Silvio da Narni mi-a adus, în ziua plecării, un manuscris al călugăriţei vizionare din Murano, o epileptică pe care o consultau pentru că prezicea cu succes. Dăduse de ştire că papa Clemente avea să fie înlocuit foarte curînd de altul, de origine franceză, şi anumiţi învăţaţi susţineau că cei din casa Farnese se trăgeau din Franţa, confirmînd-o prin crinii blazonului lor. Călugăriţa îmi scrisese doar o frază: *Altă timp cît nu se va lăsa măsurat de ceea ce-i*

omenesc, ducele se va admira pe sine însuşi. Era o frază sibilină, al cărei înţeles nu l-am deslușit pînă tîrziu, foarte tîrziu. Din cîte mi s-au profetizat, în nedezlegata încîlceală a augurilor în umbra cărora s-a depănat firul vieții mele halucinante, a fost cea mai precisă, cea mai justă.

Am lăsat, deci, Veneția. Luam cu mine portretul, imaginea adevărului şi a izbăvirii mele. În momentele de incertitudine, aveam să mă caut şi să mă regăsesc în el. Acum eram gata să înfrunt două chestiuni serioase: nunta şi căutarea scrisorilor alchimistului. Cînd am plecat, Valerio Orsini m-a copleşit cu multe cadouri şi recomandări, iar pe micul Leonardo Emo, cu care abia de vorbisem, l-am văzut plîngînd, ascunzîndu-se după o coloană.

VII

NUNTA LA BOMARZO

Înainte de toate trebuia să pregătim Bomarzo pentru ceremonia cununiei şi primirea ducesei. Eu doream cu înflăcărare ca în orînduirea pregătirilor să nu se strecoare nici cea mai mică greşeală. Firea mea neîncrezătoare cerea în acest caz, mai presus de orice, desăvîrşirea. Cunoşteam prea bine familia Farnese — nu mă refer la ramura Giuliei în special, ci la Farnesii diferitelor ramuri care formau un arbore ambiţios şi îndestulat — şi ştiam cum analizau şi judecau cele ce ţin de pompa exterioară legată de prestigiul lor şi în ce fel criticau între ei, cu o causticitate maliţioasă, gafele şi orice fel de eroare. Era uşor să-i jigneşti. În ciuda faptului că erau o familie foarte veche, poziţia lor se consolidase abia în ultimul timp, fiind asimilată abia recent şi numai cu o năvălitoare impertinenţă măreţiei caselor celor dintîi ale Italiei; membrii ei etalau deşi nu erau aşa — o exigentă precauţie de *parvenus*, atunci cînd era vorba de interesele mondene ale neamului. Ţineau seamă de mărunţişuri pe care familia Colonna şi noi le-am fi trecut cu vederea, fiindcă nu ne mai deranjau de secole. Însă ei nu se simţeau pe deplin stăpîni pe poziţia dobîndită datorită cutezanţei, lăcomiei şi darurilor oferite celor ce le erau de folos, iar o greşeală involuntară putea să-i ofenseze. Pericolul unor *gaffes* îi îngrădea cu cercul său de ghimpi. Ştiu prea bine că dacă aceste rînduri le-ar fi căzut cumva sub priviri ar fi protestat pînă la cer — căci nimic, absolut nimic nu i-ar fi făcut să se zbîrlească într-atîta ca faptul că le-aş fi dezvăluit atitudinea neîncrezătoare faţă de viaţă, atît de deosebită de a noastră, de vreme ce aveau siguranţa că ei acţionau automat, evident, ca oricare dintre noi, din raţiuni aproape intrate în reflex, plămădite în comunitatea aristocratică a sîngelui — şi ar fi dat veste peste tot că eu aiuream, că nu pricepeam mărinimia dezinteresată a modului lor de a proceda, deoarece nici o dispoziţie a unui Orsini, Colonna, d'Este, Gonzaga sau Montefeltre — în planul raporturilor ceremonioase de la neam

la neam — n-ar fi cutezat să le dezvăluie lipsurile — deşi ei le făceau toate pe dos, prin frivolitate şi prin fast — în rînduieli şi în micile detalii rituale, şi că doar unui cocoşat fără experienţă, mic senior de provincie, orbit de complexele sale intime şi de suspiciuni (probabil, astfel încolţiţi s-ar fi încumetat să vorbească chiar despre *mésalliance*), putea să-i treacă prin cap ideea existenţei unor deosebiri extravagante. Cu toate acestea, dacă eu nu mă rătăceam în ceva era tocmai în aceste probleme protocolare, iar dacă aş fi uitat sau nu le-aş fi acordat prioritatea fundamentală pe care o meritau, exista acolo, pentru ca să mi-o amintească, bunica, excepţională cunoscătoare a înfumurărilor şi a castelor. În plus, e sigur că acestei nelinişti privitoare la regulile subtile, foarte serioase şi ascunse, pe care mi-o provocau noile mele rubedenii, li se adăuga propria mea nelinişte interioară. Eu care, ca membru al unui clan inatacabil, eram de obicei atît de sigur pe purtările mele, cînd ele nu ieşeau din cadrul general şi convenţional al familiei, şovăiam acum cînd trebuia să acţionez din proprie iniţiativă; individualitatea mea trebuia să se detaşeze de grupul solidar al Orsinilor, fiindcă doar atunci eu eram eu — şi nu o frunză din imensul arbore ilustru —, eu, un cocoşat fragil şi închipuit. Era necesar, prin urmare, să înaintez cu pas de plumb, afirmîndu-mă sub atît de bătrîna mînă ocrotitoare a bunicii (şi fără să dau impresia că mă sprijineam de ea, întrucît nu ar fi tolerat-o simţul răspunderii ducale, iar dovezile publice ale acestei dependenţe m-ar fi făcut să sufăr teribil), şi să ocolesc cu abilitate capcanele pe care mi le puneau în faţa proiectelor, pe de o parte răutatea la pîndă a Farnesilor ce se căţărau, avînd mai mulţi ochi decît Argus, iar pe de altă temerile ce se năşteau din nelinistile mele înnăscute, exacerbate de perspectiva de a mă expune în faţa spectatorilor intruşi care mă cenzurau; toată această încărcătură de mizerii a snobismului şi a psihologiei întortocheate era acoperită maiestuos, ca de una din acele mantii heraldice de hermină ce înfăşoară scuturile, sub coroanele seculare, spre gloria intangibilă a Orsinilor, ce mă ocroteau şi de care eu, la rîndul meu, trebuia să mă îngrijesc mai mult ca nimeni altul, căci nimic din ce s-ar fi petrecut în această incintă supremă nu trebuia să fie nici ridicol, nici greşit. Aşa că, în realitate, eu, plăpînd dar tenace, întreprinzînd o sarcină atît de simplă şi atît de anevoioasă, eram obligat să iau seama nu numai la inconvenientele ce decurgeau din alarma continuă a Farnesilor, deghizată în elegantă noblete, ci şi — cu toate că n-o mărturiseam, iar

impertinenţa-mi moştenită făcea să consider posibile numai reacţiile unui grup pe care-l puneam mai prejos de-al meu — la dificultăţile ce apăreau din condiţia Orsinilor semizei, precum şi la cele care îşi aveau cauza în fizicul meu nefericit şi în firea mea bănuitoare. Însă, am spus-o deja, se găsea acolo bunica, zînă străveche a castelului, ca să mă ajute. De această dată, ca şi cu alte prilejuri, ca totdeauna atunci cînd anxietatea o cerea, a ieşit din claustrare pentru a mă călăuzi şi a-mi potoli zbuciumul.

Se scurseseră lunile de euforie decorativă, atît de înrudită cu pasiunea mea pentru obiecte. Plecau şi veneau scrisorile din Italia, din Europa, adresate ambasadorilor, prietenilor, rudelor, cerînd, însărcinînd, ba cu una, ba cu alta. Iar Bomarzo se împodobi de sărbătoare. Eu aş fi vrut ca Bomarzo să fie casa cea mai frumoasă din Italia, iar dacă n-am izbutit — de vreme ce nu era cu putinţă să rivalizezi cu principii şi cardinalii opulenţi, beneficiari ai tezaurului pontifical, în ciuda zgîrceniei atît de şireată a lui Clemente VII —, am reuşit să dau castelului un aer pe deplin sărbătoresc şi luxos, ascunzîndu-i pereţii feudali, agresivi, şi transformînd ceea ce fusese fortăreaţă eroică în reşedinţă de plăcere. Dat fiind că eu nu reuşeam să mă schimb în bine, deoarece cazul meu era din cele în care nu te poate ajuta nici croitorul şi nici fardul, nutream nădejdea ca Bomarzo, aliatul meu credincios, să se prezinte cît mai somptuos, cît mai atrăgător şi pe măsura mijloacelor mele, pentru ca el să fie ca o alegorie a ducelui său, şi pentru ca, protejat de demnitatea ţinutei sale, după cum străbunii mei fuseseră protejaţi de tăria zidurilor lui, şubredul Vicino să-şi desfăşoare, cu dezinvoltură sfioasă şi recunoscătoare, rolul stingheritor în faţa frumoasei şi a suspiciunilor tribului ei. Am zvîrlit cu banii pe fereastră ca să-l gătesc pe cel ce avea să mă înlocuiască; am pus biruri noi; am cheltuit economiile părinteşti şi am făcut datorii.

Sosiră tapiseriile din Flandra, pe ale căror părţi laterale, neîncheiate, erau ţesute însemnele blazonului nostru. Am poruncit să fie puse în marea galerie principală, iar între ele am aşezat cele cincisprezece busturi romane ale colecţiei patriarhilor din Aquileea, distribuindu-le, de asemenea, la înălţimea nişelor fantastice, cu portfăclii din bronz care iluminau încăperile ca şi cum ziua s-ar fi refugiat în incinta lor. Din palatul solitar de la Roma, în care m-am născut, am adus portretele împovărate de ani ale înaintaşilor mei, mai valoroase prin referinţa istorică decît prin calitatea plastică, fiindcă în general erau foarte prost pictate, dar înfăţişările lor solemne au umplut pereţii şi scările cu o adunare de mută

emfază. Papa Nicolae III, condotierii, prelaţii şi seniorii Orsini se întruniră astfel la Bomarzo pentru a-i spune bun venit micuţei Giulia Farnese şi pentru a o primi, din depărtarea falnică, închegată în uleiuri, ca pe unul de-ai noştri. Am poruncit să fie agăţate achiziţiile-mi recente, portretul meu făcut de Lorenzo Lotto, *Adriana* lui Tiţian, precum şi pictura maestrului inspirată de un pasaj din Catul şi am trimis să se cumpere de prin prăvăliile negustorilor şi din atelierele artiştilor pînze ale lui Rafael Sanzio, Sebastiano del Piombo, Dossio Dossi, Pontormo, Giacomo Bassano, Bronzino şi Giorgio Vasari, tînărul meu prieten din Florenţa. Trebuie să recunosc că, alăturate acestor opere, zugrăvelile ancestrale şi-au arătat sărăcia întocmirii lor, dar am ascuns-o repartizînd strategic luminile, în aşa fel ca unui războinic să i se vadă cuirasa şi dreapta înfiptă pe paloş, unui arhiepiscop doar văluirea purpurei, aşa că pînă la urmă, graţie îndemînării mele scenografice, alcătuiau laolaltă un singur înaintaş prestigios, ce avea mîinile aceluia, barba celuilalt, fruntea altuia, de la unul coiful cu giuvaere, iar de la altul mînecile ecleziastice, dînd naştere unei compoziţii destul de onorabile care, dealtminteri, corespundea unui adevăr documentar, întrucît ansamblul ei, întocmit ca un ciudat *puzzle*, rezuma tradiţia oşteană, clericală şi civilă a Orsinilor, subliniat de minunata apropiere a vecinilor săi magistrali care, de la Rafael şi Lotto la Bassano şi Dossi, certificau, cu strălucirile lor de evidente focare de atracţie, meritele galeriei ancestrale, pe jumătate invizibilă, şi o promovau în zona de necontestat a marii arte. Panopliile lustruite fulgerau în săli, pe sub drapele ce aminteau de trecute biruinţe, iar printre ele am aşezat, izolată, armura descoperită în Grota Picturilor din Bomarzo, ce se detaşa ca o mărturie a vechimii epice a locului. Am pus ca încăperea ce avea să fie camera nupţială să fie împodobită în întregime cu pilaştri şi trandafiri de ceramică împletiţi, combinînd figurile heraldice ale Farnesilor cu ale noastre, iar în saloane şi pe terase cioplitorii au multiplicat o îmbinare a iniţialelor Giuliei şi ale lui Vicino Orsini. Sosiră din Veneţia dantele, oglinzi, camee şi cristaluri; de la Milano şi din Franţa au venit sipete, jeţuri şi taburete cu desen ciudat. Statui şi vase de marmoră şi-au semănat spectrele în grădina geometrică a bunicii. În cealaltă parte a parcului, cea inferioară şi mai retrasă, cea pe care o invada crîngul sălbatic, nu am cutezat să încerc să întreprind o renovare radicală. Întrezăream vag că aici, printre aceşti arbori şi aceste stînci, se ascunde ceva imposibil de precizat, care mărturi-

sea nehotărîrea ceţoasă a unor vechi vise, şi care se înlănţuia tot atît de strîns cu raţiunea mea de a fi şi de a exista pe lume ca şi căutarea nemuririi. Nu exagerez dacă spun că de fiecare dată cînd am coborît singur pînă la locul plin de mărăciniş ce-mi vorbea cu vocea vrăjită a apei şi a greierilor am simţit că pătrundeam într-o zonă secretă, în care se accentua imperiul magic al ţinutului Bomarzo, şi am întrezărit că ceea ce trebuia să înfăptuiesc acolo urma să se facă la vremea sa, fiind o sarcină pe care nu trebuia să o încep înainte de a fi copt pentru ea; îmbogăţindu-mă spiritual, odată cu scurgerea anilor creştea simultan probabilitatea de a o duce pînă la capăt fără să dau greş.

Între timp, eram presat mai ales să pun în ordine casa şi nimic n-avea să mă abată de la ceea ce îmi propusesem. Oamenii de veghe, trimişi pe drumurile îndreptate, raportau fără răgaz despre înaintarea greoaie a carelor către castel şi sat. Veneau împovărate pînă în vîrf cu lăzi şi baloturi, sub escorta oştenilor, iar marea-mi plăcere, pe care bunica o împărtăşea mai mult pentru bucuria pe care o stîrnea în mine motivul sosirilor decît pentru ceea ce aceste lucruri însemnau în sine, consta să fiu de faţă, în curţi sau în vreo încăpere, la deschiderea lăzilor şi să observ cum se ivea, din scîndurile smulse şi din paiele ambalajului, braţul arcuit al unei sculpturi, gata parcă pentru jurămîntul unei zeiţe, ce se adăuga Olimpului de fantome din Bomarzo, ori un bronz verzui, ce mai păstra încă lipite pe şoldurile delicate petece ale pămîntului din care îl desprinseseră săpătorii; ori portretul Giuliei, pe care, după pilda celui al celeilalte Giulii, inefabila Giulia Gonzaga, comandat de Ippolito dei Medici, îl încredinţasem spre execuţie lui Sebastiano del Piombo.

Toate acestea, care şi-au găsit locul, pe măsură ce treceau lunile, în vastitatea încăperilor ce răsunau de loviturile ciocanelor şi strigătele lucrătorilor, m-au obligat să călătoresc în mai multe rînduri, îndeosebi la Roma. Persoane din familia mea, cu care mă întîlneam pe aceste itinerarii, mă întrebau despre împodobirea castelului, căci începuseră deja să se împrăştie veştile despre rîvna mea şi era o treabă ce-i interesa deopotrivă pe cei mari şi pe cei neînsemnaţi, fiind proprie unei vremi caracterizată pretutindeni prin urmărirea elementelor de frumuseţe formală. Această curiozitate spori cu o mîndrie arzătoare multele orgolii ce mă caracterizau şi-mi umflă pieptul de o satisfacţie plină de îmgîmfare şi uimire. Dacă Paracelsus m-a făcut să mă simt la Veneţia, prin explicaţiile sale despre macrocosmos şi microcosmos, buricul pămîn-

tului, acea iscodire mă convinse că pe atunci eu eram, chiar dacă efemer, centrul complicatului meu neam, ai cărui nenumărați ochi surprinși erau ațintiți asupra făpturii estetului ghebos, pentru că aduceam, între Orsinii solicitați pînă atunci de alte griji practice, legate de puterea materială și de influența politică, nuanța invidiată a rafinamentului, ce dădea atîta strălucire primelor case ale peninsulei; nuanță pe care eu o încorporam, ca pe o mult jinduită piesă în plus, scutului legendar al Ursoaicei peste care veacurile încrustau noi și încîlcite carouri.

Cum e logic, de atîta vînzoleală n-am găsit tihna să mă dedic manuscriselor alchimistului Dastyn, însă ele au stăruit prezente în adîncul memoriei mele, de nedespărțit deja de ceea ce mă privea mai intens, iar acea ultimă taină, care rămînea precum un fundament pe care se întemeia personalitatea mea, elabora, pe nesimțite, prin sedimentarea ei, un soi de forță ce-mi substituia lipsa de stimulente religioase. Credința mea se nutrea, în anii aceia, la fel ca și în copilărie, din vigoarea spirituală a ținutului Bomarzo, atît de bogat impregnat de esențe milenare, care unea stirpea mea cu zorile mistice ale Italiei și se hrănea, la rîndul ei, confuz din suportul ce mi-l oferea ideea că poate avea să-mi fie dat să comunic cu puterile ascunse ce ne conduc destinul și pe care voința mea poate avea să reușească să le îndoaie și să le subjuge, obținînd de la ele, odată cu bucatele supreme ale vieții, energia necesară pentru a înfrunta cine știe ce misterioase viziuni, ce ciudate răspunsuri la întrebările pe care le presimțeam, și pe care nu izbuteam nici cel puțin să le formulez cu precizie.

*
* *

Această perioadă de organizare și de așteptare s-a remarcat, în planul vieții mele intime, printr-o puritate excepțională. Preocupat de treburile ce mă prindeau cu totul, nu i-am dat prilej senzualității mele să se dezmorțească. În plus, îndoiala dacă mă găseam la înălțimea împrejurărilor, în confruntarea dintre Bomarzo și familia Farnese, acționă ca un antidot împotriva ispitelor. Provocarea lubrică era ca totdeauna trează și mocnea în incinta castelului și a sătucului ce-l înconjura, însă m-am izolat de ea, nu știu dacă îndemnat de propunerea de a ajunge în brațele Giulici tămăduit de erotisme tulburi sau pentru ca nimeni să nu mă abată de la angajamentul meu de proslăvitor al dragului meu Bomarzo. Verii mei, Orso și Matteo, care se stabiliseră la mine, nu-și mai reveneau din

uluială, obișnuiți cum erau să mă însoțească în hoinăreli destrăbălate, și-a fost necesar să mă folosesc de greutatea autorității mele pentru a-i convinge că nu era vorba de un capriciu trecător. Nu le-a picat bine rigiditatea-mi incoruptibilă. Mizau pe faptul că, reîntors pe meleagurile mele, avea să renască petrecerile și au să-și mai scuture plictisul provincial. Au făcut abstracție de mine, reînnoindu-și hoinărelile, dar au făcut-o pe la spatele meu, ca și cum s-ar fi temut de mustrările ducelui auster, care-și implanta neobișnuita-i asepsie într-un aer care, de la etrusci, de la romani și de la primii Orsini sîngeroși, își afirma contaminarea voluptoasă. Giambattista, după ce-mi-a dat o vreme tîrcoale, nedumerit, s-a îndepărtat pînă la urmă de mine, intrînd în grupul verișorilor mei ce mă repudiau. Silvio și Porzia, atunci cînd mă iveam pe neașteptate în locuința lor, luau niște atitudini pudice grotești. Și, în timp ce Silvio îmi arăta desenele și calculele sale astrologice și-mi explica semnele care indicau vara drept perioada cea mai potrivită pentru însurătoarea mea, eu mă bucuram în mine de confuzia ce trezeam și descopeream în ea o plăcere în plus, o formă nouă de a-mi exercita stăpînirea care mă amuza îndeajuns. Era bine ca cei care depindeau de mine să nu se simtă niciodată prea siguri, să nu-mi anticipeze reacțiile. Acum, palid ca un călugăr, tîrîndu-mi piciorul, mergeam pe coridoare și prin camere ca și cum Bomarzo ar fi fost o mănăstire și încercam o veselie acută în fața acestei înmuguriri a unui aspect odinioară neobișnuit al personalității mele, de altfel fictiv. O atmosferă de respect — rod mai ales al dezorientării, al neștiinței de cum trebuie procedat ca să nu-l deranjezi pe tînărul duce — se lăsă peste Bomarzo. M-am scăldat în ea ca într-o apă lustrală, fericit, fiindcă nimic nu putea să-mi producă atîta delectare ca a-mi impune individualitatea și a-i face pe ceilalți să-și ajusteze ținuta după a mea; în acest fel, necunoscuta abținere a înlocuit pentru mine plăcerea absentă cu o alta, mai subtilă, mai ciudată, zămislită dintr-o formă singulară a despotismului și din certitudinea că sacrificiul meu — deși nu era sacrificiu, ci doar o manifestare neașteptată a alternativelor caracterului meu — răspundea unor înalte rațiuni, ca de pildă autoritatea și iubirea perfectă.

Uneori, în amurg, porunceam să se aprindă torțele în vastitatea camerelor ca să-mi apreciez opera și zăboveam îndelung printre tablouri, statui și tapiserii. Busturile împăraților romani pe care le-am cumpărat de la Veneția — maiestatea lui Augustus, duritatea lui Tiberiu, nebunia lui Nero, gurile crude, nasurile perfide, frunțile severe, eroismul, sagacitatea, obscenitatea, lăcomia, stupidi-

tatea şi orgoliul — ca şi efigiile arătoase ale strămoşilor mei — braţele întinse, de parcă acel războinic ar fi fost un cîntăreţ; picioare de dansatori scoase în faţă, expresiile de comandă încăpăţînată şi ingenuă — îmi escortau cu neclintită reverenţă cugetările, iar eu nu-i mai despărţeam, ca şi cum toţi, Galba, ca şi papa Nicolae III, Traian tot atîta cît cardinalul şi Giambattista Orsini, ce m-a scăldat în fîntîna botezului de la Santa Maria în Traspontina ar fi constituit arborele meu genealogic şi ar fi stat la temelia personalităţii mele.

Firește, ceea ce mă tulbura mai mult era apropierea momentului în care destinul meu avea să se unească cu cel al Giuliei. Îl doream şi mă temeam de el, şi, de îndată ce mă tulbura acest gînd, îl alungam din mintea-mi chinuită, substituindu-l cu agitaţia ce mi-o cauzau lucrările castelului. Tot timpul, pentru a mă amăgi, puneam să fie chemaţi şefii de echipă şi lucrătorii. Îi întrebam, îi criticam, născoceam probleme şi-mi înlocuiam grija permanentă cu altele, superficiale, cărora le acordam o importanţă nemăsurată. Însă iubirea mea pentru Giulia era o realitate curioasă. Cum o văzusem atît de puţin şi abia de-o cunoşteam prin scrisorile ei circumspecte îmi făurisem despre ea o imagine ale cărei trăsături erau vlăstarele fanteziei mele. Mă opream în faţa portretului ei realizat de Sebastiano del Piombo, care-i reproducea admirabil farmecul frumuseţii, şi-i spuneam cîte nu mă încumetasem să-i spun: speranţele patimii mele, necesitatea să mă înţeleagă, să mă încurajeze, să-mi fie sprijin, să mă înţeleagă pe mine şi simţurile mele şi să domnească peste cei doi cu o duioasă stăpînire, fiindcă atunci, dacă ea avea să-mi transmită siguranţa ce răsare din înţelegerea iubitoare, poate aveam să fiu în stare să înfăptuiesc ceea ce nu înfăptuisem încă şi să fiu ceea ce mă ambiţiona cel mai tare: un Orsini, un duce Orsini, demn de ai mei şi poate superior lor.

Într-o zi, la Roma, n-am rezistat imboldului de a o vedea. L-am trimis pe Silvio să-i comunice diplomatic dorinţa mea tatălui ei, iar Galeazzo Farnese a fost de acord. În palatul său, de la înălţimea loggiei, pe jumătate ascuns, între Galeazzo şi cei doi feciori, frumosul Fabio şi Fernando, căruia tocmai îi acordaseră episcopatul din Soana, m-am arătat în penumbrele salonului în care, împreună cu cele două surori, Yolanda şi Battistina, logodnica mea se găsea la lecţia de lăută. Era o scenă fascinantă, aproape mută, întrucît doar rîsetele scurte ale tinerilor o întrerupeau, ceva ce te făcea să te gîndeşti la teatru şi la pictură şi care scăpa convenţiilor vieţii cotidiene. Galeazzo Farnese îmi dădea cu cotul, strivin-

du-mă cu masa uriaşă a trupului său şi tocmai cînd mă retrăgeam, Giulia, fără îndoială avizată de vizita mea, înălţă capul şi-mi surîse. Cu o grimasă graţioasă îmi arătă, pe inelarul ei, inelul lui Benvenuto Cellini. Sînii ei mici se-nvîrtoşeau sub corsaj, iar lăuta, sprijinită pe fustă, îi marca linia picioarelor. Nu am cutezat să-i cer tatălui ei să-mi permită să rup pactul şi să cobor să mă întreţin cu copila. Mă speria acea posibilitate. Dintr-o dată, acum cînd o aveam atît de aproape, cumpăneam tot ceea ce ne despărţea. M-am întors la Bomarzo — lipsea o lună pînă la nuntă — îngrijorat, abătut...

Bunica mă smulse din acea stare de mohoreală — care m-a ţinut treaz nopţi întregi — revenind la planul său de a mă împăca cu Maerbale. Fratele meu acceptase condiţiile împărţirii făcute de cardinalul Farnese. Oare nu trebuia să văd în aceasta o dovadă a bunăvoinţei lui? Obiceiul cerea ca el, ruda mea cea mai apropiată, să fie însărcinat să se ducă după logodnica mea şi s-o însoţească, împreună cu alaiul de familie, la Bomarzo. Diana Orsini începuse deja tatonări în acest sens, iar Maerbale se arătă înclinat să cedeze. De fapt, ce prejudicii îi imputam, eu în mod concret, fratelui meu? O scrisoare, o nevinovată scrisoare? Presupusele lui atentate împotriva mea? Avuseseră loc în realitate? Eu nu reuşisem încă să le confirm originea. Iar dinspre partea mea, nu dorisem eu să mă răzbun pe el la Veneţia, cu ajutorul verilor mei? Nu eram chit în această privinţă? Şi nu se cădea ca mărinimia ducelui, ca atunci cînd Maerbale făcuse cauză comună cu administratorul Martelli, să ierte ofensele, dacă fuseseră ofense şi nu doar uneltiri urzite de cei ce urmăreau să ne despartă? Nu-mi afirmam aşa noblețea ierarhiei? Îmi convenea oare să-l îndepărtez de mine pentru totdeauna, acum cînd începea să-i sporească prestigiul şi nu trebuia, dimpotrivă, să-l atrag, să-l absorb, pentru ca gloria lui de condotier să se confunde cu gloria din Bomarzo şi să alcătuiască un tot inseparabil al forţei ducelui, în aşa fel ca atunci cînd el dobîndea un triumf să fie ca şi cînd l-aş fi obţinut eu, întrucît era un triumf al ramurii clanului pe care-l conduceam eu? Şi, dar ăsta era gîndul meu cel mai adînc şi mai puţin dezvăluit, oare nu mi-ar produce o satisfacţie incomparabilă — revanşă deplină a ghebosului ce fusesé obiectul batjocurilor sale faţă de cel născut după el, care i se asemăna atîta, dar care era stăpîn pe ceea ce-i lipsea lui — posesiunea necontestată a Giuliei Farnese? I-am spus bunicii că eram de acord să procedeze cum va dori, iar bătrîna mă sărută pe obraz. Maerbale se va duce, cu Matteo şi Orso, după Giulia. O să se ducă şi Sigismondo. I-am scris la Roma o scrisoare ce putea să fie interpretată ca o poruncă,

dar şi ca o expresie a dorinţei mele, fiindcă, dacă eu voiam să-i amintesc în acest fel lui Pier Luigi Farnese că Sigismondo continua să depindă de mine, nu era nimerit ca din această pricină să mă învrăjbesc cu un membru periculos al familiei cu care tocmai eram pe punctul să mă aliez, nici nu trebuia să-mi asum riscul de a mă trezi cu un refuz ce ar fi clătinat creditul meu de şef al Orsinilor. Din fericire, Sigismondo răspunse imediat, arătîndu-şi fidelitatea faţă de familie şi mulţumind pentru cinstea ce i-o aducea implicit mesajul.

Bunica şi cu mine am scris multe scrisori în aceste luni, invitînd rude şi prieteni să ia parte la nuntă. Îmi doream să participe la ea reprezentanţii cei mai de seamă ai neamului, căpeteniile altor case mari ale Italiei şi vreo cîţiva artişti şi intelectuali vestiţi, pentru a scoate astfel mai mult în evidenţă că ducele de Bomarzo era un păstrător al tradiţiilor pe care le primise o dată cu moştenirea-i şi pe care şi ceilalţi seniori le împărtăşeau, şi totodată, un om modern, *à la page*[1] şi, ca atare, disprețuia prejudecăţile feudale şi înapoierea spirituală care, într-o lume în plină evoluţie, plină de principi mecenaţi şi umanişti, continuau să-i caracterizeze pe aroganţii şi demodaţii urmaşi ai Ursoaicei. Mi-ar fi plăcut ca Ariosto să fie oaspetele meu şi am trimis un mesager la Ferrara pentru a-i exprima acest lucru, deşi poetul apunea deja şi s-a stins din viaţă chiar în acel an. N-am putut conta nici pe Paracelsus care îşi exercita profesiunea în Saint-Gall, nici pe Lorenzo Lotto, a cărui sficiune se întrecu în scuze. În schimb, Aretino, Benvenuto Cellini, Sansovino, Tolomei şi Sebastiano del Piombo nu pierdură ocazia ce li se oferea de a străluci alături de ducii de Urbino şi de cardinalul dei Medici. Trebuia să găzduiesc timp de mai multe zile atîţia seniori şi alaiurile lor, avînd grijă să nu se producă neînţelegeri din cauza ordinii de precădere, iar asta implica sarcini complicate. În plus, am voit ca Giulia să intre în Bomarzo, precum alte prinţese în noile lor proprietăţi, într-un car ale cărui alegorii fastuoase să impresioneze satul şi, ca să-l făuresc după planurile mele, au venit la castel meşteri ai casei d'Este, învăţăcei din şcoala aceea a lui Ercole di Roberti căreia i se datora carul triumfal în care mireasa lui Francisco Gonzaga a intrat în palatul mantovan. Vehiculul aurit avea să-mi aştepte logodnica şi pe însoţitorii săi lîngă Orte, unde s-au improvizat nişte corturi împodobite cu vechi tapiserii pentru ca

[1] La ordinea zilei, în ton cu moda (fr.).

alaiul farnesin să poposească în ele şi să-şi îmbrace veşmintele pentru ceremonie.

Da, trebuia să mă gîndesc la mii de lucruri; la instalarea cuvenită a cinci cardinali; la hrana specială a şoimilor ducelui de Mantova, care nu se deplasa fără ei; să nu-i pun pe scutierii Orsinilor aproape de ai celor din casa Colonna; ca Leonardo Emo să fie la îndemîna lui Valerio Orsini, fără ca aceasta să implice o ofensă pentru membrii familiei Oliverotto de Fermo, căreia îi aparţinea soţia lui; să nu-l jignesc pe gîlcevitorul Benvenuto, cu atît mai puţin pe causticul Aretino; la a găsi modalitatea prin care Ippolito dei Medici să se poată vedea în ascuns cu Giulia Gonzaga, ilustrul său amor platonic, înlăuntrul unui castel împînzit de ochi iscoditori; să funcţioneze fîntînile şi să nu dea greş focurile de artificii; ca Pier Luigi Farnese să nu bea prea mult şi nici să nu întreacă măsura cu tinerii paji; ca Orsinii mai vîrstnici decît mine şi mai înstăriţi (mai cu seamă cei din ramura ce împrejmuia Bracciano) să se simtă în largul lor pe pămînturile mele, ca şi cum nu ar fi ieşit de pe ale lor, însă fără să uite că eu eram acolo stăpînul; la a-i repartiza înţelept pe muzicienii ascunşi; ca bunica şi cardinalul Franciotto să se simtă mai presus de toţi ceilalţi, oricît de însemnaţi ar fi fost aceştia; ca socrul meu să nu-mi pună bețe în roate în afacerile zestrei, fiindcă nu trebuia să uit ce păţise tata cu bunicul într-o situaţie asemănătoare; ca bucătăriile recent renovate să facă faţă efortului uriaş ce li se cerea; la ironiile marchizei Isabella de Mantova, femeia cea mai curtată din Europa; la vanitatea fiului ei Ercole; la nora ei, ducesa Margherita, ce descindea din sîngele Paleologilor, adică dintr-un nume mare, care nu trebuia însă să mă impresioneze, căci eu scoboram din Caius Flavius Ursus; la mine — Doamne Dumnezeule, la mine, la Vicino Orsini! — la faldurile mantiei ce avea să-mi atîrne peste sărmanul meu spate... O mie de lucruri complexe, contradictorii, legate de serviciul religios, căci pe puţin vreo treizeci de clerici, principi ai Bisericii şi capelani vor trebui să-şi intoneze la Bomarzo slujbele zilnice, şi de frivolitatea lumii, căci fiecare din invitaţi se socotea o făptură excepţională şi pretindea atenţii excepţionale, trebuiau să fie luate în seamă la organizarea acelui labirint al etichetei de curte, înglodat în formalisme; lor li se adăuga şi efortul de a împiedica tribunele suspicioase să alunece pe panta veşnicelor şi aprigelor discuţii stîrnite de turbulenţii Orsini.

Această ultimă lună se detaşează în memoria mea în tente de coşmar. Cu administratorul ţinuturilor mele, Bernardino Niccoloni,

care, profitînd de zăpăceală îşi tăia nişte felii grase, şi cu favoriţii mei Silvio da Narni şi Giambattista Martelli, am trecut de o sută de ori pe la grajduri, unde se pregătea hrana mai multor zeci de cai; pe la locul unde se înălţau ca o mică tabără militară corturile încununate de stindarde vesele; pe la locul în care se monta carul simbolic ce purta fiara noastră totemică susţinînd irisul heraldic al Farnesilor; la locuinţele în care niciodată nu erau suficiente cuferele, paturile şi draperiile; pe la atelierele unde se coseau veşmintele mele şi livrelele roşu-argintii ale oamenilor mei, aliniate pe nişte manechine groaznice; prin curţile în care răsunau cîntece fredonate ale servitoarelor ocupate cu lustruitul veselei şi pregătitul cerii trebuincioase pentru iluminaţia neobişnuită. Apăsa o zăpuşeală de început de iunie; transpiraţia îmi uda tot corpul şi, alunecîndu-mi pe frunte în picături mari, îmi orbea ochii osteniţi. Mi-aş fi scos cu multă plăcere cămaşa cînd umblam de colo-colo dînd ordine pajilor şi secretarilor, însă spaima de a-mi arăta urîciosul promontoriu fără nici o protecţie mă lipsea de acea uşurare. Şi, de fiece dată cînd mă uitam în sus, către iatacurile bunicii, oricît de tare pîrjolea aerul şi oricît i-aş fi repetat pînă la saturaţie că trebuie să rămînă în răcoarea camerei sale, protejată de damele ce-şi mişcau micile lor evantaie încadrate cu flori policrome, o vedeam pe adorata-mi Diana Orsini pe terasă, sub umbrelă, sprijinindu-se în baston, agitîndu-şi braţele şi fluturînd o batistă, pentru a-mi indica astfel că veghea mai departe asupra mea, albă, retrasă şi vigilentă, de parcă mă călăuzea din depărtarea norilor unde se ţes şi se destramă măruntele destine omeneşti.

*

* *

Cînd mai era doar o săptămînă pînă la nuntă, începură să sosească invitaţii, care veneau din marile depărtări ale Italiei. Diverşii Orsini şi-au făcut apariţia cu zarvă militară: teribilul Niccolò, care trăia ca un rege biblic între concubinele sale evreice; cruntul abate de Farfa; seniorii luxoşi de Bracciano, care se mişcau în scînteieri de nestemate; ducele de Mugnano, vecinul meu; Giulio Orsini, prietenul intelectualilor; Violante, căsătorită cu un Savelli; Leone, a cărui bogăţie înspăimînta; Francesco şi Arrigo, condotieri de răsunătoare faimă; Valerio, care călătorise de la Veneţia împreună cu soţia şi Leonardo Emo şi-mi aducea în dar două cupe de aur ce aparţinuseră, potrivit învăţaţilor, împăraţilor din Bizanţ; Carlotto Fausto, celălalt cocoşat, războinicul, a cărui prezenţă eu o

doream ca o dovadă, pentru cei din neamul Farnese, cum că ducele de Bomarzo nu era singurul ghebos al spiţei, că ghebul putea fi, printre noi, ceva tot atît de firesc şi de neluat în seamă ca şi printre cei din casa Gonzaga, dar şi ca o dovadă că el nu era un obstacol, pentru cine îl suporta, în a-şi cîştiga gloria cu armele, după exemplul marilor noştri înaintaşi. Cavalcade succesive şerpuiau pe drumuri în direcţia palatului . Bunicul, bunica şi cu mine ne-am întîmpinat rudele cu generoasă familiaritate. La interminabilele banchete ne-am vorbit unii altora despre măreţia casei noastre şi asta ne-a făcut să ne umplem de bună dispoziţie. Gîlcevile pe care diferiţi Orsini le menţineau între ei, aproape totdeauna pe motiv de testamente şi de împărţeli, au fost amînate şi oarecum diluate de aburii vinului.

De asemenea, se înfăţişară Farnesii, mai afectaţi şi mai curtenitori ca niciodată. Cardinalul Alessandro s-a izolat cu bunicul în conciliabule secrete, care ţineau fără îndoială de diplomaţia pontificală — deşi probabil aceste chestiuni nu erau prea grave, deoarece nu cred că vicleanul unchi al Giuliei îl introducea pe bunicul în încîlcita confidenţă a planurilor lui ascunse —, ceea ce l-a înfierbîntat de orgoliu pe cardinalul Franciotto, dîndu-i prilejul de a străluci enigmatic înaintea celor cu acelaşi rang şi de a le strecura îndoiala că, totuşi, mai puteau avea o surpriză la viitoarea alegere papală. Pier Luigi a sosit cu nevasta, Girolama Orsini; Angelo Farnese cu a lui, Angela Orsini, fiica contelui de Pitigliano, arătînd cît de întrepătrunse erau neamurile noastre; au sosit apoi conţii de Santa Fiora şi cei din familia della Rovere, ai Laurei Farnese, şi Federico Farnese, soţul Ippolitei Sforza. Numele celebre ale Italiei au răsunat prin încăperi, pe sub trufia portretelor. Invitaţii mei îşi făceau reverenţe, iar eu îi spionam, ascunzîndu-mă, cînd plecau la vînătoare, ori se grăbeau să se îndrepte către slujbele religioase, ori coborau doi cîte doi scările, printre urşii de piatră şi drapelele atîrnate, înspre sala banchetului. Niciciînd, nici înainte nici după, n-a trăit Bomarzo ceasuri de atîta pompă. Curînd descinseră din rădvanele lor seniorii casei de Gonzaga, prieteni faimoşi ai bunicii Isabella d'Este, la a cărei nuntă, cu serbările ei de neuitat, asistase mama şi la care a fost văzută dansînd cu Gilbert de Montpensier şi cu Guidobaldo de Montefeltro; fiica ei Eleonora, foarte frumoasă, timorată, soţia nepotului acelui Guidobaldo; Francisco Maria della Rovere, actual duce de Urbino; şi ducele Federico de Mantova şi Maria Paleologu, ducesa lui. Era un grup ce lua mult spaţiu, ce făcea mult zgomot, deoarece în Italia constituia centrul snobismului

artistic şi monden, şi, deşi Isabella pierduse destul din puterea ce atrăsese asupra ei privirile întregii Europe, căci fiul ei atît de zelos îi scăpase din mîini şi îşi impunea în Mantova voinţa-i dură, marea doamnă continua să iradieze ca un astru fără seamăn prin strălucirea inteligenţei sale. Lîngă ea, Federico Gonzaga şi Francisca Maria della Rovere erau mai şterşi şi făceau figură modestă, cu toată aroganţa lor. Şi, deşi se întreceau în curtoazie, jocuri de cuvinte şi maxime pătrunzătoare, să nu-i creadă cititorul pe cei doi principi drept nişte tipuri de curteni de rasă. Gonzaga, căpitan general al Bisericii, îşi ucisese preceptorul, iar della Rovere îi înjunghiase pe amantul surorii lui şi pe cardinalul Alidosi. Păreau apatici, îngheţaţi în distincţia şi rafinamentul lor, sau dădeau impresia că-s preocupaţi doar de ogari, şoimi, spade şi costume, însă în orice moment putea să scapere în ochii lor indolenţi scînteia furiei. Erau trădători, libertini, eleganţi, fanfaroni. Născoceau moda. Pier Luigi Farnese, cînd se strecura printre ei, pierdea din statură, în ciuda trufiei sale. Giulia Gonzaga, văduvă de la vîrsta de optsprezece ani după schilodul Vespasiano Collona, eclipsa pe toată lumea cu frumuseţea-i proslăvită de Ariosto. Cardinalul Ippolito dei Medici nu se mişca de lîngă ea. Vorbeau în surdină despre subiecte enigmatice frizînd aproape erezia. Din cînd în cînd, doamna îşi ridica ochii spre adoratorul ei, iar chipul i se lumina de o limpezime străvezie. Orsinii, care n-o plăceau, iar mai mult decît oricine abatele de Farfa, comentau între dînşii, pîndind-o încruntaţi, că era o femeie frigidă, posibil fecioară, şi că se căsătorise cu bătrînul Colonna, şchiop şi ciung, la insistenţele Isabellei d'Este, pentru banii lui. Pe mine m-a fascinat motoul pe care îl afişa brodat pe mîneci, sub o floare de creasta-cocoşului cu reflexe de matostat: *Non moritura*[1]. Am rugat-o să mi-l explice, a zîmbit şi mi-a spus că, asemenea acelei flori, care reînverzeşte la contactul cu apa, va rămîne pentru totdeauna în ea, udată de lacrimile-i, imaginea răposatului Colonna. Ippolito a surîs, de asemenea, sceptic şi i-a sărutat mîna. *Non moritura*. Ar fi trebuit să-mi fie mie deviză.

Pier Luigi şi Benvenuto Cellini au provocat aproape un dezastru. Pe Benvenuto l-am revăzut cu bucurie. Se maturizase de la prima noastră întîlnire, fără să piardă nimic din tinereţea-i dinamică ce-l făcea să freamăte de o vibraţie indefinibilă. Alcătuia în acest timp un grup *humanista*, cu Giovanni Gaddi, erudit în litere greceşti, învăţatul Lodovico di Fano, poetul Annibal Caro şi pictorul

[1] Care nu poate muri (lat.)

Bastiano da Vaneţia, care a decorat palatul bancherului Chigi. Aplecarea lui către minunile periculoase îl călăuzise să-l invoce noaptea pe Diavol în Colisseum, cu ajutorul unui sacerdot şi al unui cetăţean din Pistoia amator de necromaţie, ca s-o redobîndească pe fetişcana siciliană de care era îndrăgostit şi pe care mama ei o dusese la Roma. Mi-a povestit-o cu destule amănunte. De această dată nu m-a sărutat, ci s-a plecat în faţa mea maiestuos, dar eu i-am deschis braţele, întrucît amintirea-i răsfrîngea peste adolescenţa mea una din puţinele lumini ce o înseninau. Se ciocni de îndată cu Pier Luigi, căci feciorul cardinalului Farnese încerca să-l trateze cu dispreţul ce-l rezerva inferiorilor şi se-nşela nu de puţine ori. Iar, după aceea, a urmat episodul cu Giambattista Martelli. Pajul a venit să-mi încredinţeze într-o dimineaţă temerile lui: seniorul şi orfevrierul îl urmăreau. În noaptea aceea se iviseră în camera lui amîndoi deodată şi, dacă nu s-au ciopîrţit, scoţîndu-şi pumnalele, a fost pentru că băiatul a fugit gol, cu spada în dreapta, şi a reuşit să scape de ei în parc. Cinci ani mai tîrziu, cînd Cellini a fost reţinut şi încarcerat în Castelul Sant'Angelo, sub paza unui guvernator smintit ce se credea liliac, a datorat acest lucru — însuşi Benvenuto o consemnează în memoriile sale — intrigilor lui Pier Luigi. Maestrul se referă în cartea lui la faptul că acel Farnese l-a învinovăţit cum că pe vremea jefuirii Romei, furase, chiar din castelul unde a suferit îndelungat sub gratii, nestemate ale Vaticanului în valoare de optzeci de mii de ducaţi. Era, în realitate, un pretext absurd. Adevărul — care nu ştiu de ce n-a fost consemnat de Benvenuto în opera-i prolixă — trebuia căutat în ura care apăruse între cei doi la Bomarzo, din cauza lui Giambattista Martelli. A fost nevoie să parlamentez cu fiecare dintre ei pentru a-i potoli, dojenindu-i pentru faptele nelalocul lor; iar de atunci, de parcă erau înţeleşi, s-au mărginit să schimbe nişte priviri furioase şi să strîngă mîinile pe pumnale, dacă se încrucişau din întîmplare prin galerii. Dar Pier Luigi jurase că se va răzbuna, iar, din toate promisiunile pe care le făcea, acestea erau cele pe care le îndeplinea. A făcut-o mai tîrziu, în vremuri în care, înălţat tătîne-său pe tronul Sfîntului Petru, nemernicul ambiţios a dispus de o extraordinară şi nemiloasă putere. Nici cu bunicul Franciotto nu prea i-a mers bine lui Cellini. Cardinalul nu-l iertase că, rănindu-l pe principele de Orange la asediul castelului Sant'Angelo, orfevrierul artilerist nu se supusese ordinului lui de a nu se trage împotriva căpeteniilor vrăjmaşe în momentul în care se întrezăreau perspective de împăcare. Acestea au fost singurele episoade neplăcute în răstimpul

ce a precedat venirea Giuliei Farnese. În urmă, bineînțeles, au mai fost și altele.

Aretino s-a comportat cu o chibzuință ireproșabilă. Tocmai își publicase la Veneția *Dialoguri între Nanna și Antonia*, compuse, după cîte spunea, de către maimuța lui, Capriccio, și ne întreținu citindu-le cu atîta șarm încît smulse aplauzele Isabellei d'Este. A făcut pace pînă și cu ducele de Mantova, de care-l despărțeau vechi neînțelegeri de afaceri, de bună seamă, nu mai trebuie subliniat, bănești. Rîsul său molipsitor răsuna prin încăperi, printre glasurile celor din casele Gonzaga, Farnese și Orsini. Într-un ungher, Sansovino și Tolomei le observau mișcările cu fățărnicie, ca artiști ce nu se încumetau să se amestece printre mai marii Italiei. Bunica, așezată într-un jilț cu spătar înalt, pînă la care era dusă într-un scaun purtat pe mîini din iatacul său, era axul către care convergeau atît de diferite comportamente. Pisicile-i albe se frecau de picioarele sale înțepenite, miorlăind sau se cățărau, obraznice, în poala ei, în cea a Isabellei, a Eleonorei de Urbino, în cele ale doamnelor din neamul meu, care alcătuiau un cerc de evantaie ce se mișcau întruna în juru-i. Obsesia cea mai mare a Isabellei era să-și pună în umbră fiica, a cărei frumusețe era în măsură s-o surghiunească pe planul al doilea, cu toate că aceasta n-ar fi cutezat vreodată să rivalizeze cu răutatea și farmecul unei mame ce le întrebuința aproape profesionist, dar și fiindcă sărmana Eleonora, molipsită, din cauza destrăbălării soțului, de niște boli greu de mărturisit, ar fi preferat să fie lăsată într-o penumbră tihnită și tristă. Iar eu, făcînd tot ce îmi stătea în putință, lăsam sălile unde se unduiau dansatorii și în care ducele de Urbino juca șah cu ducele de Mantova sub privirile critice ale cardinalului Ercole Gonzaga, ca să urc în camera mea și să-mi mai încerc o dată mantia pe care aveam s-o îmbrac la ceremonia, cea care, cu umflăturile ei, părea un miracol de sculptură și arhitectură. Fascinat și îngrozit, număram zilele și mă distram remarcînd măreția și decăderea musafirilor mei, care nu erau, de fapt, nici mai buni, nici mai răi decît membrii altor societăți alese, dar care, fiind reprezentativi pentru Renaștere, accentuau, prin însăși tentele personalităților lor superlative, trăsăturile meritului și ale viciului. Pe vremea aceea totul se făcea în stil mare. Nu existau culori intermediare, concesii, nici ascunzișuri. Dacă se umbla machiavelic cu dedesubturi, aceasta avea doar un caracter trecător de pregătire, ca de avînt înainte de a face saltul. Fiecare aprecia că, prin simplul fapt că exista și beneficia de o po-

ziție moștenită sau dobîndită de el însuși, putea să procedeze cum i se năzărea, după bunul său plac, arătîndu-se așa cum era, căci îi prisoseau elanul și liberul arbitru pentru a-și permite o asemenea comportare, de neînțeles din perspectiva actualului calm egalitar al convențiilor izvorîte din dreptul individual, care conferea acelor vremuri o originalitate trasată în culori violente și sporea farmecul alarmant al personajelor de prim plan, ce căutau să fie o încrucișare de lup și ogar, era, totodată, pasionantă — deși incomodă și chiar riscantă, fiindcă probabilitatea unei morți subite plana peste noi toți constant — și ne ținea treji și încordați, trăind, devorînd viața cu o plăcere disperată. Astfel îi vedeam eu, lucid, și tot așa mă vedeam printre ei. Acel Orsini, duce de Mugnano, era în stare să mă ucidă sau să-l ucidă pe cardinalul dei Medici fiindcă, într-o discuție oarecare, am fi aruncat o ușoară umbră, fără să vrem, peste strălucirea agresivă a personalității sale. Între timp, înconjurați de picturile mitologice, în tremurul rugului de torțe, oaspeții mei dansau galiarda și alemana, iar doamnele, în sunetul muzicii, se roteau cu încetineală, grav, cu o batistuță sau cu o mănușă în mîna dreaptă: Orsinii de Bracciano dănțuiau de minune, în mijlocul fulgerării pietrelor lor prețioase, iar un orb, din balconul din care instrumentele, ca și cum ar fi țesut-o cu arcușurile viorilor, desfășurau tapiseria unduitoare a cadențelor, ne cînta povești de dragoste ce evocau lumea magică a lui Ariosto.

Pînă ce sosi ziua în care a trebuit să-mi pun pintenii de aur, aceia pe care Alessandro dei Medici, duce de Florența, mi-i legase atunci cînd Carol Quintul m-a investit cavaler. Am îmbrăcat platoșa de argint — care în realitate era doar un pieptar, smălțuit în negru, și gravat cu figura unei ursoaice biruind dragoni și grifoni, căci partea posterioară era din piele și, ajustată pe cocoașa mea, dispărea sub larga capă verde — și am urcat pe un armăsar aprig al cărui valtrap îl reproducea pe cel al înaintașului meu Francisco Orsini de Monterotondo, din fresca medievală de la Siena. Pentru a mă cinsti, marele Valerio Orsini mă urmă, etalînd pe o perniță purpurie coiful meu ornat heraldic cu trandafiri și cu șerpi de aur. O cereau tradiția războinică a alor noștri și prestigiul castelului Bomarzo, atît de diferite de propriile, mele înclinații. Leonardo Emo și Giambattista Martelli, delicați ca niște desene ale lui Boticelli, duceau de hățuri caii noștri, și nu puțini vor fi zîmbit remarcînd cum pajii se alăturau unei ceremonii ce trebuia să pună capăt domniei lor voluptoase. Astfel m-am dus s-o aștept pe Giulia, în corturile ridicate lîngă Orte. Peste alai se înălța un crîng de hale-

barde şi de flinte, alcătuind o fantastică geometrie de fier. Cum ne mişcam s-ar fi zis că briza se juca prin metalica-i pădurice, scuturînd crengi şi fructe. Bunicii mei, cardinalii, ducii, doamnele şi restul invitaţilor aşteptau în castel. Ţărani şi ciobani ne salutau pretutindeni, la marginea drumurilor, la cotituri, pe dîmburi, agitînd ghirlande.

S-a scurs atîta timp din dimineaţa aceea... Şi, totuşi, respir şi acum tot ca atunci parfumul trandafirilor din grădina pe care am străbătut-o, aud iarăşi monologul fîntînilor arteziene şi, dacă aş fi pictor, aş recupera coloritul precis al stîncilor ce apăreau la trecerea noastră, ca nişte monştri paşnici, şi care m-au preocupat atît de mult după aceea. A fost o lună de iunie cu nopţi înstelate şi călduţe, cu după-amieze în care căldura narcotiza păsările şi în care numai fluturii păreau să trăiască în vibrarea solară a siestelor încremenite. Fluturii ne-au escortat pînă la tabără, succedîndu-se, descoperindu-se, galbeni, roşii, albi, albaştri, dînd din aripioare printre lăncii, aşezîndu-se pe coifuri, tremurînd o clipă pe urechile ciulite ale cailor. Giambattista a prins unul în zbor, a întors capul şi mi l-a arătat. Messer Pandolfo, care venera solemnităţile rituale şi care, bătrîn cu tot soiul de metehne, nu şi-ar fi cedat locul din preajma învăţăcelului ducal, îl fulgeră cu ochii umflaţi de urcioare. Băiatul deschise mîna în care rămăsese o pulbere aurie şi îl lăsă să scape înspre norul înaripat ce ne înconjura ca un curcubeu tremurător.

*
* * *

Atunci cînd damele de companie au tras draperiile cortului în care logodnica mea se odihnise cîteva ceasuri, iar Giulia, gătită deja pentru ceremoniile din Bomarzo, apăru încadrată de tapiseriile înălţate ca o nişă, am crezut că leşin de emoţie, fiindcă graţia ei întrecea cu mult aşteptările mele. Era mărunţică şi totuşi ţinuta ei o făcea să pară înaltă; foarte subţire, fină, precum opera unui orfevrier, atît de gingaşă încît bogăţia veşmîntului nu reuşea să mascheze senzaţia de vaporozitate care emana de la ea; ochii ei mari, ca vioreaua, de o nunţă asemănătoare cu aceea a ochilor Adrianei dalla Rosa, constituiau trăsătura izbitoare a farmecului său. Îşi împletise, în valurile părului ei castaniu, care îi încununa capul mic şi perfect, peste gîtul lung, flexibil, à la Ghirlandaio, perlele Farnesilor-Monaldeschi ce coborau pe pieptul dalb, marcat de linia croielilor şi franjurile legănate ale volutelor, pe minunăţia aceea de sîni mici care îmi populau visele, uneori singuri, — pre-

cum cei pe care sfintele martire îi înfățișează pe tavă, ca pe niște fructe —, perle, care se risipeau apoi pe mîneci și pe poale, dînd roșiei lor sinuozități un palid licărit, astfel că se putea spune că nu erau niște adausuri splendide, ci un ce propriu, al ei, din care emana o lumină rece și misterioasă. Alături, lîngă ea, tatăl său, frații, surorile, mătușa ei Beatrice Baglioni iradiau de asemenea de mulțumire, de orgoliu. I-am sărutat vîrful degetelor, am ajutat-o să urce în rădvan și alaiul se porni către Bomarzo.

Acum cred că trăsura aurie, trasă de șase cai albi, pe a cărei parte din spate era fixată ursoaica ce ținea sus stînjenelul Farnesilor, de parcă era gata să-l scape din gheare — pentru a cărei execuție mă inspirasem din medalia în care ursoaica Orsinilor îmbrățișează coloana casei de Colonna—, cît și suita de rădvane și de cai ce o urma puteau să aibă ceva de circ, însă, în acel timp, nici nu mi-ar fi trecut prin cap o atare comparație ireverențioasă. Valerio continua să-mi țină coiful, iar Maerbale, fără să clipească, tot ca atunci cînd i-am urmat tatei la ducat, îmi ridica floreta, falusul simbolic. Aflat între ceilalți Orsini — Orso, Matteo, Sigismondo, ce-și desfăcuse la maximum deschizătura îndrăzneață a cămășii și peste a cărui piele bronzată scoteau văpăi diamantele lui Pier Luigi, abatele de Farfa, cocoșatul Carlotto și voluminosul Leon, condotierii, ducele de Mugnano, cei din Bracciano, care cu acea ocazie își înzeciseră luxul și păreau niște fazani sau niște crustacee sclipitoare —, printre cei din casa Farnese — imensul Galeazzo, un Falstaf spectacular, episcopul de Soana îmbrăcat în violet, Fabio și eleganța-i ductilă, Pier Luigi, taciturn, ascunzînd sub pene ulcerațiile chipului acvilin, fiul său, Orazio, un adolescent zburdalnic și doamnele, ale căror capete se agitau într-o trăsură, din care se auzea ciripitul Iolandei și Battistinei și în care mergea și o soră a Giuliei, pe care n-o cunoscusem pînă atunci, Lucrezia, care era, frumușică și pe jumătate cretină, purtînd stigmatul sîngelui vechi și corupt —, printre paji, argați, halebardieri, purtători de steaguri, care cu bagaje și daruri — eu mă opinteam să stau drept pe cît puteam făcînd să-mi fluture faldurile capei de culoarea smaragdului. Din cînd în cînd, mă apropiam de Giulia, ca să-i arăt vreun detaliu din ceea ce avea să fie domeniul ei, iar ea își întorcea spre mine ochii limpezi, îndrăzneți. Știrea că cei din casa Gonzaga așteptau în castel împreună cu Ippolito dei Medici le umpluse de mîndrie pe rudele mele cele noi. Nu încetau să-mi pună întrebări. Doreau să știe, de pildă, cîtă lume adusese cu el ducele de Mantova și ce-mi dăruise Sfîntul Părinte (erau două emailuri înconjurate de

perle, Sfîntul Petru şi Sfîntul Francisc, patronii mei). Astfel, însoţită de multă pălăvrăgeală, de scîrţîit de hamuri, zgomot de arme, nechezat şi zdrăngănit de furgoane şi, mai ales, de multe glume cazone la adresa mirelui, a timidităţii lui şi a sarcinii obligatorii ce-l aştepta, glume care ţîşneau obscene — căci dacă pe vremea aceea triumfa spiritul lui Ariosto tot aşa de bine triumfa şi cel al lui Aretino —, fără menajamente pentru candoarea Giuliei, ceea ce mă făcea să strîng din dinţi şi să zîmbesc fără chef, apoteoza nupţială înainta în amurg prin, cîmpie, luminată de făclii aprinse. Tabloul era atît de pictoriceşte întocmit în histrionica sa perfecţiune, încît părea că, o dată cu noi, se tîrau ca pe nişte văluri plutitoare, şi norii, fiindcă nimic din tot ce alcătuiau tabloul nu putea lipsi din grijuliul echilibru. Văzută din foişoarele castelului Bomarzo, procesiunea va fi arătat ca un animal în zigzag, ca un balaur sau un dragon cu solzi metalici policromi, ca şarpele de pe scutul Orsinilor, ce se strecura, tîrîndu-se lucitor, înspre masa fosforescentă a fortăreţei. Trompetele anunţau marşul nostru, întărind impresia de comedie ambulantă, vestindu-i pe săteni şi, din Bomarzo, răspundeau clopote şi trîmbiţe. Totul se desfăşura întocmai cum plănuisem eu, în afară, e limpede, de măscările imbecile, de necvitat totuşi, şi, de n-ar fi fost îngrijorarea ce-mi apăsa pieptul, m-aş fi putut socoti, fericit, de vreme ce chiar şi aerul fremăta de veselie. Nişte ţărani, în faţa cărora păşea intendentul pămînturilor mele, ne opriră la intrarea parcului şi-i înmînară Giuliei o ghirlandă de ştir, floarea de *Non moritura*. Messer Pandolfo profită să declame un discurs ale cărui latinisme le scurtai. Eram nerăbdător s-ajung. Ce m-ar mai fi delectat să fiu văzut de morţii care influenţaseră atîta viaţa mea zbuciumată, tata, fratelé meu Girolamo, Adriana dalla Rosa, Beppo, Clarissa Strozzi şi ceilalţi, absenţi de la nuntă, Abul, Ignacio de Zúñiga, Nencia, Pantasilea, Pierio Valeriano, Alessandro şi Lorenzino dei Medici, care îmi umpluseră, de asemenea, existenţa cu afecţiunea şi urile lor, căci acel alai, acea impunătoare pantomimă ce-avea loc pe pămîntul din Bomarzo, ce avansa către castel ca şi cum ar fi călcat în picioare taina mormintelor etrusce, şi s-ar fi susţinut în întregime pe o temelie de civilizaţie milenară, de rituri şi de comploturi subterane, era, într-un fel anume, legitimarea lui Pier Francisco Orsini şi dovada primei lui victorii!

La intrarea castelului aştepta o mulţime ce se înghesuia de-a lungul drumului, în faţa căsuţelor cătunului. Se găsea lume pe la ferestre şi căţărată pe terase. Bunica stătea în picioare, în centrul

porții celei mari, îmbrăcată în mătase albă. Se sprijinea, ca în două cîrje, de umerii celor doi bufoni pitici: piele-roșie și bîlbîitul, cel cu caracterul atît de urît, care-și boldea ochii mici fără sprîncene cu obrăznicie, ceea ce constituia tot hazul lui. Mie, nici roșcovanul, nici el nu-mi trezeau simpatie. Cardinalii Orsini, Farnese, Medici, Gonzaga și recent sositul Colonna — Pompei Colonna, dușmanul ce ne-a urmărit cu perfidia-i de farsor, căci împiedicase papatul bunicului și care, din fericire, s-a stins în acel an —, o încadrau cu valuri purpurii răsfrînte, împărțind binecuvîntări. Ceilalți se străduiau să se facă remarcați și se confundară în repetate, strînse și probabil ipocrite îmbrățișări cu Farnesii, de îndată ce descălecarăm și urcarăm maiestuos scările.

În noaptea aceea a avut loc un banchet monumental. Acum se cunosc deja obiceiurile acelor timpuri: comesenii hărtăneau păsările ca și cum s-ar fi luptat cu ele, își sugeau degetele unse de grăsime de vînat și aruncau oasele sub masă, dar orice ustensilă, orice vas de aur, fiecare cupă de cristal și ametist ar fi putut fi inclusă de Paolo Veronese în marile-i fresce spectaculare. Am dănțuit apoi cu Giulia, străduindu-mă s-o fac cu grație, dar de fiece dată cînd privirile-mi suspicioase se îndreptau asupra altuia din dănțuitorii de vîrsta mea, asupra lui Maerbale, Sigismondo, Fabio ori asupra seniorului Bracciano, a vărului meu, contele della Corbara, asupra elegantului duce de Urbino, ce-și desfăcea o mînă, ca pe o lalea, peste colierul masiv de Veneția, o crudă descurajare mă rechema la realitate și nimic, nici măcar dulcea expresie a Giuliei, nici apropierea cocoșatului Carlotto Fausto, nici certitudinea că tatăl, bunicul și străbunicul olimpicilor Gonzaga fuseseră mai cocoșați decît mine, nici amintirea că soțul divinei Giulia Colonna fusese un boșorog schilod și ciung, nu reușea să mă-nsenineze.

Mireasa mea a fost foarte drăguță. A elogiat modul de aranjare a castelului, a admirat portretul lui Lorenzo Lotto, a sărutat inelul bunicului și buzele Dianei, a dat țipăt de bucurie cînd i-am înmînat giuvaerurile mamei. Dar cînd ne-am retras n-am dormit nici un moment. Am umblat pînă tîrziu, cu Silvio, prin crîngulețul întunecat în care stîncile bizare răsăreau ca niște himere familiare și în care sălășluiau urșii nevăzuți și ocrotitori. Silvio a vrut să mă scoată din starea mea, însă nu i-am răspuns. M-am limitat să suspin adînc. Acum, cînd mă confruntam, în sfîrșit, cu încununarea efortului îndelungat și cînd deja nu mai aveam cum să mă sustrag așezînd statui sau rînduind decorații, deoarece fiece lucru își ocu-

pase locul pe eşichierul de busturi şi de figuri mitice, teama ce se ghemuia în mine mă copleşea, mă sufoca şi îmi poruncea să continui să merg ca un automat pe potecile lunare. Mi-era teamă de Giulia. Bărbăţia mea, de atîtea ori demonstrată, mă ajuta prea puţin cu acel prilej. Mă simţeam despuiat de ea, ca şi cum teama ce îmi creştea în piept şi care mă stăpînea pînă în cele mai mici pliuri ale fiinţei mele nu mai lăsa loc pentru imboldurile bărbăţiei tocmai cînd aveam mai mare nevoie de ele. Şi cu toate astea, Giulia era dulce şi parcă emana din ea bunătate transparentă. Nici o umbră agresivă nu-i întuneca împărăţia senină. Poate un observator exigent ar fi putut s-o învinovăţească de o anume indiferenţă, de o anume depărtare îndatoritoare, însă ea putea fi atribuită şi unei pudori justificate.

— Voi veghea pentru Excelenţa Voastră, îmi spuse Silvio, împreună cu Messer Benvenuto Cellini voi face invocarea potrivită.

Înfumurarea mea se revoltă:

— N-o face. Ţi-o interzic. Asta-i o treabă a mea, numai a mea. Du-te şi lasă-mă.

Nunta a avut loc dimineaţa. A oficiat bunicul, secondat de cardinalii Farnese şi Medici. Ceilalţi doi principi, Gonzaga şi Colonna, şi episcopul de Soana, cu acoliţii lor, urcau şi coborau, de asemenea, treptele altarului, cădelniţau relicvele Sfîntului Anselm, împărţeau binecuvîntări. Sfîntul Sebastian şi tabloul în care tata poruncise să fie pictaţi Girolamo şi Maerbale, excluzîndu-mă (am explicat, atunci cînd m-au întrebat despre el, că era vorba de Maerbale şi de mine, fără ca fratele meu să mă dezmintă), însoţiră ritualul cu goliciunea şi veşmintele lor, ca nişte alegorii senzuale. Am strecurat pe inelarul stîng al Giuliei un safir, iar ea îmi restitui inelul lui Benvenuto, care mi-a produs, atunci cînd l-am strîns în pumn, o intensă fericire, căci a fost ca şi cum contactul cu el m-ar fi reînvigorat, dar aceasta dură puţin. Mantia ducală mă sufoca în căldura verii şi am crezut cu groază că aveam să leşin, că mitrele şi patrafirele multicolore aveau să se şteargă în aerul tulbure şi că latina intonată de bătrînii cardinali şi de cei tineri, printre reverenţe reciproce, avea să se transforme într-un murmur vag, în aşa fel că singurul lucru ce rămînea intact în ceaţa în care dispăreau participanţii la ceremonie, care, de asemenea, se diluau ca şi cum erau nişte spectre, era impasibila ţinută a Giuliei Farnese, luminoasă, cristalină, licărindă, glacială.

După-amiază feudatarii mei aduseră omagiu ducesei, care le împărţi monede de argint şi-şi îndeplini rolul cu dezinvoltura fap-

tului obișnuit, ca și cînd ar fi trecut mulți ani de cînd era seniora de Bomarzo. Aretino îi citi două sonete, smulgîndu-și barba, iar Benvenuto Cellini îi dărui o fibulă cu imaginile înlănțuite ale Venerei și a lui Adonis. Cînd se înnoptă pocniră focurile de artificii. O ursoaică gigantică se cățăra pe fîntîni și zvîrlea către ceruri flori pirotehnice de crini. Dănțuirăm pînă foarte tîrziu. Marchiza Isabella de Mantova, care era nepoata lui Ferrante de Aragón, rege al Neapolelui, și care purta în sînge confluența a numeroase generații de afabilitate curteană și de repetare a formulelor ce înlesnesc succesul în societate, îmi spuse într-o pauză a muzicii că eu dansam foarte bine, că aveam un șarm spontan. Și, cu toate că știam prea bine că nu era așa, minciuna fiind evidentă, aș fi vrut ca acest dans să nu se mai isprăvească niciodată, să tot dansăm, noaptea, după-amiaza și dimineața, fără să ne oprim, ca niște păpuși însuflețite sau ca și cum am fi fost niște principi vrăjiți, plecîndu-ne și îndreptîndu-ne în tactul elegant, scoțînd în față un picior, întinzînd o mînă, făcîndu-ne reverențe cadențate precum cardinalii în capelă, pentru ca totul, de cînd sosise la Bomarzo familia Farnese, să fie ca un balet ireproșabil, în vreme ce focurile de artificii se aprindeau și se stingeau în balcoane, iar aștrii îmi asigurau dăinuirea întru nesfîrșit, mișcați de însuși ritmul viorilor și continuîndu-și eternul lor dans odihnitor din înălțimi.

*
* *

N-aș fi vrut să intru prea mult în amănunte despre intimitatea nopții mele de nuntă, fiindcă nu-i un lucru demn de un gentilom, nici măcar de o persoană subțire, însă e vorba de ceva important pentru a jalona aspecte ale psihologiei mele și ale confuziilor ce m-au chinuit și, ținînd seama de sinceritatea acestor memorii, în care mă descriu așa cum am fost și caut explicații ale vieții și caracterului meu, ar fi inconsecvent să ocolesc un argument de o asemenea importanță.

Deocamdată trebuie să consemnez tulburătoarea întîmplare cu Diavolul. Giulia a fost cea care a descoperit-o.

Eu destinasem pentru camera noastră nupțială o încăpere de la etajul întîi, mai degrabă mică, pe care am poruncit s-o îmbrace în ceramică verde și galbenă. Pentru efectuarea acestei lucrări au venit lucrători anume de la Roma, care au adus cu ei mozaicurile pe care le comandasem în acest oraș. Cînd lucrarea s-a încheiat, am examinat-o și am aprobat-o. Era, înlăuntru castelului, ceva

deosebit, şi am dorit să fie astfel, ceva ce se detaşa de pompa şi de austeritatea pe care decoraţiile renascentiste ale tatei şi ale mele şi aspectul greoi medieval le imprimaseră restului fortăreţei. Voiam ca încăperea pe care aveam s-o împart cu Giulia să aibă un aer retras şi delicat, şi am reuşit. Crinii farnesieni şi propriile-mi sigle VIC. ORS., răspîndite în podoabele pilaştrilor şi ale uscioarelor cu trandafiri albi împletiţi, proclamau discret că acesta era refugiul nostru cu totul intim, acela unde flora heraldică a ambelor familii îşi pierdea simbolismul războinic, de atîtea ori repetat pe scuturile de luptă, ca să-şi redobîndească frumuseţea simplă şi naturală. N-am observat atunci nimic nefiresc în compoziţie şi, într-adevăr, incinta era de proporţii atît de reduse, cu fereastra şi cele două uşi, că ar fi fost dificil ca o neregulă oarecare a desenului, oricît de mică, să scape ochilor mei ageri. Meşterii au plecat, s-au aşezat patul cu aşternuturile verzi şi cîteva piese de mobilă, şi n-am mai intrat acolo decît din cînd în cînd, determinat de superstiţia că prezenţa mea în acea cameră nu era propice viitoarei mele fericiri. Din acelaşi motiv, nu i-am arătat-o nici Giuliei, rezervînd-o, ca pe o surpriză, pentru noaptea nunţii.

Urcarăm deci scările înguste, escortaţi de dame şi de paji ale căror sfeşnice proiectau umbre dansînd. Într-o sală vecină, mi-am schimbat lucrurile cu o îmbrăcăminte mai subţire, inspirată în linie după florentinul *lucco*. Apoi le-am lăsat libere pe ajutoarele mele. Silvio şi Giambattista au fost cei din urmă care au plecat şi m-au sărutat amîndoi. Maerbale, care aşista la ceremonie, cu o lumînare în dreapta, m-a îmbrăţişat, de asemenea. Mi-amintesc că în acel moment suprem m-am concentrat, totuşi, să-i descifrez figura, în căutarea unui indiciu al sentimentelor lui, dar am întîlnit aceeaşi mască de curtean, acelaşi respect de nepătruns de care nu se despărţea niciodată. L-am auzit îndepărtîndu-se în vîrful picioarelor şi am ieşit pe terasa ce dădea în iatacul în care damele o dezbrăcau pe Giulia.

Era o noapte limpede, ce conferea peisajului o paloare ciudată, de parcă ar fi fost semănat în întregime cu oseminte colosale. M-am aplecat peste parapet şi am zărit în dreapta ondularea întunecată a acoperişurilor din Bomarzo care ne înconjurau ca nişte valuri tulburi ce se pietrificaseră în atingerea cu zidurile castelului. Întreaga panoramă muntoasă dădea aceeaşi impresie a unei mări răscolite şi extatice, a unei mări care, îngheţînd, luase înfăţişarea unor schelete ciclopice. În faţă, la distanţă, se înălţa stînca

din Mugnano, iar mai încolo, ca o lamă ruptă de spadă scînteia Tibrul. Se deschise uşa şi ghicii că Giulia se afla în spatele meu. Mă întorsei spre ea şi-o văzui, în picioare lîngă cuibul de umbre. Cu părul desfăcut şi în veşmîntul ei lung, alb era o apariţie lunară. Străluceau ca acvamarinele, sub sprîncenele-i negre, ochii săi străvezii. O luai de mînă şi o dusei pînă la fortificaţia pe care o forma un balcon sever. Inima îmi bătea teribil şi tremuram în aşa hal că Giulia, dîndu-şi seama de asta, zîmbi şi-şi strecură braţul pe sub al meu. Ca să-mi ascund tulburarea — eu mă bîlbîiam şi mă temeam ca un tîmpit, în vreme ce ca ar fi trebuit să fie cea speriată —, îi arătai silueta stîncii Mugnano, pe care sclipeau cîteva lumini şi-i spusei că ducele, vărul meu, avea să le copleşească acolo cu atenţii pe rudele ce le luase cu el la plecare. Îi arătai, de asemenea, în semiîntunericul bastioanelor, carul nupţial părăsit în care intrasem triumfal pe domeniile mele şi pe care ursoaica înălţa în continuare, ca pe un tribut viril, irisul ţeapăn, alegoric. Apoi, pentru a cîştiga timp, frivol, începui să comentez incidentele serbărilor, exagerînd bufoneria, pînă ce îmi dădui seama că vorbeam singur şi tăcui. O atrăsei şi o sărutai pe obraji, pe frunte, pe ochii mari, pe gură. Din pielea sa emana un parfum suav. Procedînd aşa, nu cedam unei porniri spontane, dornice; mă purtam ca şi cum aş fi îndeplinit un rit şi, dîndu-mi seama de asta, mă simţii şi mai tare stingherit. Chiar în acel loc se petrecuse invocarea Diavolului de către Silvio da Narni, ce a precedat moartea tatei, şi asta, nu-mi puteam scoate din minte, continua să mă nemulţumească. Întreaga cîmpie părea că pîndeşte în jur, aşteptînd. Nu se auzea nici un zgomot, nici cîntecul vreunui greier, nici sunetul unui clopot, nici orîcnetul vreunei cucuvele, nici susurul frunzişului şi restul hardughiei, în care, totuşi , erau găzduiţi încă atîţia invitaţi, păstra tăcere. S-ar fi zis că respira liniştit castelul, ca un animal enorm. Imaginea lui Silvio şi a chematului său reveni să mă urmărească, limpede, ca şi cum necromantul desena pe jos geometrica figură şi monograma sacră şi mă căii că i-am respins, pentru această împrejurare, ajutorul ştiinţei lui tainice.

Nu se mai putea prelungi aşteptarea. Ne întoarserăm în încăpere şi desfăcui, cu degete nesigure, asudînd, veşmintele uşoare ale soţiei mele. În mijlocul încăperii, pe care o ilumina ceara lămpilor, apăru în faţa mea goală, şi crezui că o să leşin, fiindcă zvelteţea-i de adolescentă era mai frumoasă decît mi-o închipuisem. Albul mat devenea, în unghiurile mătăsoase peste care se deplasa lumina, aproape ceresc.

— Nu mi-am închipuit vreodată, îmi spuse, că Excelenţa Voastră are să-l invite pe Diavol la această întîlnire.

Eu eram în genunchi şi-mi ridicai privirea către a ei, fără să pricep. Giulia surîdea şi-mi arăta ceva pe perete. Acolo se afla, lîngă uşă, printre marchetăria mozaicurilor, un desen pe care eu nu-l observasem înainte — şi asta-i neverosimilul, fantasticul, fiindcă, aşa cum am spus deja, încăperea era mică şi eu o examinasem cînd meşterii şi-au isprăvit lucrările —, o plăcuţă de ceramică de aceeaşi mărime cu celelalte care reprezenta un cap de demon, bicorn, cu gura căscată. Am fost în picioare dintr-un salt şi am pipăit imaginea cu degetele tremurătoare. Nu era vorba de o vedenie. Am simţit sub buricele degetelor contururile chipului de faun, nasul ascuţit, ochii, ciuful atîrnînd, vîrfurile coarnelor întorse. Giulia a început să rîdă, a căutat să se acopere.

— Eşti prieten cu Dracul? m-a întrebat.

La fel ca acea prezenţă neobişnuită, mă surprindea comportarea ei.

— Nu ştiu cum de se află aici, am murmurat. E o treabă vrăjitorească.

— Crezi în aşa ceva?

Nu i-am răspuns. Căutam, pe mese, un lucru, un instrument ascuţit pentru a distruge efigia. Spada şi daga îmi rămăseseră în încăperea vecină.

— Am s-o fac cioburi. Ba nu, mai bine am să-l chem pe Silvio să-l conjure. Şi mîine se va şti cine a pus-o acolo.

Ea începu din nou să rîdă.

— Las-o. Nu-l chema. Las-o să rămînă.

— Dar nu înţeleg cum şi nici cine a aşezat-o pe acest perete.

Giulia îşi azvîrli halatul pe spătarul unui scaun şi pliurile ascunseră ceramica perversă. Acum era din nou goală, întinsă în aşternuturi.

— Uit-o, Pier Francesco. Îi ai aci pe sfinţii tăi ocrotitori.

Şi-mi arătă, pe ambele laturi ale patului, emailurile Sfîntului Petru şi Sfîntului Francisc, înconjuraţi de perle, pe care mi le trimisese Sfîntul Părinte. Mă apropiai cu laşitate sfioasă.

— Uit-o. Promite-mi că n-ai s-o scoţi. E un joc, o podoabă. Uit-o.

I-am făgăduit. Poate am făcut o greşeală esenţială că i-am promis-o. În dimineaţa următoare, aveam să poruncesc s-o stropească cu apă sfinţită, însă n-am scos-o din mozaic. Continuă să

existe şi astăzi, lîngă uşă, după patru secole şi jumătate. Cine merge la Bomarzo, o poate vedea.

Alarmanta descoperire îmi aţîţă starea de nervozitate. Totodată, o accentuă însăşi comportarea iubitei mele. Unde-şi lăsase pregetul, timiditatea? Dar existaseră oare această şovăială şi această sfiiciune? Oare puteau fi mai mult decît o înşelătorie? O cunoşteam eu cumva? Vai! Dacă ea s-ar fi purtat în alt fel, dacă ar fi arătat vreun semn de panică, ca cea care mă zgîlţîia pe mine, în locul acelei dezinvolturi neaşteptate, cred că episodul iniţierii relaţiilor noastre ar fi avut un aspect cu totul diferit, opus, întrucît atunci împrejurările ar fi fost egale pentru amîndoi şi am fi avansat simultan către focul pasiunii. Însă degajarea ei îmi agrava singurătatea şi lipsa de ocrotire. M-am simţit singur, paralizat în faţa ei, ce părea susţinută, în schimb, de o forţă necunoscută, rod poate al experienţei. Dar nu-mi servea chiar deloc experienţa mea de bărbat? Ce mi se întîmpla? De ce venea să se adauge acum, ridicolului inexorabil al fizicului meu, cestălalt ridicol, la care nu mă aşteptam şi care mă punea într-o poziţie atît de falsă şi de nesigură, schimbînd grotesc rolurile fără ca nimic concret s-o justifice? M-am dezbrăcat de *lucco*, ca şi cum întreaga scenă ar fi fost un coşmar, intensificat de oroarea culminantă de a ţine să mă arăt gol înaintea Giuliei. Asta — şi o subliniez acum, aşa cum am subliniat oricare slăbiciune a mea în această confesiune publică — a fost partea cea mai îngrozitoare a situaţiei, căci ceea ce pentru moment mă apăsa mai presus de toate era legat de vanitatea mea estetică de groaza de a-mi expune tara, şi nu de îndoiala izvorîtă din purtarea Giuliei şi care implica o posibilă trădare. Mai întîi, se punea problema mea imediată şi evidentă; cea a Giuliei, necunoscută, era amînată. Rana pricinuită în inima mîndriei, de sărăcia mea fizică avea mai multă putere decît rana cauzată de infidelitate care, dacă era sigură, ar fi trebuit să mă aducă la o mult mai mare disperare. Dar n-am dorit să mă gîndesc la asta, sau n-am putut. Cocoaşa creştea pe spatele meu, peste umeri, pe frunte, orbindu-mă. Trebuia să mă arăt, în sfîrşit, în timp ce ea se lăsa între perne cu nepăsarea unei tîrfe (sau cu seninătatea unei femei energice, ce înfruntă temeiul căsătoriei nu ca pe un sacrificiu nefast, ci ca pe o trecere liniştită către comunitatea existenţei, fiind posibilă şi această interpretare), iar mie îmi clănţăneau dinţii.

Cît de nenorocit, de frustrat mă simţii atunci! Cum de m-am încumetat să presupun că lucrurile puteau să se petreacă în alt

chip? Nu ajungeau, pentru a mă asigura, aventurile mele cu prostituate şi cu sătence, hîrjoanele cu Giambattista, în care reacţiile fuseseră imediate şi eficiente? Ce mi se întîmpla, ce aveam, Doamne Dumnezeule? Lunile de abstinenţă monahală petrecute în aşteptarea acestei clipe, pregătindu-mă pentru ea, lunile acestea în care crezusem că-mi cruţ trupul şi sufletul de impurităţi, nu-mi serveau la nimic. Ca atunci cînd am eşuat în prima mea încercare cu Pantasilea, am recurs la substituiri imaginare, evocîndu-i pe Nencia, pe Abul, pe Giambattista, pe Pantasilea însăşi şi chiar şi amintirea spinării armonioase a pajului meu Beppo şi cedarea fătişă a fiicei hangiului din Arezzo, în ziua în care am avut revelaţia actului lasciv, ca să-mi vină în ajutor în momentul critic şi să-mi insufle vigoarea de care eram lipsit. Camera se populă cu figuri nevăzute, înflăcărate care se zvîrcolcau împrejur ca nişte flăcări şi totul fu zadarnic. Am dezmierdat acest trup fin şi ispititor, l-am sărutat neobosit, gemînd, plîngînd, însă Giulia Farnese plecă din braţele mele, în noaptea aceea aşa cum venise.

— Iartă-mă, bolboroseam şi vorbind în acest mod, fără să vreau, făceam ceea ce mă deservea, întrucît îmi identificam impotenţa. Iartă-mă, Giulia, iartă-l pe cocoşat, pe cel ce nu-i demn de tine...

Ea mă mîngîia, de asemenea, evitînd ca mîinile sale să-mi atingă spatele, poate de scîrbă, poate cu o anume indulgenţă, cu oarecare indiferenţă, întrucît descindea, ca şi mine, dintr-o veche castă şi, în genealogiile prea deteriorate de timp, prea uzate de artificii decadente, neobişnuitul, ceea ce pentru alţii poate să fie un motiv de ruptură imediată, este o treabă ce se apreciază ca între complici moştenitori de nereguli similare, căci în acea atmosferă, totul devine mai complex şi mai bizar. Era modul în care Giulia Gonzaga îl întovărăşise cu virginitatea sa, pînă la moarte, pe soţul său Vespasiano Colonna; modul în care Guidobaldo de Montefeltro şi soţia lui au îndurat, fără a fi nişte sfinţi, noaptea lor de nuntă albă. Poate că eu gîndeam aşa fiind hăituit de oroarea unui scandal ce ar da pe faţă o tară în plus ducelui de Bomarzo. Ce puteam să ştiu eu despre ce-i trecea prin cap Giuliei, în clipe în care mă străduiam zadarnic strîngînd din dinţi, zgîlţîind-o, torturînd-o, chinuindu-mă, căutînd să suplinesc cu gura-mi ceea ce nu izbuteam în alt chip? Ce ştiam eu, dezarmat, prăbuşit peste acel trup frumos şi rece? Îi vorbii cu neobrăzare despre izbînzile ce le obţinusem în acest domeniu. Îi dădui nume care pentru ea n-aveau nici un sens, pentru ca să-mi acrediteze vigoarea. M-am purtat ca un necioplit, după ce

mă purtasem ca un neputincios neisprăvit. Şi-atunci îmi trecu prin cap ceea ce aş numi neobrăzare. Numai atunci — şi nu pentru că m-ar fi deranjat cine ştie ce îndrăzneala atitudinii ei, ci pentru că o folosii ca pe un pretext spre a mi-o dezvinovăţi pe a mea — am început s-o acuz de practici şi de cunoştinţe prealabile în materie, cu privire la ceea ce ne aduna în patul în dezordine. Se aprinse de mînie, sub insulte. Copila dulce, femeia provocatoare, se transformă într-o zeiţă jignită. Stăpînea la fel registrul impunător şi pe cel senzual şi, cînd era cazul, arăta pînă la ce punct era nepoata cardinalului Alessandro Farnese. Trebuie să recunosc că se apără foarte bine, că insuflă atîta verosimilitate cuvintelor, făcînd aluzie le nevinovăţia ei şi la singura-i dorinţă de a mă face fericit, oferindu-mi ceea ce avea, încît mă obligă să mă scuz, să mă regăsesc, să mă prosternez la picioarele ei, deoarece dintr-o dată m-am temut de a nu-mi fi înrăutăţit situaţia cu o greşeală foarte gravă şi de a fi pierdut totul. Asta m-a umplut de umilinţă. Pentru a-i recîştiga cel puţin prietenia şi a obţine o prerogare a încrederii ei, am recurs la adulări servile, ca şi cum n-aş fi fost ducele şi marele senior ce mă pretindeam şi care o primisem în castelul meu cu atît de aristocratică pompă, printre oamenii de frunte ai Italiei, ci un ţărănoi bădăran, un sclav. Tensiunea dintre noi s-a mai destins şi au reînceput mîngîierile noastre frustrate. În sfîrşit, istovit, numai sudoare, am căzut în letargie.

Am visat că mă pogoram cu Giulia pînă la crîngul cu stînci, viitoarea Pădure Sacră. Se făcea că mergeam amîndoi îndepărtînd ramuri, printre ulmii, stejarii, tamarinii, sălciile, din ale căror hăţişuri se arătau, cu insolenţă priapică, stîncile fantomatice. Se afla acolo un numeros grup de bărbaţi şi femei, goi, asemănători făpturilor infernale ce populează mormintele etrusce. Participam la danţurile şi îndeletnicirile lor erotice, la îmbrăţişări violente, într-un tămbălău ameţitor şi ne prăbuşeam, contopiţi unul cu altul, în mijlocul acelor trupuri grămadă în culori tari, vopsite cu ocrul oxidului de fier, în negrul carbonului vegetal, cu albastrul de lapislazuli, ce se roteau în jurul unui demon de ceramică. Eu întindeam mîinile, dînd din braţe ca un înotător gata să se scufunde şi mă izbeam de un piept tare de femeie, de un picior, de sexul unui bărbat. Era de parcă aş fi înotat într-un rîu plin cu trupuri policrome contopite; întrepătrunse, în care era imposibil să desparţi membrele şi capetele; fiindcă toate împreună alcătuiau un unic monstru imens ce se deplasa ca un rîu lent fierbinte, plutind la umbra arborilor

triști și a stîncilor lascive. Giulia era a mea, în sfîrșit. Atît de ascuțit a fost spasmul, că m-am deșteptat strigînd. Ea continua să doarmă liniștită. Am înțeles, cu amărăciune, că, dacă nu putusem s-o posed pe femeia în carne și oase, îi posedasem imaginea.

* * *

Ca și după eșecul meu de la Florența, cînd bunicul mă aruncase în brațele prostituatei ca să mă facă să devin bărbat, grija ce mă preocupa mai mult decît orice, chiar decît propria-mi nenorocire, ieșind din camera unde Giulia continua să doarmă, a fost să evit ca rușinoasa-mi înfrîngere să se afle. Am presimțit că Giulia n-avea să spună nimic deocamdată, că în orice caz avea să amîne neplăcuta dezvăluire. Și nu mă înșelam. Cîteva ore mai tîrziu, coborînd în grădina proaspăt curățată de domnele ei, soția mea nu lăsă să se întrevadă nimic din cele petrecute. Am asistat împreună la liturghia pe care o oficia episcopul de Soana, și am văzut împreună cum, răspunzînd solicitării mele și fără ca ceilalți să-și dea seama, cardinalul dei Medici stropea cu apă sfințită capul diavolesc din iatacul nostru și l-am auzit cum, zîmbind ironic în timp ce scutura isopul, pronunța cuvintele latine purificatoare.

Mulți dintre invitați plecaseră deja la Mugnano, la Bracciano, la Anguillara și Bagnaia, pe la domeniile vecine, însă castelul continua să fie plin de lume, de care trebuia să mă ocup și pe care trebuia să o distrez. După-amiaza a avut loc un simulacru de turnir, iar după aceea piticii bunicii prezentară o pantomimă susținută cu versuri din Aretino. Din toți cei prezenți, bunica a fost singura care a intuit după purtarea mea că experiența nocturnă nu-mi fusese favorabilă. A simțit, cu toate că am făcut tot posibilul ca nici un semn să nu mă trădeze, copleșind-o cu dovezi de entuziasm și de dragoste, împreună cu soția mea. Pe de altă parte Giulia contribuia la înșelătorie, răspunzînd acestor exaltări cu mărturii vădite ale afecțiunii ei ascunse. O iubeam? Tot ce se leagă de iubire este atît de complex, atît de temerar de priceput... Am iubit-o pe Adriana dalla Rosa? Pe Abul? Pe Giulia? Adevărul este că la fel ca și în alte situații, doream ca ea să mă iubească, iar acum, după eșec, încă și mai mult; voiam s-o cuceresc, doream să pun stăpînire pe sentimentele ei, de vreme ce trupul nu i-l putusem domina, și asta era extrem de dificil, după trista întîmplare pe care tocmai am descris-o și dacă ținem seama de repulsia ce emana din fizicul meu și de faptul că mă simțeam sleit spiritual chiar și în mijlocul jocului de curtoa-

zie aristocratică. Important, deocamdată, era să cîştig timp, ca oaspeţii să nu priceapă slăbiciunea fundamentală a legăturii noastre. În asta am izbutit. Am reuşit să-i duc de nas. Dar n-am reuşit s-o amăgesc pe bunica. De la înălţimea bătrîneţii şi a adoraţiei sale, ca dintr-un bastion inexpugnabil, bunica privea spre mine şi mă vedea cu o limpezime precisă. Era imposibil să-i ascund ceva. Mă găseam aşezat între ea şi Giulia, în semiîntunericul salonului unde piticii, roşcatul şi bîlbîitul făceau tumbe şi recitau năstruşniciile vesele ale lui Pietro Aretino, cînd am simţit-o pe Diana Orsini atingîndu-mă de două ori pe genunchi cu drăgălăşenie, aşa cum se face cînd vrei să linişteşti o persoană, apoi, pe furiş de ceilalţi, mi-a luat o mînă şi a dus-o la buze. Da, ea ştia, ştia tot, şi asta mă îngrijoră şi mă înseninâ în acelaşi timp şi făcu să mi se umple ochii obosiţi de lacrimi. Dar ceilalţi nu observară nimic. Dimpotrivă. De îndată ce m-am îndepărtat cu gentilomii, au izbucnit zeflemelile cu privire la norocul meu nemaivăzut, măscări pe care Galeazzo Farnese, cu vehemenţa lui, a fost primul care le-a simulat. Iar faptul curios pe care trebuie să-l menţionez aici este că, atît în ziua aceea, cît şi în săptămîna ce a urmat, în timpul căreia au rămas la Bomarzo o mînă zdravănă de invitaţi din ambele familii, se răspîndi în castel, ca o consecinţă a presupusei noastre fericiri şi a înfocării erotice ce se propaga din camera cu plăci de ceramică, o pătimaşă atmosferă senzuală, invadînd scările şi încăperile. Senzualitatea trecea prin iatacuri ca un incendiu ce creştea, pe care-l alimenta şi-l înviora paradoxul unui foc ce nu exista, însă prezenţa i se făcea simţită peste tot.

Simptomele iniţiale ale acestei explozii se observară după reprezentaţia bufonilor şi căpătară culorile unei farse de-a lui Boccaccio. Ne-am dat seama din flecărerile pajilor cum că soţia piticului piele-roşie — accea cu jalba pisicilor —, văzîndu-l producîndu-se pe scena improvizată, travestit în zeul Mercur, a simţit renăscînd în vinele-i o poftă neruşinată care, dată vîrsta celor doi şi lunga convieţuire, am fi bănuit-o redusă la veşnica cenuşă. În intimitate îi solicită atenţiile, pe care bătrînul, firește, i le refuză. şi atunci se dezlănţui furtuna femeii. Cu mulţi ani în urmă, Messer Pandolfo îi fusese amant, pe vremea cînd o învăţa să scrie, iar femeia dădu fuga la el să caute ceea ce bărbatul ei nu-i putea da, întîlnind din aceleaşi motive un refuz asemănător. Decepţia şi ciuda au înfierbîntat-o în aşa hal că, pe jumătate nebună, cum era deja, sfîrşi prin a-şi pierde cu totul raţiunea. Silvio da Narni îi arătase uneori horoscoapele pe care le întocmea, iar femeii nu-i trecu nimic mai bun prin

cap, folosindu-şi scrisul în limitele în care-l învăţase datorită răbdării lui Pandolfo, decît să născocească nişte horoscoape îngrozitoare, pline de preziceri nefaste, dedicate diverşilor oaspeţi, pe care le distribuia pe ascuns în camerele lor ca şi cum şi-ar fi propus să se răzbune pe toată lumea. Conform acelor hîrtii, ducele de Mantova avea să moară mîncat de furnici, iar Isabella d'Este avea să aducă pe lume, la vîrsta de optzeci şi doi de ani, un fiu cu trei capete. Victimele acelor preziceri au rîs mult, în zilele următoare, de episodul absurd care s-a comentat în toată Italia, dar cel ce a rîs mai puţin am fost eu, ducele, nu fiindcă m-ar fi supărat că aceste lucruri se întîmplau în castelul meu şi pentru că insultele şi obrăzniciile pitonisei senile ar fi putut să-l deranjeze pe vreunul din oaspeţii mei, ci fiindcă referirea constantă la neputinţa voluptoasă a piticului şi a preceptorului îmi răneau, fără ca ceilalţi să-şi dea seama, nervii susceptibili şi sensibilitatea trează.

Zilele trecură fastuoase, în petreceri, partide de vînătoare, dansuri. Zadarnic am încercat să reînnod intenţiile mele sărmane pe lîngă Giulia Farnese. Am ajuns să cred chiar în nişte farmece, în deochi. Capul Diavolului fusese exorcizat şi cu toate astea... Cînd am vrut din nou să-l distrug, Giulia m-a speriat, argumentîndu-mi că putea să-mi aducă nenorocire. Soarta mea nu fusese prea bună, la drept vorbind nici pînă atunci, însă păstrai plăcuţa. Mi se părea că, dacă arătam o excesivă pornire riscam să mă arăt şi mai fricos. Obstacolelor subtile anterioare, ce-mi împiedicau funcţii evidente, li se adăuga acum o furie surdă, care mă orbea, mă strivea. Giuliia nu-şi modificase atitudinea. Proceda ca şi cum ar fi prevăzut dinainte că lucrurile aveau să se întîmple în acest fel şi bănuiala că nutrea acest gînd defăimător îmi sporea tensiunea. Soţia mea continua să fie, în singurătatea nocturnă a camerei noastre, aceeaşi statuie frumoasă şi fără văluri, aceeaşi îndatoritoare, surîzătoare frigiditate. Ceafcănele îmi învineţiră chipul descărnat, cu care mă mîndream atît, iar oaspeţii le atribuiră, cu insistenţă obscenă, repetatelor mele izbînzi amoroase. Eram disperat. Treceam de la mînie la prostaţie, în timp ce trebuia să joc în faţa invitaţilor rolul unei fericiri neştirbite. Excitarea mea era aşa de mare, la fel şi frenezia sexuală pe care mi-o stîrneau tîrcoalele mele de lup în jurul posesiunii neizbutite, că m-am întors cu plăcere, — în căutarea unei uşurări pline de remuşcări, care la urma urmei îmi dubla dorinţele, — la viţiul adolescenţei mele. Dar, în curînd am price-

put că această cursă, acest *ersatz*[1], această fugară împerechere cu fantomele nu-mi ajungea pentru a mă descărca, şi am început să ies noaptea, după ce toţi se retrăgeau, însoţit de Giambattista, în căutarea vreunei ţărănci care să-mi servească de consolare grabnică. Pajul nu-mi puse nici o întrebare. Şi azi ignor pînă la ce punct a pătruns adevărul situaţiei în care mă aflam. Nici nu-mi sugeră că ar putea veni consolarea de la el, ca altădată, căci numai altă femeie înlocuind-o pe Giulia, era în măsură să-mi aducă revanşa, să-mi omologheze bărbăţia. Iar femeile satului, la care am recurs, vor fi ajuns la concluzia că, pe lîngă Giulia Farnese, lascivitatea mea flămîndă avea nevoie de alte amante, de alte trupuri tari şi supuse, gata să-i primească urgenţa. Începu să se înfiripe atunci legenda nemaipomenitei mele virilităţi, ce persistă pînă azi şi care, confundîndu-mi înfăţişarea cu a tatei, şi atribuind unuia singur isprăvile amîndurora, îmi înconjoară numele de un răsunător prestigiu. Giulia se prefăcea că doarme, sînt sigur, cînd eu îi părăseam patul. Poate plecarea mea însemna pentru ea o odihnă. Iar dacă eu eram lîngă ea o simplă fantoşă, alături de celelalte tovarăşe ale mele am demonstrat zilnic — aţîţat, fapt straniu, atît de nulitatea mea ca soţ, cît şi de înflăcărarea ce mi-o cauza splendoarea interzisă a trupului soţiei mele — că eram cel puţin în gimnastica dragostei, un Orsini demn de tradiţia secular virilă a neamului.

Între timp, la Bomarzo, cum am spus deja, acele isprăvi şi certitudinea biruinţelor mele creaseră o atmosferă de concupiscenţă ce prelungea aerul senzual care emana din castel, ca o răsuflare aprinsă a pămîntului etrusc, ale cărui efluvii misterioase le simţisem încă de la primele alertări ale copilăriei mele. Renăscu, pe ascuns de mine, hărţuirea lui Giambattista de către Pier Luigi Farnese şi Benvenuto Cellini, care l-a indignat pe vărul meu, chipeşul Sigismondo, şi, deşi îmi lipsesc dovezile în această privinţă, socotesc că pajul meu sfîrşi prin a ceda tenacelui orfevrier; Violante Orsini, căsătorită cu ilustrul Savelli, se dărui, după cîte au povestit în urmă, ducelui de Urbino şi unui halebardier. Ippolito dei Medici făcu tot ce-i stătea în putinţă ca să doboare reduta feciorelnică a frumuseţii adorate. Despre Aretino mai bine să nu mai vorbim. Cardinalul Ercole Gonzaga fu surprins în galeria busturilor, exact între bustul lui Caracalla şi cel al lui Claudiu, tocmai cînd mîngîia sînii Lucreţiei Farnese, sora netoată a Giuliei, ca şi cum ar fi avut în mîinile lui încă o sculptură atît de absentă era insensibilitatea

[1] Surogat (germ.).

celei neîntregi la minte şi, deşi chestiunea fu dată în vileag, tatăl şi fraţii copilei preferară, probabil, s-o muşamalizeze, fiindcă nu se cădea să înfrunte ostilitatea clanului din Mantova pentru o toantă. Nu ştiu nici cît de adevărat putea fi episodul: indecenţa iresponsabilă a fiului Isabellei d'Este, despre care a rămas o urmă profundă-n scrisorile lui, ar putea s-o confirme. Mamă-sa obţinuse pentru el purpura în clipe cînd Clemente VII, încolţit în Castello de trupele lui Carol Quintul, a scos la mezat cinci pălării de cardinal pentru cei mai vajnici ofertanţi. Cardinalul Ercole a avut cel puţin doi bastarzi, însă cînd, trecut de acuma de cincizeci de ani, i-a revenit cinstea să prezideze Conciliul din Trento, cei apropiaţi au descris încăpăţînarea cu care păcătosul căit îşi pedepsea trupul. Mai era însă destul timp pînă la Conciliu şi sîntem departe de sincera şi suprema apropiere de Dumnezeu a Don Juan-ului incorigibil...

Mi se părea că Maerbale o privea excesiv pe Giulia. L-am spionat fără vreun rezultat. Oricum, curînd se porni la drum către Veneţia, cu Valerio Orsini, Leonardo Emo şi impunătoarea nepoată a lui Oliverotto de Fermo, o doamnă în forme poliedrice care avea mult păr în barbă dar nu şi pe limba-i muşcătoare. Frumosul meu cumnat Fabio o duse bine cu Sigismondo. După ce acesta din urmă a avut necazuri cu Pier Luigi, căruia a trebuit să-i restituie un colier de diamante, ce dădea reflexe exotice tenului său bronzat, vărul meu îşi îndulci amărăciunea cu ajutorul celui mai mic dintre Farnese şi a cîte unui soldat atrăgător din fortăreaţă. Soţia bufonului cu părul roşu, nebuna, continua să facă scandal pînă ce n-a mai fost chip decît s-o închidem. În zori, urletele-i sălbatice mă făceau să mă cutemur, ca cele ale unei păsări rău prevestitoare, în patul pe care-l împărţeam cu Giulia. Atunci ducesa se trezea, pipăia cu un deget emailurile papale, îmi atingea fruntea şi se cufunda în somnu-i profund. Eu aproape că nu dormeam. Pînă la urmă am trimis-o pe smintită la palatul meu din Roma.

Însuşi Silvio da Narni, atît de spiritualizat, atît de obsedat de studiile sale astrologice, a sucombat înaintea dragostei şi, într-o dimineaţă, coborî din turnul său ca să-mi ceară să-i îngădui să se căsătorească cu Porzia. Aşa am făcut, cu toate protestele lui Giambattista care, uitînd sau trecînd cu vederea meseria pe care sora lui o practicase la Bologna întru liniştirea multor bărbaţi nervoşi, şi împins de vanitatea îndoielnicei ierarhii pe care i-o conferea raporturile lui cu ducele de Bomarzo şi cu Pier Luigi

Farnese, acuză de *mesalliance* unirea cu prezicătorul. Giambattista aspira, oarecum justificat, dacă se iau în seamă atributele fizice ale gemenei lui, la o căsnicie mai de soi, poate la un amant din nobilimea de frunte. În timp ce Silvio, ghicitor în stele, trăda pretenţii tot mai contradictoriu burgheze şi nutrea năzuinţa unui cămin stabil, Giambattista începea să scoată ghearele unei ambiţii neaşteptate.

Chiar şi pisicile bunicii, în mare cinste, atît de exclusiviste, de orsiniene, luară parte la concert, ca molipsite de destrăbălarea generală. Noaptea le auzeam miorlăind pe acoperişuri, în sfîşietoare parlamentări, cu pisicile rătăcitoare din sat, iar pisica cea albă îşi primea haremul de masculi în trăsura alegorică a Giulici.

Da, acelea au fost pentru Bomarzo, în căldura molipsitoare a verii în care mişunau nori de muşte, zile foarte agitate. Fastul monden continuă, ca şi cum nimic extraordinar nu s-ar fi întîmplat, fiindcă ne adunam la mese vesele, bucurîndu-ne de locurile pitoreşti de prin împrejurimi; după-amiezele născoceam jocuri de perspicacitate dificile în care triumfau viclenia Isabellei d'Este şi nerușinarea lui Aretino, sau dănţuiam, făcîndu-ne reverenţe în fuste şi pieptare, ca şi cum am fi fost nişte păsări ţopăitoare care tot se foiau şi gîngureau în frunzişul tapiseriilor aurii; însă, de îndată ce se lăsau umbrele şi luna deştepta monştrii străvechi, frenezia reţinută punea din nou stăpînire pe castel. Acei principi şi artişti — Gonzaga, della Rovere, Farnese, Cellini — erau capabili să dispună de viaţa oamenilor lor, dacă erau iritaţi, cu o fulgerare de oţeluri. Episcopul de Soana, care o ştia prea bine, se ruga fără preget pentru ca să li se domolească înfierbîntarea.

Nu numai noi, seniorii, am băgat de seamă că o furtună erotică ne tîra în vîrtejul ei delirant, ci şi vulgul, care ne privea de departe, ca şi cum ar fi asistat la un spectacol neverosimil, dar pe care cu siguranţă îl pizmuia. În cătun, fiecare s-a descurcat cum a putut ca să ia parte la beţia molipsitoare pe care o răspîndeau soldăţimea şi servitorimea şi, încheiat sorocul obişnuit la acest soi de întîmplări, a trebuit să fiu naş în Bomarzo la numeroase botezuri, care au complicat modesta economie a şerbilor şi m-au obligat să înmulţesc gratificaţiile. Fabulaţia despre orgiile şi scandalurile din Bomarzo începu să se difuzeze şi ajunse la Roma, cu înfloriturі, aprinsă, exagerată, pînă ce ultimii musafiri plecară. Cînd Aretino se despărţi de mine, cu greu am ferit de lăcomia lui cupele bizantine pe care mi le dăruise Valerio. După care s-a restabilit în imperiul meu o pace fictivă. Pace pentru toţi, dar mai puţin pentru

mine. Bunica, la nouăzeci de ani, scandalizată de comentariile damelor sale, şoptite în vînturarea evantaielor — şi trebuie să pun austeritatea sa puritană pe seama adîncii bătrîneţi, căci doar trăise pe vremea lui Borgia —, reîncepu să coboare în grădină, părăsindu-şi iatacul, chilia, ca şi cum ar fi vrut să reia, după furtună, în mîinile-i noduroase, frîiele scăpate. Mă încrucişam cu jeţul portant, pe care-l duceau doi lachei, pe scările mărginite de trandafiri, iar ea mă privea ţintă. Giulia privea îndelung cîmpia, în direcţia în care dispăruse, într-un nor de praf, alaiul rudelor sale. Iar eu mijeam ochii, despuiat de taina mea de preaînţeleapta Diana Orsini, şi simulam că sînt absorbit de gînduri grave, aşa cum se cuvine ducilor.

* * *

Un medic, un psihanalist actual, oameni cu experienţă, cu cărţi, cu teorii, ar putea explica probabil cu uşurinţă (sau cu dificultate) ceea ce mi se întîmpla, şi ce resorturi delicate precise, mărunte, dar teribile intraseră în joc şi porniseră mecanismul inhibiţiei mele în faţa Giuliei. În schimb, un cititor mai puţin avizat şi-ar manifesta îndoiala în faţa faptului că eu repetam simultan dovezile eficacităţii virile în colaborare cu diverse vasale din Bomarzo şi nulitatea tentativelor mele erotice în raport cu soţia mea legitimă. N-o să intru prea mult în analiza problemei şi mă voi mărgini doar să amintesc că lucrurile s-au petrecut în acest mod. Voi sublinia, pentru cititorul sceptic, doar împrejurarea că triumfurile mele se realizau asupra unor persoane subalterne, legate de mine şi de ai mei prin secole de supunere, şi care erau precum o proiecţie umană a acestui pămînt loial din Bomarzo, care ne servea din semiîntunericul medieval, acest pămînt incapabil să mă trădeze. Giulia Farnese, mare doamnă, fiica unei case celebre, situată în faţa mea în condiţii de egalitate, a introdus în raporturile voluptoase un element nou. Pentru prima oară eu mă confruntam, la un nivel la care simţeam dintotdeauna, în fond, inferioritatea condiţiei mele — ca în orice situaţie în care corpul meu ieşea în evidenţă —, cu o responsabilitate de această natură în faţa cuiva care era nu numai asociata mea contractuală în asemenea contacte, ci şi egala mea, echivalentul meu ierarhic, în ciuda trufiei Orsinilor, şi, prin urmare, un posibil judecător intim şi ironic. Iar inhibarea ce a rezultat din acest aspect a fost mai tare decît voinţa mea, decît urgenţa de a mă afirma atunci mai mult decît oricînd.

Toate aceste gînduri, sînt triste, mărunte şi neplăcute, chiar respingătoare. Dacă Giulia a procedat ca şi cum nu le-ar fi acordat importanţă, ca şi cum ar fi fost pe o înălţime plăcută şi tainică, pînă la care nu ajungea truda gîfîită a acestor tentative zadarnice, pe mine în schimb, m-au tulburat, fiindcă eram vinovatul acestei situaţii atît de nenorocite. Ca şi în alte situaţii, am încercat să mă descotorosesc de vină, aruncînd-o în spatele unui nevinovat, convingîndu-mă că dacă lucrurile se desfăşurau astfel era din cauza frigidităţii şi indiferenţei tovarăşei mele, ceea ce, dacă era adevărat în parte, nu era o realitate sigură. Am început, deci, să caut s-o jignesc, ca şi cum mă răzbunam de o insultă ce nu exista în realitate, şi, pentru că trădările mele cu modestele ţărănci din Bomarzo, pe care Giulia nu le putea ignora, o lăsau insensibilă, am recurs la mijlocul mai făţiş şi jignitor pe care mi-l facilitau Giambattista şi Sigismondo. Nu m-am mai despărţit de ei în orele zilei în care cei din familie şi servitorii puteau observa permanent în castel şi în parc ciudăţenia contactelor noastre. Căldura era încă apăsătoare şi eu am folosit-o pentru ca amîndoi băieţii să umble pe jumătate goi, suprimînd cămaşa, cu trupul marcat şi strînsoarea obraznică a jambierelor şi, cu ei îmbrăcaţi astfel — sau mai curînd dezbrăcaţi — eram văzut de obicei între torsurile lor strălucitoare, sprijinit de balustrade sau rîzînd la umbra vaselor ornamentale de teracotă ale grădinii, în care tronau trandafiri şi lauri. Dar nici măcar acest exhibiţionism nu a izbutit s-o tulbure. Dacă mă încrucişam cu ea lîngă vreun gard viu bine tuns sau pe terasele pe care le acopereau vechile tapiserii, cînd mă găseam într-o scandaloasă tovărăşie, Giulia Farnese se mărginea să-mi zîmbească de la înălţimea răcelii sale aristocratice, care îmi făcea să clocotească furia umilită. Bunica mă spiona între timp, sprijinită de pervazul ferestrei, dintre pisicile-i nemişcate, iar eu, pierdut, disperat, exageram la culme pantomima nerugînată de parcă aş fi situat-o şi pe Diana Orsini în clanul duşmanilor imaginari care îmi exacerbau dorinţa de revanşă.

În acest fel meschin se scurse timpul, şi tocmai în momentul în care mă frămîntam căutînd un pretext care să-mi permită să mă depărtez de Bomarzo şi de supliciul de a împărţi în tăcere patul cu soţia mea — dar să mă îndepărtez fără ca să deştept bănuieli periculoase — acesta îmi fu oferit de ştirea, pe care-o aduse un călugăr, că bunicul Franciotto era în agonie în palatul său din Roma. Am plecat acolo degrabă, exagerînd manifestările alarmei mele. Mă însoţiră Giambattista Martelli şi cei trei veri Orsini — Orso, Matteo şi Sigismondo —, care aşteptau fără îndoială să-şi

amintească de ei cardinalul în testamentul lui. Dacă așa a fost, apoi cei trei au rămas dezamăgiți.

Depărtîndu-mă de castel eram stăpînit de un amestec de ușurare și de panică. Tribulațiile conjugale rămîneau pentru mai tîrziu. Poate, la întoarcerea mea, totul avea să revină la normal. Singurul fapt care mă neliniștea acum era sfîrșitul bătrînului. Deși bunicul îmi demonstrase limpede și în permanență lipsa-i de atașament, m-a cuprins un sentiment nou față de el, în timp ce galopam spre Roma, ceva care se asemăna cu dorința ca, înainte de a muri, cardinalul să-mi certifice că mă iubea, că mă înconjura cu căldura duioșiei și, cînd am intrat pe străduțele întortocheate ale orașului meu natal, m-am pomenit, în mod surprinzător, în momentul în care grupul meu dădea ocol Forului, martorul căutărilor mele nevinovate de arheolog infantil — Forul în care păsteau niște bivoli costelivi și în care o turmă de porci rîma printre ruine —, că mi se umpleau ochii de lacrimi; și eram atît de înăsprit de egoism, de neîncredere, de furie și de dușmănie, că plînsul neașteptat îmi făcu nemaipomenit de bine, arătîndu-mi că, într-un colț ascuns al inimii mele țîșnea încă fierbinte izvorul înduioșării.

Bunicul se stingea ca o lumînare fastuoasă, în marele-i pat roșu din palatul San Giacomo degl'Incurabili, unde o sută de servitori demonstrau, într-o trîndăvie ceremonioasă splendoarea ierarhiei și dezordinea finanțelor lui. O lume de prelați, de rude și de seniori, care se adăugau slujitorilor pontificali, m-a înconjurat de îndată ce am urcat scările și am străbătut saloanele în care se îngrămădeau operele de artă ce aveau să-mi revină moștenire. M-au îmbrățișat, m-au sărutat, m-au bătut pe spate. S-au interesat de sănătatea bunicii, de fericirea Giulici. Poate cîțiva simțeau chiar o durere reală în fața morții principelui care, atunci cînd organiza vînătorile vărului său Leon X, contribuise să-i distreze, și care, în vremurile anterioare înălțării lui la rangul purpurei, fiind, alături de teribilul Malatesta Baglioni, care a vîndut mai tîrziu Florența, condotier al Bisericii și al Serenissimei împărtășise cu ei riscurile în asedii și bătălii; majoritatea lor, însă, cîntărea probabil avantajele ce decurgeau din eliminarea celui care, prin poziția sa de candidat tenace la tiară, stătea în calea multor ambiții.

Sfîrșitul întîrzia să vină. Timp de o săptămînă am rămas lîngă el. O luciditate nostalgică îl ilumina în această perioadă. Eu, pentru a-l distrage, i-am relatat amănunte referitoare la musafirii de la Bomarzo, care asistaseră la căsătoria mea. I-am explicat că

problema zestrei Giuliei se aranjase fericit, graţie mărinimiei lui Galeazzo, şi asta-i smulse un suspin, fiindcă el nu o rezolvase niciodată pe cea a mamei mele. I-am vorbit despre invidia pe care Sebastiano del Piombo continua s-o nutrească împotriva lui Rafael de Urbino, la atîţia ani după moartea sa. I-am povestit ceea ce ducele Federico de Mantova îmi relatase cu privire la unchiul său Lodovico Gonzaga, colecţionarul de obiecte rare, cel ce căuta mereu comedii antice, pentru a fi puse în scenă în faţa curţii din Gazzuolo, şi i-am spus că şi eu, într-o zi, doream să transform Bomarzo într-un mic centru al spiritualităţii italiene. Însă el, cu o voce depărtată, alterată, abia mişcîndu-şi mîinile străvezii, a făcut aluzie la ecoul orgiilor din castel care ajunsese pînă la Roma. M-a surprins că vorbea aşa, căci fusese faimos pentru frivolitatea lui şi pentru indulgenţa-i mondenă, şi presupusele orgii, nici nu fuseseră la urma urmei chiar aşa ceva; pentru a-l înseninа i-am declarat că nimic extraordinar nu se petrecuse pe pămînturile mele — ceea ce, din punctul de vedere al criteriilor de pe atunci, era adevărat —, şi, observîndu-i melancolia, m-am gîndit, că aproape cu trecerii sale în nefiinţă şi a definitivei încheieri a socotelilor era ceea ce îl făcea atît de scrupulos acum. Evitînd asperităţile pe care această temă era în măsură să le stîrnească, am schimbat discuţia şi am revenit asupra chestiunii scrisorilor alchimistului Dastyn către cardinalul Napoleon Orsini, făcîndu-mi iluzii că perspicacitatea pe care o datora unei istoviri ce-i devora trupul, dar îi lăsa vie, pîlpîitoare, arzătoare, flacăra conştiinţei, l-ar putea ajuta să-şi amintească ceea ce putuse scăpa înainte memoriei lui nehotărîte, dar bunicul a repetat că nu ştia nimic de aceste documente.

— Nemurirea, Vicino, sărmane Vicino, îmi şopti el cu un firicel de voce, este succesiunea în timp. Sîntem verigi ale unui lanţ imens. Cînd vei avea un fiu, vei deveni nemuritor.

— Giulia aşteaptă un fiu, i-am răspuns avîntat. Mîndria care mi-a pricinuit-o această minciună m-a făcut să văd ceea ce nu observasem încă: cît de mult doream să asigur la Bomarzo un moştenitor, fiindcă restul, promisiunea monstruoasă în splendida-i tentaţie, că eu aveam să fiu stăpînul său la infinit, se dilua în ceaţa unei nesiguranţe ce adumbrea micimea tuturor incertitudinilor mele. O spusesem fără să mă gîndesc la consecinţe, dîndu-mi seama de îndată ce mi-a scăpat afirmaţia respectivă că o pronunţasem

din compătimire, pentru a-i procura o pace utopică bătrînului muribund, care n-avea să-şi mai dea seama de păcăleală; am spus-o însă şi pentru a mă uşura artificial de gîtuiala cu care nesiguranţa mă înăbuşea.

Franciotto Orsini m-a tras atunci spre el şi-am simţit de aproape suflul morţii. M-a sărutat şi eu am început să plîng. Niciodată nu mă sărutase, nici măcar pe cînd eram copil şi, împreună cu fraţii mei, alergam să-l primim în curtea de la Bomarzo, trăgîndu-l de faldurile purpurei.

— Te binecuvîntez, duce, a adăugat, şi-l binecuvîntez pe cel ce-ţi va urma şi pe cei care îl vor urma pe el. Orsinii nu mor. Nu vor muri pînă ce nu o va hotărî Domnul. Eu voi muri, tu vei muri la rîndul tău, însă nu vor muri Orsinii. Şi asta este ceea ce are importanţă. Nemurirea este... este... voinţa lui Dumnezeu.

Am ridicat ochii către tapiseria ale cărei fire multicolore compuneau armele noastre. Poate cardinalul avea dreptate şi secretul nu se ascundea în formula magică a unui înţelept, ci în desenul ermetic al trandafirului, şarpelui şi urşilor. Am respins însă imediat ideea. Obsesia care din adolescenţă mă ţinea încordat ca un arc ce ţintea înspre viitorul etern, şi care mă alimenta cu miracolul său, se răzvrătea împotriva acestei soluţii logice, familiare, comune majorităţii oamenilor.

Verii mei obişnuiau să intre în camera bunicului, în timp ce vorbeam, ţinîndu-se la distanţă respectuoasă. Ghiceam că sînt ei, mai mult decît îi vedeam, în semiîntunericul unde licăreau mari relicvarii. Spionau inutil un gest al cardinalului, ceva care să arate că îşi amintise de ei. Ne priveau, chipeşi, bronzaţi, ca nişte păsări de pradă.

Cînd Maerbale a sosit de la Veneţia, Franciotto Orsini se prevălise deja, în delir, spre noaptea eternă. În frînturile delirurilor lui răbufnea încă ranchiuna împotriva casei de Collona, pe care şi-o dominase poate la suprafaţă în orele clarvăzătoare care l-au împăcat cu Creatorul dar pe care subconştientul său o slobozea acum şi-o arunca afară, ca pe un venin ascuns şi tenace. El, care fusese căsătorit cu o Colonna, — cu acea bunică din familia Colonna pe care cred că am menţionat-o la începutul acestor memorii şi pe care am lăsat-o la o parte înadins cînd le-am scris, ca şi cum prin aceasta aş fi reuşit să o suprim din clocotul sîngelui meu —, jura că toate

nefericirile veneau de la înverşunarea stirpei duşmane. Deodată, delirul o luă în altă direcţie şi, chemată de vocea-i istovită, o viziune dinamică umplea încăperea. A fost destul să murmure numele cîinilor sprinteni ai primului papă Medici, pe care eu îi cunoşteam atît de bine — Lacone, Nebrofare, Icnobate, Argo — pentru ca tumultul vînătorilor trecute să răsune peste susurul rugăciunilor pe care călugării le repetau fără contenire şi pentru ca încăperea să se înfioare ca şi cum un vînt febril zgîlţîia draperiile purpurii. Ochii bunicului ardeau enormi în adîncul pernelor pe care le îmbiba transpiraţia şi scena jalnică, ce avea în centru un bătrîn care îşi primise ultimul maslu şi care în curînd avea să se confrunte cu supremul judecător, căpăta ciudate tente păgîne, o macabră veselie, provenind de la focul vital care se înteţea în pat şi care crea ficţiunea unei lumini care desena, printre draperii, siluete negre — a ducelui cocoşat, a condotierului Maerbale, a celorlalţi nepoţi învălmăşiţi, Francisco, Arrigo, León, şi ale rudelor indignate ce nu se resemnau la condiţia financiară nenorocită, Orso, Matteo, Sigismondo. Eu, între timp, meditam asupra destinului meu. Mă gîndeam la Giulia, pe care o doream şi mă temeam s-o revăd şi care, în depărtarea înşăciuitoare, se estompa, pînă ce imaginea i se confunda cu alte imagini vagi, cea a Adrianei, a lui Abul... Mi-o închipuiam la Bomarzo stropind trandafirii din grădină, conversînd cu ţăranii; o visam îmbrăţişîndu-mă în camera noastră nupţială, oferindu-se, în sfîrşit, ca şi cum s-ar fi dezgheţat, primindu-mă în intimitatea-i de neatins. Iar ochii îmi fugeau în ascuns, înspre figura extatică a lui Maerbale, de parcă mă temeam că fratele meu ar putea scruta cele ce se petreceau în mine.

Într-o după-amiază, papa Clemente VII şi-a anunţat vizita. L-am aşteptat în genunchi la uşa palatului. A venit cu el cardinalul Alessandro Farnese care, în timp ce eu urcam în camera bunicului, comenta ceva, glumind, cu privire la apropiatul moştenitor pe care nepoata lui îl va dărui Orsinilor. Sanctitatea Sa, auzindu-l se opri zîmbind şi-mi atinse fruntea cu mănuşa. Mi-am muşcat buzele şi am sărutat acea mănuşă îmbibată cu un parfum pătrunzător. Apoi am păşit, cu un sfeşnic în mîna dreaptă, în urma mantiilor grele ale căror trene urcau scările ondulîndu-se treaptă cu treaptă, încet, ca nişte şerpi boa.

Franciotto Orsini nu l-a recunoscut pe ilustru-i oaspete. Nu a văzut ochii mari, trişti ai papei, fixaţi asupra lui. A murit în aceeaşi

noapte şi, dîndu-şi sufletul, s-a ridicat o clipă, cu pupilele dilatate de vedenii şi şi-a agitat braţele într-un fîlfîit brusc.

— Şoimul! a strigat. Şoimul!

*

* *

Moartea cardinalului îmi servi un pretext îndeajuns de suficient ca să nu mă întorc la Bomarzo pentru mult timp. Complicaţiile care derivau dintr-o succesiune roasă de datorii, ce ar fi putut fi uşurate cu ajutorul sipetelor pontifului, dacă se reuşea a se obţine, cu intervenţia cardinalului Farnese, sprijinu-i indispensabil — deloc uşor de obţinut dacă ne amintim de parcimonia Sfîntului Părinte —, îmi cereau rămînerea prin preajma Vaticanului. Mi-a revenit, la împărţirea bunurilor, palatul San Giacomo degl'Incurabili, cu tot ce cuprindea preţios, în vreme ce castelul de Celleno, din dioceza Montefiascone, şi feuda ancestrală de Monterotondo, reveniră celeilalte ramuri. În realitate, eu fusesem cel mai puţin avantajat dintre legatari, dar n-am vrut să mă plîng şi, dat fiind că ipotecile devorau edificiul ca nişte cari ascunşi, am căutat să salvez de creditori mobilele, tablourile şi obiectele pe care le conţinea. Preocupările astea mi-au ocupat timpul la început. Maerbale se întorsese deja la Veneţia, unde-l solicita Valerio Orsini, şi, cu colaborarea lui Giambattista, a lui Silvio da Narni, căruia i-am poruncit să vină la Roma, şi a verilor mei, ale căror proteste le-am liniştit cu cîteva cadouri, am condus întreaga tevatură. Pînzele alegorice, picturile sfinte, cănile de metal filigranat, tapiseriile, marmorele, vasele de agată o apucară în caravane succesive înspre Bomarzo. Am fost la castel de două ori pentru a aştepta sosirea carelor şi am revăzut-o pe Giulia în fugă. Nici măcar n-am împărţit camera sa, cea cu demonul de ceramică. M-am întors cît am putut de repede la Roma. Bomarzo nu mai reprezenta pentru mine refugiul minunat care mă atrăgea din copilărie şi care îmi conferea, între hotarele sale, iluzia de linişte. Deşi continuam să mă preocup de împodobirea lui şi, în acest sens, moştenirea de la bunicul meu a fost minunată, simţeam acum necesitatea de a fugi de acolo, fiindcă Bomarzo şi Giulia începeau să fie de nedespărţit.

Ducesa, între timp, cîştigase, afecţiunea, devoţiunea oamenilor mei, care murmurau pe bună dreptate (mi-a spus-o Silvio) cu privire la neînţeleasa părăsire în care o lăsasem pe tînăra-mi soţie. Giulia poseda darul înnăscut de a cuceri voinţele, de a se impune numai cu prezenţa ei ca şi cum, pe măsură ce se maturiza — şi o

făcea cu rapiditate —, apăreau la ea trăsăturile tipice ale Farnesilor, care ştiau să comande fără să dea ordine. Poate fiindcă la noi, la Orsini, obiceiul de a porunci era mult mai antic, tot atît de antic în realitate pe cît era şi originea fabuloasă a genealogiei noastre şi avea o temelie războinică, de disciplină, Orsinii porunceau hotărît, dintr-o bucată, siguri că erau ascultaţi ca şefi, în vreme ce Farnesii, care ajunseseră la putere cu mult mai tîrziu, graţie diverselor combinaţii politice, şi care nu atinseseră încă autoputernicia pe care le-a conferit-o pontificatul lui Paul III, continuau să respecte, în legăturile lor cu poporul, anumite obligaţii, rod al recentei lor promovări în sfera dominantă, ce, inconştient, influenţa asupra atitudinii lor şi-i făcea să apară blînzi, înţelegători şi chiar liberali. Această atitudine, care se putea regăsi la clanul Farnese în general, nu excludea totuşi ca unii din ei — spre pildă ferocele Pier Luigi — să se comporte tiranic, însă, chiar şi atunci cînd procedau aşa, o făceau pentru a ne imita pe noi şi nimeni nu ignoră că trăsăturile modelului sînt totdeauna exagerate de caricatură. Giulia, fiică a unui tată binevoitor şi a unei mame aristocrate proceda ca un echilibru subtil şi era normal să fie adorată de toată lumea atît de curînd. Mă întreb ce s-ar fi întîmplat dacă cineva ar fi cutezat să-i înfrunte dorinţele. Fireşte că ar fi izbucnit, iar ura sa ar fi fost mult mai puternică decît a bunicii, căci aşa cum Orsinii erau schimbători, tot aşa Farnesii nu puteau tolera să nu fie ascultaţi, căci altfel privilegiile lor fiind recente, lucrurile s-ar fi putut întoarce la epoca, nu prea îndepărtată, în care nu era nimeni să fie ascultaţi. Dar asta nu s-a întîmplat. Nimeni nu i s-a opus în Bomarzo. Dimpotrivă. În spatele ei, al farmecului, al aerului cu care cerea fără a porunci niciodată, ne aflam noi, Orsinii, ca un fundal inflexibil, împietrit, înconjurat de ziduri, de armuri gigantice. Îşi putea permite luxul de a fi, simultan, o Farnese şi o Orsini, să fie totodată neputincioasă şi firavă şi aşta-i conferea, printre vasalii mei, un şarm ambiguu şi original. Ar fi trebuit s-o urăsc, dacă nu pentru altceva fie şi pentru grabnica cucerire a alor mei, a tot ce era mai al meu, şi totuşi n-am urît-o. Simţeam faţă de ea nemulţumirea vinovăţiei, dar nici măcar o dată nu a funcţionat mecanismul de apărare a celor slabi, care mi-ar fi permis să-mi descarc asupra altora greutatea păcatelor mele. Astfel că, după ce le-am explicat ei, bunicii şi intendentului gravele raţiuni ce mă obligau să rămîn la Roma — veşti pe care am sperat să nu le răspîndească printre vasalii mei, fiindcă în ciuda distanţei ce se interpunea între ei şi mine, mă frămîntam de grija să nu le

pierd afecțiunea pe care bănuiam că am trezit-o în cei aflați pe teritoriul proprietății mele... cu tot despotismul lui *homagio mulierum* —, am fugit în palatul San Giacomo degl'Incurabili și m-am zăvorît în sălile-i goale.

Am lăsat să treacă săptămînile. Verii și pajii mei veneau din cînd în cînd la fortăreață cu știri ce îmi populau cu fantome singurătatea zbuciumată.

La Florența, nevrednicul duce Alessandro dădea frîu slobod destrăbălării lui deșănțate. Cumpătarea primelor zile fusese înlocuită cu o patimă care-i satura capriciile fără deosebire de categorii. Doamnele de familie nobilă și călugărițele au făcut cunoștință cu atențiile imperioase, cu oarba-i violență. Orașul, care în timpul asediului strînsese atît de înalte dovezi despre onoarea sa, se cobora iarăși la nivelul cîrmuitorului său, bastardul. Noapte de noapte se prelungeau petrecerile, la care ducele participa mascat — uneori o făcea travestit în femeie, în călugăriță —, împreună cu acei tineri aristocrați cu care și eu avusesem de-a face, copil fiind: Strozzi, Francesco dei Pazzi, Giuliano Salviati, Pandolfo Pucci; iar violul și crima rămîneau nepedepsite. Curînd li se alătură Lorenzino dei Medici, scumpul Lorenzaccio, cel care fusese atît de amabil cu mine la moartea Adrianei dalla Rosa și care s-a dovedit pînă la urmă mai rău decît toți. Dar înainte de a pleca din Roma, micul favorit al papei Clemente indignă opinia publică decapitînd, cu o dementă neruşinată, diferite statui ale arcului lui Constantin. Filippo Strozzi, văduv după minunata mea Clarice dei Medici, care aparținea unei generații mai mari decît cea a turbulenților — printre care se găseau mulți dintre fiii săi —, în loc să le ofere pilda de demnitate la care îl obliga poziția-i de frunte în Republică, se lua cu ei la întrecere în extravaganță.

Ca premiu al deșănțării lui, ducele Alessandro a primit drept soție pe Margherita de Austria, fiica nelegitimă a lui Carol Quintul, prin care a sporit prestigiul casei pontifului. Gloria aliaților medicee a crescut și mai mult atunci cînd regele Francisc I a perfectat nunta Caterinei dei Medici cu cel de-al doilea fiu al său, ducele d'Orleans. Trebuia să fac parte din suita ce l-a escortat pe papa, pe corăbiile lui Andrea Doria, pînă la Marsilia, unde au fost binecuvîntați mirii, însă în ultimul moment am născocit un pretext și nu am plecat din Roma, fiindcă nu aș fi vrut ca Giulia să mă însoțească, așa cum cerea protocolul, și ca rudele-i viclene să adulmece ceva cu privire la ceea ce se petrecea între noi. La întoarcere, cardinalul Ippolito, căruia Francisc I îi dăruise un pui

de leu ce aparţinuse corsarului Barbarossa, mi-a povestit fastul ceremoniilor şi liberalismul Sfîntului Părinte — care, atunci cînd era vorba de interesele familiei sale, slăbea băierile pungii cu eficienţă calculată —, şi mi-a spus, de asemenea, că, în călătoria ce au trebuit să o facă pentru a se îmbarca la Pisa, au efectuat un lung ocol, evitînd, la fel ca şi cu prilejul încoronării lui Carol Quintul la Bologna, Florenţa, căci, încă din epoca asediului în care oraşul suferise atîtea de pe urma încăpăţînării sale neîmblînzite, Clemente VII evita mînia şi, poate, răzbunarea compatrioţilor săi florentini. În vreme ce-mi vorbea astfel, fără să adauge comentarii, cardinalul mă privea fix. Îi ştiam prea bine sentimentele, ciuda pentru faptul că se văzuse surghiunit în favoarea lui Alessandro, atunci cînd Florenţa căzuse iarăşi în mîinile Medicilor. Lucrul despre care n-am putut discuta cu el, fiindcă, în ciuda supărării ce-l despărţea de papă şi de duce, continua să fie un membru influent al acestui neam şi, ca atare, i se înflăcăra susceptibilitatea dacă cineva încerca să pună în discuţie propăşirea Medicilor, a fost acela că întreaga Europă se iritase din cauza disproporţiei unei căsnicii ce-i unea pe regii Franţei cu descendenţii bancherilor de pe Arno. Căsătoria lui Alessandro cu Margherita de Austria era de tolerat fiindcă, la urma urmei, ambii erau nelegitimi — unul, fiul probabil al papei; cealaltă, fiica sigură a Cezarului — şi acţiunea se proiecta asupra unui mărunt stat al Italiei dar acea legătură, care putea să aducă o Medici (cum s-a şi întîmplat) pe tronul regilor prea creştini, era ceva care dădea peste cap calculele normale ale probabilităţilor făcute de snobi; care-i îndîrjea pe suveranii rahitici şi hapsîni, oftînd după o coroană pentru acele prinţese a căror viţă le obliga să moară de plictis în reci mînăstiri; şi care-i neliniştea pe observatorii propăşirii unei case noi, însufleţită de ambiţie.

Închis în palatul San Giacomo, m-am abandonat cititului. Clasicii latini — şi mai ales Lucreţiu, pe care îl iubeam atîta şi dulcele Catul — îşi uniră imaginile trecutei splendori cu cele care răsăreau din povestirile vizitatorilor mei. Messer Pandolfo, cu pana de gîscă în mînă, cu ochişorii lui roşii plini de lacrimi, coopera cu luminile-i mărginite să-mi lumineze drumul. Cît mi-ar fi fost de plăcut să-l am lîngă mine pe Pierio Valeriano sau pe Messer Palingenio, prietenul lui, cel ce stătea de vorbă cu diavolii în Via Flaminia! Dar, oricît mă străduiam să mă sustrag, obsesiile esenţiale ce mă rodeau — cea a trupului meu diform; cea a raporturilor

nefireşti cu Giulia; cea a neputinţei mele să arăt că eram demn de o moştenire genealogică uluitoare; cea a zelului firesc de a-mi impune personalitatea cu vreun triumf de vitejie care să mă înalţe înaintea semenilor mei; cea a tainei care reverbera în viitorul meu cu fulgere de miracol — mă îndepărtau de texte şi mă cufundau în meditaţii frămîntate. Îmi puneam peste umeri pelerina, ca pe o togă din epoca de aur, şi umblam, vorbind cu glas tare, prin galerii. Aşa m-au surprins pajii şi verii mei, în cîteva după-amieze.

Într-adevăr, în acel răstimp, judecata mea a şovăit şi nu ştiu cum de n-am pierdut-o în întregime. Probabil că m-a salvat amintirea lui Paracelsus şi a manuscriselor necromantice. Am ieşit din claustrarea-mi voită şi m-am apucat să cercetez unul cîte unul, în căutarea scrisorilor rătăcite ale lui Dastyn, palatele şi domeniile rudelor mele, întrebînd fără preget de documentele pierdute. Am vizitat mai întîi casele din Roma şi m-am perindat prin cîmpia Lazio, de la Napoli pînă în Toscana, iar seniorii Orsini, ce mă întîmpinau cu o curtenie uimită şi mă invitau să iau parte la banchete nemaipomenite ori mă întrebau la rîndul lor cu privire la calitatea, nu totdeauna prea grozavă, a operelor de artă pe care le achiziţionaseră, credeau că întrevăd în zbuciumul meu de maniac un simptom în plus al ciudăţeniei caracterului meu, tulburat de studiile asupra vieţei orsiniene — materie în care toţi îi recunoşteau bunicii o supremă cunoaştere — şi de toanele antichităţii, ce mă entuziasmase încă din copilărie. Faima acestei ciudăţenii trecu de la un stat la altul şi de la un duce la altul, mînată de mesageri ce mergeau de la o curte la alta, purtători ai voluminoasei corespondenţe pline de intrigi ce constituiau unica desfătare a unei izolări care, în multe ţinuturi, continua să fie aproape feudală. Dar despre scrisorile alchimistului, cu toate că am examinat nenumărate pergamente cenuşoase de umezeală, n-am descoperit nimic, ci numai referinţe, din gura bătrînilor, dintre care unele nici măcar nu se potriveau cu informaţiile lui Paracelsus.

Curînd a trebuit să-mi abandonez misiunea hoinară de cercetător. Piratul Khair-Eddin-Barbarossa, cel pe care Turcul l-a numit comandant şef al forţelor lui navale, debarcase pe neaşteptate la Sperlonga şi de acolo, urmînd Via Appia, ajunsese pînă la Fondi, castel al familiei de Colonna, unde trăia preocupată de analize teologice preafrumoasa Giulia Gonzaga, care asistase la nunta mea în Bomarzo, văduvă a acelui pocit Vespasiano Colonna,

care-i inspirase frumoasei deviza ştirului şi inscripţia *Non morilura*. Ciudata împrejurare a avut pentru mine implicaţii deosebit de importante.

* * *

Această poveste, amestec de piraterie şi dragoste, i-ar fi aţîţat imaginaţia lui Ariosto şi i-ar fi inspirat nenumărate strofe memorabile, de n-ar fi fost la mijloc împrejurarea fundamentală că, atunci cînd s-a ivit, trecuse un an de cînd Ariosto îşi dormea somnul întru veşnicie. Dar, deşi el nu putea s-o istorisească şi s-o cînte, întreg episodul avea un aer ariostian, atît de întrepătrunse erau în el realitatea şi fantezia poetică. Probabil pentru a compensa insistenţa cu care pe atunci realitatea reducea din culoarea fanteziei (fiindcă lumea devenea tot mai *modernă)* şi, poate, tocmai fiindcă materialismul mobilurilor multor comercianţi deghizaţi în principi şi războinici năruia himerele lirice pe care le moştenisem de la înaintaşii noştri medievali, lăsîndu-ne din ele doar cochiliile goale, se ivea dintr-o dată un fapt minunat şi singular, care ne înălţa epoca şi o proiecta peste vremuri înspre secolele de aur ale vechilor cavaleri, a căror nostalgie ne-a iluminat-o Ariosto. Şi dacă *Orlando* este o despărţire nostalgică de vîrsta în care realitatea şi fantezia erau de nedespărţit formînd o esenţă unică, întîmplările mărunte şi minunate, ca cea care inspiră aceste reflecţii, izbucnite pe neprevăzute şi aprinzînd cu o lumină magică, strălucitoare atmosfera cotidiană a bîlciului prozaic al lumii — , ele simbolizau, de asemenea, ca nişte ultimi muguri sporadici, despărţirea melancolică de o epocă în care realul şi fantasticul începeau să fie clasificate, pentru totdeauna, în fişiere diferite, de o epocă în care iluzia generoasă a făcut să fîlfîie stindardele poetice.

Barbarossa era grec, fiu al unui olar din Mitylene. Împreună cu fratele său Horuc, înarmă o flotă de douăsprezece galere şi încă de copil se dedică pirateriei. Regele Algerului, care preţuia mult îndrăzneala celor doi şi rafinamentul tehnic cu care aplicau torturile cele mai atroce, îi luă în slujba lui. Horuc a fost primul dintre aceşti Barbarossa. Îl lăsă pe fratele său Khair-Eddin la cîrma corăbiilor piratereşti şi ancoră la Alger, cu barba roşie căreia îi datorau porecla, fluturîndu-i în vînt. Imediat îl trădă pe monarhul aliat, pe care-l asasină. Curînd după aceea a fost învins şi omorît la rîndul lui de guvernatorul spaniol de Oran.

Khair-Eddin îşi aminti că barba lui nu era nici mai puţin roşie, nici mai puţin impunătoare decît aceea a fratelui său şi, cu titlul de rege de Tunis, îşi asumă porecla care îi făcea să tremure pe amirali. Soliman înţelese avantajele pe care le putea obţine din îndemînarea lui şi, mai abil decît cîrmuitorul algerian care a plătit cu viaţa propria naivitate, îl ţinu departe şi-l numi şef al escadrilelor sale. Debarcarea lui Khair-Eddin la Sperlonga a fost ceva a cărui raţiune istoricii încă o mai discută. S-a spus chiar că ceea ce şi-a propus a fost să răpească pe cea mai frumoasă femeie din Italia pentru ca sultanul să adauge această perlă de neasemuită strălucire seraiului său. Şi s-a mai spus, de asemenea — a spus-o Girolamo Borgia în sărăcăcioase versuri latine —, că atunci cînd Carol Quintul a recucerit Tunisul în anul următor a făcut-o pentru a o răzbuna ca un adevărat hidalgo pe Giulia Gonzaga de jignirea lui Barbarossa. E clar că prin aceasta se exagerează cavalerismul... Neîndoielnic este faptul că, păcălindu-i pe vrăjmaşii lui, regele pirat se ivi în peninsulă, în drum spre Roma, cu două mii de ciraci. Prădară sate; prinseră tinere neveste şi fete. Astfel ajunseră la fortăreaţa Fondi, — pe Via Appia, la distanţă egală de Neapole şi de Roma —, pe scurtături aspre, a căror parcurgere era îngreunată de mărăcinişuri. Groaza ştirilor înfioră curtea italiană. Seniorii şi doamnele din casa Gonzaga şi cea de Colonna, care îşi vedeau răsfrînte gloria, ca într-o oglindă reflectoare, în virtutea Giulici, au aflat că, în timp ce năvălitorii doborau porţile castelului, castelana, pe jumătate goală, izbutise să fugă călare înspre munţi. Barbarossa a fugărit-o, luminînd bezna nopţii cu torţele sale aprinse şi cu para iataganelor, dar Giulia a scăpat de urmăritori. Musulmanul a crezut că se refugiase într-o mînăstire de benedictine, aproape de turnurile din Fondi, şi a intrat în ea, galopînd prin galerii, violînd şi decapitînd călugăriţe.

Între timp, în oraşul sfînt, cardinalii înfricoşaţi comentau împrejurul papei rapoartele îngrozitoare. Unul dintre ei, Pirro Gonzaga, era fratele Giuliei. Ippolito dei Medici nu se abţinu. În sfîrşit, i se oferea ocazia de a-i dovedi Giuliei că iubirea lui consta în ceva mai mult decît într-un joc curtean de cuvinte melodioase. El, care semnase cu pseudonimul *Cavalerul rătăcitor* traducerea *Eneidei*, închinînd-o celei preaiubite, avea să dea fuga s-o izbăvească de primejdie, ca un cavaler din veacurile cele mari. Avea douăzeci şi cinci de ani şi sîngele-i clocotea în vine. Răcnea ca puiul de leu care aparţinuse chiar acestui Barbarossa şi pe care i-l dăruise regele

Franței. Mai înainte, cînd a bănuit că vărul său Alessandro va fi ales duce de Florența, descinsese subit în oraș, lăsîndu-i stupefiați pe notabili, și încercase să-și impună candidatura, fără altă forță decît aceea a cutezanței tinerești, împotriva voinței pontifului. Și după aceea, în Ungaria, în clipe în care trupele mercenare se răzvrătiseră pentru că nu erau plătite și fiindcă erau constrînse să mănînce pîine neagră, hotărînd să se întoarcă în Italia, cardinalul, jignit pentru că nu-i acordaseră gradul de general al armatelor, pe care credea că-l merită, s-a dezbrăcat de purpură, a îmbrăcat o cuirasă și s-a pus în fruntea tuturor oștilor, ca și cum el ar fi fost șeful. Asta-l făcuse pe împărat să se teamă că, la întoarcerea în peninsulă, dacă papa-i dădea banii necesari, Ippolito ar fi fost în stare să comande trupele răzvrătite și să provoace cine știe ce dezordine, așa că a poruncit să fie arestat, în pofida titlului său bisericesc, ținîndu-l închis, cinci zile pînă cînd Carol Quintul s-a răzgîndit, iar cardinalul, redobîndindu-și libertatea, s-a îndreptat către Veneția, unde l-a găzduit prostituata Zafetta și unde l-am văzut eu pe Canal Grande în noaptea incendiului de la palatul Cornaro. Acum i se oferea din nou prilejul să-și demonstreze neînfricarea. Era plămădit pentru război și pentru dragoste, nu pentru meditația religioasă. În timp ce mi-a fost oaspete la Bomarzo, nu s-a îndepărtat nici o clipă de Giulia. Mergeau prin grădină agale printre lauri, vorbind despre inimă și suflet. Și-au petrecut timpul în elucubrații de o artificioasă retorică, distilînd alchimia spilcuită a conceptelor, el, cutremurat de patimă ca, înghețată în literatură; ca pînă la urmă, demența unui barbar, trecînd cu violență peste porți smulse și cristale făcute țăndări, să-l deștepte pe tînărul principe din visu-i muzical. Idolul său fusese vexat de teribilul Barbarossa. Fecioara văduvă a lui Vespasiano Colonna fugise ca o gazelă din ghearele unui tigru hămesit. Cum să nu alergi degrabă, înspumînd, armăsarii, atunci cînd îți arde sîngele în vine și se aud, în liniștea decorativă a palatului roman, țipetele frumoasei ce gonește prin păduri întunecate ca o nimfă zugrăvită de Sebastiano del Piombo, pe care o încolțesc satirii ce-și ascund coarnele pe sub turbane și semilune oțelite? Cum să nu zbori, ca un paladin al lui Ariosto, ca un Cavaler Rătăcitor de-al lui Ariosto, cu prietenii, cu cei devotați, cu scutierii, cu ceata aceea fabuloasă de servitori africani care-l urma pretutindeni, ca s-o salvezi pe Doamna din Amarante? Plecă, într-o vijelie de spade, de armuri, de capete negre, de piei de leopard și în alaiul său

multicolor, ale cărui capete şuierau şi luptau cu vîntul ca nişte velaturi, mergea şi Maerbale, pe care ştirea atacului de la Fondi l-a surprins pe cînd se afla în trecere prin Roma, popas în drumul spre sud, unde-l trimisese Valerio Orsini.

Vai, ar fi trebuit să plec şi eu! Şi eu ar fi trebuit să intru în oastea eliberatoare! Dar cum aveam să merg eu cu ei, dacă ghebul mă împovăra ca şi cum era din fier şi dacă înainte de a lua o hotărîre cîntăream îndelung pro şi contra, întorcînd pe toate părţile probabilităţile la fel ca pe o piatră cu multe faţete diferite? Am rămas scrîşnind din dinţi, cu Lucreţiu, cu Catul, cu Messer Pandolfo şi cu bătrînii înspăimîntaţi ce comentau pericolul care se abătuse peste sărmana noastră patrie.

Urmările acelei expediţii au fost, pentru mine şi pentru Giulia Farnese — şi nu mă-nşel; Giulia Farnese, zic bine şi nu Giulia Gonzaga —, infinit mai grave decît mi-am închipuit cînd cavalcada o porni în goană înspre feuda Colonna. Mereu Colonna, mişeii de Colonna! Mai tîrziu, istoricii au pretins că isprava lui Ippolito n-a avut loc şi că pînă şi întreg episodul violenţelor lui Barbarossa la Fondi a fost născocit de poeţi înflăcăraţi şi idilici, de Filonico, Alicarnasseo, de Muzio Giustinopolitano, de Marino; dar eu ştiu prea bine că întîmplarea aceasta ariostiană a fost tot atît de reală ca şi castelul din Fondi, pe care l-am cunoscut în epoca în care colindam în căutarea scrisorilor lui Dastyn adresate lui Napoleone Orsini, în care poposeau toţi principii şi bărbaţii de arme sau de litere ce mergeau de la Roma la Neapole, ca s-o omagieze, între cedrii, mirţii şi portocalii săi, pe cea care era considerată femeia cea mai frumoasă din Italia. Totul s-a petrecut în realitate, întocmai. Cardinalul Ippolito o găsi pe Giulia Gonzaga într-un desiş, pe drumul spre munţii Ausoni, unde se ascundea ca Genoveva de Brabant din oleografii. Turcii se făcură nevăzuţi, ducînd pe crupele cailor duducile leşinate, cuferele cu tezaure. Ippolito dei Medici o eliberă pe Giulia şi o readuse în castelul ei, dar nici cu asta n-a reuşit să trezească iubirea celei inaccesibile. Giulia Gonzaga era o sculptură, un portret de Sebastiano del Piombo, era o medalie de-a lui Alfonso Lombardi. Nimic, nici o nobilă cutezanţă, nici un sacrificiu nu putea să-i topească gheaţa inimii. Iar cardinalul se consolă cîntînd pletele Tulliei d'Aragona, curtezana, pe care o cînta şi Fillipo. La Fondi, cînd, odată trecut pericolul, doamna îi reţinu pe campionii ei cu serbări neaşteptate şi discuţii plăcute. Maerbale se îndrăgosti

de Cecilia Colonna. Şi această îndrăgostire influenţă, ca tot ceea ce venea de la Maerbale, destinul meu. Dar nimic nu l-a influenţat atît de mult.

* * *

Am aflat de pasiunea fratelui meu dintr-o scrisoare a bunicii. Maerbale îi comunicase intenţia lui de a se căsători cu Cecilia, din simplă politeţe, astfel că oricare va fi fost hotărîrea noastră avea să facă tot ce-şi pusese în cap; ne cerea totuşi permisiunea pentru căsătorie. Ar fi trebuit să-mi scrie direct, dar prefera aceste ocolişuri. Mă evita, mereu mă evita.

Diana Orsini m-a prevenit că Cecilia era orfană după Sciarra Colonna, bastardul marelui Fabrizio, şi, ca atare, pe jumătate frate cu minunata Vittoria Colonna, marchiză de Pescara şi poetesă. Pentru oricine altul, în afară de noi, alianţa se prezenta cu o strălucire măgulitoare. Bunica, care îmi presimţea obiecţiunile, mi-o luă înainte amintindu-mi de *Pax Romana*, ce fusese semnată între Colonna şi Orsini cînd mă născusem eu; făcînd aluzie la ocalaltă bunică a mea, care fusese o Colonna, şi făcînd aluzie la avantajele care ar deriva din această unire, — prin care s-ar putea obţine odată pentru totdeauna un acord între cele două fracţiuni dinastice —, ea adăugîndu-se altora similare ce au precedat-o şi neconstituind nicidecum ceva ieşit din comun, căci, datorită poziţiei noastre atingheritor de înalte, cu greu am fi putut noi, Orsinii, să ne găsim soţii dincolo de umbra enormului arbore ce adăpostea sub armurile sale stirpea vrăjmaşă. Dar eu m-am opus cu înverşunare la toate, arătîndu-mă orb şi surd. Adevărul e că, mai mult decît motivele genealogice, pe care le luam totuşi în seamă, mă chinuia ideea că Maerbale se căsătorea aşa de repede şi cu asta avea să-mi scape de sub autoritate. De asemenea mă aducea la disperare — şi asta a fost cauza principală a frămîntărilor mele — grija că, în vreme ce căsătoria mea avea să rămînă fără succesiune, Maerbale putea să aibă curînd un fiu, un presupus moştenitor la Bomarzo. Asupra capacităţii lui de a-l zămisli, dovezile prisoseau. Încă de adolescent, fusese tatăl acelui Fulvio Orsini pe care a refuzat să-l recunoască şi care se instruia, singur, neştiut, devorînd cărţi cu un zel precoce, în palatul nostru din Roma.

Sigur că răspunsul meu către Diana Orsini n-a lăsat să se întrevadă nimic din nemulţumirile ascunse. Am declarat că, dacă Maerbale dorea să se căsătorească cu fiica lui Sciarra Colonna, n-avea

decît s-o facă, dar să nu se aştepte la prezenţa mea la nuntă. Am depănat, însă, lungul capitol al reproşurilor ce le strînseseră ai noştri împotriva acestei ramuri a casei Colonna şi pe care bunica le ştia mai bine decît mine. Tatăl Ceciliei luptase împotriva noastră, împreună cu ruda sa, cardinalul Pompei, în timpul jefuirii Sfîntului Petru şi Vaticanului, ceea ce-l obligase pe papă să-i excomunice pe toţi cîţi purtau odiosul nume de şefi ai ghibelinilor. Apoi îl ajutase pe conetabilul de Bourbon la asaltul Romei. Cînd a murit soţul Giuliei, Vespasiano Colonna, Clemente VII s-a gîndit că se ivise ocazia ca o parte din feudele sale să iasă din mîinile familiei pe care o detesta la fel de mult ca şi noi. Atunci viitorul socru al lui Maerbale şi-a ridicat steagurile şi s-a dus să-i apere pe-ai săi vrînd să pună stăpînire pe castelul de Paliano, faimos bastion al casei Colonna. Papa îi replică trimiţînd pe unul din ai noştri, pe crudul Napoleon Orsini, abate de Farfa, necruţător ca un călău — cel ce trăia zăvorît într-un turn cu concubina şi cu fiii săi nelegitimi —, care îl învinsese îl pusese pe fugă şi-l omorîse pe Rodomonte Gonzaga (ce nume pentru Ariosto!), fratele Giuliei şi soţ al fiicei sale vitrege. Între Orsini şi Colonna se interpunea fierul lănciilor noastre rivale, scăldat în sîngele pe care nu mai reuşeam să-l identificăm căruia dintre cele două neamuri aparţinea. La mijloc stăteau prea mulţi morţi. Era oare într-adevăr posibil ca eu să invit la nunta mea, în mulţimea de participanţi, personalităţi atît de ostile, atît de învrăjbite între ele ca abatele de Farfa şi văduva lui Vespasiano Colonna; era posibil să fie prezenţi la ea cardinalul Pompei Colonna şi cardinalul Franciotto Orsini — existînd suficiente motive de ură între marile familii italiene ca unii să refuze să participe la o căsătorie fiindcă alţii mergeau, ar fi fost imposibil să te bazezi pe un număr mai mult ori mai puţin sigur de invitaţi la o atare ceremonie, dat fiind că oricine putea să invoce crime şi injurii care să-i justifice absenţa, şi, în multe cazuri, nu întîlneai altă asistenţă decît contractanţii căsătoriei şi preotul —, dar de aci şi pînă la faptul ca fratele meu să se însoare cu fiica lui Sciarra Colonna era o distanţă serioasă. Diana Orsini n-a înţeles-o astfel. Poate bătrîneţile adînci o înmuiaseră sau o făceau mai maleabilă şi mai indulgentă, arătîndu-i zădărnicia, vremelnicia ranchiunelor. După ea, cei din neamul Colonna erau de acord în unanimitate cu legătura. Eu, ca să nu rămîn ma de coadă şi să nu se semneze contractele fără ca eu să le aprob, a trebuit de asemenea să fiu de acord. Maerbale, rebelul, se uni prin sfinte legături cu Cecilia Colonna, în castelul de la Fondi, iar eu m-ami baricadat în încăpăţînarea mea şi nu m-am aflat în fruntea martori-

lor ritualului, cum s-ar fi cuvenit. În schimb, i-am trimis pe Orso, Matteo și Sigismondo să mă reprezinte. Pe ei care, nu-i greu de presupus, atentaseră la viața mirelui pe cînd eram cu toții la Veneția și Maerbale stîrnise bănuieli cu privire la intențiile sale echivoce față de soția mea; acest fapt conferea ambasadei o anume ironie secretă, întru totul pe placul meu. Cei trei veri uitaseră, poate, acel delict ce n-a mai ajuns să se împlinească. Demonstrau, în ce privește chestiuni de acest soi, o ușuratică nepăsare. I-am îmbrăcat ca pe trei oameni de vază și i-am înconjurat de servitori, pentru ca să-și îndeplinească misiunea cu pompa ce se cădea ducelui de Bomarzo. Au plecat tare mîndri. Mi-amintesc costumul de satin galben al lui Sigismondo, cu gulerul și mînecile de jder. Și, deși memoria îmi era zdravănă, iar sursa tentativelor neprevăzute de omucidere a căror țintă fusesem și eu la rîndul meu nu se limpezise niciodată deși, probabil, ele fuseseră plănuite de Maerbale, m-am gîndit că poate, dacă era sigur că Maerbale e atît de îndrăgostit de Cecilia, acea căsnicie avea să-i spulbere gîndurile deșucheate față de ducesa mea, dacă vor fi existat vreodată, și mă străduiam în consecință să descopăr o latură avantajoasă unei nunți ce mă exaspera. Cititorul actual să nu se mire. În acea vreme, așa se petreceau lucrurile. Erau complicate, încîlcite și violente. Trăiam de pe o zi pe alta. Era greu să stabilești strict, la un moment dat, cu cine și împotriva cui te afli. Iar evenimentele cele mai arbitrare și mai teribile se produceau cu o cruzime firească.

* * *

La Bomarzo nu m-am întors nici atunci, deși mă chema intendentul meu. Am continuat, invocînd drept motiv împărțirea moștenirii de la bunicul și cercetările mele, să-mi prelungesc șederea la Roma.

Atmosfera din capitala lui Crist devenea pe zi ce trece tot mai frămîntată. Papa îl excomunicase pe Henric VIII al Angliei, iar Francisc I semnase o înțelegere cu Soliman. La Florența — atît de strîns legată de Roma prin intermediul Medicilor, în ciuda urii împotriva pontifului — disensiunile politice se agravau în același timp cu actele de violență ale ducelui. Dincolo de poarta Faenza, pe un teren care fusese pregătit pentru aceasta, se construia fortăreața ce avea să transforme orașul într-o închisoare. S-a pus prima piatră cu ocazia unei ceremonii la care a asistat ducele Alessandro, ce avea să fie, simultan, stăpînul acestor carcere și principalul lor

captiv, pentru că de acolo guvernau trupele lui Carol Quintul. A asistat, de asemenea, un astrolog, maestrul Giuliano da Prato, care a întocmit horoscopul pe care-l necesitau împrejurările. Fiind amic al lui Silvio da Narni, i-am dat voie secretarului meu, atît de interesat de tot ce privea ştiinţele oculte, să participe la solemnitatea la care florentinii au asistat cu o furie mută, şi el, la rîndul său, îmi relată că Alessandro conducea personal lucrările şi le grăbea fără să drămuiască mijloacele financiare, fiindcă Filippo Strozzi — cu ai cărui bani, paradoxal, s-a realizat o parte din lucrări — rupsese prietenia cu ducele, din cauza violenţei al cărei obiect a fost fiica lui, Luisa, şi a asasinării unui Salviati de către facţiunea strozziană, şi, însoţit de înfricoşătorii săi feciori, de priorul de Capua, de Piero, se stabilise la Veneţia. De acolo, a ajuns, în capitala toscană, ştirea că Strozzi şi Ippolito dei Medici conspirau împotriva ducelui, împreună cu surghiuniţii al căror număr creştea necontenit.

În septembrie 1534 a murit Clemente VII. Era un om domol şi viclean. Ştia să se ascundă ca nimeni altul. Adora muzica — şi în acest domeniu putea fi socotit un expert — şi profita de armonia instrumentelor, pe care le asculta cu ochii întredeschişi, cu mîinile împreunate, de parcă se ruga, ca să-şi clocească planurile îndelungate. Un călugăr-ligur îi prezisese, la întoarcerea din Franţa, de unde papa a venit foarte bolnav, după ce-şi încununase una din cele mai ambiţioase dorinţe aceea de a o căsători pe Caterina cu viitorul Henri II, că va muri chiar în acel an; şi cum Clemente credea — şi nu s-a înşelat — în clarviziunea-i prezicătoare, s-a ocupat el însuşi de pregătirea funeraliilor, cu scrupulozitatea cu care trata tot ce privea ceremoniile religioase, punînd să se pregătească ornamentele speciale cu care trebuia să fie îmbrăcat pontiful defunct în timpul priveghiului. Trecerea-i la cele veşnice a fost primită cu bucurie de romani şi florentini. Ducele Alessandro a trebuit să inunde străzile Florenţei cu soldaţii lui, pentru a o potoli. Bucuria s-a multiplicat la Roma, cu o lună mai tîrziu, atunci cînd conclavul a proclamat alegerea lui Alessandro Farnese, care şi-a luat titlul de Paul III. Era mai mult de un secol de cînd nu mai avusesem un papă roman, de la Martin V Colonna, iar entuziasmul patriotic se revărsă nestăvilit. Clanul Colonna ţinu să amintească, bineînţeles, de pontiful precedent din viţa lor, dar aceasta era vremea Farnesilor. Curios e că în zilele fierbinţi ale votării, cel mai fervent susţinător al victoriosului urmaş al lui Petru, cel care a convins Sacrul Colegiu că trebuia să-l desemneze pe Farnese, a fost Ippolito dei

Medici, şi că, de îndată ce noul ales şi-a pus tiara, atît pontiful cît şi cardinalii creaţi de el, s-au transformat în duşmani implacabili ai lui Ippolito. Vedeau în el, cel ce se avusese atît de rău cu Clemente VII şi care mai şi fusese dezmoştenit de propriul unchi, de ducatul Florenţei, umbra papei celui mort. Şi această umbră, oricît de palidă ar fi fost, îi incomoda.

Giulia Farnese dădu fuga din Bomarzo să pupe piciorul rudei care răsfrîngea atîta slavă asupra neamului. O făcu şi bunica, în ciuda bătrîneţelor şi a beteşugurilor, chiar dacă i-am interzis-o. Nu-şi mai încăpea în ea de bucurie. Îi străluceau ochii limpezi; îi tremurau mîinile delicate, împestriţate de pete galbene. Se gîndea că, avînd o rudă atît de apropiată la Vatican, putea să înceapă pentru Bomarzo şi ai săi o epocă de splendoare. Eu am primit ştirea fără prea mult entuziasm. Mă măgulea, ca principe guelf ce eram, ideea acestei alianţe cu capul Creştinătăţii, care compensa, într-un anume fel, ceea ce bunicul Franciotto nu izbutise niciodată, dar mă iritau şi trufia pe care Farnesii au început s-o arate de îndată. Cel mai rău, firește, fu Pier Luigi. Fiu al papei, socoti poate că-i revenea să joace, prin influenţa pe care o exercita asupra unui tată bătrîn care-l iubea şi-l temea, rolul unui al doilea Cesare Borgia. Curînd se dovedi că Paul III nu-i refuza nimic. Îl absolvi de participarea lui la jefuirea Romei, îl însărcină cu reforma trupelor Bisericii şi-i acordă feude foarte bogate, printre altele cea de Montalto, veche proprietate farnesiană care, în realitate, ar fi trebuit să-i revină socrului meu. Apoi acordă investitura de cardinal celui căruia avea să-i continue numele, Alessandro Farnese, fiu al lui Pier Luigi, care păşea abia pe paisprezece ani, şi lui Guido de Santa Fiora, de şaisprezece ani, fiu al Constanţei Farnese. În consistoriul următor, pălăriile purpurii fură distribuite în dreapta şi-n stînga: du Bellay, Schonberg, Ghinucci, Simonetta, Caracciolo, Fischer, Contarini... Pentru noi nici măcar un semn de amintire, nici o promisiune. Mă făcură s-o pricep, cu zîmbete îngheţate, verii mei de Bracciano şi de Mugnano şi abatele de Farfa, ca şi cum eu eram răspunzător. Le-am dat de înţeles să se liniştească, întrucît aveam să vorbesc eu cu Sfîntul Părinte la momentul potrivit, dar Ippolito, care a fost repede dezamăgit, a ridicat din umeri, spunînd că trebuia să ne resemnăm fiindcă totul avea să fie pentru hrăpăreţii Farnese. Şi aşa a şi fost. Curînd, Alessandro, cardinalul copil, era desemnat guvernator de Spoleto. Ca şi alţi păstori universali, Paul III visa, la şaizeci şi opt de ani, să sporească puterea materială a casei sale, socotind poate că împărţirea peninsulei între marile case catolice, legate prin

sînge cu capii Bisericii, avea să întărească unitatea italiană, ca singurul zid de care se vor sfărîma ambiţiile împăratului şi ale suveranilor străini. Dacă astfel gîndea, gîndea bine. Din păcate, pentru asta ar fi trebuit să înlăture însă indivizi atît de mîrşavi ca Pier Luigi, care, dimpotrivă, slăbeau prestigiul Sfîntului Scaun cu a lor lăcomie şi lucrau de-a-ndoaselea, trădînd aceste năzuinţe alese şi vînzîndu-se celor ce pîndeau de dincolo de Alpi.

Cardinalul dei Medici, jignit şi dezamăgit, s-a refugiat între himerele şi intrigile sale. Mergea la Veneţia să discute cu Filippo Strozzi şi la Fondi, să cînte la lăută împreună cu Giulia Gonzaga. I-am cerut să-mi trimită din Veneţia, discret, ştiri cu privire la perspectivele paterne ale lui Maerbale şi m-a înştiinţat că încă nu existau semne. Am răsuflat adînc. Bunica şi soţia mea se întorseseră la Bomarzo. Le-am însoţit pînă la Civită Castellana, unde m-am despărţit de ele cu reverenţe. Relaţiile mele cu Giulia Farnese erau acum pătrunse de curtenie şi de amabilitate prevenitoare. Mi se părea elegantă această purtare, care contrasta cu cea a altor principi, necioplţi şi bădărani cu nevestele. Credeam că în acest chip compensam absenţa mărturiilor mai tangibile ale consideraţiei mele, dar mă înşelam. În atare ocazii, Giulia mă privea cu o trufie şi o răceală pe care ştia să le nuanţeze subtil, în aşa fel că gesturile ei puteau fi interpretate drept reproşuri tăcute, dar puteau fi luate şi ca expresia unei rezerve aristocratice care nu îngăduia libertăţi în public. Eu îi evitam ochii, dar felul ei de a se purta îmi făcea sîngele să fiarbă, fiindcă în jocurile noastre, ea, o Farnese, apărea drept marea doamnă distantă, iar eu, Orsini, ca histrionul ce-nzecea măgulelile. Dar, oricît de mult îmi propuneam să procedez într-o manieră diferită, cînd ne confruntam, iarăşi mă înclinam în faţa ei. Atunci, ca să-mi ascund înfrîngerea, eu intensificam bufoneriile omagiale care-i deconcertau pe toţi şi nu puţini vor fi interpretat ceea ce-mi înteţea mînia ascunsă ca act de supunere a ducelui de Bomarzo înaintea autorităţii în creştere a Farnesilor. Numai bunica nu era surprinsă de acest joc, fiindcă de la început pătrunsese pînă la rădăcina neputinţei mele bolnăvicioase şi se mărginea să dea din cap cu un surîs trist în care apăreau indulgenţa-i neschimbată şi duioşia leală.

În parte pentru a-mi apăra personalitatea ştirbită de dispreţul ascuns ce venea de la Giulia şi în parte ca să dau curs înclinaţiei mele senzuale, mă cufundam în această vreme în conversaţii sentimentale şi alte recreaţii mai concrete cu verişoara mea Violante Orsini

şi cu cumnatul meu Fabio Farnese, dispuşi amîndoi la orice apropiere măgulitoare. Cum acestea nu depăşeau cercul domestic imediat, erau de socotit, după criteriile mele de atunci, perfect acceptabile. Verişoara mea îmi înlesnea autentificarea unei virilităţi depline, iar fratele meu prin alianţă îmi furniza o victorie asupra clanului la al cărui sîn cunoscusem, prin pasiva rezervă a Giuliei, înfrîngerea umilitoare care derivă din fixaţia traumatismului psihologic imposibil de depăşit. Violante, care provocase scandal la Bomarzo, după nunta mea, prin nebuniile pe care le făcuse cu ducele de Urbino şi cu un halebardier din garda mea, care era chiar mai frumos ca ducele, înveselea posomoreala palatului pe care eu îl moştenisem de la cardinalul Franciotto cu rîsetele şi extravaganţele ei. Am adus acolo un urs îmblînzit, pe care ducesa de Camerino i-l dăruise lui Ippolito dei Medici şi pe care acesta la rîndu-i i-l dăruise ei, înălţîndu-l împreună la treapta de patriarh virtual al spiţei noastre; am dat şi serbări în cinstea acestui strămoş comun, pe care îl încoronarăm cu trandafirii ancestrali, înaintea căruia dănţuia Fabio Farnese, în rolul lui Orfeu, cu o liră aurită în mînă, spre marea înveselire a unui grup de musafiri turbulenţi din care făcea parte —, căci de nu l-am fi invitat tot ar fi dat fuga — şi Pier Luigi.

Aceste aberaţii decorative mă distrăgeau de la amărăciunea mea. Căsătoria naufragiase şi îmi pierdusem şi speranţele de a descoperi scrisorile lui Dastyn în care îmi puneam cu îndărătnicie atîtea iluzii, ca şi cum din ele ar fi izvorît justificarea vieţii mele inutile. Din cînd în cînd, ieşeam din Roma, ca să încerc o nouă căutare deşartă sau să-mi îndeplinesc obligaţiile indispensabile pe care mi le impuneau poziţia mea.

Triumful lui Carol Quintul în Tunis, de unde fugise Barbarossa, îl înconjură cu o glorie de invidiat. Aceasta se văzu, de exemplu, în accentuarea tonului de adulaţie al lui Aretino. Armatele imperiale prinseră zile mari: Andrea Doria şi Alvaro de Bazan scînteiară ca nişte stele, iar faima tovarăşului său de arme, contele de Orgaz, ar fi fost nepieritoare de n-ar fi fost paradoxul că, cincizeci de ani mai tîrziu, cînd El Greco l-a pictat pe un strămoş al său, care nici măcar nu era conte, un tip obscur şi milostiv şi (s-ar părea) obiectul unui miracol la ceremonia înmormîntării sale, splendoarea acestei picturi, aşezată într-o capelă a îndepărtatului Toledo, a şters pentru totdeauna din memorie amintirea celuilalt, cu mult mai viteaz, conte de Orgaz. De unde se vede că un pictor poate să contribuie la un miracol şi poate să biruie în timp pe un mîndru războinic.

În consecință, cred acum că și mie mi-ar fi fost spre folos ca numele meu să se poată citi pe portretul lui Lorenzo Lotto, care poate fi admirat la Academia din Veneția.

Ippolito dei Medici, mereu dornic de faima care să-i permită să strălucească în fața Giuliei Gonzaga, dori să se folosească de conjunctură pentru a participa la o campanie demnă de Cavalerul Rătăcitor și a o răzbuna pe Doamna Amarantului. Plecă, deci, cu panașele în vînt, ca un erou al romantismului. După cîte s-au spus mai apoi, sănătatea îi era cam șubredă, căci în vară se îmbolnăvise de malarie, contractînd-o în mlaștinile vecine cu proprietatea frumoasei, și asta s-a complicat și cu riscurile morbului lui Fracastoro pe care-l datora, lesne de înțeles, Zafettei, prostituata. Dar această versiune puțin onorabilă s-a plăsmuit în cercul vrăjmașilor lui, curtenii ducelui de Florența,. Îl însoțiră în călătorie cîțiva din florentinii expatriați cei mai vestiți, ca Piero Strozzi, Bernardo Salviati și pînă și poetul Francisco Molza, mare prieten al Giuliei, care mi-a fost prieten și mie, și care, ostil grupului lui Alessandro, compusese un discurs împotriva lui Lorenzaccio, cînd acesta mutilase statuile arcului lui Constantin. La Itri, feuda lui, starea cardinalului se înrăutăți dintr-o dată și nu putu părăsi patul din mînăstirea franciscanilor unde-l transportară. Majordomul său, Gianandrea del Borgo di San Sepolcro, îi servi o supă care i-a grăbit sfîrșitul. Bernardino Salviati, prior al Romei, declară că principele, răsucindu-se printre lacrimi și spasme jura că-i dăduseră venin.

— M-a otrăvit Gianandrea, izbuti să îngaime Ippolito,

O chemară pe Giulia, care alergă în galop din castelul ei aflat în apropiere. În galerii, strigătele africanilor îndureraţi nu reușeau să le acopere pe cele ale majordomului care era supus la tortură. A fost adus chiar un scrib în încăpere, ca să noteze declarațiile lui. Gianandrea del Borgo di San Sepolcro s-a contrazis în mai multe rînduri, potrivit cu intensitatea mai mare sau mai redusă a chinurilor care-l aduceau în celula lui însîngerat și în convulsii. Asigură că era nevinovat și apoi recunoscu, cînd strînseră ceva mai mult corzile, că pusese în acea supă otravă pe care o aducea de la Florența. Patru zile mai tîrziu se stinse din scurta-i viață cardinalul, de care Giulia nu se despărțise cît i-a ținut agonia. Eu am ajuns cîteva ceasuri mai tîrziu, anunțat chiar de doamnă, care știa de dragostea sinceră pe care i-o purtam aproape din copilărie. Am văzut acolo un spectacol cutremurător. Ippolito dei Medici zăcea livid, învești mîntat în purpură. Lîngă el, Giulia Gonzaga se ruga în liniște, iar împrejur gesticulau cavalerii surghiuniți, care își vedeau năruindu-se

odată cu şeful lor cel tînăr, visele de reîntoarcere victorioasă în patrie. Şi chiar şi în aceste clipe, chiar atunci cînd urmau neîntrerupte rugăciunile pentru membrul Sacrului Colegiu, ce-şi încredinţase sufletul zbuciumat Domnului, nu încetau ţipetele majordomului, întins pe butucul supliciului.

Ne-am întors apoi la Roma. Poate că pe Giulia o mustra conştiinţa şi se îngrozea, în cele din urmă de mîndria sa. Băiatul cel frumos, aprins de înalte ambiţii, murise fără să obţină de la ea mai mult decît nişte cuvinte frivole. Cît despre mine, observam cu oroare cum creştea lista morţilor mei şi că se făcea gol în jurul meu. Evocam Florenţa, mă întorceam peste timp să trăiesc clipa sosirii mele la palatul lui Cosimo cel Bătrîn şi să descopăr, în *cortile*, pe Ippolito dei Medici, gata să plece la vînătoare. Fusese bun, generos cu mine. Poate mă înţelesese şi pătrunsese pînă la rădăcinile cele mai adînci ale suferinţei mele. Cu el, care se odihnea întru veşnicie acum, ţeapăn ca o figură de mormînt policromă, pierdeam un aliat sincer, cu, care aveam atîta nevoie de ei. Am plîns îndelung, în tăcere, în vreme ce-i duceam rămăşiţele la biserica al cărui ctitor era, San Lorenzo in Damaso. Se sfîrşea vara şi aerul tremura dulce, străveziu, pe coasta Mării Tireniene. În drum, am poposit la un han, iar servitorii lui Bernardino Salviati, l-au torturat din nou pe majordom. Cînd conteneau vaietele lui, se auzeau discuţiile dintre slujitori. Puneau moartea pe seama ducelui Alessandro, a cărui unealtă fusese Gianandrea şi afirmau că otrava i-o furnizase un anume căpitan Pignatta, un netrebnic. Cineva scăzu vocea (amintindu-şi poate, de prezenţa mea în apropiere şi de înrudirea cu pontiful) şi-l acuză de crimă pe Paul III, care-l pizmuia pe Ippolito şi-l socotea bogat peste măsură şi, probabil, dorea să frîngă legătura obligaţiilor ce derivau din ajutorul datorat pentru obţinerea tiarei şi chiar să-l facă să profite pe Pier Luigi de averea prelatului. Timbrul lui Piero Strozzi, răguşit, violent, spart ca un cîrîit, s-a auzit distinct în conversaţie. Lui nu-i era teamă să fie auzit.

— Aceşti Farnase, răcni, sînt rodul uneltirilor casei Borgia şi ale Orsinilor. Înainte de pontificatul lui Alessandro Borgia nu mişcau un deget. Nimeni nu ignoră că actualul papă a primit pălăria în aceeaşi zi cu Cesare Borgia, fiindcă sora lui, Giulia, era concubina lui Alessandro VI. Ea era căsătorită cu un Orsini, un chior încornorat, josnic, senior de Bassanello, fiu al unei verişoare a acelor Borgia. Astfel se închide cercul influenţelor care l-au împins pe Alessandro Farnese către tronul vatican. Pe Giulia Farnese o

numeau „mireasa lui Cristos". Trăia în marele palat al Orsinilor, pe Monte Giordano, cu soacra îngăduitoare ce dispreţuia interesele vlăstarului său în favoarea celor ale vărului ei, papa. Acolo s-a născut fiica lui Borgia, pe care i-au pus-o în seamă nefericitului Orsini.

— N-avem totuşi nici un indiciu, se băgă în vorbă cu precauţie priorul Salviati, cum că Sanctitatea Sa ar fi vinovat de acest asasinat.

— O fi Sanctitatea Sa Paul III sau o fi Alessandro dei Medici, a răspuns, muşcător, Piero Strozzi. Neîndoielnic este că ucigaşul va plăti pentru crimă.

Dincolo de perete, eu îl ascultam tremurînd. Ar fi trebuit să ies în mijlocul cîrtitorilor, să-i apăr cel puţin pe Orsini. Din copilăria mea, acest Orso Orsini batjocorit, pe care-l porecleau „Monoclul" şi care şi-a zăvorît ruşinea în Bassanello, aproape de Civită Castellana, dezlănţuise discuţii furioase în Bomarzo. Familia mea nu-i ierta delăsarea faţă de cei din casa Borgia, în special în epoca în care Orsinii suferiseră de pe urma persecuţiei acestui neam, fiindcă papa rîvnea să-i dea posesiunile noastre fiului său mai mare, ducele de Gandia, cel ce a fost răpus de fratele său Cesare. Acelea au fost vremuri foarte grele pentru noi şi, dacă nu i-am fi înfrînt pe soldaţii papei în apropiere de Soriano, unde Gandia a fost rănit şi Guidobaldo de Montefeltro, comandantul său, a căzut prizonier, cine ştie ce soartă ar fi avut neamul nostru. Tata şi bunicul, care au intervenit legendar în aceste lupte şi s-au purtat ca nişte lei la Soriano, nu pronunţau numele lui Orso fără să scuîpe într-o parte cu dispreţ. Ar fi trebuit, deci, să pun la punct lucrurile înaintea defăimătorilor şi să le arăt ce însemnau Orsinii adevăraţi, însă am preferat să tac pînă ce, peste puţin timp, s-au auzit din nou gemetele majordomului lui Ippolito şi larma celor ce asistau la torturi. Alături de mine, Fabio Farnese, care mă însoţise, tot atît de jignit sau chiar mai mult decît mine de cele auzite, îşi întindea trupu-i zvelt de felină şi tăcea, strîngîndu-mi mîna dreaptă.

La Roma, afacerea nu s-a limpezit. Majordomul declarase că a pisat otrava între două pietre pe care le aruncase într-un puţ, dar după aceea s-a dezis de mărturisirea făcută sub tortură, care nu era socotită valabilă. Gianandrea s-a-ntors la Florenţa unde a apărut, sinistru, la curtea ducelui, după care s-a refugiat în satul lui, şi acolo, la Borgo di San Sepolcro, cîteva luni mai tîrziu furia poporului a isprăvit cu el şi a făcut dreptate.

Giulia Gonzago a început de atunci să-şi caute din ce în ce mai mult alinare în credinţă. Cum o interesa peste măsură tot ce era

legat de subtilitatea teologică, a intrat în relaţii de prietenie intimă cu spaniolul Juan Valdés, cel frămîntat de resorturile conştiinţei individuale şi de mîntuirea prin credinţă şi nu prin faptă. Eteroxia lui i-a adus mînia altor pontifi, iar unul din ei, Pius V, după ce murise deja preafrumoasa, a pronunţat împotriva ei chiar o anatemă şi a declarat că, de n-ar fi murit, ar fi trimis-o să fie arsă de vie. A fost probabil una din acele fraze furioase ce se slobod în văzduh, ca nişte săgeţi, atunci cînd furia stăpîneşte omul, fiindcă nici familia Colonna — deşi pe-atunci Vittoria Colonna n-a stat prea liniştită —, nici familia Gonzaga nu ar fi tolerat-o. Pentru mine, sfîrşitul cardinalului Ippolito, la douăzeci şi şase de ani, a fost ceva atît de deprimant, atît de năucitor şi de necrezut, ca şi cum ar fi pierit un semizeu. Ippolito dei Medici nu mai respira de acum, iar pădurea zeului Pan amuţise. Nimfele şi faunii se piteau printre stîncile cizelate de Benvenuto Cellini, în vreme ce trădătorii vicleni năclăiţi în sînge, care nimiceau neamul lui Eros, defilau. L-am iubit din prima clipă, fiindcă din prima clipă m-a iubit cu toată cocoaşa mea şi sărmana-mi fragilitate. Şi l-am iubit deoarece cu brava-i francheţe, cu distanţa-i strălucitoare şi siguranţa-i cucerritoare, de bărbaţi şi femei, ce se vădea, superbă, în cele mai mici gesturi, în graţia cu care îşi mişca braţul, ori îşi aduna mantia sau lovea pintenii, în felul în care ridica lăuta, cum săruta o gură sau îşi întărea mîna pe floretă — cu toate că era un bastard, un dezmoştenit şi un preot sacrileg, din pricina sorţii arbitrare ce i-a impus-o o existenţă certată cu vocaţia lui pătimaşă de rege şi de amant —, Ippolito era alegoria a ceea ce eu n-aveam să fiu niciodată.

VIII

ORAZIO ORSINI

La 25 noiembrie 1535, împăratul debarcă la Neapole. Acolo îl aşteptam, printre mulţi seniori veniţi din diferitele principate ale peninsulei, soţia mea cu mine. Papa ne-a înştiinţat că dorea să asistăm la serbările ce se vor da pentru a-l cinsti pe învingătorul de la Tunis şi, neavînd încotro, a trebuit să-i respectăm voinţa. Neapole era cu acest prilej centrul de întrunire a numeroşi florentini, partizani şi duşmani ai lui Alessandro dei Medici, anume convocaţi de Carol Quintul, care, deranjat de către unii ori alţii în momente cînd îl preocupau probleme foarte grave, îşi propuse să pună capăt gîlcevilor lor. Paul III, din aceleaşi raţiuni care îl opuseseră cardinalului Ippolito, se opuneau acum ducelui Alessandro. Amîndoi întruchipau nepotismul pontifului anterior şi, ca atare, îl iritau, căci năzuia să-l stabilească pe cel al Farnesilor. Suprimat Ippolito, voia să năruie creditul lui Alessandro. Însă amîndoi încarnau şi două poziţii opuse. De n-ar fi fost Ippolito un Medici şi un nepot al lui Clemente VII, îndestulat de venituri care dovedeau acea legătură, Paul III s-ar fi înţeles perfect cu el, dat fiind că interesele unuia şi ale celuilalt coincideau şi se completau, sub anumite aspecte. Cardinalul deja nu mai exista, prin uneltirea cui va fi fost, iar papa, debarasat de un principe care-l incomoda personal, în timp ce-i convenea să-i împărtăşească ideile şi pe acelea ale grupului căruia-i servise de cîrmuitor, a sprijinit şi mai mult cu influenţa lui, în balanţa politică atît de fragilă, talgerul acestui grup. Împăratul îl ocrotea pe Alessandro, viitoru-i ginere, aliatul său, pe care îl instalase pe noul tron de Toscana şi care, înainte de a fi duce de Florenţa, fusese acolo locotenent imperial. Rezultă în mod logic, deci, că Paul III, deşi o făcea pe ascuns, împărtăşea speranţele exilaţilor antimedicei şi încerca, prin mijlocirea acestei acţiuni, să zăgăzuiască puterea lui Carol Quintul în Italia, unde-şi dorea să pună mîna pe un domeniu pentru fiul său Pier Luigi. La Neapole se juca încă o partidă complicată de şah şi

asta explică — chiar mai mult decît urgenţa palatină de a-l felicita pe Cezar pentru triumful său asupra musulmanului — extraordinara mulţime de oameni, care a dat fuga să-l întîmpine şi a rămas în oraş timp de patru luni, cît şi-a prelungit şederea acolo suveranul.

Giulia şi cu mine am plecat împreună de la Roma, însă, de vreme-ce nu era posibil să nu te supui papei Farnese, am împins cinismul pînă la a introduce în rădvanul ducesei de Bomarzo, pe fratele ei Fabio, pe Violante Orsini şi pe soţul acesteia, nobilul Marco Savelli, tot atît de recunoscut pentru importanţa poziţiei sale în Toscana cît pentru nefericirea ridicolă a căminului său. Silvio da Narni a venit cu noi, călare, în fruntea escortei. A fost un drum curios, de-a lungul căruia căldura ne obliga să ne oprim în etape scurte, pentru a ne răcori şi a ne odihni, şi în care discuţiile o coteau mereu pline de subînţelesuri, cînd se micşora lumina şi Saveli nu ne putea citi cu ochelarii alunecaţi către vîrful nasului dintr-un volum tot timpul zgîlţîit în mîna dreaptă sonetele lui Francesco Petrarca, pe care le comentam cu reflecţii erudite şi ironice, şi aluzii senzuale, aşa cum le stătea bine unor personaje de atare rang şi cultură. Giulia rămînea în afara discuţiei. Eu o spionam uneori, ascunzîndu-mă printre ceilalţi la adăpostul umbrei şi luam seama la frumuseţea ochilor ei violeţi, a căror apă nemişcată nu era tulburată de nici o emoţie. În scurtă vreme se înăsprise foarte ciudat; dobîndise o înfăţişare anevoie de definit, aproape minerală. Ne privea fără să ne vadă şi era ca şi cum am fi dus în trăsură, în mijlocul rîsetelor de curteni, o statuie de marmoră cu nuanţe misterioase. Prezenţa ei apăsa greu asupra noastră în aşa măsură că uneori ne opream brusc din discuţii, iar atunci cînd Violante ori Savelli îi puneau o întrebare, răspundea agale, după o scurtă pauză în cursul căreia clipea şi-şi încrucişa mîinile în poală ca şi cum şi-ar fi revenit dintr-un vis. Dar, peste puţin, cădea iarăşi în mutismul ei şi îşi relua distanţa, privindu-ne de-acolo (pe Violante, pe Fabio şi pe mine) ca şi cum n-ar fi înţeles raţiunea hohotelor noastre de comedianţi, nici de ce ne opream să bem vinurile ţinutului, nici ce însemnau unele enigme atît de evidente. Tăcerea punea iarăşi stăpînire pe rădvan şi era dificil s-o spargi. Atunci, furios, mă aplecam pe ferestruică şi porunceam să ne oprim. Ea continua să stea în trăsură nemişcată, cu Marco Savelli, dezinteresîndu-se de noi, iar ceilalţi uşuraţi, coboram sub pretextul că-l liniştim pe ursul ducesei de Camerino, pe care-l adăugasem alaiului nostru din capriciul Violantei şi care călătorea într-o cuşcă în spate, ameţit şi posomorît.

Mi se pare că văd iarăşi, ca şi cum ieri ar fi ancorat în portul Neapole, şi episodul nu s-ar fi petrecut acum patru secole şi mai bine, navele împăratului, cu stindardele fluturînd în briza mării de noiembrie. Văd, pe duneta galerei principale, ce plutea agale către ţărm, detaşîndu-se silueta Cezarului. Văd, împrejur, drapelele din damasc galben; acvilele-i bicefale pe scutul de pe piept; prapurele din tafta stacojie cu crucea de aur; gonfalonul cel alb, semănat cu chei şi potire şi cruci ale Sfîntului Andrei; şi flamurile cu deziva *Plus Ultra* încolăcite pe coloanele sale. Lumea se bătea să se apropie, iar unii, cu ochii mai ageri, deslueau inscripţiile latineşti ale *oriflame*[1]-lor, pe care le tălmăceau cei învăţaţi: *Ia armele şi scutul şi vino în ajutorul meu;* sau: *Domnul l-a trimis pe îngerul său să te păzească pe toate căile tale;* sau: *Legea va merge înaintea lui.* Şi acele figuri şi embleme, care fremătau în aerul rece, formau un fîlfîit multiculor măreţ în jurul celui biruitor, ca şi cum vasul ar fi fost o imensă colivie ce scăpăra şi în mijlocul căreia pîndea un şoim negru. Carol coborî de pe trom şi principii se înghesuiră să-i aducă închinare. Seniorii spanioli se amestecară cu cei italieni: ducele de Alba, marchizul del Vasto, care purta floreta imperială, Antonio de Leiva, ducele de Ferrara, cel de Urbino, cei patru ambasadori ai Veneţiei şi cei trei legaţi papali: Pier Luigi Farnese, cardinalul Piccolomini şi cardinalul Cesarini. În spate, se înălţau capetele a tot ce era senior de vază în regatul Neapole. Giulia Gonzaga, pe care cei din familia sa o trimiseseră pentru ca să-i reprezinte, triumfa cu farmecul său asupra frumuseţilor renumite, asupra Mariei de Aragón, asupra Isabellei Sanseverino. Amintirea recentului atac al piratului, pe care împăratul tocmai îl pusese pe fugă, şi amintirea şi mai recentă încă a morţii bizare a cardinalului Ippolito, adoratorul ei, o aureolau cu un prestigiu nemaivăzut. Cînd se plecă în faţa Cezarului, acesta o ridică şi mulţi se gîndiră romantic că, în realitate, campania Tunisului se întăptuise pentru a o răzbuna faţă de Khair-Eddin Barbarossa. Nu prea departe, Alessandro dei Medici stîrnea multe comentarii, cu totul diferite, despre văduva lui Vespasiano Colonna. Era îmbrăcat în doliu după vărul lui — avea să şi-l scoată cîteva zile după aceea —, iar surghiuniţii din Florenţa, aciuiaţi într-un colţ cîrteau împotriva neobrăzării lui. Îl flancau rubedeniile, Lorenzino şi Cosimo, viitorul mare duce. În discuţiile ce se desfăşurară după aceea între cei proscrişi şi Alessandro, care tîrîse la Neapole o şleahtă de hîrţogari jurişti şi copişti,

[1] Stindarde reprezentative (it. veche).

jalba se rezolvă, după cum se sconta, în favoarea fiului lui Clemente VII, care, fiind încununat de succes, înmînă verigheta de soție Margheritei de Austria, dar tragica prăvălire apropiată a lui Alessandro începu acolo, fiindcă acolo i s-a furat — a furat-o, cum se știe, Lorenzino — atît de fina cămașă de zale, de care nu se despărțea niciodată.

Carol Quintul mă recunoscu dintre atîția gentilomi ale căror chipuri se suprapuneau în memoria lui, de îndată ce-mi veni rîndul să îi aduc omagiul. Vreun avantaj trebuie să aibă, cel puțin în a fi recunoscut, cel care trece prin lume cu un gheb. Suveranul îmbătrînise cu repeziciune. Oboseala, ca un penel delicat, îi marcase ochii și gura cu linii ușoare, în care se putea citi, ca într-o scriere subtilă, profunzimea grijilor sale. Împinse bunăvoința-i pînă la a face aluzie, cu umbra unui surîs, la situația cînd i s-a desprins măciulia floretei, investindu-mă cavaler. Asta îmi aduse considerația specială a Farnesilor, poate chiar invidia lui Pier Luigi. Pentru prima dată mi se întîmpla miracolul ironic ca ghebul meu să stîrnească invidii. Acel episod mă învigoră atît de tare încît, folosindu-mă și de îndrăzneala ce o insuflă vinul, am căutat să mă impun soției mele și am început un soi de mîngîieri nocturne care poate s-ar fi concretizat în rodul rîvnit, dacă Giulia nu ar fi arătat că asupra ei nu avea nici un efect — și în asta se deosebea de ceilalți Farnese — măgulirea oficială.

— Să mă lase în pace Excelența Voastră, mi-a spus, fiindcă vă așteaptă Violante și fratele meu Fabio.

Cu asta mi-a dovedit că nu ignora nimic din aventurile mele extraconjugale, bineînțeles evidente, și că, poate — ceea ce îmi produse în mijlocul buimăcelii mele, o rară bucurie —, era geloasă pe mine. Am lăsat-o, deci, în pace, rîzînd și protestînd, pentru a-i da impresia că luam în glumă purtarea sa, ca și cum nu aceasta era cea care se cuvenea, iar în timpul ședерii noastre la Neapole, care mă cuprinse într-un vacarm de plăceri, m-am aflat lîngă ea doar cînd o cerea eticheta.

Am plecat apoi la Roma cu tot alaiul. Am petrecut noaptea la Fondi, oaspeți ai Giuliei Gonzaga, și cu această ocazie am observat tulburarea care încă o mai stăpînea după moartea cardinalului dei Medici.

— Cardinalul avea pentru dumneavoastră, mi-a mărturisit ea în timp ce ne ridicam de la masă, o mare dragoste. Și eu îl iubeam și-l admiram. Dar voința lui Dumnezeu s-a arătat în chip miste-

rios. Trebuie să ne rugăm pentru odihna sa. Sînt zile cînd mi se pare că este aici, că umblă prin aceste camere şi că îi simt respiraţia pe cartea mea.

Cu o privire bănuitoare a dat roată încăperii, ca şi cum forma purpurie şi chipul livid ar fi putut să apară printre tapiserii.

— Iubirea, i-am răspuns, e un mod de a supravieţui. Giulia mă observa cu multă curiozitate.

— Am auzit spunîndu-se că Excelenţa Voastră nu va muri niciodată.

Am înţeles atunci că povestea căutării scrisorilor alchimistului Dastyn şi a speranţei pe care o puneam în ele, ajunsese la auzul castelanei din Fondi. Am dat din cap, de parcă nu acordam mare importanţă prezicerii lui Benedetto:

— Aş prefera, am răspuns galant, ca asemenea cardinalului Ippolito, să nu mor în inima Giuliei Gonzaga.

Dar nu eram prea sigur: nici el n-avea să trăiască mult în inima şi în mintea ei (după ce avea să-i treacă nefericirea, care rămăsese doar o vagă remuşcare atunci cînd îl întîlnise pe Juan Valdes, cel care avea să-i-o răcească definitiv), nici nu mă interesa atît de mult cît nemurirea (nemurirea adevărată, fără alegorii şi fără capcane retorice) pe care mi-o preziseseră la naştere.

Douăzeci şi doi de membri din Sacrul Colegiu îl aşteptau pe Carol Quintul la poarta Sfîntului Sebastian, cînd am intrat la Roma. Cel dintîi trecu marchizul del Vasto cu peste trei mii de infanterişti; apoi ducele de Alba, pe un cal împlătoşat, ca un bronz ecvestru pe care-l duceau trupele ca să-l aşeze în oraş; apoi contele de Benavente şi familia papală, îmbrăcată în veşminte de culoarea cîrmîzului. Am fost unul din seniorii romani ce au dus baldachinul sub care înainta împăratul. Cum şchiopătam, şi asta mă făcea să nu duc drept prăjina, trăgînd baldachinul spre partea mea, monarhul m-a privit pieziş pînă cînd altcineva m-a înlocuit. Era Maerbale. Am vrut să mă împotrivesc, dar împăratul a ridicat sprîncenele şi a dat un ordin scurt. Fabio Farnese m-a luat de braţ şi m-a îndepărtat.

Eu nu ştiam că fratele meu se afla în oraşul sfînt. Aci am cunoscut-o pe Cecilia Colonna, care nu era frumoasă ceea ce-mi plăcu, dar care suplinea aceasta prin farmecul tinereţii şi printr-o veselie permanentă. Nu-i nevoie să dau amănunte pentru a spune că purta în pîntece un viitor moştenitor. Giulia o sărută şi, în clipa în care buzele soţiei mele le atinseră şi pe cele ale lui Maerbale, am observat

că zîmbea şi că acest surîs o lumina ca şi cum, în sfîrşit, s-ar fi aprins, în sufletul său, licărul fericirii.

Dezinvoltura lui Maerbale, cînd m-a înlocuit în cortegiul imperial, m-a umplut de ură şi poate că ar fi cauzat între noi o ruptură definitivă, dacă nu intervenea împrejurarea mult mai gravă a paternităţii apropiate, care m-a făcut să fiu mai prudent. Cecilia Colonna, cea cu nasul arcuit şi puţin cam lung, cea cu sprîncenele negre bogate, clar desenate, cea cu gura nevinovată, cu ochii protuberanţi, mereu surprinşi, îl modela grijulie lună de lună pe cel care, de îndată ce se va fi ivit la lumină, avea să fie socotit presupusul meu succesor la Bomarzo. Şi asta era mai important decît orice alt fapt, mai mult decît protocoalele şi decît vanitatea. Mi-am muşcat buzele şi am strîns pumnii. Trebuia să-l înfrunt. Trebuia să studiez cum să-l înfrunt. Maerbale n-avea să mă despoaie de ce-i al meu, ca atunci cînd eram mici şi mă hărţuia cu Giorlamo. Acest gînd m-a obsedat, excluzînd orice alt calcul, în zilele în care Cezarul a fost oaspetele papei. Îl întorceam pe toate părţile, în vreme ce obligaţiile care decurgeau din ceremonial mă obligau să merg la palatul unde era găzduit împăratul şi care-l adăpostise pe Carol VIII al Franţei pe vremea lui Alessandro Borgia. Se ştia că suveranul se folosise de întrevederile sale cu Paul III ca să se plîngă furios de comportarea regelui Francisc şi că jurase că avea să se războiască din nou cu el: cu puţin înainte murise Sforza, duce de Milano, şi această dispariţie răscolise vechi ambiţii. Perspectivele mele fiind atît de spinoase, agitaţia lui cedă, în ochii mei, în faţa neliniştii ce mă zbuciuma. Meditam asupra problemei mele, iar problema mea trecea înaintea tuturor celorlalte. L-am văzut adesea pe împărat, în cursul serviciilor religioase din săptămîna mare. Am fost lîngă el în dimineaţa joiei în care a spălat picioarele a doisprezece sărmani, cu o umilinţă magnifică; l-am urmat sîmbătă, cînd a vizitat şapte biserici; iar în Duminica Învierii, am făcut, de asemenea, parte din suita sa şi am apreciat eleganţa cu care asista la ritualul oficiat de bătrînul pontif. Dovada faptului că, din cauza conflictului meu intim, mergeam atît de tulburat şi de jignit, este că, la ieşirea din catedrală, nu am intrat în grupul de seniori îndureraţi, care mîrîiau în *atrium* pentru că la ceremonie Pier Luigi Farnese ţinuse globul lumii, iar Ascanio Colonna diadema, înfăţişîndu-le lui Carol Quintul, care fusese gătit la fel ca împăraţii romani, după cum o cerea slujba. În oricare altă situaţie aş fi înălţat glasul pînă la cer, precum ceilalţi principi jigniţi, dar cu ce merit, tocmai un Colonna? Cu ce drept? Era suficient să fii conetabilul

regatului de Neapole? Însă acum nu-mi mai păsa, mergeam distant, solitar, cu ghimpele cel otrăvitor înfipt în piept, şi-i întindeam mîna dreaptă soţiei pentru a o îndepărta de acolo.

Ne-am continuat călătoria spre Florenţa, urmîndu-l pe flamandul în ale cărui stăpîniri nu apunea soarele. Cecilia şi Maerbale mergeau cu noi şi totul se desfăşura ca şi cum în rădvanul bunicii noastre exista cea mai intimă înţelegere familială. Giulia, pînă atunci tăcută, nu mai contenea de a pălăvrăgi cu soţia fratelui meu. Vorbeau despre fleacuri şi, deodată, ca şi cum şi-ar fi amintit că erau culte şi că trebuiau să ridice conversaţia la alt nivel, numele lui Ariosto, al Vittoriei Colonna, ale lui Castiglione, Bembo, Plinius, Cicero, Seneca şi Lactanţiu, au apărut insolite, în hurducăturile trăsurii ce-l legăna pe pruncul ce-avea să vină, fiindcă ambele se nutreau cu cărţi, după asemănarea tuturor marilor doamne ale epocii lor. Dacă Giulia trebuia să i se adreseze lui Maerbale în mijlocul discuţiei, tonul i se calma. Violante Orsini, soţul său şi Fabio ocupau altă trăsură, cu Pier Luigi Farnese. Nu mă mai intresa să fie alături de mine. Dimpotrivă, mă deranjau. În schimb, la Roma i-am poruncit lui Silvio şi lui Giambattista Martelli să ne însoţească. Aveam nevoie de ei pentru a duce la capăt vagul plan care începea să mi se înfiripe în cap. Era un plan atît de fantastic, atît de îngrozitor, că l-am acceptat şi l-am respins de mai multe ori succesiv, în timp ce călătoream zgîlţîiţi spre nunta ducelui Alessandro cu Margherita de Austria.

*
* *

Împăratul a rămas la Florenţa numai o săptămînă. A plecat înainte de nuntă, cu toate rugăminţile lui Alessandro. A spus că deja asistase la înmînarea verighetelor la Neapole şi că era grăbit să ajungă pe pămîntul francez, să se războiască cu Francisc I. Cum regele Franţei era tatăl politic al prinţesei Caterina, mîndria familiei Medici, Alessandro se făcea că n-aude acele aluzii, umblînd ca pe jăratec. Adevărul e că ceea ce îl mîniase pe Carol a fost răceala cu care îl primiseră florentinii. Ducele făcuse tot ce depinsese de el ca să creeze o atmosferă cordială, însă fără să izbutească. În zadar a poruncit să se scoată din ţîţîni porţile San Pier Gattolini — actuala Poartă Romană — şi să fie smulse întăriturile lor, vrînd să însemneze asta că acolo unde se găsea Carol Quintul nu mai era nevoie de altă apărare. În zadar a trimis clerul să-l întîmpine, cu cruci înalte, a căror vedere se presupunea că-i prea plăcută su-

fletului pios al socrului său; i-a trimis pe nobili şi magistraţi şi vreo patruzeci de băieţi îmbrăcaţi în satin carmin şi pantaloni strîmţi albi, băieţi pe care, avînd picioarele foarte bine desenate, îţi făcea mai mare plăcerea să-i vezi, în timp ce înălţau baldachinul enorm sub care mergea Cezarul, între duce de o parte şi istoricul Guicciardini de cealaltă parte, acesta fiind năucit de onor. În zadar a poruncit să se pună deasupra palatului, în care şi eu trăisem şi în care era găzduit monahul, o pancartă pe care era scris: *Ave Magne Hospes Auguste*[1]. Poporul îl ura pe Carol Quintul şi pe bună dreptate. Ce putea nădăjdui de la el? Înghesuită în spatele rîndurilor militare strînse, care-i preveneau gesturile necugetate, tăcută, periculoasă, mulţimea îşi arăta prin cicatricele chipului, prin braţele lipsă, prin cîrje, urmele furiei acestui principe şi a acestor soldaţi pe care trebuia acum să-i întîmpine. Plecă, deci, fiul Celui Frumos şi al Celei Nebune, dar noi am rămas la Florenţa. După ce o însoţisem pe Maiestatea Sa, trebuia acum să asistăm la căsătoria lui Alessandro dei Medici. Nici unul nici celălalt fapt nu ne făcea plăcere, în special mie, care de copil îl detestam pe acel duce bădăran, cu mutră de sclav, vlăstar al unei servitoare a Orsinilor, însă, din cauza numelui pe care-l purtam, eram obligaţi să ne supunem pontifului, iar Sanctitatea Sa poruncise să luăm parte la căsătorie.

Am tras la palatul Medicilor Popolani, situat în Via Larga, lîngă cel al lui Cosimo Bătrînul în care îşi avea reşedinţa familia ducală. La primul etaj locuiau văduva lui Giovanni delle Bande Nere şi fiul său Cosimino; la cel de-al doilea, Maria Soderini cu Lorenzaccio şi ceilalţi descendenţi ai săi. Noi ne-am instalat cu toţii la etajul acestora din urmă, cam strîmtoraţi, desigur, pentru că Florenţa gemea de lume din cauza nunţii. Mai erau aproape cincisprezece zile pînă la ceremonie, pe care le-am folosit pentru a-mi chibzui proiectul.

Era o ideea scelerată, amorală, respingătoare, dar, dacă priveşti bine, mai puţin de nesuportat atunci decît ar fi acum. Mult pomenita formulă machiavelică cu privire la justificarea mijloacelor prin scop cîrmuia pe atunci relaţiile dintre oameni. Crima, trădarea erau dezvinovăţite, ba chiar erau aplaudate, dacă aveau drept scop un mobil al cărui beneficiu depăşea prin avantaje eroarea ce se uită şi scîrba trecătoare. Eram un om al vremurilor mele şi împrejurările mă făcuseră mai rău decît omul de mijloc. Neajunsul

[1] Salut, Slăvite Oaspete Împărătesc (lat.).

meu — neajunsurile mele — sfîrşiseră prin a-mi provoca un soi de orbire. Pentru mine, fără priponul religiei, fără prejudecăţile burghezului, înainte de orice precumpăneau: apărarea personalităţii mele salbe, temătoare, tăvălită într-o atmosferă de violenţă permanentă şi cultul neamului, devoţiunea pentru această glorie orsiniană, axată şi materializată în castelul Bomarzo, pentru a cărei menţinere trebuia să-mi consacru sufletul şi energiile. Posibilitatea ca Maerbale — aşa cum mă înlocuise impulsiv la Roma, apucînd de baldachinul împăratului — să mă substituie şi la Bomarzo, prin mijlocirea unui fiu şi a fiilor acestui fiu, făcea ca sîngele să îmi pîrjolească vinele. Eu aveam deja certitudinea dureroasă a incapacităţii mele de a zămisli un fiu în pîntecele Giuliei. O forţă secretă şi ironică mi-o interzicea. Trebuia, prin urmare, să găsesc un mod diferit de a sili soarta, de a-mi impune vrerea mea. Puteam, firește, cu ajutorul lui Silvio şi al lui Giambattista s-o ucid pe Cecilia Colonna, dar asta ar fi însemnat doar o amînare a dilemei. Maerbale avea să se însoare iarăşi şi nu era uşor ca eu să-i înlătur toate soţiile. Nu mă vedeam în rol de Barbă Albastră pentru soţiile altuia. Raţionamentul m-a condus la concluzia că se cerea ca Giulia să aibă la rîndu-i un fiu, de nu al meu, al altuia, un fiu a cărui paternitate mi s-ar atribui fără discuţie. Cine avea să colaboreze la plan trebuia să fie cineva pe a cărui discreţie eu să contez pe deplin. Cineva care să depindă de mine? Giambattista? Silvio? Să le-o dau pe Giulia pentru o singură noapte? Nu era ca şi cum m-aş da pe mine, legat de mîini şi de picioare, viitorului ei bun plac? Şi mă resemnam oare ca presupusul meu fiu să fie un vlăstar al grăjdarilor din Narni sau un nepot al Porziei Martelli, tîrfa? Ce cîştigam eu cu asta, în afară că îndepărtam de la succesiune linia lui Maerbale? Nu era mai convenabil, dimpotrivă, ca această ramură să urmeze, dat fiind că era vorba de oameni din casta noastră? Moştenitorul nu trebuia să fie un Orsini? Nu era asta ceea ce trebuia la Bomarzo? Ei bine, un Orsini, aşadar, să-i fie tată! Cînd am ajuns la concluzia evidentă, am văzut limpede şi, aşezînd-o între ele, ca într-un joc în care piesele se rînduiesc, cu iuţeală, pe cea care va servi drept ax ansamblului planului, mi-am dat seama că era singurul deznodămînt posibil. Tatăl fiului meu avea să fie un Orsini, un Orsini ca şi mine. Şi avea să fie Maerbale. Grotesc, nu? Grotesc şi atroce.

Vai, cînd am ajuns la capătul labirintului prin care rătăceam poticnindu-mă, îmi amintesc că am slobozit un ţipăt şi am dat îna-

poi cu groază, căci am descoperit, aşteptîndu-mă acolo, figura fatală a fratelui meu mai mic! Eram aproape singur, în faţa Arnului, privindu-i valurile fără să le văd şi palatele ce se profilau suav pe ţărmul opus. Unii trecători se-ntoarseră să-l observe pe cocoşatul care făcea parte din suita lui Carol Quintul şi care arăta o atît de nesănătoasă comportare, dar eu i-am lăsat să mă privească nepăsător. Găsisem cheia şi acum, o ţineam în mîinile mele, mă frigea ca un fier înroşit. Maerbale... Maerbale... Mereu Maerbale... Ieşindu-mi în drum cu neclintita-i eleganţă a staturii... Aşteptîndu-mă la tot pasul. La început, am alungat gîndul cu ciudă. Apoi, puţin cîte puţin, cu viclenie, a pus stăpînire pe mine. Ar fi fost foarte uşor ca Maerbale, ignorînd motivele ascunse şi complexe, să pice în cursa plăcută. Oare nu-i cunoşteam emoţia care de ani de zile îl împingea spre Giulia? Putea să nu-i treacă prin cap cuiva că tînăra-i soţie, lipsită de graţie şi urîţită de graviditate, putea să-l îndepărteze de orice tentaţie... dacă se ţinea seama de senzualitatea lui lubrică? Şi, în ce o priveşte pe Giulia, nu intuiam, eu de mult timp, atracţia pe care o simţea pentru Maerbale? Ea, care poate ar fi rezistat în faţa oricăruia altul, cum să nu-i cedeze lui? Trăiam împreună, în palatul verilor ducelui de Florenţa. Condiţiile, mediul senzual aveau să le favorizeze întîlnirea. Dar vai, să i-o pun în braţe lui Maerbale, ca pe o prostituată? Era drept? Îngăduia scopul urmărit un mijloc atît de teribil? Am luptat împotriva acestei idei şi, în fiecare dimineaţă, în fiecare după-amiază, în intimitatea convieţuirii vederea pîntecului umflat, pe care Cecilia, fericită, nu-l mai putea ascunde sub fustă, mă convingea că nu mai există altă soluţie decît aceea. Alternativa se punea aşa: sau Bomarzo sau Giulia şi pentru mine Bomarzo se bucura de o prioritate absolută. Mă zbuciumam în îndoială, ca într-o cuşcă. Pier Francesco Orsini se frămînta în cuşca sa, ca un pui de urs, ca leul disperat al ducesei de Camerino. Pînă ce, într-o noapte, am descoperit raţionamentul de care aveam nevoie ca să mă liniştesc. Ca totdeauna, vechea-mi boală mintală avea nevoie de colacul salvator al unui sofism, care să mă justifice. Într-un veac în care seniorii ucideau, furau şi violau de dragul artei, fără să dea explicaţii, în care incestul colcăia prin palate chiar între părinţi şi copii şi se urca tîrîndu-se chiar pînă la treptele pontificale, eu continuam să caut de fiecare dată o justificare. Era una din trăsăturile tipice ale caracterului meu — o formă, posibil, de laşitate —, cel care-mi cerea mereu elaborarea unei scuze dialectice. Mi-am zis că, la urma urmei, ceea ce imaginaţia mea pregătea era de fapt un tîrg: eu suprimam riscul ce se năştea

dintr-un vlăstar al lui Maerbale crescut în pădurea din Bomarzo, iar Giulia se desfăta cu plăcerea pe care nu i-o putea da impotența-mi parțială și pe care avea să o obțină în brațele unui bărbat caremi era egal, în chip desăvîrșit, prin sînge, dar fără sluțeniile mele, un bărbat pe care poate-l iubea. Umilința, ciuda, furia ascunsă ce mi le stîrneau faptul de a i-o ceda — și tocmai lui Maerbale! — erau prețul secret și greu pe care îl plăteam în schimbul depășirii și al ruinării pe ascuns a perspectivelor fiului fratelui meu la succesiune. Alt fiu al lui Maerbale avea să-mi urmeze, dacă cineva trebuia să-mi urmeze — și este ciudat că lucrurile se rînduiau în chip fatal pentru ca, oricum, succesorul meu să fie tot un fiu al său —, însă acel fiu va fi în fața lumii și chiar în fața lui Maerbale și a Giuliei, reduși la tăcere de împrejurări, un fiu al meu, un Orsini al meu. Eu aveam să le potrivesc pe toate la momentul oportun, să procedez în așa fel încît pînă și Giulia însăși, amețită, drogată de mine, să se înșele asupra paternității ori cel puțin să fie în condiția de a juca, într-un mod credibil, pantomima paternității mele, evitînd prin aceasta ca eu să nu am încotro și să procedez așa cum se cade unui nobil ultragiat și ca scandalul de neînlăturat, impus de mîndria-mi de soț, să dea pe față public înșelătoria și să adauge noi poveri ridicolului și nefericirii mele.

Astfel bîjbîiam, pe căi ocolite, aducînd argumente ce-mi apărau uneltirile întortocheate, ca și cum ar fi fost nevoie să mă conving, cînd eu eram deja convins. Poate oare cititorul să și-l închipuie, pe ducele cocoșat de Bomarzo umblînd prin mîndra Florență, ale cărei case erau împodobite cu țesături heraldice ca s-o cinstească pe mireasa principelui său și ale cărei prăvălii prezentau, ca niște trofee fluturînde, cele mai alese pînzeturi, lînării și mătăsuri, piclăria și blănurile sale, trecînd pe străzile Sant'Agostini și Mazetta, pînă la piața San Felice, trecînd Arnul pe podul Santa Trinità, ieșind din Canto dei Tornaquinci, în piața Domului; salutîndu-și cunoscuții; oprindu-se să se întrețină o clipă cu Giorgio Vasari, pe care-l știa de copil, de la școala maestrului Piero Valeriano; zîmbind, cumpărînd un giuvaer, pipăind o armură, plecîndu-se în fața vicereginei Neapolelui, oaspete al petrecerilor, și prezentînd-o pe soția sa, ilustra Giulia Farnese; răspunzînd apoi cu un gest scurt reverenței vînzătorului de untdelemn, vînzătorului de brînză și sare, ori prefăcîndu-se că ascultă anunțul morții lui Agrippa, marele necromant, sau vestea că Buonarotti se va întoarce să lucreze la frescele Capelei Sixtine, și tot timpul, rumegîndu-și planul acela întortocheat, acea de neînchipuit, grețoasă jertfire a băr-

băţiei şi semeţiei lui pe altarul unui pămînt de culoarea fierului, al unor stînci fantastice, al unui castel slut, pentru a duce mai departe, o legendă, un mit familial, născut printre urşii rupeştri, în zorii veacurilor şi hrănit de cronicari poetici, ca şi cum el purta pe sub acel *lucco*, un mic monstru devorator? Poate s-o priceapă, poate cineva s-o priceapă? Eu deja n-o mai pricep şi, cu toate acestea, astfel s-a desfăşurat, cu întortocheli ciudate de logică, acel proces mintal de necrezut.

Giulia avea să-mi dea un fiu. Nu-mi dădea mie un fiu, îl dădea neamului din Bomarzo. Apoi Maerbale trebuia să moară. Era inevitabil. Şi, de data asta, lovitura mea nu trebuia să dea greş. Milostivească-se Dumnezeu de sufletul lui şi de-al meu!

* * *

Primul lucru, cel mai urgent, era să-l fac pe Silvio da Narni să intre în planul meu şi să-l sprijine. I l-am dezvăluit cu încetul, ca şi cum ar fi fost o născocire absurdă a momentului, o glumă originală (glumă de suficient prost gust), o ciudăţenie a uneltirilor pe teme aiuristice pe care le urzeam pe măsură ce vorbeam. Îl cunoşteam bine pe acest paj. Ştiam ocolişurile sufletului său şi mai ştiam că din ambiţie era în stare de orice. Mi-o demonstrase cînd mi-a favorizat dubioasele mele înclinări deşănţate de adolescent, cînd a murit tata şi cînd am obţinut mîna Giuliei. Exista între noi o complicitate de abjecţie şi de mister. Ranchiuna sa, născută din condiţia-i mizerabilă, era asemenea celei pe care o simţeam eu din pricina fizicului meu. Amîndoi aveam raţiuni să urîm, amîndoi le întreţineam şi ne perpeleam la flacăra rugului acestora. Şi, dacă ne uităm bine, nici din aceste raţiuni nu era suficientă pentru a ne autoriza şi a ne apăra atitudinile noastre în faţa vieţii, fiindcă amîndoi posedam prerogativele forţelor malefice care erau suficiente pentru a compensa cu vîrf şi îndesat defectele noastre.

În ciuda distanţei ce ne separa, împărtăşisem cu el momentele cele mai critice ale existenţei mele, în ultimii ani, şi aceasta accentua cîrdăşia noastră. Eu îi dădusem o nevastă frumoasă, împotriva vrerii lui Giambattista, frate cu ea. Posedarea femeii dorite păruse că-l liniştise pentru o vreme, ca şi cum Porzia i-ar fi îndestulat nesăţietatea şi ar fi substituit-o printr-un ideal de tihnă retrasă, concentrată în studiul straniului, însă acum adevăratul său caracter îşi arăta din nou ghearele. Porzia, de cînd îşi schimbase grijile-i de prostituată pe cuviinţa casnică, părea să se fi transformat, de

asemenea, pînă cînd, ca şi soţul ei — şi poate, desigur, ca rod al aluziilor răutăcioase ale lui Giambattista, geamănul ei, şi a schimbărilor lui Silvio care, după ce o obţinuse, o împingea pe un plan obscur, aproape umilitor —, se cufunda într-o stare de nemulţumire ce era preludiul searbăd al dezamăgirii. Nostalgia trecutului, a plăcerilor ei senzuale, a contactului cu bărbaţi pătimaşi de tot soiul, incluzînd mai ales pe tinerii seniori de frunte, începu s-o macine. Silvio n-o băga în seamă, o neglija, cufundat printre cărţile lui, printre alambicuri, printre desenele magice. Iar el nu era un Adonis, ci mai degrabă contrariul, în vreme ce frumuseţea Porziei înflorea tot mai mult. Era inevitabil ca fata să alunece de pe drumul drept, chiar de-ar fi fost doar pentru a se revanşa. Şi căzu. Silvio o descoperi în braţele acelui chipeş halebardier, care împărţise cu ducele de Urbino graţiile Violantei Orsini, la nunta mea. A fost începutul unui şir de scene intime brutale, zguduite de strigăte şi acuzaţii, al căror ecou răsuna în dependinţele servitorimii şi pe care argaţii şi scutierii din Bomarzo le comentau cu sarcasm neruşinat. Pe halebardier îl urmă un mirmidon ce se bănuia a fi nepotul tatei, iar acestuia îi urmă abatele de Farfa, pe care-l succedă vărul meu Sigismondo, dornic de a dovedi oficial că dulcegăriile lui Pier Luigi Farnese nu-i slăbiseră vigoarea bărbătească. În fine, fata fugi din Bomarzo. Bunica află că un alt văr al meu, ducele de Mugnano, o ţinea la el, în castelu-i învecinat, unde o cadorisea şi o răsfăţa ca pe o prinţesă. A trebuit s-o cer, dat fiind că era vorba de vasalii mei şi bunica înfăţişa cazul ca pe o jignire adusă familiei, însă la urma urmei nu-mi convenea să rup legăturile cu o rudă atît de însemnată. Curios este că de îndată ce Porzia îl lăsă, Silvio se purtă ca şi cum ar fi dorit să scape de ea. Nu putea să nu ştie, chiar cînd solitudinea hîrţoagelor îl ţinea departe de zbuciumul zilnic, că Giambattista contribuise fundamental, cu sfaturile şi cu stimulentele sale la dezertarea surorii sale, şi cu toate acestea, imediat după ce aceasta plecă din Bomarzo şi cînd logic ar fi fost să crezi că între Silvio şi Giambattista avea să izbucnească un conflict sîngeros, iarăşi se strînseseră între ei legăturile unei intimităţi pe care o slăbise căsătoria. În fond, erau foarte asemănători şi aveau nevoie unul de altul. Jinduiala, rîvna deznădăjduită de a propăşi cu orice preţ, ce amorţise în pieptul lui Silvio în răstimpul de calm şi de uitare, se deşteptă, înfometată. Trecuse printr-o experienţă în care n-avea să mai alunece. Şi aşa cum eu calculasem avantajele evidente ce mă obligau să păstrez alianţa mea cu Mugnano şi să n-o sacrific unui orgoliu pasager, Silvio şi le cîntarea pe cele ce rezultau din

prietenia lui cu Giambattista, împins de aspiraţii asemănătoare cu ale lui. Răzbunarea — dacă avea să fie vreo răzbunare — rămînea pentru mai tîrziu. Răzbunarea era un lux de care nu se putea încă bucura. Însă, lipsit de soţia lui, asupra căreia îşi revărsase resentimentul fundamental de bărbat ce se considera superior împrejurărilor originii şi vieţii sale, Silvio căută refugiu în vechea-i tovărăşie: ambiţia. Din ambiţie avea să-mi susţină planurile. Şi nu numai din ambiţie, cu toate că faptul de a fi complice la un secret atît de grav îi acorda, pe lîngă mine, privilegii la care nu visase vreodată, ci şi fiindcă această colaborare cu un senior şi stăpîn, care-l aşeza pe acesta într-o poziţie mai tristă decît a sa, avea să opereze ca un sedativ asupra amărăciunii şi furiei servitorului, care se va fi simţit răscumpărat în nefericirea-i, dat fiind că ducele de Bomarzo, de a cărui milă depindea şi care beneficia de o situaţie atît de însemnată la curtea papală şi în trufaşa aristocraţie romană, se arăta a fi mult mai mîrşav decît el, cu mult mai mîrşav.

Ne-am înţeles, deci, şi ne-am pus pe treabă. Silvio da Narni trebuia să-i cîştige încrederea lui Maerbale şi să-l determine să-mi îndeplinească scopurile. Trebuia s-o facă într-o manieră foarte subtilă, cu precauţii şi cu viclenie. În această privinţă, calităţile îi prisoseau. N-a vrut să schimbe absolut nimic din planul meu. A văzut, într-o fulgerare, avantajele pe care i le putea aduce şi înlătură orice alt gînd. Cîteva zile după aceea m-a înştiinţat, prin frînturi de cuvinte — întrucît tema era spinoasă şi atît de dificil de discutat, pentru că erau implicate în ea aspecte josnice şi tulburi ale personalităţii mele, şi el şi-a dat imediat seama că era nevoie să le atingă doar prin mijlocirea unor simple aluzii — despre progresele relaţiilor lui cu Maerbale, a cărui încredere o cîştigase pe temeiul previzibil al unor critici acide la felul meu de a proceda în cîrmuirea oamenilor şi a intereselor familiei. De la această etapă pînă la punctul culminant al planului, evenimentele s-au desfăşurat în mare grabă. M-a surprins că Maerbale nu a dat de firul intrigii, însă probabil tocmai ceea ce era de neconceput în această chestiune aparent încurcată i-a amăgit şiretenia-i curteană.

Între timp, străină de frămîntările mele, Florenţa o întîmpina pe Margherita de Austria, care avea şaisprezece ani şi era frumoasă, blondă, cu buze foarte roşii, groase, concupiscente şi cu ochii neaşteptat de trişti sub posomoreala genelor. Ne-am dus la San Donato în Polverosa cu nobilimea s-o întîmpinăm. A intrat călare, într-un miez de noapte călduţă de primăvară, cu perlele şiroind peste baldachinul purtat de băieţii familiilor de frunte, îmbrăcaţi în sati-

nuri stacojii, şi a fost însoţită pînă la mănăstirea San Marco şi pînă la palatul lui Ottaviano dei Medici, unde avea să fie găzduită. Maerbale era îmbrăcat în alb, la fel ca mine; pe piept avea, de-a curmezişul, un lanţ de aur, întocmi ca şi mine; purta o beretă cu o pană neagră într-o parte, tot la fel ca mine; călăream alături, în urma cardinalului Cibo. Hazardul şugubăţ voise, ca fără să ne consultăm, să ne gătim identic, ori poate că fratele meu pusese să fiu spionat şi-mi imitase ţinuta. Cînd coboram scările palatului Medicilor Popolani, ca să intrăm în cortegiu, am observat asemănarea şi m-am gîndit să mă întorc în camera mea, să mă schimb şi să iau haine diferite de ale lui Maerbale, însă era prea tîrziu. A trebuit deci, să trecem prin faţa Giuliei Farnese şi a Ceciliei Colonna, care ne salutau la intrare, ca şi cum am fi fost două versiuni ale unui singur personaj: una, rău încropită, schimonosită, asimetrică, neregulată ca un poliedru stîlcit, cealaltă, fină şi delicată, ca un lăstar tînăr, amintind, mult mai bine decît cel care-i servise de model, pe domnişorul cel fermecător creat de Lorenzo Lotto. Privirea Giuliei se lăsă peste amîndoi, de nepătruns, şi am simţit vechiul, cunoscutul ghimpe al geloziei. De ce oare? Nu era, din întîmplare, tocmai ce voiam eu: s-o apropii de Maerbale? Vai, adevărul paradoxal era că eu aş fi vrut ca ea să-mi dea un fiu făcut cu Maerbale, dar să mă prefere pemine!... Ca şi cum aşa ceva ar fi fost posibil!

Silvio da Narni m-a înştiinţat trei zile mai tîrziu că Giulia şi Maerbale îşi vorbiseră în taină. În faţa acestei veşti, la care trebuia să mă aştept şi care era un fapt fără însemnătate în comparaţie cu nebunia pe care o plănuiam, mintea mi s-a întunecat şi era cît pe-aci să întrerup uneltirile şi să ordon întoarcerea grăbnică la Bomarzo, dar în acea clipă, din întîmplare, Cecilia a trecut pe stradă, cu una din damele ei; ne aflam la o fereastră a camerei mele şi, privind mi-a fost de-ajuns ca să reprim acel imbold. Numi mai rămînea altceva de făcut decît să continui pe drumul stabilit.

— Tu erai de faţă? l-am întrebat.

— Ceva mai departe.

— Unde s-a întîmplat?

— Chiar aici, în camera doamnei ducese.

— Şi nu mai era nimeni?

— Nimeni altcineva.

— Cum?! Nici damele? Nici sclavele? Nimeni?

— Nimeni.

Înţelesei atunci ce uşor i-ar fi fost Giuliei să mă înşele, dacă şi-o propunea, căci îşi putea îndepărta martorii nepoftiţi.

— Ai auzit ce vorbeau?

— Am spus Excelenţei Voastre că eram ceva mai departe de ei.

— Dar îi vedeai...

— Îi vedeam, desigur.

— Ce făceau? Se ţineau de mîini? Se sărutau? Poate că se sărutau...

— Îşi vorbeau. Stăteau aşezaţi unul lîngă altul şi-şi vorbeau.

— Se vor mai vedea?

— Nu aşa doreşte Excelenţa Voastră?

Mi-am privit mîinile palide, atît de frumoase, vinişoarele albăstrui, unghiile ovale, inelul lui Benvenuto Cellini. De ce nu eram în întregime precum aceste mîini sau ca acest inel?

— Trebuie să isprăvim cu afacerea asta cît mai curînd! A doua zi după nuntă, am să aranjez şi o petrecere la Poggio a Caiano. O să-i cer lui Lorenzino să mă ia cu el. Am să rămîn acolo toată după-amiaza. Acum ştii deja ce trebuie să faci.

M-am îndepărtat, şovăind. Mă dureau tîmplele şi aveam gura uscată.

Pe 13 iunie, la San Lorenzo, Margherita şi ducele şi-au spus rugăciunile la slujba de cununie. Au ieşit printre flori în *atrium*. Aşa trebuie să fi fost cununia lui Othello şi a Desdemonei: el, întunecat, tăcut, măcinat de gînduri ascunse; ea, plăpîndă, neprihănită, luminoasă. Vocea cardinalului Antonio Pucci, care rostea slujba, vibra peste bronzurile lui Donatello atît de limpede şi de puternică de parcă deasupra ambelor strane s-ar fi aşternut vizibil un arc de note muzicale. Ne-am îndreptat spre palatul Medicilor, în urma noilor căsătoriţi, a cardinalilor Pucci şi Cibo, a vicereginei Neapolelui, văduvă, a lui Pier Luigi Farnese. Urcînd spre sala banchetului, am trecut pe lîngă capela lui Benozzo Gozzoli şi m-am aplecat în interiorul ei. În genunchi, în faţa altarului, stătea o femeie. Cînd şi-a întors capul spre mine, am recunoscut-o în pîlpîirea lumînărilor, ce mişcau împrejur ca într-o horă lentă a principilor orientali, ca în cavalcada Regilor Magi; masca aceea de femeie, care trecuse de cincizeci de ani, puternică, cu şolduri late, al cărei puf îi dădea feţei o trăsătură aspră bărbătească. Era Nencia. Era însoţitoarea Adrianei dalla Rosa, cea care, exact în acel loc, cu zece ani înainte, mă posedase şi mă părăsise prăbuşit pe lespezile de serpentin şi de porfir, unde am rămas pînă ce m-a izbăvit, gestul de milosti-

vîre al lui Ignacio de Zúñiga, tocmai cînd eu mă socoteam lipsit pentru totdeauna de apărare, poate mort. Am dat înapoi dintr-un salt, ca şi cum l-aş fi văzut pe diavol. Imagini vechi mi-au apărut în minte în vreme ce, pierdut în alaiul zgomotos, înfiorat de foşnetul veşmintelor şi de zgomotul rîsetelor, am luat-o la fugă în direcţia banchetului pe care-l anunţau vlorile şi flautele.

După ce am mîncat, s-a reprezentat o comedie a lui Lorenzino dei Medici, *Aridosia*, dar n-am luat seama la replicile nerușinate, care le făceau pe doamne să roşească şi smulgeau hohote de rîs bărbaţilor, îndeosebi vocii puternice şi neobrăzate a lui Pier Luigi. Nu participam deloc la acest joc ingenios şi nu mă înveselea povestea aceea despre lăcomie şi batjocură, în ale cărei iţe întrevedeam, ori de cîte ori reuşeam să mă concentrez asupra ei cîteva clipe, influenţa vădită a lui Terenţiu şi Plaut, şi care se desfăşurau pe un fundal încîntător, creat de Bastiano da Sangallo, numit Aristot al Perspectivei, cu un arc triumfal în centrul forului, cu marmore închipuite, acoperit cu statui şi basoreliefuri. Izolat printre curteni, mă gîndeam la mine. Mă simţeam singur, ca atunci cînd eram copil şi mă ghemuiam într-un ungher al palatului nostru glacial de la Roma, pe sub tapiseriile posomorîte, hohotind şi muşcîndu-mi mîinile, sau cînd îl aşteptam pe falnicul Abul, care la o vînătoare avea să-l omoare pe pajul meu Beppo. Ah, de l-aş fi avut pe Abul lîngă mine, de l-aş fi avut pe Ippolito dei Medici, cu totul diferită mi-ar fi fost încrederea în mine, în schimb acum le aveam pe Giulia Farnese şi pe Violante Orsini! Verişoara mea, înciudată de înstrăinarea-mi, şi-a lipit trupul de al meu, dar eu am evitat-o. Nici măcar pe soţia mea nu voiam s-o ating, cu ochii ei strălucitori, care radiau fericire şi care, fără îndoială, ca şi mine, nu dădea atenţie comediei deşănţate şi-şi lăsa imaginaţia să rătăcească spre scenele întîmplate. Eram singur, cu totul singur. Eram, din nou, cu păcatele mele, cu ohinurile mele, cu maşinaţiile mele necinstite şi respingătoare, micuţul cocoşat singuratic din palatul roman, ce se ascundea de Girolamo şi de Maerbale. Ce mă putea face să împărtăşesc falsa veselie a oaspeţilor?

Lorenzino întinsese prea tare coarda îndrăznelii aluziilor. Se comentă, apoi, că în primul şi în cel de-al patrulea act, pezevenghiul — pe care în grupul lui Alessandro dei Medici îl porecleau în glumă *filozoful* — pusese prea mare accent pe tema vizitelor nocturne pe la mănăstirile de maici, cînd toţi ştiau că ducele practica asemenea descinderi dezmăţate pe la cele ale Sfîntului Dominic şi cea a Sfintei Maria degli Angeli, pension pentru duducile nobile, şi

că, în cel de-al treilea, strecurase o aluzie răuvoitoare cu privire la Carol Quintul tatăl miresei și stăpînul politic al înfierbîntatului ginere, dar muzica, pe care însuși Lorenzino a ales-o cu rafinament, a învăluit în subtilitățile clavecinului și ale orgii ceea ce s-a interpretat mai apoi a fost o ascuțită critică a regimului ducelui, mascată cu glume de carnaval, și chiar un mijloc incisiv de a-i atîța pe marii cetățeni ai Florenței împotriva bunului plac dispreţuitor al seniorului ei. Lorenzino, a cărui trecere, după mulți, era în scădere, deoarece ducele primise țelurite mesaje ale rudelor pizmașe, ce-l preveneau asupra faptului că primul favorit uneltea să-l asasineze, se făcea luntre și punte ducîndu-se și întorcîndu-se, ca o maimuță, printre rîndurile publicului. L-am reținut, cînd s-a apropiat grăbit de scaunul meu, și i-am sugerat ca, în cealaltă zi, să mă invite la Poggio a Caiano; a acceptat de îndată s-a îndreptat cu un salt înspre jețul ducal, tolănindu-i-se la picioare precum un bufon ușuratic, și i-a sărutat mîna Margheritei care n-a zîmbit nici măcar o dată în timpul spectacolului. Atitudinea ducesei a fost obiectul a numeroase interpretări. Unii au presupus că nu pricepea îndeajuns finețea limbii toscane pentru a capta focul ei scînteietor, iar alții au argumentat că nici caracterul ei, moștenit de la cel al Cezarului, nici educația severă pe care o primise, nu-i îngăduiau să tolereze îndrăznelile acelea. Viceregina văduvă a Neapolelui, făcîndu-și vînt cu evantaiul, împărtășea severitatea purtării sale, afirmată prin eticheta rigidă a casei de Austria, în vreme ce ducele, ca și cercul mai apropiat lui, a rîs cu mare poftă de cutezanța nerușinată din *Aridosia*, și, ca premiu pentru ostenceala sa, Alessandro îi dărui lui Lorenzino un exemplar valoros din Plaut, poate și pentru a-i arăta, cu șiretenie, că nu scăpaseră nimănui furturile din opera acestuia.

După-amiază, în piața San Lorenzo, am asistat la simulacrul unui atac la castel. Maerbale luă parte la pantomimă într-o armură aurie ce aparținea ducelui Florenței și care avea încrustat pe coif un balaur cu aripi desfăcute. Mi s-a părut că, atunci cînd galopa ca un paladin al lui Ariosto alături de Pier Luigi Farnese, în țipetele doamnelor care aplaudau, nu se năpustea să ia cu asalt cosmelia amărîtă din lemne zugrăvite și spoite, ci bastioanele venerate din Bomarzo, ale căror ziduri se aprindeau în roșia nepăsare a amurgului. Purta, la brațu-i de oțel, ca pe o amintire a cavalerismului platonic medieval, o eșarfă albastră. Silvio mi-a spus că i-o dăduse Giulia.

*
* *

Nu mai revenisem la Poggio a Caiano din copilărie. M-am îndreptat într-acolo, călăuzit de Lorenzino și însoțit de Fabio Farnese și de Giambattista. Dar, tot așa cum n-am putut să-mi descrețesc fruntea la ironiile *Aridosiei*, nu am putut să mă bucur nici de minunățiile vilei celebre. În zadar îmi cita Lorenzino, ca să mă distragă, versurile în care magnificul descrie mitologic construcția palatului pe care-l vrăjește Ombrone cu susurul undelor sale. Degeaba-mi arăta, înflăcărat de mîndrie, frescele ce preamăresc splendoarea lui Cosimo cel Bătrîn și a fiului său. Nimic nu m-a reținut acolo; nimic nu mi-a alintat zbuciumul. Priveam picturile lui Andrea del Sarto și ale preferatului său Franciabigio, și alte imagini mi se depănau în minte. Era ca și cum toate efigiile ar fi fost desenate de Sebastiano del Piombo, portretistul Giulici, fiindcă chipul ei, ochii-i profunzi, de o culoare misterioasă, și ovalu-i fin modelat, șlefuit ca cel al statuilor antice, urcau din taina tonurilor precum din nepătrunsele adîncimi acvatice și se substituiau trăsăturilor bancherilor ajunși principi. Lorenzino a observat îngrijorarea mea și s-a oprit la jumătatea unui vers din *Ambra*, pe care-l declama cu emfază:

— Ce se întîmplă, Pier Francesco?

— Nimic. Continuă.

Fabio îmi luă o mînă. Am simțit presiunea degetelor încărcate de giuvaeruri. Vorbea cu micul Medici despre serbările din ziua precedentă. De fiecare dată cînd Lorenzaccio îl menționa pe duce, izbutea ca elogiile lui să pară glume și glumele să pară elogii. Putea să bănuiască cumnatul meu ce făcea în această clipă sau ce se pregătea să facă sora lui, la îndemnul meu? Cine ar fi bănuit-o?

Lorenzino a pomenit de cocoașa mea. Nu tocmai de cocoașa *mea*, ci de o cocoașă, dar era destul ca așa ceva să fie sugerat de față cu mine pentru ca insinuarea să aibă asupră-mi un efect imediat. Zvăpăiatul meu prieten mai făcuse asta, încă de copil, cu alte ocazii, fără să-mi stîrnească supărarea. Era singurul — avea privilegiul bufonilor — care se încumeta să se aventureze pe un teren atît de periculos. Se referi la Diana de Poitiers, amanta delfinului Franței, adversara rudei sale, Caterina dei Medici.

— Știi că are douăzeci de ani mai mult decît Valois?

Mai auzisem vorbindu-se de ea. Acea ciudată dominare a femeii răscoapte, văduvă după marele seneșal de Normandia, asupra viitorului rege adolescent, timid, melancolic, atît de deosebit de mîn-

dru-i tată, stîrnea pe-atunci comentarii agitate. Însuşi Alessandro explicase pe ocolite că Diana de Poitiers şi Caterina dei Medici purtau în vene destul sînge comun, fiindcă erau fiicele unor veri din ramura de Tour d'Auvergne. Probabil, în ciuda umilinţei ce i-o aducea Duchessinei victoria favoritei triumfătoare, care, la anii ei, ar fi putut să-i fie mamă, Alessandro savura ideea acestei legături, ce demonstra deja cum se lăţea frunzişul arborelui Medicilor peste casele mari ale Europei.

— Ceea ce nu ştii e că soţul ei era ghebos.

M-am înroşit, fără îndoială, uşor, însă am continuat conversaţia cu naturaleţe simulată.

— Care soţ?

— Cel al Madamei Diana de Poitiers.

N-o ştiam. Nimeni nu cutezase să pomenească de această anomalie în prezenţa mea.

— Era cocoşat şi-a fost un războinic de seamă. Mult mai în vîrstă decît Diana, bineînţeles. Şi se povesteşte că a fost o căsnicie exemplară, pînă cînd frumoasa nobilă a rămas văduvă şi a prins drag de Henric al Franţei, poate stimulată şi de tatăl acestuia, regele Francisc. Regele spera să-l ajute pe fiul său să fie mai îndrăzneţ. Nu suporta ca cei din jurul lui să ducă lipsă de amante şi cu atît mai puţin moştenitorul tronului.

— Au avut copii? Soţul ei a avut copii cu ea?

— Desigur. De ce nu?

M-a privit cam ciudat. De ce nu, într-adevăr? Eu eram singurul cocoşat din lume care nu era în stare să aibă copii.

Cîteva secole după acest dialog, cu puţin înainte de ultimul război, m-am plimbat prin catedrala din Rouen şi am zăbovit în faţa mormîntului faimos al acestui Louis de Brézé, căsătorit cu seducătoarea Diana. Două sculpturi îl înfăţişează, în fastul ornamentelor. Una îl reprezintă pe jumătate dezbrăcat, zăcînd, cu Diana însăşi îngenuncheată, rugîndu-se pentru milostivirea sufletului său; cealaltă, sus, proclamă gloria ecvestră a oşteanului. În nici una din ele nu se află vreo urmă din cocoaşa lui. Ca şi Mantegna, cînd i-a pictat pe marchizii Gonzaga; ca şi Lorenzo Lotto cînd mi-a pictat chipul de poet halucinat, artistul — poate Jean Goujon — i-a suprimat diformitatea. Artiştii sînt zei în felul lor; corectează greşelile, şotiile lui Dumnezeu. De ce să proiectezi umbra unei cocoaşe în viitor?

Dar, după cîte se pare, în timp ce cutreiera castelele lui Francisc I sau se bătea în Italia, Louis de Brézé nici măcar nu suferise din pricina cocoaşei. Femeia cea mai frumoasă a timpului a fost a lui, aşa cum cea mai frumoasă din vremea mea, Giulia Gonzaga, a fost a pocitului de Colonna, *claudus ac mancus*[1]. Chiar dacă i-a trădat memoria după aceea, Diana de Poitiers l-a cinstit pe cînd trăia. Eu, în schimb... în schimb eu... eu însumi o prostituam pe nobila-mi Giulia Farnese, în timp ce stăteam la taclale cu Lorenzaccio despre treburile Franţei şi rătăceam, cu falsă nepăsare, pe terasele din Poggio a Caiano făcîndu-mă a scruta, de acolo, de sus, prin coline, cîmpii şi grădini peisajul surîzător ce se întindea spre Florenţa, spre Prato, spre Pistoia.

Însoţitorii mei lăsară baltă subiectul stînjenitor. Trăncăneau nedesluşit despre nunta Caterinei dei Medici, despre mantia împodobită cu crini herladici, în care strălucise regele Franţei, despre perlele enorme care o acopereau pe compatrioata noastră. Nu puteau să prevadă că tocmai aceste perle aveau să aparţină mai tîrziu Mariei Stuart şi că Elisabeta Angliei avea să i le răpească nefericitei sale rivale, după decapitare. Dacă ei ar fi cunoscut aceste amănunte, discuţia noastră anostă s-ar mai fi animat, dar cronologia îngrădeşte asemenea discuţii. Pe de altă parte, eu n-aveam dispoziţie pentru bîrfe de palat. Un zbucium groaznic îmi apăsa pieptul. Voiam să mă întorc la Florenţa, să mă întorc cît mai grabnic. Fără să dau vreo explicaţie, am coborît scările în goană şi m-am aruncat pe cal. Am galopat cale de patru leghe lungi, care despart Poggio de oraşul ducal, ca şi cum vîntul m-ar fi purtat pe aripile sale. Pe urma mea, Fabio şi Giambattista dădeau pinteni armăsarilor lor. Lorenzino rămase în porticul vilei familiei, sub acoperişul ornamentat de Lucca della Robbia. Rîdea, hlizindu-se, ca un măscărici şi ne făcea tot felul de semne, de parcă am fi fost trei smintiţi. În poarta palatului Medicilor Popolani mă aştepta Silvio.

Din atitudinea sa, din semnul făcut cu ochiul înspre scări, în direcţia camerelor noastre — deoarece faţă de tovarăşii mei şi, mai ales, faţă de fratele Giuliei, nu putea să se refere la intriga noastră josnică — am înţeles că totul se consumase deja. M-am repezit spre iatacul soţiei mele. Am trîntit uşile dintr-o lovitură brutală şi le-am închis violent în nasul însoţitorilor mei, răsucind cheia cea mare.

---

[1] Şchiop şi ciung (lat.)

Giulia era doar pe jumătate îmbrăcată. M-a privit uimită, fiindcă relaţiile noastre, după cum am spus, se caracterizau printr-o atitudine inspirată de o ceremonioasă curtenie şi, deşi niciodată — nici atunci, nici mai tîrziu — n-am făcut aluzie la ceea ce de-abia se întîmplase, a înţeles că eram la curent cu trădarea ei. Ceea ce nu-şi putea închipui era că o provocasem eu, în sminteala mea. A sărit din patul răvăşit, iar pulpele-i fine au sclipit o clipă, ca nişte spade. A bătut apoi în retragere, înspăimîntată, desculţă, acoperindu-şi sînii cu mîinile, înspre fundul întunecat al camerei. Se temea, fără îndoială, c-am s-o ucid. Dar eu, dintr-un brînci, am răsturnat-o, aruncînd-o în culcuşul unde o posedase fratele meu, şi acolo, feroce, fără să-mi scot pumnalul şi floreta, ce se încurcau între pulpele ei şi-i zgîriau mijlocul, însîngerînd-o, am izbutit ceea ce nu reuşisem pînă atunci. Nu fusese a mea cînd a trebuit ca o firească urmare a nunţii noastre, şi a fost în după amiaza aceea, la furie. Ranchiuna şi gelozia mi-au dat puteri, măturînd piedicile, tulburările şi slăbiciunea-mi lasă, şi au izbutit ceea ce nu izbutise descoperirea iniţială a frumuseţii ei ascunse, înlesnită de binecuvîntări şi contracte. N-am ucis-o, cînd m-am ridicat, saţiat în sfîrşit, disperat, din aşternuturile peste care plutea încă mirosul lui Maerbale, fiindcă, în ciuda smintelii rătăcite, mi-am păstrat destulă luciditate — luciditatea, calculul nu mă părăseau niciodată — ca să-mi amintesc de riscul pe care fiul Ceciliei Colonna îl reprezenta pentru Bomarzo şi care se aflase la rădăcina acelei nenorociri, a acelei absurdităţi.

Destinul, care nu pierdea nici o ocazie să-şi bată joc de mine, se pusese încă o dată să-mi joace o festă nefericită, cu urmări grave. Pentru ca eu să las la Bomarzo un moştenitor, a trebuit ca Maerbale să-mi iasă în drum şi să-mi posede, înaintea mea, soţia. Şi a fost nevoie ca eu însumi să aranjez asta cu complicitatea unui servitor. S-ar zice că sexualitatea mea şovăielnică, pe care o împiedicau ciudate complexe, pretinsese această atroce comoţie, această biciuire, spre a se manifesta. Fără stimulul teribil al furiei şi al neloialităţii, e probabil că Giulia nu mi-ar fi permis să o am şi că viaţa-mi s-ar fi consumat alături de ea, văzînd-o cum se trece şi i se veştejeşte rodnicia. Acum urma să avem şi noi un fiu, eram sigur de asta, dar nu ştiam dacă era fiul meu sau al lui Maerbale.

Asta — cea mai rea dintre toate, care avea să-mi tortureze mîndria, simţămîntul dinastic, zelul meu dominator, necesitatea de a găsit un sprijin neclintit, capabil să mă ajute să-mi urmez

trecerea prin mlaştina vieţii, semănată cu smîrcuri neprevăzute — avea să fie pedeapsa pentru ceea ce săvîrşisem şi pentru ceea ce mă pregăteam să fac, împins inexorabil de fatalitate. Partea monstruoasă a întîmplării, dacă e bine observată, aşa cum o privesc eu acum şi cum ar privi-o oricine, fiindcă atunci orbit de patimă şi captiv al mizerei mele alcătuiri, îmi lipseau calmul şi perspicacitatea necesară pentru ca să-mi dau seama, este că eu eram singurul vinovat pentru cîte mi se întîmplaseră. Existenţa mi s-ar fi putut desfăşura liniştit, firesc, de nu ar fi intervenit conflictele caracterului meu. Eram duce, eram bogat, soţia mea era frumoasă şi puternică; venea dintr-una din cele mai vestite familii ale Italiei, din care aş fi ales-o oricînd mi s-ar fi oferit să aleg între vechile noastre coroane; însuşi Carol Quintul mă investise cavaler; moştenisem un pămînt şi nişte pietre minunate, încărcate de înţelesuri strămoşeşti; mulţi mă pizmuiau pentru starea, luxul, influenţa şi trecerea mea la curtea pontificală, pentru faptul că mă întreţineam de la egal la egal cu mai marii; gustam arta ca un rafinat; compuneam versuri care nu erau mai prejos de cele ale poeţilor care mă înconjurau; aveam un chip frumos, aristocratic, nişte ochi ce reflectau maiestatea, ironia şi care reţineau, tulburaţi, ochii altora; capacitatea mea de simţire, ca cea a atîtor bărbaţi de vază ai timpului, mă situa deasupra prejudecăţilor; Dumnezeu, minunăţia şi puterea sa nu mă nelinişteau încă; îmi adoram bunica, fiinţa cea mai extraordinară pe care am cunoscut-o; hazardul prielnic îi suprimase pe cei ce se împotriveau propăşirii mele; cît priveşte faptul că mă născusem diform, alţii, destui, se născuseră la fel şi au depăşit acest handicap, deşi aveau o personalitate mai puţin prestigioasă decît a mea; cînd am venit pe lume, mi-au prevestit ceva magic, fabulos, care mă punea mai presus de contemporanii mei şi care făcea din mine un tip aparte, pătruns de un mister viu. Şi cu toate astea m-am frînt, mi-am năruit viaţa. E limpede că pentru a mă purta altfel, ar fi trebuit să fiu fundamental diferit. N-aş mai fi fost eu.

* * *

Maerbale a plecat cu Cecilia către Fondi pentru a o vizita pe Giulia Gonzaga, ruda ei, iar Silvio s-a dus pe urmele lui. Maerbale s-a despărţit de mine ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Cinismul lui mi-a anulat scrupulele, dacă îmi mai rămăsese vreunul. Am evitat ca soţia mea şi el să se vadă, trimiţînd-o la castelul nostru în

grabă, pe neașteptate, sub pretextul că mi-a ajuns la cunoștință că bunica era bolnavă. Am pretextat, pentru ca să n-o însoțesc, că o să mai rămîn la Florența cîteva zile, deoarece trebuia să închei cu Alessandro dei Medici unele tranzacții privitoare la feuda mea din Collepiccolo dar, în realitate, am rămas pentru a aștepta veștile de la Silvio da Narni.

Secretarul nu a întîrziat să se întoarcă. Se întîlnise cu Maerbale mai repede decît se aștepta, din fericire pentru reușita afacerii noastre, întrucît Maerbale, dornic desigur să se reîntîlnească cu soția mea, își schimbase direcția către Fondi cu aceea către Bomarzo, cu tot riscul de a mă întîlni acolo pe mine. Mi-am dat seama astfel cît de tare mă disprețuia și cît o dorea pe Giulia și asta mă-ntări să ascult fără slăbiciune o istorisire al cărei deznodămînt tragic era vădit. Disprețul și dorințele lui, cît și rangul, trufia, eleganța și iubirea pe care o inspirase întîmplător deja nu mai serveau la nimic. Serveau chiar mai puțin decît șopîrla lui Paracelsus, captivă în cușca ei, decît portretul lui Lorenzo Lotto, sau decît nevasta bufonului bunicii, închisă pentru că era nebună.

Silvio mi-a povestit că fratele meu nu a bănuit nimic cînd l-a ajuns pe drum. Întîlnirea lor părea chiar normală deoarece Silvio i-a spus că eu îl trimisesem la Bomarzo înaintea mea. Maerbale i-a răspuns că mergea tot într-acolo, pentru treburi care-l priveau numai pe el, iar din expresia lui, falsul complice a priceput despre ce era vorba. Pentru ce altceva să se ducă, dacă nu mai pășise pe pămîntul din Bomarzo de cînd devenise doar al meu? Au poposit împreună la un han să bea niște vin și Silvio a profitat de o nebăgare de seamă a tînărului condotier pentru a-i răsturna otrava, pe care eu i-o dădusem, în cupă. Totul s-a desfășurat curat și cu rapiditate, chiar cu mai mare discreție decît în cazul cardinalului Ippolito dei Medici. Maerbale a murit pe loc și, după cîte spunea Silvio, fără să se chinuiască. Escorta lui era prea mică și nimeni din cei ce făceau parte din ea nu s-a încumetat să-l oprească pe astrologul din Narni, om misterios, periculos, chiar dacă au bănuit ceva. Silvio însuși, a cărui recentă prietenie cu cel de-al doilea dintre Orsini era știută de acești slujitori, căci în ultima vreme îl văzuseră intrînd și ieșind adeseori cu el din camera palatului florentin unde erau găzduiți, și-a asumat răspunderea de a le spune cum că Maerbale îi mărturisise că suferea, din cauza rănii de la Veneția, de un rău ascuns, groaznic, ce-i otrăvea sîngele și care putea să-l omoare în orice clipă. L-au crezut, nu l-au crezut — presupun că nu i-au dat totuși crezare —, oricum, lipsiți dintr-o dată de stăpînul lor, și-au pierdut

capul, şi l-au lăsat să plece, fiindcă le-a declarat vehement că era nevoie să mă înştiinţeze degrabă despre o nefericire ce mă privea atît de îndeaproape. Întîmplarea a vrut să nu se găsească printre ei nici un slujitor cu totul credincios, nici un tovarăş de arme. Erau nişte paji veneţieni şi un scutier din Bologna, mai îngrijoraţi de plată decît de a simula o loialitate inexistentă. Cu siguranţă că şi-au făcut socotelile şi au ajuns la concluzia că nu era prea convenabil să se învrăjbească cu cineva atît de apropiat ducelui de Bomarzo, singurul frate al stăpînului lor, cel de care le depindea soarta, deoarece mirosiseră că se puteau aştepta la prea puţin de la lipsa de experienţă a Cecilici Colonna. Au înfăşurat trupul şi l-au pus pe o targă. Şi-au continuat în chipul acesta drumul spre Bomarzo, cu Cecilia care, aşezată în litiera ei, înspăimîntată şi deznădăjduită, îşi striga durerea de-a lungul drumului pustiu. Probabil că avea să-şi piardă copilul şi asta ar fi fost ideal. Cînd eu aveam să ajung la fortăreaţă, trebuia să hotărăsc ce era de făcut şi să arăt răspunderile fiecăruia. S-au gîndit că am să sosesc imediat, dar eu am amînat întoarcerea. Nu îndrăzneam să înfrunt durerea Giuliei, a Ceciliei şi a bunicii. Cecilia n-avea cum să-mi pună în seamă o crimă ale cărei cauze nu le cunoştea, însă Giulia le întrevedea prea bine, iar Diana Orsini avea să le intuiască de îndată. L-am ascultat pe Silvio fără să fac vreun comentariu şi apoi l-am lăsat să plece. Simţeam nevoia să mă închid pentru a medita, deşi nu încercam încă nici o remuşcare. Izbutisem cu multă uşurinţă ceea ce doream şi ar fi fost ipocrit şi zadarnic să-mi pară rău. Acum mă simţeam golit, ca şi cum dintr-o dată mi s-ar fi extirpat toată amărăciunea pe care o purtam înăuntru şi pe care n-aş fi putut-o înlocui cu nimic, nici cu bucurie, nici cu suferinţă. Maerbale fusese suprimat, fusese înlăturat pentru totdeauna din calea mea, unde apărea tot timpul, arătîndu-mi splendoarea harurilor lui, şi, în mod implacabil, aşa trebuia să fie, pentru ca eu să pot merge înainte. Cîteva zile după aceea, Messer Pandolfo a apărut la Florenţa cu ochii scăldaţi în lacrimi, pentru a mă înştiinţa că bunica, la vîrsta ei atît de înaintată, nu suportase lovitura şi-şi aflase moartea, în iatacul său, între pisicile-i albe; astfel pretextul pe care-l născocisem pentru a o îndepărta pe Giulia de Florenţa s-a dovedit o groaznică realitate — căci aşa se răzbună şi-şi bate joc viaţa de bietele noastre uneltiri —, şi am înţeles că ultimele legături ce mă mai ţineau de trecut se rupseseră. Am plîns atunci, în sfîrşit, am plîns pentru bunica, pentru tata, pentru Girolamo, pentru Maerbale, pentru mine însumi, mai ales pentru mine însumi, pentru supravieţuitorul

care era precum o frunză uscată în mijlocul uraganului, ca una din frunzele acelea galbene pe care vîntul de toamnă le azvîrlea în geamurile ferestrei mele. Nimeni nu ignora dragostea ce mă lega de Diana Orsini, mărturisită prin corespondența ei, iar vizitatorii mei, care îl aveau în frunte pe ducele Alessandro, mă consolară în durerea mea și pentru moartea lui Maerbale, gîndindu-se că trebuie să mă fi cutremurat. Mă înconjurară, mă mîngîiară, îmi vorbiră despre Dumnezeu, despre viață, despre resemnare și despre nevoia de a mă stăpîni întrucît mă așteptau obligații grele. Eu îi lăsam să vorbească. I-am îmbrățișat pe Lorenzaccio, pe cardinalul Pucci, pe Margherita de Austria, pe verii mei Orsini, fără să-i ascult. Golul ce mă copleșea pe dinăuntru se adîncise tot mai mult, dînd pe dinafară și cuprinzîndu-mă de parcă m-aș fi găsit sub un uriaș clopot izolator înlăuntrul căruia apăsa tăcerea de gheață. Pînă cînd, cu încetul, începură să se înfiripeze în această nemișcare izolată unele figuri șterse. Silueta albă a bunicii, dreaptă, stînd la pîndă, în clipele în care Girolamo ne privea cu groază din apele Tibrului care-l trăgeau de pieptarul însîngerat; aceea a lui Girolamo, în picioare lîngă mine, gol, înfigîndu-mi în ureche o andrea lungă, ca pe o dagă; cea a tatei respingîndu-mă, surghiunindu-mă la Florența, fără să ia în seamă bolboroselile mele; și cea a lui Maerbale, îmbrățișat cu soția mea, mușcînd-o, mi se învălmășiră în minte. Dispăreau și iarăși reveneau ca niște umbre, peste priveliștea mohorîtă din Bomarzo, dar, în această succesiune de imagini, am văzut-o și pe bunica plecată asupra mea, cu ochii ei albaștri luminoși, în ziua cînd mi-a dăruit armura etruscă și am zărit-o mîngîindu-mă și trecîndu-și adeseori degetele prin părul meu moale, ca și cum aș fi fost una din pisicile care torceau în căldura așternuturilor. L-am mai văzut pe tata atingîndu-mi obrazul, în timp ce-mi povestea episodul cu *David* al lui Michelangelo. I-am zărit pe Girolamo și pe Maerbale pe cai, fremătînd de semeție și eleganță, cînd se întorceau de la cîte o vînătoare, între mistreții cei negri doborîți și torțe. Și iarăși am plîns pentru noi toți. M-am întors la Bomarzo cînd bunica și Maerbale fuseseră deja îngropați sub lespezile bisericii. Acum eu rămîneam singurul, cel de pe urmă, eu, cel mai plăpînd, pocitul, ticălosul. Eu și ființa ce respira în pîntecele Ceciliei Colonna și cea care, poate, se plămădea în cel al Giuliei Farnese. Acum stăteam singur față în față cu Bomarzo; singur cu masa aceea de piatră, aspră și atît de iubită, care mă costase atît de mult pentru a o cîștiga numai pentru mine.

Pisicile bunicii miorlăiau pe coridoare, părăsite, iar toamna satura după-amiezele cu melancolie. M-am zăvorît în camera mea și am refuzat să mai primesc pe cineva. Nu voiam să am pe nimeni în preajmă, cu atît mai puțin pe Cecilia, pe Giulia și pe Silvio. Aciuiat la cîte o fereastră, îmi urmăream soția și pe nevasta fratelui meu, care pășeau prin grădină, printre trandafirii veștejiți și arborii desfrunziți. Pîntecele Ceciliei se bomba sub fustă, enorm. Am aflat că Giulia aștepta, de asemenea, un prunc. Bomarzo avea să aibă un fiu. Al meu... Al lui Maerbale?... Pe Maerbale îl răpusesem eu, la ce bun? Pentru nimic? Ce vorbe de ușurare ar fi rostit în acea situație religia lui Ignacio de Zúñiga, atașamentul lui Abul, prietenia lui Ippolito dei Medici? Cine ar fi putut să mă lămurească de ce și pentru ce se ducea în morminte viața aceasta în care singurul lucru neschimbător, singurele ce dăinuiau, singurele tari și neclintite erau stîncile de jos, din vale, răsărind din frunzișul mărăcinilor și care, atunci cînd mă plimbam printre ele, dimineața, mîngîindu-le formele îndulcite de rouă, păreau că se-nfioară, de parcă erau niște făpturi omenești uriașe, de parcă ar fi fost ai mei ce se smulseseră de lîngă mine pentru totdeauna și care continuau, totuși, să existe acolo, nedespărțiți de Bomarzo, înfipți în taina fecundă a pămîntului său?

* * *

Cecilia a adus pe lume un băiat, două luni mai tîrziu. A fost botezat cu numele de Niccolò, în biserica unde zăcea tatăl său. Maerbale i-l alesese, iar Cecilia i-a respectat hotărîrea. Era un nume vechi și ilustru în neamul nostru; cel al papei care visa să împartă Italia alor săi; cel al prietenului sfintei Brigitta și al lui Boccaccio; cel al războinicului care a păstrat centrul papalității la Roma și a primit pentru asta importante privilegii de la Grigoric XI; cel al faimosului răzbunător al tatălui său, care a poruncit să fie sfîrtecat cu fierul înroșit dușmanul Rainieri și să i se arunce bucățile în Tibru; cel al strălucitului conte de Pitigliano, cel cu mormîntul măreț de la Veneția, stăpînul astrologului Benedetto; cel al vărului meu, acela crunt, acela cu țiitoarele evreice. Numeroși Orsini se numiseră Niccolò; încă mulți se vor mai numi astfel. Atunci cînd capelanul îl cufundă în apa cea sfîntă, mititelul se porni pe plîns, iar Giulia, care începea deja să-și arate sarcina, se înfioră și-i sărută o mînuță. În spate, între Sigismondo și Matteo Orsini, participam și eu la ceremonie.

Ducele de Mugnano a participat, de asemenea, şi mi-a dăruit un fragment de marmoră foarte frumos, de dimensiuni mai mari decît corpul omenesc natural, un tors de Minotaur, care e posibil să fi făcut parte, împreună cu figura dispărută a lui Tezeu, dintr-un grup pierdut, ce ar fi fost, după el, copia romană a unei statui greceşti din secolul IV sau V înaintea erei noastre. Cu acest dar valoros socotea că va face să i se ierte răpirea Porziei. Torsul atletului, fără picioare şi fără braţe şi cu sexul salvat în chip miraculos, era încununat de un cap mare, a cărui hidoşenie nu venea atît de la trăsăturile de animal şi de la brîul de smocuri creţe care-l încununa, peste urechile ascuţite şi ciuntite, cît de la mutilarea barbară ce o suferise în plină figură şi care-i smulsese o bună parte din ea. Contrastul dintre voluptatea fascinantă a trupului acestuia armonios, elegant, sprijinit pe unul din picioarele inexistente şi acel cap monstruos, m-a îngrozit în prima clipă, ca tot ce-i anormal, şi am ajuns pînă acolo încît am bănuit că vărul de la Mugnano mi-l trimisese în bătaie de joc, posibil ca o aluzie crudă la schimonoseala fizicului meu, însă era într-atît de excelentă legătura dintre mine şi castelanul limitrof şi atît de importantă piesa din punct de vedere arheologic — oricine poate s-o vadă astăzi în muzeul Pio Clementino del Vaticano, în Sala Animalelor, situată după cea a Muzelor —, încît am alungat această ideeă năstruşnică şi am poruncit ca monstrul să fie plasat în centrul galeriei care înconjura busturile împăraţilor romani din colecţia patriarhilor de Aquileia. Acolo a rămas cît am trăit la Bomarzo, ca un simbol neliniştitor: himeră înspăimîntătoare, frumoasă şi respingătoare, înconjurată de hora, de garda suveranilor tineri şi bătrîni, ce o priveau plecîndu-şi capetele sau înălţîndu-şi frunţile, fie cuprinşi de nepăsare, fie îmboldiţi de ambiţie, fie meditînd, şi care-i aduceau închinăciuni, din lepra şi orgoliul marmorei, ca unui zeu tainic milenar.

Funestele urmări fiziologice ale unei naşteri anevoioase, întîrziată de tulburările pe care i le-au iscat sărmanei Cecilia moartea lui Maerbale, cu care se căsătorise exclusiv din dragoste, se observară degrabă. Slăbiciunea o împiedica să-şi supravegheze damele de companie, pe care le strunea soţia mea, dar, pironită între ele în faţa căminului din salonul prin a cărui cornişă şerpuia, împletită, ghirlanda cu iniţialele mele şi ale Giuliei Farnese, împungea cînd şi cînd cu acul în lucruşoarele trusoului de copil pe care-l pregăteau împreună. Pînă ce a observat că vederea ei începea să slăbească, în aşa fel că a trebuit să renunţe şi la acea minimă colaborare. În sfîrşit, noaptea definitivă s-a lăsat peste ochii ei. Ne-am gîndit că

era vorba de ceva trecător, am consultat aştrii, pe vraciul locului şi am adus medici din Roma, dar totul a fost în zadar. Cecilia Colonna era oarbă. Şi remuşcarea, pe care nu o simţisem cînd Silvio mă informase de asasinarea lui Maerbale, a crescut rapid, dominîndu-mă, sufocîndu-mă, înaintea torturii nevinovatei. Uneori, dînd colţul în grădină, după cîte un gard tuns, mă ciocneam de ea şi de Giulia. Durerea ascuţise figura cumnatei mele, insuflîndu-i o frumuseţe spirituală enigmatică, care-i lipsise înainte şi care-i accentua pacea nemişcată a ochilor. Ochii aceia goi se lăsau îndelung peste mine, ca ai unei statui, iar lîngă ea, intenşi, plini de viaţă luminoasă, cei ai Giuliei mă străpungeau de asemenea, acuzîndu-mă. Micuţul Niccolò, pe care-l legăna doica, gîngurea alături şi eu mă îndepărtam în grabă pentru a ocoli acel tablou trist. Nici ea, nici Giulia nu au pomenit vreodată de posibilitatea unei legături între moartea neprevăzută a lui Maerbale şi intervenţia mea fatală. Se născuse între amîndouă o curioasă solidaritate, după moartea fratelui meu. Amîndouă îl iubiseră, ambele pierduseră cu el mult din raţiunea de a exista pe lume. Ceciliei, în întunericul teribil care o înconjura, îi rămînea de mîngîiere feciorul Niccolò Orsini al ei; Giulia avea să aibă peste puţin o alinare asemănătoare cînd s-ar fi născut cel ce-i umfla pîntecele şi care poate era fiul lui Maerbale. După moarte, Maerbale continua să triumfe.

Posedarea soţiei mele, izbutită în împrejurări atît de nepotrivite, m-a împins să reiau încercarea. Mă amăgeam crezînd că prin asta o dominam cu adevărat; că o făceam mai a mea de ficcare dată; dar cu fiecare prilej — şi ea se oferea, tăcută, îndepărtată —, cînd mă despărţeam, aparent saţiat, înţelegeam că nu eram adevăratul ei stăpîn, că chiar în clipele culminante, altă formă, cea a fratelui meu nevăzut, se substituia alei mele, punînd stăpînire pe Giulia, că ea mă lăsa de capul meu, indiferentă, fără să-mi împărtăşească exaltarea. Iar asta m-a aprins de furie, mi-a făcut, paradoxal, mult bine, fiindcă mi-a mai procurat un motiv ca să-l urăsc pe Maerbale; amintirea sa mi-a întărit certitudinea că, nimicindu-l, procedasem în legitimă apărare, aşa cum trebuia.

Între Cecilia, spectrală, care mergea pipăind pereţii cu bastonul de aur al bunicii, şi Giulia, al cărei dispreţ, vizibil pe buzele-i strînse, mă biciuia cu mai mare virulenţă decît cea mai josnică insultă, timpul s-a scurs într-un iad care îşi adăpostea vîlvătăile înlăuntrul meu. Dacă ieşeam noaptea să rătăcesc prin parc, prin pădure, cu Silvio sau cu Giambattista, hăţişurile umbrite, izvoarele şi stîncile

informe se răsuceau, transformîndu-se în Maerbale, Girolamo, Beppo. Mă refugiam atunci în camera mea, unde îşi căutaseră adăpost pisicile părăsite ale Dianei Orsini şi, lungit pe pat, cu ele împrejur, îmi închipuiam că bunica se află acolo, ca atunci cînd eram copil, gata să mă consoleze şi să găsească o explicaţie rătăcirilor mele. Dar pe bunica o omorîsem eu, ca şi pe Maerbale, şi nu-mi mai rămînea nici o posibilitate de ocrotire. Am îmbrăţişat atunci ideea compensatoare cum că un sacrificiu, o penitenţă m-ar ajuta să-mi redobîndesc echilibrul şi, dat fiind că întîlnirile mele desfrînate cu Giulia însemnau pentru mine, după ce se potolea arsura lor fugară, o adevărată suferinţă şi umilinţă, mi-am impus, drept pedeapsă, obligaţia de a evita orice contact carnal care să nu fie cel cu acest trup rece şi ostil. Totuşi, într-o noapte, cînd coboram din iatacul ei, după ce o avusesem, cu foamea-mi senzuală intactă, vexat, umilit, îmi amintesc că, traversînd galeria busturilor imperiale, pe care o ilumina o singură torţă cu flacără mică, s-a întîmplat ceva bizar. Dansul feştilei a dezvăluit, efemer, fizionomiile avide ale împăraţilor, a căror anxietate se vădea în chip misterios similară celei ale mele şi se evidenţia în tremurul buzelor, în pofta profilurilor congestionate, în patima ce însufleţea piatra, roasă de veacuri şi înviorată de vraja luminii pîlpîitoare. Priveau cu toţii înspre torsul Minotaurului. Mi-amintesc că m-am apropiat de statuia, pe care flacăra o mîngîia din cînd în cînd, aurind-o cu o nuanţă blîndă, caldă şi mătăsoasă, şi că o forţă ascunsă m-a împins să cuprind cu braţele-mi trupul frumos ce se înălţa pe postamentul său ca pe un altar în mijlocul castelului, că mi-am sprijinit obrazul de pîntecele-i marcat de muşchi şi că, urcînd cu buzele pe pieptu-i înalt, i-am sărutat faţa mutilată, sfărîmată, oribilă.

De mult timp nu mai visam, iar în noaptea aceea am visat că Minotaurul era ducele de Bomarzo. Eu însumi îl încoronam cu jumătate de diademă şi-l înveşmîntam cu haina pentru ceremonie. Messer Pandolfo ţinea un lung discurs în latină, iar împăraţii romani îi aduceau omagiu. Din chipul ciopîrţit al fiarei de marmoră, ţîşnea sîngele. Scena avea un aer de orgie şi de rit, de cult ermetic şi lubric. Era o imagine truculentă, proprie unui creier febril şi unei epoci în care operele antice, recent descoperite, dobîndeau o importanţă incomparabilă şi în care temele priapice îi obsedau pe principii tulburaţi de crimele lor de mitologie şi de o concupiscenţă care cerea stimulente delirante.

Ziua următoare le-am scris Violantei Orsini şi lui Fabio Farnese, sugerîndu-le să mă viziteze la Bomarzo şi să aducă o companie

veselă cu ei. Am împins neruşinarea pînă la a le spune că după moartea lui Maerbale aveam nevoie să mă sustrag tristeţii amintirii lui. Între timp, m-am dus cu Giambattista la Mugnano, să-i vizităm pe vărul meu, ducele, şi pe soru-sa Porzia. Ne-am întors năduşiţi, beţi, răcnind pe drumul încrucişat de scînteierea lunară a iepurilor. Giambattista purta o cingătoare de aur, cu patru ametiste, pe care Porzia i-o dăduse din partea amantului său. M-am aruncat în patul meu, gemînd, zgîlţîindu-i baldachinul şi am strigat-o pe Giulia de mai multe ori, pînă cînd am căzut adormit.

Violante era, cu toată dezordinea vieţii ei, o femeie cumsecade. Senzualitatea ei era mai puternică decît orice stăpînire şi o tîra la tot soiul de frenezii, însă niciodată nu proceda cu ipocrizie. Din vremea cînd fusese amanta ducelui de Urbino păstrase o podoabă de topaze şi perle cu care se fălea şi, din timpul în care fusese a halebardierului cel chipeş, păstra o cicatrice pe gît pe care o socotea ca pe o altă podoabă. A descălecat de pe cal la Bomarzo, dornică să mă distreze şi să se distreze. Îşi lăsase soţul la Roma, iar Fabio îi servea — chiar dacă nu de amorez efectiv, din raţiuni evidente — de însoţitor prietenos, mereu dispus să-i urmeze capriciile. Au adus cu ei diferite doamne, cu o viaţă puţin respectabilă, frumoase, care se lăfăiau în lux, între altele pe o verişoară a Ceciliei, văduvă la optsprezece ani, care nu mai avea altă busolă decît pe aceea a schimbătoarei sale plăceri; au venit şi cu o jumătate de duzină de intelectuali, unii dintre ei destul de serioşi, gata însă, ca bărbaţi care aspirau la eleganţă, să urmeze toanele celor mari, pentru a nu fi socotiţi plictisitori sau demodaţi, şi gata totodată să prindă din zbor orice şansă, fiindcă, la urma urmei, trebuiau să trăiască. Acela a fost nucleul viitoarei mele curţi de la Bomarzo, care a inspirat comentarii şi o anume literatură. Se afla printre ei, distant, un prelat, Cristofor Madruzzo, de familie nobilă, care a ajuns episcop de Trento doi ani după aceea, iar ceva mai tîrziu cardinal. Era un profund admirator al Giuliei Gonzaga. Ulterior a cumpărat de la ducele Caraffa castelele Galese şi Soriano, în Cimino, aproape de Bomarzo, unde a înfrumuseţat fîntîna din Papacqua, iar această apropiere a strîns relaţiile noastre. Venise şi Francesco Molza, admirabilul umorist, care făcuse parte din alaiul cardinalului Ippelito dei Medici şi care era alături de el cînd prietenul meu a murit la Itri. Existenţa deşănţată pe care o ducea la Roma i-a adus tot atîta faină ca şi canţonierul său petrarchizant, ca şi strofele pe care le-a dedicat portretului făcut Giuliei Gonzaga de Sebastiano

del Piombo, şi ca şi cele ale *Nimfei Tiberiene*[1], care preamăresc graţia Faustinei Mancini. Îşi lăsase, cu ani în urmă, la Modena, soţia şi copiii şi-i uitase definitiv. Suferea de aceeaşi boală ca şi Pier-Luigi Farnese, boală de care m-a salvat Paracelsus la Veneţia, iar ravagiile ei începeau să-i devasteze faţa descărnată, dar aşa cum Madruzzo era grav şi solemn, în ciuda fineţei senioriale a trăsăturilor sale şi a gurii uşor ironice, pe care Tiţian a păstrat-o pentru eternitate, Molza era înclinat spre glumă, epigramă şi aiurcală amoroasă. Se mai afla printre ei şi Anibal Caro, poetul, secretar mai întîi al lui Pier Luigi, iar apoi al monseniorului Gaddi, numismat, arheolog, preocupat de retorica stilistică, rece şi pedant. Mai era Francesco Sansovino, care nu avea mai mult de şaisprezece ani, ce a venit în grabă de la Veneţia, împreună cu Claudio Tolomei, apărător al limbii toscane. Se mai afla Batussi, superficial, adulator, ce pregătea deja dialogurile din *Raverta*[2] şi care a exprimat în versuri elogiul soţiei mele, amintind, cum era de aşteptat, de „firea-i angelică şi celestă" şi de frumuseţea primită „în dar din ceruri", şi care (fiindcă într-o zi i-am menţionat în trecere acea idilă trunchiată a adolescentei) a cîntat-o şi pe îndepărtata Adriana dalla Rosa, cu acelaşi entuziasm cu care micuţul Sansovino, fîrtatul lui în practicile unei bibliografii linguşitoare, ce se traduce în avantaje financiare pentru cultivatorii ei, m-a celebrat pe mine, pe Vicino Orsini, în a doua carte a bărbaţilor iluştri, proslăvind peste măsură „viaţa-mi şi înfăţişarea", condiţia mea, mai puţin obişnuită, de „iubitor al armelor şi al literelor". S-au instalat în castel şi l-au înveselit cu degajarea, cu răutatea lor, cu vorbele de spirit spumoase. Pe unii din ei, evident, îi puteai acuza că sînt lipsiţi de scrupule, geambaşi de laude rimate, pizmătăreţi, bolnavi de vanitate, dar toţi rivalizau, cu singura excepţie a sobrului Madruzzo, în risipa de vorbe de duh scăpărînd multicolore, obligîndu-ne — pe noi, seniorii, mult mai lenţi, mai stîngaci şi mai anchilozaţi cînd era vorba de gimnastica dibăciei — la o permanentă vigilenţă, pentru a ne descurca fără să ne pierdem într-un labirint de jocuri de cuvinte, aluzii, sofisme, embleme, citate în greacă şi latină, citate din Platon, Dante sau din Leon Evreul, ale căror meandre sclipeau din ciocnirea isteţimii, cînd oaspeţii noştri vorbeau de iubire sau de intrigi ori raţionau cu privire la echivocuri idiomatice. Această acrobaţie permanentă mă irita puţin, fiindcă era mai presus de mine şi de cunoştinţele

[1] *Nimfa de pe Tibru*, poem al lui Francesco Maria Molza, 1537.
[2] Titlul unui tratat despre iubire scris de Betussi în 1544.

mele, cu toate că noii mei prieteni invocau în fiecare clipă încercările mele lirice, comparîndu-le cu cele ale lui Petrarca, dar în fond, atmosfera de inteligenţă şi de respect mă măgulea şi mi se părea că prin acele prezenţe docte şi petulante eu aduceam castelului Bomarzo un omagiu pe care, pînă atunci nu-l primise, căci acum, pentru prima oară în istoria sa, cei care tăifăsuiau în sălile sale, în jurul căminelor roşii, sau se arătau, friguroşi, înfofoliţi în blănuri pe care uneori eu trebuia să li le împrumut, scrutînd peisajul taciturn de iarnă pe care îl albea zăpada sau îl îmbiba ploaia, nu erau nişte soldaţi şi nişte vînători vajnici, brutali, care izbeau cu dagele în mese pentru a-i chema pe slujitori şi cutremurau castelul cu mojiciile lor, grijulii doar să hărtănească mistreţul care se frigea la foc, sau ca să verifice dacă preferau să lupte la ordinele Veneţiei, Milanului, Neapolelui sau ale papei, ci nişte bărbaţi plăpînzi, mieroşi, ce se îngrijeau să elaboreze fraze subtile şi complexe, pline de perspicacitate răutăcioasă şi care-şi arătau unii altora nişte hîrtii scrise cu rînduri inegale, negre de ştersături şi de răzuiri, aşa cum războinicii anteriori, în vremea tatei şi a bunicului, se suflecau violent şi-şi desfăceau pantalonii, ca să-şi arate cicatricele şi urmele tăieturilor.

Eu îi ascultam şi vorbeam puţin. Obsesia mea decorativă se delecta văzîndu-i şi ascultîndu-i. Alcătuiau grupuri armonioase cu acele dame frivole, cu Fabio şi cu verii mei Orsini, avînd ca fond cromatic picturile lui Rafael, Ţiţian, Lotto, Bassano şi Dossi, sau învîrtindu-se în preumblările lor — mergeau mult, conversînd neîncetat, căci vremea rea nu le permitea să abandoneze castelul — în jurul Minotaurului, pentru ca apoi să se plimbe în lîncezeală prin faţa busturilor împăraţilor, care la rîndul lor îi priveau cu insolenţă dispreţuitoare, ajungînd pînă la armura etruscă şi coborînd printre tapiserii pînă la sălile trofeelor. Aşa stăteam noi la taclale, cînd, într-o după-amiază, ruda mea de la Mugnano se prezentă pe neaşteptate. Din intensitatea privirii lui am dedus că era purtătorul unei veşti importante şi m-am temut că Silvio şi cu mine am fost puşi în legătură cu moartea lui Maerbale; însă am înlăturat pe loc această grijă, fiindcă adevărul e că nimeni — nici papa, nici cei din familia Colonna a Ceciliei — nu era interesat să mă acuze de această moarte, căci mai degrabă le convenea să păstreze prietenia cu supraviețuitorul puternic decît să-şi facă griji pentru mortul deja neimportant. De crimă şi de moarte era într-adevăr vorba, deşi eu n-aveam de-a face cu ele. Lorenzino dei Medici îl asasinase pe ducele Alessandro al Florenţei. Renaşterea îşi afirma încă o dată obsesia monotonă

care pretindea ca nici unul din personaje să nu moară de moarte naturală. Am rămas înmărmuriți. Deși auzisem șoptindu-se că Lorenzaccio constituia un pericol pentru duce și că avea să sfîrșească înjunghiindu-l, de vreme ce niciodată nu încetase să se considere, față de bastard, drept moștenitorul legitim al marilor Medici, caracterul firavului *filosofo* și bufoneriile-i constante păreau să excludă decizia și rigoarea pe care le presupun o crimă. Eu, care poruncisem să fie ucis fratele meu, știam bine ce însemna asta. Știam ce încărcătură de foc trebuia să porți în vine pentru a lua o astfel de hotărîre. Lorenzaccio, neobosit născocitor al plăcerilor ducale, organizatorul viciilor și complicele ticăloșiilor lui, era lipsit, la prima vedere, de impulsul vital care împinge la o hotărîre atît de peremptorie. Dar, imediat, fiecare dintre noi, așa cum se întîmplă în aceste situații, începu să scormonească în amintirile proprii în căutarea unei trăsături directe care să-l lege pe autorul *Aridosiei* de această imagine nouă și fulgerătoare, și, puțin cîte puțin, în timp ce vocile noastre urcau tonul, am avut senzația, unul cîte unul, că am fi prevăzut-o.

Violante Orsini își aminti, precis, reprezentația *Aridosiei*, la care asistasem împreună, ci ocazia nunții ducelui.

— A trebuit să ascultăm lucruri groaznice și nu sînt habotnică. Cu toate astea, mai rea decît risipa necuviincioasă pare să fi fost senzația că în spatele vorbăriei se afla ceva ascuns... misterios... o aluzie... o incitare.

— Da, a replicat Cristoforo Madruzzo, sprijinindu-și o mînă, ce ieșea din încheietura scurtă a pumnului, pe șoldul Minotaurului, incitarea era evidentă. Acel public de seniori florentini trebuie să fi simțit ca niște șfichiuiri, peste fața roșie de rușine, repetata menționare a maicilor hăituite pînă în mănăstirile lor. E ceea ce făcea ducele urmărind copilele nobile pînă în chilii, și asta indigna cel mai mult poporul Florenței; Lorenzino, bătîndu-și joc, o sublinia.

— Anul trecut, în zilele în care împăratul i-a convocat la Neapole pe cei din exil, după campania din Tunis, a intervenit Annibal Caro, mi-amintesc că s-a comentat pretutindeni că ducele Alessandro își pierduse cămașa de zale, de care nu se despărțea niciodată, și că se spunea că i-o furase Lorenzino.

— Este un șmintit, în stare de orice nebunie, a glăsuit la rîndul său Francesco Molza. Cînd, la Roma, a mutilat statuile arcului lui Constantin, folosindu-se de o bară de fier, am rostit un discurs în latină, înaintea Academiei. Cine îl va reciti, va descoperi într-un

paragraf, pe care-l dedicasem muzei Melpomene, prevestirea tragediilor ce aveau să se precipite... aceasta şi cea a cardinalului Ippolito...

Vocea tinerească a lui Fabio Farnese s-a ridicat alintată, încăpăţînată:

— Lorenzino este un erou. E un nou Marcus Iunius Brutus. Este cel ce l-a nimicit pe tiran.

— E un nebun, a insistat Molza, şi un ambiţios. Unul care caută să se vorbească de el cu orice preţ. Nu se resemnează să îndeplinească un rol de mîna a doua, între rudele-i de vază. Decapita statuile ca să atragă atenţia asupra neînsemnătăţii lui şi l-a asasinat pe ducele Alessandro din acelaşi motiv, din resentiment. E un histrion.

— Nu! — a strigat Fabio, căruia îi ţineau hangul Orso şi Matteo Orsini, a ucis un erou! E un Brutus. A ucis ca să-şi salveze patria, ca un roman antic.

Conexiunea figurii jigărite de zburătoare a lui Lorenzino cu cea a eminentului Marcus Brutus, de care nu se putea aminti decît în termeni maiestuoşi şi teatrali, îi fascină de îndată. Cedară, voioşi, încîntaţi, entuziasmului cu care Renaşterea reîmbrăca togele auguste şi imita, pe fundalurile de ruine, nemurirea sculpturală a gesturilor cezarilor. În mijlocul busturilor acviline ale împăraţilor, agăţaţi ca nişte păsări de pradă pe soclurile lor de porfir, tinerii înflăcăraţi vibrau, romantici, anunţînd *Lorenzaccio* al lui Alfred de Musset. Molza, care nu prea avea maniere şi căruia boala îi amăra sufletul, le-a răspuns să nu fie tîmpiţi şi tinerii au înşfăcat pumnalele. Atunci, ca să-i domolesc, pentru a-i sustrage de la furie, am evocat şi eu atmosfera tulbure care înconjura raporturile ducelui cu vărul său.

— Au existat ghicitori şi astrologi, am declarat, care, ca şi poetul Molza, au pronosticat această moarte. Ştim şi noi că poetul este un iluminat, un prezicător. La Florenţa l-am cunoscut pe un oarecare Poggio de Peruggia, care în vise l-a văzut pe duce asasinat. Iar Giuliani dal Carmine, cel ce a interpretat augurii atunci cînd au început să edifice marea închisoare, a declarat în dreapta şi în stînga că Lorenzino avea să-l răpună pe principe.

— Şi eu, a adăugat ducele de Mugnano, am cunoscut un alt prezicător pe care-l numeau Grecul, un anume Giandomenico dal Bucine, ce repeta acelaşi lucru. Şi l-am mai cunoscut pe arhiepiscopul de Marsilia, pe fratele marchizei de Massa, care a plănuit

să-l ucidă pe Alessandro cu ajutorul unui lădoi plin cu pulbere, fiindcă o curta pe sora lui, pe soţia lui Lorenzo Cibo. Nu l-a ucis arhiepiscopul de Marsilia, l-a omorît băieţandrul năstruşnic, pe care nu-l credeam în stare să strivească o muscă. Dumnezeu să aibă milă de ducele de Florenţa. Nu l-am iubit niciodată. Era o fiinţă mîrşavă, un infam.

— A poruncit să fie ucisă chiar şi mama lui, ca să-şi ascundă originea umilă, a precizat Sansovino, însă l-au readus la tăcere, fiindcă nu se cădea ca un biet băiat, oricît de degajat ar fi fost, să se pronunţe de la egal la egal cu mai marii lui şi cu atît mai puţin, fiind ţărănoi, să se exprime cu atîta imprudenţă, vorbind despre nobili.

Soţia mea şi Cecilia, care niciodată nu însoţeau grupul nostru şi rămîneau în iatacurile lor, cu agresivul Niccolò, au apărut în galerie, de îndată ce au aflat de sosirea vecinului de la Mugnano şi au auzit ştirile. Într-o pauză, în tăcere, a răsunat timbrul limpede al Giuliei Farnese:

— Lorenzino l-a ucis pe tiran. A ucis asasinul. Asasin a fost tiranul, şi nu el. A făcut bine să-l ucidă aşa. Trebuiesc ucişi cei care ucid... ucişi ucigaşii...

A pronunţat aceste cuvinte şi m-a privit fix. Cecilia Colonna a înaintat bîjbîind, lovind cu bastonul de aur soclurile busturilor şi a scos un strigăt:

— Să fie ucişi ucigaşii!

Fabio şi Orsini au aplaudat. Trecînd printre statui, cu o mînă întinsă, prinţesa oarbă însufleţea figurile clasice.

— Lorenzino a izbăvit Florenţa de ruşine! a exclamat Sigismondo şi m-a mîhnit faptul că Fabio şi el, efeminaţi, triviali, preocupaţi doar de cîrpe, de sulemeneli, de bîrfe şi de intrigi cu bărbaţi de o anumită teapă, au luat problema atît de în serios. Adevărul e că aveau destule trăsături comune cu Lorenzino; poate recunoşteau în el ceea ce era mai bun, ce era mai pur din psihologia lor.

Zilele următoare nu s-a mai vorbit despre altceva în Bomarzo. Au adus din Toscana ştiri proaspete cu amănunte despre crimă, iar în închipuirea noastră a rămas imaginea ducelui parfumat, care îşi alegea mănuşile de piele — mănuşile „de făcut dragoste", cum le denumea prin opoziţie cu mînecarele de război — şi se grăbea spre aventura pe care i-o făgăduise Lorenzino, cu mătuşa lui, integra Catalina Ginori. L-au văzut despărţindu-se de propria gardă, pînă şi de ungurul acela care nu se depărta niciodată de lîngă el; intrînd

în palatul care ne găzduise pe Maerbale şi pe mine, în timpul ultimei noastre şederi la Florenţa, şi care era locuit acum de Lorenzaccio; tolănindu-se îmbrăcat pe pat şi primind, pe jumătate adormit, prima lovitură de cuţit a vărului său, care, transfigurat, sărea asupra lui ca un demon. L-am văzut apărîndu-se cu un taburet drept scut; săltînd, zbătîndu-se, zvîrcolindu-se, ferindu-şi trupul într-un dans al morţii, în timp ce sîngele-i stropea pereţii împrejur, ca şi cum ar fi fost semănătura ce se împrăştie în zbor; muşcînd cu furie mîna lui Lorenzino, aproape că i-a smuls atunci arătătorul, îndoindu-se sub loviturile nemiloase, în timp ce lunecosul Medici şi un fanfaron în soldă, pe care-l numeau Scoronconcolo şi pe care-l zărisem prin palatul Popolanilor, îl încolţeau ca pe un animal hăituit în camera pe care abia o lumina o singură lumînare, pusă pe jos. După ce l-au omorît, l-au ascuns după căpătîiul patului şi au luat-o la fugă.

— Şi Lorenzino?

— E la Veneţia, lîngă Filippo Strozzi, care l-a îmbrăţişat plîngînd cînd i-a dat crezare în cele din urmă, pentru că la început nu-l credea, şi i-a promis că cei doi fii ai lui, cei doi Strozzi, strănepoţi ai Magnificului, care sînt mîndri ca soarele de pe cer, se vor căsători cu surorile sale, fiindcă redase Florenţei libertatea.

— Vor ca Sansovino să-i sculpteze statuia, spuse Betussi.

— Tata o s-o facă! s-a înflăcărat micuţul Francesco Sansovino. Sînt sigur! E foarte ocupat cu construcţia noii biblioteci veneţiene, în care vor fi puse manuscrisele cardinalului Bessarion, dar sînt sigur că are să lase totul ca să se dedice acestei lucrări: statuia lui Lorenzino dei Medici.

— A fratelui nostru Lorenzino! l-a întrerupt Sigismondo.

— Şi vor pune să se bată o medalie în cinstea lui, a zis Fabio Farnese.

— Iacopo Nardi l-a comparat cu David, mărunţelul, doborîndu-l pe Goliat, gigantul, a spus Orso Orsini.

— Astăzi el este gigantul. Va fi noul duce al Florenţei! a exclamat Matteo.

Molza a dat din cap sceptic:

— Nu, n-o să fie. Florentinii n-au să tolereze să fie cîrmuiţi niciodată de nebunul ăsta ros de ambiţie.

— Nebun? Erou! Erou şi sfînt! Slavă Florenţei!

Mai apoi se dovedi că Molza avea dreptate. Cei surghiuniţi, cu Strozzi în frunte, au fost înfrînţi la Montemurlo şi Strozzi a pierit chiar în închisoarea aceea ale cărei ziduri fuseseră ridicate pe banii

săi. Îl traducea pe Polibiu şi nu reuşea să priceapă cum, acum cînd patria îşi scuturase jugul, el zăcea în închisoare. La sfîrşit, l-au otrăvit. Iar ducele n-a fost Lorenzino, nici fiul din flori al lui Alessandro, ci vărul său Cosimo dei Medici, firoscosul, cel ce a cules roadele îndrăznelii *filosofului* şi, drept plată pentru coroană, l-a făcut să rătăcească prin oraşele europene, transformat într-un pribeag deznădăjduit care vedea pretutindeni, de parcă pe pereţi s-ar fi proiectat umbra unui arici enorm, multe pumnale.

Eu, în clipele în care povestea înflăcăra spiritele şi împărţea părerile, nu reuşeam să-mi alung din minte amintirea băiatului, dar nu puteam să-l evoc pe tragicul omicid al acestui Alessandro pe care l-am detestat atîta în copilărie şi care mi-a încălţat pintenii de aur, şi nici măcar pe băieţandrul cu care am fost la Poggio şi Caiano, în după amiaza cînd am cedat-o pe Gulia. Nu mă gîndeam nici la tiranul vestit, nici la acel om susceptibil, ahtiat de faimă. Mă gîndeam la un băiat brunet, plăpînd şi afectuos, ce se mişca cu eleganţa ireală a personajelor din vise; un băiat care ar fi putut să intre dintr-un salt în cavalcada Regilor Magi ai lui Benozzo Gozzoli şi să rămînă pentru totdeauna în înălţimile-i vrăjite; un băiat care, în noaptea sfîrşitului Adrianei Dalla Rosa, mi-a luat o mînă şi a ţinut-o într-ale sale, consolîndu-mă atunci cînd, trădat, părăsit, mă prăvăleam în lacrimi, lîngă trupul ei rece. Înconjurat de acesto năluci ale adolescenţei mele, rătăceam singur, după ce toţi se retraseseră şi Bomarzo dormea. Clipeau ici-colo, pe la ferestruici, luminile scriitorilor care însemnau cele cîte se întîmplau şi care profitau de calmul nopţii pentru a compune versurile lor bombastice despre Pier Francesco Orsini, desăvîrşitul. Zăboveam în faţa Minotaurului, care era ca şi Lorenzaccio un simbol; îi atingeam faţa oribilă din a cărui terciuială mă spiona singurul ochi salvat şi murmuram:

— Ştim oare de ce ucidem? Ştiu eu, o ştie Lorenzino? Putem da ca sigur că pricepem ceva despre cineva, cînd străbatem straturile evidente de la suprafaţă şi pătrundem în ce-i mai adînc? Ne înţelegem oare pe noi înşine? Atîtea elemente subtile, delicate, necunoscute intră în joc atunci cînd săvîrşim orice acţiune — aceea de a ucide un om sau de a-l iubi pe altul — că, într-adevăr, pentru a înţelege orice sentiment şi orice acţiune, chiar cele mai simple în aparenţă, ar trebui să ne dedicăm întreaga viaţă pentru a demonta, piesă cu piesă, misterul raţiunilor acumulate, amestecate şi, chiar şi aşa, probabil ne-ar scăpa esenţialul.

— Acum, a observat într-o dimineaţă Cristoforo Madruzzo, care era ager la minte, familia Sanctităţii Sale, papa Paul, nu a spus: Farnesii, în mod concret, din respect pentru Giulia, şi-ar dori-o inclusă pe strălucitoarea văduvă a lui Alessandro, pe doamna Margherita de Austria ca să-şi întărească alianţa cu împăratul. Nu m-ar mira s-o căsătorească cu vreunul din feciorii lui Pier Luigi.

Aşa a fost şi asta a dovedit perspicacitatea politică a viitorului cardinal, dar mărturisesc că m-a deranjat peste măsură faptul că se referea în public, cu atîta uşurinţă degajată, la treburi privind oameni aşa de apropiaţi neamului nostru, ale căror manevre trebuiau să fie apreciate numai de cei mari. Oricum, mi-a plăcut ideea de a le-o lua Medicilor pe fiica Cezarului şi de a o aduce printre ai noştri, chiar de se făcea în schimbul a unui nou prestigiu pentru voracele Pier Luigi.

S-a născut fiul Giuliei şi cînd l-a stropit cu apa botezului i-au pus numele Orazio. E curios că dintre noi doi, Maerbale şi cu mine, el a fost, el, cel atît de puţin preocupat de aceste lucruri, cel ce l-a desemnat pe fiul său cu un nume care prelungea tradiţia Orsinilor: Niccolò. Eu m-am gîndit să-l numesc pe pruncul Giuliei — încă nu mă încumet, scriind aceste pagini atîtea secole mai tîrziu, să spun: fiul meu — cu un nume mai vechi din nomenclatura spiţei. M-am gîndit să-l numesc Rubeus, ca pe anumiţi strămoşi ai noştri din veacul XIII, numiţi aşa în cinstea altor strămoşi, încă şi mai vechi, Ildebrandii. Dacă n-am făcut-o, n-a fost atîta pentru raritatea excesivă a numelui, cît pentru faptul că Maerbale alesese un nume tradiţional. Am înţeles că prin el îmi încălca domeniile, fără să ţin seama că fratele meu era tot atît de Orsini ca şi mine, şi, reacţionînd agresiv, am hotărît ca prim-născutul Giuliei să poarte un nume pe care familia nu-l mai folosise niciodată şi l-am ales, la întîmplare, pe acela de Orazio. Astfel că Maerbale, chiar mort, continua să-mi urgisească soarta: din vina lui (din vina mea) eu nu ştiam, în chip grotesc, supărător, dacă fiul meu era al meu ori al său şi, prevăzîndu-mi reacţia, cea care i-a sugerat, fără îndoială, numele urmaşului său, mă obliga pe mine, ducele, să-mi contrazic cele mai adînci sentimente şi să-i pun moştenitorului meu un nume care era aproape un certificat de nelegitimitate, de parcă ar fi fost un intrus în neam.

Era ori nu fiul meu, bineînţeles că l-am primit ca atare, cu dovezi de entuziasm. Aşa cum se povesteşte că a făcut Giovanni delle Bande Nere cînd i s-a născut feciorul — acel Cosimo, care îi urmase

de curînd lui Alessandro dei Medici la ducatul Florenței, grație ajutorului involuntar al lui Lorenzino —, am poruncit să se aprindă focuri mari în turnuri și pe culmile diferitelor mele posesiuni din Lazio; iar vecinii, aflînd prin aceste ruguri cum că o noutate de deosebită importanță se întîmplase la mine, au dat fuga în Bomarzo, unde, împreună cu scriitorii ce veneau de la Roma și cu rudele ramurilor Orsini și Farnese, s-a făcut o sărbătorire îndelung prelungită a micului principe.

Principele acesta micuț mă intriga și mă neliniștea. Plecat asupra leagănului său, căutam în nebuloasa trăsăturilor lui, în craniul încă nedefinit, în fruntea-i păroasă, în ochii fără vedere, ceva, un indiciu care să-mi permită să recunosc paternitatea mea sau pe cea a lui Maerbale, dar, chiar de-aș fi izbutit să discern pe fetișoara mică nedeslușită un element care s-o evidențieze, adevărul e că Maerbale și cu mine ne asemănam atît de mult că orice semnalment mai mult ori mai puțin caracteristic ar fi fost împărtășit de amîndoi. Ceea ce căpăta importanță era faptul că Orazio Orsini se născuse perfect normal. Nu aducea pe lume, ca mine, blestemata deviere a coloanei spre stînga, nici deformarea piciorului drept. Dacă ar fi avut nefericirea să împartă vreuna dintre aceste poveri ale mele — cum a avut-o un frate al lui, cu ani mai tîrziu, acela căruia i-am dat numele de Maerbale — nu mă îndoiesc că l-aș fi socotit al meu, pe de-a întregul al meu. Poate aș fi preferat să fie cocoșat, poate... nu... nu...

Mi-amintesc că am făcut cu el ceva foarte năstrușnic, trei zile după naștere. L-am ridicat din pătuc și am ieșit cu el din cameră, în ciuda protestelor Giuliei, care și-a închipuit cine știe ce atrocitate, probabil pentru că pomenisem de Giovanni delle Bande Nere, care, după cîte se spunea, ar fi poruncit ca fiul său Cosimo să-i fie zvîrlit în brațe de pe înălțimea unei terase. L-am dus cu mine în biserica singuratică, în fața mormîntului Sfîntului Anselm. După cîte spunea bunica și, înaintea ei străbunica și stră-străbunica și tot așa din întunecimea vremurilor, o fată din Bomarzo l-a învinuit pe un diacon că era tatăl pruncului căruia-i dăduse viață și tatăl acesteia a vrut să se răzbune pentru jignire și să-l omoare. Au adus cazul înaintea episcopului Anselm, iar bărbatul cel sfînt, adresîndu-se proaspăt născutului, l-a întrebat, în numele lui Iisus, dacă diaconul era într-adevăr vinovat, la care pruncul a răspuns, spre minunarea tuturor: „Acest diacon este neprihănit, nu s-a

pătat cu nici o vină". În același chip, așezîndu-l peste moaște, l-am întrebat pe pruncul Giuliei: „Spune-mi, cine-i tatăl tău?" Cum e lesne de înțeles, micuțul și-a rezumat părerile la un scîncet supărat, deoarece minunile nu se întîmplă așa, de dragul minunilor. O povestesc (poate s-ar fi cuvenit s-o ascund) ca să arăt printr-un amănunt în plus amestecul de naivitate ce făcea parte din alcătuirea caracterului meu și pînă unde e posibil să fii, în același timp, un criminal și un inocent. Probabil mi-a trecut prin minte faptul că, invocat de ducele de Bomarzo, Sfîntul Anselm, episcop al acestei dioceze cu zece veacuri mai înainte și, prin urmare feudatar al seniorului, n-o să-mi refuze, într-o situație atît de crucială, omagiul unei minuni.

Orazio Orsini a crescut frumos. Cel mai mult îi semăna, dolofan și voios, bunicului Farnese. M-am înșelat, socotind să prezența lui avea să-mi îmbunătățească relațiile cu Giulia. Soția mea avea darul exasperant, cînd își propunea o linie de comportament, să n-o mai părăsească niciodată, oricît de diferite ar fi fost împrejurările. Evident, hotărîse ce atitudine se cădea să adopte față de mine și nimic și nimeni pe lume n-ar fi izbutit să o mai schimbe. Aceasta consta dintr-un amestec de curtoazie și de răceală, cu doze precise ce creau o atmosferă în care nici strigătul bădăran, nici ironia amară nu-și aveau loc și în care se simțea o umbră de teamă șovăielnică. Cu Cecilia Colonna și-a făurit o lume mărginită în jurul celor doi copii, Orazio și Niccolò, și n-a mai ieșit din refugiul zăvorît. Dacă aveam oaspeți, vorbea cu ei strictul necesar și se îndepărta cît putea mai repede. Avînd invitat un personaj mai de vază, rămînea în grupul nostru vesel pînă tîrziu, dar și atunci băgam de seamă cît de inexpugnabilă era îndepărtarea și, doar cînd se retrăgea între pajii ce o precedau cu luminările înalte, societatea rîdea după pofta inimii, căci pînă în acel moment fusese de parcă am fi avut între noi o făptură din marmoră, dură și frumoasă, izolată, precum castelele pe care le fermecau vrăjitorii, dintr-o lume în care sălășluiesc șoaptele. Iar dacă eu, după aceea aproape beat și furios, ca să-i înving armura de mîndrie cu care ne umilea pe toți, intram în camera ei și mă lungeam pe pat ca s-o fac a mea, sfîrșeam prin a mă îndepărta de ea, după scăpărarea trupească care n-o aprindea, și mă trînteam în culcușul meu, urmărit de viziunea ochilor săi limpezi, netulburați, care, ca două lămpi nemiloase, ardeau în bezna încăperii mele, iluminîndu-mi violența și dezgustul visurilor.

*
* *

Silvio da Narni i-a trasat horoscopul lui Orazio. După el, viaţa n-avea să-i fie lungă, însă glorioasă, adică exact pe dosul celei a mele, dar eu n-aveam încredere în prietenia lui Silvio cu aştrii. Cînd a întocmit profeţia lui Pier Luigi Farnese, care dădea drept sigur că feciorul papei, născut sub semnul Scorpionului avea să moară netulburat de şaptezeci de ani, mi-am arătat îndoielile asupra autenticităţii prevestirii. În cazul lui Pier Luigi, am avut eu dreptate, dar în cazul lui Orazio, dreptatea a fost de partea astrologului şi, oricum, nici nu mi-ar fi trecut prin minte să-mi exprim public scepticismul, fiindcă de cînd îmi îndeplinise poruncile întocmai, în afacerea cu Maerbale, îl tratam pe Silvio cu o anumită grijă.

Atît Orazio cît şi vărul lui, Niccolò, au fost instruiţi potrivit celor ce corespundeau poziţiei lor în lume. Pe măsură ce se scurgea timpul, i-am văzut opintindu-se cu spade, arbalete şi pumnale; călărind cu dibăcie; entuziasmîndu-se înaintea isprăvilor şoimilor — iar în asta am verificat vigoarea sîngelui bunicului Franciotto, cel ce organiza vînătorile papei —; însuşindu-şi tainele şahului, pentru care întrebuinţau un joc minunat ce exista la Bomarzo, executat de Cleofas Donati, ce folosise un os de bivol negru, şi pe care ni l-a dăruit Isabella d'Este; şi studiind cît mai puţin posibil. S-au reeditat scenele propriei mele copilării, cu aceeaşi vargă, din ce în ce mai slabă a lui Messer Pandolfo, însă, ca şi Girolamo şi Maerbale, amîndoi au refuzat de la început să se împace cu literatura latină. Se înţelegeau foarte bine. Niccolò, ceva mai mare, era înalt şi zvelt, în timp ce Orazio avea trăsăturile mai delicate. Amîndoi moşteniseră ochii noştri întunecaţi, părul nostru castaniu lins, mîinile cu desen ales, dar Niccolò dezvăluia încă de pe atunci semeţia nesuferită a celor din neamul Colonna, pe care mama lui, desigur, nu o avea, iar Orazio îşi demonstra îndemînarea politică a Farnesilor, toate astea, bineînţeles, adăugate şi la unul şi la celălalt, acelui orgoliu fundamental ce-i caracterizează pe Orsini şi care, subsumat similitudinii trăsăturilor, le imprima o atare asemănare încît păreau fraţi. Nedespărţiţi, larma lor răsuna în castel, între vocile Giuliei şi Ceciliei, care se ridicau să-i potolească. Cecilia, în special, se pornea pe tremurat de cum auzea galopul mînjilor. În temniţa orbirii, născocea infinite nenorociri. Cunoştinţele sale clasice — deoarece ea, spre deosebire de copilul ei şi de cel al Giuliei, se hrănise din copilărie cu studiul grecilor celebri — îi

populau întunericul cu chipuri îngrozitoare. Şi-l închipuia pe micuţul Niccolò atîrnînd în urma calului de o scăriţă şi tîrît printr-un nor de praf, precum cadavrul lui Hector în urma calului lui Achile. Ţipa deodată, în tăcerea înserării pe al cărei fundal treceau siluetele ecvestre ale micuţilor, şi nu se liniştea pînă cînd Niccolò nu alerga să-şi pună fruntea năduşită în poala ei. Curînd s-au adăugat celor doi ceilalţi fii ai mei care s-au născut an de an: Scipione, Marzio, Octavia, Orinzia, Maerbale, Faustina şi Corradino. Cred că am ales pentru ei nişte nume foarte melodioase. Cineva le-ar considera astăzi extravagante, dar dacă ne gîndim că Niccolò III d'Este, atît de împătimit după istoriile cavalereşti, şi-a denumit bastarzii cu apelativele de Gurone, Meliaduse, Issota şi Rinaldo, se va recunoaşte că am procedat cu discreţie. Nu vreau, totuşi, să mă grăbesc şi să mă las sedus de amintirea copiilor mei, cînd zguduiau cu certurile şi distracţiile lor galeriile şi terasele din Bomarzo. Trebuie s-o iau cronologic şi să nu uit nimic. Cine reuşeşte să recupereze, aşa ca mine, din depărtarea fabuloasă a timpului, trecutul său pierdut, este ca un pescar privilegiat ce a descoperit o preţioasă ascunzătoare de scoici cu perle, în taina apelor adînci, pe care le scoate apoi, una cîte una, la iveală. Copiii mei rămîn pentru mai la urmă, la locul lor, şi adevărul este că pe vremea aceea nu m-au îngrijorat prea mult. Mai mare bătaie de cap îmi dau acum. Mă gîndesc mai mult acum la ei, decît atunci. Ceea ce ne zgîndărea în acel timp era lăcomia ambiţioasă a lui Pier Luigi Farnese şi supunerea cu care papa o satisfăcea. În vreme ce la Roma se pregătea ambianţa prielnică a viitorului sinod din Trento — *Concilium delectorum cardinalum*, care trebuia să plănuiască o reformă autonomă a congregaţiei şi a statului bisericesc —, Pier Luigi aduna prebende şi titluri; gonfalonier al Sfintei Maici Biserica, duce de Castro, conte de Pitigliano — la fel ca marele Niccolò Orsini, asta era de nesuportat, în locul moştenitorului legitim! — îşi încorpora între bunurile proprii, pe banii Camerei Apostolice de care dispunea fără scrupule, proprietăţi precum Nepi, ori primea de la Carol Quintul impresionantul marchizat de Novara şi chiar i se autoriza să bată în Castro propria monedă. Cariera lui uluitoare şi revoltătoare a atins culmea cu zvonurile cum că Paul II, incitat de cardinalul Gambara, se gîndea să-i cedeze feciorului său Parma şi Piacenza, ca să-i creeze un ducat ce l-ar fi făcut egalul celor mai mari seniori feudali ai Italiei, reeditînd astfel aspiraţiile lui Leon X, care a visat să făurească un stat pe temeliile Piacenzei şi ale Parmei, lîngă Modena şi Reg-

gio, şi să-l pună sub jurisdicţia fratelui său Giuliano dei Medici. Şi, ca şi cum n-ar fi fost de-ajuns această nemăsurată pretenţie, s-a aflat că Pier Luigi începuse convorbiri care urmăreau să obţină Milanul pentru fiul său Otavio, soţ al Margheritei de Austria, văduva lui Alessandro dei Medici — cum a pronosticat la Bomarzo Cristofolo Madruzzo, după asasinatul ducelui de Florenţa — şi, în consecinţă, ginerele împăratului, dar tatonările au dat greş. Intrigile ce s-au iscat pe atunci, pe motivul neobrăzatei tranzacţii, i-a învrăjbit pe francezi, l-a mîniat pe Cezar şi au fost conduse cu atît de învăluită ipocrizie că nici măcar poetul Annibal Caro, secretar al lui Pier Luigi, nu s-a prins. Presiunea cardinalului Gambara a sporit, datorită celei a celorlalţi cardinali din familia Farnese, pînă cînd pontiful a cedat şi Consistoriul a jecmănit biserica de două oraşe în favoarea fiului papei. Pier Luigi a fost uns duce de Parma şi Piancenza. Nu l-a costat nimic, prin urmare, să se scuture de ducatul de Castro în folosul fiului său Octavio şi să restituie Vaticanului Nepi şi Camerino.

Din singurătatea castelelor noastre, noi, seniorii ce păstram legatul tradiţiei guelfe, asistam cu uimire la acest urcuş îmbrobodit. Soseau uneori oaspeţi ori călători, soseau mesaje grăbite, cu ştiri despre cele ce se petreceau la curtea Vicarului lui Cristos şi ne ridicam braţele spre cer. Mă întruneam, fie la Bomarzo, fie la Mugnano, ori la Bracciano mai ales, cu seniorii din vecinătate şi nu conteneau plîngerile şi reproşurile celor *editus Ursae*. În fastul de la Bracciano, sub vasta frescă ce-l înfăţişează pe Gentil Virgini Orsini luînd comanda trupelor aragoneze, unul din ai noştri a exclamat:

— Şi o să îngăduim să fim lăsaţi la urmă şi să ne umilească astfel? Oare nu mai există Orsini? Cine mai aude pomenindu-se de Orsini?

— Nu e prea multă vreme de cînd Valerio Orsini a fost numit guvernator de Verona, am argumentat eu.

— N-a trecut mult? Sînt cel puţin şase ani.

— Şi apoi a fost numit guvernator general al Dalmaţiei, am continuat.

— Acestea sînt numiri făcute de Serenissima. N-au nimic a face cu Sfîntul Părinte. Dacă ar fi depins de Sfîntul Părinte, guvernatorul ar fi fost un Farnese.

— Pe de altă parte, Valerio Orsini a murit, l-a întrerupt Guido della Corbara.

— Lăsîndu-l văduv, a izbucnit rîsul vulgar al contelui dell' Anguillara, pe Lorenzo Emo, în Veneţia.

Eu nu ştiam că murise bătrînul maestru al lui Maerbale. Trăiam atît de departe unii de ceilalţi! Informaţiile se pierdeau sau nu ajungeau şi, suprimat Maerbale, pierdusem legătura cu Valerio Orsini. Trebuia să-i scriu lui Lorenzo Emo. Poate că-şi păstrase farmecul adolescenţei care mă fascinase fugar în zilele mele veneţiene.

— Dar cum? Ce-i asta? a strigat ducele de Mugnano. Farnesii au avut tot timpul conştiinţa distanţei ce îi desparte de ai noştri, iar acum stăm de vorbă despre ei de pe picior de egalitate, măsurîndu-le meritele cu acelea ale noastre!

M-au privit cu neîncredere. Nu puteau să uite că soţia mea era o Farnese, rudă apropiată a lui Pier Luigi. Iar eu, dinspre partea mea, deşi le împărtăşeam nemulţumirea faţă de propăşirea nejustificată a fiului papei, nu renunţam să cîntăresc foloasele pe care le putea aduce ramurii familiei mele.

— Pier Luigi e pe jumătate Orsini, am intervenit eu. Să ţinem seama şi că este căsătorit cu o Orsini.

Cei din Bracciano, cei mai semeţi, s-au zbîrlit pe bună dreptate:

— Ne lipsim de rudenie! Un ticălos, un profitor, un tîlhar!

Contele della Corbara a profitat de o ocazie ca să dea drumul insultei care speriase întreaga Europă:

— Satirul! Violatorul episcopului de Fano!

Făcea aluzie la un fapt aproape de necrezut, de perversă obscenitate, petrecut pe vremea cînd gonfalonierul Bisericii vizita teritoriile pontificale din însărcinarea tatălui său şi căruia i-a căzut victimă un prelat de optsprezece ani, Cosimo Geri, vestit pentru curăţenia purtărilor sale.

Sigismondo, care pînă atunci păstrase tăcere, a dat frîu liber ranchiunei:

— E un nemernic!

Ne-am întors spre el. Îl uitasem în ungherul de penumbră, elastic şi nervos, aprins de gelozie, căci nu putea să uite de relaţia-i trecută cu ducele de Parma. Profilu-i ascuţit a înaintat către sursa de lumină şi umbra sa a decupat pe perete un cap mişcător de şoim de vînătoare. Fiindu-i peste putinţă să se stăpînească, a formulat impulsiv acea acuzaţie, atît de gravă:

— Pier Luigi vrea să-l ucidă pe împăratul Carol!

— Ce spui?

Era deja prea tîrziu să dea înapoi. Şi-a strîns degetele pe lanţul gros de aur care, probabil, îi fusese dăruit de însuşi Farnese, şi a adăugat:

— A uneltit vicleşugul cu Leonida Malatesta şi cu Mattia Varano. Primului i-a promis restituirea ţinuturilor Rimini şi Ravenna, iar lui Mattia Varano domeniul Camerino.

— Juri?

— Jur.

— Cum de ştii?

— O ştiu... am aflat-o de la Pier Luigi...

— Dar de ce? La ce bun s-o facă?

Sigismondo a şovăit atunci, iar chipul i s-a ascuţit palid ca de marmoră dăltuită:

— Refuză să restituie marchezatul de Novara, pe care îl cere Cezarul, şi-l scoate din sărite familiaritatea de care se bucură fiul lui Octavio în faţa Maiestăţii Sale. Vrea totul numai pentru el.

Încă o dată evenimentele complotau împotriva mea, scoţînd la iveală slăbiciunea ambiguă a poziţiei mele. Mattia Varano se căsătorise cu Battistina Farnese, sora soţiei mele, şi asta îi adusese prietenia lui Pier Luigi. Era un fanfaron ţîfnos care ucisese pe podesta de Camerino şi, fără îndoială, nu avea să renunţe pînă ce nu-şi ducea la capăt planul îndrăzneţ de a-l suprima pe stăpînul a jumătate de lume ca să-şi recucerească sărmanele-i pămînturi. Ca şi înainte, interlocutorii mei mi-au observat reacţia, poate mai mult din curiozitate decît din supărare. Am hotărît să rămîn tăcut; la urma urmei, nu doream să mă preocup, pe lîngă cele ale mele, şi de problemele jecmăniţilor seniori de Camerino.

Ducele de Mugnano a pus un deget la buze şi a cerut linişte.

— Despre treaba asta nu trebuie să transpire nici un cuvînt. Secretul ăsta trebuie folosit. E o armă preţioasă. Să ne angajăm solemn că n-o să-l dăm în vileag pînă la momentul potrivit. Eu însumi mă voi duce să-l văd pe împărat.

S-a dezlănţuit o harţă violentă. De ce el? De ce să fie el cel care să culeagă roadele unei informaţii atît de preţioase? De ce nu Bracciano, sau contele dell'Anguillara, sau ducele de Bomarzo, pe care Carol Quintul îl investise cavaler? Ne-am răzvrătit, zburliţi, războindu-ne ca nişte şoimi.

— O să decidem la următoarea întrunire. Deocamdată să ne luăm angajamentul că taina va rămîne între noi.

Am întins mîinile spre sfeşnice. Au strălucit, pe diferite degete, pietrele prinse în gheare ale inelelor mari şi încrustaţiile cu blazonul repetat al trandafirului şi al şarpelui.

Taina nu s-a păstrat şi, transpirînd, cel avizat n-a fost Carol Quintul, ci Pier Luigi care, temîndu-se, la rîndu-i, că va fi turnat de Malatesta, l-a închis la Roca de Forli. Însă Leonida Malatesta a reuşit să scape şi să-i comunice planul lui Cosimo dei Medici. De aici şi pînă să-l afle împăratul nu mai era decît un pas. Cel care a culeş foloasele informaţiei, în timpul acesta, n-a fost vreunul dintre noi; a fost sîrguinciosul Cosimino, stăpînul Toscanei, care se folosise de situaţie pentru a-i strecura Cezarului că papa nu era străin de intrigă. Carol de Habsburg nu păru să dea credit monstruozităţii ce i se aducea la cunoştinţă. Trebuia însă să sosească şi clipa cînd avea să se răzbune, să pedepsească, să arunce fulgerul. Se răzbuna totdeauna.

În cercul nostru de conspiratori provinciali, trădarea ne-a lăsat buimăciţi. Cine să nu fi respectat jurămîntul? Ne spionam plini de bănuială. Ne-am jignit, ne-am învinovăţit. Deşi, bineînţeles, bănuielile se adunau în jurul meu, ducele de Mugnano a început să-l ameninţe pe Sigismondo. Dar vinovatul nu s-a trădat. Posibil că era chiar Mugnano, cel ce se dădea de ceasul morţii să atragă atenţia şi bunăvoinţa imperială şi-i invidia pe curtenii feciorului Ioanei Celei Nebune. Nu mai puteam continua să ne întrunim în acel cerc ce mocnea de îndoieli, deoarece nu am fi obţinut decît rezultate contrarii celor pe care ni le propuneam. Ne-am despărţit, urîndu-ne, înghiţindu-ne suspiciunile şi neînţelegerile. De atunci, nimeni din grup nu a mai cutezat să umble prin împrejurimi fără escortă. Într-o noapte, întorcîndu-se de la o partidă de vînătoare, Sigismondo a căzut într-o cursă în care patru oameni mascaţi l-au maltratat şi i-au ciopîrţit faţa. Fiind la curent cu jurămîntul ce ne unea, mă umileau pe mine prin intermediul lui. N-au vrut s-o isprăvească cu el, ci doar să-l desfigureze, pentru că-i cunoşteau înfumurarea. Sigismondo a trebuit să poarte, începînd de atunci, un bandaj negru ce-i acoperea jumătate din chip. Îmi amintesc că Violante Orsini, în timpul unei serbări care degenerase în orgie, i-a smuls faşa. Am văzut cu oroare găvanul gol, îi scoseseră ochiul drept. Verişoara mea, Violante, s-a înspăimîntat mai mult decît oricine, dar, învingîndu-şi repulsia, i-a sărutat cavitatea roşie.

— Eşti mult mai frumos aşa, Sigismondo, a încercat să-l consoleze.

Însă tînărul a sărit în picioare. Dintr-o smucitură furioasă a smuls draperiile şi cristalurile au căzut cu zgomot. Doamnele au început să ţipe în timp ce vinul se răsturna din pocale şi ogarii aurii se înghesuiau, izbindu-se de lucrurile prăvălite. Sigismondo a ieşit în fugă, urlînd ca un animal rănit, urmat de Madruzzo, de Molza, de Orso şi de Matteo.

Imaginea aceea macabră m-a speriat. Cititorul e la curent, întrucît adeseori am subliniat-o, cu marea importanţă pe care o dădeam eu armoniei, echilibrului estetic. Toleram în preajma mea numai persoanele frumoase, obiectele cu linie nobilă. Iar curtea mea, cu un cocoşat, o oarbă şi un ciclop, se cam transforma într-o Curte a Miracolelor. Am folosit această întîmplare nefericită ca să-i arăt Giuliei, în dimineaţa următoare, că Cecilia trebuia să plece. Avea pămînturile ei şi pe acelea ale lui Maerbale; avea obligaţia să se ocupe de ele şi să-şi instaleze acolo fiul. În deşert mi-a vorbit soţia mea despre incapacitatea văduvei fratelui meu de a se descurca singură şi m-a rugat să n-o lipsesc de unica tovărăşie în pustietatea castelului, arătîndu-mi, în plus, ce bine era pentru Orazio şi Niccolò să crească împreună. Cruzimea mea era făţişă, inflexibilă, iar cumnata mea a plecat, fără să-şi ia bun rămas de la mine, cu copilul, servitorii, cuferele numeroase, armele lui Maerbale, coliviile de păsări, cîinii favoriţi şi tristeţea-i imensă, spre Roma, unde, mătuşa ei, maiestuoasa Vittoria Colonna, se instalase în micuţu-i palat din Monte Cavallo, după ce Paul II, care întemeiase tribunalul Sfintei Inchiziţii Romane, îi dizolvase grupul din Viterbo, stigmatizat de erezie, şi-i confiscase bunurile. Acolo a trăit Cecilia pînă la moartea Vittoriei, cîţiva ani mai tîrziu, în preajma lui Michelangelo, Augusta sa rubedenie îi văzuse îndepărtîndu-se, de frică, ori siliţi, pe cardinalul Reginal Pole, pe predicatorul Ocino, pe Flaminio, pe Pietro Carnesecchi, credincioşi Giuliei Gonzaga şi, ca şi ea, discipoli ai fascinantului Juan Valdés, spaniolul mort de curînd, a cărui predică, îmbibată de erasmism, trecea razant pe lîngă pericolele eterodoxiei. Vittoria Colonna şi Michelangelo au primit-o cu mărinimie pe tînăra oarbă. Mă neliniştea, lesne de înţeles, ceea ce putea să le povestească despre mine şi privitor la moartea inexplicabilă a lui Maerbale, dar important era că dispăruse din castel. Chiar dacă niciodată n-a rostit vreo vorbă aspră, simpla-i prezenţă, fie şi numai tocănitul bastonului de aur prin galerii erau suficiente ca să invoce

fantome dușmănoase. Dacă vreodată m-am gîndit la nedreptatea purtării mele, coroborînd-o cu reprosul mut al Giuliei, m-am liniștit, gîndindu-mă că, grație mie, Cecilia se bucura de un privilegiu minunat de care eu nu mă bucurasem niciodată, acela de a-și petrece zilele în ambianța admirabilă din jurul maestrului Michelangelo Buonarroti, născut ca și mine într-o zi de șase martie, artistul stăpîn pe o inimă în al cărei labirint se întretăiau cărări misterioase și care scria, în același timp, aprinse sonete de dragoste pentru Vittoria Colonna, marchiză de Pescara, pentru dama cea *frumoasă și crudă* și pentru nedespărțitu-i Tommazo de Cavalieri, pe care l-a pictat pe tavanul Sixtinei, astfel că, în unele situații, e hazardat să te pronunți cui sînt adresate.

Scăpat de Cecilia și eliberat de stinghereala pe care o reprezentau pentru mine întrunirile sterile convocate de Orsini cu scopul de a pune în discuție sfidătoarea propășire a Farnesilor, care mă privea atît de îndeaproape și pe care nu-mi convenea s-o înfierez prea tare, am putut să mă dedic în oarecare liniște lucrurilor ce mă interesau mai mult pe atunci: rînduirea științifică a colecțiilor mele și preocuparea pentru Bomarzo. De asemenea, am început, atunci, să mă ocup de ceea ce, cu trecerea timpului, avea să constituie unul din mobilurile esențiale ale vieții mele: magia.

Colecțiile mele, faimoasele mele colecții, sporiseră ciudat. Erau reflectarea-mi fidelă, atît de absurdă, de încîlcite, de monstruoase și atît de frivole. Doar un amator cu gusturi bizare ar fi putut să le adune. Acum, cînd mă gîndesc la ele — respectivele colecții îmi amintesc cel mai bine — e limpede că la o scară mult mai mică, deoarece nici mijloacele mele, nici relațiile cu furnizorii acestei mărfi baroce n-ajungeau atît de departe —, sînt ciudatele „cabinete de artă și curiozități" pe care le-au avut împărații Germaniei, Ferdinand I, fratele lui Carol Quintul, urmașii săi, Maximilian II și Rudolf II, precum și arhiducele Ferdinand de Tirol. Ca și ei, am simțit din copilărie atracția spre ceea ce-i singular; ca și ei, dincolo de sălile mari oficiale, unde se expuneau portretele de familie, picturile magistrale, marmorele de valoare și tapiseriile splendide, eu am avut, la Bomarzo, încăperile mele aproape secrete, în care timpul a suprapus cea mai variată, cea mai contrariantă și mai fascinantă acumulare de creații sugestive. Proveneau din regiunile cele mai îndepărtate ale Italiei, unde persoane improvizate, cu care am întreținut o corespondență prolixă, făceau trafic cu aceste obiecte misterioase și rafinate, care, adeseori, vorbeau mai mult decît simțul nobil estetic, capriciului imaginației.

Soseau şi de mai departe, din ceţoasa Europă, iar, prin Veneţia, din Orientul Îndepărtat. Eu le achiziţionam fără a discerne, sedus de descrierile abile ale agenţilor mei şi astfel s-au strecurat şi numeroase piese false. Însă această colecţie era o minunăţie. Cînd, în sfîrşit, mi-am asumat răspunderea de a o clasifica şi rîndui, era deja depozitată în podurile palatelor mele din Roma. A fost ca şi cum aveam la dispoziţie o peşteră a lui Ali-Baba unde, în loc de saci cu aur şi de lăzi doldora de giuvaere, se îngrămădeau probele halucinante ale fanteziei umane. Acel arsenal tulburător, la care interzisesem accesul, îşi sporea labirintul confuz, pe măsură ce i se adăugau noi contribuţii. Nu mai puteam amîna momentul catalogării şi depozitării, dacă nu doream ca umiditatea, şobolanii, moliile, carii şi murdăria să le pună existenţa în pericol. Pe lîngă aceasta, munca îmi oferea ceea ce-i lipsea mai mult neliniştii mele de atunci, o distracţie, un drog, ca să-mi amîn anxietăţile. Pierdut în hăţişul obiectelor, aveam să uit de jungla oamenilor.

Cabinetul se extindea de-a lungul a trei săli, la primul etaj; Giambattista şi Silvio au deschis pentru mine ferestrele şi, o dată pătruns soarele în mijlocul mirosului de mucegai şi de lucru prăfuit, vechi şi murdar — e posibil ca şi pisicile bunicii, care izbuteau să se vîre peste tot, ca nişte fantome, să fi trecut pe acolo —, lumina a scos la iveală bogăţia tezaurului meu. Dulapurile întunecate îngreuiau pereţii. Pe ele şi în părţi, picturile se stivuiau pînă la tavan. Multe erau lipsite de etichete sau le aveau rupte; multe erau mediocre şi se aflau în cea mai proastă stare; pînzele atîrnau, găurite, iar cu ramele lor se hrăniseră insectele vorace; dar, într-o atît de ameţitoare neorînduială, într-o astfel de privelişte medievală de asprime cartonată, emanau din uleiuri nişte arhitecturi fabuloase, aeriene, care dilatau perspectiva spre o lume magică. Ceea ce era mai bun sărea în ochi de îndată ce se deschideau, scîrţîind, uşile dulapurilor. Acolo se aglomerau minunăţiile, se înghesuiau instrumentele muzicale, ceasurile orizontale ca nişte busole şi cele complicate ca nişte clopotniţe de mănăstiri; născocirile din chihlimbar, din sidef şi din coral; vasele în formă de himere, întărite cu emailuri; sferele periculoase din cristal de stîncă; mozaicurile făcute din pene de păsări tropicale; scoicile, cochiliile cele ciudate; astrolabii, instrumentele matematice; figurinele din ceară; amuletele, discurile cabalistice, gravate cu litere ebraice; colţii de fildeş; cupele făcute din ouă de struţ, din nuci uriaşe şi din cranii de maimuţe; lighenaşele din bronz în formă de centauri, de lei, de războinici călări; fragmentele de ceramică şi de lut sculptat;

relicvariile; oglinzile multiforme; rădăcinile de mătrăgună; pietrele de bezoar, montate în aur; automatele de tot felul; scheletele de reptile, printre care se găsea o presupusă sirenă; coarne de unicorn; flori pietrificate. Un precursor al şarlatanului Tartaglio îmi vînduse nişte monştri apocrifi, confecţionaţi cu îndemînare din piele vărgată, iar fiarele mitice ale lui Plinius, pe care Valeriano mi le dezvăluie la Florenţa — vasiliscul şi sfinxul etiopian — s-au strecurat în mod fraudulos în colecţia mea.

Giambattista, năucit, a pus în mişcare automatele muzicale ale ceasurilor; vîntul, strecurîndu-se printre geamuri, a clătinat scheletele agăţate, care s-au mişcat ca nişte marionete, scuturînd păianjenii din desişul pînzelor cenuşii; o ceată speriată de rozătoare a zbughit-o în toate părţile; soarele a smuls scîntei pietrelor semipreţioase, alabastrului, porfirului, matostatului, aventurinului; geometria oglinzilor a strălucit, descompunînd imaginile, metalul feruginos al vechilor arme s-a irizat în tonurile apelor tulburi; iar acea harababură a căpătat viaţă într-un mod bizar, ca şi cum un vraci ascuns ce le cîrmuia somnul şi-ar fi ridicat bagheta inflexibilă. Am trecut de la un cufăr la celălalt, de la un dulap la altul. Am răsturnat conţinutul lăzilor pline cu medalii verzi, cu camee, cu sigilii, cu inscripţii, cu manuscrise făcute sul. Da, trebuia, în sfîrşit, să pun ordine în învălmăşeala ce crescuse de la an la an, în mod misterios şi rapid, chiar în măruntaiele castelului Bomarzo, care se ghemuia acolo, la fel ca scheletul încununat cu trandafiri, de negăsit, împreună cu care tata mă zăvorîse în hruba tainică şi care, ca şi el, ameninţa precum un cancer, să devoreze întregul castel, căci atunci cînd lumina şi aerul speriaseră acele făpturi ascunse, am simţit că puterea ermetică de care se temeau şi care le transmitea o uşoară vibraţie — rod al forţelor acumulate ale celor care le-au creat era atît de mare, încît avea să sosească clipa în care, invadîndu-mi casa, aveau să pună stăpînire pe ea prin uneltiri nebănuite. Superstiţiile locului m-au copleşit încă o dată şi-am simţit, prin lespezile duşumelei, respiraţia pămîntului etrusc, care răsufla ca un uriaş animal ascuns. Am privit spre cerul în amurg, unde începea să se aprindă lumina palidă a constelaţiilor şi mi-am amintit de ceea ce scria Giordano Bruno cu privire la aştri, vieţuitoare liniştite şi ele, cu sînge alb şi obiceiuri rînduite, diriguite de raţiune. Totul trăia în jur: pămîntul pe care sălăşluiau stîncile din Bomarzo, planetele suspendate pe bolta lui, păpuşile şi obiectele refugiate, zvîcnind în sînu-i întunecos. În centrul acestui univers de potriviri uimitoare, prins de vraja legăturilor fermecate

care-i susţineau echilibrul nealterat, m-a învăluit o pace pe care n-o încercam decît în situaţii cu totul rare. Am ridicat o sferă, am luat cu două degete un cercel de chihlimbar, am despăturit un manuscris împodobit cu miniaturi înfricoşătoare de diavoli goi şi pustnici înconjuraţi de femei ispititoare, fără altă îmbrăcăminte decît salbele şi diademele lor, am dat brînci unei fantoşe ce părea înzestrată cu tot atîta vitalitate ca şi homunculul lui Paracelsus, iar ceasurile au trecut în goană, grăbite, ca într-un vis miraculos, în timp ce, în depărtare, răsuna cîntatul răguşit al cocoşilor şi se auzeau primele care plecînd spre arie şi semnături.

Nici Silvio şi nici Giambattista n-aveau pregătirea necesară ca să mă ajute la munca pe care mi-o propusesem. Eram sigur că eu puteam să mă descurc cu partea decorativă, să distribui diferitele obiecte în chip armonios, iar că Silvio îmi era folositor în privinţa obiectelor magice, dar partea mai grea consta în catalogarea pieselor care necesită o anumită erudiţie — textele arhaice, legendele pietrelor cu inscripţii şi medaliile —, căci asta impunea colaborarea unui expert. Cum eu nu îngăduiam amestecul străinilor, m-am apucat să caut un ajutor tînăr, care trebuia să-mi fie atît de apropiat încît prezenţa lui să nu mă incomodeze într-un loc ce se asemuia atît de mult sufletului meu complex. Şi astfel mi-am adus aminte de Fulvio Orsini. Fulvio — poate că s-a şters din memoria cititorilor, fiindcă l-am amintit în paginile îndepărtate ale acestei cărţi voluminoase — era fiul din flori al lui Maerbale pe care fratele meu, adolescent fiind, a refuzat să-l recunoască şi care, născut de o ţărancă din Bomarzo, a fost trimis de mine la Roma pentru a se instrui. Păşea deja pe şaisprezece sau şaptesprezece ani şi, încă de pe atunci, ieşea la iveală sămînţa învăţătului ce avea să fie mai tîrziu. Cărturarul Gentile Delfini îl modelase cu răbdare entuziastă şi eram la curent cu uimirea pe care o stîrnea precocitatea lui printre arheologii cei mai de vază ai epocii. Trăise înconjurat de persoane ilustre care, îndemnate de vocaţia lui evidentă, s-au luat la întrecere în a contribui la dezvoltarea unui cercetător ce dezvălui, prin fizic şi prin purtare, obîrşia-i ilustră. În mediul nobilului zaragosan Antonio Augustin, *doctor utrius que iuris*[1] al Universităţii din Bologna şi auditor la Tribunalul din Rota, umaniştii erau încîntaţi de inteligenţa viitorului bibliotecar

[1] Doctor în drept şi altele (lat.).

al Farnesilor. Acei bărbați versați în literele antice — Antonio Augustin, Delfini, Octavio Pantegato, Pirro Ligorio, Basilio Zanchi, Onufrio Panvinio și Carlos Sigonio — i-au transmis descoperirile lor, pe măsură ce îi supravegheau pregătirea. Am aflat că, precum unii dintre maeștrii săi, Fulvio aprecia că monedele, inscripțiile și celelalte relieve gravate erau mai demne de încredere decît monumentele literaturii, fiindcă în ele se păstra neatinsă urma trecutului, în vreme ce mîini urmașe știrbiseră, în trecerea veacurilor, mărturia literelor elasice, și că, începînd cu celebra culegere a lui Petrus Apianus, *Inscriptiones Sacrosanctae Vetustatis*[1] publicată la Ingolstadt în 1534, nepotul meu înfăptuise o muncă anevoioasă de critică, care depășea tot ce se putea aștepta de la vîrsta lui încă fragedă. L-am chemat, deci, lîngă mine. Nu mă mulțumea, bineînțeles, faptul, că era fiul lui Maerbale, că o dată în plus se vădea prin el proba vie a superiorității fratelui meu, dar, în același timp, mă bucura ca unul din spița noastră să se evidențieze într-o specialitate atît de deosebită de acelea ce caracterizează neamul nostru în lume — o specialitate în firea spiritului meu — și e probabil că înainte de a ajunge să recunosc față de mine însumi, cu fățărnicie că, introducîndu-l în intimitatea mea și ocrotindu-l, îmi reparam în parte crima, aveam convingerea că ofeream un demn de invidiat prilej de a străluci unui băiat care, dacă ar fi trăit Maerbale, cel ce i-a negat filiația, ar fi orbecăit într-o beznă fără ieșire.

Fulvio Orsini a deseins, deci, la Bomarzo, iar gravitatea lui care triumfa asupra tinereții, eficiența cunoștințelor și respectul demn, m-au cîștigat într-o săptămînă. Nu reprezenta el, de altminteri, un aliat politic în fața presupușilor clevetitori, o demonstrație a nevinovăției mele față de moartea lui Maerbale? Era logic să-l chem lîngă mine pe fiul său, dacă sîngele lui mi-ar fi mînjit mîinile? I-am lăsat sarcina de a cerne, în cascetele numismatice, ceea ce era rău de ce era bun, și accea de a traduce și interpreta textele marmorelor, în timp ce eu cu Silvio și Giambattista elaboram un plan care convenea întocmai trăsăturilor celor mai tipice ale personalității mele. I-am dus pe amîndoi în camera secretă, pe care o descoperisem din întîmplare, pe cînd căutam taina scheletului abominabil, și acolo le-am spus ceea ce plănuiam. Voiam să profit de trecerea aceasta, neștiută de nimeni, ce cobora pînă în vale, iar pentru asta era neapărat nevoie să contez pe spri-

[1] Inscripții sacrosancte ale antichității (lat.).

jinul lor. Jos, dincolo de grădină, în plină pădure, aveam să înfăptuiesc un mare *Lăcaș al Nimfelor*, cu fîntîni, statui, fructe și încăperi excavate, după asemănarea celor ce înfrumusețau alte domenii senioriale, iar în acel loc, ce trebuia să comunice direct, pe o alee neștiută, cu castelul, grație trecerii amintite, aveam să-mi amplasez colecțiile și să-mi fac un sălaș al meu, numai al meu, tainic, mascat de privirile celorlalți prin aparența în chip convențional ornamentală a fațadelor, unde să mă pot refugia cînd aveam chef.

Ne-am apucat de lucru. *Lăcașul Nimfelor* se înălța la capătul galeriei aflate sub castel, pe care trebuia s-o supraveghez pentru ca să n-o descopere lucrătorii. Silvio și Giambattista aveau să se ocupe, cu rîndul, de curățenia coridorului ascuns. Atrași de crudățenia ideii și de faptul că-mi împărtășeau încă o taină, amîndoi s-au străduit să-și îndeplinească partea de lucru ce le revenea, iar, la cealaltă extremă, echipele de muncitori, urmărind desenele făcute de mine, au început să concretizeze prima dintre construcțiile viitoarei mele Păduri Sacre. Astfel apăru *Lăcașul Nimfelor* din Bomarzo cu nișele-i exterioare în care nevinovatele figuri ale celor trei grații și ale naidelor își aruncau apă pe sîni și în care reliefuri grosolane, lucrate de meșteri localnici, anunțau deja, prin măștile cu guri căscate, fantasticele creații cu care aveam să presar în viitor, situîndu-le printre torente, valea apropiată.

În timpul cît se realiza construcția, îngreuiată de exigențele preliminare de defrișare și tasare a terasei, pe care avea să-și găsească loc, și de așezarea potrivită a mecanismelor acvatice, Fulvio se consacra sarcinii lui erudite, iar eu întocmeam schema modului în care aveam să-mi distribui comorile în ascunzătoarea ei. Au fost luni în timpul cărora m-a îmbătat obsesia a ceea ce născocisem și în care, cu toate că intelectualii ce alcătuiau mica mea curte, cît și Fabio, Violante și verii mei au continuat să mă viziteze la Bomarzo și nimic n-a frînt în aparență ritmul existenței mele de principe provincial dedicat literelor, eu n-am trăit decît pentru a da o formă visului meu misterios. Mi se părea că în măsura în care aveam să dispun de acest refugiu, puteam să realizez opere mari și, sedus de iluzie, n-am precupețit eforturile ca s-o duc la capăt.

Fulvio Orsini și scriitorii s-au înțeles bine. Strînși pe înserate perorau pe temele ce fascinau epoca, amestecînd numele antichității, și, deși se interesau și de treburile contemporane — împăratul, încolțit de foame, de bolile ce-i decimau oștile și de tenacitatea luteranilor, semnase pacea de la Crépy; la Veneția, se prăbușise bolta Bibliotecii Vechi a lui Iacopo Sansovino; Guillermo Postel, vizio-

narul, fusese expulzat din compania lui Ignazio de Loyola şi pretindea că a descoperit o femeie ce avea în seama ei mîntuirea feminină a lumii, fiindcă Iisus îi mîntuise doar pe bărbaţi; fusese zărit Lorenzaccio dei Medici, pribeagul, la Florenţa şi la Veneţia, unde îşi redacta *Apologia;* Orazio Farnese, fiul lui Pier Luigi, îşi luase titlul de guvernator al Romei... —, ceea ce părea să-i ispitească cel mai mult era ca Fulvio să le relateze că reconstrucţiile monumentelor clasice datorate lui Pirro Ligorio, deşi acesta era un mare cunoscător al antichităţii, sufereau de excese de neiertat, acolo unde închipuirea lua locul cunoaşterii. Îşi frecau mîinile ascultîndu-l, şi îi dădeau imediat dreptate.

În fine, structura Lăcaşului Nimfelor se isprăvi şi l-am inaugurat printr-o petrecere la care din sînii zeiţelor, în loc de apă, ţîşnea vinul. S-au întins mesele într-o cameră ai cărei pereţi înfăţişau desene mitologice şi heraldice, făcute din scoici pictate din al căror arabesc răsăreau fîntînile arteziene. Betussi citi o odă mult aşteptată, iar Molza ne aghezmui cu citate din Catul. Copilul Orazio Orsini, dus de maică-sa de mînă, apăru îmbrăcat în Eros şi aruncă înspre văzduhuri nişte săgeţi multicolore.

Pajii mei şi cu mine reuşiserăm să ascundem deschizătura coridorului clandestin de ochii zîdarilor. Chiar peste cîteva zile, am repartizat acolo obiectele descoperite de mine. Mărturisesc că m-am simţit fericit, atît de fericit, cînd, la lumina lumînărilor aprinse, am apreciat efectul creaţiei mele. Aveam ceea ce-mi dorisem: grota mea neştiută, ale cărei ziduri dispăreau sub tablouri ciudate şi lucruri nemaivăzute. Scheletele atîrnau de tavan, precum poliedrul amăgitor al Pantasileei, şi se clătinau uşurel. Împrejur, ceasurile privegheau, ca nişte ochi ai timpului, iar automatele muzicale făceau de pază în sclipirea oglinzilor, a cristalelor şi a pietrelor. Umezeala plutea, impregnînd carpetele. I-am răsplătit pe Silvio da Narni şi pe Giambattista Martelli cu mărinimie princiară. Apoi am pus singur, chinuindu-mă peste măsură din pricina stîngăciei mele, încuietoarea ce avea să zăbovească uşa coridorului. Şi, pentru prima oară după atîţia ani, m-am odihnit, ca şi cum ochiul lui Dumnezeu nu putea să mă urmărească pînă acolo jos. Nimeni, în afara complicilor mei, n-avea să pătrundă în această ascunzătoare, nici Fabio Farnese, nici Violante, nici Sigismondo. Nimeni, nici Giula, nici fiul ei, Orazio. Vor ignora cu totul existenţa acestuia. Acolo, în apropierea mormintelor policrome ale etruscilor teribili, ducele de Bomarzo se simţea singur, ca o vietate în vizuina

ei. Tot ce-l înconjura îi pria, îl înțelegea și-l iubea cu dragostea subtilă pe care lucrurile o simt pentru cei ce le-au ales și care stabilește între aceștia și ele o legătură ezoterică. Uneori, în timp ce scriam, mă ridicam de la masa plină de cărți și file șterse, ca să mă apropii, ca un somnambul, de o cupă de cristal cu un cap de faun pe margine sau de o lăută ce-mi amintea de cele ale lui Ippolito dei Medici sau de o figurină de aur și-mi cășuna, așa, ca atunci cu torsul Minotaurului, să o sărut îndelung.

Scriam un lung poem cu multe strofe. I-am scris titlul, *Bomarzo*, cu litere mari împodobite.

Silvio da Narni și-a coborît în Lăcașul Nimfelor instrumentele astrologice. Le-a păstrat sus pe cele destinate scrutării directe a cerului. Cărțile-i adnotate — *Quadripartitum* a lui Ptolomeu, cele ale lui Trithemius și Agrippa, îndeosebi *De Occulta Philosophia* și, bineînțeles, medievala *Tabula Smaragdina*, care era socotită, printre alchimiști, drept textul de cea mai mare autoritate — s-au rînduit sub imaginea *Agatomaidon*-ului, șarpele egiptean, pe care îl zărisem deja în camera lui, care poartă pe capul leonin o coroană cu douăsprezece raze reprezentînd cele douăsprezece semne ale zodiacului. Pentru secretarul meu, noua construcție a fost un refugiu ca și pentru mine. Deși remușcarea nu-l chinuia deloc, avea nevoie să se izoleze de trecut, iar studiul îi oferea o formă de îndepărtare de viața reală, de amintirea Porziei, pe care zadarnic se prefăcea că o uitase. S-a înapoiat, deci, cu avînt reînnoit, la horoscoape și la știința stelară, însă, curînd, acestea nu i-au mai adormit nemulțumirea. Era doar un pas înainte, pe drumul către ascunzișurile magiei, iar Silvio o apucă pe cărarea celor întunecate. Avea însușiri nemaipomenite. Cînd l-am luat în serviciul meu și am început să mă ocup de el, pe vremea cînd fiind paj al bunicului, cardinalul Franciotto, se spunea că îl ținuse închis pe diavolul Amon, știința lui, minimă și eteroclită, venea, chiar după cele destăinuite de el, mai mult dintr-o aplecare înnăscută spre supranatural și descătușarea miracolelor funeste. Apoi, pe măsură ce în castel i se întărea poziția, cunoștințele despre aștri îl iluminară și vru să aibă, pentru a putea citi semnele boltei scînteietoare, cunoștință asupra destinelor. Însă, după ce Porzia l-a părăsit, atrasă de bunăstarea ducelui de Mugnano, cercetările lui au luat o întorsătură mai practică și mai concretă. În el retrăia visul cel vechi al alchimiștilor, acela al Pietrei de negăsit, care preschimbă metalele fluide în aur. Se gîndea că, descoperind Piatra,

ar fi recucerit-o pe Porzia şi că prin aurul magic ar fi avut-o încă o dată, umilită.

A început căutarea aceea pe-ndelete, dedicîndu-şi timpul în semnării mişcărilor planetare, altor îndatoriri şi, în afară de asta, Pietrei Filozofale, Marelui Elixir, Chintesenţei, ce s-au convertit în curînd pentru el într-o obsesie. Consumat, măcinat de această dorinţă, cu fruntea brăzdată de riduri care-i urcau pînă la chelia pretimpurie, cu ochii vizionari, mergea de la cărţile deschise la aparatele năstrușnice pe care le instalase, apoi spre cele trei cuptoare, *atanorul* şi *kerotakisul*, vorbind tare, nu se ştie dacă singur, cu diavolul Amon ori cu vreunul din acei amici ascunşi, precum cocoşul lui Cardano cu care vrăjitorii stăteau la taifas în izolarea lor. Numai eu aveam acces la ascunzătoare, învecinată cu propriul meu birou; doar Giambattista şi cu mine cunoaştem existenţa ei, înfiptă în inima frivolului Lăcaş al Nimfelor. Nici măcar Fulvio Orsini, care adesea intra în camera barocă unde scriam, cugetam sau mă plimbam ca în cuşcă — fiindcă natura îndeletnicirilor lui m-a obligat să-i ofer intimitatea retrasă a refugiului meu —, şi care mă consulta în privinţa provenienţei vreunui bronz sau a vreunei bucăţi de marmoră, nu bănuia că dincolo de perete mai era o încăpere — tocmai aceea în care dădea trecerea secretă — şi că, ascuns în ea, Silvio repeta gesturile, clasice de-acum, ale adepţilor Marii Arte, mînuia foale şi alambicuri, ridica retortele, eprubetele pline cu lichid distilat şi atingea sau împingea în vînzoleala lui, cu mînecile fluturînde ale halatului negru, sublimatoarele, vasele în care avea loc *descensum*[1], creuzetele, piuliţele, cu maiurile lor, clepsidrele, recipientele şi urcioarele. Sticla şi metalul vibrau deasupra meselor, iar focul gemea în cuptoare. Cînd fumul apărea printre arbori şi plutea ca o eşarfă verzuie, albăstruie, cei din sat credeau că se aprinsese vreunul din căminele din Lăcaşul Nimfelor. Erau probabil surprinşi de ciudăţenia culorii pe care coloana de fum o risipea şi de mirosu-i înţepător. Cei din castel puteau să creadă ce doreau. N-aveam să-mi fac eu griji pentru nişte muieri sau pentru nişte poeţi, halebardieri ori săteni.

Deseori părăseam încăperea, ticsită de cărţile şi obiectele mele extravagante, ca să deschid uşa mascată ce dădea în camera lui Silvio. Cercetările lui mă fascinau tot mai mult, pe măsură ce îmi scădea interesul pentru poemul pe care-l începusem dominat de prea puţină sinceritate. De-aş fi fost atunci franc şi onest! De aş

[1] Decantarea (lat.).

fi exprimat simplu ce simțeam!. Vai! Probabil că literatura italiană a secolului XVI s-ar fi îmbogățit cu cea mai originală și cea mai profundă dintre operele ei. Aș fi putut avea gloria literară, dar n-am știut s-o obțin. Nici tema și nici inspirația nu-mi lipseau. Adoram Bomarzo, pe care-l cunoșteam ca nimeni altul și a cărui esență comunica în adîncuri cu sîngele meu, și năzuiam să-l preamăresc într-o operă ce ar fi unit pentru veșnicie numele noastre, dar două împrejurări m-au împiedicat și au îngreuiat, descurajîndu-mă, realizarea unui poem nemuritor, mai nepieritor decît victoriile contelui de Pitigliano: pe de o parte, superficialitatea mea mondenă m-a făcut să-mi sacrific pasiunea gustului epocii și să învălui subiectul într-o carcasă alegorică, din cartoane zugrăvite, sub al cărei stil umflat era cu neputință să dezvălui măreția din Bomarzo, seducția fără seamăn și angoasa făurită din piatră și aer, iar, pe de altă parte, condiția mea deosebită de mare senior roman m-a zădărnicit de asemenea, de parcă era, paradoxal, altă cocoașă, și mi-a gîtuit expresia liberă și spontană, strivindu-mă sub prejudecăți stupide și inoculîndu-mi ideea că ducele de Bomarzo nu putea să înfrunte direct o astfel de temă, cu simplitate, ci alternînd pompa mitologică, ce caracteriza veacul, cu o ironie care comunica cititorului — și mai ales cititorului curtean — ideea că ducele rămînea tot duce chiar și cu pana în mînă și că, dacă își iubea, cum era logic, locul pe care-l moștenise de la strămoșii lui, nu-i păsa de faptul că-l avea și nu pretindea să folosească versul ca o propagandă în rime a ducatului, fiindcă pricepea îndeajuns faptul că el, ca individ, ca sacră încarnare a pămîntului secular al neamului, se afla mult deasupra locului curios pe care l-ar fi putut proslăvi binevoitor, însă fără ca zîmbetul de superioritate să-i părăsească buzele ilustre și fără să trebuiască să socotească sarcina drept ceva mai mult decît un joc de palat, o dovadă a talentului său facil și a harului ce, ca toate ale sale (în afară, firește, de cocoașă, dar cine ținea seama de ea?), reflecta predilecția sa divină.

Din cauza acestor rezerve, poemul a progresat puțin. Am scris mult am distrus mult. *Bomarzo* era bine întocmit, dar nu făcea doi bani. Părea nătîng, inexplicabil, căci în loc să interpretez misterioasa frumusețe ce înconjura Bomarzo, văile, colinele, flăcările, peșterile, stîncile, mormintele de groază, ce mă mișcau pînă la înfiorare și lacrimi, eu recurgeam la banalele și răsuflatele pantomime ale Pomonei, ale lui Ganimede, ale Florei și ale lui Adonis. Cum e și just, mă plictiseam, mă istoveam prin repetări sterile și fastuoase.

Mă exaspera certitudinea că nici pe această cale nu aveam să am gloria pe care mi-o doream atîta — cu toate măgulelile prietenilor mei scriitori — care, totuşi, se balansa, ca un fruct auriu la un pas de mine; în schimb, în cabinetul lui Silvio găseam ceea ce eu nu aveam: căldura unei atmosfere de extaz, de reală încîntare, a cărei origine bastardă nu micşora intensitatea bucuriei ce mă înviora. Pe lîngă asta, de îndată ce îmi slăbea inspiraţia şi nici o barieră spirituală nu mă mai îndepărta de mediul mizer din jurul meu, umbre acuzatoare mă vizitau în studioul meu, prelingîndu-se pe lîngă scheletele de reptile şi de lilieci, ce tremurau în încăpere. Maerbale, Girolamo, bunica, tata, Beppo şi oarba Cecilia Colonna dădeau tîrcoale manuscrisului meu. N-aveam să mă impresionez din pricina unor amintiri; nu aveam să mă intimidez. Eu eram în cel mai deplin înţeles al cuvîntului un om al Renaşterii, dar nu numai o dată raita mea pe la cabinetul lui Silvio căpăta aspectul unei fugi.

Pe lîngă astea, am spus în mai multe rînduri că magia mă fascina. În ambianţa ei respiram din adîncul inimii. Experienţele lui Silvio, aflat în căutarea Pietrei Filozofale, care trebuia să i-o restituie pe Porzia mai uşor decît alianţa cu diavolul, erau în perfect acord cu tradiţia principilor îndărătnici ai epocii, dedaţi scopului de a descoperi imposibilul înconjuraţi de alchimişti, mişcîndu-se printre duhori, pălălaie, băşici de aer şi scîntei colorate. Acest mediu era pe potriva celui care adusese pe lume o făgăduială magică. Poate că acolo, în încăperea pe care o populau cuptoarele într-un iureş purpuriu, se ascundea Taina, Taina mea.

*

* *

Copiii mi s-au născut rînd pe rînd. În ziua cînd s-a născut cel cocoşat, cocoşatul Maerbale, am plîns, nu ştiu dacă de durere sau de bucurie. Era fiul meu, fratele meu, adevăratul meu frate. Între timp, cel mare, Orazio Orsini, se dezvolta foarte frumos. Cît m-am mai căutat în el! Cum am descoperit în el, alternativ, pe fratele meu Maerbale şi pe mine! Drăgălăşenia lui — eu, niciodată, deşi m-am străduit, nu m-am făcut simpatic nimănui — îl apropia mai mult de euforia lui Maerbale, de şarmul cu care o distra pe bunica, dansînd şi născocind fel de fel de lucruri hazlii, însă putea să vină şi de la cea a socrului meu Galeazzo Farnese, de la cea a lui Fabio, de la a cumnatelor, care se căsătoriseră strălucit cu un Sanvitale de Parma, cu ducele de Poli, cu Mattia Varano, senior de Camerino

şi care, cînd apăreau, foarte rar, la Bomarzo, aduceau între zidurile-i mohorîte un suflu din viaţa mondenă de la Roma şi un rîs la al cărui zgomot cristalin spectrele piereau. Frumuseţea lui Orazio era atît de armonioasă, încît îi umbrea pe toţi ceilalţi. Uneori, dimineaţa, aflînd că se scălda în Tibru, m-am dus să mă ascund în tufişuri, ca să-l privesc zbenguindu-se ca pe un mic zeu de Bomarzo, în goliciunea-i infantilă deşirată şi, aşa cum rîsul Girolamei, al Yolandei şi al Battistinei, alungau umbrele rele din castel, zarva şi plescăitul infantelui puseră pe fugă năluca însîngerată a fratelui meu mai mare, din rîul în care îl surprinsese moartea. Orazio era un zeu, un zeu adevărat şi nu din cei pe care eu îi înghesuiam ursuzi şi sentenţioşi, obosiţi ca nişte bătrîni actori, între versurile poemului meu.

Giambattista şi Silvio nu-şi mai vorbeau din nou. Vechea lor ranchiună răbufnise. Giambattista nu-i ierta lui Silvio felul în care încerca să pună stăpînire pe mine. Bănuia, pe lîngă asta, că tot fumul, fierturile şi filtrele, în mijlocul cărora se tot învîrtea, erau îndreptate împotriva gemenei sale, Porzia. Despre ea am aflat că avea acum, pe domeniul lui Mugnano, o nedespărţită tovarăşă, pe Pantasilea. Prostituata ochise în castelul vărului meu Orsini un liman împotriva nemilostivirii anilor. Între cele două femei strălucitoare, ducele de Mugnano trăia numai pentru plăcere. Curtea lui era cea a plăcerii, dionisiacă, în timp ce a mea, cu atîtea personaje şi paraziţi celebri, era curtea ştiinţei şi artei. Admit că de mai multe ori m-a cuprins dorul după o existenţă ca a lui, infinit mai distractivă decît cea pe care o alesesem eu. Dar aşa era: eu o alesesem; alesesem să fiu cel cult, rafinatul duce de Bomarzo, estetul cu educaţie florentină; izbutisem să-mi modelez acest chip pentru viitor, ca să triumfe asupra cocoaşei, acela al ducelui care-şi compunea poemul melodios la flacăra intelectualilor săi devotaţi; chipul ducelui distant, spiritual, cunoscător; nu-mi foloseau nostalgiile. E limpede că Violante, Fabio şi Sigismondo continuau să-mi frecventeze cercul şi că-mi vărsam năduful, chiar senzual, scoţîndu-mi armura pe care eu însumi mi-o făurisem. Dar nu-i iubeam. Nu iubeam pe nimeni. Silvio nu-mi era mai mult decît complice; nici măcar nu-mi era prieten... Pe retrasa Giulia o priveam cînd umbla printre şirurile de plopi şi oleandri, ca înfiripată din ceaţă, asemenea bietei Cecilia Colonna. Asta era impresia atroce care mă stingherea, de îndată ce o aveam în patul în care

teama şi ranchiuna ei se travesteau într-o supusă indiferenţă: aceea de a nu mă vedea, aceea că, de cînd îl îmbrăţişase fugar pe Macrbale, nu mai voia să mă vadă. N-o iubeam. Dispreţul ei mă apăsa peste măsură, împiedicîndu-mă să o mai pot iubi. Înainte, cînd mă strîngea spre trupul ei, îmi evita cocoaşa; acum mîinile-i se aşezau pe ea, ca nişte tarantule, amintindu-mi că ghebul continua să fie acolo şi că niciodată, nici chiar în ameţeala voluptăţii, n-aveam să mă eliberez de povara lui. Nu iubeam pe nimeni...

Ah... ba da, am iubit pe cineva, am iubit pe cineva atunci cu un sentiment aparte, confuz — cineva pe care Giulia îl prefera, de asemenea, fiindcă instinctul ei matern discernea poate deosebirea-i esenţială, pe care eu nu reuşeam s-o captez; acesta a fost băiatul care alerga, ca un balerin, pe ulicele satului înspre vale şi pădure, băiatul care mi se asemăna atîta, care era ca imaginea mea perfecţionată, şlefuită, o proiecţie poetică a portretului lui Lorenzo Lotto. Pe Orazio Orsini. Auzeam galopul calului său, cînd pleca cu verii mei ce-l învăţau să îmblînzească şoimi, şi îmi bătea inima. Ieşeam, cu pana de gîscă în mîna dreaptă, pe terasa Lăcaşului Nimfelor, şi-i observam de la distanţă silueta delicată care mi-o aducea în memorie pe aceea a lui Girolamo, sprintenă, nobilă, graţioasă. Şi se îndepărta, în scînteierea diamantelor de pe floretă, de pe beretă, de pe colierul lui Orso, de pe mănuşile lui Sigismondo ce se ridicau spre plasturele negru, ca şi cum în plină zi se aprindeau şi se stingeau licuricii desişului.

— La revedere, la revedere!

Strigam cînd Giulia nu mă putea vedea, iar Orazio nu mă putea auzi. Atunci, repugnîndu-mi ideea să mă întorc la sarcina pe care mi-o impusesem, uream agale către castel. Madruzzo comenta căsătoria Vittoriei Farnese, fiica lui Pier Luigi, cu Guidobaldo de Urbino. Titlul de duce de Sanseverino, fapt care l-ar fi cutremurat pe Stendhal, îi fusese acordat lui Octavio Farnese şi succesorilor lui. Mereu Farnesii! Şi cît de puţin îmi păsa de ei. Sau vorbea despre naşterea lui Alessandro Farnese, fiul lui Octavio şi al Margheritei de Austria, nepot al lui Pier Luigi şi al Girolamei Orsini, nepot, de asemenea, al lui Carol Quintul, strănepot al papei Paul III... Cîte măriri pe o singură frunte! Şi-i ascultam fără chef. Ceva trebuia să fac, să mă scutur, să mă dezmorţesc. Aşezat la fereastră, îmbrăţişam peisajul pe care-l străbăteau liliecii, aşteptînd

întoarcerea lui Orazio Orsini și a vînătorilor. Asta făcusem la Bomarzo de mic copil: să aștept, cu inima ticăind, întoarcerea vînătorilor.

* * *

Într-o noapte, acea monotonie princiară se frînse. Eram singur cu Silvio, lîngă căminul salonului cel mare, studiind cum trebuia să plasăm mai bine, pe unul din pereți, pictura horoscopului lui Benedetto — n-aveam în acest moment nici un oaspete și Giulia cu copiii se retrăseseră —, cînd am auzit, pe povîrnișul castelului, zgomote și am văzut agitîndu-se torțele și am auzit vocea limpede a lui Martelli:

— E Messer Lorenzino dei Medici, care vine cu mama lui și-i cere ospitalitate Excelenței Voastre!

Am poruncit să fie lăsați de grabă să urce și i-am așteptat în capul scărilor. Maria Soderini înainta încet, apărînd din semiîntunericul draperiilor ca o figură ireală voalată, însă Lorenzino a țîșnit din patru salturi, sprinten ca totdeauna, și o clipă după aceea m-a îmbrățișat. Amîndoi veneau mascați. În urmă se înghesuiau slujitorii, cu mai multe cufere cu arme. Tînărul meu prieten se schimbase. Cînd și-a smuls masca, am văzut pe fața-i întunecată și uscată urmele îmbătrînitoare ale zbuciumului. Ticuri stranii îi frămîntau chipul care, o dată pierdut zîmbetul, cu greu mai putea fi recunoscut. Privea în dreapta și-n stînga, bănuitor. L-am liniștit, asigurîndu-l că afecțiunea mea nu se schimbase și am sărutat obrazul și mîinile Mariei Soderini. Suferința o istovise mai mult decît pe fiul ei. S-a prăbușit într-un jeț și nu a mai pronunțat nici un cuvînt. Am poruncit să fie adus vin, în vreme ce pusesem să se pregătească niște camere și, ca să-l cinstesc în chip aparte pe Lorenzaccio, am hotărît să i se dea camera în care tata avusese biroul și care rămăsese închisă de atunci. Curînd, mama lui, frîntă de oboseală, ne-a părăsit. A făcut semnul crucii pe fruntea lui Lorenzaccio, iar noi am însoțit-o pînă în iatacul ei, unde ardea focul. Ne-am întors apoi în salon și am rămas singuri. Prietenul meu a băut, unul după altul, patru pahare. În fața bisericii, răsunau răcnetele răgușite ale celor ce deshămau caii de la rădvan. Și tăcerea a pus stăpînire pe noi, încărcată de așteptare, părea că și împărații romani ce se îndepărtau înspre galerie și-nspre umbra sucită a Minotaurului așteptau, de asemenea, încordați, sub tensiune, în vreme ce vîntul lovea în geamuri și învălătucea, împletindu-le și despletindu-le, ca pe niște Gorgone roșcate, vîlvătăile căminului.

În sfîrşit, oaspetele meu a început dintr-o dată să vorbească incoerent. Mi-a istorisit viaţa lui din ziua în care a reuşit să fugă din Florenţa, graţie unui certificat de liberă trecere dat de episcopul Marzi, depozitar al cheilor oraşului, pe care izbutise, prin amăgiri, să-l scoale din pat. Umblase mult. Povestea lui, după pălălaia trecătoare a crimei, era istorisirea unei fugi, întrucît Cosimo dei Medici pusese un premiu pe capul lui. Mai întîi, Filippo Strozzi, care l-a primit ca pe un trimis al Providenţei, îl trimisese în solie înaintea sultanului din Constantinopol; apoi, o dată cu cei surghiuniţi şi înfrînţi, a fugit, trecînd frontierele. A fost la Veneţia, la Bologna, în Franţa, s-a întors în Italia cu regele Francisc şi apoi s-a înapoiat din nou în Franţa, la Montpellier, la Paris...

— L-ai văzut pe Benvenuto Cellini la Paris?

— I-am văzut pe el, pe vistierul Bonaccorsi şi pe poetul Alemanni. De asemenea, pe verişoara mea Caterina, viitoarea regină, care m-a primit cu bunăvoinţă, şi pe Margareta de Navarra. Eu şi Caterina ne-am amintit adesea de tine. Dar, ştii, ceilalţi erau pe urmele mele. Erau ca doi vampiri, ca doi lupi, nu-mi dădeau pace.

— Care ceilalţi?

— Ceilalţi. Scoronconcolo, Freccia. Cei care m-au ajutat cu Alessandro...

— Ah!

— Nu mă slăbeau. De neînţeles, lîngă mine, se simţeau siguri. Noaptea le auzeam dinţii clănţănind şi, dacă se mişcau în paturi, dagele li se izbeau de încălţări. Nici măcar nu-şi scoteau cizmele ca să doarmă. În fine, am putut să mă descotorosesc de ei. Erau mai răi ca Alessandro. Mai răi decît orice remuşcare, dacă există remuşcare. I-am îmbarcat pe o galeră a lui Roberto Strozzi şi am răsuflat liniştit.

— N-ai remuşcări?... Zic... pentru Alessandro...

— Nu.

Curînd şi-a reluat fuga. I-a murit unchiul, Giuliano Soderini, care-l ajuta pe ascuns cu bani. Atunci s-a întors la Veneţia, unde existenţa i se depăna între cei ce-l socoteau un erou şi cei ce îl considerau un trădător. Avea puţine mijloace de întreţinere, fiindcă Piero Strozzi, care-i dăduse un palat, o mie cinci sute de scuzi anual şi nişte zdrahoni ca să-l protejeze, îi tăiase din raţie o mie de scuzi.

I-am promis vag că o să-l ajut, adăugînd totodată că încă nu-mi încasasem birurile; mi-a mulţumit cu efuziune. Teama, care nu-l

părăsea niciodată, care îşi înfigea ghearele şi colţii mai adînc decît Scoronconcolo, a apărut din nou în ochii lui deznădăjduiţi. A spionat ungherele, rotindu-şi faţa curioasă, iscoditoare, de rozător.

— Sîntem în siguranţă aici? Oamenii tăi sînt credincioşi?

— Eşti în siguranţă. Nu-ţi fie frică.

Nu-ţi venea să crezi că-i luase viaţa ducelui Alessandro cu acele mîini nervoase. Dar oare eu, cu buzele-mi fine, cu ochii mei visători, cu trupul meu pirpiriu, nu poruncisem moartea lui Maerbale?

Tremura şi rîdea în acelaşi timp. Ca să-l sustrag, i-am vorbit de *Aridosia*, însă nu contenea din tremurat. Ce deosebit apărea faţă de Lorenzaccio al lui Musset, care glumea cu moartea! Unul din personaje, referindu-se la ucigaşii care-l încolţesc, îi spune, în ultimul act al tragediei: *Tu te feras tuer dans toutes ces promenades*[1] iar el răspunde semeţ: *Cela m'amuse de les voir*[2]. Cînd am citit opera, nu mi-am recunoscut nefericitul prieten, cel care dîrdîia în Bomarzo, în faţa căminului, întinzîndu-şi către flăcări mîinile străvezii şi întorcîndu-şi tot timpul capul să privească în spatele său. Dar se ştie de acum că poeţii, şi mai ales poeţii romantici, emit propriile versiuni ale bieţilor indivizi. Din fericire, aşa este.

L-am condus pînă în iatacul său, ducînd eu însumi lumina, ca şi cum aş fi călăuzit un rege. Fusese aprins focul, dar umezeala persista, aburind cristalele. Nimeni nu intra în această încăpere. Doar Silvio şi cu mine o străbăteam, fiindcă în ea, cum vă amintiţi, se afla panoul secret ce dădea în galeria strîmtă prin care comunicam cu *Lăcaşul Nimfelor* nevăzuţi de nimeni.

Înainte să-l las, Lorenzino a încercat zăvorul de mai multe ori. M-a întrebat dacă mai exista alt acces, dar nu i l-am dezvăluit. Fiindu-mi milă de el, i-am sugerat că Giambattista putea să doarmă cu el şi a acceptat imediat. Îl cunoştea de la Florenţa, din timpul nunţii ducelui. După ce l-am instalat, m-am dus îngîndurat în camera mea de la etajul de sus. Mi-a luat ceva timp pînă să adorm, căci eram tulburat de imagini din adolescenţa mea toscană, în care micuţul Medici apărea ţinîndu-mă de mînă, în vreme ce Adriana dalla Rosa îşi dădea ultima suflare cu gîndul la Beppo, necredincioşul.

Două ore mai tîrziu, în zori, m-a deşteptat larma din casă. Lorenzo şi Giambattista loveau în uşa mea, ca nişte nebuni, pe

[1] Vei fi ucis în una din plimbările astea (fr.).
[2] Mă distrează să-i văd (fr.).

jumătate goi, cu părul răvăşit, cu spadele scînteietoare în mîini. Maria Soderini, Giulia, Fulvio şi Messer Pandolfo au apărut în pragul odăilor, cu lumînări pîlpîind. S-au îngrămădit în spatele lor şi copiii, iar halebardierii şi pajii au urcat şi au coborît scările, şi ei pe jumătate îmbrăcaţi, încheindu-şi bandulierele, învîrtind stiletele, împiedicîndu-se şi întrebînd ce se petrece. Lorenzino vocifera atîta că era cu neputinţă să-l pricepi. S-a aruncat în braţele mamei lui, tremurînd ca o pasăre. Atunci Giambattista mi-a explicat ce se întîmplase.

De îndată ce rămăseseră singuri, neliniştitul meu musafir începuse să-şi facă griji de pericolele ce ar fi putut să apară. Bănuia că în camera lui Gian Corrado Orsini exista o intrare secretă şi, în ciuda împotrivirilor pajului, se apucase să caute cu înverşunare. Verificase încăperea palmă cu palmă, cu experienţa pe care o dobîndise în situaţii asemănătoare. M-am temut, după cît perora Giambattista, că găsise panoul. Dar descoperirea lui era şi mai senzaţională. Pipăind pereţii, tatonînd căminul, parcurgînd pardoseala, Lorenzino atinsese resortul peste care eu n-am dat în cercetările mele minuţioase, acela pe care îl pusese în mişcare tata ca să acţioneze mecanismul ce deschidea trecerea în tainiţa scheletului. Un oblon lunecase încet, ca în romanele de groază, şi după o scurtă ezitare, amîndoi s-au strecurat prin strîmtoarea cea neagră. Nu a trebuit să-mi spună mai mult ca să pricep ce se petrecuse. Şi eu, în copilărie, trăisem o groază asemănătoare. Scheletul încoronat cu trandafiri de mătase mucegăită continua să fie acolo, înclinat, sprijinit cu tigva pe falange. Lumina lumînărilor le dăduse iluzia unei fiinţe. Gustul epocii pentru macabru, ce avea să culmineze în *Selena* lui Gilardi, cu regina şi prinţesa lui care, vreme de un act întreg, învîrt craniile fiului şi soţului, şi în *Arcipranda* lui Decius, cu vestita-i scenă a cadavrelor ciopîrţite, ne familiarizase cu episoadele înfiorătoare, dar una era să le vezi pe scenă şi alta, cu totul altceva, să le înfrunţi în realitate. Lorenzino se oprise un moment înainte de a da înapoi ţipînd, şi de atunci nu se mai oprise din ţipete. Bîlbîia, confuz, că ducele de Bomarzo urzise această capcană de coşmar ca să-l chinuie, cine ştie cu ce scop, poate ca să-l sperie cu amintirea nălucii lui Alessandro dei Medici. Nici că se putea idee mai absurdă, însă, în frenezia lui demenţă de obsedat Lorenzino o repeta fără să ţină cont de cauzele reale. În zadar am încercat să-l lămuresc şi să-l fac să priceapă cît căutasem această arătare funestă pe care o consideram ca ulcerul nefast din Bomarzo. Mi-am îndepărtat rudele, servitorii, şi, cînd ne-am găsit singuri, m-am

străduit să-l fac să înțeleagă tortura pe care eu o suferisem din vina acestor oseminte blestemate. A refuzat să mă asculte. A declarat că va pleca imediat și a poruncit, cu voce răsunătoare, să se pună șaua și să i se pregătească rădvanul. Am recurs la ajutorul Mariei Soderini, dar, din gestul ei, am dedus că atunci cînd Lorenzino cădea într-o astfel de stare era inutil să mai insiști. Posedat de frică, vedea pretutindeni dușmani și ambuscade.

Ciudat este faptul că Giambattista m-a informat despre dorința lui de a pleca cu el. Nici astăzi nu reușesc să înțeleg motivele ce l-au împins să ia o hotărîre atît de grabnică și smintită. Era evident că, din pricina gîlcevii cu Silvio, își propunea să părăsească ținuturile mele, însă logic ar fi fost să se adăpostească la Mugnano, unde sora lui își dădea aere de doamnă. Ambiția lui l-a împins pe acest drum. Dar a ales o soartă nesigură, plină de riscuri, cea a lui Lorenzino. Deși mi se pare curios, întrucît el a fost cel ce a împins-o pe Porzia la prostituție, probabil că îl rușina să împartă un acoperiș pe care soră-sa îl dobîndise cu vicleșuguri muierești. Nu-mi rămînea decît să presupun că, în ceasurile cît au stat închiși în camera fatală, Giambattista a fost cucerit de personalitatea impunătoare a lui Lorenzo. Nimeni nu va ști ce s-a întîmplat între ei, în timpul ce a precedat descoperirea lugubră. Giambattista era foarte frumos, iar lui Lorenzino, chiar din copilărie, din anii prieteniei ambigue cu mediocrul Raffael dei Medici și a predilecției comentate a papei Clemente VII — al cărui caracter vinovat îl resping — îi fuseseră mult prea bîrfite de clevetitori apucăturile. Furios, i-am dat permisiunea mea și, fără ca Lorenzo să bage de seamă, i-am strecurat lui Giambattista ceva bani ca să-i ușureze lipsurile noului și aprinsului său stăpîn. Au plecat îndată ce trăsura a fost gata, cu toate protestele mele. Îmbrățișat cu mamă-sa, asasinul ducelui Alessandro a refuzat să-mi întoarcă salutul. În schimb, Maria Soderini și Giambattista m-au sărutat.

Ploua, aproape dureros. Pajul meu galopa în modesta escortă, iar oamenii satului, stîrniți de faptul că se petrecea ceva neobișnuit la castel s-au grăbit să vadă vehiculul de pe a cărui ușiță fuseseră răzuite, pentru a nu fi recunoscuți, armele Medicilor, stema lor, care făcuseră să curgă atîta sînge cîtă ploaie cădea acum peste paloarea desenului șters.

* * *

De cum plecară, am pătruns cu Silvio în hruba care-mi servise de închisoare. Nu se schimbase nimic în ea, din ziua cînd tata

mă numise „fiu al Sodomei" şi mă aruncase în hăul întunecat. Scheletul, care pe alocuri arăta, prin veşmîntul zdrenţuit, resturi ale unei mumifieri neizbutite, era la locul lui. Aceeaşi coroană de trandafiri din cîrpă îi înconjura fruntea, iar la capătul braţului drept atîrna o palmă putrezită acoperită cu praf. Un rictus misterios, un nedesluşit surîs ştirb, se adăuga groazei lui. Poate că era trupul unui martir, însă mi-a trecut prin minte, ca şi prima dată, că emana o boare răufăcătoare, o miasmă blestemată ce otrăvea temniţa.

— Trebuie scos de aici imediat, i-am spus secretarului meu. Să fie îngropat şi să se facă slujbe pentru el. Trebuie să-l luăm de-aici!

Silvio a ieşit după ajutor. Între timp am rămas singur cu stîrpitura, care, ba îmi părea nişte oseminte omeneşti, ba o arătare fantastică, ca cele pe care le colecţionam în *Lăcaşul Nimfelor*. Teama nu mă abandonase, iar ei i se adăuga o repulsie care-mi încreţea pielea. Dar am vrut să-mi ofer mie însumi o dovadă de tărie, de vreme ce dovezile pe care le dădeam de obicei erau, fără greş, de frică, şi să-mi birui lăsitatea. M-am apropiat tiptil, ţinîndu-mi deasupra capului opaiţul, şi am întins o mînă, aproape cît să ating cu vîrful degetelor trupul care zăcea. Încercam să nu-l privesc, să nu-i văd mai ales găvanele goale şi falca-i hidă, jumătate os, jumătate piele uscată, scorojită. Am auzit, îndepărtaţi, paşii lui Silvio ce se întorcea cu cîţiva slujitori şi asta mi-a dat curaj. Am întins ceva mai mult mîna dreaptă şi am dat un ghiont mortăciunii. Scheletul a căzut într-o parte, şi, ca şi cum s-ar fi demontat, tigva s-a rostogolit la picioarele mele, iar fragmentele fragile ce compuneau simulacrul s-au sfărîmat, izbindu-se de lespezi. Petalele de cîrpă s-au împrăştiat împrejur. Atunci am zărit ceea ce ascunsese pînă atunci scheletul din Bomarzo, ceea ce păstra în solitudinea-i din măruntaiele castelului, ca un paznic de pe altă lume. Erau nişte in-folio din pergament, înnodate cu o panglică de catifea verde, ce-şi pierduseră culoarea. Am avut timp să le adun şi să mi le vîr sub cămaşă. Mi-au zgîriat pieptul. Îndată au intrat oamenii.

Hotărîsem ca enigmaticul custode al manuscriselor să fie îngropat, însă mi-am schimbat ideea. Am decis, dimpotrivă, ca scheletul să fie recompus aşa cum se ajustează o marionetă, legîndu-l, lipindu-l, şi reproducîndu-i poziţia, să fie aşezat într-o urnă de cristal încăpătoare, ce se găsea încastrată la baza unui altar al bisericii, cel care avea în mijloc imaginile lui Girolamo şi Maerbale primind rozarii din mîna Fecioarei. Am hotărît acest lucru pe urmă, cînd am avut certitudinea că acele in-folio, pe care le-am examinat

apoi în camera mea, erau cele două scrisori ale alchimistului Dastyn către cardinalul Napoleon Orsini, despre care îmi vorbise Paracelsus şi pe care le căutasem zadarnic, prin Italia. Acum, în sfîrşit, îmi aparţineau. În sfîrşit, începeam să mă apropii de nemurirea făgăduită de horoscopul meu. Cercetasem, în căutarea acestor scrisori, oraşe şi palate, iar ele se aflau în Bomarzo, aşteptîndu-mă. Aşa trebuia să fie, pentru ca simbolul să fie complet. În Bomarzo trebuiau să se afle şi nu în altă parte.

Tata, bunicul şi străbunii anteriori ai castelului Bomarzo, cei care au ştiut de prezenţa osemintelor ascunse în grosimea zidurilor, au ignorat fără îndoială tezaurul pe care-l veghea ca un sfinx de legendă. Sau de vor fi intuit-o, au preferat să-l lase acolo, izolat, neputincios, fiindcă se temeau de consecinţele pe care groaznicul secret era în stare să le dezlănţuie. Bunica Diana, probabil din cauza condiţiei sale de femeie, nu era la curent cu acest secret. Mi l-ar fi încredinţat, cînd am întrebat-o. Ca stăpîn al locului, mi se cuvenea. E de presupus că tata, în ziua cînd m-a închis cu sinistra arătare, m-a supus unui experiment crud. Dacă eu descopeream scrisorile, înfrîngînd teama şi oroarea, demonstram că sînt demn de ele. Pe Girolamo nu l-ar fi pus la încercare în acest fel. În Girolamo avea încredere şi este posibil că-i dezvăluise deja tulburătorul mister. Însă, de-a lungul timpului, enigma lui Dastyn mă aştepta pe mine, Oedip cel predestinat. Cînd am despăturit acele in-folio, care aşteptau de două secole, am plîns de mîndrie. Nu reuşeam să le înţeleg, să descifrez scrisul gotic şters, însă am plîns de mîndrie. Eu eram, dintre toţi Orsinii, cel ales pentru miraculoasa revelaţie, Eu, cel cocoşat, cel plăpînd, cel refuzat gloriei, eram alesul. Mi-am lipit buzele de pielea scorojită. Astfel mă răzbunam pentru dispreţul lui Gian Corrado Orsini, cel ce vrusese să mă nimicească, lipsindu-mă de Bomarzo. Mă răzbunam, căci acum mă bucuram de siguranţa de a fi cel mai bun din marele neam în care existaseră atîtea personaje ilustre; nici unul dintre ei nu meritase Bomarzo, destinul mi-l acordase doar mie pentru totdeauna, pentru totdeauna.

În vreme ce mă tot uitam şi mă tot uitam, trecînd cristalul de mărit al bunicului Franciotto pe rîndurile de un ocru palid, pe textul de care depindea poate perenitatea victoriei mele, sătenii din Bomarzo defilau prin biserică şi-şi făceau semnul crucii în faţa rămăşiţelor pe care ducele le oferea veneraţiei lor. De altminteri, puteam eu oare şti dacă acele resturi nu aparţineau unui sfînt? Îmi era suficientă senzaţia că fusese blestemat ca să afirm contrariul?

Nu era ca şi cum răul purtat în mine era proiectat în afară? Existaseră mulţi sfinţi prin zonă. Sfîntul Anselm... Sfîntul Dionisie... Sfîntul Ilarie... Sfîntul Eustaţiu... Sfîntul Valentin... E limpede că de cînd picioarele lor sfinţite călcaseră pămîntul din Bomarzo trecuseră vreo zece, douăsprezece sau treisprezece veacuri şi că, dacă ceva supravieţuia din rămăşiţele lor, abia ajungeau ca să umple un relicvariu... Seniorii şi ţăranii au venit de departe, dornici să ceară milostivirea noului ocrotitor. Pînă şi vărul din Mugnano a venit cu Pantasilea — nu a cutezat să o aducă pe Porzia cu sine — şi a depus pe altar, ca ofrandă, şase sfeşnice mari pe care apărea scutul Orsinilor zugrăvit în verde vioi şi roşu învăpăiat. I-am spionat, ascuns după o draperie: ducele, în faţă, înveşmîntat în catifea cîrmîz, avea la gît un lanţ de aur foarte gros; apoi Pantasilea, înfumurată, împopoţonată ca unul dintre păunii săi, cu crinii de perle în buclele roşcate, aşezată în genunchi, într-un minunat veşmînt de damasc violet, cu flăcări purpurii ce răsăreau din lărgimea mînecilor; iar, în spate, Sigismondo Orsini, pe care eu îl delegasem să-i primească, cu jumătatea feţei acoperită de banda întunecată, cu ochiul liber scînteietor, în haina-i alb-turcoaz, de parcă el însuşi ar fi fost o nestemată. Cei trei purtau sfeşnice în mînă. Ce cereau, ce dorea fiecare, cu mîinile împreunate a rugăciune? Ce putea să le dea scheletul, refăcut piesă cu piesă, ca un joc trist, înduioşător, ce zîmbea în urna sa? Isprăvite rugăciunile, mi-au admirat cabinetul de curiozităţi. Nu-mi păsa dacă-l vedeau, nu voiam să-l vadă doar pe cel al lui Silvio. Sigismondo a pus în mişcare automatele muzicale şi a arătat cît de originale erau ceasornicele. Pe neaşteptate, scheletul a ajuns să fie încă o ciudăţenie printre cele din Bomarzo.

Mai tîrziu, relicva a fost dusă de acolo şi mutată în lada-i de cristal pe un altar mic, neînsemnat, aşezat în clădirea principală a castelului, unde se mai află şi acum, preschimbată într-un obiect neobişnuit ce-i uimeşte şi amuză pe rarii călători care o descoperă, fiindcă nimeni nu ştie ce înseamnă pocitania aia din oase caricaturale, nici nu-şi aminteşte de originea ei; însă, pe vremea cînd voinţa mea îşi impunea legea la Bomarzo, eu, Pier Francesco Orsini, am sanctificat scheletul care, din instrument de spaimă, folosit în scopul de a mă tortura şi a mă umili, se transformase pentru mine într-o alegorie a vieţii veşnice. Poate credeam, cu ingenuitate orgolioasă, că, la urma urmei, printre atribuţiile unui duce era şi aceea de a descoperi sfinţi care să-i ocrotească domeniul. Pentru aşa ceva îmi prisoseau însă papii şi nobilii din arborele meu genealogic.

IX

RĂZBOIUL CEL BLESTEMAT

Am crezut, cînd am pus mîna pe scrisorile alchimistului, că voi fi stăpîn pe secretul lor destul de repede, dar sarcina de a le descifra, a le traduce şi a le interpreta conţinutul a fost anevoioasă. Au îngreunat-o dintru început două împrejurări: nevoia de a fi cît mai discret şi ajutorul limitat pe care putea să mi-l dea, datorită vîrstei încă fragede şi puţinei experienţe, nepotul meu Fulvio Orsini. Iniţial, am vrut să mă lipsesc pînă şi de el, dar în curînd am înţeles că dacă nu recurgeam la ştiinţa lui, nu progresam nici măcar un pas în munca mea. Mă închideam în camera mea din *Lăcaşul Nimfelor*, desfăşuram acele in-folio, mascîndu-le printre paginile poemului schiţat, ca să previn orice surpriză, şi rămîneam ceasuri întregi în faţa acelor semne de neînţeles.

Ceea ce am descoperit, mai întîi, a fost că Dastyn operase cu vicleşug, la început, ca să-şi redacteze epistolele: erau scrise, literă cu literă, de-a-ndoaselea. Era uşor de restabilit textul, acestui lucru m-am dedicat în prima etapă. Apoi am observat că în construcţie, abundau majusculele răzleţe, alese ca să indice substanţele şi că, probabil, Dastyn (falsul Lullo a folosit un procedeu asemănător) luase la întîmplare alfabetul. Ah, de-ar fi fost Fulvio mai mare, de-ar fi avut deja ştiinţa pe care a dobîndit-o la maturitate! Întreaga muncă s-ar fi accelerat... Dar nu exista altă posibilitate decît să folosesc ceea ce aveam la îndemînă, avînd încredere în soarta ce îmi dezvăluise intrarea labirintului. Siguranţa tenace, că voi dezlega cîndva necunoscuta, mă îmboldea şi cugetam că mi se potriveau cuvintele adresate de un înger, în timpul unui vis, îndepărtatului alchimist Niccolò Flamel, arătîndu-i o carte acoperită cu desene magice, cuvinte pe care mi le relatase Silvio da Narni: „Priveşte această carte din care nu pricepi nimic; pentru mulţi alţii va fi de nepătruns dar, într-o zi, tu vei vedea în ea ceea ce nimeni nu va vedea."

Trebuia să am încredere măcar într-o persoană şi să-mi împart cu ea comoara. Această persoană era Fulvio. Mai presus de orice, Silvio nu trebuia nici măcar să adulmece prin preajma minunii. Ca să-l abat cît s-a putut, i-am înlesnit propriile-i cercetări. Dacă găsea Piatra, era cu atît mai bine pentru el. Vechilor instrumente de laborator le-am adăugat diferite altele, unele destul de costisitoare: cuptorul cu nisip, *aludelul*[1] spaniol, alcătuit din vase de lut smălţuite, pelicanul, din al cărui pîntec plecau două tuburi; şi mulţimea asta de obiecte cu nume ermetice, toate cele care desemnează, cu uşoare nuanţe, *oul filozofal*: *temniţa*, *mormîntul*, *casa puiului*, *camera nupţială*, *matricea*, *pîntecele mamei*, tot ce se cerea pentru a obţine ceea ce îşi schimba, de asemenea numele, intitulîndu-se, după diverşi alchimişti: *Piatra Filozofală*, *Piatra de Egipt*, *Pulberea de Proiecţie*, *Elixirul Chintesenţei*, *Marele Elixir al Tincturii de Aur*, sau *Marele Magisteriu*.

Fulvio era entuziasmat. Îl fascinau enigmele şi tot ce cerea o anumită erudiţie. Cu răbdare, pe-ndelete, a deslușit galimatiasul ce umplea cele patru ample in-folio. Dispunea pentru aceasta, pe lîngă cunoaşterea limbilor moarte (existau în scrisori numeroase cuvinte ebraice), de o minunată intuiţie, care mai apoi i-a uimit pe cititorii cărţilor lui învăţate, monumentale, ea permiţîndu-i să se mişte cu uşurinţă în mijlocul alegoriilor încîlcite. Dinspre partea sa, colaborarea mea aproape că nu exista. Nervos din cauza încetinelii procesului — fără să bănuiesc că avea să însumeze ani, decenii —, pierzîndu-mi uneori nădejdea şi redobîndind-o în faţa celei mai mici descoperiri, chiar şi a celei mai şubrede şi neînsemnate, mă întorceam la masa unde mă aşteptau strofele poemului meu *Bomarzo* şi adăugam cinci sau şase versuri manuscrisului. În spatele zidului, se auzeau trosnind cuptoarele lui Silvio.

Între timp, sus, în saloanele curtene, în care se aflau portretele făcute de Lotto şi Sebastiano del Piombo, musafirii intelectuali îşi continuau disputele filologice, epigramele lor muşcătoare. Nimeni dintre ei nu şi-a închipuit vreodată ce se petrecea în valea vecină, aproape sub picioarele lor. Nimeni nu şi-a închipuit şi, mai puţin decît oricine, firește, ţăranii care observau din depărtare sofisticatele noastre îndeletniciri, mica mea curte apărîndu-le drept o lume ireală, de actori luxoşi care plecau şi veneau de pe o scenă iluminată, în timp ce ei erau singurii care trăiau de-adevăratelea,

[1] Tub pentru elaborarea minereului de mercur în Almaden (mină de mercur în Mancha, celebra regiune a Spaniei).

căci pentru țărani realitatea palpabilă a vieții consta în a desțeleni pămînturile, a mulge vacile, a crește oile și caprele pe pășuni, în a stivui snopi, a da la păsări și la porumbei de mîncare, a tăia porcii, iar toate celelalte aparțineau unei dimensiuni care depășea realul și care se înălța, irizată, de neatins, deasupra căsuțelor și staulelor lor, susținută poate de coloanele de fum multicolor care se-nfiripau din *Lăcașul Nimfelor;* o orbită în care seniorii și poeții pronunțau noile cuvinte enigmatice și în care existența se desfășura fără suferință, ca un bal ciudat și desăvîrșit.

De la Roma, Florența, Milano, Neapole și Veneția apăreau trimișii cu cărți misterioase și manuscrise rare. Am achiziționat copiile a cinci opere atribuite unui benedictin mort cu mult timp înainte, descoperitor al antimoniului, Basilio Valentin (ceea ce înseamnă, etimologic, *Rege Puternic*), care nu s-au publicat decît un veac mai tîrziu: *Azoth*, *Apocalypsis Chimica*, *Manifestatio Artificiorum*, *Haliografia și Douăsprezece Chei*, însoțite de tulburătoare gravuri alegorice. Și-am izbutit, destul de tîrziu, după aceea, să pun mîna pe un exemplar din *Elixirul filozofilor*, în versiunea sa latină, căci nu s-a tradus pînă în 1557, atribuit chiar papei Ioan XXII, ceea ce-i conferea o importanță extraordinară pentru cercetările mele, întrucît acesta era pontiful din Avignon care purtase cu Dastyn o corespondență referitoare la temele înțelepte care-i interesau în mod deosebit pe așa numiții *Fii ai lui Hermes*. Fulvio avea nevoie de ele, pentru legătura ce exista între Piatra Filozofală și Filtrul de Viață Lungă, pentru ca să nu se rătăcească în dedalul obositor creat de acele in-folii obscure pe care le studia. Mă mir că Fulvio n-a abandonat sarcina atît de anevoioasă; dar el dădea dovezi constante de încăpățînare și-l stimulau obstacolele și primejdiile. Mărunt, palid, modest, cu fruntea-i lată și ochii cenușii, plecați peste volume, degetele-i îndemînatice, care multiplicau adnotările, mi-a devenit zi de zi tot mai familiar. În scrisorile lui Dastyn, abundau, de asemenea, figurile ezoterice: cele patru mîini strînse, din care una era neagră; boul și cei doi îngeri prosternați înaintea crucii; îmbrățișarea apei și a focului; leul care devorează șarpele; cocoșul în alambic... Și Fulvio le copia comentînd desenele cu litera-i microscopică.

Nu o dată Silvio ne-a întrebat ce făceam, așa închiși și i-am răspuns că studiam niște camee ce aparțineau patriarhilor de Aquileea. Era prea prins de obosesia lui ca să le bage de seamă pe ale noastre. Aurul ce-i lipsea se reflecta pe fața lui, care devenea

din ce în ce mai galbenă. Dar n-am putut prelungi prea mult înșelătoria. Laboratorul său era vecin cu biroul nostru și textele pe care le mînuiam erau prea evidente pentru cineva cu preocupările lui. De aceea, vrînd, nevrînd, după ce am socotit că aveam să trag folos din colaborarea lui și că moartea lui Maerbale stabilise între noi legături de complicitate, ce îndepărtau eventualitatea unei perfidii, l-am pus la curent cu întreprinderea mea, atît de intim legată de a lui. A intrat în mare agitație. S-a repezit, ca și cum ar fi fost niște bucate alese, asupra operelor lui Ioan XXII și ale călugărului Basilio și de atunci Fulvio, el și cu mine am lucrat împreună. Din fericire, nemurirea nu-l tulbura, așa cum i-a frămîntat pe mulți căutători ai Pietrei, ca pe amintitul Niccolò Flamel și pe soția lui, Pernelle, pe Agrippa de Nettesheim, Irineo Philalethe, contele de Saint-Germain și Cagliostro și încă un întreg șir în care figurează împărații Germaniei, atîția șarlatani și învățați, ca arabul Ibn Sina, Avicena, principele Medicinei, și umili visători iluminați. El dorea aurul, numai aurul. Și, desigur, pe Porzia. Împreună cu Silvio și Fluvio am pătruns în atmosfera misterului, care mă fascina din copilărie, de pe cînd am captat, în aerul enigmatic din Bomarzo, milenarele prezențe etrusce. Toate celelalte au trecut pe ultimul plan în fața dorinței care ne aduna înaintea *Kerotakis*-ului, cuptorului inventat de o femeie alchimistă, Maria *Evreica*. Mănunchiuri de ierburi atîrnau pe pereți, ca niște gheare, iar în piuliță cădeau pucioasă, mercurul și sarea amestecurilor, în vreme ce împrejur ne iscodeau portretele nevinovate ale maeștrilor divini și umani care întrezăriseră Marea Operă, pe care Silvio îi pictase cu mînă stîngace —, Hermes Trismegistus, Agathodemon, Cheops, Apolonius, Democrit, Alexandru cel Mare, Platon, Aristoteles, Heraclit, Pitagora, Moise, împăratul Heraclius, Menos, Pausceris, Ioan Ieromonahul, Zosima, Olimpiodor, Porfiriu, Synesius, Artephius (cel ce asigura că a trăit o mie de ani), Enea din Gaza, Stephanos, Ostanes... înconjurați de imagini vagi, ca cea a leului verde, încoronat cu laur, ce simbolizează vitriolul; corbul negru, care este plumbul; acvila albă, care este amoniacul; roua celestă, care e mercurul; leproșii, alegorie a metalelor.

Efigiile ne pîndeau, așteptînd cum așteptam și noi. Iar Silvio, pe a cărui figură descărnată parcă coborîse o mască de sticlă ce-i dădea o înfățișare supranaturală și-l înfrățea cu figurile acoperite de stele și de litere ebraice și arabe, apropia foalele de cuptor și

sufla scoţînd văpăi purpurii şi albastre care făceau să se mişte din zugrăvelile neîndemînatice procesiunea eternă a adepţilor, aprinzîndu-le ochii plini de iluzii.

* * *

Copiii se dezvoltau în afara cercului nostru secret. Au crescut, între mama lor şi Messer Pandolfo. Eu n-aveam timp pentru ei. Grija nemuririi mă ţinea captiv şi mă împiedica să privesc drăgălăşeniile şi hîrjoana lor. Nemurirea zvîcnea înăuntrul *Lăcaşului Nimfelor*, în enigma lui Dastyn şi nicidecum în paginile poemului meu. Oricum, toţi fiii mei au fost deosebiţi de mine, pînă şi cocoşatul Maerbale, pe care diformitatea nu-l deranja cu nimic în aparenţă. Spre deosebire de mine, primul cocoşat în neamul meu, fiul meu Maerbale, socotea poate că unicitatea-i, care-l făcea mai asemănător ducelui decît pe ceilalţi, îi afirma un fel de întîietate printre ceilalţi. Da, au fost foarte diferiţi. N-au venerat ca mine neamul Orsinilor. Asta s-a văzut mai tîrziu, pînă şi prin căsniciile lor. Sîngele unor bărbaţi şi femei care, prin alianţe, a intrat în familie — cel al Porziei Vittelli, al lui Marcantonio Marescotti, Nicola Montemellini, al baronului de Paganica, al Margheritei Savelli, fiica seniorului de Ariccia — cu toate că era de origine nobilă, nu se compara cu al nostru. Şi nu se interesau deloc de ceea ce mă preocupa pe mine. Nu o dată am încercat să-i fac să înţeleagă, călăuzindu-i prin colecţiile casteului şi explicîndu-le raritatea obiectelor strînse în *Lăcaşul Nimfelor*, ce însemnătate aveau aceste piese, dovadă a unei civilizaţii rafinate, însă au refuzat să intre în jocul meu de minunăţii. Nu le puteau pricepe. Mai tîrziu, cînd s-au scurs anii, am aflat că ei criticau achiziţiile mele, pe care nu am încetat să le fac niciodată, fiindcă niciodată nu mi-a scăzut curozitatea şi tentaţia în faţa frumosului şi unicului; murmurau uneori că prin aceste cheltuieli extravagante le compromiteam patrimoniul. I-am lăsat, însă, să vorbească. Patrimoniul avea să fie totdeauna al meu. De îndată ce aveam să smulgem formula propice — şi asta trebuia să se întîmple în mod fatal, chiar dacă pentru asta trebuiau să treacă anii —, ea avea să-mi asigure eliberarea definitivă. Nu aveau decît să cîrtească, să se jeluiască, să se descarce. Eu păşeam pe alt drum, printre lucruri şi experienţe admirabile, spre lumina perpetuă.

Doar Orazio îmi împărtăşea predilecţiile. El simţea, într-adevăr, în vinele lui, mîndra căldură străbună. Mă întreba despre înaintaşi şi mă asculta absorbit, aşa cum o ascultasem eu pe bunica.

Însă nu mă aflam în largul meu lîngă el. În profunzimea ochilor lui, ca în adîncimea unei ape dense, întrezăream licărul ascuns al ochilor fratelui meu, Maerbale. Era, ca şi el, glumeţ şi imprevizibil, poate periculos. Mă cucerea, bineînţeles, mă seducea totdeauna. Exista în Orazio Orsini ceva ce-l despărţea de ceilalţi. Probabil închipuirea mea îi adăuga elemente neliniştitoare ce-l legau de vina pe care o purtam pentru moartea lui Maerbale, dar nu-i nici o îndoială că poseda o personalitate puternică şi exala un farmec inefabil. N-am vrut să pătrund, urmîndu-l, într-o zonă plină de riscuri vădite. Puţin cîte puţin, i-am încredinţat tînărului Sansovino datoria de a-l face să cunoască cronica obîrşiei noastre; acesta a fost germenul *Istoriei familiei Orsini şi a bărbaţilor iluştri ai familiei Orsini*, publicată la Veneţia în patru cărţi, în anul 1565, de tenacele curtean. De altminteri, cîtva timp după aceea, Orazio a plecat la Florenţa. Doream ca, asemenea bunicului Franciotto, tatei şi mie, să fie educat acolo, fiindcă ducele Cosimo, incita, la fel ca şi succesorul său Francesco I, căsătorit cu o arhiducesă de Austria, protocolul rigid al curţii spaniole, conforme gusturilor soţiei sale, fiica viceregelui de Neapole; copiii principalelor familii ale Italiei şi Germaniei învăţau astfel, în palatele toscane să fie paji, cu o preaseveră ceremonie. Cei din familia Medici accentuau acea liturghie mondenă mai mult decît ceilalţi principi din peninsulă, poate pentru că simţeam efemerul poziţiei lor discutate şi artificiale, construită pe nisipuri mişcătoare şi socoteau că instituind un cult la care participau ca acoliţi respectuoşi şi înregimentaţi, micii seniori veniţi de prin castelele îndepărtate, unde nu se practicau aceste rituri complicate, îşi întăreau rangul şi dobîndeau în chip viclean — cel puţin în aspectele lor exterioare — prerogativele indiscutabile pe care le conferă dreptul divin. Cei din familia Medici erau ca nişte zei, iar serviciul lor religios impunea o respectare atentă. Îndelungatul contact cu papii, accesul constant la pălării şi mitre, le arătase de timpuriu avantajele ce derivă din alaiul solemn, ce asigură o veneraţie reglementată, iar dacă acesteia i se mai adaugă încorporarea tradiţiilor inflexibile ale spaniolilor şi austriecilor, se va înţelege cum îşi însuşeau turbulenţii aristocraţi, în preajma lor, nişte maniere desăvîrşite, care nu influenţau, cum e şi firesc, asupra violenţei pasiunilor şi a izbucnirilor teribile — dat fiind că puţine neamuri au fost însîngerate de atîtea crime ca cel la ducelui Cosimo dei Medici—, însă îşi învăluiau purtările cu o poleială impecabilă, ce-i face asemenea fraţi ai adolescenţilor, pictaţi de Pontormo, Salviati şi Bronzino, în galeria sa cu chipuri

delicate, ochi visători, gesturi maiestuoase şi costume tot atît de însufleţite, prin splendoarea lor sobră originală, ca şi băieţii ce le poartă. Acolo a plecat Orazio Orsini să se instruiască şi de acolo s-a întors la Bomarzo, înfiorîndu-mă de orgoliu, mai frumos, mai fin, mai princiar, atît de deosebit încît fiii mei păreau pe lîngă el nişte ţărănoi ce făceau pe nobilii aristocraţi. Aşa eram eu, paradoxal: am dorit să dau ce-i mai bun acelui de a cărui paternitate mă îndoiam, însă în hotărîrea mea de a acţiona astfel s-au amestecat cauze greu de cîntărit, poate că se afla şi gîndul ascuns că prin asta plăteam o parte infimă pentru participarea mea la sfîrşitul lui Maerbale, poate speram să-i ofer o bucurie Giuliei Farnese, atît de lipsită de bucurii, sau poate că mă supuneam unei slăbiciuni ce mă îmboldea să înalţ şi să şlefuiesc, ca pe un diamant admirabil, o personalitate care mă fascina.

Cu toate astea, preocupările mele mă îndepărtau de Orazio. Alta era lumea mea. Era o lume atît de înrobitoare, atît de interzisă, încît citind pe atunci din greoaia *Maccaronea*[1] latină a lui Folengo şi, ajungînd la versurile care descriu palatul reginei Gulfora, centru al unor faimoase vrăjitorii, m-am temut că într-o zi, precum pe acea vrăjitoare, ruinele fortăreţei mele aveau să mă îngroape sub dărîmăturile lor. Dar, pentru ca să se întîmple aşa ceva, era necesar ca eu să mor şi asta, bineînţeles, nu se mai putea întîmpla. Certitudinea nemuririi mă înalţa ca nişte aripi sau precum vîntul. În timp ce în castel continua nesfîrşita vorbărie a scriitorilor, eu îmi petreceam vremea printre ei ca şi cum ţineam ascunsă sub veşminte, pe inimă, o relicvă ce mă făcea de nebiruit.

Obişnuiam să ne plimbăm înspre amurg, cînd timpul o permitea, pe terasele grădinii, şi era unul dintre spectacolele curioase pe care îl ofeream ţăranilor ce ne iscodeau de la distanţă, cînd ducele cocoşat de Bomarzo cu mantaua pe umeri, agitîndu-şi mîinile fragile, mergea în mijlocul poeţilor. Cam în vremea asta ne-a lăsat Molza, care a sfîrşit refugiindu-se în Modena natală, ca să moară lîngă familia lui părăsită. Îl rodea sifilisul, dar înainte de a pleca ne-a recitat *Nimfa Tiberina*, optzeci şi una de alese octave regeşti care au fost comparate cu giuvaerurile lui Benvenuto, datorită

---

[1] *Maccaronee* sau *Opus maccaronicum* (lat.) conţinînd poemele *Baldus*, *La Moschaea (Războiul dintre muşte şi furnici şi Zanitonella*, egloge, elegii, etc.), operă satirică şi burlescă într-o limbă artificială, cu structură gramaticală latină şi lexic italian şi dialectal. Aparţine lui Teofilo Folengo († 1544) călugăr benedictin, din Mantova, cunoscut şi sub pseudonimul Merlino Coccaio.

facturii lor complicate şi subtile. Auzindu-le muzica, al cărei arabesc se desfăşoară în perioade cu paranteze încîlcite, şi în care evocarea unei ceşti de lemn ocupă cinci strofe, am înţeles — căci pe atunci lăudam sincer dulceaţa de miere, desertul îngrijit cu desene de păstori şi naiade — că niciodată nu voi fi în stare să compun ceva asemănător şi că *Bomarzo* al meu nu valora penele de scris pe care le consumam pe el. Dar nici în această împrejurare nu m-am hotărît să las deoparte manuscrisul. Era pretextul meu, alibiul singurătăţii mele.

Între timp, neobosiţii scriitori polemizau. O făceau cu argumente de o ironie crudă, înţelegînd, precum cardinalul Bibbiena după apariţia *Curteanului* lui Castiglione, că trebuiau respinse măscările şi necuviinţele, glumele de natură practică constituiau probe de bun gust. Dar, deşi Bibbiena le-a condamnat, obscenităţile abundau. Îndeplineau în dezbatere funcţia culinară a sării şi piperului, iar rîsetele noastre ropoteau sonore în pacea apusului, subliniată de tristele clopote ale bisericii. Mă simţeam grozav de bine în atmosfera conversaţiilor respectuoase, în care vorbele licenţioase erau învăluite. Rareori se încălca acordul, cum s-a întîmplat ani mai tîrziu, cînd Annibal Caro, secretar permanent al Farnesilor, celebru pentru traducerile din *Eneida*, care-i trezeau invidia lui Messer Pandolfo, şi-a elaborat linguşitorul poem cu privire la crinii scutului Franţei şi cei ai blazonului Farnesilor, acela ce începe scandînd: „*Veniţi la umbra marelui crin de aur*". Numita operă a provocat reacţia dispreţuitoare a lui Lodovico Castelvetro şi a împărţit intelectualitatea din peninsulă în două facţiuni mîniate, care, îndepărtîndu-se de motivul retoric al disputei, n-au ezitat să-l acuze pe Castelvetro de a-l fi asasinat pe un Longo, prieten al lui Caro, iar pe acesta de a fi pus să fie ucis Castelvetro, aprinzîndu-se într-atît de amarnic discordia că l-au obligat pe acesta din urmă să se expatrieze ca să-şi salveze pielea de Inchiziţie. Totuşi, aşa cum am spus, era cu totul rar ca disputele să depăşească planul literar. Totul consta în a-şi bate joc în chip plăcut de colegi, sau în a aminti, în cuvinte siropoase, de femei celebre, precum prostituata Giulia de Aragón, Veronica Gambara, a cărei casă părea mai mult o academie, şi ca Vittoria Colonna, al cărei nume apare imediat, atunci cînd e amintit cel al lui Buonarroti. Le plăcea să brodeze presupuneri insolente pe seama prieteniei văduvei marchizului de Pescara cu Maestrul întrucît credeau că prin asta înlăturau, în favoarea artiştilor, bariere pe care le socoteau de netrecut. A trebuit să-i readuc la realitate, cu glume aspre, în anumite situaţii, căci nu

puteam uita că, la urma urmei, purtam şi sîngele de Colonna, după una din bunicile mele, şi că, însăşi cumnata mea, Cecilia, era nepoata Vittoriei şi trăia alături de ea. Dezorientaţi, umiliţi, privindu-se chiorîş, musafirii mei se apucau să enumere nenorocirile lui Bernardo Tasso, viitorul autor al lui *Amadis* şi să-şi bată joc de versurile pe care Alemanni le scrisese ca să-l aduleze pe Francisc I al Franţei, ca şi cum nici unul dintre ei — nici măcar Betussi, nici Sansovino, vezi Doamne! — nu şi-ar putea găsi vina de a fi căzut în linguşire, întriştătorul şi lesne de înţelesul păcat al publiciştilor nevoiaşi.

Pe lîngă asta, obişnuiau să peroreze cu privire la chestiuni de teologie. Cînd Cristoforo Madruzzo, ales cardinal, mă vizita, aceste conversaţii luau o întorsătură deosebită, devenind deosebit de riscante şi atractive. Începînd cu deschiderea sinodului ecumenic de la Trento, temele religioase au ajuns la modă. Profesioniştii dialecticieni şi oamenii de rînd, incitaţi de curiozitate, se împotmoleau în litigii ce puteau să se încheie pe rug. Eu preferam să le evit. Îmi displăcea profund că se desfăşurau în Bomarzo, unde ascunsele îndeletniciri ale lui Silvio şi ale ducelui erau mai mult decît îndestulătoare pentru a pune în alertă pe nişte Torquemada birocratici. Pentru grupul întrunit la Viterbo, protecţia Vittoriei Colonna nu fusese suficientă, atunci cînd unii dintre componenţii săi au fost suspectaţi de erezie, precum predicatorul Ochino şi apoi nefericitul Carnesecchi, ajungînd pînă acolo că papa a poruncit cardinalului Reginald Pole, englezul, descendent al ducelui de Clarence să se îndepărteze de periculoşii săi prieteni, iar eu m-am speriat ca la Bomarzo să nu cumva să se întîmple la fel. De aceea, de îndată ce invitaţii mei aminteau de sesiunea sinodului în care s-a pus problema Sfintelor Scripturi, sau de aceea în care s-a dezbătut problema păcatului originar şi a definirii lui în cinci puncte, sau criteriile privitoare la dilema justificării prin credinţă, eu adulmecam riscul şi îndreptam discuţia iarăşi spre domeniul literaturii şi al lăudăroşeniei lui Aretino care, de la Veneţia, îi cîrmuia pe principii timoraţi. Poeţii se înflăcărau din nou, chiar dacă nimeni nu cuteza să se pronunţe pe faţa împotriva pamfletarului dictator, iar înfricoşătoarea poticneală schismatică era trecută cu bine.

Privirea mea se îndepărta atunci de grupul acela gălăgios şi se îndrepta spre vale, unde o coloană de fum, cu subţiri volute gălbui, îmi aducea mărturie că Silvio da Narni continua să fie prins în munca-i disperată; atunci se năştea în mine îndoiala şi cu greu puteam să determin care era adevărul dintre aceste două fapte reale

ce se ofereau vederii mele, ca-ntr-o fantezie surdă: alchimistul care, înfundat ca un şoarece în adîncul pămîntului, înconjurat de efigiile supremilor taumaturgi, îşi amesteca filtrele căutînd formula, de aur şi cea a nemuririi, sau bărbaţii de litere care, cu frumoase cuvinte meşteşugite, străduindu-se să se hipnotizeze între ei prin mijlocirea metaforelor şi a retoricii, practicau altă formă de magie, pe cît de preţioasă pe atît de stearpă.

* * *

Pier Luigi Farnese a fost răpus în 1547, la 10 septembrie, într-o conspiraţie izbutită, în care nobilii din Piacenza s-au aliat cu Ferrante Gonzaga, guvernator al Milanului, care a acţionat, evident, de acord cu Carol Quintul. Împăratul nu iertă şi rămăsese indignat de cînd aflase, prin Cosimo dei Medici, că Pier Luigi plănuise să-l ucidă. Asta s-a aflat, cum îşi va aduce aminte cititorul, din pricina trădării cuiva dintre cei prezenţi la Bomarzo. Aşa se întîmplă că horoscopul, care îi garanta viaţă îndelungată ducelui de Parma şi Piacenza, nu s-a îndeplinit. De altminteri, trufia a fost cea care l-a pierdut pe fiul lui Paul III. Uzurpase castelele mai multor nobili din feuda sa; se vîrîse în uneltirea Fieschilor, atunci cînd Genova încercase să scuture jugul spaniol, şi apoi îi înşelase în favoarea casei Doria, mizînd în acelaşi timp pe două cărţi diferite; fusese complicele acelui om întunecat, Pietro Strozzi, ca să-i răstoarne pe Medici de la cîrmuirea florentină şi se înţelesese cu ajutorul fiului său Orazio, cu francezii, ca să redobîndească Milanezatul. Întindea prea multe capcane. El însuşi s-a prins în plasa pe care o ţesuse cu propriile-i mîini, cele acoperite cu bube. S-a spus pe atunci, întrucît ceea ce se referea la el şi la tatăl său avea o aură magică, că un spiriduş, călăuzit de un bufon — ca şi cum spectrele ar fi avut nevoie să fie călăuzite de bufoni... — i-a apărut în răceala monumentală a fortăreţei sale, la miezul nopţii, şi l-a sfătuit printr-o cimilitură sibilină să se păzească de literele PLAC, însă ducele a văzut în ele doar desemnarea oraşului, în care-şi avea reşedinţa şi pe care-l socotea credincios — *Placentia*, aşa cum era gravată pe monede — şi n-a pătruns înţelesul ce se potrivea iniţialelor conjuraţilor: Pallavicini, Landi, Anguissola, Confalonieri... Sfîrşitul i-a fost oribil. I-au azvîrlit cadavrul în şanţ, de la o fereastră a cetăţii, după ce a fost arătat mulţimii înspăimîntate, şi în timp ce unii dintre complotişti cuvîntau poporului, făcînd să se rotească în discursurile lor, ca un şoim, cuvîntul libertate, atît de mucegăit, şi ofereau mulţimii,

ca mai întîi s-o calmeze, iar apoi s-o înflăcăreze pentru cauza lor, perspectiva ispititoare a prădării castelului, Don Alvaro da Luna a ocupat oraşul în numele lui Carol de Habsburg, precedînd intrarea lui Ferante Gonzaga cu surghiuniţii din Piacenza.

Reacţia papei a depăşit orice închipuire. Sfîşiat de durere, a întrunit consistoriul — avea aproape optzeci de ani — şi a declarat cu o seninătate îngrozitoare: „Am descoperit că Gonzaga este vinovat pentru această mişelie. Pe Pier Luigi, duce de Parma şi Piacenza, eu, Alexandru, tatăl său, nu-l voi răzbuna niciodată ca tată, însă ca Paul III, pontif suprem şi cap al Bisericii, pe Pier Luigi, fiu şi gonfalonier al Sfintei Biserici, o să-l răzbun, chiar de-ar fi pentru aceasta să merg la martiriu, ca atîţia alţii."

Am dat fuga să-i sărut pantoful brodat, o dată cu ceilalţi membri ai familiei. A îmbrăţişat-o pe Giulia plîngînd în hohote. M-a privit, gîrbov, grozav de îmbătrînit; nu mai părea un vulpoi, sau, în cel mai bun caz, părea un vulpoi ce scăpase de vînători vreme îndelungată, dar pe care îl doborîse o arbaletă perfidă. Nu mi-am închipuit niciodată că avea să reacţioneze aşa, că-l iubea atîta pe acest vlăstar corupt, de care se temea fără îndoială. Ne-a pus să-i făgăduim — cei mai de vază oameni din neamul său se aflau în juru-i, iar pe mine jignirea mă privea nu din pricina alianţei matrimoniale, ci pentru că Pier Luigi era soţ şi nepot a doi Orsini — că aveam să-l sprijinim în războinarea lui. Vorba asta, războinare, suna brutal din gura trimisului lui Dumnezeu. Bineînţeles, i-am făgăduit cîte ne-a cerut. Tremura pe tronul lui, iar veşmintele cardinalilor îl înconjurau cu fulgerarea lor înăbuşită pe acel bătrîn încovoiat, de parcă ardea în mijlocul unui rug. S-a prăpădit doi ani după aceea, fără să fi izbutit ca împăratul să-i redobîndească Piacenza nepotului său Ottavio. Acesta se întărise în Parma, imediat după asasinarea părintelui său, iar Don Ferrante a năvălit ocupînd o zonă întinsă a teritoriului. Profitînd de un armistiţiu, papei i-a trecut prin minte, întrucît îl păştea riscul să piardă amîndouă cetăţile, să revendice Parma pentru statul pontifical şi i-a poruncit lui Ottavio să-i cedeze posesiunea sa lui Camillo Orsini, care îndeplinea pe atunci funcţia de guvernator general al Bisericii. Noul duce a încuviinţat, însă curînd a început să urzească cu Carol Quintul, care, la urma urmei, era socrul său şi care, după ce-i lichidase tatăl, îi datora soţului Margheritei de Austria încredinţarea Parmei. Inima lui Paul III nefiind în stare să reziste ultimei lovituri, acesta a răposat, zgîlţîit de convulsiunile unei febre violente.

Nu am crezut vreodată că am să mă ocup de politica sîngeroasă a rudelor mele. În atmosfera rarefiată din Bomarzo, grijile mele luaseră o cu totul altă direcţie. Trăiam cu toţii ca-ntr-un vis extraordinar. Laboratorul tainic în care Silvio alimenta creuzetele şi cabinetul cu minunăţii, ale căror aŭtomate muzicale şi schelete de animale fantastice agăţate, ce se balansau deasupra manuscrisului poemului meu nefolositor, constituiau esenţialul existenţei mele, ca şi cum, asemenea zidurilor din piatră care în Parma îl izolau pe Ottavio Farnese de vrăjmaş, nişte bastioane nevăzute ne despărţeau de restul lumii.

* * *

La începuturile lui 1548, Giambattista Martelli mi-a trimis din Veneţia o lungă scrisoare. Nemulţumirea-i transpărea printre rîndurile şhinuite. Lorenzaccio îl ţinea practic captiv, într-o hardughie din preajma bisericii San Paolo, unde trăia cu unchiul său Alessandro Soderini. Numai rar, în răstimpuri şi deghizaţi, ieşeau din temniţă, cu escortă, fiindcă se simţeau pîndiţi. Se duceau să viziteze o doamnă, Elena Barozza, căsătorită cu patricianul Antonio Gentani, care locuia în zona San Toma. Ca să fie aproape de frumoasa-i, Lorenzino se mutase din palatul lui Roberto Strozzi în cel de la San Paolo, iar asta nu-i plăcea lui Giambattista, căci protecţia de care beneficiaseră în amintitul palat i se păruse mult mai sigură. Blonda Barozza se îndrăgostise de Medici de îndată ce acesta începuse să o curteze şi, ceea ce era foarte curios, dat fiindu-i caracterul, Lorenzino se îndrăgostise şi el de ea. Iubea pentru prima oară şi compunea versuri.

În timp ce citeam, am înţeles raţiunea care îl împinsese pe prietenul meu să se arunce în braţele acelei femei — al cărei farmec îl aprecia şi Giambattista — care-i aprinsese în piept o patimă necunoscută pînă atunci. Era singur. Nu avea de nimeni. Şi se simţea defraudat. Respectul îndoielnic pe care i-l arătau florentini surghiuniţi, căci moartea ducelui Alessandro nu le schimbase cu nimic situaţia, nu era de ajuns să-i liniştească teama, nici să-i potolească foamea mîndriei. Dragostea i-a apărut ca o necesitate de ocrotire, sau ca un stimul necunoscut ce-l exalta. Şi s-a dăruit iubirii, de care fugise la curtea familiei sale. Îşi lua numele de Messer Dario, gîndind că ucigaşii, care negreşit dădeau tîrcoale pe străzile Veneţiei, n-aveau să-l descopere sub eticheta anodină, cum nu-l descopereau sub măştile neobişnuite — cea de ţigancă, de pildă, — pe care şi le punea cînd se hotăra să-şi părăsească palatul.

Pentru Martelli viața devenise de nesuportat. Mîncau puțin și prost, umblau tot timpul cu teamă, pericolele sporeau în fiecare noapte, fiindcă dorința de a o vedea pe frumoasa Barozza îl îmboldea pe iubitul ei să iasă cît mai des și, deși asta îl elibera pe Giambattista de plictisul temniței lui, nici la reședința venețienei nu se distrau cine știe ce, deoarece acolo unica-i sarcină consta în a aștepta la ușa iatacului în care perechea era preocupată să uite de necazuri.

Giambattista îmi povestea că soțul, patricianul Antonio Centani, era un vestit colecționar numismat și un mecena generos și că, nebun după muzică, aduna la concerte rafinate toată nobilimea orașului. Lorenzino asista la serbări, travestindu-se. Îi spuneau Messer Dario, însă știau cine era, iar includerea în reuniuni a nervosului cavaler, slab, brunet, și ambiguu (pînă într-atîta încît putea să se mascheze în țigancă!), care îl smulsese din această lume pe vărul său, ducele Florenței, — folosind ceea ce părea de necrezut, mîinile sale fine de autor de comedii spumoase, pe care se așezau privirile doamnelor cu o înfiorare subită —, adăuga danțurilor din palatul Centani o atracție de noutate pe care stăpîna casei o exploata cu abilitate, pentru că, deși nu puțini dintre cei de față trecuseră prin vîrful spadei pe vreun semen, nu exista nici unul care să fi răpus un duce ca să-și salveze patria. Ceea ce Giambattista nu reușise să deslușească era dacă Centani era la curent cu aventura amoroasă dintre Lorenzino și soția lui, cu toate că orbul găinilor părea cu neputință, deoarece totul se desfășura chiar sub nasul lui. Acea atitudine trezea în vechiul meu paj temeri neplăcute: pe de-o parte, pîndeau primejdiile intrigii amoroase; pe de alta, perspectivele unei lovituri de pumnal din umbră. Spadasinii în solda lui Cosimo dei Medici, sau cei pe care venețianul avea să-i tocmească pînă la urmă aveau s-o termine cu Lorenzino și cu slujitorul său. Aceste neliniști și aceste plictiseli (Giambattista detesta muzica serioasă exact în măsura în care o adora încornoratul meloman), îi aduceau compensații prea slabe, aproape nule. Viața lui consta în a rătăci prin casa din San Paolo, urmărind prin galerii șobolanii enormi; a-i ondula părul lui Lorenzino, lucru pe care pajul meu îl făcea, o știu din experiență, foarte bine; a ascuți pumnalele; a se strecura pe străzi, cu fața acoperită, cu mîna pe gardă, fără să-i piardă urma stăpînului îngrijorat; a asculta pentru a zecea oară viorile blestemate; a face de pază, custode al dragostei, fără să se bucure nicidecum de iubire. Giambattista îmi sublinia ultima parte a scrisorii. Învățătorul său stăpîn îl asigurase, cînd plecaseră din Bomarzo, că la Veneția avea să ducă o existență plină de plăceri, ca un trimis

al sultanului. Şi nimic nu se întîmplase. Ah, Bomarzo, Bomarzo... Cînd am ajuns la acest punct, am simţit parcă cum bătea inima geamănului Porziei. Bomarzo, unde se născuse, unde fusese fericit... Bomarzo.... serile în grădină, vînătorile, partidele de pescuit în Tibru, cuvintele atît de-alese ale Messer Betuzzi, ale lui Messer Molza, ale lui Messer Pandolfo, prietenia distinsului senior Sigismondo Orsini... Prin ce sminteală i se năzărise să părăsească acel loc? Adăugă o frază mişcătoare: „Mă uit la apa tulbure a canalelor pe care plutesc toate murdăriile oraşului şi mă gîndesc la cîmpul nostru verde. Închid ochii, Excelenţă, şi aud zumzetul albinelor de pe terasele grădinii."

I-am scris să se întoarcă atunci cînd doreşte, fiindcă la Bomarzo oricînd va găsi adăpost. Dar scrisoarea mea n-a mai ajuns în mîinile sale. Cei doi ucigaşi, care i-au omorît pe Lorenzaccio şi pe unchiul lui, Soderini, cînd se îndreptau pentru a nu ştiu cîta oară spre palatul blondei Barozzi, l-au ucis şi pe Giambattista cu o lovitură de floretă şi l-au aruncat chiar într-unul din acele canale respingătoare. Atît de puţină importanţă i-au dat că, în raportul pe care asasinul principal, Cecchino da Bibbona, l-a întocmit despre crima sa, nici măcar nu este consemnat sfîrşitul bietului Giambattista. Singurul lucru care-i interesa pe Cecchino şi pe Bebo da Volterra, complicele lui, era să-l suprime pe ucigaşul lui Alessandro dei Medici şi să-şi cîştige prin asta protecţia noului duce. Nu numai că au obţinut-o, ci au dobîndit-o chiar şi pe cea a lui Carol Quintul. S-au adăpostit, cu pieptarele albe pătate de sînge, purtînd pe corsete urmele loviturilor de pumnal ale celor încolţiţi, în casa ambasadorului Spaniei, Diego Hurtado de Mendoza, căruia i se atribuie paternitatea lui *El Lazarillo de Tormes*, ce i-a răsplătit cu mărinimie regească, şi apoi, pierduţi în alaiul său numeros, au fugit la Florenţa, scăpînd reţelei de spioni ai dogelui. Aristocratul Centani n-a avut nici un amestec. El a continuat să-şi clasifice monedele, să-şi cureţe medaliile, să vorbească despre tînărul Palestrina şi să asculte muzica violelor.

Acele ştiri m-au mîhnit profund. M-am pogorît în capelă şi am început să mă rog, aşa cum istoriseşte şi mişelul de Cecchino da Bibbona că s-a rugat, cerînd ajutorul dumnezeiesc, cu mîinile împreunate şi înroşite de sînge. Era ciudat. Nu era ciudat că eu, asasin al fratelui meu, mă rugam; nici că se ruga asasinul lui Lorenzaccio şi al lui Giambattista; nici că, după ce l-a înjunghiat pe ducele de Milano, Girolamo Olgiati a înălţat rugă către Sfîntul

Ambrozie; că Benvenuto Cellini, în genunchi în faţa lui Clemente VII, îi cerea iertarea; sau că Paolo Boscoli, cel care a atentat la viaţa Medicilor, se împărtăşea cu fervoare înainte de a fi executat de călău. Posibil că se rugau şi cei care isprăviseră cu Pier Luigi. Ne rugam cu toţii. Unul dintre cei care, în mod excepţional, n-o făcea, era nefericitul Lorenzaccio; sau dacă era cineva căruia el îi adresa rugăciuni, întrucît mulţi îl socoteau sfînt, acela era Platon. Mi-am acoperit pleoapele cu mîinile şi m-am rugat pentru sufletele victimelor. Trei dintre băieţii a căror adolescenţă am împărtăşit-o în oraşul crinilor — Ippolito, Lorenzino şi Alessandro — nu muriseră de moarte bună. Mi i-am amintit, tolăniţi pe iarba înmiresmată în jurul verişoarei lor, Caterina, *Duchessina*, cea care avea să fie regina Franţei. Adriana dalla Rosa, împletea ghirlande de iasomie, ca să-i încunune iar, în spate, Abul apărea printre pini, ca o statuie din marmoră neagră şi turcoaz. Ippolito cînta, Alessandro bătea tactul, iar Lorenzino, sărind în picioare, începea să dănţuiască singur, făcînd reverenţe. Lacrimile îmi umeziră ochii. Şi m-am gîndit la Giambattista. L-am văzut plutind printre gunoaiele care se scurgeau pe canale în reflectarea cristalină a palatelor, cu părul blond desfăcut ca o floare, întocmai cum îl văzusem pe fratele meu Girolamo plutind pe apele Tibrului. Cîndva la Veneţia, în ziua incendiului palatului Cornaro, eu îl aruncasem din ciudă pe Giambattista, despuiat, în curentul de pe Canal Gran, sub torentul batjocorilor lui Pier Luigi Farnese, şi-l privisem cum se îndepărta înotînd, bolborosind ocări, înspre pontice. Însă acum braţele-i şi picioarele nu i se mai mişcau. Plutea ţeapăn, în giulgiul greţos pe care-l bălţa pîlpîirea torţelor. În vreme ce înşiram nedesluşite rugăciuni, evocam întîlniri îndepărtate, împrejurarea în care Silvio şi eu i-am dus pe el şi pe Porzia, rîzînd, jucîndu-se, la mormîntul din Piamiano unde ne înconjurau eroii dubioşi. Puteam să mă rog şi puteam, în acelaşi timp, să mă bucur de amintiri. Această dublă posibilitate contradictorie era caracteristică vremii. Ne foloseam de ea ca de o platoşă de apărare. N-am să încerc s-o justific. Mărturisesc ce se petrecea înlăuntrul meu, atît de complex: acel ceva păgîn şi creştinesc, pe care astăzi nimeni nu l-ar putea înţelege.

Am auzit nişte paşi prudenţi şi mi-am ascuns şi mai mult faţa între mîini. Prin împletitura degetelor am deslușit, în urna ce-l adăpostea, scheletul misterios care poate primea rugăciunile-mi confuze. Cineva se oprise lîngă mine, în tremurul luminii estompate. M-am întors spre el şi am dat înapoi, înfricoşat, întrucît am crezut că din întunecimea în care pîlpîiau lumînările slabe, se-nfiripa,

scăldat în plînsete, chipul spectral al lui Giambattista. Dar nu era el. Era geamăna sa, Porzia, atît de asemănătoare fratelui ei încît te uimea. Şi-a plecat genunchii alături de mine şi acolo a rămas fără să schimbăm vreun cuvînt. Abia i se auzeau sughiturile de plîns sugrumat, în singurătatea capelei, unde pictura cu figurile copilăreşti ale lui Maerbale şi Girolamo care întindeau mîna dreaptă înspre mătănii parcă trăia şi unde se clătina, precum o văpaie albă, trupul de efeb al Sfîntului Sebastian. Şi Porzia fusese a mea; al meu fusese trupul acela pe care timpul îl rotunjise fără să-i răpească frumuseţea. Mi-am întors încă o dată faţa către a sa şi, prin vălul pe care-l umezeau lacrimile, am sărutat-o. Porzia se aplecă surprinsă; am încercat s-o reţin, însă ea plecă din biserică. Se întorcea la Mugnano. Cînd, la rîndul meu, am părăsit lăcaşul, l-am zărit în întunericul portalurilor pe Silvio, acolo unde ursul Orsinilor înalţă crinul Farnesilor.

Nu ştiu dacă dăduse ochi cu nevastă-sa, sau dacă îşi vorbiseră. Oricum, asta n-are importanţă. Lui Silvio — era interesantă această nouă schimbare în sufletul său, fiindcă, dacă ne amintim, după căsătorie se depărtase de Porzia, iar apoi ceea ce-l împinsese pe drumul alchimiei fusese tocmai dorinţa de a descoperi formula aurului, care i-ar fi permis s-o recucerească — nu-i mai păsa de sora lui Giambattista. Renunţase la ea. Această schimbare psihologică este tot atît de greu de priceput, după criteriul nostru actual, ca şi atitudinea contemporanilor mei, din veacul XVI — pe care am menţionat-o mai sus —, care amestecau miruirea cea drept-milostivă cu gesturile şi amintirile cele păcătoase. Lectura constantă a tratatelor magice şi a gromovnicelor referitoare la Piatră, provocaseră în el un fel de iluminare, adică tocmai ceea ce urmăresc alchimiştii *puri*, cei necontaminaţi de scopuri exclusiv materialiste. Piatra, Marele Elixir, nu mai era un scop în sine, şi se convertea într-un mijloc care călăuzea înspre perfecţiunea cunoaşterii. Pucioasa, Mercurul şi Sarea erau strîns legate de persoanele Preasfintei Treimi, pentru cei ce practicau acest soi ciudat de asceză. Piatra trebuia să purifice în aşa fel trupul şi sufletul, încît cel care ar fi posedat-o avea să vadă în ea ca într-o oglindă, deşi închis în întunericul laboratorului său, mişcările cereşti ale constelaţiilor şi să înţeleagă influenţele aştrilor, fără să aibă nevoie să privească firmamentul. Pentru aceşti mistici ai foalelor şi alambicului, aventura ştiinţifică apărea ca de nedezlipit de aventura spirituală. Învăţaţi alchimişti o susţineau cu tărie şi în tomurile în care tema religioasă apărea în permanenţă. Fraze ca cele ale lui Arnoldo de Villanova, vestită autori-

tate atît în ce privește medicina cît și teologia, îl făceau pe Silvio să viseze. Aceste texte pe care le citea și răscitea Silvio dădeau la fiecare pas citate din Sfintele Scripturi, ca și cum alchimiștii ar fi dorit să alunge astfel reputația lor de vrăjitori. Călătoria spirituală, catarsisul ce avea drept țintă Piatra și care, o dată dobîndită și folosită, i-ar fi înlesnit biruitorului privilegiul de a face să se pogoare marea lumină în adîncurile trupului și ale conștiinței sale, îl transformase pe Silvio, cel puțin în aparență, în alt om. Preschimbarea metalelor trecuse pe un al doilea sau al treilea plan, în preocupările lui; sau, mai bine spus, constituia acum doar o parte în căutarea adevărului care îl tulbura și a cărui descoperire i-ar fi conferit o infinită putere. Întregul proces se îmbrăca în maiestatea unei liturghii. Nu în deșert era înconjurat de ermetismul propriu unei inițieri. Ca să te bucuri de izbîndă trebuia să fii aproape un diavol, dar tot așa de bine aproape un sfînt. Ca și colegii săi mai vestiți, Silvio transformase o parte din cabinetul său experimental într-un oratoriu, în fața căruia, înainte de a-și relua cercetările cotidiene, se reculegea cîteva momente, și era cu totul ciudată impresia pe care o produceau efigiile lui Hermes, cea a lui Iris, Apoloniu, Cheops, cele ale atîtor zeități, filozofi și regi, mîzgăliți într-o încîlceală de coroane, tirsuri, sceptre, toiege și de însemne magice, distribuite ca o curte fantastică în jurul crucii mici și a cădelnițelor ce-i tămîiau glória austeră.

Nu, lui Silvio nu-i mai păsa de cea care-i fusese nevastă. Nici măcar de Giambattista. Pe măsură ce timpul trecea, halucinarea îl îndepărta de realitatea zilnică și-l ameța tot mai tare, pînă la a căpăta trăsăturile unei dumnezeiești sminteli. Mie însă nu mi se întîmpla nicidecum același lucru, cu toate că petreceam cu el, în laboratorul său, și cu Fulvio, în cabinetul meu, mai multe ore pe zi. Moartea lui Giambattista, după cea a lui Pier Luigi, căpăta pentru mine o valoare ce se putea asemui momentului în care cortina coboară peste finalul unui act dens, într-o tragedie. Eu număram deja treizeci și șase de ani. O bună parte a vieții mi se petrecuse. Cu ce?... Cu nimic... cu întocmirea de jocuri poetice... cu îngrămădirea de obiecte căutate... cu urmărirea umbrelor unei amăgiri... Dacă în vreun fel îmi conturasem personalitatea, la o vîrstă la care cineva care are de împlinit ceva și-a realizat deja operele durabile sau a lăsat să se întrevadă pe cele care vor fi, eu am făcut-o prin felul în care îi înlăturasem, fără ezitare, pe cei ce mă incomodau. Și nu mă puteam făli... Mă mișcam printre oameni, pomenindu-i pe morți. Amintirile mele ar fi trebuit să poarte un subtitlu ce părea un titlu

de roman polițist, ceva cam în felul acesta: *Le duc parmi les assassins; The duke between the murderers*[1]. Dar acest subtitlu, schimbînd numai personajul principal, ar fi corespuns amintirilor oricărui individ din acele timpuri.

Sfîrșitul lui Giambattista m-a obligat să cuget la înfrîngerile mele, să-mi fac bilanțul vieții. Aveam să continui oare să vegetez pe pămînturile mele, așteptînd ca la rîndu-mi să fiu ucis, căci aceasta trebuia să fie soarta tuturor contemporanilor mei aristocrați?

Am lăsat ca timpul să-și răstoarne iar și iar clepsidra. Papa Paul a fost înlocuit de papa Iuliu III, care era un Ciocchi din Monte San Savino, coleric și epicureu. Neamul Farnesilor și-a pierdut puterea pe care o datora succesorului lor. Noul pontif s-a declarat protector al ducelui de Parma, oraș pentru care se luptau Ottavio și Orazio Farnese, și au avut loc numeroase hărțuieli, în care au intervenit și cei din Franța, materializate prin distrugerea multor opere de artă și multor vile frumoase, pînă ce s-a semnat pacea; Orazio a primit ducatul de Castro, iar Ottavio pe cel de Parma. Amîndoi scăpaseră ca prin urechile acului. Apoi Ottavio a izbutit să pactizeze cu Henric II, ca să-l apere de ostilitățile împăratului, și, la urmă, acesta și papa i-au recunoscut demnitatea și prerogativele. Și ce altceva? Lorenzo Lotto, ajuns în mizerie, pe cale să sfîrșească la azil în Santa Casa de Loreto, și-a vîndut pe nimic tablourile rămase. Eu n-am cumpărat nici unul, ca un nătărău; în schimb, i-am cumpărat cameele, care nu făceau doi bani, prin mijlocirea lui Sansovino. Corsarul Dragut, omul lui Barbarossa, a pus stăpînire pe Tunis; marchizul Caracciolo, de cea mai veche viță aristocratică napoletană, fost ministru al lui Carol Quintul, a renunțat la religia catolică, fiindcă se apropiau barbarii sub ordinele lui Maurizio de Saxonia; împăratul a scăpat de la Innsbruck, prin Tirol, înspre Carintia, pe grumazul unui măgar, nu se știe cum, căci era cît pe ce să le pice în mîini. Războiul pîrjolea multe colțuri ale Europei.

Am hotărît, împotriva sufletului meu, să plec la război. La Bomarzo, senzația familiară că timpul se oprise se accentua cu trecerea vremii. Lumea se cutremura și se zbuciuma dincolo de hotarele lui, dar în cuprinsu-i ne mișcam precum automatele din cabinetul meu. Experiențele pe care Silvio le începuse cu atîta entuziasm nu progresau în nici un fel. Fervoarea-i se păstra neatinsă, mai mult, parcă sporea necontenit, însă de cînd pusese stăpînire pe el misticis-

[1] Ducele printre asasini (fr. și engl.).

mul nebulos, aveam impresia că-l interesau mai puțin realizările concrete decît să păstreze și să adîncească această ciudată stare de extaz. Uneori copiii mei se strîngeau în preajma-i, la lumina roșie a căminelor încinse, cînd urla vîntul, și el le spunea povești misterioase, cu strigoi și balauri, pînă ce s-a pus de-a curmezișul Giulia, fiindcă cei mici se deșteptau apoi noaptea țipînd și tremurînd. Fulvio plecase. În curînd avea să fie, la cei douăzeci și patru de ani, canonic lateranez[1], iar existența-i avea să se desfășoare, printre cărți și medalii, între zidurile basilicii San Giovanni, în a cărei sacristie îl pomenește o inscripție. Iar verii mei Orsini, bărbați puși pe pradă, își pierdeau răbdarea. Lustruiau armele, își dregeau zalele, țesălau caii și, în lipsa altui vrăjmaș, se hîrîiau între ei. Discutau despre poftele de stăpînire ale Cezarului, care poate că plănuia deja să-și lase moștenire imperiul, de concesiile făcute de Carol protestanților și de Interimul de la Angsburg. Scuipau în lături și, dat fiind că n-avea ce face, îl provocau pe Sigismondo, furîndu-i plasturele negru. Tot așa dădeau semne de neliniște oamenii din popor, din cătunele vecine. Tații lor războiseră împreună cu tata, cu bunicul, unii arătau cu mîndrie obiecte ciudate, venețiene, turcești, pe care le păstrau ca mărturii ale prăzilor. Războiul era cel mai bun mijloc ca să mori repede, dar și modul cel mai bun de a te îmbogăți, de a te întoarce în sat cu niște vase de aur, cu o salbă de pietre scînteietoare; mai era și modalitatea de a scutura monotonia, scăpînd de obositoarea muncă a cîmpului și a îngrijirii animalelor tăcute. Tîrziu, primăvara, deschizînd fereastra ca să respir aerul călduț, am auzit pe aleile înconjurătoare hărmălaia micuților care se jucau de-a războiul, bătînd în pielea tobelor. Intendentul mi-a adus la cunoștință jalbele, suspinele țăranilor, murmurele, micșorîndu-le totuși importanța. Orso, Matteo și Sigismondo se zbîrleau ca niște cocoși irascibili, iar Orazio Orsini îmi scria, de la Florența, despre armurile ducelui Cosimo. Ducele îi comandase lui Benvenuto Cellini faimosul *Perseu*, ce avea să înalțe în fața poporului capul retezat al Meduzei, ca o alegorie triumfătoare a războiului din vremea Renașterii, frumos și crud. Nehotărît, zăvorînd pentru totdeauna mapa pe a cărei scoarță era scris numele drag *Bomarzo*, umblam prin încăperile pustii și mi se părea că fiecare portret mă acuza cu văpaia privirilor, a coifurilor și a floretelor. Acela îi asediase pe Colonna în mauzoleul lui Augustus și împiedicase ca Frederic de Suabia să pună stăpînire

[1] Care ține de biserica San Giovanni in Laterano (din Roma).

pe Roma: altul, în schimb, luptase la San Cesareo; acesta la Neapole, celălalt de partea Serenissimei și acela împotriva lui Cezar Borgia. Dar acela? Acela eram eu, în efigia lui Lorenzo Lotto, cu trandafirii desfrunziți, cu șopîrla, cu cheile, cu acele in-folio, cu frumoasele mîini trîndave, cu privirea ușor ironică. Ironie? Pentru ce? Iar castelul feudal îmi vorbea cu vocea-i tainică, cu ecourile și foșnetele dintre zidurile ce suferiseră sălbaticul asalt al francilor, al longobarzilor, al celor din Viterbo. Polimartium, oraș al lui Marte. Urșii pîndeau împrejur, cu căști, cu scuturi. Le auzeam pașii catifelați.

Am poruncit să vină femei, ce se legănau ca dansatoarele, și Pantasilea, care s-a înfățișat cu doi ogari cenușii, fiindcă ducele de Mugnano îi gîtuise cățelușul maltez, probabil din gelozie. Am invitat scriitori și nobili romani. Dar nobilii nu veneau, solicitați de politica Vaticanului și de ofertele marilor condotieri; scriitorii vorbeau de lupte, de cît costă o platoșă, de dorința de a închina un poem lui Achille și lui Patrocle; Pantasilea îmbătrînise și ne scotea din sărite cu ogarii ei care se vîrau printre picioare și se culcau pe fotolii, pe perne. Cît despre restul... toate buzele aveau același gust și nici Orso, nici Sigismondo, nici Matteo nu mai avea dorința să le mai încerce. Doreau, cu ardoare, să meargă la război, la război, la război.

Și la război ne-am dus.

* * *

Uneori, pe drumul Romei, dădeam peste bărbați schilodiți ce veneau din campanii îndepărtate. Cerșeau, invocînd numele lui Dumnezeu, iar Messer Pandolfo, care era peste măsură de milostiv, îi adusese pe cîțiva la Bomarzo. Loviturile de archebuză le pociseră chipurile, a căror vedere îți făcea rău, le smulseseră brațele și picioarele. Eu mă cutremuram de repulsie cînd ne strîngeam în jurul lor, în galeria busturilor imperiale. Trăgînd cu ochiul ca niște ciclopi hămesiți înspre tîrfele albe, arătîndu-și cioturile, istoriseau întîmplări îngrozitoare. Cardinalul Madruzzo și Annibal Caro, foarte informați, ne-au relatat de asemenea, ce se petrecea dincolo de Alpi. Cadrul se completa cu o scrisoare a lui Orazio Farnese, trimisă din Franța. Feciorul lui Pier Luigi îmbrățișase cauza regelui Henric II împotriva împăratului și cerea sprijinul rudelor. Această scrisoare m-a hotărît să plec, fără chef, fiindcă totdeauna am detestat războiul.

Orazio Farnese era tînăr și ingenios. Dintre urmașii lui Pier Luigi a fost cel cu care m-am înțeles cel mai bine. Nu se asemăna cu nimic tatălui său. Izbutise să-și salveze ducatul de Castro de uneltirile lui Iuliu III grație inteligenței bunei sale mame, Girolama Orsini, care își avea acolo reședința și care a reușit să-și dezvinovățească fiul pentru înțelegerea-i cu monarhul francez. Pontiful a poruncit lui Rodolfo Baglioni să ocupe în numele său stînca de Castro, dar mama sa a obținut ca Orazio să continue să cîrmuiască statul, cel puțin simbolic, și să nu-și piardă titlul de prefect de Roma, la care îi urmase fratelui său mai mare. Atunci au căzut de acord Orazio cu Piero Strozzi, după ce au primit știrile că Ferrante Gonzaga manevra ca să pună stăpînire pe Parma, propunînd în schimb drept compensare, ducatul de Sessa lui Ottavio Farnese. Orazio se afla pe atunci în Franța și de acolo s-a opus cu strășnicie. Atitudinea-i bărbătească l-a determinat pe papă să-l recunoască definitiv ca senior de Castro, iar hotărîrea asta l-a făcut liber să continue lupta sub ordinele regelui de Valois. Scrisoarea pe care mi-o adresase el și destăinuirile lui Caro și Madruzzo înfățișau situația fără exagerări.

Henric II primise, în sala de bal de la Fontainebleau, cu fast rafinat, o ambasadă a principilor germani convocați în Dieta de Augsburg. O formau mai bine de o sută de cavaleri, avîndu-l în frunte pe contele de Nassau. La jumătatea serbărilor, oaspeții au expus motivul vizitei lor. Carol Quintul năzuia să asigure familiei sale succesiunea la tronul imperiului, care cuprindea și orașe libere de pe domeniile sale. Germanii slobozeau strigăte de mînie necontrolate și-și arătau pumnii, în timp ce francezii continuau să facă reverențe, printre tablourile acelui Giambattista di Jacopo, denumit cel Roșu, al cărui oaspete era Cellini cînd l-am cunoscut pe plaja Cerveteri. În mijlocul vociferării teutonice, contele de Nassau i-a sugerat regelui Henric că, dacă-i ajuta, îi autorizau să ia provizoriu în stăpînire orașele Metz, Toul și Verdun. Înfierbîntat de ducii de Guise, regele declară război. Lăsă regența Caterinei dei Medici și înaintă asupra Germaniei. Multe orașe (între ele și Metz) căzură în puterea principelui, în a cărui armată Orazio Farnese dădea dovezi de mare cutezanță. Altele, ca Strasbourgul, temîndu-se de succesul său nemăsurat și socotind că nu-i convenabil să înlături un stăpîn bătrîn pentru a intra pe mîinile unuia tînăr, i-au zăvorît porțile și campania s-a încheiat cu rezultate destul de măgulitoare pentru Franța. Ducii de Guise, *ceux de Guise*, zguduiau veacul cu răsunetul numelui lor. Din mici cadeți de Lorena ajunseseră primii seniori

ai țării. Orazio spunea în scrisoarea lui că nici un prelat nu putea să se compare cu cardinalul lor, bărbat voluptuos, cu un spirit deosebit de subtil, coleric și superficial, pentru care opreliștile morale nu existau, succesorul unchiului său, cardinal ca și el, având niște venituri de necrezut și, fiind în același timp arhiepiscop de Narbonne, de Reims (era deja de la vîrsta de nouă ani) și de Lyon, episcop de Valence, de Verdun, de Lucon și de Die, abate de Cluny, de Marmoutiers, de Saint-Ouen și de Fécamp. Fratele său François, marele războinic pe care-l adorau parizienii, *le Balafré*[1], faimos pentru groaznica cicatrice de lance care, intrîndu-i pe sub ochiul drept, îi trecuse printre occipital și ceafă, cîrmuia împreună cu el Franța. Îl căsătoriseră pe un frate al lor cu o fiică a Dianei de Poitiers, favorita regelui, ca să-și asigure intimitatea proteguitoare a alcovului regesc, iar pe o soră o măritaseră cu regele Scoției. Lăcomia acestor scoborîtori din opt vițe de suverani, între ai căror străbuni se numărau monarhii de Anjou, pretendenți la coroana Neapolelui — a cărui amintire încă îi mai tulbura și-i exalta, precum și ambiția nebună a acestor de Guise turbulenți și fermecători, care și-au așezat vulturașii argintii, *les aguilones*[2] ai casei de Lorena mai presus de crinii Franței, îl entuziasmau pe Orazio Farnese, care nu în zadar era fiul tatălui său. Îl fascina felul în care-și deschiseseră drum, cu coatele și cu zîmbete, pînă la pozițiile de frunte, lăsîndu-i în urmă pe nobilii principi, chiar și pe năzuroșii Bourboni. Erau frumoși, grațioși, fără scrupule, cutezători, vestiți pentru strălucimea tenului lor și pentru aventurile lor amoroase. François triumfa în bătălii, iar Charles în intrigile de palat. Între amîndoi, timidul rege era eclipsat și se simțea sigur doar în umbra Dianei de Poitiers, care i-ar fi putut fi mamă. Orazio Farnese, țanțoș, le urma steagurile și, la adăpostul acestor steaguri, al acestor pui de vultur înflăcărați, îmi scria, așa cum scrisese și altor rubedenii, somîndu-mă să-l sprijin, să-l ajut cu oșteni și bani, fiindcă o cerea campania următoare. Regele Romanilor, fratele lui Carol Quintul, semnase cu nemții, în numele împăratului, tratatul de la Passau, care le acorda ceea ce ceruseră. Habsburgii doreau să cîștige timp; voiau mai cu seamă să-și redobîndească orașele pe care Henric II, cu titlul de vicar imperial, le încorporase coroanei sale și era limpede că împăratul avea să se îndrepte asupra Metz-ului. Să-l apere, deci să-l salveze.

[1] Cel cu cicatrice, de la verbul *balafrer*, a răni (fr.).
[2] Vulturaș, pui de vultur (fr.).

Verii mei s-au aprins ca niște torțe cînd le-am citit epistola. Strigau, scînteiau, smulgeau spadele și alergau prin galeria busturilor ca și cum s-ar fi aflat deja printre vrăjmași. Ei au fost, în realitate, cei care au hotărît plecarea noastră la război; ei, strigătul poporului ce răsuna în jur și portretele acuzatoare ce mă spionau cu oțelurile trase. Mi-au adus pieptarul de argint, cu ursoaica smălțuită, care-i biruia pe balauri și grifoni gravată în mijloc, și casca ornată cu figuri heraldice, cu trandafiri și șerpi de aur. Erau cele pe care le îmbrăcasem la ceremonia nunții mele, în ziua în care am escortat-o pe Giulia în carul ei alegoric printre cîmpurile înmiresmate. Mi-am pus pintenii, mi-am luat floreta, am fost înveșmîntat în fața unei oglinzi pe care o ținea Sigismondo. Flecăreau toți trei deodată, potrivind cătărămile. Eu îi lăsam s-o facă de parcă ar fi fost vorba de o petrecere cu măști, iar pe furiș mă observam în marea oglindă, grotesc, răsucit, ca un cîntăreț wagnerian ce înainta în vîrstă și încerca în deșert, înconjurat de croitori și de mînuitorii recuzitei teatrale, gesturi războinice. Dar armele astea nu serveau. Așa le-am spus-o verilor mei. Un lucru fusese să defilezi peste cîmpie, în veselie, cu măreție, în mijlocul fluturilor și al exclamațiilor țăranilor și altul, cu totul deosebit, era să te duci la război. Orso, Matteo și Sigismondo n-au contenit din treaba lor. Au agățat scările pe pereți și au coborît panopliile armurilor străbune. Castelul răsuna de zgomotul mănușilor de fier, al cornurilor, al coifurilor, al pavezelor, al harnașamentelor, al stindardelor, ce le scăpau din mînă și cădeau, gălăgios, pe lespezile dușumelelor, scoțînd scîntei. Pajii îngrămădeau deasupra cuferelor harababura ruginită a fierului vechi, pe care-l curățau și lustruiau. Nimic nu-mi venea cumsecade, nimic. Înaintașii mei fuseseră uriași. Dispăream ca în niște costume de scafandru, în cuirasele imense. Verii mei se uitau unul la altul, înspăimîntați, și mă priveau pe jumătate gol în fața oglinzii, flancat de arme cîndva vestite, devenite acum inutile.

A sosit, între timp, a doua scrisoare de la Orazio Farnese. Trebuia să ne grăbim. Zarurile fuseseră aruncate și era cu neputință să mai dăm înapoi. L-am delegat, așadar, pe Matteo să-mi cumpere de la Roma o armură. I-am poruncit să-i vorbească lui Benvenuto Cellini, care locuia în casa lui Bindo Altoviti, căruia îi executase un bust minunat, pe care l-a lăudat Michelangelo. L-am însărcinat ca mai întîi să spună că reputația acestei sculpturi îmi ajunsese la urechi și apoi să-i ceară să-l însoțească în misiunea de a găsi niște arme pentru mine. Matteo se întoarse după o săptămînă. Aducea armura cea mai frumoasă pe care o văzusem vreodată, atît de

falnică, de deosebită, încît mi-am zis că, îmbrăcat în ea, pînă şi războiul părea plăcut, fiindcă graţie ei războiul se transforma într-o pantomimă estetică.

Era o bijuterie din metale alese, întocmită şi desenată de Giulio Romano, discipol al lui Rafael da Urbino, care a fost cumpărată printr-o minune, graţie bunelor oficii ale lui Benvenuto, întrucît Romano o destinase unui principe ce se afla pe atunci în afara Italiei. Era în întregime din oţel bronzat, cu relicfuri splendide şi broderie din fir de aur pe damasc, coiful armurii avea un profil de cască beoţiană, vizieră şi acoperitoare a cefii, reliefuri ce reproduceau pe o parte pe Bachus şi Ariadna, pe cealaltă pe Bachus şi Silen, iar pe creastă, satiri, centauri şi ondine; ceva care să impuieze cu idei mitologice capul celui ce avea s-o poarte, să-l facă să se simtă o parte a unei uriaşe alegorii triumfale în care conviețuiau Renaşterea şi epoca lui Ahile. Pe pavăză, înconjurată de o ghirlandă şerpuitoare cu fructe şi genii, artistul cizelase răpirea Elenei.

A fost necesar ca fierarul din Bomarzo să se întrecă pe sine, ca să adapteze acea teacă destinată unui căpitan plin de măreţie, lui Niccolò Orsini, conte de Pitigliano, pe trupul meu. Tăie nemilos, drese, scoase, adăugă, ciocăni, sudă spatele armurii, care se transformă, din neted şi armonios, într-un peisaj muntos plin de ridicături şi coborîşuri. M-am dus cu Silvio la fierărie să pun la punct operaţia, iar pîrjolul roşu al jeraticului mi-a iluminat în relicfuri un război micşorat în care faunii se luptau cu eroii şi în care moartea adolescenţilor goi căpăta o tragică noblețe. Matteo a adus argumentul că nimicirea, în chip atît de caraghios a părţii din spate înlocuită de cîrpeli urîte, era lipsită de importanţă, fiindcă partea aceea avea să se ascundă sub mantia-mi verde. În sfîrşit, mi-am probat platoşa găurită şi mărturisesc că nu mi-a lăsat o impresie rea, atît de tare scînteia în splendoarea-i, şi cînd mi-am acoperit capul cu casca pe care Bachus, Ariadna şi Silen îşi tolăneau fericiţi trupurile, şi mi-am fixat pe creastă penele în culorile mele şi mi-am ridicat scutul homeric, era cît pe-aci să cad în cursa măgulelilor verilor mei, ale lui Messer Pandolfo şi ale intendentului meu, ale lui Fabio, ale Violantei, ale uşuraticelor dame şi ale băieţilor ce mă înconjurau şi care izbucniră în manifestări de uimire şi în aplauze, asigurînd că păream un nou Hector, un nou Aiax, un nou Agamemnon. Eram un mic Aiax ghebos, cu mîini atît de fine încît distincţia lor învîrstată de venele celeste contrasta cu ulii paloşului, ca şi cum n-aş fi fost eu ce-l stăpîneam şi-l mînuiam, ci parcă el mi-ar fi înşfăcat degetele fragile cu ghearele-i rapace.

Verii Orsini s-au înarmat cum a vrut Dumnezeu, punînd laolaltă piese de la diferite armuri. Ei înşişi şi-au luat sarcina să recruteze oamenii ce-aveau să mă însoţească. Mulţi dintre fanfaronii schilozi pe care i-am culeş de pe drumuri şi care jurau cu murdare blesteme că niciodată n-aveau să-şi mai rişte pielea pe cîmpurile de luptă ni s-au alăturat. Înainte exagerau, pentru a-mi stîrni milostivirea, răguşeala, tusea şi suspinele; acum se umflau în pene şi aruncau pretutindeni nişte uitături furioase. Am poruncit să le fie înlocuite zdrenţele, în măsura posibilului. Astfel, pe unii i-am văzut înzorzonaţi cu haine vechi de-ale lui Maerbale, sau de-ale lui Girolamo; a ieşit la iveală pînă şi un pieptar foarte purtat al cardinalului Franciotto, într-o neprevăzută reîncarnare. Cînd am fost gata, mi-am îmbrăţişat copiii şi pe Giulia şi m-am despărţit cu greu de Bomarzo. Mi-a ţinut scăriţa, la urcarea pe cal, Orazio Orsini, de curînd venit la Florenţa. Era încă prea tînăr ca să-l iau cu mine. Ochii lui întunecaţi fremătau în umbră şi mi se strînse inima, fiindcă prin acest flăcăiandru plăpînd, Bomarzo spunea adio ducelui care, ca atîţia alţii din neamul său, în scurgerea veacurilor, se încredinţa misteriosului hazard al războiului.

* * *

Am străbătut Italia. Armura-mi falnică era purtată pe un măgar, acoperită cu un covor gros. Cum ţesătura lui se sfîşiase în locul unde atîrna, ca o amforă scînteietoare, coiful, s-ar fi zis că noi călătoream, păzind o comoară, înspre pămînturile regelui prea creştin. Halebardierul cel frumos, acela care s-a înfruptat din alcovul Violantei în săptămîna nunţii mele, după ducele de Orbino, şi care i-a lăsat un semn pe gît şi care, mai apoi, cînd Porzia s-a îndepărtat de Silvio da Narni, i-a fost, de asemenea, amant, înaintea ducelui de Mugnano, venea cu noi. Mergea cu o lăută lungă pe care o ţinea atîrnată la piept, ca pe o femeie voluptuoasă, şi, din cînd în cînd, ne intona nişte versuri pătimaşe, în care emulii lui Marte îşi scoteau coifurile şi zalele şi se bucurau de nimfele ce gîfîiau printre armele împrăştiate. Eu îl ascultam fără chef, retras. Armura neagră-aurie îmi părea cadavrul unui rege, iar noi sărăcăciosu-i cortegiu funebru. Unde erau minunatele întîmplări ale lui Ariosto, pompa alaiurilor marţiale, cavalcada Regilor Magi a lui Benozzo Gozzoli, amintirea tatei, a lui Ippolito dei Medici, a lui Abul? Cine ne privea putea să se creadă la curtea unor cerşetori, a unor bufoni, întrucît nici mîndrul plăsture al lui Sigismondo, nici ţinuta plină de eleganţă

a lui Orso, nici scînteierile suliţelor şi ale flintelor, nici atîţia ochi de jeratic nu izbuteau să alunge tristeţea ce emana din prezenţa mea taciturnă. Doar armura lui Giulio Romano şi vocea halebardierului, povestind istorii minunate şi fabule, ne mai învăluia din timp în timp cu atmosfera-i plină de fantezie. Mă îndurera să mă îndepărtez de Bomarzo, de cabinetul meu, de alambicele lui Silvio. Pentru nehotărîrea asta, pentru a simţi în gură acest gust amar, provocasem atîtea morţi sterile? N-ar fi fost mai bine ca fraţii mei să fi fost în fruntea oştirii cu semeţia lor? Unde era, unde se ascundea gloria mea, gloria personală, singulară, a lui Pier Francesco Orsini, duce de Bomarzo, gloria nemaiîntîlnită şi numai a mea, ce m-ar fi justificat înaintea celorlalţi şi în faţa mea însumi? O căutasem într-un manuscris de nedescifrat şi într-un poem greoi, iar acum o căutam într-un război trist înspre care nu mă chema nimic. O fi existînd de-adevăratelea, o fi existînd această glorie?

Închideam ochii pe jumătate şi, aproape adormit, cu hăţurile slăbite, îl ascultam pe halebardierul chipeş, ce descria picioarele goale ale nimfelor, fugind ca nişte peşti alburii în luciul metalic al armelor ce reflectau ca o apă rece şi albastră.

* * *

N-o să mă întind prea mult cu istorisirea campaniei de la Metz, care se leagă, numai pentru mine, de dezamăgiri dureroase. Cei pe care îi interesează relatarea ei, o vor găsi amănunţită în cărţi. Francezii, germanii şi spaniolii s-au ocupat de această treabă, din puncte de vedere opuse.

Am ajuns la Metz în momentul în care ducele de Guise şi Paolo Strozzi tocmai isprăveau lucrările de fortificaţie. Îi dreseseră zidurile şi bastioanele şi tocmai îi lărgeau şanţurile. La periferii nu întîlneam decît ruine, fiindcă soldaţii doborîseră tot ce putea servi de adăpost, pînă şi mănăstirile. Opt mii de luptători pe sprînceană, cu trei mii de călăreţi, floarea Franţei, mişunau pe străzi şi se echipau în hardughii dărăpănate. Era cu neputinţă să umbli prin pieţe fără să dai peste prinţul de Condé, peste ducele de Aumale, ducele d'Enghien, principele de la Roche-sur-Yon, Monsieur de Nemours, peste marchizul d'Elbeuf, sau peste starețul de Chartres. Octombrie îşi descătuşa ploile şi-şi întărea gheţurile, dar ei, plini de pene ca nişte păsări, numai giuvaere, zurbagii, transformaseră Metz-ul într-o imensă colivie de fazani. Se distrau jucînd sau urmărind femeile. Din toate părţile se auzea zgomotul lucrărilor

de înălţare sau de distrugere a construcţiilor, al carelor cu muniţii, al celor ce munceau în pulberării, al tunurilor ridicate anevoie pînă la clopotniţe. Toate astea dădeau impresia de pregătiri pentru un duel, pentru un turnir colosal. Tot timpul alergau mesageri de la curte, cu rapoarte despre fapte de vitejie, pe care Diana de Poitiers le citea cu voce tare, ca şi cum ar fi continuat un roman cu cavaleri.

Orazio Farnese m-a întîmpinat cu entuziasm. Am priceput îndată că nu sperase ca eu să răspund la cererea-i de ajutor. Mai mult decît slaba-mi oştire, îl interesa taşca doldora pe care i-o adusesem. M-a prezentat nobililor, lui *Balafré*, care conducea apărarea lui Henric II, cu titlul de locotenent general al regelui în cele Trei Episcopate. François de Guise m-a impresionat cu energia sa plină de îndemînare. Participa el însuşi la săparea tranşeelor, laolaltă cu soldăţimea, şi bea căni de vin cot la cot cu sergenţii. M-a primit dînd dovadă că era foarte la curent cu ce însemnau Orsinii, introducînd, cînd îmi vorbea, o nuanţă subtilă în ton, pe care nu o folosea cu Orazio, chiar dacă era duce de Castro şi frate cu ducele de Parma. Asta m-a liniştit şi mi-a insuflat curaj. Mă găseam acolo unde trebuia să fiu şi eram tratat aşa cum se cuvenea. Ca să nu rămîn mai prejos şi să răspund amabilităţilor lui, m-am lăsat înadins să pierd banii, cînd jucam cu membrii familiei sale, cu Aumale, cu Elbeuf.

Carol Quintul dorise să asiste la asediu în persoană. Cei ce se pricepeau într-ale strategiei spuneau că niciodată nu strînsese o armată atît de puternică în solda sa: şase mii de spanioli, patru mii de italieni, patruzeci şi nouă de mii de germani, zece mii de cai, cărora li se adăuga curtea lui şi cei o sută de mii de oşteni pe care i-a adus mai apoi, marchizul Albert de Brandenburg. Marchizul acesta nu se aliase cu regele Franţei, deoarece nu se înţeleseseră la plată. Era peste măsură de grijuliu cu banii săi. S-a pus pe jaf, cu cincizeci de steaguri de infanterie şi cinci mii de cai, prin împrejurimile Metz-ului. Într-o zi, l-a făcut prizonier pe ducele de Aumale, Claude de Lorenne, ginerele Dianei de Poitiers, pe care fratele său, ducele de Guise, îl însărcinase să-i facă de petrecanie lui Brandenburg. Dar Brandenburg a fost mai ager decît el şi i-a întins o cursă; apoi s-a prezentat cu prizonierii şi încărcat cu prăzi, în tabăra împăratului. Încăpăţînatul Cezar, încleştat de guta care-l făcea să urle de durere, trecuse Rinul cu armata sa, pe care o comandau marchizul de Marignano şi ducele de Alba, şi se adăpostise în Thionville. Bubuitul artileriei noastre deştepta ecouri pe mai bine de cinci leghe. Ploua necontenit, iar frigul se înteţea

cînd, la 10 noiembrie, împăratul s-a hotărît să părăsească adăpostul acela şi să-şi întindă tabăra în faţa zidurilor noastre. Sub cerul de plumb, cîmpiile, înecate în apă, păreau rîuri şi pe ele pluteau, pe jumătate înfundate în noroiul îngheţat, stîrvuri de oameni şi bovine. Tromba şi răpăiala ploilor pătrundea în corturile care erau leoarcă şi cu neputinţă de locuit. Epidemiile se înmulţeau. Se spune că dintre oamenii împăratului au pierit patruzeci de mii şi că apele fuseseră otrăvite. Pe vărul meu Matteo l-a salvat ilustrul Ambroise Paré, care este denumit tatăl chirurgiei moderne, şi care, trimis de rege, a izbutit să se strecoare în oraşul asediat, plătindu-i o mie cinci sute de scuzi unui căpitan italian.

Eu, ca să fiu sincer, nu m-am comportat nici bine, nici rău. N-am făcut nimic nemaipomenit, dar am rămas la post cu ţopîrlanii mei. Treceam pe la bastioane, în armura-mi splendidă, mai scînteietoare decît cea a lui François de Guise, mai elegantă decît aceea a ducelui d'Enghien, mult mai deosebită decît oricare din cele ce străluceau la Metz, iar apa îmi pătrundea prin coif şi pe la încheieturi pînă la oase. D'Enghien a vrut să mi-o cumpere, fără să-şi dea seama la început de teşiturile de la spate. Dar eu nu i-aş fi vîndut-o chiar de mi-ar fi chiorăit maţele. Cînd apăream pe bastioane, cu Orso ducîndu-mi floreta şi cotierele, soldaţii se descopereau. Aproape că am fost rănit cu puţin înainte ca împăratul să ridice asediul. Cît pe-aci ca glonţul să mă atingă uşor. Asta era tot ce mi-aş fi dorit: ca un glonţ să mă atingă cît de puţin, cît de puţin...

Carol Quintul a hotărît să plece, văzînd pierdută partida. Cele çincisprezece mii de bubuituri de tun ale sale fuseseră inutile. La 28 decembrie, după şaizeci şi opt de zile de asediu, a dat ordinul pe care toţi, înăuntrul şi în afara Metz-ului, îl doreau. Dacă ar mai fi aşteptat o săptămînă, oamenii ar fi luat-o la fugă. Îndepărtasem — sau amînasem — primejdia, însă nimic nu putea fi mai înspăimîntător decît înfăţişarea pe care o oferea Metz-ul, cu zidul exterior năruit şi acoperişurile-i împestriţate de găuri prin care se prelingea veşnica ploaie cenuşie. Ambroise Paré n-avea destule mîini pentru a amputa membrele tumefiate. Mi-am pus în locul armurii o manta neagră din blănuri şi m-am zăvorît, dîrdîind, într-o locuinţă mizerabilă, ca un urs în caverna lui. Am achiziţionat, la un preţ necugetat, diferite mobile de valoare ce supravieţuiseră prăpădului — un bufet, o masă cu coloane strunjite, un dulap sculptat ca un chivot mare — şi le-am dat foc în cămin ca să mă încălzesc. Sigismondo îmi recita *Orlando*, la lumina unui

opaiț, iar eu visam la războaiele minunate din literatură. Maerbale s-ar fi cuvenit să fie acolo și nu eu. Maerbale sau Girolamo. N-ar fi trebuit niciCînd să îngădui ca Girolamo să moară în Tibru, nici să-l dau morții pe Maerbale, după ce i-o cedasem pe nevastă-mea. Asemenea viață era pentru ei și nu pentru mine. Armura, agățată-n-tr-un ungher, s-ar fi căzut să le aparțină lor. Trăiam din împrumuturi, ca un actor. Cerșetorii din Bomarzo, care mă urmaseră amăgiți de auritele promisiuni nemaipomenite, dădeau tîrcoale ca tigrii în jurul cocioabei mele. Mulți își dăduseră ultima suflare în mlaștini, iar pumnii lor învinețiți, care ieșeau din gropile înghețate, continuau să mă amenințe din iadul de promoroacă. Războiul era ceva oribil, respingător, ceva ce nu mai păstra nici un fel de legătură cu vreun coif pe a cărui creastă rîdea Silen, sau cu un scut pe care Elena din Troia era răpită. Și războiul din Troia fusese probabil, fără zei, fără chipeșii căpitani goi, cu ploaie, ploaie, ploaie, și foamete, și frig, și murdărie, și molime, și băieți ce se încovoiau vomitînd, și chirurgi roșii de sînge care tăiau mîini și picioare. Cu greu ne consola, pe Sigismondo și pe mine, ideea că împăratul, stăpînul lumii celei vechi și al lumii cei noi, o lua la sănătoasa înspre palatele-i macabre și către hîrțoagele-i și semnăturile-i lugubre, nebun de furie, cu amîndouă picioarele înfofolite în postavuri groase, zvîrcolindu-se de dureri, urlînd de suferință. L-am revăzut, limpede, ca de fiecare dată cînd mi-l aminteam, în după-amiaza în care mă învestise cavaler. Am respirat mirosul acru al transpirației înăbușite de catifele; i-am revăzut, în îndepărtarea vremii, ochii timizi, zbuciumul, cruzimea-i speriată. Acum îl luau cu ele vîntul, ploaia și plînsul.

Calmul a durat puțin. După trei luni, în aprilie 1533, cu toate că guta nu-i acordase armistițiu, Carol Quintul trimise forțe proaspete la frontiera de nord, în partea Picardiei. Ne-am dus acolo, prin cîmpurile inundate. Deși mergeam călare, apa ne muia ghetele, iar cei din infanterie se udau leoarcă pe lîngă noi și protestau că niciodată nu se aflaseră într-o împrejurare mai rea. Cel mai țanțoș dintre noi era Orazio Farnese, fiindcă acum, dorinței de poleială pe care i-o cerea prestigiul neamului lui, i se mai adăuga și aceea de soț înflăcărat, dornic să strălucească în fața nevestei. Profitînd de scurtul răgaz, Henrie II îl însurase cu copila-i din flori, Diana de France, pe care a avut-o de la Filippa Duci, pe-ascuns de Madame Poitiers; astfel el a urmat politica singulară a aliațelor impuse prin mijlocirea celor nelegitimi, nescăpînd, fără îndoială, din vedere

că fratele lui Orazio, ducele de Parma, era soţul unei fiice bastarde a împăratului. Cei din familia Farnese, după cîte se vede, absorbeau marile produse naturale ale epocii. Despre Filippa Duci auzisem doar că Diana de Poitiers făcuse să i se piardă urma într-o mănăstire şi că, de vreme ce ca nu-i dăduse regelui nici un vlăstar, a hotărît ca acel rod nelegitim să-i poarte mîndrul nume, şi a numit-o Diana de France, creînd confuzia de rigoare cu privire la originea ei. Petrecerile de nuntă, la care am luat parte, au fost nemaipomenite. Cum ele s-au nimerit în zi do carnaval, a avut loc o mascaradă nemaivăzută, în care ne-am travestit cu toţii. Asta ne-a făcut să uităm o vreme de lipsurile războiului, însă, curînd, a trebuit să o pornim din nou pe drumuri inundate, în direcţia Thérouanne. Armura mea, cu tot preşul care o învelea, s-a acoperit de stropi de noroi, iar pajilor le-a luat ore întregi de lucru ca să-i redea splendoarea neîntinată.

Campania de la frontiera cu Flandra a fost cum nu se putea mai nefericită. Cînd îmi aduc aminte, mi se încreţeşte pielea. Ducele Antoine de Vendôme, înfăptuind un adevărat miracol, a izbutit să transporte carele de artilerie peste mlaştinile lacome, pînă la Hesdin. A umplut şanţul acestui oraş şi a pătruns în el biruitor, ceea ce l-a înfuriat neînchipuit pe împărat. Carol Quintul avea încă inima grea de cînd cu episodul de la Metz şi a hotărît ca puterea absolută a stăpînirii lui să se prăvălească precum o uriaşă măciucă strivitoare pentru regiunea disputată. A detaşat, pentru a şi-o supune, cincizeci de mii de oşteni, cu căpitani bătrîni trecuţi prin foc, precum contele de Reusse şi Martin van der Rosen. Noi îl aveam pe Robert de la Marck, duce de Bouillon, ginere al Dianei de Poitiers, şi pe un fiu al conetabilului de Montmorency. Ducele de Vendôme a făcut multe minuni. A reînnoit, înlăuntrul ei cu îndărătnicie de netăgăduit ceea ce organizase în afara cetăţii, cînd artileria a ajuns pînă sub întărituri. Aştepta făgăduita apariţie a lui Henric II, iar regele nu prea se grăbea. În schimb, am fost înfruntaţi de Manuel Filiberto de Savoia, cu stindardele imperiale desfăşurate. Tot aşa a fluturat al meu la Thérouanne, lîngă crinii lui Farnese şi lîngă flamura personală a lui Orazio, care înfăţişa emblema desenată pentru el de Annibal Caro, la cererea surorii sale, ducesa Vittoria d'Urbini, emblemă care îl înfăţişa pe adolescentul Achile instruit de către centaurul Chiron, aluzie la învăţămintele pe care Orazio Farnese le primise de la Francisc I, cu deviza *Chirone Magistro*. Flamurile ne prisoseau, dar ne lipseau oştenii. Pînă la urmă Thérouanne a căzut şi a fost nimicit pînă în temelii;

l-au capturat pe fiul conetabilului, iar noi ne-am repliat înspre Hesdin, împreună cu ducele de Bouillon. O greşeală de neiertat a acestuia a dus la căderea acelui oraş nefericit, astfel că atît la Metz, unde Aumalè a fost luat prizonier, cît şi la Hesdin, ginerii favoritei nu săvîrşiră nimic altceva decît nişte *gaffes*, dar ea i-a dezvinovăţit după aceea în faţa lui Henric II, pe care-l ducea de nas cum duceau ungurii pe urşii lor domesticiţi. Cel care s-a purtat cu o cutezanţă uluitoare a fost Orazio Farnese. Eu, pentru ca să nu rămîn mai prejos, nu mă îndepărtam de lîngă el, şi nu o dată m-a rugat să nu mă mai expun în felul acesta gloanţelor. Acum mă gîndesc că ceea ce se petrecea cu adevărat era că eu, în armura-mi grea, sufocantă, care-mi împiedica cele mai mici gesturi, îl stingheream-în acţiunea lui, deoarece tot timpul se lovea de mine, imediat ce se întorcea de la metereze să dea unele porunci ori să ceară unele întăriri. Savoia a dat năvală înăuntru şi noi ne-am căutat adăpost în fortăreaţă pînă cînd am priceput că apărarea era cu neputinţă.

— Scoate-ţi armura asta! Păzeşte-te! mi-a strigat Orazio Farnese.

Au fost ultimele sale cuvinte. O lovitură de muschetă i-a străpuns spatele. S-a prăvălit la pămînt, zvîrcolindu-se şi m-am aplecat cu greu ca să-i ridic capul. Nu mai trăia. Se afla de acum laolaltă cu eroii, în Olimpul armatelor fericite, unde căpitanii dau seama despre trofeele şi despre greşelile lor. Tocmai în această clipă, o zguduitură infernală m-a aruncat în văzduh, de parcă platoşa mea era de fulgi, printre flamurile ce zburau, desfăcute ca nişte aripi multicolore, şi m-a trîntit într-o groapă. Pulberea pe care o adunasem în castel luase foc, din vina lui Robert de la Marck, şi furia pîrjolului, care s-a întins înspre minele cu care ne asediase Emanuele Filiberto de Savoia, a făcut ţăndări porţiuni mari din zid. Mai bine de trei sute de oameni au pierit în explozia neaşteptată, printre care vărul meu Orso şi falnicul halebardier. Pe mine m-a salvat o groapă şi, probabil, platoşa pînă atunci atît de stînjenitoare, care atenuase şocurile. Au apărut lîngă mine nedespărţiţii mei Matteo şi Sigismondo, tîrîndu-se, negri de pămînt. Sigismondo îşi pierduse bandajul şi-şi arăta hidoasa cavitate a orbitei. Important era să ne adăpostim, să profităm de dezordine şi să nu fim prinşi, aşa cum s-a întîmplat cu netrebnicul Bouillon şi cu Ambroise Paré, pe care ducele de Savoia i l-a cedat guvernatorului de Gradelines ca să-i oblojească o rană la picior, fapt pentru care şi-a redobîndit libertatea. Numai la ea ne stătea gîndul; n-aveam

timp nici să-l plîngem pe Orso. Exploziile se succedau între timp şi ne-am adăpostit toţi trei într-o colibă părăsită, pînă la care m-au transportat cu mari dificultăţi, din pricina poverii fierăriei mele, de parcă tîrau un uriaş crocodil mort. Cerul ne-a venit în ajutor. Am descoperit acolo, într-un cufăr, nişte haine de femeie şi am plănuit să ne travestim în ţigănci, lucru ce-mi trecu prin minte amintindu-mi că Lorenzino dei Medici îşi lua masca asta cînd o vizita la Veneţia pe frumoasa Barozzi. Era nevoie, mai înainte de toate, să mă dezbrac de armură, care mi se adîncise în trup, zdrelindu-mi carnea; treaba n-a fost prea uşoară, căci, din pricina izbiturilor armura se teşise grozav, arătînd de parcă mă întorsesem de la un turnir. Mi-au smuls-o cu lovituri, luptîndu-se cu fustanela, cu jambierele de metal, cu coiful beoţian ce ameninţa să mă înăbuşe. Piesele dezghiocate se risipiră pe duşumea. Coiful, cu cele trei pene pleoştite, zăcea ca o pasăre fastuoasă pe care cîinii o înhăţaseră de la un banchet. Ne-am pus hainele femeieşti, ne-am legat capul cu nişte broboade şi, într-adevăr, puteam fi luaţi drept nişte ţigănci, fiindcă eram toţi trei bruneţi şi uscaţi, iar cocoaşa mea şi ochiul lipsă al lui Sigismondo contribuiau, tot pe atîta cît şi eleganţa lui Matteo, să lase impresia caracteristică pe care o trezesc femeile boeme ce umblă cu căruţele pe aceste cărări ale lui Dumnezeu, dînd cu ghiocul, şterpelind găini şi oferind ierburi de leac şi filtre de dragoste. Astfel gătiţi, am străbătut liniile oştirilor, nu fără ca Matteo să devină ţinta multor dezmierdări şi ciupituri, şi nu fără a trebui să suportăm cel puţin pretenţiile ţicniţilor ce doreau să-şi ştie viitorul şi întindeau nişte palme jegoase ca să le desluşim liniile; dar am îndurat toate chinurile în schimbul izbăvirii noastre, altminteri ne-ar fi păscut nenorocirea nefericitului Orazio Farnese, a nefericitului Orso şi a nefericitului halebardier.

Ce-ar fi gîndit despre mine, atunci, prinţesa de Taranto, amazoana? Ce-ar fi gîndit soţul ei, Raimondello Orsini del Balzo, cel care a mers la cucerirea Sfîntului Mormînt? Şi Orsini cea căsătorită cu Andronic, împărat al Orientului? Şi-acel Orsini căsătorit cu nepoata lui Carol cel Mare? Ar fi recunoscut un principe din sîngele lor în histrionul cu faţa acoperită, vîrît în boarfele de ţigancă, şi tremurînd în faţa palmei întinse a unui fanfaron?

La Paris am făcut rost de ceva scuzi, ne-am cumpărat îmbrăcăminte pe potrivă, am salutat-o pe regina Caterina dei Medici, prietena mea din copilărie şi, în etape scurte, am purces să ne întoarcem la Bomarzo. Puţini dintre cei care mă urmaseră în campanie

s-au mai întors în sat. Nimeni n-a adus nici măcar un vas de aur sau vreo cană de argint, după cum eu n-am adus nici măcar costisitoarea mea armură. Aş fi vrut s-o redobîndesc, ca s-o aşez în galeria cezarilor, în preajma zalelor etrusce, acelea ale tatei, ale bunicului. Care îi va fi fost soarta, după ce am părăsit acele piese fastuoase într-o mică peşteră din Hesdin? O fi strălucit în alte încăierări, îmbrăcată de viteazul ce le merita? Acum trei ani, la Real Armeria de Madrid, m-am oprit dintr-o dată, înfricoşat, fiindcă am crezut că le descopăr înăuntrul unei vitrine din salonul principal. Cel puţin coiful, coiful demn de Marte, cu hora-i aurită a lui Bachus Silen şi Ariadna, era acelaşi. Totuşi, nu sînt sigur că erau armele mele, căci le-am purtat atît de puţin şi-a trecut amar de vreme!

N-am păstrat nimic drept mărturie a vieţii mele de oştean, dar experienţa aceea mi-a oferit posibilitatea să vorbesc despre război în cunoştinţă de cauză şi, cum nu capturasem nici măcar un steguleţ ca să-l adaug celor dobîndite de strămoşii mei, am făcut un gest ironic, ce i-ar fi distrat pe Aretino şi pe Lorenzaccio dei Medici, acela de a-mi confecţiona în taină, cu ajutorul lui Sigismondo, un steag imperial, cu acvila desfăşurată şi coloanele lui Hercule, folosindu-mă de apocrifa fustă de ţigancă şi de cupoane vechi, pe care l-am pus să atîrne solemn pe scările castelului, deasupra unor muschete şi spade îndoielnice, în amintirea isprăvilor mele de la Metz, Thérouanne şi Hesdin, ce m-au vindecat pentru o vreme de minunatele ispite ale războiului.

*
* *

La Bomarzo, în timpul absenţei mele de un an, viaţa şi-a urmat cursul său firesc. Totuşi, la întoarcere, am observat o schimbare. Era o schimbare subtilă care părea să izvorască din accentuarea unor atitudini, pe care cei necunoscători n-ar fi putut-o observa. Astfel, de pildă, distanţa ce mă despărţea de Giulia părea să se fi mărit, din pricina unor cauze misterioase ce ţineau de sănătatea ei. Ca totdeauna, îşi petrecea timpul printre copii, se plimba seara prin grădină, tăia trandafiri, broda, citea, însă o simţeam îndepărtată, desprinsă, mai înceată şi, deşi nici un simptom evident nu sublinia procesul distructiv ce se petrecea înlăuntrul ei, o înconjura o atmosferă de melancolie în care şovăiau semnele morţii. Fiii mei se mişcau de parcă gingaşa lor intuiţie infantilă capta prezenţe tainice; şi ei imprimaseră un nou ritm, potolit, expectativ, mani-

festărilor Giuliei. În timp ce eram în Franța, Cecilia Colonna se întorsese la Bomarzo, deoarece zvonul ereziei îi încolțiseră pe Giulia Gonzaga și pe fiii ei, adepți ai lui Valdés, și asta îi punea în pericol pe văduva lui Maerbale și pe micuțul Niccolò. Nu m-a lăsat inima, ca de cealaltă dată, să-i trimit pe pământurile lor. Prințesa oarbă, mai palidă, mai subțire, rămînea seri întregi pe una din terase, ca și cum asculta glasuri ascunse. Surîdea fără un motiv vădit. Și ea se schimbase, ca și cum durerea ce o amăra de la moartea lui Maerbale ar fi coborît în zone mai întunecate, în profunzimea ultimă a sufletului ei, acolo unde își aflau sălașul umbrele denso ce-i acopereau ochii, semănînd cu niște minereuri negre și grele printre care rătăcea lumina tremurîndă a amintirii ce o făcea să zîmbească. Cei doi Orsini, care puteau fi veri, dar puteau să fie și frați, Orazio și Niccolò, atît de asemănători, atît de grațioși în floarea pubertății lor, mergeau în jurul ei, ascultîndu-i, pentru a nu știu cîta oară, povestirile despre Maerbale, din vremea în care lupta, împreună cu Valerio Orsini, pentru Republica Serenissimă. Tolăniți la picioarele ei, se izolau într-o lume plină de fiori și retrasă, iar cînd eu mă nimeream pe lîngă ei, încetau brusc șușotelile. Am trăit senzația diabolică de a mă simți exilat printre ai mei, fiindcă același lucru se petrecea și atunci cînd mă apropiam de copiii mei și de Giulia. Purtarea ei nu trăda intenția excluderii, a repudierii; n-au pronunțat niciodată vreun cuvînt dușmănos, dar totul se petrecea de parcă eu nu aș fi aparținut cercului lor restrîns de complotiști, ca și cum n-aș fi fost în stare să le împărtășesc emoțiile ascunse. Silvio, în al cărui cabinet m-am gîndit să caut un refugiu, ajunsese departe pe drumul fantastic al ascezei magice; scăpat de grijile pămîntești, se vînzolea ca un spectru, în halatul lui mereu fluturînd, în aburul alambicurilor, încît l-ai fi putut lua drept o emanație a amestecurilor ermetice pe care le prepara; era greu de spus, intrînd în taina lui, care era făptura omenească vie și care erau figurile zugrăvite ce se clătinau în ceața laboratorului său. Dacă-l întrebam, răspundea cu greu, pierdut în calcule și visare, ca un somnambul. Iar cînd, obosit de apăsarea ce stăpînea castelul și care mă alunga dintr-o cameră în alta, ieșeam să mă plimb prin sătucul înghesuit, descopeream în el o atmosferă pe care anevoie puteam s-o definesc, înfiripată din amărăciune și dezgust, rod, probabil, al decepțiilor pe care le iscase campania de la Metz, cu sechelele ei de moarte. Atunci mă zăvoram, însoțit de Matteo și de Sigismondo, ca să ascult lăutele. Ducele de Mugnano, Porzia, Fabio, Violante și Pantasilea apărcau ade-

seori şi, cu toate că în aceste situaţii sala rece şi impunătoare a Minotaurului se înveselea, în scurt timp conversaţia, ce ne izola pe Matteo, pe Sigismondo şi pe mine într-un colţ al galeriei, se reîntorcea la furia şi deşertăciunea războiului, iar propria mea înfăţişare — aceea a broaştei ţestoase negru-aurii ce se deplasa încet, inutil, pe bastioanele din Hesdin şi Thérouanne, descurajîndu-i cu carapacea ei pe acei avizi de glorie —, revenea şi ea, străbătînd, cu grotescă legănare, fundalul genealogic mărginit de busturile imperiale, pentru a-mi arunca în faţă neputinţa.

Am înţeles că ajunsesem la o răscruce a existenţei mele, căci în curînd împlineam patruzeci de ani şi că se impunea să mă grăbesc, dacă voiam să las o urmă a trecerii mele prin castel. Atunci — deoarece totul se încheia pentru mine prin soluţii decorative —, am hotărît să-mi asum sarcina de a picta pe pereţii interiori ai casei mele episoadele, cel puţin schiţate, care aveau să proclame triumfurile neamului. Printre ele, ca element central, ar fi ieşit în evidenţă o frescă ce avea să-i grupeze pe ai mei, pe cei mai apropiaţi, în jurul ducelui Pier Francesco Orsini, dînd astfel iluzia că restul, cadrul necuprins al faptelor seculare de vitejie, era o proiecţie a intimităţii mele gînditoare. Avea să fie o pictură asemănătoare frescei acelcia faimoase a lui Mantegna, din Camera Mirilor, de la Mantova. Eu aveam să mă găsesc în mijloc cu Giulia, cu Cecilia, cu fiii mei, cu Orazio, cu Niccolò şi, într-un plan secund, se vor vedea verii mei Orsini, astrologul Silvio da Narni, preceptorul meu de latină Pandolfo şi acei intelectuali, precum Madruzzo, Annibal Caro şi Sansovino, care obişnuiau să-mi fie oaspeţi. Penelul maestru avea să ne preschimbe în zei. Aveam să înjghebăm Olimpul din Bomarzo. Armura mea, pe care o pierdusem, dar avea să fie reconstituită de pictor pe baza descrierilor noastre amănunţite, mi-ar fi dat înfăţişarea unui Marte burduhănos, împăunat, bărbos, fără cocoaşă, fără şovăiri, ţinînd cu tărie scutul şi cu fermitate lancea; Giulia avea să fie Venera; Orazio, Apollo; copiii îşi vor împărţi alte simboluri ale dragostei şi fecundităţii, cu coşuri răsturnate, cu nişte cornuri ale abundenţei; Cecilia va ţine locul Junonei; Silvio, pe cel al lui Hermes; verii mei, pe cele al lui Patrocle şi Achile; scriitorii, pe acelea ale unui cor al înţelepţilor, cu Ulise, Nestor şi Calchas. În interiorul marelui teatru al strămoşilor mei, fremătînd de biruinţe, se va altoi teatrul meu personal, în care fiecare îşi va reprezenta minunatul rol mitologic. Iar acolo aveam să rămînem spre veşnicie, extatici, încîntători, mai puternici decît Timpul şi Adevărul, spre încîntarea celor ce aveau

să ne urmeze. Însă trebuia să mă zoresc, fiindcă ceilalţi actori începeau, cu ostilitatea lor disimulată, cu intenţia vădită de a nu mai lua parte la viaţa mea, ori, mai degrabă, cu aceea ca eu să nu mă amestec într-a lor, să fugă de pe scenă. Trebuia să-i întrunesc şi să-i prind în scenariul meu alegoric, ca să nu-mi scape, fiindcă acolo, înlăuntru, în Olimpul din Bomarzo, printre lauri, coifuri, tirsuri, tunici, piepturi şi braţe dezgolite, vor fi ca nişte făpturi vrăjite de nemurire.

Cum una din trăsăturile mele esenţiale era aceea care mă obliga să mă confrunt în mod grandios cu faptele neamului meu, căsătorindu-mă cu o doamnă de cel mai răsunător prestigiu, cîştigînd prietenia lui Ippolito dei Medici, transformînd un schelet necunoscut într-un sfînt, achiziţionînd cea mai grozavă armură, şi cele mai costisitoare cărţi de alchimie, mi-a trecut prin cap să mă adresez celui dintîi artist al veacului ca să-i încredinţez lucrarea aceasta, cu totul deosebită. După o seamă de îndoieli şi, cu toate că Madruzzo şi Caro s-au străduit să mă facă să mă răzgîndesc, i-am scris lui Michelangelo Buonarroti, propunîndu-i comanda. N-ar fi trebuit să cutez a face asta sub nici o formă. A fost o ţiceneală, o probă în plus a orgoliului meu descreierat. Michelangelo avea peste optzeci de ani şi-şi drămuia ultimele forţe pentru bazilica Sfîntul Petru, hărţuit de calomnii, de neînţelegere, de prostie. Cînd a primit scrisoarea de la mine, printre blocurile enorme de marmoră şi pilaştri ciopliţi pe jumătate ce se strînseseră în piaţă, probabil că a zvîrlit-o la gunoi. Şi, cu toate acestea, mi-a răspuns prin cîteva paragrafe fermecătoare, în care făcea aluzie la complexitatea muncii lui, la anii săi numeroşi, la cei pe care îi necesita o lucrare precum aceea pe care eu mă încumetam să i-o propun. Scria aproape cu umilinţă, de parcă l-ar fi îndurerat amărăciunea că nu putea să vină în întîmpinarea dorinţelor mele şi că nu era în măsură, el care îi servise numai pe pontifi şi pe principii bancheri de la Florenţa, ocîrmuitori ai artelor, să vină să se închidă într-un incert castel din Lazio, ca să-i împodobească zidurile cu splendoarea neasemuită a formelor lui. Încheia spunîndu-mi că, de vreme ce era lipsit de puteri s-o facă, căci bătea deja la porţile morţii şi, dacă privea împrejur, nu vedea altceva decît cadavre, întrucît toţi cei pe care-i iubea muriseră — în afară de Messer Tomaso de Cavalieri, se înţelege, dar nu era nevoie să mi-l numească —, poate că era în stare să înfăptuiască proiectele mele un discipol al său, Jacopo del Duca. Nu-i pictor, îmi spunea, este sculptor şi arhitect, dar desenează în aşa chip încît merită încuviinţarea Excelenţei

Sale, iar dacă Excelența Sa îl va angaja, poate conta pe niște ajutoare ce vor duce la îndeplinire în mod desăvîrșit cele propuse. Adăuga că, după judecata lui, era bine ca îndrumătorul unei lucrări ca cea pe care o plănuiam să fie un cunoscător al legilor arhitecturii, capabil de a întocmi o armonie adecvată, ghidată de proporțiile edificiului, și insista că avea atît de mare încredere în Jacopo, fiindcă tocmai isprăvise împreună cu el acoperișul din lemn sculptat al Palatului Conservatorilor, de pe Capitoliu. Era lungă distanța dintre Michelangelo Buonarroti și Jacopo del Duca, dar n-am ezitat și i-am trimis un emisar celui din urmă, care s-a întors cu mesagerul la Bomarzo. Aducea două ajutoare.

Înainte de a vorbi despre Jacopo del Duca, trebuie fără doar și poate să spun cîte ceva despre învățăceii și slujitorii săi; se numeau Zanobbi și Andrea Sartorio și erau frați, cam de vreo douăzeci și de optsprezece ani, amîndoi sicilieni, ca și maestrul lor. Se născuseră la Agrigento, în timp ce Jacopo văzuse lumina zilei în Chefalù. Cu adevărat fii ai Siciliei, obîrșia lor, amestecul lor de sînge străvechi, grecesc, normand și arab, se observa în galbenul pielii, cu reflexe aurii, șlefuită precum bronzurile cele vechi din insula lor, în netezimea trăsăturilor, în negreața chinuitoare a părului și a ochilor, în sprinteneala felină a trupului, în alungirea orientală a mîinilor. Tăceau tot timpul și se strecurau în umbra lui Jacopo del Duca, ca două viețuitoare misterioase, două pisici sălbatice de pe meleagurile Siciliei, ursuze și tainice. Unul din ei, cel mare, Zanobbi, fiind mai puțin chipeș decît frate-său, din cauza unei neregularități a trăsăturilor, greu de definit, m-a impresionat din prima clipă. Zic prost, nu m-a impresionat, m-a fascinat. La un sfert de veac distanță, am retrăit în fața lui același fior aproape dureros, aceeași tulburare pe care o simțeam cînd, în adolescența mea, m-am înfățișat în acel *cortile* florentin al Medicilor și m-am trezit înaintea lui Abul și a Adrianei dalla Rosa. După atîta vreme cînd credeam că posibilitatea acestor senzații zguduitoare se stinsese definitiv în crusta mea lăuntrică, fiindcă deja nu mai eram în stare să mă schimb, să mă tulbure ceva, renăștea deodată în mine căldura stînjenitoare a tinereții, al cărei extraordinar foc înăbușit îmi pîrjolea și topea celelalte senzații, lăsîndu-mă singur, învăpăiat și vibrînd în fața unui obiect singular ce eclipsa toate cîte-l înconjurau. Trebuie să-i reamintesc cititorului pînă la saturație, ca să mă priceapă bine, că în secolul XVI am fost un om esențialmente caracteristic pentru vremurile mele, nici mai bun nici mai rău decît ceilalți. Ca și personalitățile cele mai de vază de pe atunci,

Michelangelo, Benvenuto Cellini, Lorenzo Lotto, Pietro Aretino şi şeful legendar al Bandolor Negre — am intrat în teribila grădină, populată de o vegetaţie cu sevă densă, voluptoasă... Abul, Adriana dalla Rosa, Porzia, Giambattista, Violante, Fabio, m-au sedus deopotrivă. N-am făcut deosebire, n-am deslușit. M-am ars la rugul sufletelor şi al trupurilor, căutînd, dincolo de deosebiri şi opoziţii, văpaia patimii. Dar asta, ceea ce mă uluia în timp ce îl priveam pe Zanobbi, era ceva cu totul aparte, ceva care mă scosese din ale mele şi mă năucise cum în puţine situaţii mi s-a întîmplat, în legătură cu Abul, cu Adriana şi în perioada fericită a vieţii mele în care, fără s-o văd pe Giulia Farnese, deoarece mi-o interzisese tatăl ei, o visam fără încetare. Şi cum neobişnuitul înstrăinării îmi restituia deodată, pe neaşteptate, riscant, flacăra vitală a tinereţii pe care eu o credeam pentru totdeauna apusă, în loc să reacţionez împotriva primejdiei, în apărarea liniştii mele egoiste, am cedat, dimpotrivă, acestei vrăji, de vreme ce cu ea recuperam o zonă din mine însumi al cărui germen înflorea din nou şi, uitînd că în grădina aceea umbrită se sfîşiaseră şi sîngeraseră Lorenzo Lotto şi Michelangelo Buonarroti, pe care îi admiram şi-i iubeam, continuam să înaintez în această livadă, ce-mi restituia neatinsă, plină de prospeţime, aroma anilor duşi, înspre necunoscutul ce se ascundea lîngă maestrul lui.

În timpul ăsta, Jacopo del Duca vorbea cu dezinvoltură. Amintea de triumfurile colaborării lui cu cel mai măreţ artist al tuturor vremurilor, de situaţia în care, pe cînd Michelangelo înfăptuia minunea Santei Maria degli Angeli, în termele lui Diocleţian, turnase pentru aceasta potirul Sfintelor Taine, cel din bronz, cu atît de rafinată artă, încît marele sculptor declarase că nimeni nu s-ar fi încumetat să întreprindă o lucrare asemănătoare; mai istorisea despre lucrările sale la Porta Pia, în palatul Cornaro, în Villa Mattei din Monte Celio. Alte nume, cel al lui Daniel da Volterra, cel al lui Antonio da Sangallo, pentru a cărui biserică Santa Maria di Lorento inventase o lanternă, înălţată peste cutezanţa cupolei octogonale, s-au ivit pe buzele lui elocvente şi, în timp ce el făcea să i se oglindească meritele — fiindcă, aşa cum cei doi Sartorio aparţineau tipului de sicilieni taciturni, el era un sicilian vorbăreţ, bizantin, reverberant precum mozaicurile de aur din insula-i natală, Chefalù —, eu căutam să-mi păstrez ţinuta şi să joc în faţa oaspeţilor rolul seniorului roman de stirpe vestită, ce s-a întors de la război şi dă o sarcină unui meşter de renume

spre mai marea slavă a casei străbune, obişnuită din zorii veacurilor cu omagiul creatorilor frumuseţii estetice.

Eram un om slab. Mă durea să mi-o mărturisesc — nimic nu mă durea atîta, fiindcă năzuiam la vigoarea dispreţuitoare cc-i înălţa pe trufaşii Orsini —, dar e sigur că eram un biet cocoşat slab, neîncrezător, căruia soarta îi adăugase, ca o culme a dezordinii ei zăpăcite, căpăstrul unei sensibilităţi bolnăvicioase, atunci cînd l-a aşezat în rîndurile strălucitoare ale coliseului în care cei mari îşi îngroşau trufia gesturilor statuare şi a glasurilor aspre, răsunătoare, vehemente, ori făccau să li se izbească spadele şi cuirasele pe fundalul de foc al Metz-ului, ori la Thérouanne şi Hesdin, maimuţărind turniruri de clasică măreţie. Oricare altul, în situaţia mea, ar fi înfruntat cu o eficienţă arogantă zbuciumul care mă stingherea. Chiar mai mult, această neliniştc n-ar fi existat pur şi simplu pentru el. S-ar fi mărginit să-şi ia ceea ce dorea, ceea ce-l ispitea, aşa cum se rupe în trecere o ramură. Eu nu; eu nu puteam. Toate cele cîte mă priveau deveneau complexe, anevoioase. Pentru aceasta am binecuvîntat şi am blestemat ziua în care Zanobbi Sartorio a sosit la Bomarzo cu Jacopo del Duca. În noaptea aceea m-am învîrtit pînă tîrziu printre regi şi magi, printre cuptoare şi eprubete, în laboratorul lui Silvio, aşteptînd clipa prielnică în care să-i spun o vorbă alchimistului iluminat, despre ceea ce se dezmorţea în mine, fapt de care mă ruşinam, dar de care mă şi entuziasmam, şi ale cărui simptome profunde le cunoşteam prea bine; ştiam însă că n-o să izbutesc să îngaim nici o frază şi că, atunci cînd se va potoli truda zilnică şi va mai rămîne o singură lampă în cabinet, pîlpîind în oratoriu, o să ne ducem fiecare în culcuşul său, prin trecerea cea tainică, cu nălucile noastre osebite, ştiam că n-am să pot să dorm, aflat fără adăpost în vijelia nestăpînită ce se dezlănţuia în sufletul meu aşa, dintr-o dată, nebuneşte, fără ca nimic să-i prevestească renaşterea furiei.

* * *

A început atunci pentru mine o epocă ciudată din existenţa mea. Înainte deja, în timpul anului în care peregrinasem prin locurile îngheţate ale acelui război, în care intrasem acoperit de cea mai frumoasă armură de pe lume, scînteietor precum Perseu, şi din care ieşisem travestit în ţigancă, mă zvîrcolisem, în miezul realităţii sinistre, de parcă eram în afara realităţii, deoarece pentru mine realitatea era visul strămoşesc din Bomarzo, printre ai cărui pereţi pluteam, în ritm muzical, ca într-o alegorie ezoterică

în vreme ce toate celelalte, cele ce lumea le socotea realitate — exploziile, artileria brutală împinsă cu mîinile goale prin smîrcuri şi băieţii, înzăuaţi cu solzi de fier, ca nişte balauri în agonie, — aparţineau, dimpotrivă, lumii halucinaţiei. Atmosfera pe care am găsit-o la Bomarzo, la întoarcere, şi care mi-a descoperit cît de adîncă, cît de autentică îmi era singurătatea, alături de figurile familiare atît de şterse, care mă ocoleau, de aiuritul astrolog şi de ţăranii ce-şi fereau chipurile la trecerea mea, mi-a hrănit senzaţia de viaţă fictivă care mă încolţise încă de pe meleagurile Franţei. Iar după aceea prezenţa lui Zanobbi şi a lui Jacopo del Duca au intensificat impresia de ciudăţenie fantastică, deoarece Zanobbi Sartorio, ce-mi reda la vîrsta maturităţii emoţii pe care nu le mai încercasem din zilele adolescenţei mele şi care îmi accelerau bătăile inimii, avea efectul magic de a înşela timpul, iar Jacopo, cu imaginaţia lui, care scăpăra în focul capricioasei discuţii, construia şi dobora fără încetare în jurul nostru, ca un grăbit decorator extravagant, perspective fugare de vrajă.

Primăvara înainta şi am căpătat obiceiul să-mi dedic o parte a dimineţii întreţinîndu-mă cu maestrul despre planurile care-i justificau şederea în castel. Am pus să fie aşezată pe o masă mare într-un ungher al cabinetului meu şi în curînd ca s-a umplut cu foi mari pe a căror întindere sporea diversitatea nervoasă a desenelor. Împreună, însoţiţi de Messer Pandolfo şi de Sansovino, consultam vechile texte genealogice şi documentele păstrate de tata şi de bunica, din care se încropeau compoziţiile viitoare. Acelei desfăşurări vaste de picturi îi destinasem o galerie pustie, situată în aripa stîngă din Bomarzo; poruncisem să fie curăţată, restaurată şi pregătită în chip adecvat, pentru a adăposti frescele pe care le proiectam. Era una din părţile cele mai vechile ale castelului, înfiptă în stîncă şi, tocmai pentru că o socoteam mai strîns legată de temelia locurilor, am hotărît ca picturile să fie aşternute pe pereţii ei. Înainte de a trece la amestecarea culorilor şi la concretizarea proiectelor, trebuia să alegem personajele cavalcadei seculare şi să le situăm în atmosfera propice lor, ceea ce însuma luni de studiu şi de consultări. Jacopo ar fi preferat să dea frîu liber imaginaţiei sale, care-i prisosea, şi să suplinească cu nişte aluzii mitologice exactitatea istorică şi, deşi ideea nu-mi displăcea, căci totdeauna am fost partizanul amestecului ficţiunii poetice cu mărturia cea riguroasă, am hotărît să ne ajustăm lucrarea, pe măsura posibilului în funcţie de scrupule întemeiate. Mărturisesc că, dacă am procedat în felul acesta, am făcut-o nu numai deter-

minat de un zel critic, ci fiindcă am întrezărit că în modul acesta se prelungea şederea la Bomarzo a lui Jacopo şi a ucenicilor săi. Aceştia, între timp, fără să se despartă de maestru, rătăceau prin cabinetul meu, admirînd obiectele curioase pe care le conţinea. Se distrau copiind camee şi au desenat o serie de inele încrustate ce se aflau în colecţia mea şi care includeau, în sigiliile lor, profilurile lui Marc Aureliu şi al Faustinei, pe cele ale lui Antonius Pius şi soţiei sale, precum şi capetele lui Alexandru, Scipio, Pompei, al consulului Marcellus, al lui Casius, Tiberiu, Nero, Seneca, Ovidiu, al Meduzei, al lui Hercule şi al Antiopei. Uneori, Jacopo îi striga să-i pună pe hîrtie vreo idee şi mă uimeau prin inteligenţa cu care tălmăceau şi împleteau trăsăturile strămoşilor mei cu simboluri şi chenare. Ochii îmi zăboveau pe figura lui Zanobbi, pe mîinile-i îndemînatice, atunci cînd se încovoia deasupra mesei şi-şi prelingea pana în arabescuri. Aş fi vrut să mă îndepărtez de Jacopo del Duca, să mă aproprii de ucenic, să-i ascult, plecat de partea opusă a mesei, şoapta respiraţiei, să văd cum i se colorau uşor pometii bruni, sub cărbunele şuviţelor căzute, în timp ce desenul se învălurea şi se zbîrlea în striuri tremurătoare. Nu ceream mai mult; nu ceream mai mult decît să-l privesc, să-l simt aproape şi să-i ascult vocea aceea necunoscută, care se filtra într-o fredonare distrată. Însă Jacopo del Duca descuraja orice intimitate. Era un bărbat de treizeci şi cinci de ani, robust, bărbos, neliniştit. Mă solicita mereu ca să mă întrebe cutare sau cutare chestiune cu privire la cei dintîi papi Orsini, despre Boveschi, despre *la gente romulea*[1] de pe vremea lui Celestin III. Gloria alor mei îşi depăna de jur împrejur fastul. Aci, Leon IX îi înmîna Trandafirul de Aur lui Ludovico Orsini; colo, cardinalul Latino redacta *Dies Irae*; mai încolo, Matteo Orso, numit şef al guelfilor de către pontif, îi asedia pe cei din neamul Colonna; Nicolae III împărţea Italia, ca pe o pradă la un banchet, între ai săi; Rinaldo Orsini îl dispreţuia pe Cola di Rienzo; Romano Orsini stătea de vorbă cu Sfîntul Toma; Niccolò Orsini se întreţinea cu Boccaccio; condotierul Paul îşi înălţa flamurile; Orsinii, despoţi de Epir, se întreceau în fala alianţelor lor imperiale cu Paleologii şi Comnenii; Napoleon Orsini apărea gol, în biserica din Aracoeli, precum un campion homeric, dintr-o baie de trandafiri; Francesco Orsini de Monterotondo galopa peste scuturile principilor învinşi. Lorenzo Magnificul se pleca

[1] Urmaşii lui Romulus, lumea romană; aici, locuitorii Romei, printre care Orsinii legendari, întemeietorii neamului respectiv.

în fața Clarissei Orsini, soția lui; iar Orsinii din Bomarzo luptau să-și apere fortăreața prea iubită. Și parcă toate aceste imagini, înfiripate de niște schițe suprapuse și răspîndite pe mobile, nu aveau altă menire decît aceea de a-i conferi o marcă de lux, neasemuită, băiatului sicilian, care se strecurase atît de neașteptat în existența mea și care, cu toate că se afla mai tot timpul prin preajma mea, îmi dădea impresia că era mai îndepărtat decît făpturile acelea fabuloase, decît Caius Flavius Ursus, decît Mandilla, decît întemeietorul alăptat de ursoaica totemică. Din nou, așa cum se întîmplase cu Abul și cu Adriana, mirajul mă orbea. Zanobbi se ivise în momentul în care, părăsit, respins pe tăcute de ceilalți, aveam nevoie de o prezență care să triumfe asupra neuitatelor repudieri și să-mi focalizeze emoțiile, ținîndu-i la distanță de timiditatea mea pe cei ostili și pe cei indiferenți. Nu știu nici astăzi, la atîta timp depărtare, dacă Zanobbi era așa cum îl vedeam eu sau dacă eu l-am născocit, l-am modelat astfel, pentru a-mi umple golul ce mă înconjura, și care îmi tulbura nevoia de a fi axul egoist, orgolios al lumii în care mă mișcam. Unicul lucru pe care-l știu este că a venit la momentul potrivit și că m-a orbit cu reflexul său aurit și de neînlocuit.

Atmosfera cabinetului, reverberînd biruințele neamului meu și o misterioasă pasiune, devenea adeseori atît de apăsătoare că n-aveam alt remediu decît să fug din înăbușeala ei. Atunci ieșeam, împreună cu Jacopo del Duca, în parcul prin care dănțuia penajul fîntînilor arteziene. Meșterul îmi vorbea de statuile pe care le sculptase de curînd, în Villa din Caprarola, construită de către Vignola pentru cardinalul Alessandro Farnese, fiu al lui Pier Luigi, și de frescele care înfățișau în acest palat faptele legendare ale familiei soției mele, realizate în mare parte de cei doi Zuccari. Ceva cam în felul ăsta trebuia să întreprindem la Bomarzo. Cam așa ceva, însă mult mai neașteptat, mai monumental. Arhitectul-sculptor întrezărea decorațiunile castelului meu în consonanță cu principiile dragi *manieriștilor*, care acordau întîietate desenului asupra coloritului și care proslăveau conceptul neoplatonic de *idee*, de imagine lăuntrică, mai presus de tarele naturalismului înrobitor. Arta lui era o artă înțeleaptă, rafinată, afirmată în singularitățile fantastice și în înlănțuirea neobișnuită, aproape batjocoritoare, a minuțioaselor detalii realiste, înăuntrul unei ambianțe de esență ireală. Artificiozitatea sa avea un aer decadent, de parcă ar fi caracterizat sfîrșitul unei epoci și cele de pe urmă, minunatele focuri înfumurate ale acesteia, captivînd, prin retorica lui subtilă,

ceea ce era decadent în mine, culminant, între căutat şi veleitar — rasa ilustră ce evolua, ca rezultat al exigenţei împrejurărilor, din confruntarea splendorii eroice cu ceremonialul de curte. Mai mult decît un bărbat instruit la şcoala lui Michelangelo, Jacopo del Duca se arăta a fi un contemporan al lui Parmigiano, Pontormo, Rosso, Bronzino, al celor doi Zuccari. L-ai fi luat tot aşa de bine drept un artist din cercul lui Rafael Sanzio, al acelor pictori care, după descoperirea *rupestrelor*, cînd s-au explorat minele subterane din Domus Aurea a lui Nero, pe pantele colinei Eschilin, au presărat palatele cu motive bizare ce reproduceau podoaba *grotelor* romane şi împleteau pe pereţi ghirlanda deconcertantă a căluţilor de mare, a faunilor, a harpiilor, a priapilor, a animalelor monstruoase, asamblate într-un joc ingenios care multiplica micile panouri încadrate în zorzoane magice. Zbenguiala aceea, îngrijit aranjată, trebuia să mă fascineze nu numai pentru că rima cu corupţia mea barocă, ci şi pentru că se înrudea cu aspecte fundamentale ale formaţiei mele intelectuale, cu lumea stranie a lui Ariosto şi cu ceea ce învăţasem la Florenţa alături de Pierio Valeriano, pe cînd studiam zoologia himerică a lui Plinius, ce reitera miracole de frumuseţe capricioasă şi erudită.

Tîmplari şi zidari au înălţat în galeria frescelor un păienjeniş de schele şi au început să traseze diviziunile geometrice, ce suiau pe pereţi şi decupau tavanul în poligoane îndrăzneţe, în interiorul lor urmînd să se grupeze picturile schiţate. Curînd, Jacopo, Zanobbi şi Andrea s-au căţărat şi ei pe platforme dar, cu toate că într-un moment de entuziasm m-au obligat să-ţi însoţesc pe scările şubrede şi pe podinele ameţitoare, nu am mai repetat vreodată experienţa. Mă speria, suspendat acolo sus, într-o reţea de lemne ce se clătinau, să privesc în jos, înspre oroarea lespezilor pardoselei, unde se zăreau minuscule şi demne de dispreţ oale şi peneluri. Jacopo şi ajutoarele sale se mişcau în zona aceea a fragilului şi a nesiguranţei de parcă se găseau pe un teren familiar, tot atît de al lor cum pot fi pentru păsări mişcătoarele ramuri cu frunzele fremătînd, şi treceau de pe o podină pe alta, ocolind delicatele bîrne, ca şi cum ar fi zburat, asemenea unor balerini iuţi, însă eu, prins de o proptea, cu ochii ieşindu-mi din orbite, căindu-mă că m-am hazardat să intru într-o atmosferă uşoară ce nu-mi corespundea, apăsat de o greutate anchilozantă, de parcă aş fi purtat armura de la Hesdin, le-am cerut ajutorul ca să cobor, în mod ridicol, spre siguranţa duşumelelor. Zanobbi m-a luat de un braţ, în timp ce-mi deplasam ca pe un balot, prin pădurea de grinzi,

trupu-mi înţepenit şi unica senzaţie ce a primat asupra fricii care mă străbătea a fost aceea de umilinţă în faţa băiatului care îmi zîmbea suav. De atunci am rămas în lumea inferioară a pietrelor prăfuite, printre care-mi mişcam în du-te-vino, la largul meu, acel *lucco* cenuşiu-verde, căutînd către înălţimi, în rămurişul labirintic, formele uşoare ce fluierau şi ciripeau în coroanele acestei păduri amestecate, ca un broscoi greoi şi pocit care spiona, în desişul de neatins al boschetului, evoluţiile silfilor şi ale făpturilor zburătoare. Din cînd în cînd, unul dintre ajutoare cobora pe pămînt, unde mă osteneam stupid, în căutarea unei hîrtii, a unui desen sau a vreunui cărbune de desen, şi apoi, săltînd, zburînd în mijlocul trunchiurilor încîlcite, deasupra cărora cu îmi închipuiam limpezimea cerească pe care o ascundeau, se întorcea în hăţiş cu foaia albă, ca şi cum ar fi dus-o la cuibul nevăzut.

În unele dimineţi, Giulia şi copiii veneau să asiste la lucrări. Sănătatea soţiei mele era aşa de şubrezită că se lăsa condusă în lectica bunicii şi, ivindu-se din ea, consulta crochiurile, prefăcîndu-se că se interesează de ceea ce considera, probabil, a fi o utopie absurdă. A venit, de asemenea, Cecilia Colonna şi i-am explicat cum vor veni fixate în casete pe tavan scenele corespunzătoare obîrşiilor familiei noastre şi vremurilor lor dintru început, cu grupuri exotice de urşi presăraţi pe boltă, urmînd ritmul cornişelor şi mulurilor. Compoziţiile mai vaste aveau să se întindă însă jos, în faţa ferestrelor şi între ele, iar din fund se va desfăşura marea frescă ce mă va reprezenta înconjurat de ai mei, avînd împrejur chenarul episoadelor referitoare la Orsinii din Bomarzo, iar deasupra horoscopul lui Benedetto. Ea mă asculta grav; mă auzea prezentînd în detalii această lungă defilare policromă din care cei din familia Colonna ieşeau negreşit rău încondeiaţi pentru că asta era, la urma urmei, istoria neamului nostru, cea a disputelor cu Colonna —, şi, pe cînd mă asculta descriindu-i ornamentele compartimentelor, populate cu un roi de năsoaice, păgîne, îşi întorcea din cînd în cînd ochii orbi înspre zona unde lucrătorii dispăreau în lumina slabă a hăţişului de scînduri ce se clătinau, şi unde un rîs, o strofă fugară a unui cîntec, un salt sau un ciocan sclipitor aruncat, pe care îl vîna din zbor o mînă, întăreau iluzia de colivie gălăgioasă.

În ciuda protestelor Giuliei şi ale Ceciliei, Orazio şi Niccolò o zbugheau ca două veveriţe de podini şi se strîngeau în jurul maestrului şi discipolilor săi în semiîntunericul nedesluşit, în timp ce, împreună cu oarba, cu solemnul cardinal Madruzzo şi vorbăreţul

Sansovino care pretindea că-mi cunoaște mai bine decît oricine cronica genealogiei, cocoșatul neputincios se tot învîrtea, ca o broască rîioasă ce-și are sălașul în nămol, în umbra arborescenței schelelor. Cît de mult aș fi dorit să urc acolo sus, în această regiune la fel de efemeră ca sirenele și inorogii, ca personajele de vis care în curînd o vor umple, și, brăzdînd aura armăturilor subțiri, să mă aflu, aerian între Zanobbi și Andrea, în clipa în care primele lor desene, în racursiuri de melodic du-te-vino, îi vor prinde pe strămoșii de la începuturi în ochiurile rețelei de ocru și negru, ca și cum ar fi fost niște păsări cu penaj superb, pentru a-i pune, vibrînd, magnifici, cu coifuri și coroane, înlăuntrul coliviilor înalte de aur! Dar asta era cu neputință! Eu trebuia să continui să mă tîrăsc, pe lîngă cardinalul stacojiu și prințesa slăbănoagă, adoptînd în mîlul trist, atitudini de falsă noblețe; această distanță îmi confirma, ca o metaforă dureroasă, tot ceea ce mă separa de Zanobbi.

* * *

Boala care o sfîșia pe Giulia s-a manifestat curînd prin crize și, înainte de a se fi putut încerca o intervenție, de altfel zadarnică, i s-au închis pentru totdeauna frumoșii-i ochi ca viorcaua. Moartea ei mi-a pricinuit o suferință ieșită din comun, ca tot ce era al meu, suferință care, în limitele singularității ei, era sinceră. Trăisem împreună mai mulți ani; lăsînd la o parte pe îndoielnicul Orazio, îmi dăruise șapte copii, iar cînd păcătuise eu fusesem cel ce-i întinsesem cursa, încît fără intervenția mea dementă, fără mașinația mea, care i-a netezit calea ispitei, este probabil că nu i-aș fi putut aduce nici un capăt de acuzare. Niciodată n-am auzit din gura ei un cuvînt de protest, de revoltă. Dacă m-am îndepărtat de ea, am făcut-o pentru că am vrut-o. Dacă răceala ei mă îngheța, la ce altceva aș fi putut să mă aștept? Frumoasă, nobilă, generoasă, mare doamnă de Bomarzo, venerată de fiii și de vasalii mei, își împlinise destinul cu admirabilă mărinimie! Sfîrșitul ei, pe care poate trebuia să-l prevăd, dar a cărui posibilitate, sustras de alte griji, am alungat-o din mintea mea, m-a îndepărtat de grijile care mă sechestrau de obicei. Totul a dat înapoi și s-a șters în fața morții ei. Dispărea perfecta Giulia Farnese și cu ea se încheia o eră la Bomarzo și o etapă din existența mea. Să mă unesc cu ea a fost pentru mine un lux; să o înfrunt, o tortură; să o posed, o disperare; să o pierd, un zbucium. Înaintea rămășițelor sale, expuse în capela strămoșească, închipuirea-mi neobosită, care îmi restituia în simu-

lacre fictive ceea ce viaţa îmi refuza, a urzit o durere de ochii lumii pe care am crezut-o autentică şi care i-a înduioşat pe majoritatea celor de faţă. Atîta m-am sugestionat încît am simţit că odată cu ea mi s-ar fi destrămat raţiunea de a fi pe lume. Imaginea Giuliei creştea, triumfală, umplîndu-mă şi inundîndu-mă de amărăciune. I-am aparţinut în întregime (aşa cum nu-i aparţinusem din vremea logodnei noastre) atunci cînd am privegheat-o şi zăcea fără suflare în capela castelului, şi în tot timpul zilelor ce au urmat, resimţind astfel anomalia, atît de caracteristică felului meu de a fi, de a fi iubit cel mai profund în vremea de dinaintea căsătoriei noastre, în care nu o vedeam, şi în timpul ce a urmat morţii sale, în care, de asemenea, nu puteam s-o mai văd. Ceea ce am iubit la ea, a fost noblețea ei augustă, însă fiinţa în carne şi oase m-a intimidat întotdeauna, chiar şi în situaţiile zbuciumate cînd am avut-o. Din cauza asta am iubit-o cu adevărat pe cînd încă nu exista pentru mine şi cînd nu mai exista deja pentru nimeni, adică atunci cînd era doar o entelehie nobilă; fără trup, fără voce, fără mireasmă, fără dorinţi, un arhetip inalterabil şi fastuos. În schimb, copiii mei au plîns amarnic, mai ales Orazio, Cecilia, Niccolò, sărmanele femei şi ţăranii cei amăriţi din partea locului, tocmai realitatea ei cotidiană, lipsită de ornamente retorice, iar în clipa în care am înaintat spre a-mi uni lacrimile cu ale lor, micuţii ce plîngeau cu hohote, alinaţi de dădacele şi preceptorii lor, pe banca pe care trona Messer Pandolfo, mi-au respins tentativa de duioşie părintească, cu perspicacitatea neîntrecută a emoţiilor care rareori îi păcăleşte pe copii. Iubeam şi jeleam două personalităţi diferite şi nu puteam să ne înţelegem. Cardinalul Madruzzo, episcop de Trento, dădea tonul rugăciunilor funebre şi am răspuns pe un ton limpede, răsunător. Am crezut, mîndru de mine însumi, deoarece, ca întotdeauna, mă interesa mai presus de orice ţinuta reacţiilor mele în public, că mă purtam aşa cum se cuvenea, că simţeam ceea ce se cădea să simt, aşa că, la ieşirea din biserică, în vreme ce toţi cei prezenţi treceau să mă îmbrăţişeze, plecîndu-se sau sărutîndu-mi mîna, după ranguri, Zanobbi Sartorio a fost pentru mine — eu care alungasem din suflet orice alt simţămînt, pentru a întrona numai şi numai imaginea desăvîrşită a Giulici — unul din grămadă, un oarecare, precum Jacopo del Duca, ori Matteo Orsini, Fabio şi administratorul meu Niccoloni, şeful argaţilor mei, sau ca băieţii ce-mi curăţau statuile şi tapiseriile, pentru că Giulia Farnese era stăpînă pe atunci pe întreaga mea devoţiune şi nu o împărţea cu altcineva.

Moartea soției, pe care o socoteam atît de nedespărțită de Bomarzo încît în socotelile mele nu intrase perspectiva dispariției ei, de parcă făgăduiala nemuririi ar fi inclus-o și pe ea, m-a obligat să meditez asupra eventualității propriei mele morți. Horoscopul lui Sandro Benedetto, ale cărui poetice figuri, plasate într-o sferă aurită, aveau să se înalțe deasupra proiectatului meu portret din galeria frescelor de familie, ca un scut pe care-l vor înconjura numeroasele blazoane ale casei mele, și care fusese pentru mine, în minunata-i prevestire, motorul magic ce mă îmboldea, mai tare decît slăbiciunile și mizeriile mele, să stau față în față cu capcanele timpului, putea să fie o amăgire fără sens, după cum și părea logic. Mă încăpățînam însă să cred în el, deoarece întreaga-mi viață fusese edificată pe această temelie de miracol și fiindcă dezvăluirea lui Paracelsus îi întărise prorocirea stranie. Dacă ar fi trebuit să renunț la privilegiul meu de individ ales pentru un destin excepțional, viața mea, redusă la modesta vlăguire senzuală, la niște crime inutile, la diverse lașități, ar fi fost lipsită de sens. Cu ce merită să mă situez în mijlocul neamului meu, însoțit de gloriile lui atît de numeroase, dacă ceea ce îi aduceam nu era nimic altceva decît niște sterile divagații și niște imitații palide? Mă agățam de prezicerea astrologului lui Niccolò Orsini ca de un colac de salvare, însă moartea Giuliei, deși nu avea nici o legătură cu destinul meu, mă umplea de nesiguranță. În căutarea unei alinări, a unei confirmări care să vină în întîmpinarea nădejdii mele, m-am întors la laboratorul cel părăsit al lui Silvio. Acolo, în acele in-folio de nepătruns ale lui Dastyn, se ascundea taina. Trebuia să ajung în stăpînirea ei. Neputincios, mi-am înfipt unghiile în manuscrisul citit de sute de ori și, de sute de ori aruncat la o parte. Silvio de Narni, între timp, își continua experimentele.

— Ceea ce trebuie să se întîmple, se va întîmpla! mi-a răspuns sibilinic, nemulțumitor, cînd am încercat să-i împărtășesc îngrijorarea mea.

M-am întors la galeria unde ajutoarele lui Jacopo del Duca sfărîmau în pive luturile multicolore și frămîntau mortarul din var și nisip pe care îl întindeau pe perete. Începeau deja să se ghicească niște siluete roșii și albastre pe la încheietura schelelor. Deodată, mi-am dat seama de zădărnicia tuturor acestor lucruri, de disproporția lor, de minciuna și de ridicolul lor.

— Destul! Gata, încetați lucrul! am strigat de jos, iar sus, artiștii surprinși an întrerupt forfota.

— Coborîți! am poruncit din nou. Trebuie să vorbim!

Agale, supărați, frecîndu-și mîinile și fețele pătate, s-au desprins ca niște marinari ce coborau din arboradă. Nu pricepeau ce se petrece; nu înțelegeau de ce, odată pus la punct proiectul și începută execuția lui, seniorul îi întrerupea în plină muncă. Au sărit unul după altul pe dalele pardoselii: Jacopo del Duca, Zanobbi, Andrea și cei doi zidari care-i ajutau.

— Deocamdată totul o să rămînă așa, am spus scurt.

Jacopo mi-a cerut explicații. Ce se întîmpla? Ducele nu era oare mulțumit de felul în care se înfăptuia lucrarea? Nu, nu... era altceva... Ducele trebuia să reflecteze cîteva zile. Ducele avea o idee, sîmburele unei idei extraordinare. Ducele putea să fie versatil; chiar era. Oare nu era comentată ciudățenia lui pe la curți, la Roma, la Mantova, la Neapole? Maestrul și ajutoarele sale își vor lua o săptămînă vacanță. Jacopo del Duca poate să profite de ea ca să se ducă la Caprarola, aflată la puține leghe de Bomarzo, pe drumul spre Viterbo, unde avea nevoie de el cardinalul Alessandro. Orice discuție era în plus. Am alungat-o printr-un gest brusc.

Sculptorul-arhitect a plecat chiar în după-amiaza aceea. Era nevoie, desigur, de prezența lui la Caprarola. Cei doi ucenici au rămas însă la Bomarzo.

O idee, încă rudimentară, se trezea în mintea mea și își lua zborul nesigură. De mulți ani dospea în mine, căutînd prilejul să iasă la lumină. De copil, de pe cînd mă obsedau vise misterioase, lupta să iasă la iveală. Într-o zi, chiar în ziua aceea în care Nencia pusese stăpînire pe fecioria mea lipsită de apărare, în capela lui Benozzo Gozzoli, cînd am rămas prăbușit pe marmorele, pe porfirul și serpentinul ce-și împleteau mozaicurile geometrice, golit, despuiat, am visat că mă aflam într-un parc stîncos, populat de sculpturi uriașe și că în mijlocul acestor monștri impunători, ce mă apărau, încercam o miraculoasă ușurare. Mai demult, în prima mea noapte florentină avusesem alt vis: mă aflam jos, sub arcul picioarelor *David*-ului lui Michelangelo, mai înalt decît chiparoșii ce ne împrejmuiau grădina, precum la adăpostul bolții unui arc de triumf. Ippolito dei Medici, Adriana și Abul au ieșit din desiș și, în timp ce tînărul principe ne privea, Adriana și Abul mă sărutau pe rînd. Erau două vise îndepărtate, care se legau cu povestirile auzite de la artiști și erudiți, care atunci cînd îl aduceam în discuție pe David cel armonios, evocat de tata pentru mine, în clipele cînd mi-a înlesnit singura bucurie adevărată pe care i-o datorez, făceam

aluzie la speculaţiile fabuloase ale lui Michelangelo, la dorinţa-i de a preschimba cariera din Carrara într-o statuie ciclopică, sau la aceea de a înălţa turla de la San Lorenzo ca şi cum ar fi fost o sculptură gigantică ce se pierdea în legendele ceţoase ale istoriei, ca aceea a lui Dinocrates proiectînd să preschimbe muntele Athos într-o imagine exorbitantă a lui Alexandru Macedon, care să susţină un oraş pe palma stîngă. Acele titanice fantezii îmi aprindeau imaginaţia încă din copilărie. Fiind mic şi slut, doream necuprinsul, frumuseţea uluitoare, formidabilă, care triumfă asupra meschinelor proporţii curente şi a cărei umbră, asemenea unui nor măreţ, anulează restul. Între aceşti coloşi eu dispăream; n-avea să mă ia nimeni în seamă, fiindcă aveam să fim toţi egali, rătăciţi în măreţia lor; iată spre ce aspira copilăria mea. Aş fi vrut să mă pierd printre ei, precum într-o fortăreaţă de muşchi infiniţi. Iar acum, bărbat, deja matur, vechea năzuinţă revenea pentru a mă molipsi cu febra ei. În loc să mă aşez, agitînd floreta pe care mi-o înmînase Carol Quintul, în cercul de căpitani ai neamului, cu ochii veşnic aţintiţi asupra mea, pendinte de mine, aşa cum plănuisem cu Jacopo del Duca, mă străduiam să obţin tocmai opusul, fiindcă, dacă nu izbuteam această nemurire lunecoasă, dementă, ce aparent se depărta tot mai mult de rîvna mea crispată, nimic nu justifica grotescul atitudinii mele. E posibil că moartea Giuliei să-mi fi accentuat senzaţia de singurătate, de părăsire, de înfrîngere; poate bănuiam că, odată cu ea, în ciuda despărţirii noastre, se frîngea cea din urmă umbră a acelei protecţii materne ce-mi însoţise întreaga viaţă, după ce bunica intrase în noaptea cea veşnică. Şi atunci, visul îndepărtat, nedesluşit, misterios, înfiripat din taina pămîntului etrusc, prietenos ca şi pămîntul acesta, ce plămădea supranaturalul, se întorcea să mă stăpînească şi să-mi ceară să-l transfigurez în chip nemaivăzut, într-o realitate de piatră. Nici Zanobbi, nici Orazio sau Silvio, nici Matteo sau Sigismondo, şi nici Violante nu puteau să-mi fie de ajutor în lupta cu viaţa. Nu aveam pe nimeni. Eram tot atît de singur ca şi pe vremea în care Girolamo şi Maerbale mă prigoneau, furioşi, pe coridoarele din Bomarzo. Cel puţin în anii aceia de zbucium contasem pe Diana Orsini şi pe oaza ei de lumină. Acum, însă, nu mai contam pe nimeni. În chipul acesta mi-am dat seama ce însemnase Giulia Farnese pentru mine şi, reînvigorîndu-se în sufletul meu neliniştea ce încolţea din visele străvechi, am plîns-o pentru prima oară cu consternare

disperată. Da, ajunsesem la vîrsta la care, pentru a trăi, era nevoie ca visele mele să trăiască. Dar mai întîi trebuia să-i aduc Giuliei omagiul pe care-l merita.

* * *

O dată, o singură dată, am conversat cu Zanobbi, în timpul săptămînii în care maestrul său a rămas la Caprarola. La ora după-amiezii, cum căldura era înăbuşitoare şi nu puteam dormi, chinuit de fierbinţeala cealaltă, mai intensă, care emana din clocotul meu lăuntric, neizbutind să o definesc, mi-am părăsit încăperea, m-am strecurat prin gang pînă în *Lăcaşul Nimfelor* şi, de acolo, am ajuns în pădure. În faţa *Lăcaşului*, înălţasem cu cinci ani înainte două obeliscuri cu inscripţia: *Sol per sfogare il core, Vicino Orsini nel 1552*[1]. Pentru alinarea sufletului. Numai pentru a-mi alina sufletul. Dar acum, pentru a se alina, inima mea cerea mult mai mult decît nişte pilaştri ai aducerii aminte. Am pătruns în pădurea atît de stufoasă, încît era cu neputinţă să te descurci în ea dacă nu-i ştiai potecile înfundate, suind şi prăvălindu-se o dată cu ridicăturile terenului accidentat. Ici-colo, stîncile din Bomarzo răsăreau din mărăciniş ca resturile unui naufragiu zbuciumîndu-se în tălăzuirea de crengi fremătînde. Stîncile acestea cenuşii închideau în alcătuirea lor materializarea visurilor mele. Pe ele trebuia să le iau cu asalt una cîte una, ca şi cum ar fi fost nişte monştri, pînă cînd aveam să-i birui. Dar nu; nu era vorba să-i birui; nu era vorba de nişte balauri. Fiecare stîncă însemna pentru mine şi pentru amintirile mele un personaj vrăjit. Personajul era captiv într-o carapace. Trebuia să-l eliberez şi să-i dobîndesc bunăvoinţa. Avea să fie o muncă atrăgătoare şi anevoioasă să redau castelului Bomarzo păzitorii neglijaţi, garda ducelui Pier Francesco Orsini. Mîinile-mi fine s-au sprijinit nu o dată pe asperitatea suprafeţelor acoperite de plante parazite pe care se fofilau insectele, iar obrajii mi s-au rezemat şi ei de duritatea poroasă, de parcă voiam să ascult bătăile inimilor nevăzute. Piatra, înfundată în umeziciunea vegetală, era reavănă, reconfortantă. În afara pădurii bîzîia zăpuşeala verii, însă în mijlocul tufişurilor pe care le izola masa de frunziş, trăiai un deliciu rar. Mai mult decît oriunde, chiar mai mult decît în mormintele de sub pămînt, acolo te simţeai aproape de ţărînă şi de tainele ei. Şopîrlele alunecau prin iarbă, căutînd jungherele soarelui zvîrlite printre frunze; păianjenii îşi adăugau ţesătura

[1] Numai pentru alinarea sufletului, Vicino Orsini la 1552 (it.).

străvezie uriaşei plase a pădurii; iar o lume necuprinsă de dihănii trudea împrejur. Se auzea, acoperind şoaptele, foşnetele şi trilurile înăbuşite, cîntecul sfielnic al izvoarelor ce păstrau tot timpul umedă penumbra tunelurilor de frunze şi care săltau pe prundiş, lărgindu-se pînă la a se preschimba într-un pîrîiaş cu unda irizată. Umbre uşoare, poate de nimfe şi de satiri, se zbenguiau în juru-mi în repezi oglindiri. Totul devenea, în această zonă sălbatică, mult mai vechi, de parcă timpul nu ar fi reuşit să-i alunge din ea pe locuitorii ce o stăpîniseră înaintea cuceririi etrusce şi care se refugiaseră în labirintul sălbatic la zeii primari, zeii care cîrmuiau regiunea înainte ca Charun, Tuchulcha şi ceilalţi demoni, jumătate oameni — jumătate fiare, să irumpă în banchetele funebre

Deodată mă oprii, fascinat, înspăimîntat. Ghimpi împungători mă ţintuiau din dreapta şi din stînga de parcă eram prizonierul lor, iar în faţa mea, ca şi cum era o proiecţie a acestor divinităţi răufăcătoare, s-a ridicat un şarpe, limba despicată vibrîndu-i între dinţi. Era vrăjmaşul cel vătămător şi aliatul imemorial, iniţial, paradisiac, *Uroboros* al gnosticilor, al ermeticilor egipteni, al talismanului Caterinei dei Medici, care poate se găsea acolo pentru a-mi arăta că nu trebuia să părăsesc drumul magiei, dar poate şi pentru ca, printr-o muşcătură repezită să-mi pună capăt vieţii. Se clătina uşor, verde-pămîntiu. Un şarpe i se arătase astfel, la Bomarzo, episcopului Anselm; era atît de înalt încît stînd drept, îi ajungea la piept. Sfîntul şi-a întrerupt rugăciunea şi i-a spus: „Ştiu că de cînd ai fost făcut i-ai prigonit pe oameni; dacă ai vreo putere asupra mea, fă întocmai ceea ce mi se cuvine". Dacă aş fi avut suficientă fermitate ca să-i vorbesc în chipul acesta, existenţa mea s-ar fi încheiat atunci. Alt şarpe se tîra de-a lungul blazonului meu moştenit probabil de la spiţa Anguillara, despărţind barele şi trandafirul. Bunica povestea că în teatrul din Pompei, casa noastră strămoşească, existau monştri de marmură, *fictae ferae*[1], şi că un copil din neamul meu, numit Hylas, şi-a vîrît mîna în gura unei ursoaice de piatră şi a fost muşcat de un şarpe ce se ascundea între fălcile monolitului, care i-a făcut de petrecanie. În amintirea acestei întîmplări, cîntată de poetul Martial, ofidul fusese inclus în blazonul nostru. Astfel, şarpele care începuse prin a ne fi vrăjmaş, a trebuit să fie preschimbat într-un aliat de război, căci nu fără rost îl ridicasem la gloria heraldică, legîndu-l prin armele noastre de marile triumfuri. Însă eu nu credeam în recunoştinţa

[1] Animale feroce (lat.).

lui. Tremuram ca varga, prins în mărăcini, înaintea lui, iar reptila mă privea bălăngănindu-se, cu ochii ei cruzi fixaţi într-ai mei, gata să sară. Strînsei inelul lui Benvenuto, amuleta mea. Nişte tufişuri se mişcară în spate, şi Zanobbi şi Andrea apărură dintre frunze. Probabil, tocmai se scăldaseră în pîrîu, fiindcă aveau numai nişte pînze legate în jurul brîului, iar părul şi toracele le şiroiau de apă. Bruni, lucioşi, i-ai fi luat, ca şi pe şarpe, drept nişte locuitori nemuritori ai pădurii, şi frumuseţea lor era atît de mare, încît cu tot pericolul ce mă imobiliza, mă gîndii că în trupurile lor puternice sălăşluia neştirbită, biruind timpul, frumuseţea neprihănită a statuilor pe care nu le-am putut imita. Văzînd primejdia, rămaseră şi ei încremeniţi. Cei patru — băieţii, şarpele şi ducele — continuarăm astfel, neclintiţi, să tremurăm preţ de cîteva clipe, de parcă ziua ar fi stat pe loc şi, dacă undeva, departe, foarte departe, nu s-ar fi auzit nechezatul unui cal şi ecoul altora în vale, s-ar fi putut crede că scena aceea extatică nu se petrecea aievea, ci era un basorelief, ce ilustra o întîmplare mitologică. Atunci, încetişor, fără nici cel mai mic zgomot, Zanobbi se aplecă la pămînt, înşfăcă o piatră şi, fără să dea greş, dintr-o lovitură, izbi dihania în cap. L-au răpus cu pari, l-au înfundat în noroi în timp ce se zvîrcolea. Îndepărtîndu-mă, i-am îmbrăţişat, înfiorat încă de spaimă. Am simţit trupurile lor tinere, acoperite de stropi, lîngă trupul meu, lîngă cocoaşa mea, şi rîsetele, poate zeflemeaua lor.

Împrejurarea aceea a înlăturat trecător hotarul ce ne despărţea. Pînă cînd s-a petrecut, evoluasem pe niveluri opuse: de o parte, se ridica majestuos seniorul de Bomarzo, cu neamul lui, cu vasalii, cu slujitorii, cu obiectele magnifice şi bizare, dînd porunci, oţărîndu-se, manifestîndu-şi proasta dispoziţie pe neaşteptate; de cealaltă, se găseau ajutoarele meşterului, care frămîntau lutul, curăţau oalele şi copciile, pregătind suprafeţele pentru pictat, nişte artişti în adevăratul înţeles al cuvîntului, încît pînă şi Jacopo del Duca era incapabil să realizeze ceea ce înfăptuiau ei, cu penelul în mînă, fără şovăire. Ghebul şi cei patruzeci de ani ai mei, calitatea mea de principe roman, averea mea, practica mondenă şi relativa experienţă militară mă ţineau, din diferite raţiuni, departe de tinereţea lor, de modestia şi de farmecul lor, de candoarea şi chiar de sîngele lor amestecat de oameni din Sicilia, fiindcă eu eram un Orsini şi, dacă vreţi, un Colonna, în vreme ce ei erau nişte băieţi pe jumătate greci, pe jumătate arabi. Pînă şi faptul că în acest moment, cei doi Sartorio erau goi, în timp ce eu purtam

un pieptar de mătase albastru-negru cu broderii subțiri și un lanț de emailuri și rubine la gît, scotea în evidență distanța. Cînd lucrau pe masa din cabinetul meu, nici nu formulam bine o observație — aproape totdeauna superfluă și destinată să stabilească vreo legătură imposibilă —, că amîndoi îmi ocoleau privirile, îndeosebi Zanobbi, ca și cum ar fi priceput instinctiv, ezitant, singularitatea interesului ce i-l acordam. Acum, însă, răpunerea șarpelui și emfaza cu care am subliniat că îi datoram viața — fapt adevărat, de netăgăduit, dar pe care altul nu l-ar fi evidențiat atîta — instituiau între noi o legătură neașteptată, care înlătura hotarele. Am descoperit că puteau fi cu totul altfel decît mă lăsaseră să întrevăd prin mijlocirea purtării impuse de depărtarea ierarhică. Sfiala lor și a mea cedară dintr-o dată, nu numai din pricina întîmplării pe care tocmai am istorisit-o, dar și pentru că aceasta avusese loc în afara încăperilor castelului, unde fiece portret și fiece imagine făcea aluzie la fastul poziției mele. Ne aflam într-o pădure, într-o pădure din Lazio, ce putea fi și o pădure din Sicilia, iar faptul întîmplător că erau lipsiți de îmbrăcăminte, care, în prima clipă, a marcat inegalitatea dintre noi, s-a dovedit pînă la urmă a fi în favoarea lor, dat fiind că, în loc de a-și pune sărmanele veșminte, ce corespundeau strîmtorării lor de mărunte ajutoare ale lui Jacopo del Duca, care desigur îi plătea foarte prost, ceea ce mi-ar fi accentuat țîfna aristocratică și mai tare, goliciunea le conferea o demnitate datorită căreia nu se puteau încumeta să se ia la întrecere cu înfățișarea mea maltratată. Conjunctura lucra în favoarea celor doi frați; simultan, ei urcau înspre mine, iar eu coboram către ei și ne întîlneam surprinși, într-un punct echidistant, pe care nici ei și nici eu nu am fi cutezat să ni-l închipuim și care ne unea pentru scurt timp, reducîndu-ne la condiția esențială de făpturi omenești care, dincolo de prejudecăți, își veneau în ajutor în hățișurile unei păduri.

Se porniră, așadar, să vorbească plini de voioșie. Știau mult mai multe lucruri despre năpîrci decît mine, cel ce mă făleam cu una verzuie în cuprinsul blazonului meu. I-am întrebat unde se scăldau și m-au condus la locul în care pîrîul era mai umflat. Giambattista și Porzia obișnuiau să se scalde acolo, precum și Girolamo, pe cînd eram copii. Cu plăcere mi-aș fi scos pieptarul și m-aș fi alăturat elanului lor, dar n-am îndrăznit să-mi dau la iveală cocoașa și m-am așezat pe un pietroi tapetat de plușul mușchiului. Andrea, mai nervos decît cel mare, mai gălăgios, începu de îndată să se zbenguie în apă, în timp ce Zanobbi se așeză la picioarele mele. Ne-am întreținut într-o lungă conversație, alandala, cu voce

scăzută, pe care din cînd în cînd o întrerupeau strigătele lui Andrea. Nu ştiu cum de mi-a trecut prin cap să-i relatez băiatului lucruri intime din viaţa mea, lucruri pe care nu obişnuiam să le povestesc. Am făcut-o, bineînţeles, ca să-i cîştig ataşamentul dîndu-i o probă neobişnuită de încredere, fiindcă mi-am dat seama că n-avea să se mai ivească o situaţie atît de excepţională ca aceea şi trebuia să profit de ea cu dibăcie. I-am vorbit de amintirile mele din adolescenţă, de anii mei florentini, de Abul, de Adriana, de Nencia, învăluind povestirea într-o pîclă de implicaţii, de nehotărîre, în aşa fel că, dacă s-ar fi dedus ceva din ceea ce evocam, aceasta s-ar fi datorat agerimii interlocutorului. El mă asculta, uimit de faima lui Benvenuto Cellini, de anecdota elefantului Annone, de îndemînarea africanilor lui Ippolito dei Medici, de gingăşia Adrianei dalla Rosa, de forţa elastică a lui Abul. Dar mai mult decît această istorisire echivocă, ceea ce l-a uimit — şi asta era evident — a fost faptul că ducele de Bomarzo îl trata cu atîta familiaritate şi-şi etala înaintea lui faţete nebănuite ale caracterului. Pentru umilinţa şi tinereţea lui, preferinţa părea de necrezut. Mă asculta cu seriozitate, introducînd cîte o întrebare în monologul meu; splendoarea Florenţei, voluptuozitatea veneţiană, fundalul solemn al Romei, măreţia papilor şi a lui Carol Quintul, secretul lui Paracelsus şi al lui Lorenzo Lotto, scăpărau pe dinaintea ochilor săi miraţi. Am înflorit descrierea cît am putut, dornic să mă prezint în lumina cea mai prielnică. Din cînd în cînd amestecam, în luxul amintirilor ilustre, menţionarea fugară a lui Pier Luigi Farnese, a lui Giambattista, a lui Sigismondo, atitudinea lor ambiguă în faţa vieţii; procedam asemenea unui conducător de orchestră, care la mijlocul simfoniei impunătoare pune în evidenţă coloratura unui instrument delicat, precum flautul, a unui arpegiu şi, înainte ca nota să se insinueze excesiv, revine la zgomotul armonios al trompetelor înalte, marţiale, care trîmbiţau acţiunile mele de la Metz, Thérouanne şi Hesdin, sau la sonorităţile de curtean, care tălmăceau relaţiile mele cu ducele de Urbino, cu Isabella d'Este, cu scriitori vestiţi, cu frumuseţi de invidiat. Seara se lăsa în jur, vuind de rumoarea păsărilor, a glasurilor ţărăneşti îndepărtate. Andrea se îmbrăcase deja şi se tolănise ceva mai încolo în iarbă, ca şi cum o intuiţie subtilă îi arătase că nu trebuia să se interpună în legătura ce se înfiripase între noi, iar Zanobbi continua să mă urmărească, ascultîndu-mă cum mă îmbătam de cuvinte, înflorind minciuni, relatînd isprăvi, amestecînd adevărul cu imaginarul, chemînd pe neaşteptate şi alungînd degrabă figuri senzuale de o

tonalitate intensă, încîntîndu-l cu dexteritatea unui mag îndemînatic ce se folosea de lipsa lui de experienţă pentru a ridica în onoarea lui un edificiu de o fantezie ce-i lua mintile.

Dintr-o dată făcu o observaţie curioasă. De parcă şi-ar fi învins sfiala ce-l oprima, îşi ridică spre mine ochii negri şi şopti:

— Viaţa excelenţei Voastre e atît de atrăgătoare... atît de bogată... încît mă gîndesc că, în loc de a porunci să zugrăvim istoria strămoşilor Domniei Voastre, ar trebui să ne porunciţi să vă zugrăvim propria istorie, în castel.

Am rămas uluit, ca cineva care tocmai fusese martor al unei destăinuiri. Băiatului îi trecuse prin cap ceea ce era atît de vădit. Poate fiindcă era prea vădit, pentru că îl aveam excesiv de aproape şi-mi lipsea perspectiva de a-l aprecia, a fost nevoie să mi-l spună altul. Faptul acela, care îmi dăduse tîrcoale în zadar, străduindu-se să se lase înţeles, ieşea dintr-o dată la iveală în transparenţa după-amiezii. Am sărit în picioare, ca şi cum mă orbea lumina bruscă, şi m-am sprijinit de un buştean. Vedeam, în fine, ceea ce trebuia să fac. *Tema* mea şi cu mine ne întîlnisem şi formam din acest moment o unitate indestructibilă. Viaţa-mi... viaţa mea transpusă în simboluri... salvată peste veacuri... veşnică... nepieritoare... Iată ceea ce trebuia să istorisesc la Bomarzo, dar nu prin frescele efemere ale lui Jacopo del Duca, a căror schiţă avea să rămînă pentru totdeauna părăsită în încrucişarea schelelor, într-o galerie pustie a castelului, ci folosindu-mă de stîncile perene ale pădurii. Pădurea avea să fie Pădurea Sacră din Bomarzo, pădurea alegoriilor, a monştrilor. Fiecare piatră zăvora un simbol şi împreună eşalonate pe ridicăturile unde la aruncaseră şi le înţepeniseră cataclisme milenare, vor forma necuprinsul monument tainic al lui Pier Francesco Orsini. Nimeni, nici un pontif, nici un împărat, n-o să aibă un asemenea monument. Sărmana-mi vieţuire avea să fie răscumpărată în chipul acesta, iar eu aveam să mă izbăvesc, strămutat într-o pildă glorioasă. Pînă şi evenimentele cele mai mărunte or să capete însemnătatea unor martori nepieritori, cînd vor fi descifrate de generaţiile ce aveau să vină. Iubirea, arta, războiul, prietenia, speranţele şi dezamăgirile, totul o să apară pe acele stînci în care strămoşii mei, secole după secole, nu văzuseră altceva decît dezordini ale naturii. Înconjurat de ele, nu puteam să mor, n-aveam cum să mor. O să-mi scriu o carte de piatră şi eu aveam să fiu materia acelei cărţi neasemuite.

A fost atît de puternică, atît de orbitoare impresia, încît am uitat de Zanobbi. Am pornit-o spre fortăreaţă, lăsîndu-i pe Andrea

şi pe el la marginea pîrîului. Ce senzaţie nemaipomenită mă ameţea şi cît de depărtate rămîneau de euforia acesteia tentativele estetice pe care le încercasem pînă atunci, retoricul poem fără conţinut, picturile sortite să tot repete faptele sforăitoare ale Orsinilor! Acesta va fi al meu, numai al meu, unic. Va fi justificarea mea, explicarea mea, isprava extraordinară, trăsătura de geniu inspirat ce-l va situa pentru totdeauna pe Vicino Orsini în lungul alai al alor săi, pe care atît de greu izbutea să-l urmeze, tîrîndu-şi piciorul şi cocoaşa, şi care îl umilea cu fastuoasa-i violenţă. O carte făcută din stînci. Binele şi răul într-o carte din stînci. Mizeria şi bunăstarea, într-o carte alcătuită din stînci. Ceea ce mă înfiorase de durere, de neliniști, poezia şi aberaţia, dragostea şi crima, grotescul şi desăvîrşitul. Eu. Într-o carte din stînci. Pentru totdeauna. Şi în Bomarzo, Bomarzo al meu.

Lacrimile îmi umezeau obrajii. Le-am simţit gustul sărat pe buze. Nori întinşi se prelingeau, destrămîndu-se în franjuri, sculptîndu-se, peste masa ocru a castelului.

X

PĂDUREA SACRĂ A MONŞTRILOR

Am trimis un emisar la Caprarola ca să-l zorească pe Jacopo să revină mai repede. Ardeam de nerăbdare să-l înştiinţez de planurile mele şi să trec de îndată la înfăptuirea lor. Artistul se întoarse, prost dispus din pricina fluctuaţiilor mele de caracter, ascunzîndu-şi cît putu mai bine iritarea stîrnită de capriciile mele. M-am prefăcut că nu-i observ tăcutul reproş şi l-am condus imediat la *Lăcaşul Nimfelor*. Masa cea mare fusese curăţată de schiţele pentru picturi ce o acopereau, rămăşiţe ale tentativei noastre anterioare, iar în locul lor, întinse coli imaculate aşteptau materializarea aspiraţiilor mele. Vorbind pe nerăsuflate, i-am expus programul meu, încă vag, întrucît nu trecea de o concepţie generală şi, pe măsură ce-l desfăşuram şi-i răspundeam la întrebările succesive, ideea — care în realitate şovăia în mintea mea de mai mulţi ani, fără să ajungă să se înfiripe, şi pe care Zanobbi mă ajutase s-o concretizez — se limpezi treptat nu numai pentru el, ci şi pentru mine. Îl pasionă noua propunere, nu atît pentru că ar fi preferat-o din punct de vedere estetic, cît pentru faptul că era mult mai consonantă cu specializarea lui, a înţeles îndeosebi că era vorba să fie înlăturate schiţele de picturi şi înlocuite printr-un amplu plan, în care sculptura şi arhitectura cereau să fie aplicate tehnici şi soluţii îndrăzneţe. Ne mişcam, prin urmare, în domeniul lui. Aici călca apăsat. Şi, ca şi data trecută, flancaţi de Zanobbi şi Andrea, am examinat vreme îndelungată posibilităţile multiple ce ni se înfăţişau.

Sala castelului, înţesată de schele, era înlocuită acum, ambiţios, de întreaga pădure, de încîlceala tufişurilor, a arborilor, a pîraielor, a ridicăturilor şi stîncilor sale. Trebuia, deocamdată, să descoperim forma exactă a acestui peisaj secret pe care-l ascundeau mărăcinişurile, ca să ştim la ce ne puteam aştepta. Cu mare răbdare şi luciditate, măsurînd, calculînd, deducînd, ghicind, Jacopo del Duca şi ajutoarele sale întocmiră un studiu al terenului şi al ne-

regularităţilor sale; alcătuirea ascunsă a locului, pe care străbunii mei şi eu o ignorasem pînă atunci, începu să prindă contururi pe schiţe, desprinzîndu-se din crustele imemoriale ce o acopereau. Văzui răsărind, zi cu zi, înfăţişarea scumpă şi necunoscută a iubitului meu Bomarzo, în profilurile schiţate în grabă de maestru şi de ucenicii lui şi-a fost ca şi cum o prea frumoasă efigie, recuperată din măruntaiele pămîntului de arheologi îndemînateci, îşi dezvăluia în mod treptat, curăţîndu-se, şlefuindu-se, descotorosindu-se de vechea zgură şi rugină, modelajul suav al liniilor pure. Perspectivele se eşalonau şi se distribuiau în trepte pe nivele clare, graţioase, dincolo de grădina bunicii, dincolo de *Lăcaşul Nimfelor*. Doar stîncile de neclintit, aşezate arbitrar, îşi păstrau trăsăturile extravagante în mijlocul expansiunii civilizate, dar chiar şi ele, prefăcîndu-se în sculpturi ciudate, luau parte la miraculoasa descoperire. Eu nu doream, deoarece nimic n-ar fi fost mai contrar originalităţii mele imaginative, ca pădurea din Bomarzo să se transforme într-un parc simetric, cu o logică precisă, în care fiece construcţie să reflecteze corespondenţe şi echilibre gîndite. Asta rămînea pentru parcurile altor principi italieni. Al meu, care avea să fie reflectarea vieţii mele, se va deosebi, la fel, ca şi ea, de toate, va fi neaşteptat, neliniştitor. Ceea ce avea să fie în el rigoare armonioasă trebuia să slujească tocmai pentru a-i exalta fantezia.

Curînd au început lucrările de defrişare şi tasare. Patruzeci de vasali au muncit timp de luni, netezind şi modelînd pămîntul brun al teraselor, pe cel din preajma stîncilor răzleţe şi a lăstarilor de tufişuri sălbatice şi umbroase. Copaci străvechi s-au prăvălit pe brînci. Rădăcinile smulse au cedat. Trecînd de la o fereastră la alta, la etajul de sus al castelului, cu Jacopo, uneori şi cu colaboratorii săi, alteori singur, privindu-i cum se mişcă, la distanţă, microscopici, învîrtindu-şi echerele şi compasurile în timp ce străbăteau furnicarul răscolit, acel peisaj dezgolit mi-a amintit de spetele calde de ţărănci ce mă impresionaseră ca flăcăiandru şi pe care le dezmierdasem în anii mei tineri, de anumite subţiori descoperite pe neaşteptate în strălucirea unui trup de femeie, ca cele, pentru a menţiona un caz concret, care m-au tulburat în mod aparte, ale tinerei mame a lui Fulvio Orsini, amanta săteancă a fratelui meu Maerbale, deoarece contrastul pe care-l ofereau docilul pămînt răscopt şi încîlcitul şi răcorosul desiş, refugiat în cîte un colţ, era asemănător celui, atît de excitant, trezit de acele voluptăţi contrariante.

Sătenii ce nu luau parte la muncă o urmăreau stupefiaţi. Îi vedeam cu turmele lor de capre, iscodind de pe înălţimile apropiate. Nu izbuteau să priceapă unde voia să ajungă ducele scrîntit, deşi, probabil, erau convinşi că sarcina esenţială a ducilor constă în a-şi organiza trăsnăile lor. Părerea locuitorilor din Bomarzo, după cum m-a informat intendentul, se împărţise în două: unii, cei mai ataşaţi de tradiţie, cei mai *etrusci*, considerau modificările aproape ca pe un sacrilegiu, dar cei mai numeroşi erau cei care socoteau, că, graţie lor, Bomarzo avea să intre în rîndul *ville*-lor celebre din Lazio şi că asta-i va smulge din monotonia tradiţională. Reiese în mod paradoxal faptul că eu, tradiţionalist prin excelenţă, jucam rolul revoluţionarului. De-aş fi fost un politician în loc de a fi un artist, lipsa de corelare aparentă între principiile şi atitudinea mea ar fi fost mai puţin de mirare. Însă eu ştiam că adevărul se află de partea mea, iar în rest nu trebuia să dau nimănui socoteală. Mai venea din cînd în cînd cîte o cavalcadă de la Mugnano, să-mi treacă în revistă lucrările, iar părul roşu al Pantasilcei ardea ca o torţă în crepuscul, în vreme ce se strecura pe terasele care începeau să se contureze, surîzînd ţopîrlanilor mai muşchiuloşi. Seniorul şi cu ea examinau desenele, călcau ocolind săpăturile, ţinîndu-şi fusta sau avînd grijă ca noroiul să nu stropească pieptarul, iar pizma vărului meu, manifestată în insistenţa cu care califica drept o ţicneală proiectul meu, mă umplea de bucurie, fiindcă mă simţeam între lucrători ca un faraon încăpăţînat, înfruntîndu-se cu natura cea aspră.

În adîncul perspectivei, ale cărei suprafeţe erau încununate de trepte ale căror nivele distincte au fost marcate după puţin timp cu ample întortocheri ce nu duceau nicăieri, am hotărît să plasez bisericuţa care avea să aducă drept mărturie omagiul meu pentru Giulia. Avea să fie mică, ca un model la scară redusă al marilor construcţii ale lui Vignola — şi chiar lui Vignola i-a fost atribuită în urmă, din cauză că a imitat prea îndeaproape modelul —, iar Jacopo trebuia să se întreacă pe sine în schiţarea lui. Planşele pe care mi le-a prezentat m-au fascinat. Cupola, ridicată îndărătul pronaosului scurt, avea să atingă doar patruzprezece metri, iar lungimea-i totală tot pe atîta, avînd douăsprezece coloane libere şi diferite altele care înconjurau absida, ceea ce sugera exterodoxe, foarte frumoase, moduri de soluţionare a unghiurilor. Eu voiam ca bisericuţa, atît de neobişnuită în simplitatea sa, să fie opera iniţială şi aşa s-a făcut. Aportul meu a constat în decoraţia adăugată podiumului, pentru ale cărui reliefuri m-am inspirat

din ornamentele etrusce ale colecţiei mele. Dar adevărul e că bisericuţa nu mă interesa. Doream s-ajung cît mai degrabă la sculpturi, la stînci, la excentricitate. Bisericuţa, desăvîrşită în ritmul ei încîntător, în răceala-i clasică rafinată, avea să opună ciudăţeniilor monumentale aceeaşi antiteză pe care Giulia Farnese o opusese personalităţii mele complexe. În ea avea să culmineze întreg parcul — în aceasta şi în neasemănarea ei seniorială cu restul structurilor neobişnuite consta tot prestigiul omagiului —, însă ceea ce mă preocupa în realitate era restul, ceea ce era al meu, şi, dacă i-am adăugat la bază brîul etrusc, a fost pentru a afirma într-un anumit fel, simbolic, o posesiune, o legătură între Giulia şi mine, la care am aspirat totdeauna şi care n-a existat în realitate. Jacopo del Duca, îmbibat de prejudecăţile estetice ale villei din Caprarola, şi-a dat toată ostenceala pentru această arhitectură. Spre deosebire de mine, ceea ce constituia particularitatea visului meu nu-l atrăgea. De aceea, am presimţit că, pentru a continua opera, trebuia să mă bazez numai pe mine însumi, iar acest neajuns mi-a insuflat forţe noi, de vreme ce opera temerară avea să fie atunci creaţia mea exclusivă.

Zanobbi, între timp, dezvăluia aspecte nebănuite ale caracterului său. Îşi dăduse seama de atenţia specială pe care i-o acordam şi, presimţind poziţia sa privilegiată, nu şi-a mai făcut griji şi a lăsat să i se vadă trăsături narcisiste şi crude. Băiatul tăcut, modest, ascuns, dădea, pe măsură ce progresau lucrările Pădurii celei Sacre, repetate probe de răutate, cochetărie şi lăcomie. Mi-am dat seama, după un răstimp, printr-un văl de aluzii de falsă inocenţă, că năzuia să-i ia locul şefului său, şi cum asta venea în întîmpinarea dorinţelor mele intime, m-am apucat să-l sprijin în manevrele lui. Jacopo, care nu era un nătîng, a adulmecat intriga şi a preferat să nu provoace o izbucnire imediată care să rupă relaţiile noastre. S-a mărginit, aşadar, la construcţia bisericuţei şi ne-a lăsat, pe Zanobbi şi pe mine, să luăm asupra noastră întregul parc. Am trăit împreună cu Zanobbi ceasuri fericite şi zbuciumate. Este demn de observat, totuşi, că eu, cel ce hotărîsem moartea fratelui meu într-un acces de furie, nu eram în stare să domin pe un băieţandru al cărui ascendent se baza pe atribute fizice cu nimic, de altfel, excepţionale. Complicarea sentimentelor pe care mi le-a inspirat a sporit paralel cu elaborarea capodoperei mele. Chiar şi azi,

cînd evoc acea perioadă a vieţii mele din secolul XVI, nu pot să separ amintirea evoluţiei anevoioase a parcului monştrilor, concretizat etapă de etapă în lupta cu piatra, şi cea a neliniştii mele latente în faţa lui Zanobbi. Timiditatea mea, faimoasa timiditate prostească ce m-a făcut să sufăr tot atît de mult cît şi cocoaşa, m-a împiedicat să înfrunt hotărît problema. M-am temut să nu-l pierd — lucru care, actualmente, analizînd lucrurile degajat, mi se pare cu totul improbabil — şi m-am închis în carapacea mea, arătînd o indiferenţă pe care eram departe de a o încerca şi care nu l-a păcălit pe vicleanul sicilian. Ca să alung insomnia, am recurs la dedesubturi supletive şi i-am chemat lîngă mine pe credincioşii Violante şi Fabio, substituind cu simulacre la îndemînă, pe care le mînuiam după voie, ceea ce realitatea îmi refuza. Procedam aşa, fără ca s-o ştiu, ca mulţi alţi artişti, pentru care nimic nu acţionează în domeniul voluptăţii cu atîta eficacitate precum fantomele prea supuse şi desăvîrşite pe care le călăuzeşte şi le combină fantezia lor.

A fost o epocă singulară, şocantă, intensă. Mă transpun în ea, peste atmosfera secolelor, cu oroare şi curiozitate. Zanobbi şi Andrea, complice fără îndoială al fratelui său în străduinţa de a pune stăpînire pe mine, nu se îndepărtau în timpul zilei din preajma-mi. De îndată ce mă trezeam, mergeam cu ei, să văd cum înaintează bisericuţa şi apoi intram cu cei doi în *Lăcaşul Nimfelor*, ori mă opream în faţa stîncilor galoşe şi-i vedeam îngrămădind schiţele potrivit indicaţiilor mele. I-am copleşit cu daruri şi oamenii au murmurat, ceea ce m-a îndemnat să sporesc şi mai tare atenţiile. Invidia lui Sigismondo m-a făcut să rîd. I-am declarat că, dacă el şi Matteo cutezau să le pună bețe-n roate, nu aveam să-mi găsesc liniştea pînă ce nu le scurtam nasurile lor orsiniene. Înveşmîntaţi ca nişte seniori, ucenicii îşi dădeau ifose şi, deşi am aflat că pajii îi urau pentru felul în care îşi făceau simţită trecerea de care se bucurau pe lîngă mine, i-am lăsat să se joace de-a principii, orbit, încîntat. Se repeta cazul inhibării mele sfielnice înaintea lui Abul ori în faţa Adrianei, în faţa Giuliei, singuri judecători ai slăbiciunii mele şi pentru a-mi lua revanşa, exercitam asupra celorlalţi tirania.

Cînd biserica a fost gata, cardinalul Madruzzo a sfinţit-o printr-o ceremonie la care au luat parte vasalii mei şi la care am convocat prietenii şi rudele. Monseniorul Leon Orsini, Claudio Tolomei, căpitanul Camilo Caula, Capello au răspuns invitaţiei mele, Betu-

ssi şi-a citit versurile pe care le compusese în cinstea Giuliei Farnese:

Cu firea ta îngerească, celestă,
Din sufletul tău frumos şi gîndul cel fierbinte
Cu foc nemuritor şi prea curat,
Dă credinţă prea luminată tuturor,
Frumuseţe ce ai fost, har al cerurilor.

Erau, evident, nişte versuri care şchiopătau, însă au fost mult lăudate. Madruzzo, la jumătatea liturghiei, a rostit elogiul sforăitor pentru sărmana Giulia şi a adăugat unele idei cu privire la modul în care eu îi proslăveam noblețea întru veşnicie. Cumnatele m-au îmbrăţişat risipind smiorcăieli şi am ajuns la concluzia că mă achitasem de datoria faţă de femeia care îmi fusese o tovarăşă distantă şi pe care eu am împins-o înspre păcat. În genunchi, între lumînări, mi-am zis că, la urma urmei, eu îi înlesnisem singurele bucurii: copiii ei şi îmbrăţişările fugare ale lui Macrbale. Orazio Orsini, în picioare îndărătul meu, îşi sprijini mîna de umărul meu. Cecilia Colona, Niccolò şi copiii mei m-au înconjurat şi am avut ironica senzaţie că eu, om pentru care familia avea mare însemnătate ca parte a unui angrenaj genealogic cu splendide vanităţi, eram pe deasupra şi bărbat de casă.

În ziua aceea a plecat Jacopo del Duca, pe care l-am răsplătit cu mărinimie. Argumentase că-l solicita familia Zuccari, la Roma, iar eu m-am prefăcut că-l cred. Obrajii îmbujoraţi ai lui Zanobbi Sartorio mi-au lămurit, după aceea, că maestrul său îl pălmuise, dar n-am comentat niciodată incidentul. M-am gîndit să trimit după el nişte zbiri, care s-o isprăvească pentru totdeauna cu Jacopo şi să-l răzbune pe cel ce era stăpînul exclusiv al sufletului meu, dar laşitatea m-a sfătuit să nu mă lansez într-o afacere în măsură să stîrnească, printre cei din Mantova, din Urbino şi din Florenţa, comentarii batjocoritoare. În puterea nopţii, Silvio da Narni mi-a sugerat să inaugurăm în felul nostru noua bisericuţă. Tîrziu de tot, ne-am strecurat pînă la clădirea a cărei cupolă se oglindea în lumina lunii, dominînd labirintul de şanţuri, de pietre şi de fierăraie părăsită, ce se împrăştiau pînă la poalele colinei care încheia zona castelului Bomarzo. Astrologul a trasat pe duşumele, sub copolă, poligoanele stelei lui David şi a aşezat în colţurile ei nişte lumînări negre subţiri. În centru a pus nişte pergamente înfăşurate iar eu, aflat în genunchi pe o pernă brodată cu armele mele, exact

pe locul pe care-l ocupasem în timpul slujbei religioase de dimineaţa, palid, încercănat, cu prora spatelui ţuguiată, înfundat într-un costum fumuriu *(le ténébreux, le veuf, l'inconsolé)*, am recunoscut în ele scrisorile atît de uzate ale alchimistului Dastyn. Doi îngeri ai lui Perugino, care aparţinuseră bunicului Franciotto, ne spionau cu spaimă de pe altar. Silvio legănă cădelniţa şi se răspîndi împrejur o mireasmă ca de mosc. Numele aproape uitate ale lui Amon, Saracil, Satahiel şi Jana, pe care eu le auzisem prima oară pe buzele lui Palingenio, în strada Flaminia, au răsunat în magica invocaţie. Dar nu dădu fuga nici un demon. Intră, părcasă, agresivă, doar o insectă rotindu-se pe deasupra lumînărilor şi proiectîndu-şi umbra năucă pe boltă. Poate era un ambasador extraordinar, dar Silvio nu se clinti şi-şi continuă rugăciunile. Apoi se apropie de altar, îşi împreună mîinile şi rosti de trei ori *Ave Maria*. Îndelungata-i colaborare cu cei ce studiau celălalt tărîm, îl învăţase să păstreze bune raporturi atît cu Dumnezeu cît şi cu Diavolul. Ritul său îmi păru o pantomimă, fără altă valoare decît cea pur decorativă, care îmi ispitea grozav gustul pentru ceea ce era neobişnuit. Poate de aceea mă rugai şi eu în tăcere, fără să mă adresez anume vreunei puteri de dincolo şi învăluindu-le pe toate cu devoţiunea mea, ca să se limpezească taina manuscriselor şi să mi se hărăzească viaţa cea fără de sfîrşit. Eram gata să cer, pe lîngă asta, ca Zanobbi să mă însoţească în alternativa acestui drum veşnic, dar îmi trecu prin minte că nu trebuia să exagerez cu pretenţia de la urmă şi rămăsei neclintit, cu palmele unite, în timp ce Silvio scutura cădelniţa al cărei jăratec suia şi cobora, ca o pasăre roşie, printre lumînări. Ieşirăm în muţenia nopţii. Nori denşi ascundeau luna şi disimulau siluetele de piatră ce răsăreau, ca nişte pînze ciudate, din tristeţea văii distruse, violate, cu măruntaiele scoase, răscolită ca valurile unei mări întunecate. M-am cutremurat. Mă găseam în mijlocul unui peisaj vrăjit de-al lui Ariosto, pe măsura eroilor săi, şi cu toate astea m-am înfiorat şi mi-am înfundat capul în gluga de la *lucco:*

— Păzeşte-te de flăcăul ăsta, senior duce — murmură cel din Narni — Fereşte-te de Zanobbi.

Mi-am încovoiat umerii. Nu-mi mai păsa de nimic. Voiam să-l văd pe sicilian, să-l am în preajmă. Nu voiam nimic altceva. Soarta avea să rînduiască amănuntele fără însemnătate ale legăturii noastre. Voiam să-l văd înaintînd, grav şi delicat, în umbra sculpturilor uriaşe ce îmi istoriseau viaţa. El va rămîne în memorii pro-

cum o altă sculptură, scundă și mișcătoare, în mijlocul coloșilor tăcuți, ca un rezumat vibrant al zbuciumului meu, al disperării, al ardorii mele de a supraviețui, de a exista.

*
* *

Materializarea în piatră a monumentelor, îndrumată de Zanobbi și de Andrea, a rămas în sarcina meseriașilor din Bomarzo. Am relatat cu multe pagini în urmă impresia pe care mi-a pricinuit-o, cînd m-am întors de la Florența și am început să-l traduc pe Lucrețiu, observarea faptului că unii muncitori, cărora le reveneau în seamă schimbările arhitectonice impuse de tata, profitînd de repaus, lucrau pietrele din *peperin* moale de prin partea locului, cărora le dădeau niște forme fantastice și grosolane ce-mi aminteau tradiția etruscă a pămîntului nostru. Acești bărbați aveau să ducă la bun sfîrșit ideile mele. Dat fiind că eu doream să durez o operă deosebită, deosebiți erau și executanții ei: nici artiști vestiți sau năzuroși, nici tehnicieni știutori, ci doar niște oameni de prin partea locului, niște bărbați oarecare, crescuți în aceste văioage vulcanice și înrădăcinați în pămîntul lor rebel; niște oameni din aceia care, atunci cînd călăream pe ulițele satului, în serile de vară, se aflau așezați la porțile căsuțelor, tăifăsuind și cioplind, pentru a se distra și a da de lucru mîinilor pricepute, fragmente de piatră ascultătoare. Dacă Michelangelo Buonarroti nu putea să sculpteze stîncile din Bomarzo, nu le va sculpta nici un alt maestru. Răspunderea avea să le revină fiilor locului, celor care, ca și mine, locuiau în această zonă din zorii vremurilor și o simțeau așa cum nu era în stare să o simtă nici un estet tocmit.

Prin mijlocirea intendentului, i-am întrunit pe cei care păreau să aibă calitățile cuvenite pentru executarea lucrării. M-au ascultat cu uimire și, cu toate că le-am vorbit despre remunerații ispititoare, au încercat să se dea în lături din fața capriciului meu, fiindcă îi speria o îndeletnicire atît de neobișnuită, atît de diferită de ocupația tradițională a păstoritului, precum cioplitul. Dar le-am înlăturat cu un gest replicile și am poruncit să-și pună vin din cel mai bun. Cu paharele în mînă, uluiți de maiestatea bunurilor imperiale și de spăimoșenia Minotaurului — căci i-am primit pe cinste, în galeria splendidă, ca să confer întrevederii o semnificație pilduitoare —, se priveau unii pe alții. N-am pomenit, cum e și firesc, de ideea că acești monștri gigantici simbolizau episoade din existența mea. Le-am spus, în schimb, că cu veacuri în urmă, cînd era la

apogeu grandoarea imperială a Romei, în grădinile teatrului lui Pompei, care a devenit apoi palatul Orsinilor, exista o colecţie de *fictae ferae*, de simulacre de himere şi animale feroce, din marmoră, şi că ceea ce voiam eu era să înzestrez Bomarzo cu ceva asemănător, folosind pentru asta chiar stîncile fără a le mişca de la locul lor. Le-am aţîţat mîndria de localnici, explicîndu-le că nu numai la Mugnano, la Bracciano, Caprarola şi în Bagnaia, dar nici la Roma şi Florenţa, nu se afla ceva ce-ar fi putut să se asemene sculpturilor noastre colosale. Matteo Orsini, neîncrezător, mă asculta dintr-un ungher. Pentru el, unica formă demnă de a te remarca stătea în gloria militară, iar ochii lui se întorceau cu nostalgie înspre stindardul care aducea mărturie despre lupta noastră de la Hesdin şi care, cu toate că fusese confecţionat din fusta unei ţigănci, căpătase deja atributele autenticităţii definitive... pe care, de altminteri, le merita. Şi Sigismondo mă asculta cu atenţie. Ochiul singular scînteia alături de negura plasturelui. El era şi mai neîncrezător. Îşi trecea degetele osoase, de parcă ar fi depănat mătănii, peste boabele de lapislazuli şi perlele colierului pe care-l păstra drept mărturie a prieteniei cu Pier Luigi Farnese, şi socotea, fără îndoială, că faima de pizmuit nu vine nici de la îndrăzneala artistică, nici de la victoria războinică, fiindcă satisfacţiile artei şi ale războiului pălesc înaintea celor pe care le aduce triumful monden al eleganţei senioriale la curţile rafinate. Iar cei doi sicilieni, Zanobbi şi Andrea, delicaţi ca nişte îngeri bruneţi, treceau cu pajii printre plugarii buimăciţi, umplîndu-le cupele şi şoptindu-le cuvinte de îmbărbătare.

De atunci, pe drumurile din Lazio, a început să se înfiripe legenda că ducele de Bomarzo plănuia să ducă la îndeplinire, pe domeniul său medieval, ceva nemaivăzut vreodată. Curiozitatea a atras spre pămînturile mele mulţi nobili, dornici să ştie ce făceam exact, fiindcă *ville*-le pe care şi le ridicau prin împrejurimile Romei, imitînd clasicele *delicias agrestes*[1], dădeau naştere unor dezlănţuiri de trufie, de rivalitate şi ranchiună. Dar n-au văzut altceva decît nişte şanţuri, nişte parapete şi nişte ridicături informe, nişte stînci în jurul cărora se trudeau sătenii cu tîrnăcoape de carieră şi cu ciocanul, călăuziţi de doi băieţi nepriceputi. Nici măcar cardinalul Ippolito d'Este, fiul Lucreţiei Borgia, guvernator de Tivoli, care în acei ani îşi dădea osteneala să-şi transforme bătrîna reşedinţă funcţionărească, o veche mănăstire, în palatul cel

[1] Reşedinţe rustice (lat.).

mai minunat, n-a sesizat, oricît de subtil era, unicitatea a ceea ce plănuiam eu. A fost să mă viziteze, însoţit de un alai atît de pompos încît, toamnă fiind, pînă şi slujitorii au venit înveliţi în blănuri de vulpe cenuşie. A fost oaspetele meu timp de două zile. Am vorbit despre legăturile noastre de familie, despre admiraţia mea pentru Isabella d'Este, de guta care-l chinuia, de bîzîitul ce-i martiriza auzul — şi e curios că avea să opteze pentru o soluţie atît de zgomotoasă ca aceea a construcţiilor acvatice, cu murmurul şi ecoul lor necontenit, care trebuie că-l înnebuneau —, şi de cutezanţa creaţiei sale. *Villa* sa se profila ca o ofrandă arhitectonică menită să preamărească izbînzile apei, în timp ce a mea avea să fie proslăvirea pietrei, aşa că n-am izbutit să ne înţelegem. El ajunsese la Tivoli de foarte departe, îmbibat de poveşti genealogice ce n-aveau nici o legătură cu locurile acestea, în vreme ce eu eram înrădăcinat în Bomarzo, spiritual şi fizic, dintru începuturile veacurilor. Eu eram un etrusc, iar el era un cosmopolit, pe jumătate italian, pe jumătate spaniol. Apa ce ţîşnea la Tivoli din mii de izvoare încrucişate, scotea la iveală, cu fermecătoarea orchestraţie ce se destrăma în şuvoaie de spumă şi în irizări răcoroase, nestatornicia fîlfîitoare, întîmplătoare, a legăturii lui cu locul. Statuile presărate printre fîntîni, scările, grotele şi belvederile din Tivoli, zbîrcite sub catifelarea muşchiului umed, de eroziuni, ivindu-se printre penajele şi pînzele de răcoare tremurătoare pe care le-au înmulţit urmaşii lui Ferrara Borgia, păreau a fi tot de apă. În schimb, stîncile din Bomarzo exprimau solemn, aspru, intimitatea legăturilor ce mă uneau cu ele şi faptul că, prin mijlocirea lor, afundîndu-mă în materia lor opacă şi străpungîndu-le, ajungeam pînă în inima pămîntului şi a mormintelor strămoşeşti. Două concepţii se băteau cap în cap: aceea de curtean uşuratec şi sforăitor, a cardinalului Ippolito, şi cea feudală, ezoterică, tulburătoare, atît de personală a ducelui de Bomarzo, care trona peste perspectiva neclintită şi mută a monştrilor de piatră. Pe de o parte, aroganţa lipsită de substanţă, transparenţa panaşelor multicolore ce-şi băteau joc de timp, deoarece timpul se destrăma în băşicile sale; pe de alta, statornicia îndărătnică, forţa extatică, pietrificată a veacurilor. Şi, deşi această disparitate nu corespundea realităţii însăşi a promotorilor celor două ansambluri plastice, nouă ne-a revenit, lui Ippolito d'Este şi mie, rolul de-a încarna două viziuni divergente asupra vieţii şi ale lumii, fiindcă operele noastre, cînd sînt mari, ne depăşesc, ne lasă în urma slobodei lor desfăşurări dinamice. Pro-

babil că, în timp ce ne preumblam pe terasele proprietății mele — el, sprijinit de brațul ghebosului și plîngîndu-se de gută —, amîndoi am întrezărit esențele acestui antagonism superior nouă, ce făcea ca anumite trăsături ale cardinalului să se îngemăneze cu concepția afirmată de alegoria de la Bomarzo, iar unele dintre caracteristicile mele fundamentale să corespundă celei reprezentate de Villa d'Este; dar, fapt sigur e că nu ne-am înțeles și că elementele contrarii, Apa și Piatra, care concretizau rădăcina neînțelegerii noastre, ne-au despărțit. Mi-a fost destul să-l aud pe prelat că în locul meu ar fi suprimat cu totul stîncile, înlocuindu-le cu fîntîni simetrice, sau că ar fi căutat să nu tulbure precizia repetată a desenului, ca să înțeleg că nu aveam să fim niciodată de aceeași părere. Grădina *villei* sale era incomparabil mai vastă și mai somptuoasă decît parcul castelului meu, dar ceea ce era al meu era al meu și fusese dintotdeauna al nostru, în vreme ce al său provenea de la guvernatorii birocratici din Tivoli. Nu putea să mă tălmăcească; nu putea să discearnă ce însemnau pentru mine aceste stînci. Și a plecat, cu alaiul său numeros, rîzînd, glumind, ascunzîndu-și durerile prin gesturi impunătoare, dispus să declare că eu eram pe punctul de a ruina un ținut nobil cu niște momîi de bîlci, cu arătări deșirate și bicisnice, ce complotau împotriva celebrei frumuseți a Cîmpiei Romane, dar care, din fericire, se vor înălța departe de căile umblate de călători.

La plecare, Ippolito d'Este mi-a lăsat în dar un pui de leopard, căruia i-am pus numele Djem, în amintirea nefericitului musulman, fratele lui Baiazid și fiu al cuceritorului Constantinopolului, pe care cel ce-l ținea ostatec, papa Alexandru Borgia, bunicul cardinalului d'Este, pusese să fie omorît cu o otravă lentă. Ca și el, felina era un principe și un captiv; ca și el, era frumoasă și elastică; și era periculoasă ca el, în ciuda supușeniei aparente. I-am încredințat-o, spre domesticire și îngrijire, lui Sigismondo, care a prins drag de fiară în așa hal încît a fost cu neputință să se mai despartă de ea de atunci înainte. Pe mine mă irita acest mare senior prizonier. Cam așa ceva mi s-a întîmplat și cu ursul ducesei de Camerino, pe care celălalt cardinal, Ippolito, adoratul meu Ippolito dei'Medici, l-a dăruit verișoarei mele Violante. Mă scotea din sărite să-i văd pe principi micșorați și umiliți. Poate, în chip inconștient, răscoleau în sufletul meu trista imagine a celui ce am fost pe cînd Girolamo și Maerbale mă prigoneau. Dar micul Djem nu lăsa impresia unei victime. Se cățăra pe crupa calului lui Sigismondo, la vînătoare; alerga în urma stăpînului său, lansîndu-se

în salturi cadențate care înfricoșau pe țărani și înfierbîntau sîngele mîndru al scăpătatului Sigismondo cu o rafală a puterii trecute, imperiale, a rasei lui. Orazio, Niccolò și ceilalți băieți din familie se jucau cu el, în sălile castelului, și nu numai o dată a trebuit să salvăm covoarele noastre din ghearele în creștere.

S-au îndepărtat de Bomarzo ultimii nobili curioși, i-am respins pe cei care din cînd în cînd le-au urmat. Uneori, în toiul lucrărilor, am zărit la distanță grupuri nedeslușite care ne spionau, însă munca a continuat de parcă n-am fi băgat de seamă prezența lor, pînă cînd, într-o zi, a încetat turismul acela interesat. În sfîrșit, Bomarzo și cu mine am rămas singuri. În sfîrșit, în această însingurare care avea nebănuite aspecte mistice, m-am dedicat pe de-a-ntregul, nimicind parcă orice alt resort al voinței mele, vrăjii inspirației.

*

* *

Fiecare stîncă închidea o enigmă în întocmirea ei, fiecare dintre aceste enigme era, totodată, o taină a trecutului și a caracterului meu. Trebuiau date la iveală. Trebuia să descojesc fiecare stîncă de crusta care-i acoperea imaginea esențială. Timp de mai mulți ani, împreună cu Zanobbi, am umblat ca un posedat, ca un nebun, printre stînci, privindu-le și palpîndu-le. Între timp, Andrea copia pe unul din pereții galeriei busturilor imperiale figurile horoscopului meu.

Pentru început, am hotărît ca stînca situată în dosul *Lăcașului Nimfelor*, într-o parte a amplului plan superior, să fie destinată evocării lui Abul și elefantului Annone. Ne-am pus de îndată pe treabă și Zanobbi a realizat desenul corespunzător, care-l înfățișa pe sclav pe căpățîna pachidermului al cărui grumaz susținea un castel. Îndrumați de băiat, meșterii au început lucrul și piatra brută, izbită și sfărîmată pentru prima oară, zbura în țăndări. Nu cedă ușor. Munca era mult mai puțin simplă decît părea la început, iar sculptorii improvizați s-au apucat de ea cu o căldură ce lăsa să se vadă zelul de a se supune unei chemări necunoscute, dar adevărate, care izvora din nedeslușite constrîngeri ancestrale, și de a săvîrși ceva ce-i răscumpăra de condiția lor de oameni de la țară, strălucindu-și priceperea și sudoarea cu flacăra — atît de scumpă bărbaților Renașterii — proprie artistului. Primăvara se furișa deja pe vale, peste coline, cu muguri și miresme, cu o dulce langoare. Cînd în efigia monumentală au început să se întrevadă liniile grotești ale desenului, mi-a trecut prin cap că masa de piatră care ră-

măsese înaintea căpăţînii fiarei ar putea să se metamorfozeze într-un războinic înfrînt, prins zdravăn de trompă. Acest războinic era Beppo, răpus de Abul. Enorm, elefantul s-a profilat în liniile întortocheate ale parcului din Bomarzo. A fost opera mea de început. Împlinită obligaţia faţă de Giulia Farnese, prin minusculul edificiu ce amintea în eleganţa severă a colonadei sale de seninătatea ceremonioasă a soţiei mele, gîndul mi s-a aplecat către Abul. Aşa trebuia să fie. Imaginea stranie a lui Abul domnea peste o perioadă a vieţii mele.

N-am vrut să întreprind nici o altă lucrare înainte de a o isprăvi pe cea care ne solicita deocamdată puterile. Dar în timp ce sculptura se înfăptuia, ideile clocoteau în mintea mea. Săptămînă de săptămînă, parcul, Pădurea cea Sacră din Bomarzo, s-a concretizat în spiritul meu. Se găsea înlăuntrul meu, decupată cu o limpezime obsedantă, pe cînd încă nu se isprăvise partea inaugurală a construcţiilor cutezătoare. Şi, în dimineaţa cînd am văzut că grupul lui Abul, Beppo şi Annone era gata, şi în care am verificat că răspundea întocmai imaginii pe care o dorisem, fiindcă linia sa avea un aer distinct de tot ceea ce văzusem pînă atunci, era mai grosolană şi mai aspră, mai elementară şi mai neprihănită, în ciuda proporţiei somptuoase a formelor — ceva care, la fel ca şi alcătuirile care au întovărăşit-o în această izolare a muntelui Cimini, printre primule şi ferigi, putea să se asemuiască doar sculpturilor grandioase şi exotice ale Indiei a căror existenţă eu nici măcar nu o presupuneam pe atunci —, am înţeles că desluşisem un vocabular plastic unic, atît de strîns legat de locul meu de baştină şi de sufletul lui, cu toate că înfăţişarea era de pe alte meleaguri, încît mi-am sprijinit fruntea de marginea rugoasă a pietrei pentru a-mi ascunde emoţia.

Din această clipă, s-a înzecit uriaşa mea strădanie. Mă însoţea o certitudine care mă consuma şi mă tîra cu imboldul său. I-am expus lui Zanobbi, dintr-o dată, toate ideile mele şi era atît de înălţător ceea ce intenţionam să fac şi ceea ce năzuiam să văd preschimbat grabnic în realitate, încît Andrea şi-a părăsit chenarele prolixe şi zeii curtenitori ai horoscopului, chemat să pună mîna la o treabă ce solicita înverşunarea noastră reunită. Valea s-a populat, pe măsură ce vara şi toamna avansau, dînd în paloarea iernii, cu zgomotul neobişnuit al ciocanelor, al barelor de fier, al blocurilor smulse. Peste iarba verde, peste frunzele arămii, peste pămîntul dur, pe zăpadă, alungînd şerpi şi şopîrle, nevăstuici şi şobolani,

gîndaci şi păsări, s-a ridicat zidul misterios al fantomelor exorbitante. Fiii mei încremeneau în juru-mi, trecînd de la un grup la altul, interpelînd cetele de oameni, ţipînd şi manifestîndu-se asemenea unor copii de astăzi, aflaţi într-un fabulos parc de distracţii, o ciudată Luna Park de piatră — căci aceasta este, de altfel, impresia pe care Bomarzo i-a sugerat-o nu de mult scriitorului Moravia —, şi larma lor nu contenea decît atunci cînd, la întoarcerea de pe o stîncă ori pogorînd pe terasă, dădeau nas în nas cu ducele, cu micul cocoşat, cu şuviţele cărunte pe la tîmple, care trecea fără să-i vadă, mişcîndu-şi mîinile dăltuite în monologul său, pierdut în minunăţia şi bucuria creaţiei sale.

Stînca cea mai înaltă s-a preschimbat într-un Neptun nemăsurat, ce-şi sprijinea torsul gol pe un zid ciclopic. Era, cu barba şi părul împrăştiate pe umeri şi pe piept, alegoria plină de forţă a mării, a infinitului oceanelor, a marelui vis ce s-a înfiripat cînd am deschis ochii la viaţă. Un monstru îngrozitor pe a cărui frunte s-a înălţat o sferă împodobită cu desenele blazonului Orsinilor el era însăşi imaginea mea, a scălîmbului care susţinea povara heraldică a gloriei familiei. Deasupra, am poruncit să fie modelată fortăreaţa Bomarzo. Orsinii şi Bomarzo mă striveau, dar eu îi susţineam, în ciuda groazei mele, aproape afundat în pămîntul-mumă. Venea apoi broasca ţestoasă încununată de o alegorie muzicală, din care un mecanism ingenios de ape smulgea sunete suave, simbolizînd deruta şi anxietatea poeziei mele. Eruditi din ziua de astăzi au dovedit că această sculptură se inspiră dintr-o povestire a lui Pausanias, cu privire la o statuie a lui Fidias, o Afroditâ ce-şi sprijină piciorul pe o broască ţestoasă, şi dintr-o frescă a lui Vasari, din Sala Elementelor a Palatului Vechi din Florenţa, în care Fortuna poartă o ţestoasă sub braţ, dar nu-i aşa. Tot atît de departe mă găseam eu de acestea ca şi de himerele indice. Se mai afla apoi balena colosală, lucrată grosolan, ce-l omagia pe divinul Ariosto, amintind de episodul în care Astolfo — acel Astolfo în care adolescenţa mea vedea o încarnare arbitară a lui Benvenuto Cellini — şi-a găsit refugiul într-o insulă care, în realitate, era un cetaceu. Istorisiri prodigioase, auzite la Roma, la Florenţa şi în Franţa de pe la marinari bătrîni, m-au făcut să includ şi balena în colecţia mea de animale, deoarece în ele am găsit ecoul minunatei fantezii ariostiene, preschimbată în realitate de către pasionanta Lume Nouă. Adrianei i-am consacrat un sfinx, fiindcă asta a fost ea pentru trezirea la viaţa senzuală a anilor mei tineri, un sfinx ambiguu şi adorabil. I-am dat Pantasileei trăsăturile unei nimfe părăsite,

asta fiindcă prima dată cînd m-a cuprins în braţele ei, am lăsat-o fără să o fi posedat; Nenciei, pe cea a unei femei opulente, goale, atît de enormă încît meşterii se căţărau cu efort pe globurile sînilor ei, de parcă s-ar fi urcat pe un munte, pentru a ajunge la ulciorul ce-i strălucea pe cap şi din care ieşea un copac întreg ce voia să arate că Nencia mă acoperise cu umbra-i imensă, o umbră ce mi s-a părut tot atît de încăpătoare cît palatul Medicilor, cînd a pus stăpînire pe mine. Iar scheletul înspăimîntător, care mi-a confirmat ura tatei, s-a profilat în craniul şi tibiile încrustate pe un pilastru cu piedestal triunghiular, iar prigoana căreia i-am fost ţintă dinspre partea fraţilor mei şi-a găsit alegoria în cele două personaje înaripate pe care le-am strecurat la baza uriaşei, personaje care trînteau la pămînt silueta fără de apărare a unui băieţel. Lupta unui balaur şi a doi cîini a consolidat în piatră acţiunile mele militare. Balaurul era Carol Quintul, şi dogii campaniile mele de la Metz şi din Picardia. Moartea lui Maerbale era exprimată, în schimb, prin mijlocirea luptei a doi titani identici, dintre care unul îl sfîrtecă pe celălalt. Unii au vrut să vadă în grupul feroce episodul lui Hercule şi Cacus ori au vrut să-l asocieze aiurea cu Polifem, sfîşiindu-i pe tovarăşii lui Ulise. Numai eu ştiam ce reprezenta, cum doar eu ştiam că o nimfă cu poala generoasă, căreia îi lipseau picioarele, fiindcă acestea dispăreau în bezna pămîntului, o reprezenta pe bunica Orsini, răsărită din solul matern al domeniului Bomarzo. Şi, în sfîrşit, nimeni, nici măcar Zanobbi care a sculptat acest cap dublu, n-a ghicit că Janus-ul ce îngemăna cu chip feminin şi unul masculin, de nedespărţit, constituia pentru mine emblema dublă a lui Eros, care de cînd mi-au mijit ochii dragostei m-a încolţit şi m-a chinuit cu înfăţişările sale opuse şi complementare.

O lume de imagini şi de necunoscute — biografia-mi fantastică — s-a plăsmuit din viscerele eredităţii. Ar trebui să repet, pentru a o descrie, cuvintele enormă, colosală, imensă, gigantică, epuizînd pînă la saturaţie sinonimele. Totul era formidabil în Pădurea cea Sacră, iar figurilor menţionate li se alăturau încă multe altele, precum tritonii bătrîni şi tritonii tineri ai fîntînii, precum şarpele cu limba despicată, arpia cu coada de ofid, şirul de vase ornamentale, de mai bine de patru metri înălţime, ca şi conurile superbe, şi urşii ce înălţau trandafirul blazonului nostru, şi cerberii infernali. Labirintul său de atitudini, calme sau violente, se întrepă-

trundea şi se întreţesea cu inscripţiile pe care eu însumi le-am redactat pentru a-l tulbura pe vizitator, ca spre pildă:

Voi che pel mondo gite errando, vaghi
Di veder meraviglie alte e stupende,
Venite qua, dove son faccie horrende,
Elefanti, leoni, orsi, orchi et draghi;

sau:

Cedan et Memphi e ogni altra meraviglia
Ch'ebbe gia' il mondo in pregio, al Sacro Bosco
Che sol se stesso e null'altro somiglia;

ori:

Chi con ciglia inarcate
Et labbra strette
Non va per questo loco,
Manco ammira
Le famose del mondo
Moli sette;

şi încă:

Tu ch'entri qua pon mente
Parte a parte,
E dimmi poi se tante
Maraviglie
Sien fatte per inganno
O pur per arte;

sau aceasta, pe care am aşezat-o lîngă duelul pe viaţă şi pe moarte al celor doi fraţi:

Se Rodi altier fu del suo colosso
Pur di questo il mio Bosco anche si gloria,
E per piu non poter fo'quant'io posso.[1]

[1] *Voi, cei rătăciţi pe căile lumii, în lungi pribegii*
Veniţi aici, unde-s groaznice-arătănii,
A vedea măreţi pachidermi, lei, urşi şi cîte-or mai fi
Urcînd cu semeţie pînă sus, în tărîi.

Cedan şi Memfis, toate cele minunăţii
Pe care lumea se-ntrece în a le preţui stau mai prejos
de sacra mea pădure, ce
Cu nimic alta, ci doară cu sine se pot asemui.

Mîndria ţîşnea din astfel de texte, pe care le adăugam pe măsură ce opera progresa. Credeam, sincer, că eram pe cale să înfăptuiesc ceva măreţ, şi abia de-mi mascam vanitatea sub vălul ironiei.

Am hotărît să includ un omagiu special — deosebit de caustic — adresat prietenilor mei intelectuali, cînd lucrările progresaseră într-atîta că se întrezărea, dacă nu sfîrşitul lor, cel puţin ceea ce avea să fie ansamblul definitiv şi am imaginat, în loc de o sculptură, un edificiu de proporţii reduse, rafinat, armonios, însă înclinat, înălţat pe o denivelare oblică a pămîntului, aşa că de-abia se putea merge prin încăperile-i mici, iar pe el am fixat o placă întru lauda bunului Cristoforo Madruzzo, *principe Tridentino*[1], acoperind, în rest, clădirea cu mici zugrăveli ce grăiau despre artele literare.

Amenajările şi săvîrşirea Parcului Monştrilor au durat, în fapt, cît tot restul vieţii petrecute la Bomarzo. Tot timpul a răsunat în văi ciocănitul înfundat al unui mai, al vreunui ciocan; de atunci au tot venit oameni în grupuri sau solitari, care se trudeau să se caţăre pe vreo stîncă, spre a-i smulge misterul. Timpul a continuat să zboare, nemilos. Orazio Orsini şi-a primit botezul de sînge, împreună cu Niccolò în ultimul război al papei Paul IV, desfăşurat în Cîmpia Romei; a murit Carol Quintul; a murit, ceva mai înaintea lui, stînjenitorul Ferrante Gonzaga; s-a prăpădit Henri II

Cine nu păşeşte pe aste cărări
Cu sprîncene-arcuite-a-uimire
Şi buzele-i tresărind de mirări,
Nu e, vai lui, nici în stare
Naintea celor şapte minuni
Ale lumii
Cîndva să tresare!

Tu, cel ce intri, ia aminte
La cele ce vezi, parte cu parte,
Şi spune-mi apoi adevăr, nu mă minte;
Făcutu-s-au oare spre amăgire
Aste plăsmuiri ciudate, aparte
Ori vezi în ele un altar pentru arte?

Dacă Rodosul s-a mîndrit cu colosul, statuia sa
Asemeni mă mîndresc şi eu, cu această pădure a mea,
Căci mai mult decît făcut-am nu se putea.

[1] Principe participant la faimosul Sinod de la Trident.

într-un turnir: toţi mureau şi coroanele se rostogoleau la picioarele lor, peste mantiile şifonate ce se grăbeau să-i îmbrace pe alţi principi; ducesa Margherita de Austria a preluat conducerea Ţărilor de Jos; Giulia Gonzaga a trebuit să se apere de muşcăturile Inchiziţiei; o fiică a ducelui Cosimo s-a căsătorit cu vărul meu Bracciano; s-a dat la tipar *Amadis*[1], pe care Bernardo Tasso l-a citit în faţa curţii din Urbino şi în care s-au făcut simţite aluzii la Vicino Orsini şi la Pădurea cea Sacră, întrucît faima mea şi a născocirii mele sporeau cu timpul; Paul Orsini, întru nefericita pomenire, a fost făcut duce de Bracciano; s-a publicat o carte a lui Pietro Crescentio Bolognese, tradus recent de Sansovino, închinată *ville*-lor romane, care m-au lăsat rece, fiindcă nimic nu merita să se măsoare cu pădurea mea; cardinalul Madruzzo, ca să fie mai aproape de mine, a achiziţionat, dincolo de munţii Cimino, stînca Soriano; Orazio Orsini a plecat la Florenţa, unde ducele Cosimo dei Medici instituise ordinul Sfîntului Ştefan, iar băiatul a fost învestit cavaler al acestuia, lucru ce l-a umplut de bucurie (şi pe mine la fel, cu toate că am bombănit cum că pentru cineva din neamul nostru cinstea acordată de un Medici nu era mai mult de o flecăreală caraghioasă), fiindcă bîntuia în Italia — nu a slăbit niciînd — patima după titluri şi decoraţii, ce-i făcea să-şi piardă capul, cum e şi firesc, pe nepoţii bancherilor şi ai neguţătorilor... Şi la Bomarzo continuau lucrările. Monumentele fără seamăn se ridicau înspre lăcaşul votiv al soţiei mele, în care doi franciscani slujeau liturghii în fiecare zi pentru odihna sufletului ei şi în care, în nopţile sălbatice, pe ascuns, Silvio da Narni oficia într-un stihar negru ritualurile lui eterodoxe la care eu luam parte, neîncrezător, îngenuncheat pe perna mea.

A murit, de asemenea, foarte bătrîn, Messer Pandolfo. L-am îngropat cu Vergiliu al său sub cap. Înainte, îmi ceruse să-i permit să cutreiere în litiera bunicii parcul cel magic.

— Orsinii, îmi spuse la întoarcere, sînt duşmanii pietrei. Condotierul Bertoldo, din ramura de Pitigliano, a murit în Orient, unde avea sub comandă forţe ale Serenissimei împotriva turcilor, omorît cu pietre de către o femeie, în timpul asaltului unui bastion, iar alt Bertoldo, senator de Roma, împreună cu Luca Savelli, a fost masacrat şi înmormîntat sub pietre de către plebea înfometată, pe Capitoliu.

[1] Faimos poem cavaleresc apărut în 1561 al lui Bernardo Tasso.

Am rîs şi i-am răspuns că aceste nenorociri li se întîmplau unor Bertoldo Orsini, că eu eram imunizat.

— Pietrele astea, a murmurat, pietrele astea...

Zanobbi şi fratele lui plecaseră. S-au făcut nevăzuţi, profitînd de o vizită a mea la Bracciano, luîndu-mi cu ei lanţul de aur şi spada de care se folosise Carol Quintul, astfel că s-a împlinit prezicerea astrologului meu. Am trimis gărzi să-i caute, dar nu am dat de ei. Josnicia aceea mi-a lăsat un gust amar în gură, şi m-am claustrat în studioul meu din *Lăcaşul Nimfelor* şi în laboratorul lui Silvio. Ieşeam din aceste încăperi ca să umblu prin parc, unde mă întreţineam cu muncitorii şi cu oaspeţii veniţi de la Roma. Totul era în acelaşi timp frumos şi trist. În salonul principal, horoscopul meu îşi împletea semnele-i promiţătoare cu alegoriile zeilor şi aştrilor, cu hora Venerei, şi a lui Marte, a lui Saturn, a Lunii, şi Soarelui. Am crezut că nimic nu mi se mai putea întîmpla de acum înainte, nimic, absolut nimic, că istoria îmi era scrisă cu litere de piatră, de neşters. Mi-am căsătorit copila, pe Octavia; am măritat-o şi pe Orinzia. Soţii lor erau nişte înfumuraţi uşurateci şi am presupus că mă bîrfeau între ei, că mă socoteau oarecum ţicnit. Cu mai multe prilejuri, i-am surprins privindu-mi foarte de aproape tablourile, marmorele, alabastrele, cameele şi orologiile, de parcă le preţăluiau. Marcantonio Marescotti ăla şi ălălalt, contele de Montegualandro... bah!... Singurul dintre vlăstarele mele care prezenta interes era plăpîndul Maerbale, micuţul ghebos. Am căutat şansa unei apropieri de el, o cale de înţelegere, dar în deşert. Întîmplarea ne-a adus într-o zi în parc; l-am luat de braţ, sub pretextul că şchiopătam, şi am făcut turul operelor, de parcă era un critic sau un arhivar şi circulam într-o expoziţie de obiecte istorice. I-am dezvăluit pe-ndelete — îmi mascam intenţia cu glume, pomenind de indivizi care nu existau aevea, cărora le atribuiam propriile-mi întîmplări şi reacţii — faptele ieşite din comun ale vieţii mele şi meandrele temperamentului şi ale purtării mele. În faţa monstrului ce mă reprezenta prin cruda metaforă monolită şi care susţinea sfera blazonului Orsinilor, înaintea îndoitului chip al iubirii, la bustul lui Janus, am căutat să-i trezesc un ecou, poate un gest de solidaritate, stîrnit de cuvintele cu care, în mod confuz, îi dezvăluiam intimităţi nemărturisite. M-a ascultat cu atenţie, cu ochii, atît de asemănători alor mei, şi cu cei ai fratelui Maerbale, larg deschişi, dar nimic nu mi-a demonstrat că mă pricepea, că-mi împărtăşea zbuciumul, că mă iertă. Poate că era încă prea tînăr pentru ca eu să-ncerc o asemenea experienţă cu el. Poate asemă-

narea ce ne strîmba spinările era doar pe dinafară şi nu ajungea pînă la rădăcinile conştiinţelor noastre. N-am mai revenit niciodată asupra încercării de apropiere, iar în urma acelei tatonări fără rezultate, m-am simţit şi mai singur.

Într-o zi — în ziua cînd am împlinit 52 de ani — m-au deşteptat cu o poveste stranie. Văzuseră trecînd pe Tibru o barcă încărcată cu diavoli împlătoşaţi în armuri verzi. Alţii zăriseră o a doua ambarcaţiune, cu echipajul alcătuit din sfinţii din Bomarzo, avîndu-l la proră pe Sfîntul Anselm, cu mitra scînteind. I-am convocat pe presupuşii martori ai miracolului şi a ieşit la iveală că erau nişte babe senile, care tremurau, şi pe care le îndrumau şi le sfătuiau franciscanii ce se îngrijeau de bisericuţa Giuliei. Băbătiile vorbeau gîngăvind, dîndu-şi ochii plini de urdori peste cap, ridicîndu-i spre cer. Am dat fiecăreia drept milostenie cît un bănuţ de argint, iar cronica minunilor s-a îmbogăţit după aceea cu alte povestiri ciudate. O ţărancă, pe cînd străbătea parcul în amurg, a dat pe neaşteptate nas în nas cu scheletul din capelă, pe care-l recunoscuse după coroana de flori veştejite. Călărea pe un asin roşcat, care purta un samar înfricoşător, dar l-a descris atît de amănunţit încît m-a dus cu gîndul la cel pe care Michelangelo l-a pictat în locuinţa lui din Monte Cavallo, cu puţin înainte să moară, şi care-i purta pe spinare coşciugul. Apoi, fiica unuia din bufoni s-a jurat că zeitatea ce se sprijinea pe broasca ţestoasă uriaşă obişnuia să umble în zori şi că monumentul luptătorilor goi, alegoria nimicirii lui Maerbale, se clătina, se zgîlţîia la anumite ore, de parcă ei nu-şi isprăviseră încă lupta.

Am dat de ştire că voi pune să fie biciuit primul care va mai răspîndi minciuni gogonate şi că, dacă nu încetau scornelile, aveam să dau drumul leopardului Djem şi am să-l las slobod prin parc de cum se va aprinde prima stea. Oamenii s-au mai potolit, însă în rarele ocazii în care Silvio cobora în sat, locuitorii făceau semnul cabalistic al coarnelor şi gestul de ocară fugind în casele lor. Coloana multicoloră de fum ce plutea deasupra laboratorului său îi paraliza de spaimă. Fraţii din Poverello au socotit că sosise clipa să intervină şi le-am tăiat-o scurt, cînd au venit cu predicile lor timide, prin seaca şfichiuire a cravaşei mele. Le-am pus în vedere cu străşnicie că dacă nu mă vor lăsa să-mi cîrmuiesc ţinuturile aşa cum credeam eu de cuviinţă, aveam să-i trimit la palatul cardinalului Franciotto, la Roma, într-una din chiliile căruia aveau timp de gîndit, pînă la sfîrşitul vieţii, asupra cutezanţei lor necugetate. Pe buzele celui mai bătrîn dintre ei mi s-a părut că observ

şovăind cuvîntul Inchiziţie şi, încheind discuţia, i-am amintit cît de strînse erau prietenia şi alianţa ce-i legau pe papi de Orsini dintru începutul veacurilor. Apoi, înseninat, am trimis un potir ce aparţinuse Dianei Orsini pentru biserica Sfîntului Francisc, la Assisi.

Cam prin acest timp, Zanobbi Sartorio s-a întors la Bomarzo.

*
* *

Zanobbi aducea cu el spada. Probabil că nu a îndrăznit s-o vîndă, căci s-ar fi descoperit astfel urma hoţiei. Prosternat înaintea mea, îmi îmbrăţişa picioarele — inclusiv pe cel drept, cel şleampăt, ceea ce îmi dădu fiori şi mă obligă să-l desprind cu prefăcută indignare — şi scînci că Andrea fusese vinovatul pentru jaf şi că fugise în Sicilia, în natalul Agrigento, ori în Cefalù, sau mai departe, în inima insulei, în împrejurimile muntoase ale Etnei, unde ar fi fost cu neputinţă să mai fie urmărit.

— Dar eu am să-l descopăr într-o zi! Se juruia, făcînd cu degetele semnul crucii şi ţocăindu-le zgomotos. O făgăduiesc Excelenţei Voastre! Şi-n ziua aceea mă voi răzbuna! Am să-l fac să năduşească pentru fiecare diamant şi fiecare verigă a lanţului de aur!

M-am prefăcut a-l crede. Mă simţeam fericit că-l regăsisem, oricum l-aş fi iertat, deşi nu-mi era întru totul neştiut faptul că instigatorul trădării fusese el, mult mai puternic şi mai dominator decît frate-su. De altminteri, se putea vedea că vremea cît lipsise îi lăsase urme adînci. Încetul cu încetul, în zilele care urmară, în care, aşa cum e lesne de înţeles, am căutat să mă folosesc de ascendentul pe care mi-l ofereau împrejurările şi să joc rolul stăpînului frustrat şi jignit, am luat cunoştinţă pe îndelete de tot ce se întîmplase cu el în timpul dispariţiei sale. După cîte spunea, Andrea îşi luase tălpăşiţa, părăsindu-l de îndată ce ajunseseră la Roma. O clipă, ideea de a se întoarce şi a mi se arunca la picioare ca să-mi ceară milostivirea, i-a trecut prin minte, dar nu s-a încumetat să o facă. A ascuns spada pe care voia să mi-o restituie şi a luat-o în direcţia Florenţei. Acolo, viitorul mare duce de Toscana l-a folosit la mai multe treburi, însă valul de crime ce a umplut oraşul Crinului l-a obligat să o ia din nou la picior. Lucreţia, fiica lui Cosimo dei Medici, fusese otrăvită de bărbatul ei, ducele de Ferrara, care o învinovăţea de infidelitate; fraţii ei, Don Garcia şi cardinalul Giovanni muriseră, de asemenea, şi se şoptea că primul îl înjunghiase pe cel de-al doilea, în timpul unei vînători în

smîrcurile Pisei şi că însuşi ducele Cosimo, orb de furie, îi luase capul feciorului său, lui Don Garcia. Cum e lesne de înţeles, lumea nu se simţea prea în siguranţă în oraşul cel mai frumos al Italiei. Şi încă mai lipseau pe atunci crimele de răsunet: asasinarea Leonorei de Toledo, de însăşi mîna soţului ei, a destrăbălatului Pietro dei Medici şi cea a Isabellei de Medici, strangulată de soţul ei, vărul meu Paul Giordano Orsini, duce de Bracciano, care s-a căsătorit după aceea cu Vittoria Accorombona, ce îşi suprimase pentru el, în chip barbar, primul soţ, un nepot de-al papei Sixt V. Şi lipseau morţile misterioase ale marelui duce Francisc şi a soţiei sale Bianca Capello, care a urzit uciderea soţului anterior şi poate şi pe aceea a arhiducesei Giovanna d'Austria, cocoşată ca şi mine. Zanobbi tremura istorisindu-mi cele cîte se povesteau pe la Florenţa cu privire la aceste atrocităţi. Dădea impresia că-i într-adevăr terorizat iar, mai tîrziu, am mirosit chiar că ar cam fi avut de-a face cu ele, altminteri nu se justifica deloc frica lui bolnăvicioasă. E adevărat că, deşi era la curent cu faptul că eu îl lăsasem să se înece pe fratele meu Girolamo şi că poruncisem să fie omorît celălalt frate al meu, Maerbale, aceste nelegiuiri i se păreau tolerabile, ca oricare dintre cele ce se întîmplau în sînul marilor familii de pe vremea aceea, în comparaţie cu cataclismul pătimaş care, aşa după cum am arătat, i-a nimicit pe Medici şi a mînjit cu sînge toate ramurile neamului acestuia de parveniţi, zorit (s-ar spune) să se pună în ton cu stirpele centenare ce-şi presăraseră propriile tragedii ineluctabile de-a lungul vremurilor.

Am ascultat de pe buzele sale versiunile populare şi cele de palat ale cruntelor delicte, ca şi cum aş fi auzit una din povestirile truculente pe care obişnuiesc a le spune *i cantastorie*[1] din Sicilia. Acele personaje fastuoase, pe care le cunoscusem de pe cînd erau foarte tinere şi cu care eram înrudit, se înfăţişau închipuirii mele mînuind pumnale şi frîngînd gîturi, precum figurile de ceară dintr-un crîncen muzeu, neîmpăcate cu realitatea. Realitatea, pentru mine, însemna pe atunci, în exclusivitate, sălile şi parcul din Bomarzo, o lume ermetică ce avea drept hotare laboratorul unui alchimist, cabinetul unui colecţionar de ciudăţenii, o biserică unde se desfăşurau liturghii magice şi nişte grădini pe ale căror terase străluceau, printre arbori, piatra monştrilor gigantici. În mijlocul acestor bizarerii mă pierdeam, mă estompam ascuns de himerele sculptate şi de ceremoniile enigmatice, iar cocoaşa şi gîndurile mi

[1] Cîntăreţi populari, saltimbanci (it.).

se topeau în văzduhul ce duhnea a mosc, a pucioasă, a amestecuri încercate şi respinse de-ale Marelui Elixir, a trandafiri, a iasomie. Celelalte, ceea ce se înghesuia dincolo de munţii Cimini, ţinea de domeniul închipuirii, al ipoteticului. Istoria împurpurată a Medicilor, pe care Orazio Orsini mi-o relatase şi el în detaliu într-o scrisoare, mă uluia, cum e şi firesc, dar nu mă mira mai mult decît atîtea din acele legende pe care obişnuia să mi le istorisească Messer Pandolfo, făcînd să se oglindească unele într-altele numele fatale ale viţei mele şi cele ale eroilor literaturii. În schimb, Zanobbi, care trăise în această ambianţă de panică, adusese de la Florenţa, odată cu spada mea, stigmatele unei noi groaze.

Am spus mai devreme că absenţa îi lăsase urme adînci. Nu mai era drăgălaşul adolescent care îl însoţea, cu un penel sau un echer, pe Jacopo del Duca. I se adînciseră cearcănele, iar ochii aveau o sticlire aparte. Păstra însă fascinaţia ascunsă cu care mă vrăjise cînd l-am văzut prima oară. S-ar fi zis chiar că puterea lui de seducţie sporise, maturizîndu-se. Ca şi înainte, fără să i-o mărturisesc, fiindcă despre asta nu am vorbit niciodată, eram prizonierul lui. Totdeauna, din zilele bunicii, ale Adrianei, m-a gîtuit nevoia de a depinde de cineva, de *a aparţine* cuiva. Eu, atît de răzvrătit, atît de orgolios, am fost captivul sentimentelor. Invaliditatea mea îşi găsea refugiu în supunerea aceasta nemărturisită, ca într-un bastion.

Pentru a-i da de lucru lui Zanobbi şi a-l ţine la distanţă, fiindcă mă încăpăţînam să-i demonstrez în continuare pînă unde se întindea stăpînirea lui asupră-mi, am plănuit o vastă pictură, care avea să se desfăşoare pe *loggia* din faţă a Sălii Horoscopului şi care avea drept temă lupta Giganţilor. Mă obseda această chestiune, aceeaşi pe care o tratasem şi pe monumentul consacrat morţii lui Maerbale. Doream ceva asemănător *Gigantomahiei*, pe care Perino del Voga a realizat-o pentru Andrea Boria, la Genova, şi celei pe care a realizat-o Giulio Romano pentru Palatul Ceaiului din Mantova, însă mai complex, mai ariostian, mai aproape de alcătuirea miraculoasă a lui Briareu, cel cu o sută de braţe, a lui Tifon, cel cu trei trupuri, o himerică anatomie răscolită ce prelungea asupra castelului concepţia fantastică a parcului şi care accentua unitatea estetică a creaţiei mele. I-am scris pe această temă lui Annibal Caro, care se afla pe atunci la Frascati, chinuit de elaborarea modului de structurare a *villei* sale tusculane, şi a urmat o scurtă corespondenţă în care secretarul Farnesilor a avut îndrăzneala să-mi arate că, după judecata sa, giganţii îi simbolizeau pe seniorii cei răi care,

fiind mari pe pămînt şi mai avantajaţi decît ceilalţi, se dedau să-i prigonească pe semenii lor şi pe Dumnezeu cu violenţă. Mi-a sugerat că, deoarece aveam de gînd să dedic unul din pereţii castelului Bomarzo descrierii veşnicului război al celor muritori cu nemurirea, ar trebui să-i încredinţez schiţele lui Taddeo Zuccari, dar eu aveam la dispoziţie propriul meu pictor şi l-am trimis la Roma să stea de vorbă cu Caro. Impresia (mă justific cu ea) pe care i-a făcut-o Sartorio, a fost dintre cele mai bune. Bănuiesc tertipurile de care se va fi folosit Zanobbi ca să-l farmece, excentricităţile, falsele sfiiciuni, măgulirile. Fără să-i amintească numele — această scăpare fiind motivul pentru care numele lui Zanobbi nu e pomenit în cronicile fac care aluzie la mine —, Annibal m-a înştiinţat că tînărul era foarte priceput şi că, probabil, putea să ducă la capăt întreprinderea atît de riscantă. Aceste scrisori au avut o soartă ce te pune pe gînduri. Din nenumăratele pe care le-am primit în cursul îndelungatei mele vieţi, sînt singurele care s-au păstrat, şi, de fiecare dată cînd un istoric sau un comentator face referinţe la Pier Francesco Orsini, ele sînt reamintite şi prezentate în amănunt. Au fost pierdute celelalte scrisori pe care Annibal Caro mi le-a adresat cu diferite prilejuri, şi care au avut o mult mai mare însemnătate, acelea ale bunicilor, cele ale Giuliei Farnese, ale lui Ippolito de'Medici, Lorenzino, Pier Luigi, Giulia Gonzaga, Michelangelo, Madruzzo, Molza, Lorenzo Lotto, Sansovino, Aretino, Betussi, cele ale lui Ippolito d'Este, Benvenuto, Paracelsus, Messer Pandolfo, Pierio Valeriano, ale marchizei de Mantova, ale lui Valerio Orsini, ale Violantei, ale lui Giambattista Martelli, Orazio Orsini, ale ducelui de Mugnano, ale Pantasileei; s-au pierdut cele pe care le-am trimis Giuliei în timpul logodnei noastre şi care erau, după părerea mea, admirabile. În acea vreme ne scriam enorm, dar tot ceea ce mă priveşte s-a pierdut. Eu, atît de păstrător şi minuţios în clasificarea lucrurilor, n-am fost un arhivar, ca tata. Rupeam, rătăceam. Cînd Bomarzo a fost vîndut celor din casa Lante della Rovere, s-au făcut adevărate ruguri cu hîrtiile ce rămăseseră, galbene, în uitarea cuferelor, fără să se ţină seama cîtuşi de puţin de faima parafelor. Au supravieţuit, în mod ironic, din acel tezaur, numai două scrisori ale lui Annibal Caro. Să se ia aminte de-aici cît de greu este să judeci un om, după moarte, prin puţinele documente ce plutesc, absurde, destrămate, arbitrare, prin nebuloasa valurilor vieţii sale. Biograful meşteşugeşte cu bună ştiinţă un *puzzle* al său, folosindu-se de mărturii dezlînate, ştirbind documentele pe care capriciul hazardului le-a păstrat, iar

restul, intimitatea personajului, şi adeseori trăsăturile şi datele esenţiale, îi scapă. Crede că a prins în plasele erudiţiei şi ale exegezei pe cineva de care îl leagă o oarecare afinitate greu de precizat, mort acum nu ştiu cîţi ani şi în fond, nu face altceva decît să culeagă fragmentele heteroclite ale unui naufragiu. Dacă inspiratorul unui atare studiu ar putea evalua roadele cercetărilor, stupefiat, nu s-ar recunoaşte. Eu sînt o dovadă a acestui fapt. Scrisorile lui Caro mă urmăresc. S-ar zice că nimeni altcineva nu s-a interesat de mine. Iar interesul ce-l manifestă este prea modest. Din fericire, m-am bucurat de prerogativa supranaturală de a întocmi aceste memorii, căci altminteri — cu toată osteneala imensă pe care mi-am dat-o ca să-mi ocrotesc amintirea în faţa uitării — nimeni n-ar afla despre mine mai mult decît ceea ce există în anumite informaţii genealogice şi anumite fleacuri biografice, în general greşite. Dar — se va întreba cititorul — merita oare osteneala să-nchin o carte atît de voluminoasă unei vieţi aşa de lipsită de însemnătate? Îi voi răspunde că pentru mine nu este osteneală, căci pentru nimeni viaţa sa nu este neinteresantă, ba chiar unică şi minunată, şi că nimeni nu-l obligă s-o citească. Îi voi răspunde că trebuie să privească existenţa mea mai cu atenţie şi că nu va avea încotro decît să fie de acord că a fost miraculoasă. Măcar pentru faptul că, între altele, la urma urmei, mi s-a dat posibilitatea de a o depăna punct cu punct.

S-au ridicat în *loggia* schelele ce se aflaseră în cealaltă galerie îndepărtată, în vremea cînd Jacopo del Duca îşi începuse lucrul întrerupt apoi, iar Zanobbi se ascundea acolo, cu vopselele lui. Se temea să mă întîlnească, iar în ce mă priveşte am preferat la început să nu-l văd. Fără îndoială, deşi nu am dat de ştire despre furt, atunci cînd a avut loc, urmat de plecarea bruscă a sicilienilor, ceva tot răsuflase; pe deasupra, nimic nu mă supăra atîta cît bîrfele prilejuite de slăbiciunile mele, aşa că m-am făcut să-l tratez ca pe un servitor oarecare şi m-am sacrificat suprimînd întrevederile. Aplecîndu-mă de pe terasa *Lăcaşului Nimfelor*, mă uitam către cuşca *loggiei*, spre colivia cu coloane subţiri, născocită de tata, înlăuntrul căreia se mişca, ţopăind de pe un trunchi pe altul, pasărea cea neagră. Cît era ziua de lungă se zbuciuma în carcera ei aeriană şi, de îndată ce se lăsau umbrele înserării, pîlpîitul tainic al luminilor anunţa că Zanobbi încă-şi continua lucrul. Însă uneori

nu rezistam ispitei şi, înarmat cu pretextul că trebuia să veghez asupra continuării zugrăvelii, intram în reduta artistului. În înaltul scărilor, Zanobbi îşi consulta desenul şi-şi muia penelurile. Îmi surîdea de acolo, de sus, căutîndu-mi aprobarea, şi de abia schimbam cîteva cuvinte.

— Lupta aceasta a giganţilor, îmi spuse într-o dimineaţă, este lupta mea.

Iar eu m-am gîndit la războiul pe care-l purtau cu tinereţele sale ispitele, ambiţia, rîvna de a propăşi, zelul de a izbuti ceva frumos, ieşit din comun, care să-i ridice numele precum un steag, cît şi năzuinţa de a recîştiga ceea ce pierduse şi de a ajunge la deplina iertare a perfidiei lui.

— E şi lupta mea, i-am răspuns.

Socoteam, pe bună dreptate, exprimîndu-mă astfel, că mă referam doar la bătălia în căutarea nemuririi, asemănătoare aceleia pe care titanii o dăduseră ca să pună stăpînire asupra Cerurilor, însă dedesubtul acestei idei minunate, ce-mi lumina viaţa cu o măreaţă strălucire, lupta, să se insinueze, grosolană, ideea mizeră a războiului pe care deznădejdea mea schingiuită îl ducea — atunci ca totdeauna — împotriva frumuseţii celei dispreţuitoare.

Dincolo de schelărie, *Gigantomahia* lui Zanobbi Sartorio se năpustea asupra pereţilor cu avîntul şi focul încleştării sale. Linia se îndepărta mult de desăvîrşire şi, cu toate astea, din amestecul acela baroc, din acele înlănţuiri tentaculare înfierbîntate, împletite şi crispate în jurul dispreţului suveran ale zeilor, transpărea o brutală impresie de forţă care împrumută *loggiei* un soi de vibraţie crudă, produs al şocului furiei. Părea cu neputinţă ca un băiat atît de şubred şi lunecos, numai ochi şi păr încîlcit, să fie în stare de o întreprindere de asemenea amploare. Poate că sicilianul îşi revărsase în ea supărarea, ura lui de ţopîrlan, de artist sărăcan, dependent, împotriva seniorilor cărora împrejurările îl subordonau, cert este că, dacă şi-a propus-o, zeii, principii, nu aveau decît de cîştigat în compoziţia lui, nu numai fiindcă o impunea rigoarea subiectului, ci şi fiindcă el era ferm convins că privilegiul lor era de natură divină. Contemplarea ei mi-a insuflat o nouă linişte, ca de fiecare dată cînd îndoiala mea se bătea cap în cap cu asigurarea că, pe termen lung, a mea va fi victoria, căci pentru a se justifica privilegiul acesta, trebuia să aibă un sens suprem, şi atunci, din-

colo de resentimentele ce ne despărţeau, a crescut în mine, faţă de el, o indulgenţă ce se emancipase de opreliştile efemerei şi tristei senzualităţi.

* * *

Orazio şi Niccolò s-au întors la Bomarzo între două campanii. Veneau de la Veneţia, unde senatul încredinţase şaizeci de galere lui Geronimo Zane. Creştinătatea urmărea cu nelinişte crescîndă manevrele turcilor. Chios şi Naxos au căzut în puterea sultanului, iar Veneţiei nu-i mai rămînea în Levant aproape nimic, în afară de Cipru şi Candia. Cei doi Orsini aduceau veşti proaspete din belşug. Ascultîndu-i, am avut măsura izolării mele egoiste. Denumiri din armata otomană, de care nu mai auzisem pînă atunci, răsunară în sălile Bomarzului: *ienicerii*, instituiţi de Murad II, după asemănarea falangei alexandrine; căpetenia lor, *Marele Agă*, cel care avea sub poruncă douăsprezece mii de oşteni şi era ginerele suveranului său; *başbuzucii*, căpitani a cîte o sută de ieniceri; *delii*, pitoreştii şi atît de crunţii *viteji* turci, învăluiţi în blănuri de leopard, înfipţi pe cai acoperiţi cu piei de leu, purtînd peste tot pene răsfirate, pînă şi pe scutul care părea o aripă desfăcută, deasupra căreia scăpărau lancea şi iataganul. Straniul, periculosul Orient mi-a năvălit în sălaş, dîndu-le tîrcoale cu faima sa drăcească tinerilor oşteni. Erau amîndoi atît de chipeşi, atît de onest virili, încît obiectele minunate din cabinetul meu păleau în faţa strălucirii lor. Vorbeau despre femei exotice, ce se depilau cu sînge de vampir, cu zeamă de hidră şi cu fiere de capră şi care îşi clăteau gura cu vin de scorţişoară şi porumb. Le descriau trupurile de parcă le-ar fi îmbrăţişat, crispîndu-li-se mîinile. Te duceau cu gîndul la eroii din vechime, cîntaţi de rapsozi; aminteau de vremea primitivă, eficientă, simplă, în care nu erau cunoscute complicaţiile rafinamentului nostru şi în care bărbaţii de vază desluşeau cu străşnicie binele de rău, punîndu-le, pe bună dreptate, în tabere osebite.

I-am condus în *loggia*, ca să observe progresul zugrăvelii şi i-am auzit criticînd *Gigantomahia* nu ca artişti, ci ca oşteni. Zanobbi a coborît de pe scara lui şi, cînd s-a plecat în faţa principilor mi se păru meschin, jalnic, fără substanţă: o maimuţă între pui de tigru, făcînd giumbuşlucuri, jucîndu-se cu nişte oale cu vopseluri. Ne-am plecat peste parapet să privim Pădurea Sacră. Apusul se tîra, greoi, precum o hlamidă în nuanţe roşii-galbene, pe deasupra sculpturilor. Lucrătorii se întorceau în sat şi în singurătatea

văii unde pîraiele stăteau de vorbă, stîncile sculptate păreau să stea şi ele la taifas, ridicîndu-şi emfatice braţele, întorcîndu-şi capetele necioplite. Curînd, luna a început să plutească peste munţi şi scena amplă a dobîndit o măreţie religioasă. Huhuitul cucuvăilor şi ţipetele liliecilor s-au amestecat cu glasurile clipocitoare ale apei.

Băieţii au rîs cînd le-am povestit că ţăranii erau opriţi în desişuri de spectre, şi că pe Tibru zăriseră o barcă înţesată cu draci.

— Diavolii umblă pe Marea Adriatică, pe Marea Egee, a spus Niccolò.

— Vin de la Sublima Poartă ca să ne omoare, zise Orazio Orsini.

Rămaserăm tăcuţi. Ceaţa se prelingea peste rîul îndepărtat. Monştrii de piatră se poleiră în argint.

— E ca un teatru, a murmurat Niccolò.

— E foarte frumos, a îngînat Orazio. Este ca şi cum ne-am afla dincolo de lume.

Zanobbi, care stătea lîngă mine, m-a atins cu cotul, şi atingerea nu era întîmplătoare. Mi-a amintit, la atîţia ani depărtare, de senzaţia asemănătoare, de la Florenţa. Adriana şi eu ne-am atins uşor pe scările palatului, în momentul cînd vînătorii lui Ippolito tocmai plecau. M-am întors către pictor şi l-am înfruntat cu asprime. Apoi i-am luat de braţ pe cei doi băieţi şi am trecut cu ei în sala împăraţilor.

— Trebuie să dau aici o mare petrecere — le-am spus — ca să vă sărbătorim întoarcerea.

Ochii lui Orazio s-au înflăcărat:

— În parc... şi cu torţe...

— Şi cu travestiuri, adăugă Niccolò, o minune... costume... măşti... printre monştri...

Le-am promis că am s-o fac, cu toate că opera mea încă nu era gata. Vom trimite invitaţii rudelor noastre celor sus-puse, la Roma, peste tot. Un bal la lumina torţelor, cu personaje deghizate în satiri, nimfe... cu scene din războiul cu turcii în arhipelag... cu urşi şi păsări rare, cu Djem înzorzonat cu ghirlande purpurii, condus de Sigismondo care se va îmbrăca asemenea unui principe persan... avînd ascuns jumătate din chip sub o fîşie împestriţată cu rubine..., cu Violante arătîndu-şi sînii goi, fricţionaţi cu cucută, camfor, tămîie şi oţet, ca cei ai Frineei... cu împărătesele şi reginele

seculare *din casa Orsini*, intrînd călare în urma pajilor purtători de feştile fumegînde şi de focuri de artificii, iar împrejur monştrii, ţestoasa, balena, sirenele, luptătorii, hermafroditul, giganţii, arcurile de triumf încărcate cu flori şi embleme...

Războinicii se prefăcură de grabă în curteni. Întocmeau liste cu nume. Nu trebuia să le uităm pe fiicele ducesei de Poli, nepoate ale Giuliei Farnese, ale căror trupuri erau atît de undioase cînd mergeau, încît păreau că dănţuiesc... Nici de cardinalul Ippolito d'Este... trebuia să-l uluim... dar n-avea să vină, fiindcă-i ţiuiau urechile... nici pe ducele de Bracciano care avea pretenţia, fără nici o justificare, să fie căpetenia Orsinilor... nici pe atît de putred de bogatul Leone Orsini, cel ce ajunsese să strîngă hapsîn proprietăţile din ramura sa... nici pe surorile contelui de Montegualandro ce se plictiseau în Perugia, între tapiserii şi orfevrerii fabuloase.

Îi lăsam să se desfăşoare. Am avut, dintr-o dată, impresia că n-aveau să trăiască mult, simţind că parcă un pumn de metal îmi apăsa pieptul. Rîdeau, îşi frecau mîinile tinere, mai obişnuite să mînuiască oţelul decît să lunece cu pana pe hîrtie. Prin deschizătura uşii ce ducea în *loggia*, Zanobbi ne spiona. Timp de cinci zile, a sporit entuziasmul nostru fericit. Ne pogoram în parc, calculam amplasările... aici, Zanobbi Sartorio avea să aşeze un obelisc de lemn, înconjurat cu inscripţii latineşti ce făceau aluzie la victoriile iubirii..., acolo, Silvio da Narni avea să pună nişte simboluri misterioase... În cea de a şasea zi, a sosit o scrisoare de la Signoria din Veneţia. Îi chemau. Patru galere musulmane aruncaseră ancora pe coaste, în apropiere de Fortore, iar la Fiume şi Trieste i se zăreau veşnicului vrăjmaş stindardele cu jumătatea de lună. Orazio şi Niccolò au plecat de îndată. Abia de-au mai aşteptat să le pună potcoave noi la cai. I-am înmînat lui Orazio spada mea, cea cu măciulia în perle, primită de la Carol Quintul. Balul din Bomarzo n-avea să se mai ţină niciodată. Castelul şi pădurea au rămas pustii.

Cîtva timp după aceea, Silvio a prezis moartea marelui maestru al ordinului de Malta, Jean de la Vallette. S-a aflat mai apoi că mai mulţi astrologi o prevăzuseră, aflînd că şoimul pe care i-l dăruise regele Franţei şi papagalul său cel roşu din insulele Moluce, cît şi leoaica domesticită care dormea în camera lui, se prăpădiseră cu puţin timp înainte. Straniu este faptul că pe blazonul comendatorului provensal, ce-l însoţea în ultimele clipe dinaintea sfîrşitului, figurau un şoim de argint şi un leu de aur. De asemenea, s-a aflat că în ziua în care şi-a încredinţat sufletul Domnului, seniorii întruniţi în camera lui au auzit o teribilă descărcătură de arche-

buze, atît de violentă încît a zguduit pereţii. La Vallette a trimis pe unul dintre ajutoarele sale în căutare de ştiri. Nimic extraordinar nu se petrecuse sub cerul calm de unde, evident, se pogorîse tunetul neaşteptat. Peştii au fugit din mare. Unii dintre ei, chiar mai mari decît delfinii, s-au aruncat afară din apele limanului Marsa Scirocco. Silvio ignora aceste semne prevestitoare şi, cu toate astea, prezisese moartea Marelui Maestru. De atunci, am luat hotărîrea să dau mai mare atenţie prorocirilor lui şi a renăscut în mine credinţa în ştiinţa cea tainică, pe care o pierdusem cînd s-a înşelat amarnic în privinţa lui Pier Luigi, duce de Parma.

Dar n-am putut să mă folosesc de înţelepciunea sa. Silvio da Narni a murit chiar în acel an, 1568, în noiembrie. Văzuse cu limpezime uluitoare clipele supreme ale Marelui Maestru de Malta, aflat la atîtea şi atîtea leghe de laboratorul lui, într-o insulă pe care o izbeau valurile Mediteranei, şi nu presimţise că propria sa existenţă avea să se frîngă aşa de curînd. A fost găsit cu capul zdrobit într-unul din şanţurile de lîngă bisericuţa votivă, unde-şi desfăşura riturile nocturne, la un pas de Cerberul infernal cu trei capete. Mi s-a istorisit că în jurul cadavrului stăruia o duhoare pătrunzătoare, nesuferită, ce nu putea fi pusă pe seama nici unei vieţuitoare cunoscute. I-au smuls din mîinile înţepenite manuscrisele lui Dastyn. N-am reuşit, timp de mai multe luni de zile, în ciuda afumării lor cu tămîie, să şterg acea miasmă care se ridica precum o răsuflare greţoasă atunci cînd despăturearn pergamentul.

* * *

Moartea lui Silvio, plecarea lui Orazio şi Niccolò şi înstrăinarea pruncilor mei căsătoriţi — Faustina se căsătorise, între timp, cu baronul de Paganica, iar Marzio cu fiica lui Vincenzo Vitelli — au depopulat castelul. Îmi rămîneau cei mai mici dintre urmaşii mei, Corradino şi Maerbale. Au început să mi se nască nepoţi, pe undeva, pe la Perugia şi Bologna. Îi aduceam la Bomarzo, dar o luau din loc după ce stăteau puţin acolo. Ginerii şi cu mine nu ne înţelegeam. Se simţeau mai la largul lor printre propriile lor rude. Dezaprobau parcul, colecţiile, excentricitatea mea, tot ceea ce aflaseră despre viaţa mea. Mai presus de toate, îmi dezaprobau cheltuielile. Se iveau în castel; ţineau nasurile pe sus, de parcă adulmecau. Într-adevăr, neglijenţa cu care am cedat, de cînd am primit moştenirea, cîrmuirea finanţelor, precum şi deturnările de fonduri şi rapacitatea împuterniciţilor mei, cumpărăturile costisitoare pe care le-am făcut fără încetare, lucrările de la Bomarzo

şi zestrea copiilor mi-au subţiat averea, ale cărei limite nu le-am cunoscut, de fapt, niciodată şi pe care tata şi bunicii o compromiseseră serios. Îmi lipseau banii şi prăzile, care-i îmbogăţeau pe condotieri, cu ajutorul cărora înaintaşii mei mai cîrpeau fisurile, şi, pe de altă parte, administrarea proprietăţilor mele nu era bine strunită. În mai multe situaţii, ca şi alţi principi, a trebuit să amanetez bijuterii şi chiar am vîndut nişte tablouri pe care nu le-am recuperat niciodată. Însă, curînd după aceea, am achiziţionat noi picturi — de pildă, un Giorgione minunat şi o serie de portrete de Tiţian — iar manipularea de către administratorul meu Bernardino Niccoloni a unor sume inexplicabile a continuat să întreţină ficţiunea unei îndestulări care nu exista, dar care îmi permitea să continui o pompă impunătoare de mare senior roman ce nu tolera să nu-şi satisfacă gusturile.

Aceste probleme nu mă îngrijorau. N-am ţinut seama de importanţa lor, obişnuit cum eram să mă las în voia capriciilor mele. În schimb, mă preocupa singurătatea mea. Laboratorul lui Silvio, a cărui singură cheie o păstram asupră-mi, s-a umplut de praf. Cînd pătrundeam în el, uneori, cuptoarele stinse, alambicurile goale şi marile texte indescifrabile mă descurajau. Nici cabinetul din *Lăcaşul Nimfelor* nu mă mai atrăgea şi nici n-aveam ce să mai caut în el, de vreme ce renunţasem să-mi mai scriu poemul. Umblam printre ciudăţeniile adunate, atingînd în trecere scheletele suspendate, ce se clătinau uşurel, precum nişte lămpi stranii de fildeş, sau zăbovind să observ, ridicînd-o între două degete, cîte o piesă delicată din aur, ce-şi pierduse strălucirea fiindcă interzisesem să fie atinse.

Pe Zanobbi îl vedeam în timpul meselor. Ne strîngeam în salonul spaţios, între tapiseriile verzi şi cristale transparente şi conversam puţin. Dispăruseră diferitele obiecte din *Lăcaşul Nimfelor*, lucruri fără însemnătate, mai degrabă singulare decît de valoare, şi am dedus că, în mod sigur, el, cel care avea acces în acest loc interzis, era autorul prădăciunilor, dar nu i-am reproşat-o şi nici nu am încercat să le recuperez. Scîrba, aversiunea, o oboseală dubioasă mă paralizau. Poate că dacă m-aş fi putut apropia de el, să-l supun, să-l fac al meu, atitudinea mea s-ar fi schimbat. Dar ştiam că aşa ceva era cu neputinţă. Un blestem crud mă împiedica, pînă şi fiziceşte, să-i dobîndesc pe cei ce în realitate prezentau importanţă pentru mine, iar laşitatea mea şovăielnică se prefăcea a fi bine slujită doar de prezenţa lui ambiguă, mulţumindu-mă că-l priveam umblînd prin săli, stînd de vorbă cu slujnicele şi pajii.

Am ghicit şi am înţeles că alţii obţinuseră ceea ce eu nu îndrăzneam să obţin, iar primei clipe de furie i-a urmat lipsa de curaj a eventualului eşec. Facă ce i se năzare. Numai să nu plece, să rămînă la Bomarzo. Pentru a izbuti această sărmană victorie, i-am închinat liniştea mea, veghindu-l, spionîndu-l, ţinîndu-i companie atunci cînd furnicătura plictisului îl obliga să-şi caute la Mugnano sau în Bagnaia palide distracţii. Isprăvise lucrarea la *Gigantomahie* şi i-am propus o a doua frescă, o scenă cu centauri, care n-a trecut de faza unor schiţe însăilate. Mi-a cerut, bineînţeles, în mai multe rînduri, bani, haine, podoabe. O făcea fără să-şi ascundă dispreţul, sigur că n-aveam să-i refuz nimic. Musafirii mei sporadici, cu Madruzzo în frunte, şi-au dat seama de absurdul situaţiei umilitoare şi au încetat să mă mai viziteze.

Într-o noapte, am coborît în bibliotecă, în căutarea unor cărţi. Nu reuşeam să adorm. Căldura îmi lipea cămaşa de piept. Pe neaşteptate, am dat peste Zanobbi în galeria busturilor pe care abia o lumina o lună şovăielnică. Cineva se ascundea acolo în spate, în umbra Minotaurului. Era o fetişcană, care a ieşit zbughind-o, ascunzîndu-şi goliciunea sidefie în pantomima marmorelor. M-am apropiat să-i fac reproşuri, obosit, scîrbit, dar pictorul m-a îmbrîncit şi de pe buzele sale s-a desprins o ocară murdară. Sîngele a început să-mi fiarbă năvalnic în vine şi am încercat o bizară plăcere uitată, căci m-am simţit deodată de parcă renăşteam, de parcă bătrînele membre înţepenite şi-ar fi recăpătat toată sprinteneala. Cu o mişcare bruscă mi-am tras pumnalul, fără să-i dau timp să-l folosească pe al său, şi i-am sprijinit vîrful în burtă. M-a privit înmărmurit, cu ochii negri ieşiţi din orbite, fiindcă niciodată nu i-ar fi trecut prin cap, se înţelege, că aveam să reacţionez astfel. Îl treceau năduşelile din pricina zăpuşelii nopţii de vară. Spaima lui mi-a făcut grozav de bine. Am răsuflat din adîncul plămînilor şi, fără doar şi poate, m-am pus pe rîs. Valuri de căldură îmi urcară spre faţă. Pumnalul îmi tremura în mîna dreaptă, sfîşiindu-i inul foarte fin pe care eu i-l dăruisem, şi nişte pete de sînge îi pătară imaculatarea. Apăsai ceva mai tare şi strigă. Strigai şi eu, de bucurie.

— De data asta s-a isprăvit! îi zisei. Am ajuns la capătul răbdării.

Cu vîrful pumnalului l-am condus înspre cabinetul tatei. Zanobbi dădea înapoi, poticnindu-se, aruncînd priviri îngrozite în jurul său, bolborosind. Nu, n-aveam să-l ucid în chipul acesta. Stiletul meu de-abia s-ar înroşi cu cîţiva stropi stacojii, fără impor-

tanță. Am apăsat resortul tainiței secrete, hruba în care tata mă închisese cu scheletul, și l-am împins în pîntecele-i întunecos. Dar mai înainte i-am sărutat obrazul pe care-l umezea sudoarea și mi-am trecut degetele prin părul său umed. Am tras la loc panoul, părăsindu-l pentru totdeauna în temnița lui, și m-am oprit pentru cîteva clipe în încăperea goală ce l-a găzduit pe Lorenzaccio dei Medici. Nu se auzea nici un zgomot. Zidurile din Bomarzo erau groase, credincioase. Încet, am coborît spre parc. Monumentele se detașau, amenințătoare, în lumina aproape cerească, de safir, pe care o brăzdau țînțarii cu bîzîitul lor. Am intrat în pădure, ca pe vremea cînd eram copil. Mărăcinii mi-au zgîrîiat pomeții, brațele, în vreme ce înaintam pe cărarea întunecată, pe marginea căreia stăteau la taifas brotăceii. Am ajuns, în sfîrșit, la pîrîu și, fără să-mi scot îmbrăcămintea, dintr-un salt grotesc ce-mi profilă cocoașa și zbîrciturile fetei în oglinzile lunare, m-am scufundat în apa rece. Am împreunat palmele pe care le spăla binecuvîntarea lichidului născut din inima, din măruntaiele pămîntului din Bomarzo și am început să mă rog. Să nu mi se ceară în deșert explicații. Eu pot să istorisesc doar ceea ce am făcut.

* * *

Bomarzo, atît de pustiit, s-a populat cu coșmaruri. Acolo unde înainte fuseseră oameni, apărură spectre. În puterea nopții, mă trezeam gemînd și am dat poruncă să doarmă doi halebardieri de-a curmezișul în fața ușii mele și ca pajii să facă cu rîndul pe banca de lîngă patul meu. Uneori, deschideam ochii în panica unui vis îngrozitor și desluseam, în pîlpîitul lumînărilor fără vigoare, siluetele alungite, șterse ale pajilor ce moțăiau veghind odihna stăpînului lor. Dar seniorul nu-și găsea odihna. Simțea castelul otrăvit. Alt cadavru luase locul vechiului schelet, în adîncul pietrei, iar otrava lui impregna pereții cu o pestilență pe care numai eu eram în stare s-o percep și care îmi aducea aminte de miasma blestemată căpătată de manuscrisele lui Dastyn după moartea lui Silvio.

Beppo, Abul, Girolamo, Maerbale, Silvio, Zanobbi îmi apăreau în delirele mele. Intensitatea halucinațiilor sporea pe măsură ce se înteța amurgul și se instaura domnia beznei de nepătruns. Am hotărît ca toate încăperile castelului, chiar și cele în care nimeni nu intra vreodată, să fie iluminate, pe înserat, cu făclii și torțe. Iataculile păreau niște altare enorme și, cum privirile tablourilor mă obsedau, am poruncit să fie desprinse imaginile bunicilor sau să fie

întoarse cu faţa la perete şi am pus să fie acoperită cu draperii înalte *Gigantomahia*. Am păstrat la locul lui doar portretul meu pictat de Lorenzo Lotto, avînd impresia copilărească că-mi dă curaj prin tinereţea sa. De asemenea, am hotărît ca în parc să fie aprinse focuri, de îndată ce cădea bezna, iar rezultatul a fost cu mult mai rău decît mi-am putut închipui, fiindcă frenezia vîntului, ce învălătucea rugurile, înnebunea umbrele şi insufla o viaţă animalică coloşilor înfricoşători care, atunci cînd eu îi pîndeam prin oblonul întredeschis, se mişcau greoi, ca nişte sinistre paiaţe sălbatice, înspre zidurile fortăreţei.

Cum de n-am fugit atunci? Ce putere neştiută m-a reţinut la Bomarzo? Dimineaţa, asistam la liturghiile slujite de către franciscani în biserica Giuliei şi fugeam de la slujbă, spionat bănuitor de călugări, deoarece zărisem, îndărătul altarului, ivindu-se formaţeapănă a lui Maerbale sau cea a lui Zanobbi. Nu mi-am găsit liniştea nici ziua printre stîncile Pădurii Sacre, modelate tocmai cu scopul ca, la adăpostul lor, să mă refugiez de griji. Pietrele se prefăceau în cei pe care atît de mult doream să-i uit. Puţin cîte puţin, băgam de seamă cum uriaşul Neptun se preschimba în Girolamo şi că figura înşfăcată de trompa elefantului, care-l simboliza pe Beppo, i se asemăna acestuia întocmai. Ca şi alte dăţi, am apelat la Violante şi la Fabio. Aveam nevoie să umplu castelul, să-l inund cu oameni, să îndepărtez nălucile cu hărmălaia voioasă, cu cîntecele de beţie, cu muzicile, cu ţipetele înăbuşite şi sunetele amorului neîngrădit. Iar ei şi-au adus un nou alai de adolescenţi.

Papa, descărnatul Pius V, un sfînt, care suferea de băşică şi se hrănea numai cu cicoare fiartă, cu nalbă, cu salvie şi ierburi înmiresmate de-ale sfîntului Ioan, înlocuise fastul de mai înainte cu o severitate de anahoret. Se isprăvise la Vatican cu ceremoniile cele splendide, cu veşmintele falnice; Sanctitatea Sa îşi înfăşura trupul cu ţesături aspre şi-şi descătuşa mînia asupra necumpătării supuşilor săi. Tîrfele *de lux* au trebuit să-şi ia tălpăşiţa din Roma, iar cele ruşinoase să se oploşească în Trastevere şi de aci în împrejurimile Mauzoleului lui Augustus. Zadarnic au intervenit ambasadorii Spaniei, ai Franţei, ai Florenţei, îngrijoraţi de plecarea femeilor cele mai frumoase, plecare ce schimba înfăţişarea cetăţii. Teatrul Cortile del Belvedere a fost închis: celor ce aveau propria lor reşedinţă, li s-a interzis să mai frecventeze crîşmele. Cît despre dragostea „care nu se încumetă să-şi spună numele...“ s-a ajuns pînă la a se arde efigia unui principe, fiindcă cutezase

s-o arate pe față... Astfel că tineretul, înflăcărat de povestirile celor mai în vîrstă despre viața de la Vatican pe vremea lui Leon X și a lui Clemente VII și încă și mai recent în perioada lui Pius IV, care fusese un Medici din Milano, un fals Medici, ce căuta cu încăpățînare să-și afirme înrudirea inexistentă cu familia Magnificului și a lui Cosimo, profita de orice ocazie i s-ar fi ivit ca să slăbească jugul monahal.

Băieți și fete dădură buzna spre Bomarzo, hămesiți. Violante și Fabio, de acum vîrstnici, îi îndrumau. Noaptea, dormeam între ei, în odaia mea de nuntă, mă cufundam într-o toropeală pe care o întrerupeau, readucîndu-mi insomnia, zgomotele ca de șobolani, iscate de alergarea unor picioare desculțe și de șopîrlele sufocate ce înfiorau castelul. Mîinile-mi căutau atunci mîna lui Fabio Farnese și pe cea a Violantei Orsini, care respirau, tușeau și se înghesuiau în mine, iar dacă, în semiîntunericul încăperii, începea să se înfiripe, lividă, ca un coșmar, fantoma lui Zanobbi, sora supranaturală a scheletului din capelă, strigătele și tremuratul meu îi trezea pe tovarășii mei care îmi acopereau gura înspăimîntată, pînă ce îmi recăpătam liniștea și, învins, asudat, mă prăvăleam într-o neagră prăpastie.

* * *

Sigismondo Orsini mi-a adus la cunoștință în zilele acelea ceva atît de neverosimil încît, la început, am refuzat să cred și m-am gîndit că era poate o glumă de-a lui. Dar Sigismondo nu era un bărbat pus pe șotii. Din flăcăiandrul drăgălaș, glumeț, sprinten și zvelt, care îl fascinase pe Pier Luigi Farnese, abia de se mai păstrau urme vagi în acest bărbat așezat, care își ascundea o jumătate a feței sub o fîșie castaniu închis și care, fiind foarte sărac, își masca penuria cu niște haine vechi pe care i le dăruiam eu cînd îi erau de strictă necesitate. Umbla cu leopardul prin vale la vînătoare și, uneori, nu-l mai vedeam timp de o săptămînă ori mai mult, întrucît vărul meu din Mugnano prinsese slăbiciune pentru el și, cu Porzia și Pantasilca, jucau niște partide de cărți și stăteau la taclale pe temele ce le putea cuprinde deșteptăciunea mărginită a rubedeniei și scutierului meu; despre luxul lui Pier Luigi de Parma, marele-i prieten; despre campania de la Hesdin. Chipeșul Matteo Orsini, celălalt supraviețuitor dintre cei trei camarazi pe care i-am moștenit de la Girolamo, se căsătorise cu o mare doamnă din Neapole, unită cu familia Caraffa, și a dispărut din Bomarzo. În schimb, Sigismondo continua să fie un curtean holtei, preocupat de obi-

ceiurile, manierele şi privilegiile societăţii aristocratice, pe care nu-l interesau în chip deosebit problemele femeilor, întrucît înclinările lui îl îmboldiseră în direcţia opusă.

M-a surprins, prin urmare, peste măsură, ceea ce îmi aduse la cunoştinţă cu atîtea sfielnice ocolişuri. Voia, la rîndul său, să se căsătorească. Anii începeau să-l împovăreze şi se simţea singur în casa lui de piatră, din apropierea castelului. Logodnica... logodnica nu era prea tînără, nici nu aparţinea cine ştie cărei case care să se poată compara cu a noastră, dar frumuseţea ei fusese faimoasă şi, drept rezultat al unei vieţi în care avusese grijă să se gîndească la viitor, pusese deoparte destui bani pentru ca să le asigure amîndurora un trai comod şi chiar oarecare belşug ce merita tot respectul. Cît despre partea lui, ducele de Mugnano — mă ului că-l însoţea la această întrevedere, dar după aceea mă gîndii că prin asta Sigismondo căuta să-i confere o mai mare solemnitate — păstra tăcere şi, pe ascuns de vărul nostru, îmi făcea semne deschizînd şi strîngînd mîinile şi scutura din umeri ca pentru a-mi arăta că n-avea nici un fel de amestec în afacere. În sfîrşit, cu destulă greutate, numele presupusei mirese se ivi pe buzele lui Sigismondo. Era Pantasilea. Prima mea mişcare a fost de furie, de refuz. Cum?! Chiar într-atîta decăzusem? Un senior Orsini din ramura Bomarzo... şi prostituata aia arhicunoscută şi arhiterfelită, din ale cărei farmece, pe cînd le avea, se înfruptase şi le plătise o generaţie întreagă de nobili ai Italiei, la Roma, Florenţa, Bologna, peste tot? Supărarea mai veche pe care mi-o pricinuia amintirea primei întîlniri cu vecheă amantă a lui Benvenuto Cellini, pusă la cale de bunicul Franciotto, şi ruşinea păţită în palatul cu păuni, m-a vitrioalt din nou, de parcă n-ar fi trecut atîta vreme de atunci şi ca şi cum Sigismondo ar fi continuat să fie principele adolescent care le orna cu un obiect rar, preţios, de rafinată somptuozitate. Mugnano mă strînse de braţ şi apăsarea aceasta alungă norii. Priveam ţintă la vărul nostru ruşinat, care arbora un calm ce-i lipsea de fapt. Ce-mi păsa, la urma urmei? Eram eu cumva gardianul arborelui genealogic? Oare viaţa mea putea să fie o pildă? Da, în mijlocul vinovăţiei şi al mîrşăviilor mele, păstrasem neştirbită grija de a ridica neamul nostru, de a feri, măcar în aparenţă şi de ochii plebei, augusta lui ierarhie, iar perspectiva de a împrumuta numele nostru acelei tîrfe la pensie, fără genealogie — căci, dacă ar fi aparţinut vreunei familii cu o ţinută cît de cît mai acătării, este probabil că reacţia mea instinctivă ar fi fost cu totul diferită —, mă rănea şi repugna mîndriei mele. Oricum, ce mai puteam face? Să mă împo-

trivesc? Aveam cumva eu jurisdicție asupra libertății lui Sigismondo Orsini? I-am spus să facă așa cum îl tăia capul, fiindcă anii îi prisoseau din belșug, și fiindcă, pe de altă parte, vîrsta părților contractante, cît și — nu putui să evit mențiunea crudă — gusturile cunoscute ale mirelui, ne ofereau garanția că acea căsătorie avea să fie lipsită de urmași. Sigismondo mă cuprinse în brațe și i-am promis chiar, de acord cu Mugnano, că amîndoi, împreună, vom avea grijă să nu ajungă la nuntă chiar un coate-goale. Știrea, împrăștiată cu repeziciune, a zguduit castelul, satul, ținuturile învecinate. Sigismondo se bucura de popularitate în grupul vesel al Violantei, iar poporul îl iubea, în ciuda trecutelor lui aventuri care își găsiseră drept teren de desfășurare împrejurimile. Era, fără îndoială, un bărbat simpatic, dornic să petreacă și, prin urmare, să distreze. Anii îl făcuseră din ce în ce mai plin de omenie, mai îngăduitor. Iar ideea că avea să încheie căsnicia cu Pantasilea, care nu era pe placul sătenilor bătrîni, păstrători de tradiție, i-a încîntat în schimb pe cei tineri, poate pentru că le arăta o fisură în platoșa strămoșească de zale, care ne izola și ne afirma puterea semeață.

Fabio îl invidiase dintotdeauna. Fuseseră rivali la favorurile mele. Fabio a fost cel care a născocit farsa, cel ce i-a convins pe Violante și pe prietenii ei ca nunta să fie ocazie de a-și mai prilejui o distracție la Bomarzo. Trebuia bine rumegată nemaipomenita panaramă ca să se înfrupte din ea ca dintr-o operă de artă. Ceilalți s-au entuziasmat. Orice, numai să se smulgă din monotonia zilnică a plăcerii repetate... orice... Sigismondo și Pantasilea, puteai să-ți închipui ceva mai năstrușnic, mai împotriva firii, mai absurd? Aveam să luăm scrînteala aceea ca pe ceva înțelept, iar contrastul avea să ne furnizeze o bucurie pe care n-o visam. Era nevoie, pentru asta, ca să se desfășoare ceremonia cu o măreață pompă. Pantasilea o să vină de la Mugnano, de parcă ar fi fost ducesa de Mantova, sau Giulia Gonzaga, ori Giulia Farnese atunci cînd s-a însoțit cu mine. Cruzimea descreierată a lui Fabio îi ascuți inventivitatea. Pantasilea să întreprindă drumul triumfal în același car alegoric pe care soția mea intrase în Bomarzo pentru a-i deveni stăpînă. Va veni împopoțonată cu giuvaericale, împreună cu Sigismondo, paladinul ei. Iar noi o să ne veselim, de pe terase, pe seama priveliștii grotești. Nici că se mai gîndeau la altceva. Chiar și eu mi-am alungat temerile, tresăririle, lașitățile și m-am molipsit de virusul frivol, sadic, ce bîntuia castelul.

Scoaseră afară din grajduri rădvanul cel scofîlcit, care ajunsese cuibar pentru nenumărate găini, după ce fusese uitat în acel ungher, şi ale cărui roţi descleiate şi ruginite imitau, provocînd larma înveselită a grupului, cotcodăcitul stîrnit înăuntrul său de-atîtea ori. Încă se mai proţăpea, pe spătarul său, ursoaica cea mare din lemn aurit, purtătoare a stînjenelului Farnesilor, ursoaica ce pusesem să fie sculptată cu prilejul intrării noastre ceremonioase. Am avut ideea, îngroşînd ironia — dar, în realitate, n-am împărtăşit nimic din această idee inspirată celorlalţi marteri, din pricina secretului pe care îl implica şi pe care mă interesa să-l păstrez — să înlocuiesc stînjenelul cu apocriful stindard de la Hesdin, confecţionat din fusta unei ţigănci şi nişte cîrpe ce reproduceau vulturul lui Carol Quintul, întinzîndu-l peste o armătură ţeapănă şi fixîndu-l în ghearele ursoaicei Orsinilor.

Cînd totul a fost gata, am expediat trăsura la Mugnano. O escortau vreo duzină de halebardieri. Ne-am aşezat pe terase, în *loggia*, şi ne aşteptam să rîdem. M-am simţit mîndru, datorită pregătirilor nebuniilor acelora, în ziua căsătoriei, şi, fapt de neînţeles, mi se părea că prin această liturghie grotescă îmi luam revanşa pentru umilinţele cele de demult, căci sosirea Pantasileei şi a lui Sigismondo, ridicolă, împotriva firii, scotea în relief înaltul aristocratism al cocoşatului, biruitor, prin maiestatea puterii sale, a suitei şi a lumii sale, asupra naturii capricioase şi, de asemenea, asupra sărmanelor parodii.

Aşteptarea a fost lungă. Am păcălit-o cu muzică, cu forfota pajilor ce ofereau răcoritoare şi prăjituri, cu epigramele lui Fabio. Pînă cînd zărirăm, în sfîrşit, cortegiul care înainta pe drum dincolo de sculpturile atente, bronzate de soare. Era foarte mic, spre deosebire de al meu, pe care îl prelungeau şerpuirea amplei cavalcade de familie, în care se aflase şi Sigismondo, şi trăsurile doamnelor din casa Farnese şi carele încărcate de daruri şi trusouri. Pantasilea ocupa rădvanul de care trăgeau şase măgari albi. Părul vopsit roşu şi veşmîntul ei larg de culoarea galben-violet, brodat cu rubine, se aprindeau scandalos în soare, sub flamura ţigăncii, în aşa fel că, din depărtare, s-ar fi zis că în trăsură ardea un rug. Într-o latură scînteia armura lui Sigismondo, ce călărea un cal negru. Îl urmau, de asemenea călare, ducele de Mugnano şi Porzia. Oşteni cu halebarde încheiau procesiunea. Pe măsură ce se apropiau, în bastioane se înteţeau glumele şi măscările. Cînd au fost îndeajuns de aproape m-am dus în fruntea a opt slujitori, să-i întîmpin potrivit înţelegerii, la intrarea Pădurii Sacrea Monştrilor. I-am salutat

de acolo, cu un gest larg, pe complicii ce rămaseseră îndărăt, în castel.

Aşadar, am putut să văd de aproape perechea, înaintea celorlalţi. Şi în loc să mă confrunt cu un spectacol de jalnici histrioni, ceea ce mi se înfăţişă ochilor mă deścumpăni prin minunăţia sa. Elementele care ar fi putut să îngroaşe caraghioslîcul scenei — sulemeneala ţipătoare a Pantasileei, care se îngrăşase şi se ţinea foarte ţeapănă, ca pe un tron, pe bancheta ce se clătina; nestematele pe care Sigismondo le făcea să scapere peste platoşa lui şi care erau mărturia destrăbălării erotice a lui Pier Luigi Farnese; pieptănătura pretenţioasă a mirelui, a cărui chelie fusese mascată cu meşteşug de către Porzia, cu sofisticate împletituri ale şuviţelor ce supravieţuiseră; stindardul născocit; chiar prezenţa Porziei, văduva unui astrolog şi concubina ducelui de Mugnano — în loc de a-i răpi ansamblului strălucirea, îi adăuga un fel de aură magică necunoscută. Un paj îl ţinea pe Djem, pe care îl ducea de zgardă; altul ducea pe pumn unul din şoimii vărului meu, acoperit cu capişonul, dînd din aripi. Ducele de Mugnano, pe al cărui pieptar albastru giuvaerele sclipeau la cea mai mică mişcare, susţinea spada lui Sigismondo, aşa cum fratele meu Maerbale o înălţase cîndva pe a mea. Frumuseţea Porziei, la maturitate, se înfăţişa precum un îmbietor fruct copt, iar Pantasilea îşi reciştigase o parte din fosta-i frumuseţe prin ciudăţenia podoabei sale, prin incendiul pletelor roşii şi genele adumbrite în verde, prin aerul olimpian pe care i-l conferise legătura cu atîţia bărbaţi de viţă nobilă. Sigismondo, bătos, grozav de aristocratic, îşi strunea calul cu o mînă, iar cu cealaltă sprijinea pe braţul încordat panaşul coifului său de război. Era precum un cavaler rătăcitor, precum un personaj de legendă, din romane. Amadis sau Orlando, ce stătea mărturie, doar prin propria-i prestanţă, pentru demnitatea doamnei sale. Părul lins în faţă, întins cu mare grijă peste tîmple, à la Cezar, şi plasturele negru, te purtau cu gîndul la nişte lauri cenuşii. Am intrat şi eu în alai, lîngă Mugnano şi am suit astfel, în scîrţîit de hamuri, drumeagul pieptiş.

Ceremonia avea să se desfăşoare în sala busturilor imperiale. Lumea năpădise scările, fiindcă dăduseră iama şi mulţi de prin ţinuturile apropiate. Pe la uşi şi balcoane se aflau paji ce stăteau în echilibru, ca nişte zburătoare pe balustrade, şi doamne pe jumătate ascunse în dosul batistelor şi evantaicelor. Încă înainte de a descăleca, auzirăm rîsetele, şuşotelile. Zarva conteni cînd intrarăm

şi sufrăm treptele în procesiune. Sigismondo, ţinînd trei degete întinse, o conducea pe Pantasilea, cu desăvîrşită curtoazie. Ea păşea ca o zeiţă, aşa cum învăţase să păşească de-a lungul atîtor ani consacraţi fascinării bărbaţilor cu pretenţii prin ţinuta sa elastică. În urmă, Mugnano o conducea pe Porzia. N-aveai de ce să rîzi. Seniorii de Bomarzo, Orsinii se întorceau la palatul lor, cu sclavi şi musafiri. Un negrişor al vărului meu ducele, îngenunchie ca să întindă peste lespezi un covor oriental. N-aveai de ce să rîzi, iar dezamăgirea uluită se citea pe toate chipurile. Pînă şi rîsul lui Fabio îngheţă pe buze. Dacă cineva putea să provoace vreo tristă bătaie de joc, acela era ghebosul, chiar cumnatul acestui Fabio Orsini, ce-şi înghiţea păcăleala acră şi care se balansa, ultimul, tîrîndu-şi spada pe covor. Violante păşi înainte, se plecă cu o reverenţă şi o sărută pe Pantasilea pe buze. Îşi zîmbiră. La urma urmei, nu erau chiar într-atît de diferite. Iar mireasma de tămîie se înălţă în coloane învălătucite, care-i cuprinseră pe Minotaur şi pe împăraţi, în timp ce latinismele franciscanilor se amestecau, în mod neaşteptat, cu răgetele furioase ale lui Djem, aflat în proastă dispoziţie.

Distracţia stîrnită de nuntă a fost trecătoare. M-am înşelat amarnic — după cum şi tovarăşii din şleahta Violantei au greşit — cînd am crezut că însurătoarea lui Sigismondo avea să ne prilejuiască un subiect de bîrfă şi discuţii, pe care să-l amănunţim vreme îndelungată, descoperind în el noi motive de batjocură. Dimpotrivă. Ca să nu mai amintim de ceremonie. Ne făcea să roşim faptul că nu pricepuserăm că Sigismondo era un principe, indiferent de împrejurări, şi că Pantasilea stăpînea desăvîrşit manierele ce se bucură de respect la curţile nobiliare. Nu am prevăzut că aspectele groteşti ale alianţei ei tîrzii puteau să înduioşeze şi să-i confere o noblеţe deosebită şi o frumuseţe tulburătoare, aparte, mişcătoare. Fantomele se întoarseră să mă încolţească. Atitudinea răutăcioasă faţă de vărul meu nu făcuse altceva decît să-mi sublinieze meschinăria, perversitatea, murdăria. M-am simţit din nou singur, mai singur chiar decît înainte, singur după cum o meritam. Şleahta hămesită se îndepărta pe nesimţite de mine. Situaţia aceea îngrozitoare a culminat spre sfîrşitul verii. O dată în plus, oaspeţii au încercat atunci să mă înveselească şi să se înveselească printr-un spectacol mai aparte. Scena cu Pantasilea nu avusese efectul scontat, dar aceasta nu avea să mai dea greş. Ideea unui bal cu măşti îl entuziasmase pe Fabio, atunci cînd i-am spus-o. Chiar dacă n-aveam să dăm serbarea cea mare pe care o plănuisem cu Orazio

şi Niccolò şi n-aveam să invităm asistenţa pe care visasem s-o întrunesc pentru a-mi arăta Pădurea Sacră, de ce să nu profit de prezenţa la Bomarzo a atîtor oameni tineri şi atrăgători, pentru ca să fac o repetiţie a acelei distracţii pompoase? Ca şi atunci cînd s-a aflat de proiectata nuntă a lui Sigismondo, vestea s-a răspîndit printre cei lipsiţi de ocupaţie, pasionîndu-i. Au meşteşugit costume şi podoabe şi, iarăşi, pentru o săptămînă, spectrele au părăsit castelul. Nu mai era loc pentru ele în atîta tămbălău. Eu lăsam frîu liber companionilor mei. Îi vedeam aşezînd ghirlande printre monştri; fixînd făclii pe terase; întrebînd despre rezervele de vin roşu sau alb, de vinuri siciliene şi greceşti, vin dulce de Malvazia şi muscat de Candia, de soiuri albe de Gallipoli şi de cele negre din Asia Mică.

Cu patru zile înaintea celei hotărîte pentru carnaval, am cedat cererilor lui Fabio şi le-am arătat podurile. Niciodată nu mă mai întorsesem acolo, de cînd Girolamo şi Maerbale mă înjosiseră cu îmbrăcămintea cea femeiască, iar presupusul moştenitor de la Bomarzo îmi găurise lobul cu o andrea. Totul rămăsese aşa cum îl lăsasem atunci, cu peste patruzeci de ani înainte. Pajii au reuşit să împingă ferestruicile putrezite şi lumina a pătruns şovăitoare peste pînzele de păianjen destrămate ce sporeau înfăţişarea fantastică a locului. Şobolanii şi moliile care se iveau pe lăzi şi acopereau duşumelele prăfuite. Cei de la Roma ţipaseră de bucurie, în vreme ce scuturau ţesăturile şi podoabele arhaice, iar neri de pulbere şi izină se ridicau împrejur, stîrnind mirosuri învechite ce le îngreţoşau pe femei şi provocau tuse, lacrimi şi strănuturi. Eu îi urmăream, retrăind scena fatală din copilărie, dar nu-mi lăsară timp ca să mi se accentueze zbuciumul evocării. Fără culoare, tremurînd, umblam de la un cufăr la altul şi băieţii mă trăgeau de *lucco*, arătîndu-mi cutare sau cutare pantaloni largi de pe la începutul secolului, o manta sau alta din piei tăbăcite, vreo beretă mototolită ale cărei pene spînzurau, devorate şi pleoştite. Recitau pasaje din poeme comice, ridicînd, ca pe nişte pliuri ale unor hlamide nemaipomenite, eşarfe din blană de nevăstuică sau de dihor. Iar Fabio organiza jaful şi canaliza înspre melcul scării fuga lucrurilor învălmăşite, rău mirositoare, săltînd din treaptă în treaptă, tîrîte, călcate. Gloria gotică, splendoarea Renaşterii timpurii se transformau în acest chip, precum orice modă depăşită, în motive de zeflemea. Am coborît între ei, înghesuit de valul ce zvîrlea în stînga şi-n dreapta cascada de ţesături, de dantele, de galoane, de vechi frumuseţi. În mod inconştient, mi-am dus mîna la ureche şi am pipăit lobul stră-

puns. Dimineţile şi serile următoare Bomarzo a oferit spectacolul cu totul aparte al unui palat ce se pregătea pentru o primire excepţională, folosind însă, pentru aceasta veşmintele sale cele mai prăpădite. De pe la toate ferestrele, din *loggia*, de pe parapete atîrnau, în locul nobilelor covoare, bucăţi deşirate şi rupte ce se aeriseau la soare. Reapărură sclipind ace şi foarfeci. Se întocmiră măşti, *baute*[1], extravaganţe din satin, dantelă, mătase, metale suprapuse. Fiecare din fetele de lux, care la Roma ar fi găsit drept ruşinos lucrul de mînă, s-a închis în odaia-i împreună cu slugile sale, să-şi alcătuiască şi să-şi confecţioneze în secret o îmbrăcăminte nemaivăzută. Se şoptea că Pantasilea avea s-o întruchipeze pe Regina Amazoanelor. Violante mi-a adus o giubea portocalie cu mîneci umflate ca nişte baloane şi un coif împodobit cu fructe şi perle, precum şi o mască alungită printr-un nas ascuţit, de parcă ar fi fost logic ca şi eu, cu tot impunătorul meu stigmat înnăscut, cu neputinţă de tăinuit, să mă travestesc.

* * *

Chiar în noaptea serbării s-a petrecut o întîmplare a cărei simplă amintire, după atîţia ani înghesuiţi în memorie, îmi îngheaţă încă sîngele. Mă găseam în încăperea cu ceramica, în amurg, învesmîntîndu-mă. Îmi slujea de ajutor negrişorul cel drăgălaş, de vreo treisprezece ani, pe numele lui Antonello, cel ce întinsese covorul pe scări, cu prilejul nunţii lui Sigismondo, ca să păşească peste el alaiul nuntaşilor. Stăpînul său, ducele de Mugnano, mi-l dăruise pe micuţul rob şi de cînd a intrat în slujba mea nu contenea să mi se învîrtă împrejur, ostenindu-se, ducînd şi aducînd, cu mii de politeţuri şi ploconeli, lucruri nefolositoare, urmărindu-mă tot timpul cu ochii lui ca tăciunele, scăpărînd ca nişte insecte, ca nişte cărăbuşi, în jurul cocoaşei mele. Nu mai era, prin urmare, nimeni în cameră, în afara leopardului Djem care moţăia legat de unul din picioarele patului. Aşezat în faţa unei oglinzi, studiam felul în care să-mi ajustez masca prea mare. Pe fereastra deschisă ajungeau pînă la noi zgomotele din parc, rîsetele, sunetul dezacordat al instrumentelor ce erau încercate. Văzduhul era atît de netulburat că nu se clintea nici măcar o frunză. M-am apropiat de terasă şi-am văzut torţele care începeau să fie aprinse în apropierea monştrilor. În lumina lor se desluşeau fîntînile arteziene zglobii, mesele pe care le împovă-

[1] Travestiuri cu glugă în Veneţia (lat. med.).

rau piramide de mîncăruri, vînzoleala slugilor ce tot aduceau lumînări, agitaţia a două, trei măşti — posibil Violante şi Fabio — ce umblau printre slujitori şi muzicanţi, gesticulînd, deplasînd nişte ghirlande cu care să împodobească trompa elefantului uriaş şi, înconjurînd scena precum nişte decoraţiuni care ornau o avanscenă, arbori îmbrăţişaţi şi colinele pe a căror sinuozitate confuză se aşterneau aripile nopţii. Mă întorsei la oglindă ca să-mi pun, ajutat de Antonello, coiful cu fructe şi şiragurile de perle, atît de greu de montat. În sfîrşit, se isprăvirăpregătirile. Răsuna, peste susurul artezienelor, cîntecul plăpînd al violelor depănînd, ca o altă ghirlandă, cadenţa unduioasă, răspunzîndu-şi unele celorlalte, prinzînd motivul, înălţîndu-l, complicîndu-l şi reducîndu-l apoi la schiţa unui desen limpede, atît de suav, de frumos, de mişcător, încît am zăbovit o clipă în faţa oglinzii, ca într-o aşteptare. Îmi vedeam, în acea lună octogonală, chipul, de nerecunoscut sub podoaba cea stranie care îşi ridica pe fruntea mea împletita diademă multicoloră. Vai, cît îmbătrînisem! Zbîrcituri adînci îmi brăzdau obrajii şi se coborau pe laturile gurii. Singurul lucru ce rămăsese neştirbit, de acea devastare, din băiatul pictat de Lorenzo Lotto erau ochii intenşi, febrili, buzele încă lacome, care începeau să devină palide. Antonello mi-a întins masca. Mi-am înălţat privirea încă o dată şi-am deslusit în oglindă, în spatele meu, o altă faţă, care nu era cea a micului paj. Djem se deşteptase şi se întindea mîrîind înfundat. Am crezut că intrase cineva în încăpere, fără să se fi anunţat, dar cînd m-am întors spre interiorul camerei nu eran imeni. Leopardul, zbîrlit, adulmeca şi trăgea de lanţ. Buimăcit, crezînd că poate fusesem victima uneia din halucinaţiile ce mă urmăreau, m-am rotit încetişor spre oglindă. În apa ei liniştită se afla, aşteptîndu-mă, chipul alarmant, aşezat, se pare, la spatele meu, în umbrele iataculuí. Am început să tremur, dar căutam să mă stăpînesc strîngînd pumnii. Nu puteam să-i observ trăsăturile, fiindcă era învăluit într-o nebuloasă de neînţeles, un fel de ceaţă verde, de parcă era înfăşurat în foarte subţiri pînze de păianjen. N-aş fi putut spune dacă era vorba de un chip de bărbat sau de femeie. Ceea ce era sigur, era că nu-l mai zărisem înainte. Nu se potrivea nici uneia din nălucile mele. Un răget feroce al lui Djem a zgîlţîit camera şi Antonello, înspăimîntat, s-a lipit de mine, încolăcindu-şi braţele peste unul de-al meu. În oglindă, chipul neclintit pînă atunci şi care în aparenţă nu părea să fie al nici unui trup, se schimonosi într-o strîmbătură, iar pînza de păianjen fu sfîşiată în petice ce atîrnau, ca nişte zdrenţe de piele, în jurul hăului gurii sale. Aş fi vrut să o iau la

goană, dar eram ţintuit de taburet. Am reuşit doar să arăt spre oglindă şi să întreb cu o voce care răsuna răguşită, străină, nefirească, insolită în mijlocul concertului din parc ce izvora din ordinea perfectă a coardelor vrăjite:

— Acolo... acolo... chipul acela...!

Antonello s-a zgribulit şi mai tare în mine, dîrdîind de spaimă, şi s-a zgîit la oglindă.

— Unde? întreba. Unde?

Iar ochii lui, cărăbuşii lui, se repeziră asupra oglinzii de parcă ar fi vrut să-i pătrundă suprafaţa opacă.

— Acolo!...

Nimic. Nu se mai vedea nimic, iar chipul, între timp, avansa încet spre mine, de parcă ar fi ieşit din adîncul tainic al unei fîntîni mohorîte, străbătînd răsuflarea ceţei. Era îngrozitor. Hidoşenia nu-i provenea de la trăsături, acoperite de curioasa materie verde-cenuşie, care-l învăluia ca o secreţie plutitoare, ci de la expresie, de la răutatea de neînchipuit, emanînd de sub ţesătura subţire a umorilor, de la urdorile care, arătînd mai degrabă a ceva asemănător mucegaiului ce se prinde pe mumii, se scurgeau din ochii săi ce se ghiceau, sub mîzga de mucegai sau ce o fi fost, ca două găuri strălucitoare şi întunecoase, şi din senzualitatea atroce care-i răsărea pe buze, de pe cea de jos răsfrîntă, care avea ceva foarte animalic sau vegetal, neomenesc şi care îi denunţa lepra-i ca ceva diferit de restul, cam în felul cărnii fără culoare a unui crustaceu rămas prins în capcana plaselor murdare. M-am întors să privesc îndărăt şi, ca prima dată, mi-am dat seama că în încăpere nu se afla nimeni. Nu era nimeni, în camera în penumbră. Nimeni în afară de Antonello. Djem, sprijinit pe labele dinapoi, războindu-se cu zgarda de fier bătută în turcoaze, zgîria aerul şi răgea. Efortul lui scutura patul uriaş, greu, ce se frămînta precum o barcă, antrenînd în mişcare şi draperiile. O forţă de neînvins, o fascinaţie extraordinară, m-a obligat să mă întorc din nou şi să mă înfrunt cu cristalul. Chipul se afla iarăşi lîngă al meu, îmi atingea aproape coiful absurd, creasta, zorzoanele de fructe şi giuvaeuri. Antonello izbucni în plîns. Nu era, insist, un chip cu trăsături înspăimîntătoare, cu urechi păroase, cu dinţi de lup. Îi lipseau trăsăturile şi era pur şi simplu oribil. Gura prea deschisă, disproporţionată, se adîncea precum intrarea unei grote. În grădină a izbucnit ca un evantai de stele, un foc de artificii, iar aplauzele au răsunat peste liniştea nopţii. Duhoarea respingătoare, cea care impregnase cadavrul astrologului meu şi manuscrisele lui Dastyn, plutea în atmosferă şi pînă

şi pajul se înfioră percepînd-o. Am intuit în acel moment al experienţei atotcopleşitoare, cine mă vizita în felul acesta, în intimitatea camerei mele. Formaţia mea, tipică unui om din epoca aceea, crescut lîngă Messer Pandolfo şi Pierio Valeriano, care mă îndemna să corelez toate cîte mi se întîmplau cu amintirile literare, mi-a stîrnit în minte, în momentul acesta atît de îngrozitor de straniu şi atît de puţin potrivit pentru citate intelectuale, amintirea unui vers de-al lui Niccolò Machiavelli, din acea *Cîntare a Pustnicilor* pe care am auzit-o la studenţi, cînd călătoream cu Silvio da Narni spre Veneţia: *Cine-l vede pe Dracu cu adevărat, nu-l vede cu atîtea coarne şi nici aşa de negru...*

Am apucat, fără să slăbesc din priviri oglinda, cu ochii înfipţi în orbitele arătării, ce-am găsit la îndemînă şi am făcut ţăndări luna din faţa-mi. Atunci Djem, cu o smucitură furioasă, a rupt lanţul şi s-a aruncat asupra mea. Ghearele lui mi s-au înfipt în umeri, în cocoaşă; i-am simţit tăişul dinţilor în braţ. Sîngerînd, ţipînd, m-am năpustit pe scări pe urmele lui Antonello, căruia panica îi pusese aripi la picioare. Am ajuns la galeria busturilor patriarhilor din Aquileea, unde mă aşteptau măştile, precedate de muzicanţi şi bufonii ducelui de Mugnano, şi m-am prăbuşit înaintea Minotaurului, înroşind lespezile. Casca mi se rostogoli, iar perlele se răspîndiră. Ultima imagine pe care o păstrez din această scenă este înfăţişarea schimbată a Pantasileei, paloarea-i celestă, sînii goi şi picioarele ei învîrstate şi umflate de varice. A zbughit-o la fugă pe coridor în sus, vociferînd că mă asasinaseră, cu tolba de săgeţi şi blana de panteră a reginei amazoanelor zbîntuindu-se pe la spate.

N-a mai avut loc petrecerea de la Bomarzo, nici în noaptea aceea, nici altădată. Lui Djem i-a tăiat capul însuşi Sigismondo, care-l adora, cu daga lui spaniolă. Invitaţii au plecat în zori. Eu m-am zbătut multă vreme între moarte şi viaţă. Cînd mi-am redobîndit luciditatea, îi recunoşteam şterşi, străvezii, pe Violante, pe Fabio, pe Antonello, pe franciscani, pe cardinalul Madruzzo, venit de la castelul său din Gallese, pe unii dintre copiii mei ce se învîrteau şi tremurau împrejurul patului meu. Şi mirosul ăla... mă instalaseră într-o altă încăpere, lîngă *loggia „Gigantomahiei"*, şi cu toate astea, duhoarea continua să otrăvească totul. Îi recunoşteam pe Orazio şi pe Niccolò, cu eleganţa lor sprintenă, cu asprimea lor bărbătească, le auzeam întrebările necontenite, dar nu puteam să le vorbesc. Acele pauze de luciditate erau fulgurante: se estompau figurile familiare şi, peste puţin, Pier Francesco Orsini se întorcea, ca un condamnat, în infernul său, la monştrii lui, la larvele sale,

la coşmarurile lui, la marea gură întunecoasă, la groaza-i neîmpărtăşită.

Convalescenţa a fost îndelungată. Rănile s-au vindecat, dar am întîrziat să-mi recapăt deplina stăpînire de sine. M-am aşezat în *loggia* cînd timpul s-a făcut frumos şi primăvara s-a strecurat în vale, cu una din cărţile noi ce credeam că m-ar putea distrage. Dar tratatul nepotului meu Fluvio Orsini, colecţia lui de imagini cu bărbaţi iluştri din antichitate mă obosea, în timp ce răsfoiam acele in-folio înţesate de inscripţii latineşti ce fuseseră încrustate pe medalii şi în reliefuri, iar textele lui Andrea Palladio despre arhitectură, deşi Vasari însuşi declara că nu există un palat mai demn de un principe decît cel al lui Coleoni Porto, pe care Palladio îl înalţase la Vicenza, mă iritau, fiindcă obsesia-i de simetrie, atît de opusă spiritului baroc al şcolii romane al lui Michelangelo, al lui Vignola, al lui Fontana, era tot ce-i mai opus caracterului meu. Ce-mi păsa, de altminteri, de studiile acelea? Mă mişcam, mă dezmorţeam, la mii de leghe departe de ele. Uneori, măsuram cîţiva paşi pe terasă şi mă sprijineam de pervaz ca să privesc în parc opera-mi ciudată. Ce făcusem eu, la urma urmei, violînd în acest fel natura, distorsionînd-o într-atîta încît să reduc stîncile acelea măreţe la nişte obiecte monstruoase? De ce păcat mă făceam vinovat? Cum puteam justifica actele acestea de trufie, pe care le-am făcut împins de prezumţia că perpetuam actele vieţii mele odioase? De ce ţineam să mă mîndresc cu ea, să-i ocrotesc veşnica pomenire? Acolo se aflau, acuzator, martorii uriaşi. Eu însumi îi plasasem, le transmisesem domeniul meu. Acum eu eram vasalul lor. Şi se vor găsi acolo pentru totdeauna. Mă întorceam în culcuşul ce mi se pregătise la adăpostul *Gigantomahiei* şi mă întindeam spre a uita. Era ceea ce-mi doream mai mult. Să uit, să mă diluez, să mă pulverizez, dar monştrii, uriaşa gardă de piatră, mi-o interziceau. Auzisem istorisindu-se despre cabaliştii din Safed, în Galileea, că, pentru a-l îndepărta pe Îngerul morţii, care dădea tîrcoale unui frate al misteriosului duce de Naxos, îşi schimbaseră numele, socotind că-şi vor bate joc în chipul acesta de inexorabil şi tot aşa aş fi vrut şi eu să mi-l schimb pe al meu, să încetez să mai fiu ducele de Bomarzo, pentru ca să-mi alung amintirile. În această vreme, împrejur, rudele mele discutau despre zbuciumul Europei. Arsenalul Veneţiei fusese zvîrlit în aer şi se dădea ca sigur că flota era distrusă. În acele zile, sultanul Selim II, urmaşul lui Soliman Magnificul, Selim cel beţiv, desfrînatul, cel care cîrmuia din serai, i-a

trimis un ultimatum Serenissimei, cerîndu-i cedarea Ciprului, iar lumea se pregătea pentru război. Evreii fuseseră expulzați din centrele mai mici ale statelor papale, fiindcă erau bănuiți a fi în cîrdășie cu turcii, protectorii lor. Orazio și Niccolò au plecat din Bomarzo. Și-au sprijinit piepturile lor de fier de al meu; mi-au cuprins mîinile fragile în mănușile lor oțelite. Pînă tîrziu, cînd ceata lor se pierdu dincolo de munți, am continuat să aud în curte nechezatul nărăvaș al cailor lor. Cavalerii ordinului Sfîntului Ștefan trebuiau să se alăture în luptă celor de Malta. Orazio mi-a scris apoi, povestindu-mi că escadronul maltez căruia îi aparțineau oprise în largul mării un grup de refugiați din Pessaro, care fugeau înspre Palestina, și că-i aduseseră în stare de robie. „Am pentru Excelența Voastră — îmi spunea să mă distreze — un sclav minunat, un sculptor. Poate veți reuși să-i încredințați stînca necioplită rămasă lîngă elefant". Dar eu deja nu mă mai interesam de stînca aceea, pe care o rezervasem unei ultime minuni. Cugetam, vag, la riscurile războiului. Italia fusese pînă atunci adevăratul paradis al evreilor, unde înțelepții seminției celei periculoase împărțiseră cu creștinii studiile grave și tainice pe care le înfăptuiau acum în Tiberiada și Safed, unde majoritatea cîrmuitorilor foloseau medici iudei. Se șoptea că ducele de Naxos de care era vorba, de fapt de evreul José Nasi, căruia sultanul îi acordase acest titlu, scoțîndu-l de pe domeniile sale pe principele Giacomo IV de familie veroneză, aspira să devină rege al Ciprului și să-i înrădăcineze acolo pe fiii lui Israel.

Figuri exotice, turbane ca niște cupole de moschei, sceptre și spade ca niște minarete îmi treceau prin mintea excitată de febra înserării. Cunoscusem pe unii din seniorii talieni din Egeea, pe Querini, pe Gozzadini, pe Somaripa, pe cei din casa d'Argenta, chiar și pe Giacomo IV Crispi, al cărui neam urmase celor din casa Sanudo la feuda de Naxos, pe care o guvernau de trei veacuri. Îi zărisem la Roma, unde atrăgeau atenția, aproape mitologici, grație arhipelagurilor lor populate de fabule, de podgorii și de marmore celebre. La Veneția, cînd ducele de Naxos a coborît din corabia lui, patru nobili îmbrăcați în stacojiu l-au escortat pînă la Sala Audiențelor, precedați de șase trîmbițași, iar dogele s-a ridicat să-l strîngă în brațe, așezîndu-l apoi alături de tronul său. Iar Mediterana medievală, eroică și poetică, se pierdea... Erau pierdute pentru noi Cicladele în care Tezeu a părăsit-o pe Ariadna, în care zac giganții sfărîmați de Hercule, unde s-a născut Apollo, devenite posesiuni ale ducelui de Naxos, conte de Andros și de Paros, senior de Milo și al

Insulelor, al cărui palat, *castrul* istoric al lui Marin Sanudo, se înalţa pe antica acropolă. Era pierdut Ciprul, unde un venetic, un bancher portughez prieten cu vizirii, avea pretenţia, probabil, să-şi pună coroana de rege al evreilor, această coroană care, după cîte povesteau călătorii, Giuseppe Nasi o păstra în Belvedere, la Constantinopol, împreună cu un stindard brodat cu armele dinastiei de Lusignan, care cîrmuise Ciprul timp de 300 de ani.

Nu... cărţile privind arta actuală şi cele despre arta de demult nu izbuteau să mă distreze. Neliniştii pe care mi-o pricinuiau remuşcările i se adăuga aceea de a-l şti pe Orazio în pericol. În afară de asta, simţeam plutind în jurul meu un spectru nou, mai material decît cele care mă încolţiseră pînă atunci. Fiii mei şuşoteau cu intendentul pămînturilor, cu notarii, cu jurisconsulţii chiţibuşari şi dădeau din cap a disperare. Ruina amînată plutea deasupra capetelor noastre. Moştenirea Giuliei, ale cărei rămăşiţe le ciuguleau urmaşii mei în mijlocul dezordinii, nu ajungea pentru a împiedica prăbuşirea. Lui Fabio Farnese i-a trecut prin cap ideea stranie că o a doua căsătorie a mea ar susţine edificiul ce trosnea şi, deşi am ghicit ce urzeau, nu m-am amestecat în conversaţiile lor. Îi privea; facă ce vor socoti mai bine. Eu, deja nu mai aveam voinţă. Să mă însor, pe muchia celor şaizeci de ani, împovărat, bolnav... brrr! Întredeschideam ochii şi spionam din depărtare... Puţin cîte puţin, mi-a revenit sănătatea. Sigismondo mă întovărăşa. Tata fusese pictat de către Lorenzo Lotto, în polipticul din Recanati, sub înfăţişarea sfîntului Sigismund, realizînd un portret pe care niciodată n-am ajuns să-l descifrez, iar acum, datorită cestuilalt Sigismondo, aveam impresia că tata păşea alături de mine, în scurtele preumblări prin grădină, un tată plin de bunătate, înţelegător, cu jumătatea feţei ascunsă de o fîşie întunecată, un tată pe care nu l-am cunoscut niciînd. Tăifăsuiam în linişte, ca doi călugări, despre lucruri vechi, ale noastre, pe care ceilalţi nu le puteau pricepe, iar restul — războiul, falimentul, nunta aiurită — dădea înapoi şi se estompa, după cum se ştergeau spiriduşii, iubirile moarte, urile răposate şi pînă şi chipul îngrozitor din oglindă. Antonello, ca o versiune redusă a lui Abul, păşea înainte, cu maimuţa favorită a Pantasileei pe umăr, care îl trăgea de panglica roşu aprins. Din cînd în cînd, se întorcea să ne surîdă... Nu am băgat de seamă că Sigismondo pusese la cale, din prietenie, ceva împreună cu verişoara noastră Violante; că nu se îndepărta de lîngă mine pentru că adulmecase — poate aţîţat de înflăcăratul spirit casnic al Pantasileei, al Pantasileei Orsini — că prezenţa unei femei bogate alături de

mine nu numai că mi-ar fi întremat finanţele jalnice, dar mi-ar fi redat şi pacea pierdută. El a fost cel ce mi-a transmis, în sfîrşit, rezultatul investigaţiilor lui Fabio şi ale Violantei, asumîndu-şi sarcina să-mi propună numele aceleia ce avea să fie ducesa de Botini. marzo, izbăvitoare a Pădurii celei Sacre. Se numea Cleria Clemen-

*

* *

În împrejurări diferite n-ar fi avut cutezanţa să-mi facă o astfel de propunere. Trebuia, într-adevăr, să fiu atît de istovit, atît de slăbit şi ca gospodăria mea să-şi arate putregaiul, pentru a se încumeta să ajungă atît de departe. Originea Clementinilor — de ce ar fi ascuns-o, dacă tot era în zadar? — era cît se poate de dubioasă şi de obscură. Deşi se făleau că sînt scoborîtori din Clementini di Rimini (dar nici măcar asta nu era sigur) şi că neamul lor număra figuri de îndoielnic prestigiu, precum Pietro, condotier cu o mie de oşteni la ordinele lui Boemundo di Taranto; Giordano, care a ajuns în Orient, cu Federico Barbarossa; şi Giovanni, consilier de stat al lui Sigismondo Pandolfo Malatesta cel Mare; cu toate că se umflau în pene din pricina faptului că patronimicul le deriva de la înrudirea cu papa San Clemente — sau cu Clemente II sau III, tot aia e —, iar vărul meu îmi arătă, pe jumătate în glumă pe jumătate în serios, o genealogie aiurea ce ar fi atestat faptul, această din urmă năstrușnică pretenţie nu izbutea decît să accentueze absurdul aspiraţiilor lor. Era sigur, în schimb, că propăşiseră extraordinar, lucrînd alături de bancherul Mariano Chigi, tatăl lui Agostino Magnificul. În umbra prosperilor Chigi, care grăbiseră ruinarea bunicului Franciotto, din tranzacţie în tranzacţie, Clementinii atinseseră o înflorire ce se complica prin afaceri de tot soiul. Dar chiar penumbra aceea ocrotitoare, ce le-a uşurat propăşirea materială, îi surghiunise pe bătrînii familiei într-un oportun plan secund, mai vag decît al condotierilor de Rimini, apărat de baloturi de mărfuri şi de înalte coloane de cifre, la care aveau acces doar neguţătorii şi cămătarii de la Genova, Veneţia, Anvers şi Lisabona, departe de scenele fastuoase pe care marii seniori se zbăteau împotriva sărăciei cînd războiul nu le oferea prilejul să-şi refacă economiile.

Cleria Clementini declara patruzeci şi şapte de ani. În mod bizar, continua să fie celibatară. Se distingea, după cîte îmi spunea Violante, prin credinţa neîntinată şi printr-o mîndrie ce a determinat-o să respingă ofertele de căsătorie care i s-au prezentat, unele

nu de dispreţuit, întrucît le judeca inferioare meritelor sale. În realitate, dacă nu se căsătorise, era fiindcă la început, cînd încă nu-şi dobîndise averea, orfană între nişte unchi cărpănoşi, s-a gîndit să intre la o mănăstire, lucru pe care l-a tot amînat, ispitită poate de alte perspective, mai pe potriva trăsăturilor vanitoase ce-i întregeau caracterul, şi deoarece candidaţii ce i-au ieşit în cale erau prea mediocri pentru înfumurarea ei. Bogăţia însemnată i-a ajuns pe mîini destul de tîrziu, după morţi succesive care i-au creat poziţia pe care şi-o visa. Era, fără nici o discuţie, impresionantă. Violante o cunoscuse la Roma, graţie relaţiei acestor comercianţi cu Savelli, soţul ei, şi-i vorbise de mine, de văduvia mea solitară, de Bomarzo. Istorisea verişoara că pomenindu-i, ca din întîmplare, de o posibilă alianţă, îi aprinsese închipuirea. Ducesă de Bomarzo, ea! Alipită unui neam în care mişunau papii (cei adevăraţi), sfinţii (de asemenea, autentici), preafericiţii, martirii, cardinalii, arhiepiscopii, cavalerii Sfîntului Ioan de Ierusalim, templierii, tot ce-i putea seduce mai tare zelul ei pios, şi în care era bogată lista de aur ce avea să dea unsprezece regine Orsini pe tot atîtea tronuri şi doisprezece Orsini căsătoriţi cu fiice de regi şi împăraţi, gîndul îi măgulea, înfiora, delecta şi-i înflăcăra în chip miraculos mîndria! Ce glorie! Ce perspectivă de a se bucura, în sfîrşit, la patruzeci şi şapte de ani, de suprema pace triumfătoare de care avea nevoie sufletul ei zbuciumat, sfîşiat contradictoriu între strălucirile cele cereşti şi cele pămînteşti! Faptul că eram cocoşat, şubred, dificil, de şaizeci de ani, încărcat de copii şi de datorii, păruse să aibă prea mică importanţă pentru ea. Fără îndoială, îşi făurise despre mine o imagine specială, ceva cam în felul statuii ecvestre ce încununează la Veneţia mormîntul lui Niccolò Orsini, în felul unui sfînt Gheorghe, numai panaşe şi oţeluri, principele prin definiţie. Cine poseda drept prim antecesor pe un erou alăptat de o ursoaică, dăruit de împărăteasa Pulheria cu caştele şi turnuri, cu zece veacuri în urmă, nu putea fi, în ochii orbitei Cleria Clementini, decît un senior fermecător. Imaginea ei, pe care ne-am format-o din descrierile Violantei, nu se închega în atribute atît de frumoase. Cînd Sigismondo se referea la măreţia ţinutei sale, eu presupuneam, de la depărtarea slăbiciunii mele, o înfăţişare pe potriva unei femei zdravene, butucănoase şi încăpăţînate. Şi nu m-am păcălit. Verii mei şi Fabio ocoleau aluziile la aspectul şi la spiritul ei şi dădeau din belşug amănunte cu privire la averea sa. Pe această temă, într-adevăr, îşi dădeau drumul fără eufemisme. Cleria Clementini era bogată, foarte bogată... Pomelnicul proprietăţilor ei era pe măsura celui

al sfinților și regilor noștri... Domnul să fie lăudat! Și cît nu m-au prigonit în perioada fără putință de apărare a convalescenței! Cît n-au tot repetat avantajele unei tovărășii senine, demne, apropierea cuiva care, conștient fiind de superioritatea mea, ar trăi în perpetuă supunere! Și celelalte... rîul de aur...! Era lipsită de rude, doar niște vagi nepoți... avantajul noilor case mari stă în faptul că sînt lipsite de rubedenii...

Eu i-am ascultat, încotoșmănit, absorbit. Dar oare Sigismondo Orsini nu se însurase cu Pantasilea? Vai! Îmi aminteam că în vremea cînd s-a aranjat nunta mea cu Giulia Farnese, unii — și eu însumi — ne-am gîndit că legătura aceea implica o disproporție de orgoliu, asta cu toate că neamul Farnesilor... Iar eu eram tînăr pe atunci, iar Bomarzo înflorea... Acum, din tinerețele mele îmi rămîneau ochii, mîinile, iar din Bomarzo... Diavolul intrase în Bomarzo, care deja nu mai îmi aparținea. Un zdrahon de femeie, bisericoasă, bigotă, ambițioasă... Și atîta bănet, atîta bănet... ocazie de a rîndui copiilor mei viitorul... Cine știe!... De a obține un ultim echilibru... de a îmbunătăți... De a mă odihni...

Nunta a fost binecuvîntată la Bomarzo, două luni mai tîrziu, de către cardinalul Cristoforo Madruzzo, care cedase dioceza tridentină nepotului său Ludovico, care sălășluia la Roma. Cleria nu arăta întocmai cum am prevăzut. Se situa fizic și intelectual eam pe linia Nenciei, cea care la curtea florentină pusese stăpînire pe virtutea mea. O apropiau de ea trupești anchilozată a corpului, puful vizibil, privirea pătrunzătoare a ochilor albaștri, patima cu care ținea seama de tot ceea ce îi privea pe Orsini, o anume eficiență masculină. S-a purtat ceremonios cu mine chiar din prima clipă și i-am plătit cu aceeași monedă. Ne întîlneam prin galerii, în parc, la bisericuță, ne făceam adînci plecăciuni și singurul lucrul ce-l aștepta de la mine era să-i vorbesc despre strămoșii mei, să-i istorisesc cîte o faptă vitejească, vreun lucru mai acătării și care s-o includă, de parcă asta era normal, în spița ilustră a casei noastre. Am avut senzația stranie că refăceam calea timpului, că mă reîntorceam în palatul din Via Larga, că eram încă o dată băiețandrul pe care femeia puternică îl stima pentru tot ceea ce strînsese de veacuri în jurul lui. Bineînțeles că, invers față de tot ceea ce se petrecuse în situația de atunci, în care un rol precumpănitor, atît de hotărîtor pentru adolescența mea l-a jucat elementul senzual, acum acesta era exclus din relațiile noastre. Să nu încerc nici un contact mi-a cerut-o curînd chiar Cleria. Probabil, cînd a început să se înfiripe planul căsătoriei noastre, ea a scontat că lucrurile

aveau să se desfăşoare în acest fel. Nici nu eram, la cei şaizeci de ani, cocoşat, slab, prăbuşit, cu barba albă pe care mi-o lăsasem să crească şi părul ce se rărea, în măsură să farmec pe cineva.

Soţia mea de-a doua petrecea o bună parte din zi în capelă şi în bisericuţa Giuliei. Fervoarea respectuoasă pe care mi-o dedica era împărţită cu amintirea Giuliei Farnese, întrucît existenţa Cleriei Clementini se scurgea sub impulsul mulţumirii că-i urma la ducat nepoatei lui Paul III. Seara se îmbrăca minunat şi lua parte la cina oaspeţilor care, atraşi de belşugul bătător la ochi ce se aciuiase în castel, dădeau fuga din oraşele îndepărtate. Mi-am văzut copiii mai des, Marzio şi soţia lui, Porzia Vitelli, s-au străduit în deşert să mă cucerească prin primii mei nepoţi, Orazio, cel ce a fost căpitan pontifical, Trifonia, viitoarea călugăriţă... Ce-i mai semnificativ, în schimb, e faptul că am încetat să mai văd fantomele. Ca să treacă dintr-o cameră în alta, precum o arhiducesă austriacă, Cleria punea să fie escortată de două sau patru dame. Se mişca între alaiuri, însoţitoare, paji, reverenţe. O excluse pe Pantasilea din cercul ei intim, dar n-o înlătură cu totul, de teamă să nu săvîrşească un gest greşit, căci îmi cunoştea prietenia cu Sigismondo şi contribuţia acestuia la încheierea noii căsătorii. Pantasilea o călca pe nervi, fără îndoială. Era, ca şi ea, o Orsini din afară, iar asta o punea pe ducesă, cu toată averea şi cinstea ei de invidiat, în aceeaşi zonă de parveniţi, alături de fosta prostituată. Dar Pantasilea, din pricină că avusese de-a face cu cei mari, îşi însuşise inconştient (sau conştient) o anume familiaritate, obicciurile noastre, tonul, ticurile noastre de mulţi ani, în timp ce Cleria avea destule de învăţat, iar exagerarea rituală a pompei şi a etichetei sale, care ar fi uluit-o pe Giulia, servea ca să-i mascheze stîngăciile. Pe cumnata mea Cecilia Colonna o adula pînă la slugărnicie. Biata oarbă, buimacă, a ieşit încă o dată din izolarea ei şi s-a aflat în centrul acestui cerc monden. După mese, Cleria se îndepărta cu văduva lui Maerbale, cu ducele de Mugnano şi cardinalul Madruzzo. Stăteau la taifas în tihnă, potolit. Soţia mea— îmi vine greu s-o numesc astfel, din pricina slăbiciunii indiferente a legăturii noastre, — nu-şi mai încăpea în piele de mulţumire. Antonello i se arunca la picioare, cu cîinii, cu papagalii, cu cîte unul din piticii vărului meu ducele. Pînă atunci, eu interzisesem să fie aduse aceste personaje amărîte, gălăgioase, căptuşite de clopoţei, de a căror prezenţă mă ruşinam, însă Cleria înţelegea că erau de neînlocuit în fastul de curte şi i-am îndeplinit dorinţa. Se murmura că la Mugnano, ca şi în vechea Grecie

— unde existase un cuvînt ca să denumească acele aparate de tortură: *glootokomos*[1] —, existau cuști speciale în care erau închiși copiii micuți, cu scopul de a le împiedica creșterea, dar, cu toate că n-am verificat, mi se pare că sînt niște născociri de-ale sătenilor, a căror închipuire, cînd era vorba să ne descrie viața, o întrecea de departe pe aceea a principilor, căci în mintea lor căpătau proporții inimaginabile plăcerile, ciudățeniile și excesele noastre. Cardinalul Vitelli, unchiul nurorii mele, a organizat, cam pe atunci, la Roma, un banchet pentru treizeci și patru de pitici. Cleria năzuia, probabil, la ceva asemănător. Între timp, se mulțumea să observe cu pizmă trufașă pe bufonii ducelui, să asculte și să învețe. Deși risca puține cuvinte și se mărginea să fie de acord prin gesturi solemne, făcînd să se clatine imperceptibil chipu-i bucălat de cămătar viclean, ochii ei albaștri străluceau de veselie. Era fericită, iar eu îi îngăduiam să fie, dar nu mă vîram în alaiul ei liturgic și aristocratic. Cîteva luni mai tîrziu, plictiseala, cel mai crîncen plictis, a pus stăpînire pe mine și-am înțeles că începeam să o detest pe intrusa care juca un rol ce nu-i venea pe măsură; în mod deosebit și cu mare efort, pe cele de stareță și de ducesă, pomenind mereu de condotierii de Rimini și de papa San Clemente. Nimic profund nu ne unea, nimic nefalsificat. În realitate, n-am putut niciodată să mă adaptez nefirești, înjositoarei situații pe care Fabio și Violante o urziseră profitînd de slăbiciunea mea. Am simțit — Cleria nu ar fi riscat să mi-o arate — că doamna Clementini nu suferea Sacra-mi Pădure, himerele și monștrii. Nu reușea să discearnă elanul pe care originalitatea îl trezea în oaspeții noștri cei mai rafinați. Ea ar fi vrut niște grădini imbecile, luxoase, una din acele opere cu privire la a căror sursă de inspirație e cu neputință să te păcălești, fiind în mod vădit, prin convenționalismul și fîntînile aliniate, o caricatură în mic a *villei* lui Ippolito d'Este. Nu mă înțelegea. Nu pricepea nimic din mine, nici răul nici binele. Asfixiată de snobism și devoțiune — care la ea era încă o formă de snobism, de atașament față de pompă, față de găteli, de tămîieri, de ranguri — trecea de la conversațiile cu franciscanii la dialogurile cu Sigismondo (fiindcă și-a dat seama de repulsia mea și, cu prudență, s-a refugiat spre vărul meu) ca să-și satieze foamea îndoită, în care misticismul nedefinit se amesteca cu proaspăt însușita heraldică, ajungînd chiar să slăbească nodurile ce o excludeau pe Pantasilea

[1] În realitate era un instrument chirurgical folosit în medicina greacă pentru a reduce fracturile și dislocările oaselor.

din grupul ei nobil, în scopul de a-l măguli pe ciclopul cel frivol. Sigismondo, care a corelat foloasele ce le putea trage din prietenia cuiva atît de puternic, întrucît, plecînd de la amestecul sentimental al lui Pier Luigi Farnese în viaţa lui nesigură, credea sincer că trecerea prin lume trebuia să-i fie proptită de ceilalţi, cu faptul că, de cînd se însoţise cu acea piele roşie ce era Pantasilea, nu mai era într-o poziţie care să-i permită să rîdă de vreun *parvenu*, făcea risipă de atenţii şi poate obţinea şi vreo bucătură drept răsplată; el desfăşura pentru Cleria covorul senatorilor, al prefecţilor, al gonfalonierilor Romei, încurcîndu-se, bineînţeles, fiindcă niciodată n-a fost îndeajuns de stăpîn pe materia împovărătoare a dinastici noastre încîlcite. Am detestat-o în chip cu totul aparte pe Cleria, acum îmi dau seama pentru lucrul acela atît de penibil, pe care-l explică poetul Gèraldy cu extraordinară ascuţime într-un poem despre nătîngi: pentru ceea ce am descoperit că avea comun cu mine. Da, Cleria şi eu, deşi eram tot ceea ce se putea mai potrivnic, aveam puncte de legătură pe care mă ruşinam să le recunosc, fiind degradante. M-am tot chinuit aşa, pînă ce mi-a venit ideea să-i sugerez să plece la Roma şi să se consacre acolo, pe o avanscenă mai cuprinzătoare, mai prielnică, plăcerii de a degusta, ca pe un vin ameţitor, privilegiul nemaiîntîlnit de a fi Cleria Orsini, ducesă de Bomarzo.

Orazio îmi scrise cam în vremea aceea, trecînd în revistă evenimentele ce prevesteau apropiatul război împotriva păgînilor. Pe la jumătatea lui iulie, contingentul papal avea să ridice ancora, de la Civitavecchia, îmbarcat pe cele douăsprezece galere ale marelui duce de Toscana, sub comanda lui Marcantonio Colonna, general al Bisericii, ca să se alipească forţelor aliate veneţiene şi spaniole, la Messina. Niccolò şi el urmau să călătorească la bordul corăbici *La Serena*, sub ordinele lui Ettore Caraffa, duce de Mondragone.

Am umblat o săptămînă cu scrisoarea în tolbă, dînd tîrcoale ideilor care nu-mi dădeau pace. Marea... marea cea întinsă... Constantinopolul... Alţii din familia mea plecaseră în expediţii similare, ca să redobîndească Sfîntul Mormînt, ca să frîngă cerbicia musulmanului. De ce nu şi eu? De ce n-aş merge şi eu? Mă vindecasem de rănile căpătate; aburii care îmi înceţoşau mintea se risipiseră. De ce nu şi eu? Dat fiind că îmi era interzisă nemurirea cu ajutorul alchimiei, de ce să nu profit, precum atîţia alţii, de cea conferită de vitejeasca faptă legendară? La Metz, la Thérouanne,

la Hesdin, nu mă comportasem chiar atît de rău. Aici trebuia să mă prezint şi mai bine. În definitiv... ce aveam de pierdut?

M-a determinat însăşi Cleria. Într-o dimineaţă, după cele trei liturghii ale sale, dădurăm nas în nas în *loggia*. Era foarte cald, căldura de iulie ce doboară vitele, ce pîrleşte semănăturile. Iarna de dinainte fusese deosebit de aspră. Şi nu ploua. Oile, însetate, behăiau peste gălbejeala cîmpurilor. Într-o parte a munţilor, prin atmosfera reverberantă ce împrumuta priveliştii un tremur abia perceptibil şi fremăta ca şi cum am fi privit-o printr-o abureală toridă, răsunau chemarea agonică, jalnică a goarnelor, strigătele rare ale arcaşilor şi lătratul înciudat al ogarilor. Din cînd în cînd, un şoim se înălţa în zbor şi plutea, înalt şi sigur. Fiul meu Marzio mergea la vînătoare cu feciorii lui Leon Orsini. Cădeau păsări moarte printre chiparoşi, iar coroii aduceau altele în gheare. Trebuia să fii tînăr ca să înfrunţi în felul ăsta soarele care îmbrăţişa pămînturile vestejite.

Cleria se îmbrăcase uşor, dar rochia lungă cu poala rigidă şi pelerina o apăsau cu înăbuşeala lor. S-a plecat într-o reverenţă (totdeauna, fără motiv, îmi făcea nişte plecăciuni mari, exagerate), iar Violante, care se găsea alături, a zîmbit uşor.

— Am să vă cer ceva, îmi spuse soţia.

Nu-mi cerea niciodată nimic. Banii îi prisoseau pentru ca cea mai mică dorinţă să i se împlinească degrabă. Avea totul, totul. Transpiraţia îi punea pe buze o rouă tremurătoare. Mi-am arcuit o sprînceană şi am aşteptat.

— Este vorba de un fleac. Să judece şi Excelenţa Voastră.

Şi ea a surîs, de asemenea, în timp ce-mi întindea o mînă. I-am simţit degetele între ale mele, grăsuţe, dar ferme, pe care sudoarea le umezea, şi m-a cuprins o repulsie nestăvilită. Acum şoimii, doi şoimi, îşi deschideau aripile către plumbul cerului. Se perpeleau, acolo sus, ficşi.

— Armele nostre... a adăugat Cleria, pe un ton mieros, căutînd cu ochii ei albaştri, duri, pe ai mei, dar i-am ocolit privirea. Excelenţa Voastră le cunoaşte... cele trei stele... balzonul lui Clementini... al pontifului nostru...

Sprînceana-mi dreaptă s-a înălţat şi mai mult.

— Aş vrea... aş vrea să porunciţi să fie dăltuite în zidurile castelului... sau într-una din încăperile lui...

Am tăcut şi asta a părut să-i dea curaj. Mă zăpăceau, îmi întunecau minţile căldura, prostia şi pretenţia ei. Am urît-o, am urît-o din adîncul inimii.

— Se mai află pe aici şi cele ale Farnesilor, urmă Cleria, şi cred că ar fi just... în capelă, deasupra portalului...

Mi-am desprins mîna de a ei care mă apăsa, lipicioasă.

— M-am gîndit că s-ar putea aduce de la Roma un meşter bun... fără să se ţină seama de cheltuieli... ursoaica... trandafirul... stelele de argint...

Am răsuflat adînc. Aerul fierbinte, aerul de Bomarzo mi-a pătruns în nări. A fost de parcă aş fi tras în piept însuşi pămîntul din Bomarzo cel etrusc, infinit de bătrîn, cîmpiile, dealurile, stîncile. Am rămas preaplin de Bomarzo, dens. Pe un ton tăios, am pronunţat, apăsînd pe cuvinte:

— Nu. Asta nu se va face. Nu trebuie să se facă.

M-am întors, gata să mă îndepărtez, nu înainte de a fi zărit, pe faţa ei aprinsă de zăpuşeala verii, văpaia afrontului. Violante m-a luat de braţ şi am ieşit. N-am făcut nici un fel de comentariu. Cînd tocmai intram în camera mea m-a sărutat pe obraz. În aceeaşi seară, i-am scris lui Marcantonio, dîndu-i de veste intenţia mea de a mă alătura oştilor sale. Nu aveam nevoie de încuviinţarea lui; un Orsini n-avea nevoie de permisiunea unui Colonna, cînd era vorba să apere Creştinătatea, pe Sfîntul Clement, pe Pius V şi pe papii pe care-i dăruisem noi, de-a lungul veacurilor, Sfîntului Scaun. Imediat, împreună cu Sigismondo şi cu Antonello, cu zece paji încărcaţi cu o mulţime de lucruri, deschizînd şi închizînd cufere, probînd spade, ciocnind platoşe şi zale, plini, în sfîrşit, după mult, foarte mult timp, de voie bună, ne-am început pregătirile. Plecam la război. Ducele de Bomarzo se ducea încă o dată la război, poate pentru ca să moară. Şi ce-i ciudat, minunat, e faptul că nu încercam nici un fel de teamă.

XI

LEPANTO AL MEU

Sigismondo nu m-a însoţit în acea campanie, ca în cea din Franţa. A rămas la Bomarzo, cu soţia mea şi a lui, cu siguranţă chinuit de remuşcarea de a nu înfrunta destinul alături de mine. Pantasilea a opus plecării lui greutatea tenacităţii ei, căci punînd mîna pe un soţ atît de nobil, tîrziu şi pe negîndite, nu-i venea să şi-l rişte într-un joc macabru şi încîntător. În afară de asta, beteşugurile lui Sigismondo îl transformau mai degrabă într-un obstacol decît într-un ajutor. Plăceri îndepărtate, răni şi reumatisme, îi cereau plata vechilor socoteli şi-l obligau, din cînd în cînd, să rămînă la pat, să se cocoloşească lîngă foc, ca un bătrîn, reînnoindu-şi bandajele şi bînd ceaiuri. Nici eu nu eram un model de distincţie şi semeţie, însă în mod sigur părţile plăcute ce-l puteau ispiti pe Sigismondo să nu iasă de pe pămînturile noastre — liniştea căminului, dezmierdările cuminţi, pernele, mesele alese, amintirile, faptul că se simţea mai senior în lipsa mea, mai băgat în seamă şi măgulit, cîte o carte... căci Sigismondo a descoperit lectura în melancolia crepusculară a existenţei sale, cînd noi, lacomii cititori veterani, scîrbiţi, ne obişnuisem s-o punem pe planul al doilea sau s-o lăsăm de o parte — se preschimbau pentru mine în motive ce mă determinau să fug de acel marasm, în care obsesia Cleriei Clementini şi a unor amintiri sinistre se puneau de acord ca să-mi arate că izbăvirea mea se afla în afara domeniului Bomarzo. În plus, mai era la mijloc problema nemuririi, a gloriei, a datoriei faţă de numele meu. Şi era perspectiva de a mă întîlni cu Orazio, de a-i cuceri bunăvoinţa definitiv, deoarece, în această etapă a vieţii mele, cînd înaintăm tatonînd umbrele printre nelinişti, ruşini şi amărăciuni, dezgustat de resturile meschine ce dăinuiau în jur, după atîta moarte nedreaptă, Orazio constituia pentru mine singura, ultima lumină într-o privelişte dezolantă.

Cleria nu a încercat să mă reţină. Îi lipseau pentru aceasta influenţa şi argumentele şi, probabil, îi plăcea ideea ca soţul ei, a cărui apropiere o stingherea, să se alăture oamenilor de vază care chiar în aceste clipe îşi pregăteau armele şi sufletele pentru marea faptă. M-am despărţit de ea grav, într-o ceremonie în care, înaintea vasalilor mei strînşi, i-am sărutat mîna umedă, de care spînzura mereu, ţinută între arătător şi degetul mare, o batistă lungă fluturînd. Şi-am plecat, urmat de şase archebuzieri, patru paji şi Antonello, care-şi ducea cu mîndrie, agăţată la obînc, spada-i neîntinată. Adia în jur răsuflarea verii necuprinse. Am învăluit cu privirile monştrii încălziţi şi am luat-o în direcţia mării. Ruguri palide fumegau în amurg.

Marcantonio Colonna, duce de Pagliano, m-a întîmpinat cu căldură la Civitavecchia, dar inima-mi susceptibilă îmi spunea că nu se ocupa de mine cum se cuvenea. A întrerupt de trei ori conversaţia, care revenea, vag, asupra stării Ceciliei şi asupra operelor de la Bomarzo, pe care nu izbutea să le priceapă şi pe care şi le închipuia ca pe un bîlci oribil, cu giganţi şi căpăţînoşi, ca să se ocupe de ofiţerii ce intrau aducînd mesaje şi să-şi latre ordinele obraznice. Avea cu douăzeci de ani mai puţin decît mine şi se remarca prin experienţa-i în războaie. Cu toate astea se murmura că nu s-ar pricepe la toate cîte priveau meşteşugul luptei pe mare, deoarece nu în zadar aparţinea unui neam care, fiind atît de bogat în căpitani iluştri, nu dăduse Romei nici un singur amiral. Pe noi ne detesta, deşi era căsătorit cu o Orsini, sora ducelui de Bracciano: cel puţin mie, tot timpul neîncrezător, mi s-a năzărit, de cum l-am văzut, că nu ne suferea şi asta cu toate că primirea, repet, a fost cordială. Stăteau încă în picioare mărturii recente ce-i dovedeau ranchiuna. În timpul campaniei lui Paul IV, în care Orazio şi Niccolò Orsini au luptat de partea pontifului, Marcantonio luptase împotriva papei, slujindu-l pe ducele de Alba, şi apoi îşi asumase responsabilitatea conducerii războiului, îl făcuse prizonier pe Giulio Orsini, una dintre figurile de frunte ale neamului nostru, şi-l tratase foarte rău. Paul IV îl excomunicase deja pe vremea aceea, la fel ca şi pe tatăl său, patriarhul Ascanio Colonna, luîndu-i feudele, iar acum alt papă, un sfînt, Pius V, îl numea general al Bisericii şi-i înmîna stindardul Ligii. Într-atît de contradictorie este lumea. Ei şi!... putea să creadă ce voia despre noi. Nu-mi păsa nici cît negru sub unghie. Aveam să i-o întoarcem cu vîrf şi-ndesat. Sigur că în momentul sosirii mele îl copleşea o răspundere imensă. Civitavecchia fierbea de lume. Ne-a oferit, mie şi

alor mei, loc pe galera lui, *Capitana*, care avea drept şef (cum e şi firesc) pe un alt Colonna, vărul şi locotenentul său Pompei, care-i stătuse alături în rătăcirile-i încăpăţînate din campania Romei şi o asasinase, ceva mai înainte, pentru bani, pe soacră-sa, tot o Colonna. Orazio şi nepotul meu fuseseră transferaţi pe nava aceasta. Am întîlnit la bord prieteni şi vrăjmaşi vechi: pe Pier Francesco Colonna (prisoseau cei din neamul Colonna), defensor de Malta, pe ducele de Mondragone, ginere al lui Marcantonio (era un Caraffa, iar Paul IV îl deposedase pe Marcantonio în folosul celor din casa Caraffa, rubedeniile lor, fiindcă totul se aranja atunci în familie); pe Michele Bonelli, frate cu cardinalul şi nepot al Sfîntului Părinte; pe viteazul Pirro Malvezzi, pe Pompei Gentille, pe Lelio dei Massimi, cîţiva cavaleri de Malta, pe Camillo Malaspina... dar nici o surpriză n-a fost pe măsura bucuriei de a-i strînge în braţe pe Orazio şi pe Niccolò.

Arşi de soare, căliţi, nu se găseau în toată flota alţi căpitani mai de ispravă. Străluceau. Mai ales Orazio. A vrut să-mi restituie spada lui Carol Quintul, dar am refuzat-o. El o mînuia cu mai mult spor decît mine. S-o păstreze, prin urmare, sclipitoare ca o bijuterie şi s-o tragă din teacă spre groaza turcului şi renumele celor *editus Ursae*. Erau uluiţi să mă aibă printre ei şi că înfruntam riscurile expediţiei. Nu mai aveam urme ale ghearelor lui Djem? N-ar fi fost mai bine să fi rămas la Bomarzo, preocupat de mine însumi, de cabinetul meu de artist, de parcul meu, de fanteziile-mi de piatră, bucurîndu-mă de noua şi îndatoritoarea-mi soţie? Cînd i-am auzit formulînd această ultimă întrebare, m-am pornit pe rîs, sforţîndu-mă să-mi fie răguşit, aspru, milităros. Hai... haida de... Cleria Clementini... Între noi, legaţi prin sînge şi camaraderie, nu puteau exista secrete, Cleria nu reprezenta absolut nimic, nu exista. Existam doar noi, Orsinii. Şi-i băteam pe umeri, în timp ce băieţii schimbau, bineînţeles, priviri de amuzantă emoţie.

Ca să accentuez complicitatea ce doream să se stabilească între tinerii eroi şi ghebosul ramolit care se afla pe post de recrut improvizat, le-am cerut să mă ajute să-l ascund pe Antonello. Pius V interzisese solemn două lucruri lui Marcantonio Colonna şi lui Onorato Caetani, general al infanteriei sale în oastea Ligii: să îmbarce în flotă flăcăiandri imberbi şi să îngăduie blasfemiile. Iar Antonello, negrişorul meu, nu avea nici un firicel în barbă. Acceptară bucuroşi. Era atît de mic încît încăpea oriunde. Îl vîrî-

răm într-un coş şi-l ascunserăm în strîmta cămăruţă pe care-o împărţeam cu ei. Noaptea, la adăpostul întunericului, în timp ce am continuat să stăm ancoraţi la Civitavecchia, cobora pe o scară de frînghii, căţărîndu-se ca o maimuţă. Şi-am vieţuit împreună, în timp ce aşteptam ordinul de a ridica ancora, noi, cei patru, cîteva zile ce strălucesc în amintire-mi printre cele mai frumoase din existenţa mea.

În curînd, ni s-a alăturat un al cincilea personaj, recent sosit de la Roma, Samuel Luna, evreul din Pesaro care i-a revenit la împărţeală lui Orazio, atunci cînd escadronul de Malta, căruia-i aparţinea în acea împrejurare moştenitorul meu, a pus stăpînire pe nava cu care numeroşi emigranţi sefardiţi fugeau către Palestina, să se stabilească în Tiberiada, atraşi de propaganda lui Giuseppe Nasi, *soidisant*[1] duce de Naxos, favorit al sultanului. Mi-am amintit că Orazio îmi vorbise de faptul că era sculptor şi că îmi propusese chiar să-l însărcinez cu cioplirea stîncii nelucrate din spatele figurii elefantului Annone. Era un bărbat cu caracteristicile lui Jacopo del Duca, straşnic, muşchiulos, circumspect, care bătea spre patruzeci de ani şi se exprima cu încetineală. Am spus într-o doară, de faţă cu el, că aş dori să se înfăptuiască această lucrare, şi ochii cenuşii, adumbriţi de sprîncene groase, i s-au luminat, dar de îndată şi-a reluat expresia tăcută care ceda numai în momentele în care Samuel se afla în faţa a ceva — o clădire, un obiect — care-i atingea coardele sensibile, foarte ascunse, ce vibrau înaintea spectacolului frumuseţii.

Alcătuiam un grup curios — ducele cocoşat, cei doi cavaleri ai Sfîntului Ştefan, sprinteni, cu marile lor cruci roşii pe piept, tuciuriul mărunţel, care-şi arăta dinţii şi făcea să-i dănţuiască mărgelele turbanului; şi sclavul evreu, robust şi tăcut, care încheia plutonul cu înfăţişarea impunătoare a dagelor la brîu — iar lumea se întorcea să ne privească, de îndată ce intram pe străduţele portului lui Traian, în căutarea tavernelor şi a caselor prostituatelor. Rolul meu era, deşi păşeam în centrul grupului, cu totul de mîna a doua. Mă aşezam să beau, servit de Samuel şi de Antonello, cărora crîşmarii le prezentau cănile cu deosebită deferenţă şi, în timp ce cei doi cavaleri — care nu făcuseră, bineînţeles, jurămîntul de castitate, fiindcă ordinul întemeiat de marele duce de Toscana se ocupa doar să-i prigonească pe piraţi, să-i elibereze pe creştini şi să răspîndească credinţa catolică — apăsau, peste crucile lor roşii, sînii

[1] Aşa-zis, fals (fr.).

albi ai tîrfelor de pe cheiuri, mă inunda fericirea că nu sînt singur, că am stabilit cu amîndoi băieții o adevărată intimitate. Doar într-un tîrziu, cînd beția îmi frîngea rezistența și mă prăvălea iarăși, nesimțitor, în lumea păcatelor mele, simțeam nedeslușit că și în aceste ore privilegiate povara neliniștii gravita peste spatele-mi schilod. Atunci, cuvinte răzlețe, sibiline pentru Orsinii mei, îmi tremurau pe buze. Amintirea trădării Giuliei Farnese, al cărei rod probabil îl aveam în fața ochilor, sub chipul acestui fecior preaiubit pe care nu mă încumetam să-l consider ca atare, și a morții lui Macrbale, al cărui vlăstar îmi ținea cu drag mîna între ale lui, alterna cu evocarea lui Zanobbi Sartorio, care dădea năvală și el, cu neputință de alungat, la întîlnirea cu aducerile-mi aminte zbuciumate. Zanobbi fusese foarte frumos, tot atît de chipeș ca și Albul, și artist, și straniu. Mă emoționase, mă vrăjise uneori, și eu l-am răsplătit îngropîndu-l de viu. Văzîndu-mă așa, decrepit, bîlbîind, pe jumătate beat, Orazio și Niccolò le îndepărtau pe femei și ne reîntoarcem pe corabie. Samuel mă lua în brațe, ca și cum aș fi fost un copil, ca să mă urce scărița, urmați de Pompei Malaspina, Lelio de Massimi sau ducele de Mondragone, care se întorceau în același timp, mirosind a vin și fudulindu-se cu violuri închipuite, și de Antonello ce se ascundea ca o pisică printre capetele cavalerilor crucii.

La 21 iunie am ridicat ancora din Civitavecchia. Înainte s-a făcut trecerea în revistă. Doamne impunătoare, verișoara mea, soția lui Marcantonio Colonna și Anna Borromeo, au dat fuga să ne salute. Soldații papali fuseseră înrolați din toate orașele Italiei și își aduseseră propriile arme, archebuze, halebarde, chivăre, ceea ce contribui la eterogenitatea defilării. Era destul de frig pe mare. Nu mai aveam, ca la Metz, o armură mîndră, Sigismondo îmi înjghebase una, cu fierarul din Bomarzo, potrivind și curățind piese vechi. Peste ea mi-a azvîrlit o mantie neobișnuită, împovărătoare, din blănuri de urs. Bătrînul urs al Orsinilor mergea, de asemenea, cu escadra, să lupte împotriva turcului. Dacă i se întredeschidea mantia, pe care briza rece o revărsa, se zărea pe pieptu-i trupul de oțel lustruit. Marcantonio mi-a spus, în ziua următoare, în momentul cînd ne pregăteam să ancorăm la Gaeta, să mă îngrijesc, fiindcă aerul Tirenienei era în stare de perfidii nemiloase. A adăugat, punîndu-mi o mînă pe umăr, că era la curent că duceam cu mine un copil negru, un paj micuț de la Mugnano și că, în ciuda interdicției Sfîntului Părinte, mă autoriza să-l păs-

trez, avînd în vedere vîrsta mea, beteşugurile şi bunăvoinţa de care dădeam dovadă pentru cauza lui Christos. Toate acestea m-au înfuriat peste măsură şi m-am scuturat ca un urs ca să scap de sub presiunea-i protectoare. Pe 24, am intrat în portul Neapolelui, unde am rămas aproape o lună. Operaţiile se desfăşurau pe vremea aceea cu o incredibilă tărăgăneală. Eu clocoteam să ies la luptă, iar Orazio şi Niccolò rîdeau de nerăbdarea mea. Cardinalul Granvela, vicerege al Neapolelui ne-a invitat la el la masă în mai multe ocazii. Era de origine franceză, din Ornans, ceva mai tînăr decît mine, nepot al unui argintar sau al unui lăcătuş, neîntrecut de curtenitor, şi-i urma în funcţie, de vreo două luni, ducelui de Alcalá. Galanteria nu-l împiedicase să trimită, în zilele acelea, nişte femei la eşafod, ca fiind eretice. La Messina ne-am întîlnit cu flota veneţiană a lui Sebastiano Veniero şi am început să-i aşteptăm pe spaniolii ce veneau de la Barcelona cu Don Diego de Austria.

*
* *

Noutăţile ce le aveau pentru noi cei din Veneţia erau cît se poate de rele. Ciprul ardea în toate patru zările. Famagusta continua să reziste, iar femeile, de pe ziduri, aruncau mici săculeţi umpluţi cu pulbere împotriva focului turcesc. Forţele sultanului prădaseră, la un pas de uscatul Greciei, insula Zante şi apoi se îndreptaseră către Cefalonia, cu scopul de a face de netrecut golful Patras. Dar la Messina se găseau, ca să ne întărească, navele Republicii Serenissime: cincizeci şi şapte de galere şi unsprezece alte ambarcaţiuni. Totuşi mai trebuiau să vină unsprezece galere, care, la ordinele lui Canale şi Quirini, erau gata să lase Candia ca să intre sub pavilionul lui Veniero.

Fiica lui Marcantonio, Donna Giovanna, soţia ducelui de Mondragone, s-a prăpădit în acele zile, iar generalul a dispus să se îmbrace în doliu atît cohorta-i militară cît şi gărzile, iar peste zugrăveala roşie a corăbiilor să se tragă un strat cu culoarea neagră, funebră. A fost, la scurtă distanţă, al doilea semn rău ce ne-a amărît, fiindcă puţin înainte murise marchizul de Pescara, vicerege al Siciliei. Fusese un redutabil spadasin, creator de lovituri faimoase. În casa tatălui său, marchizul de Guasto, l-am văzut într-o după-amiază îngenunchind cinci combatanţi.

Spaniolii întîrziară încă o lună pînă să sosească. Ni s-au alăturat la 23 august al acelui glorios, obositor an 1571. N-am uitat datele. La Genova, Gian Andrea Doria, amiral al lui Filip II, care

de la vîrsta cea mai fragedă luase parte la toate companiile marelui Andrea, ilustrul său unchi, dădu un bal mascat în cinstea lui Don Juan. Don Juan avea douăzeci şi trei de ani. Frumuseţea-i strălucea, ca aceea a arhanghelilor. Dansă nemaipomenit, avînd în dreapta, în loc de bastonul de comandă, masca nefolositoare. Răsunetul acestui bal l-a precedat pînă la Messina, împreună cu acela al recepţiei napolitane, în timpul căreia cardinalul Granvela i-a încredinţat stindardul binecuvîntat de Pius V, în vreme ce hidalgii de ţară cîrteau că ducii de Urbino şi de Parma, foarte tineri amîndoi, îl însoţeau la ceremonii pe bastardul lui Carol Quintul, cînd în realitate numita cinste revenea baronilor regatului. Aceste ştiri fastuoase i-au înfiorat de nostalgie pe tinerii romani. Plictisiţi de atîta şedere în portul sicilian, Orazio şi Niccolò, într-un bordel, au dănţuit nebuneşte cu tîrfele o *pavană* şi un *pie de gibao*[1], arcuindu-se, umflîndu-se în pene, că nici Don Juan de Austria n-ar fi făcut-o mai bine. Antonello îi incita cu seriozitate.

Sosirea spaniolilor a inundat Messina de principi. Cel de Parma, Alessandro Farnese, a venit să mă viziteze, ca rudă ce-mi era. L-am primit împreună cu vărul meu, ducele de Bracciano. Mi-a vorbit de Don Juan ca şi cum ar fi fost un zeu, un Apollo, un Marte. Toţi vorbeau astfel despre el, marchizul Cibo, contele de Santa Fiora, cel de Procena, fratele lui, care amesteca în sine sîngele familiei Sforza şi al mamei lui Farnese. Înconjurat de atîtea rude, mai în vîrstă decît toţi, am trăit momente de respect cu totul aparte. Vîrsta îşi aducea şi ea roadele. M-au entuziasmat aceşti aristocraţi italieni, atît de straşnici, de susceptibili, înzorzonaţi ca nişte cocoşi de luptă, după cum m-au entuziasmat şi cei din Iberia, bizarul, legendarul Don Alvaro de Bazán, Don Juan de Cardona, Don Luis de Requeséns, mare comendador de Castilia; aşa cum mă entuziasmaseră, la Metz, ducele de Guise, cel de Aumale, cel de Enghien, principele de la Roche-sur-Yon. Dar celorlalţi (asta n-am dezvăluit-o nimănui), i-am preferat pe spanioli, îmbrăcaţi în negru, cerniţi din cap pînă în picioare, fără altă strălucire în costum decît un lanţ de aur şi o salbă scurtă, cumpătaţi, sumbri, cu privirile învăpăiate că s-ar fi putut spune că ardeau pe dinăuntru, contrastînd cu luxul multicolor al italienilor şi francezilor, ca nişte pui de vultur într-o fazanerie. Şi, mai presus de toţi ceilalţi, mă uimi Don Juan, cînd am dat fuga să-i aduc omagiul

[1] Vechi dansuri la modă în Spania şi Italia.

la bord. Nu întîmplător s-o fi numind *bastarda*[1] vela cea mai mare de la galere, cea care primeşte mai mult vînt. Fiul din dragoste — şi Dumnezeu ştie că eu i-am detestat pe bastarzi, într-o epocă, însă, în care plozii papilor întemeiau descendenţe dinastice —, feciorul din flori al lui Carol Quintul strălucea pe corăbii şi în saloane, cu înfăţişarea lui, precum o făclie.

În timpul şederii mele la Messina, am reînnoit legătura cu expoliatul duce de Naxos, Giacomo IV Crispi, gentilom inteligent şi superficial, om de lume neobosit, a cărui curte minusculă egalase în libertinaj, ca şi cea a tatălui său, pe cea din episoadele pe care le relatează vechii istorici ai Romei. A fost, în sensul acesta, un tradiţionalist. A guvernat numai doi ani (fără să cîrmuiască) ducatul său, aflat sub stăpînirea turcească. Apoi, jecmănit de el, s-a văzut în anticamerele lui Pius IV, povestind de zece, de o sută de ori cardinalilor fuga sa din Constantinopol, unde mersese cu scopul să-i mituiască pe funcţionarii Sublimei Porţi. Cu el împreună a fugit soru-sa, doamna din insula Andros, căsătorită cu Gian Francesco Sommaripa, spre posesiunile veneţiene din sudul Greciei şi de acolo, prin Ragusa, în capitala Creştinătăţii. Papa l-a primit cu fast şi i-a fixat o pensie: de asemenea, Signoria din Veneţia l-a copleşit şi ea cu atenţii. Pînă cînd s-a pus în fruntea unui grup de partizani şi s-a transferat în insula Tinos, ca să încerce să-şi recupereze bunurile pierdute, dar sultanul s-a pronunţat răspicat în favoarea evreului Nasi... iar acum ducele purcedea, sub însemnele pontificale, ca să se răzbune pe turc. Atîtea nenorociri nu-i măcinaseră buna dispoziţie. Era inventiv în cel mai înalt grad. Cînd discuta despre proprietăţile pierdute, despre castelul său de pe Acropole, despre iubitu-i arhipelag ce se tolănea la razele soarelui în spuma Egeei străvezii, ca un grup de sirene leneşe, Giacomo redevenea dintr-o dată medieval. Pînă şi figura lui căpăta o expresie de pe alte timpuri, o rigiditate patriciană, de parcă era zugrăvit pe o lespede arhaică, iar cei ce-l ascultam aveam impresia că în ochii lui se iveau, ca în nişte balcoane acoperite, în străfulgerări de spade, străbunii lui legendari. Dar, de-ndată, socotind fără îndoială prea puţin elegantă atitudinea, în dezacord cu ironia-i delicată şi, temîndu-se să nu-l luăm drept un provincial insuportabil — ceva cam în felul acesta insinuaseră cardinalii —, dădea drumul cîte unei glume neaşteptate, recita o epigramă de a lui Aretino, îşi bătea joc de slujbaşii otomani şi chiar de sultan, fur-

[1] Analogie ironică a autorului vizîndu-l pe Don Juan.

niza din belşug amănunte alarmante privitoare la eunucii seraiului, izbucnea în hohote de rîs şi ne propunea să ne aducem aminte, odată cu femeile comode supuse, de nefericirile insulelor Milo, Thira, Syros, Ios, Anafi şi ale ducelui lor pribeag, ce-şi păstra ca pe o amuletă, într-un preţios breloc spînzurat pe piept, o bucăţică de marmură din insula sa, Paros, cu care se juca întruna. Se observa, cu toate acestea, cît îl îndurera prăbuşirea stîncilor sale faimoase, care aparţineau Crispilor din Verona din secolul XIV; în războiul nostru s-a comportat, în fruntea celor cinci sute de ostaşi, cu o îndrăzneală pilduitoare pentru cineva care avea o înfăţişare atît de frivolă. Totuşi, n-a mai redobîndit vreodată Naxos.

Într-o noapte, mă întorceam în port cu Giacomo Crispi şi cu Antonello. Corăbiile ancorate alcătuiau un spectacol magic, legănîndu-se dulce, cu felinarele aprinse la catarge. Marea dispărea, sub încrucişarea mascheroanelor, a stîlpilor, frînghiilor, velelor, sub sclipirea focurilor ce se confundau cu iluminaţia stelară tremurătoare, în aşa fel că era cu neputinţă să îţi dai seama unde începea şi unde se termina firmamentul nocturn. Existau acolo trei sute de nave, toate luminate, toate fremătînd ca nişte păsări uriaşe, ale papei, ale Spaniei, Veneţiei, Neapolelui, Savoiei, Genovei, Siciliei, Maltei... Aproape optzeci de mii de soldaţi se învălmăşeau pe cheiuri şi pe străzile care răsunau de zgomot. Dădeai peste ei pretutindeni. Şi nu-şi ascundeau zbuciumul. Se luau la harţă din orice fleac, cu toate interdicţiile severe şi pedepsele aspre.

Cam pe unde se găseşte astăzi statuia lui Don Juan de Austria, în faţa bisericii normande a Annunziatei dei Catalani, am dat peste o ceată de genovezi beţi, prinşi într-o gîlceavă nu prea lămurită cu cîţiva sicilieni. Ducele de Naxos a vrut să intervină şi să-i despartă. Era mai bine dacă n-o făcea. Scandalagiii, înfierbîntaţi din pricina vinului, nu ne-au mai recunoscut rangul. Nici nu ne-au lăsat vreme să spunem cine eram. Au tăbărît pe noi, solidari dintr-o dată, uitînd de cearta iniţială, şi, înainte de a ne trage spadele din teacă, cu o lovitură de floretă l-au lăsat lat pe Crispi şi pe mine m-au atins cu o bîtă peste umăr, tocmai pe locul pe care mi-l sfîşiase leopardul cu ghearele. Rana se redeschise şi leşinai, în timp ce Antonello ţipa ca un apucat, iar nemernicii, împleticindu-se, părăseau locul mişeliei lor.

Cînd mi-am recăpătat cunoştinţa mă aflam în camera mea, între ducele de Naxos deja înzdrăvenit, fiindcă scăpase uşor, dato-

rită protecției cămășii de zale, cei doi Orsini, Antonello, care continua să scîncească și Samuel Luna, care veghea la ușă, ferm și de neclintit ca să împiedice intrarea nepoftiților. M-am mișcat puțin și a fost de parcă mi s-ar fi înfipt o daghă în umărul stîng. Am dat un țipăt.

— Liniștește-te, prietene, a spus încet Giacomo Crispi. Asta o să treacă. Cu tot necazul, am avut noroc. I-o datorăm acestui cavaler.

Din semiîntunericul încăperii a răsărit fața fină, acvilină, a unui tînăr, al cărui nume ducele îl pronunță fără ca eu să-l prind, în tulburarea suferinței, mai ales pentru că era învălmășit într-un torent de cuvinte ce descriau intervenția oportună a străinului și felul în care, atras de strigătele lui Antonello și ale lui Crispi însuși, care își revenise deja, mă luase și mă dusese pe brațe pînă la corabie. Era un spaniol, paj al cardinalului Julio Aquaviva. M-am străduit să-i exprim recunoștința, dar flăcăul, care răspundea cu un ton vioi întrebărilor formulate de cei ce mă înconjurau, nu mi-o îngădui. Îl auzeam în mod nedeslușit, atît de mult mă fleșcăise leșinul îndelungat. Vorbea despre modul în care stabilise legătura cu cardinalul la Madrid, cu prilejul misiunii pe care a avut-o pe lîngă Filip II, anume de a-i aduce la cunoștință durerea papei Pius V pentru moartea fiului acestuia, Don Carlos, și despre faptul că îl întovărășise apoi pe cardinal la Roma, făcînd parte din suita lui. Cardinalul — eu l-am cunoscut în casa tatălui său, ducele de Atri, și am discutat cu el, după aceea, în cea a socrului meu Farnese — se distingea prin cultura lui, iar pajul (ne-o mărturisi surîzînd), încropise, de asemenea, unele încercări poetice și chiar compusese o elegie inspirată de moartea Doamnei Isabella de Valois, cea de a treia soție a regelui. Apoi, solicitat de îndeletnicirea armelor, mai pe potriva sufletului său decît învîrtelile de la palat, s-a încorporat în compania căpitanului Diego de Urbino, ce-și avea garnizoana în Italia, fiind despărțit de batalionul său, căruia de altfel i s-a alăturat curînd. Călătorea cu el la bordul corăbiei *Marchiza*.

Prezența necunoscutului meu salvator mi-a insuflat un nou elan. Din ochii săi, din gesturi, din personalitatea lui, emana un puternic fluid. Amintirea înclinațiilor sale poetice m-a îmboldit să-i arăt, fără să renunț la aerul meu condescendent, că și eu eram poet și-i porunci lui Antonello să-mi caute exemplarul din Ariosto de care nu mă despărțeam niciodată. I l-am înmînat pajului cardina-

lului Aquaviva şi i-am cerut să-l păstreze, ca semn al recunoştinţei mele. El l-a luat cu respect, spunînd ceva despre admiraţia sa pentru *Furioso*.

— Îngăduiţi-mi, Excelenţa Voastră, a zis el, ca la rîndul meu să vă las o carte a unui autor de frunte, a unui poet al Castiliei.

A scos din buzunar un volum foarte uzat şi Orazio a citit, la lumina slabă, că era vorba despre operele lui Garcilaso de la Vega, publicate cu un an înainte. Oaspetele mai adăugă că m-ar putea interesa în mod cu totul deosebit, căci asupra respectivului autor exercitaseră o anumită influenţă Petrarca şi Sannazaro, iar Andres Navajero, ambasador al Signoriei Veneţiei, îl stimulase în acest sens sugerîndu-i lui Garcilaso, aflat în Granada, posibilitatea de a folosi metrii italieni în limba lui.

Ducele de Naxos ne asculta, cu un aer de cunoscător, deşi ştia prea puţin despre aceste lucruri, dar ştia, în schimb, multe despre femei, şoimi şi mîncăruri, iar eu, deşi judecata nu-mi era prea limpede, n-am dorit să mă las mai prejos, să trec drept ageamiu în materie, aşa că am susţinut că încă de la Bologna, cam acum patruzeci de ani, în timpul serbărilor încoronării lui Carol Quintul, băgasem de seamă frumuseţea eglogelor lui Garcilaso, care se afla acolo printre tinerii cei mai apropiaţi de Maiestatea Sa Imperială. Cardinalul Bembo îl elogiase cu însufleţire, iar Bernardo Tasso i-a fost prieten la Neapole.

— Garcilaso a fost, a adăugat băiatul, poet şi războinic, ca şi Excelenţa Voastră. A murit în Franţa, la asediul unei fortăreţe, pe drumul spre Fréjus. A fost strivit sub o piatră enormă; s-a prăvălit în şanţ. Avea treizeci şi trei de ani.

Eu, nătîngul de mine, în loc să-l încurajez să continue să-mi relateze episoade din viaţa eroului, m-am apucat să-i explic ce reprezenta propria mea creaţie literară. M-am referit la *Bomarzo*, poemul meu inexistent, la care renunţasem definitiv, ca şi cum în realitate l-aş fi scris. El m-a ascultat cu luare aminte curtenitoare. Mi-am fixat în minte imaginea lui limpede; fruntea înaltă, ochii negri sub sprîncenele precis conturate, pometii modelaţi, nasul puternic şi sensibil, surîsurile ce-l luminau, degetele lungi care mîngîiau scoarţele cărţii lui Ariosto.

Medicul lui Marcantonio Colonna a intrat ca să-mi schimbe bandajele. Au ieşit toţi, mai puţin Antonello care, mîndru de răspunderea lui, a rămas să-i dea la mînă medicului feşele curate şi

strachina: în timp ce acesta mă bandaja şi-a întors însă faţa, ferindu-se de vederea cîrpelor însîngerate. Înainte de a pleca, i-am cerut pajului cardinalului Aquaviva să se întoarcă să mă viziteze. Mi-a făgăduit că are s-o facă, dar, în ziua următoare, n-a apărut pe *Capitana*, iar peste două zile, la 8 septembrie, a avut loc la Messina trecerea generală în revistă a flotei. Nu l-am mai văzut niciodată şi am sfîrşit prin a-l da uitării. Secole mai tîrziu, m-am gîndit de nenumărate ori la el, cu disperare. Cît a durat restul călătoriei am citit poemele lui Garcilaso. Numai atunci am observat, pe pagina a doua a exemplarului, semnătura celui ce mi-l dăduse. Era trasată pe două rînduri, unite de desenul acoladei finale, iar în ele se înghesuia un nume pe care nu-l auzisem niciodată pe buzele cuiva: Miguel de Cervantes Saavedra.

Vai, de-aş fi ştiut, de-aş fi ghicit! Dar nici n-aveam cum să bănuiesc apariţia lui *Quijote*, fiindcă lipseau încă treizeci şi patru de ani şi nici altele, nimic... Cervantes a fost pentru mine doar atîta: un paj, un slujitor al cardinalului Aquaviva y Aragón; un soldat al căpitanului Diego de Urbino, din batalionul lui Don Miguel de Moncada, care m-a transportat în braţe din piaţa Annunziata dei Catalani, pînă la galera ducelui de Pagliano, aşa cum mă transportase alte dăţi Samuel Luna; un poet, un băiat căruia i-am dat volumul meu de Ariosto şi care mi l-a dat pe al său, pe cel care-l avea drept autor pe Garcilaso de la Vega... Nişte ochi negri, un surîs imperceptibil... Sîngele meu i-a pătat fără îndoială pieptarul, în vreme ce mă susţinea, mă îmbrăţişa... Alături de a mea, inima lui Cervantes... Iar eu, imbecilul, i-am înşirat minciuni despre atît de sforăitorul meu *Bomarzo*, alcătuit din patruzeci de cînturi fantomatice, dintr-un potop de strofe invizibile, pe cînd el tăcea şi-mi aproba sărmanele fraze mustind de vanitate... De-aş fi ştiut! L-aş fi ospeţit în castelul meu; l-aş fi sărbătorit ca pe un monarh, mai acătării decît pe cardinalul d'Este, decît pe ducele de Urbino, mai ceva decît pe marchiza de Mantova, decît pe oricine... Dar a dispărut de lîngă mine, temîndu-se poate să nu mă incomodeze, să nu-l deranjeze pe marele senior roman, care scria un poem menit triumfurilor nemuritoare. Iar Garcilaso s-a rătăcit. Îl vor fi pierdut fiii mei, ori nepoţii sau cei din neamul Lante della Rovere. Cine avea să se uite la o cărţulie jerpelită? Cine avea să o ia în seamă, dacă nici eu, nici ducele de Naxos, nici Orazio ori Niccolò Orsini — şi nimeni, absolut nimeni din acea oştire de optzeci de mii de oameni — pasionaţi în acele momente doar de urmărirea hotărîrilor lui Don Juan, de a şti pe cine favoriza Marcantonio, ce probleme mai

crea cerbicia bătrînului Sebastián Veniero, ce se mai povestea despre Alessandro Farnese, despre marchizul de Santa Cruz, despre cavalerii Sfîntului Ştefan, despre cei de Malta, nimeni n-a simţit că printre noi trecea, şovăitoare, ascunsă, întruchipată într-un băiat din Alcala, care şi-a lăsat o mînă în această acţiune, gloria cea îndurerată? Acum însă, dacă mă gîndesc că sîngele meu i-a stropit pieptarul, poate şi mîinile, şi chipul, cînd am fost atacat la Messina, mi se înfierbîntă venele şi mă cuprinde tremurul!

* * *

Corabia *Real* a lui Don Juan de Austria a ridicat ancora cea dintîi. Şaizeci de condamnaţi la galere o împingeau în ritmul vîslelor lor. Nunţiul Sanctităţii Sale a binecuvîntat, de pe o brigantină aflată la gura portului, escadra ce pleca către Marea Greciei. Una cîte una defilară galerele, galeotele, fregatele. Arătau nemaipomenit de frumoase, avînd alegorii aurite la pupă şi proră, sculptate ca nişte frontispicii de palate. Pe cea a lui Giovanni Gian Andrea Doria servea ca fanal un glob de cristal transparent, darul soţiei sale. Fîlfîiau în briză steagurile ce deosebeau diversele aripi ale flotei: pentru corpul de luptă condus de Don Juan, cele albastre; pentru flancul drept, al lui Doria, cele triunghiulare, din tafta verde; pentru cel din stînga, acela al trezorierului general, venefianul Agostino Barbarigo, cele galbene; cele albe, pentru rezerva marchizului de Santa Cruz; dar pe *Real* şi pe navele-comandant, ca aceea a mea, în locul steguleţelor, au fost arborate pe catarge flamuri subţiri ce sfidau văzduhurile.

Mai erau pînă la bătălie, douăzeci de zile. Ştirile care ne-au ajuns din Corfú nu erau încurajatoare. Am plutit, la început, fără ajutorul vîntului, remorcînd galeotele atît de greoaie, oprindu-ne să desprindem unele ambarcaţiuni cînd am fost înştiinţaţi că pe ţărmuri ne aşteptau noi contingente spaniole din garnizoanele regatului Neapolelui, care aveau să vină să însoţească caravelele, şi nişte miliţii din Puglia. Se auzeau, fără încetare, bătaia ritmică a vîslelor, glasurile şi biciuirile comandanţilor de vîslaşi, strigătele pe care le schimbau căpitanii ce comandau cîte patru nave de pe o punte pe alta, trosniturile arboradelor, cîntecul muşilor care trîmbiţau ora. Un oraş întreg se deplasa deasupra apelor înspumate, înconjurînd Italia pe la baza cizmei. Şefii, întruniţi într-un consiliu, discutau, cu toate că fiecare căpitan primise, părăsind Messina, instrucţiuni amănunţite ce le indicau amplasamentul şi ruta. Pe

cerul calm al unei nopți de argint cu stele, în care sufla vîntul din nord, a țîșnit o lumină orbitoare, care a străbătut spațiul cu plesnetu-i de flăcări. S-a dezlănțuit o larmă de nedescris pe galerele unde vegheau paznicii. Dumnezeu ne dădea semn de biruință. Eu am fost martorul semnului incandescent. Mă aflam așezat în scaunul meu, lîngă catargul cel mare, încotoșmănat în blănurile de urs. Mă durea trupul sfîrtecat. Aș fi vrut să-l am alături de mine pe Silvio da Narni, ca să comentez împreună cu el prevestirea cerească, dar Silvio murise ca și Maerbale, ca Girolamo sau Ippolito dei Medici. Toată lumea murise, iar noi navigam înspre moartea ce ne aștepta în Marea Greciei, înconjurată de preziceri minunate.

În acest jeț îmi petreceam o bună parte din lungile zile. Cînd Marcantonio Colonna mi-a cerut stăruitor, pînă la urmă, să rămîn la Messina, fiindcă prudența îl sfătuia astfel, am refuzat s-o fac. La fel de nerodnice au fost și cererile ducelui de Bracciano, cele ale lui Orazio, Niccolò. Iar Colonna, căruia i se prezentau necontenit probleme grave, a uitat de chestiune. Nu putea să-și piardă vremea punîndu-se cu un cocoșat îndărătnic, căruia deja îi permisese să-și ia cu sine pajul negru. Astfel că, avîndu-l alături pe Antonello, gata să se facă luntre și punte pentru orice capriciu i-ar fi năzărit invaliditățile mele, înfofolit în blănurile călduroase, am lăsat să treacă săptămînile. Îl citeam pe Garcilaso de la Vega din exemplarul lui Cervantes, așa cum înainte îl citisem pe Ariosto, la Metz, și cugetam mult. Întrucît nu puteam să lupt eu însumi aveam să-l văd pe Orazio luptînd, aveam să lupt prin intermediul lui.

Amintirea acelei călătorii se confundă pentru mine cu cea a lui Garcilaso. Chiar și astăzi, pe măsură ce mi-l amintesc, nu pot să-mi scot din suflet trei imagini ce se suprapun și se amalgamează pînă la a deveni una singură: aceea a lui Garcilaso, cea a lui Orazio Orsini și propria mea imagine. Ducele de Naxos descoperise, pentru a mă distra și ca să se distragă de la grijile lui, niște noutăți cu privire la poetul spaniol, de care eu, într-adevăr, știam prea puțin. Existau pe *Capitana* unii dintre cei ce-l cunoscuseră la Neapole, în anii pribegiei sale la curtea viceregelui Villafranca; ori la cucerirea Tunisului de către împărat; la asediul florentinilor; în timpul ambasadelor acestuia pe lîngă Andrea Doria și pe lîngă Don Antonio de Leiva. Acele referințe au completat ceea ce versurile sale îmi sugerau. Căsătorit cu Doña Elena de Zúñiga, iubise toată viața pe o altă femeie, Isabel de Freyre. O proslăvise în poemele lui, înălțînd-o pînă la perfecțiunea ideală, o urmărise, făcîndu-i declarații de dragoste, și cînd, în sfîrșit, la capătul puterilor, a posedat-o

— o singură dată — a hotărît să n-o mai vadă niciodînd. Isabel retrăia, eternă, în eglogele lui. Jalea, jalea cea dulce a păstorilor care povesteau dezamăgirile dragostei se străduia, de fapt, să exprime numai şi numai nemîngîierea lui Garcilaso, ars de focul Isabelei. Un astfel de amor, atît de năvalnic, era precum vîntul care ne mîna corăbiile. Poezia se umfla sub suflarea sa ca o velatură. Nu iubeam oare eu Bomarzo îndeajuns? Oare din pricina asta poemul meu era lipsit de vigoare şi se năruia? Nu: iubeam Bomarzo mai presus de orice; îl evocam necontenit; ochii îmi umblau peste velele bombate, descoperind în ele formele stîncilor parcului meu strămoşesc. Şi atunci? Dacă aş fi consacrat poemul lui Abul... Giuliei... exasperantului Zanobbi... dacă aş fi cercetat sentimentele mele... Dar nici cînd am scris versurile de dragoste pentru Adriana della Rosa, n-au fost mai bune. Se destrămau în cenuşă, găunoase, nefolositoare. Lipsea din ele zbuciumul pătimaş, care le însufleţea pe cele ale lui Garcilaso, care le înălţa precum nişte zboruri majestuoase de şoimi, printre nori de aur. Nu o iubeam pe Adriana? Nici pe Abul? Pentru cine am sîngerat plîngînd? Pentru cine am uitat de mine însumi, de ducele de Bomarzo, de estetul retoric, de nemurirea lui pretenţioasă? Nu iubisem în realitate pe nimeni, în afară de mine însumi? Iubirea pentru Bomarzo era oare doar iubirea aerului ce mă înconjura şi-l iubeam pentru simplul fapt că era impregnat de mine? Eu care mi-am urît atîta, care fugeam de înfăţişarea mea din oglinda în care se ivea grimasa Diavolului (se putea să fi fost însuşi Diavolul, după cum putea să fi fost doar *un* diavol), care îmi dispreţuiam cocoaşa, picioarele, caricatura, fusesem singurul obiect al dragostei mele egoiste şi, Narcis îngrozit, am cerşit la alţii, bărbaţi şi femei, ceea ce îmi refuza oglinda, căutîndu-mă mereu pe mine, pe Pier Francesco cel desăvîrşit, pe care l-am adorat?

Citeam eglogele, sonetele şi mă gîndeam şi la dragostea lui Orazio, fiindcă lectura aceea invita la reflecţii asupra dragostei, mă obliga să cuget la ea, în timp ce flota lui Don Juan de Austria plutea, cu stindardele şi flamurile multicolore şi cei optzeci de mii de oameni ai expediţiei, de la principi la vîslaşii condamnaţi, ce se frămîntau în mijlocul unui incendiu de steaguri şi-şi aminteau de iubitele rămase acasă, în sate şi în palate, cu ochii înceţoşaţi de lacrimi. Pe cine iubea Orazio Orsini? Iubea oare pe cineva? Cine va fi fiind Isabel a lui? Venise timpul deja să-l însor. Dădea buzna, cu Niccolò, în bordeluri, iar femeile lăsau totul ca să-i îmbrăţişeze, atît de chipeşi erau. Şi la curţi, de asemenea, la Veneţia, la Parma,

pe estradele din Milano. Pe cine iubea Orazio? Pentru cine suspina în clipa asta cu ochii nemişcaţi fixînd orizontul, peste catargele ce-şi legănau în pînza velelor chipuri de sfinţi, de fecioare, de lei înaripaţi? De copil trăise împreună cu Niccolò, vărul său poate chiar fratele lui. Îşi împărţeau armele şi femeile. Erau legaţi, poate, prin jurăminte teribile şi neprihănite ca acei tineri legendari care, în urmă cu două mii de ani, pe aceeaşi mare înspre care erau aţintite prorele noastre, luptaseră şi iubiseră în neasemuită splendoare. Am încercat un sentiment de pizmă neaşteptată, violentă, pentru prietenia lor. Resentimentul era vechi: mă sfîşiase în perioada în care, fiind abia nişte copilandri, fugeau de mine în pădurea de la Bomarzo şi se ascundeau în grote, de negăsit, misterioşi. Se cocea acum, la atîtea leghe de Bomarzo, într-un mediu ostil cu care eu, om al pămîntului, om al stîncilor munţilor Cimini, al încremenirii etrusce, al certitudinilor moştenite, nu reuşeam să mă obişnuiesc, fiindcă aici nimeni nu însemna nimic, totul se cutremura şi vibra într-o smintită nehotărîre fugară, şi pînă şi viţile noastre aveau valoarea efemeră a apei nestatornice. Orazio şi Niccolò aveau ceva ce eu nu am avut niciodată: legătura, lanţul cel trainic al prieteniei. Îl făuriseră verigă cu verigă, de-a lungul copilăriei, adolescenţei şi era zadarnic să încerci să-i desparţi. Dragostea nu avea să-şi desfacă legătura, dobîndită prin vigoarea dragostei, care învedera o altă formă de iubire decît cele pe care le ştiam eu. Femeile intrau şi ieşeau din atmosfera acesteia, fără s-o tulbure. Eroii se bucurau de ele şi le lăsau să se ducă. Apoi reveneau la pactul lor intim. În preajma lor, ce mai însemnam eu? Îşi aminteau oare de mine? Mă vedeau oare? Îl vedeau pe bătrînul duce care îşi înmuia arătătorul între buze să întoarcă paginile cărţii lui Garcilaso de la Vega şi care, cu privirea pierdută în valuri, trecea în revistă legiunea spectrelor lui? Se priveau unul pe altul; îşi schimbau coifurile, cuirasele, dagele, scuturile cu reliefuri ale Venerei, ale lui Marte, Hercule, Jupiter. În jurul jilţului meu şubred costumele lor oţelite răsunau de parcă ar fi fost ale unor giganţi. Iar eu îmi ridicam ochii de pe dialogul dintre Salicio şi Nemoroso, pe care poetul îi cînta în nobila sa limbă spaniolă, şi simţeam dintr-o dată palma invidiei lovindu-mă drept peste faţă.

Dar Garcilaso reuşea apoi miracolul de a mă însenina, de a-mi risipi îngrijorarea pe diferite căi. El şi eu eram una cu Orazio Orsini; o singură fiinţă exaltată, dornică, plină de iubire. În chip magic, prin virtutea unor rime aprinse — deoarece, ca totdeauna, literatura îmi dădea ceea ce-mi refuza viaţa hapsînă —, aşa cum mi-am

spus că luptam prin Orazio, îmi spusei şi că iubeam prin el. Eu deja nu mai eram eu. Mă desprindeam de oglinda mea izolată. Şi mă ameţea o ciudată voioşie, urmînd tristeţii mele febrile, în vreme ce observam pregătirile militare ale fiului Giuliei Farnese şi ascultam glumele pe care i le adresa lui Niccolò. De atunci înainte am trăit prin mijlocirea lui, m-am răscumpărat prin el.

Între timp, escadra îşi continua înaintarea lentă. Don Jerónimo Manrique, din ilustra casă de Lara, a cărei măreţie răsună în *romancero*, a rostit liturghia Sfîntului Duh, pe pupa corăbiei *Real*, avînd drept fundal personajele mitologice pe care le-a dăltuit Juan Bautista Vásquez, din Valladolid. M-am rugat pentru prima dată după foarte mult timp. M-am rugat pentru Orazio, pentru Niccolò, pentru Don Juan, pentru flota noastră. L-am rugat pe Dumnezeu să-mi acorde graţia de a putea să mă pocăiesc, să-mi smulg crusta păcatului, însă mă aflam încă prea cufundat în hăţişul vechilor patimi. Am căzut în genunchi lîngă jilţul meu, sprijinit de Antonello, în ciuda faptului că durerea mă tortura, iar ducele de Urbino, care-i era nepot lui Orazio Farnese şi, din acest motiv, îmi arăta o consideraţie cu totul aparte, ştiind că unchiul lui murise la Hesdin în braţele mele, m-a mustrat cu dragoste pentru nebunia mea, avertizîndu-mă că trebuie să-mi păstrez forţele, deoarece se apropia ceasul bătăliei.

Corfù... Don Juan şi şefii cei mai importanţi au străbătut insula şi s-au întors la bord copleşiţi de tristeţe. Orazio Orsini mi-a spus că pretutindeni descoperiseră urmele pîrjolului, ale jafului, ale violului. Spumega de furie. După ce am ridicat ancora de la Gomenitza, pe coastele Albaniei, mi-a relatat despre disensiunile ce ne dezbinau oamenii. Veneţienii nu voiau să respecte ordinele lui Doria, amiral genovez, din pricina rivalităţii ce opune cele două republici navale; Veniero a poruncit să fie spînzurat un căpitan spaniol, care-l doborîse cu o lovitură de archebuză pe unul din şefii săi, iar lucrurile ajunseseră la maximă încordare; aproape ne-am luat de păr unii cu ceilalţi, uitînd de turcii ce stăteau la pîndă, de dominicani, franciscani, capucini şi iezuiţi care, totuşi, distribuiseră fiecărui soldat cîte un rozariu binecuvîntat şi un *Agnus Dei* din ceară sfinţită; Marcantonio Colonna a fost chemat de trei ori, noaptea tîrziu, ca să ia parte la turbulentele întruniri ale consiliului; supărarea lui Don Juan era aşa de mare încît, dacă Marcantonio nu-l potolea, cine ştie ce s-ar mai fi putut întîmpla; ne-ar fi înjunghiat veneţienii, de o parte, şi spaniolii pontificali de cealaltă; dar Sebastian Veniero, ai cărui şaptezeci de ani supărăcioşi se înfruntau

cu suprema autoritate a expediției, cu *preaiubitul fiu* al Sfîntului Părinte, nu mai lua parte la consiliu; în locul lui se ducea Agostino Barbarigo, care transmitea instrucțiunile lui.

Iscoadele m-au înștiințat că vrăjmașul se găsea la Lepanto și am pornit-o spre Lepanto prin ceață. Vîslașii cei condamnați trăgeau la rame, îmbibați, cu tot frigul zorilor, de sudoare. Pînă și în camera mea, unde dîrdîiam sub blănuri, urca mirosul acru de animale închise. Ducele de Naxos mi-a arătat prin fereștruică insula Ithaca, insula lui Ulisse, arătînd de parcă ar fi fost un vas naufragiat în ceața nedeslușită. Îmi amintii de Messer Pandolfo, de maestrul Pierio Valeriano, de cărțile-mi vechi, de Ippolito și de Alessandro dei Medici, tălmăcind cuvînt cu cuvînt textul lui Homer, poticnindu-se, în timp ce insectele se roteau în razele soarelui florentin și noi, principi școlari, socoteam timpul care ne mai rămînea să ieșim din captivitatea studiului la bucuria vînătorilor, a palestrelor, a Caterinei dei Medici, a Adrianei, a fiicelor zîmbitoare ale marchizei Cibo, atît de mici și de curtenitoare, la zvăpăiala lui Lorenzaccio, Giorgio Vasari, Abul...

* * *

O brigantină sosită de la Candia ne-a adus știri proaste. Famagusta, ultim bastion din Cipru, se prăbușise, iar Marcantonio Bragadin, căpitanul orașului, după ce capitulase condiționat, fusese trădat de Lăda Mustafá, crudul șef turc, care a poruncit să fie jupuit de viu, în fața sa, și a ordonat să-i fie umplută pielea cu paie și să fie expusă în mod grotesc în piața aceea tragică, iar apoi să fie trimisă la Constantinopol. Cititorul își va imagina ce răsunet au avut veștile asupra noastră, mai ales asupra lui Bragadin al nostru și a lui Marcantonio al nostru! Peste ani, fratele victimei a achiziționat rămășițele pentru o sumă foarte însemnată și le-a depus într-o urnă de marmoră, în biserica, San Giovanni și Paolo din Veneția, unde zace și unchiul meu, conte de Pitigliano.

Era tocmai ce ne lipsea pentru a ne înflăcăra pe deplin. Membrii consiliului se certau cu privire la posibilitățile de a asedia Sopotó, Castel-Novo ori Santa Maura. În fața acelora ce tărăgănau și a apropierii anotimpului furtunilor, ce amenințau să facă inutilă uriașa acțiune, a triumfat îndrăzneala inspirată a lui Don Juan. Am continuat să mergem înainte, pentru a evita ca dușmanul să se refugieze în Bosfor. Ne aflam deja la un pas de turci. După bătălie, s-a observat că forțele noastre erau egale: două sute opt nave otomane;

două sute de galere şi galeote ale Creştinătăţii. Ale noastre erau înzestrate cu parapete protectoare, în timp ce prorele sultanului erau deschise; soldaţii noştri se acopereau cu coifuri, cu chivere, cu pieptare, cu scuturi, adversarii îşi ocroteau capul cu turbanele lor sau cu vreo cască luxoasă, precum viziera lui Ali Paşa, care era împodobită cu treizeci şi şase de rubine, ce coborau spre urechi amestecate cu diamante şi turcoaze. Foloseau, de asemenea, armuri din oţel de Damasc, avînd în relief înscripţii religioase. Dar pînă ce nu a avut loc crîncena întîlnire, nimeni, nici ei, nici noi, n-am avut o ideea precisă despre amploarea forţelor care se înfruntau.

Duminică, 7 octombrie, dis-de-dimineaţă, s-au dat la iveală flote. La început, n-am putut spune, atît de firave se distingeau velele vrăjmaşe în ceaţă, dacă era vorba de bărci de pescari sau nu. Am văzut primele nave rivale — erau două — prin cristalul ocheanului lui Niccolò Orsini, părîndu-mi-se că priveam o curioasă miniatură prinsă într-un cerc de bronz, dar în curînd scena s-a umplut de pete albe, de parcă în depărtare filfîia un zbor de albatroşi. La Lepanto ne aştepta întreaga escadră a necredinciosului. Atunci, Don Juan de Austria ne-a oferit un spectacol nemaivăzut, unul din acele spectacole pe care Renaşterea le dăruia în momentele necesare, cu neasemuitu-i simţămînt al frumuseţii spectaculare, ceva care ne-a mişcat pînă în adîncul fiinţei, ce ne-a năpădit, chiar şi pe păcătoşii cei mai sceptici cu pielea de toval, de o fervoare mistică, întrucît am recunoscut în tînărul conducător nu numai pe fiul pasiunii Cezarului, pe tinerelul Marte cel zvelt, cu picioare lungi sculptate de meşteri aurari divini, perfect precum un giuvaer de Benvenuto, ci şi pe trimisul lui Christos, pe cel ales, care i-a smuls papei strigătul faimos: „A existat un bărbat trimis de Dumnezeu, care se numea Juan".

Într-o fregată a dat ocol aripii drepte a flotei. Marele comandor de Castilia o ocolea între timp pe cea din stînga. Don Juan mergea fără arme, cu o cruce de fildeş în mînă. A trecut prin faţa lui Veniero, care a luat, mîndru, poziţia de drepţi şi a schiţat un scurt salut prietenesc care-l lăsa să-i întrevadă iertarea. A trecut pe dinaintea galerei lui Spinola, pe care naviga ducele de Parma, nepot al lui Carol Quintul şi al lui Pier Luigi Farnese; prin faţa celor ale lui Gil de Andrada şi ducelui de Bracciano. Purta, ca un călugăr războinic, escapularii, rozarii şi medalii. Şi le smulgeau generalii şi marinarii cătăraţi pe prore. Pînă şi pălăria a trebuit să o dea, şi mănuşile. La întoarcere, l-am privit foarte de aproape, căci Samuel Luna mă cărase cu scaunul pînă la bord. Cei douăzeci şi trei de ani ai lui

Don Juan se înflăcărau, deveneau denşi, ca şi cum dintr-o dată ar fi fost mult mai bătrîn decît oricare din noi. O seriozitate dureroasă, responsabilă, îi apăsa ochii ce se dilatau, de parcă deja ar fi ştiut cine avea să moară şi cine să trăiască, pentru a-i plînge pe cei morţi. Ne privea o clipă şi s-ar fi spus că ne alegea, că ne însemna pentru viaţă şi moarte, ca un judecător misterios. Mîinile-i palide se confundau cu fildeşul crucii. Rostea cuvinte de încurajare, răsunătoare, bărbăteşti, dar se băga de seamă că tremura de emoţie. Ne-a spus: „Amintiţi-vă că mergeţi să luptaţi pentru Credinţă; nici un laş nu va dobîndi Cerul". Ducele de Naxos mi-a înmînat unul din şiragurile sale de mătănii, negru, grosolan. L-am înfăşurat pe încheietura aceleiaşi mîini pe care purtam, din copilărie, inelul lui Cellini. Totdeauna l-am purtat acolo, de atunci, ca pe o brăţară. La fiecare mişcare a mea crucea-i scînteia în aer sau lovea mesele şi pereţii. Apoi principele şi-a pus din nou platoşa şi a apărut pe *Real*, scînteietor. S-a arborat stindardul Ligii. Ţesătura de mătase se desfăşura peste mitologiile pupei, ca şi cum s-ar fi dezmorţit, indicînd desenul crucifixului, între apostolii Petru şi Pavel. Dedesubt, Christul, care şi-a înclinat în mod miraculos pieptul, cînd un glonţ era cît pe aci să se înfigă în el, îşi deschidea braţele-i de lemn policrom. Don Juan de Austria a căzut în genunchi şi s-a rugat. Toţi îl imitară. Şi eu, de asemenea, în ciuda rănii dureroase. În acest moment, la Roma, Pius V s-a ridicat şi a exclamat în faţa trezorierului său: „Mergeţi de aduceţi mulţumire lui Dumnezeu, căci flota noastră e gata să lupte împotriva turcilor şi Dumnezeu are să-i aducă biruinţă". Din mănăstirile, din bisericile întinsei Europe ce priveghea, se ridicau rugi pentru noi. Poate se rugau şi în bisericuţa Giuliei Farnèse, la Bomarzo, iar Cleria Clementini răspunde la Ave Maria a franciscanilor înfumurată, încruntată. Pe nava lui Ali Paşa, s-a înălţat steagul Profetului, alb, brodat cu stihuri mărunte din Coran, în timp ce, de-a lungul escadrei păgîne, a izbucnit tămbălăul musulmanilor care cîntau şi dansau pe punţi. De partea noastră era o tăcere enormă. Preoţii binecuvîntau şi dădeau împărtăşania pe diferite corăbii. Cineva pierdut în mijlocul arboradelor strînse, aşezate în linie de bătaie, m-a strigat:

— Duce! Senior duce de Bomarzo!

Cel ce mă chema aşa — cu greu l-am descoperit — era un iezuit, pe a cărui faţă cădea lumina unuia din felinarele de pe *Real*. Sprijinit de umărul lui Antonello, m-am îndreptat ca să-l privesc mai bine. Între el şi mine se întindea un vălmăşag încîlcit de oameni

agitaţi, fiindcă deja răsunaseră primele lovituri de tun pe care Don Juan a pus să fie trase pentru a provoca duşmanul la luptă, iar soldaţii îşi ocupau locurile şi pregăteau apărarea. Dintr-o dată, îl recunoscui pe preot. Era acel Ignacio de Zúñiga, care mă însoţise cu Beppo, în calitate de paj, atunci cînd m-au trimis de copil la Florenţa şi care, în orele cînd Beppo le asalta pe fete, se dedica unor meditaţii solitare, scrutînd cerul. Izbutii să desluşesc, în forfota ce sporea, gestu-i de binecuvîntare şi a fost ca şi cum trecutul, înaintea iminenţei momentului crucial, mă ierta. Cel puţin eu, fără să o merit, am vrut să cred aşa, întrucît intensitatea atmosferei mistice pe care o respiram era atît de acută încît te obliga să participi la ea şi făcea logice miracolele arbitrare. Căutai să vorbesc cu iezuitul ca să capăt de la el certitudinea iertăciunii, dar o izbitură de rame deplasă navele şi, odată cu ele, imaginea venită din adîncul vremurilor aşa că nu am putut să ştiu de nu era vorba de o halucinaţie. Ani şi ani de vinovăţie, de crimă, de indiferenţă, de orgoliu fatal, se legănară un moment deasupra mea, într-un du-te-vino de îmbărbătare şi disperare, în timp ce arboradele se învîrteau ca nişte păsări heraldice, cu infinite picturi şi steaguri, cînd arătîndu-mi, cînd ascunzîndu-mi bolta albastră, pe care o întretăiau cu simboluri, scînteind ca un vitraliu de catedrală. Mi-am zis că poate şi eu avusesem semnul meu, aşa cum şi alţii avuseseră atîtea supreme avertismente şi, fără să renunţ încă la rădăcina-mi păgînă, dar împins de o nouă rîvnă neofită, sărutai crucea mătăniilor lui Don Juan şi cerculeţul inelului lui Benvenuto.

Orazio Orsini a dat fuga la jeţul meu, ferecat în armura sculpturală în stil greco-roman, al cărei oţel îi imita muşchii torsului, asemenea celor pe care le-au purtat cezarii antici şi care înfrumuseţau, în galeria din Bomarzo, unele din busturile imperiale care aparţinuseră patriarhilor din Aquileea. Părea gol şi făcut din argint. Cea mai mică mişcare îl aprindea cu fulgerări care te obligau să-ţi închizi ochii răniţi. Pe pantalonii scurţi erau înfăţişate capete de satiri, iar pe scut un ornament ce se inspira din *Trionfo d'amors* al lui Petrarca. Strălucea, fulgera, captînd şi înturnînd lumina, ca într-un duel scînteietor, graţie jocului iscat de puzderia de raze, şi dintr-o dată mi-a adus în memorie, ca şi aparitia lui Ignacio, ceva foarte îndepărtat, pe care n-am reuşit să-l localizez, ceva care m-a preocupat şi m-a distrus într-o situaţie gravă, pînă cînd l-am dibuit, în sfîrşit; s-a dovedit a fi, rod al unei asociaţii fantastice, poliedrul cu cristale perfecte al Pantasilcei pe care-l sfărîmasem

în palatul ei din Bologna. Niccolò, atît de asemănător prietenului său căruia îi reproducea imaginea, atenuînd-o, se agita împrejur negru şi plin de pene ca şi umbra sa de oţel întunecat.

*
* *

Pictorii au înfrumuseţat victoria de la Lepanto cu alegorii umflate. La fel ca şi luptele homerice, pentru ei acţiunea s-a desfăşurat pe două planuri, şi în timp ce jos oamenii se sfîrtecau, sus, chiar în cerul acela pe care-l ascundeau velaturile, sfinţi războinici, îngeri şi diavoli musulmani luptau corp la corp, priviţi de imuabila Treime, sigură de biruinţă, şi de către mai marii Pămîntului — papa, regele Filip, dogele — care, de pe o comodă corabie nevăzută, asistau la luptă furioasă. Eu am văzut doar crîncena bătălie omenească, deşi înţeleg faptul că împodobitele versiuni baroce răspundeau unui scop reconfortant. Pentru mine n-au existat cai înaripaţi, nici heruvimi de foc. Arhanghelii mei au fost Orazio, Niccolò, Marcantonio Colonna, ducele de Urbino, ducele de Naxos, ducele de Bracciano, ducele de Mondragone, Alessandro Farnese, marchizul de Santa Cruz, evreul Samuel Luna, pajul Antonello; cerescul meu mesager furios a fost Don Juan de Austria.

Orazio îl însărcinase pe Samuel Luna să mă închidă în camera mea, ca să micşoreze riscurile, dar cînd sclavul din Pesaro a încercat să o facă mă opusei atît de straşnic încît renunţă, şi rămase lîngă jeţul meu, ocrotindu-mă. Tot acolo se mai afla Antonello, cu spada-i neprihănită.

Ciocnirea a atins proporţii îngrozitoare. Şi astăzi, în vreme ce scriu în liniştea bibliotecii mele, îmi răsună în urechi strigătele sălbatice ale turcilor, vaietele de durere, poruncile, zgomotul galerelor izbite, al pocniturilor, al vîslelor care zburau ca nişte insecte uriaşe în mii de bucăţi. Aripa stîngă a intrat imediat în luptă cu mahomedanii şi primul căzut dintre copiii noştri a fost Barbarigo, căruia i-a străpuns ţeasta o săgeată. A fost înlocuit de îndată de nepotul său Contarini. Turcii au cedat şi ei. I-am zărit scufundîndu-se şi fugind înot către ţărm. Viceregele de Alexandria, care conducea această parte a operaţiunii, îi interpela cu groaznice blesteme, în vreme ce Don Juan şi Ali Paşa, cei doi amirali, se înfruntau. Pintenul galerei lui Ali s-a afundat atît de zdravăn în corabia spaniolă *Real*, muşcînd-o, încît a pătruns pînă la a patra bancă. Au rămas înţepenite aşa şi archebuzele răsunară din toate părţile. Corăbiile izbite, zgîlţîite, formau la poalele pînzelor sfîşiate, o sin-

gură masă. Tot convoiul imens de nave, care sînt aliniate grațios în tablouri ca într-o revistă sau într-o bătălie navală de teatru, a rămas pironit, împotmolit, și grupuri-grupuri, de la punte la punte și de la o velă la alta, se contagiau de incendiu. Dacă sfinții ne contemplau lupta, li se va fi părut că un balaur imens zbîrlindu-se sub darde și care arunca flăcări prin solzii aprinși, se zvîrcolea în golf, îmbîcsind văzduhul limpede cu fumu-i vălătucit. Mercenarii din regimentul de Sardinia, aflat pe vasul comandant al lui Don Juan, s-au opus ienicerilor și arcașilor lui Ali. Alteța Sa se afla la proră, la piciorul stindardului, ocrotindu-l cu trupul său.

Pe galera noastră, faptele glorioase se succedau una după alta. La cîțiva metri de mine, ca niște fulgere, treceau Marcantonio Colonna, Pompei, Mondragone, Bonelli, Gentile, Lelio dei Massimi, contele Castelar, Malaspina... Orazio se detașa în încăierare prin fosforescența armurii lui, prin crucea Sfîntului Ștefan ce i se rostogolea pe mantie, prin contrastul cu umbra lui Niccolò Orsini care dănțuia nebunește împrejur. Am pus stăpînire pe corabia beiului de Negroponte și-am înaintat să-l ajutăm pe Don Juan. Trosnind vasul nostru s-a făcut una cu al lui, cu cele ale lui Ali Pașa și Mehmed Bei. Într-o clipă, însemnele Profetului de pe galera lui Ali au fost smulse, iar înfrîngerea pașei apăru atît de evidentă încît pentru a evita să fie prins, și-a înfipt daga în gît. I-au tăiat capul și, înfipt într-o lance, l-au înfățișat ducelui de Austria care, îngrețoșat, a poruncit să fie azvîrlit în apele Mării Corintului. Mai era însă pînă la terminarea bătăliei. Începuse în miezul zilei și s-a sfîrșit în amurg. Mai trebuia ca Uluch-Ali, faimosul strateg, să se îndepărteze, plîngînd de ciudă, ducîndu-și stindardul de Malta, pe care sultanul pusese să fie atîrnat de bolta moscheii Sfînta Sofia. Încă ne mai așteptau ceasuri de groază... Țipătul trompetelor și răpăitul furios al timpanelor se învălmășeau cu zgomotul mascheroanelor ce scoteau scîntei la abordaje. Condamnații la galere vociferau! Murcau veneției legendari din flota lui Veniero, pînă și acel fascinant Giovanni Battista Benedetti din Cipru, cu care eu degustasem vinurile din Asia Mică, la Messina, iar Kara Iusuf, fiul groazei a fost înjunghiat de escorta lui Onorato Gaetani, general al trupelor pontificale; monseniorul de Ligny, căpitan de Savoia rănit se zvîrcolea în convulsii; Paul Ghislieri, nepot al lui Pius V, se înfruntă cu corsarul Karabaivel, prieten intim cu un *reîs* căruia îi fusese sclav și-i puse capăt zilelor printr-o lovitură de archebuză; Don Juan de Cardona își salvă viața grație cuirasei pe care i-o dăruise marele duce de Toscana, căci slujește la ceva și

mărinimia principilor; vărul meu din Bracciano, Paolo Orsini, a rămas pentru totdeauna şchiop de la o săgeată primită în timp ce sărea, cu sabia vibrînd, pe galera lui Pertev-Paşa; puţin, foarte puţin a lipsit ca *Quijote* să nu mai fi fost scris niciodată... Dar la ce bun să continui înşiruirea, dacă oriunde voiai să priveşti nu se zăreau decît torsuri şi picioare învălmăşite, apărătoare pentru braţe, pieptare şi fustane de zale amestecate, ca şi cum toată fierăria şi membrele acelea ar fi fost aruncate într-un creuzet colosal? Vai, ca şi la Hesdin, ca la Thérouanne, frumuseţea decorativă a războiului din poezia epică şi picturile aulice, împînzite cu măreţe atitudini estetice, cu fraze celebre, cu căpitani scînteietori ce-şi poartă oţelurile ca pe nişte făclii, lăsa locul unei învălmăşeli încremenite, unui măcel respingător cu viscere presărate printre arbalete şi florete rupte, în care cu anevoie îl mai putea distinge pe aliat de vrăjmaş şi în care monstrul de metal şi de spumă înghiţea tot ce întîlnea în calea sa, vomitînd fragmente de argint lucrat, de email, de aur, de ivioriu, pe care sîngele îl păta, stacojiu, obsedant de viu, în mijlocul horcăielilor morţii, ajungînd să se confunde cu purpura senină a apusului!

Puntea noastră colcăia de vrăjmaşi. Se tot scurgeau de pe nava lui Ali şi de pe cea a sangeacului de Negroponte învîrtind iataganele. Cîţiva se rostogoliră în jurul refugiului meu, exterminaţi de ghioaga lui Samuel. Pînă şi Antonello a pus mîna pe spadă, adăpostindu-se, fricos, în spatele evreului mătăhălos. Chiar şi eu m-am ridicat, jubilînd de bucurie, atunci cînd a fost desprins steagul alb al Profetului, iar în locul lui au fluturat culorile Ligii. Un urlet care a făcut ocolul ambarcaţiunilor, ca un alt incendiu, proclamă izbînda. Eu luam parte la ea, o împărtăşeam, extaziat că sînt, în sfîrşit totuna cu tradiţia iluştrilor Orsini. Mă răscumpăram şi strigam cuvinte anapoda. M-am gîndit să pun să fie sculptată statuia lui Orazio Orsini, împlătoşat în armura sa imperială şi că această statuie avea să fie şi monumentul meu. Ultima stîncă din Bomarzo avea să-i fie destinată. O să ne ţinem întrunirile, ca seniorii primitivi, la adăpostul siluetei cutezătoare. În acea clipă, un zdrahon de ienicer, şiroind de sînge, a înaintat spre Samuel. Bătălia era pierdută, dar socotea, fără îndoială, că dacă îl mai ucidea şi pe bărbatul acesta, pe acest vrăjmaş anume, raiul fecioarelor lui Mahomed avea să fie al său. Îmi ridicai spada, să-l ajut pe sclav. Orazio observă şi veni în ajutorul nostru. Armura împovărătoare îi îngreuna paşii, iar ienicerul, prins între două forţe, se roti cu repeziciune şi dintr-o lovitură sigură îi strivi coiful, fă-

cîndu-l să se prăvale în genunchi. Nemaivăzînd, Orazio dădea lovituri de paloş ce nu mai atingeau ţinta. Cînd Samuel reacţionă, era deja prea tîrziu. Turcul ridicase iataganul cu amîndouă mîinile, ca pe o secure, şi îi lăsă greutatea să cadă asupra coifului. Îmi amintesc că ienicerul s-a prăbuşit la rîndul său, răpus de Niccolò; îmi amintesc că m-am tîrît pînă la cadavrul păgînului şi că mi-am răsucit spada în el, simţind cum carnea i se sfîşia sub tăiş; îmi mai amintesc că Antonello a reuşit să-i scoată lui Orazio chivăra şi că frumosu-i chip a apărut, înroşit de sînge, cu ochii de sticlă opacă deschişi; îmi aduc aminte că, ridicîndu-mă sprijinit de Samuel, am văzut lunecînd în derivă, părăsit în voia valurilor, un galion creştin cu vîslele rupte, care arbora semnele lui Doria pe catargul central şi-şi legăna macabra încărcătură de trupuri nemişcate, ca o corabie fantomă; îmi mai amintesc că mi s-au împăienjenit ochii, că m-au lăsat picioarele şi că m-am prăbuşit gemînd peste forma tragică a lui Orazio; îmi amintesc de izbitura armurilor noastre; se profilau, în soarele crepuscular, petecele pe care potcovarul din Bomarzo mi le pusese la spate, din pricina cocoaşei; îmi amintesc şi gustul sîngelui fierbinte care mi-a umplut gura.

*
* *

Sfîrşitul acţiunii rămîne învăluit în amintirea mea într-un nor cenuşiu. A fost ca şi cum murind, Orazio ar fi luat cu el toată căldura şi toată strălucirea. Armele şi veşmintele, velele pavoazate, prorele aurite, tot ceea ce ne înconjurase pînă atunci cu un minunat halou a pălit ca şi cum nişte cari ascunşi ar fi început să roadă substanţa însăşi a ceea ce însemna splendoarea noastră. Niciodată, pînă în acea clipă, nu am crezut că Orazio însemna atît de mult pentru mine. Ori poate că însemnătatea sa a început din acea clipă. Moartea eroului, încarnare juvenilă şi glorioasă a lui Garcilaso, îmi apărea a fi moartea a ceva profund personal, a ceva ce murea înlăuntrul meu. Speranţele mele de izbăvire prin el, de salvare de la zădărnicia şi nedreptatea vieţii mele printr-a lui — fiindcă viaţa lui, începută în bucuria sentimentelor curate şi în scînteierea calmei frumuseţi bărbăteşti liniştite, încununată la Lepanto, fusese cea pe care mi-am visat-o în adolescenţa îndepărtată —, speranţele mele se năruiau şi mă lăsau singur, încă o dată, cu propria mea realitate, fără mîngîiere. N-aveam la cine să recurg pentru a mă sprijini. Muriseră unul după altul cei ce mi-au apărut în cale, luminîndu-mă cu sufletele sau cu trupurile lor şi ajutîndu-mă să uit

cîtva timp de mine, sau care, cel puţin, mă tolera seră, substituind imaginile lor imaginii mele. Pentru eterna mea neliniște, iubirea nu fusese descoperirea celuilalt, ci uitarea de mine însumi. Iar acum, cînd rămîneam singur cu mine, cu totul fără ocrotire, primul simptom al acestei evidenţe se manifesta, fizic, prin ciudata paloare ce punea stăpînire pe înfăţişarea mea şi-mi dădea impresia că mă mişcam printre spectre transparente. Se destrămase războinicul cel strălucitor, iar în locul său rămînea dublura lui, războinicul încropit din umbre. Niccolò, care reproducea, decolorîndu-le, trăsăturile vărului său, pînă şi în cazul banal al îmbrăcămintii, simboliza mai bine decît orice retorică funebră mutaţia fundamentală pe care o antrenase pierderea. Nu-l pierdusem eu pe Orazio Orsini; Orazio mă pierduse pe mine, la Lepanto. Iar senzaţia de gol, care mă ameţea şi-mi provoca o silă permanentă, mă condamna să mă privesc pe dinăuntru, să-mi privesc lăuntrul precum tainiţa unei peşteri locuite de monştri sălbatici şi trişti. Era o senzaţie descurajantă. Pînă atunci crusta dură a egoismului meu, a neîncrederii, mă ocrotise împotriva ei, dar moartea lui Orazio mi-a surpat bastioanele. Eram bătrîn; eram obosit. Povara altor dispariţii, a altor morţi mai vechi sau mai apropiate, cea a Adrianei, a lui Abul, a lui Maerbale, a Giuliei, a lui Zanobbi, se îngrămădeau laolaltă pe umerii mei. Mă striveau şi trăiam dintr-o dată ceea ce nu simţisem în deplină profunzime atunci cînd s-au desfăşurat aceste episoade, fiindcă în fiecare situaţie am privit înainte. Dar acum nu mai aveam încotro să privesc. Şi totul — armele şi hainele, velele pavoazate, prorele aurite, bucuria triumfătoare a vieţii — se pulverizau în cenuşă.

Zadarnice au fost cuvintele lui Don Juan, ale lui Marcantonio, ale ducelui de Naxos, ale lui Ignacio de Zúñiga. Nu puteau să intuiască măsura exactă a adîncimii prăbuşirii mele, fiindcă nu puteau să ştie că o dată cu Orazio se ducea de lîngă mine mai mult decît un fiu, mai mult decît un ultim imbold al emoţiei mereu zbuciumate ce mă înfiora prin aspiraţii nedesluşite, anume cea de pe urmă posibilitate de a da un făgaş vieţii mele şi de a o justifica. Iar pe lîngă asta, nici nu aveau timp să se ocupe de mine. Preţa le ceream multe nopţi nedormite.

Muriseră mulţi oameni la Lepanto. Se spune că şapte mii cinci sute de creştini şi douăzeci şi cinci de mii de turci au intrat atunci în faimă şi în uitare. Veneţia singură şi-a văzut sucombînd şaptesprezece căpitani şi doisprezece seniori; Malta, şaizeci de cavaleri; italienii şi spaniolii au fost cu mult mai numeroşi. Asta doar în

ce privește nobilimea. Cît îi privește pe ceilalți... de pildă, aproape toți marinarii și gloata ordinului de Malta s-au prăpădit; din cei cinci sute de spanioli ai regimentului din Sicilia, abia cincizeci s-au mai întors... Dar, deși listele se lungeau fără contenire, pe măsură ce șefii erau înștiințați despre noi prăbușiri, singurul mort de la Lepanto, pentru mine, a fost Orazio Orsini. Alt Orsini, Virginio, din ramura de Vicovaro, a plătit, de asemenea, pentru îndrăzneala sa, iar Niccolò m-a condus să aduc ultimul omagiu rămășițelor, lui pămîntești, în calitate de membru de frunte al neamului. Am fost ca un somnambul, împreună cu ducele de Bracciano. Amîndoi șchiopătam. Fiecare cadavru, înfășurat în giulgiul propriei armuri, în fața căruia a trebuit să mă plec — Barbarigo, Quirini, Malipiero, marchizul de Santo Eremo, Francesco de Savoia... — s-a transformat pentru mine în Orazio Orsini. Cuirasele reluau, de la un mormînt la altul, formele mușchiuloase ale pieptarului lui Orazio, și, poate mai mult pentru că le zăream printre lacrimi, poate însă și pentru că, așa cum am spus mai înainte, totul se ștergea și căpătase o paloare fantomatică, în locul unor lucruri făcute de orfevrieri mi se părea că văd opera unor meșteri sticlari. Paladinii din sticlă, fragili, sfărîmicioși, se odihneau pe corăbiile pe jumătate năruite. Iar deasupra lor plutea o ceață ce ascundea soarele. Era o ceață umedă și stăruitoare, înfiripată din tristețea mea nemîngîiată, ce-i cuprindea de-a valma pe comesenii strînși la un banchet pe corabia lui Gian Andrea Doria, singura neatinsă, ca și pe cei ce ridicau ancora cu Pompei Colonna ca să-l înștiințeze pe papă despre biruința de care deja aflase în chip miraculos; și cele o sută patruzeci de ambarcațiuni capturate pe care le duceam la remorcă, ghiftuite de captivi și de creștini eliberați; și eforturile de a se scoate artileria, atît cît se mai putea, de pe galerele scufundate, pe care le conducea marchizul de Santa Cruz; și chiar și prada aducătoare de venituri pe care ne-am împărțit-o imediat după bătălie, la Santa Maura, ce a dat naștere la atîtea plîngeri, deoarece s-a murmurat cum că partea ce o primea oricare soldat spaniol o depășea pe cea primită de amiralul Republicii Serenissime. Lui Don Juan i-au revenit șase galere și șapte sute douăzeci de sclavi. Sultanul i-a trimis apoi diferite daruri, costume căptușite cu zibelină și rîs, mantii de jder, covoare, două duzini de iatagane de Damasc bătute în pietre scumpe, șase șei de călărie îmbrăcate în aur, arcuri și săgeți, scărițe de șa... Mie mi-au revenit, incluzînd prada lui Orazio, trei sclavi turci. Doar cîte doi au primit marchizul de Avila, ducele de Mondragone și Diego de Mendoza;

însă Alessandro Farnese a primit treizeci, iar Bracciano douăzeci şi cinci. Au existat, cum am spus deja, proteste înverşunate. Nimeni nu se socotea mulţumit. Eu am preferat să tac, cu toate că Niccolò şi ducele de Naxos mă asmuţeau şi mă îndemnau să protestez. O brumă plumburile, posomorîtă, învăluia priveliştea şi oamenii, iar mie nu-mi mai rămăseseră puteri nici să vorbesc.

Încet, trăgînd după noi, cu lanţuri zdravene, mărturiile dezastrului otoman, ne-am întors la Messina. Plîngeau ca nişte fetişcane cei doi fii ai lui Ali Paşa, dintre care unul număra treisprezece ani şi pe care Don Juan îl ducea în dar pontifului. Corăbiile avansau cu greu, printre cadavre. Existau neîndoielnic, printre ele, plutind pe rămăşiţele naufragiului, mulţi răniţi şi muribunzi, dar cine putea să zăbovească să-i salveze? La bordul vasului lui Colonna, sprijinit de Samuel şi de Antonello, le-am văzut, îndreptaţi către noi, ochii deznădăjduiţi, mîinile răsucite în crispări atroce. I-am culeş pe unii, ca şi cum pescuiam la întîmplare, cu harpoane, cu plase. În Corfu, principii au început să se împrăştie. Cel de Urbino s-a întors pe pămînturile sale, luînd calea Abruzzi-lor; au mai plecat, de asemenea, contele de Santa Fiora şi ducele de Parma. Am aflat apoi că la Veneţia serbările fuseseră neasemuite; că nava lui Giustiniano, purtătorul ştirilor, intrase pe cheiul San Marco precum o mare doamnă luxoasă, tîrînd prin apă steagurile păgîne ca pe o trenă multicoloră, brodată cu semilune şi stele aurii; şi că, atunci cînd dogele a vrut să ajungă la bazilică pentru a aduce mulţumiri lui Dumnezeu, aproape n-au putut să-şi facă drum, el şi Senatul, în îmbulzeala mulţimii ce striga.

Eu trebuia să schimb corabia la Messina, urmînd să merg mai departe cu cea care avea să ducă rămăşiţele cavalerilor Sfîntului Ştefan la Pisa, unde se afla gropniţa ordinului. Am poruncit să i se scoată lui Orazio scutul împodobit cu scena din *Trionfo d'amore* al lui Petrarca, întrucît doream să-l păstrez la Bomarzo, dar i-am lăsat splendida-i armură. Am luat hotărîrea ca un automat şi mi-am ascultat puţinele cuvinte ca şi cum veneau de pe alte buze, îndepărtate, aflate în bezna ce ascundea flota şi pe care doar ochii mei o percepeau. Din cînd în cînd, deşi nu era frig, tremuram în mundirul din blănuri de urs. Cîntecele şi rîsetele marinarilor urcau înspre catarge, în ritmica bătaie a vîslelor, în timp ce eu pipăiam, pe faţa mea pe pometii slabi, zbîrciturile, bătrîneţea definitivă.

La Messina a intrat în mica mea suită tatăl lui Samuel. Ar fi putut să-i fie bunic bătrînul acela a cărui rasă se deslueşea în trăsăturile lui mai vădit decît în cele ale fiului; el întruchipa tipul

evreului tradiţional cu nasul coroiat, barba rară, ochi negri iscoditori şi mîini apucătoare; cel căruia caftanul închis la culoare îi fîlfîie pe trupul puţintel. Se numea Salomon şi venea din Tiberiada, unde aflase din întîmplare de soarta nenorocită a vlăstarului său, după ce-l aşteptase în deşert. Plecase de acolo, în căutarea lui, fiindcă-l iubea mai presus de orice. De îndată ce l-am cunoscut, cu toate împrejurările ce-mi împăienjeneau priceperea şi mă înstrăinau de tot ce se întîmplă în jur, am înţeles că mă aflam în faţa unui bărbat de o luciditate extraordinară. Vorbea puţin, mîngîindu-şi barba ca şi cum ar fi muls-o. Samuel mi-a spus că între învăţaţii Sfintei Cabale, iniţiaţi în înţelepciunea *Zoharului*, a *Cărţii Splendorii* a rabinului Simeon ben Yohai, tatăl lui se afla în fruntea tuturora, alături de Elie de Helm, cel care l-a creat cu ajutorul cărţii *Yetzirah*, pe Golem, omul născocit, iar împreună cu Isaac Luria şi discipolii săi, Moise Cordovero, Hagiz, Vital şi Iosif Caro, întocmise *Shulian Aruh*, codicele ritual al tainicelor viziuni. Din Safed, centru al cabaliştilor, se strămutase în Tiberiada, atras de falsul duce de Naxos. Trăia acolo înconjurat de manuscrise, cugetînd, rugîndu-se, aşteptîndu-l pe Samuel. Cînd acesta a căzut în mîinile lui Orazio, după ce corabia care-l aducea în Palestina fusese scufundată de cavalerii de Malta, rabinul Salomon nu a avut odihnă pînă ce n-a aflat care-i era soarta şi, cu toate riscurile pe care le comporta călătoria pe o mare infestată de pirateria barbarilor, s-a întors în Italia în căutarea fiului său. Dacă Dumnezeu hotărîse ca Samuel să fie sclav, avea să fie şi el. O să-l urmeze mereu, cerşind, pentru că asta era voia Domnului. Acea stranie şi mişcătoare povestire m-a lăsat nepăsător la început. Îngăduii ca bătrînul să urce la bord şi să ne însoţească la Pisa, şi, eventual, să ne escorteze pînă la Bomarzo, dar nici o altă preocupare nu mă putea distrage de la ceea ce mă ţinea sechestrat. În timpul călătoriei, am discutat cu el în două rînduri. Numerele şi literele nu păstrau taine pentru clarviziunea-i magică. Orice cuvînt, orice semn, închidea pentru el, în ermetismul miezului său, alt cuvînt şi alt semn. Atunci am intuit că poate Salomon Luna era singurul în stare să-mi deslueşească scrisorile lui Dastyn către cardinalul Orsini. Samuel, între timp, modela o statuetă a lui Orazio, împlătoşat în armura-i greco-romană. Era frumoasă şi simplă, deosebită, în naivitatea ei populară, de gustul somptuos caracteristic sculpturii de pe atunci. M-am gîndit să-i ofer ultima stîncă din Bomarzo ca să reproducă această efigie, dar, după aceea,

m-am hotărît să n-o fac, dat fiind că acea piatră fusese păstrată spre a primi înfăţişarea Diavolului, înfăţişare ce o zărisem în oglindă şi care nu putea lipsi din gigantica-mi galerie biografică.

Dumnezeu şi Diavolul îmi dădeau în egală măsură motive de nelinişte. Reveneam la ei fără răgaz, în speculaţiile mele serbede, în vreme ce condamnaţii la galere ne împingeau în direcţia cimitirului din Pisa, unde Orazio avea să se odihnească pentru vecie, înfăşurat în mantia-i cu cruce roşie, între fraţii lui din ordinul Sfîntului Ştefan. Apariţia capului groaznic în oglindă; imaginea lui Don Juan de Austria, în genunchi, pe corabia *Real*, ca un mesager dumnezeiesc a cărui sfinţenie se propaga de jur împrejur; binecuvîntarea neprevăzută a lui Ignacio de Zúñiga, izvorîtă din adîncul atîtor ani; şi moartea lui Orazio Orsini, rezumat al marilor morţi pe care eu le provocasem, alegoria propriei mele morţi şi condamnări, erau tot atîtea indicii ce mă îndemnau să mă pregătesc. Daunele pe care le cauzasem pe altarele vanităţii mele îmi apăreau înaintea ochilor în reliefuri profunde, în mod plenar, de parcă mi s-ar fi smuls o faşă de pe ei. Omul Evului Mediu, bătrînul Orsini creştin, de viţă aleasă, îl înlătura, covîrşit de vinovăţie pe omul Renaşterii cu păgînească-i indiferenţă orgolioasă. Secolele în care se afirmase puterea mea şi care-mi hrăneau mîndria îşi încasau, în sfîrşit birul pentru privilegiul de care mă bucurasem. Pentru a fi un adevărat om al Renaşterii trebuia să cutreieri lumea fără altă bogăţie decît propria voinţă. Bogăţia mea, în schimb, a fost aceea a celor ce mă precedaseră. Am vrut să mă revolt împotriva ei, fără să încetez de a beneficia de ea, ceea ce era cu neputinţă. Născocitor de monştri simbolici, în parcul din Bomarzo, nu am băgat de seamă că eu însumi mă transformam într-un monstru, încercînd să realizez sinteza vicleană a contradicţiilor. Iar acum viaţa mi se strecura printre buze şi-mi lipsea timpul necesar pentru a mă răscumpăra şi a-mi căpăta autentica înfăţişare. Nici eu singur, tîrît de forţe opuse, nu ştiam, în acest moment crucial, ce eram, ce însemnam. Atunci cînd mi s-a promis că viaţa mea avea să fie veşnică, am fremătat de o mîndrie smintită, ca şi cum un instrument fără seamăn i-ar fi fost oferit patimii mele de a triumfa, de a-mi impune extravaganţa mediocră, tiranică, absurdă, care nu dădea înapoi în faţa sîngelui altora, fiindcă sărmanu-mi fizic se hrănea cu sînge pentru a uita de biata întocmire, şi pentru că sufletu-mi era meschin ca şi trupul, se contagiase de la trupul meu, se răsucise ca şi el; ajuns la acest stadiu de descompunere, respirînd deja miasmele morţii, înţelegeam că, dacă era nevoie să-mi

prelungesc trecerea prin lume şi să intru în umbrele unui viitor fără de sfîrşit, era fiindcă o cerea ispăşirea păcatului meu. Ducele Orsini nu trebuia să lase lucrurile făcute doar pe jumătate. Tot ce-l privea — şi, judecînd astfel, nu băgam de seamă cît de intact continua blestemul mîndriei mele — cerea soluţii extreme, unice. Deliram, halucinat, bolnav. Acţionam înconjurat de păcătoşi, adulmecînd aerul tulbure al păcatului care îmi impregna epoca, de parcă aş fi fost singurul păcătos, ca şi cum numai eu eram vinovatul, cel însărcinat să plătească pentru toate vinele. Complexele pe care crezusem că le distrusesem, mă înăbuşeau în singurătate. Mă striveau cocoaşa, prăbuşirea, infinita-mi deznădejde desfrînată. Teama fundamentală îşi înfigea unghiile în mine şi, în necontenita bătaie a valurilor din flancurile corăbiei zgîlţîite, vedeam însăşi imaginea mea. Făceam şi desfăceam mătăniile lui Don Juan şi mă încredinţam sfinţilor din neamul meu, papilor Boveschi. De doi evrei depindeau, dintr-o dată, viitorul şi mîntuirea cea veşnică; Salomon Luna avea să-mi furnizeze formula nemuririi, iar Samuel Luna avea să-mi construiască, cioplind stînca, chilia evocatoare a groazei infernului, ce avea să-mi servească de refugiu. Aveam să-i cedez castelul lui Marzio, baronul de Paganica, lui Vitelli, tuturor celor ce-l doreau, şi aveam să mă închid, şters din memoria tuturor, doar cu un stihar şi nişte mătănii, în infernul cel pămîntesc, să-mi redobîndesc, ceas de ceas şi zi de zi, iertarea pierdută. În chip romantic, ca principe exagerat ce eram, astfel îmi plănuiam viitorul ascetic, pe cînd mă întorceam la Bomarzo pe drumurile dulce Toscane. Din toate spaimele ce m-au încolţit cea mai intensă a fost cea a singurătăţii. Iar acum mă simţeam iremediabil singur printre fantome. L-am asigurat pe Salomon că, dacă descifra scrisorile lui Dastyn, aveam să-i redau libertatea feciorului său. Rabinul îmi răspunse că nici el şi nici un alt cabalist nu acordau credit legendei omului nemuritor pe pămînt, că aceste lucruri rămîneau — şi surîse uşor în tremurul bărbii lui de ţap — pentru Teofrast Paracelsus, dar că, oricum, avea să studieze textele şi să încerce să le interpreteze.

*
* *

Cleria Clementini profitase de absenţa mea pentru a-şi întări domnia la Bomarzo. Stăpînirea pe care o exercita asupra vasalilor mei, întemeiată pe daruri permanente, nu se asemăna prin nimic celei pe care a realizat-o bunătatea Giuliei Farnese. Era de supra-

față; venea din convenții, din avantaje. Ridicolul castelanei atingea insuportabilul. Mai durdulie, mai îndesată, mai încărcată de giuvaeruri, schimbîndu-și tot timpul podoabele și îmbrăcămintea, își dădea aere de regină. Nici măcar abnegația condescendentă a Ceciliei Colonna nu mai putuse să o suporte. Prințesa oarbă sfîrșise prin a se retrage în iatacurile ei, răpind în acest chip un element important al micii curți încropite de soția mea. Aceasta nu mai număra, ca să-și arate fastul inutil, alți martori decît pe ducele de Mugnano, pe care teatrul acela îl amuza peste măsură, pe Porzia, Sigismondo, Pantasilea, Fabio și cîte un vizitator aflat în trecere. Din cînd în cînd, cardinalul Madruzzo, care avea să moară un lustru mai tîrziu, cobora din trăsura-i în fața portalului și ridica prin prezența lui nivelul modest al adunărilor în care mimii și trubadurii din Mugnano susțineau partea de la început. Cleria îi plasa, pînă la oboseală, în conversație pe presupușii Clementini. Papa San Clemente și condotierii de Rimini nu i se dezlipeau de pe buze. În salonul central, lîngă horoscopul lui Sandro Benedetto, zugrăvit de către Andrea Sartorio, pusese să fie așezat blazonul cu bară de aur și cele trei stele de argint, încununat de un leu cu coarne, și nu m-am încumetat să poruncesc să fie scos. Ducă-se-n-colo. Fără îndoială a interpretat greșit purtarea mea, gîndindu-se că cedam, că eram de acord, că și eu intram în jocul ei ridicol, căci, temîndu-se la început că aveam să scot armele intruse, acum se perpelea, nu-și mai încăpea în piele de mulțumire. Dar indiferența mea, care nu era rod al disprețului, ci al unei atitudini de nepăsare față de toate, a sfîrșit prin a șoca mai tare decît ironiile-mi și interdicțiile trecute. Fusese sigură că, la întoarcerea mea la Bomarzo, grație belșugului ei economic și poziției mele, Bomarzo avea să se transforme — de îndată ce o să treacă perioada de doliu stabilită pentru moartea primului născut, Orazio — în marele focar monden la care visase totdeauna. Își întocmise liste de oaspeți, asistată de vărul meu, ducele, și de cercul lui, iar declarația mea cum că plănuiam să-mi petrec viața în sihăstrie a descumpănit-o la început și apoi a jignit-o și supărat-o profund. Incapabilă să surprindă criza spirituală prin care treceam, repetînd, pentru a se liniști și a pune capăt răutăcioaselor comentarii ale lui Fabio, că ea se datora numai apăsării provocate de sfîrșitul fiului preaiubit și că timpul avea să-mi închidă curînd rănile, își stăpînea mînia, dar atunci cînd s-a convins de neclintita seriozitate a planurilor mele, o furie clocotitoare a urmat primului entuziasm. Cum? Ducele

se întorcea din golful Lepanto încununat de glorie şi năzuia să dispară, să fie stinse luminile serbării de palat? Poate ducele nu ştia că pretutindeni erau copleşiţi cu atenţii eroii marii acţiuni; că triumful lui Marcantonio Colonna, pe cînd intra în Roma acoperit cu brocart de aur, tîrînd cinci sute de sclavi turci, cu frînghia de gît, îl depăşise pe cel al lui Scipio, şi că banchetul pentru a-l cinsti fusese servit pe Capitoliu? Nu, n-o ignoram. Eram la curent cu defilarea carelor încărcate de arme şi prăzi de pe navele sultanului, eram la curent cu recepţia dată de Pius V în bazilica San Pietro, unde-l aşteptase pe învingător cu douăzeci şi patru de cardinali şi o parte din nobilime, care scînteiau precum rubinele; eram la curent cu columna de argint — columna familiei Colonna — pe care generalul o închinase bisericii din Aracoeli, unde şeful neamului Colonna şi şeful Orsinilor se purificaseră, cu secole în urmă, într-o baie presărată cu petale de trandafiri. Şi atunci? De ce nu mersesem şi eu la Roma, să particip la defilarea memorabilă? De ce nu o dusesem pe ea să se bucure de cinstirea ce i se cuvenea, în timp ce alaiurile traversau forurile imperiale, iar glasurile se înălţau, sonore, în *Te Deum*, peste lănci şi steaguri? Oare ducele de Bomarzo şi nepotul său Niccolò Orsini nu luaseră parte la cea mai vestită zi navală de care aminteşte istoria, mai vestită decît Actium? Singuru-mi beneficiu, după o campanie obositoare în care îmi pierdusem fiul, consta în a atîrna scutul lui Orazio printre trofeele casei mele şi în a dirija, asemenea unui meşter de zidari, nişte sclavi păgîni care învîrteau pietre în parc?

Îmi spiona, furibundă, preumblările printre monştrii din Pădurea Sacră, cu cei doi evrei. Atunci cînd mă închideam împreună cu Salomon Luna în cabinetul lui Silvio da Narni, în care Samuel şi Antonello făcuseră curat aruncînd obiectele nefolositoare, Cleria comenta cu Porzia. Geamăna lui Giambattista, fosta tîrfă de la Bologna, se scălda în prietenia asta ca într-un parfum. Obişnuită, cu toată frumuseţea ei, să fie tratată prost de îndată ce lăsa adăpostul zidurilor din Mugnano şi să fie făcută să simtă, cu insinuări crude, nefirescul situaţiei sale, îi mulţumea Cleriei pentru curtenia-i afectuoasă, fără să întrevadă că aceasta venea din necesitatea ducesei de a-şi face aliaţi; şi fără să observe că cel mai bun drum pe care Cleria putea s-o apuce, ca să-şi cîştige bunăvoinţa vărului meu, era să-i măgulească amanta. Porzia, de asemenea, suferea de pe urma decepţiei pe care o pricinuia purtarea mea. În timp ce aştepta cu Cleria întoarcerea mea, îi împărtăşise ambiţiile. Îşi spusese că lucrurile aveau să se schimbe pentru ea atunci cînd eu o să

mă întorc la Bomarzo; că, avînd garanţia imunităţii pe care i-o asigura neobişnuita-i legătură cu stăpîna locului, avea să joace un rol important în viaţa cea nouă a castelului, iar acum, odată cu cea a Cleriei, i se năruia dintr-o dată certitudinea. La ce bun pentru ele podoabele multicolore, veşmintele impunătoare, dezagreabilele chinuri nocturne la care recurgeau spre a-şi păstra prospeţimea pielii, precum acoperirea feţei cu feşe strînse ce fixau bucăţi de carne crudă de viţel, îmbibate cu lapte? Şi ce rost mai aveau pentru Pantasilea, care adăuga apetitului ducesei şi al ţiitoarei ducelui de Mugnano propriul ei apetit frustrat de membru strălucitor al familiei Orsini şi care, căsătorită cu un sărman hidalgo schilod, ce avea ca singură avere o salbă de perle şi lapislazuli, darul unui principe destrăbălat, năzuia să suplinească, compensînd cu zorzoane elegante, şubrezimea finanţelor gospodăriei? Cele trei complotau, înconjurate de larma bufonilor şi saltimbancilor din Mugnano, care repetau scenele prea cunoscute. Apăreau în *loggia Gigantomahiei* şi mă observau de departe, cînd umblam şchiopătînd, sprijinit de bastonul meu şi de umărul lui Antonello, de la laboratorul rabinului la opera lui Samuel Luna.

Aceasta din urmă progresa anevoios. Evreul trasase, potrivit indicaţiilor mele, desenul unei căpăţîni cu nas teşit, cu ochii rotunzi goi, subliniaţi de arcurile sprîncenelor, şi gura deschisă, copie a trăsăturilor care m-au speriat în oglindă. Ce era mai greu în această treabă fusese lăsat pe seama sclavilor turci, anume să transpună desenul în piatră, adică să o scobească pe dinăuntru ca o cavernă pentru a transforma marea stîncă în locuinţa viitorului pustnic. Din zori, ca atunci cînd am întreprins lucrările anterioare, parcul răsuna de loviturile instrumentelor dure, iar sătenii, care de data aceasta nu luau parte la muncă, îşi comunicau uimirea văzînd cum se profilează, printre minunăţiile Pădurii, coşmarul capului infernal. Eu îi îndemnam fără răgaz pe lucrători să-i dea zor cu munca, promiţîndu-le recompense mai mari şi făceam la fel cu rabinul Salomon care, întemniţat zi şi noapte în laborator, descompunea cuvînt cu cuvînt înscrisele lui Dastyn, după o metodă cu totul diferită de cea a lui Fulvio şi cea a lui Silvio — de a căror nepricepere, în ce privea problemele ermetice, mi-am dat seama atunci —, şi căuta, înlăuntrul fiecărui cuvînt pe care-l demonta de parcă ar fi fost un mecanism, firul nesupus al mesajului. În faţa îndoielilor sale faţă de eficienţa a ceea ce avea să descopere sporea siguranţa mea că acolo, în acele pergamente atît de jerpelite, se ascundea taina nemuririi. Tremurînd de nerăbdare, nu-mi mai rămînea timp să-l mai consacru

propriilor mele nemulţumiri intime — voi dispune, după aceea, de timp nemăsurat pe care să-l închin alternativ zbuciumului şi înseninării, cu un masochism utopic —, nici societăţii pestriţe a castelului, care nu mai conta, în zelul ei de a afla amănunte inedite despre bătălia de la Lepanto, pe care să le exploateze în improbabile conversaţii viitoare, decît pe datele furnizate de circumspectul Niccolò. În cîte o seară zăboveam în salon, atras de vocile Violantei, a lui Madruzzo şi a poetului Betussi şi-i auzeam discutînd despre rezultatele confruntării navale. Ca totdeauna, cei ce nu luaseră parte la campanie se erijau în cenzorii ei, plîngîndu-se că nu profitaserăm de victorie ca să punem stăpînire pe Peloponez, pe insulele vecine şi poate pe Constantinopol. Cînd Niccolò a argumentat că ne lipsiseră alimentele, au răspuns că puteam să facem să ne soscască din Sicilia şi din depozitele otomane din Patras; cînd a vorbit de faptul că ne lipsiseră vîslaşii, ei au demonstrat că prisoscau pe galerele capturate; cînd a spus că cifra morţilor noştri era foarte ridicată, au obiectat că cea a supravieţuitorilor era cu mult mai mare. Aveau replici la toate strategii aceia de salon, în special ducele de Mugnano şi Sigismondo, care nu se consolau pentru faptul că nu luaseră parte la acţiune. Înfundat în jeţul meu, îi ascultam, străin, ca şi cum ei ar fi fost căpitanii Ligii, iar Niccolò şi cu mine publicul lor ascultător. Ochii mei căutau înspre statueta lui Orazio Orsini, aşezată pe una din mese, între efigiile înconjurate de perle pe care mi le-a dăruit papa Clemente VII în ziua primei mele nunţi. Mai mult ca oricînd, mă înfiora atunci dorinţa de a mă izola definitiv, de a mă scufunda în analiza frămîntărilor mele, depănîndu-mi ghemul încurcat al vieţii. Şi, în timp ce Cleria, Violante, Pantasilea şi Porzia încadrau purpura lui Madruzzo cu arătoasele falduri ale veşmintelor lor, iar Sigismondo încerca, înaintea marmorelor căminului, atitudini războinice, cu mîna nervoasă pe pumnalul de la centură, eu mă retrăgeam, tăcut şi greu ca urşii blazonului meu, sperînd ca tăcerea-mi să fie suficientă pentru a le înfrunta aluziile înciudate la adresa desconsiderației cu care îi trata ducele de Bomarzo, care nu autoriza serbările comemorative pe care le proiectaseră pentru întoarcerea noastră.

Legăturile sale cu bancherii Chigi o învăţaseră pe Cleria, de copilă, să ascundă şi să amîne, pentru a-şi atinge obiectivele, şi, deşi în faţa hotărîrii mele de a nu colabora la proiectele-i lacome de ascensiune mondenă, acţionase cu relativă viclenie, căutînd prilejul de a-mi înlătura împotrivirile prin tenacitatea sa, a sosit şi momentul

în care certitudinea neputinței sale a obligat-o să arunce în joc cartea pe care i-o procurase Porzia. Mărturisesc că m-a descumpănit în primul moment și că aproape am cedat în fața șantajului ei. Mi-a adus la cunoștință într-o dimineață că dorea să stea de vorbă cu mine, trimițînd un paj pe terasa Pădurii celei Sacre de pe care eu asistam la progresele Gurii Iadului la care Samuel cioplea cu înverșunatele-i lovituri de ciocan, urmat de turci.

Începînd discuția, Cleria m-a înștiințat că Porzia aflase printr-o scrisoare pe care Silvio da Narni, chinuit de remușcări, i-o trimisese cu puțin înainte de moartea lui stranie, de rolul meu în sfîrșitul lui Maerbale. Ce-i ciudat este faptul că Cleria nu-mi condamna fapta; se folosea de crima mea pentru a mă face victima unui șantaj ale cărui mobiluri erau atît de frivole încît disproporția atingea absurdul. În loc de a se înspăimînta în fața fratricidului, ea și Porzia speculau secretul delictului pentru a mă determina să deschid cinstitele porți ale castelului Bomarzo perspectivelor lor de strălucire superficială. Am spus că la început am șovăit. La urma urmei, ceea ce mi se cerea era foarte puțin, aproape pueril, dar am înțeles că, fără să-și dea seama, Cleria acționa ca un instrument al providenței și-mi oferea prilejul de a înainta pe calea izbăvirii. Nu m-a întrebat despre autenticitatea mărturisirilor lui Silvio, dînd astfel mai multă greutate dezvăluirii, iar eu i-am spus că putea să folosească scrisoarea cînd va crede de cuviință. Surpriza, la care nu se aștepta, a buimăcit-o. Am adăugat că aveam să dispar în scurt timp și că atunci Bomarzo va fi al ei, iar ducesa va putea, cu mijloacele-i arhisuficiente, să dea castelului ce destinație i s-ar fi năzărit. Aceasta — dispariția mea — era tocmai lucrul de care se temea mai mult. Fără mine, Bomarzo își pierdea atracția sa principală, întrucît eu eram adevăratul Orsini, prietenul lui Ippolito dei Medici și al Giuliei Gonzaga, creatorul monștrilor originali despre care se comenta pe la curți, eroul, de asemenea, de la Lepanto, iar, pe de altă parte, Cleria se avea atît de rău cu fiii mei și cu ginerii mei îndîrjiți încît nu avea nici o îndoială că succesorul meu avea să curme orice tentativă a ei de a-și face simțită influența. Se rugă, făcu pe grozava, amenință. A fost în deșert. Nu m-ar fi costat nimic în realitate, să fiu de acord cu cererile-i grotești și să procur pentru vanitatea-i flămîndă alimentul pe care-l rîvnea de cînd Madruzzo ne-a binecuvîntat legătura nepotrivită, însă Cleria nu-și dădea seama că prin intimidarea ei îmi arătase direcția precisă a posibilității de a mă elibera. Am lăsat-o, asfixiată de rușine și de mînie,

morfolind amenințări, și, coborînd în laborator, unde rabinul medita asupra horoscopului și prevestirii lui Sandro Benedetto, am respirat pentru prima oară după ani de zile aerul diafan al ușurării.

*
* *

Relațiile mele cu Niccolò Orsini nu fuseseră niciodată foarte strînse. De copil, vedeam în moștenitorul lui Maerbale o prelungire a nedespărțitului Orazio, iar pe cînd era un băiețandru această impresie continua să se mențină, însă teama pe care mi-o trezea prietenia lor, care marca distanța generațiilor și sublinia că legăturile ce mă uneau de primul meu născut nu puteau fi niciodată atît de tari ca cele ce-l legau de tovarășu-i de arme, m-a împiedicat să mă apropii de fiul lui Maerbale și al Ceciliei. Moartea lui Orazio l-a cufundat pe Niccolò într-o încremenire din care tîrziu și-a revenit. Tovarășul nedespărțit al fiului meu, în dragoste și în război, obișnuit cu un dialog permanent în care dorințele comune accentuau solidaritatea lor, umbla acum de parcă ar fi suportat o amputare. Se-nvîrtea în jurul meu ca un cîine amărît și s-a obișnuit să mă însoțească, de-abia schimbînd un cuvînt cu mine, cînd îl vizitam pe Salomon Luna și cînd inspectam opera pe care o conducea Samuel. Mă întreba, uneori, despre personajele din portretele de familie și despre semnificația sculpturilor Pădurii. În ciuda asemănării lui cu Orazio, care făcea din el un superlativ al propriei mele înfățișări, înfrumusețată și perfecționată, nu izbuteam să-l iubesc. Poate nu-i iertam, refuzînd să mi-o mărturisesc, că el fusese supraviețuitorul și Orazio victima. Dar felul în care l-am înlăturat din sufletul meu tocmai atunci (spunîndu-mi, poate spre a mă liniști, că o făceam deoarece calea pe care mă pregăteam s-o apuc îmi interzicea luxul a noi sentimente de afecțiune) nu a izbutit să-mi acapareze atenția într-atît încît să nu observ în Niccolò o schimbare. Această modificare a atitudinii lui față de mine, atît de subtilă încît numai antenele mele puse în alertă au putut s-o perceapă, s-a produs la cîteva luni după întoarcerea noastră la Bomarzo și nu s-a tradus printr-o reacție evidentă, ci prin ceva nedeslușit, care plutea în atmosfera ce-l înconjura. De altfel, preocuparea de a accelera cele două proiecte complementare ale mele mă împiedica să îmi mai fac alte griji.

Limpezirea enigmei alchimistului Dastyn și sfîrșitul lucrului la Gura Iadului s-au produs aproape simultan. Ca și antecesorul său, rabinul Luna a aprins cuptoarele și și-a acoperit fața cu masca de

cristal ca să mînuiască materiile ermetice, pînă ce, aplicînd formula pe care o ascundeau scrisorile adresate cardinalului Napoleon Orsini, a produs poţiunea aşteptată ce avea să-mi procure presupusa nemurire. Asta s-a întîmplat la 1 mai 1572, data decesului Sfîntului Pius V.

Cine va fi avut răbdarea de a citi aceste pagini, de la începutul lor îndepărtat, va pricepe emoţia ce m-a cuprins cînd evreul mi-a dat de ştire că eforturile-i fuseseră răsplătite. Viaţa-mi întreagă, începînd din clipa în care Sandro Benedetto i-a comunicat tatălui meu neîncrezător destinul meu miraculos, a fost călăuzită de taina acestei înştiinţări. Ca o lampă magică, cu o lumină orbitoare făgăduiala s-a legănat deasupra capului meu oriunde m-aş fi găsit. Era ceva atît de al meu, încît această lumină părea să izvorască chiar din lăuntrul meu. Nici în momentele de cea mai mare rătăcire, în care vîrtejul patimilor m-a tîrît ca pe o scamă, nu m-am îndoit de profeţia ce mi-a servit de îmbold. Acum înţelegeam, în sfîrşit, raţiunea ei, pe care n-am pătruns-o în anii-mi tineri, cînd mi-am închipuit că privilegiul extraordinar care mă despărţea de semenii mei avea drept unică ţintă eterna consacrare a mîndriei mele de fiu al unei rase olimpice şi triumful asupra cărnii slute pe care mi-o hărăzise fatalitatea; ştiam acum că trebuia să folosesc iminenţa unei vieţi fără de sfîrşit pentru a-mi ispăşi greşelile. Morţile crude, ascunsele iubiri egoiste, supunerea a tot ce mă înconjura bunului plac de Narcis diform, învoielile diabolice, şi, mai presus de orice, faptul de a mă fi lipsit cu semeţie de Dumnezeu, pe care l-am suprimat (de parcă aşa ceva ar fi posibil) din existenţa mea, apelînd la el doar în cîteva situaţii, cînd am presupus că aveam să-i impun, de la egal la egal, condiţiile mele de principe guelf, plin de sine datorită înrudirii cu nenumăraţi sfinţi, cercau o răscumpărare transcendentă. Chiar şi atunci — insist asupra faptului că şi atunci, —, vicleana înfumurare, de care nu m-am desprins nici în ceasul suprem în care credeam că am găsit cărarea iertării dumnezeieşti, şi-a înfipt gheara în pieptul meu, căci nu mi-am dat seama sau n-am vrut să-mi dau seama că, socotind că magnitudinii vinovăţiei mele îi corespundea magnitudinea prerogativei nemuririi expiatorii, procedam ca şi cum aş fi fost eu însumi Dumnezeu, acordîndu-mi un drept unic. Dovada acestui fapt sînt cele trei inscripţii ce am pus atunci să fie încrustate pe terasa ce dă spre răsărit, unde i-am invocat cu Silvio pe diavoli, cu puţin înaintea morţii tatei în Florenţa asediată, în noaptea cînd am auzit în parc ţipetele prevestitoare ale păunului nevăzut şi în care s-a prăbuşit armura etruscă. Însuşi

Samuel a trasat sub cuvintele SIC ERIS FELIX, sentințele: NOSCE TE IPSUM; VINCE TE IPSUM și VIVE TIBI IPSUM: așa vei fi fericit, cunoaște-te pe tine însuți; învinge-te pe tine însuți; trăiește pentru tine însuți. Eu, însumi, mereu eu însumi, cunoscîndu-mă și trăind pentru mine și pentru a dobîndi fericirea.

Cîteva zile după găsirea cheii pentru manuscrisul alchimistului de către eruditul din Safed și desăvîrșirea sculpturii Infernului, s-a petrecut un episod care în alte împrejurări m-ar fi dus la disperare, dar care, în momentul în care mă pregăteam să renunț la ceea ce îmi aparținea, a lucrat doar ca un stimul pentru rîvna de a mă desprinde de lume. La Bomarzo a avut loc un incendiu groaznic. În fața *Lăcașului Nimfelor*, cineva îngrămădise, protejat de întuneric, unele din tezaurele cele mai valoroase pe care le păstram acolo; astrolaburi, ceasuri, sfere de cristal, relicvarii, oglinzi, automate, emailuri, cărți și manuscrise și le dăduse foc. Adăugase rugului diferite piese strînse din cabinetul lui Silvio da Narni, textele adnotate pe care eu mi le aminteam, *Tabula Smaragdina*, *Quadripartitum* al lui Ptolemeu, pictura *Agatomaidon*-ului egiptean, cu diadema-i zodiacală cu douăsprezece raze, alambicurile sparte, crisolele, *kerotakisul*. Totul a ars, odată cu carul triumfal folosit la nunta mea cu Giulia Farnese și la cea a lui Sigismondo cu Pantasilea, care rămăsese pe terasa decorativă. Au mai ars și scrisorile lui Dastyn către cardinalul Napoleone Orsini. Dar era deja prea tîrziu. Formula fusese descoperită și se afla în puterea mea, în vasul ce conținea lichidul întunecat.

Sătenii din apropiere și slujitorii vecinului Sigismondo au dat fuga să lupte cu flăcările într-un zel fără folos. Limbile vîlvătăilor crescuseră în jurul ursoaicei aurite din rădvan, de parcă însăși viața mea trecută ar fi ars în pălălaia ce evoca autodafeurile pe care Propovăduitorii Pocăinței, emulii lui Savonarola, le răspîndeau prin orașele toscane, în sunetul trompetelor, prefăcînd în cenușă portrete de tîrfe, volume de poezie păgînă, veșminte de carnaval, piepteni, harpe, lăute, parfumuri, pe care neguțătorii venețieni căutau în zadar să le salveze, oferind pentru aceste obiecte mulți florini de aur. Cu mult mai mult valorau piesele ce s-au pierdut din colecția mea, demne de aceea a sacrilor împărați, însă pierderea nu m-a schimbat. Nimic nu mă putea altera. În lumina roșie, verde și galbenă a incendiului, ce se învălătucea în miasme acre printre explozii bruște, arătîndu-mi, carbonizate, figurile stranii care, pentru a ajunge în mîinile mele, trebuiseră să înfăp-

tuiască călătorii anevoioase, uneori de la frontierele barbare, am zărit, pe înălțimea dominată de bisericuța depărtată a Giuliei, pe care se ridicau în mod capricios, elefantul lui Abul și Beppo, colosalul Neptun care reprezenta nemurirea mea, impunătoarea femeie ce o simboliza pe Nencia și lupta dragonului cu câinii, care făceau aluzie la războaiele mele din Metz și Picardia, chipul enorm al Infernului, cu legenda de inspirație dantescă în jurul gurii lăbărțate: *Lasciate ogni pensiero voi che entrate*[1]. Acolo se afla schitul meu, chilia mea, adevărul meu ultim. I-am spus fiului meu Marzio că el avea să facă investigații asupra atentatului, fiindcă foarte curînd, poate peste două sau trei zile, Bomarzo va fi al său. Deși era la curent cu intenția mea de a mă retrage, despre care știau deja toți, știrea l-a surprins. Incendiul îl lipsea de magnifice posesiuni, dar, i-am perceput tresărirea, fiorul de plăcere. Cleria, ce se afla într-o parte, mai în spate, și care nici măcar în această situație nu părăsise atitudinea impusă de etichetă, mă auzise. Ochii îi scînteiară în întuneric. Însoțit de Sigismondo, de Niccolò, de rabin, de fiul lui, Samuel, și de Antonello, am urcat panta castelului, încet.

*
* *

Înainte de a urca cele nouă trepte ale intrării Gurii Iadului care, după cîte mă gîndeam, aveau să mă desprindă pentru totdeauna de Polimartium, de Bomarzo, în chiar inima lui, am hotărît să fac o spovedanie totală. I-am încredințat-o celui mai bătrîn dintre frații franciscani ce se îngrijeau de biserica Giuliei, care m-a ascultat alternînd expresiile de groază creștină cu cele de omenească indulgență în fața aberațiilor nepotului cardinalului Franciotto, ocrotitorul său. Aș fi preferat să fiu absolvit de Ignacio Zúñiga, dar acel hidalgo iezuit era departe și n-aveam cum să ne mai vedem. M-am împărtășit apoi în capelă, stînd în genunchi în fața scheletului împodobit cu flori cenușii, ce poruncisem să fie așezat acolo, într-o urnă de cristal, și pe care nu m-am hotărît să-l scot de la locul său ca să nu provoc un scandal public, întrucît se bucura prin împrejurimi de o venerație nemaipomenită, sătencele rugîndu-i-se în special în ajunul nașterilor. Și eu mă aflam înaintea unei nașteri, astfel că nu o singură dată, în vreme ce se desfășura liturghia, mi-am înălțat ochii către misteriosul chip știrb. Privindu-l, mi-am amintit de tata, de tristețea cruzimii lui. Îmi pusesem pen-

[1] Lăsați orice gînd voi ce intrați (it.).

tru această ceremonie haina ducală ce-mi fusese pregătită pentru serbările prilejuite de ungerea lui Carol Quintul de către papa, mantia roşie de modă veche cu guler de blană, care îmi ascundea ghebul, şi jumătatea de coroană. Nici Cleria, nici Pantasilea, nici Porzia n-au asistat la slujbă; nici Cecilia, ţintuită în patu-i de bolnavă. Între Sigismondo şi Marzio, avîndu-i în urmă pe ceilalţi fii ai mei, pe gineri şi pe nurori şi pe Niccolò Orsini, preferam boabele şiragului de mătănii al lui Don Juan de Austria. După binecuvîntare, mi-am luat rămas bun de la toţi. M-au sărutat pe obraz, iar Sigismondo m-a îmbrăţişat cu duioşie. Am rămas singur în încăperea mea, pînă în amurg, cugetînd. Fiii mei socoteau fără îndoială că intenţiile-mi de anahoret n-aveau să se prelungească mult, că în curînd aveam să mă întorc în castel, cu pretenţii, şi că aveau să reînceapă disputele. Întruniţi în *loggia* cu *Gigantomahia* lui Zanobbi, discutau coborîndu-şi vocile pînă la a le reduce la nişte şoapte vehemente peste care se înălţa timbrul ascuţit a baronului de Paganica. Eu ştiam că dinspre partea mea n-aveau să fie plîngeri; că zarurile fuseseră aruncate pentru totdeauna şi că dacă hotărîrea mea va alimenta neînţelegeri şi certuri, ele vor avea loc fără mine, între moştenitorii mei. Zumzetul sporea, ca şi cum castelul s-ar fi transformat într-un stup enorm, iar trîntorii s-ar fi luat la bătaie pe mierea păzită de o regină neînduplecată, Cleria Clementini. Am surîs, în pofida intenţiilor mele de pocăinţă.

Cînd s-a lăsat noaptea am deschis uşa. Mă aşteptau, potrivit instrucţiunilor mele, rabinul Salomon, Niccolò pe care l-am inclus în amintirea lui Orazio — şi Antonello. Rabinul a luat cupa, a înmînat-o lui Niccolò, care era în acea împrejurare reprezentantul neamului, şi am coborît spre Pădurea Sacră. Întrezăream la ferestrele pîlpîind ale castelului capete curioase. Cel al Clericei se afla în întuneric. Grozav mă incomoda mantia, pe care aveam apoi s-o schimb cu un stihar, după cum aveam să mă lipsesc şi de coroană. Antonello i-a ridicat pulpana de catifea stacojie, asemenea unui paj purtător de trenă. M-a însoţit pînă la sfîrşit, gustul baroc înnăscut, pentru ritualul solemn. Pînă şi schimnicia fantastică pentru care optasem dobîndea un atare caracter. Tot ceea ce ţinea de mine trebuia să fie excepţional.

Numeroasele torţe, ce fuseseră aprinse în noaptea înmiresmată de mai din ordinul lui Sigismondo, iluminau parcul. În lumina lor

se mişcau ca nişte balerini, nedesluşiţi, languroşi, visători, statuile romane pe care le presărasem printre laurii şi tranadafirii din grădina bunicii. Înaintam în susurul fîntînilor. Dacă mă întorceam să observ în grupul meu restrîns, vedeam strălucind cupa de cristal în mîinile lui Niccolò, steaua de argint ce atîrna de gîtul evreului, dinţii albi ai lui Antonello, şuvoiul fremătător al arteziencior, torţele fumegînde pe care le ascundeau chiparoşii, iar în spate, pe înălţime, ferestrele galbene ale fortăreţei Bomarzo.

— Noaptea e mai frumoasă decît ziua, a spus Niccolò.

— Noaptea, spuse Salomon Luna, sîntem mai aproape de Dumnezeu.

Concertul familiar al broaştelor şi al cucuvelelor îşi proba în pădure replicile-i lirice. Arhitectura terasei *Lăcaşului Nimfelor*, unde persistau urmele incendiului, cea a obeliscurilor şi a căsuţei pe care i-o închiriasem cardinalului Madruzzo, se detaşau în paloarea astrală. Am ajuns la nivelul superior, urcînd pe una din cele două scări graţioase ce plecau din acel *Lăcaş al Nimfelor* care găzduise atîtea amăgiri extravagante. Mătăniile înfăşurate pe încheietura mîinii mele, adăugau, izbindu-se de balustrade, ţăcănit slab murmurelor şi-am avut impresia că tîram nişte lanţuri, că sunetul suav ce-mi măsura urcuşul corespundea unor fiare, fiindcă şi eu, precum condamnaţii la galere de la Lepanto, eram un captiv. Sus, monştrii ne aşteptau. Alcătuiam o stampă fabuloasă, o ilustraţie pentru una din acele cărţi magice intitulate *Museum Hermeticum* sau *Amphiteatrum Aeternae Sapientiae:* regele cocoşat; pajul său negru ce-şi scutura penele turbanului; bătrînul evreu bărbos în halatul funebru, cu steaua-i de metal; principele cu părul lucitor şi pieptarul violet, ciorapii strînşi pe picioarele fine, care purta un potir ca şi cum era un dar pentru alt rege; elefantul de piatră şi capul infernal care pîndea să mă înghită. Iar dacă ne mai gîndim la ceea ce mai conţinea cupa, se va accepta că respectiva comparaţie nu este exagerată.

O voce gingaşă s-a alăturat taifasului broaştelor ce păreau să numere sîrguincios monede. Am recunoscut-o de îndată: era aceea a unui nepot al mamei lui Fabio Orsini, un copil păstor ce cînta la harpă. În liniştea nopţii, cîntecu-i se înălţa nehotărît, iar notele instrumentului se desluşeau una cîte una. Am simţit atunci că o sfîşietoare nostalgie pune stăpînire pe mine: nostalgia tinereţii mele, a adolescenţei îndepărtate, nostalgia vieţii simple pe care o pierdusem, ceva asemănător melancoliei lui Sigismondo pentru mulţi de

neînțeles, din ziua în care mi-a spus că niciodată absolut niciodată n-avea să mai danseze frumoasele dansuri de curte, nici să mai facă marile reverențe, ca atunci cînd era tînăr, în ritmul muzicii, în sălile pe care le încălzea emoția feciorelnică a celor ce nu aveau trecut și care-și întindeau mîinile unii celorlalți abia atingîndu-și vîrful degetelor și bucurîndu-se de acea clipă efemeră pînă ce nu-i mai puteau suporta dulceața și închideau ochii pentru a continua horele cadențate ale dansului. Notele harpei vibrau și deșteptau rezonanțe străvechi. Peisajul știa bine acest ton, care era cel al harpelor etrusce. Suspinai, luai potirul pe care mi-l oferea Niccolò și urcai treptele Iadului. Nu-mi întorsei fața pentru a le spune adio. Mă rugam mecanic, despletind mănunchiul mătăniilor, fără să mă gîndesc la ceea ce făceam, fără să mă gîndesc poate la nimic — *lasciate ogni pensiero*, la nimic în afara vocii acestui flăcăiandru pe care nu-l văzusem, care se acompania la harpă și cînta precum păstorii etrusci.

Capul colosal reproducea, mărit, hiperbolizat pe cel ce-mi apăruse în oglindă, ceea ce m-a făcut să-mi strîng pumnii cînd am pătruns înlăuntrul său, dar nu am încercat nici o spaimă, decît o stare de bine neasemuită. Un psihanalist ar demonstra că ea provenea de la faptul că în penumbra aceea îmi regăseam fericirea adăpostului matern, refugiul mamei pe care nu mi-o puteam aminti sau, poate, ocrotirea din poala bunicii, minunata Diana Orsini. O ușă de bronz fereca gura urîciunii și o închisei. Mi se înfiripă înaintea ochilor, ca o pictură alegorică a lui Botticelli, scena din *Orlando Furioso* în care Astolfo a blocat intrarea Infernului cu arbori de piper și plante de ghimbir pentru ca harpiile să nu fugă din închisoarea lor, înainte de a fi primit în Rai de către Sfîntul Ioan. Diferența consta în faptul că eu rămîneam înăuntru, cu harpiile.

O banchetă de piatră, lipită de pereți, făcea înconjurul încăperii, împrejurul mesei centrale cu margini rotunjite care părea un catafalc. Încă se mai află acolo. Antonello îmi încropise un pat într-o latură și pusese lîngă el o căldare de apă și ceva mîncare. O lumînare pîlpîia pe masă și am așezat cupa lîngă ea. M-am debarasat de mantie și de coroană și m-am așezat pe bancă. Pîlpîielile flăcării plimbau forma cocoașei mele peste goliciunea pereților zbîrciți. Așezat în mijlocul cavernei, de parcă mă aflam în gîtlejul Diavolului, am deschis ușa, contemplînd din închisoarea-mi noaptea cu lună. Se profilau, în hăul gurii, sub cei doi colți uriași de stalactite, umbrele pădurii, iar prin găurile celor doi ochi strălucea cerul de

argint vechi. Bomarzo se desprindea de mine, cel care l-am iubit atîta, păstrîndu-şi frumuseţea dureroasă.

Antonello îmi respectase poruncile. Pusese la îndemînă diferite cărţi de rugăciune. Le luai, absent, şi observai că adăugase *Garcilaso* al lui Miguel de Cervantes. Dar eu încă nu doream să citesc şi nici să reflectez. Mă apropiam de culmea existenţei mele zbuciumate, aceea către care tinseseră, voluntar sau inconştient toate aspiraţiile-mi contradictorii. Potirul era înalt, mare, şi fusese cioplit ca un giuvaer uriaş. Lichidul lăptos care-l umplea se mişca şi tremura, tulburat de forţe secrete care provocau bule uşoare, şi-ai fi zis că răspîndea o lumină de opal ca şi cum o altă lampă ar fi iluminat stînca incintei. Ridicai potirul încetişor, cum se face în ritualurile de consacrare, şi băui. Mă scutură o îndelungată înfiorare. Mă întinsei în pat şi chilia se aprinse treptat de culori acvatice — verde spumos, indigo şi cobalt tremurător. Chipuri nedesluşite — cel al lui Maerbale, al lui Girolamo, al tatei, al bunicii, al Giuliei, al lui Orazio, al lui Zanobbi, al lui Sigismondo, al lui Abul, al Pantasileei, al lui Silvio da Narni, al Adrianei, al lui Beppo, al lui Pier Luigi Farnese, al lui Lorenzino dei Medici, al Ceciliei Colonna, al Cleriei Clementini, al lui Giambattista Martelli... — se desenară şovăitoare pe peretele care scînteia precum mozaicurile din Veneţia.

— O, Doamne! murmurai. O, Doamne, Dumnezeule!

Îmi mai rămăse destulă luciditate să observ cum se desluşea silueta lui Don Juan de Austria, la proră, în ceaţă, şi cea a lui Carol Quintul, cu spada-i ruptă în mîna dreaptă, şi totul se şterse. Cantilena sfîşietoare de doruri şi harpa păstorului ajunseră greu pînă la urechile ce-mi zumzăiau. Timpul deja nu mai exista. Alte imagini, stranii, teribile, începură să urce din locuri tainice. Dar timpul nu exista. De foarte departe, veniră nişte ţipete disperate. Cecilia Colonna apăruse la fereastra iatacului ei, în castel, şi sfredelind bezna cu ochii ei orbi îmi repeta numele:

— Vicino, Vicino, Pier Francesco... Vicino!

Atunci am înţeles că aveam să mor; am înţeles că n-aveam să trăiesc pentru totdeauna şi că voi muri de îndată; am înţeles că înciudată, Cleria, îi dezvăluise lui Niccolò rolul esenţial ce-l avusesem în moartea tatălui său şi că, în timp ce mergeam în direcţia Iadului, băiatul pusese otravă în potirul în care Salomon Luna a răstrunat filtrul ce urma să-mi aducă veşnicia prorocită de Benedetto. Sfîrşitul meu apărea atît de paradoxal, atît de demn de contradicţia vieţii mele, atît de perfect, atît de prielnic pentru a-l fascina, prin

precisa lui întocmire, pe poetul ce am visat să fiu, încît, cu toată groaza mea, am zîmbit. Cu greutate, m-am ridicat.

— O, Doamne! am reînceput să murmur. O, Doamne!

M-am apropiat de masa-catafalc şi am căzut pe brînci peste ea. Împrejur răsuna fraza pe care tata o scrisese sub horoscopul meu, cu litera-i insolentă, aristocratică: *Monştrii nu mor.* Şi totuşi, mor: monştrii mor şi ei; toţi murim; nemurirea — mi-o mărturisise bunicul cardinalul în agonia sa — este voinţa lui Dumnezeu; cea unică; într-o zi vor muri şi monştrii de piatră ridicaţi de orgoliul meu.

Eu m-am bucurat, secole mai tîrziu — şi cu aceasta s-a împlinit, în mod subtil, făgăduiala lui Sandro Benedetto, fiindcă cine îşi aminteşte nu e mort —, de privilegiul de nepătruns de a recupera viaţa îndepărtată a lui Vicino Orsini, în memoria mea, cînd am fost nu de mult, acum trei ani, la Bomarzo, cu un poet şi un pictor, iar străluminarea mi-a restituit buluc imaginile şi emoţiile pierdute. Într-un oraş întins şi zgomotos, situat în emisfera opusă, într-un oraş cum nu se poate mai deosebit de cătunul Bomarzo, într-atît că s-ar zice că aparţine altei planete, mi-am salvat istoria, pe măsură ce depănam ghemul încurcat, atît de vechi, şi revendicam zi de zi şi detaliu după detaliu, viaţa-mi trecută, viaţa ce continua să palpite în mine. Astfel s-a împlinit ceea ce mi-a prevestit la Veneţia, prin mijlocirea lui Pier Luigi Farnese, o călugăriţă vizionară din Murano, căreia-i datorez acea profeţie pe care nimeni din noi n-a înţeles-o pe vremea aceea şi pe care am pus-o pe seama nebuniei sale mistice: *Atîta timp cît nu se va lăsa măsurat de ceea ce e omenesc, ducele se va admira pe sine însuşi.* Ducele a murit; ducele Pier Francesco Orsini, care mai apoi se va privi pe sine însuşi, uluit, a murit de otravă, fără originalitate, ca oricare principe al Renaşterii, exact în clipa în care credea că era pe cale să devină totalmente un ascetic principe medieval, emul al sfinţilor însemnaţi ai familiei lui. Dar pînă şi în asta, în ironia tragică a otrăvirii cu poţiunea ce urma să-i asigure perpetua dăinuire, ducele de Bomarzo s-a deosebit de numeroşii duci otrăviţi ai epocii sale, aşa cum parcul său celebru a fost deosebit de toate celelalte, întrucît tot ceea ce era legat de el a fost deosebit de restul. A murit în acea noapte de mai a lui 1572, în care eu, culcat pe masa din Gura Infernului, am simţit răceala pietrei pe faţa mea.

Un frig intens a început să-mi cuprindă picioarele şi mijlocul şi să-mi îngheţe inima, şi singurul lucru pe care-l desluşeam, fiindcă

aproape nu mă mai puteam mişca, îmi erau mîinile, degetele cele lungi din portretul lui Lorenzo Lotto. M-am întins gemînd. Voiam să sărut rozariul lui Don Juan, mătăniile binecuvîntate ale Sfîntului Pius V, care mi-atîrnau de încheietura ţeapănă a mîinii şi buzele-mi rămaseră nemişcate la jumătatea drumului, între şiragul de boabe negre şi inelul lui Benvenuto Cellini, cel din oţel pur, pe degetul cel mic crispat, ultimul lucru pe care ochii mei l-au văzut, înainte ca noaptea implacabilă să-i orbească şi să mă tîrască, sărman monstru din Bomarzo, biet monstru mărunt, dornic de dragoste şi de glorie, amărît om trist, înspre pădurea adevăraţilor monştri şi a celei de pe urmă, nebiruite, odihnitoare lumini.

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE V

HOROSCOPUL 3

Astrologul lui Niccolò Orsini ◆ Familia mea ◆ Cocoşatul ◆ Silita travestire în femeie ◆ Scheletul ◆ Tata şi David *al lui Michelangelo. ◆ Etruscul Bomarzo ◆ Întîlnire cu Benvenuto Cellini ◆ Surghiun la Florenţa ◆ Cei doi paji.*

II INCERTITUDINILE IUBIRII 75

Vînătoarea lui Ippolito dei Medici ◆ Adriana dalla Rosa şi sclavul Abul ◆ Elefantul Annone ◆ Descoperirea lui Ariosto ◆ Boala Adrianei ◆ Snobismul şi desfrînarea Nenciei ◆ Curtezana Pantasilea ◆ Inelul pierdut ◆ Abandonul din capela lui Benozzo Gozzoli ◆ Prăbuşirea Medicilor.

III APARIŢIA MAGIEI 155

Indulgenţa bunicii ◆ Fratele meu mai mare în apele Tibrului ◆ Scriitorul Palingenio şi diavolii ◆ Silvio da Narni, micul vrăjitor ◆ Seducţia gemenilor Martelli ◆ Moartea tatei ◆ Pier Francesco Orsini, duce de Bomarzo ◆ Coridorul secret ◆ Visele mele.

IV GIULIA FARNESE 205

Călătorie la Bologna ◆ Carol Quintul şi Clemente VII ◆ Gemenii în casa curtezanelor ◆ Somptuozitatea familiei Farnese ◆ Păpuşile magice ◆ Încoronarea imperială a lui Carol Quintul ◆ Mă răzbun pe Pantasilea ◆ Împăratul mă investeşte cavaler ◆ Iubirea mea pentru Giulia.

V DUCELE PISICILOR 256

Tulburătorul portret al tatei de la Recanati ◆ Infamul Pier Luigi Farnese ◆ Fratele meu Maerbale ne părăseşte ◆ Procesul pisicilor ◆ Silvio da Narni şi Porzia Martelli ◆ Călătorie la Veneţia ◆ Discuţii studenţeşti despre Paracelsus.

VI PORTRETUL LUI LORENZO LOTTO 292

Fascinanta Veneţie ◆ Boala mea ◆ Generosul Valerio Orsini ◆ Pietro Aretino ◆ Paracelsus şi nemurirea ◆ Scrisorile alchimistului Dastyn către cardinalul Napoleon Orsini ◆ Vizită la dogele Andrea Gritti şi la morminul condotierului Niccolò ◆ Şopîrla ◆ Zurbagia barcă a lui Pier Luigi ◆ Lorenzo Lotto îmi face portretul.

VII NUNTA LA BOMARZO 327

Pregătirea castelului Bomarzo pentru nunta mea ◆ Oaspeţi iluştri ◆ Neamurile Orsini şi Farnese ◆ Carul alegoric ◆ Diavolul de ceramică şi frustrarea ◆ Senzualul Bomarzo ◆ Gelos pe Maerbale ◆ Frămîntările cocoşatului ◆ Moartea bunicului meu, cardinalul Franciotto ◆ Căutarea scrisorilor ◆ Piratul Barbarossa o atacă pe Giulia Gonzaga ◆ Căsătoria lui Maerbale ◆ Papa Paul III Farnese ◆ Otrăvirea lui Ippolito dei Medici.

VIII ORAZIO ORSINI 388

Omagiu lui Carol Quintul la Neapole ◆ Cumnata mea, Cecilia Colonna ◆ Căsătoria lui Alessandro dei Medici la Florența ◆ Dezgustătoarea capcană a neputinței mele ◆ Aridosia lui Lorenzaccio ◆ Supunerea Giuliei ◆ Sfîrșitul lui Maerbale și al bunicii ◆ Nașterea lui Niccolò Orsini ◆ Cecilia, oarba ◆ Desfătările Violantei și ale lui Fabio ◆ Intelectualii ◆ Asasinarea ducelui Alessandro ◆ Nașterea lui Orazio Orsini ◆ Bizarele mele colecții ◆ Silvio da Narni, alchimistul ◆ Inutilul meu poem ◆ Lorenzaccio la Bomarzo ◆ Scheletul și manuscrisele.

IX RĂZBOIUL CEL BLESTEMAT 457

Studiez scrisorile lui Dastyn împreună cu Fulvio Orsini ◆ Discuții literare ◆ Morțile ducelui Pier Luigi și a lui Giambattista Martelli ◆ Silvio da Narni, misticul și soția lui, iubita ducelui de Mugnano ◆ Războiul lui Henric II al Franței împotriva lui Carol Quintul ◆ Plecarea mea la război ◆ Minunata mea armură ◆ Cavalerii de Guise și Orazio Farnese la Metz ◆ Campania din Picardia: Thérouanne, Hesdin ◆ Falsele țigănci și steagul apocrif ◆ Proiect de decorare a castelului Bomarzo ◆ Michelangelo mi-l trimite pe Jacopo del Duca ◆ Ajutoarele sale ◆ Fascinația sicilianului Zanobbi Sartorio ◆ Se închid ochii violeți ◆ Șarpele ◆ Cartea din stînci.

X PĂDUREA SACRĂ A MONȘTRILOR 513

Născocirea Pădurii Sacre ◆ Biserioara Giuliei Farnese ◆ Ippolito d'Este mă vizitează ◆ Fuga și întoarcerea lui Zanobbi ◆ Gigantomahia e pictată în loggia ◆ Orazio și Niccolò se întorc la Bomarzo ◆ Silvio e găsit inert la un pas de Cerber ◆ Zanobbi în camera secretă ◆ Căsătoria năstrușnică dintre Sigismondo Orsini și curtezana ◆ Demonul din oglindă ◆ Nunta mea cu Cleria Clementini ◆ Cleria și opulența ei negustorească ◆ Războiul împotriva păgînului.

XI LEPANTO AL MEU 569

Plecarea cu pajul Antonello ◆ Corăbiile papale ◆ Civitavecchia ◆ Evreul Samuel Luna, rob și sculptor ◆ Ducele de Nexos ◆ Cervantes mă ajută la Messina ◆ Lectura lui Garcilaso ◆ Don Juan de Austria ◆ Bătălia de la Lepanto ◆ Gloria lui Orazio Orsini ◆ Rabinul cabalist din Tiberiada ◆ Cleria Clementini, dezamăgită și răzbunătoare ◆ Sculptarea Gurii Infernului *◆ Elucidarea enigmelor lui Dastyn ◆ Ducele pusnic ◆ Potirul nemuririi ◆ Profeția călugăriței vizionare din Murano.*

Lector: DIANA RADU
Tehnoredactor: ELENA DINULESCU
Bun de tipar: 12 aprilie 1988
Coli de tipar: 40

Com. nr. 80054
Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1.

COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

univers

În secolul al XVI-lea, la periferia acelei efloresceņe baroce, destinată să surprindă şi să extazieze, un duce din familia Orsini a întemeiat pe proprietatea sa de la Bomarzo acea supranaturală şi extravagantă menajerie de statui uriaşe, care se integrează pe deplin atît în spiritul epocii, cît şi în constanta acelui cult al giganţilor ce caracterizează unul dintre aspectele stranii ale spiritului uman.

MARCEL BRION

Lei 36

ISBN 973-34-0057-2